81

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

Chez N. E. LEMAIRE, Éditeur, rue des Quatre Fils, n° 16, au Marais.
DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.
TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.
A. F. DIDOT, imprimeur de l'Institut, rue Jacob, n° 24.
BOSSANGE père, libraire, rue Richelieu, n° 60.
DONDEY-DUPRÉ, impr.-lib. rue Richelieu, n° 47 *bis*.
BRUNOT-LABBE, libraire de l'Université, quai des Augustins, n° 33.
Jul. RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.
MONGIE aîné, libraire, boulevard Italien, n° 10.
H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.
ARTHUS-BERTRAND, libraire, rue Hautefeuille, n° 23.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

CAII PLINII SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII

EXCUDEBAT A. FIRMINUS DIDOT,
GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

CAII PLINII SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII

CUM SELECTIS J. HARDUINI, DALECAMPII, BODÆI, GERARDI, SPRENGELII,
ATQUE ALIORUM NOTIS ET EXCURSIBUS

PARS QUARTA CONTINENS REM HERBARIAM

CURANTE L. DESFONTAINES

REGIÆ SCIENTIARUM ACADEMIÆ SOCIO, NECNON IN HORTO REGIO
PARISIENSI BOTANICES PROFESSORE

VOLUMEN SEPTIMUM

PARS PRIOR

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXX

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXI.

I. (I.) In hortis seri et coronamenta jussit Cato, inenarrabili 1
florum maxime subtilitate : quando nulli potest facilius esse loqui, quam rerum naturæ pingere [1], lascivienti præsertim et in magno gaudio fertilitatis tam variæ ludenti. Quippe reliqua [2] usus alimentique gratia genuit; ideoque sæcula annosque tribuit iis. Flores vero [3] odoresque in diem 2
gignit : magna, ut palam est, admonitione hominum, quæ spectatissime floreant, celerrime marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendæ, mixturarumque varietati, sive alterni [4] atque multiplices inter se nectantur, sive privatis generum [5] funiculis

I. 1. *Pingere.* « Tot fuerant illic, quot habet natura colores; Pictaque dissimili flore nitebat humus: De campis Ætneis, in quibus rapta Proserpina est. Dalec.

2. *Reliqua.* Arbores nempe frugesque et hortensia, utilitatibus hominum; flores vero voluptatibus tantum genuit. Cf. XXII, 1. Mox *variæ;* Gron. et Al. *varie.* Ed.

3. *Vero.* Gron. et Al. *vere.* Ed.

4. *Sive alterni.* Sive alterni flores atque multiplices nectantur in coronam : sive singulorum generum diversi funiculi modo in orbem ducantur, modo in obliquum : etiam quandoque toto coronæ ambitu, coronæ complures in una corona ductæ videantur. Hard.

5. *Sive privatis generum funiculis.* Bis tentavit hunc locum Salmasius ad Solinum : p. 371, reddit « sive privati generis funiculis : » p. 1068, « sive pro brevitate generis funiculis : » quod sit in Thuaneo *privati generis.* Nostri quinque *generum*, sed ἀμύμων cod. *privati.* Vide an fuerit : « Sive alterni atque multiplices inter se nectantur, sive privorum generum fasciculi, in orbem, in obliquum, in ambitum. » Eam enim vocem huic rei aptarunt Cicero, Tuscul. lib. III : « Fasciculum ad nares admovebis. » Tertullianus, de Coron. militar. cap. v : « Coronam si forte fascem existimas florum per seriem comprehensorum. » Gron.

in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

1 II. (II.) Tenuioribus[1] utebantur antiqui[2], stroppos appellantes: unde nata strophiola. Quin et vocabulum ipsum tarde communicatum est, inter sacra tantum[3] et bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Quum vero e floribus fierent serta[4], a serendo serviæ[5] appellabantur:

II. 1. *Tenuioribus.* Coronis videlicet, non e floribus quidem, sed duabus tribusve tæniis, sive corollis invicem tortis; sic ut e pluribus una fieret. Στρόφια dicebantur, hoc est, fasciæ capitis. Nomen ex eo, quod essent eæ tortiles. Virgil. in Copa: « Et gravidum roseo necte caput strophio. » HARD.

2. *Antiqui, stroppos.* Sic et Chiffl. *stropos* Turn. *strophia* Gron. et Al. ED.—*Antiqui.* Janum omnium primum nummum percussisse, rates et naves invenisse, coronas reperisse, illisque fuisse usum, tradit Athenæus, lib. XV, ac ideo multas civitates Italiæ ac Siciliæ in sua pecunia, altera parte bicipitem eum cudere, altera vel navem, vel ratem, vel coronam. Victorius, lib. XXXVI, cap. 16. DAL. — *Stroppos.* Hoc est, strophia. Sic *stroppos* priore loco exhibent MSS. Regg. Colb. Chiffl. etc. Et vero Festus: « Stroppus est, inquit, ut Atteius Philologus existimat, quod græce στρόφιον vocatur, et quod sacerdotes pro insigni habent in capite. Quidam coronam esse dicunt, aut quod pro corona insigne in caput imponatur, quale sit strophium. Itaque apud Faliscos diem festum esse, qui vocatur Strupearia, quia coronati ambulent, etc. » Alio longe significatu, *strophium dactylicum* Prudentius cecinit hymno 3 ante cibum, vers. 26: « Sperne, Camena, leves ederas, Cingere tempora queis solita es: Sertaque mystica dactylico Texere docta liga strophio, Laude dei redimita comas. » *Dactylicum strophium* vocat carminis genus, quod grammatici dactylicum, a dactylo pede, quo fere constat, appellarunt. Sic idem hymno tertio, περὶ στεφάνων, vers. 208: « Ast ego serta choro in medio Texta feram pede dactylico. » Strophium vero pro carmine usurpavit, quod στροφὴ Græcis, ut ᾠδὴ, carmen est, quo deorum laudes continentur. H. — *Stroppos.* Brot. ex MSS. Regg. 1, 2, et Camerac. *struppos.* ED.

3. *Inter sacra tantum.* Quæ coronati peragebant. DALEC.

4. *E floribus fierent serta.* Apud Apul. X Asini, Gratiæ et Horæ Venerem deam suam propitiant jaculis floris serti, et soluti. Coronas ex floribus, στεφάνους ἰοθαλέας Philoxenus vocat apud Athen. lib. IX, pag. 203. Apud eumdem σπορινοὺς Dromon vocat, quæ singulis convivis dispertiebantur. DALEC.

5. *A serendo serviæ.* Serere porro intellige *ligare*: unde et conserere. — Ita MSS. omnes proxime appellati. Forte rectius tamen *a serendo serieve.* Nam et a *sero*, hoc est, necto, series dicta est. Rationem

quod apud Græcos[6] quoque non adeo antiquitus placuit.

III. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus[1], mos erat primum. Postea variari cœptum[2] mixtura versicolori florum[3], quæ invicem odores coloresque accenderet[4], Sicyone, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ[5], dilectæ admodum illi, quum opera ejus pictura imitaretur, et illa provocans variaret, essetque certamen artis ac naturæ: quales etiam nunc exstant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephaneplocos[6], qua pinxit ipsam: idque factum est post Olym- 1

etymi Tertullianus subindicat de Corona mil. cap. v: « Coronam si forte fascem existimas florum per seriem comprehensorum. » Et quoniam hic Tertulliani mentio incidit, juvat obiter alterum ejus locum afferre, quem Rigaltius et perperam edidit, et præpostere intellexit; libro nimirum de Idololatria, c. x: « Floræ scholæ coronandæ; » ubi Rigaltius: « Floralibus scilicet, Floræ sacris. » Sed quid ad Floram referri hæc opus est? Lege, « Flore scholæ coronandæ: » nam ad eum modo morem alludit, quem Plin. cap. 8 libri hujus significat, quum ait coronas Larium publicorum privatorumque honorem quondam fuisse. Hard. — In MSS. Reg. 1, Camerac. Lang. serice, unde Brot. edidit serieve. Ed.

6. *Quod apud Græcos.* Σπάρτα recentiores Græcos, a σπείρω, quod et *sero* seu *necto* significat, pro sertis dixisse inquit. Quod et stabilire Hesychius videtur, quum σπάρτα interpretatur ῥάμματα et βοστρύχια. Hard.

III. 1. *In sacris certaminibus.* Archiæ epigramm. Anthol. I, 1: Τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα, τέσσαρες ἱροὶ, Οἱ δύο μὲν θνητῶν, οἱ δύο δ' ἀθανάτων Ζηνὸς, Λητοΐδαο, Παλαίμονος, Ἀρχεμόροιο. Ἆθλα δὲ τῶν κότινος, μῆλα, σέλινα, πίτυς. Ludi ii et sacra certamina fuerunt, Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia. Dal.

2. *Postea variari cœptum.* « Paucarpiæ, inquit Festus, dicuntur coronæ ex vario genere florum factæ. » Hard.

3. *Mixtura versicolori florum*, etc. Gronov. et Al. *mixtura versicolori. Florumque invicem.* Ed.

4. *Accendere Sicyonii* (sic libri ante Harduinum editi). Strabo in Brutiis, circa Vibonem agrum scripsit tanta florum copia scatere, ut eo collectura Proserpina e Sicilia diverterit, et coronæ a floribus illic primum textæ sint. Dal.—*Sicyone.* Sic MSS. Regg. Colb. etc. De Glycera coronaria, Pausiaque pictore, hæc multo tradentur uberius lib. XXXV, c. 40. Hard.

5. *Coronariæ.* Strophiarios vocat Plautus, strophiorum, id est, coronarum artifices. Dalec.

6. *Stephaneplocos.* Ita MSS. laudati, non *stephanoplocos.* Στεφανηπλόκος, ut apud Theophr. legitur Hist. lib. VI, cap. 7, qui, vel quæ

2 piadem centesimam. Sic coronis e floribus receptis, paulo mox subiere, quæ vocantur Ægyptiæ[7], ac deinde hibernæ[8], quum terra flores negat, ramento e cornibus tincto: paulatimque et Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox et corollariis, postquam e lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

1 IV. (III.) Crassus dives, primus argento auroque folia imitatus, ludis suis coronas dedit; accesseruntque et lemnisci[1], quos adjici ipsarum coronarum honos erat propter Etruscas[2], quibus jungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Cælare eos primus instituit P. Claudius[3] Pulcher, bracteasque[3] etiam philyræ dedit.

nectit, et texit coronas. De hac pictura seu tabula dicetur fusius loc. proxime cit. HARD.

7. *Ægyptiæ*. Ex edera, narcisso, mali punicæ floribus, aliisque, quas Athenæus enumerat, lib. XV, pag. 679 sq. HARD.

8. *Hibernæ*. Quales nunc fiunt e charta picta atque concisa, flores multiplices repræsentante. HARD. — Immo et ex lino sericove textili pictoque; vel ex lamina tenuissima, quam vulgo vocant *baleine*, pro *fanon de baleine*. ED.

IV. 1. *Lemnisci*. Festus: « Lemnisci sunt fasciæ coloriæ dependentes ex coronis, quod antiquissimum fuit genus coronarum lanearum. » Hesychius: Λημνίσκους, τὰς στενὰς Συρακούσιοι ταινίας. Capitol. in Vero, pag. 37: « Coronas quin etiam datas, lemniscis aureis interpositis, et alieni temporis floribus. » Nempe ad imitationem Veterum, ex lauro foliisque nexæ coronæ: quibus lemnisci aurei additi. Antiquitus ex auro, nunc e serico fasciolæ sunt, quibus lemniscorum possit appellatio tribui, *des rubans*. Non coronis, sed et palmis, quæ præmia Circensis victoriæ, lemnisci addebantur: unde utræque lemniscatæ dictæ. HARD.

2. *Propter Etruscas*. Tertullianus, de Cor. mil. Etruscas duas ex auro, quæ in triumphis ferebantur, describit, alteram civicam quernam, alteram victricem lauream: « Coronant, inquit, et publicos ordines laureis publicæ causæ: magistratus vero insuper aureis, ut Athenis et Romæ. Præferuntur etiam illis Etruscæ. Hoc vocabulum est coronarum, quas gemmis et foliis ex auro quercinis, ob Jovem insignes ad deducendas tonsas, cum palmatis togis sumunt. » Ac rursum: « Triumphi laurea foliis struitur, hæc adumbratur lemniscis, et inauratis laminulis, unguentis delibuitur, etc. » DALEC.

3. *P. Cl. Pulcher*. Is qui consulatum Romæ gessit ann. U. C. 570, L. Porcio Licinio collega, ex Fastis.

V. Semper tamen auctoritas[1] vel ludicro quæsitarum 1 fuit. Namque ad certamina in Circum per ludos[2] et ipsi descendebant, et servos suos quique mittebant[3]. Inde illa XII Tabularum lex : « Qui coronam[4] parit ipse, pecuniave

H. — *Bracteas*, etc. Legendum puto ex Vet. cod. « Bractearumque etiam philyras dedit. » Dal. — *Bracteasque*. Tenuibusque jam, philyræ instar, ex auro argentove laminis, quibus lemnisci constabant, adjecit tenuiores bracteas alias, quæ tæniarum instar adtextæ ac pendulæ forent. Hard.

V. 1. *Auctoritas*. Semper magna fuit auctoritas coronarum, etiam earum quæ ludo parabantur. H.

2. *Per ludos*. Ludos Consuales significat a Romulo institutos in honorem Neptuni equestris, qui artem equitandi docuit. Illis equi ac muli, tum juncti, tum soluti, magno spectatorum studio, per circum decurrebant, mulusque pro victima sacrificabatur. Alii Equitia intelligunt ab eodem reperta, quæ in Martio campo celebrabantur. Vide Alexand. ab Alex. lib. V, cap. 26. Dalec.

3. *Et servos suos quique mittebant*. Lege : « Servos suos equosque mittebant. Inde illa XII Tabularum lex : Qui coronam parit, ipse pecuniave ejus, virtutisque ergo duitur ei, » pro *detur* ἀρχαϊκῶς. Addit Plinius, interpretans verba legis : « quam servi equive meruissent, pecunia partam lege dici nemo dubitavit. » Et post sequitur, *dum intus positus esset*, dele *intus* : coronam igitur virtute partam et ei qui peperisset, et ejus parenti sine fraude esse impositam lex jubet, et dum *positus* est, id est, collocatus, et dum foris effertur. Tota ergo lex ita fuit concepta : « Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutisve ergo duitur ei, ut ipsi mortuo parentique ejus, dum positus escit, forisve feretur, sine fraude siet imposita. » Salmasius, pag. 122. Gron. — *Illa XII Tabularum lex*. Sic ab Ursino emendata : QVEI. CORONAM. PARET. IPSIVS. PECVNIAEVE. EIVS. VIRTVTISVE. DIDITOR. IPSEIQVE. MORTVO. PARENTALIBVS. EIVS. QVOM. ENTVS. POSITOS. EST. QVOMQVE. FORIS. EXFERTOR. IMPOSITAD. SE. FRAVDE. ESTOD. Sententia est : ut qui coronam vel ipse virtute pepperisset, vel servorum ministerio et quadrigis, eidem ea donaretur : eique etiam mortuo acquisita corona sine fraude imponeretur : non tantum illis septem diebus, quibus intus, id est, domi positus esset, sed eo etiam die, quo cum pompa et ornatu in forum ad Rostra efferretur. Hard.

4. *Qui coronam*. Hic duplicis coronæ mentio fit. Prioris, virtute partæ : de qua Cicero libris de Legibus : « Jam illa significatio est laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, et ei qui peperisset, et ejus parenti sine fraude esse lex impositam jubet, etc. » Posterioris, quam pecunia comparasset, nimirum vel equus, vel servus, superiore minus honorata et laudata.

ejus, virtutis[5] ergo duitor ei. » Quam servi equive meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi[6] mortuo, parentibusque ejus, dum intus positus esset, forisve ferretur, sine fraude esset imposita. Alias in usu promiscuo ne ludicræ quidem erant.

1 VI. Ingensque et hic[1] severitas. L. Fulvius argentarius[2], bello punico secundo, cum corona rosacea interdiu e pergula sua in forum prospexisse dictus, ex auctoritate Senatus in carcerem abductus, non ante finem belli emissus est. P. Munatius, quum demptam Marsyæ coronam[3] e

Imperator Alexander civilium munerum vacationem iis non permisit, qui æmulis corruptis et redemptis coronati fuerant. Quod autem pertinet ad mortuorum coronas, Servius adnotavit, olim cadavera per dies septem domi servari solita, rogo dari octavo die, sepeliri nono. Pint.

5. *Virtutis ergo arguitur* (sic lib. ante Hard. editi). Vexatissimus locus. Vossianus primus, *virtutisve ergo duitur ei.* Sic manus vetustissima. Sed sollicitavit eam posterior et ex *d* fecit *g*, relicta tamen, ut satis appareat, exstante virgula. Itaque scribas censeo: « Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo duitor ei. » Ut fere Pintianus et Salmasius ad Solin. pag. 122, quibus hoc testimonium præbendum erat. Gron. — *Duitor ei.* Ἀρχαϊκῶς, more vetusto, pro *dator ei.* In MSS. Reg. 2, etc. *dividitur:* non, ut editi, *arguitur.* Hard.

6. *Ut ipsi mortuo*, etc. Græcis mos etiam fuit coronatos mortuos efferre. Cicero in orat. pro L. Flacco, Smyrnæorum plebiscito decretum fuisse narrat, ut mortuus Castricius in oppidum introferretur, quod aliis non concedebatur: deinde, ut ferrent ephebi: postremo, ut aurea corona imponeretur mortuo. Apud Aristophanem ἐν Ἐκκλησιαζούσαις, maritus uxorem increpans, quod se in lectulo dormiente, veluti cadaver reliquisset: ᾤχου καταλιποῦσα ὡσπερεὶ προκείμενον, μονονουχὶ στεφανώσασ', οὐδ' ἐπιθεῖσα λήκυθον. D. —*Parentibus.* Haud legisse satis diligenter eam legem Ursinus, vel ex eo loco intelligitur, quum PARENTALIBVS, pro PARENTIBVSQVE scripsit. Nam præter Plinium accedit Tullii ipsius auctoritas, ita legem referentis, de Legib. lib. II: « Illa jam significatio est, laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam, et ei qui peperisset, et ejus parenti sine fraude esse lex impositam jubet. » Vide et Suidam verbo κατάγειν. Hard.

VI. 1. *Et hic severitas.* Brot. ex MSS. Regg. 1 et 2, *et hinc sev.* et sic quoque Gron. et Al. Ed.

2. *Argentarius.* Τραπεζίτης, *un banquier.* Hard.

3. *Marsyæ coronam.* Capiti ejus

floribus capiti suo imposuisset, atque ob id duci eum in vincula Triumviri jussissent, appellavit tribunos plebis. Nec intercessere illi [4]: aliter quam Athenis, ubi comessabundi juvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ hujus non est aliud quam filia [5] Divi Augusti, cujus luxuria noctibus coronatum Marsyam, litteræ [6] illius Dei gemunt.

dei impositam. Marsyas, minister Liberi Patris, per civitates liberas in foro positus, libertatis indicium est, qui erecta manu testatur, nihil urbi deesse, inquit Serv. in Æn. lib. IV, v. 58. Hard.

4. *Nec intercessere illi*, etc. Sensus est, tribunos non intercessisse, sed castigandum censuisse Munatium, severiore et longe alia disciplina Romanorum, quam Atheniensium, apud quos juvenes comessabundi, poti, vino madidi licenter ac insolenter philosophorum scholas adeunt, illos audituri. Nam corruptissimi et perditissimi fuerunt Atheniensium mores, ut inquit Theopompus apud Athenæum, lib. XII: juvenibus apud tibicines et scorta versantibus: aliquanto grandioribus occupatis in tesserarum lusu et ejusmodi petulantia: universoque populo plus sumptus faciente in publicas epulas ac viscerationes quam in gubernanda civitate. Eo vero crimen probrosius, quod philosophis operam darent, quorum monitis ac præceptis revocari debuerant ab ea intemperantia, quum Romæ philosophi nulli essent, qui juvenes ad virtutem et probitatem erudirent. Putat Cujacius hic significari Polemonem, qui quum, auctore Laertio, comitatus sodalibus aliquando ebrius ac coronatus scholam disputantis de temperantia Xenocratis ingressus fuisset, ab eo nihil deterrito, sed acrius et animosius rem quam cœperat, tractanti, sic est castigatus, et ad saniorem mentem reductus, ut eam vitæ impuritatem perosus, philosophiæ se totum tradiderit, et vita functo Xenocrate, ejus scholæ præfuerit. Horat. Sat. II, 3, v. 253: « quæro, faciasne, quod olim Mutatus Polemon? ponas insignia morbi, Fasciolas, cubital, focalia: potus ut ille Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas. » Dalec.

5. *Filia Divi Augusti, cujus*, etc. Julia nempe, de qua diximus lib. VII, cap. 46. Ut ad statuam Marsyæ in foro positam, meretriculæ convenirent, impudicitiæque suæ testem corollam alicui minorum gentium deo imponerent, malo te a Lipsio, si pudor suadet, ediscere, de Ant. Lect. III, pag. 120, quam immorari me in ista tenebris Stygiis digna fœditate. De Julia Seneca de Benef. lib. VI, cap. 32: « Augustus flagitia principalis domus in publicum emisit, admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comessationibus urbem... quotidianum ad Marsyam concursum, quum ex adultera in quæstuariam versa, etc. » Hard.

6. *Litteræ*. Ita MSS. omnes. Sic

1 VII. Florum quidem populus romanus honorem Scipioni tantum habuit. Serapio[1] cognominabatur, propter similitudinem suarii cujusdam negotiatoris. Ob id erat in tribunatu plebi admodum gratus, dignusque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impensa. Asses[2] ergo contulit populus, ac funus elocavit; quaque præferebatur, flores[3] e prospectu omni sparsit.

1 VIII. Et jam tunc coronæ Deorum[1] honos erant, et

dolenter scriptas litteras eas innuit, ut ingemiscere quodammodo viderentur. Deum autem vocat, ut lib. VII, cap. 46 : « In summa deus ille, cælumque nescio adeptus magis, an meritus, etc. » HARD.

VII. 1. *Serapio cognominabatur.* Is est videlicet, quem Serapionem quoque cognominatum vidimus l. VII, c. 10. Quem quum et tribunum fuisse plebis et dignum Africanorum familia, Plinius dicit, servili origine fuisse eum, sed manumissum ab aliquo e Scipionibus, propterea que Scipionem cognominatum, oblique significat. H.

2. *Asses ergo contulit populus, ac funus elocavit.* Factitatum id et alias, ut in funere Valerii Publicolæ regum exactoris: Menenii Agrippæ, qui populum cum senatu in gratiam adduxerat: Q. quoque Fabii Maximi, ut Val. Max. prodidit, lib. V, cap. 2. His ære collato a populo rom. justa sunt peracta. Huc pertinet vetus inscriptio apud Gruter. pag. 488 : M. VINICIO. P. F. POST. MORTEM. MVNICIPES. SVI. AERE. CONLATO. PIETATIS. CAVSA. PP. H.

3. *Flores e prospectu omni sparsit.* E pergulis, e fenestris, unde prospectus in vicum. Supra libro XIX, cap. 19 : *Præfigi prospectus omnes coegit*, hoc est, obstrui fenestras. Has ἀνθέων βολὰς, florum sparsiones receptas in eos, quos honore volebant affectos, Lipsius ad Taciti lib. XV, jam olim ex variis auctoribus adnotavit. Id observatum quoque in Bruti funere, auctor est Dion. Halic. lib. V. In funere etiam filiæ Virginii, lib. XI. HARD. — *Flores.* Rosa, myrto, et aliis omne genus floribus ornata coronataque sepulchra olim fuisse, e multis scriptorum locis cognoscimus. Anacreon oda in Rosam : Τόδε καὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ, Τόδε καὶ νεκροῖς ἀμύνει. Sophocles in Electra : Καὶ δὴ λέγω σοι πᾶν ὅσον κατειδόμην, Ἐπεὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον, Ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεοῤῥύτους Πηγὰς γάλακτος, καὶ περιστεφῆ κύκλῳ Πάντων ὅσ' ἐστὶν ἀνθέων θήκην πατρός. Serta illa, ut videre est in urnis ac sepulchris antiquis, tæniis lanei coloris, id est, suo tantum et nativo colore tinctis, implicabantur et nectebantur. Magius, lib. II, cap. 17. DAL.

VIII. 1. *Et jam tunc coronæ Deorum honos erant*, etc. Vetus inscriptio: CORONAE. CENTENAE. FORTVNAE. PRIMIGENIAE. DEDICATAE. in Thesauro Goltzii, pag. 272. HARD.

Larium [2] publicorum privatorumque, ac sepulchrorum [3], et Manium; summaque auctoritas pactili coronæ [4]. Sutiles [5]

2. *Larium.* Lar apud Plautum in Aulularia: « filia una est; ea quotidie mihi Aut thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat: Dat mihi coronas. » Dal. — *Larium publicorum.* Compitalium scilicet. De privatis atque domesticis, Cato de Re Rust. cap. CXLIII: « Villica focum purum circumversum, quotidie priusquam cubitum eat, habeat, kalendis, idibus, nonis, festus dies quum erit, coronam in focum indat, perque eos dies Lari familiari pro copia supplicet. » Plautus in Trin. act. I, sc. II, v. I: « Larem corona nostrum decorari volo. » Juven. Sat. IX, vs. 137: « O parvi nostrique Lares, quos thure minuto, Aut farre, et tenui soleo exornare corona! » Hard.

3. *Ac sepulchrorum*, etc. Decemviri olim sustulerunt sumptuosam respersionem, id est, murratam potionem: et longas coronas, quibus ornabantur busta, sepulchra, sellæ curules, theatra, currusque triumphantium: nam rotundis homines utuntur. Dalec. — *Sepulchrorum.* Idem Tibull. lib. II, 4, v. 47: « Atque aliquis senior, veteres veneratus amores, Annua constructo serta dabit tumulo. » Aram sepulchralem coronari solitam, ex veteri inscriptione scito, quæ apud Gruterum exstat, p. 715. Hard.

4. *Summaque auctoritas pactili coronæ.* Plectilis coronæ meminit et Plautus in Bacchidibus: « Pro galea scaphium, pro insigni sit corolla plectilis. » Πλεκτὸς Xenophani Colophonio apud Athenæum, κυλιστὸς Eubulo comico. Apud Græcos sponsæ, quæ ad virum ituræ erant, ex obviis floribus coronam sibi texebant, quam sub flammeo capiti imponerent. Probrosum enim fuisset emptam gestare. Alexand. ab Alexand. lib. II, cap. 5. Dal. — *Pactili.* Seu plectili, quod idem est. E multiplici flore, folioque textæ. « Plexa, inquit Festus, colligata significat, ex græco πλέκω, » id est, concinno, texo, necto. Πλεκτὸν Græci dicunt, et πηκτὸν a πηγνύω, compono. Hard.

5. *Sutiles aliorum sacris invenimus* (sic lib. ante Harduin. editi). Leg. *Saliorum.* De horum institutione, ritu, saltationibus, carmine, ancyliis et conviviis sumptuosis abunde multa Alexand. ab Alex. lib. I, c. 26. Salius Arcas, Æneæ comes, Saliorum Marti Gradivo sacrorum saltationem instituit; ab eo dicti Salii. In denariis romanis Salius effingitur amictus veste longa, dextra manu caduceum tenens, sinistra clypeum, capite galea tecto prominenti, ad utramque aurem apice oblongo et acuto. Ursinus. Dalec. — *Sutiles.* Hæc pactilibus opponuntur; e rosarum foliis consutæ. Martialis, lib. V, epigr. LXIV: « Pinguescat nimio madidus mihi crinis amomo, Lassenturque rosis tempora sutilibus. » Et lib. IX, ep. XCI, ad Flaccum: « Perfundas glaciem triente nigro, Frontem sutilibus ruber coronis. » Et ibid. ep. XCIV: « Sutilis aptetur decies rosa crinibus. » Sic et *lapillos sutiles* Prudentius appellat, hymno VII, vers.

Saliorum[6] sacris invenimus, et solemnes cœnis. Transiere deinde ad rosaria[7]; eoque luxuria processit, ut non esset gratia nisi mero folio[8]: sutilibus mox petitis ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur e nardi folio eas dari, aut veste serica versicolores unguentis madidas. Hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

1 IX. Et apud Græcos quidem de coronis privatim scripsere Mnesitheus atque Callimachus medici, quæ nocerent capiti[1]: quoniam et in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate[2] præcipue odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Namque in apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pavore[3] ejus

158, et *hyacinthos sutiles* in Hamartigenia, v. 268. Hard.

6. *Saliorum*. Salii sacerdotes Romæ fuere, a saliendo dicti, quod vage per urbem cursitantes salire soliti. Varro de Ling. Lat. « Salii a saltando, quod facere in comitio in sacris, quotannis et solent, et debent. » Inde saliares epulæ, pro lautis et opiparis, quia tales erant Saliorum. Vide Festum. Hard.

7. *Rosaria*. Coronas scilicet e solis rosis. Dalec.

8. *Nisi mero folio*. Rosarum foliis, e quibus sutiles coronæ: quum antiquitus totæ rosæ sutilibus insererentur. Sed eo tandem luxuria processit, ut fastidita gratia floris pulcherrimi, ejus tantum folia retenta sint, quæ ut alia aliis veluti squamatim insererentur, inventa est conditurae ratio, qua sic macerarentur, ut manus artificis, et puncturas quibus necterentur, pati possent. Tradit eam rationem Apic. de Re Cul. c. 1. H.—*Folio*. Rosarum. Male quidam *Folium* Indicum intellexerunt. Ed.

IX. 1. *Quæ nocerent capiti*. Aristot. ἐν τοῖς φυσικοῖς προβλήμασιν, inquit Athen. XV, pag. 692, hoc quærit, cur magis canescant homines, qui unguento magis caput illinunt, causasque aliquas affert, quæ in Problematum libro hodie non leguntur. Hard.

2. *In potu atque hilaritate*. In epulis coronatos accubuisse ostendunt Aristophanes in Equitibus, Plaut. in Pseud. Ovid. Fast. 337: « Ebrius, incinctis philyra conviva capillis, Saltat, et imprudens utitur arte meri. » Conf. Rhodiginus, lib. XXVII, cap. 26 et 28. Huc spectat quæstio apud Plutarch. in Sympos. I, 3: an inter pocula coronis et sertis utendum sit. Dal. — *Scelerata Cleopatræ solertia*. Qua odorum vi solerter ac scelerate uti novit Cleopatra. Ed.

3. *Fertur pavore ejus lusisse*. Sic quidem Vet. sed placet magis legatur, *pavori ejus illusisse*. Dal.

lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsaque capiti imposita, mox procedente hilaritate invitavit Antonium, ut coronas biberent. Quis ita timeret insidias? 2
Ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu : « En ego sum, inquit, illa, Marce[4] Antoni, quam tu nova prægustantium diligentia caves : adeo[5] mihi, si possim sine te vivere, occasio aut ratio deest. » Inde eductum custodia[6] bibere jussit, illico exspirantem. De floribus supra dictos[7] scripsit Theophrastus[8] apud Græcos. Ex nostris autem inscripsere aliqui libros Anthologicon[9] : flores vero persequutus est nemo, quod equidem inveniam. Nec nos nunc scilicet coronas nectemus : id enim frivolum est ; sed de floribus, quæ videbuntur digna, memorabimus.

X. (IV.) Paucissima nostri genera coronamentorum 1
inter hortensia novere, ac pæne violas rosasque tantum. Rosa nascitur spina verius, quam frutice, in rubo quoque proveniens[1], illic etiam jucundi odoris, quamvis an-

4. *Marce*. Gronov. et Al. *chare;* præiverat emendationi Dal. Ed.

5. *Adeo*. Εἰρωνικῶς. Hard.

6. *Eductum custodia*, etc. Reum unum aliquem. H. — *Exspirantem*. Gron. et Al. *exspirante*. Ed.

7. *Supra dictos*. Lib. ante Hard. editi, *extra supradictos;* nobiscum tamen facit Gron. in notis. Ed.— *Supra*. Præter dictos ante scriptores. Hard.

8. *Theophrastus*. Theophrast. de hoc argumento scripsit in primis Hist. Pl. VI, 6, 7. Hard.

9. *Anthologicon*. Ἀνθολογικῶν. Vox ea florilegium, seu librum collectaneorum sonat : non quod de floribus hortorum hi libri tractarent, sed quod sententiarum flores ex variis scriptoribus collectos continerent. Hard.

X. 1. *In rubo quoque proveniens*. In cynosbato, de quo XVI, 71. Hard. — Cynosbatos est *rosa canina* (*Icosand. polyand.* gen. 1237 Pers. *Rosac.* Juss.). Plures hoc ipso capite aut species, aut varietates Noster enumerat, de quibus, in tanta rosarum, quas novimus, copia, vix certi aliquid quisquam pronuntiare audeat. Prænestina, Brot. judice, est rosa Prænestina, alba et versicolor. J. Bauh. Campana, rosa candida, plena et semiplena. J. B. An *Rosa bifera* Pers. vel *R. damascena?* Milesia, rosa rubra, flore valde pleno et semipleno. J. B. vulgo, *rose rouge*, *rose de Provins*. Trachinia eadem atque rosa rubello flore majore, pleno, incarnata vulgo. J. B. *rose de France*, *rose pâle*, *rose couleur de chair*. Ala-

gusti [2]. Germinat omnis primo inclusa granoso [3] cortice. Quo mox intumescente, et in virides alabastros [4] fastigato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit, in [5] calycis medio sui stantis complexa luteos apices. Usus ejus in coronis [6] prope minimus est. Oleo maceratur, idque jam a Trojanis temporibus, Homero teste [7]. Præterea in unguenta transit, ut diximus [8]. Per se medicas artes præbet. Emplastris atque collyriis inseritur mordaci subtilitate.

bandiça, ros. eglantina, flore pleno. J. B. *rosier églantier*. (*R. rubiginosa* est vere ros. eglanteria Veterum, auctore Pers. *Synops.* II, pag. 49.) Spineola, ros. minor, rubello pleno flore, asperis spinis armata. J. B. *rose canelle*. Centifolia, ros. lacteola. J. B. Græca vel lychnis, ros. campestris, spinis carens, biflora. C. B. *Græcula*, ros. silvestris, odorata, flore albo. C. B. De pulcherrimo omnium flore qui plura discere velit, quam verbis unquam exprimi queat, novum adeat et luculentissimum opus Cl. nostratis Redouté, qui post *Liliaceas*, non sibi impar *Rosas* nuper ad vivum depingere aggressus est. Ed.

2. *Angusti*. Late se non spargentis. Dal.

3. *Granoso cortice*. Intus veluti quibusdam granis scabro. Nodum enim, seu globulum eum, quo semen continetur, corticem Plinius nuncupat, non semel. Nam infra: « Tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortice est ». Μῆλον Theophr. appellat Histor. VI, 6. Umbilicum, ὀμφαλὸν, Aristot. Probl. s. 12, quæst. 8. Hard.

4. *In virides alabastros fastigato*. Alabastrum vocat rosæ calycem, antequam ea sit expansa: a similitudine nimirum cum alabastro, vase unguentario, cujus est longitudo fastigata, in pleniorem orbem desinens, ut Plinius ipse ait IX, 56. Poeta quidam pyramides vocat, quos Plinius alabastros; et calathos, quos ille calyces: « prima dies ostendit spicula florum, Altera pyramides nodo majore tumentes: Tertia jam calathos. » Hard. — *Fastigato*. Gron. et al. ut semper alias, *fastigiato*. Ed.

5. *Ac sese pandit, in calycis*, etc. Forte sincerius (ut præmonuerat Salmas. Ed.), *sese pandit in calyces, medio sui stantes complexa luteos apices*. Calyx vocatur, qui lutea stamina seu apices, et floris folia continet. Hard.

6. *Usus ejus in coronis prope minimus est*. Præ cæteris nempe utilitatibus, quas rosa præbet: nam et oleo præterea maceratur, et in unguenta transit, et emplastris inseritur, etc. Hunc locum Barbarus prave intellexit: dum *nimius*, contra codicum fidem, et mentem scriptoris reposuit. Hard.

7. *Homero teste*. Iliad. Ψ, v. 186, ubi oleum rosaceum memoratur: ῥοδόεντι δὲ χρῖεν ἐλαίῳ. Hard.

8. *Ut diximus*. Scilicet lib. XIII, cap. 2. Hard.

Mensarum etiam deliciis[9] perungendis[10] minime noxia. Genera ejus nostri fecere celeberrima, Prænestinam[11] et 2
Campanam[12]. Addidere alii Milesiam, cui sit ardentissimus colos, non excedenti duodena folia. Proximam ei Trachiniam[13] minus rubentem. Mox Alabandicam viliorem, albicantibus foliis. Vilissimam[14] vero plurimis, sed minutissimis, spineolam. Differunt[15] enim multitudine foliorum, asperitate, lævore, colore, odore. Paucissima quina fo- 3
lia, ac deinde numerosiora: quum sit genus ejus, quam centifoliam[16] vocant: quæ est in Campania Italiæ, Græciæ vero circa Philippos: sed ibi non suæ terræ proventu. Pangæus[17] mons in vicino fert, numerosis foliis ac parvis: unde accolæ transferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. Non autem talis[18] odoratissima est, nec cui

9. *Mensarum etiam deliciis.* Solebant Romani non solum mensas ad convivia structas, ut nunc fit, rosarum foliis contexere, sed etiam epularum ferculis ea inspergere, tuta et minime noxia voluptate. Quidam exponunt mensas citreas in summis deliciis habitas inungi rosarum succo, qui ob amarorem intactas et illæsas eas servaret a carie et tineis. Heliogabalus in recumbentes convivas per laquearia, veluti per impluvium, rosas effundi jubebat. Quidam et pulvinos tricliniares ac cubitorios rosis farciebant. Dal.

10. *Perungendis.* Gron. et Al. *inungendis*; et mox, *cujus sit ard. col. non excedentis.* Ed.

11. *Prænestinam.* Ea est quam vulgus Provinialem appellat, *rose de Provins*, ut quidem Clusius arbitratur, Hist. Rar. plant. I, 114. H.

12. *Campanam.* Ubi *biferi*, ut Maro cecinit, Georg. IV, 119, *rosaria Pæsti.* H. — An rosa alba, vulgaris major, C. Bauh. ut quidam volunt? Ed.

13. *Trachiniam.* Ab Heracleæ agro, quæ Trachin appellata est, ut vidimus IV, 14. Hard.

14. *Vilissimam.* Ita MSS. Reg. Colb. Ch. non *utilissimam*. Recte: antecedit enim *viliorem*. Spineola a spinarum densitate, quibus est obsita, nomen traxisse videtur. H.

15. *Differunt*, etc. Theophr. Hist. VI, 6. H. — *Foliorum.* Floris nempe, quæ Recentiores *petala* vocant. Ed.

16. *Centifoliam.* Et nos trecentifoliam maximam in horto Regio vidimus, flore, ut aiunt, incarnato: eamque odoris perjucundi. Centifoliam quoque Batavicam, qualis a Clusio delineatur, Hist. Rar. plant. lib. I, p. 113. H. — Servat nomen; plures *R. centifoliæ* in hortis coluntur varietates. Ed.

17. *Pangæus.* Theophr. ἐκ τοῦ Παγγαίου. Hard.

18. *Non autem talis odoratissima.* Theophr. l. c. Hard.

latissimum maximumque folium: breviterque[19] indicium est odoris, scabritia corticis. Cæpio Tiberii Cæsaris principatu, negavit centifoliam in coronas addi, præterquam
4 extremos[20] velut ad cardines. Nec odore[21], nec specie probabilis est, quæ Græca appellatur a nostris, a Græcis lychnis[22], non nisi in humidis locis proveniens, nec umquam excedens quinque folia, violæque magnitudine, odore nullo. Est et alia Græcula appellata, convolutis foliorum paniculis[23], nec dehiscens nisi manu coacta, semperque nascenti similis, latissimis foliis. Alia[24] funditur e caule malvaceo, folia oleæ habente, mosceuton[25] vocant. Atque inter has

19. *Breviter*. Theophr. Ἐν δὲ τοῖς μεγάλοις εὐώδη μᾶλλον, ὧν τραχὺ τὸ κάτω. « Odoratiores sunt inter amplas, quibus pars ima scabra. » H.

20. *Extremos*. MSS. Regg. et editio princeps, *extremas*. Sic Granius apud Nonium dixit : « Sonat impulsa cardo regia. » Brot.

21. *Nec odore*. Minus commode prius legebatur, *nec odore*, *nec specie probabilem*, *et quæ Græca*, etc. oratione nec satis apte cohærente, nec quæ similitudinem veri ullam habeat. Quis enim centifoliam rosam, de qua proxime antea sermo, ad quam prior sententiæ hujus pars referebatur olim, si minus odore, at specie saltem, quodcumque demum genus illud rosæ sit, negaverit esse commendabilem probabilemque? Hard.

22. *Lychnis*. Quidam inodoratam et pusillam rosam rubram indicari volunt, vere et autumno prodeuntem, quam vulgo vocamus *Damas rouge*. Alii lychnidem Dioscoridis coronariam herbam, flore violæ, purpurascente, a Plinio intempestive recenseri putant inter rosarum genera. Nostrates certe ob similitudinem, quam is flos habet cum rosa, lychnidem vocant, *passe-rose*. Dalec. —*Lychnis*. Dioscoridis hæc coronaria lychnis est, sive sativa, de qua concisa brevitate græcus auctor, III, 114 : Λυχνὶς στεφανωματικὴ, ἄνθος ἐστὶν ὅμοιον λευκοΐῳ, ἐμπόρφυρον δὲ, πλεκόμενον εἰς τὰ στεφάνια. Hard. — *Agrostemma coronaria* (*Decand. pent*. gen. 1145 Pers. *Caryophyll*. Juss.). Ed.

23. *Paniculis*. Quidquid sublonga et subrotunda forma tumet, ut hic rosæ foliorum globulus, panicula appellatur. Hard.

24. *Alia*. Forte althæa, *rose d'outre-mer*, sed peregrina, ab unicauli malva, de qua diximus superiore libro, diversa, etsi commune nomen utrique vulgus imposuit. Vidimus in horto Regio. Hard.— *Folia oleæ*. Vet. apud Dal. *ulmi*. Ed.

25. *Mosceuton*. In quibusdam MSS. *muceuton*. In aliis *aceton*. H. — *Mosceuton*. Hæc certe non est *la rose muscade*. Ex Plinii descriptione potius videtur esse, *la rose d'outre-mer*, de qua jam sup. lib.

media magnitudine autumnalis, quam coroneolam vocant. Omnes sine odore, præter coroneolam et in rubo natam: tot modis adulterantur. Et alias vera quoque plurimum 5 solo prævalet. Cyrenis[26] odoratissima est, ideoque ibi unguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ, hieme tota præcox. Refert et cæli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata provenit. Præterea[27] omnis siccis quam humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult, nec argillosis locis, nec riguis, contenta raris, proprieque ruderatum[28] agrum amat. Præcox Campana est, sera Milesia. Novissime tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quam fruges, levius quam vites. Tardissime proveniunt semine, 6
quod[29] in ipso cortice est, sub ipso flore, opertum lanugine: ob id potius caule conciso[30] inseruntur: et ocellis radicis[31], ut arundo, unum genus inseritur pallidæ, spinosæ, longissimis virgis, quinquefoliæ, quæ e Græcis[32] altera est. Omnis autem recisione[33] atque ustione proficit: translatione quoque, ut vitis, optime ocyssimeque provenit, surculis quaternum digitorum longitudine, aut ampliore, post Vergiliarum occasum sata: dein per Favonium translata, pedalibus intervallis, crebroque circumfossa.

XX, 84. Brot. — *Althæa (Alcea) rosea?* (*Monadelph. polyand.* gen. 1632 Pers. *Malv.* Juss.). Ed.

26. *Cyrenis.* Theophr. Hist. VI, 6: Εὐοσμότατα δὲ τὰ ἐν Κυρήνῃ· διὸ καὶ τὸ μύρον ἥδιστον. Hard.

27. *Præterea.* Omnis rosa scilicet. Didymus in Geop. XI, 19: Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὡς ἐν τοῖς ἀνύδροις ῥόδα, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ κρίνα εὐωδέστερα ἐστι. Hard.

28. *Ruderatum.* In quo rudera, veterumque ædificiorum materies plurima inest. Hard.

29. *Quod.* Sic Theophr. loc. cit. Φύεται μὲν οὖν ἡ ῥοδωνία καὶ ἐκ τοῦ σπέρματος· ἔχει δὲ ὑπὸ τὸ ἄνθος ἐν τῷ μήλῳ... ἔχον δέ τινα χνοῦν. Quid cortex sit, superius diximus. H.

30. *Caule conciso inseruntur.* Seu malleolis a caule decisis. Theophr. Hist. VI, 6: Κατακόπτοντες τὸν καυλὸν φυτεύουσιν. Hard.

31. *Et ocellis radicis.* Quid sint in arundine oculi, diximus XVI, 67. Quod genus illud sit rosæ pallidæ spinosæ, græculæ, quinquefoliæ, non satis compertum. H.

32. *E Græcis.* Quæ paulo ante græcula appellata. Hard.

33. *Omnis autem recisione*, etc. Theophr. l. c. Hard.

Qui præcocem faciunt[34], pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.

1 XI. (v.) Lilium rosæ nobilitate proximum est, et quadam cognatione unguenti oleique, quod lirinon[1] appellatur. Et impositum[2] etiam maxime rosas decet, medio proventu earum incipiens. Nec ulli florum excelsitas major, interdum cubitorum trium, languido semper collo, et non sufficiente capitis oneri. Candor ejus eximius[3], foris striati, et ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per ambitum labris, tenuique filo et semine, stantibus in medio crocis. Ita odor, colorque duplex et alius calycis, alius staminis, differentia angusta.
2 In unguenti vero oleique usu, et folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba, quam convolvulum[4] vocant, nascens per frutecta[5], nullo odore, nec crocis in-

34. *Qui præcocem faciunt*. Pall. III in Februar. t. 21: « Si rosam temperius habere volueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, et aqua calida bis rigabis in die. » Sic Didymus in Geop. l. c. Hard.

XI. 1. *Quod lirinon*. Λειρινόν: nam æque Græci λείριον lilium appellant. Iidem et σούσινον nuncupavere, ut diximus XIII, 2. Diosc. III, 16, de lilio: ἀφ' οὗ καὶ τὸ χρίσμα κατασκευάζεται, ὃ τινες λειρινὸν, οἱ δὲ σούσινον καλοῦσι. Hard.

2. *Et impositum*. Mallem *interpositum*. Intelligit enim, opinor, gratiam hortorum, vel coronarum, non esse levem, quemadmodum Maro cecinit Æneid. XII, vs. 69: « ... mixta rubent ubi lilia multa Alba rosa. » Hard.

3. *Candor ejus eximius foliis foris striatis, et... sese laxantibus*, etc. (sic Gron. et Al. ante Hard. Ed.) Legend. *Candor ejus eximius, foris striati et ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi*, etc. Post: *Tertio generi cætera eadem, calix herbaceus*: posuit *herbaceum* pro eo quod in Dioscoride est, χροκώδης· lege ergo *helvaceus*, pro *herbaceus*. Idem mendum infra, cap. 19: « Narcissi duo genera in usum medici recipiunt: unum purpureo flore, alterum herbaceum. » Scribendum, *helvaceum*. Color *helvaceus* et *helveus* est inter russum et album: ita Festus: *hic plane est melinus et luteus color, vel croceus*. Salmas. 102. — *Lilium candidum* (*Hexand. Mon.* gen. 791 Pers. *Liliac.* Juss.). Ed.

4. *Convolvulum*. Gallis, *liseron*. Smilax lævis minor a Dodonæo vocatur, apud quem iconem ejus vide. Hard. — *Convolvulus sepium* (*Pentand. Monog.* gen. 416 Pers. *Convolvul.* Juss.). Ed.

5. *Nascens per frutecta*. Ea est, quæ Jasione a Theophrasto, et ab

tus : candorem tantum referens, ac veluti naturæ rudimentum lilia facere condiscentis. Alba[6] lilia iisdem omnibus modis seruntur, quibus rosa : et hoc amplius lacryma[7] sua, ut hipposelinum[8]; nihilque est fecundius, una radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est et rubens[9] lilium, quod Græci crinon vocant. Alii florem ejus cynorrhodon[10]. Laudatissimum in Antiochia, et Laodicea Syriæ, mox in Phaselide[11]. Quartum locum obtinet in Italia nascens.

XII. Sunt et purpurea lilia[1], aliquando gemino caule, 1
carnosiore tantum radice, majorisque bulbi, sed unius : narcissum[2] vocant. Hujus alterum genus flore candido,

auctore dicitur posthac lib. XXII, cap. 17 et 22. Dal.

6. *Alba*. Hæc pariter Theophr. Hist. II, 2 : Ῥοδωνία δὲ καὶ κρινωνία, etc. Hard.

7. *Lacryma*. Theophr. Hist. VI, 6 : Ποιεῖ δέ τινα καὶ δακρυώδη σύῤῥοιαν, ἣν καὶ φυτεύουσι. « Reddit lilium lacrymarum confluxum quemdam, quem et serunt. » Et lib. II ejusdem operis, cap. 2 : Ἰδιωτάτη δὲ γένεσις ἡ ἀπὸ δακρύων· καὶ γὰρ οὕτω δοκεῖ τὸ κρίνον φύεσθαι, ὅταν ξηρανθῇ τὸ ἀποῤῥυέν· φασὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἱπποσελίνου· καὶ γὰρ τοῦτο ἀφίησι δάκρυον. « Peculiaris generatio, quæ ex lacryma fit : quippe lilium ita exire videtur, quum id quod defluxit, sole exaruerit, etc. » Hard.

8. *Ut hipposelinum*. Theophrast. de Caus. lib. I, cap. 4, lilio et hipposelino addit et alia quædam, quæ tamen non recenset nominatim. Ὀπεγινεῖς vocat has plantas auctor librorum de Plantis, qui Aristoteli adscribuntur, cujus vocis loco in exemplari depravato legitur *opigais*. Dalec. — *Hipposelinum*. Est *Smyrnium Olusatrum* (*Pentand. digyn.* gen. 719 Pers. *Umbellifer.* Juss.), de quo XIX, 48. Ed.

9. *Est et rubens lilium*. Lilium illud purpureum majus Dodonæi est, pag. 198, quod in horto Regio vidimus. Galli vocant, *lis orangé*: Diosc. III, 116 : πορφυρᾶ ἄνθη κρίνου. H. — Nobis, auctore Sprengelio, *Lilium Chalcedonicum*. Ed.

10. *Cynorrhodon*. Ita libri omnes : et Hesychius : κυνόῤῥοδον, κρίνον ὅμοιον ὑακίνθῳ. Hard.

11. *Phaselide*. Convallis est Judææ, ut Plinius admonet, XIII, 9, unde lilium Phaselidis olim appellatum est *lilium convallium*, Cantic. Cantic. II, 1. Hard.

XII. 1. *Sunt et purpurea lilia*. Cave accepta hæc putes a Theophr. VI, 6, ut visum iis, qui censoriam animadversionem distringere in Plinium, ponunt in lucro. Hard.

2. *Narcissum*. Purpureus hic Virgil. narcissus, Ecl. V, v. 38. Nondum id a nobis genus animadversum. H. — *Narcissus poeticus* vel *Pseudonarcissus* (*Hexandr. mon.* gen. 780

calyce[3] purpureo. Differentia a liliis est et hæc, quod narcissis folia in radice[4] sunt, probatissimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem[5], calyx herbaceus. Omnes serotini[6]. Post Arcturum enim florent, ac per æquinoctium autumnum.

1 XIII. Inventa est et in his ratio inserendi[1], monstrificis hominum ingeniis. Colliguntur namque[2] mense julio scapi arescentes, liliaque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis[3], in fæce nigri vini, vel græci, mense

Pers. *Liliac.* Juss.). Conf. D. Fée, *Flore de Virgile*, tom. VIII, p. CXVII sq. edit. nost. Ed.

3. *Calyce.* Calycem id vocat, quod in medio flore, circuli instar, et stamina, et apices continet. Narcissum medio purpureum Dodonæus vocat, et delineat, pag. 223. Nascitur plerisque Galliæ locis, in pratis, *narcisse.* Dioscorides commendat eum, qui ἐν ὀρεινοῖς τόποις gignatur, lib. IV, cap. 161. Hard.

4. *In radice.* Bulbo, non cauli, hærent. Quare narcissi caulem Theophr. Hist. VI, 6, ἄφυλλον vocat. Hard.

5. *Tertio generi cætera eadem.* Legd, *alteri generi.* Nam tantum duo genera narcissi sunt, alterum quod florem in medio purpureum habet, πορφυροειδής: alterum quod croceum, κροκώδης. Dal. — Narcissi autem genus, cui circulus est luteus aut croceus, vel ad *Narcissum Tazettam*, vel ad *N. orientalem*, ut nonnulli malunt, commode referri potest. Ed.

6. *Omnes serotini.* Sic Theophr. l. c. de narcisso universim: Ὄψιον δὲ σφόδρα, μετὰ γὰρ Ἀρκτοῦρον ἡ ἄνθησις, καὶ περὶ ἰσημερίαν. Post Arcturi occasum, de quo XVIII, 74.

Hard.—At vernos etiam habemus narcissos; autumnales vero illos ad *N. serotinum* referas licet. Ed.

XIII. 1. *Inventa est et in his ratio inserendi.* Hoc est, nova serendi ratio excogitata est, non e bulbo, sed e radicula quam caulis emittit, ut mox dicemus. Ita MSS. omnes: nullus Pintiano favet, qui *inficiendi* mavult. Hunc porro modum totidem fere verbis expressit Anatolius in Geop. XI, 21. Hard.

2. *Colliguntur namque scapi arescentes, liliaque suspenduntur in fumo.* Scribo, *Colliguntur namque scapi arescentis lilii, qui suspenduntur in fumo;* tum ex scripto exemplari, tum etiam ex græco auctore, de Re rustica, quem alii Constantinum, alii Heronem appellant Geoponicon lib. XI, qui hoc idem docet eisdem ferme verbis. Pint. — *Suspenduntur in fumo.* Aliud in liliis a nobis observatum est, de quo Cl. Tournefort, Instit. Rei herbar. pag. 371: « Lilii albi caulis cum floribus amputatus et suspensus, auctore Gesnero, semen profert, quod feliciter etiam Parisiis sæpe expertus sum. » Brot.

3. *Nodulis.* E singulis enim nodis radiculæ quædam tum enascun-

martio macerantur, ut colorem percipiant, atque ita in scrobiculis seruntur, heminis fæcis circumfusis. Sic fiunt purpurea lilia; mirumque, tingi aliquid, ut nascatur infectum.

XIV. (vi.) Violis honos proximus [1]; earumque plura 1
genera [2]. Purpureæ [3], luteæ, albæ: plantis omnes, ut olus, satæ [4]. Ex iis [5] vero, quæ sponte apricis et macris locis proveniunt, purpureæ, latiore folio, statim ab radice carnoso [6], exeunt: solæque græco nomine a cæteris discer-

tur, quæ seri debent. Anatolius, l. c. Hard.

XIV. 1. *Violis honos proximus.* A rosis et liliis. H. — De violis vid. Excurs. I ad calcem hujus libri, ubi luculentissime quæ sint veterum auctorum λευκόϊα καὶ μελάνια, Spreng. disquirit et enucleat. Ed.

2. *Earum plura genera.* Nicander in Georgicis duo tantum genera facit, ὠχρὸν et χρυσεῖον, pallidum et luteum: Ἀλλὰ τὰ μὲν σπείροις, τὰ δὲ καὶ ὡραῖα φυτεύοις Ἄνθη ἰασιώνηθε· γένη γε μὲν ἴασι δισσά Ὠχρὸν χρυσεῖόν τε φύειν εἰς ὦπα ἴδεσθαι Στεῦται. Ἰωνιάδες νύμφαι στέφος ἀγνὸν Ἴωνι Πισαίοις προθέσασαι ἐνὶ κλήροισιν, ὤρεξαν. Ἤνυσε γὰρ χλούνην μετὰ δ' ἑσσυμένος, σκυλάκεσσιν Ἀλφειῷ καὶ λῦθρον ἰῶν ἐπλύνατο γυίων Ἑσπέριος νύμφαισιν Ἰαονίδεσσι νυχεύσων. Scal.

3. *Purpureæ.* Sic auct. lib. de Simp. med. ad Patern. tom. XIII Opp. Galeni, pag. 1002: « Viola, inquit, species habet tres: est enim alba, et purpurea, et aureo colore, floresque de radice ejus excrescunt: quibus melior habetur quæ est purpurea. » Purpurea, quæ Theophr. Hist. VI, 6, nigra dicitur, τὸ μελάνιον; Virgilio quoque Ecl. X, 39; cæteris ἴον πορφυροῦν, a Dodonæo pingitur, p. 156; *violette.* Candida, quæ Græcis λευκόϊον; visa a nobis in horto Regio, ab eodem Dodonæo delineatur, p. 159. Luteam Clusius exhibet, Histor. Rar. pl. III, p. 309, quam violam montanam vocat. Galli, *giroflée jaune.* Adde his et tricolorem, quæ hos simul colores in se una colligit, purpureum, luteum, candidumque, apud eumdem Clusium, pag. 310, sæpius a nobis observatam in horto toties appellato, cum generibus violarum aliis fere duodecim. H.—*Purpureæ:* nobis *Viola odorata* (*Pentand. monogyn.* gen. 582 Pers. *Violac.* Juss.); *luteæ* vero: *Cheiranthus Cheiri* (*Tetrad. siliq.* gen. 1570 Pers. *Crucifer.* Juss.); *albæ: Cheiranthus incanus.* Vid. Exc. I ad calc. hujus libri. Ed.

4. *Plantis omnes, ut olus, satæ.* In nostris regionibus nec lutea, nec alba, planta propagatur, sed semine: nigra vero, seu purpurea etiam plantis. Hard.

5. *Ex iis.* Sic Theophr. l. c. ubi viola nigra dicitur πλατύφυλλος, καὶ ἐγγειόφυλλος, καὶ σαρκόφυλλος. H.

6. *Carnoso.* Gron. et al. *carnosa*; et paulo post, *appellata ia, ut ab his iant. vestis. Sed sativis*, etc. Ed.

nuntur, appellatæ ia, et ab his ianthina[7] vestis. E sativis maxima auctoritas luteis. Genera iis : Tusculana[8], et quæ marina appellatur, folio[9] aliquanto latiore, sed minus odorato. In totum vero sine odore, minutoque folio Calathiana[10], munus autumni, cæteræ veris.

1 XV. Proxima ei caltha est concolori[1] amplitudine.

7. *Et ab his ianthina.* Hoc est, purpurea ac violacea. *Violet pourpre.* Mart. lib. II, ep. XXXIX : «Coccina famosæ donas et ianthina mœchæ.» Hinc *violarii* apud Plautum, in Aulular. act. III, sc. 5, qui vestes violacea purpura infectas distraherent. HARD.

8. *Genera iis Tusculana.* Scriptum exemplar, *genera autem Tusculana*, et paulo post *calatina*, non *calathiana*, ut forte neutro modo scribendum sit, sed *caltiana*, permutatis litteris, a similitudine caltæ, ut sequentia statim ostendunt, nisi quis deduci malit a calatho. PINT.

9. *Folio.* Folia intellige, quibus flos constat; quæ nobis *petala*. ED.

10. *Calathiana.* Calathianam alii esse volunt thylacitidem, a Dodonæo pictam calathianæ titulo : alii ejusdem campanulam. At utraque cærulea est, calathiana vero lutea, si calthæ concolor est : nam caltham luteam esse monstrant hi versus Virgilii et Columellæ : « Mollia luteola pingit vaccinia caltha. » — « Pressaque flammeola rumpatur fiscina caltha. » Calathianam ego puto esse digitalem luteam, flore luteo, calatho simili; caltham vero nostram calendulam. Dioscoridi caltha chrysanthemum, sive buphtalmos dicitur. DAL. — *Calathiana.* A calathi effigie. Alii *calthiana* legunt, a similitudine calthæ. Pintianus, et ex illo Salmasius in Solin. pag. 1160, *calatina*, a Calatia oppido Italiæ. His favet codex Reg. 2. H. — *Calathiana.* Brot. ex MS. Reg. 1 et edit. principe, *calatiana*. ED.

XV. 1. *Concol. amplitudine.* Quid quæso amplitudo ad colorem, aut color ad amplitudinem? Pro voce ultima notant *similitudine*. Sed alteram retinet egregius codex : quod autem præcedit, pro eo habet : *conculari*. Fortassis, *et cochleari amplitudine*. Sic lib. XXI, 27 : « cochlearis mensura. » Item XXIV, 1. GRON. — *Proxima.* Et hæc e violarum lutearum genere est, non ut a Ruellio primum, deinde a Salmasio creditum est, loc. cit. flos ille, quem solsequium dicimus, *le souci*, plane diversi generis. Nam et in indice hujus loci sic legitur : *Violæ colores III, luteæ genera V. De caltha : regius flos.* Genera porro violæ luteæ tria dumtaxat appellantur hoc loco, Tusculana, marina, calathiana : nisi ad eum numerum caltha quoque, et regius flos, seu regia scopa accesserint. Et sane inferius, quum singulorum florum medicinæ narrantur, quorum modo tractantur naturæ, de violis universim, sigillatimque de luteis, atque purpureis, longissima habetur oratio : de caltha scopaque regia, ne γρῦ quidem : satis probabili argumento eas scilicet idcirco taceri, quod lutearum nomine censeantur,

Vincit numero foliorum marinam, quinque non excedentem. Eadem odore superatur : est enim gravis calthæ. Non levior[2] ei, quam scopam regiam appellant[3] : quanquam folia ejus olent, non flores.

XVI. Bacchar[1] quoque radicis tantum odoratæ est, a 1

quod et fecisse Columella videtur in Hortulo, duo violarum genera carmine uno complexus : candidum, luteumque, « Candida leucoia, et flaventia lumina calthæ. » Caltham nos suspicamur esse, aut certe ei affinem, quæ viola lutea multiplex a Dalec. appellatur, Hist. plant. VII, p. 803, quæ cultu mangonioque evadit in florem densissimis foliolis stipatum atque congestum, præstantissimi ac suavissimi odoris. Hard. — *Caltha*. An *Calendula officinalis?* (*Syngenes. polyg. nec.* Linn. *Corymb.* Juss.). Conf. D. Fée, *Flore de Virgile*, t. VIII, pag. xxix, edit. nost. Ed.

2. *Non levior*. Perinde gravis, atque calthæ, odor est ei luteæ violæ generi, quam scopam regiam, sive, ut est in Indice, regium florem vocant : qui quo nomine hodie appellatur, certo statui non potest. Porro quum gravis odor dicitur, cave injucundum dici continuo putes : nam, ut Plinius ait, cap. 18, quorumdam florum suavitati etiam gravitas inest, ut lilio. Hard.

3. *Quam scopam regiam appellant*. Sideritim quidem esse puto, sed Achilleam, cujus folia odorem multum spirant, non insuavem, verum medicatum, auctore Dioscoride, ut pro *latissimo folio* lib. XXV, c. 5, legendum sit *tenuissimo*, nisi latissimum folium intelligamus totius plantæ comam latissime se spargentem. Nam multis virgis multumque spatii occupantibus ea planta subrigitur. Coronis autem expetitur flos ex albo aureus. Quamobrem inter luteos flores hic a Plinio recensetur. Dal. — *Scopam regiam*. Sprengelio auctore, est *Chenopodium scoparium* (*Pentand. digyn.* gen. 657 Pers. *Chenopod.* Juss.) ; habitat in Græcia, Carniola, etc. Ed.

XVI. 1. *Bacchar*. Dioscor. III, 51 : Βάκχαρις, βοτάνη ἐςὶ θαμνώδης, εὐώδης, καὶ ςεφανωματικὴ, etc. Idem et Cratevas habet, cujus fragmentum antea ineditum recitat Aloys. Anguillara, part. I, p. 25, quamvis de asaro sermonem ibi esse falso contendit, quum et asaron ςεφανωματικὸν esse Plinius paulo post neget : et quæ vires ei herbæ tribuuntur a Crateva, eas ipsas idem inferius cap. 77, bacchari adjudicet. Hard. — Bacchar Dioscorid. est *Gnaphalium sanguineum* (*Syngen. superfl.* gen. 1840 Pers. *Corymbifer.* Juss.). « Eam speciem invenerunt Rauwolfius, Itin. pag. 285, et circa Aleppum Russelius, Alepp. p. 195. Male autem interpretati sunt, qui vel *Digitalem Thapsi*, ut Lacuna, et Matthiolus, pag. 538 ; vel *Inulam Vaillantii*, ut Clusius, Hist. II, 21 ; vel *Salviam Sclaream*, ut Leonicenus et Cæsalpinus, xi, 37 ; vel *Baccharidis* speciem, ut Linnæus, crediderunt. » Sprengel. Hist. Rei Herb. tom. I, p. 187. Ed.

quibusdam[2] nardum rusticum appellatum. Unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes[3] priscæ comœdiæ poeta testis est. Unde quidam errore falso barbaricam[4] eam appellabant. Odor[5] est ei cinnamomo proximus: gracili[6] solo nec humido provenit. Simillimum ei, combretum[7] appellatur, foliorum exilitate usque in fila attenuata, et procerius quam bacchar: hæc sunt[8] tantum.

2. *A quibusdam*. Lib. XII, 27: « Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. » Dodonæus, a quo delineatur, pag. 169, et Fuchsius, Digitalem vocant: Galli interdum etiam, *digitale*. Vidimus in horto Regio, purpureo, luteo, rubente, candido, ferrugineoque colore conspicuam. Hard. — D. Fée, baccharidem de qua Dioscorid. loco supra laudato, eamdem esse censet cum bacchare, quod Maro cecinit Ecl. IV, v. 19, et VII, v. 27, et ad *Digitalem purpuream* L. retulit. Conf. *Flore de Virgile*, tom. VIII, p. xxiv ed. nost. Sprengelius vero Virgilianam speciem a nostra baccharide distinguit, nihilque aliud esse pronuntiat, quam *Valerianam celticam*. Lis adhuc sub judice. Ed.

3. *Aristophanes*. In fabula cui titulum fecit, Θεσμοφοριάζουσαι, teste Athenæo, XV, pag. 690, hæc poetæ carmina recitante, quæ ad propositum attinent: Ὦ Ζεῦ πολυτίμητ', οἷον ἔπνευσε ὁ μιαρὸς Φάσκωλος εὐθὺς λυόμενός μοι τοῦ μύρου, Καὶ βακχαρίδος. « O venerande Jupiter, ut oboluit soluta confestim pera unguentum mihi, et baccharim. » Adde et Galen. tom. I, in Expl. vocum Hipp. pag. 88: Βάκχαρις, Λύδιόν τι μύρον. Hipp. ipsum de Nat. mulier. text. 6, pag. 362, βακχάριον ἔλαιον vocat. Erotianum ibidem, p. 115: Βάκχαρις, εἶδος βοτάνης καὶ μύρου, οὗ καὶ Ἀριςοφάνης μέμνηται. Adde Hesychium, Jul. Poll. VI, 19, p. 296; Simonidem poetam apud Clem. Alex. Pædag. II, pag. 177, etc. Hard.

4. *Barbaricam*. Ita MSS. omnes: hoc est, exoticam et peregrinam, nec in orbe romano natam. Medicamenti meminit Marcellus Emp. c. viii, quod barbaricum similiter vocat: nempe ex rebus conflatum extra hunc orbem romani imperii natis. Error falsus Veterum in eo fuit, quod barbaricam radicem vocarent, quæ foret domestica. Hunc locum, ut interpolet, expliceturque, Salmasius frustra desudat in Solin. p. 1068, quum *baccharida* pro *barbaricam* reponit. Hard.

5. *Odor*. Radici scilicet. Diosc. III, 57: Ῥίζαι δὲ ὅμοιαι ταῖς τοῦ μέλανος ἐλλεβόρου, ἐοικυῖαι τῇ ὀσμῇ κινναμώμῳ. Hard.

6. *Gracili*. Dioscor. l. c. Φιλεῖ δὲ τραχέα χωρία, καὶ ἄνικμα. Hard.

7. *Combretum*. In indice *Combetrum*. In Tuscia, *herba luziola*, inquit Anguillara P. XI, p. 179. Hard. — *Juncus maximus* (*Hexand. monog.* gen. 846 Pers. *Junc.* Juss.). Ed.

8. *Hæc sunt tantum*. Hac re solum, inquit, affinitatem habet combretum cum bacchare: cætera

Sed eorum quoque error corrigendus est, qui bacchar rusticum nardum appellavere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron[9] vocant, cujus speciem figuramque diximus in nardi generibus. Quin immo asaron invenio vocitari, quoniam in coronas[10] non addatur.

XVII. Crocum silvestre optimum[1]: serere in Italia minime expedit, ad scripula usque singula[2] areis deco- 1

absunt : odor, unguentique in radice dos. — *Hæc.* Sic MSS. omnes. Reg. Colb. etc. Libri vero editi, *Nec hæc sunt tantum.* Salmas. in Solin. p. 1068, *nexui;* quasi sententia sit, combretum nexui tantum esse, id est, ad corollas necti. Id vero nec aures latinæ ac teretes ferunt, et scriptoris menti aptissime adversatur. Nam in medicinis præterea quem usum id habeat, ipse inferius admonet, cap. 77, non igitur tantum in coronas utile. H.

9. *Græci asaron.* Servat nomen : *Asarum Europæum.* De quo jam lib. XII, cap. 28. Ed.

10. *Quoniam in coronas*, etc. Asaron a particula negativa α, et σαίρειν, ornare, verrere, mundare : γῆ σαιρομένη Plutarcho in Catone, floribus ornatus ager : νεμομένη, pascuus : σπειρομένη, sationalis, vel seminalis, arvum : ῥαινομένη, riguus, etc. Dal. — *Quoniam*, etc. Quoniam coronas non ornet. Ἄσαρος, non ornatus. Vide Lexicon Constantini, et Voss. in Etym. H.

XVII. 1. *Crocum silvestre optimum.* Non quidem sponte nascens, agreste, inurbanum, exoticum vero, aliunde invectum. Italicum enim fructuosum et quæstuosum non est. Dal. — *Crocum.* Est *Crocus sativus* (*Triand. monog.* gen. 95 Pers. *Irid.* Juss.). Habitat in Oriente; nunc in hortis ob usum colitur. Ed.

2. *Scripula usque singula*, etc. Areæ singulæ vigesima quarta parte minus fructus reddunt quam impensæ factum est. Scrupulum vigesima quarta unciæ pars est. Quod si ad drachmam id exigas, cujus scrupulum tertia pars est, sensus est : tertia parte minus fructus percipi, quam impensa constiterit. Dal. — *Ad scripula usque singula areis decoquentibus.* Hoc quid sit, palam se fatetur nescire ὁ πάνυ : inquinatissima esse tantum scire : neque ignorare quomodo explicent; legendum autem omnino, *ad scripula usque singula areis decoquens*; aut *ad scripula usque in singulos denarios decoquens*, ad Solin. p. 106. Hæc posterior tamen conjectura et explicatio Dalecampii eodem redeunt, nempe tertia parte minus fructuum percipi, quam impensa constiterit; pro tribus, quæ impensa sunt, scripula tantum reddi bina. Hæc multis confutare possem : sed quæramus sensum vulgatæ, quam integram servant optimæ membranæ. Primo *areæ* quid habent molesti? An non ipse restituit lib. XIX, cap. 8, et vere opinor : « Carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamque præcipue,

quentibus. Seritur radicis bulbo. Sativum latius[3], majusque, et nitidius, sed multo lenius[4], degenerans ubique, nec fecundum etiam Cyrenis[5], ubi semper flores laudatissimi[6]. Prima[7] nobilitas Cilicio, et ibi in Coryco monte: dein Lycio[8] monte Olympo: mox Centuripino Siciliæ. Aliqui[9] Phlegræo secundum locum dedere. Adultera-

sestertium sena millia e parvis reddere areis? » An non Columella lib. X: « circum areolas et sepem ducitur horti? » Idem lib. XI, 3: « Circa idus januarias humus refossa in areis dividitur: quæ tamen sic informandæ sunt, ut facile runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum perveniant: ne qui persequuntur herbas, semina proculcare cogantur; sed potius per semitas ingrediantur, et alterna vice dimidias areas eruncent. » Jam cur non juxta eleganter *areolæ*, quæ male respondent, neque reddunt, quod acceperunt, *decoquere* dicuntur, atque ipsum crocum? Multis hoc illustrare possem, si ratio scribendi pateretur. *Decoquere* autem *ad scripulum*, quum latine loquimur, non est eo usque ut scripulum consumatur, sed ut scripulum tantummodo supersit: quemadmodum quod medici jubent *decoqui ad tertias*, in eo duæ tertiæ consumuntur, una manet; non una consumitur, et duæ restant. Super omnia, qui quodve *decoquere ad scripulum* dicitur, in eis *scripulum* non consideratur pro tertia parte denarii (qui Dalecampii error est), sed pro quarta et vicesima parte unciæ, assis ducentesima octogesima octava. As est *area*, vel totum quod seritur in area. Ea area *decoquit ad singula scripula*, id est, ad quartam et vicesimam partem unciæ; (ut vix ea supersit ex tota area. Hard.) Hæc latine, si mens ea Plinio fuit, melius dici non possunt, nec planius. Quod si cui nimium videtur et *scripulum* potius pro tertia parte denarii vel drachmæ accipiendum, legerem mitius tractatis verbis et sensu meliore: *ad singula usque scripula denariis decoquentibus;* quod esset de pondere denarii sato tantum redire scripulum, sive partem tertiam. Gron.

3. *Sativum latius.* Ita MSS. forte *lætius* (ut Salmasio prius visum est. Ed.). Depictum vide in Eystettensi horto. Hard.

4. *Lenius.* Gronov. et Al. ante Hard. *sed multo levius degenerans. Sed nec ubique fecund.* Ed.

5. *Etiam Cyrenis*, etc. Hæc pariter Theophrast. VI, 6, cujus oratio ex Athenæo corrigenda est, XV, p. 682. Hard.

6. *Fl. laudatissimi.* Reliqui flores, præterquam croci. Athen. l. c. H.

7. *Prima nobilitas*, etc. Dioscor. I, 25. Transcripsit hæc Solin. cap. XXXVIII. Hard.

8. *Dein Lycio monte Olympo.* Brot. ex MS. Reg. 1, *dein Lyciæ monte Olympo.* Scilicet in MS. Reg. 2 et edit. principe *Lyciæ Olympo.* Fuit enim et Olympus mons in Lycia. Ed.

9. *Aliqui Phlegræo secundum lo-*

tur[10] nihil æque. Probatio sinceri, si imposita manu crepat, veluti fragile[11]. Humidum enim, quod evenit adulteratione, cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora 2
leniter faciem oculosque mordeat. Est per se genus sativi blandissimum vulgo, quum sit mediocre[12], dialeucon vocant. Contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est, et celerrime marcescit. Optimum ubicumque quod pinguissimum, et brevis capilli[13]: pessimum vero, quod situm redolet. Mucianus auctor est, in Lycia anno septimo aut octavo transferri in locum subactum[14], atque ita degenerans renovari. Usus[15] ejus in coronis nusquam. Herba[16]

cum dedere. Vocem *Phlegræo* agnoscit in Plinio Hermolaus in Corollario Dioscoridis. In archetypo tamen nostro non *Phlegræo* legitur, sed *Heræo*. Legendum puto *Ægæo*, ab *Ægis*, Ætoliæ urbe: ex Dioscoride, libro primo, qui primam bonitatem tribuit croco Corycio: secundam Lycio: tertiam ei quod est ex *Ægis*, urbe Ætoliæ. Quare in Plinio malim legere, *tertium locum dedere*, quam *secundum*. Hermolaum autem profiteor me demirari, qui in Dioscoridis tralatione, *ab Ægybus urbe Ætoliæ* scribat, cum *y* in secunda, et tertia inflexione, non *ab Ægis*, ut rectius convertit Marcellus: præsertim quum constet ex Stephano et aliis Ægas primi ordinis, Ætoliæ esse urbem; Ægys autem tertii, non Ætoliæ, sed Laconiæ. Pint. — *Aliqui Phlegræo.* Phlegra, oppidum Macedoniæ maritimum. Phlegræus ager Campanus, sive Laboriensis, Puteolis vicinus, fertilissimus panici, farris, rosarum. Ex iis duobus locis vel alterutro fortassis, crocus nobilis et excellens fuit. Dal. — *Aliqui.* Cave hic Plinium ex Dioscoride corrigas, quod Turnebus tentavit Adv XVI, 16. Hard.

10. *Adulteratur.* Vide Galen. de Antid. I, 14. Hard.

11. *Veluti fragile.* Quum inaruit: sic Dioscorid. ex optima ed. Aldi, κρόκος εὔθραστος laudatur: improbatur ἰκμάζων, humidus. Hard.

12. *Quum sit mediocre.* Ita MSS. omnes Regg. 1, 2, Thuani, et alii: non, ut editi hactenus: *quam sit medio candidum.* Quin etiam in R. 1 cod. *dileucon*, et in Colb. 3 *dialeucon* legitur, forte pro *Deliacon*. Hard.

13. *Brevis capilli.* Sic ex MSS. emend. Hard. cons. Chiffl. *brevibus capillis* Gron. et Al. Ed.

14. *Transferri in locum subactum.* Ita fit et in Gallia passim. Nullibi vegetius est, quam in Agennensi agro et Narbonensi provincia. Hard. — Nostratibus *départemens de l'Aude*, et *Lot et Garonne*. Ed.

15. *Usus.* Nisi in conviviis ad arcendam ebrietatem, ut dicetur cap. 81. Hard.

16. *Herba.* Hæc totidem verbis Theophr. Hist. VI, 6. Hard.

3 enim est folio angusto pæne in capillamenti modum. Sed vino[17] mire congruit, præcipue dulci; tritum ad theatra replenda[18]. Floret[19] Vergiliarum occasu paucis diebus, folioque[20] florem expellit. Viret[21] bruma, et colligitur: siccatur[22] umbra, melius etiam hiberna. Carnosa[23] et illi radix, vivaciorque quam cæteris. Gaudet calcari et atteri[24], per-

17. *Vino*. Hoc illud est fortasse, quod idem paulo explanatius, cap. 81 : « Qui crocum prius biberint, crapulam non sentiunt : ebrietati eo resistunt. » Vel potius, dilui croco trito commode vinum innuit, ad theatra replenda. Hard.

18. *Tritum ad theatra replenda*. Seneca epist. xci : « Hodie utrum tandem sapientiorem putas, qui invenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, etc. » Spartianus in Hadriano : « In honorem Trajani balsama et crocum per gradus theatri fluere jussit. » Brod. lib. V, cap. 6. Theophr. lib. de Odoribus : Ἀλλὰ συμβαίνει τῷ ὄντι καθάπερ ἥδυσμα γίνεσθαι τῷ πώματι τὴν ὀσμὴν, τῷ μέν γε γλυκεῖ καὶ μάλιστα δεομένῳ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν. Seneca Quæst. natur. lib. II, cap. 9, id *sparsionem* vocat. Dalec. — *Ad theatra*. Subintellige, congruit. Lucretius, II, 416 : « Et quum scena croco Cilici perfusa recens est. » Et aqua crocata, qua Veteres uti pro rosacea soliti, et vinum crocatum, et crocus per se spargebatur in theatris. H. — Martial. de Spectaculis, epigr. 3, v. 8 : « Et Cilices nimbis qui maduere suis; » nempe Cilicio croco. Ed.

19. *Floret*. Hæc apud Theophr. Hist. VI, 6. Hard.

20. *Folioque*. Cum folio florem emittit : Εὐθὺς δὲ ἅμα τῷ φύλλῳ καὶ ἄνθος ὠθεῖ, δοκεῖ καὶ πρότερον. Theophrast. Sic etiam Florent. in Geop. XI, 27. Hard.

21. *Viret bruma*, etc. Theophr loc. cit. Hard.

22. *Siccatur*. Diophanes in Geop. XI, 37 : Διοφανὴς δέ φησιν ὅτι τὸν κρόκον ἐν σκιᾷ χρὴ ψύχειν. Hunc ipsum Diophanem Plinius in hujus libri indice laudat auctorem. H.

23. *Carnosa*. Theophr. loc. cit. Ῥίζα δὲ πολλὴ, καὶ σαρκώδης, καὶ τὸ ὅλον εὔζωος. Hard.

24. *Gaudet calcari et atteri*. Nam foliis attritu et calcatu corruptis, et necatis, totum alimentum in radicem absumitur, quæ anno sequenti plenior, flores plures et meliores edit : adde et quod radix alimento turgida, quod in folia exhaustum non est, diutius vivit, et tardius flaccescit. Dalec. — *Gaudet*. In MSS. Reg. 1, etc. *et atteri pedeque melius*. Forte, *et atteri pede, quo melius provenit*. Sic Theophr. Hist. VI, 6 : Φιλεῖ δὲ καὶ πατεῖσθαι, καὶ γίνεται καλλίων κατατριβομένης κάτω τῆς ῥίζης. At in R. 2 tamen, *pereundoque*, hoc est, dum perire videtur. Quare nihil moveo. Ut ut est, quod Veteres illi de croci natura cultuque tradunt, magnopere discrepat a consuetudine nostri temporis, curaque quam nunc in eo tuendo rustici homines adhibent. Illi nam-

eundoque melius provenit. Ideo[25] juxta semitas ac fontes lætissimum. Trojanis temporibus jam erat honos ei. Hos certe flores Homerus[26] tres laudat, loton, crocon, hyacinthum.

XVIII. (VII.) Omnium autem odoramentorum, atque adeo 1
herbarum differentia est in colore, et odore, et succo. Odorato sapor raro ulli non amarus: e contrario[1] dulcia raro odorata. Itaque[2] et vina mustis odoratiora, et silvestria[3] magis omnia sativis. Quorumdam[4] odor suavior e longinquo, propius admotus hebetatur, ut violæ. Rosa[5] recens a longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno tempore[6] acrior, et matutinis: quidquid ad meridianas horas diei vergit[7], hebetatur. Novella[8] quoque vetustis minus odo- 2
rata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa

que loca, ubi sererent, eligebant pressa vestigiis hominum: arbitrabanturque, quanto magis solum tereretur, tanto melius provenire. Nunc vero nihil tam inimicum putant, quam pedibus terram eam calcari, summoque studio inde et belluas, et homines arcent. Hard. — *Atteri, pereundoque.* Brot. ex R. 1, et edit. princ. *atteri pede, quo melius.* Ed.

25. *Ideo juxta semitas ac*, etc. Theophrast. loc. cit. Hard.

26. *Homerus.* Iliad. Ξ, v. 348: Λωτὸν θ' ἑρσήεντα, ἰδὲ κρόκον, ἠδ' ὑάκινθον. Hard.

XVIII. 1. *E contrario.* Sic Theophrast. de Causs. VI, 22: Τῶν δὲ γλυκέων οὐδεὶς, ὡς εἰπεῖν (εὔοσμος), ἢ ἐπὶ μικρόν. Ἐπεὶ καὶ τὰ μῆλα τὰ γλυκέα πάντων ἥκιστα εὔοσμα, καὶ ἴσῳ ἂν γλυκύτερα, ἧττον. Rationem ejusce rei diligenter investigat. H.

2. *Itaque.* Theophr. loc. cit. H.

3. *Et silvestria.* Theophrast. de Causs. VI, 24: Διὰ τί δ' οἱ ἄγριοι καρποὶ τῶν ἡμέρων εὐοσμότεροι τῶν ὁμογενῶν, οἷον μῆλά τε, καὶ ἀχράδες, etc. Hard.

4. *Quorumdam odor suavior*, etc. Theophr. VI, 23. Hard.

5. *Rosa.* Theophr. loco proxime citato. Hard.

6. *Omnis autem verno tempore*, etc. Hæc quoque Theophrast. de Causs. VI, 25. Hard.

7. *Quidquid ad meridianas horas diei vergit.* Vossianus optimus cum Andeg. *dies.* Ita tuto lege: et notavit olim e suo codice Gelenius: sed spreverunt. *Quidquid dies vergit*, est dictum, ut apud Livium notavimus, « Quidquid progrediebantur, quidquid longius proferrent arma. » Plinius ipse l. XVIII, 17, de medica: « Quidquid in caule adsurgit, folia contrahuntur. » Quod etiam in superioribus editionibus vexarunt. Grot.

8. *Novella.* Theophrast. l. c. H.

et crocum odoratiora, quum serenis diebus leguntur : et omnia[9] in calidis, quam in frigidis. In Ægypto[10] tamen minime odorati flores, quia nebulosus et roscidus[11] aer est a Nilo flumine. Quorumdam suavitati gravitas inest. Quædam[12], dum virent, non olent, propter humorem nimium : ut buceros, quod est fenum græcum. Acutus odor
3 non omnium sine succo est, ut violæ, rosæ, croco. Quæ vero ex acutis succo carent, eorum omnium odor gravis, ut in lilio[13] utriusque generis. Abrotonum[14] et amaracus acres habent odores. Quorumdam[15] flos tantum jucundus, reliquæ partes ignavæ, ut violæ ac rosæ. Hortensiorum odoratissima[16] quæ sicca : ut ruta, menta, apium, et quæ in siccis nascantur. Quædam[17] vetustate odoratiora, ut

9. *Et omnia.* Theophr. de Causs. VI, 22. Hard.

10. *In Ægypto.* Theophr. de Causs. VI, 27 : « In Ægypto flores, coronamentaque deterrima fere omnium generantur : quia cælum caliginosum ac roscidum est. » Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ χείριςα τὰ ἄνθη, καὶ τὰ στεφανώμαθ', ὡς εἰπεῖν· ὅτι ὁ ἀὴρ ὁμιχλώδης, καὶ δροσοβόλος. Hard.

11. *Quia nebulosus et roscidus*, etc. Non consentit hæc ratio cum eo quod scripsit lib. V, cap. 9 : Nilum, unum omnium nullas auras exspirare, quod et Lipsius animadvertit lib. II Variarum, Plinium excusare conatus, sed æquiore animo, quam justa causa. Dal. — *A Nilo.* In Reg. 1, *a multo flamine;* Reg. 2, *a multo flumine.* Nullus *a Nilo.* Hard.

12. *Quædam.* Theopbrast. de Causs. VI, 22 : Συμβαίνει δὲ καὶ τῶν ποωδῶν ἔνια, χλωρὰ μὲν ὄντα μὴ ὄζειν διὰ τὴν ὑγρότητα· ξηρανθέντα δὲ, καθάπερ ἄλλα, καὶ τὸ βούκερας. H.

13. *In lilio.* Albo, quod λείριον Græci, et rubente quod κρίνον vocant, ut diximus c. 11. Theophr. de Causs. IV, 21 : Ὅσα δὲ αὐτῶν μὴ εὔχυλα, καὶ ἐν ταῖς ὀσμαῖς ἐμφαίνει γέ τινα βαρύτητα καθάπερ τὸ κρίνον, καὶ τὸ λείριον, καὶ παραπλήσια τούτοις. Hard.

14. *Abrotonum.* Theophrast. de Causs. VI, 22, p. 378. Hard. — *Abrotonum et amaracus.* Abrotonum, Sprengelio judice, est *Santolina chamæcyparissus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1833 Pers. *Corymb.* Juss.), non *Artemisia Abrotanum*, ut vult Anguillara, pag. 166. Amaracus vero *Origanum Majoranoides* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1401 Pers. *Labiat.* Juss.). Ed.

15. *Quorumdam.* Theophr. de Causs. VI, 15, p. 369. Hard.

16. *Hortensiorum odoratissima.* Iisdem verbis Theophr. de Causs. VI, 22, p. 377. Hard.

17. *Quædam.* Theophrast. loco citato. Hard.

cotonea; eademque [18] decerpta, quam in suis radicibus. Quædam non nisi defracta, aut ex attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quædam vero non nisi usta, sicut thura myrrhæque. Flores [19] triti omnes amariores, quam intacti. Aliqua [20] arida diutius odorem continent, ut melilotos. Quædam [21] locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris: quin et arborem totam [22], cujuscumque radices attingit. Hesperis [23] noctu magis olet, inde nomine invento. Animalium [24] nullum odoratum, nisi si de pantheris, quod dictum est [25], credimus.

18. *Eademque*. Theophr. iterum loco citato. Hard.

19. *Flores*. Theophr. de Odor. pag. 443: Τὰ δ' ἄνθη μαλακωδέστερα τριβόμενα. Hard.

20. *Aliqua arida diutius*, etc. Theophr. de Causs. VI, 23: Ὁ δὲ μελίλωτος καὶ εἰς πλείω χρόνον εὔοσμος διαμένει, κ. τ. λ. Hard.

21. *Quædam*. De iride verba qui hæc proderet, nemo Veterum adhuc occurrit: de iride, seu arcu cælesti, Theophr. ad verbum de Causs. VI, 25: Καὶ γὰρ τὸ περὶ τὴν ἶριν λεγόμενον, ὡς ὅπου ἂν κατέχῃ, ποιεῖ τὰ δένδρα καὶ τὸν τόπον εὐώδη, τοιοῦτόν ἐστι. Ποιεῖ γὰρ οὐ πάντως, ἀλλ' ἐὰν ὕλη τις ᾖν νεόκαυστος· οὐδ' ἴσως καθ' αὐτὴν, ἀλλὰ τρόπον τινὰ κατὰ συμβεβηκὸς, ἐφύει γὰρ ὅπου ἂν ἰρίσῃ. «Nam et quod de arcu cælesti referunt, arbores et loca reddere odorata, ubicumque constiterit, tale est. Reddit enim non omnibus modis odorata: sed si qua materia recenter sit adusta: nec id forsitan per se agit, sed quodammodo per accidens: impluit enim iis locis, in quibus constiterit, etc.» Hoc ipsum Plinius antea delibavit, XII, 53. Hard.

22. *Quin et arborem totam*, etc. Contra Theophrasti judicium, a quo hæc omnia sumpta sunt, hæc Plinius scribit. Locus est lib. VI, cap. 28, de Causs. «Odores autem, inquit, ab invicem nullus fructus, neque pars ulla arboris excipit, ita ut manifestum id sit. Interdum tamen juxta odoratas plantas acria seruntur, ut cæpa et allium juxta coronarias, etc.» Dal.

23. *Hesperis*. Theophrast. loco proxime allato: Ὥσπερ καὶ ἐστιν ἐπὶ τῆς ἑσπερίδος καλουμένης· αὕτη γὰρ τῆς νυκτὸς ὄζει μᾶλλον ἢ καθ' ἡμέραν, κ. τ. λ. Hard. — *Hesperis tristis* (*Tetradyn. siliquos*. gen. 1571 Pers. *Crucifer*. Juss.). Ed.

24. *Animalium*. Ad verbum hæc Theophr. de Causs. VI, 26. Arist. pantheras jucunde olere plane affirmat sect. XIII, Probl. 4, p. 748. Hard.

25. *Quod dictum est*. Plinio noti non erant cercopitheci odorati, qui muscum olent. Idem Alexandri non meminerat, cujus corpus odorem suavem exspirabat. Dalec. — *Quod*. Lib. VIII, cap. 23. Vide quæ diximus in nott. ad eumdem locum. Hard.

1 XIX. Illa quoque non omittenda differentia est, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, ut irin, atque saliuncam, quanquam nobilissimi odoris utramque. Sed[1] iris radice tantum commendatur, unguentis et medicinæ nascens. Laudatissima[2] in Illyrico, et ibi quoque non in maritimis, sed in silvestribus Drilonis, et Naronæ. Proxima[3] in Macedonia, longissima hæc et candicans, et
2 exilis. Tertium[4] locum habet Africana, amplissima inter omnes, gustuque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est: raphanitis a similitudine[5], et quæ[6] melior,

XIX. 1. *Sed iris*. Ex qua unguentum irinum, de quo nos obiter, XIII, 2; plura prolixe Diosc. I, 66. H.

2. *Laudatissima*. Theophr. Hist. IX, 7: Ἶρις δὲ ἀρίστη ἐν Ἰλλυρίοις οὐκ ἐν τῇ πρὸς θάλατταν χώρᾳ· ἀλλ' ἐν τῇ ἀνακεχωρηκυίᾳ, κειμένῃ δὲ μᾶλλον πρὸς ἄρκτον. « Iris optima, quæ apud Illyrios exit, non tamen prope maritima, sed mediterranea magis et deserta regione, etc. » Nicander in Theriac. v. 43: Ἶριν θ' ἣν ἔθρεψε Δρίλων καὶ Νάρωνος ὄχθη. Naronam coloniam Plinius maluit, quam proximum amnem, signare. Porro in officinis retinuit iris appellationem: rura nostra partim *flambe*, partim *glaieul* vocant, a similitudine florum cum gladiolo, lilioque, ut Lobelius animadvertit in suis Advv. pag. 13. Incolis Drilonis et Naronæ *Macinaci* appellari ait Anguillara lib. de Simpl. part. I, pag. 17. H. — *Iris germanica* (*Triand. monog.* gen. 107 Pers. *Irid.* Juss.). Duas præterea species ireos memorat Theophrast. *I. florentinam* scilicet, cujus meminit etiam Hippocr. de Morb. mul. II, 673; et aliam flore minimo, Hist. VII, 12, quæ Sprengelio videtur esse *I. graminea* vel *juncea*. *I. germanicam* habet quoque Dioscor. I, 1. Ed.

3. *Proxima*. Theophr. de Causs. VI, 28, p. 386. Hard.

4. *Tertium*. Diosc. I, 1, et Galen. de Antid. I, 12. Hard.

5. *Raphanitis a similitudine*. Ea fortassis est, quam Aetius in emplastro venenatorum astragalitim nuncupat, et cujus sub eodem nomine Galenus meminit lib. I, κατὰ τόπους, in remediis, quæ faciunt ad calvescentes præter ætatem. Astragalitim vero nuncupant, quod astragali radix velut raphanus grandis sit, et teres. Dalec. — Varias ireos species a Plinio memoratas sic Brot. distinguit: Illyrica, iris est ejusdem nominis C. Bauhino. Macedonica, iris alba, florentina, C. B. Africana, iris asiatica, cærulea, polyanthos, C. B. vel iris asiatica, cærulea, omnium amplissima, dalmaticæ affinis, J. B. Raphanitis, iris biflora, flore minore, odore lilii convallium, C. B. Rhizotomos, iris angustifolia, prunum redolens, minor, C. B. Ed.

6. *Et quæ*. Plin. infra, cap. 38: « Iris rufa melior quam candida. » Quam sententiam Diosc. probat I.

rhizotomos subrufa. Optima[7], quæ sternumenta tactu[8] movet. Caulem habet cubitalem, erectum. Floret[9] diversi coloris specie, sicut arcus cælestis, unde et nomen. Non improbatur et Pisidica. Et fossuri[10] tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circumscripta mucrone gladii orbe triplici : et
quum legerint eam, protinus in cælum attollunt. Natura 3
est fervens[11], tractataque pustulas ambusti modo facit. Præcipitur ante omnia, ut casti legant. Teredines non sicca modo, verum et in terra celerrime sentit. Optimum[12] antea irinum Leucade et Elide ferebatur : jampridem enim et seritur : nunc e Pamphylia[13]: sed Cilicium maxime laudatur, atque e septemtrionalibus.

c. et Anguillara : qui non foris, sed intus rufam esse radicem recte admonet, p. 18. Hard.

7. *Optima*. Auctor libri de simpl. Med. ad Pat. tom. XIII Opp. Galeni, p. 992 : « Optima, inquit, est iris Illyrica et Macedonica : est enim spississima... et dum tunditur sternutare facit. » Hard.

8. *Tactu*. In MSS. Reg. 1, Ch. *tractu*; Reg. 2, *tractatu*. Ego *tritu* malim, tum ex auctore proxime appellato, tum ex Diosc. I, 1, ubi de iride : Πταρμούς τε ἐν τῷ κόπτεσθαι κινοῦσα. Mox tamen ipse Plinius *tractatu* videtur agnoscere, dum ait, « tractata pustulas ambusti modo facit. » Hard.

9. *Floret diversi coloris specie*. Vossianus, ut Pintiani codex : *floret versicoloris*. Lege : *floret versicolori specie*. Gron. — *Floret*. Sic Diosc. l. c. Hard.

10. *Et fossuri*. Hæc quoque Theophr. ad verbum, Hist. IX, 9, de silvestri iride, quæ et ξύρις vocatur. Hard. — Ξύρις Dioscor. IV, 22, est nobis *I. fœtidissima*. Ed.

11. *Natura est fervens*. Theophr. lib. de Odorib. Θερμὴ δὲ καὶ συπτικὴ ἡ ἶρις· Καθ' ὑπερβολὴν πικρὰ νέα οὖσα, καὶ τὸν χρῶτα τῶν ἐργαζομένων αὐτὴν ἑλκοῖ. Dal.

12. *Optimum*. Vide quæ diximus XIII, 2. Hard.

13, *Nunc e Pamphylia : sed Cilicium maxime laudatur*. Rectius MS. primicerius : *n. et Pamphylia*. Dixerat, *optimum antea irinum Leucade et Elide ferebatur*. Significat nunc ne inde quidem desiisse, sed etiam e Pamphylia apportari. Omisit autem præpositionem, ut et ad *Elide*. Deinde idem liber : « sed Cilicum quum maxime laudatur. » Præclare. Pintianus tentabat : « Jampridem enim et nunc fertur e Pamphylia, » commutatis verbis. Nimirum mirabatur ad illud, *e Pamphylia*, subaudiri *fertur*, quum intercessisset, *seritur*. Sed quod est de satione, accipiendum per parenthesin interpositum, hoc modo : « Optimum antea irinum Leucade et Elide fe-

1 XX. Saliunca[1] folio quidem subbrevi, et quod necti non possit, radici numerosæ cohæret, herba verius quam flos, densa veluti manu pressa, breviterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit et Norici, Alpiumque aprica: urbium, Eporedia : tantæ suavitatis, ut metallum esse cœperit[2]. Vestibus interponi eam gratissimum.

1 XXI. Sic et apud Græcos polion herbam[1], inclytam

rebatur (jampridem enim et seritur) nunc et Pamphylia, etc.» Gr. — *Atque e septemtrionalibus.* Hoc est, ex iride concinnatum, quæ in septemtrionalibus Ciliciæ nata sit. — Ita MSS. Reg. Colb. etc. non, ut editi, *atque septemtrionale;* quanquam eodem ferme recidente sententia. Salmasius in Sol. p. 1066, interpunctionem mutat in hunc modum : « Atque e septemtrionalibus saliunca , etc.» Non intellexit iridem præcipue commendari, quæ in partibus Illyridis, quæ magis vergerent ad septemtriones, oriretur, ut et a Theophr. scilicet Hist. IX, 7 : Ἶρις δὲ ἀρίστη ἐν Ἰλλυρίοις... ἐν τῇ ἀνακεχωρηκυίᾳ, κειμένῃ δὲ μᾶλλον πρὸς Ἄρκτον. Hard.

XX. 1. *Saliunca folio quidem subbrevi*, etc. Gron. et al. ante Hard. « Saliunca foliosa quidem est, sed brevis et quæ, etc.» Ed.—Quæ saliunca sit hodierna die, haud facile est statuere. Neque lavandula nostra est, neque nardus Celtica, ut recte Matthiolus animadvertit, in Diosc. lib. I, pag. 34, et ea est, quam Virgilius breviter indicavit in Ecl. V, 17 : «Puniceis humilis quantum saliunca rosetis.» H. — *Saliunca.* Humilis illa saliunca, de qua Virg. loco proxime appellato, Sprengelio auctore, referenda est ad *Valerianam Saliuncam* Allion. (Flor. Pedemont. tab. LXX, fig. 1. *Triand. monogyn.* gen. 77 Pers. *Valerian.* Decand.) « Accedit ea, eruditissimus sit auctor Hist. Rei Herbar. tom. I, p. 142, proxime quidem ad *Valerian. celticam ;* sed differt foliis cuneiformibus tridentatis, quæ integerrima obtusa in *V. celtica* sunt, floribusque subcapitatis, qui racemosi sunt in *Val. celtica.* Crescit copiose in Apennino monte.» Nostras tamen D. Fée, *Flore de Virgile*, Saliuncam (seu nardum gallicum Plin. huj. lib. cap. 79), cum *Val. celtica*, nec pœnitendis adeo argumentis, eamdem esse contendit. Conf. Virg. tom. VIII, p. CXLVIII, sq. ed. nostr. Ed.

2. *Ut metallum esse cœperit.* In vectigali redituque publico censeri cœperit non aliter, quam metalli fodina. Dalec.

XXI. 1. *Sic et apud Græcos polion h.* Ut Romanis, inquit, saliuncam, sic et apud Græcos polion vestibus interseri mos est, ad tineas necandas. Hæc iisdem verbis Theophr. Hist. lib. IX, cap. 21 : Καὶ ὥς δή φασι, τὸ πόλιον, καθ' Ἡσίοδον, καὶ Μουσαῖον εἰς πᾶν πρᾶγμα σπουδαῖον χρήσιμον εἶναι· διὸ καὶ ὀρύττουσιν αὐτὸ νύκτωρ, etc. Et Hist. I, 16 : Πόλιον δὲ καὶ πρὸς τοὺς σῆτας ἐν τοῖς ἱματίοις ἀγαθόν. Est autem σὴς, ut glossæ admonent, *tinia*, sive tinea vestes

Musæi et Hesiodi laudibus, ad omnia utilem prædicantium, superque cætera ad famam etiam ac dignitates; prorsusque miram, si modo, ut tradunt[2], folia ejus mane candida, meridie purpurea, sole occidente cærulea aspiciuntur. Duo genera[3] ejus: campestre, majus: silvestre, quod minus est. Quidam teuthrion vocant. Folia[4] canis hominis similia, a radice protinus, numquam palmo altiora.

XXII. (VIII.) Et de odoratis floribus satis dictum: in 1
quibus unguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque provocavit eos flores qui colore commendantur. Hos animadverto tres esse principales. Rubentem[1], in cocco:

corrodens. Unde herba tiniaria appellata, teste Scribon. Largo, Comp. LXXXIII: « Ad sanguinis eruptionem, sive ex arteriis, sive a pulmone... prodest et herba quam πόλιον vocant; nos, ut opinor, tiniariam, fasciculum, etc. » H. — *Teucrium Polium* (*Didyn. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Creta, Italia, Gallia et Hispania. Ed.

2. *Ut tradunt.* Famæ, opinionisque vulgi, vadem se præbere non audet: quod eruditi nonnulli eam dotem, non polio, sed tripolio assignarent: quos inter Dioscorides censendus, IV, 135. H.—Τριπόλιον Diosc. quod Noster videtur cum τῷ πολίῳ confudisse, est *Plumbago europæa* (*Pentand. monog.* gen. 406 Pers. *Plumbagin.* Juss.), de qua dicemus XXVI, 22. Ed..

3. *Duo genera ejus.* Utriusque Dioscorides meminit, lib. III, cap. 124: Πόλιον, τὸ μέν ἐστιν ὀρεινὸν, ὃ καὶ τεύθριον καλεῖται. Est nobis *Teucrium montanum.* Ed.

4. *Folia.* Polium Salmasius non vidit, qui negat in Præf. ad Plin. p. 10 sq. ea canescere: quoniam id Dioscorides sileat, affirmetque hoc tantum, capitula in summo esse, quadam corymbi specie, cæsariei canæ simili. Vel si Dodonæum legisset, Plinium erroris insimulando, suum non proderet. Hard.

XXII. 1. *Rubentem, in cocco.* Rubens, inquit, color, in cocco micat (est enim coccum rubens granum, ut dictum est, lib. IX, cap. 65), cujus coloris gratia omnis a rosa profecta, sive a rosæ similitudine: inde trahitur et in purpuras, dibaphasque, et Laconicas, in quibus idem colos deprehenditur suspectu, id est, quum in sublimi positæ spectantur. Misere affectus ad hunc diem locus hic fuit. Sic enim libri editi: « Unum in cocco, qui in rosis micat. Gratius nihil traditur adspectu: et in purpuras... Alium in amethysto, qui in viola, et ipse in purpureum. » Libri melioris notæ, Reg. 1: « In cocco, qui a rosis migrante gratia nihil traditur suspectu et in purpuras... amethystum, qui viola et ipse in purpureum. » Reg. 2, Pintiani codex: « Ut rubentem in cocco, qui a rosis migraute gratia

qui a rosis migrante gratia, idem trahitur suspectu [2], et in purpuras Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Alium in amethysto, qui a viola [3], et ipse in purpureum, quemque ianthinum [4] appellavimus. Genera enim tractamus, in species

nihil traditur suspectu et in purpuras... amethystum, qui a viola, et ipse in purpureum, etc.» Sic etiam Vossianus, teste Gronovio. Atque hæc sane sincerior lectio visa nobis est, tutiorque conjecturis semita, si voculam unam exceperis, *nihil*, cujus vice *idem* idcirco rescripsimus, quod cætera percommode congruant, uti ex interpretatione nostra perspicuum est. Nihil fere attinet hic commemorare, quam varie hunc locum viri fama insignes emendare conati fuerint : ne tamen aliquid vel negligenter prætermisisse, aut maligne tacuisse videamur, id etiam referre operæ pretium ducimus. Itaque Pintianus ita legebat : «Unum in cocco, qui rursus migrante gratia trahitur in species. In purpuras, etc.» Salmasius in Tertullian. de Pallio, pag. 138 : «In cocco, qui a rosis micat, et gratius nihil : suspectu trahitur et in purpuras Tyrias, dibaphasque, ac Laconicas. Amethystum, qui in viola et ipse in purpureum, etc.» Idem in Solin. pag. 293, libri, ut ait, melioris auctoritate : «Ut rubentem in cocco, qui a rosis, nigrante gratia : hic trahitur suspectu et in purpuras, etc.» Gronovius Notis in aliquot Plinii libros : «Ut rubentem in cocco, qui rosis nigrante gratia (vel *micante nigritia*) nihil cedit, suspectus et in purpura Tyria, dibaphaque, ac Laconica : amethystum, qui violæ, et ipse in purpura, eaque quam ianthinam appellavimus, etc.» Hæc vero qui sine præjudicata opinione cum libris conditivis fidei probatæ contulerit, accedere nos propius ad veteris scripturæ vestigia, non inficias, ut remur, ierit. Retineri certe oportere illud, *migrante gratia*, indicant illa liquido, *a rosis et a viola. Trahitur* quoque non *traditur* legi sincere, admonet istud *in purpuras Tyrias*, etc. et quod mox sequitur de amethysto, « et ipse in purpureum, quemque ianthinum, » quæ libri omnes pertinaciter defendunt. Hard.

2. *Suspectu.* Usus iterum ea voce Plinius, lib. XXXVII, cap. 40 : « Præcellens, inquit, debet esse in suspectu, velut ex carbunculo refulgens, quidam in purpura leviter roseus nitor. » Vim vocis aperit egregie Seneca in hoc ipso purpuræ argumento habitans, Quæst. Natt. lib. I, cap. 5 : « Sunt etiam quidam colores qui ex intervallo vim suam ostendunt. Purpura Tyria, quo melior saturiorque est, eo oportet altius teneas, ut fulgorem suum ostendat, etc. » Hard.

3. *Qui a viola.* Subintellige ex antecedentibus, qui a viola migrante gratia, et ipse trahitur in purpureum colorem. Est enim quidam purpuræ fulgor, non ex toto igneus, sed qui in violam desinat, et vini colorem, ut ait Plinius, XXXVII, 40. Hujus coloris veste qui indutus sit, *amethystinatus* Martiali dicitur, lib. II, epigr. LVII. Hard.

4. *Quemque ianthinum.* Ubi vestis

multas sese spargentia. Tertius [5] est, qui proprie conchylii intelligitur, multis modis: unus in heliotropio, et in aliquo ex his plerumque saturatior: alius in malva [6], ad purpuram inclinans: alius in viola serotina [7], conchyliorum vegetissimus [8]. Paria nunc componuntur, et natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis [9] totum feminis concessum; et fortassis ideo non numerari inter principales, hoc est, communes maribus ac feminis, quoniam [10] societas principatum dedit.

ianthinæ facta mentio est, cap. 14. Utriusque coloris nomen in Notis quæ falso Tironi adscribuntur, apud Gruterum, pag. 159: *Amitextinum. Iantionium.* Lege, *Amethystinum*, *Ianthinum.* HARD.

5. *Tertius.* Cf. IX, 53. HARD.

6. *Alius in malva.* Græcis malva μαλάχη est, ut omnes probe norunt. Hinc qui colorem tingebant ad purpuram inclinantem, qualis in malvæ flore spectatur, *molochinarii* a Plauto nuncupati in Aulul. act. III, sc. V, vers. 40. Qui violaceum, *violarii*: et auctore Festo, *flammearii*, *infectores flammei coloris*, de quo mox dicemus. HARD. — Μαλάχη Diosc. II, 144, χερσαία dicitur, quæ nobis *Malva silvestris.* ED.

7. *In viola serotina*, etc. Leucoio purpureo, quod admodum sero florere perseverat. DAL.

8. *Vegetissimus. Vegetissimus*, id est, vividissimus, ac nitidissimus; *color*, subaudi, qui ex conchyliis exprimi ac elici potest. DALEC.

9. *In nuptialibus flammeis.* Sive *flammeolis.* Petronius in Satyr. p. 70: « Consurrexi ad officium nuptiale: Jam Psyche puellæ caput involverat flammeolo. » Amiculum fuit, quo amiciebatur nubens, inquit Festus, verbo *flameo*, boni ominis causa: quod eo flaminica hoc est, Flaminis Dialis uxor, cui divortium facere nefas erat, assidue utebatur: atque hinc nomen traxit, non a flammæ colore: nam erat luteum. Lucanus, lib. II, vs. 361: « Lutea demissos velarunt flammea vultus. » Flammeum vocat Sulpitius Severus, Histor. Sacr. lib. II, de Nerone. Nonius Marcell. cap. XIV, num. 41: « Flammeus, vestis vel tegmen, quo capita matronæ tegunt. » Flammea Juvenali Sat. VI, vs. 224, ubi vetus Schol. « Genus amicti, quo se cooperiunt mulieres die nuptiarum. » Vide alia multa de flammeo apud Brissonium de ritu Nupt. p. 178, sqq. H.—*Flammeis.* Flammeum Verrius nuptæ amiculum vocat, quo caput tegebat. Neque hoc tantum, verum etiam in soccis luteo colore utebantur novæ nuptæ, quod his verbis demonstrat Seneca: « Crura distincto religavit auro, Luteo plantas cohibente socco. » Fascias autem priore versu crurales significat, auro intertextas, quibus tibias et femina obligabant. Magius, lib. III, cap. 3. Vid. Alex. ab Alex. lib. II, c. 5. DAL.

10. *Quoniam.* Quoniam qui colo-

1 XXIII. Amaranto[1] non dubie vincimur. Est autem spica purpurea verius, quam flos aliquis, et ipse sine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi et lætius renasci. Provenit Augusto mense: durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asservatur; mireque[2], postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit, et hibernas coronas facit. Summa[3] ejus natura in nomine est, appellato, quoniam non marcescat.

1 XXIV. In nomine et cyani[1] colos: item holochrysi[2]. Omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi a morte ejus auctores siluere de

res societatem habent, « ut communes maribus feminisque sint, » ii principatum obtinent. Hard.

XXIII. 1. *Amaranto.* Amarantus spicatus vocatur in Eystetensi horto, qualem in Regio vidimus: *amarante* vel *passe-velours:* Italis, *fior di velluto.* H. — *Amaranto.* Hoc est, *Celosia cristata* (*Pentand. monog.* gen. 588 Pers. *Amarantac.* Juss.). Habitat in Asia; colitur in hortis. Variat floribus flavis et rubris. Ed.

2. *Mireque.* Gronov. et Al. *mirumque;* et mox, *reviviscit.* Ed.

3. *Summa.* Ita MSS. non ut vult Salmasius in Solin. p. 966, *summa ejus naturæ.* Ἀμάραντον porro dici Plinius affirmat: ἀπὸ τοῦ μὴ μαραίνεσθαι, et vere id quidem. Hard.

XXIV. 1. *Et cyani.* Cyanus vulgaris in Horto Regio, qualis a Lobelio pingitur in Obs. p. 296. Nostris *bluet* vel *aubifoin.* H.—*Centaurea Cyanus* (*Syngen. frustran.* gen. 1929 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Habitat inter Europæ segetes biennes. Variat etiam in hortis floribus albis, roseis, purpureis et plenis. Ed.

2. *Holochrysi.* Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice, tum denique hujus libri cap. 85. Inter ignotas herbas censenda. Hard. — *Holochrysi.* De ea Noster iterum, cap. 85: « Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, et oculorum epiphoris illita; cum fæce vero vini cremata et polenta lichenes emendat. » Et nihil amplius adjicit. Capite autem tricesimo octavo infr. disertam habet Heliochrysi (Vet. apud Dal. *Elichrysi;* Diosc. IV, 57, ἑλίχρυσον; Theophr. ἑλειόχρυσος) descriptionem ex Theophrast. Hist. lib. IX, cap. 21, desumptam, et rursus cap. 96, de medicinis ejus: « Ciet urinas e vino pota et menses; duritias et inflammationes discutit, etc. » Quæ satis apte cum iis congruunt, quæ de Holochryso dixit c. 85. An eamdem plantam, nomine non prorsus alieno, sed alio tamen, bis, ex diversis nempe auctoribus descriptionem transcribendo, designavit? Ut ut est, Dioscorid. et Theophrast. planta nobis erit *Gnaphalium Stœchas* (*Syngen. superfl.* gen. 1840 Pers. *Corymb.* Juss.). Habitat in collibus aridis. Ed.

illis: quo manifestum est postea placuisse. A Græcis tamen repertos quis dubitet: non aliter Italia usurpante nomina illorum?

XXV. At Hercules petilio[1] ipsa[2] nomen imposuit, au- 1
tumnali, circaque vepres nascenti, et tantum colore commendato, qui est rosæ silvestris. Folia parva, quina. Mirumque in eo flore, inflecti cacumen, et non nisi retorto folia nasci, parvo calyce, ac versicolori, luteum
semen includente. Luteus[3] et bellio pastillicantibus quin- 2
quagenis quinis barbulis coronatur. Pratenses hi flores, sine usu plerique, et ideo sine nominibus. Quin et his ipsis alia alii vocabula imponunt.

XXVI. Chrysocome[1] sive chrysitis, non habet latinam 1
appellationem. Palmi altitudine[2] est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisque nascens.

XXVII. (IX.) Et fere peractis colorum quoque celeber- 1
rimis, transeat ratio ad eas coronas, quæ varietate sola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore constant,

XXV. 1. *Petilio*. MSS. R. Colb. Th. *petellio*. At in Indice *petilium*, in recto casu. Genus esse rosæ silvestris videtur, cui a Petilia fortasse nomen inditum est, magnæ Græciæ oppido. H. — Sprengelio *Geum rivale* (*Icosand. polyg.* gen. 1243 Pers. *Rosac.* Juss.); Noster tamen autumnalem florem esse dicit. Ed.

2. *Ipsa*. Italia nomen petilio flori dedit. Hard.

3. *Luteus*. Lutei coloris, inquit, et bellio est. Ipsa bellis lutea est, quam chrysanthemum segetum Lobelius vocat in Obss. p. 298, et in Advv. p. 237. Hard. — *Chrysanthemum segetum* (*Syngen. superfl.* gen. 1879 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in agris arenosis. Ed.

XXVI. 1. *Chrysocome, sive chrysitis, non hab. lat. appell.* Χρυσοκόμη Diosc. lib. IV, cap. 55. Et in Noth. p. 465: χρυσοκόμη, οἱ δὲ χρυσῖτις, οἱ δὲ χρυσάνθεμον, etc. Galenus de Fac. simpl. med. VIII, pag. 242: Χρυσοκόμη, καλεῖται δὲ καὶ χρυσίτης... Ῥωμαῖοι Ἰόβις βάρβα. Nec vidisse se, nec nosse quæ sit, scribit Anguillara, Part. XIV, p. 264. Hard. — *Chrysocome*. Nomen servat; *Chrysocome Linosyris* (*Syngen. æqual.* gen. 1828 Pers. *Corymb.* Juss.). Habitat in Europa temperatiore. Cf. Cæsalp. XII, 14; Columm. Ecphr. I, 20. Miratur Sprengelius eam Anguillaræ ignotam fuisse. Ed.

2. *Palmi altitudine*. Dioscorides, loc. cit. Χρυσοκόμη θαμνίον ἐστὶ σπι-

aliæ folio. Florem esse dixerim genistas[1]; namque et iis decerpitur luteus : item rhododendron[2] : item zizipha, quæ et Cappadocia vocantur: his odoratus, similis olearum floribus. In vepribus nascitur cyclaminum, de quo plura alias[3]. Flos ejus colossinus[4] in coronas admittitur.

1 XXVIII. Folia in coronamentis smilacis[1] et ederæ, corymbique earum obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus. Sunt et alia genera nominibus græcis indicanda, quia nostris majore ex parte hujus nomenclaturæ defuit cura. Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur, nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de Italia est.

1 XXIX. Ergo in coronamenta[1] folio venere melothron[2],

θαμιαῖον, ἔχον κόμην κορυμβοειδῆ, ὅμοιαν ὑσσώπῳ, etc. Hard.

XXVII. 1. *Genistas*. Nobis *Genista juncea*. Conf. lib. XXIV, cap. 40. Ed.

2. *Rhododendron*. Nobis est *Nerium Oleander*. Conf. lib. XVI, cap. 33; lib. XXIV, cap. 53. Ed.

3. *De quo plura alias*. Conf. lib. XXV, cap. 67 sq. Ed.

4. *Flos ejus colossinus*. Purpureus, a Colossis, urbe Troadis, ubi simile pigmentum paratur. Vide Strabon. lib. XII, pag. 578. Etsi id Scaliger negat, Exerc. 325 in Card. p. 1044. Plinius, lib. XXV, cap. 67 de cyclamino : « Caule exiguo, inani, floribus purpureis, etc. » Hard.

XXVIII. 1. *Smilacis*. Nobis *Smilax aspera* et *Hedera Helix*. Conf. XVI, 62, 63; XXIV, 47, 49. Ed.

XXIX. 1. *Ergo in coronamenta*. Hæc Theophrast. ut suffruticum genera, τῶν ὀριγανικῶν, recenset, non ut plantas ad coronamenta expetitas. Hist. lib. VI, cap. 1. Dal.

2. *Melothron*. Ex his hæc recenset Theophr. Hist. lib. VI, cap. 1 : Μήλωθρον, σπειραῖα, κνέωρον, ὀρίγανον, κόνυζα, μελλισσόφυλλον, καὶ ἕτερα τοιαῦτα. Melothron vitem albam esse arbitramur, de qua lib. XXIII, cap. 16. Origanon illud est, de quo lib. XX, cap. 69. Spiræa, si Dalecampio credimus, et Rob. Constantino in Lexico, verbo Σπειραῖα, ea est quam pro viburno Matthiolus, rei herbariæ alioqui peritissimus accepit. Alia est spiræa Clusii, Hist. Rar. Plant. lib. I, p. 84, quam ipse viciniorem Theophrasteæ, seu Plinianæ putat : et nos in Horto Regio vidimus. Hard. — *Melothron*. Vitis alba, sive ἄμπελος λευκὴ Diosc. lib. IV, cap. 184, nobis est *Bryonia dioica* (*Monœc. monadelph.* gen. 2162 Pers. *Cucurbit.* Juss.); rubræ illi baccæ, quæ nigræ sunt τῇ ἀμπέλῳ μελαίνῃ Dioscor. lib. IV, cap. 185, quæ dicitur *Bryonia alba*. De utraque fusius Noster agit lib. XXIII, cap. 16. Ed.

spiræa[3], origanon, cneoron[4], quod casiam[5] Hyginus vocat: et quod cunilaginem[6], quæ conyza: melissophyllon, quod apiastrum[7]: meliloton[8], quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio: mox Chalcidica[9] et Cretica, ubicumque vero asperis et silvestribus nata. Coronas[10] ex ea antiquitus factitatas, indicio est nomen sertulæ, quod occupavit. Odor[11] ejus croco vicinus est, et flos, ipsa cana. Placet maxime foliis brevissimis atque pinguissimis.

3. *Spiræa, origanon.* Gronov. et Al. *spireon, trigonon.* Σπειραῖα Theophrast. lib. I, cap. 23, servat nomen; est *Spiræa salicifolia* (*Icosand. pentagyn.* gen. 1236 Pers. *Rosac.* Juss.). Conf. Clus. Rar. pl. lib. I, p. 84. De origano inf. c. 30. Ed.

4. *Cneoron.* Cneorum album Anguillaræ; lavandula nostra utraque, mas et femina: cneorum nigrum, libanotis coronaria, sive rosmarinus: cujus nusquam sub alio nomine Theophrastus meminit. Dalec. —Cneoron, sive casiam Plinii Virgiliique, non aromaticam illam de qua Noster lib. XII, cap. 43, sed quam humilem, herbaceam, apibusque gratam Poeta in Eclog. et Georg. cecinit, nihil aliud esse pronuntiat Sprengelius, quam *Daphnen Cneorum* (*Octand. monog.* gen. 967 Pers. *Thymel.* Juss.); ad *D. Gnidium* referre maluit D. Fée, *Flore de Virgile*, tom. VIII, p. XXXII sq. edit. nostr. Ed.

5. *Casiam.* Id nomen inditum ab Hygino, quod juxta casas agricolarum nascitur. Hard.

6. *Quod cunilaginem.* De qua lib. XX, cap. 63. Hard. —*Inula viscosa Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *Corymbif.* Juss.). Ed.

7. *Quod apiastrum.* Non ab apio illud quidem, sed ab apibus dictum, quibus illud pabulum suave est. Vide quæ de eo diximus lib. XX, cap. 45. Hard. — *Melissa officinalis* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1402 Pers. *Labiat.* Juss.). Ed.

8. *Meliloton.* Dioscorid. lib. III, cap. 48: Μελίλωτος, κράτιστος, ὁ Ἀττικὸς, καὶ ὁ ἐν Καλχηδόνι γεννώμενος κροκίζων καὶ εὐώδης· φύεται καὶ ἐν Καμπανίᾳ. Hard. — *Meliloton. Melilotus italica* seu *cretica* (*Trifolii* species Linn. *Diadelph. decand.* gen. 1749 Pers. *Legum.* Juss.); alii ad *M. officinalem* aut *cæruleam* commode id referri posse putant. Ed.

9. *Mox Chalcidica.* Forte *Chalcedonica*, ex Diosc. Hard.

10. *Coronas.* Melilotinæ coronæ, apud Athenæum perquam odoratæ, lib. XIV, pag. 678. Unde nunc etiam in Campania Romana retinet nomen *coronello.* Anguillara, P. XII, p. 205. Hard.

11. *Odor.* Auctor libri de Simpl. med. ad Pat. t. XIII Opp. Galeni, p. 1001: « Sertula herba est humilis, odore suavi, exalbida, flosculum habens subrufum, etc. » Et Diosc. loc. cit. ex quibusdam libris, ὀσμῇ κροκίζων dixit. Hard.

1 XXX. Folio coronat et trifolium. Tria ejus genera. Minyanthes[1] vocant Græci, alii[2] asphaltion, majore folio, quo utuntur coronarii. Alterum[3] acuto, oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum. Inter hæc[4] nervosi cauliculi quibusdam, ut marathro, hippomarathro[5], myophono[6]. Utuntur[7] e ferulis et corymbis, et ederæ

XXX. 1. *Minyanthes*. Schol. Nicandri in Theriac. p. 25 : Τὸ τρίφυλλον Διονύσιος μὲν ἐν τοῖς Ῥιζοτομικοῖς, μινυανθὲς καλεῖ. Tria genera complectitur Dioscorid. his verbis, lib. III, cap. 123 : Τρίφυλλον, οἱ δὲ ὀξύφυλλον, οἱ δὲ μινυανθὲς, οἱ δὲ ἀσφάλτιον, οἱ δὲ κνίκιον καλοῦσι. Gallice dicitur *trèfle*. Hard.

2. *Alii*. Quoniam, ut Nicander cecinit, in Theriac. p. 36 : Οἷόν τ' ἀσφάλτου ἀπερεύγεται, *asphalto fragrat gravis*, inquit interpres Gorræus. Columella, lib. VI, c. 17 : « Simonianum trifolium, quod invenitur confragosis locis, efficacissimum traditur, » ad ictus serpentis videlicet, et noxiorum animalium, « odoris gravis, neque absimilis bitumini, et idcirco Græci eam ἀσφάλτιον appellant : nostri autem propter figuram vocant acutum trifolium : nam longis et hirsutis foliis viret, caulemque robustiorem facit, quam pratense. » Hard. — *Asphaltion. Psoralea bituminosa* (*Diadelph. decand.* gen. 1748 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Europæ meridional. collibus maritimis. Ed.

3. *Alterum*. Scrib. Larg. Comp. CLXIII : « Trifolium acutum, quod ὀξυτρίφυλλον Græci appellant. Nascitur et hoc Siciliæ plurimum : nam in Italiæ regionibus nusquam eam vidi herbam, nisi in Lunæ portu... plurimum super circumdatos montes. Est autem foliis, et specie, et numero, similis communi trifolio, nisi quod hujus pleniora sunt, et quasi lanuginem quamdam super se habent, et in extrema parte velut aculeum eminentem. Sed hujus frutex duorum pedum interdum, aut etiam amplior conspicitur, et odorem gravem emittit, quorum nihil circa pratense trifolium invenitur. » Hard. — *Oxytriphyllon.* Huc iterum Sprengelius trahit *Trifolium italicum* Linn. (*Melilot.* Pers.) quod super. cap. cum *T. cretico* ad Plinianum meliloton retulerat. Ed.

4. *Inter hæc nervosi cauliculi*, etc. Theophr. VI, 1. Hard.

5. *Marathro, hippomarathro*. Μάραθρον Diosc. III, 81, est *Anethum Fæniculum* (*Pentand. dig.* gen. 720 Pers. *Umbell.* Juss.) Duplex idem memorat ἱππομαράθρου genus, III, 82 : quorum unum κάγχρυῖ ὅμοιον, est *Cachrys Morisoni*, vel *C. sicula* (gen. 691 Pers.); alterum *Seseli tortuosum* (gen. 716 Pers.). De his Noster fusius egit lib. XX, cap. 95 et 96. Ed.

6. *Myophono*. Quod et μυοκτόνον vocant, sive aconitum, de quo XXVII, 2. Theophr. l. c. μυοφόνον. H. — *Aconitum Napellus* (*Polyand. trigyn.* gen. 1328 Pers. *Ranuncul.* Juss.). Ed.

7. *Utuntur e ferulis*, etc. Utun-

flore[8] purpureo. Est[9] et in alio genere earum silvestribus rosis similis[10]; et in iis quoque colos tantum delectat, odor autem abest. (x.) Et cneori[11] duo genera, nigri atque can- 2
didi; hoc et odoratum: ramosa ambo. Florent post æquinoctium autumnum. Totidem[12] et origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen[13]. Id[14], cui odor est, Creticum vocatur.

XXXI. Totidem et thymi[1]: candidum, ac nigricans. 1

tur, inquit, ad coronamenta et corymbicis, sive umbellis ferularum. Ἀκροβατεῖ Scaliger, lib. I, ep. 17, ad Vertunianum, quum libris invitis omnibus, *sphærulis* hoc loco reponit. Hard.

8. *Et ederæ flore.* De quo dictum est XVI, 62. Hard.

9. *Est.* Vide quæ diximus XVI, capite proxime appellato. Hard.

10. *Silvestribus rosis similis.* De cisto id accipiendum. Cisson cum cisto hic Plinius confundit, ut et in aliis quibusdam locis: itaque castigandus hic locus ex Theophrasto et Dioscoride. Dal.

11. *Et cneori.* Sive casiæ, ut dictum est. Theophr. Hist. VI, 2: Δύο δὲ εἴδη καὶ τοῦ κνεώρου· ὁ μὲν γὰρ λευκός· ὁ δὲ μέλας... ἔστι δὲ ὀσμώδης· ὁ δὲ μέλας ἄοσμος... καὶ τοὺς ἀκρέμονας πολλούς... βλαστάνει δὲ καὶ ἀνθεῖ μετ' ἰσημερίαν μετοπωρινήν. De hac casia Virgilius Georg. IV, 304: « thymum casiasque recentes. » Non est autem ea lavandula, *la lavande*, ut Dalecampio visum, post Anguillaram P. I, p. 32, reclamante merito Dodonæo, p. 273, et Matthiol. p. 45 et 46. Nigrum vero cneoron forte thymelæa est, ut Dodonæus suspicatur, p. 360, et post eum Salmasius, p. 405. H. — Confer cap. 29 supra *Daphn. Gnidio* sunt flores parvi, odorati, albicantes; *D. Cneoro*, suaveolentes, rubri. Hæc vere et æstate denuo floret. Ed.

12. *Totidem.* Subintellige genera, ut cneori, nigri atque candidi: hujus quidem fructuosi, illius infecundi. Theophr. l. c. Καὶ τοῦ ὀριγάνου δὲ ἡ μὲν μέλαινα ἄκαρπος· ἡ δὲ λευκὴ κάρπιμος. Hard. — *Totidem et origani... species.* Nempe nigrum, quod est *O. heracleoticum*; et candidum, quod *O. creticum* (*Did. gymnosp.* gen. 1401 Pers. *Labiat.* Juss.). Ed.

13. *Alterius enim nullum semen.* Hoc ex Theophrasto, Hist. lib. VI, cap. 2. Dioscoridi tria genera origani, Heracleoticum, onites, silvestre, atque adeo tragoriganum. Fructuosa omnia sunt. Dal.

14. *Id.* Plin. XX, 69, de origano: « Optimum autem Creticum: nam et jucunde olet. » Hard.

XXXI. 1. *Totidem et thymi.* Hoc ex Theophrasto loco supra citato. Album tantum Dioscorides agnoscit et describit. Philochorus thymi lignum proprie νηφάλιον vocari tradit, eoque veteres primum usos in sacris, quæ accenso igne fiebant, ut ἀπὸ τῆς θυμιάσεως καὶ τῆς θυῆς appellatum sit. Rhod. XXII, c. 3.

Floret[2] autem circa solstitia, quum et apes decerpunt, et augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarii large florescente eo. Læditur[3] imbribus, amittitque florem. Semen[4] thymi non[5] potest deprehendi, quum origani perquam minutum, non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur, satoque eo nascitur. Quid non tentavere homines? Mellis Attici in
2 toto orbe summa laus existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymum[6], et vix flore, uti docemus, satum. Sed alia ratio naturæ obstitit, non durante Attico thymo, nisi[7] in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia[8]. Tunc oleam non putabant gigni, nisi intra[9] CCC stadia a mari. Thymis[10]

Dal. — *Thymi.* Θυμὸς Theophr. Hist. VI, 2, Sprengelio judice, est *Satureia capitata* (*Did. gymnosp.* gen. 1373 Pers. *Labiat.* Juss.); hunc thymum laudat præprimis Galenus Antid. I, p. 427, ut optimam mellis materiam. Theophrasti ἕρπυλλος, Hist. VI, 7; item θυμὸς Dioscorid. III, 44, eodem auctore Sprengelio, nobis erit *Thymus vulgaris* (gen. 1405 Pers.), apibus ipse non ingratus, qui propter odoris suavitatem in hortis colitur. Ed.

2. *Floret.* Ad verbum hæc iterum Theophr. l. c. Hard.

3. *Læditur.* Theophrast. loco citato. Hard.

4. *Semen.* Theophr. l. c. et de Causs. I, 5: Κατὰ μὲν ὄψιν οὐ φανερά, κατὰ δὲ τὴν δύναμιν φανερά. Σπειρομένων γὰρ τῶν ἀνθῶν γεννᾶται, etc. Hard.

5. *Non potest deprehendi.* Flore ipso integitur, ἐν τῷ ἄνθει ἀναμέμικται. Theophr. Dal.

6. *Ergo translatum est ex Attica thymum.* Theophr. loc. cit. Hard.

7. *Nisi.* Nisi quo flatus e mari possit pertingere: Οὐ γάρ φασι δύνασθαι φύεσθαι καὶ λαμβάνειν, ὅπου μὴ ἀναπνοὴ διϊκνεῖται ἡ ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Theophr. Hard.

8. *In Arcadia.* Theophrast. ergo errat, ita de thymo et olea sentiens, l. c. Hard.

9. *Nisi intra CCC stadia a mari.* Vide quæ diximus XV, 1. Hard.

10. *Thymis.* Nigris, sed non albis: serpyllo zygi Dioscor. Rubra vocat Arist. lib. IX, c. 49 Historiarum. Dal. — *Thymis.* Vulgari thymo flos non est niger, sed purpurascens, atque ideo vergens in nigredinem, ut in violis, quas μελάνια, aut nigras ob id vocavere. Ἕρπυλλος ἄγριος, ὃς καὶ ζυγὶς καλεῖται, Dioscor. III, 46, est nobis eodem nomine *Thymus Zygis.* Vulgaris autem non solum in Hispania, Galliaque Narbonensi habitat, sed etiam in Siberia; Zygis in Alpibus. Ed.

quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi refertos scimus: hoc pæne solo reditu, e longinquis regionibus pecudum millibus convenientibus, ut thymo vescantur.

XXXII. Et conyzæ[1] duo genera in coronamentis, mas 1
ac femina. Differentia in folio. Tenuius feminæ, et constrictius, angustiusque: imbricatum[2] maris, et ramosius. Flos quoque magis splendet ejus, serotinus utrique post Arcturum. Mas odore gravior, femina[3] acutior, et ideo contra bestiarum morsus aptior. Folia feminæ mellis odorem habent[4]. Masculæ radix a quibusdam libanotis[5] appellatur, de qua diximus.

XXXIII. Et tantum folio[1] coronant Jovis flos, ama- 1
racus, hemerocalles[2], abrotonum, helenium, sisymbrium[3], serpyllum, omnia surculosa[4], rosæ modo[5]. Colore tan-

XXXII. 1. *Et conizæ duo genera*, etc. Et his quoque Theophr. simillima sunt, et Hist. VI, 2. De utroque genere jam diximus superiore libro, cap. 63, 64. H.— *Conizæ duo genera*. Κόνυζα ἄῤῥην καὶ θήλεια, Theophr. Hist. VI, 2: *Inula viscosa* et *Pulicaria*. Cf. sup. cap. 29. Ed.

2. *Imbricatum*. Imbricis modo curvum et obtortum. Imbrex, tegula curva est, per quam imber defluit. Hard.

3. *Femina*. Theophr. Δριμυτέρα δὲ θηλείας. Hesychius: Δριμὺς, ὀξύς. Ita porro MSS. non, ut editi prius, *acrior*. Aliud enim odor acris est, aliud acutus. Hard.

4. *Folia feminæ mellis odorem habent*. Scilicet dum teruntur, ut dictum est libro sup. cap. 64. H.

5. *Libanotis*. Falsum id, nec a veteribus proditum. Dal. — *De qua*. Lib. XX, 64. Hard.

XXXIII. 1. *Et tant. fol.* Theophr. scribit simpliciter, has esse coronarias, non autem solo folio coronare. Dal. — *Et tantum*. Nempe conyzæ duo genera proxime memorata: nam quæ subsequuntur, etiam flore coronant, rosæ modo. Theophr. Hist. VI, 1: Ἐν τοῖς στεφανωτικοῖς ἐστι, ῥοδωνιὰ, ἰωνιὰ, Διὸς ἄνθος, ἀμάρακος, ἡμεροκαλλὲς, ἔτι δὲ ἕρπυλλος, σισύμβριον, ἑλένιον, ἀβρότονον· ἅπαντα γὰρ ταῦτα ξυλώδη, καὶ μικρόφυλλα. Ut de cæteris sileam, Catullus certe, Carm. LXII, 6: « Cinge tempora floribus Suaveolentis amaraci. » Hard.

2. *Hemerocalles*. Conf. de hemerocalle infra c. 90. Ed.

3. *Sisymbrium*. Σισύμβριον Theophrast. Hist. II, 5, et Dioscor. II, 153; est *Mentha silvestris* (*Did. gymnosp.* gen. 1382 Pers. *Labiat.* Juss.). Ed.

4. *Surculosa*. Ξυλώδη, lignosa. Theophr. l. c. et cap. 6. Hard.

5. *Rosæ modo*. Ut rosa, viola, ἰωνιὰ, ῥοδωνιά. Aliter hæc Plinius

tum[6] placet Jovis flos, odor abest: sicut et illi, qui græce phlox vocatur: et ramis autem, et folio odorata sunt, excepto[7] serpyllo. Helenium[8] et lacrymis Helenæ dicitur natum, et ideo in Helene insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo.

1 XXXIV. Abrotonum odore jucunde gravi[1] floret. Est

recitat, quam leguntur apud Theophrastum. Dal.

6. *Colore tantum*, etc. Nicander in Georgicis: Ἠ γάρ καὶ λεπταὶ πτερίδες, καὶ παιδὸς ἔρωτες Λευκοΐα τ' ἀμεννηνά, καὶ ἐν κρόκος εἴαρα μύων Κρῖνον, κύπειρός τε, σισύμβριον, ὅσσα τε χ' οἷα, Ἄσπορ' ἰαμναίοισι τόποις ἀνετρέψατο λειμὼν Κάλλεα, βουφθαλμόν τε, καὶ εὐειδὴς Διὸς ἄνθος. Sic fere Petronius, « Emicuere rosæ, violæque et molle cyperum, Albaque de viridi riserunt lilia prato. » Dal. — *Colore*. Theophr. Histor. VI, 6: Ἄνοσμα, ὥσπερ Διὸς ἄνθος, φλόξ. Bovis florem, inquit Ruellius, pag. 448, rura nostra, *coquelourde* nominant. Φλόγα, sive φλόγιον, seu flammeam, nos violæ inodoræ genus esse remur, quam vulgus gallicum penseam, *pensée*, vocat, suffragante nobis Ruellio, pag. 449, et Dodonæo, p. 358, a quo viola tricolor assurgens appellatur. Hard. — *Flos Jovis... phlox*. Non *Anemone* Pulsatilla Διὸς ἄνθος, neque φλὸξ *Viola tricolor*. Flos Jovis servat hodieque nomen *Agrostemma flos Jovis*; phlox, λύχνις Diosc. III, 14, Sprengelio auctore, est *Agr. coronaria* (*Decand. pentag.* gen. 1145 Pers. *Caryoph*. Juss.). Ed.

7. *Excepto*. Serpyllum tamen Theophrastus, ut cætera, et ramis, et folio esse odoratum scribit, Hist. VI, 6: Τῶν δὲ καὶ οἱ κλῶνες, καὶ τὰ φύλλα, καὶ ὅλως ἡ πᾶσα φύσις εὔοσμος· οἷον ἑρπύλλου, ἑλενίου, σισυμβρίου. Hard. — Ἕρπυλλος Theophr. VI, 7, nobis *Thymus vulgaris*. Ed.

8. *Helenium*. Fabulam apud Nicandrum in Theriacis vide et Phavorinum. Ælianum quoque, si lubet, adi, Histor. Anim. IX, 21. Helenium istud Ægyptium est, orbi huic nostro incognitum, de quo eadem fere Diosc. I, 28, ex Crateva recitat. In Etymologico Phavorini: Ἑλένειον, βοτάνη ἡ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γινομένη, εἴρηται, ὅτι ἐκ τῶν δακρύων τῆς Ἑλένης ἀνεφύη· ὅτε ἐπὶ Κανώβῳ τῷ κυβερνήτῃ Μενέλαος ἐδάκρυσεν ὑπὸ αἱμοῤῥοΐδων ἀποθανόντι. Hoc et nectarion appellavere, ob suavitatem succi, quam dotem Plinius animadvertit inferius, cap. 91. Hinc nectarites vinum, de quo IV, 19. Hard. — *Helenium*. Ἑλένιον Theophr. Hist. VI, 6; ἑλένιον Αἰγύπτιον Dioscor. I, 28, Sprengelio videtur esse *Teucrium creticum* (*Did. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat*. Juss.). Conf. infr. cap. 9, et ibi not. Ed.

XXXIV. 1. *Abrotonum odore jucunde gravi*. Ἀβρότονον. Galli nunc vocant, Latinos imitati, *aurone*: aliqui vestiarium custodem, *garderobe*, quod armariis sparsum vestes a tineis vindicet. A Lobelio pin-

autem flos[2] aurei coloris. Vacuum sponte provenit[3]. Cacumine suo se propagat. Seritur autem semine melius, quam radice aut surculo[4]: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur: sic et Adonium[5]. Utrumque æstate: alsiosa[6] enim admodum sunt, et sole tamen nimio

gitur mas et femina, duo enim sunt genera, in Obss. p. 443. Dioscor. III, 29: Ἀβρότονον... πλῆρες ἄνθους... ἑφαίας γιννώμενον, εὐώδες μετὰ ποσοῦ βάρους, πικρὸν τῇ γεύσει. H. — *Floret. Est autem flos*. Sic ex MSS. Hard. *floret æstate. Flos* Gron. et al. Ed. — *Abrotonum*. Ἀβρότονον θῆλυ Dioscor. loc. cit. est *Santolina Chamæcyparissus*; ἀβρότονον ἄῤῥεν, *Artemisia Abrotanum*. Conf. sup. cap. 18. Ed.

2. *Flos*. Ita Diosc. l. c. Hard.

3. *Vacuum sponte provenit*. Lego: *Vacuis sponte provenit*; id est, incultis, neglectisque locis, quo loquendi modo prædia vacua scripsit ac dixit Cicero. Dal. — *Vacuum*. Hoc est, ut quidem interpretor, semine vacuum, vel sine semine sponte provenit. Causa subjungitur, quoniam cacumine suo se propagat, dum vertex suo pondere delapsus terra excipitur, et radices agit. Libris omnibus adversantur, qui vel *vacuis sponte*, vel ut Pellicerio placuit in notis MSS. *vasculis depositum* legunt. Hard.

4. *Seritur autem semine melius, quam radice aut surculo*. Ex Theophrasto hoc ad verbum libro sexto, capite ultimo, et tamen vult hæc verba depravare Ruellius. Sed videtur Theodori tralatio decepisse hominem, quæ diversa abit a græca lectione quam sequitur Hermolaus in Corollario cum Plinio. Itaque nihil hac in parte dicit Ruellius. Hard. — *Seritur*. Hic censoria nota Plinium Dalecampius perstringit, post Ruellium, II, p. 498, et post utrumque Salmasius in Præf. pag. 99, falsos sequuti Theophrasti codices, quum ex optimis editionibus Ald. et Basil. consentiant Theophrastea Plinianis. Sic enim ille scripsit Hist. VI, 7: Ἀβρότονον δὲ μᾶλλον ἀπὸ σπέρματος βλαςάνει, ἢ ἀπὸ ῥίζης, καὶ παρασπάδος. Χαλεπῶς δὲ καὶ ἀπὸ σπέρματος, προμοσχευόμενον ἐν ὀςράκοις, etc. Hard.

5. *Sic et Adonium*. In indice pariter, *De abrotono: Adonium*. Quid adonium sit Plinio, satis ex Theophrasti verbis potest colligi, id est, abrotoni genus, quod in turbinibus cadorum, aut testa, viviradice comprehendit, in quem modum Adonidis hortulos pangebant. Sic enim græcus auctor Hist. VI, 7, de abrotono: Προμοσχευόμενον ἐν ὀςράκοις, ὥσπερ οἱ Ἀδώνιδος κῆποι, τοῦ θέρους δὲ σπείρεται, etc. Hic tragice, pro suo more, infeliciter tamen, in Plinium Salmasius invehitur, in Præf. p. 100 sq. errorisque insimulat, quem ut Plinio objiceret, a Dalecampio, quem tamen non laudat, est mutuatus. Hard.

6. *Alsiosa*. Facile læduntur a frigore. Theophr. l. c. de abrotono, τοῦ θέρους δὲ σπείρεται· δύσριγον γὰρ σφόδρα, καὶ ὅλως ἐπίκηρον, ὅπου καὶ ὁ ἥλιος σφόδρα λάμπει. Hard.

læduntur. Sed ubi convaluere, rutæ vice fruticant[7]. Abrotono simile odore leucanthemum est[8], flore albo foliosum[9].

1 XXXV. (XI.) Amaracum[1] Diocles medicus et Sicula gens appellavere[2] quod Ægyptus et Syria sampsuchum.

7. *Ritu vitis fruticant.* (Sic lib. ante Hard. editi.) Scribendum, *rutæ vice fruticant*, ex antiquo exemplari, confirmante eam lectionem Theophrasto, libro et capite proxime citatis, his verbis: « Sed quum convaluerit creveritque, magnum, robustum atque arboraceum constat, quemadmodum ruta, nisi quod lignosius, et siccius, et squalidius est. » Viderunt hoc ante me alii: sed primus omnium Hermolaus in secunda editione. PINT.—*Rutæ.* Sic MSS. Reg. Colb. Thuan. Chifflet. in editis perperam, *ritu vitis.* Theophrast. l. c. ἐμβιῶσαν δὲ καὶ αὐξηθὲν, μέγα καὶ ἰσχυρὸν, καὶ δενδρῶδες, ὥσπερ τὸ πήγανον. HARD.

8. *Leucanthemum est.* Anthemis alba. Dioscor. DAL. — *Leucanthemum.* Differt ab ea, quæ anthemis appellatur, et leucanthemon lib. XXII, 26. De ea nobis nihil compertum. HARD. — *Leucanthemum.* Qua in re differat ab eo quod rursus Noster affert, lib. XXII, c. 26, neque omnino Harduinus explicat, nec nos ipsi videmus. Diosc. III, 154: Ἄνθεμις, οἱ δὲ λευκάνθεμον, οἱ δὲ ἠράνθεμον... οἱ δὲ χαμαίμηλον... καλοῦσι. Plin. loc. cit. « Anthemis... aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemum, alii chamæmelon...genera ejus tria... parvis floribus, ut rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis... colligitur vere et *in coronamenta* reponitur. » Quæ totidem verbis ab auctore græco sunt expressa. Tria illa anthemidis genera, ex vario colore radii, modo candidi, modo flavescentis, modo purpurei, ad tres species retulit Sprengelius, nempe ad *Anthemida Cotam*, *A. montanam*, et *Chrysanthemum monspeliense* (*Syngen. superfl.* gen. 1886 et 1879 Pers. *Corymb.* Juss.). Hippoc. de Morb. mul. I, 625, εὐάνθεμον illud dicit, et de Nat. mul. 570 ἄνθεμον χλωρὸν, aut ἠράνθεμον, quod Galenus idem putat cum χαμαιμήλῳ. Hoc autem Sprengelius nihil aliud esse censet quam *Matricariam Camomillam* (gen. 1880 Pers.), *camomille* item apud nostrates vulgo dictam. ED.

9. *Foliosum.* Lego, *folioso*, id est, foliolis per ambitum extrinsecus multis, orbiculatim cingentibus, quod in floris medio luteum est. Hæc Dioscorides magnitudine cum rutæ foliis comparat. DAL.

XXXV. 1. *Amaracum.* Diosc. III, 47: Σάμψυχον... καλεῖται δὲ ὑπὸ Κυζικηνῶν, καὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ ἀμάρακον. Majorana nostra, *la marjolaine*, vulgo officinarum existimatur esse veterum sampsuchum, amaracumve: sed falso errore: σάμψυχον enim, ut cætera argumenta sileam, per terram repit, πόα ἕρπουσα ἐπὶ τῆς γῆς, teste Dioscoride, majorana in altum assurgit. HARD. — *Origanum Majoranoides.* Conf. sup. c. 18, not. ED.

2. *Appellavere.* Apud Athenæum Chæremon Persicum vocat his verbis: Πέρσης δὲ θαλερὸς ἐκτρα-

Seritur[3] utroque genere, ét semine, et ramo, [4]vivacius supra dictis, et odore melius[5]. Copiosum amaraco æque, quam abrotono, semen : sed abrotono radix una et alte descendens : cæteris in summa[6] terra leviter hærens. Reliquorum satio autumno fere incipiente, nec non et vere quibusdam locis, quæ umbra gaudent, et aqua, ac fimo.

XXXVI. Nyctegreton[1] inter pauca miratus est Demo- 1
critus, coloris hysgini[2], folio spinæ, nec a terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernum radicitus, siccarique ad lunam triginta diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorumque reges uti hac herba ad vota suscipienda. Eamdem vocari chenomychon[3], quoniam anseres a primo conspectu ejus

φεὶς ὁ ἀμάρακος, Λειμῶσι μαλθακοῖσι τεῖνεν εὐχένα. Dal.

3. *Seritur*. Theophr. Hist. VI, 7 : Ὁ δὲ ἀμάρακος ἀμφοτέρως φύεται, καὶ ἀπὸ περιστάδος, καὶ ἀπὸ σπέρματος. Hard.

4. *Vivacius*. Abrotono, et adonio. Hard.

5. *Et odore melius. Copiosum*, etc. *Mollius* in antiquo codice, non *melius*. Astruitur ea lectio Theophrasti auctoritate, libro sexto, capite ultimo. « Et jucundi, inquit, odoris semen est, et quidem mollioris odoris. » Pint.

6. *Summa terra*. Gronov. et al. ante Hard. *summo terræ*. Ed.

XXXVI. 1. *Nyctegretum... miratus est Democritus coloris ignei, foliis spinæ* (sic lib. ante Hard. editi). Scribe : « Nyctegreton inter pauca miratus est Democritus, coloris hysgini, folio spinæ. » Hesych. ὑσγινὸν, βάμμα τι. Noster lib. IX, 42 : « Quin et terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hysginum. » Lib. XXI, 26 : « Hyacinthum in Gallia maxime provenit : hoc ibi pro cocco hysginum tingunt. » Sic Hermol. Barbarus pro eo, quod in vett. *hoc ibi loco;* unde nonnulli postea *locorum*, quod et Salmasius ad Solin. p. 272, sequitur. Censeo scribas : « hoc ibi fuco hysginum tingunt. » Lib. XXXV, 6 : « Causa est, quod hysgino maxime inficitur. » *Hysgini* sagax quoque Pintianus deprehendit. Gron. — *Nyctegreton*. Νυκτήγρετον, quasi nocturnas agens excubias. Sunt qui hanc esse censeant, quam chymistæ lunariam nominant, noctibus cum luna lucentem : inde nomen, inquit Ruellius, II, pag. 457. Hard. — *Nyctegreton*. *Cæsalpinia* est *pulcherrima* (*Decand. monog*. gen. 1018 Pers. *Leguminos*. Juss.). Ed.

2. *Coloris hysgini*. Ità MSS. Reg. Colb, etc. non *ignei*. Hard.

3. *Chenomychon*. Χηνόμυχον, quod anseres, χῆνες, ea visa, in recessus locaque abdita, εἰς τοὺς μυχοὺς, fugiunt. Hard.

expavescant : ab aliis nyctalopa[4], quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

1 XXXVII. Melilotos[1] ubique nascitur : laudatissima tamen in Attica : ubicumque vero recens nec candicans, et croco quam simillima : quanquam in Italia odoratior candida.

1 XXXVIII. Florum[1] prima ver nuntiantium viola[2] alba. Tepidioribus[3] vero locis etiam hieme emicat. Postea quæ ion appellatur, et purpurea[4]. Proxime[5] flammea, quæ et phlox vocatur, silvestris dumtaxat. Cyclaminum[6] bis anno, vere et autumno : æstates hiemesque fugit. Seriores supra dictis aliquando narcissus et lilium[7] trans maria : in Italia quidem, ut diximus[8], post rosam. Nam in Græcia

4. *Nyctalopa*. Ita MSS. Reg. Colb. Thuan. tum hoc loco, tum in Indice, non ut olim, *nyctilopa*. Νυκτάλωπας similiter quos Græci vocent, dicemus XXVIII, 47. H.

XXXVII. 1. *Melilotos*. Hæc verbis iisdem interpres Oribasii, XI, f. 205, post Diosc. III, 48. H. — *Odoratior candida*. Gronov. et al. *odoratior et candida*. Conf. cap. 29, not. Ed.

XXXVIII. 1. *Florum*. Totidem verbis hæc traduntur a Theophr. Hist. VI, 7. Transcripsit et Athenæus, XV, p. 680. Hard.

2. *Viola alba*. Leucoion, Theophrast. nempe bulbosum. Dal.

3. *Tepidioribus*. Theophrast. l. c. Hard.

4. *Postea quæ ion appellatur, et purp*. Gronov. et al. *quæ appellatur purpurea;* omiss. τῷ *ion* et copula. Ed.

5. *Proxime*. Flos ille nimirum, quem et φλόγα et φλόγιον appellari diximus cap. 33. Theophr. Ἅμα δὲ τῷ ἴῳ, ἢ μικρότερόν τι ὕστερον τὸ φλόγιον καλούμενον τὸ ἄγριον. Jovis flamma eadem appellatur, XXVII. Hic Plinium immerito carpit Salmasius, in Solin. pag. 1361. Hard. — *Phlox*. Sive *Agrostemma coronaria*. Conf. cap. 33, not. 1 fin. Ed.

6. *Cyclaminum*. Ita MSS. veteres, ipso Pintiano teste. In Reg. 1, Colb. 1, *Coeliaminum*. In Reg. 2, *Clyclaminum*. In Thuanæo, *Clilaclaminum*. In editis insulse *Codiaminum*. Hard. — *Cyclaminum*. Cf. lib. XXV, cap. 67 sq. ubi Noster de cyclamino et ejus generibus fusius agit. Hic autem designare videtur *Cyclamen hederæfolium* (*Pentand. monog.* gen. 384 Pers. *Lysimach.* Juss.), qui in Italia crescit. Ed.

7. *Seriores supra dictis aliquando narcissus et lilium*. Album scilicet, quod λείριον appellavimus cap. 11. Theophr. Histor. VI, 7 : Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ νάρκισσος, καὶ τὸ λείριον, καὶ τοῦ βολβοῦ κώδιον. Hard.

8. *Ut diximus*. Cap. 11, ubi lilium medio rosarum proventu incipere dicitur. Hard.

tardius etiamnum anemone. Est autem hæc silvestrium bul-
borum flos[9], aliaque quam quæ dicetur[10] in medicinis. Se-
quitur[11] œnanthe, melianthum[12] : ex silvestribus helio-
chrysos. Deinde alterum genus[13] anemones, quæ limonia 2
vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Novis-
sima[14] rosa; eademque prima deficit, excepta sativa : e
cæteris[15] hyacinthus maxime durat, et viola alba, et œnan-

9. *Est autem hæc silvestrium bulborum flos*. Theophrasti oratio ex Athenæo refingenda est, a quo ea descripta accuratius est, quam in libris nunc editis legitur : Καὶ λείριον, inquit XV, pag. 680, καὶ ἐκ τῶν τριῶν ἀνεμώνης γένος τὸ καλούμενον ὄρειον, καὶ τὸ τοῦ βολβοῦ κώδιον. « Postea lilium, et ex tribus anemones generibus genus illud, quod montanum vocant, et bulbi codion. » Sed quod sit genus illud anemones, nec se nosse quidem, quod ingenui viri est, palam præ se fert. Hard.

10. *Dicetur*. Infra cap. 94. H.

11. *Sequitur*. Ea quæ describetur inferius, cap. 95, Theophrast. Hist. VI, 7, et ex illo Athen. l. c. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἡ οἰνάνθη, καὶ τὸ μελάνιον, καὶ τῶν ἀγρίων ὅ τε ἑλειόχρυσος, καὶ τῆς ἀνεμώνης ἡ λειμωνία καλουμένη, καὶ τὸ ξίφιον, καὶ ὑάκινθος. H.

12. *Melianthum*. Quisquis demum flos ille sit melleus, quem melianthum ex ea re vocat, sinceram hanc lectionem esse hujus loci tum libri omnes pertinacissime clamant, tum res ipsa admonet. Nam et hoc loco, et in indice, MSS. R. Colb. Thuanæus *melianthum* legunt : et quod ex Theophrasto scribi *melanion* malunt, abhorret id a consuetudine Plinii, qui violam nigram purpureamve dixisset, uti λευκόϊον violam albam proxime ante reddidit : nec res ipsa μέλαν ἴον seu violam purpuream hoc loco appellari patitur, post narcissum liliumque : quam fere ante reliquos flores prodire martio mense, vere ineunte et Plinius paulo ante docuit, et omnes norunt : unde martiæ violæ nomen ei vulgus adjudicat. Hard.

13. *Genus anemones, quæ limonia vocatur*. Et hoc hortense, et coronarium, *l'anémone ;* diversum a silvestribus ac medicis anemones generibus, de quibus, c. 94. Centum et quinquaginta anemones genera in horto Regio vidimus. Hanc Theophrastus λειμωνίαν vocat, quasi pratensem. Hard. — *Anemones*. Anemonen, qua Veteres ad serta coronasve utebantur, libenter crediderim *Anemonen* fuisse *coronariam* aut *hortensem* (*Polyand. polyg.* gen. 1356 Pers. *Ranuncul.* Juss.), quanquam ad *A. Pulsatillam* nonnulli referunt. Meminit Theophr. VI, 7; VII, 8, anemones quam λειμωνίαν vocat, et eamdem Spreng. habet cum *A. nemorosa*. Dioscor. II, 207, anemonas affert ἥμερον et ἀγρίαν, quæ *A. hortensis* et *apennina*. Ed.

14. *Novissima*. Et hæc habet Theophr. l. c. Hard.

15. *E cæteris*. Theophrast. loc. citat. Hard.

the: sed hæc[16] ita, si divulsa crebro prohibeatur in semen abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinan-
3 tibus uvis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex[17], luctum præferens ejus quem Apollo dilexe-

16. *Sed hæc.* Ita diutissime floret, inquit, si crebro florem vellas auferasque, nec seminescere sinas, nec solum apricum desit : Theophrastus : Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ οἰνάνθη· καὶ γὰρ τοῦτο ἀνθικὸν μέν... ἐάν τις ἀποκνίζῃ καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἄνθος, καὶ μὴ ἐᾷ σπερματοῦσθαι, καὶ ὅταν τόπον εὔηλον ἔχει. Hard.

17. *Hyacinthum comitatur fabula duplex.* Alteram describit Ovidius, Metam. lib. X, v. 162-220, ubi Hyacinthi pueri, quem Apollo adamarat, in floris sui nominis conversionem enarrat. Alteram lib. XIII, v. 397, sqq. ubi Ajacem in eumdem quoque florem mutatum scribit : in quo « Littera communis mediis pueroque viroque, Inscripta est foliis ; hæc nominis, illa querelæ. » Nam in illo flore inscripta diphthongus græca AI, querimoniæ simul index est occisi ab Apolline pueruli, dum simul disco luderent : et Ajaci eadem nominis nota. De Apolline puerum lugente, Ovidius : « Ipse suos gemitus foliis inscribit, et AI AI Flos habet inscriptum, funestaque littera ducta est. » Prudentius quoque, περὶ ςεφάνων, hymno 10 in S. Romanum, v. 191 : « Mox flevit impuratus occisum gravi Disco, et dicavit florulentum succubam. » Nempe Hyacinthum Apollo. De nomine Ajacis lugubri, ipse Ajax apud Sophoclem : Αἲ αἶ, τίς ἄν ποτ' ᾤεθ' ὧδ' ἐπώνυμον Τοὐμὸν ξυνοίσειν ὄνομα τοῖς ἐμοῖς κακοῖς ; Νῦν γὰρ πάρεςι καὶ δὶς αἰάζειν ἐμοὶ, Καὶ τρίς. Hard. — *Hyacinthum.* Magna olim et solemnis etiamnum doctos inter viros de hyacintho Veterum quæstio et controversia, ita ut vere dici possit, nullum pæne alium florem exstitisse, qui felicius poetarum faverit ingenio, interpretum vero omnium, et peritissimorum, mentem miserius torserit. Hyacinthum videlicet latinis toties græcisque vatibus decantatum, alii eumdem esse pronuntiant atque *vaccinia*, Virgilio quoque celebrata, Ecl. II, 18, 50; Dioscoride, ut videtur, suffragante, qui sic habet, III, 85 : Δελφίνιον... οἱ δὲ ὑάκινθον Ῥωμαῖοι βουκίνους, id est, vaccinia, sive vaccinium. Hoc autem nihil aliud, Sprengelio quidem auctore, quam *Delphinium Ajacis* (*Polyand. trigyn.* gen. 1327 Pers. *Ranuncul.* Juss.); ex aliorum vero sententia, *Vaccinium Myrtillus* Linn. (*Decand. monogyn.* gen. 1086 Pers. *Ericac.* Juss.); conf. Fée, *Flore de Virgile*, tom. VIII, p. CLXXIII edit. nost. Hyacinthum rursus ad *Delphinium Ajacis* supradictum alii referunt, magno præeunte Linnæo; quæ certe opinio probabilior veroque similior diu habita est. Alii hyacinthum malunt esse *Lilium Martagon* (*Hexand. monog.* gen. 791 Pers. *Liliac.* Juss.), nec pœnitendis adeo argumentis, ut sibi videntur, sententiam suam confirmant, Ovidiique testimonio stabilire student, Metam. X, 212 : « formamque capit quam lilia, si non Purpureus

rat, aut ex Ajacis cruore editi, ita discurrentibus venis,

color huic, argenteus esset in illis, etc. » Conf. Martyn. ad Georg. IV, 183; Fée, op. cit. pag. LXVII sq. Dodon. etiam p. 199. Sunt tamen qui contradicant, ut Sprengelius, vir summæ his in rebus auctoritatis, qui sic ait, Hist. Rei herb. I, p. 142, « *Gladiolus communis* (*Triand. monog*. gen. 101 Pers. *Irid.* Juss.) est hyacinthus Virgilii Ec. III, 63; Georg. IV, 183; ob nectaro-stigmatis lineas AI, Ajacis nomen Veteres legebant in flore, unde exponendi versus, Ec. III, 100: « Dic quibus in terris inscripti nomina regum Nascantur flores. » Martynus male *Lilium Martagon* huc trahit. Conf. Theocr. Id. X, 28, et Sch. Anguill. p. 154. Optimus Sibthorpius, Flor. græc. tab. XXXVIII varietatem habet quam *Gl. triphyllum* dicit, elegantissimo nectaro-stigmate conspicuam. » In tanta auctorum celebratissimorum discordia, nostram nos quoque symbolam conferre minime opus est. Is vero Plinius videtur, apud quem plures notæ occurrant, quibus lis illa tandem dirimi queat; nempe quoties alias herbas cum hyacintho componit: sic v. g. lib. XXV, cap. 80 de antirrhino : « similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium, etc. » quæ sine dubio de *Antirrhino majore* dicta (μόσχου ῥίνας habet apud Theophr. IX, 21), nisi sit potius *A. purpureum*, de quo Dioscor. IV, 133, ad *Delphinium Ajacis*, quoad saltem floris speciem referri posse credamus; fatendum vero est in plerisque ejusmodi locis, non ad floris formam et habitum, sed ad colorem Plinium respexisse, ut mox cap. sq. de potho: « Duo genera hujus : unum, cui flos *hyacinthi* est (h. e. hyacinthino colore; an *Lychnis Chalcedonica*? variat certe quoad florum colorem); alterum *candidius*, etc. » Unde ex talibus locis parum, immo etiam nihil auxilii sperandum. Hujusce autem libri cap. 97, sic iterum de hyacintho Noster : « In Gallia maxime provenit; hoc ibi fuco hysginum tingitur. Radix est *bulbacea*, mangoniciis venalitiis pulchre nota, etc. » Non jam de delphinio vel lilio quodam hic agitur, sed sine dubio de planta, cujus Plinius meminit vacciniorum nomine, lib. XVI, cap. 31 : « Item vaccinia, Italiæ mancupiis sata : Galliæ vero etiam purpuræ tingendæ causa, etc. » Vaccinia illa Sprengelio, post Dalecampium tamen, sunt *Prunus Mahaleb* (*Icosand. monog*. gen. 1221 Pers. *Rosac.* Juss.), de qua, an olim tingendis vestibus in Gallia utilis fuerit, satis exploratum habemus, etiam ex Vitruvii testimonio, lib. VII, cap. ultim. Quum vero radicem *bulbaceam* hyacintho illi attribuit, perspicuum est non jam vaccinia gallica Nostrum intelligere, sed speciem vulgarem, italicam, mancupiis satam, gladiolum plerisque auctoribus nuncupatam, quod in sententiam Sprengelii de hyacintho prius dictam recedit. Inde patet duas hyacinthi species Plinio notas fuisse, qui non satis sibi constans, characteres plantis duobus diversis proprios ac peculiares, uni plantæ, seu hyacintho, seu vaccinio perperam indidit. Ut ut est, quis qualisque fuerit vere

4 ut græcarum litterarum figura AI legatur inscripta[18]. Heliochrysos[19] florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc[20] coronare se Magi, si et unguenta sumantur[21] ex auro, quod apyron[22] vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriamque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt.

1 XXXIX. Succedunt illis æstivi, lychnis[1], et Jovis flos, et alterum genus lilii[2]. Item tiphyon[3], et amaracus, quem

hyacinthus ille Veterum, peritioribus viris pronuntiandum libenter permittimus, nisi quis ad Linnæanam opinionem tandem redeundum esse censeat. Ed.

18. *Inscripta.* Auctore Pausan. I, Salaminii tradunt, post Ajacis interitum, apud se primum florem enatum candidum, modice rubentem, lilio, et foliis, et aliis partibus minorem, inscriptum iisdem litteris, quibus et hyacinthum. Cosmosandalon Athenæi esse puto. Dal.

19. *Heliochrysos.* Theophr. Hist. IX, 21 : Ἔχει δὲ ὁ ἑλειόχρυσος τὸ μὲν ἄνθος χρυσοειδὲς, φύλλον δὲ λεπτὸν (non λευκὸν), καὶ τὸν καυλὸν δὲ λεπτὸν καὶ σκληρόν. Nomen ei a gemina causa : et ab aureo flore, et a paludibus, in quibus oritur. Hanc amaranti nomine Galenus intellexit, nec aliter vocavit. Hujus corymbos rustici, ut qui non facile marcescant, ad hibernas reservant coronas. A Dodonæo pingitur p. 267. Dicemus de ea iterum cap. 96. Hard. — Nobis est *Gnaphalium Stœchas*, ut supra diximus, cap. 24. Vulgo *immortelle* appellant. Ed.

20. *Hoc.* Theophr. loc. citat. Εὐδοξεῖ δὲ καὶ ἐάν τις τοῦ ἑλειοχρύσου τῷ ἄνθει στεφανοῦται, μύρῳ ῥαίνων ἐκ χρυσίου ἀπύρου. Hard.

21. *Si et unguenta sumantur ex auro.* Theophrast. Histor. lib. IX, cap. 21. Dal.

22. *Quod apyron.* Quod ignem non sit expertum. Hard.

XXXIX. 1. *Lychnis.* Theophr. Hist. VI, 7 : Τὰ δὲ θερινὰ μᾶλλον, ἧτε λυχνὶς, καὶ τὸ Διὸς ἄνθος. Hard.

2. *Alterum genus lilii.* Theophrastus statim post Jovis florem (hic vulgo aquilegia dicitur) *cerinthum* et *iphyon*, ut pro cerintho videatur alterum genus lilii vertisse. Dal.

3. *Item tiphyon.* Theophr. loco cit. et ex eo Athenæus, XV, pag. 679 : Καὶ τὸ ἴφυον, καὶ ὁ ἀμάρακος ὁ Φρύγιος. In MSS. Reg. et Colb. *Tiphon.* In Indice, *Tiphyon.* In Thuano, *ipyon.* Theophrast. ipse Hist. VII, 12, τὸ τίφυον scripsisse videtur. Et de Causs. I, 10, τὰ τίφυα. Quid sit porro tiphyon, nescit Anguillara, P. XII, pag. 212, neque nos exploratum habemus. Hard. — *Tiphyon.* J. Bodæo est narcissus persicus. Clus. Brot. — ἴφυον seu τίφυον Theophr. VI, 6, est *Lavandula Spica* (*Did. gymnosp.* gen. 1379 Pers. *Labiat.* Juss.), ex auctoritate Hesychii, qui ad hanc vocem λαβαντίδα, id est, lavandulam dicit. Cf. Bod. ad Theophrast. p. 669. Spreng.

Phrygium cognominant. Sed maxime[4] spectabilis pothos. Duo genera hujus : unum, cui flos hyacinthi est : alterum candidius, qui fere nascitur[5] in tumulis, quoniam fortius[6] durat. Et iris æstate[7] floret. Abeunt et hi, marcescuntque. Alii rursus subeunt autumno : tertium[8] genus lilii : et crocum in utroque genere : unum hebes, alterum odoratum : primis omnia imbribus emicantia. Coronarii[9] qui- 2
dem et spinæ flore utuntur : quippe quum spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa : huic intervenit lilium : rosam cyanus excipit, cyanum ama-

4. *Sed maxime spectabilis pothos.* Traduntur hæc quoque a Theophr. Hist. VI, cap. 7. Πόθον nos arbitramur esse, quem modo florem Constantinopolitanum vocant, Galli *croix de Jérusalem*, in horto Eystettensi pictum apprime, et apud Dodonæum, pag. 178. HARD. — *Lychnis chalcedonica ?* (*Decand. pentagyn.* gen. 1146 Pers. *Caryophyll.* Juss.) colitur in hortis : variat quoad colorem florum. Alii referunt ad *Jasminum fruticans* (*Diand. monog.* gen. 33 Pers. *Jasm.* Juss.); habitat in Europa australi et toto Oriente. ED.

5. *Qui fere nascitur*, etc. Forte, *qui fere jacitur in tumulis*; nam ita Theophr. Hist. VI, 7 : ᾧ χρῶνται πρὸς τοὺς τάφους. Sic enim legit Athen. XV, p. 679. Quid si ambo Theophrastus et Athenæus latinum hic quempiam auctorem transcripsere, et inconsiderate tumulos τάφους pro βωμοὺς verterunt? HARD.

6. *Fortius.* Χρονιώτερος, Theophr. *diutius vivit.* HARD.

7. *Et iris æstate.* loc. cit. Ἀνθεῖ δὲ καὶ ἡ ἶρις τοῦ θέρους. HARD.

8. *Tertium.* Purpureum videlicet, sive narcissum, de quo superius c. 12; quod Theophr. Hist. VI, 6, alterum λειρίον genus est, ὁ δὲ νάρκισσος, ἢ τὸ λείριον. Quare rursum secundum lilii genus appellat, cap. 7 : Τὸ δὲ λείριον τὸ ἕτερον, καὶ ὁ κρόκος, καὶ ὁ ὀρεινὸς εὔοσμος, καὶ ὁ ἥμερος· εὐθὺς γὰρ ἀνθοῦσι τοῖς πρώτοις ὕδασι, subintellige ex antecedentibus, μετοπώρου. HARD.

9. *Coronarii.* Dum spinæ florem audis, acanthi duplex genus intellige, de quo lib. XXII, 34; *Brancam ursinam* vocant. Plinius in Indice hujus loci id satis perspicue admonet, quum ea appellat ex ordine, quæ nunc explanat uberius : « Pothi genera duo : Orsinæ genera duo : Vincapervinca, etc. » De spina alba dicetur XXIV, 66. H. — *Spinæ flore utuntur.* Duplex Nostro spinæ genus, unum aculeatum et crispum, alterum læve : nempe *Acanthus mollis* et *spinosus* (*Did. angiosp.* gen. 1529 Pers. *Acanthac.* Juss.). Xystos hortorum acantho, topiaria videlicet et urbana herba, decorare consueverunt Romani,

rantus. Nam vincapervinca[10] semper viret, in modum lineæ[11] foliis geniculatim circumdata, topiaria[12] herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc a Græcis chamædaphne vocatur.

1 XL. Vita[1] longissima violæ albæ est trimatu; ab eo tempore degenerat. Rosa[2] et quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo juvenescit. Diximus[3] et terram referre plurimum. Nam et in Ægypto sine odore hæc omnia[4]; tantumque[5] myrtis odor præcipuus. Alicubi

quod et ex Plinii Junioris Epist. V, 6, patet, ubi *Acanthus mollis* in plano, et pæne dixerim, *liquidus;* dein *lubricus* et *flexuosus* vocatur. Conf. Sprengel. Hist. Rei Herbar. tom. I, pag. 145. Ed.

10. *Vincapervinca.* Retinet in officinis nomen *pervenche.* Delineatur a Dodonæo, p. 401, ubi ab eo clematis daphnoides major appellatur. Vidimus in horto Regio. H. — *Vincapervinca.* Κληματὶς Diosc. IV 7, qui in Ægypto sola sponte eam crescere dicit, quum per totam Europam australem proveniat. *Vinca major* et *minor* (*Pentand. monog.* gen. 612 Pers. *Apoc.* Juss.). Ed.

11. *In modum lineæ.* Exprimere voluit, quod ait Diosc. κλήματα δ' ἔχει μικρὰ ὅσον τοῦ σχοίνου πάχος: « viticulas, seu virgulas habet junci crassitie: » prætenuem virgulam *lineam* vocavit. Dal. — *In modum.* Alii, *in modum lini;* Dodonæus, l. c. *in modum lauri;* utrique male. Linea hoc loco est, quam *formidinem* alii in venatione appellitant, vario plumarum nexu discolorem, qua terrentur apri, cervique. Hanc, foliorum congerie, plane repræsentat vincapervinca. Hard. — De ea linea Virgilius, Georg. III, 372. Conf. tom. I, p. 477 edit. nost. Ed.

12. *Topiaria herba.* Topiarium opus, quum arbuscularum virgulæ ductiles facili flexu in varias formas hominum, turrium, ædium, cubiculorum, modo humi, modo per hortorum et viridiariorum spatia, finguntur: unde *topiarii* ejus operis artifices Ulpiano. Alex. ab Alex. III, c. 25. Dal. — *Topiaria.* Topiarium intelligitur opus, quod ex arbore, frutice, vel herba, ad decorem componebatur in testudines, aut cameras fornicatum: hinc topiariæ dici merentur arbores, vel herbæ, quæ nimirum huic operi, quod flexiles sint, et suo lentore sequaces, accommodantur. Hard.

XL. 1. *Vita.* Theophrast. VI, 7. Hard. — *Violæ albæ est trimatu.* Delevit τὸ *est* Brot. ex MS. Reg. 2 et edit. principe. Ed.

2. *Rosa.* Theophr. l. c. Ῥοδωνίας δὲ πέντε τὰ πρὸς τὴν ἀκτὴν, μὴ ἐπικαιομένης δηλονότι, μηδ' ἐπιτεμνομένης. Hard.

3. *Diximus.* Cap. 10. Hard.

4. *Nam et in Ægypto sine odore hæc omnia.* Theophr. l. c. Hard.

5. *Tantum.* Theophr. l. cit. Cur porro myrtus in Ægypto odoratissima sit, reliquæ inodoratæ gi-

etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria a Favonio fossa oportet esse, iterumque solstitio. Et id agendum, ut intra id tempus perpurgata[6] ac pura sint.

XLI. (xii.) Verum hortis coronamentisque maxime alvearia[1] et apes conveniunt, res præcipui quæstus compendiique, quum favit. Harum[2] ergo causa oportet serere 1

gnantur, causam idem investigat, de Causs. VI, 27. Hard.

6. *Purgata* (sic lib. ante Hard. edit. et Brot. ex Regg. Ed.). Lege ex Voss. optimo : « perpurgata ac pura sint. » Lib. XXXIV, c. 13 : « siccare et excrescentia consumere, perpurgare. » Utuntur èt Plautus, et Varro de Re Rust. II, 11. Gron.

XLI. 1. *Alvearia*, etc. Hoc in vocabulo et ei vicino *alvei*, perpetuus error non vulgatos modo, sed et secundi generis membranaceos obsidet. Nam qui nobis hoc negotium fecit, in eo legitur *albaria*, quod est *alvaria*. Sic infra c. 12 fin. « Imponunt navibus alveos. » Cod. noster, *alvos*. Mox : « donec pondere ipso pressis navibus pleni alvei intelligantur. » Scriptus, *plenæ alvi*. Sic et c. 14 : « Alvearia orientem æquinoctialem spectare convenit. » Voss. *alvaria*. Deinde : « Alvearia optima e cortice, secunda ferula, tertia vimine : multi ea et speculari lapide fecere. » Pintiani codex, *alvus optimæ*. Voss. *alvos optimæ cortice ;* tum nescit τὸ *ea* ut et Pintiani. Scribe : « Alvos optimas e cortice, secundas ferula, tertias vimine ; multi et speculari lapide fecere. » Item : « Circumlini alveos fimo bubulo utilissimum. » Optimis, *alvos*. Statim, « si magnus sit alveus. » Quem sequimur et Chifflet. *si magna sit alvus*. Ibidem : « Alvearia hieme stramento operiri. » Idem et Pintiani, *alvos*. Rursus, « Et araneorum quidem exitium facilius est, papilionum major pestis. Tollitur... accensis lucernis ante alveos. » Scripti omnes, *ante alvos*. Ibidem : « Alveorum, quum mel eximitur, illinì oportet exitus melissophyllo aut genista tritis, aut medios alba vite præcingere, ut apes diffugiant. » Optim. *arborum*, significat *alvorum*, nam idem mox : « aut medias alba vite præcingi. » Nempe alvos. Sic et cap. 20 hujus libri : « Melissophyllo sive melittæna si perunguntur alvearia, non fugient apes. » Opt. *si perunguntur alvi*. Lib. XXII, 24 : « Prima propolis alveorum aculeos, etc. » Idem *alvorum*. Lib. XXX, 24 : « Sparsas apes in alvearia reverti. » Rursus idem : *in alvo;* lege, *in alvos*, ut et Pintianus. Lib. XXVIII, 7 : « apes tactis alveariis fugere. » Is ipse : *alvariis*, quod prætermisit Salmasius ad Solinum, pag. 26, ubi locum istum tractat. Columella quoque IX, 14 : « Alvi aperiendæ sunt et fumigandæ. » Apud Phædrum quoque fab. 52 : « Alvos accipite et ceris opus infundite, » in scriptis codd. esse testatur Salmasius ad Histor. Aug. pag. 477. Gron.

2. *Harum ergo causa*, etc. Tra-

thymum, apiastrum[3], rosam, violas, lilium, cytisum[4], fabam, erviliam, cunilam[5], papaver, conyzam[6], casiam, melilotum, melissophyllum[7], cerinthen. Est autem cerinthe[8] folio candido, incurvo, cubitalis, capite concavo, mellis succum habente. Horum floris avidissimæ sunt, atque etiam sinapis[9], quod miremur, quum olivæ[10] florem ab his non attingi constet; ideoque hanc arborem procul esse melius sit: quum aliquas[11] quam proxime seri con-

duntur hæc etiam a Varrone, de Re Rust. III, 9. Hard.

3. *Apiastrum*. Hoc est, agreste apium, ἀγριοσέλινον, non melissophyllon, de quo mox. Colum. IX, 8: « Sunt qui per initia veris apiastrum, atque (ut ille vates ait), « Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen, » aliasque colligant similes herbas, quibus id genus animalium delectatur, et ita alvos perfricent, ut odor et succus vasis inhæreat. » H. — *Thymum*, etc. Nempe *Satureiam capitatam*, aut *Thymum Serpyllum*, de quibus jam egimus: et *Apium graveolens* (*Pentand. Digyn.* gen. 723 Pers. *Umbellif.* Juss.), de quo etiam Virgilius, Ecl. VI, 68; Georg. IV, 121. Ed.

4. *Rosam, violas, lilium, cytisum.* De rosa, violis et lilio jam supra egimus. Cytisus vero est *Medicago arborea* (*Diad. decand.* gen. 1756 Pers. *Legumin.* Juss.), de qua abunde dictum tom. V, pag. 261. Ed.

5. *Fabam, erviliam, cunilam.* Sunt *Vicia faba* et *Ervilia* (*Diadelph. decand.* gen. 1717 Pers. *Legumin.* Juss.); cunila vero, de qua Noster XIX, 50, est *Satureia hortensis*, s. *capitata* (*Did. gymnosp.* gen. 1373 Pers. *Labiat.* Juss.). Ed.

6. *Papaver, conyzam, casiam, melilotum.* Est *Papaver somniferum*, an et *Rhœas*? (*Polyand. monog.* gen. 1255 Pers. *Papaverac.* Juss.). De conyza et de casia, seu *Daphne Cneoro*; et meliloto quod *Trifolium italicum* seu *creticum*, jam in suis locis egimus. Ed.

7. *Melissophyllum.* Quod et apiastrum Hyginus vocavit cap. 29. Hard. — *Melissa officinalis* (*Did. gymnosperm.* gen. 1408 Pers. *Labiat.* Juss.). Cf. Virg. Georg. IV, 63. Ed.

8. *Est autem cerinthe.* Est ea quæ cerinthe quorumdam major versicolore flore appellatur a Clusio, delineaturque Hist. Rar. Plant. V, pag. 167, visa a nobis in horto Regio. Hard. — *Cerinthe major* (*Pentand. monog.* gen. 357 Pers. *Borragin.* Juss.), de qua et Virgilius, Georg. IV, 63. Ed.

9. *Sinapis.* Videlicet *Sin. nigra* (*Tetrad. siliq.* gen. 1756 Pers. *Crucifer.* Juss.). Ed.

10. *Quum olivæ florem.* Vide quæ diximus XI, 8. Hard.

11. *Quum aliquas.* Ut palmam et oleastrum. Virgil. Georg. IV, 20: « Palmaque vestibulum, aut ingens oleaster obumbret: Ut quum prima novi ducent examina reges, Vere suo, ludetque favis emissa juventus, Vicina invitet decedere

veniat, quæ et evolantium examina invitent, nec longius abire patiantur.

XLII. Cornum quoque arborem[1] caveri oportet: flore 1
ejus degustato, alvo cita moriuntur[2]. Remedium, sorba contusa e melle præbere his, vel urinam hominum[3], vel boum, aut grana[4] punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas circumseri alveariis gratissimum.

XLIII. Mirum est dignumque memoratu, de alimentis 1
quod comperi. Hostilia[1] vicus alluitur Pado. Hujus inquilini pabulo circa deficiente imponunt navibus alvos[2], noctibusque quina millia passuum contrario amne naves subvehunt. Egressæ luce apes pastæque, ad naves quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis navibus plenæ alvi intelligantur, revectisque eximantur mella. (XIII.) Et in Hispania mulis provehunt, simili de causa.

XLIV. Tantumque pabulum refert, ut mella[1] quoque 1
venenata fiant. Heracleæ[2] in Ponto, quibusdam annis per-

ripa calori, Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos. » Hard.

XLII. 1. *Cornum q. arborem*, etc. Amygdali quoque florem caveri oportere scribit Varro. Dalec. — *Cornum*. Est *Cornus mascula* (*Tetr. monogyn.* gen. 296 Pers. *Caprifol.* Juss.). Ed.

2. *Alvo cita moriuntur*. Et floribus tithymalli, ulmique samera degustatis, alvi profluvio apes interire Columella prodidit IX, 13. Hard.

3. *Urinam hominum*, etc. Sic etiam Hyginus apud Colum. l. c. Hard.

4. *Aut grana*. Colum. loc. cit. et Pall. lib. IV, in Martio, tit. 15, p. 106. Hard.

XLIII. 1. *Hostilia*. Hostilia vicus Veronensium inquit Tacitus Hist. III, 63. Nunc est Ferrariensis agri, et nomen servat: *Ostiglia*. Hard.

2. *Alvos*. Gronov. *alveos*; et mox *pleni alvei*, non *plenæ alvi*; et sic ubique. Ed.

XLIV. 1. *Ut mella quoque venenata fiant*. In Heptacometarum arboribus venenati genus mellis nascitur, quod haustum stupefacit, et mentem consternit. Eo tres Pompeii cohortes in potum dato ab ea gente interemptas fuisse memoriæ traditum est. Rhod. XVIII, 30. Populos eos in Ponto Stephanus collocat, et Scythicum montem incolere scribit. Apud Trapezuntem in Ponto mel e buxo defluit gravis odoris quo ἔκφρονες et amentes fiunt. Idem, XXIII, 35. Dal.

2. *Heracleæ*. Sic Dioscorid. II, 103, et Εὐπ. II, 138. Hard.

niciosissima exsistunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere auctores, e quibus floribus ea fierent. Nos ttrademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio et jumentorum quidem, sed præcipue caprarum, appellata ægolethron [3]. Hujus flores concipiunt noxium virus, aquoso vere marcescentes: ita fit, ut non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus, sternumenta [4]
2
protinus movens, quod ponderosius innoxio. Qui edere, abjiciunt se humi, refrigerationem quærentes : nam et sudore [5] diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus [6]. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum [7] vetus e melle optimo et ruta; salsamenta etiam, si rejiciantur sumpta crebro: certumque est id malum per excrementa [8] ad canes etiam pervenire, similiterque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inveteratum, innocuum esse constat : et feminarum cutem nullo melius emendari cum costo, sugillata cum aloe [9].

3. *Ægolethron*. Quod sit αἰγῶν ὄλεθρος, caprarum pernicies. HARD. — *Ægolethron*. Juxta Tournefortium est Chamærhododendros pontica, maxima, mespili folio, flore luteo. Corollar. pag. 42. De hac planta, noxioque melle, si apes ea pascantur, curiose scripsit idem Cl. TOURNEFORT, *Mémoires de l'Acad. royale des Scienc.* ann. 1704, p. 345 sqq. Aliter tamen de ægolethro scripsit Cl. Gleditsch, quem vide, *Mémoir. de l'Acad. royale de Berlin*. BROT. — *Ægolethron*. Est *Azalea pontica* (*Pentand. monog.* gen. 484 Pers. *Rhododend.* Juss.). ED.

4. *Sternumenta*. Dioscorid. l. c. HARD. — Gron. et Al. ut semper alias, *sternutamenta*. ED.

5. *Sudore*. Dioscorid. l. c. HARD.

6. *Suis locis dicemus*. Scilicet lib. XXIX, 31, etc. HARD.

7. *Mulsum*. De mulso et salsamentis, concinit Plinio Diosc. l. c. sed ita ut salsamenta vomitione rejiciantur, quæ Plinii quoque mens est. HARD.

8. *Excrementa*. Sic libri vulgati, cum Reg. 1 cod. At Reg. 2, et Chiffl. *per excreamenta*. An exscreationes intelligunt, quas lambere canes solent? De excremento seu stercore, Dioscorid. Εὐπ. II, 138, accipit : Τὴν ἄφοδον δὲ τῶν φαγόντων τὸ μέλι, σύες, ἢ κύνες φαγόντες, τὸ αὐτὸ πάσχουσι. HARD.

9. *Cum aloe*. Sic etiam MSS. Diosc. l. c. *cum sale*, μετὰ δὲ ἁλὸς, πελιώματα. HARD. — *Aloe*. Vet. in margine Variorr. *sale*. An Noster

XLV. Aliud [1] genus in eodem [2] Ponti situ, gente Sannorum, mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon [3] vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent silvæ. Gensque ea, quum ceram in tributa Romanis præstet [4], mel, quoniam exitiale est, non vendit. Et in Perside, et in Mauretaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsylis, venenati favi gignuntur; quidamque 1

hic agit de ἀλόη, cujus meminit Dioscorid. III, 25: nempe *Aloes perfoliatæ* Linn. (*Hexand. monog.* gen. 835 Pers. *Liliac.* Juss.)? Ed.

XLV. 1. *Aliud.* De eo melle insano, vide Dioscor. Sic. XIV, pag. 260; Ælian. Hist. Anim. V, 42, et Auctor libri de mirab. Ausc. e buxo legi mel istud aiunt. Hard.

2. *In eodem Ponto gente Sannorum.* Sic Gelenius, quum legeretur, « in eodem Ponti situ viget ex annona mellis. » Pintiani codex, « in eodem Ponti situ gente Sannorum. » Lege, « in eodem Ponti situ, gente Sannorum. » Poteras suspicari, *in eodem Ponti sinu*, et Justini lib. II, « frustraque et Ponti sinum, et Asiam edomitam esse dicit. » Sed Plinius ista voce sic uti gaudet. Lib. IV, cap. 16: « Ex adverso hujus situs Britannia insula. » Lib. XI, 1: « Italiæ quoque partibus juxta et hieme, et æstate fulgurat, quod non in alio situ. » Lib. XII, 19: « in quo situ Liber Pater educatus esset. » Lib. XXVII, 2: « necantque gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. » Lib. XXXI, 4: « cessasse fontes amnesque, qui in eo situ multi, erant. » Et sic multis aliis locis. *Suanos* habes et lib. VII, 11: « A portis Caucasiis per montes Gordyæos Valli, Suani, indomitæ gentes: auri tamen metalla fodiunt. » Etsi edatur *Suarni*. Strabo lib. XI: Οἱ Σόανες δυναστεύουσι τῷ κύκλῳ τὰ ἄκρα τοῦ Καυκάσου κατέχοντες, τὰ ὑπὲρ τὸ Διοσκουριάδος· βασιλέα δ' ἔχουσι καὶ συνέδριον ἀνδρῶν τριακοσίων· συνάγουσι δ' ὡς φασι, στρατείαν καὶ εἴκοσι μυριάδων. Παρὰ τούτοις λέγεται καὶ χρυσὸν καταφέρειν τοὺς χειμάῤῥους· ὑποδέχεσθαι δ' αὐτὸν τοὺς βαρβάρους φάτναις κατατετρυμμέναις, καὶ μαλλωταῖς δοραῖς, ἀφ' οὗ δὴ μεμυθεῦσθαι καὶ τὸ χρυσόμαλλον δέρος. *Suanos* et apud Ptolemæum visere potes, et in tabula Peutingeri. Item in excerptis legationum e Prisco rhetore, et Menandro protectore (ubi longa disputatio de *Suanis* et *Suania* inter Justini imp. legatum et Persas) a D. Hœschelio vulgatis. Gronov.

3. *Mænomenon.* Μαίνομαι, græce, *insanio.* Hard.

4. *Gensque ea, quum ceram in tributa Romanis præstet.* Præcipuus, *præstent.* Pro eo, quod sequitur, *non vendit*, legendum, quanquam scriptis non secundis, *non pendit*, nempe in vectigali sive tributo. Lib. XII, 25: « Servit nunc hæc, et tributa pendit. » Gron. — *Non vendit.* Forte rectius legas, *non pendit.* Hard.

a parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quod livore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, ut ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis favis? Parum[5] erat genuisse rem, in qua venenum facillime daretur: etiamne hoc ipsa in melle tot
2 animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? Non enim[6] et ipsis jam apibus cuspides dederat, et quidem venenatas? remedio
3 adversus has utique non differendo. Ergo malvæ[7] succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum[8] tamen est, venena portantes ore, fingentesque ipsas non mori: nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus, sicut contra serpentes Psyllis[9] Marsisque inter homines.

1 XLVI. (XIV.) Aliud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina[1] IX M. passuum ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. Hoc experimento singulare medicamentis eligitur.

5. *Parum enim erat* (sic olim). Particula *enim* optimus non utitur. Livius lib. XXI, in orat. Hannibalis ad exercitum apud Ticinum: « Parum est, quod veterrimas provincias meas Siciliam et Sardiniam adimis? » Plinius lib. IX, 35: « Parum scilicet erat, in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, etc. gestarentur. » Ibidem: « Parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. » Gron.

6. *Non enim ipsi melli, sed apibus jam* (sic lib. ante Hard. editi). Iterum brevius: « non enim et ipsis jam apibus cuspides dederat. » Hoc est, quasi non apes ipsæ haberent, quo lædere possent, et hominem cautum esse minusque mellis appetentem cogerent. Et vulgatæ profecto sensus nullus, neque hic melli locus est. Gron. — Hactenus Gronov. et totidem fere verbis Hard. Ed.

7. *Ergo malvæ*. Diosc. Εὐπ. II, 121, p. 116. Hard.

8. *Mirum*. Mirari subit, cur apes ipsæ non moriantur, quæ venena portant ore, et venena fingunt. H.

9. *Psyllis*. De quibus dictum est VII, 2. Hard.

XLVI. 1. *Mons est Carina*. Sic MSS. Regg. Colb. 2, etc. Quidam *Carma*. Colb. 1, *Narina*. Forte *Carnia*: cujus nominis montem in Arcadia esse auctor est Callimachus, hymn. in Dian. v. 109. Montem Cretæ, melle nobilem, ut Atticæ Hymettum auctor Geop. XV, 7, Ἀκραμαμμωρίον vocat. H. — Bros.

XLVII. Alvearia[1] orientem æquinoctialem spectare convenit. Aquilonem evitent; nec Favonium minus. Alvos optimas e cortice[2], secundas ferula[3], tertias vimine. Multi[4] eas et e speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. Circumlini alvos[5] fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambulatorium[6], ut proferatur intus, si magna sit alvus[7], aut sterilis operatio, ne desperatione curam abjiciant : id paulatim[8] reduci, fallente operis incremento. 1
Alvos[9] hieme stramento operiri, crebro suffiri, 2
maxime fimo bubulo[10]. Cognatum hoc iis[11], innascentes

ex MSS. Regg. 1, 2, Colb. 2, *Carnut.* Ed.

XLVII. 1. *Alvearia.* Deflecti in orientem brumalem præcipit Colum. IX, 7; Pall. quoque I, 38. H.

2. *Alvos optimas e cortice*, etc. Columel. IX, 6 : « Igitur ordinatis sedibus, alvearia fabricanda sunt pro conditione regionis : sive illa ferax est suberis, haud dubitanter utilissimas alvos faciemus ex corticibus, quia nec hieme rigent, nec candent æstate : sive ferulis exuberat, iis quoque, quum sint naturæ corticis similes, e quibus commode vasa texuntur. Si neutrum aderit, opere textorio salicibus connectuntur, etc. » Sic etiam Palladius loc. cit. Denique Varro de Re Rust. III, 16. H. — *Alvos optimas... secundas... tertias.* Lib. ante Hard. editi, *alvearia optima... secunda... tertia;* præiverat emendationi Gronov. Conf. cap. 41, not. 1. Ed.

3. *Secundas ferula.* Addit Colum. e ligno cavatæ arboris, et in tabulas dissectæ, e fimo, e latere. Dalec.

4. *Multi.* Et e vitro, et e cornu laternæ condita alvearia vidimus, XI, 16. Hard.

5. *Circumlini alvos*, etc. Varro l. c. « Vitiles fimo bubulo oblinunt intus et extra, ne asperitate absterreantur. » H.

6. *Ambulatorium.* Mobile, ut proferatur intus, quum opus, et sic coangustetur alveare, si majus æquo sit, ne in vasto loco et inani despondeant animum. Varro loco citato. Hard.

7. *Si magnus sit alveus.* Major quam pro numero apum. Dalec.

8. *Id.* Subintellige, utilissimum. Quod autem sequitur, « fallente operis incremento, » simili forma loquendi Seneca usus, Nat. Quæst. III, 27 : « Natura parce utitur viribus, dispensatque se incrementis fallentibus. » Hard.

9. *Alvos.* Sic MSS. omnes ubique : sic Varro, et alii, alvos femineo genere pro alveari dixere. Hard.

10. *Fimo bubulo.* Columell. IX, 14, p. 336. Hard.

11. *Cognatum hoc iis.* Ex juvenco cæso, sepulto, putrescente apes nascuntur. Archestratus in epigrammat. de apibus. . . βοὸς φθινομένης πεποιημένα τέκνα· et rursum, Ἵππων μὲν σφῆκες γενεὰ, μό-

bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines; apesque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: papilio pestis major. Tollitur[12] vere, quum maturescit malva, noctu, interlunio, cælo sereno, accensis lucernis ante alvos. In eam flammam sese ingerunt.

1 XLVIII. Si cibus[1] deesse censeatur apibus, uvas passas siccasve, ficosque tusas, ad fores earum posuisse conveniat[2]. Item lanas tractas madentes passo[3], aut defruto, aut aqua mulsa; gallinarum etiam crudas carnes[4]. Quibusdam etiam æstatibus iidem cibi præstandi, quum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alvorum, quum mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut genista tritis; aut medias[5] alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria[6] aut favos lavari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum.

σχων δὲ μέλισσαι. Dal.—*Cognatum*. Colum. loc. cit. et Pallad. IV, in Martio, tit. 15, p. 107. Hard.

12. *Tollitur*. Columell. IX, 14: « Quo tempore florent. . . si vas æneum simile miliario vespere ponatur inter alvos, et in fundum ejus lumen aliquod demittatur, undique papiliones concurrunt: dumque circa flammulam volitant, aduruntur. » Ita Pall. V, in Aprili, tit. 8. Sic porro MSS. omnes: non ut editi, *tollitur vero*. Hard.

XLVIII. 1. *Si cib.* Varr. de Re R. III, 16: « Præparandus his cibus ne tum melle cogantur solo vivere... Igitur ficorum pinguium... in offas prope apponunt. . . Alii aquam mulsam in vasculis prope ut sit, curant: in quæ addunt lanam purpuream, per quam sugant: uno tempore ne potu nimium impleantur, aut ne incidant in aquam ... Alii uvam passam, aut ficum quum pinserunt, affundunt sapam, etc. » Vide etiam Colum. loc. cit. p. 339. Hard. — *Censeatur*. MSS. Regg. 1 et 2, et edit. princeps, *sentiatur*. Ed.

2. *Conveniat*. Gronov. et Al. ante Hard. *conveniet*, et sic Brot. Ed.

3. *Tractas madentes passo*. Carminatas, pexas, ut quasi per siphonem, succum apes evocent. Columell. Dal.

4. *Crudas carnes*. Ita libri vulgati, cum Colb. 1. Rectius forte cum Reg. 1, 2, Colb. 2, Th. et Chiffl. *nudas carnes*, hoc est, a pelle exutas, ac pingui, ut exhiberi ægris solet. Hard.

5. *Medias*. Gronov. et Al. *medios*, masculino nempe genere. Ed.

6. *Vasa mellaria*, etc. Μελιτηρὰ Galenus vocat lib. de Documento pro epileptico, eaque idem exponit ἐξ ὧν ἐκενώθη μέλι. Acetum ex melle fieri probabile Rondeletio

XLIX. Cera fit expressis favis[1], sed ante purificatis aqua, et triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua, excipiturque alia frigida, vasis melle circumlitis. Optima, quæ Punica[2] vocatur. Proxima[3] quam maxime fulva, odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quam constare equidem miror inter[4] venenata mella : deinde Cretica[5], plurimum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apum[6]. Post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quamdam vim medicaminis putatur. Punica fit 1
hoc modo[7] : ventilatur sub divo[8] sæpius cera fulva : deinde fervet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro : inde lingulis hauriunt florem[9], id est, candidissima quæque, transfunduntque in vas, quod exiguum frigidæ habeat. Et rursus marina decoquunt separatim ; dein vas ipsum re- 2

non est, sed potius ex propoli, quæ acidum olet. Dal.

XLIX. 1. *Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua*, etc. Eleganter Colum. IX, 16 : « Expressæ favorum reliquiæ, posteaquam diligenter aqua dulci perlutæ sunt, in vas æneum conjiciuntur : adjecta deinde aqua, liquantur ignibus : quod ubi factum est, cera per stramenta vel juncos defusa colatur : atque iterum similiter de integro coquitur, et in quas quisque voluit formas, aqua prius dejecta, defunditur. » Hard.

2. *Punica vocatur*. Omnium videlicet candidissima. Dalec.

3. *Proxima quam maxime fulva, odorisque mellei*. Sic Dioscorides, lib. II, c. 105. Hard.

4. *Inter venenata mella*. Quæ in eodem Ponti situ nascuntur, ut dictum est cap. 44, 45. Hard.

5. *Deinde Cretica*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

6. *De qua diximus in natura apum*. Lib. XI, cap. 6. Hard.

7. *Punica fit hoc modo*. Candidam ceram αἰνιγματικῶς Varro in Prometheo apud Nonium his verbis significat : « Chrysosandalos locat sibi, et amiculam de lacte (quidam *lacteam a cera* legunt) ac cera Tarentina, quam apes Milesiæ coegerint, ex omnibus floribus libantes, sine osse et nervis, sine pelle, sine pilis, puram putam, proceram, candidam, teneram, formosam. » Dalec. — *Punica*. Hunc fere modum candidissimæ ceræ concinnandæ tradit Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Sub divo*. Sic ex MSS. Hard. *sub dio* Gronov. et Al. Ed.

9. *Inde lingulis hauriunt florem*. Ita MSS. sive, ut editi, *ligulis*, hoc est, cochlearibus. Hard.

frigerant. Et quum hæc ter fecere, juncea crate sub dio siccant sole, lunaque; hæc enim candorem facit. Sol siccat: et ne liquefaciat[10], protegunt tenui linteo. Candidissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica medicinis[11] utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut
3 anchusa admixta rubet. Variosque in colores pigmentis traditur[12], ad edendas similitudines[13], et innumeros mortalium usus, parietumque[14] etiam et armorum tutelam. Cætera de melle apibusque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis fere ratio peracta est.

1 L. (xv.) Sequuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræque gentium utuntur in cibis, maximeque Ægyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas novimus, fraga, tamnum[1], ruscum[2], ba-

10. *Sol siccat: et ne liquefaciat.* Sic ex MSS. Hard. præeunte Pintiano. Gronov. et Al. *siccantes, ne liquefaciant;* sed Vet. apud Dalec. non pœnitenda lectione *liquefiat*. Ed.

11. *Medicinis.* Gronov. et Al. *medicis;* et paulo post, *reddendas similitudines*, non *edendas*. Ed.

12. *Pigmentis traditur.* Fucorum tincturis, ad ἐγκαυστικὴν et κηρογραφίαν. Dal.

13. *Ad edendas similitudines.* Eo artificio nostra memoria quidam imitantur in pensilibus hortis arborum et herbarum omne genus, folia, flores, fructus. Dal.

14. *Parietumque.* Ad tutelam picturæ, qua parietes, clypeosque, et arma reliqua ornabant, quasi cujusdam tectorii vice, ceræ tenuissimæ crustam coriumve inducere, mos Veterum fuit, nunc antiquatus. Cereorum nulla fit mentio. Hard.

L. 1. *Tamnum.* Alii legunt *tamnum*, alii *tamum*. Cyclaminum secundam, quam pro vite nigra Matthiolus pingit, Itali etiam hodie *Tamaro* vocant, ejusque teneros cauliculos et viticulas vere primum erumpentes asparagorum more decoctas mandunt, ac in fasciculos digestas venales circumferunt. Ejus fructus uva Taminia vocabatur, « ..... jam tami sponte virescunt, » apud Columellam legit Pomponius. Dalec. — *Tamnum.* Ita MSS. omnes, Regg. Colb. Thuan. Chiffl. tum hoc loco, tum in Indice: non *tamum*, ut editi. Vitis silvestris Dodonæi est, p. 396. Vitis nigra Matthioli, p. 1285. H. — *Tamus communis* (*Diœc. hexand.* gen. 2234 Pers. *Asparag.* Juss.). Habitat in Europæ australis Orientisque sepibus et silvis. Ed.

2. *Ruscum.* Seu myrtum silvestrem, cujus cauliculi quoque incipientes, asparagorum modo in cibo sumuntur, ut dicemus lib. XXIII,

tin[3] marinam, batin hortensiam, quam aliqui asparagum gallicum vocant. Præter has pastinacam[4] pratensem, lupum[5] salictarium, eaque verius oblectamenta, quam cibos.

LI. In Ægypto nobilissima est colocasia[1], quam cyamon[2] aliqui vocant. Hanc e Nilo metunt, caule, quum 1

cap. 83. Hard. — *Ruscus aculeatus* (*Diœc. monadelph.* gen. 2301 Pers. *Asparag.* Juss.). Ed.

3. *Batin.* De ea dicemus XXVI, 50. H. — *Hortensiam.* Gron. et Al. *hortensianam.* Ed. — *Batin marinam.* Est crithmum, sive feniculum marinum, majus, apii odore, C. Bauh. hortensia a marina non differt. Brot. —Nobis *Crithmum maritimum* (*Pent. digyn.* gen. 690, Pers. *Umbellifer.* Juss.). Alii batin hortensiam ad *Portulacam sativam* (*Dodecand. monogyn.* gen. 1177 Pers. *Portulac.* Juss.) referunt; marinam vero, sive crethmon agrion ad *Crithmum maritimum*, vel ad *Atriplicem Halimum* (*Pentand. monogyn.* gen. 656, Pers. *Atriplic.* Juss.); Noster vero non batin eam appellat, sed alimon, lib. XXII, cap. 33. Ed.

4. *Pastinacam.* An *Pastinaca sativa* (*Pentand. digyn.* gen. 718 Pers. *Umbellif.*)? de qua Colum. eodem nomine, item staphylini. Quidam ad *Daucum Carotam* (gen. 681 Pers.) referre malunt. Ed.

5. *Lupum.* Asparagi, seu primi turiones, qui vere erumpunt, mitiores sunt, et in edulia recipiuntur. H. — *Humulus Lupulus* (*Diœc. pentand.* gen. 2230 Pers. *Asparag.* Juss.). Vulgo, *houblon.* Ed.

LI. 1. *Colocasia.* Colocasia, vel, ut Athenæus, Nicander, Virgilius, colocasion, Dioscoridi non integra planta est, sed ejus tantum radix. Dal. — *Colocasia.* Quam in Ægypto colocasiam videre Bellonius et Prosper Alpinus, et ab incolis *culcas* appellari tradunt, radice prædulci, edulique, non a Pliniana modo descriptione discrepat, sed alterius plane formæ est, quam qualem esse dixere Herodotus, Theophrastus, Dioscorides, aliique. Vide Bellon. Observ. lib. II, cap. 19; Alpinum de Plantis Ægypti, cap. XXXIII, pag. 102; Clusium, Hist. Rar. Plant. lib. IV, cap. 50; ex quibus multa Salmasius in suum prægrande volumen Plinianarum Exercitt. transtulit, p. 957 et sqq. Sed neque arum ægyptium est colocasium istud, seu *culcas* hodiernum, quanquam ita Salmasio visum est, pag. 975, ut conferenti ea quæ de aro dicta sunt lib. XIX, cap. 30, cum icone colocasiæ a prædictis auctoribus delineata, constabit. H. —*Arum Colocasia* (*Monœc. polyand.* gen. 2114 Pers. *Aroideæ* Juss.), diversum a faba ægyptiaca, κυάμῳ αἰγυπτιακῷ, quæ est *Nymphæa Nelumbo* Linn. seu *Nelumbium speciosum* Willd. et a *Nymph. Loto*, quod et κολοκάσιον Diosc. appellat. Colocasia laudat Virgil. Eclog. IV, vers. 20. Conf. ad hunc locum D. Fée, *Flore de Virgile*, tom. VIII, pag. XXXIX ed. nost. Ed.

2. *Cyamon.* De hac Nicander in

coctus est, araneoso[3] in mandendo: thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili: foliis latissimis[4], si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum quæ[5] personata in nostris amnibus vocamus: adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiæ foliis in variam speciem[6] va-

Georgicis: Καὶ κύαμον σπείρῃς Αἰγύπτιον ὄφρα θερίσσῃς, Ἄνθεσι μὲν στεφάνους ἀγύῃς· τὰ δὲ πεπτηῶτα Ἀκμαίου κάρποιο κιβώρια δαινυμένοισιν, Ἐς χέρας ἠϊθέοισι πάλαι ποθέουσιν ὀρέξῃς, Ῥίζας δ' ἐν θοίνῃσιν ἀφεψήσας προτίθημι. Hadr. Jun. lib. I, c. 10. DALEC. — *Cyamon*. Κύαμον, fabam. Sed unde isti hanc colocasiæ appellationem affinxerint, unde hæc nata appellatio, incompertum. Hodierna Ægypti colocasia, et fructu, et flore, et caule, atque adeo similitudine omni fabæ caret. Cave enim fabam Ægyptiam intelligi hic putes, quæ a colocasia diversissima est, uti ex illius descriptione liquet, quam Plinius affert lib. XVIII, cap. 30. H.

3. *Araneoso*. Hoc est, caule filis minutis, cujusmodi aranea sunt, fibrisque nervoso. Diphilus Siphnius apud Athenæum, III, p. 73, fabæ quoque Ægyptiæ radicem (quam et κολοκάσιον quidam imperite dixerunt) ἐριώδη ait esse, hoc est, lanosam. Idem de colocasiæ caule Martialis, Epigram. XIII, LVII, cujus lemma, *Colocasia:* « Niliacum ridebis olus, lanasque sequaces, Improba quum morsu fila manuque trahes. » Et lib. VIII, XXXIII: « Lenta minus gracili crescunt colocasia filo. » HARD. — Non jam hæc ad colocasiam, sive *Ar. Colocasiam*, spectant, sed ad *Nymphæam Loton* (*Polyand. monog.* gen. 1258 Pers. *Hydrocharid.* Juss.), cujus caules edebantur; quæ mox Noster adjicit de varia vasorum specie ex implexis colocasiæ foliis, de *Nymph. Nelumbo*, quæ faba item ægyptiaca, vere dicere debuit. Redit tandem ad *Arum Colocasiam*, quum id in Italia jam seri ait. ED.

4. *Foliis latissimis*. Petasi magnitudine, Dioscorid. pilei thessalici, Theophr. DALEC.

5. *Quæ personata*. MSS. omnes, Regg. 1, 2, Colbert. 1, 2, Thuan. etc. « quæ personata in nostris manibus. » Forte *mœnibus*, rectius. Nam personata, de qua lib. XXV, 58, in amnibus non nascitur. Salmas. p. 970, legit, « quæ per se nata in nostris amnibus notamus, » sed nec scriptis secundis, in quibus *vocamus* legitur: nec oratione satis perspicua: quid enim illud est, *per se nata?* Quin statim nymphæam dicebat, quam probe norat, quam prolixe describit lib. XXV, c. 37, si nymphæam, ut Salmasius putat, intellexit? H. — *Personata*. Lib. XXV, c. 58: « Quidam echion personatam vocant, cujus folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. » Est *Arctium Lappa* (*Syngen. æqual.* gen. 1798 Pers. *Cynaroceph.* Juss.), de quo Dioscorides, lib. IV, cap. 107. ED.

6. *In variam speciem vasorum*. Inde scilicet factum est, ut κύαμος, auctore Hesychio, poculi genus sit, ad eorum similitudinem constru-

sorum, potare gratissimum habeant. Seritur[7] jam hæc in Italia.

LII. In Ægypto proxima auctoritas cichorio est[1], quam diximus intubum erraticum. Nascitur post Vergilias[2]. Floret particulatim[3]. Radix ei lenta[4], quare etiam ad vincula utuntur illa. Anthalium[5] longius a flumine nascitur, mespili magnitudine et rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. Mandunt igni paratum[6]: mandunt et

ctum, quæ ex colocasiæ foliis Ægyptii parabant. Ob eamdem causam id quoque poculum et κυβώτιον, et κιβώριον dicebatur. Sic enim fabam ægyptiam nominant. Eadem industria rusticos in Allobrogum montibus vidi ex gentianæ foliis implexis pocula fingere, quibus e gelidis fontium scaturiginibus aquam hauriebant. Κυβώρια sic dicta interpretatur Athen. lib. III, διὰ τὸ κάτωθεν εἰς στενὸν συνῆχθαι, ὡς τὰ Αἰγύπτια κιβώρια. Dalec.

7. *Seritur jam hæc in Italia.* Ipsa colocasia ægyptiaca, etsi peregrina, alienique soli ac cæli, serebatur olim in Italia. Testis Maro in Ecl. IV, vers. 20: « Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho. » Dicit inter acanthos, notissimam tum in hortis herbam, colocasia quoque sponte sua nascitura passim, quæ peregrina erat herba. Est et alia vulgaris colocasia, quam Palladius describit in Februar. tit. 24. H.

LII. 1. *In Ægypto proxima auctoritas cichorio.* De quo diximus XIX, 40, et XX, 29. Hard.—*Cichorium Intybus* (*Syngen. æqual.* gen. 1787 Pers. *Cichorac.* Juss.). Ed.

2. *Nascitur post Vergilias.* De plantis omnibus, quas κιχωριώδεις vocat, id Theophrastus, non de cichorio solo. Dalec. —*Nascitur.* Theophr. Hist. lib. VII, cap. 10. Hard.

3. *Floret particulatim.* Theophr. loc. cit. Hard.

4. *Radix ei lenta.* De cichorii caule id Theophr. non de radice: Ὁ δὲ καυλὸς, inquit, κιχωρίου μέγας, καὶ ἀποφύσεις ἔχων πολλάς· ἔστι δὲ γλισχρὸς, καὶ δυσδιαίρετος· διὸ καὶ δεσμῷ χρῶνται. « Caulis cichorii magnus, multis enascentibus surculis, lentis, fractu contumax, quamobrem pro vinculo utuntur. » Dalec.

5. *Anthalium.* In locis arenosis, inquit Theophrast. Histor. lib. IV, cap. 10, haud procul a flumine: Ἐν δὲ τοῖς ἀμμώδεσι χωρίοις, ἅ ἐστιν οὐ πόῤῥω τοῦ ποταμοῦ, φύεται κατὰ γῆς ὃ καλεῖται Μαλιναθάλλη. Anthalium, ex ἀνὰ et θάλλω, *regermino*, quam vim habet et Theophrastea vox μαλιναθάλλη, ex μάλα, *valde*, et ἀναθάλλω, *regermino*. Iisdem notis delineatur a scriptore græco: Στρογγύλον τῷ σχήματι, μέγεθος δὲ ἡλίκον μέσπιλον, ἀπύρηνον δὲ, ἄφλοιον, φύλλα ἀφίησιν ἀπ' αὐτοῦ ὅμοια κυπείρῳ. H. —*Cyperus esculentus* (*Triand. monog.* gen. 122 Pers. *Cyperac.* Juss). Hab. Monspelii, in Italia, Oriente et Barbaria. Ed.

6. *Mandunt igni paratum.* Theophrast ἕψουσιν ἐν βρύτῳ, *decoquunt*

œtum[7], cui pauca folia minimaque, verum radix magna. Arachidna quidem[8] et aracos, quum habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium, nec herbam ullam, aut quidquam aliud supra terram habent. Reliqua[9] vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina, condrilla[10], hypochœris[11], et caucalis[12], anthriscum[13], scandix, quæ ab aliis

in bryto, quod potionis genus est ex hordeo, inquit Athenæus, lib. X, p. 446, aut ex radicibus, ut Hellanicus, ἐν κτίσεσι. Hard.

7. *Et œtum*. Theophrast. Histor. lib. I, cap. 10: Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ καλούμενον οὔϊτόν. Hesych. Οὔϊτὸν, τὸ ὑπ' ἐνίων οἶτον. Hard.— Οὔϊγγον alii legunt in Theophrast. Hist. lib. I, c. 1, 11; ait fructum sub terra ferre; exilem, βλαστόν; radicem longam et vescam; colligi Nilo redundante, et aras eo coronari. *Arachis hypogæa* (*Diadelph. decand.* gen. 1696 Pers. *Legumin.* Juss.). Habitat in utraque India; var. β, glabra, in Africa; semina oleo limpido scatent. Ed.

8. *Arachidna quidem*, etc. Arachidna et arachoeides minus fructuosa sunt supradictis. Carnosum utrumque, radicem unam crassam habet, in altum descendentem, alias vero, quibus fructus insidet, tenuiores, in summa telluris facie multifariam divisas. Arenosis gaudent. Neutrum aut folium, aut folio simile quidquam gignit; utrumque potius velut ἀμφίκαρπον est, hoc est, infra supraque terram fructum edit, quod mirum est. Theophrast. lib. I, cap. 11. Dal.—*Arachidna*. Theophrast. loco proxime citato, de ἀραχίδνῃ et ἀράκῳ habet plane paria. Herbæ hoc ævo ignotæ. H. — Ἄρακος Theophrast. Hist. VIII, 8, est *Lathyrus tuberosus* (*Diadelph. decand.* gen. 1714 Pers. *Legumin.* Juss.); tubera radicis edulia. Ἀραχίδνα vero Histor. lib I, cap. 1, est *Lathyrus amphicarpos*. Insulse plantam americanam, *Solanum tuberosum*, scilicet, huc retulit Clusius. Ed.

9. *Reliqua*. Hæc apud Theophr. Histor. lib. VII, cap. 7, similiter leguntur. Hard.

10. *Condrilla*. Κονδρίλλη Dioscor. lib. II, cap. 161. Apud Theophr. loc. citat. ἀνδρύαλα pro χανδρύαλα. Nam MSS. Pliniani omnes tum hoc loco, tum in Indice, Regg. Colb. habent *candryala*. Herba est cichorio similis, ob idque καὶ κιχώριον, καὶ σερίδα quidam vocarunt, teste Dioscorid. et agrestis intybi genus esse dixerunt, inquit Oribasii interpres, lib. XI, fol. 201. Hard. — *Lactuca perennis* (*Syngenes. æqual.* gen. 1764, Pers. *Cichor.* Juss.). Ed.

11. *Hypochœris*. Ὑποχοιρὶς Theophrast. lib. VIII, cap. 11. *Hyoseris lucida* (*Syngenes. æqual.* gen. 1770 Pers. *Cichorac.* Juss.). Ed.

12. *Caucalis*. Servat nomen: *Caucalis orientalis* (*Pentand. digyn.* gen. 680 Pers. *Umbellifer.* Juss.). De anthrisco et scandice vid. quæ dicturi sumus lib. XXII, c. 38. Ed.

13. *Anthriscum*. In exemplaribus Theophr. pro *anthrisco*, Turnebus legit ἐνθουσικόν. Dal.— *Anthriscum*. Vitiose legitur apud Theophrastum

tragopogon vocatur [14], foliis croco simillimis : parthenium, strychnum [15], corchorus, et æquinoctio [16] nascens aphace [17], acinos [18] : epipetron [19] vocant quæ numquam floret. At e contrario aphace [20] subinde marcescente flore emit-

ἰνθουσικόν. Hesychius : Ἀνθρισκον, λάχανον ἔχει ἄνθος ὡς ἄνηθον. Auctor Etymolog. Ἄνθρισκα, ἄγρια λάχανα, τὰ παραπλήσια ἀνήθοις. Folio hæc similitudo constat, non umbella aut semine. Hard.

14. *Scandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur*. Theophr. Histor. VII, 8, σκάνδιξ. Et cap. 7 : Κόμη, ἣν τραγοπώγωνα καλοῦσιν, ὃ τὴν μὲν ῥίζαν ἔχει μακρὰν καὶ γλυκεῖαν, τὰ δὲ φύλλα τῷ κρόκῳ ὅμοια, etc. H. — Τραγοπώγων Theophrast. loc. laud. est *Tragopogon crocifolius* (*Syngenes. æqual.* gen. 1758 Pers. *Cichorac.* Juss.). Ed.

15. *Parthenium, strychnum*, etc. Παρθένιον, στρύχνον, κόρχορος. Theophrast. Histor. lib. VII, cap. 7. H. — De Parthenio jam egimus ; de strychno vid. infr. cap. 105. Κόρχορος servat nomen : *Corchorus olitorius* (*Polyand. monog.* gen. 1273 Pers. *Tiliac.* Juss.). Anguillara, p. 92, eumdem credit cum ἀναγαλλίδι Dioscoridis, sed vehementer dubitat Sprengelius. Ed.

16. *Et æquinoctio*. Primis post æquinoctium imbribus germinationem fieri, ἀφάκης, καὶ τοῦ κύωπος, scribit Theophrast. Hist. lib. VII, cap. 8, ubi κύνωπος Turnebus ait legendum. In MSS. Reg. 2, Colb. Thuan. Chiffl. tum hoc loco, tum in Indice, *acypos*. Tamen iisdem inferius, cap. 101, *acinon vocant*. Et Reg. 1, qui codex est optimæ notæ, hoc loco, sic habet : *aphace, acino, epipetron vocant*, etc. In eo Theophrasti loco ἐχινόποὺς legit Salmasius in Solin. pag. 1292. Sed diversam echinopoda ab acino puto. Aphace hæc Theophrastea, ex olerum genere est, et intubaceorum, soli Ægypto cognita. De acino dicemus cap. 101, ubi de cognatarum simul herbarum, batis, colocasiæ, anthalii, strychni, corchori medicinis agetur. Hard.

17. *Aphace*, etc. Ἀφάκη Theophr. lib. VII, cap. 8 : *Leontodon Taraxacum* (*Syngenes. æqual.* gen. 1767 Pers. *Cichorac.* Juss.) ; ἄκινος Diosc. lib. III, cap. 50, est *Thymus Acinos* Linn. (*Didyn. gymnosp.* gen. 1406 Pers. sub *Acino. Labiat.* Juss.); conf. infr. cap. 101. Ed.

18. *Acinos*. Turnebus, Advers. lib. XVI, cap. 9, legendum putat *cynops* ex Theophrast. Lego *acinos, et quam epipetron*. Dal. — Gronov. et Al. ante Harduin. *açinos, quam epipetron voc.* Ed.

19. *Epipetron*. Theophrast. Hist. lib. VII, cap. 8 : Ἔνια δὲ καὶ ὅλως ἀνανθεῖ, καθάπερ καὶ τὸ ἐπίπετρον. Meminere hujus et alii : Arist. de Part. alim. Anim. lib. IV, cap. 5 ; Galen. Meth. med. lib. IV, c. 5 ; Hesych. aliique. H. — *Sedum Anacampseros* (*Decand. pentag.* gen. 1139 Pers. *Semperviv.* Juss.); flores purpureos habet. Ed.

20. *At e contrario aphace*. Theophrast. Hist. lib. VII, cap. 8, 11, totidem verbis. Hard.

tit alium, tota hieme, totoque vere, usque in æstatem.

1 LIII. Multas præterea ignobiles habent[1]: sed maxime celebrant cnicon[2] Italiæ ignotam, ipsis autem oleo, non cibo gratam: hoc[3] faciunt e semine ejus. Differentia prima, silvestris et sativæ. Silvestrium duæ species: una mitior est[4], simili caule, tamen[5] rigido: itaque et colu[6] antiquæ mulieres utebantur ex illis quare quidam atractylida[7] vocant. Semen[8] ejus candidum et grande, amarum. Altera[9] hirsutior, torosiore caule[10], et qui pæne humi[11] serpat,

LIII. 1. *Habent.* Ægyptii nimirum. HARD.

2. *Cnicon.* Turnebus loco citato legendum putat *cici*, nempe ricinum. Orpheus in Argonauticis cnicon σχιστὴν vocat, veluti scissilem, quod ejus flos in multos apices dividatur. DAL. — *Cnicon.* De qua Theophr. Hist. lib. VII, cap. 4: Τῆς κνήκου δύο γένη, etc. Alii κνίκον scribunt, Galenus, Aristoteles, cæteri, præter Hesychium. Cnicus sativus, seu carthamum officinarum, a Clusio pingitur, lib. V, pag. 152, cnici vulgaris nomine. In Horto Regio vidimus. Galli vocant *safran bâtard*, vel *graine de perroquet*. H. — *Carthamus tinctorius* (*Syngen. æqual.* gen. 1790 Pers. *Cynarocephal.* Juss.); flores crocei; habitat sponte in Ægypto et in India; semina drastica; psittacis tamen expetita. ED.

3. *Hoc.* Oleum scilicet. HARD.

4. *Una mitior est.* Atractylis ea est a Dodonæo delineata, p. 724, et a Lobelio in Observ. pag. 483. Græcis ἀτρακτυλὶς, κνίκος ἀγρία, ut Aetio, Hesychio et Galeno de Fac. simpl. med. lib. VI, p. 161. Cnico, sativæ scilicet similem dicit Diosc. lib. III, cap. 140. Visa a nobis in Horto Regio. HARD. — Ἀτρακτυλὶς Theophrast. lib. VI, cap. 4, est *Carthamus lanatus* Willd. *Centaurea lanata* Decand. *Flor. Franc.* p. 102. Altera cnici species, de qua mox Noster, an referenda, ut quibusdam placuit, ad Linn. *Centauream benedictam?* ED.

5. *Tamen rigido.* Hoc est, erecto sive rectiore: εὐθυκαυλότερον dixit Theophrastus. HARD.

6. *Itaque et colu.* Theophr. loc. cit. Διὸ καὶ πηνίοις ἔνιαι τῶν ἀρχαίων ἐχρῶντο γυναικῶν. Πήνιον et ἄτρακτος colum interdum sonant. HARD.

7. *Atractylida.* Scholiastes Theocriti ad Idyll. IV, vers. 52: Ἀτρακτυλὶς, εἶδος βοτάνης, ἢ ἀκάνθης· εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ τὰς ἀγροίκων γυναῖκας ἀτράκτους ποιεῖν ἐξ αὐτῶν. H.

8. *Semen.* Fructus: Καρπὸν δὲ ἔχει μέλανα, καὶ μέγαν, καὶ πικρόν. Theophr. Hist. VI, 4, verius. H.

9. *Altera.* Altera Dodonæi atractylis, seu carduus benedictus, p. 725, a Lobelio item delineatus, p. 484, *chardon bénit.* HARD.

10. *Torosiore caule.* Sonchi caule. Theophrast. Hist. lib. IX, cap. 4. Pro σογχώδει Plinius legit σαρκώδει. DALEC. — *Torosiore.* Crassiore, pinguiore. HARD.

11. *Et qui pæne humi serpat.* Theo-

minuto semine. Aculeatarum[12] generis hæc est : quoniam distinguenda sunt et genera.

LIV. Ergo quædam herbarum spinosæ sunt, quædam 1
sine spinis. Spinosarum multæ species. In totum spina est asparagus[1], scorpio[2] : nullum enim folium habet. Quædam spinosa, foliata sunt[3], ut carduus, eryngion, glycyrrhiza[4], urtica. Iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. Aliqua et secundum spinam habent folium[5], ut tribulus, et ononis. Quædam in folio habent[6] et in caule, ut pheos[7], quod aliqui stœben appellavere. Hippo-

phrast. loc. cit. τρόπον τινὰ ἐπιγειόκαυλος. Hard.

12. *Aculeatarum*. Theophr. Hist. lib. VI, cap. 3 : Καὶ ὁ κνῆκος τήν γε φύσιν ἀκανθώδη ἔχει. Sic etiam Galenus de Fac. simpl. med. lib. VI, p. 161. Hard.

LIV. 1. *In totum spina est asparagus*. Quæ tantum spinas pro foliis habent, simpliciter ἀκάνθας vocat Theophrast. Hist. lib. VI, cap. 1 : Τὰ μὲν ἁπλῶς εἰσιν ἄκανθαι, καθάπερ ἀσπάραγος καὶ σκόρπιος · οὐδὲ γὰρ ἔχουσι φύλλον οὐδὲν παρὰ τὴν ἄκανθαν. Quod iterum cap. 3 repetit. De ravennate asparago Martialis Epigr. XIII, xxi : « Mollis in æquorea quæ crevit spina Ravenna. » Hard.

2. *Scorpio*. De eo dicemus lib. XXII, cap. 17. Hard. — *Spartium Scorpius* (*Diadelph. decand.* gen. 1690 Pers. *Legumin.* Juss.) ; frutex totus ex spinis alternis, quibus flores insident. Ed.

3. *Quædam spinosa foliata sunt*, etc. Hoc est, quædam folia habent spinis aculeata : φυλλάκανθα ea vocantur a Theophrasto, Hist. lib. VI, c. 3, adducente σκόλυμον, carduum in exemplum : ἠρύγγιον καὶ κνῆκον, cap. 1. Hard.

4. *Glycyrhizon*. (Sic olim.) Inter spinosas Theophrast. non recenset. Huic autem fructus tantum echinatus est. Dal. — *Glycyrrhiza*. Nobis *glycyrrhiza glabra* Linn. de qua cf. lib. XXII, cap. 40. Ed.

5. *Aliqua et secundum spinam habent folium*. Theophrastus, Histor. lib. VI, cap. 3 : Παρὰ τὴν ἄκανθαν ἔχοντα φύλλον, juxta aculeum folium gerunt. Hard.

6. *Quædam in folio habent et in caule*. Theophrast. loc. citat. Ὅ τε φλέως, καὶ ὁ τρίβολος, καὶ ἡ κάππαρις ἴδιον ἔχει, τὸ μὴ μόνον τὴν ἐκ τῶν καυλῶν ἄκανθαν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τὸ φύλλον ἐπακανθίζον. « Phleos, tribulus, capparisque, peculiare hoc habent, ut non solum caulem aculeatum, sed etiam folium hispidum habeant. » Et cap. 1 : Ἡ ὄνωνις, καὶ ὁ τρίβολος, καὶ ὁ φλέως, ὃ δή τινες καλοῦσι στοίβην. Hard.

7. *Ut pheos*. Ita libri omnes, etiam MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Theophrasto nihilominus, φλέως. Sed eidem Histor. lib. VI, cap. 5, ἱππόφεως, quæ et ipsa στοίβη nuncupatur. Hard. — Φλέως, στοίβη καλουμένη, Theophr. Hist. lib. VI, cap. 1 - 5 ; στοίβη Dioscor. lib. IV,

phaes[8] spinis geniculatum : tribulo[9] proprietas, quod et fructum spinosum habet.

1 LV. Ex omnibus his generibus urtica[1] maxime noscitur, acetabulis[2] in flore purpuream lanuginem fundentibus, sæpe altior binis cubitis. Plures ejus differentiæ[3] : silvestris, quam et feminam vocant, mitiorque. Et in silvestri, quæ dicitur cania[4], acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ vero etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum sine ullis spinarum aculeis lanuginem ipsam esse noxiam, et tactu tantum leni pruritum, pusulasque[5] confestim adusto

cap. 12 : *Poterium spinosum* (*Monæc. polyand.* gen. 2099 Pers.); cf. Tournefort. Itin. lib. I, pag. 61. Hoc et κολυμβάδα dici, et ad vinum conservandum, ob aromaticam indolem, adhiberi, testatur Galen. Antid. lib. I, cap. 426. Ed.

8. *Hippophaes.* In MSS. *hippophes.* Græcis ἱπποφυὲς, ἱπποφανὲς, ἱπποφαὲς et ἱππόφεως promiscue dicitur. Vide Dioscorid. in Noth. p. 474. H.—Ἱπποφαὲς Diosc. IV, 163. Non est *Hippophae Rhamnoides* (*Diæc. pentand.* gen. 2207 Pers. *Elæagn.* Juss.). An *Euphorbia spinosa* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.) fuerit, inquirendum monet Sprengelius, quum radix ejus succum lacteum et drasticum fundat. Conf. quæ dicturi sumus lib. XXII, cap. 24. Ed.

9. *Tribulo.* Theophrast. Histor. lib. VI, cap. 4 : Ὁ δὲ τρίβολος ἴδιον ἔχει, διότι περικαρπιάκανθός ἐστι. « Id vero tribulus peculiare habet, quod fructus integumentum spinosum, sive aculeatum habet. » In MSS. *tributo*, pro *tribulo.* Hard.— Gron. et Al. *tributa proprietas.* Ed.

LV. 1. *Urtica.* Nobis, *ortie*, cui cognatam minorem novimus, *l'ortie grièche.* Hard.— Græcis ἀκαλύφη; *Urtica dioica* et *Urt. urens* (*Monæc. tetrand.* gen. 2057 Pers. *Urtic.* Juss.); de his jam dictum. Ed.

2. *Acetabulis.* Vasculis quibusdam, quibus semen et lanugo continentur, quæ acetabuli speciem repræsentant. Hard.

3. *Plures ejus differentiæ.* Vide cap. 13 libr. seq. Dal.

4. *Quæ dicitur cania.* Ita MSS. Sunt qui *canina* legi malint. Hard.

5. *Pustulasque.* Turneb. Advers. lib. XXIV, cap. 2, leg. *pusulas* : sic dictas, quia pus continent. Columellæ *pusula* ignis sacer; unde *pusilosa*, vel *pusulosa ovis.* Sic autem vocat, quia sacer ignis, qua depascitur, pustulas attollit. Dalec.— *Pusulasque.* Sic libri omnes MSS. non *pustulas.* Celsus, lib. V, cap. 28 : « Pustularum plura genera sunt. Nam modo circa totum corpus, partemve, aspredo quædam fit similis his pustulis, quæ ex urtica, vel ex sudore nascuntur : ἐξανθήματα Græci vocant : eaque modo rubent, mo-

similes exsistere. Notum est et remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. Incipiens quidem ipsa nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est, ad pellendos totius anni morbos. Silvestrium quoque radix omnem carnem teneriorem[6] facit, simulque cocta innoxia est. Morsu carens, lamium[7] vocatur. De scorpione dicemus[8] inter medicas. 2

LVI. (xvi.) Carduus[1] et folia et caules spinosæ lanuginis habet. Item acorna, leucacanthos[2], chalceos[3], cnicos, polyacanthos, onopyxos, helxine[4], scolymos. Chamæ- 1

do colorem cutis non excedunt. Nonnunquam plures similes varis oriuntur, nonnunquam majores pustulæ, lividæ, aut pallidæ, aut nigræ, aut aliter naturali colore mutato, subestque his humor. Ubi hæ ruptæ sunt, infra quasi exhulcerata caro apparet : φλύκταιναι græce nominantur : fiunt vel ex frigore, vel ex igni, vel ex medicamentis. » Gallis, *des pustules*, *des ampoules*. H.

6. *Carnem teneriorem*, etc. Pisces, quadrupedes, aves recens captas venatores et aucupes urticæ foliis involvunt, ut minus et tardius corrumpantur. Dal. — *Simulque cocta innoxia est. Morsu carens, lamium*, etc. Sic ex MSS. Hard. « simul cocta. Quæ innoxia, morsu carens, lamium voc. » Gron. et Al. Ed.

7. *Lamium*. Sive urtica iners, cujus triplex genus a Dodonæo depingitur, pag. 135 ; visum a nobis in Horto Regio, *ortie morte*. Galeopsis est Dioscoridi, lib. IV, cap. 95. H. — *Lamium maculatum* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1388 Pers. *Labiat.* Juss.), de quo Noster iterum lib. XXII, cap. 16 : « Album habet in medio folio, etc. » Γαλιόψις Diosc. lib. IV, cap. 95, est *Lamium purpureum*, judice Sprengelio. Ed.

8. *De sc. dicemus*. Lib. XXII, c. 17.

LVI. 1. *Carduus et folia, et caules spinosæ lanuginis*. Sic ex MSS. Harduin. « et folio, et caule spinosas lanugines habet » Gron. et Al. Ed. — *Carduus*. Theophrast. σκόλυμος est, eadem recensenti, Histor. lib. VI, cap. 3 : Σκόλυμος, ἄκορνα, λευκάκανθος, χάλκειος, κνῆκος, πολυάκανθος, ὀνόπυξος, ἰξίνη, χαμαιλέων, πλὴν οὗτος οὐ φυλλάκανθος. Hard.

2. *Leucacanthos*. Est Λευκάκανθος Theophr. lib. VI, c. 3 ; Diosc. lib. III, c. 14, ἄκανθα λευκή ; nobis *Carduus leucographus* (*Syngen. æq.* gen. 1802 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Ed.

3. *Chalceos*, etc. Chalceos juxta Dalecamp. est carduus sphærocephalus latifolius. Polyacanthos est carduus spinosissimus, angustifolius, vulgaris, polyacanthos Theophrasti, C. Bauh. Onopyxos est carduus tomentosus, acanthi folio angustiori, Tournefort. Brot.

4. *Helxine*. Leg. *ixine*. Hoc vitium esse auctoris, non exempla-

leon[5], in foliis non habet aculeos. Est[6] et illa differentia, quod quædam in iis multicaulia ramosaque sunt, ut carduus. Uno autem caule, nec ramosum, cnicos. Quædam cacumine tantum spinosa sunt[7], ut eryngium. Quædam æstate florent[8], ut tetralix, et helxine. Scolymus[9]
2 quoque floret sero et diu. Acorna colore tantum[10] rufo

ris, monstrat, quod is scribit lib. XXII, cap. 17: « Sed nos qualis vera esset helxine, diximus superiori libro, etc. » Dal.

5. *Chamæleon*. In Theophrast. Hist. lib. VI, cap. 3, legendum: πλὴν οὗτος φυλλάκανθος οὐκ ἀκανώδης. Cæterum quum spinosis hic sit foliis, acano caret. Vitiosus codex, qualis ad nos pervenit, fefellit Plinium. Chamæleon quidem niger, ut alii cardui, spinosis foliis est, verum aliorum modo ἄκανον, id est spinosum capitulum non habet, sed florem in umbella, quod ei peculiare est. Dalec. — *Chamæleon in foliis non habet aculeos. Est et illa differentia, quod quædam in iis multicaulia ramosaque sunt, ut carduus; uno autem caule, nec ramosum, cnicos.* Mendosa ut conjicio verba, et præpostere locata. Scribo: « Chamæleo in foliis non habet aculeum. Est et illa differentia, quod quædam in his multicaulia ramosaque sunt, ut cnecos. Uno autem caule et ramosum, ut carduus. » Nam particula negativa *nec*, in vetere codice non legitur. Theophr. libro sexto, capite tertio: « Verum hæc omnia ejusmodi sunt, leucacantha, chalceos, cnecos, polyacantha, atractylis, onopyxos, ixine, chamæleo, verum hæc non habet folia aculeata. Sed præter prædicta discrimina distant inter sese, quod alia multis constant caulibus, ramososque fundunt, ut cnecos. » Pint. — *Chamæleon*. Χαμαιλέων μέλας Hippocr. Ul. 879; Theophrast. Histor. lib. IX, 13; Dioscorid. lib. III, cap. 11, est *Brotera corymbosa*, Willd. Acris succus officinalis erat. Χαμαιλέων λευκὸς Theophrast. ibid. Dioscorid. lib. III, cap. 10, est *Carlina acaulis* (*Syngen. æqual.* gen. 1791 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Ed.

6. *Est*, etc. Traduntur hæc quoque a Theophrasto, loc. cit. sed mutilum scriptoris locum ante nos alii agnovere. Hard. — Vid. nott. supp. Ed.

7. *Quædam cacumine tantum spinosa sunt, ut eryngium.* MSS. *ut erynge.* Theophr. non eryngium in exemplum affert, sed rutrum, herbam incognitam, loc. cit. Ἔνια δὲ ἄνωθεν ἔχει ἐξ ἄκρου (ἀποφύσεις) καθάπερ τὸ ῥύτρος. Eryngium campestre pingit Dodonæus, p. 718. Nos *chardon roland* dicimus. Hard. — Ῥύτρος Theophr. loc. laud. est *Echinops Ritro* Linn. Conf. Anguillara, pag. 142. Sprengel.

8. *Quædam æstate florent*. Theophr. Hist. VI, 3: Ἔνια δὲ καὶ τοῦ θέρους, ὥσπερ ἡ τετράλιξ ὑπό τινων καλουμένη, καὶ ἡ ἰξίνη. Hard.

9. *Scolymus*. Theophr. loc. cit. Εὐάνθης καὶ ὁ σκόλυμος, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον. Hard.

10. *Acorna colore tantum rufo*

distinguitur, et pinguiore succo. Idem erat[11] atractylis quoque, nisi candidior esset, et nisi sanguineum succum funderet[12]. Qua de causa phonos vocatur[13] a quibusdam, odore etiam gravis, sero maturescente semine, nec ante autumnum : quanquam id de omnibus spinosis dici potest. Verum omnia hæc et semine, et radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat, quod radix ejus vescendo est decocta[14]. Mirum quod sine intervallo tota 3

distinguitur, et pinguiore succo. Theophrastus Hist. VI, 4 : « Acorna, inquit, quoad figuram cnico sativo similis est, colore flavicans, succo pinguis. » Ἡ δὲ ἄκορνα προσεμφερὴς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, κατὰ τὴν πρόσοψιν τῇ ἡμέρᾳ κνήκῳ. Χρῶμα δ' ἐπίξανθον ἔχει, καὶ λιπαρὸν χύλον. Hesychius : Ἄκορνα, ἀκανθῶδες φυτόν. *In Illyrico reperiri scribit Anguillara P. VIII, p. 146. HARD. — Ἄκορνα Theophr. Hist. I, 16 ; VI, 4, forte et ἄκορος I, 22, Sprengelio auctore, est *Centaurea benedicta* (*Syngen. frustran.* gen. 1929 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Huc trahit Broter. carlinam patulam, atractylidis folio et facie. Tournef. *La Carline ;* ita a nobis appellata, quod ab angelo monstrata Carolo Magno, ad propulsandam ab exercitu suo pestem, dicitur. De atractylide diximus cap. 53. ED.

11. *Idem erat.* Sic Virgilius, *Laurus erat.* Similis esset, inquit, acornæ atractylis, nisi candore antecelleret. Et idem tradit Theophr. Hist. VI, 4. HARD.

12. *Et nisi sanguineum succum funderet.* Theophr. loc. cit. ait decerpta folia, et carni admota sanguineum succum effundere, αἱματώδη καὶ τὸν χυλὸν, τῇ σαρκὶ προσφερόμενον. Idcirco et ἀνδρόσαιμον dictam a Veteribus scribit Aetius, I. HARD.

13. *Qua de causa phonos vocatur.* Theophr. loc. cit. Διὸ καὶ φόνον ἔνιοι καλοῦσι τὴν ἄκανθαν ταύτην. Est enim φόνος Græcis, sanguis effusus. HARD.

14. *Vescendo est decocta.* Etiam et cruda, τὴν ῥίζαν ἐδώδιμον ἔχει καὶ ἑφθὴν, καὶ ὠμὴν, inquit, Theophrastus. De hoc scolymo diximus XX, 99. Non est is sane articactus noster : quis enim radicem ejus edulem dixit? HARD. — Σκόλυμος Theophr. Histor. VI, 4, nobis est *Scolymus maculatus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1789 Pers. *Cichorac.* Juss.), auctore Sprengelio ; sic enim ille Hist. Rei Herb. I, p. 101 : « Scolymi istius tum radix edulis, tum floris basis ipsa. Diu arbitratus sum nostram *Cynaram Scolymum* intelligi, donec Anguillaræ optimi, p. 135, Clusii, Hist. I, p. 153, et Beckmanni, *Gesch. der Erfind.* II, 209, argumenta perpenderim. Docuerunt ii enim scolymum Linnæanum, Bononiensibus *eringio* dictum, radiceque vesca præditum, omnino eumdem esse cum Theophrasteo, alienum autem a Dioscorideo, quippe qui magis cum

æstate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine[15] rara visu est, neque in omnibus terris: est a radice[16] foliosa, ex qua media veluti malum extuberat, contectum sua fronde. Hujux vertex summus lacrymam continet jucundi saporis, acanthicen mastichen[17] appellatam[18].

1 LVII. Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur[1], suæ proprietatis et ipse: in terra serpunt caules, a radice emissi, lato folio et spinoso. Caules[2] vocant cactos: nec

nostra cynara congruat. Id eryngium Plinii, lib. XXII, c. 9, esse maxime probabile est. » Ed. — *Mirum*. Theophr. loc. cit. H.

15. *Helxine*. Quæ Theophrasto ἰξίνη dicitur, ubique Plinio helxine est. Ἡ ἰξίνη, inquit ille, οὐ φύεται πολλαχοῦ. Contra permutatis vocibus, ut facere vulgus solet, quæ helxine ab omnibus sive perdicium appellatur, eadem ixine agria ab Apuleio nominatur, cap. 81. Diversa hæc porro ab ea de qua dicemus lib. seq. cap. 19. Hard. — Ἰξίνη Theophr. Hist. VI, 6, et IX, 1, est *Acarna gummifera* (*Syngenes. æqual.* gen 1792 Pers. sub *Atractylide. Cynaroceph.* Juss.); mastichinam lacrymam et sanguineam largitur. Conf. Anguillara, pag. 138; Alpin. Exot. c. 54, ic. p. 124-25. Ed.

16. *A radice*. Theophr. loc. cit. Ῥιζόφυλλον δέ ἐστιν· ἀπὸ δὲ τῆς ῥίζης ὁ σπερματικὸς ἄκανος ἐπιπέφυκεν, ὥσπερ μῆλον εὖ μάλα ἐπικεκρυμμένον ἐπὶ τῶν φύλλων. Hard. — *Est a radice foliosa*. Sic ex MSS. Hard. *neque in omn. terr. est, radice fol.* Gron. et Al. Mox *ex qua*; Brot. *ex aqua* operar. errore. Ed.

17. *Mastichen*. Ἀκανθικὴν μαστίχην, quasi spinalem mastichem, inquit Gaza. Hard.

18. *Mastichen appellatam*. Sic Theophr. Dioscorides vero quibusdam in locis: « Viscum circa radicem invenitur, quo mulieres utuntur pro mastiche. » Dal.

LVII. 1. *Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur*. Ad verbum leguntur hæc apud Theophr. Hist. VI, 4, quæ transcripsit etiam Athenæus, II, 70: Ἡ δὲ κάκτος καλουμένη περὶ Σικελίαν μόνον, etc. In Indice, *Ectacus*, sive *cactus*. Forte idem cum cinara, seu articacto nostro, cujus edulis est globus foliorum cum stipitis medulla summa, uti indicavimus lib. sup. cap. 99. Phanias quoque apud Athen. loc. cit. peculiarem Siciliæ cactum facit: κάκτος Σικελική. In Græcia reperiri Theophrastus negat. H. — *Cactos*. Nobis est *Cynara Cardunculus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1801 Pers. *Cynarocephal.* Juss.); hab. in Galliæ, Cretæ, et Barbariæ arvis; var. est β, *Hortensis*, cujus petioli et nervi cocti comeduntur, *cardons*, *cardes*. Ed.

2. *Caules*. Theophrastus loc. cit. cactos vocari similiter tradit, in cibis gratos, si decorticentur, non-

fastidiunt in cibis, inveteratos quoque. Unum caulem rectum habent[3], quem vocant pternica, ejusdem suavitatis, sed vetustatis[4] impatientem. Semen ei[5] lanuginis, quam pappon vocant : quo detracto et cortice, teneritas similis cerebro palmæ est : vocant ascalian[6].

LVIII. Tribulus[1] non nisi in palustribus nascitur, dira 1
res alibi, juxta Nilum et Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. At in reliquo orbe[2] genera duo : uni[3] cicerculæ folia, alteri aculeata[4]. Hic et serius[5] floret, magisque septa

nihil subamaros, muria condiri et inveterari. Hard.

3. *Unum caulem rectum habent*, etc. Theophrast. Hist. VI, 4 : Ἕτερον δὲ καυλὸν ὀρθὸν ἀφίησιν, ὃν καλοῦσι πτέρνικα. Est πτέρνιξ, *Acarna cancellata* (*Syngenes. æqual.* gen. 1792 Pers. sub *Atractylide. Cynaroceph.* Juss.); hab. in Lusitaniæ, Hispaniæ, Barbariæ et Cretæ agris. Involucrum cancellatum, stupendum naturæ artificium, muscas arcet. Hanc, ut *Acarnam* quoque *gummiferam*, de qua diximus cap. super. Cretæ incolæ in cibis expetunt : σκάλιον ab iis vocari, *scaleram* autem ab incolis Tarenti Anguillara testatur, p. 137. Schneidero tamen πτέρνιξ, nihil aliud est quam caulis κάκτου. Ed.

4. *Vetustatis impatientem.* Qui sale, ut cæteri, condiri nequeat. H.

5. *Semen ei lanuginis*. Hæc Theophr. ad verbum loc. cit. Hard.

6. *Vocant ascalian*. Theophr. Καλοῦσι δὲ αὐτὸ ἀσκαλίαν. Hard.

LVIII. 1. *Tribulus*. Hæc tribuli palustris descriptio pariter Theoph. est, IV, 11 : Ὁ δὲ τρίβολος αὐτὸς ἐν τῷ ὕδατι νεύει εἰς βυθόν· τὸ δὲ φύλλον ἐστὶ πλατὺ, προσεμφερὲς τῷ τῆς πτελέας, μίσχον δὲ ἔχει σφόδρα μακρόν. Hard. — Τρίβολος ἔνυδρος Diosc. IV, 15, est *Trapa natans* (*Tetrand. monog.* gen. 312 Pers. *Hydrocharid.* Juss.); gallice, *macre*, *châtaigne d'eau*. Ed.

2. *At in reliquo orbe genera duo.* Tribuli scilicet. Τρίβολος χερσαῖος Dioscor. lib. IV, 15, servat nomen. *Tribulus terrestris* et *Fagonia cretica* (*Decandr. monogyn.* gen. 1038 et 1037 Pers. *Rutac.* Juss.), eodem τριβόλου nomine describi Sprengelio videntur apud Theophrast. Hist. VI, 1-5. Ille foliis cicerinis gaudet; hæc etiam ἐκ τῶν φυλλακάνθων, sero proveniens, et habens semen in siliqua. Ed.

3. *Uni cicerculæ*. Hoc est, ciceris exigui, ut diximus XIX, 61. Theophr. loc. cit. Τὸ μὲν γὰρ ἔχει φύλλον ἐρεβινθῶδες. Tribulus terrestris est Clusii Rar. Plant. VI, p. 141, et Dodonæi, p. 547. Hard.

4. *Alteri aculeata*. Quem idcirco φυλλάκανθον vocat. Magnam hic habet affinitatem cum tribulo Dioscoridis, IV, 15. Hard.

5. *Hic et serius floret*, Theophrastus loc. cit. Dioscorides item loc. cit. Hard.

obsidet villarum. Semen ei rotundius[6], nigrum, in siliqua: alteri arenaceum[7]. Spinosorum etiamnum aliud genus ononis[8]. In ramis enim spinas habet, apposito[9] folio rutæ simili, toto caule foliata[10] in modum coronæ: sequitur[11] a frugibus, aratro inimica, vivaxque[12] præcipue.

1 LIX. Aculeatarum[1] caules aliquarum per terram ser-

6. *Semen ei rotundius*, etc. Theophr. loc. cit. Hard.

7. *Alteri arenaceum*. Theophrastus lib. VI, cap. 4, *sesamodes*, id est, sesamaceum. Utri igitur incuriæ crimen intendemus? Librarione, qui pro sesamaceum *arenaceum* scripsit, an Plinio nostro, qui quum in Theophrasto *sesamodes* legisset, postea memoriæ lubrico putavit non *sesamodes* legisse, sed *ammodes*, et *arenaceum* transtulit? Pint. — *Alteri*. Σησαμώδεις dixit Theophr. sesamæ vicinum. Est fortassis ei tribulo, ob formam σησαμώδεις, ob duritiam idem ἀμμώδεις. Hard.

8. *Ononis*. Herbariis nunc *arrête-bœuf*, quod in opere boves subinde sistat, nominatur: frustra negante Anguillara, Part. VIII, p. 147. Delineatur a Dodonæo, p. 731. Hard. — ὄνωνὶς Theophr. VI, 5, quem Noster hoc loco transcribit; Dioscorid. III, 21: ἀνωνὶς, οἱ δὲ ὀνωνίδα καλοῦσι. Est *Ononis spinosa*, v. β, *antiquorum* (*Diadelph. decandr.* gen. 1694 Pers. *Legumin.* Juss.). Ed.

9. *Apposito*. Appositumque spinis folium habet rutæ simile: Ἔστι πτορθάκανθον...φύλλον ἔχει πηγανῶδες, παραπεφυκὸς παρ' ὅλον τὸν καυλὸν, ὥσπερ στεφάνου τὴν ὅλην εἶναι μορφὴν διαλαμβανομένην ὑπ' ἀλλήλων. « Ramis aculeigera est... folio rutæ similis, sed per totum apposito caulem, ut veluti coronam ex intervallis tota species repræsentet. » Hard.

10. *Foliata*. Gron. et Alii ante Hard. *foliatum*. Broter. non *ononis*, sed *anonis* scripsit ex Regg. MSS. et edit. principe. Ed.

11. *Sequitur*. Post fruges in segetibus atque cultis sponte nascitur, etc. Theophr. loc. cit. H.

12. *Vivaxque*. Theophr. loc. cit. Καὶ ἔτι δυσώλεθρος, difficile tota evellitur, exscinditurve. Hard.

LIX. 1. *Aculeatarum caules*, etc. Ex Theophr. lib. VII, cap. 9, hæc Plinius corruptissime citat. Theophrasti verba sunt: « Differunt inter se herbacea (ποώδη) quod alia terræ instrata folia edunt, alia in caules, alia utrobique. Instrata terræ folia gignunt (ἐπιγειόφυλλα) coronopus, anthemon, anchusa, gramen anemone, aphyllantes, apargia (argemone), plantago, apate. In caule folia mittunt, crepis, anthemum foliosum, lotos, leucoion. Utrobique, cichorium, etc. » Mire hunc locum depravat auctor, ut et quæ sequuntur de herbarum comparatione cum arboribus. Dal. — *Per terram serpunt*. Hoc est, ut ipse ait, lib. XVIII, 10, earum caules per terram sparguntur, si non habeant adminiculum, ut pisa. Hæc apud Theophr. non exstant. H.

punt, ut ejus quam coronopum vocant[2]. E diverso[3] stant, anchusa inficiendo ligno cerisque radice apta: et e mitioribus anthemis[4], et phyllanthes, et anemone, et aphace. Caule foliato[5] est et crepis, et lotos.

2. *Coronopum vocant.* Dioscorides coronopum non serpere ait, sed terræ insterni, sive humi procumbere, κατὰ τοῦ ἐδάφους στρώννυσθαι: folia vero non quidem spinosa esse, verum in longum fissa, κατεσχισμένα. Sic paulo ante cacti caules in terra dixit serpere, quum ii tantum humi jaceant. Dal. — *Coronopum.* Dioscorid. II, 158: Κερωνόπους κρέμηκες βοτάνιον κατὰ τοῦ ἐδάφους ἐστρωμένον, *herbula humi strata.* Ea est, quam nostri vocant, *corne de cerf*, ut placere video Scaligero, in Theophr. de Caus. Plant. II, 8, p. 117, aliisque omnibus. Pingitur a Dodonæo, p. 110. In multis Italiæ locis *herba stella* dici auctor est Anguillara, Part. VII, pag. 115. H. — *Coronopus Ruellii* (*Tetrad. silicul.* gen. 1550 Pers. sub *Senebiera. Crucif.* Juss.). Ed.

3. *E diverso stant.* Per terram non serpit istarum caulis, anchusæ, anthemidis, etc. Hard. — *Anchusa tinctoria s. italica* (*Pentand. monogyn.* gen. 353 Pers. *Borragin.* Juss.); conf. de anchusa lib. sq. cap. 23. Ed.

4. *Anthemis*, etc. Græcis, ἀνθεμὶς, φυλλανθὲς, ἀφάκη. De anthemide lib. sq. 26. Φυλλανθὲς Gaza frondifloram reddidit: jacea nigra Dodonæi est, p. 124. Ἀφάκην esse eam, quam rura nostra agrestem viciam vocant, scribit Ruellius II, p. 395; Ἀνεμώνην, ob floris præstantiam, et pulchritudinem appellari *Passe-fleur*, p. 428. Diversa hæc ab aphace intubacea est, de qua superius, cap. 52. H. — De anthemide et anemone jam nobis dictum. Phyllanthes Broter. ex Dalecampio refert ad Rapunculum scabiosæ capite cæruleo. C. Bauh. Ἀφάκη Theophrast. non solum est *Leontodon Taraxacum*, ut vidimus cap. 52, sed et *Lathyrus Aphaca* (*Diadelph. decand.* gen. 1714 Pers. *Legumin.* Juss.). Ed.

5. *Caule foliato est et crepis, et apate* (sic libri ante Hard. editi). Scribendum certe est non *apate*, cujus paulo ante habita est mentio, sed quod mireris, *lotos*: sic enim antiquum præfert exemplar, et confirmat Theophrast. lib. VII, cap. 9. Pint. — *Crepis et apate.* Vossiani duo et Gudianus, « crepis et lotos. » Scribe, « picris et lotos; » nam Theophr. loc. sup. cit. Ἐπικαυλόφυλλα καὶ πικρὶς, ἀνθέμιον τὸ φυλλῶδες, λωτός. Lib. et cap. 22 Noster: « Picris ab insigni amaritudine cognominatur. » Gron. — *Crepis.* Crepis inter ignotas herbas censetur. — *Lotos.* Sic restituimus ex MSS. Reg. Colb. Thuan. aliorumque fide, qua neglecta libri editi perperam habent, « et crepis, et apate. » Quin et in Indice hujus libri, ex iisdem exemplaribus legitur, « crepis, lotos. » Denique Theophr. Hist. VII, 9, Ἐπικαυλόφυλλα, inquit, κρηπὶς, λωτὸς, etc. Quanquam sunt qui πικρὶς ibi, litteris permutatis, legi, quam κρηπὶς, malunt. H.—Πικρὶς Theophr. Hist. VII, 11. *Helminthia echioides*

1 LX. Differentia foliorum[1] et hic, quæ in arboribus, brevitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius folii, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior[2] hic quibusdam per partes florentibus, ut ocimo[3], heliotropio, aphacæ, onochili. (XVII.) Multis inter hæc æterna folia[4], sicut quibusdam arborum: in primisque heliotropio[5], adianto, polio[6].

1 LXI. Aliud[1] rursus spicatarum genus, ex quo est[2] cynops,

(*Syngenes. æqual.* gen. 1772 Pers. *Cichorac.* Juss.). Ed.

LX. 1. *Differentia foliorum*, etc. Theophrast. Hist. VII, 9. Hard.

2. *Diuturnior hic quib. per partes florent. ut ocimo*, etc. Theophr. l. c. de ὠκίμῳ, ἡλιοτροπίῳ, κιχωρίῳ. De ἀφάκῃ, et ὀνοχειλεῖ, cap. 10. Hard.

3. *Ocimo.* Ὤκιμον Theophr. Hist. VII, 3, et aliis locis. *Ocimum Basilicum* (*Didynam. Gymnosp.* gen. 1412 Pers. *Labiatæ* Juss.), de quo sic Sprengelius: « Diu quidem, maxime ob radicem lignosam, hæsitavi, essetne hæc planta: neque tamen alii adsignare possum, quæ Theophrastus illi tribuit. Conf. Schol. Nicand. Alex. 280, ἡδυόσμῳ ὅμοιον. Tragus perperam *Polygonum Fagopyrum* esse vult (Hist. Stirp. II, 25), quod pabulum fuerit, priusquam siliquas proferat, metendum (Varr. de Re Rust. I, 31). Certiores nos tamen facit Belonius, Obs. II, 40, ocimum in Oriente lignescere, in triplo majorem excrescere altitudinem, atque olerum loco comedi. Cf. Amoreux in Act. Societ. Reg. Agricult. Paris. 1789, pag. 62 sq. » Cf. Histor. Rei Herb. I, pag. 96. Ed.

4. *Multis inter hæc æterna folia.* Sic Theophrast. Histor. VII, 10: Ἀεὶ φύλλα τῶν τοιούτων ἔστιν ἔνια, καθάπερ τὸ πόλιον, καὶ τὸ ἡλιοτρόπιον, καὶ τὸ ἀδίαντον. Hard.

5. *Heliotropio*, etc. Ἡλιοτρόπιον Theophr. Hist. VII, 8; est nobis *Heliotropium Europæum* (*Pentand. monogyn.* gen. 348 Pers. *Borragin.* Juss.); cf. lib. seq. cap. 29. Ἀδίαντον Hist. VII, 13, servat hodieque nomen: *Adiantum Capillus* (*Cryptog.* Linn. *Filic.* Juss.); conf. lib. seq. cap. 30. Ed.

6. *Adianto, polio.* Sic ex Theophr. et MSS. Hard. præeunte Gronovio. Vulgg. editt. τὸ *polium* omittunt. Ed.

LXI. 1. *Aliud*, etc. Theophr. l. c. Σταχυώδη μὲν οὖν ἐστι, ὅ τε χήνωψ (alii κύνωψ) ὑπό τινων καλούμενος, τελείους ἔχων ἰδέας ἐν ἑαυτῷ· καὶ ὁ ἀλωπέκουρος, καὶ ὁ στελέφουρος, ὑπ' ἐνίων δὲ ἀρνόγλωσσον, τῶν δὲ ὄρτυξ καλούμενος. Παρόμοιον δὲ τούτῳ τρόπον τινὰ καὶ ἡ θρυαλλίς. Hard.

2. *Ex quo est cynops.* In MSS. *stanyps.* In Indice *stanyopos.* Theophrasti codices hac parte vitiati. Quia sub eo nomine ignota est hæc herba nobis, auspicato nihil geri potest. Hard. — Forte *Plantago Cynops* (*Tetrand. monogyn.* gen. 286 Pers. *Plantagin.* Juss.). Habit. in Italia, etc. Ed.

alopecuros[3], stelephuros[4] (quam quidam ortygem[5] vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas): thryallis[6]. Ex iis alopecuros spicam habet mollem, et lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, unde ei et nomen. Proxima[7] est ei et stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion, et similia, circa terram folia habent, germinantibus ab radice post Vergilias[8].

LXII. Perdicium et aliæ gentes[1], quam Ægyptii, edunt: 1
nomen dedit avis, id maxime eruens. Crassas plurimasque habet radices. Item ornithogale[2], caule tenero, candido,

3. *Alopecuros*. Quasi caudam vulpinam dixeris. Rura caudati frumenti nomine norunt. H. — Ἀλωπέκουρος Theophrast. VII, 10, est *Saccharum cylindricum* (*Lagurus* L. *Triand. digyn.* gen. 184 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat Monspelii, in Africa, Hispania, Italia. Ed.

4. *Stelephuros*. Στελεφοῦρος Theophr. Hist. VII, 10, forte est *Secale villosum* (*Triand. digyn.* gen. 197 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in Europa australi et Oriente. Ed.

5. *Ortygem*. Gron. et Alii ante Hard. *ortyga*. Ed.

6. *Thryallis*. Hæc θρυαλλὶς spicata, omnino pimpinella sanguisorba Dodonæi, pag. 105. *La pimprenelle*. H. — *Thryallis*. Θρυαλλὶς ἐρευθήεις Nicandr. Theriac. v. 896, an *Verbascum Lychnitis* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solan.* Juss.)? quod certe φλομὶς τρίτη, λυχνῖτις Diosc. IV, 104, Spreng. auct. Ed.

7. *Proxima*. Theophr. loc. cit. Ὅμοιος δὲ τούτῳ καὶ ὁ στελεφοῦρος. Πλὴν οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνος ἀνθεῖ κατὰ μέρος, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ στάχυος, ὥσπερ ὁ πυρός. « Huic stelephuros similis est, nisi quod florem non quemadmodum illa particulatim edit, sed per totam spicam, tritici modo. » Hard.

8. *Post Vergilias*. Post Vergiliarum exortum, de quo lib. XVIII, cap. 66. Hard.

LXII. 1. *Perdicium et aliæ gentes, quam Ægyptii, edunt*. Supra dixerat, Ægyptios præ cæteris gentibus herbis vesci: nunc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. Gel. — *Perdicium*. Theophrastus de perdicio hoc solum tradit: crassas id habere radices, pluresque quam folia: nomen ei ea re esse, quod perdices ad id se volutent, terramque suffodiant. De hoc perdicio dicetur iterum, XXII, 19. Diversum illud a Celsi perdicio, de quo cap. 104 hujusce libri. Hard. — *Polygonum* forte *maritimum* aut *divaricatum* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.) est περδίκιον illud, radice ampla, quod a perdicibus id quærentibus nomen habet. Theophrast. Hist. I, 11. Ἑλξίνην saltem cognominem afferunt Dioscor. IV, 86, et Galen. de Fac. simpl. VI, pag. 173. Cf. Spreng. I, 89. Ed.

2. *Ornithogale*. Hæc totidem verbis Dioscor. II, 174: Ὀρνιθόγαλον

semipedali radice, bulbosa, molli, tribus[3] aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte.

1 LXIII. Mirum[1], loton herbam, et ægilopa, non nisi post annum e semine suo nasci. Mira[2] et anthemidis natura, quod a summo flore incipit: quum cæteræ omnes, quæ particulatim florent, ab ima sui parte incipiant.

1 LXIV. Notabile[1] et in lappa, quæ adhærescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non evidens, sed intus occultus, et intra seminat[2], velut animalia, quæ in se pariunt. Circa

καυλίον ἐστὶ, etc. Depingitur a Dodonæo, pag. 221. Est in Horto Regio. Tota nasci Italia tradit Anguillara, Part. VII, pag. 117. H. — *Ornithogalum nutans* (*Hexand. monog.* gen. 803 Pers. *Asphodel.* Juss.). Habitat in Germania, Helvetia, Italia, etc. Ed.

3. *Tribus.* Tribus aut quatuor in cacumine mollibus agnatis, seu propaginibus, unde flores prodeunt: Ἄνω παραφυάδας ἔχον τρεῖς ἢ τέσσαρας ἁπαλὰς, ἀφ' ὧν ἄνθη, etc. Dioscorid. loc. cit. Potest et Plinii locus accipi, de bulbis minoribus, qui majori adnascuntur. Hard.

LXIII. 1. *Mirum.* Sic Theophr. Hist. VII, 12: Καθάπερ τὸν αἰγίλοπά φασι, καὶ τὸν λωτόν. Ægilops bulbi genus est, cujus facta jam superius mentio, XIX, 30. Hard. — Lotos est *Melilotus cretica* vel *italica*; ægilops, *Avena sterilis*, de quibus suis locis diximus. Ed.

2. *Mira et anthemidis natura*, etc. Theophrast. Hist. VII, 13. H. — *A summo flore.* Gronov. et Al. ante Harduin. « a summo florere incipit; » et sic etiam Brot. Ed.

LXIV. 1. *Notabile.* Theophrast. Histor. VII, 14. Lappa, Græcis ἀπαρίνη: nostris, *de la bardane, du glouteron.* Contactu vestibus adhærescit, quare φιλάνθρωπος ab Aetio appellatur. Hard.—*Arctium Lappa* (*Syngen. æqual.* gen. 1798 Pers. *Cynaroceph.* Juss.), herba est quam nostri *bardane* vulgo vocant, sed aliam quam lib. XXIV, cap. 116, *philanthropon* Noster appellat, vestibus nempe adhærescentem, Plin. hic intelligere videtur, quæ nobis est *Galium Aparine* (*Tetrand. monog.* gen. 241 Pers. *Rubiac.* Juss.); vulgo *gratteron.* Ed.

2. *Et intra seminat.* Prius legebatur: « intra se germinat, » invitis libris omnibus primitivis, Regg. Thuan. Chiffl. quos sequuti sumus: adstipulante præsertim scripturæ veteri Theophrast. Hist. VII, 14, ubi de lappa agit: Ἐν τούτῳ γὰρ ἐγγίνεται τῷ τραχεῖ τὸ ἄνθος οὐ προϊὸν, οὐδὲ ἐκφαῖνον, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ πεπτόμενον, καὶ σπερμογονοῦν· ὥστε παρόμοιον εἶναι τὸ συμβαῖνον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν γαλέων... ἐκεῖνά τε γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ὠοτοκήσαντα ζωογονεῖ, κ. τ. λ. « Nascitur enim flos in eo ipso hirsuto et aspero, non exiens, neque evidens, sed intus maturescens, et semen pariens: ut illi simile sit, quod in mustelis evenit: quæ ubi intra se ova pe-

Opuntem Opuntia[3] est herba, etiam homini dulcis; mirumque[4] e folio ejus radicem fieri, ac sic eam nasci.

LXV. Iasione[1] unum folium habet, sed ita implicatum, 1
ut plura videantur. Condrylla[2] amara est, et acris in radice succi. Amara[3] et aphace, et quæ picris[4] nominatur, et ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit.

LXVI. Notabilis[1] et scillæ crocique natura, quod quum 1
omnes herbæ folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intelligitur, quam folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in scilla vero caulis exit, deinde flos ex eo emergit: eadem-

pererunt, mox gignunt animalia, etc. » Hard.

3. *Opuntia.* Hanc descriptam egregie vide in Eystettensi horto. Habet hæc Theophr. Hist. I, 12. H. — *Cactus Opuntia* (*Icosand. monogyn.* gen. 1198 Pers. *Cact.* Juss.). Ficus Indica item appellatur Theophr. loc. laud. Ed.

4. *Mirumque.* Quod et de ficu Indica, quæ est in Eystettensi horto, narrant ii qui in eo opere ejus horti plantas αὐτόπται testes descripserunt. De ficu Indica hoc ipsum Plinius admonuit, XII, 11. De euphorbio quoque narrant hodierni herbarii. Hard.

LXV. 1. *Iasione.* Theophr. Hist. I, 21: Ἔνια δὲ μονόφυλλα φύεται, διαγραφὴν ἔχοντα μόνον τῶν πλειόνων, ὥσπερ τὰ τῆς ἰασιώνης. Florem iasiones ait unico constare folio, sed similitudinem plurium foliorum in ambitu ostendere: est enim, ut lilium, fere calathi figura. Vulgo campanulas vocant, *clochettes.* Vide quæ dicturi sumus, XXII, 39. H. — *Convolvulus sepium* (*Pentand. monogyn.* gen. 416 Pers. *Convolvulac.* Juss.). Σμῖλαξ λεία Dioscor. lib. IV, c. 145. Cf. lib. XXIV, c. 49. Ed.

2. *Condrylla.* Quæ intybi agrestis genus est, ut diximus cap. 52. Theophrast. Hist. VII, 11: Ἡ χονδρύλλα... ἄβρωτος, καὶ ἐν τῇ ῥίζῃ δριμὺν ὀπὸν ἔχει καὶ πολύν. Hard.

3. *Amara.* Theophr. l. c. Ἄβρωτος δὲ καὶ πικρὰ ἡ ἀφάκη. Aphace hæc intubacea est, de qua cap. 52. H. — Aphace, *Leontodon Taraxacum*; picris, *Helminthia echioides.* Ed.

4. *Et quæ picris nominatur.* Theophr. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ πικρὶς, καὶ γὰρ αὕτη τῷ ἦρι ἀνθεῖ, καὶ παραπλησία δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος, καὶ τοῦ θέρους παρανθεῖ· τῇ γεύσει δὲ πικρά, διὸ καὶ τοὔνομα εἴληφε. Quæ Plinius totidem fere verbis. Est autem πικρὶς hæc, non silvestre intubum, de quo diximus VIII, 41, sed peculiare quodpiam genus, necdum satis nobis compertum, quod rotundo esse folio dicitur, XXII, 31, quale ex intybis nullum habet. H.—Vid. not. sup. Ed.

LXVI. 1. *Notabilis.* Hæc sunt pariter apud Theophr. Hist. VII, 12. Hard.

que ter floret, ut diximus[2], tria tempora arationum[3] ostendens.

1 LXVII. Bulborum generi quidam adnumerant et cypiri, hoc est, gladioli, radicem[1]. Dulcis[2] ea est, et quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosioremque simul subacta. Non dissimilis est[3] et quæ thesion vocatur, gustu aspera.

1 LXVIII. Cæteræ ejusdem generis folio differunt. Asphodelus[1] oblongum et angustum habet, scilla latum et tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur[2],

2. *Ut diximus*. Scil. lib. XVIII, cap. 65. Hard.

3. *Arationum*. Gron. et Al. ante Hard. *sationum*. Ed.

LXVII. 1. *Bulborum generi quid. adnumer. et cypiri, hoc est, gladioli, radicem*. Quoniam scilicet radix bulborum similitudinem habet, ut ait Dioscor. IV, 20, qui illud ξίφιον vocat, seu gladiolum, et μαχαιρώνιον, a gladii figura: Theophrast. Hist. VII, 11, φάσγανον. Est gladiolus utrimque floriferus, apud Dodonæum, pag. 209. Est in Horto Regio. Nec κύπειρος Græcorum is, nec κύπερος fuit, sed Latinorum dumtaxat. Apuleius, cap. XLVI: « Græcorum quidam xiphion, alii phasganon vocant, Itali gladiolum dicunt. » Scrib. Larg. comp. xx, « Cypiri radicis, quem nos gladiolum appellamus. » Hard. — Ξίφιον Diosc. loc. laud. et Theophr. Hist. VI, 7, sine dubio est *Gladiolus communis* (*Triand. monog.* gen. 101 Pers. *Irid.* Juss.). Sitne idem atque φάσγανον, Hist. VII, 11, cujus tubera comedantur, Sprengelius ambigit, quum nihil de hoc usu nostratibus innotescat. Ed.

2. *Dulcis*. Theophr. l. c. Ἀλλ' ἡ τοῦ φασγάνου καλουμένου γλυκεῖά τε ῥίζα ἑψηθεῖσα καὶ τριφθεῖσα μιγνυμένη τῷ ἀλεύρῳ ποιεῖ τὸν ἄρτον γλυκὺν καὶ ἀσινῆ. Hard.

3. *Non dissimilis est*, etc. Theophr. l. c. Ἡ δὲ τοῦ θησείου τῇ μὲν γεύσει πικρὰ, τριβομένη δὲ κοιλίαν ἀποκαθαίρει. Similem gladiolo hanc herbam Plinius ait esse, quoniam pariter bulbosa est. Radix est cava minor Dodon. pag. 325. Hard. — *Thesion*. Servat nomen: *Thesium Linophyllum* (*Pentand. monog.* gen. 480 Pers. *Elæagn.* Juss.), auctore Sprengelio (post Anguill. p. 211), qui θησεῖον, de quo Theophr. Hist. VII, 11, non probe nosse quid sit, ingenue fatetur. Ed.

LXVIII. 1. *Asphodelus*. Sunt ista pariter apud Theophr. Hist. VII, 12. Gallis, *asphodèle*. Iconem apud Clusium vide II, pag. 196. Est in Horto Regio. Hard. — *Asphodelus ramosus* (*Hexand. monog.* gen. 806 Pers. *Asphodel.* Juss.). Habitat in Europa australi. De asphodelis Veterum vid. Excurs. II ad calcem hujus libri. Ed.

2. *Manditur*. Theophr. loc. cit.

et semine tosto[3], et bulbo : sed hoc in cinere tosto, dein sale et oleo addito : præterea[4] tuso cum ficis, præcipua voluptate, ut videtur Hesiodo[5]. Traditur et ante portas villarum satum, remedio esse contra veneficiorum noxiam[6]. Asphodeli mentionem et Homerus fecit[7]. Radix ejus napis modicis similis est : neque alia numerosior, LXXX[8] simul acervatis sæpe bulbis. Theophrastus, et fere Græci, prin- 2
cepsque Pythagoras, caulem ejus cubitalem, et sæpe duum cubitorum, foliis porri silvestris[9] anthericon[10] vocavere : radicem vero, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud

Καὶ ὁ ἀνθερικὸς ἐδώδιμος σταθευόμενος, καὶ τὸ σπέρμα φρυγόμενον. H.

3. *Tosto*. Gron. et Al. *toto*. Ed.

4. *Præterea*. Theophr. l. c. H.

5. *Ut videtur Hesiodo*. Plato, III de Legibus, Epimenidem vilissimo cibo confecto ex malva et asphodelo contentum fuisse tradit, qui illum servaret ἄλιμον καὶ ἄδιψον. Rhodig. lib. VIII, cap. 7. Dal. — *Hesiodo*. Dissimile est, quod legitur, Ἔργων vs. 41 : Νήπιοι οὐδ' ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντὸς, Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ. H. — Gravi annona confectum fuisse ex asphodelo panem Brot. in not. refert. Cf. *Journal de Trévoux*, ann. 1709, pag. 2206. Monet tamen esse hujus panis pericula, quæ vid. in Pisano diario, *Giornale de' Letterati*, ann. 1776, tom. XXII, pag. 5. Ed.

6. *Noxiam*. Dal. cod. *noxam*. Ed.

7. *Asphodeli mentionem et Homerus fecit*. De asphodelo Homerico, sic Sprengelius : « In Odyssea, ut planta infernorum occurrit. Haud procul a rupe Leucadica (hodie *Gibraltar*) ad Oceani undas et Portas Solis, regio insomniorum incipit, ubi homines beate vivunt ad instar deorum, ubi et prata florent asphodelorum. Odyss. Λ, 539; Ω, 13, 14. Per australem autem Hispaniam, Clusio, Histor. II, 39, p. 196, et Lœflingio, *Span. Länder*, p. 25, testibus, vasti campi *Asphodelo ramoso* consiti observantur. Tubera radicis a prisca Græcorum gente comedebantur, ut ex Hesiodo patet, loc. sup. citat. et Porphyrius meminit, Vit. Pythag. p. 195, Pythagoram philosophum etiam hoc cibo vesci solere. Sacer itaque asphodelus is apud Græcos veteres existimabatur, unde et ad tumulos plantari consuevit. Porphyrius apud Eustath. ad Odyss. K, 573. » Ex Hist. Rei Herb. tom. I, p. 24. Ed.

8. *LXXX*. Centenarium sæpe numerum excedere ait Matthiolus in Diosc. II, p. 602. Hard.

9. *Foliis porri silvestris*. Dioscor. II, 199 : φύλλα ἔχων πράσῳ μεγάλῳ ὅμοια. Hard.

10. *Anthericon*. Ἀνθερικὸν, et pro tota planta usurpat Theophr. Hist. lib. I, c. 7. Dal. — Illud est *Anthericum græcum* Spreng. I, 88. Ed.

albucum vocant[11], et asphodelum hastulam regiam, caulis[12] acinosi; ac duo genera faciunt[13]. Albuco[14] est scapus cubitalis, amplus, purus, lævis. De quo Mago præcipit, exitu mensis martii, et initio aprilis, quum floruerit, nondum semine ejus intumescente, demetendum; findendosque scapos, et quarto die in solem proferendos : ita siccatis
3 manipulos faciendos[15]. Idem pistanam dicit a Græcis vocari, quam inter ulvas sagittam[16] appellamus. Hanc ab idibus maii usque ad finem octobris mensis decorticari, atque leni sole siccari jubet. Idem et gladiolum alterum, quem cypiron vocant, et ipsum palustrem[17], julio mense toto secari jubet ad radicem, tertioque die in sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

1 LXIX. (XVIII.) Similia præcipit et de junco[1], quem

11. *Nostri illud albucum vocant*, etc. Scribon. Largus, Comp. CLIV : «Hastulæ regiæ, quam ἀσφόδελον Græci dicunt.» Apul. c. 32 : «A Græcis dicitur asphodelos, Latinis hastula regia, aliquibus albucus.» HARD. — *Hastulam regiam, caulis acinosi; ac duo genera.* Sic ex MSS. Hard. «hastulam regiam. Ea est caulis acinosi. Ejus duo genera» Gronov. et Al. ED.

12. *Caulis.* Ferentis semen rotundum, instar acinorum, Dioscor. l. c. καρπὸν δὲ στρογγύλον. HARD.

13. *Duo genera faciunt.* Marem et feminam, inf. lib. XXII, c. eod. in princ. DAL.

14. *Albuco.* Diosc. loc. cit. lævoris modo scapi meminit : καυλὸν δὲ λεῖον. HARD.

15. *Ita siccatis manipulos faciendos.* Vel ad pabulum pecorum, vel ad ædificiorum tecta, ut in multis locis Galliæ. DAL.

16. *Sagittam.* Recentiores sagittalem, alii linguam serpentis. Pingitur a Dodonæo, pag. 577. Patavii frequentem esse ait Anguillara, P. XI, pag. 182. HARD. — *Sagittaria sagittæfolia* (*Monœc. polyand.* gen. 2087 Pers. *Junc.* Juss.). ED.

17. *Palustrem.* Sic a Magone vocari puto butomon Theophr. et acorum officinarum, vel juncum triangulum a me descriptum. DAL. — *Et ipsum palustrem.* Quemadmodum et ipsa palustris sagitta est, de qua dictum proxime. Forte gladiolus est aquatilis Dodonæi, p. 590. HARD.

LXIX. 1. *De junco. Juncus* Isidoro, quod radicibus hæreat. Mariscum, scirpum et holoschœnon eumdem juncum esse volunt. Scirpum Fe-

mariscon appellat[2], ad texendas tegetes : et ipsum junio mense eximi ad julium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de ulva suo loco diximus[3]. Alterum genus juncorum facit[4], quod marinum, et a Græcis oxyschœnon vocari invenio. Tria genera ejus[5] : acuti, sterilis, quem marem, et oxyn[6] Græci vocant : reliqua[7] feminini, ferentis semen nigrum, quem melancranin vocant. Cras- 2
sior hic et fruticosior; magisque etiamnum tertius, qui vocatur holoschœnos[8]. Ex his melancranis[9] sine aliis generibus nascitur. Oxys autem et holoschœnos eodem cespite. Utilissimus[10] ad vitilia holoschœnos, quia mollis et carnosus est. Fert fructum ovorum cohærentium[11] modo.

stus et Isidorus ad texendas tegetes commendant, Mago hic mariscum : ad id vero quovis alio junco aptiorem esse holoschœnon, ex ejus proceritate cognoscimus. Sic idem usus eamdem plantam ostendit. D. — Ὁλόσχοινος Theophr. et Dioscor. *Cladium germanicum* Schrad. (*Schœnus Mariscus* Linn. *Triand. monog.* gen. 121 Pers. *Cyperac.* Juss.), ad πλέγματα maxime utilis. Habitat in Europæ paludibus. Ed.

2. *Quem mariscon appellat.* Gronov. et Al. *appellant.* Ed. — Mariscus juncus, major juncus videtur esse, ut ficum mariscum, majorem ficum diximus XV, 19. Hard.

3. *Suo loco diximus.* Lib. XVIII, c. 67, ubi de feni sectione ac siccatione agitur. Hard.

4. *Alterum genus juncorum facit, quod marinum,* etc. Hæc apud Theophrast. Hist. IV, 13. Hard.

5. *Tria genera ejus*, etc. Totidem verbis hæc Theophrast. loc. citat. Hard.

6. *Oxyn.* Ὀξύσχοινος Dioscorid. σχοῖνος ὀξὺς Theophr. *Schœnus mucronatus.* Habitat in meridion. Europæ et Barbariæ maritimis. Ed.

7. *Reliqua feminini*, etc. Nempe melancranis, et holoschœnos : utrumque enim fert nigrum semen. Diosc. IV, 52. Hard.

8. *Holoschœnos.* Ὁλόσχοινος, idem qui juncus mariscus. Sic Theophr. loc. cit. et Diosc. IV, 52. Pingitur a Dodon. p. 595. (Vid. not. 1.) H.

9. *Ex his melancranis.* A nigro fructu seu semine id ei nomen. Theophr. l. c. Ἡ μὲν οὖν μελαγκρανὶς αὐτός τις καθ' αὑτόν. Ὁ δ' ὀξὺς καὶ ὁλόσχοινος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐχυρώματος φύονται. « Melancranis per se suo genere provenit : acutus autem atque holoschœnus ex eodem cespite exeunt. » Hesychius, Μελάγκρανις, ὀξύσχοινος. Hard. — *Schœnus nigricans.* Habitat in paludibus et in maritimis. Ed.

10. *Utilissimus.* Theophr. loco cit. H. — Gronov. *utilissimis,* operarum errore. Ed.

11. *Ovorum cohærentium modo.* Theophr. Κἄπειτα ἐκτίκτει καθάπερ ᾠά. Hard.

Nascitur autem is[12], quem marem[13] appellavimus, ex semetipso, cacumine[14] in terram defixo : melancranis autem
3 suo semine. Alioqui omnium radices omnibus annis intermoriuntur[15]. Usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine juxta maritimas Alpes tanta, ut inciso ventre impleant[16] pæne unciarum[17] latitudinem : in Ægypto vero cribrorum lon-
4 gitudinem, non alias[18] utiliorem. Quidam etiamnum unum genus faciunt junci trianguli : cyperon vocant. Multi vero non discernunt a cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus utrumque. Cypirus est gladiolus, ut diximus[19], radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, et postea in Phœnice. Cretico candor odorque vicinus nardo, Naxio

12. *Nascitur autem is.* Theophr. lib. IV, cap. 13, ἐκ τῆς κεφαλῆς, id est, radicis bulboso capite radiculas quotannis renasci tradit, et quæ natæ sunt, quotannis emori. Deceptus Plinius κεφαλὴν, cacumen vertit, et ut errore suo hallucinans, imaginatus est cacumen in terra defigi, et sic juncum propagari tradidit rubi modo. Dal. — *Nascitur.* Is nempe, quem oxyn, acutum, sterilem, et marem appellavit. Hard.

13. *Marem.* Theophrasto holoschœnus, non oxyschœnos mas, tametsi probatur magis mihi hæc Plinii lectio, quam vulgati exemplaris Theophrasti. Nam quum oxyschœnos mas semen non ferat, ex radicis bulboso capite is quotannis ut renasceretur, natura constituit. Dal.

14. *Cacumine.* Bulbi nempe radicis cacumine in terram defixo, ex quo junci radices quotannis pullulant. Hæc etiam Græci scriptoris sententia est, quum ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ σχοίνου dixit, Hist. IV, 13. Cave enim existimes ipsius junci cacumen intelligi, quo demisso in terram, ut in aliis vidimus, propagatio fiat. Hard. — Vide sup. Dalecampii nott. Ed.

15. *Alioqui omnium radices omn. ann. intermor.* His radicibus, inquit Theophr. peculiare est, quod singulis annis intereant, et rursum superne ex radicis capite pullulent : Αὐαίνονται κατ' ἐνιαυτὸν, καὶ ἡ τοῦ ἄνωθεν πάλιν ἡ γένεσις. Hard.

16. *Impleant.* Vet. apud Dalec. *impleat*, nempe medulla. Ed.

17. *Unciarum latitudinem.* Pollicis videlicet. Libræ usurpantur etiam de pedis partibus, ut et lib. XXXIII, cap. 8. Pes autem pollices 12, ut libra totidem uncias, continet. Dal.

18. *Non alias.* In MSS. *non aliis.* Sententia est, non ex aliis rebus fieri in Ægypto cribra utilius, quam e junco. H. — Brot. *aliis.* Ed.

19. *Ut diximus.* Cap. 67. Ξίφιον ibi Dioscoridis esse monuimus. H. — Sive *Gladiolus communis.* Ed.

acrior, Phœnicio exiguum spirans, nullus Ægyptio. Nam et ibi nascitur. Discutit[20] duritias corporum. Jam enim remedia dicemus : quoniam et florum odorumque generi est magnus usus in medicina. Quod ad cypiron[21] attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum : quanquam professus efficacissimum esse adversus[22] calculos, os eo fovet. Feminis[23] quidem abortus facere[24] non dubitat; mirumque tradit, barbaros suffitum hujus herbæ excipientes ore, lienes consumere : et non egredi die[25] omni, nisi ab hoc suffitu : vegetiores enim firmioresque sic etiam in dies fieri. Intertriginum et alarum vitiis, perfrictionibusque cum oleo illitum, non dubie mederi.

LXX. Cyperos juncus est[1], qualiter diximus[2], angulosus, juxta terram candidus, cacumine niger, pinguisque. Folia ima porraceis exiliora[3], in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix[4] olivæ nigræ similis, quam, quum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina usus.

20. *Discutit duritias corporum.* Et ξίφιον Diosc. IV, 20, panos discutit, διαφορεῖ φύγεθλα, quod genus est tumoris ac duritiei. Hard.

21. *Quod ad cypiron.* Sive gladiolum, ξίφιον, ut diximus. Hard.

22. *Adversus calculos, os eo fovet.* Gron. et Al. ante Hard. *adversus calculosos, eo fovet*; præerat emendationi Salmas. Ed.

23. *Feminis.* Sterilitatem induci pota τοῦ ξιφίου superiore radice e vino, scribit Diosc. l. c. Hard.

24. *Abortus facere.* Menses pellit Dioscoridi, perfrictionibus vulvæ, et præclusionibus medetur. Dal.

25. *Egredi die omni.* Gron. et Al. *egredi domibus*, et sic etiam Brot. ex MS. Reg. 2 et edit. princ. Ed.

LXX. 1. *Cyperos juncus est.* Hic Græcorum κύπερος et κύπειρος est. Cyperus officinarum, Gallis *souchet*. Vidimus in horto Regio. Scrib. Larg. Comp. XII, n. 61 : « Cypiri, hoc est, junci radicis, etc. » Hard. — *Cyperus longus* (*Triand. monog.* gen. 122 Pers. *Cyper.* Juss.). Est et Theophrasto cyperi species, κύπειρος ὁ ἕτερος, Histor. IV, 11; σχοῖνος, IX, 19, ob odoratas radices insignis; quam *Cyperi comosi* nomine insignivit Sibthorp. Flor. Græc. t. XLIV. Ed.

2. *Qualiter diximus.* Sup. cap. « Quidam etiamnum unum genus faciunt junci trianguli, etc. » Sunt qui quadratum vocent, ut Cels. III, 21; IV, 20. Hard.

3. *Folia ima porr. exiliora.* Ita Diosc. I, 4. Hard.

4. *Radix olivæ nigræ*, etc. Diosc. loc. citato. Hard.

Laus cypero prima Hammoniaco[5], secunda Rhodio, tertia Theræo[6], novissima Ægyptio : quod et confundit[7] intellectum, quoniam et cypiros ibi nascitur. Sed cypiros[8] durissima, vixque spirans. Cæteris[9] odor et ipsis nardum
2 imitans. Est et per se Indica herba[10], quæ cypira vocatur, zingiberis effigie : commanducata croci vim reddit. Cypero vis[11] in medicina psilothri. Illinitur pterygiis, hulceribusque genitalium, et quæ in humore[12] sunt omnibus, sicut oris hulceribus. Radix adversus serpentium ictus, et scorpionum, præsenti[13] remedio est. Vulvas aperit[14] pota.

5. *Hammoniaco.* Armeniaco (Vet. *Armenio*), quamvis lib. XII, cap. 23, *Hammoniacum* vocari scribat, quoniam juxta oraculum Hammonis ferula ea nascitur, quod et de cypero nos existimare possumus, quoniam is maxime gaudet fontibus in arenoso loco scaturientibus, qualis est Jovis Hammonis fons, supra lib. V, cap. 5. Dal.

6. *Theræo.* Ita rescripsimus (post Salmasium) admonitu codicis Reg. 2, in quo *Thereon* legitur, suffragante in primis Dioscorid. qui lib. I, cap. 4, cyperum pariter laudat, qui e Cycladibus insulis petitur, ἀπὸ τῶν Κυκλάδων νήσων, in quibus est Thera, ut in geographicis libris docuimus. Prius *Thracio* legebatur. Hard.

7. *Quod et confundit intellectum*, etc. Vocum affinitas, inquit, cyperi et cypiri, multos inducit in errorem. Hard.

8. *Sed cypiros.* Gladiolus videlicet, sive ξίφιον. Hard.

9. *Cæteris.* Cypero nimirum græco seu κυπέρῳ, vel κυπείρῳ, et radici quam κυπερίδα vocant. Hic enim cyperus est, quo propter vicinitatem odoris, adulterari nardum admonuit, lib. XII, cap. 27. Hard.

10. *Est et per se Indica herba.* Diosc. I. 4 : Ἱστορεῖται δὲ καὶ ἕτερον εἶδος κυπείρου ἐν Ἰνδίᾳ γενόμενον, προσεοικὸς γιγγιβέρει, ὃ διαμασσηθὲν κροκῶδες καὶ πικρὸν εὑρίσκεται· καταχρισθὲν παραχρῆμα ψιλοῖ τὰς τρίχας, *depilat illico.* Hæc porro *cypira* in Regg. Colb. Chiffl. et Th. scribitur tum hoc loco, tum in Indice : non, ut hactenus editi *cyperis*, quod cyperi radicis nomen est. Hard.

11. *Cypero vis... psilothri.* Hanc indicæ cyperidi Dioscorides vim adscribit, ut proxime vidimus : nec tamen cypero idcirco abjudicat. Hard.

12. *Et quæ in humore.* Sic infra cap. 76, *hulcera* vocat, quæ in humidis sunt. Hard.

13. *Serpent. ictus et scorpionum, præsenti rem.* Gronov. et Al. ante Hard. « serpentium ictus, scorpionum præsertim, remed. » Ed.

14. *Vulvas aperit pota.* Quærit Pellicerius in nott. MSS. an potius, *vulvas aperit fota?* Nam Dioscor. I, 4, de cypero : Ταῖς παρὰ μήτραν

Largiori tanta vis, ut expellat eas. Urinam ciet[15], et calculos, ob id utilissima hydropicis[16]. Illinitur[17] et hulceribus, quæ serpunt, sed his præcipue, quæ in stomacho sunt, ex vino vel aceto illita.

LXXI. Junci radix in tribus heminis aquæ decocta 1
ad tertias, tussi medetur[1]. Semen tostum et in aqua potum, sistit alvum, et feminarum menses. Capitis dolores facit, qui vocatur holoschœnos[2]: ejus quæ proxima sunt radicis[3], commanducantur adversus araneorum morsus. Invenio etiamnum unum junci genus, quod euripicen vocant[4]. Hujus semine somnum allici[5], sed modum servandum, ne sopor fiat.

LXXII. Ob id et odorati junci medicinæ dicentur, 1
quoniam et in Syria Cœle, ut suo loco retulimus[1], nascitur. Laudatissimus[2] ex Nabatæa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est

δὲ καταψύξεσι, καὶ μύξεσι πυριωμένη ἐφαρμόζει ἄγουσα ἔμμηνα. « Vulvæ perfrigerationibus et obstructionibus fotu accommodatur, mensesque evocat. » Sed nihil movendum Plinius ipse admonet, subjungens statim « Largiori tanta vis, ut expellat eas : » quæ de largiore potu haud dubie accipienda sunt. H.

15. *Urinam ciet*. Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 198. Hard.

16. *Hydropicis*. Diosc. loc. citat. et Cels. III, 21. Hard.

17. *Illinitur*. Dioscorid. loco citato. Hard.

LXXI. 1. *Junci radix... tussi medetur*. Diosc. IV, 52. Hard.

2. *Capitisque dolores facit : at qui vocatur holoschœnos, ejus quæ proxima, sunt*, etc. (sic prius legebatur). Emendatior antiqua lectio : « Capitis dolores facit qui vocatur holoschœnos. Quæ proxima sunt, etc. » Pint. — *Capitis*. Dioscorid. loc. proxime cit. Hard.

3. *Quæ proxima sunt radicis*. Folia nimirum radici vicina. Diosc. IV, 52 : Τὰ δὲ πρὸς τὴν ῥίζαν ἁπαλὰ φύλλα καταπλαττόμενα, φαλαγγιοδήκτοις ἁρμόζει. Hard.

4. *Quod euripicen vocant*. Diosc. loc. cit. totidem verbis : Ἡ δὲ εὐριπικὴ σχοῖνος ὑπνωτικὸν ἔχει τὸν καρπόν· φυλάττεσθαι δὲ δεῖ αὐτοῦ ἐν ταῖς πόσεσι τὸ πλῆθος· καροῖ γὰρ λίαν. H.

5. *Somnum allici*. Ὕπνον *somnum* vocat, καταφορὰν *soporem*. Sic Galenus de semine papaveris, ὑπνωτικὸν δ' ἐστὶν, εἰ δὲ καὶ πλεῖον ληφθείη, καταφορικόν. Dal.

LXXII. 1. *Ut suo loco retulimus*. Lib. XII, cap. 48. Hard.

2. *Laudatissimus*. Ita fere Diosc.

autem rotundus[3], vinosæ mordacitatis[4] ad linguam. Sincerus[5] in confricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes[6], ob id stomacho utilis, bilemque et sanguinem rejicientibus. Singultus sedat, ructus movet, urinam[7] ciet, vesicæ medetur. Ad muliebres usus decoquitur[8]. Opisthotonicis cum resina arida imponitur excalfactoria[9].

1 LXXIII. Et rosa[1] adstringit, refrigerat. Usus ejus

I, 16, sed τευχῖτιν is Babylonium, non Nabatæum vocat. Τευχῖτις porro cognominari videtur, quod e Syria afferebatur vasis : τεῦχος, ἀγγεῖον est. Hard.

3. *Est autem rotundus*, etc. Talis a Celso inter aromata, censetur III, 21 : « Junci rotundi semen, inquit, σχοῖνον hoc Græci vocant, etc. H. — Σχοῖνος εὔοσμος Dioscor. I, 16; nobis *Andropogon Schœnanthus* (*Triand. digyn.* gen. 186 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in Indiæ maritimis; in hortis colitur propter odoris suavitatem. Ed.

4. *Mordacitatis*. Qui linguam multo cum fervore mordeat : δάκνουσα τὴν γλῶσσαν μετὰ πολλῆς πυρώσεως. Diosc. l. c. Hard.

5. *Sincerus*. Totidem verbis Dioscor. l. c. Hard.

6. *Discutit inflationes*. Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει πνευμάτων διαλυτικὴν, etc. Hard.

7. *Urinam*. Dioscor. loc. cit. H.

8. *Ad muliebres usus decoquitur*. Decoctum ad inflammationes vulvæ insidentibus feminis utile. Dalec.

9. *Excalfactoria*. Cui resinæ vis est excalfactoria. — *Opisthotonicis*. Prius legebatur, « arida imponitur. Excalfactoria et rosa uteros adstringit, refrigerat. » Insulse : nam si excalfactoria rosa est, qui tantam vim refrigerandi habeat? Deinde vox *uteros* abest a MSS. At calefaciendi vim resinis omnibus inesse Galenus admonet, de Fac. simpl. med. VIII, 17 : Ῥητίναι πᾶσαι ξηραίνουσι καὶ θερμαίνουσι. Rosæ vero refrigerant et adstringunt sane, ut Diosc. quoque vidit I, 130, et filii cæteri medicorum agnoscunt : Ῥόδα ψύχει καὶ στύφει. Quare apposite Plinius dixit, « Et rosa adstringit, refrigerat, » quemadmodum juncus odoratus scilicet, de quo proxime antea sermo fuit, quem ipse idcirco bilem et sanguinem rejicientibus esse utilem prodit : Diosc. I, 16, leviter ac modice adstringere, ad sanguinis rejectiones esse salutarem, radice etiam magis adstrictoria, nec non ad stomachi fastidia utili: Δύναμιν δὲ ἔχει... ὑποστύφουσαν μετρίως... χρήσιμον πρὸς αἱμάτων ἀναγωγάς... Ἡ δὲ ῥίζα στυπτικωτέρα, διὸ καὶ τοῖς ἀσσώδεσι στομάχοις δίδοται, etc. Hard.

LXXIII. 1. *Et rosa*. Dioscorid. I, 130. Peracta jam hortorum ac florum ratione, herbarumque sponte nascentium explanata natura, nunc ad horum omnium vires medicas enarrandas transilit. Et rosa primum, inquit, adstringit, refrige-

dividitur in folia, et flores, et capita. Foliorum partes quæ candidæ, ungues vocantur[2]: in flore aliud est semen, aliud capillus[3]: in capite, aliud cortex, aliud[4] calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, quum ungues non detrahuntur: ibi enim humoris plurimum: aut quum detractis unguibus, reliqua pars aut oleo, aut vino maceratur[5] in sole vasis vitreis. Quidam et salem admiscent, et anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut juncum odoratum: quia talis maxime prodest vulvæ ac dysentericis. Exprimuntur[6] eadem folia detractis unguibus, trita per linteum spissum in æreum vas, lenique igni succus[7] coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia. (XIX.) Vinum quomodo[8] fieret e rosa, diximus inter genera vini. Usus succi ad aures[9], oris hulcera, gingivas, tonsillas, gargarizatus, 2

rat, ut juncus, qui idcirco bilem et sanguinem rejicientibus utilis. H. — Brot. ex MS. Reg. 2: *rosa adst.* particula *et* omissa. Ed.

2. *Ungues vocantur.* Dioscorides ὄνυχας vocat. Asclepiades lib. IV, κατὰ τόπους, in ocularibus medicamentis τοὺς λοβούς. Dal. — *Ungues.* Et Dioscor. loc. cit. ὄνυχας appellat, ὅπερ ἐστὶ τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῷ φύλλῳ. Hard.

3. *Capillus.* Capillum auctor supra cap. 4, *luteos apices* vocat. Dioscor. τὸ ἐν μέσοις ῥόδοις εὑρισκόμενον ἄνθος, « florem qui in mediis rosis invenitur. » Idem vocat φύλλα non fruticis folium, quod caules et ramos vestit, sed floris veluti laminas, qua significatione sæpius utitur Plinius. Dalec. — *Aliud capillus: in capite, aliud cortex, aliud calyx.* Gron. et Al. ante Hard. « aliud capillus in capite, aliud calyx. » Ed.

4. *Aliud*, etc. *Calyx*, id quod flore lapso, papposam lanuginem et semen continet: *cortex*, ut supra e cap. 4 hujus libri constat, floris, priusquam in alabastros fastigietur, et tumescens dehiscat, involucrum. Dalec.

5. *Oleo aut vino maceratur.* Oleo, in confectionem unguenti rosacei, apud Dioscoridem lib. I, cap. 54, quamvis confectio ab eo describitur operosior: vino, ad confectionem vini rhoditis, cujus descriptio est apud Dioscoridem lib. V, cap. 35. Dal.

6. *Exprimuntur eadem folia.* Dioscor. l. c. Hard.

7. *Igni succus*, etc. Dioscorid. in umbra terit, et cogit absque igne, nec in æreum vas excipit. Dal.

8. *Vinum quomodo fieret e rosa, diximus.* Lib. XIV, cap. 19. Hard.

9. *Usus succi ad aures, oris hul-*

stomachum, vulvas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia uruntur in calliblepharum[10]. Et siccis femina asperguntur[11]. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maxime albas; in posca potus: et sanguinis exscreationes. Stomachi quoque dolores[12], quantum in vini cyathis tribus. Semen his optimum[13] crocinum,
3 nec anniculo vetustius: et in umbra siccatur[14]. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Urinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota ventrem et sanguinem[15] sistunt. Ungues rosæ epiphoris salubres. Hulcera enim oculorum rosa sordescunt[16], præterquam initiis epiphoræ, ita ut arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis[17] stomachi, rosionibus et vitiis ventris, et intestinorum, et præcordiis[18] utilissima, vel illita. Cibo quoque lapathi modo

cera, etc. Hæc omnia Dioscor. I, 130, de liquore expresso ex aridis rosis in vino decoctis. HARD.

10. *Folia uruntur in calliblepharum*. Dioscor. Καίεται δὲ καὶ εἰς τὰ καλλιϐλέφαρα. Καλλιϐλέφαρον, medicamentum est, quo fucantur, ornanturque palpebræ. HARD.

11. *Et siccis femina asperguntur*. Ξηρὰ δὲ λεῖα τοῖς μύροις προσπάσσεται. Dioscor. « Sicca et trita unguentis asperguntur. » Plinius legit τοῖς μηροῖς. DAL. — *Et siccis*. Femorum intertrigines. Dioscorides, Ξηρὰ δὲ λεῖα παρὰ μηροῖς προσπάσσεται. Ubi Marcellus interpres, παρατρίμμασι μηρῶν. Dalecampius Plinium immerito reprehendit, quod μηροῖς pro μύροις legerit. H.

12. *Stomachi quoque dolores*. Ex acri humore. DAL.

13. *Semen his optimum*. Καρπὸν *semen* reddit, ut aliis multis locis. Legendum puto, « Fructus his optimus crocinus, nec anniculo vetustior, et umbra siccatus. » DAL.

14. *Siccatur*. Vet. apud. Dal. et Chiffl. *siccatum*. ED.

15. *Capita pota ventrem et sanguinem sistunt*. Diosc. loc. cit. Αἱ κεφαλαὶ δὲ ποθεῖσαι, κοιλίαν ῥέουσαν, καὶ αἵματος ἀναγωγὴν ἐπέχουσιν. H.

16. *Rosa sordescunt*. Succo e rosæ foliis expresso. DAL.

17. *Vitiis stomachi*. Cels. IV, 5: « Ubi stomachus exæstuat, aceto cum rosa extrinsecus subinde fovendus est, etc. » HARD.

18. *Et præcordiis*. Inflammatis: Ἐπιπλασσόμενα φύλλα ποιεῖ πρὸς ὑποχονδρίων φλεγμονίας, κ. τ. λ. « Imposita folia hypochondriorum inflammationibus prosunt, etc. » Dioscor. loc. cit. HARD.

condiuntur. Cavendus in his situs[19] celeriter insidens. Et aridis et expressis aliquis usus[20]. Diapasmata inde[21] fiunt ad sudores coercendos[22], ita ut a balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Silvestris[23] pilulæ cum adipe ursino alopecias mirifice emendant.

LXXIV. Lilii radices multis modis[1] florem suum no- 1
bilitavere, contra serpentium ictus[2] ex vino potæ, et
contra fungorum venena. Propter clavos pedum in vino
decoquuntur, triduoque non solvuntur. Cum adipe aut
oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso
potæ inutilem sanguinem cum alvo trahunt : lienique,
et ruptis, vulsis prosunt[3], et mensibus feminarum. In
vino[4] vero decoctæ, impositæque cum melle nervis
præcisis medentur. Lichenas, et lepras[5], et furfures 2
in facie emendant. Erugant corpora[6]. Folia in aceto

19. *Cavendus in his situs*, etc. Rosarum folia, dum siccantur, assidue versanda sunt, ἵνα μὴ εὐρωτιάσῃ, ne situm contrahant, et a vermiculis erodantur. Dioscorid. Nostri, ne eo vitio corrumpantur, aceto quam acerrimo illa conspergunt. DALEC.

20. *Expressis aliquis usus*. Tritis. Dioscor. λείοις. De pastillis roseis Diosc. id tradit, non de rosæ foliis. DALEC.

21. *Diapasmata inde fiunt*. Hæc totidem verbis Dioscorid. I, 131, περὶ ῥοδίδων. HARD.

22. *Ad sudores coercendos*. Ad sudorum graveolentiam, πρὸς τὴν τῶν ἱδρώτων δυσωδίαν. HARD.

23. *Silvestris*. Rosæ silvestris. H. — *Silvestris pilulæ cum adipe... emendant*. Gron. et Al. ante Hard. « silvestris cum adipe... emendat. » ED.

LXXIV. 1. *Lilii rad. multis modis florem suum nobilitavere*, etc. Apuleius cap. 107, tit. 1 : « Ad morsum serpentis... Herbæ lilii bulbum conterito, et expressos succos potui dato : ipsum etiam bulbum tritum morsui apponas. » HARD.

2. *Contra serpentium ictus*. De foliis et semine hoc Diosc. DAL.

3. *Vulsis prosunt*. Convulsis, de quibus XX, 18. H. — Spasma, seu convulsio, est nervorum quasi retractio et complicatio. BROT.

4. *In vino*. Dioscor. III, 116; et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 197. HARD.

5. *Lichenas, et lepras, et furfures*. Diosc. l. c. HARD.

6. *Erugant corpora*. Titinio apud Festum medicamentum hoc *tentipellium* vocatur. Τετάνωτρον, ut exponit Glossarium vetus, φάρμακον πρὸς ῥυτίδας. Verba poetæ sunt, « Tentipellium inducis, rugæ in ore extenduntur. » DAL. — *Erugant*.

cocta[7], vulneribus imponuntur : epiphoris[8] testium, melius cum hyoscyamo et farina tritici. Semen[9] illinitur igni sacro : flos et folia hulcerum vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium[10], ad emolliendas vulvas[11], sudoresque faciendos, et suppurationes concoquendas.

1 LXXV. Narcissi duo genera in usu[1] medici recipiunt. Unum purpureo flore[2], et alterum herbaceum[3]. Hunc stomacho inutilem, et ideo vomitorium[4], alvosque solventem, nervis inimicum, caput gravantem, et a[5] narce

Erugari faciem trita radice, prodidit etiam Diosc. l. c. Hard.

7. *Folia in aceto cocta.* Condita maluit dicere Dioscor. loc. citat. ταριχευθέντα ἐν ὄξει. In vino vetere oleoque decoctis sanari ambusta Celsus prodidit, lib. V, cap. 27, sub finem. Hard.

8. *Epiphoris.* Hoc est, inflammationibus. Diosc. loc. cit. Σὺν ὄξει δὲ λεία (ῥίζα) ἢ σὺν ὑοσκυάμου φύλλοις, καὶ ἀλεύρῳ πυρίνῳ, ὀρχέων φλεγμονὰς παραιτεῖται. Hard. — *Epiphoris testium melius cum.* Gron. et Al. ante Hard. « epiphoris testium in melle cum. » Ed.

9. *Semen.* Diosc. loc. cit. Ἐρυσιπελάτων δὲ κατάπλασμα, etc. H.

10. *Ab aliis syrium.* Ita etiam MSS. Dalecampio legi *siræum* placuit, hoc est, sapam, ut diximus XIV, 11. Hard.

11. *Ad emolliendas vulvas.* Hanc vim assignat unguento lirino Diosc. loc. cit. Hard.

LXXV. 1. *Usu.* Vet. et Chifflet. *usum.* Ed.

2. *Unum purpureo flore.* Primum est narcissi genus, quod et purpureum lilium vocat, cap. 12. Hard. — *Narcissum poeticum* esse patet ex Ovidii versibus, Metam. lib. III, v. 150 : « ... croceum pro corpore florem Inveniunt, foliis medium cingentibus albis. » Diosc. lib. IV, cap. 161 : Νάρκισσος, ἄνθος λευκὸν, ἔσωθεν δὲ κροκῶδες, ἐπ' ἐνίων δὲ πορφυροειδές, κ. τ. λ. Theophrasto λείριον dicitur, Hist. lib. VI, cap. 6; nam et λείριον Atticis narcissus est. Ed.

3. *Herbaceum.* Tertium narcissi genus, de quo cap. 12, cui calyx herbaceus. Πρασίζειν ait Dioscorid. lib. IV, cap. 161, porrum referre. Abeant cum suo helvaceo colore, quibus est omnia corrumpendi verius, quam corrigendi, prurigo. H.

4. *Et ideo vomitorium.* Q. Seren. Sam. cap. xx, p. 137 : « At vomitum radix narcissi pota movebit. » Sic etiam Apuleius bulbum vomitorium vocat, cap. 55; Dioscoridem adde lib. IV, cap. 161. Hard. — Vomitoria ea species, quæ et Dioscorid. lib. II, cap. 201, βολβὸς ἐμετικὸς, est *Narcissus orientalis* aut *Pancratium illyricum* (*Hexand. monog.* gen. 780-81 Pers. *Liliac.* Juss.). Ed.

5. *Et a narce.* Ἀπὸ τῆς νάρκης, hoc est, a torpore. Eamdem appel-

narcissum dictum, non a fabuloso puero[6]. Utriusque rbdix mulsei saporis est. Ambustis[7] prodest cum exiguo melle: sic et vulneribus[8], et luxatis. Panis[9] vero cum melle et avenæ farina: sic et infixa corpori[10] extrahit. In polenta tritus[11] oleoque, contusis medetur, et lapide percussis. Purgat[12] vulnera permixtus farinæ. Nigras vitiligines[13] emaculat. Ex hoc flore[14] fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus utilissimum[15]: sed et capitis dolores facit.

lationis rationem afferunt Plutarch. et Clem. Alexand. apud Vossium in Etymol. Hard.

6. *Non a fabuloso puero.* Narcisso adolescente, a quo flori nomen inditum fabulantur. Vide Ovid. Metam. lib. III, 509 sq. et auctorem Geopon. lib. IX, cap. 25, aliosque. H. — Flos ille veteribus Mythis tantopere celebratus, est *Narcissus poeticus*, sive etiam *N. Pseudo-Narcissus*, ut jam monuimus. Ed.

7. *Ambustis.* Dioscorid. lib. IV, cap. 161. Hard.

8. *Sic et vulneribus, et luxatis.* Dioscorid. loc. cit. præcisos nervos glutinari radice imposita: luxatis malleolis diuturnisque articulorum doloribus tritam ex melle et illitam prodesse narrat. Cum oleo et farina ad vulnera Apuleius jubet adhiberi cap. LV, tit. I. Hard.

9. *Panis.* Hoc est, tumoribus abscessibusque ægre maturescentibus. Pro avenæ farina ervinam admiscet Diosc. lib. IV, cap. 151: Σὺν ὀρόβῳ δὲ καὶ μέλιτι... τὰ δύσπεπτα τῶν ἀποστημάτων ῥήσσει. Hard.

10. *Sic et infixa corpori.* Dioscor. loc. cit. cum ærina, loliaceave farina et melle imposita, σὺν αἰρίνῳ ἀλεύρῳ καὶ μέλιτι ἐπιπλασσομένη. H.

11. *In polenta tritus.* Diosc. loc. cit. Hard.

12. *Purgat.* Diosc. loc. cit. H.

13. *Nigras vitilig.* Diosc. ἀλφόν. Vitiligo cutis vitium est; ex malo corporis habitu. Hujus duo sunt genera, quæ diversi humores faciunt: nam ex pituitoso humore fit candida: ex atra bile, nigra. Galenus, tom. II in medico, cap. 18, ἀλφοὺς λευκοὺς, et ἀλφοὺς μέλανας vocat. Sic etiam κατὰ τόπους, lib. I, cap. 3. Quum vitiligo profundius agit, tum eam λεύκην vocat: ἀλφὸς summam tantum corporis cutem immutat. Vide Polluc. lib. IV, cap. 25, et Cels. lib. V, cap. ultim. cui titulus « De vitiliginis speciebus, id est, de alpho, et mela, et leuce, et earum curatione. » Hard.

14. *Ex hoc flore.* Sic Dioscorid. lib. I, cap. 63, ἔλαιον ναρκίσσινον, cujus concinnandi modum edocet: dotes ad eadem vulvæ auriumque vitia commendat; sed cavendum capiti monet: Ποιεῖ δὲ πρὸς τὰ ἐν ὑστέρᾳ, μαλάσσον τὰς περὶ αὐτὴν σκληρίας, καὶ μύσεις, ἔστι δὲ κεφαλαλγές. Hard.

15. *Auribus utilissimum: sed et cap.* Gronov. et Al. ante Harduin. « aur. est utilissimus; sed cap. » Ed.

1 LXXVI. Violæ silvestres, et sativæ. Purpureæ refrigerant[1]. Contra[2] inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur et capiti in fronte. Oculorum[3] privatim epiphoris, et sede procidente, vulvave: et contra suppurationes. Crapulam[4], et gravedines[5] capitis impositis coronis olfactuque[6] discutiunt: anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum[7] ex iis, comitialibus medetur, maxime pueris, in aqua potum. Semen violæ scorpionibus adversatur. Contra flos albæ suppurata[8] aperit: ipsa discutit. Et alba[9]
2 autem, et lutea, extenuant menstrua, urinam cient. Minor vis est recentibus; ideoque aridis[10] post annum utendum. Lutea dimidio cyatho in aquæ tribus, menses trahit. Radi-

LXXVI. 1. *Purpureæ refrigerant.* Sic Diosc. lib. IV, cap. 122. H.— Nempe *Viola odorata*. Cf. de Violis Exc. I ad calcem hujus lib. Ed.

2. *Contra inflammationes.* Diosc. loc. citat. et Galen. de Fac. simpl. med. lib. VI, p. 179. Hard.

3. *Oculorum.* Dioscorid. pariter lib. IV, cap. 122: Καὶ ὀφθαλμῶν φλεγμοναῖς καὶ ταῖς τῆς ἕδρας προπτώσεσι. Hard.

4. *Crapulam.* Plutarch. in Symp. III, probl. 1, p. 647: Αἱ τῶν ἀνθῶν ἀπόῤῥοιαι πρὸς τοῦτο θαυμασίως βοηθοῦσι, καὶ ἀποτειχίζουσι τῆς κεφαλῆς ἀπὸ μέθης ὡς ἀκρόπολιν, τῶν μὲν θερμῶν μαλακῶς ἀναχαλώντων τοὺς πόρους καὶ ἀναπνοὴν τῷ οἴνῳ διδόντων· ὅσα δὲ ἡσυχῆ ψυχρὰ, τῷ μετρίως ἐπιψαύειν ἀνακρουομένων τὰς ἀναθυμιάσεις, ὥσπερ ὁ τῶν ἴων καὶ ῥόδων στέφανος· στύφει γὰρ ἀμφότερα, καὶ στέλλει τῇ ὀσμῇ τὰς καρηβαρίας. « Florum halitus mire huic malo medentur, caputque veluti arcem muniunt contra ebrietatem : nam et calidi flores molliter aperiendo meatus faciunt ut perspirare vinum possit: et quæ sunt modice frigida moderato contactu vapores cohibent, ut violacea et rosacea corona : utrumque enim horum adstringit, reprimitque odore suo ea quibus corpus gravatur. » Schola Salernitana de viola : « Crapula discutitur, capitis dolor, atque gravedo. » Hard.

5. *Gravedines.* Τῆς κεφαλῆς βαρύτητα intelligit. Gravatum caput dixit Columell. lib. VI, cap. 9, de febre boum. *Pesanteur de tête.* Hard.

6. *Olfactuque.* Sic ex MSS. Hard. et Chiffl. *olfactu* Gron. et Al. Ed.

7. *Id quod purpureum.* Dioscorid. loc. cit. Φασὶ δὲ τὸ πορφυρίζον τοῦ ἄνθους, etc. Schola Salern. « Purpuream violam dicunt curare caducos. » Hard.

8. *Flos albæ suppurata.* Flos τοῦ λευκοΐου, cujuscumque coloris sit præter purpureum. Dalec.

9. *Alba.* Diosc. lib. III, c. 138, et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 202. Hard.

10. *Ideoque aridis.* Dioscorides et Galenus ll. cc. Sic etiam MSS. Reg. Colbert. etc. non *attritis*. Hard.

ces[11] ejus cum aceto illitæ sedant lienem : item[12] podagram : oculorum autem inflammationes cum myrrha et croco. Folia[13] cum melle purgant capitis hulcera : cum[14] cerato rimas sedis, et quæ in humidis sunt. Ex aceto vero collectiones sanant.

LXXVII. Bacchar in medicinæ usu aliqui ex nostris per- 1
pressam[1] vocant. Auxiliatur[2] contra serpentes, capitis dolores fervoresque : item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus a partu, et ægilopis incipientibus[3], et ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis, eversis[4], convulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi[5] vetere radices ejus tres, quatuorve decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, et vesicæ calculos. Tunditur[6] et in dia-

11. *Radices*. Dioscorid. loc. cit. Marc. Empir. cap. XXIII : « Sedant lienis dolorem, radices violæ luteæ, si ex aceto spleni vice emplastri apponantur. » Plin. Val. lib. II, cap. 18 : « Radices violæ lotæ (lege *luteæ*), ex aceto illinuntur. » H.

12. *Item podagram*. Dioscorides, loc. cit. Hard.

13. *Folia*. Folia, quibus flos constat, intellige, non quæ ambiunt. Sic et oris hulcera his sanari auctor est Diosc. l. c. Hard.

14. *Cum cerato*. Diosc. loc. citat. Ἀναληφθέντα δὲ κηρωτῇ, ῥαγάδας τὰς ἐν δακτύλῳ θεραπεύει. Ceratum sive cerotum κηρωτὸν, medicamentum est cera temperatum, *du cérat*. H.

LXXVII. 1. *Perpressam*. Sic Reg. 2, Thuan. et Chiffl. Sic ipse Plinius lib. XXVI, cap. 55. Sic Dioscorid. in Noth. p. 441, etsi ibi bacchar, errore haud levi, non secernatur ab asaro : Ἄσαρον, οἱ δὲ νάρδος ἀγρία... Ῥωμαῖοι περπρεσσάμ, οἱ δὲ βάκχαρ. In aliis codicibus *perpensam* legitur. Hard.

2. *Auxiliatur*. Vires plane easdem bacchari Dioscorides attribuit lib. III, cap. 21, et Cratevas item, cujus fragmentum citat Anguillara, P. II, pag. 26. Hard. — Baccharis Dioscor. est *Gnaphalium sanguineum*. Cf. sup. cap. 16. Ed.

3. *Ægilopis incipientibus*. Sic libri scripti et editi. Mallet Brot. *ægilopiis*, ut passim alibi Plinius. Ægilopia, *fistule lacrymale*. Ed.

4. *Eversis*. Πτώμασι, ex alto præcipitatis. Dalec.

5. *In tussi vetere radices*. Ita Reg. 1, Colb. 2, 3, et ipse adeo Diosc. loc. cit. At Reg. 2, Thuan. et Chiffl. *rami*, non *radices* legit. Hard.

6. *Tunditur*. Dioscorid. loc. cit. Καὶ εἰς διαπάσματα χρησιμεύει, ἱκανὴν ἔχουσα τὴν εὐωδίαν. H. — *Tunditur et in diapasmata*. Sic ex MSS. Hard. præeunte Salmas. *Conditur cum diapasmate* Gron. et Al. Ed.

pasmata. Vestibus odoris gratia inseritur. Combretum, quod simile ei diximus[7], tritum cum axungia, vulnera mire sanat.

1 LXXVIII. Asarum jocinerum vitiis salutare esse traditur, uncia sumptum in hemina mulsi mixti. Alvum purgat[1] ellebori modo. Hydropicis prodest[2], et præcordiis, vulvisque, ac morbo regio. In mustum si addatur, facit vinum urinis ciendis. Effoditur quum folia emittit. Siccatur in umbra. Situm celerrime sentit.

1 LXXIX. (xx.) Et quoniam quidam, ut[1] diximus, nardum rusticum nominavere radicem baccharis, contexemus et gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus[2]. Ergo adversus serpentes[3] duabus drachmis in vino succurrit. Inflammationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item[4] jocineris et renum; suffusisque felle[5]. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus.

1 LXXX. Ejus vero quod phu eodem loco[1] appellavimus,

7. *Combretum, quod simile ei diximus*. Cap. 16. Hard. — *Juncus maximus;* et mox *Asarum europæum*, de quo jam pluribus locis dictum. Ed.

LXXVIII. 1. *Alvum purgat*. Dioscorides, lib. I, cap. 9, ait radices bibitas drachmis sex ex aqua mulsa, ellebori modo purgare. Hard.

2. *Hydropicis prodest*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

LXXIX. 1. *Quidam, ut diximus*. Cap. 16. Hard.

2. *In peregrinis arboribus*. L. XII, cap. 26. Hard. — *Valeriana celtica* (*Triand. monog.* gen. 77 Pers. *Dipsac.* Juss.). Ed.

3. *Ergo adversus serpentes*. Totidem verbis Diosc. lib. I, cap. 7. H.

4. *Item*. Subintellige ex antecedentibus, *inflammationibus*. Dioscorid. loc. cit. Ὠφελεῖ δὲ καὶ τὰς περὶ τὸ ἧπαρ φλεγμονὰς, καὶ ἰκτερικοὺς, καὶ πνευματώσεις στομάχου, μετ' ἀφεψήματος ἀψινθίου πινομένη. Hard.

5. *Suffusisque felle*. Ictericis videlicet. Hard.

LXXX. 1. *Ejus vero quod phu eodem loco*. Lib. XII, cap. 26. Nardum Creticam sic Veteres appellavere. Hard. — *Valeriana Dioscor.* Sibthorp. (Flor. Græc. tab. XXXIII); foliis omnibus pinnatis, radicalium foliolis ovatis dentato-repandis, radice tuberosa, quam ad Limyrum fluvium Lyciæ Hawkins, Sibthorpii comes, invenit, est sine dubio φοῦ Dioscorid. lib. I, cap. 10; namque nasci in Ponto, *Smyrnio Oleri atro* similia habere folia, flores ex albo purpurascentes, radicem digiti mi-

radix datur potui trita, vel decocta ad strangulatus[2], vel pectoris dolores, vel laterum[3]. Menses[4] quoque ciet. Bibitur cum vino.

LXXXI. Crocum melle non solvitur, nulloque dulci: 1
facillime autem vino, aut aqua. Utilissimum in medicina. Asservatur cornea pyxide[1]. Discutit inflammationes[2] omnes quidem, sed oculorum maxime[3] ex ovo illitum. Vulvarum quoque strangulatus, stomachi exhulcerationes, pectoris, et renum, jocinerum, pulmonum, vesicarumque: peculiariter inflammationi earum vehementer utile. Item tussi et pleuriticis. Tollit et pruritus. Urinas[4] ciet. Qui crocum prius biberint[5], crapulam non sentient, ebrietati resistent[6]. Coronæ quoque ex eo mulcent ebrietatem.

noris crassitudine; quæ omnia cum elegantissima Baueri apud Sibthorpium icone consentiunt. Sprengel. Hist. Rei Herb. lib. I, p. 157. Jam nos monuit vir doctus Nardi Creticæ descriptionem a Plinio desumptam esse ex Diosc. de Phu. Conf. lib. XII, cap. 26. Ed.

2. *Vel decocta ad strangulationes* (sic prius legebatur). Lege, *strangulatus*. Paullo post: « Vulvarum quoque strangulatus. » Sic l. XXII, cap. 13: « Semen potum cum sapa vulvas strangulantes aperit. » Verum videtur, *vulvæ strangulatus*. Lib. XXVI, cap. 15: « Plantago apponitur in lana in dolore vulvæ; in strangulatu bibitur. » Gron.

3. *Vel laterum*. Dioscor. lib. I, cap. 10, πρὸς πλευρᾶς πόνον. H.

4. *Menses*. Diosc. loc. cit. H.

LXXXI. 1. *Cornea pyxide*. Nostri mercatores plumbea magis utuntur. Dalec.

2. *Discutit inflammationes*. Immo potius coquit. Habet enim vim maxime πεπτικὴν et subastringentem. Dal. — *Discutit*. Mitigat erysipelata, inquit Dioscor. lib. I, cap. 25, quæ sunt cum inflammatione conjuncta: aurium quoque inflammationibus prodest. Hard.

3. *Sed oculorum maxime*. Diosc. lib. I, cap. 25: Ῥεῦμά τε ὀφθαλμῶν ἐπιχριόμενος στέλλει σὺν γάλακτι γυναικείῳ. « Oculorum fluxiones illitus ex lacte muliebri cohibet. » H.

4. *Urinas*. Dioscorid. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 238. Hard.

5. *Qui crocum prius biberint*. Plutarch. Sympos. Qu. III, cap. 1, p. 647. Dioscor. loc. cit. bibi idcirco crocum ex passo jubet: Ἀκραίπαλός ἐστι μετὰ γλυκέος πινόμενος. H.

6. *Crapulam non sentiunt, ebrietati eo resistunt* (sic prius). Illud *eo* non esse in veteri codice notat Pintianus; et duo verba delet, ut expositionem proxime præcedentium. Vossian. « Qui crocum prius biberint, crapulam non sentient, ebrietati resistent. » Nec delendum præterea quidquam censemus: sed *eo* et

Somnum[7] facit. Caput leniter movet[8]. Venerem stimulat. Flos ejus igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur.

1 LXXXII. Collyrio uni etiam nomen dedit[1]. Fæx quoque expressi unguento crocino[2], quod crocomagma[3] appellant, habet[4] suas utilitates contra suffusiones oculorum; urinas[5]. Magis excalfacit[6], quam crocum ipsum. Optimum[7], quod gustatu salivam dentesque inficit.

quatuor alii ejurant. Lib. XXXVI, cap. 26 : « Est et viridis lapis vehementer igni resistens. » Gron.

7. *Somnum*. Cels. lib. III, cap. 18, ubi de phreneticis : « Omnibus vero sic affectis, inquit, somnus et difficilis, et præcipue necessarius est : sub hoc enim plerique senescunt. Prodest ad id, atque etiam ad mentem ipsam componendam crocinum unguentum cum irino in caput datum. » Hard.

8. *Movet*. Gravat, replet, afficit, tentat. Idem Galenus multis locis. Dalec.

LXXXII. 1. *Collyrio uni etiam nomen dedit*. Quod διὰ κρόκου dicitur, descriptum a Celso lib. VI, cap. 6, tit. διὰ κρόκου *collyrium* : « Proprie etiam ad caligationem oculorum quæ ex lippitudine oritur, componitur quod διὰ κρόκου vocant. Habet piperis p. x. i; Croci cilicis, papaveris lacrymæ, cerussæ, singulorum p. x. iii; psorici, gummi, singulorum p. x. iiii, » hoc est, pondo denarium quaternum. In collyriis oculorum plurimis admiscetur a Marc. Emp. cap. viii. H.

2. *Ex eo quoque expresso unguento crocino* (sic prius legebatur). Lego, « fæx quoque expressi unguento crocino, etc. » ex vet. cod. confirmante etiam eam lectionem Dioscoride libro primo. Pint.—*Fæx quoque expressi*. Ita MSS. tum nostri, tum Pintiani. Hard.

3. *Crocomagma*. Dioscor. lib. I, cap. 26 : Τὸ δὲ κροκόμαγμα γίνεται ἐκ τοῦ κροκίνου μύρου, τῶν ἀρωμάτων ἐκπιεσθέντων καὶ ἀναπλασθέντων. « Crocomagma fit ex unguento crocino, expressis aromatis, et in pastillos digestis. » Crocomagma igitur fæx est et recrementum olei unguentive crocini. Celsus, lib. V, c. 18 : « Crocomagma, quod quasi recrementum ejus est. » Hard.

4. *Habet suas utilitates contra suffusiones*. Dioscorides, loc. citat. Δύναμιν δὲ ἔχει σμηκτικὴν τῶν ἐπισκοτούντων ταῖς κόραις. « Vim habet ea detergendi, quæ pupillis oculorum caliginem offundunt. » Hard.

5. *Urinas*. Subintellige, habet utilitates et contra urinas, quas admodum ciet : δύναμιν ἔχει οὐρητικὴν, inquit Dioscor. loc. cit. Hard. — *Urinas. Magis excalfac.* Gronov. et Al. ante Hard. *urinas magis excalfac.* Mox pro *gustatu*, *gustatum*. Ed.

6. *Magis excalfacit*. Et vim ei θερμαντικὴν Dioscorid. assignat loc. cit. Hard.

7. *Optimum*. Dioscorides, loc. cit. Hard.

LXXXIII. Iris rufa melior quam candida. Infantibus 1
eam circumligari salutare est, dentientibus præcipue, et tussientibus, tinearumve vitio laborantibus[1] instillari. Cæteri effectus ejus non multum a melle differunt. Hulcera purgat capitis, præcipue suppurationes veteres. Alvum solvit duabus drachmis cum melle. Tussim[2], tormina, inflationes, pota : lienes[3] ex aceto. Contra serpentium et araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur.
Contra canum morsus, ex oleo imponitur; et contra per- 2
frictiones. Sic et nervorum doloribus. Lumbis vero et coxendicibus[4] cum resina illinitur. Vis[5] ei concalfactoria. Naribus subducta, sternumenta movet, caputque purgat. Dolori[6] capitis cum cotoneis malis aut strutheis illinitur. Crapulas quoque et orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit[7], imposita cum melle. Ad paronychias farina ejus utuntur : cum vino, ad
clavos, vel verrucas, triduoque non solvitur. Halitus oris 3
commanducata abolet, alarumque vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat[8], sed genituram[9] con-

LXXXIII. 1. *Tinearumve vitio laborantibus*, etc. *Tineas* Plin. latine reddit Græcorum ἕλμινθας, lumbricos, quod et multis locis in Dioscoridis versione Ruellius imitatur, ut capite de thymo. Dal.

2. *Tussim*. Diosc. lib. I, cap. 1, πρὸς βῆχας, καὶ στρόφους. Hard.

3. *Lienes*. Dioscorides, loc. cit. Μετ' ὄξους δὲ πινόμεναι θηριοδήκτοις ἀρήγουσι, καὶ σπληνικοῖς. Hard.

4. *Lumbis vero et coxendicibus*. Dioscor. loc. cit. Hard.

5. *Vis ei concalfactoria*. Δύναμιν ἔχει θερμαντικὴν, Dioscorides, loc. cit. Hard.

6. *Dolori*. Ex aceto ad id et rosaceo applicari Dioscorides præcipit, σὺν ὄξει καὶ ῥοδίνῳ. Hard.

7. *Ossa fracta extrahit*. Dioscor. loc. cit. Hard.

8. *Somnum conciliat*. Dioscorides, loc. cit. Hard.

9. *Genituram consumit*. Prodest iis, quibus genitura effluit. Diosc. τὴν γονὴν, τὸ σπέρμα. Græci præterea et θορὸν vocant, quasi vim et impetum quemdam : nam etiam θοῦρος, βίαιος; id quod significavit Arnobius, lib. V, quum scribit : « Sancta et ferventia Numina vim vomuisse Lucilii. » Hesychius et αὐτομάτητα nominat, præsertim quum cogitatione aut memoria vene-

sumit. Sedis rimas, et condylomata[10], omniaque in corpore excrescentia sanat. Sunt qui silvestrem, xyrin[11] vocent. Strumas[12] hæc, vel panos, vel inguina discutit. Præcipitur, ut sinistra manu ad hos usus eruatur[13], colligentesque dicant, cujus hominis utique causa eximant. Scelus[14] herbariorum aperietur[15] in hac mentione. Partem ejus servant, et quarumdam aliarum herbarum[16], sicut plantaginis : et si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusque opus quærunt[17], partem eam quam servavere, eodem loco infodiunt : credo[18], ut vitia, quæ sanaverint,

ris erumpit sponte, qualem his versibus Nonnus ostendit : Οὐ τόσον ἱμείρων ἐπεμήνατο Κυπρογενείῃ, Ἣν ποθέων ἀχίχητα, γονὴν ἔσπειρεν ἀρούρῃ, Θερμὸν ἀκοντίζων αὐτόσσυτον ἀφρὸν ἐρώτων. Festus notat sic effusam in terram genituram Afris dici *bilbit*, quod vocabulum fœditatem significat et confusionem. Scal. — *Genit. consumit.* Consumendoque, ne effluat, facit, unde Diosc. loc. citat. auxiliari ait itidem potam iis, quibus genitura effluit, τοῖς γόνον προϊεμένοις. Hard.

10. *Et condylomata.* Scrib. Larg. compend. ccxv ad condylomata : « Multis et iris contusa, et ex vino mixta, cocta, et posita velut farina hordeacea profuit. » Κονδύλωμα, excrescentia carnis est circa anum, et tubercula quædam in locis muliebribus sanguinem fundentia : sic dicta a similitudine extremorum in quatuor digitis pugno clauso nodorum. Hard.

11. *Xyrin.* Ξυρὶς Diosc. IV, 22, est *Iris fœtidissima.* Ed.

12. *Strumas.* Collectiones omnes, οἰδήματα, ea apposita discuti auctor est Dioscor. loc. cit. Hard.

13. *Ut sinistra manu ad hos usus eruatur.* Gronov. et Al. *sinist. manu lecta ad hos.* Magorum hæc præcepta, indigna sane quæ Nostro, tali quidem viro, sæpius memorentur. Ed.

14. *Scelus.* Herbarii sunt qui medicas herbas legunt venduntque. Firmicus, lib. VIII, cap. 13 : « Herbarios faciet, qui scilicet herbas solerti arte collectas ad medelam laborantium servent. » Græci ῥιζοτόμους et βοτανολόγους vocant. Alias *herbarius* etiam veneficum sonat. Vide Du-Cangium in Glossar. H.

15. *Aperietur.* Gron. et Al. ante Hard. *aperitur.* Ed.

16. *Quarumdam aliarum herbarum.* Ut ranunculi. Dal.

17. *Rursusque opus quærunt.* Ab ægro rursum advocato. Dalec.

18. *Credo.* Eruentes, inquit, colligentesque eam herbam, si dicant, cujus hominis causa eximant, prodesse ægro tum creduntur : *quid* igitur existimandum est aliud velle eos, dum infodiunt rursus eodem loco, ubi parum mercedis tulisse se credunt, quam rebellare iterum ac recrudescere eos morbos, quos ante sanaverint? Horum verborum quis esset sensus, aut quo illa pertine-

faciant rebellare. Saliuncæ radix[19] in vino decocta sistit vomitiones, corroborat stomachum.

LXXXIV. Polio[1] Musæus et Hesiodus perungi jubent 1
dignationis gloriæque avidos[2]: polium tractari, coli: polium[3] contra serpentes substerni[4], uri, vel potari: in vino decoquunt recens, vel aridum, illinique. Splenicis[5] propinant ex aceto: morbo[6] regio in vino: et hydropicis incipientibus[7] in vino decoctum. Vulneribus[8] quoque sic illi-

rent, negabat Salmasius se percipere, in Præexerc. ad Plinium, p. 44. Plinius de batrachio herba, lib. XXV, cap. 109: « Credunt ea rursus sata, rebellare, quæ curaverint vitia: quo scelere et plantagine utuntur. » H. — *Credo*, etc. Immo si planta, qualiscumque sit, rursus infodiatur, qua morbum quemlibet ante curaveris, ægrotanti quid inde mali aut esse, aut nasci unquam potuisse, non insipiens homo credas? Meræ hæc omnia nugæ, quas qui confutare volet, diem et operam perdiderit. Ed.

19. *Saliuncæ radix*. De saliunca conf. ad cap. 20 hujus libri. Ed.

LXXXIV. 1. *Polio*. Nobis *Teucrium Polium*, de quo vid. c. 21. Ed.

2. *Dignationis gloriæque avidos*, etc. Gron. et Al. ante Hard. *dignationis gratia; gloriæque avidos polium tractare, colere*. Ed.

3. *Polium*. Hoc ipsum de tripolio narrat Dioscorides: unde Salmas. in Solin. p. 1067, effici vult habitam a Plinio magno errore herbam eamdem, πόλιον ac τριπόλιον. Salmasio prævivit Nicol. Leonicenus. Sed aberravere ii a vero longissime dum unius Dioscoridis vestigiis insistunt: quem liquet eorum abductum errore, quos Plinius admonet XXVI, 22, cum polio tripolium confudisse. Nam de polio hæc accipienda esse, præter Plinium docet, Dioscoride Anazarbæo vetustior Nicander in Theriac. p. 4, ubi ea recenset, quæ vel instrata serpentes abigant: Ἠ σύ γ' ὑποστορέσαιο λύγον πολυάνθεα κόψας, Ἢ πόλιον βαρύοδμον. Ubi Gorræus interpres: « Viticis aut longæ sectis molire cubile Caudicibus, poliive olidis insternere ramis. » Scholiastes ad eum locum pag. 8: Τὸ πόλιον εἶδος βοτάνης βαρύοσμον, etc. Hard.

4. *Substerni*. In editis hactenus, *substernitur, vel portatur*. In Reg. 1, *substernituri portari*. In Reg. 2, *substerni, uri, potari*, lectione sane haud pœnitenda. Nam Dioscorid. lib. III, cap. 124, polii decoctum epotum ait venenatorum morsibus succurrere; ac mox, substrato eo suffitoque abigi bestias venenatas. H. — Brot. ex Reg. 2 et edit. principe, *substerni, uri, potari*. Et mox alii *decoqui* pro *decoquunt*. Ed.

5. *Splenicis*. Dioscorid. lib. III, cap. 124. H. — Gronov. ut semper alias, *spleneticis*. Ed.

6. *Morbo*. Diosc. loc. cit. H.

7. *Et hydropicis incipientibus*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

8. *Vulneribus*. Diosc. loc. cit. H.

nunt. Secundas mulierum, partusque emortuos pellit[9]: item dolores corporis. Vesicas inanit; et epiphoris illinitur. Nec magis alia herba convenit medicamento, quod alexi-
2 pharmacon[10] vocant. Stomacho tamen inutile esse[11], caputque eo impleri, et abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones, cavendumque ne terram attingat. Hi et folia ejus thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt, et lanatiore canitie. Cum ruta silvestri, et si teratur ex aqua cælesti, aspidas mitigare dicitur : et non secus atque cytinus adstringit et cohibet vulnera prohibetque serpere.

1 LXXXV. Holochrysos[1] medetur stranguriæ in vino pota, et oculorum epiphoris illita. Cum fæce vero vini cremata et polenta, lichenas emendat. Chrysocomes[2] radix calfacit, et stringit. Datur[3] potui ad jocinerum vitia : item pulmonum : vulvæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua : et si cruda detur, hydropicorum aquam.

1 LXXXVI. Melissophyllo[1] sive melittæna si perungan-

9. *Pellit*. Gronov. et Al. ante Hard. *repellit*. Ed.

10. *Alexipharmacon*. ἀλεξιφάρμακον, remedium adversus venena, amuletum contra veneficia. H.

11. *Stomacho tamen inutile esse*. Non solum quod utilitatis nihil affert, sed etiam quod noxium est; ut inimicus, non solum qui amicus et benevolus non est, sed qui etiam malevolus. Horat. « Namque pila lippis inimicum et ludere crudis. » Dal. — *Stomacho*. Prodesse certe stomachicis polion cum melle tritum, auctor est Marcellus, cap. xx. Contra Dioscorid. loc. cit. et male stomachum habere, et ciere capitis dolorem scribit. Hard.

LXXXV. 1. *Holochrysos*. Conf. hujus libri cap. 24. Ed.

2. *Chrysocomes*. Dioscor. quoque lib. IV, cap. 55 : Δύναμιν δὲ ἔχει θερμαντικὴν, καὶ στυπτικὴν ἡ ῥίζα. H. —*Chrysocoma Linosyris*. Conf. sup. cap. 26. Ed.

3. *Datur*. Dioscorid. loc. cit. tum istud, tum cætera chrysocomes remedia totidem verbis affert. H.

LXXXVI. 1. *Melissophyllo*. Sic R. 1, 2, Th. Ch. non ut editi, *sive melittide*. Sic Dioscor. lib. III, cap. 118 : Μελισσόφυλλον, ὃ ἔνιοι μελίτταιναν καλοῦσιν. Et Nicand. in Ther. pag. 39 : Τὴν ἤτοι μελίφυλλον ἐπικλείουσι βοτῆρες, Οἱ δὲ μελίτταιναν· τῇ γὰρ περὶ φύλλα μέλισσαι Ὀδμῇ θαλ-

tur alvearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia[2] istius examina facillime continentur. Idem præsentissimum[3] est contra ictus earum vesparumque, et similium, sicut araneorum : item scorpionum[4]. Item contra vulvarum strangulationes[5], addito nitro : contra tormina e vino. Folia[6] ejus strumis illinuntur, et sedis vitiis, cum sale. Decoctæ[7] succus feminas purgat, et inflammationes discutit, et hulcera sanat. Articularios[8] morbos sedat

γέμουσαι μέλιτος ῥοιζηδὸν ἴενται. « Agrestes meliphyllon eam dixere bubulci, Sive melittænam, quod captæ mellis odore Stridere apes circum soleant, et sidere ramis. » Hesych. Μελίτταινα, πόα τις, ἣν ἔνιοι μελίκταιναν, ἄλλοι μελισσόφυλλον. H. — *Melissa officinalis*, de qua jam dictum. Ed.

2. *Copia*. Respicit illud Virgilii, Georg. lib. IV, vers. 63 : « ... huc tu jussos asperge sapores, Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen : Ipsæ consident medicatis sedibus; ipsæ Intima more suo sese in cunabula condent. » Hard.

3. *Idem præsentissimum*, etc. Dioscorid. lib. III, cap. 118. H.

4. *Contra ictus earum vesparumque et araneorum* (sic prius legebatur). Voss. auctior : « earum vesparumque et similium, sicut aran. » Lib. XXIII, 7 : « vesparumque et similium venenis. » Notavit et Pintianus. Gron.

5. *Vulvarum strangulationes*. Fungorum, μυκήτων. Dioscor. Plinius legit, μητρῶν. Dal. — *Item contra*. Ita MSS. omnes editique libri. Tamen Saracenus in notis ad Diosc. Plinianam orationem emendatione egere putat, ac *fungorum* potius, quam *vulvarum* legi oportere. Dioscorides enim, III, 118, ubi de melissophyllo : Βοηθεῖ, inquit, καὶ τοῖς ὑπὸ μυκήτων πνιγομένοις σὺν νίτρῳ τὰ φύλλα πινομένα, καὶ στροφουμένοις. « Folia quoque addito nitro bibita iis auxiliantur, qui a fungis strangulantur, nec non et torminosis. » Strangulari autem eos, qui fungos ederint, vel ex ipso Dioscoride notum est in Alexiph. cap. 23. Corrigendum igitur ex Dioscoride Plinium pronuntiat. Cur, quæso magis quam ex Plinio Dioscoridem, cujus vitiata fœde exemplaria norunt eruditi? An non fieri perfacile potuit, ut pro ὑπὸ μητρῶν, ab erudito aliquo ὑπὸ μυκήτων scriberetur? Aut si strangulationi quæ a fungis oritur, mederi hæc herba potest, cur non et eadem strangulationi ei opituletur, quæ a conversione vulvæ proficiscitur? Hard.

6. *Folia*. Dioscor. loc. cit. Καταπλασσόμενα δὲ (φύλλα) σὺν ἁλσί, διαφορεῖ χοιράδας, etc. Hard.

7. *Decoctæ*. Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν... πρὸς ἐμμηνίων ἀγωγὴν εὐθετεῖ. Diosc. l. c. Hard. — *Decoctæ succus*. Sic e Chiffl. Hard. Gronov. et Al. « cum sale decocto. Succus, etc. » Et mox *inflationes*, non *inflammat*. Ed.

8. *Articularios*. Hoc folia præstare cum sale imposita dicit Dio-

canisque morsus. Prodest[9] dysentericis veteribus, et cœliacis, et orthopnoicis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur.

1 LXXXVII. Melilotos quoque oculis[1] medetur cum luteo ovi, aut lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit; et capitis[2] cum rosaceo : item[3] aurium e passo, quæque in manibus intumescunt, vel erumpunt[4]. Stomachi[5] dolores in vino decocta, vel cruda tritaque. Idem effectus et ad vulvas[6]. Testes vero, et sedem prociduam[7], quæque ibi sint vitia, recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adjecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Defervescit in vino[8] dulci. Peculiariter[9] et contra meliceridas efficax.

1 LXXXVIII. (XXI.) Trifolium[1] scio credi prævalere

corid. loc. citat. et contra canis rabidi morsus eadem cum vino pota prodesse. HARD.

9. *Prodest dysentericis*. Dioscor. loc. cit. HARD.

LXXXVII. 1. *Oculis medetur cum l. o. aut l. semine.* Scribe, «oculis medetur cum luteo ovi aut lini semine; » tum ex antiquo exemplari, tum ex Dioscoride libro tertio ad verbum. PINT. — Reg. 1, *cum luteo;* Reg. 2, « cum luteo ovi ante lini semine. » Quæ certissima sinceræ scripturæ vestigia. Adde Dioscorid. III, 48, de meliloto : Δύναμιν ἔχει μαλακτικὴν πάσης φλεγμονῆς, μάλιστα δὲ περὶ ὀφθαλμοὺς.... ἐνίοτε δὲ μετ' ὠοῦ λεκύθου, ἢ λινοσπέρμου. Melilotum ad caligines, obscuritates et suffusiones oculorum commendat pariter Theod. Prisc. I, 10, *de oculorum causis*. H. — *Melilotus officinalis* s. *cretica*. ED.

2. *Et capitis*. Dioscor. III, 48 : Καὶ κεφαλαλγίαν πραΰνει ἐμβρεχόμενος μετ' ὄξους καὶ ῥοδίνου. HARD.

3. *Item*. Dioscorid. loco cit. H.

4. *Intumescunt vel erumpunt*. Brot. ex Reg. 1, *intumescant, vel erumpant*. Reg. 2, *rumpant*, forte melius; hæc enim sunt quæ vulgo dicuntur, *crevasses, engelures*. ED.

5. *Stomachi dolores*. Diosc. loco cit. HARD.

6. *Idem effectus et ad vulvas*. Dioscor. loc. cit. HARD.

7. *Testes vero et sedem prociduam*. Dioscorid. loc. citat. HARD.

8. *Vino dulci*. Passo, ad morbos supra recitatos. DAL.

9. *Peculiariter*. Diosc. loc. citat. Θεραπεύει καὶ μελικηρίδας, etc. H. — *Meliceridas*. Recentes per se cum aqua. Diosc. DAL.

LXXXVIII. 1. *Trifolium*. Vide auctorem libri de Simpl. medic. tom. XIII Opp. Gal. p. 1002; Dioscoridem quoque III, 123. Et quæ de trifolio acuto refert Scrib. Larg. comp. CLXIII. H. — De trifolii generibus jam dictum cap. 30 hujus lib. ED.

contra serpentium ictus et scorpionum, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis : vel foliis, et tota herba decocta; serpentesque numquam in trifolio aspici. Præterea celebratis auctoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere xxv grana ejus, quod minyanthes[2] ex eo appellavimus, tradi. Multa alia præterea in remediis ejus, adscribi. Sed me contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet. Sophocles enim poeta venenatum id dicit. Simus 2
quoque[3] e medicis[4], decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem uredines[5] facere, quas si percussis a serpente imponatur. Ergo non aliter utendum eo, quam contra venena, censuerim. Fortassis enim et his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animadverto, semen ejus, cujus minima sint folia, utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in facie illitum.

LXXXIX. Thymum colligi oportet in flore, et in umbra 1
siccari. Duo autem sunt genera ejus : candidum, radice lignosa, in collibus nascens, quod et præfertur : alterum[1]

2. *Minyanthes*. Menianthes (sic Vet. apud Dalec.) quidam ideo dictum volunt, quod integro mense floret : quidam quod ad lunæ radios florem mittat : alii, quod floris foliola veluti lunata et falcata sint. Vide supra cap. 9 hujus libri. Dal. — *Minyanthes*. Μινυανθὲς Galeno de Fac. simpl. med. VIII, pag. 236, qui quæ sit ejusce vocis originatio nescire se fatetur. Forte a minuendo dolore : ἄνθος enim *florem*, μινύειν *minuere* græce sonat. H. — Nobis *Psoralea bituminosa*. Ed.

3. *Simus quoque med. d.* Tradunt quidam (ait Dioscorides) totius fruticis decoctum dolores finire illorum, quos serpentes percusserunt. At si eodem decocto cujuspiam alius foveantur hulcera, perinde affici, ac si serpens momorderit. Miraculi novitatem non satis Plinius explicat. Vide Galenum de Theriaca. Idem fere narrat Ælianus de phalangiorum morsu, lib. XVII, cap. 11 de Animalibus. Dal. — *Simus*. Simo Galenus adstipulatur, lib. de Theriaca ad Pis. c. 4, p. 935. Hard.

4. *E medicis*. Gron. et Al. ante Hard. *medicus*. Ed.

5. *Easdem uredines*. Eosdem pruritus. Hard.

LXXXIX. 1. *Alterum*, etc. Plinius suo judicio, et non veterum scriptorum, hæc statuit. Dioscoridi et Theophrasto unicum est thymi genus, foliis albis, quod in capillo florem habet. Nigrum vero zygis est. Inconsiderate Plin. ejus thymi

nigrius, florisque nigri. Utraque oculorum[2] claritati multum conferre existimantur, et in cibo, et in medicamentis. Item diutinæ tussi : in ecligmate[3] faciles exscreationes facere cum aceto et sale[4].
2 Sanguinem concrescere non[5] pati e melle : longas faucium distillationes extra illita cum sinapi, extenuare : item stomachi et ventris vitia[6]. Modice his tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, quamvis sistunt alvum : quæ si exhulcerata sit, denarii pondus in sextarium aceti et mellis addi oportet. Item si lateris dolor sit[7], aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordiis medentur ex aceto cum melle : quæ potio datur et in alienatione mentis ac melancholicis.
3 Datur et comitialibus[8], quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt et dormire eos oportere in molli thymo. Prodest[9] et orthopnoicis, et anhelatoribus,

florem nigrum esse putat, quod nigrum a Græcis vocari, præcipue a Theophrasto, legerat. Flos quidem in eo genere thymi subpurpureus est. DAL. — *Florisque.* Hoc est, purpurascentis, πορφυρίζοντος, ut ait Dioscor. III, 44, atque adeo in nigredinem vergentis, ut violæ. HARD.

2. *Utraque oculorum.* De thymo tantum albo id Dioscorides. DAL. — *Utraque.* Diosc. loc. cit. Ἀμβλυωποῦντας ἐσθιόμενον σὺν τροφῇ ὠφελεῖ. « Hebetiori oculorum acie præditis in cibo confert. » Sic etiam Plin. Val. IV, 35, de utroque thymo. HARD.

3. *In ecligmate.* Gronov. et Al. *tussi ecligmate faciles.* ED.

4. *Cum aceto et sale.* Dioscoridi cum sale et aceto potum pituitam per alvum detrahit : cum melle in ecligmate faciles exscreationes facit. DAL. — *Cum aceto.* Cum melle, Dioscor. loc. cit. Cum vino Marc. Emp. cap. XVII. HARD.

5. *Sanguinem concr. non pati*, etc. Dioscor. loc. cit. Καταπλασθὲν μετ' ὄξους αἵματος θρόμβους διαλύει. H.

6. *Item stomachi et ventris vitia.* Quoniam cum sale et aceto potum, vim habet pituitam per alvum detrahendi, inquit Dioscorid. loco citato. HARD.

7. *Lateralis dolor sit* (sic prius legebatur). E flatu melancholico. Dioscorid. DALEC.

8. *Datur et comitialibus*, etc. Scrib. Larg. Comp. med. cap. II, n. 15 : « Ad recentem comitialem morbum cito proficit : ad veterem tardius : thymi albi X. P. III, ex aceti cyathis tribus, et mellis boni pondo uncia : ut dilutum jejunus bibat per dies XLV. » HARD.

9. *Prodest et orthopnoicis, et anhelationi* (sic olim). Scribe, *anhelatoribus*, puta πνευματίαις. Lib. XXII, c. 34 : « Anhelatoribus et in tussi vetusta cum porro ex aceto datur. » Lib. XXIII, cap. 7 : « Vesicæ semper utilis et anhelatoribus

mulierumque mensibus retardatis : vel si emortui[10] sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias : et viris vero contra inflationes[11] cum melle et aceto ; et si venter turgeat, testesve, aut si vesicæ dolor exigat[12]. E vino tumores et impetus tollit, impositum[13]. Item cum aceto callum[14] et verrucas. Coxendicibus imponitur[15] cum vino : articulariis morbis, et luxatis, tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant et potionem articularibus morbis trium obo-

ac suspiriosis. » Hoc quoque Pintianus. Gron. — *Prodest*. Dioscor. III, 44, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 178. Hard.

10. *Vel si emortui s. in ut. partus*. Dioscorid. et Galen. ll. cc. Plin. Valer. IV, 35 : « Emortuos partus extrahit. » Hard.

11. *Contra inflationes cum melle et aceto*. De epithymo hoc Dioscorides. Dal.

12. *Aut si vesicæ dolor exigat*. Urinam ciere thymum produnt Dioscor. et Gal. ll. cc. H.

13. *Impetus tollit impositum*. Humorum fluentium et brevi phlegmonem excitaturorum irruptiones et epiphoras. Dalec. — *Impetus*. Quos Græci ἐπιφορὰς appellant, de quibus XX, 26. Hard.

14. *Item cum aceto callum et verrucas*. Et hæc pariter Dioscor. loc. citat. Hard.

15. *Coxendicibus imponitur et articularibus*. Sic Gelenius. Vossianus : « coxendicibus imponitur cum vino, articularis morbis et luxatis tritum ac lanæ inspersum ex oleo. » Pleraque horum jam in medium dederunt ex Chiffl. non *articularis*, in Andegav. quoque conspicuum, quod revocari flagitat *articulariis*, Pintiano jam notatum. Capite præcedenti : « articularios morbos sedat. » Sic et lib. XXII, 24 : « Item articulario morbo et nervorum infirmitate laborantibus. » Lib. XXV, 5 : « Podagris veteribus, articulariis morbis. » Lib. XXXII, 4 : « Paralysin et articularios morbos sentientibus. » Et his quidem locis salvi etiam vulgati codices. Sed et sic legendum lib. XXII, 13 : « Articulariis morbis et podagris plurimi. » Lib. XXIII, 1 : « Item carbunculis, articulariis morbis. » Et cap. 3 : « Podagris incipientibus, item articulariis morbis. » Et 9 : « Articulariis morbis et collectionibus. » Lib. XXVIII, 9 : « In lepris, elephantiasi, articulariis morbis. » Lib. XXXI, 6 : « In tenesmis articulariisque morbis. » Lib. XXXII, 9 : « Podagris articulariisque morbis utile est oleum. » Omnibus enim his locis præstantissimus liber *articularis*. Denique statim post verba e cap. 21 hujus libri proposita : « Dant et potionem articulariis *bonis* trium obolorum pondere in tribus cyathis aceti et mellis, in fastidio tritum cum sale. » Sic MSS. Forte, *articulariis novis*. Gron. — *Coxendicibus*. Diosc. loc. citat. Καὶ ἰσχιαδικοῖς μετ' οἴνου καὶ ἀλφίτων ἐπιτεθὲν ἁρμόζει. H.

lorum pondere in tribus aceti et mellis. Et in fastidio, tritum cum sale.

1 XC. Hemerocalles[1] pallidum e viridi et molle folium habet, radice odorata[2] atque bulbosa : quæ cum melle imposita ventri[3], aquas pellit, et sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum[4], mammarumque post partum doloribus illinuntur.

1 XCI. Helenium ab Helena[1], ut diximus, natum, favere creditur formæ : cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu ejus quamdam gratiam iis veneremque conciliari. Attribuunt et hi-

XC. 1. *Hemerocalles*. Iisdem fere verbis describitur a Diosc. III, 137: Ἡμεροκαλλὶς φύλλα ἔχει καὶ καυλὸν ὅμοια κρίνῳ, χλωρὰ δὲ ὥσπερ πράσα. « Caulem ac folia lilii habet, porri instar virentia. » Lilium est rubrum miniatum seu Byzantinum Clusii Histor. Rar. plant. II, p. 131. Est et in horto Eystettensi, ibi Hemerocallis Chalcedonica appellata. Vidimus in horto Regio. Hard. — Ἡμεροκαλλὶς Dioscor. loc. cit. auctore Sprengelio, est *Lilium Martagon*, quod aliis idem est atque hyacinthus Veterum. Cf. ad hujus libri c. 38 fin. Anguillar. p. 231. Ἡμεροκαλλὶς vero Theophrast. Hist. VI, 1, est *Pancratium maritimum* (*Hexand. monogyn.* gen. 781 Pers. *Narciss.* Juss.). Ed.

2. *Radice odorata*. Εὐμεγέθη, magna. Plinius legit εὐώδη, odorata. Dalec.

3. *Quæ cum melle imposita ventri*. Cum melle lana subdita in pesso adhiberi Diosc. præcipit, loc. cit. Ῥίζα λεῖα τεθεῖσα, καὶ σὺν μέλιτι ἐν ἐρίῳ προστεθεῖσα, πεσσός ἐςιν ὑδραγωγὸς καὶ αἱμαγωγός. Hard.

4. *Folia epiphoris oculorum*. Dioscor. l. c. Hard.

XCI. 1. *Helenium ab Hel. ut diximus, natum*. Conf. huj. lib. c. 33. Τὸ ἑλένιον, de quo Hippocrat. Nat. mulier. 572; Diosc. I, 27, auctore Sprengelio, est *Inula Helenium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *corymb.* Juss.); sed ἑλένιον Theophrast. dictum, Hist. VI, 6; Diosc. I, 28, ἑλένιον αἰγύπτιον, est *Teucrium creticum* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.), de quo Noster cap. 33 ; « Est frutex humi se spargens, dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. » De *nepenthe* vero Homerico magna est quæstio, nec Plinii quidem testimonio dijudicanda; dicit enim a quibusdam helenio hilaritatis effectum attribui, eumque quem habuerit nepenthes Homericum; sed de nepenthe ipso nihil certi videtur afferre. Vid. Excurs. III ad calcem hujus libri, ubi variæ doctorum opiniones de præclarissimo *illo* contra tristitiam iramque remedio, tam erudite quam eleganter exponuntur. Ed.

laritatis effectum eidem potæ in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero[2], quo[3] tristitia omnis aboleatur. Est autem[4] succi[5] prædulcis. Prodest et orthopnoicis radix ejus in aqua jejunis pota. Est autem candida intus et dulcis. Bibitur et contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare.

XCII. Abrotonum[1] duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc feminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo[2] absinthii in utroque[3]. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Usus et foliis[4], sed major 1

2. *Ab Homero*. Locus est Odyss. Δ, v. 221: Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον Νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων. Dalec. — Esse vero nepenthes, quam subsequuta ætas buglosson vocavit, nos borraginem, Plutarch. innuit, Symp. quæst. I, 1, p. 614. Nos plane affirmamus, vel eo ducti argumento, quod vis buglosso plane par adscribitur a summis viris, ut dicturi sumus lib. XXV, 40. Nam in vinum dejecta animi voluptates auget, atque ex ea re vocatur et εὐφρόσυνον. Hard.— *Nepenthes*, etc. Barchusen. *Hist. Medicinæ*, fin. nepenthes Homericum nihil aliud quam ipsum opium esse ait; quod in oratione de hac re habita probandum suscepit. Item opium esse judicat Sprengel. ad Odyss. l. sup. laud. Hist. Rei herb. I, 25. Cf. etiam de Nepenthe Homerico Exc. III ad calc. huj. lib. Ed.

3. *Quo*. Gron. et Al. *quod*. Ed.

4. *Est autem*. Helenium scilicet. Quare et nectaream appellavere alii, et ex ea vinum nectarites concinnatum olim, ut Plinius superius adnotavit, XIV, 19. Hard.

5. *Succi prædulcis*. Hoc falsum, si de inula Plinius scribit. Suspicor Plinium aut libertum ejus scribam, reddere voluisse quod Dioscorides ait, Helenium passo conditum stomacho utile esse, ac salgamarios radicem parum siccatam, decoctam, refrigeratam, in sapam conjectam recondere. Inulas in horto Columella vocat *tristes*, id est, ingratas, et insuaves. Horat. Sat. VI, « inulas ego primus amaras, etc. » Dal.

XCII. 1. *Abrotonum*. Schol. Nic. in Ther. pag. 9: Τοῦ ἀβροτόνου δύο γένη εἰσί· τὸ μὲν κηπεύσιμον, τὸ δὲ ὀρεινόν. Diosc. III, 29, duo genera pariter agnoscit, marem, feminamque: illud Galaticum, istud vero Siculum. Hard. — Mas, *Artemisia Abrotanum*; femina, *Santolina Chamæcyparissus*. Conf. sup. c. 34. Ed.

2. *Amaritudo*. Feminæ quidem hanc inesse prodidit Dioscor. loc. cit. Hard.

3. *In utroque*. In femina candorem foliorum cum seriphio Dioscorides comparat: in mare ramorum gracilitatem cum absinthio. Dalec.

4. *Usus et foliis*. Dioscor. loc.

semini ad excalfaciendum : ideo nervis utile, tussi, orthopnœæ[5], convulsis, ruptis, lumbis, urinæ angustiis. Datur bibendum manualibus[6] fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur et semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest[7] et vulvæ. Concoquit[8] panos cum farina hordeacea, et oculorum inflammationibus illinitur, cum cotoneo malo cocto. Serpentes[9]
1 fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illiniturque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores et frigus accidunt, ut scorpionum et phalangiorum; et contra venena alia pota prodest, et quoquo modo[10] algentibus, et ad extrahenda ea, quæ inhærent corporibus. Pellit et interaneorum[11] mala. Ramo ejus, si subjiciatur pulvino, Venerem stimulari aiunt : efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

1 XCIII. (XXII.) Leucanthemum[1] suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permixtum. Sampsuchum sive amaracum[2], in Cypro[3] laudatissimum et odoratissimum, scorpionibus adversatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert[4] impositum. Minor est eidem

cit. et Galenus de Fac. simpl. med. VI, 1, p. 145. Hard.

5. *Orthopnœæ*. His quoque morbis reliquis mederi abrotonum Dioscorid. admonet loc. cit. H.

6. *Manualibus*. Qui manum impleant. Hard.

7. *Prodest*. Mensibus commorantibus, ἐμμήνων ἐπισχέσει, Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Concoquit*. Dioscor. loc. citat. et Galen. totidem verbis de Fac. simpl. med. VI, p. 146. Hard.

9. *Serpentes*. De serpentibus, phalangiis ac venenis eadem tradit Dioscor. loc. cit. post Nicandrum in Ther. p. 7. Hard.

10. *Et quoquo modo algentibus*. Etiam periodicis febrium rigoribus, inquit Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 145. Hard.

11. *Pellit et interaneorum mala*. Galenus loc. citat. ἕλμινθας ἀναιρεῖ. Item Ælian. Hist. Anim. IX, 33.

XCIII. 1. *Leucanthemum*. De leucanthemo conf. sup. c. 34. Ed.

2. *Sampsuchum sive amaracum*. Dioscorid. III, 47, totidem verbis. H. — Conf. cap. 35. Ed.

3. *In Cypro laudatissimum*. Et Cyzico. Dioscor. Dalec.

4. *Menstruis quoque multum confert*. In pesso subditum, ἐν προσθέτῳ, Diosc. l. c. Hard.

peto vis. Cohibet et oculorum epiphoras[5] cum polenta. Succus[6] decocti tormina discutit. Et urinis[7], et hydropicis utile. Movet et aridum sternutamenta. Fit ex eo[8] et oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos molliendosque[9] nervos; et vulvas calfacit. Et folia[10] sugillatis cum melle, et luxatis cum cera prosunt.

XCIV. (XXIII.) Anemonas[1] coronarias tantum diximus; 1
nunc reddemus et medicas. Sunt qui phrenion[2] vocent. Duo[3] ejus genera: silvestris prima, altera in cultis nascens,

5. *Cohibet et oculorum epiphoras.* Diosc. l. c. Hard.

6. *Succus decocti*, etc. Dioscorid. loc. citat. Hard.

7. *Et urinis et hydropicis.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Fit ex eo et oleum.* Seorsim ac diversis capitibus de amaracino oleo, et sampsuchino Dioscorides egit: ac de isto quidem, cap. 58, et de illo, capite 68, libri primi: non quod amaracum a sampsucho differre velit; sed quod unguenta ea concinnandi modos tradat geminos: quos ut confectionis genere, sic et appellatione secerni voluit. Hard.

9. *Ad excalfaciendos molliendosque nervos.* Diosc. I, 68. Hard.

10. *Et folia.* Hæc totidem fere verbis Diosc. III, 47. Hard.

XCIV. 1. *Anemonas.* Anemonem Ovid. Metam. X, 732, *Adonidis florem* his verbis appellare videtur: «... sic fata, cruorem Nectare odorato sparsit, qui tactus ab illo Intumuit; sicut pluvio pellucida cælo Surgere bulla solet, nec plena longior hora Facta mora est, quum flos de sanguine concolor ortus, Qualem quæ lento celant sub cortice granum, Punica ferre solent, brevis est tamen usus in illo. Namque male hærentem, et nimia levitate caducum Excutiunt idem, qui perflant omnia venti.» Dalec. — Anemonem e lacrymis Veneris natam auctor est Bion, I, 66: Αἷμα ῥόδον τίκτει, τὰ δὲ δάκρυα τὰν ἀνεμώναν. Flos vero quem canit Ovid. Metam. X, 725 sqq. est eodem nomine ipsa *Adonis æstivalis*, e cruore juvenis, quem Venus deperibat. Vid. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 34. De anemone egimus sup. cap. 38. Ed.

2. *Sunt qui phrenion.* Φρένιον. Sic sane in Indice. Et MSS. Regg. Th. Ch. *fremion* habent; vera tamen lectio φαίνιον videtur. Nam Theocriti Schol. ad Idyll. E, vers. 92: Σωσίβιος, inquit, τὰς ἀνεμώνας παρὰ Λάκωσι φαινίδας καλεῖσθαί φησι. A splendore fortassis et coloris venustate, ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι. Hard. — *Phrenion.* Gron. et Al. *phenion.* Vet. ap. Dal. *phænion.* Ed.

3. *Duo.* Eadem leges pariter ap. Diosc. II, p. 207: Ἀνεμώνη διττή, ἡ μὲν ἀγρία, ἡ δὲ ἥμερος. Recentiores herbarii centum amplius genera norunt, ut diximus cap. 38. H. — Immo trecentæ et amplius *Anemones hortensis* varietates in hortis

utraque sabulosis. Hujus[4] plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ copiosissima est : aut purpureum, aut lacteum. Harum trium folia apio similia[5] sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi[6]. Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante : unde et nomen accepere[7]. Silvestri amplitudo major[8], latioribusque foliis, flore phœniceo. Hanc[9], errore ducti, argemonem[10] putant multi : alii rursus papaver, quod rhœan appellavimus. Sed distinctio magna[11], quod utraque hæc postea floret. Nec aut succum illarum anemonæ

coluntur, suis quæque nominibus distinctæ. Ed.

4. *Hujus*. Sativæ scilicet, Diosc. l. c. καὶ τῆς ἡμέρου ἡ μέν τις φοινικᾶ φέρει τὰ ἄνθη, ἢ γαλακτίζοντα, ἢ πορφυρᾶ. H. — Ἀνεμώνη ἥμερος, seu sativa, est *Anemone hortensis*; ἀγρία, seu silvestris, est *Anem. apennina* (*Polyand. polyg.* gen. 1356 Pers. *Ranuncul.* Juss.); ἀνεμώνη λειμωνία Theophr. VI, 7, VII, 8, de qua Noster cap. 38, est *Anemone nemorosa*. Conf. Sprengel. Histor. Rei herbar. t. I, pag. 94 et 177. Ed.

5. *Harum trium folia apio similia.* Coriandro, quod eodem ferme recidit, Diosc. loc. cit. et Oribasius, lib. XI, pag. 190. Sed sunt tamen apio, quam coriandro propiora. Hard.

6. *Cacumine asparagi.* Nec calyces habent anemonæ, nec capita, vascula : sed cacumen instar asparagorum est. Οὔτε κωδίαν ἔχουσιν, ἀλλ' οἱονεὶ ἀσπαράγου ἄκρον. Diosc. loc. citat. Vide iconem anemones primæ apud Dodon. p. 431. H.

7. *Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante : unde et nomen accepit.* (sic prius). Voss. *accepere.* Nempe anemonæ, quarum de pluribus generibus loquutus est. Gronov. — *Flos.* At nostræ etiam tranquillo sese aperiunt. Verius forsan nomen iis inditum, quod facile flos vento decutitur. Hesychius : Ἀνεμώνη... πᾶν φυτὸν ταχέως ὑπὸ ἀνέμων φθειρόμενον. Hard.

8. *Silvestri amplitudo major.* Dioscor. hæc totidem verbis, lib. II, cap. 207. Hard.

9. *Hanc.* Totidem verbis Diosc. et Orib. ll. cc. Hard.

10. *Argemonem.* Hanc depictam vide apud Lobelium in Obs. p. 144. Est et in horto Regio. Similis fere papaveri rhœadi. Cæteras ejus notas disce a Diosc. II, 208, Plinioque ipso, XXV, 56. Hard. — *Papaver Argemone* et mox *Pap. Rhœas* (*Polyand. monog.* gen. 1255 Pers. *Papaver.* Juss.), de quo jam Noster egit lib. XIX, cap. 53. Ed.

11. *Sed dist. magna.* Eadem discrimina afferunt auctores mox appellati. Quod et argemone, et rhœas papaver serius florent : nec croceum, ut argemone, dum caulis conciditur : nec candidum, ut papaver, succum reddit, etc. Hard.

reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen.
Prosunt anemonæ[12] capitis doloribus et inflammationibus,
vulvis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient[13] cum
ptisana sumptæ, aut vellere appositæ. Radix comman- 3
ducata pituitam trahit[14], dentes sanat : decocta oculorum
epiphoras[15] et cicatrices. Magi multum quidem iis tri-
buere[16], quamprimum aspiciatur eo anno tolli jubentes ;
dicique, colligi eam tertianis et quartanis remedio. Postea
alligari florem panno roseo, et in umbra asservari, ita
quum opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem
habet, radice contrita, cuicumque animalium imposita,
hulcus facit septica[17] vi. Et ideo expurgandis[18] hulceribus
adhibetur.

XCV. (XXIV.) OEnanthe[1] herba nascitur in petris, folio 1
pastinacæ, radice magna, numerosa[2]. Caulis ejus et folia

12. *Prosunt anemonæ*, etc. Radicis succo naribus infuso valere Dioscorides ait loc. cit. ad purgandum caput : folia cum ptisana decocta, et in cibo sumpta, fecunditatem lactis præbere. Habet hæc etiam Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 157. HARD.

13. *Et menstrua cient*, etc. Dioscor. l. c. HARD.

14. *Radix commanducata pituitam trahit*, etc. Diosc. et Gal. ll. cc. H.

15. *Decocta oculorum epiphoras*. Adde duo verba, *et cicatrices*, ex vetusto exemplari : « Decocta oculorum epiphoras et cicatrices. » PINT. — *Decocta*. Decocta in passo, ἐν γλυκεῖ Diosc. loc. cit. De cicatricibus Galen. loc. cit. οὐλὰς λεπτύνει. Has voculas, *et cicatrices*, ex MSS. addidimus. HARD.

16. *Magi multum quidem iis tribuere*. Notant in margine *quidam*, ut et in Academico est ; sed Vossianus *multum quiddam*. Sic lib. XXII, cap. 2 : « immensum quiddam et hinc sumpsere. » GRON.

17. *Septica*. Σηπτικὴ δύναμις, vis putrefaciendi. Cels. VII, 21 : « Medicamenta, quæ sic exedunt, ne erodant, σηπτικὰ Græci vocant. » H.

18. *Et ideo expurgandis hulceribus*. Gal. loc. cit. HARD.

XCV. 1. *OEnanthe*. Diosc. III, c. 135 : Οἰνάνθη... τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὥσπερ σταφυλῖνος, etc. De forma œnanthes ac viribus ejusdem, paria prorsus cum Plinio tradit. Radicem ad stranguriam adhibet Apuleius cap. 54, tit. 1. HARD. — OEnanthe sic dicta, vel quod cum vite floret, vel quod ejus flos odore et colore florem vitis æmulatur : servat nomen. *OEnanthe pimpinellifolia* (*Pentand. digyn.* gen. 704 Pers. *Umbell.* Juss.). ED.

2. *Numerosa*. Dioscoridi radix non est numerosa, sed in nume-

cum melle ac vino nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundasque purgant. Tussim e melle [3] tollunt urinam cient. Radix et vesicæ vitiis medetur[4].

1 XCVI. (xxv.) Heliochrysum [1], quod alii chrysanthemon vocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia : ad solis repercussum, aureæ lucis in orbem velut corymbis dependentibus, qui numquam marcescunt : qua de causa Deos coronant illo [2], quod diligentissime servavit Ptolemæus rex Ægypti. Nascitur in frutectis[3]. Ciet[4] urinas e vino pota, et menses. Duritias et inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur [5]. Contra serpentium ictus[6], et lumborum vitia [7] bibitur. Sanguinem [8] concretum ventris aut vesicæ absumit cum mulso. Folia ejus [9] trita

rosa et rotunda capitula extuberat. Alia est œnanthe coronaria Theophrast. supra memorata, cap. 11 hujus libri, flore albo, racemoso, labruscæ simili. Observandum œnanthen significare nunc herbam hic descriptam : nunc coronarium florem modo memoratum, quem nostrum lilium convallium esse puto : nunc labruscæ florem. Dal.

3. *Tussim e melle tollunt.* Mulso, Diosc. Dal.

4. *Vesicæ vitiis medetur.* Stranguriæ, Diosc. Dal.

XCVI. 1. *Heliochrysum.* Dioscorid. iisdem fere verbis, IV, 57 : Ἑλίχρυσον, οἱ δὲ χρυσάνθεμον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἀμάραντον καλοῦσιν, ᾧ καὶ τὰ εἴδωλα στεφανοῦσι· ῥαβδίον λευκὸν, χλωρόν... φύλλα στενὰ ἐκ διαστημάτων ἔχον πρὸς τὰ τοῦ ἀβροτόνου· κόμην κυκλοτερῆ, χρυσοφανῆ, σκιάδιον περιφερὲς, ὥσπερ κορύμβους ξηροὺς, etc. H. — *Heliochrysum.* Est *Gnaphalium Stœchas; immortelle.* Cf. cap. 24 et 38. Ed.

2. *Deos coronant illo.* Hoc fit etiam hodie a rusticis nostris. Dal.

3. *Nascitur in frutectis.* Dioscor. loc. cit. φύεται δὲ ἐν τραχέσι καὶ χαραδρώδεσι τόποις, « in asperis et salebrosis. » Interpres Oribasii, XI, pag. 196 : « in asperis et aquosis convallibus. Hard.

4. *Ciet urinas e vino pota.* Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Ambustis cum melle imponitur.* Ex Theophrasto, Histor. IX, 21 : Χρῶνται δ' αὐτῷ πρὸς τὰ πυρίκαυστα, κατακαύσαντες, καὶ μίξαντες μέλιτι. Dalec.

6. *Contra serpentium ictus.* Theophrast. loc. cit. Χρῶνται δὲ αὐτῷ πρὸς τὰ δακετὰ ἐν οἴνῳ. « Usus illius ad serpentium morsus e vino. » Diosc. quoque loc. cit. Hard.

7. *Et lumborum vitia.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Sanguinem concretum.* Hæc rursus iisdem verbis Dioscorid. loco citato. Hard.

9. *Folia ejus trita*, etc. Gronov. et Al. ante Hard. « folia ejus trium obolorum. » Ed.

trium obolorum pondere sistunt profluvia[10] mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore[11] non ineleganti.

XCVII. (XXVI.) Hyacinthus[1] in Gallia maxime[2] provenit. Hoc ibi fuco hysginum tingunt[3]. Radix[4] est bulbacea, 1

10. *Sistunt profluvia mulierum in vino albo.* Dioscor. loc. citat Ἴσχει δὲ καὶ κατάῤῥουν ὅσον τριώβολον νήστει δοθεῖσα ἐν κράματι οἴνου λευκοῦ. « Sistit et destillationes trium obolorum pondere jejunis potui data in vino albo diluto. » Alios sequutus auctores Plinius videtur, aut κατάῤῥουν perperam pro mulierum fluxu accepisse, quum ea vox destillationem pituitæ, et catarrhum significet. Hard.

11. *Vestes tuetur odore.* Vestibus interponi ait Dioscor. loc. cit. ut eas a teredinum injuriis tueatur. H. — Et *Gnaphalio Stœchadi* folia sunt suaveolentia. Ed.

XCVII. 1. *Hyacinthus.* Hyacinthus iste, vacciniumve gallicum, quo hysginum vel purpura inficitur, gladiolus est, et hyacinthus, ut verbis Columellæ utar, IX, 4, cælestis nominis, hoc est, qui et iris vocatur, ut ex Palladio liquet, I, 37; nec tamen iris est, de qua diximus, c. 19, quæ radix medicinæ tantum et unguentis nascitur, non tingendis lanis: sed quam Galli vocant, quasi gladiolum, *du glaïeul.* Ita Anguillara part. IX, pag. 153, quos alii deinde sequuti sunt. Decepti vero errore omnes, qui nihil irin ab hyacintho differre censent. Hyacinthi porro gallici tractationem Plinius nunc attingit obiter, ubi de vulgari tantum hyacintho agendum ex proposito videbatur: quod, ut ipse admonuit, XX, 45, sæpe contexenda sunt ea quæ sunt ex eodem nomine pendentia. H. — *Hyacinthus.* Nobis est *Gladiolus communis* (*Triand. monog.* gen. 101 Pers. *Irid.* Juss.). Conf. lib. XVI, cap. 31, et huj. lib. cap. 38. Ed.

2. *Maxime provenit.* Gronov. et Al. ante Hard. *eximie.* Ed.

3. *Hoc ibi fuc. hysginum tingunt.* Hysginum porro colos est affinis coccineo. Parmensis editio, cæteræque ante Hermolaum, atque adeo libri omnes manu exarati, Regg. Colb. Ch. Th. « Hoc ibi loco hysginum tingunt. » Reposuit Hermolaus, « hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. » Nos certiore conjectura, « hoc ibi fuco hysginum tingunt. » Sic roseo fuco purpuram Catullus dixit in Argon. H. — Recte Harduinus; sed jam pridem locum sic emendatum dederat Gron. Conf. ad cap. 36 hujus lib. Ed.

4. *Radix.* Hyacinthi nimirum alterius, seu vulgaris, atque Italici, ut diximus XVI, 31, mancipiis sati. Dioscorides Plinio suffragatur IV, 63 : Ὑάκινθος φύλλα ἔχει ὅμοια βολβῷ... ῥίζαν καὶ αὐτὴν ἐμφερῆ βολβῷ. Et Galen de Fac. simpl. med. VIII, p. 237 : Ὑακίνθου ἡ μὲν ῥίζα βολβοειδής. Hard. — Ὑάκινθος Dioscorid. IV, 63, Sprengelio videtur esse *Narcissus orientalis* (*Hexand. monogyn.* gen. 780 Pers. *Narciss.* Juss.); duas species diversas eodem nomine Plinius sine dubio comprehendit. Ed.

mangonicis[5] venalitiis pulchre nota : quæ e vino dulci illita[6], pubertatem coercet, et non patitur erumpere. Torminibus et araneorum[7] morsibus resistit. Urinam impellit. Contra serpentes et scorpiones[8], morbumque[9] regium, semen ejus cum abrotono datur.

1 XCVIII. Lychnis[1] quoque flammea illa adversus serpentes, scorpiones, crabrones, similiaque, bibitur e vino semine trito. Silvestris eadem stomacho inutilis. Alvum[2] solvit. Ad detrahendam bilem efficacissima[3] duabus drachmis. Scorpionibus[4] adeo contraria, ut omnino visa ea torpescant. Radicem ejus Asiani boliten vocant : qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

1 XCIX. (XXVII.) Et vincapervinca, sive chamædaphne[1], arida tusa hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerrimeque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Alvinis[2] imposita multum prodesse dicitur.

5. *Mangonicis*. Ita MSS. omnes. Venalitii sunt venditores teste Nonio, cap. 2, num. 919, testimonio ipsius Ciceronis in eam rem adducto. Mangonici venditores erant, negotiatores mancipiorum, qui pueros puellasque, quo facilius vendi possent, artificio quodam componere, atque horum ætatem tegere pubertate coercita solebant, ut vendibiliores essent. HARD.

6. *Quæ e vino dulci illita* Diosc. IV, 63, de radice hyacinthi : Ἡ τις σὺν οἴνῳ καταπλασθεῖσα λευκῷ (vel γλυκεῖ) ἐπὶ παίδων, ἀνήβους τηρεῖν πεπίστευται. Galen. loc. cit. ἐν οἴνῳ tantum. HARD.

7. *Araneorum*. Phalangiorum. Dioscor. φαλαγγιοδήκτοις ὠφελεῖ. H.

8. *Contra serpentes et scorpiones*, etc. Dioscor. loc. cit. HARD.

9. *Morbumque*. Diosc. et Galen. abrotonum non adsciscunt : sed id solum, ἰκτερικοῖς δίδοται σὺν οἴνῳ. H.

XCVIII. 1. *Lychnis*. De qua c. 10. Habet eadem Dioscorid. III, 114. H. — Nobis est *Agrostemma coronaria*. ED.

2. *Alvum*. Dioscorid. III, 115.

3. *Ad detrahendam bilem efficacissima*. Per alvum scilicet, κατὰ κοιλίαν. Diosc. l. c. HARD.

4. *Scorpionibus*. Dioscor. loc. cit. post Nicandrum in Ther. pag. 64, cujus et Schol. vide p. 41. HARD.

XCIX. 1. *Chamædaphne*. Vincampervincam nos quidem apud Dioscoridem etiam daphnoides vocari legimus, sed non chamædaphnen. Fallitur hic Plinius. DAL.

2. *Alvinis*. Quibus videlicet alvus est fluida. HARD.

C. Rusci radix decocta[1], bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, et tortuosiore[2] urina, vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui : ex eo[3] sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui et crudam radicem tritam ex aqua bibant : et in totum ad virilia[4], cauliculis ejus ex aceto[5] tritis, nihil utilius putant. 1

CI. Batis[1] quoque alvum mollit[2]. Illinitur podagricis cruda et contusa[3]. Acinon[4] et coronarum causa et ciborum Ægyptii serunt : eademque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, et admodum odorata. Ciet menses et urinas[5]. 1

CII. (XXVIII.) Colocasia[1] Glaucias acria corporis leniri putavit, et stomachum juvari. 1

CIII. (XXIX.) Anthalii[1], quod Ægyptii edunt, nullum alium reperi usum. Sed est herba anthyllion[2], quam alii 1

C. 1. *Rusci radix dec.* Hoc iterum Plinius libro seq. 83, ubi de oxymyrsine, quæ nihil a rusco differt. Hard. — *Ruscus aculeatus.* Ed.

2. *Tortuosiore.* Hoc est, ut ipsemet interpretatur, lib. XXIII, 83, difficili urinæ, præcipue crassæ : hoc est, turbidiori, atque adeo hominem torquenti, dum veluti tortuosa exit. Dioscorid. IV, 146, simpliciter στραγγουρίαν dixit. H.

3. *Ex eo.* Gronov. et Al. ante Hard. *et ex ea.* Ed.

4. *Ad virilia.* Virilium morbos, præsertim urinæ difficultates, et calculos. Dal.

5. *Ejus ex aceto.* Gronov. et Al. ante Harduin. « ejus in vino et aceto. » Ed.

CI. 1. *Batis.* Hæc rursum dicentur lib. XXVI, cap. 50. Hard.

2. *Alvum mollit.* Immo potius urinam ciet. Dal.

3. *Cruda et contusa.* Sic e Chiffl. emendav. Hard. Gron. et Al. *tosta et contusa.* Ed.

4. *Acinon.* Dioscorid. III, 50 : Ἄκινος, ἢ ἄκονος... πόα στεφανωματικὴ, παραπλησία ὠκίμῳ, δασυτέρα δὲ καὶ εὐώδης, παρ' ἐνίοις δὲ καὶ κηπεύεται. Quid sit Dioscoridis ἄκινος nescire se fatetur Anguillara, part. XII, pag. 206. Videtur esse ocimum silvestre pictum a Dodonæo, pag. 279. H.—*Thymus Acinos* Linn. Ed.

5. *Ciet menses et urinas.* Dioscoridi vero menses et alvum pota, ἵστησι, sistit. Dal.

CII. 1. *Colocasia.* Diosc. II, 128, ad cœliacos, dysentericosque commendat : additque vim habere εὐστόμαχον. H.—*Arum Colocasia.* Ed.

CIII. 1. *Anthalii.* Malinathallæ, Theophrast. lib. IV, cap. 10, de qua supra. Ea est nostris, Thrasi. Dalec. — *Cyperus esculentus.* Conf. cap. 52 hujus libri. Ed.

2. *Sed est herba anthyllion.* Diosc.

anthyllum[3] vocant, duorum generum, foliis[4] et ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis[5] apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera[6] chamæpityi similis, brevior et hirsutior[7], purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. Prior vulvis[8] aptissima, ex rosaceo ac lacte imposita[9], et vulneribus. Bibitur in stranguria[10], reniumque arenis, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vulvarum[11], et in torminibus, et in comitiali morbo, cum melle et aceto, quatuor drachmis.

1 CIV. (xxx.) Parthenium[1], alii leucanthes, alii amnacum

in Noth. p. 460 : Ἀνθυλλὶς, οἱ δὲ ἄνθυλλον, οἱ δὲ ἀνθεμίδα, οἱ δὲ λευκάνθεμον. Hard.

3. *Anthyllum*. Gronov. et Al. *anticellion*. Nobis *Cressa cretica* (*Pentand. digyn.* gen. 640 Pers. *Convolvulac.* Juss.). Habitat in Cretæ littoralibus salsis, et apud Tunetanos. Conf. Desfont. Flor. Atlant. tom. I, pag. 220. Ed.

4. *Foliis*. Hæc prior anthyllis descripta a Dioscor. iisdem verbis, III, 153 : ἡ μὲν γὰρ φακῷ παραπλήσια φύλλα ἔχει, etc. Delineata a Dodonæo, p. 542. Hard.

5. *Sabulosis*, etc. Dioscor. loco cit. Ἐν ὑφάμμοις τόποις, καὶ εὐηλίοις, γευομένῳ ὕφαλμος. Hard.

6. *Altera*. Sic Dioscor. totidem verbis loc. cit. Galenus quoque de Fac. simpl. med. VI, p. 157, et interpres Oribasii, f. 190. Est anthyllis chamæpityides minor Lobelii in Obss. pag. 208, scite admodum ibi delineata. Fruticat in aridis arvorum marginibus juxta Montem Pessulanum. Hard. — Nobis est *Ajuga Iva* (*Didynam. Gymnosp.* gen. 1371 Pers. *Labiat.* Juss.). Hanc in Creta invenit Anguillara pag. 237. Conf. et Clus. Rar. Plantar. II, 186. Ed.

7. *Hirsutior*. Densior, δασυτέρα. Diosc. Dalec.

8. *Prior vulvis*. Dioscor. totidem fere verbis, l. c. Hard.

9. *Imposita*. Diosc. in pesso subdita, προστιθέμεναι. Hard.

10. *Bibitur in stranguria reniumque doloribus*. Chiffletianus *anseris* pro *doloribus*, unde quidam *hulceribus*, inquit Dalecampius. Vossianus quoque « reniumque anseris tribus drachmis. » Conjicio, *reniumque arenis*. Sic lib. XXII, 21 : « Potum id pellit tænias et renium arenas. » Et sequenti : « Lapides renium. » Item, « Calculisque et arenis pellendis, et vesicæ pruritibus. » Lib. XXIII, 3 : « Medentur enim arenosæ urinæ. » Lib. XXV, 13 : « extrahere renibus arenam. » Semper autem codex optimus *renium* pro *renum* : plerumque et alii. Gron. — *Bibitur*. Dioscor. l. c. sed quatuor drachmis bibi jubet. Hard.

11. *Altera bibitur in duritia vulvarum*. Dioscor. et Galen. ll. cc. H.

CIV. 1. *Parthenium*. Posterior

vocant. Celsus apud nos[2], perdicium et muralem[3]. Nascitur in hortorum sepibus, flore albo[4], odore[5] mali, sapore amaro. Ad[6] insidendum, decoctum in duritia vulvarum, et inflammationibus. Sicca[7] cum melle, et aceto imposita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines utilis, et calculosis[8]. Illinitur et sacro igni[9]: item strumis, cum axungia inveterata[10]. Magi contra tertianas sinistra manu

aetas matricariam appellavit, *matricaire*. Delineatur a Dodonæo, p. 35; a Matthiolo in lib. III Diosc. p. 907. — *Amnacum*. Sic MSS. omnes, etiam in Indice: non ut editi, *tamnacum*. Quanquam verius utrobique forsan, *amaracum*. Nam Diosc. III, 155: Παρθένιον, οἱ δὲ ἀμάρακον, οἱ δὲ λευκάνθεμον. Sic etiam interpres Oribasii, lib. XII, 210. H. — *Leucanthes, alii amnacum*. Gronov. et libb. ante Hard. editi, « leucanthen, alii tamnacum. » Ed.

2. *Celsus apud nos*. Perdicium, sive muralium, etiam parthenium vocari, cum Celso Diosc. testatur. Verum parthenium quod hic describitur, et amaracum, sive leucanthemum nominari Plinius ait, nusquam perdicii, vel muralii nomen habet. Dal. — *Celsus*. Lib. II, 33: « Herba muralis, inquit (parthenium, vel perdicium appellant), reprimit ac refrigerat. » Et parthenium istud sane refrigerandi ac reprimendi habere vim insitam, haud obscure Dioscor. innuit, qui erysipelatis et inflammationibus imponi jubet. Quamobrem immerito carpitur hoc loco a Barbaro Dalecampioque Plinius, perinde ac si parthenium istud cum altero cognomine confuderit. Hard. — *Matricaria Parthenium* Linn. de qua alio loco dictum. Ed.

3. *Et muralem*. Sic MSS. Reg. et Ch. non *muralium*. Ita etiam Cels. l. c. Hard.

4. *Flore albo*. Diosc. ἄνθη λευκὰ κύκλῳ. Et vero a candore floris λευκανθὲς quoque ei nomen inditum fuit. Hard.

5. *Odore mali*. Ita lib. omnes. An *odore malo*? Nam Diosc. loc. citat. ὀσμῇ ὑπόβρομον, Oribasii interpres, XII, fol. 210, *odore subviroso*. H. — Vet. apud Dal. *malo*. Ed.

6. *Ad*. Ad insidendum valet decoctum, in vulvarum duritiis et inflammationibus: Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς ἐγκάθισμα ὑστέρας ἐσκληρημένης καὶ φλεγμαινούσης ἐστίν. Dioscor. loc. cit. Hard.

7. *Sicca*. Ita libri omnes. Sed Dioscoridem unum si audiamus, *pota* legendum, non *imposita*: Δύναται δὲ ξηρὰ σὺν ὀξυμέλιτι, ἢ σὺν ἁλσὶ ποθεῖσα... φλέγμα καὶ χολὴν ἄγειν κάτω. Diosc. l. c. Hard.

8. *Et calculosis*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

9. *Illinitur et sacro igni*. Diosc. loc. cit. Hard.

10. *Cum axungia inveterata*. Inflammationibus cum flore Dioscor. Plinius legit, pro σὺν τοῖς ἄνθεσι, σὺν στέασι. Dal.

1 evelli eam jubent, dicique cujus causa vellatur, nec respicere. Dein ejus folium ægri linguæ subjicere, ut mox in cyatho aquæ devoretur.

1 CV. (XXXI.) Trychno[1], quam quidam strychnon scripsere, utinam nec coronarii in Ægypto[2] uterentur, quos invitat florum[3] similitudo, in duobus ejus generibus. Quorum[4] alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum vocant, alii callion. Nostri autem vesicariam[5], quoniam vesicæ et calculis prosit. Frutex est surculosus verius, quam herba : folliculis magnis, latisque, et tur-

CV. 1. *Trychno*. Ita Gal. de Fac. simpl. med. VIII, p. 237 : Τρύχνον, ἔνιοι δὲ μετὰ τοῦ σίγμα στρύχνον ὀνομάζουσιν. Solanum Latini vocant, teste Plinio, XXVII, 108, ex Celso. Hortense hoc prius a Dodonæo pingitur, pag. 451. Oribasio in MSS. cod. II : Τρύχνον τὸ ἐδώδιμον, ἐν τοῖς κήποις φυόμενον. Cælio Aureliano, II, 7, *uva lupina*. Hard. — Gronov. et Al. permutatis nominibus, « strychno quam quidem trychnon. » Στρύχνος κηπαῖος Dioscor. lib. IV, cap. 72, est nobis *Solanum nigrum* (*Pentand. monogyn.* gen. 506 Pers. *Solan.* Juss.), cujus varietates orientales in Ægypto comedebantur. Ed.

2. *Coronarii in Ægypto.* Solo fructu halicacabi coronarios uti, et cum coronis uti, et cum coronis intorquere, non autem hortensis utriusque vel folio, vel flore, vel fructu, Dioscorides ait. Dalec. — Alterum certe genus, quod halicacabum dicitur, adhiberi solitum in coronas, auctor est Galen. de Fac. simpl. med. VIII, pag. 237, post Diosc. IV, 72. Hard.

3. *Florum similitudo.* MSS. Regg. Colbert. Chiffl. *ederæ foliorum*, verius. Hard.

4. *Quorum alterum, cui acini coccinei*, etc. Secundum hoc solani genus, πυῤῥὸν ἔχον τὸν καρπὸν, ἐοικότα ῥαγὶ σταφύλης κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μέγεθος, inquit Galenus loco cit. Theophr. Hist. IX, 12, καρπὸν dixit ἐρυθρότερον κόκκου. Dioscorid. IV, 72 : Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον στρύχνον, ὃ ἁλικάκαβον καλοῦσιν, etc. Et in Nothis : ἁλικάκαβον, οἱ δὲ καλλιάδα. Cratevas apud Diosc. IV, 75, καλέαν vocat. Hard.—*Folliculi.* Brot. « gran. in folliculis. » Ed.

5. *Nostri autem vesicariam, quoniam vesicæ*, etc. Quemadmodum Græci φυσαλίδα vocant, quoniam intra folliculos orbiculatos vesicæ similes fructum, sive grana, includit, καρπὸν ἐν θυλακίοις περιφερέσι ὅμοιον φύσαις ἔχει. Diosc. loc. cit. Officinæ Mauritanos sequutæ *alkekengi* vocant. H. — *Physalis Alkekengi* (*Pentand. digyn.* gen. 505 Pers. *Solan.* Juss.). Habitat in Italia, etc. calyces fructus sanguinei. Ed.

binatis, grandi intus acino, qui maturescit novembri mense. Tertio[6] folia sunt ocimi[7], minime diligenter de- 2
monstrando[8], remedia non venena tractantibus : quippe insaniam facit, parvo quoque succo[9]. Quanquam et græci auctores in jocum vertere. Drachmæ enim pondere, lusum pudoris[10] gigni dixerunt, species vanas imaginesque conspicuas obversari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniam facere. Quidquid vero adjiciatur 3
ponderi, repræsentari[11] mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi auctores simpliciter dorycnion[12] appellavere, ab eo, quod cuspides in præliis tingerentur illo passim

6. *Tertio*. Tertio solani generi, quod Græci θρύον vocant. Dioscor. IV, 74 : Στρύχνον μανικὸν, ὃ ἔνιοι περισσὸν, οἱ δὲ θρύον ἐκάλεσαν. Τούτου τὸ μὲν φύλλον παραπλήσιόν ἐστιν εὐζώμῳ, etc. Solanum lethale Dodonæi, pag. 453. Italis *belladonna*. Hard.

7. *Ocimi*. Εὐζώμου, non ὠκύμου, erucæ, Dioscorid. lib. IV, cap. 74. Dalec.

8. *Demonstranda remedia, non venena tractanti* (sic lib. ante Hard. editi). Chiffl. *tractantibus*. Subscribit Vossianus ; sed habet præterea *demonstrando*, ut referatur ad τὸ *tertio*, quod multo commodius. Confirmat utrumque liber Academiæ. Gron.

9. *Succo*. De radice videlicet. Dioscorid. Dalec.

10. *Lusum pudoris*, etc. Nam qui drachmæ pondere sumunt, inter dormiendum cum formosis puellis viri, cum pulchris adolescentibus feminæ, rem habere exercereque se Venerem somniant. Theophrastus habet, οὕτως ὥστε παίζειν, καὶ δοκεῖν ἑαυτῷ κάλλιστον εἶναι, « ut lasciviat qui sumpsit, et sibi videatur formosissimus. » Vide Lacunam in Diosc. cap. de Solano. Dalec. — *Lusum*. Hoc verborum ambitu vanas imagines notat, quibus exercere se Venerem somniant ii qui drachmæ pondere solanum lethale biberint. Tamen in MSS. vox *pudoris* abest. Hard.

11. *Repræsentari*. Galen. de Fac. simpl. med. VI, pag. 169, et VIII, pag. 237, si quatuor drachmæ bibantur. Hard.

12. *Dorycnion appellavere*. Sic Apuleius cap. 22 : « Alii strychnon manicon, alii dorycnion, alii cacabon, Itali Apollinarem vocant. » Dioscor. quoque in Alexiph. in præf. p. 401, et cap. 6 : Στρύχνον μανικὸν, ὃ καὶ δορύκνιον καλοῦσιν. Galen. denique κατὰ τόπ. X, 3, p. 637 : Στρύχνου, οἱ δὲ δορυκνίου ῥίζης. Græcis δόρυ cuspis est et lancea. Hard. — Στρύχνος μανικὸς Dioscor. loc. sup. laud. nobis est, auctore Sprengelio, *Solanum insanum*. De quo etiam Theophrastus meminit Hist. Plantarum lib. XI, cap. 12. Conf. Histor. Rei herbar. tom. I, in Dioscorid. Ed.

nascente[13]. Qui parcius insectabantur[14] manicon[15] cognominavere : qui nequiter occultabant, erythron, aut neurada[16] : ut nonnulli[17], perisson : cavendi causa curiosius
4 dicendum. Quin et alterum genus[18], quod halicacabon vocant, soporiferum est, atque etiam opio[19] velocius ad mortem : ab aliis morion[20], ab aliis moly appellatum. Laudatum vero a Diocle et Evenore, Timaristo quidem etiam carmine, mira oblivione innocentiæ[21] : quippe præsenta-

13. *Passim nascente.* Immo rarissima planta est, et hoc seculo nulli cognita. Dal. — *Solanum insanum* certe in Indiis habitat. Ed.

14. *Qui parcius insectabantur.* Libri hactenus editi, post Hermolaum, « qui parcius spectaverant. » Prius in edit. Parm. *spectabatur.* At in Reg. 2 cod. *inspectabantur;* unde nos extrita litterula, *insectabantur* rescripsimus. Tria fuisse nomina ejus herbæ ait; primum quod innocentissimi scriptores indiderint, dorycnion, qui infamare eam voluere, et quantum in ipsis erat, cavere, ne cui noceret. Alterum, quod ii qui parcius insectabantur, et subesse tamen in ejus usu quiddam periculi admonebant, insaniam videlicet; manicon igitur appellarunt. Postremum est, quod ab iis impositum, qui nequiter occultabant, et virus ejus nosci appellato ejus nomine nolebant : quare erythron illi, aut neurada dixere. H.

15. *Manicon.* Ἀπὸ τῆς μανίας, ab insania furiosa sic dicta, vel ἀπὸ τοῦ μένειν, quod pertinax difficillime curetur : vel ἀπὸ τοῦ μονοῦσθαι, quod ægri solitudinem captent, vel ἀπὸ τοῦ μανοῦ, quod mentem laxet atque remittat. Hadrian. Junius, IV, cap. 7. Dal.

16. *Neurada.* Gron. et Al. *neurida*, et mox, « ne cavendi quidem causa. » Ed.

17. *Ut nonnulli.* Sic Diosc. IV, 74, περισσόν. Sic enim legendum, non πέρσιον. Hard.

18. *Quin et alterum genus, quod halicacabon.* Soporiferum ab halicacabo discernit Dioscor. IV, 73, quanquam et ipsi soporifero halicacabi quoque appellationem inditam fatetur. H. — Στρύχνος ὑπνωτικὸς, vel ὑπνώδης, Dioscorid. et Theophrast. nobis est *Physalis somnifera.* Ed.

19. *Opio.* Diosc. contra loc. cit. vim somnificam habere prodidit, opio mitiorem. Hard.

20. *Morion.* Aliud est morion Theophr. descriptum a Dodonæo, lib. III, cap. 90. Dal.

21. *Mira oblivione innocentiæ, quippe,* etc. Parmensia exemplaria, et nonnulla recentiora, *inducentes,* legunt, non *innocentiæ.* Ego hunc locum sic scribendum reor: « mira oblivione hi. Docentes quippe, etc. » claudicante alias sensu. Pint. — *Mira oblivione*, etc. Mira oblivionis innocentia. Oblivionem enim affert iis qui sumpserunt, sed citra noxam valetudinis. Dalec. — *Mira oblivione innocentiæ.* Dalecampius

neum remedium, ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur[22] halicacabo in vino: exceptionem addidere, ne diutius id fieret: delirationem enim gigni[23]. En demon-

format, « mira oblivionis innocentia: » adferre enim oblivionem iis, qui sumpserunt, sed citra noxiam valetudinis. Pintianus, quia Parmense exemplar *inducentis* pro *innocentiæ*, conjectat: « mira oblivione hi. Docentes quippe. » Nimirum jamjam ab Jo. Andrea usque ad Gelenium, opinor, impressa exemplaria vitiose: « minore oblivionem inducentes. » Sed recte quisquis ille, « mira oblivione innocentiæ: » nam Plinius in Diocle et Evenore, ac Timaristo accusat *oblivionem innocentiæ*, qui tam periculosam herbam laudarint: quemadmodum paullo ante *innocentissimos* vocavit, qui nomine ipso absterruerint ab ejus usu. *Innocentia* medici est non monstrasse, quod majori discrimine adhibeatur, quam toleretur, contra quod adhibetur, malum. Hoc lib. cap. 25: « Quanto innocentior alica? » Lib. XXVIII, 1: « Quis veneficia innocentiora fecit, quam remedia? » Lib. XXIX, 1: « Illa autem, quæ timuit Cato atque providit, innocentiora multo et parva opinatu. » Dein legendum videtur: « quippe præsentaneum remedium ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur halicacabo e vino, exceptionem addidere, ne diutius id fieret. » GRON. — Nec aliter Harduin. qui Gronovium ad verbum transcripsit. ED.

22. *Ad dentium mobiles firmandos, si colluerentur*, etc. Prius legebatur: « Si colluerentur: halicacabo uni exceptionem addidere. » Plane contra Dioclis, Evenoris, ac Timaristi sententiam, quos Plinius laudat auctores: ad eam enim medicinam halicacabum adeo non excepere ii, ut in primis potius commendarent; quo nomine carpuntur obiter a Plinio: etsi exceptionem eam, cautionemque adderent, ne diutius in ore id teneretur. In Reg. 2 cod. legitur, *halicacabon vino*. In Colb. 3, *halicacabon vivo*. At Dioscorid. plane rem decidit IV, 73, ubi succum halicacabi decoctum in vino opitulari dentibus ait, si contineatur ore: Ἐναφεψηθεὶς δὲ οἴνῳ καὶ διακρατούμενος, ὀδονταλγίαις ἀρήγει. Ut ex vino Dioscorides, sic ex aceto adhiberi jubet Archigenes apud Galen. κατὰ τόπ. V, pag. 474 et 475. H. — Præerat emendationi Pintianus. ED.

23. *Delirationem enim gigni eo. Nec demonstranda* (sic prius). Pintianus luxatum esse ordinem verborum censet, scribitque « delirationem gigni; neque enim demonstranda. » Voss. et Acad. ignorant τὸ *nec*. Scribe: « delirationem enim gigni. En demonstranda remedia, quorum medicina majoris mali periculum adferat! » Per ironiam quam continuat etiam in sequentibus, etsi vulgo id non appareat. Sic autem volunt scripti: « Commendetur ergo cibis tertium genus, licet: præferatur hortensis saporibus: et nil sit corporis malorum, cui non salutarem strychnon Xenocrates prædicet! » Alia etiam ex Chiffl. annotarunt: *commendetur*

monstranda remedia, quorum medicina, majoris mali pe-
5 riculum afferat. Commendatur ergo in cibis [24] tertium genus, licet præferatur hortensium saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, ut vel profutura de iis commemorare fas putem, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui sunt vaticinandi callentes [25], quod furere ad
6 confirmandas superstitiones aspici se volunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud præteribo, aspidum naturæ halicacabum in tantum adversam, ut radice ejus propius admota soporetur illa sopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

1 CVI. (XXXII.) Corchorum [1] Alexandrini cibi herba est, convolutis foliis ad similitudinem mori, præcordiis, ut ferunt, utilis, alopeciisque, et lentigini. Boum quoque

primi prodimus ex Voss. et Academico. *Hortensis saporibus* fecimus ex more Plinii: quod si meminisset Pintianus, temperasset ex apographo suo laudare *hortensium*. Illud, «cui non salutare strychnos,» si quis tenere malit, quia et Chiffl. et Voss. affirmant, instar illius, de quo etiam supra, « Triste lupus stabulis,» possis tentare : « et nihil esse corporis malorum, cui non salutare strychnos, Xenocrates prædicet. » Gron.

24. *Commendatur ergo in cibis.* Gronov. et Al. *commendatur et in cibis.* Ed.

25. *Qui sunt vaticinandi callentes* (Chiffl. *gallantes*). Qui volebant aspici furere *gallantes* et vaticinari, quasi ab alicujus numinis inspiratione immisso furore, quia id pertinebat ad confirmandas religiones, radicem halicacabi solebant bibere, ut ἔκστασιν inde conciperent et numine repleri viderentur. *Gallantes* de Gallis Matris Idææ vel Deæ Syriæ sacerdotibus, ut *Bacchantes* de Bacchis. Salm.

CVI. 1. *Corchorum.* Corchoron appellant Crateuas, Theophrastus et Nicander, quam Dioscorides anagallidem, inquit Anguillara part. V, p. 92. Ἀναγαλλὶς gemina apud Dioscor. II, 209. Pingitur a Dodonæo, pag. 32. Folia esse ad similitudinem ocimi scribit Theophrast. Histor. VII, 7, sed mori dixeris, an ocimi, parum interest. Hard. — Nobis est *Corchorus olitorius*, auctore Sprengelio, Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 94. Cf. sup. cap 52. Ed.

scabiem celerrime sanari ea invenio : apud[1] Nicandrum quidem et serpentium morsus, antequam floreat.

CVII. Nec de cnico[1] sive atractylide verbosius dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra venenata animalia[2] præberet auxilium : item adversus fungos. Constat[3] a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum[4]. 1

CVIII. (XXXIII.) Et persolutam[1] Ægyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera ejus : femina ac mas : utraque subdita Venerem inhiberi, virorum maxime, tradunt. 1

CIX. (XXXIV.) Et quoniam in mensuris quoque ac ponderibus crebro græcis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel in hoc loco ponemus. Drachma[1] 1

1. *Apud Nicandrum.* In Theriacis, p. 44, ubi adversus serpentes laudat κόρχορον ἠμυόεντα. De eo parœmia vulgata, tum apud Suidam, tum apud Schol. Nicandri, Κόρχορον ἐν λαχάνοις, « etiam corchorus inter olera, » quod vile olus haberetur. Hard.

CVII. 1. *Nec de cnico.* Nobis est *Carthamus lanatus*, de quo conf. sup. cap. 53. Ed.

2. *Contra venenata animalia.* Scorpionum ictus. Diosc. III, 107.

3. *Constat a scorpione*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Non sentire cr.* Deposita vero statim recrudescere. Diosc. Dal.

CVIII. 1. *Persolutam.* Officinarum petasites, ut quidam censent Iphyum Theophrasti, coronaria planta, quæ florem edit ante folia. Vide infra lib. XXV, cap. 9. Petasitis certe alterum genus, quod marem vocant, florem edit rubrum et odoratum : alterum quod feminam appellant, candidum et inodorum. Dal. — *Persolutam.* Peregrina hæc et ignota. Hard.

CIX. 1. *Drachma Att. (fere en. Attica observatione med. utuntur) denarii argentei habet pondus.* Hinc ipse passim, ubi apud græcos auctores *drachmis* definiri pondera invenit, modo drachmas retinet, modo *denarios* subjicit. Gron. de Sestert. 192, 193. — *Drachma.* Transcripsit hoc caput Plinius alter Valer. in præf. operis. Sic etiam Galen. de Comp. med. κατὰ τόπ. VIII, 3, p. 573 : Πρόδηλον ὅτι δραχμὴν λέγομεν νῦν ἐν τοῖς τοιούτοις ἅπασιν ὅπερ Ῥωμαῖοι δηνάριον ὀνομάζουσιν. Celsus ad Natalem, epistola præfixa operi Marcelli Empirici : « Græci medici pondera medicamentorum ad drachmas redigunt : quæ quia ad denarium conveniunt (octoginta enim quatuor in libram incurrunt), pro nota græcæ drachmæ notam denarii posui, et ad ejus pondus dra-

Attica (fere[2] enim Attica observatione medici utuntur) denarii argentei habet pondus; eademque[3] sex obolos pondere efficit. Obolus[4] x chalcos. Cyathus[5] pendet drachmas x. Quum acetabuli mensura[6] dicitur, significa

chmas redegi. » Scrib. Larg. ad Callistum : « Erit nota denarii unius pro græca drachma : æque enim in libra denarii LXXXIV apud nos, quot drachmæ apud Græcos incurrunt. » Cæteris, qui plurimi sunt, appellandis supersedeo. Est autem denarius apud Romanos, nummus argenteus, quales in cimeliis vulgo visuntur, seu consulum ævi, seu imperatorum : quaternos ex his denarios fere nummus noster argenteus in Gallia complectitur, qui triginta assibus æris permutatur. HARD.

2. *Fere*. Caute *fere* addidit : nam et urbis Romæ ponderibus interdum usi, ut Andromachus medicus Neronis, ipso referente Galeno κατὰ τόπ. VI, 6, p. 499. HARD.

3. *Eademque*. Dioscorides, tom. XIII Opp. Galeni, pag. 984 : Ἡ δὲ δραχμὴ, ἡ καὶ ὁλκὴ λεγομένη, ἄγει γράμματα τρία, τουτέστιν ὀβολοὺς ϛ'. Suidas : Δραχμὴ, ἓξ ὀβολῶν. Cleopatra apud Galenum tom. cit. pag. 981 : Ἡ δραχμὴ ἔχει ὀβολοὺς ϛ'. Et apud Marcellum Emp. Victoriati pondus, seu denarii dimidii, trium esse obolorum dicitur, cap. 9, p. 78. HARD.

4. *Obolus*. Pauciores alii, ut video, chalcos in obolo uno computant. Diodorus apud Suidam, tantum sex : ὁ δὲ ὀβολὸς χαλκῶν ϛ'. Octo Cleopatra loc. cit. Ὁβολὸς ἔχει χαλκοὺς η'. Plinius decem : ut in drachma chalci omnino sint sexaginta, quas ipse denariorum sexagesimas vocat, lib. XXIX, cap. 11 et alibi. HARD.

5. *Cyathus*. Cyathi mensuram, inquit, drachmarum decem pondere medici definiunt : acetabuli quindecim : quicumque demum is liquor fuerit, qui ad pondus exigeretur. Isidorus Origg. XVI, 25 : « Cyathi pondus decem drachmis appenditur. » Fannius : « At *cotyle* cyathos bis ternos una receptat. Sed de abaco nobis id pondus sæpe notatur : Bis quinæ hunc faciunt drachmæ : si appendere velles. Oxybaphum fiet, si quinque addantur ad istas. » Demetrius Alabaldus, de minutiis, c. de Mensuris, inter Auctores linguæ Lat. p. 1527: « Cyathi vero pondus, inquit, fere drachmæ decem, sicut oxybaphi quindecim. » E Græcis Cleopatra, loc. cit. Ὁ κύαθος ἔχει δραχμὰς ί. H.

6. *Quum acetabuli mensura*. Græci ὀξύβαφον vocant, quasi proprie ita dictum fuerit vasculum infundendo aceto comparatum, in quod intingerent cibum sumentes. *De* liquorum eo pondere, quod acetabulum caperet, suffragatur Plinio præter Fannium ac Demetrium proxime appellatos, Heras medicus, apud Galenum, κατὰ γένη, V, cap. 6, pag. 786, ubi cotylen, quam Plinius heminam vocat, drachmas omnino ait sexagenas efficere, si appendantur, ὡς ξ' δραχμὰς ἑλκούσης τῆς κοτύλης· καὶ γὰρ ἕλκει ἥγε Ἀττι-

heminæ quartam partem, id est, drachmas xv. Mna[7], quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

κὴ, θ' οὐγγιῶν οὖσα τῶν Ἰταλικῶν. Cleopatra, loc. cit. Ἡ κοτύλη, μέτρῳ μὲν ἔχει κυάθους ς'. σταθμῷ δὲ, ⊲ ξ' οὐγ. ζ καὶ σ'... τὸ ὀξύβαφον, ἔχει μέτρῳ μὲν κοτύλης τέταρτον, κύαθον α' σ''. σταθμῷ δὲ ⊲ ιέ. « Cotyle sive hemina, mensura quidem habet cyathos sex, pondere vero drachmas 60 sive uncias septem et semis... Acetabulum habet mensura quidem heminæ quartam partem, cyathum unum et semis : pondere vero drachmas XV. » Hard.

7. *Mna*. Hæc Cleopatræ pariter medica definitio est, mnæ pondus intelligi in medicamentis, ubi sunt Atticæ drachmæ centum : Ἡ Ἀττικὴ μνᾶ ἔχει οὐγκίας ιϐ' σ'' ⊲ ρ'. « Mna Attica habet uncias duodecim et semis, drachmas centum. » Nec vero una semper apud medicos locis omnibus temporibusque minæ æstimatio : Ex iis enim, inquit Galen. κατὰ γένη, V, 3, p. 778, qui minam in drachmas secant, alii centum, alii etiam plurium drachmarum esse confirmant : quia et unciam plerique septem drachmas et semissem valere malunt, alii septem dumtaxat : octo reliqui : Ἀλλὰ τῶν εἰς δραχμὰς ἀναγόντων τὴν μνᾶν, εἰσὶν οἵ φασιν ἑκατὸν εἶναι δραχμῶν τὴν μνᾶν, ἔνιοι πλειόνων· ἐπειδὰν καὶ τὴν οὐγγίαν οἱ πλεῖστοι μὲν ἑπτὰ καὶ ἡμίσεως δραχμῶν εἶναί φασιν· ἔνιοι δὲ ζ' μόνον· ἕτεροι δὲ η'.

EXCURSUS I

DE VIOLIS VETERUM.

Ad ea Plinii verba, lib. XXI, cap. 14, pag. 19:

Violis honos proximus; earumque plura genera. Purpureæ, luteæ, albæ: plantis omnes, ut olus, satæ. Ex iis vero, quæ sponte apricis et macris locis proveniunt, purpureæ, latiore folio, statim ab radice carnoso, exeunt: solæque græco nomine a cæteris discernuntur, appellatæ ia, et ab his ianthina vestis. E sativis maxima auctoritas luteis. Genera iis: Tusculana, et quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. In totum vero sine odore, minutoque folio calathiana, munus autumni, cæteræ veris.

Conf. etiam libri ejusdem capp. 38, 40 et 76.

I. Ἴον, Μελάνιον, *Viola odorata.*

Si optio mihi fuisset atque potestas, ordinem eorum, de quibus in hoc specimine disputatur, statuendi, opportunius nihil mihi accidere potuisset, quam si licuisset earum plantarum præmittere disquisitionem, quæ et eruditionem non vulgarem, et aciem ingenii, et rei botanicæ intimam cognitionem desiderant. Etenim legem, quam Thebanus poeta sanxit:

Ἀρχομένου δ' ἔργου πρόσωπον
Χρὴ θέμεν τηλαυγές,

ecquis non observaverit, qui litteris quædam mandaturus est? Aliam autem seriem suadebant aliæ instituti mei rationes, atque earum potissimum plantarum expositio præferenda esse videbatur, quæ, quam aliena sit a veteribus scriptoribus systematica plantarum finitio, quam-

que multa sæpe vegetabilia uno insigniverint nomine, docet. Cujus quidem rei exemplum afferunt luculentissimum violæ, quarum varia occurrunt genera apud Veteres eodem nomine insignita. Si quis itaque τὰ ἴα Græcorum crederet ubique unicum dumtaxat genus signare, is vehementer errare mihi videtur.

Antiquissimis autem temporibus τῶν ἴων nomine celebrabantur apud Græcos *Violæ odoratæ*, quas significanter quoque μελάνια appellare consuerunt. Immo Alexandrini raro quodam connubio λευκοΐον τὸ μέλαν dixerunt: auctor enim libri de *natura muliebri* contra uteri cancrum λευκοΐου ῥίζαν τοῦ μέλανος ἐν οἴνῳ adhibet (1).

Μελάνια autem seu nigræ appellabantur violæ, vel ob foliorum, vel ob petalorum corollæ colorem. Illud arbitratur Salmasius (2), qui eam ob rationem posuisse Veteres discrimen inter λευκοΐα et μελάνια autumat. Alienum etiam haudquaquam ab usu loquendi apud Veteres, foliorum colorem, qui profunde viridis est, nigrum vocare : sic *myrtus pulla*, *ilex nigra* dicitur (3) : magis tamen petalorum color epitheton id desiderasse videtur, quum in vetustissimis Græcorum monumentis pullus et fuscus color cum violis comparetur (4). Ita Odyss. Δ, 135:

Αὐτὰρ ἐπ' αὐτῷ
Ἠλακάτη τετάνυστο, ἰοδνεφὲς εἶρος ἔχουσα.

Quod Vossius noster optime ita vertit :

Aber darüber
Lag die Spindel gestreckt, mit violenfarbiger Wolle.

Explicat hunc locum Eustathius ita, ut ad similitudinem cum violis et cum atra nube (νέφος) respiciat.

Hesiodus ἰοειδέα πόντον, *mare violaceum*, dicit (Theog. v. 844), quod Hesychius exponit ἐν τῷ ὁρᾶσθαι πορφυροῦν καὶ μέλανα.

Pindarus Evadnen dicit ἰοβόστρυχον (Ol. VI, v. 50), cirros habentem fuscos : ita apud Hesychium occurrit ἰοβλέφαρος de nigricantibus palpebris, et ἰογλήνη de pupilla nigricante.

Longe alieni itaque a veritate, qui, ut Servius Grammaticus, τὸ ἴον Græcorum cum *vaccinio* Virgilii aut ὑακίνθῳ confundunt. Etenim varia

(1) Hippocr. op. p. 570, ed. Foës.

(2) Homonym. Hyl. iatr. cap. 23, p. 23.

(3) Salmas. Plin. Exercit. p. 674.

(4) Ῥοδίζειν τὰ ἴα dicit Heraclides Tarentinus, Geopon. lib. XI, c. 22, p. 828 ed. Niclas, in-8. Lips. 1781.

occurrunt in veteribus poetis loca, quibus apte distinguitur utrumque plantarum genus. Ita Theocritus, Id. X, 28 :

> Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐντὶ καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος,
> Ἀλλ' ἔμπας ἐν τοῖς στεφάνοις τὰ πρᾶτα λέγονται,

ipseque Virgilius, Ecl. X, 39 :

> Et nigræ violæ sunt et vaccinia nigra.

Facit huc quoque Vitruvii locus, ubi silis Attici colorem imitari quosdam ait, qui violam aridam in vas conjectam ad ignem confervescere faciant, e vacciniis vero purpureum confici colorem (1).

Multo longius autem a veritate recedit Marcell. Virgilius, qui jasminum credit violis comprehendi, quum cæruleus color nulli conveniat violæ, sed jasmino. Equidem ne jasminum quidem vidi cæruleo colore distinctum, sed violas plures cognosco eo colore insignes (2).

Jam vero consulamus descriptionem τοῦ μελανίου apud Veteres. Theophrastus id et ἄγριον habet et ἥμερον, quorum illud *Violam caninam*, hoc vero *Violam odoratam* ipsam constituere videtur, colore tamen haudquaquam utrumque differre docet : frutescere et præstantissimo odore celebrari : suavissimo in primis odore et ἀκράτῳ insignes esse eas violas, quæ circa Cyrenen nascantur. Radiculis copiosis eam herbam esse instructam, foliis latis, terræ incumbentibus et parumper carnosis, quæ perpetuo vireant. Florem proferre duplicem, alterum alteri innatum, sicut et rosas et lilia : quod quidem, meo arbitrio, de luxurie floris intelligendum. Per totum fere annum florere, quum cultura accesserit (3).

Dioscorides folia minora hederæ foliis et tenuiora habet, cauliculum ex media radice prodeuntem, cui flosculus insideat suavissimo odore præditus, purpureus : nasci in umbrosis (4) et salebrosis locis (5). Eadem, quæ Theophrastus et Dioscorides habent, repetit fere Plinius (6) : repetunt Arabes plerique, nomine بنفج seu بنفسج (be-

(1) Architect. lib. VII, cap. 14, pag. 147, ed. Læt. Cf. Dodon. Stirp. Histor. pempt. II, lib. I, cap. 1, pag. 157 (fol. Antverp. 1616).

(2) Conf. Brunfelsii Herbar. pag. 139 (fol. Basil. 1534).

(3) Theophr. Histor. Plant. lib. I, cap. 15, pag. 16, cap. 21, pag. 23; lib. VI, cap. 6, pag. 126, 127, cap. 7, pag. 129. De Causs. Plant. lib. I, cap. 15, p. 217, edit. Heins.

(4) Παλισκίοις, l. πολυσκίοις.

(5) Dioscor. lib. IV, cap. 122, pag. 289, ed. Sarracen.

(6) Plin. lib. XXI, cap. 11, pag. 244, ed. Harduin.

nefedsch seu *benefsedsch*) id insignientes (1). Solus ferme Abdollatiphus addit, in Ægypto suavissime olentes nasci violas, e quibus tamen incolæ oleum parare nesciant (2). Ita et nostris temporibus Forskaleus *violam odoram* in Ægypto frequentem invenit (3). Eodem vero nomine بنفسج incolæ Arabiæ felicis *Irin* quamdam insigniunt et *Tageten* (4): veteres quoque Arabes, qui Hispaniam occupabant, *Chrysanthemum* (5). Id nomen transiit apud recentiores Græcos in Μενέξι, teste ipso Forskaleo (6).

Quodsi autem in nomen ipsum ἴον inquirimus, lusisse et poetas et grammaticos in exponendo eo observamus. Et Nicander quidem inde nomen deduxit, quod Ionides nymphæ, quæ ad fontem fluminis Cytheri in Elide colebantur (7), primum hunc florem Ioni, Gargettis, qui eo deduxerat coloniam Atheniensem, largitæ fuerint (8).

En vero Nicandri versus, quos servavit nobis Athenæus:

Ἀλλά τὰ μὲν σπείροιό τε καὶ ὡραῖα φυτεύοις
Ἄνθη Ἰαονίηθι· γένη γε μὲν ἴάσι δισσά,
Ὠχρόν τε, χρυσῷ τε φυὴν (9) εἴ σ' ὤ πατρὸς εἶδε,
Σεύατ' (10) Ἰωνιάδες νύμφαι ςέφος ἀγνὸν Ἴωνι,
Πισαίοις ποθέσασαι ἐνὶ κλήροισι ὄρεξαν.
Ἦνυσε γὰρ χλοῦν, τὴν δὲ μετεσσυμένος σκυλάκεσσιν,
Ἀλφειῷ καὶ λῦθρον ἰῶν ἐπλύνατο γυίων
Ἑσπερίοις νύμφαισιν Ἰαονίδεσσι νυχεύσων.

Mire depravatas fœdissimeque inquinatas Nicandri reliquias, quas antiqui librarii jam expositu satis difficiles habebant, ita intelligendas duco, ut duplex violarum genus statuatur: alterum ὠχρὸν, alterum

(1) Avicenn. lib. II, pag. 140, edit. Arab. fol. Rom. 1593. Deficit id capitulum in plerisque versionibus. Serapion Simplic. aggreg. cap. 141, f, 142, b. (ed. Lugd. in-4, 1510. Mesue Simplic. f. 55, d. (ed. Ven. fol. 1546).

(2) Memorab. AEgypt. lib. I, cap. 2, pag. 32, ed. Paul.

(3) Forskal. Flor. AEgypt. Arab. p. XXXIV.

(4) Ib. pag. CIII, CXX.

(5) Casir. Biblioth. Escurial. vol. I, pag. 334.

(6) Ib. Flor. Constantinopol. pag. XXXIII.

(7) Pausan. lib. VI, cap. 22, pag. 216, ed. Fac.

(8) Athen. lib. XV, pag. 681, ed. Casaub.

(9) Leg. εἰς ὦπα ἰδέσθαι Casaub. aut εἰς ὦπα ἐοικὸς Scaliger, uti Hom. Iliad. III, 158: αἰνῶς ἀθανατῇσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

(10) Ὅσσα γ' Casaub.

autem aureum (χρυσῷ ἐοικός). Hæc quidem differentia posset omnino assumi inter violarum alterum genus, Cheiranthorum, de quibus deinde sermo erit, si ὠχρὸν pallorem aut albidum colorem exprimeret, quum omnino cognoscerent Veteres duplicem Cheiranthorum speciem, *annuam* alteram, alteram *Cheiri*.

Qui quidem significatus non vulgarem omnino habet auctoritatem. Homerus enim, quum Alexandri metum et pallorem, quem Menelai aspectus excitaverat, exprimere conatur, dicit,

ὠχρός τέ μιν εἷλε παρειάς (1),

quod Vossius bene vertit :

Unde Bläss' umzog ihm die Wangen.

Plato diserte exponit hunc colorem, τὸ ὠχρὸν, λευκοῦ ξανθῷ μεμιγμένου (2). Ita apud veteres auctores passim metuentium pallor ὠχρότης dicitur (3).

Uberius autem Galenus colorem ὠχρὸν his verbis : Ἔστι δὲ τὸ ὠχρὸν χρῶμα κατ' ἀλήθειαν τοιοῦτον, οἷον πῦρ, καὶ τὸ τῆς καλουμένης ὠχρᾶς... καὶ γίγνεται τοιοῦτον, ἐπιμιγνυμένης τῷ ὑδατώδει περιττώματι τῆς ὠχρᾶς τε καὶ πικρᾶς καὶ ξανθῆς ὀνομαζομένης χολῆς. Ὅσον γὰρ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος ἐπὶ τὸ λευκότερον ἀποκεχώρηκε τὸ ξανθὸν, τοσοῦτον τοῦτο τὸ ὠχρόν (4). Alteram itaque habemus ὠχροῦ coloris significationem, quæ si his Nicandri verbis subest, parum interest inter ὠχρὸν et χρυσοῦν colorem. Hinc itaque et Casaubonus, et Salmasius vel lacunam adesse, vel corruptum esse hunc locum arbitrantes, ita eum emendare conati sunt, ut ille deesse totum versum post citatum, hic vero, loco ὠχρὸν, ἄχρουν esse legendum statueret. Quodsi vero, quid sentiam, libere dicere liceat, in Casauboni potius sententiam abeundum esse duco : manifesto enim omissa purpurearum seu cærulearum violarum descriptio, quæ multo plus a Veteribus celebrabantur, quam pallidæ seu albæ.

Has itaque Nicander fingit a nymphis Ionidibus Ioni esse primas *oblatas*, alioque loco (5) Proserpinam eas collegisse, quum a Plutone raperetur.

(1) Iliad. III, 35.

(2) Tim. pag. 492, ed. Basil. fol. 1533.

(3) Aristot. Categor. p. 35 (ed. Pac. in-4, Aurel. Allobr. 1607) : Αἰσχυνθεὶς γάρ τις ἐρυθρὸς ἐγένετο, καὶ φοβηθεὶς, ὠχρός.

(4) Galen. Commentar. in Hippocr. de Victu acut. II, pag. 59 (edit. Basil. Græc. fol. 1538).

(5) Athen. lib. XV, pag. 684 :

Ἰωνιάδες τε χαμηλὰς,
Ὀρφνοτέρας, ἅς τύξε μετ' ἄνθεσι Περσεφόνειαν.

Ex *Iûs* metamorphosi nomen belle explicat Heraclides Tarentinus (1).

Iis quoque violis vel ob odorem suavissimum, vel ob nominis sonum, Ionibus gratum, adeo delectabantur antiqui Græci, ut in singularibus ea colerentur violariis, ἰωνίοις (2), utque vel maximam partem sertorum ac coronarum facerent, quibus redimiti Græci ad epulas accedere consueverant. Flores autem, e quibus serta Græcorum nectebantur, enumerat Cratinus apud Athenæum (3) sequenti ordine : Λειρία (*Lilium candidum*), κρίνα (*Lilium Martagon*), κοσμοσάνδαλα (*Lilium bulbiferum*), ῥόδα (*Rosa centifolia*), ἴα (*Viola odorata*), σισύμβρια (*Mentha gentilis s. aquatica*), ἀνεμωνῶν κάλυκες ἠριναί (*Anemone coronaria*), ἑρπύλλα (*Thymus Serpyllum*), κρόκοι (*Crocus vernus* seu *autumnalis*), ὑάκινθοι (*Delphinium Ajacis* seu *Scilla amœna* seu *Hyacinthus orientalis*), ἑλίχρυσον (*Gnaphalium orientale*), οἰνάνθη (*Sium græcum*), ἡμεροκαλλὶς (*Lilium chalcedonicum*), μελίλωτος (*Trifolium Melilotus italica*), κύτισος (*Medicago arborea*).

Hinc etiam ἰοςέφανοι dicebantur Græci, præsertim vero Athenienses, uti sæpius apud Pindarum et Aristophanem (4). Hinc nostrorum temporum poeta, ᾧ χάρις καὶ μοῦσα ἐφέσπετο, Matthissonius, Atticam credit violis maxime abundasse.

> Kein Gang der Liebenden im Frühlingshain
> An Veilchen reich, wie Attika's Gefilde (5),

quod tamen certis quibusdam antiquitatis testimoniis probari plane non potest.

Quod superest, nequeo, quin a Vossio nostro recedam, dum vulgatam lectionem, Od. E, 72 :

> Ἀμφὶ δὲ λειμῶνες μαλακοὶ ἴου ἠδὲ σελίνου
> Θήλεον, κ. τ. λ.

(1) Geopon. lib. XI, cap. 22, pag. 827.

(2) Theophr. Hist. Plant. lib. VI, cap. 1, pag. 118; Jul. Polluc. Onom. lib. I, cap. 12, s. 228, pag. 137, ed. Hemsterhus.

(3) Athen. lib. XV, pag. 685.

(4) Equit. v. 1320 :

> ΑΛΛ. Ποῦ 'ςιν (ὁ δῆμος);
> ΧΟΡ. Ἐν ταῖσιν ἰοστεφάνοις οἰκεῖ ταῖς ἀρχαίαισιν Ἀθήναις

V. 1326 :

> ΧΟΡ. Ὦ ταὶ λιπαραί, καὶ ἰοςέφανοι, καὶ ἀριζήλωτοι Ἀθῆναι.

Acharn. v. 637 :

> Πρῶτον μὲν ἰοςεφάνους ἐκάλουν.

(5) Matthisson's Gedichte, der Genfersee, pag. 10.

ita exprimit :

Grasige Wiesen umher mit Violen und Eppich.

Legendum autem esse σίου l. ἴου post Ptolemæum Evergeten Eustathius jam animadvertit, quum nusquam in pratis violæ proveniant.

Germaniam vero pristinis temporibus caruisse hoc florum genere, antequam Conr. Gesnerus ex Sabaudia primus id in hortos inferret, miror : sed testi ipsi Gesnero credendum est (1).

II. Λευκόϊον, *Cheiranthus annuus* et *Cheiri? Leucoium vernum*.

Plurimum omnino interesse inter prius violarum genus et albas violas seu λευκόϊα, prisca jam antiquitas perspexit, unicam fere germanitatem quærens in florum odore, qui, gratissimus in utroque genere, omnino idem fere est. Protinus dum « diffugere nives, ac acris hiems soluta est, grata veris vice et Favoni » leucoium efflorescere, perque totum annum fere durare; ita etiam differre a violis odoratis, ut folia gerat cauli inhærentia, utque bulbosa gaudeat radice, Theophrastus testatur (2). Deinde odorem præprimis exponit; e longinquo meliorem esse et gratiorem quam e propinquo, quum subtilior sit, neque servare odorem hanc violam siccatam (3), quod Plinius quoque repetit, omisso tamen de bulbosa leucoii radice loco (4) : ex quo Salmasius efficit, depravatum esse illum Theophrasti locum, quum vere de cheiranthis nostris nequaquam dici possit, bulbosa radice gaudere. Verumtamen locus ille Linnæo immortali occasionem præbuisse videtur, ut plantam, quæ verno tempore primitias fere anni ferre solet, *leucoium* appellaret. Bulbosa enim radix huic omnino convenit, neque tamen adeo gratus floris odor, ac Veteres eum describunt. Hinc dubitandum, utrum λευκόϊον Theophrasti unicum tantum genus *cheiranthorum*, an utrumque et *cheiranthorum*, et *leucoii* Linnæani complectatur.

Plinius quidem præter ea, quæ de leucoio ex Theophrasto mutuatur, peculiaria quædam de violis addit. Violæ albæ vitam longissimam trimatu habet, ab eo tempore degenerare (5) : quod et Theocritus testatur (6):

Καὶ τὸ ἴον καλὸν ἔντι ἐν εἴαρι, καὶ ταχὺ γηρᾷ.

Species Plinius lutearum, quibus inter satas maxima sit auctoritas,

(1) Gesner. Hort. German. pag. 286 (fol. Basil. 1561).
(2) Theophr. Hist. Plant. lib. VI; cap. 7, p. 129; lib. VII, cap. 9, p. 143.
(3) Ejus Causs. Plant. lib. VI, cap. 23, pag. 378; cap. 25, p. 381.
(4) Lib. XXI, cap. 7, pag. 239, cap. 11, pag. 244.
(5) Plin. lib. XXI, cap. 11.
(6) Id. XXIII, 29.

tres exhibet : *Tusculanas*, *marinas*, folio aliquanto latiori, sed minus odoratas, et *Calthianas* aut *Calatinas* (1). Illas *cheiranthos* habeo, hanc vero, a Calata oppido Italiæ dictam (2), arbitror esse *Gentianam vernam* Linn. seu *Hippion vernum* Schmidt. (3). Etenim tum Dalecampius, tum Dodonæus, Thaliusque, tum vero Conradus Gesnerus ὁ πάνυ violam calathianam Plinii ita describunt, ut cum nullo fere alio plantarum genere congruere possit, quam cum *Hippio verno* nostratum (4). Nascitur per totam Italiam in locis alpestribus, ut et per Germaniæ et Helvetiæ regiones petrosas. Qui flos quum cæruleo colore, eoque amœnissimo, splendeat, exponendus inde est Dioscoridis locus, qui τῶν ἴων colorem esse et albidum, et μήλινον, ἢ κυανοῦν, ἢ πορφυροῦν dicit (5). Quem cyaneum colorem quum Fuchsius in nullo cheiranthorum flore se reperire meminisset, supposititium præpostere autumavit hunc Dioscoridis locum (6). Servandus tamen hic locus, si calatinas violas a Dioscoride simul comprehendi credimus.

Cavendum tamen, ne cum calatianis violis *caltha* et Plinii, et Columellæ confundatur. Hic enim (7)

> Candida leucoia et flaventia lumina calthæ

conjungit. Ille proximam habet caltham violis concolori amplitudine, odore tamen gravi esse (8). Alioque loco de *cachla* loquitur, quæ *buphthalmus* dicatur (9); ubi Dalecampius in margine *calcham* addit. Lodovicus de la Cerda vero (10) substituit *caltham*. Sic Virgilii versus notus est (11) :

> Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Hanc vero caltham *Calendulam* esse *officinalem* nostram, non suspicor solum, sed exploratum fere habeo.

Redeam autem e diverticulo in viam. Violæ itaque Romanorum albæ, seu λευκόϊα Græcorum a foliorum magis quam a petalorum colore incanæ

(1) Plin. lib. XXI, cap. 6.
(2) Salmas. Plin. Exerc. pag. 630.
(3) Romers Archiv für die Botanik, Heft I, S. 15.
(4) Cf. Bauhini πίναξ, pag. 188.
(5) Dioscorid. lib. III, cap. 138, pag. 230.
(6) Fuchsii Histor. Stirp. cap. 173, pag. 456 (fol. Basil. 1542).
(7) Colum. Cult. Hort. lib. X, v. 97.
(8) Plin. lib. XXI, cap. 6.
(9) Plin. lib. XXV, cap. 8.
(10) Cerda ad Virgil. Bucol. ecl. II, v. 50.
(11) Loc. cit.

dictæ, ideoque et luteæ, et albæ habebantur. Hinc lumen accipiunt poetarum varia loca, e. g. Virgilii Ecl. II, 47:

> Pallentes violas et summa papavera carpens,

Horatii:

> Nec tinctus viola pallor amantium,

Columellæ, lib. X, vs. 101 seq.

> Tum, quæ pallet humi, quæ frondes purpurat auro,
> Ponatur viola.

Et hoc cheiranthorum genus ad serta nectenda adhibebatur, testibus Theophrasto et Plinio. Arabes vero illud nomine *kheiri* (خيري) insignientes, sæpius cum *Viola odorata* commutarunt. Linnæus vero optime hoc nomen *Cheiranthi Cheiri* violis luteis Antiquorum, *Cheiranthi annui* vero, qui incanis maxime foliis gaudet, violis albis adjudicavit. Hic forsan sistit Plinii alteram speciem, *marinam*, nisi *Cheiranthum incanum* aut *maritimum*, qui uterque ad littora maris mediterranei abunde provenit, intellexeris.

Ex Antiq. Botan. Specim. auctore Sprengelio, cap. 1, p. 3 sqq.

EXCURSUS II

DE ASPHODELIS VETERUM.

Ad ea Plinii verba, lib. XXI, cap. 68, pag. 84:

Cæteræ ejusdem generis folio differunt. Asphodelus oblongum et angustum habet, scilla latum et tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur, et semine tosto, et bulbo... Asphodeli mentionem et Homerus fecit. Radix ejus napis modicis similis est: neque alia numerosior..... Theophrastus, et fere Græci, princepsque Pythagoras, caulem ejus cubitalem, et sæpe duum cubitorum, foliis porri silvestris anthericon vocavere: radicem vero, id est, bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum vocant, et asphodelum hastulam regiam, etc.

Conf. etiam lib. XXII, cap. 32.

Miratus sæpius sum, priusquam hoc plantarum genus curatius examinassem, Veteres tantopere dissentire in eodem, ut Galeni certe asphodelus alienus plane sit ab Hesiodi asphodelo; miratus sum, nostrorum criticorum et philologorum fere neminem dissensum hunc suspicatum fuisse, præterque Murrayum neminem fere botanicorum, qui nostris inclaruerunt temporibus, genus id novis illustrasse observationibus.

Celebratissimum profecto plantarum genus, tum apud inferos, in δήμῳ ὀνείρων, frequentia, tum laudibus ipsi ab Hesiodo tributis, tum denique frequentissima in veteribus monumentis commemoratione. Operæ pretium itaque facturum me esse omnino spero, si, quem neglexerunt exegetæ, asphodelum Veterum commentariolo hocce illustrare sategero.

Asphodelus autem, quem vetustissimi Græci describunt, quum omnino genere differat ab eo, de quo et Galenus, et qui eum sequuntur, præcipiunt, præmittenda videtur illius descriptio ex veris fontibus.

Quod primum radices attinet, numerosas illas habent veteres et globosas, ut κεφαλόῤῥιζον dicat totam plantam Theophrastus (1). Ob numerum insignem eorum tuberculorum radicibus adnatorum πολύῤῥιζον appellat eum Porphyrius in epigrammate quodam quod servavit Eustathius (2). Oblongas habet Dioscorides, rotundas et glandibus similes (3). Naporum modicorum speciem præ se ferre Plinius, neque in alia fere planta majorem tuberculorum radici adnascentium numerum animadverti, octoginta sæpe simul acervatis bulbis (4).

Ea singularis radicum structura ad nullam fere aliam Asphodelorum nostrorum speciem applicanda est, quam ad *ramosum*, quem primus fere Dodonæus (5) latius descripsit, post vero dilucidius exposuit Clusius (6), Murrayus autem uberiori illustravit commentario (7). Radices ejus omnino numerosæ, bulbosæ, fasciculatæ sunt; tubera sesquipalmaria, epidermide brunea vestita, interne sordide lutea, carne extus spongiosa, medio compactiori componuntur. Summitati radicis adhærent scopæ fibrarum siccarum ex foliis et squamis radicalibus marcidis. Numerum eorum tuberculorum adeo ingentem aliquando invenit Clusius, dum Olyssipone Hispalim proficisceretur, ut aratro erutos unius plantæ fere ducentos aut plures tuberculos numeraret, putaretque vel quinquaginta libras pependisse totam plantam.

Caulem seu *scapum* esse bulbosarum fere maximum, Theophrastus (8), cubitali majorem esse proceritatem, Scholiastes Theocriti (9), duum fere cubitorum Plinius, læviusculum esse Dioscorides, amplum et purum lævemque Plinius refert. Tripedalem omnino observamus scapum in Asphodelo ramoso, glaucum, erectum, strictum, tectum, ubi nudus est; angulatum vero, ubi floribus tegitur.

Eum caulem veteres Græci ἀνθέρικον passim vocabant, aut ἀνθέρικα (10),

(1) Hist. Plant. lib. VII, cap. 12, p. 865, ed. Bodæi.

(2) Eustath. in Odyss. XI, 573, p. 188.

(3) Lib. II, cap. 199, p. 159.

(4) Lib. XXI, cap. 17.

(5) Stirp. Hist. pempt. II, lib. II, cap. 9, p. 206.

(6) Rarior. plant. histor. lib. II, cap. 39, p. 196.

(7) Comment. nov. Gotting. vol. VI, p. 37, s.

(8) Loc. cit.

(9) Idyll. A, v. 52.

(10) Hippocr. coac. præsag. n. 501, p. 198. Capitis enim fracturas ita explorare jubent Coi medici, ut ἀνθέρικον aut νάρθηκα dentibus corripiat æger, frago-

quod ex variis infra adlegatis locis patet. Ἀθραύςους eos caules, seu firmos solidosque, qui frangi nequeant, appellat Suidas (1).

Ex hac caulis indole forte adagium, ἀνθέρικα θηρίζειν, *anthericum metere*, originem duxit, quod laborem quemvis inanem exprimit.

Albucum vocat Plinius eum caulem, seu *hastulam regiam*, quem acinosum habet, a fructuum ipsi adsidentium frequentia. Magonem præcipere, exitu mensis martii et initio aprilis, quum floruerit, nondum semine ejus intumescente, demetendum, findendosque juxta longitudinem scapos esse, et quarto die in solem proferendos, ita siccatis demum manipulos faciendos. Aridos reddi eos caules cochleis, qui mire in Campania eos persequantur, ac sugendo arefaciant.

Caulem eum aut scapum siccatum Veteres non solum ovibus substernebant (2), sed thorum etiam Theocritus memorat ex asphodelo, conyza ac selino stratum (3).

Decipula quoque ex ejusdem caulis fibris, ad capiendas locustas, ludentes pastores conficere consuerunt (4), quemadmodum et nostrates pastores e juncis ejusmodi crepundias componere solent.

Ipsa quoque nomadum Libycorum mapalia exstructa fuisse his anthericis, seu asphodeli caulibus, testatur Hellanicus apud Athenæum (5).

Neque tamen negandum, ob similitudinem, quæ caules asphodeli siccatos, aliosque vel graminum culmos, vel plantarum etiam marinarum stipites intercedere videretur, calamiferas alias plantas ἀνθερίκων nomine insignitas fuisse. *Scillæ* enim scapus floriger ita vocari videtur ab Arato (6): omnium denique plantarum, quæ spicas gerunt, summitates ἀνθέρικες aut

remque sentire experiatur. Scholiast. Homer. Villoison, p. 456. Scholiast. Theocr. Idyll. Z, v. 68. Scholiast. Nicandr. Theriac. v. 534, ubi κύκλους in καύλους mutandum puto.

(1) Tom. I, p. 211, voc. Ἄνθερ.

(2) Florent. in Geopon. lib. XVIII, cap. 2, p. 1173.

(3) Idyll. Z, v. 68:

> Χ' ἁ ςιβὰς ἑσσεῖται πεπυκασμένα ἔς τ' ἐπὶ πᾶχυν
> Κνύζᾳ δ' ἀσφοδέλῳ τε πολυγνάμπτῳ τε σελίνῳ.

(4) Theocrit. Idyll. A, v. 52; Longi Pastor. lib. I, cap. 4, p. 40 (ed. Boden.) Is παίγνια hæc manifesto vocat, ut itaque otiosæ magis vitæ ludibria quam utilia instrumenta fuerint.

(5) Lib. XI, p. 462.

(6) Diosemea, v. 328:

> Οὕτως δ' ἀνθέρικος τριχθὰ σκίλλης ὑπεραρθῇ.

ἀνθέρικα appellantur a Chrysostomo (1), Neoptolemo (2), Hesychio (3), Scholiaste denique Arati (4). Quin notissimus est Homeri versus de equorum volatus simili cursu (5):

Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον, οὐδὲ κατέκλων,

quod Vossius egregie ita vertit:

Uber die Spitzen des Halms hin flogen sie, ohn' ihn zu knicken.

Marinarum ipsarum nonnullas plantas ἀνθερίκων nomine venisse, patet tum ex Theophrasto ipso (6), tum ex Callimacho (7). Fuci autem hoc antherico intelligi quasdam species, vel *natantem*, vel *canaliculatam*, alio loco docebo.

Nominis ea translatio ad alia hexandriæ genera, quam apud Antiquos reperisse sibi videbatur Linnæus, ipsi etiam persuasit, ut novum quoddam genus construeret, e phalangiis, asphodelis et bulbocodiis Veterum conflatum, quod antherici nomine insigniret.

Jam vero præcipiamus de foliis asphodeli et flore. Esse illa prælonga et angusta et lubrica (8), allii silvestris similia, sed longiora et latiora (9), Græci ferunt auctores; ipsi quoque Arabes τῷ خنثى suo tribuunt folia كالكراث الشامي, similia *allio ascalonico* (10). Eamdem foliorum formam pingit Dodonæus: sunt enim ensiformia, leviter incurva, carinata, caulem amplectentia, glauca, patentissima, radicalia, scapo triplo fere breviora.

(1) Serm. XI in statuas, p. 535, tom. VI, ed. Savill. Καθάπερ γάρ ἐστι τῶν ἀσταχύων οἱ ἀνθέρικες, ὥσπερ τινὰ δόρατα... οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ὥσπερ τινὲς ἀνθέρικες καὶ δόρατα προβέβληνται αἱ τῶν βλεφάρων τρίχες. Conf. Spanhem. ad Callimach. Hymn. in Delum, v. 193.

(2) Apud Schol. Theocrit. Idyll. A, v. 52.

(3) Voc. h. col. 379.

(4) Ad Diosemea, v. 328.

(5) Iliad. XX, 227.

(6) Hist. Plant. lib. I, cap. 7, p. 8, ed. Heins.

(7) Hymn. in Del. v. 193.

(8) Theophr. Hist. Plant. lib. VII, cap. 12, pag. 865, ed. Bodæi. Plin. lib. XXI, cap. 17.

(9) Schol. Theocrit. Idyll. A, v. 52, Z, v. 68. Dioscorid. lib. II, cap. 199, pag. 159; Plin. l. c.

(10) Avicenn. Canon. lib. II, pag. 271.

Flores spica gestare, δασὺ itaque ἄνθος habere, docet Hesychius (1). Albos esse flores, colligere possemus ex Arati versibus (2), ni disertis id doceret verbis Serapion (3), qui et خنثى vocat, et بورق, et عش.

Bis fere florere per annum efficitur ex Nicandri loco, ubi ἀσφοδέλοιο διωδίας meminit (4).

Albos asphodeli sui flores describunt Dodonæus et Clusius. Valerius præterea monet ob florum similitudinem vulgo haberi *Anthericum Liliastrum*, quod hemerocallen aut silvestre lilium vocat, a pharmacopolis sui temporis, pro vero veterum asphodelo, qui vero utique radicibus magnopere differat (5). Albida omnino corolla est asphodelo ramoso, ad basin fere, ubi tubulum campanulatum fusco-viridem format, sexpartita, infera. Spica præterea flores imbricati densissima componuntur, ut κατ' ἐξοχὴν itaque *spicam* seu ἀνθέριχα vocare potuerint veteres.

Eos flores odore fragrantissimo præditos esse, inde effici potest, quod traditum fuerit, Ozolas, qui Locrorum accolæ erant, nomen habere ab insigni asphodelorum bene olentium frequentia (6). Εὔοσμον quoque vocat eam Hesychius.

Apibus denique eos esse gratissimos, et Palladius (7) et Columella (8) docent, quod ex nectariferis glandulis exponi potest, quæ fructum circumstant; namque valvæ ovatæ, conniventes, germen cingentes, quibus stamina nituntur, haudquaquam cum Linnæo pro nectariis habendæ videntur. Eæ autem valvæ genericum statuunt characterem, quo asphodelus et ab antherico, et ab aliis ejus classis generibus distinguitur.

Sertis coronisque inserviisse eas florum spicas, patet ex Theocriti versibus, quibus frondes stringi dicit e quercuum hederarumque foliis et asphodeli depressa loca amantis floribus, in coronas Semelæ et Baccho

(1) Voc. σφόδελος, col. 1325.

(2) Diosem. v. 330:

Τόσσα καὶ ἐν σκίλλης τεκμαίρεται ἄνθεϊ λευκῷ.

Ambigendum omnino esse arbitror, scillam nostram sive asphodelum intellexerit Aratus.

(3) Simplic. cap. 221, f. 154, b. Etiamnum بورف nomine in AEgypto insigniri asphodelum, Forskaleus testatur. (Flor. AEgypt. p. LXV.)

(4) Theriac. v. 534, ubi vid. schol.

(5) Valer. Cord. Annot. in Dioscorid. lib. II, cap. 199, f. 48, b.

(6) Pausan. lib. X, cap. 38, p. 299.

(7) Lib. I, tit. 37, p. 52.

(8) Lib. IX, cap. 4, p. 440.

sacras (1). Suidas refert et Proserpinam et Dianam hisce sertis cinctas fuisse (2) : quam quidem traditionem et postea adhibebimus.

Fructuum ubertate præprimis insignem esse asphodelum, testatur Theophrastus (3) : male itaque Eustathius in Orco fictum fuisse asphodeli pratum, διὰ τὸ τῶν ἀσφοδέλων ἄκαρπον, *quod fructus non ferat asphodelus*, opinatur (4). Esse fructum vero lignosum, triquetrum et nigricantem, nasci ἐν τῷ ϛρογγύλῳ τῷ ὑποκάτω τοῦ ἄνθους, *in (germine) rotundo sub flore*, addit Theophrastus. Monendum vero, a veritate omnino alienum esse posterius adsertum : etenim florem asphodeli aliquis inde superum effecerit, quum tamen inferum habeat. Ad fructum eum spectant, quæ Nicander habet (5) :

Πολλάκι δ' αὖ καὶ σπέρμα, ὅτου λοβὸς ἀμφὶς ἀέξει,

ubi Scholiastes notat, τὸ ἀμφὶς, ἀντὶ τοῦ χωρὶς positum esse, quum quodvis semen asphodeli in singulo λοβῷ aut loculo positum sit, neque plura in eodem legumine lateant.

Cum nostris id, maximam saltem partem, convenit in *Asphodelo ramoso* institutis observationibus, siquidem capsulam fert ovatam, extus rugosam, intus nitentem, trivalvem, trilocularem, quovis vero loculo non unicum, sed bina semina continente, apice dehiscentem. Semina sunt triquetra, rarissime quadrangularia, latere extimo convexo, reliquis concavis, utrinque acuta, coloris plumbei.

Ἀνθερίκου vero nomen varii scholiastæ transferunt potius ad fructum asphodeli, maxime scholiastes Theocriti et Hesychius, quod ita explicandum arbitror, ut, quum spica plantæ florescens eo nomine veniret, superesse etiam fructescenti debuerit id nomen.

Per Germaniam asphodeli has species sponte non provenire autumarunt scriptores seculi decimi sexti, qui primi Veterum plantas cum natura ipsa comparare studebant (6). Haberi autem a vulgaribus pharmacopolis *Anthericum Liliastrum* pro eo, queritur Valerius Cordus, sicut supra monui. Nuperi vero botanici omnino Asphodelum ramosum sponte nascentem inter Germaniæ limites, per Carnioliam (7), Bavariam, ad Tubingam invenerunt (8). Multo vero frequentius provenit in Hispa-

(1) Idyll. XXVI, v. 4.
(2) Tom. I, p. 364.
(3) Hist. Plant. lib. VII, cap. 12, p. 865.
(4) In Odyss. XI, 573, p. 188.
(5) Theriac. v. 536.
(6) Histor. Stirp. pempt. II, lib. II, cap. 9, p. 207.
(7) Scopoli Flor. Carniol. tom. II, n. 412.
(8) Hofman. Flor. German. p. 120.

nia (1), ubi integra pratorum jugera eo consita apparent, in Galloprovincia, Gallia orientali, Italia et Græcia.

In locis vero depressis, pratis floridis et graminosis, cum selino, meliloto aliisque id genus plantis pratensibus crescere constat. Hinc ἀσφόδελον τὸν ὑπὲρ γᾶς dicit Theocritus (2): hinc quoque prata hispanica, ultra Leucadicam rupem, asphodelo abundantia, ubi manes mortuorum vagari Veteres credebant, λειμῶνας ἀσφοδελοὺς vocarunt (3). Notant enim scholiastæ fere omnes, ἀσφόδελον, προπαροξυτόνως pronuntiatum, ipsam plantam, ἀσφοδελὸν vero ὀξυτόνως lectum, prata seu loca indicare, quibus ea planta proveniat (4).

Ut autem latius dilucidiusque pateat, qualia fuerint prata asphodelo consita, quæ Homerus εἰς Ἀΐδην collocavit, primum observemus, plantæ hujus tum fructus, tum vero maxime tubera radicibus adhærentia antiquissimis Græcis cibos præbuisse suavissimos. Priusquam enim Pelasgus docuisset Arcades glandibus *Quercus Esculi* vesci, vitam illi protrahere debebant radicibus et herbis (5). Hæc itaque tubera, uberrime vel uni radici adhærentia maxime eligebant. Hinc Hesiodus, frugalitatem commendans, exclamat:

> Νήπιοι, οὐδ' ἴσασιν, ὅσον πλέον ἥμισυ παντὸς,
> Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄνειαρ.
> Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι (6).

Bene explicat eos versus Plutarchus, ubi ἄλιμον et ἄδιψον vocat asphodelum, quo Epimenides ipse vitam protraxerit (7). Pythagoram quoque hoc cibo ἀλίμῳ et asphodelo et malva usum fuisse testatur Porphyrius (8). Carpit vero eos Plinius, qui *alimon* plantam eamdem crediderint ac asphodelum; esse enim suo nomine alimon, longeque differre id ab

(1) Clus. Rar. plant. Histor. lib. II, cap. 39, p. 196.

(2) Idyll. XXVI, 4.

(3) Odyss. XI, 539, 573; XXIV, 13, 14:

> Αἶψα δ' ἵκοντο κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα,
> Ἔνθάδε ναίουσι ψυχαὶ, εἴδωλα καμόντων.

(4) Hesych. col. 593; Eustath. ad Odyss. XI, 573, p. 188; Suid. tom. I, p. 364; Schol. Lucian. Menipp. p. 13, ed. Græv.

(5) Pausan. lib. VIII, cap. 1, p. 349.

(6) Op. et Dies, v. 40, s.

(7) Conviv. septem Sapient. p. 157. Cf. Plato de Legib. lib. III, pag. 429, ed. Basil. 1534.

(8) De vita Pythag. p. 195, 196 (ed. Holsten. in-8. Cantabr. 1655).

asphodelo (1). *Glycyrrhizam* nostram *glabram* autem esse hanc alimon, Salmasius suspicatur (2). Equidem vero fateor, plures a Veteribus hoc nomine, ἀλίμου, comprehensas plantas mihi videri, quæ ad famem depellendam sufficiant. Et nostram itaque eo nomine insignitam fuisse arbitror, et glycyrrhizam, et malvam. Quod egregie probatur Porphyrii supra adlato loco, quem totum hic apponere liceat: Ἀλίμοις ἐχρῆτο καὶ ἀδίψοις τροφαῖς· τὴν μὲν ἄλιμον συντιθεὶς ἐκ μήκωνος σπέρματος καὶ σησάμου, καὶ φλοιοῦ σκίλλης πλυνθείσης ἀκριβῶς, ἕως τ' ἂν τοῦ περὶ αὐτὴν ὀποῦ καθαρθείη, καὶ ἀσφοδέλων ἀνθερικῶν, καὶ μαλάχης φύλλων, καὶ ἀλφίτων, καὶ κριθῶν, καὶ ἐρεβίνθων, ἅπερ κατ' ἴσον πάντα σταθμὸν κοπέντα μέλιτι ἀνέδευεν Ὑμηττίῳ.

Saporem vero glandium radici adnascentium, ubi crudæ sunt, et Dodonæus, et Clusius, ipseque Dioscorides tradunt acrem, amariusculum et adstringentem, ut itaque nequaquam palato blandiatur. Tusa vero tubera cum ficubus, tostaque cineribus et saluberrimum, et dulcissimum præbere cibum testantur Theophrastus et Plinius. Quin ipsa semina cineribus tosta, additisque oleo et sale, saporem habere gratissimum ferunt.

Barbari itaque, qui αὐτόχθονες Græciam habitabant, gratissimis his tuberibus nec mortuorum manes carere posse autumabant, quumque ferretur Hispaniam, quæ manes post mortem exciperet, hoc cibo præprimis abundare, orta esse traditio de pratis asphodeli in Hade occurrentibus videtur.

His accessit mos antiquorum Græcorum, manibus dicare ac servare ciborum portionem. Quidquid enim in περιδείπνοις, seu epulis exsequias comitantibus, caderet in terram, mortuis sacrum habebatur (3). Hinc asphodelo nostro sepulcra conserebantur cum aliis floribus, sicut patet ex epigrammate Porphyrii, quod Eustathius (4) nobis servavit:

Νώτῳ μὲν μαλάχην καὶ ἀσφόδελον πολύῤῥιζον, κόλπῳ δὲ τὸν δεῖνα ἔχω.

Viget autem is mos et apud nostrorum temporum barbaras nationes, qui arbores, fructibus gratis præditas, aliasque esculentas plantas in sepulcris mortuorum plantant, Cratævæ religiosæ et Terminaliæ apud Otaheitios, ac Adansoniæ digitatæ apud fluvii Senegal accolas exemplo (5).

(1) Plin. lib. XXII, cap. 22.

(2) Plin. Exercit. p. 122.

(3) Euripid. apud Athen. lib. X, p. 427.

(4) Eustath. l. c. Florum et plantarum sepulcra Veterum coronantium testimonia vid. apud Sophocl. Electr. v. 323; Euripid. Electr. v. 896; Suid. tom. III, p. 297; Artemidor. Onirocrit. lib. I, cap. 79.

(5) Forster. de plantis esculent. Ocean. Austr. n. 45; Mémoires de l'Acad. des Scienc. Paris, ann. 1761, p. 218.

Hinc etiam Proserpinæ et τοῖς χθονίοις sacrum habebant asphodelum nostrum Rhodii (1).

Ob eamdem arbitror rationem asphodelum ante portas villarum satum remedium putatum fuisse contra veneficiorum noxas (2). Medicus præterea ejus usus, ob calefacientem vim, prædicabatur adversus venenata vulnera, rupturas vasorum et contusa membra, convulsiones et dolores; ciere quoque menstruorum cursum et urinam credebatur (3). Contra alopeciam commendant Paullus Ægineta (4) et Aetius (5), contra suum varios morbos Democritus physicus et Florentinus (6).

Alienum denique ab hoc asphodeli genere puto Galeni asphodelum esse. Radicem enim habet scillæ simillimam et forma, et magnitudine (7), quod, quum de nostri fasciculata radice dici non possit, aliam plantam subintelligendam esse indicat. Simili quoque saporis acrimonia præditum eum bulbum amittere eam, dum coctus fuerit et arte paratus. Expertum præterea se esse fatetur, quod rustici, fame grassante, his bulbis vitam protraxerint. Similes quoque facultates medicas ac scillæ tribuit huic bulbo (8).

Hunc Galeni asphodelum Dodonæus jam cognovit (9), Clusius vero anno 1603 e pyrenæis alpibus acceptum, examinatumque *Ornithogali pyrenaici* nomine merito insignivit (10), quod nomen servavit etiam Linnæus.

Sprengel, Antiquit. Botanic. Specim. I.

(1) Suid. tom. I, p. 364.
(2) Plin. lib. XXI, cap. 17.
(3) Dioscorid. lib. II, cap. 199, p. 159; Plin. lib. XXII, cap. 22; Rhaz. contin. lib. XXI, cap. 295, f. 435, c. Serapion. Simpl. cap. 221, f. 154, b. Avicenn. lib. IV, sen. 6, tr. 3, p. 133.
(4) Lib. VII, p. 232.
(5) Tetr. I, serm. I, col. 13.
(6) Geopon. lib. XIX, cap. 6, 7, p. 1227, 1228.
(7) De Alimentor. Facult. lib. II, p. 335.
(8) Repetit ea Oribasius lib. II, cap. 21, f. 18, b.
(9) Histor. Stirp. pempt. II, lib. II, cap. 11, p. 208.
(10) Append. altera ad Hist. Plant. p. 158, et ej. Cur. poster. p. 40.

EXCURSUS III

DE HOMERI NEPENTHE.

Ad ea Plinii verba, lib. XXI, cap. 33, pag. 44:

Helenium e lacrymis Helenæ dicitur natum, et ideo in Helene insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis, folio simili serpyllo. Et cap. 91: *Helenium ab Helena, ut diximus, natum, favere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu ejus quamdam gratiam iis veneremque conciliari. Attribuunt et hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quo tristitia omnis aboleatur.* Et lib. XXV, cap. 5: *Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, gloriam herbarum Ægypto tribuit. Herbas certe Ægyptias a regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes, oblivionem tristitiæ veniamque afferens, et ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum.*

Non defuere unquam præclara ingenia, quæ ab ipsa antiquitate Homero, ut scientiarum omnium parenti, impense operam dederunt: unus tamen omnibus dignitate et studiorum laude antecellit Ptolemæus Ægypti rex, cognomine Philadelphus. Hic adeo poetam nostrum est admiratus, ac solemniter sectatus, ut non solum ejus acerrimus propugnator, sed et doctissimus commentator evaserit. Zoilum enim illum ὁμηρομάστιγα, quod Homeri se castigatorem profiteri foret ausus, delusum prius aliquandiu, extremo tandem supplicio cruciatum necasse; ac præter alia volumina, τὰ Ζητήματα ὁμηρικὰ, id est, *Quæstiones de locis qui-*

busdam in poesi Homerica, composuisse traditum est. Quarum in numero et hanc illustrem περὶ νηπένθους controversiam admisisse procul dubio existimandum foret; quum nepenthes hoc Ægyptium fuerit pharmacum, et donum ex ejusdem regni regibus, vi sua suisque circumstantiis admirandum. Nec deest conjecturæ sufficiens auctoritas; si iste ille sit Ptolemæus, quem Didymus in Scholiis ad lib. IV Odyss. nempe ad eum, de quo agimus, Homeri locum citat. Hos libros, si ævi longinqua vetustas non invidisset, plerisque Veterum, et nobis amplius, de ea re disserendi e medio sublata esset occasio. Nunc alter ego Philadelphus (absit verbo jactantia) non ingenio, non ingenti bibliotheca, quibus omnibus sum destitutus; sed ob sororiam (1) pietatem (ea enim de causa Philadelphi hoc inditum cognomentum), ipsam pertractare coactus, quamvis ἰσοπτολεμαϊκὰ docere nullatenus confido, subtiliter tamen pro meo captu de iis dicam : quæ nisi admiratione prosequi, commendatione tamen digna videantur. Sed ne diutius præfationibus immoremur, a scripto Homeri loco, quo totam hanc de nepenthe historiam, singulasque ejus proprietates complectitur, ad rem ipsam aggrediar : inquit Homerus, Odyss. IV, 220 :

Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον ἔνθεν ἔπινον,
Νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

(1) Homerus poetarum et sapientium eximius multa, eaque præclara, de Menelao narrat, Odyss. lib. IV : verum illud præter cætera haud prætereundum, quum magnum hunc populorum pastorem, nato sibi filio Μεγαπένθους nomen prodit imposuisse. Quod si ex Eustathio, eruditissimo nempe Homeri interprete, libuerit indagare, non aliter id actum deprehendemus, nisi quia ei natus esset, quo tempore propter Helenæ pulcherrrimæ uxoris raptum, tota Græcia oppleta mœrore lugeret. Visum proinde fuit non aliud proli huic indere nomen : quemadmodum in Sacris Libris, Genes. cap. xxxv, Benoni, filium doloris, natum puerum, sed ad matris interitum, vocandum existimabat Racheles. Magnum enim luctum, si vox græca latine reddatur, magnamque tristitiam significabit. Quod nescio quo fato, propter obitum Virginiæ sororis carissimæ mihi contigisse experior, quum altera non minus Helena, quam Racheles, pulchra videlicet, atque (quod sæpius desiderandum) castissima femina : non minorem suo funere amaritudinem mihi, fratrique alteri viro, cæterisque consanguineis incussit. At si verum est, quod inquit Synesius Epistola 1 : παῖδας ἐγὼ λόγους ἐγεννησάμην, « liberos ego libros genui », hoc est, fœtum, sobolemque hominum esse ingeniorum monumenta : edidi similiter hoc mœroris tempore partum hujusce commentarii, et velut alter Luciani Jupiter, Deor. dial. IV, juxta antiquiores fabulas, capite Minervam parturii; sed ictu duræ bipennis, id est, tam gravi et tam inopinato casu perculsus.

Petrus La Seine, de Nepenthe Homeri, part. I, 5 parasceuastica ex Thes. Græcar. Antiq. tom. XI, p. 1335.

Ὃς τὸ καταβρόξειεν, ἐπὴν κρητῆρι μιγείη,
Οὐκ ἂν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν,
Οὐδ' εἴ οἱ κατὰ τεθναίη, μήτηρ τε, πατήρ τε,
Οὐδ' εἴ οἱ προπάροιθεν ἀδελφεὸν, ἢ φίλον υἱὸν,
Χαλκῷ δηϊόῳεν, ὁ δ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῷτο, κ. τ. λ.

Quæ carmina elegantissime Gulielmus Budæus ita vertit:

Hic Helenæ subiit vino miscere venenum
Solvere quod luctus, iras sopire minaces,
Quod memori fertur resides abstergere sensus
Sortis acerbæ animo, atque oblivia ferre malorum.
Qui semel id patera mistum nepenthes Iaccho
Hauserit, hinc lacrymam, non si suavissima proles,
Si germanus ei carus, materve, paterve,
Oppetat ante oculos, ferro confossus atroci, etc.

Quæ autem dissertationis est methodus, pauca aliqua de nomine præmonere necessum habeo: et primum quid nepenthes significet, deinde substantivumne, an epitheton sit? Quantum ad significationem attinet, dicitur ἀπὸ τοῦ νὴ, particula privativa, et πένθος, quæ ut ab initio monuimus *luctum tristitiamque* significat: Eustath. in Comment. ad Odyss. Δ: «et non solum τὸ ἐστερημένον πένθους, *quod luctu caret*, ἀλλὰ καὶ στερίσκον,» hoc est, ut cum Plinio, lib. XXV, cap. 5, dicam, *oblivionem tristitiæ, veniamque afferens*: per translationem vero clarum, serenum, lætumque significabit. Siquidem ita apud epigrammatarium exponitur Νηπενθέα Ἀπόλλωνα, quod Anthol. lib. I, cap. 36, legitur.

Reliqua difficultas major. Nam plerique volunt, ut adjective sumatur; hoc est, φάρμακον νηπενθὲς, medicamentum, quod lætificum vel exhilarans medici dicunt: quemadmodum et alia huic eidem pharmaco adjecta vocabula, ἄχολον, *iram depellens*, ἐπίληθον, *oblivionem inducens*. Cui opinioni non inficias imus; sed in substantivum etiam solvi posse contendimus. Nam quum plura pharmaca, tum simplicia, tum mixta ab effectibus nomina sortiuntur, quid vetat apud Homerum φάρμακον νηπενθὲς, *medicamentum* quod est *nepenthes* exponere? Sic consulto a doctissimo Budæo, ut propinquiora adducam, in sua versione factum est; qui quum illud Homeri transferret, ὃς τὸ καταβρόξειεν ἐπὴν κρητῆρι μιγείη, quod ita ad verbum diceretur, «qui illud medicamen deglutierit, postquam crateri fuerit immixtum:» τὸ nepenthes de suo adjiciens, sic habet: «Qui semel id patera mixtum nepenthes Iaccho Hauserit.» Ecquonam, quæso, alio nomine poterat tale medicamen insigniri; si hoc non barbare, non ineleganter omnis vis integraque ejus virtus exprimitur? qua ratione et nos huic opellæ titulum adoptavimus.

Sed hactenus de nomine : nunc rem ipsam agamus. Et primum omnium in disceptationem adducimus, utrum in hac parte, et in his verbis Homericis, aliquid fuerit hoc pharmacum? Facit dubitationi locum Oribasii Collect. lib. V, c. 7; immo Rufi, antiquissimi medici, in hac re sententia, qui nihil aliud nepenthes est arbitratus, quam ipsum vinum: et nisi me fallit interpres, hæc sunt Oribasii verba: «Quippe quum vinum sit mœroris medicamentum, atque Helena quidem mihi videatur hoc crateri infudisse, ut mœrorem sedaret.»

Si igitur solummodo vinum Helena miscuit, nullo medicamine temperatum, jam verba Homeri eam recipiant interpretationem, opus est: ut illud εἰς οἶνον βάλε φάρμακον νηπενθές, a poeta sit dictum, tantum ut exprimeret Helenam dedisse merum bibere non imbecillum, et (quod aiunt) ἀλιτρόφορον, sed potens, fragrans, generosum, et amara curarum eluere non efficax modo, ut inquit Horatius, Carm. lib. IV, Od. XII, sed efficacissimum.

Et sane constat apud poetam, non temetum, sed Ægyptiacum quidpiam his epithetis decorari. Quod etiam, ut in hanc causam trahas, nec obstaculum videatur, Helenam ab Ægyptiis hujusmodi disciplinam edoctam: ex Athenæo Deipnos. lib. I, intelliges Hellanicum scribere, in Plinthine, oppido Ægypti, primum inventam fuisse vitem; qua de causa Dion Academicus φιλοίνους, καὶ φιλοπότας, hoc est, *vini, et bibendi avidos, et amicos*, Ægyptios fuisse inquit; ac quoniam ob egestatem vino multis carendum esset, excogitatum apud illos inopiæ solatium, ut vinum ex hordeo confectum biberent: cujus potu adeo lætati sunt, ut canerent, saltarent, et quæ solent ebrii, facerent omnia. Et addit ad maximum violentiæ argumentum, morem esse apud ipsos, immo velut lege quadam receptum, brassicas coctas, tanquam ἀμέθυστον, et contra ebrietatem remedium ante omnes alios cibos comedere.

Itaque, ut summatim rem expediam, videtur ad diluendos mœrores Telemacho et Pisistrato, quos convivio exceperat Menelaus, Ægyptiorum more Helenam propinasse: et hospites ipsos Αἰγυπτιάζειν (ad hunc enim morem transfert Dalecampius in Notis ad Athen.) effecisse; quod nos Itali, quum largius meraciusque poculis indulgemus, Teutonico ritu perpotare dicimus.

Num vero hæc sufficiant, ut funditus convellatur opinio, jam omnium calculo receptissima, Homerum scilicet aliud quid præter vinum indicasse, validissimum contra luctum medicamentum, quod ex Ægyptiaco agro productum, et a medicis illius regionis observatum, Polydamna Thonis Thebarum regis uxor, Helenæ, uti magnum repostum et regale præbuit donum? Haud equidem ita credo: nec aliter sentiendum, quum valde indecora, et Homero pugnantia, ista contineat asser-

tio : nam præterquam quod feminas vel principes minime deceat ἡ φιλοινία, non est hujusmodi vini in ea regione proventus, quum frigidum et prorsus Biblinon gignatur, nec ideo Biblinum dixi quod βίβλινον οἶνον Ægyptium, ut Guillandinus, putem : sed quia, quum omnibus sit infirmius, maxime ita appellari convenit. Rursus et ex Homericis verbis vino pharmacum injectum aperte liquet.

Unde mirum videri possit, quomodo ex eo depromens Rufus, non id animadverterit ; sed fortasse annotabat quod ejus decurtator Oribasius neglexit exprimere, ideo nepenthes non alibi quam in vino dilutum, quia vinum itidem mœroris esset medicamentum, et hilaritatis, ut loquitur Varro, dulce seminarium. Qua ratione, et νηπενθὲς, καὶ κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων, per translationem et similitudinem dici potuisset : immo Galenus, lib. eo : *Quod animi mores sequantur corporis temperamentum*, quamvis Œnopiæ radicem nepenthes assereret, addit tamen, nihil ea hoc loco opus esse, quum vinum talia quotidie facere videamus.

Re vera autem habuisse Ægyptios hujusmodi medicamenta, Diodorus Siculus, Biblioth. lib. I, quem et S. Justinus, martyr, citat in Cohort. ad Græcos, abunde testatur his verbis : Τὸ γὰρ νηπενθὲς φάρμακον, ὃ λαβεῖν φησὶ ὁ ποιητὴς τὴν Ἑλένην ἐκ τῶν Αἰγυπτίων Θηβῶν παρὰ τῆς Πολυδάμνας τῆς Θῶνος γυναικὸς, ἀκριβῶς ἐξητακὼς φαίνεται· ἔτι γὰρ καὶ νῦν τὰς ἐν ταύτῃ γυναῖκας χρεῖσθαι τῇ προειρημένῃ δυνάμει λέγουσι· καὶ παρὰ μόναις ταῖς Διοσπολίτισιν ἐκ παλαιῶν χρόνων ὀργῆς καὶ λύπης φάρμακον εὑρεῖσθαί φασι. Quod ex Poggii versione : « Nam potionem ad abolendum luctum, quam poeta Helenam habuisse scribit, in Thebis Ægyptiis a Polydamna Thonis uxore factam constat : ubi nunc quoque mulieres hoc medicamine utuntur. Apud solos vero Diospolitas (eædem enim Diospolis et Thebæ sunt), priscis etiam temporibus inventum fuisse tradunt, et iræ et doloris medicamentum. »

Verum tamen quidnam fuerit hoc nepenthes, plane non tradit Diodorus, neque forsan ei compertum. Nos, quod nostri est operis, id investigemus : quum sane constet pharmacum fuisse, καὶ τῶν φαρμάκων plura esse genera. Et ut comperiri possit quale hoc Homericum fuerit, primum per aliqua recurrendum, eaque examinanda, quibus Homeri verba, aut ratio, aut scriptorum auctoritas consentire videntur. Deinde paulatim ad certiorem nepenthus indaginem, velut manu ducti feliciter descendemus.

Quum hæc φαρμακοποσία ex simplici, item ex composito medicamento constare potuerit, merito dubitare possemus, quodnam istorum fuerit ? et quidem in uno solo simplicique pharmaco tantam efficaciam, quantam ei tribuit Homerus, non facile debemus agnoscere : sed potius affirmare, collatis aliorum viribus, ut deorum manus, quod dicebant Ve-

teres, hoc est, validissimum et præsentaneum fuerit medicamentum. Siquidem ad tristitiæ levamen, quum necessum sit calidis cor fovere remediis, et ad iram sedandam sanguinis succensionem frigidis consopire: non unum nec simplex esse potest, quod ad utrumque curandum vires possideat. Idque Philostrati antiqui scriptoris confirmat auctoritas, qui in Sophistarum Vitis epist. ad Anton. ad hunc Odysseæ locum respiciens, inquit: Τὸ δὲ φρόντισμα τοῦτο, ἄριστε ὑπάτων, καὶ τὰ ἄχθη σοὶ κουφιεῖ τῆς γνώμης, ὥσπερ ὁ κρατὴρ τῆς Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις. « Et ista lucubratio gravissimos animi labores, velut Helenæ crater medicamentis Ægyptiis, tibi quandoque levabit. » Nam πληθυντικῶς loquendo, videtur annuere in hac Helenes patera, plura Ægyptia fuisse venena.

Verum enim vero rem exactius rimando, hæc ab Homeri mente, verbisque dissidentia judicabimus. Quandoquidem si ex pluribus confectum fuisset nepenthes; poeta noster, cujus hæc est præcipua virtus, cum evidentia, et rerum quadam *hypotyposi* suas explere narrationes, immo potius sub legentium oculos subjicere, omnia procul dubio temperaturæ accidentia explicasset, ut in Nestoris poculo fecisse animadvertimus, Iliad. XI:

> Ἐν τῷ σφι κύκησε γυνὴ εἰκυῖα θεῇσιν
> Οἴνῳ Πραμνείῳ, ἐπὶ δ' αἴγειον κνῆ τυρὸν
> Κνήστι χαλκείῃ, ἐπὶ δ' ἄλφιτα λευκὰ πάλυνε.
> In hoc ipsis potionem confecit mulier similis deabus
> Ex vino Pramnio, et super vinum caprinum rasit caseum
> Caltro æreo, ad hæc vero farinas albas inspersit.

Et in Ulyssis historia Odyss. X, hæc eadem a Circe potionibus admixta, repetere non indignatur, quæ etsi potius ad cibum, quam ad medicinam spectant, nec nostrum nepenthes extra mensam ab Helena propinatur: ut nihil minus, si quid in eo varium multiplexque, singulatim prodere debuisset. Et quamvis pharmacum asseramus, crescit conjecturæ argumentum, quum profecto constet naturæ magis consona simplicia esse remedia, et antiquis temporibus propriora. Postea enim, ut fere declamat Plinius, lib. XXIV, cap. 1: « Fraudes hominum, et ingeniorum capturæ officinas invenere istas, et in medicinæ usu exoleverunt, quæ tum parata vulgo, et inventu facilia erant: quum vera remedia pauperrimus quisque cœnet, et ex horto petantur. »

Ad Philostratum quod attinet, sua licentia id dixisse, et ab Homero, hoc est, a proprio historiæ auctore, longe aberrasse contendimus. Nam quamvis Helena plura pharmaca, velut ad plura utilia, a Polydamna acceperit, haud tamen hæc omnia vino diluisse probari potest. Sed for-

san usurpata aliquando dicendi abusione, numerum numero commutavit; aut ad aliud aliquid respexit, quod in ultima parte, et prope hujus operis finem indicabitur.

Nunc igitur coagmentatione rejecta, uniforme quid, juxta poetæ verba, et simplex pharmacum fuisse nepenthes, quod alterum erat propositæ divisionis caput, firmum remanere consequens est. Sed in tanta rerum medicarum copia ac diversitate (intra enim octingenta simpliciorum numerum finitum, si Narniensi Gal. Mart. de Promiss. Doct. c. III, credimus, quem multo majorem nunc temporis recensendum) quid certi statuere possumus? Ultra tamen pergere non diffidimus: et primum cum Apuleio in Apol. affirmamus: «Ut etiam vir egregie doctus, et Veterum æmulator meminerat, Homerum poetam multiscium, vel potius cunctarum rerum apprime peritum, vim omnem medicaminum, non mari, sed terræ scripsisse.» Et quamvis marina curatione usos Ægyptios constet, atque Euripidem, una cum Platone in Ægyptum profectum, juxta Diogenem Laert. lib. III de Platone: Καὶ αὐτόθι νοσήσαντα πρὸς τῶν ἱερέων ἀπολυθῆναι τῇ διὰ θαλάττης θεραπείᾳ, ὅθεν καὶ εἰπεῖν·

Θάλασσα κλύζει πάντα τἀνθρώπων κακά·

«Atque ibi morbo comprehensum, a sacerdotibus Thalassica medela fuisse ablutum, qua ex re postea dixerit:

Mare universa proluit hominum mala:»

nihilominus de hoc Ægyptio pharmaco expresse testatur Homerus, Odyss. Δ, φέρει ζείδωρος ἄρουρα, *quod producit fertilis terra.* «Non enim, subdit idem Apuleius, marino aliquo (in mari, unde et nomen, margaritas nasci, res est nota) et pisculento medicavit, nec Proteus faciem, nec Ulysses scrobem, nec Æolus folles, nec Helena pateram, nec Circe poculum, nec Venus cingulum.» Quum ergo hujusmodi pharmacum fuerit, ut terræ sit adscribendum; aut ad plantas, aut ad lapillos, ex eodem Apuleio pertinere dicendum erit: receptissimæ ex lapidibus medicinæ, nec novum, aut absurdum vino commixtos ægrescentibus eos dari, ut de Saphiro, Hæmatide, aliisque Dioscorides observavit.

Agnoscimus sane ex Antiquorum scriptis nonnullas laudari in gemmis qualitates, quæ cum Ægyptio nepenthe conferri possunt. Dioscorid. lib. V: «Ex Nilo, Ægypti flumine, lapis producitur galactides, quem et Letheum nominant; quia præcedentia mala ducit in oblivionem, et vino mulsoque liquatur.» Topazion nonne iram sedare et tristitiam, sunt qui asserant? plura ex Orpheo, Dioscoride, Plinio aliisque scriptoribus adduci queunt: sed quum omnis nostra disputatio intra Homeri semitas progrediatur, jam non amplius in hac investigatione immorandum (Isid.

Orig. lib. XVI, cap. 6), quum lapillos, gemmas, et gummi, unde gemmæ denominationem sortitæ, a suo pharmaco satis evidenter Homerus explodat. Et ex eo ita esse convincitur, quod illud φέρειν ζείδωρον ἄρουραν asserat. Quamvis enim hic dicendi modus frequens sit apud Poetam, nihilominus, si hoc in loco vim ejus libet examinare, facile comprehendemus ἄρουραν, non τὴν γῆν simpliciter, sed cultam et ad sationem idoneam, et proprie arvum, παρὰ τὸ ἀροῦν, ἢ παρὰ τὸ ἀροτριᾶσθαι, significare: vox autem ζείδωρος, sive ἀπὸ τῆς ζείας, ut Plinius, lib. XVI, cap. 8, sive ἀπὸ τοῦ ζῆν, ut Eustathius voluit, derivetur: hoc certe denotat quod Hebræis תבל *thebel*, et in Hetruscorum disciplina, *vola* dicebatur. Nos vernacule exprimimus *il campo produttor delle vittuaglie.*

Itaque necessario fatendum est, Homerum, Odyss. lib. X, pro pharmaco plantarum aliquam hic intelligere, quemadmodum de moly herba, quam Mercurius Ulyssi ad Circen se conferenti dedit, verba faciens, similiter inquit:

> Ὣς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης
> Ἐκ γαίης ἐρύσας· καί μοι φύσιν αὐτοῦ ἔδειξεν,
> Ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε; γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος.

Quæ ita eleganter sunt reddita:

> Sic deus effatus, cæso cui nomen ab Argo
> De terra evulsum mihi dat medicamen, et addit
> Naturam; radix nigra erat, flos lacteus illi.

Ergo et nepenthes herbam fuisse pro comperto habebimus: quod etiam Theophrastus, utramque tangens historiam, his confirmat verbis, Hist. Plant. lib. IX, cap. 15: Φαρμακώδεις δὲ δοκοῦσιν εἶναι τόποι μάλιστα μὲν ἔξω τῆς Ἑλλάδος, οἱ περὶ Τυῤῥηνίαν καὶ τὴν Λατίνην, ἐν ᾗ καὶ τὴν Κίρκην εἶναι λέγουσι, καὶ ἔτι μᾶλλον ὡς Ὅμηρός φησι περὶ Αἴγυπτον· ἐκεῖθεν γὰρ τὴν Ἑλένην λαβεῖν·

> Ἐσθλὰ τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν Θῶνος παράκοιτις
> Αἰγυπτίη, τόθι πλεῖστα φύει ζείδωρος ἄρουρα
> Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Ἐν οἷς δὲ, καὶ τὸ νηπενθὲς ἐκεῖνό φησιν εἶναι καὶ ἄχολον· ὥστε λήθην ποιεῖν, καὶ ἀπάθειαν τῶν κακῶν, hoc est, ut Theodorus vertit: « Tractus medicamentorum fertiles potissimum tradunt extra Græciam, Etruriam et Latinum agrum, quem Circen habuisse affirmant, atque etiam magis Ægyptum auctore Homero. Hinc enim Helenam inde accepisse inquit:

> Prospera quæ quondam Thonis dulcissima conjux
> Ægypti Polydamna dedit, quæ plurima gignit
> Noxia terra ferax, et multa probata venena.

Inter quæ vel illud medicamen luctus et mœroris esse autumant, omnium ita ut malorum oblivionem atque indolentiam facere possit. »

Sed clarius ex eodem Theophrasto Plinius, lib. XXV, cap. 5: « Homerus, inquit, primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit: herbas certe Ægyptias a regis uxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes oblivionem tristitiæ veniamque afferens. » Hactenus Plinius.

Quum jam probatum sit nepenthes herbam fuisse, reliquum est videre, quomodo vino injectam; nam quænam fuerit postremo examinabitur. Et triplici modo a medicamentariis potuisset id fieri, vel integram herbam immittendo, vel pulverem, vel succum ipsius. Et primo Helenam herbam ipsam crateri inseruisse, Veterum opinione fulcitur, ut ex Plutarcho in Sympos. lib. I, cap. 1, licet perspicere; inquit enim: Οἱ μὲν οὖν τὰ βούγλωσσα καταμιγνύντες εἰς τὸν οἶνον, καὶ τοῖς ἀποβρέγμασι τῶν περιστερεώνων καὶ ἀδιάντων τὰ ἐδάφη ῥαίνοντες, ὡς τούτων τινὰ τοῖς ἑστιωμένοις εὐθυμίαν καὶ φιλοφροσύνην ἐνδιδόντων, ἀπομιμούμενοι τὴν Ὁμηρικὴν Ἑλένην ὑποφαρμάττουσαν τὸν ἄκρατον. « Nonnulli quidem buglossam vino admiscent, aut solum rigant verbenarum adiantorumque diluto, quod hæc conviviis hilaritatem aliquam et comitatem conciliare opinantur, imitantes Homericam Helenam quæ vino medicamentum injecerit. » Si enim ad Helenæ exemplum Veteres id faciebant, profecto existimabant et herbam Helenam adhibuisse: nam ita buglossæ usus, quemadmodum et pimpinellæ, ad animi lætitiam et jucunditatem probatur.

Sed hoc ex eodem Plutarcho, nedum ex Homero, refellitur, quum ille alteram subjiciat nepenthus interpretationem, de qua nos alibi: hic non injectionem tantum, sed commixtionem et confusionem alicujus rei cum vino aperte memoret, ut sorbitione in stomachum immitteretur. Potius itaque pulverem inspersisse, rationi videretur consentaneum. Nam si nepenthes Helenam habuisse a muliere Ægyptia, ex Homericis verbis necessario fatendum; quum magnum temporis spatium intercesserit ab ipsius in Ægyptum peregrinatione, ad usque Menelai in Græciam reditum, et Telemachi Pisistratique adventum (nam ὀγδοάτῳ ἔτει *octavum* scilicet *post annum* rediisse ab Homero, Odyss. lib. IV, et Strabone, Geogr. lib. I, convincitur): siccum jam et arefactum medicamentum, quomodo, ut vim suam magis communicaret, aptius immitti potuisset, quam in pulvisculum, et in diapasmatum speciem redactum? eo magis quod virorum doctorum observatione compertum habemus (vid. Had. Jun. cap. de Med.), Veteres diapasmatum aspergines potui ad luxum et fragrantiam adhibuisse.

Sed nec hujusmodi mihi probatur sententia, quum minime creden-

dum sit nepenthes hoc illud esse, quod Thebis a Polydamna acceperat, et licet Homerus, Odyss. IV, dicat:

> Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα
> Ἐσθλά, τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν,
> Talia Jovis filia habebat pharmaca,
> Quæ illi Polydamna præbuit;

haud alio modo intelligendum est, quam juxta Athenæi explicationem Deipnos. lib. IV: Ἡ δ' Ἑλένη, inquit Athenæus, Διὸς οὖσα θυγάτηρ καὶ παρὰ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ σοφῶν μεμαθηκυῖα πολλοὺς λόγους, ἐς τὸν οἶνον ἐμβάλλει πάνακες τῷ ὄντι φάρμακον. « Helena vero Jovis gnata, oratione commercioque sapientum Ægyptiorum multum edocta, panaces re vera pharmacum injicit vino. »

Igitur privato studio, Helenam in imaginariis, vel pensilibus hortis, ad delectationem coluisse dicendum est: et proinde ad rem præsentaneam, non ut inspersile quoddam adhibuisse, πάλυνε, ut in Nestoris poculo, vel alio quopiam peculiari vocabulo significasset Homerus Iliad. XI, sed secum vino permiscuisse. Quod nobis superest affirmare, et affirmare Poetam contendimus. Inquit enim post locum a nobis supra laudatum:

> Αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ἐνέηκε κέλευσέ τε οἰνοχοῆσαι.
> Cæterum postquam sane infudit, jussit vinum propinari.

Ita enim verti debet. Nam verbum ἐνίημι, ex quo illud ἐνέηκε, quo itidem in Circes potione utitur, propria significatione apud pharmacopœos *infundere* valet.

Adde dubitatiunculam, et ex illius resolutione id evidentius apparebit. Supra dixerat Homerus, Odyss. X: εἰς οἶνον βάλε φάρμακον ἔνθεν ἔπινον. Liquet etenim ex his verbis, primo vinum effusum, deinde pharmaco medicatum; at contrarium subdit, carmine jam a nobis citato, in quo habes primo medicamen injectum, deinde vinum propinatum. Quæ responsio? facilis. Nam dicimus: Helenam haud in minutis calycibus potionem procurasse, sed in majori lagena et congiario commixtionem hanc perfecisse; qua perfecta, ex eo jussit οἰνοχοεῖν, id est, vini liquorem in poculis effundere. Quibus sane nepenthes arguitur cum vino concorporatum, et liquidi cum liquido perfecta commixtio: cui subobscure, eleganter tamen, Plinius, lib. XXV, cap. 5, annuit: « Quum nobile illud nepenthes, inquit, ab Helena cunctis mortalibus propinandum. » Remanet ergo jam satis sufficienter probatum succum Helenam effudisse (succi nomine, quod decoctum medici vocant, non excludo).

Ultima occurrit disputatio: quæ plantarum hoc nepenthe proponatur:

et num per nostra prata hoc germen herbescat, vel desit naturæ invidia aut deos effossores cum moly exposcat. Ardua sane quæstio, in qua Veteres hæsitarunt, et præter eorum opiniones recenseri vix quidquam potest. Sed, ut moras præfationum recidamus, sciendum est plerosque Veterum, buglossum nepenthes existimasse, ut supra ex Plutarchi loc Sympos. lib. I, cap. 1, indubitatum fecimus. Dejecta siquidem in vinum buglossi folia, voluptates animi et lætitiam augere Dioscorides, lib. IV cap. 123, et Paullus Ægineta, lib. VI, cap. de Buglosso scripserunt. Neque ultra hunc usum buglosso, alium quemquam multi faciendum a antiquis scriptoribus tribui, recte notat Marcellus Virgilius in Dioscor lib. IV, cap. 123, cujus causa, et euphrosynon, cognata fere nepenthe voce, ut Plinius memorat, lib. XXV, cap. 40, nominatum.

Accedit Galeni auctoritas, cui adstipulatus Cælius Rhodiginus totam hanc sententiam firmat, lib. XIX, cap. 3, his verbis: « Porro sunt ex diligentioribus, qui rimati exactius, cujusnam modi foret pharmacum id, ex quibusque concinnaretur, suspicati sunt esse buglossum, propterea quod de ea sic prodiderit Galenus, καὶ τοῖς οἴνοις ἐμβαλλόμενον εὐφροσύνης αἴτιον γίνεται, id est, vino injecta hilaritatem inducit. Scribunt medicorum scientissimi eventus mirabilis eam censeri, propter quod sanguis inde clarior fiat, expurgatiorque, porro et cor confoveatur, a quo mox et hepar: id autem sic affectum laudabilem sanguinem producere unde cooriatur lætitia. » Hactenus Cælius. At nos qui leviculam buglossi εὐφροσύνην pluries, et præsertim in hac animi consternatione, experti sumus, simplicitati ducimus, hanc singularem, maximarumque virium herbam, Ægyptiæ principis hospitale munusculum, ad tam vulgare olus, tardis tenuibusque facultatibus præditum, accommodare.

Cæterum, haud liquet ex Plutarcho buglossum Veteres nepenthes Homericum reputasse, sed tantummodo exemplo Helenes illud vino injecisse: ad quem usum, non succus, ut diximus de nepenthe, sed folia, præsertim vero flosculorum calyculi adhibentur, et proinde nescio quid sibi velit Aloysius Anguillara, nostri sæculi auctor non spernendus, qui et medicinam professus, ad hoc Homeri pharmacon respiciens de Simpl. cap. de *OEnopia*, buglossi radicem oggauniat.

Sed age, an meliora alii dixerint? et sane ita videtur. Sunt enim qui Helenium, id esse affirment: quorum judicio, vel ipsius herbæ nomen argumentum facit. Natam quippe in Cranae, quæ una est Sporadum insula, Helena postmodo ab illa vocata, et ex ipsius feminæ lacrymis, a poetis effertur; cf. Strab. libris IX et X. Hanc Romani, inquit Dioscorides, enulam campanam dixere. Nectarion itidem dictam, ipse Dioscorides affirmat, lib. V, cap. 40, unde vinum nectarites confectum. De quo idem his verbis, ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἑλενίου, « conficitur

et nectarites dictum vinum ex Helenio herba, » et deinceps, « quam alii nectarion appellant. » Credo hanc ei nomenclaturam fecisse, haud divinitatem in adimendis curis, atque hominum molestiis, sed succi dulcedinem, quod Plinius de Helenio fatetur, lib. XXI, cap. 91. Integrum vero Plinii locum subjiciamus, qui in hac re probanda judicatur eximius; inquit enim : « Helenium ab Helenæ lacrymis (hæc verior lectio), ut diximus, natum, favere creditur formæ, cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant usu ejus quamdam gratiam eis veneremque conciliari : attribuunt hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quo tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. » Sed ut optime observat auctor, qui emblemata in Dioscoridem, lib. I, cap. 27, scripsit, Plinius hoc loco haud voluit idem helenium et nepenthes esse; sed ea tantum virtute et facultate assimilat; cæterum distinctas diversasque plantas fuisse demonstrat. Accedit, quod neque poetarum figmentis recipit fidem, quum non lacrymis ortum, sed ab Ægypto Homerus facit advectum.

Sunt propterea ad hoc forsan intuentes, qui verum nepenthes, non hoc helenium, sed illud Cratevæ quod Ægyption Dioscorides nominat, et Œnopiam Galenus, si A. Anguillaræ c. de OEnop. credimus : constat sane Galenum in eo libro, quo Animi mores sequi corporis temperamentum, c. 111, OEnopiæ radicem, Ægyptiæ hospitæ pharmacum reputasse. Idem vero ac helenium istud fuisse, ex eo quod de uno helenio mentionem faciat, et quæ de OEnopia affirmat, cum Cratevæ helenio consentiant, voluit Anguillara, lib. Suar. Opin. cap. de OEnopia, hisque opinantibus meo judicio Æliani favet narratiuncula, quam reperias Histor. Animalium lib. IX, cap. 21.

Sed nihil lætificum vel nepenthi simile, nec Cratevas, nec Ælianus, quos modo appellavimus, huic helenio tribuunt; præterquam quod serpentes arcere, et θηριοδήκτοις βοηθεῖν, « contra venenatorum morsus remedium esse » dicant.

Sed nunc naturæ fines transilimus : quod non est propositum in hac parte, licet magnopere allubescat digressio. Nam poetæ haud sese intra hos limites distringunt, ut fideli rerum naturalium historia detineantur; sed ut quid majus doceant, ampliandi, augendi, transferendi, distorquendi, largam ad eorum libitum retinent facultatem : ut re vera potuerit Homerus ad hoc helenium respicere, quamvis medicorum et philosophorum observatione, eamdem vim, virtutemque parem, quam de eo prædicat, possidere non dignoscatur. Et pro hac re firmanda, haud omittenda Apuleii sententia de Plant. qui *Chironium panaces*, sive *Centaurion*, ait vocari *Helenium* : de quo panace, non est veneno præ-

sentius antidotum, si Nicandro antiquo poetæ et medico fidém non denegemus, quem et merito subjicimus; inquit enim in Theriacis:

Πρώτην μὲν Χείρωνος ἐπαλθέα ῥίζαν ἑλέσθαι
Κενταύρου Κρονίδαο φερώνυμον, ἥν ποτε Χείρων
Πηλίῳ ἐν νιφόεντι κιχὼν ἐφράσσατο δειρῇ,
Τῆς μὲν ἀμαρακόεσσα χυτὴ περιδέδρομε χαίτη.
Ἄνθεα δὲ χρύσεια φαείνεται, ἡδ' ὑπὲρ αἴης
Ῥίζα, καὶ οὐ βυθόωσα πελεθρόνιον νάκος ἴσχει.
Ἥν σύ καὶ ἀναλέην ὅτε δ' ἔγχλοον ὅλμῳ ἀράξαι
Φυρσάμενος κοτύλην πιέειν μενοεικέος οἴνης,
Παντὶ γὰρ ἄρκιός ἐστι.

Quæ in latinum carmen ita sunt reddita:

Ergo salutarem primum tibi convenit herbam (1)
Vellere, idem cum centauro cognomen habentem,
Quam gelido Chiron in Peli vertice quondam
Prendit: amaracino folio similis coma surgit,
Aureus est flori cultus, non altaque radix,
Vult silvestre solum, quo plurima nascitur herba.
Hanc tu vel viridem, vel siccam contere, deinde
Nobilis hemina permisce atque accipe vini,
Cuilibet hæc homini mensura sat esse videtur.

At quamvis decipi potuerit hoc dicto Apuleius, quum omnes herbarii de helenio, et de panace, tanquam de diversis plantarum speciebus fuerint loquuti, nihilominus, quum nec ipse Dioscorides, lib. III, c. 52, quiverit, nisi Nicandri supra citatum locum ἄμετρον, et ad verbum infarcire, Apuleianam conjecturam non aspernabimur: cui, quatenus ad Homerum et nostram hanc disquisitionem pertinet, magnopere Athenæum vulgata receptaque lectione favere intelligimus, Deipnos. lib. IV. Siquidem, ut supra ad alium finem laudavimus, ita habet, εἰς τὸν οἶνον ἐμβάλλει πάνακες τῷ ὄντι φάρμακον, hoc est, ut recte Dalecampius vertit, immo potius paraphrasi illustravit, « panaces efficax re vera mœroris auxilium injicit vino. » Dicta autem est hæc verba πάνακες, id est, *tota bona*, et *salubris*: inde nomen sortita, quod magnarum virium sit in propulsandis morbis. Chironium autem a Chirone cognomentum accepit, propterea quod hic Saturni et Phillyræ filius eam in Pelio monte invenerit.

Sed illud interea haud prætereundum, quod in Macrobio, Saturn. lib. VII, cap. 10, aliquantulum nos moratur. Et quidem animadversione est dignum, an sint qui arbitrati nostrum pharmacum ex India adve-

(1) Centaurium minus nostr. Officin. tanti Veteres fecere, ut inter opp. Galeno adscripta, peculiaris exstet de Centaurii Virtute liber. Est nobis *Chironia Centaurium* Willd. *Pentand. monogyn.* Linn. *Gentian.* Juss. Ed.

ctum? quum « non herba fuit, non ex India succus, » de nepenthe verba faciens, ita scribat. Verum enim vero, ea de causa, hoc a Macrobio dictum puto: nempe, quum omnia admiranda et supra fidem in his regionibus oriri persuasum haberent homines, ut nullibi gentium herbam illam inveniri assereret, et ipsam in India etiam gigni pernegabat.

Sed curiosulus alioquin investigator, ne quid videretur prætermissum, harum regionum historias perlustravi.

Est autem apud Sinas, Japones, et eis finitimas gentes, frutex quidam cujus foliis celebris potio, quam *Ciam* vocant, perficitur (1).

Observat autem Trigausius hujus frondes ab his gentibus verno cælo legi, easque in umbra exsiccari, et ad decoctionem quotidianam asservari, et in conviviis, et quoties ædes hospes amicum visurus ingreditur (hospitibus enim et in convivio Helena suum poculum miscet), salubriter hilariterque hac potione invitari.

Nec prætereundum in hac narratione *folium*, quod et *Indicum* cognomen habet, Græcis μαλόβαθρον, quando id ita sit, de qua re merito dubitetur, vide Jul. Scalig. Exercit. in Card. CLXVI. Ejus enim hæc vis est, ut mirum in modum hominem exhilaret, et fere ut alterum nepenthes a Cardano extollatur, de Subtil. lib. VIII. Similiter ad ejus vires accedit, quod Paulus Jovius de Selimo imperatore agens, scribit in Turcic. Histor. illum scilicet vesci semine quodam solitum, quod rerum seriarum ac molestarum memoriam hominibus adimit, eosque liberos ac jucundos per aliquot horas facit. Et additum ad libri oram ,*forsan nepenthes fuit.* Quale autem id semen, videtur Jovius ignorasse, quum solum referat, quæ a Gritti, Venetiarum duce, acceperat. At Petrus Belo, qui Jovii locum memorat, cuique muneris id et facultatis erat, quidquid in his regionibus admirabile oriretur, diligenter investigandi, nec illud quivit, saltem per nomen, exprimere, in suis Observ. lib. III, cap. 15.

Sed quid diutius in his immoramur? quin immo Fabii Columnæ, viri undequaque doctissimi, in hac re judicium non interponimus: qui, ut interroganti mihi obsequeretur, ex tempore, ut est herbariæ rei columen et naturalis historiæ peritissimus, se inter narcotica pharmaca hoc nepenthes reponendum existimare respondit: quod nec Eustathius scriptor sane eruditissimus ignoravit in Odyss. IV, quum καθ' ἱστορίαν ἐκ-

(1) Sinis *The*, Japonibus *Tsia*, nobis est *Thea Bohea*, aut *viridis*; cujus prima mentio occurrit in Itiner. Arab. sæc. IX (cf. *Ancienn. Relat.* p. 31, ed. *Renaudot.*). Miras illi virtutes Sinæ tribuunt: ab ea vegetiora reddi corpora, hebetiores excitari sensus, cor exhilarari, etc. etc. sed constat apud nos multo minorem esse hujus potus efficaciam; sive Theam simpliciter Sinæ plus æquo jactitent, ex qua paululum levaminis percipiunt, ut mos est hominum; sive deteriores tantum Theæ species, quod libenter crediderim, in Europam vulgo advehantur. Ed.

θετίον, historice juxta hanc partem, quam agimus, putet exponendum: ὡς καὶ τοιούτων ὄντων παρ' Αἰγυπτίοις ναρκοτικῶν τινων ἢ θελκτηρίων φαρμάκων. « Quod hujusmodi fuerint apud Ægyptios stupefacientia vel demulcentia medicamenta. »

Verum, quum a nobis sint explicata, quæ delinire animos et exhilarare creduntur, nunc de his, quæ ex stupore et oblivione vim suam patefaciunt: quemadmodum de opio, hoc est, de papaveris succo, asseritur. Illius esu Turcæ animosiores fiunt, minimeque belli periculum expavescunt. Nec apud eos tantum in usu, ut Petrus Belo refert Observat. lib. III, cap. 15, sed apud Persas, Indos, aliasque quamplurimas nationes, inter quas Ægyptiorum gentem notat Prosper Alpinus, qui diu in Ægypto versatus, peculiari observatione cognovit, eos pharmaca quædam animi gratia sæpius adhibere, quæ hilaritatem, deinde stuporem advocant, et visiones concitant admodum jucundas, ipsisque optatas (1). Præter enim cannabis folium, quod per excellentiam *assis*, id est, herbam, vocant, et alia quædam, nostrum opium ipsis præcipuo in usu, quod *Affion* dicunt; additque illud, quo omnes utuntur, ex locis Sajeth, ubi olim Thebarum urbs erat præclarissima, deferri; ibi etenim nigra papavera copiosissime proveniunt, cæterisque omnibus facultate præstant.

Marius Schipanus, vir doctrina et eruditione præcellens, mihi affirmavit, herbam Polydamnæ, et Thebarum opium idem fuisse. Quæ quidem περὶ νηπένθους opinio mirum in modum Poetæ congruit: haud enim de eo narrat, cor lætificare et animi hilaritatem inducere, ut qui ad buglossum respexere, aut ad Theophrasti œnotheram lib. IX, cap. 21 (nec desunt, qui hanc herbam illud esse affirment, et brevitati consulens omitto expendere), et vel ex hoc a vero alios aberrasse demonstrari posset, sed tantummodo luctus, iræ, et malorum omnium oblivionem inferre, ut recte Lucianus Dialogo de Salt. ληθεδανὸν φάρμακον absolute dixerit, id est, « oblivionem pariens inducensque medicamentum. » Plena enim oblivionis papavera sunt: unde Servius ad illud Maronis carmen G. I, 78: « Urunt lethæo perfusa papavera somno, » ut in plerisque solet, eruditissime annotat: Cererem ab Jove commonefactam, papavere (*Cereale* apud eumdem Virgil. Georg. I, 212, vocatur) orbitatis oblitam, quum jam Proserpinam raptam a Plutone ex inferno recipere non potuisset. Et hoc modo dubitationi occurritur, ne temere

(1) *Opiati* quoddam genus, Kæmpferus in Amœn. *electuarium lætificans* appellat; quandoquidem sumentium animos miris perfundere gaudiis, et veluti magicis cerebrum demulcere imaginibus dicitur. De *Papavere somnifero* opium elici nemo non novit, quod pro nepenthe Veterum inter Recentiores habent DD. Villoison, Virey, Sprengel, et multi alii, ut jam ad locc. Plinii citt. monuimus. Ed.

a receptis excidamus, quæ ἄχολον illud nepenthus epitheton, ut aliter interpretaremur, allexit. Haud enim dissidet iram et mœrorem delere, quam per soporiferam vim id contingere affirmemus.

Soporiferum autem nepenthes fuisse, et Poeta etiam indicat, quum paulo post ipsius haustum, inducit Telemachum dicentem, Odyss. IV :

> Ἀλλ' ἄγετ' εἰς εὐνὴν τρέπεθ' ἡμέας, ὄφρα κεν ἤδη
> Ὕπνῳ ὑπὸ γλυκερῷ τερπώμεθα κοιμηθέντες.
> Sed agite ad cubile ducite nos, ut jam
> Somno dulci delectemur dormientes.

Sed quoniam, gravis et ipse auctor, Plutarchus in Problem. convivalibus, lib. I, quæst. 5, τῶν ὑπνωτικῶν φαρμάκων duas species recenset : μηκώνιον, id est, *opium*, καὶ μανδραγόραν, *et mandragoram* : quumque ea, quæ jam dudum de papavere relata sunt, ab Homeri narratione non aliena judicavimus, fortasse etiam ad eum mandragora pertinebit.

Genus enim plantæ est soporiferum (1), sed a Veteribus superstitione veneratum, a Magis religione observatum, et in amatoriis potionibus a Circe, unde Circæam dictam, ut Dioscorides inquit, IV, 74, adhibitum. Cujus effodiendi ritus sane haud prætermittendus, quem Theophrastus et Plinius referre operæ pretium judicarunt. Theophrastus, Plant. Hist. lib. VI, cap. 11 : Περιγράφειν δὲ καὶ τὴν μανδραγόραν εἰς τρεῖς ξίφει, τέμνειν δὲ πρὸς ἑσπέραν βλέποντα· τὸν δὲ ἕτερον κύκλῳ περιορχεῖσθαι, καὶ λέγειν ὡς πλεῖστα περὶ ἀφροδισίων. Quorum sensus : « Circumscribunt et mandragoram gladio ter, secantque ad occasum spectantes : jubent et alium saltantem tripudio circumagi, multaque de Veneris usu et re dicere. » Plinius, lib. XXV, cap. 11, addit, « cavent fossuri contrarium ventum, etc. » Quibus cærimoniis nobilitata mandragora, velut insigne quoddam miraculum, facile meruerat Helenes fieri donum, et ab eadem propter narcoticam facultatem mœstis hospitibus vino misceri : celebre siquidem cum vino ejus est temperamentum ; unde μανδραγορίτην οἶνον, cujus parandi duplicem modum, id est, coctura, et secus, Dioscorides proponit lib. IV, cap. 74.

Tertium est omnium delicatissimum, quod ex Plutarcho colligitur, inquit enim de audiendis Poetis : Ὥσπερ γὰρ ὁ μανδραγόρας ταῖς ἀμπέλοις παραφυόμενος, καὶ διαδοὺς τὴν δύναμιν εἰς τὸν οἶνον, μαλακωτέραν ποιεῖ τὴν καταφορὰν τοῖς πίνουσιν. « Ut enim mandragora prope vites nascens, virtutemque ministrans vino, leniorem efficit illius in potatores vim soporandi. » Veteres enim, quibus mandragoræ in cibo potuque maximus usus, eam prope vites plantabant, ut inde, contracta in vinum virtute,

(1) Recentioribus dicitur *Atropa Mandragora* (*Pentand. monogyn*. gen. 500 Pers. *Solan*. Juss.); de qua fusius agit Plinius, lib. XXV, cap. 94. Ed.

lenius soporarentur. Sic etiam brassicis, ut exilius vinum haberent, eodem modo usos retulit Athenæus, Deipnos. lib. I, quod eo libentius dixi, ut Antiquorum industria diligentiaque in ea curanda patesceret. Cui addendum, a Pythagora ἀνθρωπόμορφον (1) vocari, ex semihominis forma.

Sed Pierii oscitantiam silentio occulere non possum : ponit enim mandragoram lætitiæ hieroglyphicum, et Xenophontis testimonio in Sympos. eam pro lætitiæ argumento haberi confirmat. Quod quantum a vero sit alienum, Xenophontis locus indicabit, quem subjiciemus. Sic enim lepidissimus et suavissimus scriptor, immo potius hæc Socratem loquentem inducit : Ἀλλὰ πίνειν μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐμοὶ πάνυ δοκεῖ, τῷ γὰρ ὄντι ὁ οἶνος ἄρδων τὰς ψυχὰς, τὰς μὲν λύπας, ὥσπερ ὁ μανδραγόρας ἀνθρώπους, κοιμίζει· τὰς δὲ φιλοφροσύνας, ὥσπερ ἔλαιον φλόγα, ἐγείρει. « Bibendum sane, o præclari viri, admodum censeo, quandoquidem re vera nostros animos vinum rigans curas et molestias sopit, ut homines mandragora ; hilaritatem vero excitat, ut oleum flammam. » Lætitiam quippe et hilaritudinem ex vino oriri, haud ex mandragora, hoc loco Xenophon ait ; illudque sedare curas affirmat, pari modo ac mandragoram sensus hominum corripere : et sic τὴν ἀναισθησίαν illius exemplo, non jucunditatem exprimit, ut Pierius voluit.

Est et alia somniferi species, cujus fortasse habenda ratio. Hanc *solanum*, Græci στρύχνον μανικὸν vocant : in quo describendo, delineando, egregiam, ut in omnibus, sibi laudem meruit Fabius Columna lynceus in Phytobasano suo, eamdemque esse ait, quam Christophorus a Costa *daturam* appellat, medicique legitimam nucem *metel* Arabum esse censent. Vim habet pota in vino radix drachmæ unius pondere, inquit Dioscorides, lib. IV, cap. 72, φαντασίας ὑποτελεῖν οὐκ ἀηδεῖς, « imaginationes efficiendi non injucundas. » Sumi autem a Turcis, et esse apud eos frequenti in usu, ex Belonis Observationibus, constat lib. III, cap. 56.

Venit ergo in mentem, ad hoc illam Aloysii Anguillaræ referre opinionem : quum nepenthes, aut œnopiam esse, quam eamdem cum helenio facit, addubitat, aut quamdam aliam Italiæ notam, quam consulto ait tacere, causatus christianam religionem, quum inde multa mala confici possint. Sic Plinius, ne omnia de solano diceret, causas prætexuit,

(1) Mandragora, bifurcata inferne radice, hominis crura duo et rudem quamdam effigiem sæpius repræsentat. Circulatores autem in radicibus mandragoræ, bryoniæ aliisve adhuc virentibus, tam virorum, quam feminarum formas scite sculpebant, infixis avenæ aut milii granis, iis nempe in locis, quos pilis vestitos natura voluit. Deinde radices infodiebant rursus, donec grana emitterent radiculas ; quas demum in filamenta quam tenuissima fissas, aptabant, ita ut capillum, barbam et cæteros corporis humani pilos referrent. Hæc est illa Pythagoræ ἀνθρωπομορφία. Ed.

« minime, inquiens, diligenter demonstranda remedia, non venena tractantibus. » Liquet sane ad furta, ad res venereas, et ad insaniam inferendam abati quosdam solano posse; vid. Garc. ab Hort. Arom. lib. II, cap. 24; Christoph. a Costa, cap. de Datura.

Sed nuper quum de hac re quemdam ex Africana gente captivum, et Osmanensium ducis triremibus mancipatum, consuluissem; is me docuit *Mazlac* etiam apud Arabes herbam esse inter frumenta nascentem, hoc est, *lolium* significare: ac rerum medicarum commentariolo, quod secum sua lingua exaratum circumferebat, conatus est comprobare. Et porro haud a veritate alienum videtur, quum lolium tenebricosas vertigines, et mentis aberrationem, atque temulentiam efficiat; immo αἶραν a Græcis volunt plerique, παρὰ τοῦ αἱρεῖσθαι dictum. Rapitur quippe in cerebrum lolii vapida et nocua aura. Qua etiam ratione in soporiferis medicamentis ejus farina immiscetur: quod Mathias Lobel peritissimus et diligentissimus botanicus in stirpium Observationibus, cap. de Lolio, et in Adversariis notat.

Formant ex ea farina Ægyptii, adjectis cannabis seminibus, medicamentum, quod *Bosa* eorum lingua nuncupatur: idque ea omnia præstat, et valentius, ut scribit Alpinus, de Medic. Ægypt. l. IV, c. 2, quæ meconio superius adscripta sunt. Vino autem farinas immiscere, non est a moribus Veterum alienum; quum ex Homero in Nestoris et Circes poculo albam farinam inspersam, immo et caprinum caseum adrasum, supra jam sit probatum.

Sed his, licet plane videatur exhausta materia, quum fere sint omnes de hac re sententiæ in medium productæ, insuper aliquid addere excogitavimus, quod et propositum attingit finem, et scire haud modicum delectabit; siquidem an medicamentum nepenthes ex chemia officina conflatum sit, superest considerare? Et sane, ex Marco Tullio, de Nat. Deor. lib. III, sciri potest, Vulcanum, quem Ægyptii *Opam* nuncupant, in Nilo natum, et Nili filium, nec custodem tantum esse Ægypti, quæ et ab eo Ἡφαιστία dicta, Eustath. in Diog. Aphr. sed, ut Diogenes Laertius narrat in Procem. ὃν ἄρξαι φιλοσοφίας, « qui primum Ægyptiis philosophiæ aperuit principia. » Invenit autem Vulcanus, inquit Tzetzes in Chiliad.

> Πῦρ, καὶ τέχνας δὲ ἐκ πυρὸς ὁπόσας.
> Ignem, et artes ex igne quot sunt.

Ejus ergo philosophia in ignis invento habuisse originem consonum est: et ab eo chemiam artem repertam, eique nomen, si articulum demas, Ægyptium. Siquidem Ægyptum, quæ vel maxime nigram habet terram, ὥσπερ τὸ μέλαν τοῦ ὀφθαλμοῦ, chemiam vocari scribit Plutarchus, in libro de Iside et Osiride.

Respuisse autem de chemia Homerum dicere, haud fortasse negabit, cui Helenam ex ovo nasci, aliquid chemicum subolebit. «Non enim, scribit Michael Meierus, de Volucr. Arb. cap. IV, in ovo homines, ut pulli naturaliter, per artificium generantur: quamvis Helena, illa mulierum formosissima, belli Trojani, hoc est, opificii chemici causa, una cum Polluce fratre ex uno ovo prodiisse fingatur.» Qui etiam Græcos, ex Ægyptiorum doctrina, non aliud adumbrasse contendit in Herculis laboribus, Ulyssis erroribus, Jasonis periculis, Thesei facinoribus, et aliis plerisque eorum fabulis.

Itaque modesta satis, atque admodum simul amplectenda, nostra hæc apparebit conclusio: Poetam videlicet pro Ægyptiaco Helenæ pharmaco ex chemia arte quæsitum medicamentum aliquod indicare: unde factum est, ut plerique medicorum filii, qui eam profiteri merito gloriantur, nonnulla hujus generis, et tanquam in hanc sententiam euntes, sub nepenthus nomine tradere conati sint: inter ipsa autem medicamenta, et quæ ex dictarum aliarumque plantarum substantiis erui possunt, nihil auro præstare existimo. Contusum enim et in foliis redactum ad vires cordis reparandas vulgatum remedium. Quod autem optimum, si absolute potabile chemicorum industria efficiatur, ut experientia viris doctissimis observatum. Hoc etiam ab regibus parari, ministrari, ob suumque pretium regale effici donum, et omnia cum Homericis verbis congruere, facile concedendum. Nec opus, exhilarandi aureæ potionis eximiam facultatem in dubium revocare, atque ad horum omnium singularem probationem descendere.

Exegi quæ ad nepenthus historiam pertinere videbantur. Reliquum est ut hanc partem allegoria compleat. Materia æque nobilis ac jucunda, certe ad Homeri propositam intelligentiam pernecessaria. Quidquid enim in eo maximum et admiratione dignum, id non in verborum cortice et narrationum figmentis (quibus tamen sua laus), sed in sententiarum recessu fabularumque allusionibus latere a Veteribus compertum est. Metrodorus Lampsacenus, de quo Diogenes in Anaxagora, et Tatianus in Orat. contra Græcos, meminere; totum Homeri poema ad allegorias traxit: idemque Heraclides Ponticus, Proclus, et Eustathius, aliique quamplurimi sunt imitati. Strabo, copiosus et elegans auctor, de Homeri fabulis adversus Eratosthenem id convincit Geogr. lib. I, et prudentissimus scriptor Plutarchus, de aud. Poet. Παρὰ δὲ Ὁμήρῳ, inquit, σιωπώμενόν ἐστι τὸ τοιοῦτον γένος τῆς διδασκαλίας· ἔχει δὲ ἀναθεώρησιν ὠφέλιμον ἐπὶ τῶν διαβεβλημένων μάλιστα μύθων· οὓς τοῖς πάλαι μὲν ὑπονοίαις, ἀλληγορίαις δὲ νῦν λεγομέναις. «Apud Homerum id mutum doctrinæ genus exstat, considerationem habens utilem iis in fabulis etiam quæ maxime vituperantur, quæ nunc allegorias vocant, antiqui hyponœas nominabant.»

(Quæ supra attulimus, desumpta sunt ex secunda dissertationis parte, seu Historica, de nepenthe Homeri, auctore Petro La Seine, in Antiq. Græc. Thes. vol. XI, pag. 1349, sqq. Ex tertia opusculi parte, quæ et Allegorica, nihil fere decerpsimus; nihil omnino de quarta, quæ et Anagogica; quamvis et in iis sicut in superioribus, quantum eruditionis et doctrinæ deprehendatur, tantum judicii ac subtilitatis eluceat: sed pleraque pro jure nostro, quo sæpius utendum fuit, ut nostram ad rem parum facientia, omittenda censuimus; quæ in opere mox laudato, integra perlegere, cuique, ut libuerit, licebit. Adjiciemus tamen, ut nostri ipsius Petri verbis utamur, coronidem operi, ne quid deesse ad complementum hujus commentarioli videatur: quod et Homerus exposcit, et ad sententiam interpretis probe dignoscendam perquam necessarium est. Sunt Petri verba ex quinta dissertationis parte, quæ et de Avocamentis dicitur. Ed.)

Pindarus nec immerito optat Chironem reviviscere, Pyth. Od. III:

Ἤθελον Χείρωνά κε Φιλλυρίδαν
Εἰ χρεὼν τοῦθ᾽ ἁμετέρας ἀπὸ γλώσ-
σας κοινὸν εὔξασθαι ἔπος,
Ζώειν τὸν ἀποιχόμενον.

Velim Chironem Phillyriden
Si fas hoc e nostra lingua
Commune optare verbum,
Reviviscere mortuum.

Sed quid Chironem requirimus, si alterum habemus Æsculapium? et is est Homerus, qui utramque medicinam in sua admirabili poesi exactissime demonstravit, et, ut est omnis philosophiæ auctor, lenitatem Epicuri Stoicorum miscuit severitati, et suo remedio, velut Epicurostoico quodam temperamento, ut ita mihi fas sit nominare, mentem instruit, et sensus ad voluptates convertit. Quibus autem animum communire opus sit, jam satis supra indicatum: reliqua breviter adjiciemus. Et primum illud non ambigendum, sola sorbitione haud absolvi Homeri pharmacum, quum ipsius pharmacoposias nullum Poeta recenseat effectum, sed statim ad Helenes narrationem descendat, et hanc Ægyptiam temperaturam: Ἔνθ᾽ αὖτ᾽ ἄλλ᾽ ἐνόησ᾽, Διὸς ἐκγεγαυῖα, « Inter alia excogitasse Jovis filiam, » expresse dicat, ut plura superesse adversus luctum præsidia hujusmodi commonefaceret; ea autem ut uno verbo explicem, avocatio est. Nam quum omnis nostra, tum sensatio, tum cogitatio fiat per rerum species, a rebus ad sensus et mentem derivatas, et ea omnia consulto tentanda sint, quæ nec minimum nos ad tristitiam convertant, evocan-

dus est ad ea objecta animus, e quibus voluptatem quamdam haurire (lætitiam possit.

Inter autem avocamenta, tria præcipue commemorat, cibos, Hele nam et somnum; quibus ea complector omnia, quæ in historia et alle goria superius nobis sunt explicata. Nam etsi morbos non revellunt a animo, cui recta tantum ratione occurrendum, sanant tamen commo tiunculas illas primas, quibus adolescunt affectus. Et quum jam sit ma ximus inde fructus, non duxit Homerus silentio prætereunda. Percurram autem singula, inter quæ illud potissimum me in admirationem rapit Quid est quod faciat ad Telemachi, Pisistratique oblectamentum jam undique Ulyssis memoria, et interempti Antilochi, excitatis lacrymis denuo regem Menelaum instruere mensas, ac reiterare convivium sa pientissimo Poetæ placuit. Sic enim ille loc. laud.

> Ἡμεῖς δὲ κλαυθμὸν μὲν ἐάσομεν, ὃς πρὶν ἐτύχθη,
> Δόρπου δ' ἐξαῦτις μνησώμεθα, etc.
> Nos vero fletum relinquamus, qui prius incidit,
> Cœnæ rursus memores simus, etc.

Nec a primis epulis, longiuscula temporis intercapedo, et famem sitim que, ciborum potusque copia profligatam docet, frequentato carmine:

> Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος, καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.

Quod Virgiliano istoc, Æneid. VIII, exprimitur:

> Postquam exempta fames, et amor compressus edendi.

Quis hoc obiter factum dicet, et non potius summo judicio, et doctrinam haud despicabilem continere? an, si superis placet, is erit crapularum et ingluviei magister, qui temperantiæ et frugalitatis præcepta frequentissimaque exempla præstitit? nec sibi dissimilis in hoc Menelai convivio, ut notatum reliquit Suidas in Homer. « Nam Menelaus Hermiones nuptias celebrans, ait doctus interpres, et filii, et filiæ, et quum Telemachus ad eum venisset, assum bovis tergum sustulit, quod ei ipsi appositum erat. »

Vidit has repetitas epulas Athenæus, et singulariter esse, sed non potuit Poetæ mentem istac speculatione attingere. Primum scilicet symposium, hospitalitatis et grati animi commune indicium. Alterum tantummodo ad luctus averruncationis documentum. Sed audiamus Athenæi verba, Deipnos. lib. I: Παρὰ Μενελάῳ εἰσάγει συμπόσιον· δειπνήσαντας γὰρ ποιεῖ ὁμιλοῦντας, εἶτ' ἀπονιψαμένους ποιεῖ πάλιν δειπνοῦντας, καὶ δόρπου ἐξαῦτις μεμνημένους, μετὰ τὸν κλαυθμόν. Hunc in modum verti potest: « Peculiare autem, Homerus, apud Menelaum inducit convivium.

Pransos siquidem facit confabulari, et lotos jam rursum post lacrymas convivari, et cœnæ memores fingit.» Idem Homerus non indigna quæ ad hunc locum assuamus, in Iliad. XIX (Pallad. in Florileg. lib. I, cap. 63), cecinit:

> Γαστέρι δ' οὔ πως ἔστι νέκυν πενθῆσαι Ἀχαιούς.
> Non licet Græcos inani deflere mortuum ventre.

Sed μεμνῆσθαι πόσιος καὶ ἐδητύος, «meminisse potus et cibi.» Et Il. XXIV, adjecto exemplo, quod etiam Seneca, Epistola LXIII, animadvertit:

> Καὶ γάρ τ' ἠΰκομος Νιόβη ἐμνήσατο σίτου,
> Τῇ περ δώδεκα παῖδες ἐνὶ μεγάροισιν ὄλοντο.
> Nam et Niobe pulchricoma memor cibi fuit,
> Cui tamen duodecim liberi in ædibus obierunt.

Plinius addit rationem, lib. XXII, cap. 24, et tamquam ad Homeri scholium: «Ergo et hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur... Nullius non ira luctusque, tristitia, et omnis animi impetus cibo mollitur.» Quamobrem nec exquisita edulia, et quæ ipsius Helenes cibi vocabantur (Ephippus enim apud Athenæum, suaves cibos τῆς Ἑλένης βρώματα dictos indicat), et ipsæ Apicianæ artes malæ, si tantum ad hoc remedium: nec immerito apud Locros, quibus lessu mortuos prosequi interdictum; defunctum ἐπειδὰν ἐκκομίσωσιν, εὐωχοῦνται, «postquam elatum funus est, convivia agitant;» Heracl. de Polit. Quam prudentem disciplinam magnus vir et orator Pollio Asinius edoctus, non solum intra quartum diem, ex quo Aterium filium amiserat, vehementius quam unquam declamavit; sed eodem, quo extulerat, cœnavit. Quod et Divo Augusto respondisse fert Senec. Declamat. lib. IV, in Procem. quum, mortuo in Lycia Cæsare, per codicillos questus esset, quod in magno et recenti luctu suo, homo carissimus, pleno convivio cœnasset.

Itaque indignam boni philosophi, illam Hieronymi Cardani sententiam, de Subt. lib. XII, judicabis, quæ auxilia adversus luctuum pericula, tria statuit, lacrymas, suspiria, et inediam: ita ut lugere adversus luctum sit adjumento, ut contra ægritudinem ægrescere, et adversus lethargiam indormire: quod nemo sanæ mentis ita esse existimabit. Nec culpet quispiam minus apte ad has epulas referri exhilarantia medicamenta: idque si ex usitata medendi ratione arguatur, profecto bene: quum potiones frequententur scrupulatim confectæ, mille rebus mixtis coinquinatæ, quas nec olfacere tuto et absque stomachi fastidio valemus.

Sed nos juxta Homeri mentem, ex doctrina Ægyptiorum loquimur. Hi autem ἰατρικὴν ἐξεῦρον, ut clare inquit Isocrates de Busir. laudat. ἐπικουρίαν οὐ διακεκινδυνευμένοις φαρμάκοις χρωμένην, ἀλλὰ τοιούτοις, ἃ τὴν μὲν ἀσφάλειαν ἔχει ὁμοίαν τῇ τροφῇ τῇ καθ' ἡμέραν, τὰς δὲ ὠφελείας τηλι-

καύτας, ὡς' ἐκείνους ὁμολογουμένως ὑγιεινοτάτους, καὶ μακροβιωτάτους εἶναι. « Ægyptii medicinam invenerunt, non eam quæ periculosis medicamentis utitur, sed ejusmodi, quæ, quum æque tuto sumi possint ac cibi quotidiani, tantas utilitates habent, ut nemo neget, eos saluberrimis esse corporibus, et diutissime vivere. » Adhibent tamen, ut superius diximus, medicorum sapientissimi sub nepenthus epigraphe, etiam Ægyptiorum, id est, spagyrica, ut aiunt, arte, nonnulla medicamina, quæ haud in rem præsentem sperno, sed non mei juris est ea vel recensere, vel approbare. Præstat tamen eorum obtemperare consiliis.

Subsequitur ab Helena solatium, tum forma, tum interventu, et allocutione. Et primum, tam illustris feminæ, in ipso tristitiarum puncto articuloque adventus et præsentia, dilui luctum dulcedine societatis demonstrat. Nam quum misero instrumentum mortis sit solitudo, hic magnopere eam cavendam esse Poeta docuit, itemque Iliad. VI de Bellerophonte verba faciens, his verbis :

> Ἤ τοι ὁ καππεδίον τὸν Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο
> Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Et ut Cicero, Tuscul. lib. III, vertit :

> Qui miser in campis mœrens errabat Aleis
> Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans, etc.

Notavit istud idem Rutilius Claudius, cujus versus Itin. lib. I :

> Sic nimiæ bilis morbum assignavit Homerus
> Bellerophontæis sollicitudinibus :
> Nam juveni offenso, sævi post tela doloris,
> Dicitur humanum displicuisse genus.

Et quamvis, χρυσοῦν ἐστὶ πρᾶγμα ἐρημία, *aurea res solitudo*, sit qui cum Antiphide asserat, et prudentes sapientesque viri confirment (nam hoc ex philosophia lucrum, juxta illud Antisthenis, τὸ δύνασθαι ἑαυτῷ ὁμιλεῖν, posse cum semetipso versari), re vera tamen in ipsa solitudine, aut deus, aut bellua, ut dici solet : quum hujusmodi quidpiam sit, ut bonos secum vivere doceat, malis improba omnia persuadeat, et hinc vitiis obbrutescant suis. In luctus vero ægritudine, quum in tumore sit animus, haud tutum vitam degere solitariam : hinc illud Senecæ est epistol. X : « Lugentem timentemque custodire solemus, ne solitudine male utatur. » Non igitur occurrit hospitibus Helena, neque in primis interfuit epulis, sed post excitatas Ulyssis commemoratione lacrymas, n eorum conspectum venit : siquidem ut Philemon Comicus dicebat,

> ..... ἐπάν τις τυγχάνῃ λυπούμενος

Ἧττον ὀδυνᾶται, φίλον ἐὰν παρόντ᾽ ἴδῃ.

..... quando mœror quempiam occupaverit,
Adesse amicum si videt, mœret minus.

Nam dulce afflicto est εἰς ὄμματ᾽ εὔνου φωτὸς ἐμβλέπειν, « in oculos amici hominis inspicere, » ut inquit Euripides. Nec quum adest Helena, silentium tenet, sed loquitur, et alloquitur.

Hinc narratio illa quam tantopere in delinimentum mœroris Macrobius et Plutarchus sunt admirati, ut eam solam, aliudque nihil, nepenthes esse contenderint. Et quidem præter hoc, quod superius minime verum esse probavimus, magnam vim atque efficaciam volens libensque impertior. Illud insuper addo : hujusmodi narrationem, non solum ὅπως ἀναγκαῖον τῷ ποιητῇ ἐνταῦθα τὸν τῆς Ἑλένης ἐπεισόδιον, ut inquit Eustathius, velut necessarium episodium, ad quarumdam rerum de Ulysse cognitionem, quæ aliunde sciri non possent : sed principaliter et ex proposito ab Homero confictam in lugentium hospitum delectationem, et veri nepenthus complementum. Quod ipsius Helenæ verba perquam manifeste aperiunt, Homer. Odyss. loc. laud.

Ἤτοι νῦν δαίνυσθε καθήμενοι ἐν μεγάροισι,
Καὶ μύθοις τέρπεσθε· ἐοικότα γὰρ καταλέξω.
Quare nunc convivamini sedentes in ædibus,
Et sermonibus delectamini; decentia enim ordine dicam.

Rursum, et in hac causa, illud minime prætereundum, quod hujus Helenæ orationis efficaciam summopere exauget, ut desperandum sit unquam ægrescenti alicui id contingere posse solatium, cujus ad exemplar, atque Poetam decet, admirabile, hoc tale ab Homero proponitur : et illud est, ut jam monuimus, Helenæ pulchritudo et ornatus. De qua formositate si aliqua exordiri vellem, rem profecto supervacaneam agerem, quum satis Græcorum historiis, Asiæ atque Europæ contentione sit clara : et passim poetarum occurrant testimonia, nec desint optimi oratores, qui peculiari sermone ejus laudes celebraverint : ut Gorgias, Orat. de Helena, Isocrates, Helenæ laud. eumque æmulatus Lucianus, sive quisquis ille fuerit, qui *Charidemus*, vel de pulchritudine Dialogum, scripserit : ad hanc respexit Homerus ibid. Helenæ speciem deæ simillimam faciens, quum ait :

Ἐκ δ᾽ Ἑλένη θαλάμοιο θυώδεος ὑψορόφοιο
Ἤλυθεν, Ἀρτέμιδι χρυσηλακάτῳ εἰκυῖα.
Helena vero ex thalamo odorifero excelso
Egressa est, Dianæ aureum arcum tenenti similis.

Et Athenæus, Deipnos. lib. V, notat, Telemachum Pisistratumque adeo

Helenes pulchritudine captos, ut prope eam taciti sederent, πρὸς τ περιβόητον ἐκκεκωφωμένοι κάλλος, velut celeberrima illius forma exsurd et attoniti.

Pulchritudo vero eloquentiæ conjuncta, quantas ad alliciendos a mos vires habeat, Phavorinus apud Stobæum, Serm. CLIX, non indig quod huc transferatur, elogio demonstravit : Ἱκανὸν μὲν οὖν ἴσως, καὶ τῆς ὄψεως, μεῖζον ἂν δὲ ὁ καλὸς, καὶ αἱμύλος ᾖ, καὶ λεκτικός· λέγε, ὦ νε νίσκε, λέγε, Ἀντίλοχε, γλυκερώτερον Νέστορος ἐρεῖς· λέγε Τηλέμαχε, σφοδ τερον Ὀδυσσέως ἐρεῖς· λέγε Ἀλκιβιάδη, κἂν μεθύῃς, ἀκουσόμεθα τοῦ μεθύοντ ἡδέως· τοιοῦτόν ἐστι τὸ καλὸν εἶναι· εὐφραίνει μὲν βλεπόμενος, εὐφραίνει ἀκουόμενος· εἰ δέ μοι κατὰ Πλάτωνα, τὸ θάῤῥος ἦν· εἶπον ἂν ὅτι καὶ πάσ τὰς αἰσθήσεις ὁ καλὸς εὐφραίνει, καὶ οὐκ ἂν ἔδεισα τὴν εὐωχίαν τὴν τῶν καλῶν «Satis forsan fuerit, vel sola facies, magis si simul formosus sit, facetus et affabilis. Dic igitur adolescens, dic Antiloche, suavius Nestore loqueris : dic, o Telemache, vehementius Ulysse dices : dic Alcibiades, etsi inebriatus sis, libenter ebrio tibi auscultabimus. Hujusmodi res est formosum esse, jucunda visu, delectabilis auditu ; et ut cum Platone dicam, sensus omnes formosus delectat, quare pulchritudinis epulo frui non dubito.»

Itaque ad abolendum luctum, animique iram et furorem eliminandum, in speciosissimis formis oblectationem aucupari, tum intuitione, tum alloquio, ac mutua consuetudine par est : et quidquid inde voluptatis est, haurire, quatenus tamen minime honestis moribus et christianæ religioni officiat.

Quapropter (dicam cum pervetusto poeta Cn. Mat. ap. Agell. lib. XV, cap. 25, illudque libenter in his casibus suadebo)

> . . . edulcare convenit vitam,
> Curasque acerbas sensibus gubernare.

Sed sponte haud subjiciam :

> Sinuque amicam recipere frigidam caldo
> Columbatimque labra conserens labris.

Quamvis hoc voluptatis genere ad allevandum curas, ait Cardanus de Subt. lib. XII, nihil sit melius. Haud certe illud præteriit Epicurus, qui quum levationem ægritudinis potissimum in revocatione ad contemplandas voluptates posuisset, inter eas numerat, ut ait Cicero, Tuscul. lib. III : «Saporem, corporum complexum, et ludos, atque cantus, et formas eas, quibus oculi jucunde moventur.» Plutarchus, «quod non possit suaviter vivere,» puellarum nomina recenset, Leontium, Boidium, Hedicia, Nicedium, circa hortum Epicuri frequentantia scorta.

Nec ad sedandam iram imbecillis ipsa Helenes elegantia. Siquidem

Chrysippus apud Galenum de Dogm. Hipp. et Plat. lib. IV, cap. 12, et Clemens Alexandrinus, Strom. lib. II, notant ex Euripide in Troad. Menelaum, post Trojam captam, quum impetu ferretur ad occidendam Helenam, ut quæ tot fuisset causa malorum, stupore adeo ob pulchritudinem correptum, ut id non potuerit efficere, unde illa exclamatio :

Ergo hebetantur enses pulchritudine!

Detinetur quippe tali objecto animus, et ita ejus rapitur admiratione, ut ad hoc unum propriæ naturæ lenocinio intentus, cæteras omnes nedum molestas ac tristificas posthabeat curas, sed et eas quæ ad corporis subsidium et ad vitæ institutum sunt necessariæ.

Quamobrem Dion Chrysostomus, Homericæ doctrinæ studiosissimus, ac eloquentia præcellens, Orat. XII, Nepenthus vires expresse transtulit ad pulchritudinem; et quod mirandum, non ad humanam, corporis scilicet animæque gratificantis ei decus, et formam, membrorum vita, colorum nitore, oculorum irradiatione, motusque concinnitate præstantem; sed ad immobilem, mutam, demortuamque, ut ita dicam, Phidiæ sculptoris statuam. Aitque (nec enim a propriis verbis tam aurei scriptoris temperandum): Ἀνθρώπων δὲ ὃς ἂν ᾖ παντελῶς ἐπίπονος τὴν ψυχὴν, πολλὰς ἀπαντλήσας συμφορὰς, καὶ λύπας ἐν τῷ βίῳ, μηδὲ ὕπνον ἡδὺν ἐπιβαλλόμενος, καὶ ὃς δοκεῖ μοι κατεναντίον στὰς τῆσδε εἰκόνος τῶν ἐκλαθέσθαι πάντων, ὅσα ἀνθρωπίνῳ βίῳ δεινὰ καὶ χαλεπὰ οἴεται παθεῖν· οὕτω σύ γε ἐνεῦρες καὶ ἐμηχανήσω θέαμα ἀτεχνῶς·

Νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθες ἁπάντων.

Τοσοῦτο φῶς, καὶ τοσαύτη χάρις ἔπεστιν ἀπὸ τῆς τέχνης! Id est, « ex hominibus vero etiam si quis fuerit omnino afflictus, animi multas exantlans calamitates, ægritudinesque in vita, neque somnum admittens dulcem, is mihi videtur e regione stans hujus imaginis, oblivisci omnium posse, quæ humanæ vitæ atrocia et difficilia accidere solent : tale tu quidem reperisti et machinatus es spectaculum vere :

Luctum adimens bilemque malique oblivia præbens.

Tanta lux, tantaque illi gratia ex arte addita est! » Ad hujusmodi etiam avocamenta trahas oportet, quæ de splendida Menelai æde, et instructissima, sumptuosissimaque ejus supellectile Homerus narrat Odyss. loc. cit. nec quidquam, me judice, congruentius, magisque ad rem, quum earum pulchritudinem affectate describat.

Namque, ut in repetitis epulis recte admonebamus, non abs re domus elegantia, auri, argenti, electri, eborisque elaborata artificia (et hujusmodi iterationem non ταυτολογίᾳ et Poetæ vitio vertendam censemus) bis

enarrantur extolluntur que : sed ut intelligas istic Homerum naturam re rum sequutum esse, ut doceret simpliciter quid in nova objecta, eaq delectabilia, perspicientibus accidere soleat, quod cum regia magnificen tia, et nuptiarum apparatu, quæ tunc temporis apud Menelaum ce lebrabantur, congrueret. Rursus ceu inter alia ponderantur excogitat quæ Helenæ pharmacum consequuntur. Quod si hoc modo non res s haberet, haud Crantore plenius et melius adversus luctum poetam no strum concinnasse remedia dicendum foret. Sed fere in hac re pleriqu hominum perperam faciunt, quum tetris vestibus atratisque aulæis ses ac totam domum denigrantes, amotis pictorum tabulis ac cæteris orna mentis, unice student, ut mœrores et luctus sibi comparent et adsciscant dum prorsus in contraria studia incumbendum esset. « Quodque nun facimus, ut verbis Ciceronis dicam, quum laxati curis sumus, ut spe ctare aliquid velimus, et visere : » id multo tunc faciendum accuratius et signa, tabulas pictas, vasa cælata mirari, et quodcumque vel ab arte vel a natura commendatur, inspicere et contemplari debemus. Id etiam docuit Homerus, Iliad. XIX (Themist. Orat. III) ; nam clypeum mir artificio ab Vulcano fabrefactum, quem universum cælum continere fingit, solemque ac lunam, et e regione solis, mare, atque terram, aran tesque insuper, et uxores ducentes, litigantes, ac bellum inter se ge rentes, quum Thetis ad Achillem Patrocli necem lugentem attulisset, continuo eo spectaculo captus, diluto mœrore, inquit poeta :

> Τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα.
>
> Oblectabatur, in manibus tenens dei splendida dona.

Ecquis nisi plane μισόκαλος his non capiatur oblectationibus, quibus detineri bonos, prudentes et studiosos viros video? Laudo etiam ac cum jucundissimis hisce occupationibus flosculorum contemplationem annumero, si ii quidem non ad hortorum pompam, quod ætate nostra communis est magnatum fastus, sed tantum animorum causa Lipsiano studio colantur, ut ipse ait de Consolat. lib. II, cap. 2.

Sed superest ut de hoc etiam aliquid dicamus, quod inter luctus avocamenta supra commemoravimus. Dicit autem Poeta, Odyss. l. c.

> Ἀλλ' ἄγετ', εἰς εὐνὴν τρέπεθ' ἡμέας, ὄφρα κεν ἤδη
> Ὕπνῳ ὕπο γλυκερῷ τερπώμεθα κοιμηθέντες.
>
> Agite dum, in lectum nos abducite, somno
> Ut blando jam dormientes recreemur.

Procul dubio nepenthus causa, ut inde intelligeres, curandum iis esse de somno, quorum animos mœror invasit, ut in Priamo luctuosissimo sene, Homerus Iliad. lib. XXIV, evidentius demonstravit. Quam-

obrem et soporifera tentanda. Cardanus ait se solano usum. Opium ex his, quæ diximus, maxime excellit. Nolo tamen Turcarum mores ob necessitatem repetendi hic exornare. Opportunius rigari vino, sed Laconice, et nonnunquam, ut ait Seneca de Tranquill. Animi, usque ad ebrietatem, quum inde sopor et lætitia. Nam inde Critias hujusmodi potationem inquit,

> Πρὸς θ' ὕπνον ἁρμόζειν τὸν καμάτων λιμένα.
> Ad somnum conferre, qui laborum portus est.

Et Homerus noster :

> Οἶνόν τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον,
> Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας.
> O Menelae, dii vinum fecere beati,
> Ut curas animi pellat mortalibus acres.

Et Horat. Carm. lib. I, Od. VI :

> ..... sic tu sapiens finire memento
> Tristitiam vitæque labores
> Molli, Plance, mero.

Et urgente tristitia, vinum leniter mandragora aliove pharmaco medicabimus, ut cum cessatione sensuum, quæ somnus est, reliqua luctus adminicula diluantur. Hinc Chironia illa admonitio, tristem ægritudinem vino cantuque allevare, ut dignum sapientissimi prudentissimique auctoris consilium reputetur, eo sensu concilianda est, ut musica, vel intima animorum compositio designetur, de qua supra nos egimus; vel ea, atque extima corporis recreatio, et pharmaci appendicula refectio intelligatur; non ad solam voluptatem, sed sobriter ad virtutem et hanc jucunditatem comparandam, quibus integrum nepenthes ex Homeri doctrina perficitur. Sed quia flores, odores, cibi, potusque, et quæ alia sensuum sunt illecebræ permittuntur, hanc Homeri doctrinam eodem naso suspendet aliquis, quo Cicero Epicurum irridet, Tusculan. lib. III : « Ad hanccine igitur vitam, inquit, Telamonem illum revocabis, ut leves ægritudinem ? et si quem tuorum afflictum mœrore videris, huic acipenserem potius quam aliquem Socraticum libellum dabis ? αὐλῶν (vel ὑδραύλεως, ita etiam legitur apud Athenæum, lib. X) hortabere ut audiat voces potius, quam Platonis ? expones quæ spectet florida et varia, fasciculum ad nares admovebis, incendes odores, et sertis redimiri jubebis et rosa ? » Nec multo post : « Eripiamus huic ægritudinem. Quomodo ? Collocemus in culcitra plumea, psaltriam adducamus, hedychrum incendamus, demus scutellam dulciculæ potionis, aliquid vini demus et cibi. » Sed quanto hic in errore versaretur, vel

ipse Tullius edoceret: nam eatenus culpat Epicurum, quatenus pro Socratico libello acipenserem det, et hortetur potius ad hydraulicam symphoniam, quam ad Platonis dogmata. Qui autem Socratico plenus grege, divinæ philosophiæ purissimos latices hauserit, huic et conquisitissimi cibi, atque omnis hujusmodi voluptatis contemplatio ad abstergendum luctum potissima et necessaria medicamenta: nec frustra istud Homeri pharmacum Epicurostoica temperatura concinnari diximus; nam nec ἀπάθειαν et stuporem animi cum Stoicis absolute præcipit, nec enervari voluptatibus, ac molli inertia diffundi permittit. Et hac ratione devitatis alterutrius sectæ vitiis, super omne sapientiæ culmen eminentissimus poeta veram in his morbis humanæque vitæ convenientissimam medicinam adinvenit. Et quemadmodum Plato, de Legib. lib. II, compotationes et choreas Liberi patris sub moderatione legis coercuit: ut, habita ratione temperantiæ, eas non modo commendabiles, sed utiles et necessarias fecerit; ita si non effuse et temerarie, sed ex hujus pharmaci præscripto sensuum voluptatibus quis utatur, longe abest ut insanientis Epicuri sapientiæ insimuletur, quum omnia ad virtutem et rectam rationem dirigantur, neque in alia re majora et solidiora ejus adminicula, ut plane jam superius demonstratum.

Hoc igitur medicamen, quotus quisque sibi sapit, repositum in mentis myrothecio, summo studio colere et conservare debet, ut quandocumque opus, et est sane perfrequenter, ex ejus copia depromat ad pectus, atque præsentissimo subsidio ingruenti occurrat infelicitati, ut magis elusisse videatur fortunæ ictum, quam vulneri medicinam fecisse. Est quidem ita natura comparatum, ut hominibus nec perpetuæ adsint felicitates, nec perennent infortunia. Lacrymas consolatione exsiccari, extremaque gaudia luctibus dilui vidimus, quum Juppiter, ut est apud Homerum Iliad. XXIV, binis doliis, quæ promptim ad manus habet, bona malaque distribuat.

Itaque in afflictione animorum, quacumque de causa, nedum ob carissimorum obitum, ad nos ingruat, summa solertia enitendum est eam evomere atque funditus exstirpare, nec cum vesanis ingeniis temporis et fortunæ beneficia exspectare.

Recurrendum igitur ad Homerum, ex quo, me prævio ac monitore, hoc utilissimum et admirabile nepenthes haurito. Sed prius et semper ad D. O. M. νηπενθέα Ἀπόλλωνα, corporis animæque incolumitatis auctorem:

> Pharmaca cunctorum Juppiter unus habet.
> Ζεὺς πάντων αὐτὸς φάρμακα μοῦνος ἔχει.

Quod idem noster dixit Homerus.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXII.

I. Implesse[1] poterant miraculum sui natura atque tellus, 1
reputantium vel[2] prioris tantum voluminis dotes, totque genera herbarum, utilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantoque mirabiliora inventu? Illa enim majore in parte cibi aut odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia àpprobat, nihil a rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

II. (1.) Equidem et formæ gratia ritusque perpetui, in 1
corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam, adverto animum. Illinunt certe aliis aliæ faciem in populis barbarorum feminæ, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum[1] in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges

I. 1. *Implesse.* Sic ex MSS. Hard. *Complesse* Gron. et Al. Ed.

2. *Vel prioris.* Superioris proxime libri. Hard.

II. 1. *Glastum.* Ἰσάτιν Græci, Latini vitrum dixere, quod vitreo, hoc est, cæruleo colore tingit. Marc. Emp. cap. xxiii, p. 162: « Lienosis prodest... herba, quam nos vitrum, Græci isatida vocant. » Cæsar Comment. Bell. Gall. V, 14, tradit, omnes se Britannos vitro inficere, quod cæruleum colorem efficiat, atque hoc horridiores fieri in pugna adspectu. Et Mela, III, 6, p. 56 : « Britanni, incertum ob decorem, an aliquid aliud, vitro corpora infecti. » Nunc etiam apud Cambrobritannos retinet vetustum nomen et *glas* appellatur. Similiter et cæruleum colorem *glas* vocant: et qui ab iis genus duxisse falso creduntur, Aremorici Galliæ Britanni. Magnum quæstum multis regionibus in Gallia affert. Viridem herbam molis premunt, ut herbaceam saniem excludant: dein abacto liquore, digerunt in magnos globos,

nurusque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris et nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

1 III. (II.) Jam vero infici vestes scimus admirabili fuco. Atque ut sileamus Galatiæ[1], Africæ, Lusitaniæ granis, coccum imperatoriis dicatum paludamentis[2], Transalpina[3] Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores. Nec quærit in profundis murices, seque objiciendo escam, dum præripit belluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, ut inveniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur
2 nuptæ. Stans et in sicco carpit[4], quo fruges modo : sed culpa[5], non ablui usu : alioqui fulgentius instrui poterat

quos tabulatis in cinerem sinunt computrescere : herbam ipsam *Pastellum* plerisque locis ab effigie pastillorum in quam glomerantur, nominantes : *Pastel.* Hos deinde globos cortinis infectoriæ coquunt officinæ, et laneos pannos ac vellera demergunt, ut cæruleum ebibant colorem. Cæruleam illam spumam innatantem, quam igni confervescentes eructant cortinæ, Indum nostri vocant infectores : hanc ad pictorum usus siccant. Hæc fere ex Ruellio, II, pag. 434, quem alii deinde sunt sequuti. His adde quæ de isati diximus XX, 25. Cave autem Salmasio credas, qui *guastum*, non *glastum*, scribi jubet, nec libris ullis secundis, neque id ferente Britannici hodieque sermonis usu. H. — *Isatis tinctoria* (*Tetradyn. silicul.* gen. 1563 Pers. *Crucifer.* Juss.). Habitat ad vias in ruderatis, et ad littora Europæ australis. Cæruleus etiamnunc apud nos regius est color. Cf. Cæs. nost. ed. p. 186. Ed.

III. 1. *Galatiæ.* Coccum Galatiæ reliquis omnibus antiqui prætulerunt : ut dictum est IX, 63, et alibi sæpe. Unde *Scarlati* vox, quæ nunc cocco tribuitur, deflexa nobis a Galatico videtur. Hard.

2. *Paludamentis.* Paludamentum vestis imperatorum fuit, hoc est, eorum qui exercitus educebant; *cotte d'armes.* Isid. XIX, 24 : « Paludamentum erat insigne pallium imperatorum, cocco, purpura, auroque distinctum. » Vide Voss. in Etymol. Hard.

3. *Transalpina.* Vaccinio uti dictum XVI, 31. Hard. — *Tyrium atque conchylium.* Broter. ex MS. Reg. 2, et edit. principe, « Tyria atque conchylia ». Ed.

4. *Stans et in sicco carpit.* Minore impendio, inquit, ac labore, stans Gallia Transalpina, et in sicco ac solido, ut fruges demetit, sic carpit herbas, quibus Tyria, atque conchylia, omnesque alios colores imitetur. Hard.

5. *Sed culpa, non ablui usu,* etc. Sententia hæc videtur esse, culpari idcirco eum colorem, quod pati aquam non posset, dilabereturque

luxuria, certe innocentius. Non est nunc propositum ista consectari: nec committemus[6], ut subjiciendo[7] tutiora luxuriam[8] vilitate circumscribamus, dicturi[9] et alias herbis tingi lapides, parietesque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si umquam ea liberalium artium fuisset.
Interim fortius agetur[10]; auctoritasque quanta debeatur 3
etiam surdis, hoc est, ignobilibus herbis, perhibebitur. Siquidem auctores imperii romani conditoresque immensum quiddam et hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina[11]

paulatim abluendo, dilutiorque fieret. Uno verbo: culpa ejus coloris est, quod ablui in usu vestis non possit, quin diluatur et evanescat color, etc. —Totidem plane syllabis apicibusque locum hunc repræsentamus, quot exhibent codices MSS. Regg. Colb. Ch. et Voss. teste Gronovio. Fuit mirifice alioqui divexatus a criticis. In libris nunc vulgatis legitur, « quod frugi mundos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui. » Istud « frugi mundos » ab Hermol. est: « His alioqui fulgentibus, » a Gelenio. Pintianus: « carpit frugem qua mundus sine culpa non absit. » Salmas. in Solin. p. 272 et 1147: « carpit, quod frugi non oderit, culpa non abnuat: usu alioqui fulgentium, etc. » Gronovius: « Sed culpa non placuisse usui, alioqui frugalius. » Sincerum vas alius alio incrustat modo. HARD.

6. *Committemus.* Brot. ex Reg. 2, edit. princ. et Rezzonic. *omittemus;* et mox *utiliora*, non *tutiora*. ED.

7. *Subjiciendo.* Quæ facilius, nec tanto impendio, aut periculo comparantur. Male hactenus *utiliora* legebatur. HARD.

8. *Luxuriam.* Non committemus, ut id agere nunc videamur, ut viliora quædam proponamus, quibus quasi finibus luxuria contineatur. HARD.

9. *Dicturi.* Lib. XXXV, 1. H.

10. *Interim fortius agetur.* Fortius acturum nunc se pollicetur, hoc est, argumentis rerum, quæ viros fortes magis deceant: cujusmodi sunt usus herbarum minus celebrium in sacris, in legationibus, in præmiis bellicæ fortitudinis. Nam quæ sunt allata hactenus, ad formam scilicet colendam pertinentia, vestesque tingendas, mollia ac muliebria jure videantur. HARD.

11. *Sagmina.* Festus: « Sagmina vocantur verbenæ, id est, herbæ puræ, quia ex loco sacro arcebantur a consule, prætoreve, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum. » Livius, I, p. 9: « Sagmina, inquit Fecialis, te rex posco. » Vide Vossium in Etymol. Origo ex græco, σάγισμα, pro ἅγισμα, unde sagmen: ut ex ἄγημα, agmen. —*Fortius*, etc. Sic restituimus ex fide codd. MSS. R. et Colb. quum prius et vitiosa interpunctio et corrupta verba sententiam everterent: « Interim fortius augetur auctoritas: quæ quanta debeatur, etc. » HARD.

in remediis publicis fuere[12], et in sacris[13] legationibusque[14] verbenæ[15]. Certe utroque nomine[16] idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum[17] sua terra evulsum : ac semper e legatis[18], quum ad hostes clarigatumque mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.

1 IV. (III.) Corona[1] quidem nulla fuit graminea nobilior, in majestate populi terrarum principis, præmiisque gloriæ. Gemmatæ et aureæ, vallares, murales, ro-

12. *Remediis publicis fuere.* Vel ornandis aris deorum, quos propitiatos et placatos volebant, vel lustrandis ac purgandis domibus. Conf. lib. XXV, cap. 9. Dal.

13. *Sacris.* Verrendæ nimirum mensæ Jovis. Dal.

14. *Legationibusque.* Nam, ut ait Marcellus in Pandectis, Romanorum legati, ne violarentur, herbam ferebant, sicut Græcorum legati τὰ κηρυκεῖα, nempe caduceum : vel, ut alii legunt, τὰ ἱκετήρια. Dal.

15. *Verbenæ.* Livio, Nevio, Servio, Turnebo *verbenæ* non herbæ privatum genus dicuntur, sed rami, virgæ, frondes omnium sacrarum arborum, ut lauri, olivæ, myrti : quin etiam herbas ex puro loco decerptas, quibus festis diebus aræ coronantur. Virgil. Ecl. VIII, 65 : « Verbenasque adole pingues, etc. » Verbenas quasi *herbenas* dictas volunt, illasque facile accendi, et flammam concipere ob pinguitudinem. Guilland.

16. *Certe utroque nomine.* Sagminis ac verbenæ. De verbena seu verbenaca privatim Plinius, XXV, 59 : « Hæc est, ait, quam legatos ferre ad hostes indicavimus. » Hunc nempe respiciebat locum. Hard. — Græcis ἱεροβοτάνη, vel περιστερεών ; nostris vulgo, *verveine*. Est *Verbena officinalis* (*Didyn. angiosp.* gen. 1424 Pers. *Verben.* Juss.). Habitat in ruderatis. Ed.

17. *Gramen ex arce.* Unde arceri dicebatur, auctore Festo, id est, ex arce velli. Hard.

18. *Ac semper et legati.* (Sic prius legebatur). Vossianus : « ac semper e legatis. » Omnino recte : vult enim ex sequentibus cum his conjungi : « e legatis unus. » Præcepit Pintianus. Gron. — *Ac semper e legatis*, etc. Feciales, cum eorum principe patre patrato, a faciendo et patrando dictos, quasi belli et pacis auctores, significat. Fuerunt ii oratores quatuor, qui sancto legatorum officio, ad eos qui rapinis, vel injuriis hostili mente bellum commoverant, ac pacem violaverant, aut socios læserant, res repetitum mittebantur : ac nisi redditæ fuissent, jacta vibrataque in eorum fines hasta, bellum pium indicebant. Nos.

IV. 1. *Corona.* Vide quæ diximus XVI, 3. Festus etymon Gradivi Martis quosdam petere ait : « quia gramine sit ortus : quod interpretantur, quia corona grami-

stratæ, civicæ, triumphales, post hanc fuere, suntque cunctæ magno intervallo, magnaque differentia. Cæteras omnes singuli, et duces ipsi, imperatoresque militibus, aut aliquando collegiis[2] dedere : (IV.) decrevit in triumphis senatus, cura belli solutus, et populus otiosus : graminea nunquam[3] nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu servato decreta. Cæteras imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandoque exitio totis castris. Quod si civicæ honos uno aliquo ac vel humillimo cive servato, præclarus sacerque habetur, quid tandem existimari debet, unius virtute servatus universus exercitus? Dabatur hæc viridi e gramine, decerpto inde ubi obsessos servasset aliquis: namque summum[4] apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra et altrice ipsa humo, et humatione etiam ce- 2

nea in re militari maximæ est honorationis. » HARD.

2. *Collegiis*. Firmat hoc Claudius Saturninus, qui librum de Coronis edidit, quem Tertullianus laudat lib. de Corona Milit. c. x : « Ipsæ denique fores, inquit, ipsæ hostiæ et aræ, ipsi ministri et sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium. » HARD.

3. *Graminea nunquam nisi in desperatione*, etc. Festus : « Obsidionalis corona quæ datur imperatori ei, qui obsidione liberavit ab hostibus obsessos. Ea fit ex gramine viridi fere ex eo loco decerpto, in quo erant inclusi. . . Inter obsidionalem et civicam hoc interest, quod altera singularis signum salutis est, altera diversorum civium servatorum. » Gramineæ coronæ effigiem vide in nummo inscripto GALLIENAE. AVGVSTAE : de quo diximus X, 68. HARD.

4. *Namque summum . . . . . signum victoriæ erat*. Festus : « Herbam do, quum ait Plautus, significat, victum me fateor, quod est antiquæ et pastoralis vitæ indicium : nam qui in prato, cursu aut viribus contendebant, quum superati erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerptam herbam adversario tradebant. » Serv. in Æn. VIII, ad eum versum : « Et vitta comptos voluit prætendere ramos » : « hinc est illud proverbium, *herbam do*, id est, cedo victoriam. Quod Varro in antiquitatis libris ponit : Quum in agonibus herbam in modum palmæ dat aliquis ei, cum quo contendere non cupit, et fatetur esse meliorem. » HARD.

dere : quem morem etiam nunc durare[5] apud Germanos scio.

1 V. (v.) Donatus[1] est ea L. Siccius Dentatus semel, quum civicas quatuordecim meruisset, depugnassetque cxx præliis semper victor. Tanto rarius est servatorem unum a servatis donari! Quidam imperatores et sæpius donati sunt, veluti P. Decius[2] Mus, tribunus militum, ab exercitu : altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quanta esset ejus honoris auctoritas, confessus religione : siquidem donatus bovem album Marti immolavit, et centum fulvos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius postea se consul, Imperioso[3] collega, pro vi-
2 ctoria devovit[4]. Data est et a senatu populoque romano,

5. *Quem morem etiam nunc durare.* Et in Vasconia hodieque. In Formulis veteribus, ea quæ est ordine XIX, *traditoria de terra*, hujusce moris vestigium servat p. 134, his verbis : « Vel herbam, vel terram visus fuit tradidisse. » De his similibusque traditionis symbolis multa pererudite Cl. Ducangius, in Gloss. verbo *investitura*. Hard.

V. 1. *Donatus est ea*, etc. Præter hos, quos memorat auctor, data est et Q. Cincinnato a Minutio et toto exercitu; M. Valerio consuli, bello gesto contra Samnites; et Julio Cæsari in expugnatione Mitylenarum. Rostratam primus accepit Marcus Varro bello piratico, donante Pompeio, deinde Agrippa bello Siculo ab Augusto. Primus Aul. Postum. Dictator ad lacum Regillum, castris hostium expugnatis auream dedit. Alex. ab Alex. XXII, 18. Dal. — *Donatus.* Vide quæ diximus VII, 29. Hard.

2. *P. Decius.* Transcripsit hunc locum Festus verbo *obsidionalis.* Idem tradit etiam Livius, VII, pag. 133 : « Legiones gramineam coronam obsidionalem . . . Decio imponunt, altera corona ejusdem honoris index, a præsidio suo imposita est. His decoratus insignibus, bovem eximium Marti immolavit : centum boves militibus dono dedit, qui secum in expeditione fuerant. » P. Decius pater is fuit, de quo jam antea dictum est, XVI, 5. Intelligitur porro ad Veserim pugna Samnitico bello. Hard.

3. *Imperioso.* T. Manlio Torquato, L. Manlii Imperiosi dictatoris filio : eo qui filium, quod injussu suo pugnarat, securi percussit. Consulatum ambo gessere an. U. 414. De Imperiosi cognomine, quod a plebe primum inditum est, mox ab ipso Manlio ad sævitiæ ostentationem adscitum, vide Livium, IV, p. 76, et VII, p. 122. Hard.

4. *Pro victoria devovit.* Livius, VIII, p. 139 et 140, et Valerius Max. I, 7, n. 3. Hard.

qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio[5] illi, qui rem omnem romanam restituit non pugnando. Nec data, quum magistrum equitum[6] et exercitum ejus servasset: tunc satius fuit nomine novo coronari, appellatum[7] patrem ab his quos servaverat: sed quo dictum est consensu honoratus est Hannibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperii manibus imposita est: et quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

VI. (VI.) Præter hos contigit ejus coronæ honos, M. Cal- 1
purnio[1] Flammæ, tribuno militum in Sicilia: centurioni vero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum[2] pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoste[3] legionem suam hortatus, tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionemque eduxit. Invenio apud auctores eumdem præter 2
hunc honorem, adstantibus Mario[4] et Catulo coss. præ-

5. *Fabio*. Q. Fabius Maximus, qui prodictator a populo factus, cunctando restituerat rem, ni plaga Cannensis anno sequente, Urbis 538, alterius temeritate consulis accidisset. Hard.

6. *Magistrum equitum*. Minutium, victum ab Hannibale. Hard.

7. *Appellatum*. A Minutio ipso quem servarat. Hujus oratio ad suos milites a Livio recitatur ejusmodi, XXII, p. 218: « Castra cum Fabio jungamus: ad prætorium ejus signa quum tulerimus, ubi ego eum parentem appellavero, quod beneficio ejus erga nos, ac majestate dignum est: vos milites eos, quorum vos modo arma dexteræque texerunt, patronos salutabitis, etc. » Hard.

VI. 1. *Calpurnio*. Manlii oratio apud Liv. XXII, p. 227: « Sicut nobis adolescentibus priori punico bello Calpurnius Flamma trecentis voluntariis, quum ad tumulum eos capiendum, situm inter medios hostes, duceret, dixit: Moriamur, milites, et morte nostra eripiamus ex obsidione circumventas legiones, etc. » Vide Aurel. Vict. lib. de Viris illustr. cap. 39, in Attilio Calatino. Hard.

2. *Primum pilum*. Pila, tela rom. sunt. Primum pilum, prima centuria est, in qua gravis armaturæ milites, et eo genere teli instructi. Cæsar de Bell. Gall. V: « T. Baluentio, qui superiore anno primum pilum duxerat, viro forti, etc. » Hard.

3. *Ab hoste*. Gronov. et Al. ante Hard. *ab hoc;* item non *exclusam*, sed *inclusam* Pintianus legit. Ed.

4. *Mario*. Marii quarto consulatu, ann. U. 652, ut fasti quidem produnt. Hard.

textatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit et Sylla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico: idque etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc exsecrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit, tanto paucioribus
3 civium servatis, quam postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem: ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Æmilianum [5] quoque Scipionem Varro auctor est donatum obsidionali in Africa, Manilio [6] consule, cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis : quod et statuæ ejus in foro suo Divus Augustus subscripsit [7]. Ipsum Augustum M. Cicerone [8] filio consule idibus septembris senatus obsidionali donavit. Adeo civica non satis videbatur. Nec præterea quemquam hac invenimus donatum.

1 VII. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed

5. *Æmilianum*. P. Corn. Scipionem, qui de uxoris Æmiliæ nomine, Pauli Æmilii filiæ, more romano dictus est Æmilianus; idemque Carthaginem, Numantiamque devicit, Africanus sequens, seu posterior appellatus. Hard.

6. *Manilio*. Ann. U. 605. In libris vulgatis : « Manlio cos. tribus cohortibus servatis. » Manlium Appianus vocat, toto libro de bello punico : Manilium Pliniani codices manu exarati : in quibus nec cohortium numerus signatur : credo, quod incertus foret. Nam Livius in epitome lib. XLIX, duas dicit : « Obsideri, inquit, oppugnarique cœpta est Carthago a L. Marcio, M. Manlio coss. In qua oppugnatione quum neglectos ab una parte muros duo tribuni temere cum cohortibus irrupissent, et ab oppidanis graviter cæderentur : a Scipione Africano expliciti sunt. » Appianus in bello punico, p. 42, quatuor; Aurelius Vict. lib. de Vir. ill. c. 58, octo : « Tribunus, in Africa, inquit, sub M. Manilio imperatore, cohortes octo obsidione vallatas consilio et virtute servavit, a quibus corona obsidionali aurea donatus. » Hard.

7. *Subscripsit*. Gron. et Al. ante Hard. *adscripsit*. Ed.

8. *M. Cicerone*. In fastis consularibus, ann. Urb. 723, consul notatur, EX. EID. SEPTEMB. M. TVLLIVS. M. F. M. N. CICERO. Hard. — *Augustum M. Cic. fil. consule*. Gron. et Al. « Augustum cum M. Cic. fil. consulem, » et mox *septembribus*, non *septembris*. Ed.

quæcumque fuerant in periculi sede, quamvis ignobiles ignotæque, honorem nobilem faciebant : quod latere apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conservandam, cruciatusque corporis propulsandos, et mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores jure castiget? Addidere vivendi pretia deliciæ[1] luxusque. Nunquam fuit cupido vitæ major, nec minor cura. Aliorum hanc operæ esse credimus : ne mandato[2] quidem nostro alios id agere, medicisque provisum esse pro nobis. Ipsi fruimur voluptatibus, et (quo nihil equidem probrosius duco) vivimus aliena fiducia. Immo vero plerisque ultro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque frivoli operis arguimur : magno[3], quanquam immensi laboris, solatio, sperni cum rerum natura : quam certe non defuisse nobis docebimus, et invisis quoque herbis inseruisse remedia : quippe quum medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proxime restant ex his, quas priori libro[4] nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturæ satis mirari[5], ample-

VII. 1. *Addidere vivendi pretio deliciæ* (sic olim). Hoc Gelenio debemus. MSS. et priores : *pretia*. Multo melius. « Addidere pretia vivendi, » id est, auxere, plura reddidere, fecere, ut majus operæ esset vivere : quippe quum per eas mollius commodiusque agi vulgo putetur. Inde illa, quam statim notat, cupido vitæ. *Pretia vivendi* blandimenta vitæ. Plinius junior lib. I, epist. 12 : « Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut hæc tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. » Gron. — *Addidere*. Vitam fecere cariorem deliciæ, quum valetudo prius parvo constaret, obviis unicuique morbo medicamentis, vel ex hortorum proventu. Hard.

2. *Ne mandato*. Majores, inquit, nostri regebant ipsi valetudines suas, et suæ operæ curam eam esse ducebant, voluptatibus parcentes : nunc in libidines nos ingurgitamus, quid de corporibus nostris fiat securi, omni ea providentia medicis delegata. Ita recte Gronovius : cui MSS. Regg. et Colbert. ac Chiffl. favent. Hard.

3. *Magno*. Quis enim idem pati, quod natura rerum, gravate ferat? Hard. — *Magno . . . solatio*. Gron. et Al. ante Hard. *magna...solatia*. Ed.

4. *Quas priori libro*. Proxime superiori. Hard.

5. *Satis admirari amplectique non est* (sic prius) Vossian. *satis mirari*; ut c. 12 : « Ut non sit mirari satis ingenium ejus. » Gron.

3 ctique non est. Dederat, quas diximus[6], molles cibisque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visuque ipso animos invitaverat, etiam deliciis auxilia permiscens. Excogitavit[7] aliquas aspectu hispidas, tactu truces, ut tantum non vocem ipsius fingentis illas, rationemque reddentis exaudire videamur, ne se depascat avida quadrupes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia obterant, ne insidens ales infringat : his muniendo aculeis, telisque armando, remediis[8] ut tuta ac salva sint. Ita hoc quoque, quod in iis odimus, hominum causa excogitatum est.

1 VIII. (VII.) Clara in primis aculeatarum eryngе[1] est, sive eryngion, contra serpentes[2] et venenata omnia nascens. Adversus ictus morsusque[3] radix ejus bibitur drachmæ pondere in vino: aut si plerumque tales injurias comitatur et febris, ex aqua. Illinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. Omnibus vero contra toxica et aconita efficaciorem Heraclides medicus, in jure anseris decoctam, arbitratur. Apollodorus adversus toxica cum rana decoquit, cæteri in aqua. Ipsa[4] dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali, et majore aliquanto, alia albicans, alia nigra, radice odorata, et sativa quidem est. Sed et sponte nascitur[5] in asperis et saxosis: et in littoribus maris, durior, nigriorque, folio apii.

6. *Quas diximus*. Lib. XX. HARD.

7. *Excog*. Gr. et Al. *Inde exc*. ED.

8. *Remediis*. Ut ad remedia servarentur. HARD.

VIII. 1. *Clara in primis aculeatarum erynge est*. Sic Oribasii interpres, XI, p. 197, post Dioscor. III, 24 : Ἠρύγγιον τῶν ἀκανθωδῶν ἐστιν, etc. Diximus de eo superiore lib. cap. 56. HARD. — *Eryngium planum* (*Pentand. digyn*. gen. 668 Pers. *Umbellifer*. Juss.). ED.

2. *Contra serpentes*. Salamandras aquaticas eryngii montani contactu, quod cærulea capita gignit, statim mori deprehensum est; eodem, vel prope tantum admoto, tanquam moribundas jactari, contremiscere, supinas everti. DALEC. — *Contra*. Nicandr. in Ther. p. 47 et 60, ad id ἤρυγγον pariter commendat. Ubi Schol. p. 30 : ἤρυγγος, βοτάνη ἐστίν. Et p. 39 : ἤρυγγος, εἶδος λαχάνου ἀκανθώδους. HARD.

3. *Adversus ictus morsusque*. Sic Diosc. III, 24. HARD.

4. *Ipsa*. Diosc. l. c. HARD.

5. *Sed et sponte nascitur*, etc.

IX. (VIII.) Ex his candidam nostri[1] centum capita vocant. Omnes ejusdem effectus, caule et radice in cibos Græcorum receptis utroque modo, sive coquere libeat, sive cruda vesci. Portentosum est, quod de ea traditur: radicem ejus alterutrius sexus similitudinem referre, raram inventu: sed si viris contigerit mas, amabiles fieri. Ob hoc et Phaonem[2] Lesbium dilectum a Sappho. Multæ[3] circa hoc non Magorum solum vanitates, sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico[4] usu præter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus[5], cordis vitiis, stomacho, jocineri, præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa 2
renibus, stranguriæ, opisthotonicis spasmis[6], lumbis, hydropicis, comitialibus[7], mulierum mensibus, sive subsi-

Diosc. l. c. Quod vero in littoribus maris nasci dicitur, eryngium marinum est, a Clusio depictum, p. 159, et a Dodonæo, p. 718. Hard. — *Folio apii*. Verius folio scolymi: forte Plinius legit σελίνου pro σκολύμου ut jam observavit Dalecampius. Est Eryngium maritimum, C. Bauh. Brot.

IX. 1. *Ex his candidam nostri centum capita vocant*. Appellationis causa videtur esse, quod in illius vertice coacta in globum capitella, muricato spiculorum vallo, stellæ modo radiantur: quorum colos in pubertate viridis, adultæ cæruleus, flaccescenti candidus conspicitur. Radix ei pollicaris est, intus alba, foris nigra, sed odorata, quam hodie Gallia saccharo vel melle condit, eryngiatum vocans, inquit Ruellius, III, p. 491. In Indice Pliniano, « De centum capite. » Hard. — *Centum capita*. Forte *Scolymus maculatus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1789 Pers. *Cichorac.* Juss.). Conf. quæ dicta sunt cap. 56 super. lib. Ed.

2. *Et Phaonem*. Palæphatus de incred. Hist. p. 66: Οὗτος ὁ Φάων ἐστὶν, ἐφ' ᾧ τὸν ἔρωτα αὐτῆς ἡ Σαπφὼ πολλάκις ᾆσμα ἐποίησε. « Hic ille Phaon est, in cujus amorem sæpe Sappho carmen cecinit. » Prius Lesbium eum esse monuerat. Sappho Lesbia, seu Mitylenæa, meretrix fuit, de qua Ælian. Var. Hist. XII, 19. Eresiam facit Athenæus, XIII, p. 596. Hard.

3. *Multæ*. Si otium est vanitates eas plane nosse, libellum consule, qui falso *Kiranidum Kirani* inscribitur, p. 37. Hard.

4. *Sed in medico usu*, etc. Tradit hæc pariter Diosc. II, 24. Hard.

5. *Torminibus*. Στρόφοις. De suo eryngio silvestri hæc pariter Dioscorides. Dal.

6. *Opisthotonicis spasmis*. Dioscor. loc. cit. Hard.

7. *Comitialibus*. Idem Dioscor. loc. cit. Hard.

dant, sive abundent[8], vulvarumque omnibus vitiis. Extrahit infixa corpori cum melle. Strumas, parotidas, panos, recedentes ab ossibus carnes, sanat cum axungia salsa, et cerato: item fracturas. Crapulam præsumpta arcet, alvum sistit. Aliqui e nostris sub solstitio colligi eam jussere. Ex aqua cælesti imponi omnibus cervicis vitiis. Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

1 X. (IX.) Sunt qui et acanon[1] eryngio adscribant, spinosam brevemque, ac latam herbam, spinisque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mire sistere.

1 XI. Alii eryngen falso eamdem putaverunt esse et glycyrrhizam[1], quare subjungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis[2], pinguibus, tactuque gummosis, fruticosa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitu-

8. *Sive subsidant, sive abundent.* Sic vires oppositas ciendi menstrua, sanguinemque sistendi, Dioscor. quibusdam herbis attribuit, ut adianto, IV, 136. HARD.

X. 1. *Sunt qui et acanon.* Acanon advectam e Creta describit Anguillara, P. VIII, p. 189, sed sine vulgari nomine. HARD. — Ἄκανος Theophr. Hist. I, 16, etc. ὀνέγωρος Nicand. Ther. 71; nobis est *Onopordum Acanthium* (*Syngen. æqual.* gen. 1800 Pers. *Cynaroceph.* Juss.), auctore Sprengelio. ED.

XI. 1. *Glycyrrhizam.* Vel a radicis gustu, qui subdulcis et odoratus est, vel quod echinatus spinosusque glycyrrhizæ fructus sit instar eryngii. DALEC.

2. *Foliis echinatis.* Hanc ipsam esse glycyrrhizam, quæ a Dioscoride describitur, III, 37, omnia conferenti liquido constabit. Unde suspicatur Saracenus in Notis ad Dioscoridem aliique post eum, ut Dalecampius primum, ac deinde Salmasius, in præf. p. 90, legisse Plinium raptim cursimque apud scriptorem græcum, unde hæc hausit, ἐχίνῳ, non σχίνῳ: quum folia echinata dicit, quæ lentisci similia dixisse oportuit. Sic enim Diosc. Γλυκύῤῥιζα γεννᾶται πλείστη ἐν Καππαδοκίᾳ, καὶ Πόντῳ· ἔστι δὲ θαμνίσκος, ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ οὓς τὰ φύλλα πυκνὰ, ἐοικότα σχίνῳ, λιπαρὰ, καὶ κολλώδη ἁφωμένῳ, τὸ δὲ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον, καρπὸς δὲ πλατάνου σφαιρίων μέγεθος, etc. HARD. — *Glycyrrhiza glabra* Linn. (*Liquiritia officinalis* Mœnch. Habitat in Europa meridionali. Gen. 1727 Pers. *Leguminos* Juss.), non *G. echinata*, ut ex prava Plinii interpretatione, ad id tempus intellectum est: et hæc tamen in Italia quoque provenit. Cf. Spreng. I, p. 184. ED.

dinis. Præstantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice
dulci, et hæc tantum in usu. Capitur ea Vergiliarum occasu,
longa ceu vitium : coloris buxei[3] melior, quam nigra,
quæque lenta, quam quæ fragilis. Usus in subditis[4] decoctæ[5]
ad tertias, cætero ad mellis crassitudinem, aliquando
et tusæ : quo genere et vulneribus imponitur, et faucium
vitiis omnibus. Item voci[6] utilissimo succo : sic ut spissatus 2
est, linguæ subdito : item thoraci[7], jocineri. Hac[8] diximus
sitim famemque sedari. Ob id quidam adipson appellavere
eam, et hydropicis dedere, ne sitirent. Ideo et commanducata
stomatice[9] est, et hulceribus oris inspersa sæpe, et

3. *Longa, ceu viti, coloris buxei. Meliorque nigra* (sic lib. ante Hard. editi). De radice glycyrrhizæ loquitur. MSS. *vitium*. Sed quomodo coloris buxei dicitur in genere, et tamen melior nigra? Dioscorides πυξοειδῆ. Lege : « Longa ceu vitium. Coloris buxei melior quam nigra, quæque lenta, quam quæ fragilis. » Gronov. — *Longa*. Dioscorid. loc. citat. ῥίζαι μακραὶ, πυξοειδεῖς, ὡς γεντιάνης. Hard.

4. *Usus in subditis*. Pellicerio in Nott. MSS. et Dalecampio, Plinius videtur *subdita* hic substantive dixisse, pro his quæ linguæ subduntur, et linctu diluuntur, liquescunt, et in fauces arteriasque immittuntur, qualia Græci ecligmata, Latini linctus appellant. Nos longe secus verbum istud accipimus. Subdita interpretamur medicamenta ea quæ molli lana excepta feminis subjiciuntur, ut Celsus ait, V, 21, hoc est, naturalibus feminarum apponuntur : πισσοὺς Græci et πρόσθετα nuncupant. Nam quod ad fauces attinet, quibus linguæ subdita glycyrrhiza prodest, id mox Plinius quoque prodet, quod hic indicare iterum superfluum idcirco fuerit. H.

5. *Decoctæ*. Gr. et Al. *decocta*. Ed.

6. *Item voci*. Diosc. III, 7 : Ποιεῖ δὲ τὸ χύλισμα πρὸς τραχύτητας ἀρτηρίας· δεῖ δὲ ὑποτιθέντας τῇ γλώττῃ ἀποχυλίζειν. « Est vero succus spissatus ad arteriæ scabritias efficax : verum oportet, ut linguæ subditus eliquescat. » Hard.

7. *Item thoraci*, etc. Diosc. l. c. post Theophr. Hist. IX, 13. H.

8. *Hac diximus*. Lib. XI, 119. Marcell. Emp. c. XVII, p. 126 : « Glycyrrhizæ surculum parvum sub lingua habeto, et salivam quæ creverit transglutito, quo facto neque sities, neque os tibi inarescet. » It. c. 20, p. 148; Columella similiter, I, 35 : « Et quia famem sitimque sedat glycyrrhiza, ob hoc ἄδιψος vocata est. » Sic etiam Diosc. loc. cit. Hard.

9. *Stomatice*. Subintellige δύναμις, hoc est, compositio ad vitia oris accommodata. Sic Diosc. l. c. Στοματικὸν διαμασσόμενον, commanducatum prodest oris affectibus. H. — *Inspersa*. Sunt qui sic in-

pterygiis. Sanat et vesicæ scabiem [10], renum dolores, condylomata, hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis, drachmarum duarum pondere, et pipere, hemina aquæ. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt et qui calculos ea pelli [11] tradiderunt.

1 XII. (x.) Tribuli unum genus [1] in hortis nascitur, alterum in fluminibus tantum. Succus [2] ex his colligitur ad oculorum medicinas. Est enim refrigerantis naturæ, et ideo utilis contra inflammationes collectionesque. Hulcera per se erumpentia, et præcipue in ore, cum melle sanat: item tonsillas. Potus calculos frangit. Thraces, qui ad Strymona habitant, foliis tribuli equos saginant: ipsi nucleo vivunt, panem facientes prædulcem, et qui contrahat ventrem. Radix caste pureque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum [3] vero et in aquam sparsum, pulices necat.

1 XIII. (xi.) Stœbe [1], quam aliqui phleon vocant, decocta

terpungendum putent: « hulceribus oris: inspersa sæpe, et pterygiis. » Quod hulceribus oris inspergi vix possit. Et vero Diosc. loc. cit. Ἡ δὲ ῥίζα ξηρὰ, inquit, λειοτριϐηθεῖσα, πτερυγίοις καταπαςός ἐςιν ἐπιτήδειος. « Arida autem radix ad lævorem detrita, pterygiis commode inspergitur » Hard.

10. *Sanat et vesicæ scabiem.* Diosc. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 167. Vesicæ scabiem, seu scabritiem dixeris, nihil interest. Diosc. πρὸς ψωριάσεις κύστεως dixit, Galenus τραχύτητας ἐν ψωρώδει κύςει. Hard.

11. *Sunt et qui calculos ea pelli tradiderunt.* Urinam certe efficaciter promovere ait Marcell. Emp. c. xxvi, p. 180. Hard.

XII. 1. *Tribuli unum genus*, etc. Sic etiam Diosc. IV, 14, ubi Saracenus consulendus in notis. Hard. — Unum, *Tribulus terrestris*, s. *Fagonia cretica;* alterum, *Trapa natans.* Conf. lib. super. cap. 58. Ed.

2. *Succus.* Medicinæ hæ omnes, ad ea verba, *radix caste*, etc. totidem verbis exstant apud Dioscor. l. c. Habet nonnullas Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 236. H.

3. *Tritum.* Hoc pariter Diosc. tradit l. c. Hard.

XIII. 1. *Stœbe*, etc. In MSS. ut jam monuimus, *pheon.* Tamen Tiberius Mulomedicus, I, 55: Στοίϐη· ἐςὶ δὲ φλέως. Quæ de stœbe hic referuntur, totidem verbis leges apud Galenum l. c. p. 230. In officinis nomen est, ut plurimis videtur, *scabiosa.* Iconem vulgaris majoris apud Dodonæum vide p.

in vino[2], præcipue auribus purulentis medetur: item[3] oculis ictu cruentatis[4]: hæmorrhagiæ quoque et dysenteriæ infusa[5].

XIV. (XII.) Hippophyes[1] in sabulosis maritimisque nascitur, spinis albis. Ederæ[2] modo racemosa est, candidis, 1
et ex parte rubentibus acinis. Radix[3] succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem[4] detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera[5] hippophyes, sine caule, sine flore, foliis tantum minutis.

122. Hard. — *Poterium spinosum.* Conf. Clus. Hist. II, 308, et super. lib. cap. 54. Ed.

2. *Decocta in vino*, etc. Iisdem fere verbis hæc Diosc. IV, 12. H.

3. *Item oculis ictu cruentatis.* Diosc. l. c. Hard.

4. *Cruentatis.* Contusis, συγχύσει ὀφθαλμῶν τῇ ἐκ πληγῆς. Diosc. Est autem is morbus, oculi perturbatio, cum coloris mutatione, pupillæ vel dilatatione, vel diminutione, ac interdum divulsione. Dal.

5. *Infusa.* Clystere videlicet; Diosc. ἐγκλύζεται. Hard.

XIV. 1. *Hippophyes.* Sive quod idem est, hippophaes. Dioscor. in Noth. ἱπποφαὲς, οἱ δὲ ἱπποφυὲς, οἱ δὲ ἱπποφανὲς, etc. Et Oribas. XI, pag. 199: « ἱπποφαὲς, quod alii hippophyes, id est, lappaginem vocant, qua fullones vestes poliunt, in arenosis maritimisque locis nascitur. » In Peloponneso, ἄκανθα νὰ καθαρίσῃ, hoc est, spina purgatoria, appellatur, inquit Anguillara, P. VIII, p. 144, ubi eam accurate describit, nec dum in Italia sibi visam testatur. Iisdem porro notis a Dioscoride, IV, 162, quibus et a Plinio nostro delineatur. Hard. — *Hippophyes.* ἱπποφαὲς Hippocr. et Dioscor. cum *Hippophae Rhamnoide* recentiorum non confundenda. Ut testatur enim Diosc. IV, 163, hippophyes, de qua nunc Noster agit, succo turgescit lacteo et cathartico, quod manifesto in quamdam euphorbiæ speciem quadrat. Suffragari videtur Theophrast. Hist. X, 15, dum loquitur de τιθυμάλλῳ ἐξ οὗ τὸ ἱππομανὲς, cujus loco ἱπποφαὲς reposuerunt Parkinson. Theat. 195, et Boccon. Mus. 121. Fueritne Veterum Hippophyes *Euphorbia spinosa* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.) inquirendum est; habitat certe in Cretæ, Italiæ et Gallo-provinciæ montibus maritimis. Conf. Spreng. Hist. Rei herb. tom. II, præf. Ed.

2. *Ederæ modo racemosa est*, etc. Diosc. l. c. Hard.

3. *Radix.* Diosc. et Orib. ll. cc. Pastillos farinæ intellige, ex farina concinnatos globos: quam quidem ὀρόβινον, nempe ervinam esse Diosc. jubet. Hard.

4. *Hæc bilem detrahit*, etc. Diosc. l. c. et Marc. Empir. cap. XXX. H.

5. *Est altera.* Hippophæston intelligit, de qua dicemus XXVII, 66. Hard. — *Hippophyes.* Gronov. et Al. *hippope.* Ed.

Hujus quoque succus[6] hydropicis mire prodest. Debent[7] accommodatæ esse et equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animalium remediis nascuntur, locupleti divinitate ad generanda[8] præsidia : ut non sit mirari satis ingenium ejus, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, ut aliis prosit aliud[9] horis, diesque nullus prope sine præsidiis reperiatur.

1 XV. (XIII.) Urtica[1] quid esse invisius potest? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus[2], vel plurimis scatet remediis. Semen[3] ejus cicutæ contrarium esse Nicander affirmat : item fungis et argento vivo. Apollodorus[4] et salamandris cum jure decoctæ testudinis. Item[5] adversari hyoscyamo, et serpentibus, et scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, uvas in ore, procidentesque[6] vulvas, et infantium sedes, tactu resilire cogit : lethargicos[7] expergisci, tactis cruribus, magisque fronte.

6. *Hujus quoque succus*. Succum ejus, seu foliis, seu radice, seu capite expressum, ex aqua mulsa bibitum, aquam pituitamque per alvum detrahere, scribit Dioscor. IV, 136. Hard. — Ἱππόφαιστον Diosc. loc. citat. est *Cnicus stellatus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. sub *Carduo. Cynaroceph.* Juss.). Habitat in Europa australi. Ed.

7. *Debent*. Ego vero sic censeo, et ἱπποφαὲς et ἱππόφαιστον, nomen accepisse, quod valde candidos ac lucidos, seu splendidos pannos efficiunt : sunt enim plantæ fulloniæ. Ἱππο in compositis præstantiam, magnitudinemque significat : φάος splendorem. Hard.

8. *Generanda*. Gron. et Al. ante Hard. *gerenda*. Ed.

9. *Prosit aliud horis*. Gron. et Al. ante Hard. edit. *atque aliis horis*. Ed.

XV. 1. *Urtica*. Est *Urtica dioica*, vel *U. minor*; de his jam egimus sup. lib. cap. 55. Ed.

2. *Diximus*. Lib. XV, 7. Hard.

3. *Semen*. Nicand. in Alexiph. adversus cicutam : Ἢ πέπερι κνίδης τε μέγα σπερμεῖα λεήνας. Nicandro concinit Diosc. Εὐπορ. II, 142. H.

4. *Apollodorus*. Nicander quoque in Alexiph. p. 167 : Καὶ ποτὶ κνίδην Ἐψαλέην κρίμνοισι παλυνάμενος φαρμάσσειν, etc. Hard.

5. *Item*. Dioscor. Εὐπορ. II, 151 : Πρὸς δὲ ὑοσκύαμον, κνίδης σπέρμα σὺν οἴνῳ, ἢ τὰ φύλλα. Hard.

6. *Procidentesque*. Diosc. IV, 95 : Καὶ ὑστέρας προπτώσεις ἀποκαθίστησι νεαρὰ τὰ φύλλα προσαπτόμενα. Hard.

7. *Lethargicos*. Plin. Val. III, 7 : « Lethargicis : Urtica fronti et pe-

Eadem[8] canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem 2
trita[9] naribus indita sistit, et magis radice. Carcinomata[10] et sordida hulcera, sale admixto : item[11] luxata sanat, et panos, parotidas, carnesque ab ossibus recedentes[12]. Semen[13] potum cum sapa, vulvas strangulantes aperit, et profluvia narium sistit impositum : vomitiones in aqua mulsa sumptum a cœna faciles præstat, duobus obolis : uno autem in vino poto lassitudines recreat. Vulvæ vitiis tostum, 3
acetabuli mensura : potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis[14] prodest cum melle : et thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum et piperis aliquid. Illinitur[15] lieni. Difficilem[16] ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates[17] vulvam purgari poto eo pronuntiat. Dolore levari tosto acetabuli mensura, dulci poto[18], et imposito cum succo

dibus illinitur. » HARD. — *Expergisci*. Brot. ex Reg. 2 et edit. princ. *expergiscit*. ED.

8. *Eadem canis morsibus*, etc. Ita plane Diosc. loc. cit. HARD.

9. *Sanguinem trita*. Diosc. l. c. et Plin. Val. I, 26. Vide etiam Marcell. Emp. c. x. HARD.

10. *Carcinomata*. Dioscor. l. c. Galen. de Facult. simpl. med. VI, p. 251, et Plin. Val. III, 20. H.

11. *Item*. Diosc. l. c. HARD.

12. *Carnesque ab ossibus recedentes*. Ita videtur reddere vocem græcam Dioscoridis ἀποςήματα, et inscite quidem. *Abscessus* commodius ille verterit. Ni forte illam hoc loquendi genere, quo aliis multis locis utitur, cutem detritam, pannosam, lacerosam intelligit, quæ abscessu tardius aperto, vel ægri metu, vel imperitia medici, immodice, rodente pure, attenuata et resiccata est, ideoque subjectis partibus agglutinari nequit : ῥακώδες δέρμα Galenus vocat, lib. II ad Glaucon. et ad eum morbum valde mel laudat, de quo Diosc. suo capite scripsit, τὰ ἀφεςῶτα σώματα παρακολλᾷν. DAL.

13. *Semen*. Diosc. l. c. HARD.

14. *Orthopnoicis*. Hæc totidem verbis Dioscor. l. c. HARD.

15. *Illinitur lieni*. Folia cum cerato lienosis imponi scribit Diosc. l. c. HARD.

16. *Difficilem*. Plin. Valer. II, 23, et Gal. l. c. HARD.

17. *Hippocrates*. Lib. I de Morb. mul. text. 47 : Ἢν κύουσα οἰδέῃ, κνίδης καρπὸν ὡς πλεῖςον, καὶ μέλι, καὶ οἶνον κεκρημένον εὐώδεα διδόναι ποτὸν, δὶς τῆς ἡμέρας. « Si prægnans intumescat, urticæ semen plurimum, et mel, ac vinum dilutum odorandum potu bis die dabis. » H.

18. *Dulci poto*. Cum vino dulci, σὺν γλυκεῖ, seu passo. Hippocr. de

4 malvæ[19]. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite et sale. Defluvia capitis, semine illito cohonestari[20]. Articularibus morbis et podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum ursino adipe trita imponunt. At eadem radix tusa cum aceto non minus utilis : item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem
5 psilothrum est sicca. Condidit laudes ejus Phanias physicus, utilissimam cibis coctam conditamve professus, arteriæ, tussi[21], ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus : cum oleo sudorem, coctam[22] cum conchyliis ciere alvum: cum ptisana pectus purgare, mulierumque menses : cum sale, hulcera quæ serpant cohibere. Succo[23] quoque in usu est. Expressus illitusque fronti, sanguinem narium sistit : potus urinam ciet[24], calculos rumpit : uvam[25] gargarizatus reprimit. Semen colligi

Morb. mul. I, text. 88 : Ἢν δὲ αἱ μῆτραι ἑλκωθέωσι . . . ὀδύνη ὀξείη λαμβάνει ἐς τὰς ἰξύας, καὶ ἐς τοὺς βουβῶνας, καὶ ἐς τὴν νειαιρὴν γαςέρα, καὶ ἄνω φοιτᾷ ἡ ὀδύνη... καὶ ἐς τὰς πλευρὰς, καὶ ἐς τὰς ὠμοπλάτας . . . Et p. 474 : Κνίδης καρπὸν τρίβων ἐν οἴνῳ εὐώδει μέλανι κεχρημένῳ. « Si uteri fuerint hulcerati . . . dolor acutus corrumpit lumbos, et inguina, et imum ventrem, et dolor sursum procedit . . . ad costas et ad scapulas . . . Urticæ semen terito in vino odorato nigro et potui dato. » Hard.

19. *Et imposito cum succo malvæ.* Libro de Natura mul. t. 105 : Ἢν γυνὴ μὴ κυΐσκηται, καθαρτήριον· κνίδης καρπὸν καὶ μαλάχης χυλὸν, ἐν ςέατι χηνὸς τρίψαντα προσθεῖναι. « Purgatorium, si mulier non concipiat. Semen urticæ et malvæ succum, cum adipe anserino tritum subdat. » Hard.

20. *Defluvia capitis, semine illito cohonestari.* Ita MSS. Hoc est, corrigi. Tradit hoc Hippocr. de Morb. mul. II, t. 67. Et Theod. Prisc. I, 4 : « Ad defectionem capillorum : Agrestis urticæ semine oleo contrito loca continge. » Hard.

21. *Tussi.* Cels. lib. IV, cap. 4, de tussi. Hard.

22. *Coctam.* Hæc omnia pariter Diosc. l. c. Sed is evocari menses cum myrrha dixit. Hard.

23. *Succo.* Nempe urtica. Neque id infrequens Nostro loquendi genus. Gr. et Al. *succus.* Ed.

24. *Potus urinam ciet.* Marc. Emp. c. xxvi, p. 177. Hard.

25. *Uvam.* Dioscor. l. c. Marc. Emp. c. xiv, p. 100 : « Urtica teritur, ejusque succus expressus et tepefactus, ab eo qui uvam dolet, salubriter gargarizatur. » Et Plin. Val. I, 43 : « Ad uvam . . . succus urticæ gargarizetur. » Hard.

messibus oportet. Alexandrinum maxime laudatur. Ad omnia hæc et mitiores quidem teneræque efficaces, sed præcipue silvestris[26] illa, et amplius lepras e facie tollit, in vino pota. Si[27] quadrupes fetum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

XVI. (xiv.) Ea quoque num[1], quam lamium[2] inter 1
genera earum appellavimus, mitissima, et foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis, incussisque[3], inustis, et strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam e nostris tempore discrevere genera. Autumnalis urticæ radicem alligatam[4] in tertianis, ita ut ægri nuncupentur, quum eruitur ea radix, dicaturque cui[5], et quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt. Hoc idem et contra quartanas pollere. Iidem urticæ radice áddito sale, infixa corpori extrahi. Foliis cum axungia strumas discuti: vel si suppuraverint, erodi complerique.

XVII. (xv.) Ex argumento[1] nomen accepit scor- 1

26. *Præcipue silvestris illa*, etc. Quæ cania et Herculanea dicta est, XXI, 55. Hard.

27. *Si*. Si equa *marem* non admittat ad feturam, urtica fricari oportere genitalia aiunt. Si coitum neget, τὰ μόρια τῆς ἵππου pariter fricari jubet Anatolius in Veter. c. 14, p. 56. Simile est quod habet Hippocr. in Ἱππιατρ. Εἰ βούλει συλλαβεῖν φορβάδα, κνίδας ὦσον εἰς τὸ στόμα τοῦ ἵππου. Ut porro Græci φύσιν pro pudendis dicunt tam virorum quam feminarum: sic Latini naturam. Tullius de Div. II, n. 145: « Parere quædam matrona cupiens, dubitans essetne prægnans visa est in quiete obsignatam habere naturam, etc. » Th. Pr. I, 25: « De veretri, hoc est, de naturæ vitiis. » Utuntur et alii ea voce, quos Du-Cangius appellat in Glossario. Hard.

XVI. 1. *Ea quoque num*. Sc. pro etiamnum. Utitur hac particula rursum XXV, 5. Hard. — Brot. ex Reg. 2 et edit. princ. *ea quoque, quam lamium*. Ed.

2. *Quam lamium*. Eodem nempe nomine *Lamium maculatum* etiamnunc nos appellamus. Conf. super. lib. cap. 55. Ed.

3. *Incussisque*. Ut quum quis temere digitum incussit parieti. H.

4. *Radicem alligatam*. Gron. et Al. ante Hard. *radice alligata*. Ed.

5. *Dicaturque cui*. Gron. et Al. ante Hard. *et dicatur quæ, cui*. Ed.

XVII. 1. *Ex argumento*. Sic Diosc. l. IV, c. 195: « Σκορπιοειδὴς herbula, inquit, foliis paucis et

pio[2] herba. Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet et adversus animal nominis sui. Est et alia[3] ejusdem nominis effectusque sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens, et inde nomen.

1 XVIII. (XVI.) Leucacantham[1] alii phyllon, alii ischiada[2], alii polygonaton appellant, radice cyperi, quæ commanducata dentium dolores sedat. Item laterum, et lumborum, ut Hicesius tradit[3], semine poto drachmis octo, aut succo. Eadem[4] ruptis, convulsis medetur.

1 XIX. (XVII.) Helxinen[1] aliqui perdicium vocant, quo-

semine caudæ scorpionis effigie. Hæc illita contra scorpionum ictus præsentaneo remedio sunt. » Est scorpioides bupleuri folio, a Lobelio delineatum, p. 224. Galli vocant *Chenille*. Hard. — *Scorpiurus sulcata* (*Diadelph. decand.* gen. 1732 Pers. *Legumin.* Juss.); habitat in Europa australi. Ed.

2. *Scorpio.* Gr. et Al. *scorpius.* Ed.

3. *Est et alia.* Tragos, sive scorpion appellatur, de qua dicemus XXVII, 116. Hard. — Τράγος Diosc. IV, 51; *Salsola Tragus* (*Pentand. digyn.* gen. 659 Pers. *Atriplic.* Juss.): hab. in Europa australi. Ed.

XVIII. 1. *Leucacantham.* Leucacanthos dicta est XXI, 55. Diosc. III, 22 : Λευκάκανθα (et in Nothis additur, οἱ δὲ πολυγόνατον, οἱ δὲ φύλλον, οἱ δὲ ἰσχιάδα καλοῦσι, Ῥωμαῖοι κνιακάρδους, Θοῦσκοι σπίνα ἄλβα). Ταύτης ἡ ῥίζα ὁμοία κυπείρῳ... ἥ τις μασσηθεῖσα ὀδονταλγίας παραμυθεῖται. Hard.

2. *Ischiada.* Quoniam ἰσχιαδικοῖς medetur, ex Diosc. Galenus quoque de Fac. simpl. med. VII, p. 201 : Λευκάκανθον, οἱ δὲ πολυγόνατον, οἱ δὲ ἰσχιάδα καλοῦσιν. H. — *Carduus leucographus* (*Syngen. æqual.* gen. 1802 Pers. *Cynar.* Juss.); an potius ad *Cnicum Casabonæ* referatur? In Europa meridionali nascuntur. Ed.

3. *Ut Hicesius tradit.* Et qui Hicesium transcripsit totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

4. *Eadem.* Diosc. Βοηθεῖ ῥήγμασι σπωμένοις. Hard.

XIX. 1. *Helxinen.* Diosc. IV, 86: Ἑλξίνη, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ σιδηρῖτιν, οἱ δὲ ἡράκλειαν, etc. Et Galenus de Fac. simpl. med. VI, p. 173 : Ἑλξίνη, ἔνιοι δὲ περδίκιον ὀνομάζουσιν, ἄλλοι δὲ παρθένιον, ἄλλοι δὲ σιδηρίτιδα, εἰσὶ δὲ οἳ ἡράκλειαν. Hesych. Ἑλξίνη, ἡ περδίκιος βοτάνη. Et, Σιδηρῖτιν πόαν τὴν ἑλξίνην καλουμένην. Hard. — Ἑλξίνης duplex genus Diosc. IV, 39, et IV, 86; quorum unum ad *Polygonum dumetorum* magis quam ad *Convolvulum arvensem* referendum Sprengelio videtur; alterum vero, de quo nunc Noster agit, *Parietaria* est *officinalis* (*Monœc. tetrand.* gen. 2058 Pers. *Urtic.* Juss.). Perdicium autem sive parthenium, de quo cap. seq. si eadem sit cum herba urceolari cujus meminit Scrib. Larg. comp. XXXIX,

niam perdices ea præcipue vescantur. Alii sideritin, nonnulli parthenium. Folia habet mixtæ similitudinis[2] plantagini et marrubio, cauliculos densos, leviter rubentes, semina in capitibus lappaceis[3] adhærentia vestibus : unde et helxinen dictam volunt[4]. Sed nos, qualis vera[5] esset helxine, diximus priori libro. Hæc autem inficit[6] lanas, sanat[7] ignes sacros, et tumores, collectionesque omnes, et adusta. Panos succus cum psimmythio[8], et guttura incipientia turgescere. Item[9] veterem tussim cyatho hausto ; et omnia in humido[10], sicut tonsillas[11], et varices, cum rosaceo. Im-

et quam Plin. Valer. II, 18, *vitraginem* dicit, nihil aliud erit, Sprengelio judice, quam ipsa parietaria officinarum. Pliniamum certe perdicium diversum videtur a Theophrasteo, Hist. I, 71, de quo actum est sup. lib. cap. 62. Jamdudum Dalecamp. subodoratus est, Plinium nomenclaturæ varietate deceptum, aut plantas diversas hic confudisse, aut plantam eamdem bis diverso nomine tractasse. Ed.

2. *Mixtæ similitudinis*, etc. Mercurialis. Dioscor. Ex sideritidis Heracleæ historia Plinius id videtur avellere. Dalec.

3. *In capitibus lappaceis.* Quæ lappæ instar adhærescunt. Hard.

4. *Helxinen dictam volunt.* Quasi ab ἕλκω, *traho* : ἕλξις, *attractio*, vel *attractus*. Hard.

5. *Sed nos qualis esset*, etc. Verius helxinen ævo suo appellatam innuit, quæ ἰξίνη Theophrasto dicitur, de qua actum est a nobis lib. sup. c. 56. Hard.

6. *Hæc autem inficit lanas.* Δύναμιν δ' ἔχει τὰ φύλλα ψυκτικὴν, συπτικὴν, folia refrigerandi et spissandi vim habent. Legit Plinius βαφικήν. Quidam hunc locum sic interpretantur, ad infecturam lanarum esse utilem, quod abstersoria sua vi, radiculæ, sive struthii modo, sordes auferat et eluat, impedituras alioqui ne succum suum lanæ bibant. Cæterum an ad id parietaria Veteres usi fuerint, a nemine, quod equidem sciam, proditum est. Dal.

7. *Sanat.* Hæc pariter Diosc. IV, 6 : Καταπλασσόμενα ἰᾶται ἐρυσιπέλατα, κονδυλώματα, κατακαύματα, etc. Hard.

8. *Panos succus cum psimmythio.* Diosc. l. c. Hard.

9. *Item.* Diosc. l. c. Hard.

10. *Et omnia in humido.* Hoc est, omnia vitia, hulceraque, et rimas, quæ sunt in humidis : qua loquendi forma usus est lib. sup. c. 76, extrem. Et lib. XXIII, 4 : « Sanat ea quæ in humido sunt hulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. » Lib. XXVII, 78 : « Hulcera quæ fiunt in teneris partibus corporis. » « Humida hulcera, » lib. XXXII, 27. Hard.

11. *Sicut tonsillas.* Ad tonsillas oblini et gargarizari succum jubet Diosc. l. c. Hard.

ponitur et podagris[12] cum caprino sevo, ceraque Cypria.

1 XX. Perdicium[1], sive parthenium (nam sideritis alia est) a nostris herba urceolaris[2] vocatur, ab aliis astericum, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinisque. Medetur[3] cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lamium, et eodem modo: item vomicæ, calfacto succo potu[4]. Sed contra hulcera, rupta, lapsusque et præcipitia, aut vehiculorum[5] eversiones, singularis. Verna[6] carus Pericli Atheniensium principi, quum is in arce templum ædificaret, repsissetque super altitudinem fastigii, et inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio a Minerva. Quare parthenium[7] vocari cœpta est, assignaturque ei deæ. Hic est vernula,

12. *Imponitur et podagris.* Diosc. l. c. Καὶ ποδάγρας σὺν κηρωτῇ Κυπρίᾳ ἀναληφθεὶς, ἢ τραγείῳ στέατι. Apul. quoque, c. 81. Hard.

XX. 1. *Perdicium.* Ex tribus nominibus, inquit, quæ helxinæ superius explicatæ nonnulli tribuerunt, herba altera, urceolaris appellata, duo sibi verius vindicat, perdicium partheniumque: tertium, nempe sideritin, altera rursum, de qua dicemus XXV. Hard.

2. *Herba urc.* Forte quod apta sit detergendis urceis. Cave tamen eamdem hanc esse cum superiore helxine idcirco existimes, cujus vim pariter abstersivam in vitreis vasis Galenus commendat, de Fac. simpl. med. VI, p. 173. Dissimilis enim utriusque facies vel ex ipsa foliorum figura, quam Plinius accurate describit, intelligitur. Quæ sit urceolaris tamen ista, statuere haud proclive est. Hard. — Vid. sup. cap. not. 1. Ed.

3. *Medetur.* Medetur itaque tumoribus, podagris, aliisque. De podagris certe scribit Scribonius Larg. Comp. p. 158: « Ad podagram caldam cum fervore et tumore rubicundo; benefacit primis diebus herba urceolaris: item caseus mollis recens per se: postea herbæ salis pusillum admiscere oportet. » H.

4. *Potu.* Gron. et Al. *pota.* Ed.

5. *Vehiculorum.* Iconem aurigantis vide in nummis consularibus: e curru excussi, in Not. I Rhodii ad Scrib. Larg. p. 169. Hard.

6. *Verna.* Plut. hoc ipsum refert in vita Periclis, p. 160: a Minerva remedia indicata dicit, quibus est puer sanatus: parthenium monstratum non dicit. Sed idem in Sylla monet curatum deinde, ut juxta arcem herba ea cresceret, ad memoriam rei sempiternam: περὶ τὴν ἀκρόπολιν φυόμενον παρθένιον vocat, p. 460. Hard. —*Verna.* Gron. et Al. *vernula.* Ed.

7. *Parthenium.* Est enim Παρθένος, et Palladis, et virginis nomen: ut Παρθενὼν et Palladis templum est, et locus ubi virgines habitant. H.

cujus effigies ex ære fusa est, et nobilis ille Splanchnoptes[8].

XXI. (xviii.) Chamæleonem[1] aliqui ixiam vocant. Duo 1
genera ejus. Candidior asperiora folia habet : serpit in terra echini modo spinas erigens, radice[2] dulci, odore gravissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maxime circa Canis ortum, quo modo thura nasci dicuntur[3] : unde[4] et ixia appellatur. Hoc[5], ut mastiche, utuntur mulieres. Quare et chamæleon[6] vocetur, varietate foliorum evenit. Mutat[7] enim cum terra colores,

8. *Et nobilis ille Splanchnoptes*. Ab extis assatis, ἀπὸ τῶν σπλάγχνων ὀπτῶν, id ei nomen : quod et argumentum operis declarat : fuit enim statua, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens, ut dicetur XXXIV, 19. Hard.

XXI. 1. *Chamæleonem*. Diosc. in Noth. p. 452, de chamæleone albo, οἱ δὲ χρυσίσκηπτρον, οἱ δὲ ἰξίαν. Ac paulo post de nigro : Οἱ δὲ πάγκαρπον, οἱ δὲ οὐλοφόνον, οἱ δὲ ἰξίαν, οἱ δὲ κυνόζολον. Dioscoridem sequitur Oribasius, XII, f. 223 : « Chamæleo albus, quod ixiam, tracto a visco nomine, vocant aliqui, propterea quod alicubi viscum ad ejus radices inveniatur, et quo, loco mastiches, mulieres utuntur, folia habet silybo carduove similia : nigri tamen chamæleonis foliis asperiora, acutioraque... Chamæleo vero niger, quem aliqui ulophonon, aliqui ixiam, aliqui cynomachon... vocaverunt : habet ipse quoque folia carduo similia : minora tamen et tenuiora, etc. » Hesych. ἰξίας, πόα τις, ἡ καὶ χαμαιλέων. Nusquam in Italia, Gallia, Germaniave chamæleon provenit, quare in certi nominis gallici possessionem nondum venit. In Creta visum a se album prodidit Bellonius αὐτόπτης et ἀξιόπιςος, Obs. I; in Lemno, nigrum : utriusque iconem apud Dodonæum vide, p. 717. Hard. — Chamæleon albus, *Acarna gummifera*; chamæleon niger, *Brotera corymbosa*. Conf. sup. lib. cap. 56 fin. Ed.

2. *Radice*. Sic Theophr. Hist. IX, 13 : Τοῦ μὲν γὰρ λευκοῦ λευκὴ, καὶ γλυκεῖα, καὶ παχεῖα, καὶ ὀσμὴν ἔχουσα βαρεῖαν. Et Nicand. in Ther. p. 47 : Ῥίζα δ' ὑπαργήεσσα, μελίζωρος δὲ πάσασθαι. « Albaque mellito radix condita sapore est. » Hard.

3. *Quo modo thura nasci dicuntur*. Vide XII, 33. Hard.

4. *Unde*. Ἰξία visci appellatio est : plantæ unde id manat, ἰξίας. Folii, ἰξίον. Galen. in Explic. voc. Hipp. t. II, p. 92 : Ἰξίον, φύλλον τοῦ λευκοῦ χαμαιλέοντος. Hard.

5. *Hoc*. Visco eo scilicet. Ἰξὸν, ᾧ καὶ ἀντὶ μαςίχης χρῶνται αἱ γυναῖκες, inquit Diosc. III, 10. Hard.

6. *Quare et chamæleon vocetur*. Hæc iisdem verbis Dioscor. III, 11, de chamæleone universim. Hard.

7. *Mutat*. Dioscor. l. c. Ὠνόμαςαι δὲ χαμαιλέων, διὰ τὸ ποικίλον τῶν φύλλων, etc. Hard.

hic niger, illic viridis, aliubi cyaneus, aliubi croceus, al-
2 que aliis coloribus. Ex his candidus[8] hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit[9] et interaneorum animalia acetabuli mensura succi ejusdem in vino austero, cum origani scopis[10]. Facit ad difficultatem urinæ[11]. Hic succus[12] occidit et canes, suesque, in polenta. Addita aqua[13] et oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem ejus aliqui concisam servari jubent funiculis pendentem, decoquuntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos[14]
3 vocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset: et feminam, cui violaceus. Uno nascuntur[15] caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus[16] earum lichenes curantur, cum sulphure et bitumine una coctis: commanducatis[17] vero dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant: juvencos[18] quoque anginæ modo. Quare a qui-

8. *Ex his candidus*. Diosc. III, 10, et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 241. Hard.

9. *Pellit*. Hoc est, lumbricos, ἕλμινθα πλατεῖαν inquit, Diosc. l. c. et Theophr. Hist. IX, 13; Galenus quoque l. c. Hard.

10. *Origani scopis*. Scopas medici vulgo manipulos vocant: fasciculos videlicet manuales herbarum, hoc est, qui teneri manu possunt. H.

11. *Ad difficultatem urinæ*. Diosc. l. c. Καὶ πρὸς δυσουρίαν τὸ ἀφέψημα αὐτῆς πίνεται. Hard.

12. *Hic succus*. Diosc. l. c. sequutus Theophr. Hist. IX, 13. H.

13. *Addita aqua*, etc. Diosc. l. c. Ἀποκτείνει καὶ κύνας, καὶ ὗς, καὶ μύας σὺν ἀλφίτῳ πεφυραμένη, καὶ ὑδρελαίῳ διεθεῖσα. Hard.

14. *Rheumatismos*. Ῥευματισμούς. Vox hæc fluxionem sonat, perinde atque ista κατάῤῥους. De hujus morbi generibus, causisque ac remediis, vide Theod. Prisc. II, p. 2, c. 7. H.

15. *Uno nascuntur caule*. Hoc est, simili ac pari. Tamen in MSS. « Et una nascuntur, » hoc est, simul. H.

16. *Radicibus*. Diosc. III, 11. H.

17. *Commanducatis*. Diosc. l. c. H.

18. *Juvencos*. Ita MSS. Juvencorum fauces, inquit, anginæ modo, angit ac strangulat. Quamobrem οὐλοφόνον appellatur, quasi οὖλον vel ὅλον φόνον φέρον, perniciosam, vel omnem mortem afferens. Ita Nicand. in Alex. p. 148, ubi Schol. p. 62: Οὐλοφόνον δὲ τὰ οὖλα βλάπτον, ἢ ὅλον φονευτικόν. Tamen Pliniani codices MSS. tum hoc loco, tam in indice οὐλόφυτον, quæ vox exitiosam herbam indicat, eodem

busdam ulophonon vocatur et cynozolon[19], propter gravitatem odoris. Ferunt et hæc viscum hulceribus utilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus adversantur.

XXII. (XIX.) Coronopus[1] oblonga herba est cum fis- 1
suris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclare facit in cinere tosta.

XXIII. (XX.) Et anchusæ radix[1] in usu est, digitali 1
crassitudine. Finditur[2] papyri modo; manusque[3] inficit sanguineo colore: præparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipue senum[4]: item adusta[5]. Liquari

fere significatu. HARD. — *Ulophonon*. Brot. ex MSS. et edit. princ. *ulophyton* legendum ait, et scribit tamen *ulophon*, mera sane operarum culpa. ED.

19. *Et cynozolon*. A fœtore canis, κυνὸς ὄζη. HARD.

XXII. 1. *Coronopus*. Diosc. II, 158, totidem verbis: Κορωνόπους, πρόμηκες βότανον ... κατεσχισμένον ... ῥίζαν λεπτὴν ἔχον, συπτικὴν, ἐσθιομένην πρὸς κοιλιακοὺς ποιοῦσαν. Galenus de Fac. simpl. med. VII, p. 195: Κορωνόποδος ἡ ῥίζα πεπίστευται κοιλιακοὺς ὠφελεῖν ἐσθιομένη. Frustra sunt qui *colicis* ex Æginetæ solius exemplari vitiato pro *cœliacis* hic reponunt. HARD. — *Coronopus*. Servat nomen: *Coronopus Ruellii* (*Tetradyn. silicul.* gen. 1550 Pers. sub *Senebiera*. *Crucifer*. Juss.). Habitat in ruderatis, ad vias. ED.

XXIII. 1. *Et anchusæ radix*. Anchusam hodie Gallia *Orcanettam* vocat, mulieribus non ignotam, quæ colorem faciei nativum fuco mentiuntur: quæque vernaculum genarum pallorem, maculasque vultus hoc infectu occulunt: certe malas eleganti commendat purpurisso. Et sui ævi hunc morem fuisse Suidas innuit: Ἄγχουσα, inquit, εἶδος βοτάνης, ἧς ἡ ῥίζα ἐρυθρὰ, ᾗ ἐρυθραίνουσι τὰ πρόσωπα αἱ γυναῖκες. H. — Ἄγχουσα prima Dioscoridi IV, 23, ἣν ἔνιοι κάλυκα, οἱ δὲ ὀνοκλείαν, etc. *Anchusa italica* (*Pentand. monogyn.* gen. 353 Pers. *Borragin*. Juss.); hab. in Europa australi. ED.

2. *Finditur*. Instar papyri Ægyptiacæ. HARD.

3. *Manùsque inficit sanguineo*. Dioscorid. τὴν χρόαν ὕφαιμος ἐν τῷ θέρει γινομένη, per æstatem colore rubescens, καὶ βάπτουσα τὰς χεῖρας ac manus inficiens. Legit Plinius, aut ejus scriba, τὴν χρόαν ὕφαιμος, ὡς πάπυρος σχιζομένη, καὶ βάπτουσα τὰς χεῖρας, inconsiderate ac negligenter. Orpheus in Argon. ἄγχουσαν ἐρυθρὴν vocat. DAL.

4. *Præcipue senum*. Vetera hulcera, τὰ παλαιὰ ἕλκη, dixit Diosc. l. c. Hulcera senilia, Plin. XXXI, 41; Diosc. Εὐπορ. I, 182: ἕλκη πρεσβυτικά. HARD.

5. *Item adusta*. Sive ambusta, πρὸς κατακαύματα. Diosc. l. c. H.

non potest in aqua : oleo dissolvitur : idque sinceræ experimentum est. Datur[6] et ad renum dolores drachma ejus potui in vino : aut si febris sit, in decocto[7] balani. Item in jocinerum vitiis, et lienis[8], et bile suffusis. Lepris et lentigini[9] illinitur ex aceto. Folia trita cum melle et farina, luxatis imponuntur : et pota[10] drachmis duabus in mulso alvum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur.

1 XXIV. Est et alia similis, pseudanchusa[1] ob id appellata, a quibusdam vero echis[2], aut doris, et multis aliis nominibus : lanuginosior, et minus pinguis, tenuioribus foliis et languidioribus. Radix[3] in oleo non fundit rubentem succum : et hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes[4] efficacissima potu foliorum, vel seminis. Folia[5] ictibus imponuntur. Virus serpentium[6] fugat. Bibi-

6. *Datur.* Diosc. loc. cit. HARD.

7. *In decocto balani.* Hoc est, ex aqua in qua decocta myrobalanus fuerit. De myrobalano diximus XII, 46. Diosc. loc. c. ex aqua mulsa præberi tum jubet. HARD.

8. *Et lienis.* Diosc. l. c. et Aetius de Re med. I, p. 6. HARD.

9. *Lepris et lentigini.* Et vitiligini Diosc. dixit, καὶ ἀλφοὺς, καὶ λέπρας σὺν ὄξει καταπλασσομένη. HARD.

10. *Et pota... alvum sistunt.* Diosc. et Aetius, ll. cc. HARD.

XXIV. 1. *Pseudanchusa.* Brot. ex MSS. Reg. 2 et edit. principe, *pseudoanchusa.* ED.

2. *A quibusdam vero echis*, etc. Ita MSS. tum hoc loco, tum in Indice : non, ut editi, *enchusa.* Echion est Dioscoridi IV, 27, ἔχιον, οἱ δὲ ἀρίβαν (scribe ex Ægineta, οἱ δὲ δωριάδα vel δωρίδα), οἱ δὲ ἀλκίβιον, etc. Iisdem notis a scriptore græco describitur, quas Plinius affert. Echios altera Plinii est, de qua XXV, 58. H. — *Echium rubrum* (*Pentand. monog.* gen. 363 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in Pannoniæ, Austriæ pratis, etc. ED.

3. *Radix.* Hanc esse subnigram Dioscorid. ait. Ita restituimus hunc locum, tum ex MSS. Reg. Colb. et Ch. tum ita postulante sententia : quum prius perperam legeretur : « Radix oleum non fundit, sed rubentem succum. » Nam neque oleum anchusa fundit : nec si rubentem succum dat pseudanchusa, ab anchusa discernitur. HARD.

4. *Contra serpentes*, etc. Dioscor. loc. cit. HARD.

5. *Folia ictibus*, etc. Dioscorid. loco citato. HARD.

6. *Virus serpentium.* Ita libri vulgati, cum Reg. 3 cod. At Colb. 3, forte sincerius, « virus serpentes fugat : » ut vox ea, *virus*, non venenum serpentium, sed gravem

tur[7] et propter spinam. Folium ejus sinistra decerpi jubent Magi, et cujus causa sumatur dici, tertianisque febribus adalligari[8].

XXV. (XXI.) Est et alia herba[1] proprio nomine ono- 1
chiles, quam aliqui anchusam vocant, alii arcebion, alii
onochelim, aliqui rhexiam, multi anchusam[2], parvo fru-
tice[3], flore purpureo, asperis foliis et ramis, radice mes-
sibus[4] sanguinea, cætero nigra, in sabulosis nascens, effi-
cax[5] contra serpentes, maximeque viperas, et radice et
foliis, æque cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia
trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus
vulva procidente. Pellit et tineas[6] cum hyssopo. Et in 2
dolore renum aut jocineris ex aqua mulsa, si febris sit:
sin aliter, ex vino bibitur. Lentigini[7] ac lepris radix illi-
nitur. Habentes eam[8], a serpentibus feriri negantur. Est

pseudanchusæ odorem significet, qui serpentes fuget. Sic idem alibi: « Cujus radix evulsa virus hirci redolet. » Hard.

7. *Bibitur*. Ad spinæ dolores, et lumborum: Dioscorides loc. cit. Πίνεται δὲ καὶ ὀσφύος ἄλγημα, μετ' οἴνου ληφθεῖσα. Hard.

8. *Adalligari*. Gron. et Al. ante Hard. *alligari*. Ed.

XXV. 1. *Alia herba proprio nomine onochiles*, etc. Dioscorid. IV, 24: Ἄγχουσα ἑτέρα, ἣν ἔνιοι ἀλκιβιάδιον, ἢ ὀνοχειλὲς ἐκάλεσαν. In Nothis additur, οἱ μὲν κατάγχουσαν, οἱ δὲ ἐρχιβάλλιον. Galen. de Fac. VI, p. 149: ἡ ὀνόχειλος. Et hanc Galli *Orcanettam* vocant. Pingitur a Lobellio in Adv. pag. 248. Vidimus in horto Regio. H. — Anchusa secunda Dioscorid. nobis *Anchusa tinctoria*, lanis inficiendis utilior quam medicinis. Ed.

2. *Multi anchusam*. In Indice, *enchrysam*. Hard. — Reg. 2 *encrisam*. Brot. *enchrysam*. Ed.

3. *Parvo frutice, flore purpureo, asperis foliis*. Iisdem plane verbis, notisque a Dioscoride describitur, IV, 24. Hard.

4. *Messibus*. Hoc est, messis tempore, περὶ τὸν πυρασμητόν, inquit Diosc. l. c. Hard.

5. *Efficax*. Diosc. loc. cit. cum Nicandro in Ther. pag. 60, cujus Scholiasten vide pag. 38. Sic cum Diosc. totidem verbis Galen. loc. cit. Hard.

6. *Pellit et tineas*, etc. Hoc vero Diosc. IV, 25, de anchusa altera prodidit, quam Plinius mox describet. Galenus quoque, loc. cit. pag. 150. Hard.

7. *Lentigini*. Galen. loc. cit. vitiligini, leprisque dixit: ἀλφοὺς καὶ λέπρας ἰᾶται. Hard.

8. *Habentes eam*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

et alia[9] huic similis flore rubro, minor, et ipsa ad eosde usus; traduntque[10] commanducata ea, si inspuatur, mo serpentem.

1 XXVI. Anthemis[1] magnis laudibus celebratur ab Ascle piade. Aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum alii eranthemon, quoniam vere floreat: alii chamæmelon quoniam odorem mali habeat. Nonnulli[2] melanthemo vocant. Genera ejus tria flore tantum distant[3], palmum non excedentia, parvisque floribus, ut rutæ, candidis, au melinis, aut purpureis. In macro solo, aut juxta semita colligitur vere[4], et in coronamenta[5] reponitur. Eoden tempore et medici folia tusa in pastillos digerunt: iten
2 florem et radicem. Dantur omnia mixta drachmæ uniu pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuo partus: item menstrua in potu[6], et urinam, calculosque

9. *Est et alia*, etc. De qua Diosc. IV, 25. Nomine hanc carere Galenus ait, l. c. H. — *Lithospermum fruticosum* (*Pentand. monog.* gen. 351 Pers. *Borrag.* Juss.); hab. in Europa australi. Ed.

10. *Traduntque*. Hoc Dioscorid. de foliis alterius anchusæ, et de semine tertiæ tradit. Ed.

XXVI. 1. *Anthemis*. Tot nominibus, quot hic repræsentantur, ab Oribasio appellatur, l. XI, f. 190, post Dioscorid. λευκάνθεμον, οἱ δὲ ἠράνθεμον, διὰ τὸ ἀνθεῖν ἐπὶ ἔαρος, οἱ δὲ χαμαίμηλον, διὰ τὴν πρὸς τὰ μῆλα ὁμοιότητα τῇ ὀσμῇ, οἱ δὲ μελάνθεμον, οἱ δὲ χρυσοκόμην, οἱ δὲ καλλίαν καλοῦσι. Galen. in explic. voc. Hipp. tom. II, p. 90: Εὐάνθεμον, ὅπερ καὶ ἄνθεμις λέγεται, καὶ χαμαίμηλον. Omnibus officinis, interpolato postremo hoc græco nomine, et vulgo quoque *Camomilla* dicitur, notior quam ut debe aliis depingi notis. Hard.

2. *Nonnulli melanthemon*. Vel, ut MSS. *melanthion*. Hard.

3. *Genera ejus tria flore tantum distant*. Dioscor. loc. cit. ἔνδοθεν μὲν χρυσίζοντα, ἄνθη δὲ ἔξωθεν περίκεινται κυκλοτερῶς λευκὰ, ἢ μήλινα, ἢ πορφυρᾶ, etc. Quibus intelliguntur *Anthemides Cota*, et *montana*, et *Chrysanthemum monspeliense*. Cf. super. lib. cap. 34. Ed.

4. *Colligitur vere*. Diosc. loc. cit. Apul. cap. XXIII: « Legi eam mense aprili. » Hard.

5. *Et in coronamenta*. Non ad luxum modo, sed etiam ad usum medicinæ: ad depellendum scilicet capitis dolorem, uti ex Archigene et Galeno discimus, κατὰ τόπους, II, 2, p. 381. Hard.

6. *Item menstrua in potu*. Diosc. loc. cit. Hard.

Inflationes[7], jocinerum vitia, bilem suffusam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones manantes sanat. Ex omnibus[8] his generibus ad calculos efficacissima est, quæ florem purpureum habet : cujus et foliorum, et fruticis amplitudo majuscula est. Hanc[9] proprie quidam[10] eranthemon vocant.

XXVII. Loton qui arborem putant tantum esse, vel 1
Homero auctore coargui possunt. Is enim inter[1] herbas subnascentes deorum voluptati loton primam nominavit. Folia ejus[2] cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt.

XXVIII. Est et lotometra[1], quæ fit ex loto sata, ex 1
cujus semine simili[2] milio fiunt panes in Ægypto a pasto-

7. *Inflationes*. Diosc. loc. citat. totidem verbis. Hard.

8. *Ex omnibus*. Diosc. similiter, loc. cit. Hard.

9. *Hanc*. Dioscorid. loc. cit. H.

10. *Quidam*. Gron. *quidem*. Ed.

XXVII. 1. *Is enim inter herbas*, etc. Iliad. Ξ, 347, de Jove et Junone loquens : Τοῖσι δ' ὑπὸ χθὼν δῖα φύε νεοθηλέα ποίην, Λωτόν θ' ἑρσήεντα, ἰδὲ κρόκον, ἠδ' ὑάκινθον. Apud eumdem Odyss. Δ, 602, Telemachus sic Menelaum alloquitur : σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις Εὐρέος, ᾧ ἐνὶ μὲν λωτὸν πολὺν, ἐδὲ κύπειρον. Dal.

2. *Folia ejus*. Loti nimirum herbæ, quam Diosc. IV, 111, sativam appellat; herbam Plin. XIII, 52, ubi eadem de viribus illius affert. H.—Λωτὸς ἥμερος, οἱ δὲ τρίφυλλον, Diosc. loc. cit. *Melilotus officinalis* (*Diad. decand.* gen. 1749 Pers. *Legumin.* Juss.), vel ut quidam malunt, *Lotus corniculatus* Linn. (gen. 1753 Pers.); cujus plures numerantur varietates. In pratis. Ed.

XXVIII. 1. *Lotometra*. Sic Th. Λωτόμητρα, ἐκ τοῦ λωτοῦ σπαρέντος γίνεται. Non e loto quidem proxime explicata, quæ ubique nascitur, sed ex congenere, hoc est, Ægyptia, quæ αὐτομάτως sponte nascitur et agrestis est, culturaque melior efficitur, grandiorque, unde ei lotometræ nomen. Sic ortygometram, coturnicem majorem; echinometras, majores echinos vocant. H. —*Nymphæa Lotus* (*Polyand. monog.* gen. 1258 Pers. *Hydrochar.* Juss.); de lotometra, seu loto ægyptiaca conf. Herod. Theophr. et Excurs. de Lotis Vet. tom. V, p. 243 huj. edit. Ed.

2. *Simili*. Sic XIII, 32 : « Intus grana, ceu milium. » Dioscor. IV, 114 : Ἔοικε δὲ ἡ κωδία μήκωνι μεγίστῃ· ἐν ᾗ καρπὸς ὡς κέγχρος, ὃν ξηράναντες οἱ ἐν Αἰγύπτῳ βάλλουσιν εἰς ἀρτοποιΐαν. Sic etiam Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 205. In MSS. Regg. Colb. Chiffl. legitur « semine simillimo porri, » quod eodem

ribus, maxime aqua vel lacte subacto. Negatur quidquam illo pane salubrius esse, aut levius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderosus. Constat eos qui illo vivant, nec dysenteria, nec tenesmo, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia eorum habetur.

1 XXIX. Heliotropii miraculum sæpius diximus [1], cum sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est: noctu velut desiderio contrahi cæruleum flo-
2 rem. Genera ejus duo: tricoccum, et helioscopium. Hoc altius [2] (quanquam utrumque semipedalem altitudinem non

recidit. Hard. — Et sic Brot. ex edit. principe. Ed.

XXIX. 1. *Sæpius diximus.* Ut lib. XVIII, cap. 67, etc. H.—*Noctu...contrahi cæruleum florem.* Movit hæc cærulei floris nota, inter herbarios, aliosque, lites ingentes, ut quæ planta demum heliotropii nomine censenda esset, pro se quisque statueret. Cichorii florem existimavit esse Dalecampius: risit hoc commentum Salmasius, in Confutat. Cercoetii, p. 141. Hallucinatum esse Plinium vir summus putavit, in Mastigoph. 3, p. 81, qui cæruleum heliotropio florem affinxerit: apud Diosc. IV, 193, non ὑποπόρφυρον, sed ὑπόπυῤῥον, legi oportere; atque id recentiorum calculo firmat: quibus adjungi Oribasius potuit, XI, p. 198. Nam is *subfulvum* reddidit: nisi id interpretis aut codicum græcorum, quod verius reor, vitium fuit. Nam purpureum, cui affinis colos cæruleus est, heliotropio florem Apuleius tribuit, cap. 49: «Cum flore, inquit, in summitate tenui, et veluti purpureo, atque uncato, in similitudinem scorpionum... Ejus herbæ divinæ ad solis cursum floscelli se vertunt: et quum sol occidit, flores se claudunt, etc.» Similem violæ facit Ovid. Metamorph. IV, v. 268, ubi de Clytie in heliotropium florem mutata: «Membra ferunt hæsisse solo, partemque coloris Luridus exsangues pallor convertit in herbas. Est in parte rubor, violæque simillimus ora Flos tegit: illa suum, quamvis radice tenetur, Vertitur ad solem, mutataque servat amorem.» H. — Ovidianus flos Sprengelio est *Hesperis matronalis* (*Tetrad. Siliq.* gen. 1571 Pers. *Crucifer.* Juss.); v. β. *hortensis*, flores habet plenos, albos, odoratissimos: vulgo *julienne.* Habitat in Gallia, Helvetia, etc. Ed.

2. *Hoc altius.* Helioscopium videlicet, seu heliotropium majus, cujus iconem apud Clusium vide Histor. Rar. pl. IV, p. 46. H. — Ἡλιοτρόπιον τὸ μέγα Diosc. IV, 193; servat nomen: *Heliotropium europæum* (*Pentand. monog.* gen. 348 Pers. *Borragin.* Juss.); hab. in Europa australi. Ed.

excedit) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo mes-
sibus colligitur. Nascitur nonnisi in pingui solo, cultoque
maxime : tricoccum ubique. Si decoquatur, invenio cibis
placere : et in lacte jucundius alvum molliri : et si decocti
succus[3] bibatur, efficacissime exinaniri. Majoris succus
excipitur æstate, hora sexta : miscetur cum vino, sic fir-
mior. Capitis dolores sedat, rosaceo admixto. Verrucas[4]
cum sale tollit succus e folio : unde nostri verrucariam
herbam appellavere, aliis cognominari effectibus dignio-
rem : namque et serpentibus[5], et scorpionibus resistit, ex 3
vino aut aqua mulsa, ut Apollophanes et Apollodorus
tradunt. Folia[6] infantium destillationibus, quod siriasin[7]
vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiam si
id comitialiter accidat. Decocto quoque foveri os[8] saluber-
rimum est. Potum id pellit tineas[9], et renum arenas. Si
cuminum adjiciatur, calculos frangit. Decoqui cum radice
oportet, quæ cum foliis et hircino sevo podagris illinitur.
Alterum genus, quod tricoccum appellavimus[10], et alio 4

3. *Et si d. succus*. Eo pituitam per alvum, bilemque detrahi, pariter docet Diosc. IV, 193. HARD.

4. *Verrucas*. Ad verbum ista Marc. Emp. cap. XIX, pag. 132, et Diosc. loc. cit. HARD.

5. *Namque et serpentibus*. Apul. cap. 49, tit. 3 : « Ad serpentium morsus, et scorpionum ictus : herba solago major, etc. » Hinc est, quod σκορπιοκτόνον, ab effectu videlicet, appellatum idem Apuleius ait. Ut ille solaginem, sic *herbam solarem* Celsus vocat V, 27, tit. « Adversus ictum scorpionis : Bibere oportet herbæ solaris, quam ἡλιοτρόπιον Græci vocant, semen, vel certe folia ex vino. » HARD.

6. *Folia infantium*, etc. Dioscor. loc. citat. HARD.

7. *Siriasin*. Σειρίασις, ardor capitis, adustio, ustulatio, est cerebri et membranarum ejus inflammatio (τὸ καῦμα) cum oculorum et syncipitis cavitate, totius corporis ariditate, febre ardente, pallore, appetentia dejecta et nonnunquam diarrhœa. DAL.

8. *Os*. Gron. et Al. *eos*. ED.

9. *Potum id pellit tineas*. Hoc est, latos ventris teretesque lumbricos. Minori heliotropio hanc vim adscribunt Diosc. IV, 194, et Apul. cap. 63, tit. 1. HARD.

10. *Alterum genus, quod tr. appellavimus*. Ἡλιοτρόπιον τὸ μικρὸν Dioscor. IV, 194, est *Croton tinctorium* (*Monœc. monad.* gen. 2138 Pers. *Euphorb.* Juss.); cæruleum præbet colorem : Gallis *tournesol*.

nomine scorpiuron[11] vocatur, foliis non solum minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ : quare ei nomen. Vis ad omnia[12] venenata et phalangia, sed contra scorpiones præcipue illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropii circumscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita vero herba, aut uda omnino respersum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota[13], quartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis : vel si herba ipsa ter circumlata subji-
5 ciatur capiti. Semen et Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas[14] hoc utique heliotropium radicitus extrahit, et excrescentia in sedibus. Spinæ[15] quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit illitum semen, et potum, in jure gallinacei decoctum, aut cum beta et lente. Cortex[16] vero liventibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari jubent ab ipso ægro, precarique eum, soluturum se nodos liberatum, et ita facere non exempta herba.

1 XXX. Aliud adianto miraculum[1] : æstate viret, bruma

Conf. Clusius, II, 47, qui fere primus veram Dioscoridis plantam delineavit. Ed.

11. *Scorpiuron*. Σκορπιοῦρον, a floris vel seminis inflexione. Hard. — *Effigie scorpionis*. Effigiem illam habet caulis, cui semen insidet. Br.

12. *Vis ad omnia venenata*. Nicand. in Ther. p. 48. Hard.

13. *Seminis grana quatuor pota*. De semine heliotropii majoris id Diosc. IV, 139. Dal.

14. *Et verrucas*, etc. De minore pariter id Diosc. IV, 194. Hard.

15. *Spinæ quoque*, etc. Qualem morbum significet obscurum est, nisi forte sanguinem impurum, fæculentum, crassum intelligat, renibus impactum, et dolores excitantem ; quo in morbo prodest urinas meiere turbidas, cruentis similes, et tanquam injecta permixtaque fuligine nigras. Alibi sanguinem *inutilem* vocat. Dal.

16. *Cortex vero*. Brot. ex Reg. 2 et edit. princ. *Cortex seminis*. Ed.

XXX. 1. *Aliud adianto miraculum*. Aliud Plinio, aliud Dioscoridi ἀδίαντον est. Dioscoridis quidem id est, quod capillum Veneris vocant officinæ, *capillaire*. Plinianum, non aliud quam Dioscoridis trichomanes est, pictum a Lobellio in Obs. pag. 471. H. — Aliud Plinio, aliud Dioscoridi ἀδίαντον esse falso Harduinus autumat. Verius dixisset Nostrum duo genera, post græcum aucto-

non marcescit : aquas respuit, perfusum mersumve sicco
simile est : tanta dissociatio deprehenditur : unde et nomen[2] a Græcis : alioqui frutici topiario[3]. Quidam callitrichon[4] vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. Tingit[5] enim capillum; et ad hoc decoquitur in vino cum semine apii, adjecto oleo copiose, ut crispum densumque
faciat : defluere autem prohibet[6]. Duo ejus genera[7] : can- 2
didius, et nigrum breviusque. Id quod majus est, polytrichon : aliqui trichomanes[8] vocant. Utrique ramuli nigro

rem, distinxisse; sed prælata unius, adianti nempe, ut vocant, etymologia; disertam alterius, sive trichomanis, descriptionem ab Dioscoride mutuari satis habuisse : jure an injuria, nihil interest, quod saltem ad medicinas pertinet. Hic enim Plinius omnes adianti vires et usus recenset, et ipso teste Anazarbæo : Τριχομανὲς δοκεῖ τὰ αὐτὰ δύνασθαι τῷ προειρημένῳ, scilicet ἀδιάντῳ. Recentioribus duo illa genera dicuntur eodem nomine, *Adiantum Capillus*, et *Asplenium Trichomanes* : utrumque ex *Filicum* ordine. Ed.

2. *Unde et nomen.* Ἀδίαντον, quod οὐ διαίνεται : quod in aqua non madescat, sive ut ait Nicander, quod imbres ac pluviarum stillicidia foliis ejus non insideant : in Ther. p. 60 : Ἀχραίς τ' ἀδίαντον, ὃ οὐκ ὀμβροιο ῥαγέντος Λεπταλέη πίπτουσα νοτὶς πετάλοισιν ἐφίζει. « Et nunquam madidum Veneris compone capillum, Cui non insideant effusi nubibus imbres. » Tradit autem hæc etiam Theophr. Histor. VII, 13. Hard.

3. *Frutici topiario.* Subintellige ex antecedentibus, simile est. H. —Nempe quod veluti naturæ quodam artificio muros vestit, e quibus prorumpit. Dal.

4. *Quidam callitrichon.* Apul. c. 47 : « Græci callitrichon, iidem adianton, iidem polytrichon, iidem trichomanes... Latini capillum Veneris, iidem herbam capillarem, etc. » Sic etiam Marc. Emp. cap. vi, p. 45, et Galenus κατὰ τόπους, cap. 2, p. 381. Hard.

5. *Tingit.* Apul. cap. 47, tit. 2 : « Ad capillos tingendos : Herba callitricho in oleo trita capilli uncti inficiuntur. » Hard.

6. *Defluere autem prohibet.* Galen. de Fac. simpl. med. VI, 7, etiam ex alopecià glabrum caput capillis convestire ait, ἀλωπεκίας δασύνει. Theophr. Histor. VII, 13 : Χρήσιμα δὲ ἀμφότερα πρὸς ἔκφυσιν κεφαλῆς τριχῶν ἐν ἐλαίῳ τριβόμενα. Diosc. quoque IV, 136, et Marc. Emp. cap. vi, p. 45. Hard.

7. *Duo ejus genera.* Hæc sunt apud Theophrast. Histor. VII, 13. Majus a Lobelio pingitur, ut diximus : minus teneriusque a Bauhino t. III, lib. XXXVII, p. 755. Hard.

8. *Aliqui trichomanes.* Ita MSS. Reg. Colb. Chifflet. non ut editi, *aliud trichomanes.* Est enim ea ma-

colore nitent, foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex adverso: radix[9] nulla. Umbrosas petras[10], parietumque aspergines, ac fontium maxime specus sequitur, et saxa manantia: quod miremur, quum aquas non sentiat. Calculos[11] e corpore mire pellit, frangitque, utique nigrum.
3 Qua de causa potius, quam quod in saxis nasceretur, a nostris saxifragum appellatum crediderim[12]. Bibitur e vino, quantum terni decerpsere digiti. Urinam cient[13]. Serpentium et araneorum[14] venenis resistunt. In vino[15] decocti alvum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebro auferendi, ne per-

joris quoque, et candidi, seu polytrichi, callitrichive appellatio: ut vidit acute Anguillara, part. XIV, p. 289. Iisdem fere verbis a Dioscorid. describitur, IV, 137: Τριχομανὲς, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἀδίαντον καλοῦσι... ὅμοιον πτέριδι... στοιχηδὸν ἐξ ἑκατέρου μέρους τὰ φύλλα ἔχον λεπτὰ, φακοειδῆ, ἐναντία ἀλλήλοις, ἐπὶ ῥαβδίων λεπτῶν καὶ στιλπνῶν καὶ στρυφνῶν, ὑπομελάνων. Vires deinde adjicit easdem huic esse, quæ sunt adianto alteri propriæ. Hard.

9. *Radix*. Sed fibræ tantum et capilli tenues. Vel, nullius usus, ῥίζα ἄχρηστος, ut ait Dioscorid. IV, 136. Hard.

10. *Umbrosas petras*, etc. Dioscor. IV, 136, de adianto suo: φύεται δὲ ἐν παλισκίοις καὶ ἑλώδεσι τόποις, καὶ τοίχοις ἐνίκμοις, καὶ περὶ τὰς κρήνας. « Umbrosis palustribusque locis, et in parietibus aspergine humentibus, ac circa fontes provenit. » Et cap. sq. de trichomane: φύεται κατὰ τοὺς αὐτοὺς τόπους. Hard.

11. *Calculos*. Dioscor. loc. citat. et Marc. Emp. cap. XXVI, p. 181.

12. *Saxifragum appellatum crediderim*. Et Apuleius saxifragum agnoscit, c. 97, quod et adiantum vocetur, virtute ad pellendos calculos singulari, ramulis nigro colore nitentibus, quales sunt trichomani: sed folia tribuit similia coriandri, quod falsum est. De hac saxifraga loquutus etiam Q. Serenus videtur, c. XXXIII, p. 146: « Si vero in lapides densus convertitur humor Qui retinet cursus, gemitumque dolore frequentat, Saxifragam seu fontigenam succurrere credunt. » Fontigenam vocat, quoniam, ut Plinius ait, fontium specus sequitur. Hard.

13. *Urinam cient*. Theophrast. Hist. VII, 13: Πρὸς στραγγουρίαν τὸ τριχομανὲς ποιεῖ. Dioscorid. quoque ll. cc. Hard.

14. *Serpentium et araneorum*. Dioscor. ll. cc. Hard.

15. *In vino decocti*. Adianti scilicet, nam et virili genere Latini extulerunt, ut Apuleius. Hard.

urant[16] : hoc et in alopeciis. Strumas discutiunt[17], furfuresque in facie, et capitis manantia hulcera. Decoctum[18] ex his prodest suspiriosis, et jocineri, et lieni, et felle suffusis, et hydropicis. Stranguriæ illinuntur, et renibus cum absinthio. Secundas[19] cient, et menstrua. Sanguinem[20] sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo et vino prius. Folium in urina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, et illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices[21] et gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis; pecorique esse utilissimos. 4

XXXI. (XXII.) Picris[1] ab insigni amaritudine cognominatur, ut diximus : rotundo folio. Tollit eximie verrucas[2]. Thesium quoque non dissimili amaritudine est : sed purgat alvum : in quem usum teritur ex aqua. 1

XXXII. Asphodelum[1] de clarissimis herbarum, quam heroion[2] aliqui appellaverunt, Hesiodus et in silvis nasci dixit : Dionysius, marem ac feminam esse. Defectis corporibus[3] et phthisicis constat bulbos ejus cum ptisana decoctos, aptissime dari; panemque ex his cum 1

16. *Ne perurant*. Lib. ante Hard. editi, *ne pereant*. Ed.

17. *Strumas discutiunt*. Diosc. et Galen. ll. cc. Hard.

18. *Decoctum ex his prodest*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

19. *Secundas cient, et menstrua*. Diosc. ll. cc. Hard.

20. *Sanguinem sistunt*, etc. Dioscorid. ll. cc. Hard.

21. *Perdices*. Coturnices, inquit Dioscor. IV, 136, et gallinaceos pugnaciores facit, in cibum eorum additum adiantum : circa ovilia quoque pecorum utilitatis gratia seritur. Hard.

XXXI. 1. *Picris*. Est *Helminthia echioides*; et mox *Thesium Linophyllum*. Cf. super. l. c. 65 et 67. Ed.

2. *Verrucas*. Matthiolus verrucarium cichorium depingit, facultatis præstantissimæ ad verrucas delendas. Dal.

XXXII. 1. *Asphodelum*. Est nobis *Asphodelus ramosus*. Vid. quæ diximus sup. lib. cap. 68. Ed.

2. *Heroion*. Ἡρώειον. Hard. — Brot. ex MSS. Regg. 1 et 2, *heroneon*. Ed.

3. *Defectis corporibus*. Tabe, seu macie. Græci cachectas vocant, ut alibi dicturi sumus. Hard.

farina subactis, saluberrimum esse. Nicander[4] et contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocavimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino tribus
2 drachmis; substravitque somno contra hos metus. Datur et contra venenata marina, et contra scolopendras terrestres. Cochleæ mire in Campania caulem eum persequuntur, et sugendo arefaciunt. Folia[5] quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi nervis articulisque cum polenta tusi illinuntur. Prodest et concisis ex aceto lichenas fricare : item hulceribus[6] putrescentibus ex aqua imponere : mammarum[7] quoque et testium inflammationibus. Decocti in fæce vini[8], oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Fere in quocumque morbo magis decoctis medici utuntur. Item ad tibiarum tetra[9] hulcera, rimasque corporum quacumque in parte, farina arefacto-
3 rum. Autumno autem colliguntur, quum plurimum valent. Succus quoque tusis expressus aut decoctis utilis fit corporis dolori[10], cum melle : idem odorem corporis[11] jucundum affectantibus, cum iri arida et salis exiguo. Folia etiam supra dictis medentur, et strumis, panis, hulceribus in

4. *Nicander et contra serpentes ac scorpiones*, etc. Nunc ita quidem in Ther. p. 39 : Ἄγρει δ' ἀσφοδέλοιο διανθέος ἄλλοτε ῥίζαν, Ἄλλοτε καὶ καυλεῖον ὑπέρτερον ἀνθερίκοιο, Πολλάκι δ' αὖ καὶ σπέρμα, ὅτου λοβὸς ἀμφὶς ἀέξει. « Tu quoque florentis radicem velle rotundam Asphodeli, aut tollentem alte fastigia caulem, Vel quæ distincto clauduntur semina folle. » Nicandrum sequitur Diosc. II, 199. De asphodelo egimus superiore lib. cap. 68. Hard.

5. *Folia quoque illinuntur.* Dioscorid. loco citato. Hard.

6. *Item hulceribus.* Dioscor. l. c. totidem verbis. Hard.

7. *Mammarum quoque et testium*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

8. *Decocti in fæce vini.* Dioscor. loc. cit. Hard.

9. *Item ad tibiarum tetra hulcera.* Apul. cap. 32, tit. 1 : « Ad dolorem tibiarum, vel pedum : Herbæ asphodeli succo cum oleo amygdalino unges quod dolet, mire sanatur. » Hard.

10. *Corporis dolori.* Coli forte tormentis, aut lassitudini. Dal.

11. *Odorem corporis*, etc. Quia tetrum odorem corporis, alarum præcipue, feminum ac pedum emendat, ut est ex Xenocrate mox dicturus. Hard.

facie, decocta in vino. Cinis e radice alopecias[12] emendat, et rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus[13], per- 4
niones et ambusta. Et ad gravitatem aurium infunditur: a contraria[14] aure in dolore dentium. Prodest[15] et urinæ pota modice radix, et menstruis, et lateris doloribus : item ruptis, convulsis, tussibus, drachmæ pondere in vino pota. Eadem[16] et vomitiones adjuvat commanducata. Semine[17] sumpto turbatur venter. Chrysermus[18] et parotidas in vino decocta radice curavit : item[19] strumas, admixta cachry ex vino. Quidam aiunt, si imposita radice pars ejus in fumo suspendatur, quartoque[20] die solvatur, una cum radice arescere strumam. Sophocles[21] ad podagras utroque modo, cocta crudaque, usus est. Ad perniones decoctam ex oleo 5
dedit, et suffusis felle in vino, et hydropicis. Venerem quoque concitari cum melle[22] perunctis[23], aut bibentibus tradidere. Xenocrates et lichenas, psoras, lepras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo et pice liquida, alarum quoque et feminum vitia:

12. *Cinis e radice alop. emendat.* Dioscor. II, 199. Galen. de Facult. simpl. med. VI, pag. 161. Alex. Iatros. I, 4. Hard.

13. *Decoctæ rad. in oleo succus.* Diosc. l. c. Hard.

14. *A contraria.* Dentium dolores, inquit, mitigat, oppositæ auriculæ instillatus. Dioscorid. loc. cit. Hard.

15. *Prodest.* Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

16. *Eadem et vomitiones*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

17. *Semine.* Potum in vino semen, inquit Diosc. violenter alvum dejicit: ὁ δὲ καρπὸς... καταῤῥήττει τὴν κοιλίαν. Hard.

18. *Chrysermus.* Marcell. Emp. cap. xv, p. 107, etiam ad collum suspensa radice sanari parotidas credit : cave tu credas. Hard.

19. *Item strumas, admixta cachry ex vino.* Sic Theodor. Prisc. I, 9, in quo de furunculis, et de strumis, quas chœradas græco vocabulo appellat : « Asphodeli radices, inquit, in vino tinctæ. » H.

20. *Quartoque.* Gron. et Al. ante Hard. *et quarta.* Ed.

21. *Sophocles.* In MSS. R. Colb. Chiffl. *Socles*; forte *Diocles* : nam is in hujus libri indice appellatur. In quibusdam aliis *Socrates*. Socratis chirurgi meminit Cæl. Aurel. Chron. V, 1. Hard.

22. *Cum melle.* Gron. et Al. « cum vino et melle. » Ed.

23. *Perunctis.* Illitis genitalibus tam maris quam feminæ. Dal.

in orbem, in obliquum, in
coronas currunt.

1 II. (II.) Tenuioribus[1] u
pellantes: unde nata strop
tarde communicatum est
honores coronis suum no
e floribus fierent serta[4], a

II. 1. *Tenuioribus*. Coronis vid
licet, non e floribus quidem, s
duabus tribusve tæniis, sive cor
lis invicem tortis; sic ut e plurib
una fieret. Στρόφια dicebantur, h
est, fasciæ capitis. Nomen ex e
quod essent eæ tortiles. Virgil.
Copa: « Et gravidum roseo nec
caput strophio. » HARD.

2. *Antiqui, stroppos*. Sic et Chif
stropos Turn. *strophia* Gron. et A
ED.—*Antiqui*. Janum omnium pr
mum nummum percussisse, rat
et naves invenisse, coronas rep
risse, illisque fuisse usum, trad
Athenæus, lib. XV, ac ideo mult
civitates Italiæ ac Siciliæ in sua p
cunia, altera parte bicipitem eu
cudere, altera vel navem, vel r
tem, vel coronam. Victorius, li
XXXVI, cap. 16. DAL. — *Stroppo*
Hoc est, strophia. Sic *stroppos* pri
re loco exhibent MSS. Regg. Col
Chiffl. etc. Et vero Festus: « Stro
pus est, inquit, ut Atteius Phil
logus existimat, quod græce στρ
φιον vocatur, et quod sacerdotes p
insigni habent in capite. Quida
coronam esse dicunt, aut quod p
corona insigne in caput imponatu
quale sit strophium. Itaque apu
Faliscos diem festum esse, qui v
catur Strupearia, quia corona
ambulent, etc. » Alio longe signifi
catu, *strophium dactylicum* Pruden

alopecias[12] emendat,
oleo succus[13], per- 4
aurium infunditur:
. Prodest[15] et urinæ
teris doloribus: item
pondere in vino pota.
nanducata. Semine[17]
[18] et parotidas in vino
nas, admixta cachry
lice pars ejus in fumo
tur, una cum radice
lagras utroque modo,
nes decoctam ex oleo 5
hydropicis. Venerem
ctis[23], aut bibentibus
psoras, lepras, radice
cocta sit cum hyos-
que et feminum vitia:

a radice sanari parotidas cave tu credas. HARD.

Item strumas, *admixta cachry* . Sic Theodor. Prisc. I, quo de furunculis, et de , quas chœradas græco vocappellat : « Asphodeli radiquit, in vino tinctæ. » H.

Quartoque. Gron. et Al. ante *et quarta*. ED.

Sophocles. In MSS. R. Colb. *Socles*; forte *Diocles*: nam ujus libri indice appellatur. busdam aliis *Socrates*. Socrairurgi meminit Cæl. Aurel. V, 1. HARD.

Cum melle. Gron. et Al. « cum melle. » ED.

Perunctis. Illitis genitalibus ris quam feminæ. DAL.

et capillum crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus[24] lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates[25] semine ejus ad impetus lienis dari censet. Jumentorum quoque hulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, caverna præclusa moriuntur.

1 XXXIII. Asphodelon[1] ab Hesiodo quidam alimon appellari existimavere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine alimon, non parvi et ipsum erroris inter auctores. Alii[2] enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleæ, sed mollioribus[3]: coqui[4] autem hæc ciborum gratia. Radix tormina[5] discutit, drachmæ pondere in aqua mulsa pota: item convulsa, et rupta. Alii[6] olus

24. *Simus*. In MSS. Regg. Th. Chiffl. *Timon* legitur: haud recte. Simus enim in Indice hujus libri appellatur. Sic Timon in iisdem MSS. pro Damone scribitur, lib. XXIV, 120. H. — *Renum*. Brot. ex MSS. et edit. principe, *renium*. Ed.

25. *Hippocrates*. Lieni sanando, quum abundat bile, « dato, inquit, quæ splenem attenuare quotidie valeant, ut asphodeli semen. » Διδόναι δὲ καὶ ἃ μάλλει τὸν σπλῆνα λεπτύνειν ἑκάστης ἡμέρης, ἀσφοδέλου τοῦ καρποῦ, etc. Libro de int. Aff. text. 33, p. 238. H. — *Semine*. Gronov. et Al. *semen*. Ed.

XXXIII. 1. *Asphodelon*. Quamobrem Hesychius: Σφόδελος, ἄλιμος interpretatur: Σφόδελος et ἀσφόδελος idem, ut στάχυς et ἄσταχυς. Et ἄλιμον quidem asphodelum a fame sedanda appellari crediderim, quum Epimenidem Plato in legibus dicat, ex malva et asphodelo compositionem ἄλιμον sibi parasse, qua se a fame et siti diu vindicaret. Hard.

2. *Alii*. Quos Dioscor. sequitur ad verbum, I, 120. Portulaca marina Dodonæi est, p. 759. *Pourpier marin*. Vidimus in horto Regio. H. — *Atriplex Halimus* (*Pentand. digyn.* gen. 656 Pers. *Atripl.* Juss.); habitat in maritimis. Ed.

3. *Sed mollioribus*. Recte id quidem, etsi a Dioscoride prætermissum, ut quidem sunt hodie libri vulgati. Hard.

4. *Coqui*. Ita MSS. Reg. Colb. etc. Hoc est, folia. Dioscorid. loc. cit. Λαχανεύεται δὲ αὐτῆς τὰ φύλλα ἑψόμενα εἰς βρῶσιν. Germina, quum adhuc sunt tenera, in cibis adhiberi, auctor est Galen. de Fac. simpl. med. VI, 22, pag. 153. H. — *Coqui autem hæc*. Gron. et Al. « coquitur autem hoc. » Ed.

5. *Radix tormina*, etc. Hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

6. *Alii*. Et recte illi quidem: nam et folia olerum more eduntur, ut dictum est proxime: et in maritimis oritur, unde nomen ἀπὸ

maritimum esse dixere salsum, et inde nomen, foliis in rotunditatem[7] longis, laudatum in cibis. Duorum præterea generum, silvestre[8], et mitius : utrumque prodesse dysentericis etiam exhulceratis[9] cum pane, stomacho vero ex aceto. Hulceribus vetustis illini crudum, et vulnerum 2
recentium impetus leniri[10], et luxatorum pedum ac vesicæ dolores. Silvestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus majores, et in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri; dentibusque candorem, si fricentur radice ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi, et utraque etiam condiri. Cratevas tertium quoque genus tradidit, longioribus foliis et hirsutioribus, odore cupressi : nasci sub edera maxime; prodesse opisthotonis, contractionibus nervorum, tribus obolis in sextarium aquæ.

XXXIV. Acanthos[1] est topiaria et urbana[2] herba; 1

τῆς ἁλός. Hesych. Ἀλιμοῖς καὶ ἀλιμοῖς, βοτάναις δενδροειδέσιν ἐπὶ θάλασσαν, ἢ ξηροῖς τόποις. Dioscor. loc. citat. φύεται ἐν παραθαλασσίοις. Unde rectius scripseris *halimon*, etsi variant MSS. Suidæ ἄλιμον scribitur. H.

7. *Rotunditatem*. Gronov. et Al. *rotunditate*. Ed.

8. *Silvestre*. Hoc est, silvestre et sativum. Hard.

9. *Dysentericis etiam exhulceratis*. Hoc est, dysenteriæ, quæ cum exhulceratione intestinorum conjuncta est : quæ longe periculosissima. Ἄλιμον facultatis esse subadstringentis, ὑποστύφον ἔχον, scribit Galen. loc. cit. Hard.

10. *Leniri*. Gron. et Al. *lenire*. Ed.

XXXIV. 1. *Acanthos*. Ἄκανθα Diosc. III, 119. Lobelio acanthus sativus, in Obss. pag. 477. Hard. — *Acanthos est topiaria*, etc. Brot. ex MSS. et edit. princ. « Acanthi topiariæ et urbanæ herbæ... duo genera sunt. » Ed.

2. *Topiaria et urbana herba*. Idcirco Virgilius nunc mollem, nunc ridentem acanthum, nunc flexilem cecinit : lubricum et flexuosum Plinius Junior, V, epist. 5. Sed Georgicon II, refert idem Virgilius « baccas semper frondentis acanthi : » Servius inibi dictam acanthum interpretatur quasi spinis plenam : nam spinosa, inquit, est arbor in Ægypto semper frondens, etc. Sed homo litterator, rem herbariam parum callens, acanthum cum Ægyptia spina confundit, quæ plurimum ab illa dissidet. Hunc enim acanthum utique constat lævem, glabrumve nullis horrere spinis : sed urbanum esse, ac satu, cultuque lætari. Hard.

elato[3] longoque folio; crepidines[4] marginum, adsurgentiumque pulvinorum toros vestiens. Duo genera ejus sunt, aculeatum[5] et crispum, quod brevius : alterum[6] læve, quod aliqui pæderota[7] vocant, alii melamphyllum. Hujus radices[8] ustis luxatisque mire prosunt; item ruptis, convulsis[9], et phthisin metuentibus incoctæ cibo, maxime ptisana. Podagris quoque illinuntur tritæ et calefactæ calidis.

1 XXXV. Bupleuron[1] in sponte nascentium olerum numero Græci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite anethi[2], laudatum in cibis ab Hippocrate : in medicina a Glaucone, et Nicandro[3]. Semen contra serpentes valet. Folia ad secundas feminarum, vel succum ex vino illinunt : et strumis folia cum sale et vino. Radix contra serpentes datur in vino, et urinæ ciendæ.

3. *Elato*. Dioscor. loc. cit. Folio, quam lactucæ latiore multo et longiore : Ἔχει δὲ πλατύτερα φύλλα πολλῷ καὶ μακρότερα θρίδακος. HARD.

4. *Crepidines*. Dioscor. Φύεται ἐν παραδείσοις, καὶ ἐν πετρώδεσι καὶ παρύγροις χωρίοις. « Nascitur in hortis, in petrosis humentibusque locis. » HARD.

5. *Aculeatum*. Hæc silvestris acantha Diosc. III, 20 : Γίνεται δὲ καὶ ἀγρία ἄκανθα, ὁμοία σκολύμῳ, ἀκανθώδης, βραχυτέρα τῆς ἐν παραδείσῳ καὶ ἡμέρου. « Est et silvestris acantha, carduo similis, aculeata, brevior sativa, eaque quæ in hortis provenit. » Ut nullis urbanus acanthus spinis horret, sic agrestis contra ferus est, et exsertis aculeis aperte minitatur. H. — *Acanthus spinosus* et mox *A. mollis* (*Didynam. angiosp.* gen. 1529 Pers. *Acanth.* Juss.); hab. in Siciliæ et Italiæ humentibus. Conf. quæ dicta sunt super. lib. cap. 39. ED.

6. *Alterum*. Sativa videlicet, de qua dictum est ante, acantha Diosc. III, 19, cui et φύλλα λεῖα, et καυλὸς λεῖος. HARD.

7. *Pæderota*. Diosc. in Noth. pag. 452 : Ἄκανθα... οἱ δὲ μελάμφυλλον, οἱ δὲ παιδέρωτα, etc. HARD.

8. *Hujus radices*. Diosc. III, 19 : Ῥίζαι πυρικαύστοις καὶ στρέμμασιν ἁρμόζουσι καταπλασσόμεναι. HARD.

9. *Item ruptis, convulsis*, etc. Dioscor. Φθισικοῖς τε, καὶ ῥήγμασι, καὶ σπάσμασιν εὐθετοῦσιν. HARD.

XXXV. 1. *Bupleuron*. Herbariis nunc fere incognitum. H. — *Buplevrum Baldense* (*Pent. digyn.* gen. 678 Pers. *Umbell.* Juss.); conf. Anguillara, p. 169. ED.

2. *Capite anethi*. Vel umbellæ tantum figura, vel etiamnum floris colore. DAL.

3. *Et Nicandro*. Ita nunc quidem in Theriac. p. 43 : Σπέρματα βουπλεύρου τε, καὶ ἰδαίης κυπαρίσσου. HARD.

XXXVI. Buprestim[1] magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere; iidemque remedia tamquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est boum certe venenum esse, quos dissilire[2] degustata fatentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est vero causa, quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quam pota[3] ea. 1

XXXVII. Elaphoboscon[1] ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, semine[2] corymbis dependentibus, silis effigie[3], sed non amaris, foliis olusatri: et hoc laudatum 1

XXXVI. 1. *Buprestim.* Græci et olus, quod laudant in cibis, et venenum, contra quod remedia tradi oportuit, eadem signant appellatione. Gal. in Expl. voc. Hipp. t. II, pag. 87: Βούπρηστις, τό τε ζῶον, τὸ τῇ κανθαρίδι παραπλήσιον· ἔστι δὲ καί τι λάχανον ἄγριον, οὗ μέμνηται Διοσκορίδης, etc. Hesychius: Βουπρήστης, λαχάνου εἶδος. Igitur βούπρηστις genus est animalculi, cantharidi similis, quod si forte comederit bos, inflatur protinus, et moritur: unde nomen παρὰ τὸ πρῆσαι τὰς βοῦς. Vide Nicandr. in Alex. p. 152, et Ælian. Histor. An. VI, 35. Sed et olus est, cui a magnitudine fortasse nomen, ut βουλάπαθον, magnum lapathum: βουσέλινον, apium magnum dixere. Laudat βούπρηστιν Theophr. Hist. VII, 8; sed quæ sit ejus herbæ facies, nec ipse indicat, nec aliunde compertum. Haud Plinio latuit, ut Salmasius calumniatur in præf. pag. 9, Dalecampium, ut sæpe solet, sequutus, buprestim animalis nomen esse, quod sit boum venenum: quum de eo conceptis verbis disputet XXX, 10. Sed Græcorum quorumdam, quique ii sint, carpit inconstantiam, qui in ipso olere veneni virus latere prodiderint. Hard. — *Buprestim* quidam ad *Bupleurum rotundifolium* referunt. Ed.

2. *Quos dissilire*, etc. De bupresti herba id non traditur, sed de bupresti insecto, scarabæo longipedi non dissimili, infra descripto lib. XXX, cap. 4. Dal.

3. *Pota ea.* Gronov. et Al. ante Hard. ed. *potu*. Ed.

XXXVII. 1. *Elaphoboscon.* Ἐλαφόβοσκον Dioscor. III, 80. H. — *Sium Sisarum* (*Pentand. digyn.* gen. 699 Pers. *Umbell.* Juss.). Ed.

2. *Semine.* Corymbos appellat umbellas, quales in anetho cernimus, quibus semen continetur. Dioscor. loc. citat. σκιάδια, alii κεφάλια vocant. Hard.

3. *Silis effigie.* In libris hactenus editis, *simili effigie*: at quæ ea demum effigies est? nam buprestis certe, quæ proxime antecessit, nota nulla traditur. Mendum indicarunt probatissimi codices, Regg. Colb. Th.Ch. in quibus *silis effigie* legitur.

in cibis[4]. Quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, convulsa sananda, inflationes discutiendas, colique tormenta. Contra[5] serpentium omniumque aculeatorum ictus. Quippe[6] fama est hoc pabulo cervos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccanda autem in eos usus prius est, ne succo suo madeat, qui contra serpentium ictus facit eam[7] deteriorem.

1 XXXVIII. Scandix quoque[1] in olere silvestri a Græcis ponitur, ut Opion[2] et Erasistratus tradunt. Item decocta alvum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, urinas ciet. Decoctæ[3] succus prodest

Est autem silis, sive seselis, ut alibi diximus, forma plane anetho simillima, quod ad corymbos seu umbellam attinet, quam in cacumine utraque gerunt : id quod Dioscorides cum Plinio pariter adnotavit III, 80 : Ἔχει δὲ παραφυάδας ἱκανὰς ὁ καυλὸς, σκιάδια ἐχούσας ὅμοια ἀνήθῳ, etc. « Habet vero caulis ipse agnatos ramulos complures, qui quidem umbellas gerunt anethi similes, etc. » Sive ut Oribasii interpres reddidit, XI, p. 196 : « Multas appendices caulis habet, quæ umbellas anetho similes gerunt. » Hard.

4. *Et hoc laudatum in cibis*. Dioscor. l. c. Hard.

5. *Contra serpentium*, etc. Diosc. loc. citat. Hard.

6. *Quippe*. Dioscorid. loc. citat. Atque hinc sane in Noth. Dioscor. in magno nominum ambitu, ἐλαφικὸν, νέφριον, ὀρεγίνιον, ὀφιοκτόνον. H.

7. *Ictus facit eam*. Gronov. et Al. ante Hard. « ictus non facit, etc. » Et sic quoque Brot. ex MSS. Regg. Manifestum est succum ejus non facere eam deteriorem contra serpentium ictus; siquidem hoc pabulo corvi serpentibus resistunt. Ed.

XXXVIII. 1. *Scandix quoque*, etc. Inter olera, quæ in cibis sumuntur, præsertim apud Ægyptios, et scandicem et anthriscum recensuit. Dal. — *Scandix*. Quæ nunc eo nomine indigitanda sit, certo statuere se posse negat Anguillara, parte VII, pag. 107. Pingitur tamen a Dodonæo, pag. 689. Hard. — Σκάνδυξ, καὶ τοῦτο ἄγριον λάχανον, etc. Dioscorid. II, 168. Est *Scandix Cerefolium* Linn. (*Chærophyllum sativum*. Pers. *dig*. gen. 714 Pers. *Umbell*. Juss.), judice Sprengelio, qui miratur hujus oleris Theophrastum non meminisse, quum tamen satis copiose ab Atheniensibus coleretur. Conf. Hist. Rei herb. I, pag. 166. Vide infra not. 4. Ed.

2. *Ut Opion*. In MSS. Reg. Colb. Th. Ch. *Opinion*. Hard.

3. *Decoctæ succus prodest stomacho*, etc. Dioscorid. loc. citat. totidem verbis. Hard.

stomacho, jocineri, renibus, vesicæ. Hæc est, quam Aristophanes[4] Euripidi poetæ objicit jculariter, matrem ejus ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem. Ea- 2
dem erat[5] anthriscus, si tenuiora[6] folia et odoratiora haberet. Peculiaris laus ejus, quod fatigato Venere corpori succurrit, marcentesque senio jam coitus excitat. Sistit profluvia alba feminarum.

XXXIX. Et iasione[1] olus silvestre habetur, in terra 1
repens, cum lacte multo : florem fert candidum : concilium vocant. Et hujus eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cruda ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis ubertatem præstat. Salutaris est phthisin sentientibus. Infantium capiti illita, nutrit capillum, tenacioremque ejus cutem efficit.

XL. Estur[1] et caucalis, feniculo similis, brevi caule, 1

4. *Aristophanes*. In ea fabula, quæ Acharnensium inscribitur, act. II, sc. 4 : Εὐριπίδιον γλυκύτατον, ὦ φίλτατον, Κάκιστ' ἀπολοίμην, εἴ τί σ' αἰτήσαιμ' ἔτι Πλὴν δὲ μόνον, τουτὶ μόνον, Σκάνδικά μοι δὸς, μητρόθεν δεδεγμένος. Hoc est, Frischlino interprete : « Euripides dulcissime et amicissime, Male peream, si quid petam a te hoc amplius : Scandicem da mihi a matre acceptam tua. » Ubi Scholiastes : Καὶ ἐν τοῖς Ἱππεῦσι δεδήλωται, ὅτι ἡ μήτηρ Εὐριπίδου πωλεῖν ἐλέγετο σκάνδικας. Θηλυκῶς δὲ ἡ σκάνδιξ ἐλέγετο· ἔστι δὲ λάχανον ἄγριον εὐτελές. Proverb. e Vatican. Cent. 3, n. 86 : Σκάνδιξ. Λάχανον ἄγριον, παρ' ὃ καὶ σκανδικοπώλην τὸν Εὐριπίδην ἔλεγον, ὡς λαχανοπώλιδος υἱόν. Et Gellius, XV, 20 : « Euripidis poetæ matrem Theopompus agrestia olera vendentem, victum quæsisse dicit. » Vide et Val. Max. III, 4. Hard.

5. *Eadem erat*. Hoc est, eadem foret. Sic Virgil. Georg. II, 132 : « Et, si non alium late jactaret odorem, Laurus erat. » Similis hæc est chærefolio vulgari : a Clusio delineatur Histor. Rar. pl. VI, p. 199, qualem in horto Regio vidimus. H. — De scandice et anthrisco conf. lib. sup. cap. 52. Ed.

6. *Si tenuiora*. Ita Regg. et Colb. 1. At Ch. Th. *teneriora*. Hard.

XXXIX. 1. *Et iasione*. Vide quæ de ea diximus lib. XXI, 65, et quæ Dodonæus habet, Pempt. II, lib. I, 10. Dissidet tamen a Dodonæo Ruellius, II, pag. 454, iasionemque existimat eam esse, quam nostrum vulgus *liseron* vocat: namque hæc serpit humi, ramulis lacte prægnantibus, flore convolvuli candido, etc. H. — Est *Convolvulus sepium*. Conf. supèr. lib. cap. 65. Ed.

XL. 1. *Estur et cauc*. Iisdem fere

flore candido, cordi utilis. Succus quoque ejus bibitur, stomacho perquam commendatus[2], et urinæ[3], calculisque et arenis pellendis, et vesicæ pruritibus. Extenuat et lienis, jocineris, renumque[4] pituitas. Semen menses feminarum adjuvat, bilemque a partu siccat. Datur et contra profluvia genituræ viris. Chrysippus[5] et conceptionibus eam putat conferre multum : bibitur in vino jejunis. Illinitur et contra venena marinorum, sicut Petrichus in carmine suo significat.

1 XLI. His adnumerant et sion[1], latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriusque, copiosum semine, sapore nasturtii. Prodest[2] urinis, renibus, lienibus, mulierumque

verbis Dioscor. II, 169, et Oribas. XI, f. 200. Rura nostra a foliorum effigie, quam præ se ferunt, appellant *persil bâtard*, inquit, Ruellius II, p. 387. Caucalis albo flore a Clusio pingitur, VI, p. 201, qualem in horto Regio vidimus. Hard. — *Caucalis orientalis*. Conf. super. lib. cap. 52. Ed.

2. *Commendatus*. Gronov. et Al. ante Hard. *commodatus*. Ed.

3. *Et urinæ*. Dioscor. loc. cit. Arenis quoque calculisque pellendis, commendat Paxamus in Geop. XII, 32, p. 356. Hard.

4. *Renumque*. Obstructiones renium a pituita factas. Hard.

5. *Chrysippus*. Καυκαλίδος meminisse Chrysippum in opere quod inscripsit περὶ λαχάνων, de oleribus, auctor est Schol. Nicandri in Ther. pag. 39, ubi ait : Καυκαλὶς λάχανόν ἐστιν ἁλμυρὸν, etc. Hard.

XLI. 1. *Et sion*. Non est Crateuæ σίον, de quo Dioscor. II, 154, hoc est, nasturtium aquaticum, *cresson d'eau*, ut visum Dodonæo, p. 581, folio evidenter repugnante, nempe mentæ simili : quod folium ab apio, quicum sion confertur, prorsus dissidere nemo inficias ierit. Ruellio magis assentior, aienti II, pag. 369, eum esse, quam officinæ berulam vocant, laberlam gallicum vulgus, vel berlam adhuc vocat : in quo nomine veteris vocabuli relucent vestigia : ut quod apud Latinos antiquitas *laver* dixerit, sequuta ætas diminutione gaudens *laverulam* pronuntiarit : et mox extritis prioribus elementis, in berulam appellationem deflexerit. Iconem apud Matthiolum vide in Dioscorid. II, pag. 483. Est enim σίον Dioscor. loc. cit. et Speusippi apud Athen. II, pag. 61. In indice Pliniano, XXVI, n. 32, *laver, sive sion*. H. — *Sion*. Brot. ex MSS. *sium*. Servat nomen : *Sium angustifolium* (*Pentand. digyn.* gen. 699 Pers. *Umbell.* Juss.) : hab. in aquosis. Ed.

2. *Prodest urinis, renibus, lienibus, mulierumque*, etc. Dioscor. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 228. Hard.

mensibus, sive ipsum in cibo sumptum, sive jus decocti; sive semen e vino drachmis duabus. Calculos[3] rumpit aquisque quæ gignunt eos, resistit. Dysentericis[4] prodest infusum. Item illitum lentigini, et mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentoque cutem emendat, et ramices lenit, et scabiem equorum.

XLII. Silybum[1], chamæleoni albo similem, æque spi- 1
nosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, ubi nascitur, coquere tanti est : ita operosa ejus[2] culina traditur. In medicina nullum usum habet.

XLIII. Scolymon quoque in cibos recipit[1] Oriens, et 1
alio nomine limoniam[2] appellat. Frutex est numquam cubitali altior, cristisque foliorum ac radice nigra, sed dulci: Eratostheni quoque laudata in pauperis cœna. Urinam ciere præcipue traditur : sanare lichenas et lepras ex aceto. Venerem stimulare in vino, Hesiodo[3] et Alcæo testibus:

3. *Calculos*. Dioscor. et Galen. ll. cc. Hard.

4. *Dysentericis prodest infusum*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

XLII. 1. *Silybum*. Iisd. verb. Dioscor. IV, 169: Σίλυβον ἄκανθά ἐστι πλατεῖα, φύλλα ἔχουσα χαμαιλέοντι ὅμοια τῷ λευκῷ. Dicemus de eo XXVI, 26. H. — *Carduus marianus* (*Synops. aequal.* gen. 1802 Pers. *Cynareæ* Juss.): planta febrifuga, diuretica, sudorifera. Ed.

2. *Ita operosa ejus culina*. Cum oleo et sale coctam edi scribit Dioscor. l. c. Hard.

XLIII. 1. *Scolymum quoque in cibos recipit Oriens*. Hæc de scolymo Theophrasti audienda sunt, non Dioscoridis. Dal. — *Scolymon*. Syria. De scolymo diximus XX, 99. Hard. — *Scolymus maculatus?* Conf. sup. lib. cap. 56. Ed.

2. *Limoniam*. Ita MSS. R. Colb. Th. Ch. non *limonion*. Theophrast. Histor. VI, 3 : Σκόλυμος ἡ καὶ λειμωνία. Quasi carduum pratensem dixeris, quod sit pratorum gaudium, τῶν λειμώνων. Hard.

3. *Hesiodo*. Nunc ita legitur in Ἔργων, v. 582 : Ἦμος δὲ σκόλυμός τ᾽ ἀνθεῖ, καὶ ἠχέτα τέττιξ Δενδρέῳ ἐφεζόμενος, λιγυρὴν καταχεύετ᾽ ἀοιδὴν Πυκνὸν ὑπὸ πτερύγων, θέρεος καματώδεος ὥρῃ· Τῆμος πιόταταί τ᾽ αἶγες, καὶ οἶνος ἄριστος. Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τε ἄνδρες. Alcæi vero versus et Proclus recitat, in eum Hesiodi locum : Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ· Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται· Ἁ ὥρα χαλεπά. Sequitur apud Athen. X : Ἀχεῖ δὲ ἐκ πετάλων ἀδέα ἂν τέττιξ, Ἀνθεῖ δὲ καὶ σκόλυμος. Νῦν δὲ μιαρώταται γυναῖκες, Λεπτοὶ δέ τοι ἄνδρες. Huc respicit Aristot. sect. IV, Probl. 26 : Διὰ τί ἐν τῷ θέρει οἱ μὲν ἄνδρες ἧττον δύνανται

qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse, et mulieres libidinis avidissimas, virosque in coitum pigerrimos scripsere, velut providentia naturæ hoc adjumento tunc valentissimo. Item graveolentiam alarum emendat radicis emedullatæ uncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, et a balineo jejuno, itemque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

1 XLIV. Estur et sonchos[1] (ut quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale[2]), uterque, albus et

ἀφροδισιάζειν· αἱ δὲ γυναῖκες μᾶλλον· καθάπερ καὶ ὁ ποιητὴς λέγει, ἐπὶ τῷ σκολύμῳ Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τε ἄνδρες. Hard.

XLIV. 1. *Estur et sonchos*. Σόγχος, cujus duo sunt genera apud Dioscor. II, c. 159, alterum agreste: urbanum alterum, et esculentum. Sic etiam Galen. de Fac. simpl. med. VIII, pag. 231: Σόγχος... χλωρὸς ἔτι καὶ ἁπαλὸς ἐσθίεται, τοῖς ἄλλοις ἀγρίοις λαχάνοις ὡσαύτως. « Viridis et tener estur perinde ut cætera agrestia olera. » Galli appellant *laitron;* herbarii nonnulli *palatium leporis:* quod hoc animal ut ab æstu vindicetur, et caloris propulset incommoda, soleat sub ejus ramis decumbere, et sæpenumero stabulari. Vide Dodon. pag. 632. Hard. — *Sonchus oleraceus* (*Syng. æqual.* gen. 1763 Pers. *Cichorac.* Juss.). Ed.

2. *Hecale*. Hecale, anicula pauperrima, Theseum adolescentem comiter hospitio excepit, unde sacrum Hecalesion per pagos celebre Hecalo Jovi, cum Hecales summis honoribus. Dal. — *Hecale*. Id nomen poematio fuit, quod a Callimacho est editum. Scholiastes Nicandri in Ther. pag. 41, Καλλίμαχον laudat ἐν τῇ Ἑκάβῃ ἢ Ἑκάλῃ. Scholiast. ipsius Callimachi in hymn. Apoll. v. 106, pag. 11, ait fuisse qui Callimachum suggillarent, quod magnum ac justum poema non posset condere, idcirco scripsisse leve quoddam, cui Hecale nomen esset, ἠναγκάσθη ποιῆσαι τὴν Ἑκάλην. Suidas Ἑκάλη ὄνομα κύριον, ἡ ἡρωῒς ἡ παρὰ Καλλιμάχῳ, etc. Aliquot versiculos ex eo poemate recitat Aristophanis Schol. in Acharn. pag. 377. Citatur et a Stephano in Αἴθωψος. Elegans Crinagoræ exstat de eo poematio epigramma ad Marcell. Anthol. I, 67: Καλλιμάχου τὸ τορευτὸν ἔπος τόδε· δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ Ὡνὴρ τοὺς μουσέων πάντας ἔσεισε κάλως. Ἀείδει δ' Ἑκάλης τε φιλοξείνοιο καλιήν, Καὶ Θησεῖ Μαραθὼν τοὺς ἐπέθηκε πόνους. Τοῦ, σοι καὶ νεαρῶν χειρῶν σθένος εἴη ἀρέσθαι, Μάρκελλε, κλεινοῦ τ' αἶνον ἴσον βιότου. « Callimachi carmen teres aspicis: omnia quippe Qui sacra Musarum commovet hoc opere. Est Hecales istic casa parva, sed hospita Thesei: Theseos et sudans

niger[3] : lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent : caule
cubitali, anguloso, intus cavo, sed qui fractus copioso
lacte[4] manet. Albus, qui e lacte nitor, utilis orthopnoicis
lactucarum modo, ex embammate[5]. Erasistratus calculos
per urinam pelli eo monstrat, et oris graveolentiam[6] com-
manducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in
vino albo et oleo calefactus, adjuvat partus, ita ut a partu
ambulent gravidæ. Datur et in sorbitione. Ipse caulis de-
coctus facit[7] lactis abundantiam nutricibus, coloremque
meliorem infantium : utilissimus his, quæ lac sibi[8] coire
sentiant. Instillatur auribus succus, calidusque in stran- 2
guria bibitur cyathi mensura, et in stomachi[9] rosionibus
cum semine cucumeris, nucleisque pineis. Illinitur et sedis
collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionesque :
radix[10] vero illinitur. Eadem decocta[11] in oleo, Punici
mali calyce, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex
albo. Cleemporus nigro prohibet vesci, ut morbos fa-
ciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra san-
guinem tauri[12] demonstrat succum ejus. Refrigeratoriam
tamen vim esse convenit nigro, et hac causa imponen-

in Marathone labor. Par habeas opto robur, Marcelle, juventæ, Laude nec omnigena sit tibi vita minor. » Hard.

3. *Albus et niger*. Hæc pariter Oribas. XI, p. 199. Hard.

4. *Copioso lacte manet*. Inde *laiteron* nostrum vulgus appellare cœpit. Ex eo lacte trahit candorem, seu nitorem, albus. Hard.

5. *Ex embammate*. Ἔμβαμμα condimentum est, intinctusque ad condienda obsonia. Is lactucis, oleo, sale, acetoque constat. H. — *Ex embammate*. Desunt duo illa verba in Gron. et ante Hard. vulgg. Ed.

6. *Et oris graveolentiam*, etc. A vitioso et putrido humore, vapore genitam; siccat enim ac refrigerat sonchus, ideoque putredini obsistit. Dal.

7. *Ipse caulis dec. facit*, etc. Diosc. II, 159. Hard.

8. *Quæ lac sibi coire*. In mammis spissari. Hard.

9. *Et in stom. rosionibus*. Æstuanti stomacho et inflammato illinitur; stomachi rosiones sorbitione mitigat. Dal.

10. *Radix*. Dioscor. loc. cit. H.

11. *Decocta*. Gron. et Al. « decocto in oleo. Punici. » Ed.

12. *Contra sanguinem tauri*, etc. Qui potu maxime lethalis est. H. — At sanguinem tauri lethalem esse Recentioribus non constat. Ed.

dum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari.

1 XLV. Condrillon[1], sive condrille, folia habet intubi, cirumrosis similia, caulem minus pedali[2], succo madentem amaro, radice fabæ simili[3], aliquando numerosa. Habet proximam terræ mastichen[4] tuberculo fabæ, quæ apposita feminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota dividitur in pastillos, contra serpentes, argumento probabili; siquidem mures agrestes læsi ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ[5], alvum sistit. Eadem palpebrarum pilos[6] inordinatissimos, pro gummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho et concoctionibus utilem carminibus suis pronuntiavit. Aliqui feminis, et oculis, generationique virorum contrariam putavere.

1 XLVI. Inter ea quæ temere manduntur, et[1] boletos

XLV. 1. *Condrillon.* Hæc Dodonæi condrilla prior, p. 626. Iisdem fere verbis a Dioscoride describitur, II, 161, quem condrillam unam in duas species temere discerpsisse, non temere suspicamur. Nostris etiamnum, *Condrille.* Hard. — *Lactuca perennis* (*Syngenes. æqual.* gen. 1764 Pers. *Cichorac.* Juss.); an potius, ut quibusdam placuit, *Chondrilla juncea?* Ed.

2. *Pedali.* Gr. et al. ante Hard. *pedalem.* Et sic quoque Brot. ex MSS. et edit. princ. Ed.

3. *Radice fabæ simili.* Non est radix fabæ similis, sed mastiche, quam fert proximam terræ, est fabæ similis. Nomen ducit a χόνδρος, grumus, quasi diceretur planta in qua grumi concrescunt. Circa enim ipsos ramulos, ut ait Dioscorid. II, 161, gummi reperitur mastiches simile, fabæ magnitudine, quod quidem cum myrrha tritum, et in linteo, olivæ instar, appositum, menses trahit. Brot.

4. *Habet proximam terræ mastichen.* Diosc. l. c. Hard. — *Mastichen tuberculo fabæ.* Mastichen, quæ in chondrilla reperitur, κυαμιαίας μεγέθει εἶναι. Diosc. tradit, fabæ similem esse. Dalec.

5. *Succus ex vino coctæ*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

6. *Eadem palpebrarum pilos*, etc. Dioscor. l. c. Ἀνακολλᾷ δὲ καὶ τρίχας... ῥίζα πρόσφατος, βαπτομένης εἰς αὐτὴν βελόνης, etc. Hard.

XLVI. 1. *Et boletos.* Græci quoque βωλίτας vocant, ut Galen. de alim. Fac. II, c. penult. Hi sunt e fungorum genere, qui principatum obtinent, qui minus omnium nocentes. De his Martial. lib. III, ep. LX: « Sunt tibi boleti : fungos ego sumo suillos. » In Gallia vulgus appellat, *des champignons*, quod in campis tepido imbre proveniunt. Sunt qui

merito posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio[2] Claudio Principi per hanc occasionem a conjuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum[3] alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit. Quorumdam ex his facile noscuntur venena, diluto rubore, rancido aspectu[4], livido

ex semine nasci boletos putent. Vide Hist. Acad. Reg. Scient. ann. 1707, p. 58. Hard. — Inter optimos boletos notissimi, tum fungus campestris, albus superne, inferne rubens J. Bauh. tum fungus porosus, rugosus, albicans, quasi fuligine infestus. C. Bauh. Brot.

2. *Tiberio.* Ei qui Caio Cæsari Germanico Aug. successit. Vide Dionem, LX, p. 688; Tacitum Annal. XII, sub finem, p. 193; Suetonium in Claudio, c. xliv. Post obitum ex esu fungorum relatus est Claudius in divos: qua occasione scripta a Seneca ἀποκολοκύνθωσις. Quo festive Martialis alludens I, Ep. xii, ad Cæcilianum: « Dic mihi, quis furor est? turba spectante vocata, Solus boletos, Cæciliane, voras. Quid dignum tanto tibi ventre, gulaque precabor? Boletum, qualem Claudius edit, edas. » Quem Claudii boletum, cibum Deorum Nero appellabat. Hard.

3. *Venenum.* Fecit Agrippina, inquit, ut Claudio succederet Nero suus, jure natalium; qui fuit alterius generis venenum terris sive imperio, maxime vero ipsi matri suæ: quoniam depravato suo vivendi genere mores corrupit imperii, et ante omnes Agrippinam matrem pessimo suo exemplo corrupit ex optima. Non dicit Plinius necatam a Nerone matrem. Est in Thesauro Regio, et apud Patinum, in Famil. p. 178, nummus ex ære minuto, egregiæ fabricæ; qui quo pertineat, nescire se Patinus fatetur. Ex anteriore parte caput feminæ exhibet, cum hac epigraphe, ΜΝΗΜΙΑ ΕΥ. In altera ædificium perpulchrum est: cum his litteris PS SC. Harum litterarum sententia hæc est: « Mausoleum Insigne NEro Imperator Agrippinæ Matri Fecit, Publico Sumptu, Senatus Consulto. » In eo nummo nexæ sunt litteræ duæ NE quæ Neronem significant. In nummis Græcis appellatur ipsa interdum ΙΟΥΛΙΑ ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ. Julia quidem, quoniam esset ex gente Julia, proneptis Julii Cæsaris Augusti, neptis Juliæ Augusti filiæ, et Agrippæ, qui prior Juliæ maritus fuit: filia denique Agrippinæ, Germanici conjugis; quæ Julia quoque ex matre primum nomen habuit, ex patre Agrippa alterum. Hard.

4. *Rancido aspectu.* Qui ipso aspectu rancorem, seu putorem produnt. Hard. — Maxime memorabilis est differentia, quam inter fungos edules et noxios stabilivit Diphilus Siphnius, apud Athen. II, 19: illos quidem esse teneros, graciles et valde friabiles; hos vero lividos et duros, elixosque piceo colore aquam tingere. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 123. Ed.

intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro.
2 Non sunt hæc in quibusdam; siccique, et nitri similes, veluti guttas[5] in vertice albas ex tunica sua gerunt. Volvam[6] enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in volva, ceu in ovo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo nascente: mox increscente[7], in pediculi corpus absumitur, raroque umquam geminis ex uno pede. Origo prima[8] causaque e limo, et acescente succo madentis terræ, aut radicis fere glandiferæ; initioque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus[9]. Ut diximus, illa pernicialia, prorsus
3 improbanda. Si enim caligaris clavus[10], ferrive aliqua ru-

5. *Veluti guttas.* Concretam pituitam, γλοιώδεις ἐπίπαγον. Diosc. D.

6. *Volvam.* Sic tuber appellant, quod fungum in sese, ceu fetum vulva, complectitur. Hard.

7. *Mox increscente*, etc. Boleto increscente, in substantiam ejus pediculi membrana consumitur. Vocem *increscente* adjecimus ex MSS. Regg. Colb. Th. Chifflet. mutila alioquin obscuraque sententia. Hard.

8. *Origo prima causaque e limo*, etc. Obscura etiamnum et incerta fungorum generatio, licet ab auctoribus descripta. Michelius, Hedwigius, et post eos alii plures, pollen masculum et semina in lamellatis tubulatisque fungorum pileis invenerunt, aut invenisse crediderunt; sed idem accidit quod et in muscorum ordine; nempe ut fere omnes dissentirent in definiendis partibus, quas aut masculorum, aut femininorum, ut vocant, *organorum* nomine insignirent. Tenuitas partium in prima evolutione, non sinit nodum plane solvere, sed observata φαινόμενα sexuum actionem, et analogiam cum cæteris plantis confirmant. Nascentis fungi primordium filamentosum est atque byssinum, in tellure arborumve cortice latens radicis instar, passim tuberculis obsitum occultis, vicissim extra prominulis, et in verum fungum excrescentibus celeri incremento; unde quidam, fungos lichenibus assimilantes, eos pro *sextis* habent plantarum subterranearum vel clandestinarum. Cf. Juss. Gen. pl. et auctores supra laudatos, Michelium, Hedwigium; Persoonium de Fungorum natura et nomenclatione, et luculentissimam Fungor. Histor. nostratis Bulliardi, qui fere omnes delineandas species suscepit, variisque et periculosis sæpius experimentis, uniuscujusque vires deprehendere tentavit. Ed.

9. *Mox partus.* Fetus, seu boletus ipse. Hard.

10. *Si enim caligaris clavus*, etc. Sic Dioscor. IV, 83, exitiosos fieri fungos ait, si juxta clavos rubiginosos, pannosque putridos, au

bigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem illico succum alienum saporemque in venenum concoquit : deprehendisse qui[11], nisi agrestes, possunt, atque qui colligunt? Ducunt ipsi alia vitia : et quidem si serpentis caverna juxta fuerit, si patescentem primo adhalaverit[12], capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque caveri conveniet, prius quam se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticesque, ab emersu earum ad latebram usque vernantes : et vel fraxini tantum[13] folia, nec postea nascentia, nec ante decidentia. Et boletis quidem ortus occasusque omnis intra dies septem est.

XLVII. (XXIII.) Fungorum[1] lentior natura, et nume- 1
rosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo[2], minus diluto rubore, quam boleti. Mox candidi, velut apice Flaminis[3] insignibus pedi-

latibula serpentium gignantur : vel arboribus denique, quæ privatim noxios pariunt fructus, adnascantur : ἢ γὰρ ἥλοις κατιωμένοις, ἢ ῥάκεσι σεσηπόσιν, ἢ ἑρπετῶν φωλεοῖς παραφύονται, ἢ δένδρεσιν, ἰδίως βλαπτικοὺς φέρουσι τοὺς καρπούς. Hard. — *Caligaris clavus*. Caliga, militare calceamentum, clavis suffixum ferreis, argenteis, aureis, ut quisque luxu et opibus diffluebat : commune tam gregario, vili, et obscuro militi, quam duci et centurioni. Inde « caligati milites » Suetonio in Augusto et Vitellio. Inde nomen Caligulæ imperatoris. Supra lib. VII, c. 43 : « P. Ventidius juventam inopem toleravit in caliga militari. » Dalec. — *Affuerit*. Br. *adfuit*. Ed.

11. *Deprehendisse qui*. Libb. ante Hard. edd. *deprehendisseque*. Gron. tamen in not. *qui*. Ed.

12. *Si patescentem primo adhalaverit*. Si erumpentem primo fungum e terra serpens halitu suo afflaverit. Hard.

13. *Et vel fraxini tantum folia*. Id jam superius adnotatum XVI, 24. Hard.

XLVII. 1. *Fungorum*. Humidior. Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 210 : Μύκης, ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν ἱκανῶς, etc. Hard.

2. *Qui rubent callo*. Quibus caro rubet. Hard. — Multi quidem sunt fungi esculenti et tutissimi. At ob gulam et venenis sæpe pascimur, nec nos deterrent infames tot mortes per singulos ferme annos. Br.

3. *Velut apice Flaminis insignibus pediculis*. Pediculis eorum fungorum apicem Flaminis repræsentantibus. Est autem apex, in summo Flaminis pileo virga lanata, hoc est, in cujus extremitate modica lana est : quod primum constat apud Albam Ascanium statuisse. Hæc Servius in Æn. II. Hujus pilei cum apice,

culis. Tertium[4] genus suilli, venenis accommodatissim Familias nuper interemere, et tota convivia. Annæum S renum[5] præfectum Neronis vigilum, et tribunos, cent rionesque. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Quidar discrevere arborum generibus[6], fico, ferula, et[7] gummi ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, u 2 diximus[8]. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium colos lividus. Hic habebit[9] veneni argumentum, quo sim lior fuerit arborum fici. Adversus hæc diximus[10] remedi dicemusque: interim sunt aliqua et in his[11]. Glauci stomacho utiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli junco transfixi, quales e Bithynia veniunt. Hi fluxionibu alvi, quas rheumatismos[12] vocant, medentur, excrescenti

effigiem nummus Julii Cæsaris exhibet, apud Anton. August. Tab. 8. Apex alter Flaminum, alter Pontificum fuit. De utroque Philippus Rubenius Elect. II, 25. Hard.

4. *Tertium.* Deterioris notæ, majorisque periculi id fungorum genus: de quo Martialis paullo ante laudatus. Nunc etiam Italia *Porcinos* vocat. De his aliisque generibus Matthiol. in Diosc. IV, p. 1105, consulendus, et ante cæteros Ruellius, III, p. 619. Hard.

5. *Annæum Serenum.* Fuisse hunc Senecæ familiarissimum, auctor est Tacit. Annal. XIII, p. 200. Seneca ipse Ep. LXIII: « Hæc tibi scribo, inquit, is qui Annæum Serenum, carissimum mihi, tam immodice flevi, ut quod minime velim, inter exempla sim eorum, quos dolor vicit. » Et inscripserat is eidem libros suos de Tranquillitate. Hard.

6. *Quidam discrevere arborum generibus.* Nostri nunc præferunt e montibus inter juniperos, et in locis apricis enatos: quosque scribit Horat. Sat. II, 4, v. 20 « Pratensibus optima fungis Natur est: aliis male creditur. » Innocen tissimi etiam sunt e rubis et cardui vere nati, rotunditate clausili, quo spinulos inde, et prunulos appel lant et cardeolos. Hard.

7. *Et gummim.* MSS. omnes ubi que, « gummis et gummim » exhi bent feminco genere. Hard.

8. *Ut diximus.* Lib. XVI, cap. 11. Hard.

9. *Hic habebit.* Ita MSS. non, *his aberit*, ut editi. Certe virus pro ferre lividum colorem, etiam in boletis, superiore capite Plinius admonuit. Hard.

10. *Adversus hæc diximus.* Lib. XX, cap. 13, alibique passim. H.

11. *Interim sunt aliqua et in his.* Sunt et quæ petantur e fungis remedia. Hard.

12. *Rheumatismos.* Ῥευματισμὸς κοιλίας, rheumatismus alvi, id est, fluxus mali et noxii humoris in

busque in sede carnibus : minuunt enim eas, et tempore absumunt. Item lentiginem et mulierum vitia in facie. Lavantur etiam, ut plumbum[13] oculorum[14] medicamento. Sordidis hulceribus et capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur. Libet et coquendi dare aliquas 3
communes in omni eo genere observationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solum, et cogitatione ante pascuntur, succineis novaculis[15], aut argenteo apparatu comitante. Noxii erunt fungi[16], qui in coquendo duriores fient : innocentiores[17] qui nitro addito coquentur, si utique percoquantur. Tutiores fiunt cum carne cocti[18], aut cum pediculo piri[19]. Prosunt[20] et pira

alvum : vel simpliciter fluxio alvi : quo morbo qui laborant, cœliaci dicuntur. Κοιλίαν ῥευματιζομένην dixit Diosc. I, 164. Et est dysenteria quoque teste Th. Prisc. II, p. 2, c. 18 : « Intestinorum vulneratio cum rheumatismo. » Hard.

13. *Lavantur etiam, ut plumbum.* Dalecampius (quoniam superis ita placuit) medicus, legi ita jubet : « Linuntur etiam ad plumbum et oculorum medicamenta : » quod nec orationis structura patitur, nec mens scriptoris. Lavari plumbum, quod genus metalli notissimum est, ad oculorum remedia, ipse Plinius prolixe edocet XXXIV, 50 ; simili ratione lavari nunc jubet, ad eadem medicamenta : quid planius? H.

14. *Oculorum medicamento.* Lib. ante Hard. edit. *in oculorum medicamenta.* Ed.

15. *Succineis novaculis.* Quarum e succino, hoc est, electro manubrium fuerit. Ait delicatos homines eo luxuriæ devenisse, ut fungos manibus ipsi suis præparent ad cibum : ac simul vel aspectu ipso et cogitatione ante pasci, quam re, quum succineis ad id novaculis utuntur, argenteisque lancibus, in quibus fungi excipiuntur. Hard.

16. *Noxii erunt fungi.* Ita Diphilus Siphnius apud Athen. II, p. 61 : Ἀνοίκειοι δὲ οἱ μετὰ τὸ ἑψηθῆναι καὶ τεθῆναι πησσόμενοι. « Inconvenientes ei, qui cocti et appositi fiunt duriores. » Hard.

17. *Innocentiores.* Nitri certe, oleique, vel aceti, quo diluantur, potu, fungorum venena discuti auctores sunt, Scrib. Larg. Comp. CXCVIII, et Diosc. IV, 83. Hard.

18. *Cum carne cocti.* Ob carnis pingue. Eadem ratione cum oleo vel butyro multo coquunt. Dalec.

19. *Aut cum pediculo piri.* Aut cum silvestribus piris, dixit Diosc. I, 168. At Celsus, V, 27, tit. « Adversus fungos inutiles : Specie quidem, inquit, discerni possunt ab utilibus, et cocturæ genere idonei fieri. Nam sive ex oleo inferbuerunt, sive piri surculus cum his inferbuit, omni noxa vacant. Hard.

20. *Prosunt.* Silvestria quidem;

confestim sumpta. Debellat [21] eos et aceti natura, contraria iis.

1 XLVIII. Imbribus proveniunt omnia hæc. Imbre et silphion [1]. Venit primo e Cyrenis, ut dictum est [2]. Ex Syria nunc maxime [3] importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, exstincto omni Cyrenaico, ut diximus. Usus silphii in medicina: foliorum ad purgandas vulvas pellendosque emortuos partus: decoquuntur in vino albo et odorato, ut bibatur mensura acetabuli a balineis. Radix prodest [4] arteriis exasperatis: et collectionibus sanguinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægre [5]. Inflationes [6] facit et ructus. Urinæ quoque noxia [7]. Sugillatis cum vino et

ἀχράδες, si Dioscoridem audimus, in Alex. c. 23. Hard.

21. *Debellat.* Id multo uberius tractat Athen. II, p. 61, ex Diphilo Siphnio medico. Parari fungos ex aceto jubet, ut virus omne, venenique vis adimatur. Hard.

XLVIII. 1. *Silphion.* Libyca planta quæ ὀπὸν κυρηναϊκὸν largiebatur, est *Ferula tingitana* (*Pentand. digyn.* gen. 692 Pers. *Umbellifer.* Juss.); folium μάσπετον dictum, cum *Apio Petroselino* ab auctoribus græcis comparatur, semen dicitur φύλλον ob alas membranaceas. Eam speciem alienam a persica Asa fœtida, primus descripsit Hermannus, Parad. bot. p. 165; simul etiam Rivinus Pentap. reg. Longe aliena est a persica quam Kæmpferus, Amœn. 536, delineavit, quæque eadem fere cum ea esse videtur, quam P. Alpinus, Exot. 210, e seminibus thracicis eduxerat. Persicam speciem, sive Asam fœtidam, in Caucaso nasci et a pecudibus adamari Aristobulus refert apud Arrianum, Exped. Alex. III, 28; in Media provenire Strabo, XI, p. 791. De silphio Conf. Laurence, *New System of agriculture*, p. 384. Nostra species *tingitana* folia magis laciniata habet, quibus ad Petroselini similitudinem accedit; nitida etiam sunt et e petiolis latissime vaginantibus surgunt: persica autem species quæ Asam fœtidam largitur, habet foliola integriuscula, obtusiuscula, alternatim sinuata. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, p. 84. Ed.

2. *Ut dictum est.* L. XIX, 15. H.

3. *Ex Syria nunc maxime.* Diosc. III, 94. Hard.

4. *Prodest.* Diosc. III, 94: Ἀρήγει δὲ καὶ βρόγχων χρονίως τραχύτησι· φωνήν τε αἰφνιδίως δ' ἀσυνθεῖσαν ὕδατι διαθείς, etc. « Arteriis, seu faucibus longo tempore exasperatis opitulatur: ac vocem, quæ derepente irraucuerit, aqua dilutus, sorbitione confestim expedit. » Hard.

5. *Sed in cibis concoquitur ægre.* Dioscor. III, 94. Hard.

6. *Inflationes.* Diosc. l. c. Hard.

7. *Urinæ quoque noxia.* Hæc pariter Diosc. l. c. Κύστεως κακωτικά.

oleo amicissima, et cum cera strumis. Verrucæ sedis crebriore ejus suffitu cadunt.

XLIX. Laser e silphio profluens, quo diximus[1] modo, 1
inter eximia naturæ dona numeratum, plurimis compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfacit, potum nervorum vitia extenuat. Feminis datur in vino. Et lanis mollibus admovetur vulvæ ad menses ciendos. Pedum clavos circumscarificatos[2] ferro, mixtum ceræ extrahit. Urinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, 2
copiosius sumptum nec inflationes facere, et concoctioni plurimum conferre senibus et feminis : item hieme, quam æstate, utilius, et tum aquam bibentibus ; cavendumque ne qua intus sit exhulceratio[3]. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestive enim datum, cauterii vim obtinet[4] : assuetis etiam utilius, quam expertibus. Ad extera 3
corporum[5], indubitatas confessiones habet. Venena telorum[6] et serpentium exstinguit potum : ex aqua[7] vulneribus his circumlinitur : scorpionum tantum plagis[8] ex oleo : hulceribus vero non maturescentibus cum farina hordeacea,

ἴᾶται δὲ καὶ τὰ ὑπώπια σὺν ἐλαίῳ καταπλασθεῖσα. Hard.

XLIX. 1. *Quo diximus modo*. Lib. XIX, cap. 15. Hard.

2. *Pedum clavos circumscarificatos*. Prius circumcisos, Diosc. III, 94 : ἥλους τε καὶ τύλους αἴρει προπεριχαραχθέντας, προμαλαχθεὶς κηρωτῇ, etc. « Clavos callosque prius circumcisos extrahit laser, seu silphii liquor : siquidem cerato ante fuerit subactus, etc. » In MSS. Regg. Colb. Th. *circumscariphatos* legitur. Scarificare, seu scarifare, est per ambitum ac superficiem aliquid scindere. Hesych. Σκαριφᾶσθαι, ξύειν. Σκάριφος, ξέσις. Hard.

3. *Exhulceratio*. Ne sint exhulcerata intestina. Hard.

4. *Cauterii vim obtinet*. Καυτήριον, et instrumentum est, et medicamentum, quod urendi vim habet, ad intercipiendas fluxiones solitum adhiberi. Itaque laser cauterii vim dicitur obtinere, quod fluxiones ac pituitas intus desiccat, acrimonia sibi innata, quibus intercipiendis cauterio esset alioqui opus. Hard.

5. *Ad extera corporum*. Ad morbos quibus corpora exterius afficiuntur. Hard.

6. *Venena telorum et serpentium exstinguit potum*. Dioscor. lib. III, cap. 94. Hard.

7. *Ex aqua vulneribus his circumlinitur*. Diosc. l. c. Hard.

8. *Scorpionum tantum plagis*. Dioscorid. l. c. Hard.

vel fico sicca. Carbunculis[9] cum ruta, cum melle[10], vel
per se visco superlitum, ut hæreat : sic et ad canis morsus[11].
Excrescentibus[12] circa sedem, cum tegmine punici
4 mali ex aceto decoctum. Clavis, qui vulgo[13] morticini
appellantur, nitro mixto. Alopecias nitro ante subactas
replet cum vino et croco, aut pipere, aut murium fimo, et
aceto. Perniones ex vino fovet, et ex oleo coctum imponitur :
sic et callo. Clavis superrasis[14] præcipuæ utilitatis.
Contra aquas malas, pestilentes tractus, vel dies. In[15] tussi,
uva, fellis[16] veteri suffusione, hydropisi, raucitatibus : confestim[17]
enim purgat fauces, vocemque reddit. Podagras
in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis[18] in sorbitione
vinum poturis datur : contractionibus, opisthotonicis[19],
ciceris magnitudine cera circumlitum. In angina garga-

9. *Carbunculis*. Brevius, sed non accuratius, Diosc. l. c. Πρός τε ἄνθρακας, μετὰ πηγάνου, καὶ νίτρου, καὶ μέλιτος, ἢ καθ' ἑαυτόν. Hard.

10. *Melle*. Gr. *vel cum melle*. Ed.

11. *Sic et ad canis morsus*. Diosc. loc. cit. Hard.

12. *Excrescentibus*. Carni excrescenti. Quod de lasere, sive succo Plinius, hoc de silphii radice Diosc. l. c. Τὰς περὶ δακτύλιόν τε ἐξοχὰς αἴρει, σιδίῳ σὺν ὄξει ἑψηθεῖσα, καὶ καταπλασθεῖσα. « Excrescentia circa sedem tollit, tegmini mali punici incocta cum aceto et imposita. » Hard.

13. *Clavis, qui vulgo morticini*. Hoc est, ut quidem remur, exitiales, lethales, mortiferi. Prius legebatur : « Clavis pedum, qui vulgo... nitro mixto, ante subactum. Carnes replet, etc. » Insigni medicamentorum perturbatione, et veterum codicum neglectu : in quibus nec vox *pedum* adest : nec *carnes*, sed *alopecias* diserte legitur. Sic Reg. 2, aliique. De clavis pedum ubique paulo post tradentur remedia, quæ diversis locis non forent tractanda, si de ipsis nunc ageretur. Sed vox adjecta, *morticini*, non de vulgari genere clavorum, accipi hæc oportere declarat. Alopecias vero quod attinet, Diosc. adstipulatur, III, 94 : Ἀλωπεκίας ἐκθεραπεύειν, σὺν οἴνῳ καὶ πεπέρι, καὶ ὄξει καταχριόμενος. Hard.

14. *Clavis superrasis*. Gron. *clavis pedum sup.* et sic Br. edidit. Ed.

15. *In tussi*. Dioscor. l. c. H.

16. *Fellis*. Hoc est, ἰκτερικοῖς, Diosc. l. c. Hard.

17. *Confestim*. Diosc. l. c. H.

18. *Pleuriticis in sorbitione*. Dioscor. l. c. Hard.

19. *Opisthotonicis*. His oboli pondere dari laseris succum devorandum præcipit Dioscorid. l. c. H.

rizatur[20]. Anhelatoribus, et in tussi vetusta cum porro ex 5
aceto datur: æque ex aceto his qui coagulum lactis sor-
buerint[21]. Præcordiorum vitiis syntecticis[22], comitialibus[23]
in vino, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus et
lumborum doloribus cum decocto melle illinitur. Non
censuerim, quod auctores suadent[24], cavernis dentium in
dolore inditum cera includi: magno experimento hominis,
qui se ea de causa præcipitavit ex alto. Quippe tauros inflam-
mat naribus illitis: serpentes avidissimas vini admixtum
rumpit. Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet
præcipiant. Quas habeat utilitates admixtum aliis, immen-
sum est referre: et nos simplicia tractamus: quoniam in
his naturam esse apparet, in illis conjecturam sæpius fal-
lacem, nulli satis custodita in mixturis concordia naturæ
ac repugnantia. Qua de re[25] mox plura.

L. (XXIV.) Non esset mellis auctoritas in pretio minor, 1
quam laseris, ni ubique nasceretur. Illud ipsa[1] fabricata
sit natura: sed huic gignendo animal, ut diximus[2]: innu-
meros ad usus, si quoties misceatur, æstimemus. Prima[3] 2

20. *In angina gargarizatur.* Dioscorid. l. c. et Marc. Emp. cap. XV, p. 104, sqq. Hard.

21. *Qui coagulum lactis sorbuerint.* Quibus haustum lac coagulatum fuerit, sive intus concreverit, sumptus ex aceto mulso silphii succus opitulatur, inquit Dioscorides, l. c. Καὶ τοῖς γάλα τεθρομβωμένον ἔνδον ποιοῦσι, μετ' ὀξυμέλιτος λαμβάνεται βοηθεῖ. Hard.

22. *Syntecticis.* Syntectica vitia, sive syntexes, συντήξεις, ad verbum colliquationes consumptionesque, recte cum Tullio dixeris. In corpore nostro sic vocantur ex tabe quæ sensim fit consumptio, colliquefacta solida substantia. Ita affectos sæpe Plinius syntecticos vocat, συντηκτικούς. Hard.

23. *Comitialibus.* Dioscor. l. c. in aceto mulso, ἐπιληπτικοῖς μετ' ὀξυμέλιτος λαμβάνεται. Hard.

24. *Non censuerim, quod auctores suadent*, etc. Suadet Diosc. l. c. H.

25. *Qua de re.* Nempe cap. 56 hujus libri. Hard.

L. 1. *Illud ipsa*, etc. Laser natura, mel apes fingunt. Hard.

2. *Ut diximus.* Lib. XI. H.

3. *Prima.* « Propolis, quam quidam sacram ceram vocant, » inquit Marc. Emp. cap. XV, p. 111, forte ob eximios in medicina usus. De ea cum Plinio egimus, lib. XI, cap. 6. Hard.

propolis alvorum (de qua diximus) aculeos[4] et omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura[5] concoquit, dolores nervorum mulcet, hulceraque jam[6] desperantia
3 cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est, ut putrescere corpora non sinat[7], jucundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura. Faucibus[8], tonsillis, anginæ, omnibusque oris desideriis utilissimum, arescentique in febribus linguæ[9]. Jam vero peripneumonicis[10], pleuri-

4. *Aculeos.* Pariter hæc Dioscor. II, 106. Hard.

5. *Dura concoquit.* Scrib. Larg. comp. LXXXII : « Malagma ad strumam et omnem duritiem mirificum. Idem ad mammarum muliebrium duritiam, et ad paniculos, et ad tubera... Propolis, quam quidam ceram sacram vocant, etc. » Hard.

6. *Jam desperantia.* Ita libri omnes : hoc est, jam desperata fere. Tamen in MSS. Regg. Colb. « jam desperantia cicatricem, cludit. » Credo, rectius : quasi, quæ desierint sperare se coitura in cicatricem. Sic *vitam desperare*, apud Tullium legas, pro Milone, n. 57. Et *rempublicam desperare* ad Famil. XII, 14. H. — *Cicatrice includit.* Brot. ex Regg. 1, 2, « in cicatricem cludit. » Ed.

7. *Ut putrescere corpora non sinat.* Alexandri corpus melle oblitum incorruptum perdurasse monstrant hi Papinii vs. Silv. III, 2, 117 : « Duc et ad Æmathios manes, ubi belliger urbis Conditor Hyblæo perfusus nectare durat. » Xenophon Commentariorum V, Agesipolin, Lacedæmoniorum regem, vita functum, et melle conditum scribit Spartam relatum, et regio funere sepultum fuisse. Gemistus Plethon Agesilaum mortuum, inopia mellis cera circumlitum, Lacedæmonem reportatum fuisse tradit. Rhod. XXVIII, 27. Ap. Non. Varro περὶ τροφῆς : « Quare Heraclides ποντικὸς *plus* sapit, qui præcepit ut comburerent, quam Democritus, qui ut in melle servarent : quem si vulgus sequutus esset, peream si centum denariis calicem mulsi emere possimus. » Victorius, I, 19. D. — *Ut putrescere.* Babylonios melle corpora defunctorum condire solitos, Persas vero cera, testis est Herodotus lib. I. Hard.

8. *Faucibus.* Diosc. II, 101. H.

9. *Arescentique in febribus linguæ.* Ad id potius utile fuerit saccharum, quod juxta Galen. lib. Methodi, nec sitim facit, nec in bilem vertitur. Dal.

10. *Jam vero peripneumonicis.* Quo morbi genere teneantur ii, qui sic appellantur, Celsus explicat, IV, 7 : « Ex pulmone, inquit, vehemens et acutus morbus oritur, quem περιπνευμονικὸν Græci vocant : ejus hæc conditio est : pulmo totus afficitur : hunc ejus casum subsequitur tussis, bilem vel pus trahens : præcordiorum, totiusque *pectoris* gravitas, spiritus difficultas, magna

ticis decoctum. Item vulneribus[11], a serpente percussis.
Et contra venena fungorum[12]. Paralyticis in mulso: quan-
quam suæ mulso dotes constant. Mel auribus[13] instillatur 4
cum rosaceo: lendes[14] et fœda capitis animalia necat. Usus
despumati semper aptior: stomachum[15] tamen inflat, bi-
lem auget, fastidium creat, et oculis per se inutile aliqui
arbitrantur. Rursus quidam angulos[16] exhulceratos melle
tangi suadent. Mellis causas, atque differentias, nationes-
que, et indicationem[17], in apium, ac deinde florum natura
diximus, quum ratio operis dividi cogeret miscenda rur-
sus, naturam rerum pernoscere volentibus.

LI. In mellis operibus et aqua mulsa[1] tractari debet. 1
Duo genera ejus: subitæ ac recentis, alterum[2] inveteratæ.
Repentina despumato melle præclaram utilitatem habet

febres, continua vigilia, cibi fastidium, tabes. Id genus morbi plus periculi, quam doloris habet.» Nos *pulmonicos* vulgo appellamus. H.

11. *Item vulneribus.* Dioscor. II, 101, iis prodesse pariter scribit, quos serpentes momorderint. H.

12. *Et contra venena fungorum.* Diosc. l. c. Hard.

13. *Mel auribus instillatur.* Sonantibus, et dolore affectis. Diosc. Dalec. — *Instillatur.* Plin. Valer. I, 9. Hard.

14. *Lendes et fœda*, etc. Dioscor. loc. citat. Hard.

15. *Stomachum.* Diosc. loc. cit. φυσώδης κοιλίας. Hard.

16. *Rursus quidam angulos.* Scrib. Larg. Comp. med. xxv: «Ad sordida hulcera oculorum, crustasque habentia, quas ἰσχάρας vocant: item carbunculos, quos ἄνθρακας dicunt, facit bene et per se mel Atticum, pyxide Cyprii æris conditum, et repositum mensibus duobus, nec minus, etc.» Diosc. loc. cit. melle purgari asseverat ea, quæ pupillis tenebras offundunt: Ἀποκαθαίρει δὲ καὶ τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις. Hard.

17. *Et indicationem, in apium, ac deinde florum natura*, etc. Indicium pretii, notæ, ac bonitatis. Indicatura eo sensu dicitur, in Præf. ad Vespas. De ea voce dicemus uberius, XXIX, 8. Cujus mel quodque notæ sit, indicasse se significat XI, 13, ubi apium natura describitur: mox et XXI, 44, sequentibusque, qui liber in explicanda florum natura versatur. Hard.

LI. 1. *In mellis operibus et aqua mulsa tractari debet.* Aqua mulsa est, quæ melle concinnatur. Qua illa arte paranda sit, ex Columella disce, XII, 12. Hydromeli Græci vocant, ut diximus XIV, 20. H.

2. *Alterum inveteratæ.* Σκευαστοῦ et ἀποθέτου, conditivæ. Dioscor. hanc proprie ὑδρόμελι vocat. Dal.

in[3] cibo ægrotantium levi, hoc est, alicæ[4] elutæ: viribus recreandis[5], ore stomachoque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidam enim utilius dari[6] ventri molliendo, invenio apud auctores. Hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis[7] et præparci, quos illi dixere micropsychos.
2 Et est ratio subtilitatis immensæ a Platone descendens: corpusculis rerum lævibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara, aut dulcia esse. Sic et in las-

3. *In cibo.* Una cum cibo. HARD.

4. *Alicæ elutæ.* De alica diximus XVIII, 29. Alicæ elutæ iterum mentio inferius, c. 61. HARD.

5. *Viribus recreandis.* Ad hos usus vetustiorem Diosc. commendat V, 17, aut mediæ certe ætatis. H.

6. *Frigidam enim utilius dari.* Frigidam mulsam Dioscor. V, 17: Χρώμεθα δὲ τῷ μὴ ἀφεψημένῳ, ἐφ' ὧν κοιλίαν μαλάξαι βουλόμεθα. « Cruda utimur, quum ventrem mollire volumus. » Sic Hippocr. quoque de Morb. II, t. 12, p. 43. HARD.

7. *Item animi humilis.* Iis qui immodico sudore digeruntur, et quibus languidus pulsus est: τοῖς διαφορουμένοις, καὶ μικροσφύκτοις. DAL. — *Item.* Quos Græci μικροψύχους vocant. Exclamat Salmas. in Præf. Plin. pag. 107, μικροσφύκτους confundi a Plinio cum μικροψύχοις. Pusilli animi et præparci homines, Græcis vocari μικροψύχους, ut contra liberales et prodigos μεγαλοψύχους. At μικροσφύκτους appellari, quibus minimus est venarum seu arteriarum, pusillusque pulsus, ut est eorum, quibus animus deficit: Μικρὸν σφυγμὸν medicis dici, indeque μικροσφύκτους, quibus talis est. Hoc ante Salmas. dixerat Cœl. Rhodig. III, 15. At subjicit ille deinde, hanc esse Dioscoridis de melicrato, seu aqua mulsa orationem, V videlicet, 17: Τῷ δὲ ἀφεψημένῳ ἐπὶ τῶν μικροσφύκτων καὶ ἀσθενῶν, καὶ βησσόντων. Audivisse Plinium ab anagnoste legi μικροψύχοις, pro μικροσφύκτοις: esse id vero perridiculum, aquam mulsam prodesse hominibus animi humilis ac præparci. Alterum hoc convitium Salmasius, ut Plinio ingereret, a Dalecampio mutuum accepit, nec reddidit tamen, non appellato ejus nomine. Sed lubet de utroque conqueri, et sane licet. Quid enim? Non poterit impune et sine nota Plinius quædam afferre in medium, quæ Dioscoridi latuerint? Etiamne si quempiam alium sententiæ suæ adstipulatorem habeat? Etiamne si Platonem? Atqui hujus ipsius placiti auctorem hunc allegat, verbis iis quæ statim subnectit: « Et est ea ratio, inquit, sententiaque, a Platone descendens, » molliri videlicet ac mutari cibo mores, tristitiamque et omnem animi impetum comprimi: neque magis ad corpora, quam ad animos ipsos cibum pertinere. Platoni igitur, non Plinio, si jure licet, dicam scribant era-

situdine[8] proniores esse ad iracundiam, et in siti. Ergo et hæc animi[9] asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, et molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntemque. Experimenta in se cuique : nullius non ira luctusque, tristitia et omnis animi impetus cibo mollitur. Ideoque observanda sunt, quæ non solum corporum medicinam, sed et morum habent.

LII. Aqua[1] mulsa et tussientibus utilis traditur, cale- 1
facta invitat vomitiones. Contra venenum[2] psimmythii salutaris, addito oleo. Item contra hyoscyamum, cum lacte maxime asinino, et contra halicacabum, ut[3] diximus. Infunditur et auribus, et genitalium[4] fistulis. Vulvis imponitur[5] cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, leniendisque omnibus. Inveteratæ usum damnavere[6] posteri,

diti illi nostri reprehensores. HARD.

8. *Sic et in lassitudine.* Egregie in eam rem Seneca de Ira, III, 10 : « Fames, inquit, et sitis ex iisdem causis vitanda est : exasperat enim et incendit animos. Vetus dictum est, A lasso rixam quæri : æque autem et ab esuriente, et a sitiente, et ab omni homine, quem aliqua res urit. Nam ut hulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt, ita animus affectus minimis offenditur... Nunquam sine querela ægri tanguntur. » HARD.

9. *Ergo et hæc animi*, etc. Sic etiam et vino, teste Horatio, Epist. I, 15, v. 18 : « Ad mare quum veni, generosum et lene requiro, Quod curas abigat, quod cum spe divite manet In venas animumque meum, quod verba ministret, etc. » HARD.

LII. 1. *Aqua mulsa.* Hujus dotes Marcell. Emp. explanat, c. XXX, pag. 214. Tussientibus præberi calefactam, frigidam vomituris jubet Dioscor. III, 17 : Τῷ δὲ ἀφεψημένῳ ἐπὶ τῶν βησσόντων. Et paulo ante : Χρώμεθα δὲ τῷ μὴ ἀφεψημένῳ, ἐφ' ὧν βουλόμεθα ἔμετον κινῆσαι. H.

2. *Contra venenum psimmythii.* Omnibus, qui venenum quodvis hauserint, inquit Dioscor. loc. cit. Ἐπὶ τῶν θανάσιμον πεπωκότων, διδόντες αὐτὸ μετ' ἐλαίου. HARD.

3. *Ut diximus.* L. XXI, 105. H.

4. *Genitalium.* « Ex hulceribus inquit Celsus, V, 28, fistulæ oriuntur. Id nomen est hulceri alto, angusto, calloso. Fit in omni fere parte corporis : habetque quædam in singulis locis propria, etc. » Ut Græci quoque σύριγγα vocant : Galli, *une fistule*. HARD.

5. *Vulvis imponitur.* Tumentibus, et inflatis. Diosc. HARD.

6. *Inveteratæ usum damnavere.* In inflammationibus et obstructioni-

minus innocentem aqua, minusque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, ut constat inter omnes, stomacho[7] inutilissimum, nervisque contrarium.

1 LIII. Semper mulsum[1] ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam evenit[2]. Ex austero factum non implet[3] stomachum, neque ex decocto melle, minusque inflat, quod fere evenit. Appetendi quoque[4] revocat aviditatem cibi. Alvum[5] mollit
2 frigido potu, pluribus calido sistit. Corpora auget[6]. Multi senectam longam mulsi tantum nutritu[7] toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis[8] Romilii exemplo. Cente-

bus viscerum. Dioscorid. ἐπὶ τῶν φλεγμαινόντων καὶ ϛεγνῶν. Dal. — *Inveteratæ*. Vide Hipp. de Vict. in morb. ac. t. 27, p. 290. Hard.

7. *Stomacho*. Bilioso. Dal.

LIII. 1. *Semp. mulsum*. Sic Diosc. V, 16. Mulsum porro vinum est melle delinitum : potio ex vino ac melle confecta. Hard.

2. *Quod in dulci nunquam evenit.* In vino dulci, cui mox austerum opponitur, ex quo fit mulsum optimum. H.—*Quod*. Br. *et quod*. Ed.

3. *Ex austero factum non implet stomachum*. Iisdem fere verbis Dioscorid. loc. cit. Οἰνόμελι δὲ διαφέρει, τὸ ἐκ τοῦ παλαιοῦ οἴνου καὶ αὐϛηροῦ, καὶ μέλιτος καλοῦ γινόμενον· ἧττον γὰρ πνευματοῖ, etc. Fuisse et istud Aufidii Epicurei placitum videtur, quod Horatius irridet Sat. II, 4, v. 24 : « Aufidius forti miscebat mella Falerno, Mendose : quoniam vacuis committere venis Nil, nisi lene, decet : leni præcordia mulso Prolueris melius, etc. » Et Satyr. eod. lib. 2, vs. 15 : « Nisi Hymettia mella Falerno Ne biberis, diluta. » Hard.

4. *Appetendi quoque*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Alvum mollit frigido potu*, etc. Dioscorid. loc. citat. Hard.

6. *Corpora auget*. Et θρεπτικὸν ait esse Diosc. l. c. Hard.

7. *Mulsi tantum nutritu*. In MSS. Regg. Colb. etc. « mulsi tantum intrita. » Est autem intrita, panis cum vino mulsove in mortario pistillis contritus : inde intritæ nomen. Sic IX, 9 : « Nec piscibus tantum, sed intrita panis e vino satiantur. » De cibo autem, hoc est, intrita, non mulso mero intelligendum, satis fortassis declarat id quod continenter subjicitur, « toleravere, neque alio ullo cibo. » Adde Diophanem in Geop. XV, 7, ita pronuntiantem : Οἱ οὖν γέρες μέλιτι μετὰ ἄρτου μόνου τρεφόμενοι, ἐπὶ πλεῖϛον βιοῦσι. « Qui in senectute melle cum pane nutriuntur, diutissime vivunt. » Hard.

8. *Celebri Pollionis Romuli exemplo*. Pintianus, *Vedii Pollionis*. Sed Chiffl. et Voss. uterque, *Romili*. Legend. *Pollionis Romilii*. Fuit enim gens Romilia. Pollio autem multa-

simum annum excedentem eum Divus Augustus hospes interrogavit, quanam maxime ratione vigorem illum animi corporisque[9] custodisset. At ille respondit : « intus mulso, foris oleo. » Varro regium cognominatum morbum[10] arquatum tradit, quoniam mulso curetur.

LIV. Melitites[1] quo fieret modo ex musto et melle, 1
docuimus in ratione vini. Seculis jam fieri non arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat[2] tamen inve-

rum gentium cognomen. Gronov. — *Pollionis.* Romilia gens nota Tullio in Verrem, II. H.—*Romilii.* Gron. et Al. *Romuli.* Ed.

9. *Vigorem illum animi corporisque.* Corsicos certe μακροβίους et πολυχρονίους esse tradunt, quod melle assidue utantur, et in eorum buxis, ut Diodorus ait, copiose nascenti. Aristoxenus scribit, Pythagoræ discipulis mensam pane tantum et melle instructam fuisse. Quin et Democritus morte jam destinata, rogatus dies aliquot differre, ne proximis Thesmophoriis luctuosa funestaque domus esset, complusculum temporis vitam sustinuit solo mellis, vel ut alii narrant, calidi panis odoratu. Rhodig. XXI, 3. Dalec. — *Intus.* Id a Democrito Pollio didicerat : is enim interrogatus, quemadmodum incolumitas diuturna constaret, ac senecta longa, respondisse fertur : Si extera corporis oleo, interna melle maderent : Δημόκριτος ἐρωτηθεὶς, πῶς ἂν ἀνόσοι καὶ μακραίωνες γίγνοιντο οἱ ἄνθρωποι, εἶπεν· εἰ τὰ μὲν ἔξωθεν ἐλαίῳ τοῦ σώματος, τὰ δὲ ἔνδοθεν μέλιτι χρίσαιντο. Auctor Diophanes in Geopon. XV, 7, et Athen. II, pag. 46. Hard.

10. *Morbum.* Hoc est, icterum. Scrib. Larg. Comp. cx, arquatum morbum, et auruginem, et regium morbum vocat. Arquatum quidem, sive arcuatum, ab arcu cœlesti, cui quodam virore affinis. Auruginem pariter a colore. Regium, a delicatiori cibi genere, mulso videlicet, quo curatur. Q. Seren. cap. LIX, pag. 161 : « Regius est vero signatus nomine morbus Molliter hic quoniam celsa curatur in aula. » Cels. III, 24 : « Æque notus est morbus, quem interdum arquatum, interdum regium nominant... Color autem eum morbum detegit, maxime oculorum, in quibus quod album esse debet, fit luteum... Per omne vero tempus utendum est clauso loco, ludis, lascivia, per quæ mens exhilaretur : ob quæ regius morbus dictus videtur. » In MSS. Regg. Colb. Th. Ch. « arquatorum morbum » legitur, haud aspernanda sane scriptura. Nam qui eo morbi genere laborant, *arquati dicuntur*, inquit Nonius Marcell. cap. v, n. 14 : « Quibus color et oculi virent, quasi in arqui similitudinem. » Hard.

LIV. 1. *Melitites.* L. XIV, 11. H.

2. *Solebat.* Quæ de melitite vino nunc dicuntur, ea verbis totidem refert Diosc. V, 15. Hard.

teratum alvi causa dari in febre : item articulario morbo et nervorum infirmitate laborantibus, et mulieribus vino abstemiis.

1 LV. Mellis naturæ adnexa cera est : de cujus origine bonitate, nationibus, suis diximus locis[1]. Omnis autem mollit[2], calefacit, explet corpora[3] : recens[4] melior. Datur in sorbitione[5] dysentericis, favique ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Adversatur lactis naturæ; ac milii magnitudine x grana ceræ hausta non patiuntur coagulari lac[6] in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est.

1 LVI. Nec hujus usus, quos mixta aliis præstat, enumerare medicina possit : sicuti nec cæterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, ut diximus[1], ingeniis constant. Non fecit cerotum[2], malagmata[3], emplastra, collyria, antidota, parens illa ac divina rerum artifex : officinarum hæc, immo verius avaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur : paucis ex causa, non ex

LV. 1. *Suis diximus locis*. Lib. XI, 8, et XXI, 49. Hard.

2. *Omnis autem mollit, calefacit*. Hæc totidem verbis Diosc. lib. II, cap. 105. Hard.

3. *Explet corpora*. Hulcera corporum carne replet. Dioscorid. πληρωτικὴ μετρίως. Hard.

4. *Recens melior*. Dioscorid. loc. citat. Hard.

5. *Datur in sorbitione*. Ad verbum ista quoque Marc. Emp. c. xxvii, p. 193, et Plin. Val. II, 28. Item Dioscor. loc. cit. Præivit his omnibus Celsus, IV, 19, de ventris fluxu : « Est pulticula etiam, cum qua paulum ex favo vetere coctum sit. » Hard.

6. *Non patiuntur coagulari lac*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

LVI. 1. *Ut diximus*. Scilicet in fine cap. 49. Hard.

2. *Cerotum*. Sive ceratum, Græcis κηρωτὸν, ut alibi diximus. H.— *Cerotum*. Sic ex MSS. emend. Hard. *cerata* Gron. et Al. Ed.

3. *Malagmata*. Μαλάγματα compositiones sunt ex rebus emollientibus concinnatæ, quæ concretas durities emolliant, sensimque per evaporationem discutiant. Materiam Corn. Celsus assignat, V, 17 : « Malagmata vero, atque emplastra, pastillique, quos τροχίσκους Græci vocant, quum plurima eadem habeant, differunt eo, quod malagmata maxime ex floribus, eorumque etiam surculis : emplastra pastillique magis ex quibusdam metallicis sunt, etc. » Hard.

conjectura, rebus assumptis, ut succo aliquo sicca temperentur ad meatus[4]: aut corpore alio humentia, ad nexus[5]. Scrupulatim quidem colligere[6] ac miscere vires, 2
non conjecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec indicarum arabicarumque mercium, aut externi orbis, attingimus medicinas. Non placent remediis tam longe nascentia: non nobis gignuntur; immo ne illis quidem; alioqui non venderent. Odorum causa, unguentorumque et deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus et costo. Salutem quidem sine istis posse constare, vel ob id probabimus, ut tanto magis sui delicias[7] pudeat.

LVII. Sed medicinas e floribus coronamentisque et 1
hortensiis, quæque manduntur herbis, prosequuti, quonam modo frugum omittimus? Nimirum et has indicare conveniat. (xxv.) In primis sapientissima animalium esse constat, quæ[1] fruge vescantur. Siliginis grana[2] combusta et trita in vino ammineo, oculis illita epiphoras sedant: tritici vero, ferro[3] combusta iis, quæ frigus usserit, præ-

4. *Ad meatus*. Ut labi facilius in altum corpus, atque permeare possint. Hard.

5. *Ad nexus*. Ad justam crassitiem, et, ut vulgus loquitur, consistentiam. Hard.

6. *Scrupulatim quidem colligere*. MSS. omnes, *scripulatim*: hoc est, usque ad singula scripula minute ac scrupulose medicamentorum pondera definire. Scripulum ponderis nomen est: terna drachmam, denariumve efficiunt. Fannius: « In scrupulis ternis drachmam: quo pondere doctis Argenti facilis signatur pondus Athenis. Uncia fit drachmis bis quatuor. » H. — Brot. ex Regg. 1 et 2, *scripulatim*. Ed.

7. *Delicias*. Homines nempe delicatos. Hard.

LVII. 1. *Quæ*. Formicas, cornices, equos, cervos, elephantos, etc.

2. *Siliginis grana*, etc. Plin. Val. I, 14. Hard. — Siligo est *Secale cereale* (*Triand. dig*. gen. 197 Pers. *Gramin*. Juss.), et mox *Triticum sativum*, var. *æstivum*, gen. 198 Pers. Secale est τίφη Theophr. Hist. VIII, 1-4; βρίζα Galen. Fac. al. I, 312; *Siligo* Columell. lib. II, cap. 9. Ed.

3. *Ferro*. In sartagine patinave ferrea. Theod. Prisc. I, 10: « De oculorum causis. Grana tritici in lamina ferri calida impones: et similiter ex succo qui manaverit, cum vino commixto, inungito. » H.

2 sentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, nervorum contractionibus; cum rosaceo vero, et fico sicca, myxisque decoctis, furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. Sextus[4] Pomponius prætorii viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, quum horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua; levatusque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc postea remedio usus est. Vis tanta est, ut
3 cados plenos[5] siccet. Paleam quoque tritici, vel hordei, calidam imponi ramicum[6] incommodis experti jubent, quaque decoctæ sunt aqua foveri. Est et in farre vermiculus teredini similis: quo cavis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiam si fricentur[7]. Olyram, arincam diximus vocari[8]. Hac decocta fit medicamentum[9], quod

4. *Sextus*. Rem hanc ipsam tacito viri, in quo id animadversum, nomine, versibus cecinit Q. Serenus cap. de podagra depellenda: « Non audita mihi sit fas, sed lecta referre: Hoc quidam raptus morbo per tempora messis Vicino plantas frumenti pressit acervo, Evasitque gravem casu medicante dolorem. » Et in hydropis pariter morbo aliquos tritico sic tectos, juvatos esse » scribit Theod. Prisc. II, p. 2, c. 19. Hard.

5. *Cados plenos*. Aqua aut vino plenos, acervis tritici defossos ac sepultos. Hard.

6. *Ramicum*. Ramex hernia est interprete Nonio. Vide quæ de enterocele diximus XX, 13. H.

7. *Etiam si fricentur*. Vel si ea cera vitiati dentes fricentur. H.

8. *Olyram, arincam diximus*, etc. Nempe lib. XVIII, cap. 20. Olyra, ex qua far, vel adoreum. Nobis est *Triticum Spelta* (*Triand. dig.* gen. 198 Pers. *Gramin.* Juss.). ὄλυρα Th. Hist. VIII, 4; Diosc. II, 113. Ed.

9. *Hac dec. fit medicamentum*. Fit pultis genus, in medicinæ usu perutile. E zea fieri Dioscorides tenuit, II, 114: Ἀθήρα δὲ ἐκ τῆς ἀληλεσμένης εἰς λεπτὸν ζειᾶς σκευάζεται. Subjicit deinde, quid athera sit: Ἔστι δὲ ῥόφημα ὡς πολτάριον ὑγρὸν, παιδίοις ἁρμόδιον. « Est autem sorbitio, liquidæ pulticulæ instar, infantibus conveniens. » Quæ sunt Plinianis satis affinia. Cassianus in Collat. XV, cap. 10: « Pulmentum, quod illi Ægyptii monachi atheram nominant. » Hesychio, p. 33: Ἀθήρα βρῶμα διὰ πυρῶν καὶ γάλακτος ἡψημένον παρ' Αἰγυπτίοις. « Edulium, quod Ægyptii ex tritico et lacte conficiunt. » Quin et ipsum far Ægyptii Atheram vocant, si Hieronymo credimus, in Genesin: « Moris est, inquit, Ægyptiorum θήραν etiam far vocare, quod nunc corrupte atheram nuncupant. » H.

Ægyptii atheram[10] vocant, infantibus utilissimum : sed et adultos illinunt eo[11].

LVIII. Farina ex hordeo[1] et cruda, et decocta colle- 1
ctiones, impetusque discutit, lenit, concoquitque. Decoquitur
alias in mulsa aqua, aut fico sicca. Jocineris doloribus cum
posca concoqui opus est, aut cum vino. Quum vero inter
coquendum[2] discutiendumque cura est, tunc in aceto me-
lius, aut in fæce aceti, aut in cotoneis pirisve decoctis.
Ad multipedarum morsus[3] cum melle : ad serpentium, in
aceto : et contra suppurantia, ad extrahendas[4] suppura-
tiones, ex posca, addita resina et galla[5]. Ad[6] concoctiones
vero et hulcera vetera, cum resina. Ad duritias[7] cum 2
fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad nervorum
inflammationes, aut intestinorum, vel laterum[8], vel viri-

10. *Atheram*. Gron. et Al. ante Hard. *atharam*. Ed.

11. *Sed et adultos illinunt eo*. In cataplasmatis adhibetur : Ποιεῖ δὲ καὶ εἰς τὰ καταπλάσματα, inquit Diosc. l. c. Hard.

LVIII. 1. *Farina ex hordeo*, etc. Plin. Valer. III, 25. Hard.

2. *Quum vero inter coquendum*, etc. Quum anceps cura est, num maturanda collectio sit, an discutienda. Hard.

3. *Multipedarum morsus*. Nempe scolopendrarum. Dal.

4. *Ad extrahendas suppurationes*. Ad movendum pus. Diosc. I, 108, hordeaceæ farinæ cremorem ait ex aqua, cum pice oleoque decoctum, puri movendo idoneum esse : Χυλωθὲν δὲ τὸ ἄλευρον σὺν ὕδατι, καὶ ἑψηθὲν σὺν πίσσῃ καὶ ἐλαίῳ πυοποιόν ἐστι. Hard.

5. *Addita resina et galla*. Sic libri vulgati, cum Reg. 1 cod. in quo *addita resina galla* legitur. At in Reg. 2, Thuan. Ch. *resina gallica*. Quæ e Gallia Etruriaque convehitur, resinam in primis commendat Diosc. I, 92; itemque larignam, quæ ex Gallia Subalpina afferretur : Ἀπὸ Γαλλίας καὶ Τυῤῥηνίας ... καὶ ἀπὸ Γαλατίας τῆς πρὸς Ἄλπεσιν. Hard.

6. *Ad concoctiones*. Ad concoquendas duritias. Diosc. II, 108 : Συμπέσσει δὲ καὶ τὰς σκληρίας μετὰ πίσσης καὶ ῥητίνης, καὶ περιστερᾶς κόπρου. Hard.

7. *Ad duritias*. Subintellige, discutiendas. Diosc. l. c. Διαφορεῖ δὲ τὸ ἄλευρον αὐτῆς μετὰ σύκων καὶ μελικράτου ἑψηθὲν, οἰδήματα καὶ φλεγμονὰς, etc. Transcripsit hunc locum Plin. Val. III, 25, 27. H.

8. *Aut intestinorum, vel laterum*, etc. In MSS. Reg. 1, 2, et Ch. nulla laterum, nulla virilium mentio : sed *vel aurium* tantum legas. In Colb. 3, *vel virilium* dumtaxat. Eamdem tamen medicinam lateris dolori Dioscorides adhibet, II,

lium dolores, cum papavere aut meliloto, et quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas[9] cum pice et impubis pueri urina, cum oleo. Cum græco feno contra tumores præcordiorum[10], vel in febribus cum melle, vel adipe ve-
3 tusto. Suppuratis triticea farina multo lenior[11]. Nervis cum hyoscyami succo illinitur[12]: ex aceto et melle, lentigini[13]. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus[14], efficacior etiam hordeacea videtur: trimestris, mollior[15]. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, et sanguinem exscreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino sebo, aut butyro. Ex feno græco mollissima[16] omnium. Hulcera manantia sanat, et furfures corporis, stomachi dolores, pedes et mammas

108 : Σὺν μελιλώτῳ δὲ καὶ κωδίαις ἀνωδυνίαν παρέχει τοῖς πλευρὰν ἀλγοῦσι. HARD.

9. *Ad strumas*. Prius legebatur, vitiata interpunctione, extritaque vocula, « pueri urina. Cum oleo et feno græco, etc. » Verum et in MSS. Regg. Colb. Th. Ch. « cum græco feno » legitur, et scriptores cæteri oleum ad strumas adhibent: ad præcordiorum seu intestinorum inflationes non adhibent. Marcellus Emp. cap. xv, p. 107 : « Farina hordeacea, pix liquida, cum cera et oleo mixta, percoctaque, adjecto puerili lotio subacta, more emplastri imposita, strumas utiliter sanat. » Dioscor. II, 108 : Μετὰ δὲ πίσσης ὑγρᾶς, καὶ κηροῦ, καὶ οὔρου παιδὸς ἀφθόρου, καὶ ἐλαίου χοιράδας ἐκπέπτει. Et paulo ante : Καταπλάσσεται δὲ καὶ πρὸς ἐμπνευματώσεις ἐντέρων, μετὰ λινοσπέρμου, καὶ τήλεως, καὶ πηγάνου. HARD.

10. *Contra tumores præcordiorum*. Contra inflationes intestinorum, περὶ ἐμπνευματώσεις ἐντέρων. Diosc. l. c. HARD.

11. *Multo lenior*. Lenior videlicet, et ad dolorem mitigandum. H.

12. *Nervis . . . illinitur*. Totidem verbis Diosc. II, p. 107. HARD.

13. *Lentigini*. Diosc. l. c. Σὺν ὀξυμέλιτι δὲ φακοὺς αἴρει. HARD.

14. *Zeæ, ex qua alicam fieri diximus*. Lib. XVIII, cap. 29. Nobis est *Triticum Zea*, vulgo *épeautre*. Et mox *trimestris*, nempe *Tritici sativi*; quæ varietas dicitur *hiberna*, *bled de mars*. ED.

15. *Trimestris, mollior*. Lenior, quam zea. De trimestri tritico diximus XVIII, 12. HARD.

16. *Ex feno græco mollissima*. Farina ex feno græco. Hæc molliendi, discutiendi, et dissipandi vim habet. Τὸ ἐκ τῆς τήλεως ἄλευρον μαλακτικὴν, καὶ διαχυτικὴν ἔχει δύναμιν. Diosc. II, c. 124. HARD. — Est *Trigonella Fenum græcum* (*Diadelph. decand.* gen. 1755 Pers. *Legumin.* Juss.); βουκέρας Hippocrat. de Morb. mul. I, 817, quod Galen. de Facult. simpl. VII, 414, idem est atque αἰγοκέρας; τῆλις dicitur Diosc. loc. laud. ED.

cum vino et nitro cocta. Ærina [17] magis cæteris purgat hulcera vetera, et gangrænas : cum raphano et sale, et aceto, lichenas : lepras cum sulphure vivo : et capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas et panos coquit [18], cum fimo columbino, et lini semine decocta in vino.

LIX. De polentæ generibus [1] in frugum loco satis dixi- 1
mus, locorum ratione [2]. A farina hordei [3] distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. Alvum sistit, impetusque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, et capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba [4]. Item pernionibus, et serpentium plagis : item ambustis ex vino [5]. Inhibet quoque pusulas.

17. *Ærina*. Farina e lolio, cui nomen αἶραν Græci perinde ac Latini fecere. Diosc. II, 122 : Αἶρα ἡ γινομένη ἐν τοῖς πυροῖς, ἀλεσθεῖσα, δύναμιν ἔχει περιχαρακτικὴν νομῶν, καὶ σηπεδόνων, καὶ γαγγραίνας, μετὰ ῥαφάνων καὶ ἁλῶν καταπλασσομένη· καὶ λειχῆνας ἀγρίους, καὶ λέπρας σὺν θείῳ ἀπύρῳ καὶ ὄξει θεραπεύει. « Lolium quod inter triticeas segetes nascitur, quum molitum est, nomas, putrescentia hulcera, et gangrænam emarginandi vim habet, si cum raphano et sale imponatur. Feros vero lichenas et lepras, cum sulphure vivo et aceto sanat. » H. — *Lolium temulentum* (*Triand. digyn.* gen. 199 Pers. *Gramin.* Juss.). In Europæ agris frequens. Ed.

18. *Strumas et panos coquit*. Dioscor. totidem verbis, l. c. Hard.

LIX. 1. *De polentæ generibus*. L. XVIII, c. 14. Hard.

2. *Locorum ratione*. Aliter enim Græci polentam, aliter Itali parant, ut dictum est l. c. Ita Reg. 1, et Colb. cum libris vulgatis, ut opinor, recte et facili explicatu. In his verbis tamen explanandis Dalecampius cespitavit. In Reg. 2, Th. et Ch. *medicorum ratione* legitur, haud ita sincere : ni sententia sit, eatenus ibi de polentæ generibus susceptam disputationem esse, quatenus esset ad medicorum usus satis. Hard.

3. *A farina hordei*. Diosc. II, 108 : Τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν (κριθῶν) ἄλφιτον κοιλίας ϛαλτικὸν, καὶ φλεγμονῶν πραϋντικόν. Ibi enim ἄλφιτον legi oportere, non ἄλευρον, perspicuum est : quoniam de ἀλεύρῳ ante disseruit. Hard.

4. *Menta, aut alia refrigerante herba*. Menta nimirum urbana humiditatem aliquam ex satu cultuque traxit, quum sit alioqui per se, silvestris præsertim, calida, ut docet Galen. de Fac. simpl. med. VI, 7. Et ad ignem sacrum Apuleius adhibet, p. 120. Igitur refrigeratrix est. Hard.

5. *Item ambustis ex vino*. Ex aqua mavult Plin. Val. III, 36. Hard.

1 LX. Farina[1] in pollinem subacta, vim extrahendi humoris habet : ideo et cruore suffusis[2] in fascias usque sanguinem perducit : efficacius in sapa. Imponitur et pedum callo[3], clavisque. Nam cum oleo vetere ac pice decocto polline, condylomata, et alia omnia sedis vitia, quam maxime calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina[4], qua chartæ glutinantur, sanguinem exscreantibus datur tepida sorbenda efficaciter.

1 LXI. Alica res romana est, et non pridem excogitata : alioqui non ptisanæ[1] potius laudes scripsissent Græci. Nondum arbitror Pompeii Magni ætate in usu fuisse, et ideo vix quidquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse[2] quidem eximie utilem nemo dubitat, sive eluta detur[3] ex aqua

LX. 1. *Farina*. Pollen farinæ humore subactus Diosc. II, 107 : Ἡ δὲ ἐκ τῶν ἀλεύρων ζύμη θερμαντικὴ οὖσα καὶ ἐπισπαστικὴ, etc. Hard.

2. *Ideo et cruore suffusis*. Ideo et iis qui partes lividas habent ob cruorem suffusum, sanguinem ea farina sic extrahit, ut fascias ipsas tingat, quibus ipsa involvitur. H.

3. *Imponitur et pedum callo*. Diosc. II, 107 : Τὰ ἐν τύλμασι λεπτύνει καὶ τὰ ἄλλα φύματα, etc. Hard.

4. *Farina*. Hæc totidem verbis Diosc. II, 107; Plin. Val. I, 64, et Marcellus Empiric. cap. xvi, pag. 120. Hard.

LXI. 1. *Non ptisanæ*. Alicæ potius, quam ptisanæ laudes scripsissent, si alicam nossent. Hippocratem Plinius designat, quem de ptisana volumen edidisse diximus XVIII, 15. Plinium nihilominus, tacito viri nomine, reprehendit Galenus, ad eum Hippocratis librum de ptisana, seu de Victu in morb. ac. tom. XII, p. 14 : Τοῖς οἰομένοις μηδέπω χόνδρον εἶναι κατὰ τοὺς Ἱπποκράτους χρόνους, etc. « Nam qui alicam Hippocratis temporibus nondum fuisse existimant, eorum inscitiam argues, tum ex quibusdam Comicis vetustioribus qui alicæ meminere, tum etiam ex Hippocrate ipso, qui in libro de salubri victu alicæ mentionem fecit, etc. » Quin et lib. de Affectionibus, περὶ παθῶν, text. 39, alica robustior quam ptisana miliumque dicitur : χόνδρον δὲ, ὡς ἰσχυρότερον πάντων. Et t. 42, alicam laudat, ptisanamque triticeam, χόνδρον καὶ πτισάνην πυρίνην· ταῦτα γὰρ τῶν ῥοφημάτων τὰ ἰσχυρότερα. Hard.

2. *Esse*. Et esse quidem inde ei nomen Festus testatur : « Alica enim dicitur, quod alit corpus. » Hard.

3. *Sive eluta detur*. Sive eluatur in aqua mulsa, quæ detur deinde potui : sive decoquatur et percoletur, sorbeaturque is succus : sive denique in pultem coquatur. Alica et pro tritici genere accipi, ex quo puls, sorbitiove conficitur : et pro ipsa pulte ac sorbitione solet. H.

mulsa, sive in sorbitiones decocta, sive in pultem. Eadem[4] in alvo sistenda torretur : dein favorum cera coquitur, ut supra diximus[5]. Peculiariter[6] tamen longo morbo ad tabitudinem redactis subvenit, ternis ejus cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Postea sextario lactis ovilli aut caprini addito per continuos dies, mox adjecto melle[7]. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes.

LXII. Milio[1] sistitur alvus, discutiuntur tormina, in 1
quem usum torretur ante. Nervorum doloribus[2], et aliis

4. *Eadem.* Plin. Val. II, 28 : « Dysenteriæ compescendæ : Pulvis fit ex alica, tosta priusquam detur, in quem subigitur cera remissa. » H.

5. *Ut supra diximus.* Cap. 55, ubi de cera : « Datur in sorbitione dysentericis : favique ipsi in pulte alicæ prius tostæ. » Hard.

6. *Peculiariter.* Ad tabem et phthisin. Etsi paulo insolentiore verbo usus auctor videtur, quum tabitudinem pro tabe dixit, sequi tamen exemplarium vetustiorum fidem satius multo visum est, quam vulgatos et typis excusos libros imitari, in quibus *ad habitudinem*, aut nulla prorsus, aut admodum impedita sententia legitur. Regg. 1, 2, Colb. 1, et vet. cod. D. *ad tabitudinem*, diserte exhibent. Thuanæus, *aut tabitudinem.* Latini tabem dicimus, Græci σύνταξιν, de qua dictum, c. 49. Atque ita sane scripsisse Plinium suadet alter Plin. Val. de Re med. I, 62, cui titulum inscripsit : « Syntexi curandæ : Alicæ, inquit, cyathi tres in passi sextario uno, et aquæ sextariis sex conjiciantur, et sensim coquuntur, donec aqua consumatur : tunc suffundunt lactis ovilli aut caprini sextarium ; quo subfervefacto fit genus sorbitionis, qua per se primis diebus curationis loco utuntur : procedentibus diebus et mel adjiciunt. » Quæ plane ad verbum a nostro, ut liquet, auctor mutuatus est. Certe ad phthisin, quæ tabis species est, sorbitionem ex alica, ptisanaque commendat, III, 12. H.

7. *Adjecto melle.* Id præcipue convenit in tabe, quæ morbis pulmonis succedit. Dalec.

LXII. 1. *Milio.* Hæc totidem fere verbis Diosc. II, 119. Cels. II, 30 : « Alvum adstringit pulticula, vel ex alica, vel ex panico, vel ex milio, etc. » Hard. — Milium, κέγχρος, est nobis *Panicum italicum* (*Triand. digyn.* gen. 157 Pers. *Gramin.* Juss.); hab. in Indiis et Europa australi. Ed.

2. *Nervorum doloribus, et aliis.* Diosc. l. c. Φωχθεῖσα δὲ καὶ βληθεῖσα εἰς σάκκους πυριωμένη, ςρόφων καὶ τῶν ἄλλων ἀλγημάτων ἐςὶ βοήθημα, « torminibus, aliisque doloribus auxilio est. » Hydropicis similiter teste Prisciano, II, p. 2, c. 19. Item ischiadicis, c. 21. Hard.

fervens in sacco imponitur : neque aliud utilius ; quoniam levissimum mollissimumque[3] est, et caloris capacissimum. Itaque talis usus ejus est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina[4] ejus cum pice liquida, serpentium et multipedæ plagis imponitur.

1 LXIII. Panicum[1] Diocles medicus mel frugum appellavit. Effectus habet, quos milium[2]. In vino potum prodest dysentericis. Similiter his, quæ vaporanda sunt[3], excalfactum imponitur. Sistit alvum in lacte caprino decoctum et bis die haustum : sic prodest et ad tormina.

1 LXIV. Sesama[1] trita, in vino sumpta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi[2] illinitur, et ambustis. Eadem[3] efficit, et dum in herba est. Hoc amplius[4], oculis imponitur decocta in vino. Stomacho[5] inutilis cibus, et animæ gravitatem facit. Stellionum[6] morsibus resistit.

3. *Levissimum mollissimumque*. Hoc est, quod Hippocrates inquit : καὶ γὰρ κοῦφον, καὶ προσηνὲς ὁ κέγχρος. D.

4. *Farina*. Plin. Val. III, 57. H.

LXIII. 1. *Panicum*. Μελίνην forsan Diocles, a melleo sapore dictum putavit. Μελίνην enimvero idem esse quod panicum, sive ἔλυμον, e Græcis multi dixere, in quibus Galenus, de alim. Fac. I, tom. VI, c. 15; et Festus, verbo *milium*. Alii diversum a panico genus constituunt, in quibus Theophrastus. Harpocration verbo Μελίνη : Ἔνιοι μὲν οὖν εἶδος κέγχρου νομίζουσι τὴν μελίνην ὅπερ τινὰς καλεῖν ἔλυμον. Θεόφραστος δὲ ἐν ἑβδόμῳ περὶ φυτῶν, ὡς διαφέροντα ταῦτα ἀναγράφει. Κέγχρον, ἢ Μελίνην, ἢ Ἔλυμον. Hard.— *Panicum miliaceum* Linn. *P. Milium* Pers. gen. 157. Habitat in India; nunc ubique colitur. Ed.

2. *Effectus habet, quos milium*. Dioscor. II, 120. Valet itaque ad sistendam alvum, ad tormina, etc.

3. *Quæ vaporanda sunt*. Sicco fotu calfacienda. Dal.

LXIV. 1. *Sesama*. MSS. omnes, ut alias monuimus, *Sesima*. Hard. —*Sesamum orientale* (*Didynam. ang*. gen. 1508 Pers. *Bignon*. Juss.). Ed.

2. *Aurium*. Diosc. II, 121. H.

3. *Eadem*. Diosc. l. c. Hard.

4. *Hoc amplius*. Subintellige, dum in herba est, efficit. Diosc. l. c. Ἡ δὲ πόα καθεψηθεῖσα ἐν οἴνῳ, etc. H.

5. *Stomacho inutilis cibus*. Sesamo olim in bellariis usi sunt, veluti re suavissima et delicatissima, quod etiamnum fit a Lucensibus. Dalec. — Diosc. Σήσαμον κακοστόμαχον, καὶ δυσωδίας στόματος ποιητικὸν, ὁπόταν βεβρωσκόμενον ἐμμείνῃ μεταξὺ τῶν ὀδόντων. « Sesama stomacho nocet, et animæ gravitatem facit, si quando commanducata dentium commissuris inhæserit. » Hard.

6. *Stellionum*. Theod. Prisc. I,

Item hulceribus, quæ cacoethe vocant[7]; et auribus oleum, quod ex ea fit[8], prodesse diximus. Sesamoides[9] a similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Nascitur[10] in glareosis. Detrahit bilem[11] in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides[12] Anticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cætera simile erigeronti[13] herbæ, de qua suo dicemus loco: granum[14] sesamæ. Datur in vino dulci ad

22: « De apum percussibus, vel scorpionum, cæterorumque serpentium: sesami folia, vel ipsum tritum, vel appositum » prodest. H.

7. *Quæ cacoethe vocant.* Κακοήθη, hulcera maligna, insanabilia. De hoc hulcerum genere Celsum consule V, 28, tit. *de carcinomate.* H.

8. *Et auribus oleum, quod ex ea fit.* Oleum ex sesama fieri, dictum est XV, 7. Auribus id auxiliari dicetur inferius, XXIII, 49. Quare *dicemus* legi hoc loco forsan satius fuerit: ad utrumque enim morbum, qui nunc indicatur, sesaminum oleum conceptis ibi verbis commendat: « Sesaminum, inquit, oleum aurium dolores sanat, et hulcera, quæ serpunt, et quæ cacoethe vocant. » Hard.

9. *Sesamoides.* Σησαμοειδὲς, iisdem a Dioscoride verbis describitur, IV, 153. Officinis incognitum id grani, sive seminis genus. Hard.— *Astragalus sesamoides* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Legumin.* Juss.); hab. in Europa australi et Barbaria. Ed.

10. *Nascitur.* Glareosa arva fere saxosa et sabulosa appellantur. Dioscor. l. c. ἐν τραχέσι dixit. H.

11. *Detrahit bilem.* Hæc ita fere Diosc. l. c. Hard.

12. *Est etiamnum aliud sesamoides.* De quo Diosc. IV, 152: Σησαμοειδὲς τὸ μέγα ἐν Ἀντικύρᾳ ἐλλέβορον καλοῦσι, διὰ τὸ μίγνυσθαι ἐν ταῖς καθάρσεσι τῷ λευκῷ ἐλλεβόρῳ. « Sesamoides majus Anticyræi elleborum vocant, quoniam in purgationibus candido veratro admiscеatur. » Galeno idcirco, de Fac. simpl. med. VIII, p. 227, Ἀντικυρικὸς ἐλλέβορος appellatur. Et istud pariter officinis herbariisque incognitum. Hard.— *Reseda alba* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1188 Pers. *Affin. Capparid.* Juss.); hab. in Gallia australi, Hispania, Barbaria. Ed.

13. *Cætera simile erigeronti.* Sic Diosc. l. c. Ἔοικε ἡ πόα ἠριγέροντι ἢ πηγάνῳ. De erigeronte, seu senecione dicemus XXV, 106. Hard.

14. *Granum.* Prius legebatur, « Granum sesamæ datur in vino dulci. » Atqui non sesamæ modo, sed sesamoidis remedia tractantur: nec ad purgationes sesamæ granum, sed sesamoidis adhibent. Itaque priores hæ voces, *granum sesamæ*, cum superioribus connectendæ; ut sententia sit, sesamoidi granum esse simillimum sesamæ. Mox nova instituta periodo: *Datur*, sesamoides scilicet, in quo versatur in præsenti oratio, *in vino dulci*, etc. Sic Diosc. IV, 152, de sesamoide: Σπέρμα ὅμοιον σησάμῳ, πικρὸν ἐν τῇ

detractiones[15], quantum tribus digitis capitur, miscentque ellebori albi unum et dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maxime insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere exinanit[16].

1 LXV. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, ut infundatur exhulceratis interaneis et vulvis. Cinis ejus ambustis[1] illinitur, et carnibus quæ recedunt ab ossibus, et eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, et suavitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo utuntur, morbo pedum tentari negant. Novem[2] granis si furunculum quis circumducat, singulis ter, manu sinistra, et omnia in ignem abjiciat, confestim sanari aiunt. Est et herba phœnicea[3] appellata Græcis, nostris vero hordeum murinum. Hæc trita e vino pota præclare ciet menses[4].

1 LXVI. Ptisanæ[1], quæ ex hordeo fit, laudes uno volu-

γεύσει, ὃ καθαίρει ἄνω φλέγμα τε καὶ χολὴν, etc. Hard. — *Granum sesamæ*. Brot. ex MSS. Regg. 1 et 2, *grano sesamæ*. Ed.

15. *Ad detractiones*. Ad ejectiones bilis et pituitæ per vomitum et exscreationes. Dioscor. l. c. Καθαίρει ἄνω φλέγμα τε καὶ χολὴν, ὅσον τοῖς τρισὶ δακτύλοις λεῖον ληφθὲν μετὰ ἐλλεβόρου λευκοῦ ἡμιωβόλων, σὺν μελικράτῳ..Hard.

16. *Exinanit*. Purgat per alvum, κατὰ κοιλίαν. Hard.

LXV. 1. *Cinis ejus ambustis*. Addit Plin. Val. III, 36, ex albo ovorum illini. Hard.

2. *Novem*. Plin. Val. III, 32, iisdem fere verbis. Similis medicina et in cicercula ad verrucas inferius affertur, c. 72; ad furunculos ipsos in faba, c. 60. Hard.

3. *Est et herba phœnicea*. Ea Diosc. III, 43, φοῖνιξ appellatur, folio quam hordei breviore et angustiore, spica lolio simili. A Matthiolo recte pingi Anguillara testatur c. 14, p. 259. H. — Nobis est *Lolium perenne* (*Triand. digyn.* gen. 199 Pers. *Gramin.* Juss.); ubique vulgare. Ed.

4. *Ciet menses*. E dulci vino pota fortassis : nam ex austero sistit, si Dioscoridem audimus, l. c. Hard.

LXVI. 1. *Ptisanæ*. Accipiendum est ptisanæ nomen hoc loco, ut monet Lambinus in Horat. non pro succo, qui in potionem præbeatur, cujusmodi hodie fieri et percolari consuevit ex hordeo cocto, in qua nihil inest præter aquam, et hordei cremorem : sed pro pulte, in qua solidæ partes ipsius hordei manent,

mine condidit Hippocrates[2], quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contra quanto innocentior[3] est alica? Hippocrates tamen[4] sorbitionis gratia laudavit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile redderetur, et[5] assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantum remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem[6] ta-

quæ dentur in cibum, vulgo nostris *orge mondé*. HARD.

2. *Hippocrates*. Vide quæ diximus XVIII, 25. HARD.

3. *Contra quanto innocentior est alica?* Quæ uti ex hordeo ptisana, sic ipsa ex tritico farina concinnatur. HARD.

4. *Hippocrates tamen*. Sic MSS. R. Colb. etc. non *tantum*. Verba nunc Hippocr. hæc sunt, lib. de Victu in morb. ac. t. 17, pag. 13, t. XI: Πτισσάνη μὲν οὖν μοι δοκεῖ ὀρθῶς προκεκρίσθαι τῶν σιτηρῶν γευμάτων... τὸ γὰρ γλίσχρασμα αὐτέης λεῖον, καὶ συνεχὲς, καὶ προσηνές ἐστι καὶ ὀλισθηρὸν, καὶ πλαδαρὸν μετρίως, καὶ εὐέκπλυτον, εἴ τι καὶ τουτέου προσδέει, καὶ οὔτε στύψιν ἔχον, οὔτε ἄραδον κακὸν, οὔτε ἀνοιδίσκεται ἐν τῇ κοιλίῃ, ἀνῴδηκε γὰρ ἐν τῇ ἑψήσει, ὁκόσον ἂν πλεῖστον ἐπιφύκει διογκοῦσθαι. « Ptisana igitur triticeis edulis recte prælata fuisse mihi videtur... Cremor enim ejus lævis, continuus, suavis, lubricus, et moderate humidus, sitim restinguit: et si quid cibi indiguerit, id facile eluitur: neque adstrictionem habet ullam, neque pravam perturbationem, neque in alvo turgescit. Nam in elixatione, quoad maxime intumescere potuit, intumuit. » H.

5. *Et assuetis*. Græca nunc Hippocratis hæc sunt, t. 19: Καὶ τοῖσι μέν γε εἰθισμένοισι δὶς σιτέεσθαι τῆς ἡμέρης, δὶς δοτέον, etc. « Bis die cibum sumere consuetis ptisana bis danda est, etc. » Et t. 6, mane sumi ac vespere commode posse ait, ab iis potissimum, qui tota ptisana uti consueverunt: Συμφέρει δὲ τὰ τοιάδε ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Τοῖσιν ὅλῃσιν πτισάνῃσιν αὐτίκα χρεομένοισιν. HARD.

6. *Sorbitionem tamen dari totam vetuit*. Hoc est, ptisanam solidam, nec colatam. Ptisanam enim Hippocrates t. 30, sorbitionem et ipse vocat, πτισσανοῤῥοφίην. Idem et a potu sorbitionem secernit, lib. de Vet. med. t. 12, ubi ægros ait, quibus sorbitio gravior est, potu contentos esse oportere: Ὁκόσοι δὲ μηδὲ τῶν ῥοφημάτων ἐδύναντο ὑποκρατέειν, ἀφεῖλον καὶ ταῦτα, καὶ ἀφίκοντο ἐς πόματα. Tota ergo quum dicitur, non colata intelligitur: quod et Galenus ipse admonet Com. I ad Hipp. de ptisana l. p. 22, t. XI: Ἐάν τε ὅλας, ἐάν τε κριθώδεις, ἐάν τε ἁπλῶς πτισσάνας εἴπῃ, ἓν καὶ ταυτὸν ἐκ τῶν τριῶν σημαίνεται λέξεων, τὰς ἀδιηθήτους πτισσάνας δηλοῦντος.... ἔπειτ' ἰδίᾳ τὸν χυλὸν ἀποκρίνας, ἐκεῖνον διδῷ, οὔθ' ὅλαις πτισσάναις, οὔτε κριθώδεσι πτισσάναις, οὔτε ἁπλῶς εἰρημέναις πτισσάναις ὁ τοιοῦτος λεχθήσεται χρῆσθαι, χυλῷ δὲ μόνον πτισσάνης. « Si-

men dari totam vetuit, aliudve quam succum[7] ptisanæ. Item quamdiu pedes frigidi essent[8], tunc[9] nec potionem dandam. Fit et ex tritico glutinosior[10], arteriæque exhulceratæ utilior.

1 LXVII. Amylon hebetat oculos, gulæ inutile, contra quam creditur[1]. Item sistit alvum[2], epiphoras oculorum inhibet[3], et hulcera sanat : item pusulas et fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ovo[4] his qui sanguinem rejecerint. In vesicæ vero dolore, semuncia amyli

ve totam, sive hordeaceam, sive ptisanam simpliciter dixerit, unum et idem his tribus dictionibus significatur, ptisanam unaquaque non colatam significante. Nam a decoctione si quis ipsam colaverit, deinde per se cremorem separaverit illumque dederit : is neque tota ptisana, neque hordeacea ptisana, neque simpliciter dicta ptisana uti dicetur, sed solo ptisanæ cremore.» Vide et t. 46, ubi Hippocratis placita egregio suo Commentario Galenus illustrat. Adde et Commentarium hujus secundum in t. 19. H.

7. *Aliudve quam succum.* Quam cremorem ptisanæ : τὸν χυλὸν, sive τὸν ποτὸν μοῦνον, ἄνευ ῥοφημάτων, solum potum sine sorbitionibus, hoc est, sine ptisana solida. Hard.

8. *Quamdiu pedes frigidi essent.* Paroxysmorum initio. Dalec. — *Quamdiu pedes.* Verba hæc sunt Hippocratis t. 45, t. XI : Ὅταν μὲν οἱ πόδες ψυχροὶ ἔωσιν, ἐπισχεῖν χρὴ τοῦ ῥοφήματος τὴν δόσιν, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ πότου ἀπέχεσθαι. « Quum pedes frigidi fuerint, sorbitionis (ptisanæ) exhibitionem prohibere oportet : maxime vero et a potu temperandum est. » Ac rursum : Ποδῶν δὲ ψυχρῶν ἐόντων, μήτε ποτὸν, μήτε ῥόφημα, μήτ' ἄλλο μηδὲν δίδου τοιόνδε, etc. Hard.

9. *Tunc.* Gr. et Al. *t. quidem.* Ed.

10. *Ex tritico glutinosior.* Κρίμνον vocat Diosc. crassiorem tritici farinam, alicæ propemodum similem. D.

LXVII. 1. *Contra quam creditur.* Recentiores, credo, ævi sui medicos suggillat, quos Dioscorides tamen est sequutus, qui lib. I, cap. 123 : τὰ περὶ ἀρτηρίαν πραΰνειν, gulæ, sive arteriæ, sive faucium asperitates amylum lenire scribit. Hard.

2. *Item sistit alvum.* Auctor libri de Simpl. med. ad Patern. inter opera Galeni tom. XIII, p. 984 : « Potest amylum, inquit, leniter stringere : propter quod collyriis ad lacrymam facientibus miscetur, et ad profluvium ventris prodesse comprobatur. » Hard.

3. *Epiphoras oculorum inhibet.* Diosc. II, 123 : Ποιεῖ δὲ πρὸς ὀφθαλμῶν ῥεύματα, καὶ κοιλότητας, καὶ φλυκταίνας. « Efficax est contra oculorum fluxiones, cava hulcera, pusulasque. » Hard.

4. *Datur cum ovo.* Ita recte codex Reg. 2, et Colb. 3 ; in quibusdam aliis, *cum opio*, male. Hard.

cum ovo, et passi tribus ovis[5] suffervefacta, a balineo. Quin et avenacea farina decocta in aceto nævos tollit.

LXVIII. Panis hic ipse[1], quo vivitur, innumeras pæne 1
continet medicinas. Ex aqua et oleo aut rosaceo[2] mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias valde mitigat. Datur et ex vino ad discutienda quæ præstringi[3] opus sit, et si magis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus[4], qui vocatur autopyros, utilior. Illinitur et paronychiis, et callo pedum
in aceto. Vetus aut nauticus[5] panis tusus, atque iterum 2

5. *Et passi tribus ovis*. Et passi tantumdem, quantum trium ovorum putamine continetur (ut recte jam Dalecamp. admonuit). Laborat vehementer Pintianus, ut *tribus obolis*, non *tribus ovis* legatur, libris invitis omnibus; frustra. Passi ova tria quum audis, tantumdem passi intellige, quantum capiat putamen vacuum ovorum trium. Hanc interpretationem gemina auctoritate fulcimus, Marcelli primum Empirici, cap. XXVI, p. 180: « Amyli, inquit, semunciam terito, atque addito ovum recens, et ejus ovi testam ter passo impleto: idque poculum diu agitatum et fervefactum stranguirioso reverso a balneis dato: omni eum dolore ac difficultate celeriter absolves. » Deinde Plin. Valer. II, 39: « Amyli semuncia conteritur, et ovum ejusque putamen ter impletur passo, idque a balneo subfervefactum datur adversum calculi dolorem. » HARD.

LXVIII. 1. *Panis hic ipse*, etc. Panis facultates Dioscorides attigit lib. II, cap. 107. DAL.

2. *Ex aqua et oleo aut rosaceo*. Duritias porro intellige, quales sunt parotides, de quibus Theod. Prisc. I, 8: « Ex pane mundo, cum oleo infuso, contritoque, cataplasmentur. » HARD.

3. *Quæ præstringi*. Quæ coerceri opus sit, ut fluxiones pituitæ, seu ῥεύματα. HARD.

4. *Fermentatus, qui v. autopyros*. Qui fermentatus sit, et simul αὐτόπυρος. Hoc est, ut Celsus loquitur, II, 29, et fermentatus simul, et cibarius. Meminit panis αὐτοπύρου, Athen. III, 110. Is est, cui nihil furfuris ademptum est, teste Celso, II, 18. Cicero et Celsus cibarium panem transtulere. HARD.

5. *Nauticus*. Ammianus Marcellinus ad usus diuturnitatem excoctum vocat *buccellatum*. Brod. VI, 11. DALEC. — *Vetus aut nauticus*. Plin. Valer. qui hæc transcripsit, navalem panem appellat, II, 27. Galli biscoctum, *biscuit*. Habet eadem Dioscorid. II, 107. Cels. II, 30: « Contra, alvum adstringunt, panis ex siligine, vel ex simila, magis si sine fermento est, magis etiam si ustus est, intendi-

coctus, sistit alvum. Vocis studiosis[6], et contra distillationes, siccum[7] esse primo cibo, utilissimum est. Sitanius[8] (hoc est, e trimestri) incussa[9] in facie, aut desquamata[10], cum melle aptissime curat. Candidus ægris, aqua calida frigidave madefactus, levissimum cibum[11] præbet. Oculorum tumori ex vino[12] imponitur. Sic et pusulis capitis, aut adjecta arida myrto. Tremulis[13] panem ex aqua esse jejunis statim a balineis demonstrant. Quin et gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat : et vini, in saccos additus[14].

1 LXIX. Auxiliatur et faba : namque solida fricta[1], fervensque in acre acetum conjecta, torminibus medetur. In cibo fressa[2], et cum allio cocta, contra deploratas tusses,

turque vis etiam ejus, si bis coquitur. » Hard.

6. *Vocis studiosis.* Aut φωνάσκους, aut eos qui claram et altam vocem custodire volunt, ne aspera et rauca fiat : aut συμφωνιακοὺς qui canoram, suavem, plenam, levem vocem suis modulationibus adhibere maxime nituntur et student. Dalec. — *Studiosis.* Gronov. et Al. ante Hard. *studiosos.* Ed.

7. *Siccum.* Jul. Capitolinus in Anton. Pio, p. 22 : «Senex etiam, antequam salutatores venirent, panem siccum comedit ad sustentandas vires. » Panis siccus est, qui citra potum sumitur. Id Veterum jentaculum fuit. Hinc apud Lucian. ἀρτοσιτεῖν, jentare. Hard.

8. *Sitanius.* Subintellige, panis σητάνιος et σητάνειος Græcis, ut diximus, XVIII, 12. Hard.

9. *Incussa.* Percussa in facie, inquit Plin. Val. hæc transcribens, III, 47. Hard.

10. *Aut desquamata*, etc. Cutem in squamæ modum perstrictam. H.

11. *Levissimum cibum.* Intritam panis vocat Celsus. Dal.

12. *Oculorum tumori ex vino.* Plin. Val. I, 14. Theod. Prisc. I, I, 10 : «De oculorum causis : *Panis mundus vino infusus, et cum oleo roseo tritus, sæpe oculos liberavit.*» Ante hos Cels. VI, 6, tit. «ad oculos scabros. Succurrit his et aridæ lippitudini, si quis panem ex vino subactum super oculum imponit, etc. » Hard.

13. *Tremulis.* Quibus videlicet artus tremunt. Hard.

14. *In s. additus.* Per quos vinum saccatur, sive colatur, ut diximus lib. IV, 25, et XVIII, 17. Hard.

LXIX. 1. *Namque solida fricta.* Hæc totidem verbis Marcell. Emp. c. XXVIII, p. 196. Hard.

2. *In cibo fressa.* Hoc est, fracta. Græcis ἔτνος κυάμινον, *puls fabacea.* Vide Voss. in Etymol. verbo *Frendeo.* Hæc Marc. Emp. cap. XVI, p. 118, exscripsit ad verbum. Hard.

suppurationesque pectorum[3], quotidiano cibo sumitur : et commanducata jejuno ore, etiam ad furunculos maturandos, discutiendosve imponitur : et in vino decocta[4], ad testium tumores et genitalium. Lomento[5] quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit : item livoribus[6], combustis medetur. Voci[7] eam prodesse, auctor est M. Varro. Fabalium[8] etiam siliquarumque cinis, ad coxendices, et ad nervorum veteres dolores[9] cum adipis[10] suilli

3. *Suppurationesque pectorum*, etc. Quas purulentas exscreationes interpretor, cum Plinio altero Valer. I, 58 : « Faba fricta desecta, eaque faba in cibo vel ex melle sumpta, et tussi, et purulentis exscreationibus medetur. » HARD.

4. *Et in vino decocta*. Marcell. Emp. c. XXXIII, p. 230 ; Q. Seren. cap. XXXVII, p. 149 : « Et tumidos testes Nereia lympha coercet, Aut faba cum tepidis Bacchi decocta fluentis. » Theod. Prisc. I, 24 : « Faba in vino cocta, aut in melicrato cum melle trita, fervores testium vel indignationes curat. » H.

5. *Lomento*. Lomentum farina fabacea est. Hac pariter ex aceto decocta Marc. Emp. utitur ad podagram leniendam, c. XXXVI, pag. 246, quoniam educit sanguinem et dolorem levat. Q. Serenus coriandrum pro aceto substituit, c. XLI, pag. 151 : « Mollis odorato faba jungatur coriandro : Proderit appositum, mollitque aperitque tumorem. » H. — *Viciæ Fabæ*, seu *Fabæ vulgaris*, ut et orobi, lupini, hordei, ex farinarum numero est, quas *resolventes* Neoterici vocant. ED.

6. *Livoribus*. Ad nigredinem, maculasque vultus farinam de faba Marc. Emp. adhibet cap. XIX. H.

7. *Voci*. Inde fabarii olim cantores vocati. Rabanus Maurus, de Inst. Cleric. II, 48 : « Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant : pallentia tantum legumina causa vocis sumebant : unde et vulgo cantores *fabarii* dicti sunt. Si ergo hoc apud gentiles tantum servandæ vocis causa agebatur, etc. » Rabano præivit Isidorus, de div. Offic. II, 2 : « Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant : psallentes tamen (ex Rabano malim *pallenti tantum*) legumine in causa vocis assidue utebantur. Unde et cantores apud gentiles *fabarii* dicti sunt. » HARD.

8. *Fabalium*. Fabalia Plinius hic vocat, quos fabarum culmos Columell. dicit. DALEC. — *Fabalium*. Stipulas fabales appellat Ovid. Fast. IV, 725. HARD.

9. *Et ad nervorum vet. dolores*. Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 198. HARD.

10. *Cum adipis suilli vetustate*. Hoc est, adipe vetusto. Sic XXI, 74, hulcerum vetustatem, pro vetustis hulceribus dixit. Lib. XXIV extremo, « Nunc claritas herbarum dicetur, » pro herbis clarioribus. Libro vero XXVIII, 18, obstetricum nobilitatem, pro *nobiles ob-*

vetustate prodest. Et per se cortices[11] decocti ad tertias sistunt alvum.

1 LXX. Lens[1] optima, quæ facillime coquitur, et ea quæ maxime aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, et stomachum inflat : sed alvum sistit[2] in cibo, magisque discocta cælesti aqua : eadem solvit, minus percocta. Crustulas hulcerum[3] rumpit, eaque quæ intra os sunt[4], purgat et adstringit. Collectiones[5] omnes imposita sedat, maximeque exhulceratas et rimosas. Oculorum[6] autem epiphoras cum meliloto, aut cotoneo. Contra suppurantia[7] cum polenta imponitur. Decoctæ succus ad

stetrices. Claritates animalium pro *clariora animalia*, c. 22 ejus libri. H.

11. *Et per se cortices*, etc. Longe plures ad varios morbos et fabæ, et ejus farinæ, et corticis facultates Dioscorides memorat. Dalec. — *Cortices*. Fabarum videlicet. Hæc totidem verbis Plin. Val. II, 27, et Marc. Empir. c. xxvii, p. 195. H.

LXX. 1. *Lens*. Quæ toto hoc capite de sativa lente referuntur, usque ad ea verba, « Est et palustris lens, » totidem ferme verbis exstant apud Diosc. II, 129. H. — *Ervum Lens* (*Diadelph. dec.* gen. 1718 Pers. *Legum*. Juss.), de quo alias dictum. Ed.

2. *Sed alvum sistit*. Præter Dioscoridem refert hoc etiam Galen. de alim. Fac. I, 18, p. 323, tom. VI, et de Fac. simpl. med. VIII, pag. 238. Plinius quoque Val. II, 23, aliique. Et priores quidem, detracto cortice discoqui accurate jubent, prima aqua inter coquendum effusa : quod primum illius decoctum alvum solvit. Hard.

3. *Crustulas hulcerum*. Quæ inustis ferro candenti aut caustico partibus fiunt. Dal. — *Crustulas*. Crustam dicitur hulcus ducere, quando solidatur. MSS. Regg. Colb. Ch. *pusulas hulcerum*. Plin. Valer. III, 22, hæc transcribens, *fistulas* legit : « Fistulas hulcerum, inquit, lenticula cocta rumpit : eadem collectiones sedat. » Diosc. II, 129 : Ἐσχάρας περιῤῥήττει, « crustas seu margines hulcerum rumpit. » Hard. — Brot. ex MSS. et edit. princip. *pusulas*. Certe scimus pusulas variolarum, *petite vérole*, lente decocta etiamnum apud nos frequentius illini ; quanquam de propinando lentium decocto minime inter se conveniunt medici. Cf. Geoff. Mat. m. t. III, p. 705 sqq. Ed.

4. *Eaque quæ intra os sunt*. Oris hulcera. Diosc. II, 129, καὶ ἕλκη ἀνακαθαίρει. In solo Chifflet. cod. « purgat et abstergit. » Hard.

5. *Collectiones*. Plin. Valer. III, 25, et Diosc. l. c. Hard.

6. *Oculorum*. Diosc. loc. citat. et Plin. Val. I, 4 : « Ad oculorum epiphoras et tumores... lenticula cum cotoneis cocta, et una trita adjuvat. » Hard.

7. *Contra suppurantia*. Discutien-

oris[8] exhulcerationes et genitalium adhibetur : ad[9] sedem, cum rosaceo, aut cotoneo. In his, quæ acrius remedium exigant[10], cum putamine punici, melle modico adjecto. Ad id demum, ne celeriter inarescat, adjiciunt et betæ folia. Imponitur et strumis[11] panisque, vel maturis, vel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis[12] ex aqua mulsa; et gangrænis cum punici tegmine. Item podagris cum polenta[13], et vulvis, et renibus, pernionibus[14], hulceribus difficile cicatricem trahentibus[15]. Propter dissolutionem stomachi[16] triginta grana lentis devorantur. In choleris quoque[17] et dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta :

dis tumoribus, qui ad suppurationem vertuntur, ne suppurent. Dal. — *Contra*. Plin. Valer. III, 22, de lente : « Intra suppurantia cum polenta decocta imponitur ; » lege, *contra suppurantia*. Nam ut idem admonet cap. 27 : « Lens ipsa cum melle imposita, prohibet suppurare. » Hard.

8. *Decoctæ succus ad oris*, etc. Plin. Val. III, 22. Hard.

9. *Ad sedem*. Ad sedis inflammationes, πρὸς φλεγμονὰς δακτυλίου, Diosc. II, 129. Hard.

10. *In his, quæ acrius remedium exigant*. Scrib. Larg. comp. CCXXIV: « Ad veretri tumorem lens ex aqua cocta, et trita, rosaceo oleo mixta prodest. Si major tumor erit, mali granati corium ex aqua coctum ac tritum, lenticulæ pari pondere admiscere oportet. » Hard.

11. *Imponitur et strumis*, etc. Plin. Val. iisdem verbis, III, 27. H.

12. *Rimis*. Dioscor. II, 129. H.

13. *Item podagris cum polenta*. Diosc. loc. cit. Παρηγορεῖ δὲ καὶ ποδάγρας σὺν ἀλφίτῳ ἑφθὸς καταψηθεὶς, καὶ καταπλασθείς. « Decocta cum polenta impositaque podagras lenit. »

14. *Pernionibus*. Theod. Prisc. I, 28, de Pernionibus : « Et lenticulæ coctæ et tritæ cataplasma proderit. » Hard.

15. *Hulceribus d. cic. trahentibus*. Plin. Val. III, 25. Hard.

16. *Dissolutionem stomachi*. Contra subversionem stomachi, ἀνατροπὴν στομάχου, Dioscor. loc. citat. quum nempe stomachus in vomitiones effunditur. Hard.

17. *In choleris quoque*. Describit hunc morbum Cels. IV, 11 : « Facienda, inquit, mentio est choleræ, quia commune id stomachi atque intestinorum vitium videri potest. Nam simul et dejectio et vomitus est : præterque hæc, inflatio est, intestina torquentur, bilis supra infraque erumpit... Ergo eo nomine morbum hunc χολέραν Græci nominarunt, etc. » Ἀπὸ τῆς χολῆς deductum nomen putat, qui communis medicorum error, a Constantino in Lexico configitur. Ῥεῦμα τῆς κοιλίας fluxionem alvi simpliciter nuncupat II, 19, ubi hæc ipsa remedia totidem ferme verbis affert. Hard.

in quo usu melius semper eam torrere et ante[18] tundere, ut quam tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut piris, aut myrto, aut intubo erratico, aut beta
3 nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis[19], et capitis dolori, nervosisque omnibus, et felli: nec somno[20] facilis: ad pusulas utilis[21], ignique sacro, et mammis in aqua marina decocta[22]; in aceto autem duritias[23] et strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta[24], aqua semicocta curat, postea trita, et per cribrum effuso furfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est et palustris lens[25] per se nascens in aqua non profluente[26], refrigeratoriæ naturæ: propter quod collectionibus[27] illi-

18. *Et ante tund.* Gron. et Al. ante Hard. *aut tund.* Brot. *ante et.* ED.

19. *Pulmoni est inutilis.* Dioscor. ad verbum, l. c. HARD.

20. *Nec somno facilis.* Quia somnia tumultuosa facit, inquit Diosc. l. c. Ἔϛι δὲ δυσόνειρος. HARD.

21. *Ad pusulas utilis.* Pustulas prohibere lenticulæ farinam cum melle aut vino, auctor est Celsus, V, 27. Dioscorid. loco citato, πρὸς δὲ φλυκταίνας καὶ ἐρυσιπέλατα. De igne sacro, concinit et alter Plin. Val. III, 34. HARD.

22. *Mammis in aqua marina decocta.* Ad mammas grumoso concretoque lacte turgentes, nimiumque distentas, πρὸς χονδριῶντας μαστοὺς, καὶ σπαργανώσεις. HARD.

23. *In aceto autem duritias.* Cervicis rigorem (opisthotonon vocant) ita discuti, Q. Serenus cecinit c. XVII, p. 135. HARD.

24. *Quæ sunt ambusta.* Explicatius paulo Plin. Valer. III, 36: « Ambustis sanandis: Lens ex aqua semicocta imponitur: procedente vero curatione lens cruda conteritur, ejectoque furfure ejus, decoquitur, et sic imponitur: et postea mel adjicitur. » Sic et Theod. Prisc. I, 17: « De ustione calidæ, vel ignis. » HARD.

25. *Est et palustris lens.* Plin. Val. ad verbum, III, 14, et Diosc. IV, 88: Φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων εὑρίσκεται, ἐπὶ τῶν ϛασίμων ὑδάτων, βρύον ὂν ὅμοιον φακῷ. « Lens palustris in aquis pigris stagnantibusque reperitur, muscus videlicet lenticulæ similis. » H. — Nobis *Lemna minor* (*Diœc. diandr.* gen. 2025 Pers. *Naiad.* Juss.), *lentille d'eau.* ED.

26. *Profluente.* Al. *fluente.* ED.

27. *Collectionibus.* Collectiones videntur humores esse ex collecta pituita vel sanguine, cum inflammatione interdum conjunctæ. Dioscor. loc. citat. inflammationibus mederi lentem palustrem dixit, πάσαις φλεγμοναῖς. Neque nunc modo, sed et sæpius, ubi Plinius *collectiones* habet, œdemata, οἰδήματα fere appellantur, hoc est, mol-

nitur, et maxime podagris[28], et per se[29], et cum polenta: glutinat et interanea[30] procidentia.

LXXI. Est et silvestris elelisphacos[1] dicta a Græcis, ab 1
aliis sphacos[2]. Ea est sativa lente levior, et folio minore, atque sicciore, et odoratiore. Est et alterum genus[3] ejus silvestrius, odore gravi: hæc mitior. Folia habet cotonei mali effigie[4], sed minora et candida, quæ cum ramis[5] decoquuntur. Menses[6] ciet et urinas, et pastinacæ[7] ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto ejus poto. Per[8] se

les tumores, laxioresque, ac sine dolore. Hard.

28. *Et maxime podagris*. Plin. Valer. III, 14, et Marcell. Emp. c. xxxvi, p. 250. Hard.

29. *Et per se*. Hoc est, sola. H.

30. *Interanea*. Ἐντεροκήλας Græci vocant, descensum intestinorum in alterum naturæ locum. Diosc. loc. cit. Παρακολλᾷ δὲ καὶ ἐντεροκήλας, τὰς ἐπὶ παίδων. Hard.

LXXI. 1. *Est et silvestris elelisphacos*. Ex affinitate nominis occasione sumpta, de elelisphaco nunc sermonem instruit, quod lenti scilicet, quæ Græcis φακὸς dicitur, proximam habuerit appellationem, σφακός. Nam re, forma, dotibusque, immensum quantum a lente dissidet. Herbariis nostris incognita. H. — Nec sane cognosci potuit herba, quæ numquam fuit. Noster enim nomenclatura deceptus, salviam præpostere lentis speciem habuit. Ex Cl. Gerardi not. ined. Ed.

2. *Ab aliis sphacos*. Ita scribendum, non φακὸς, tum ex Suida, apud quem alphabeti series id certo confirmat: Σφακὸς, ait, ἀντὶ τοῦ ἐλελίσφακος, etc. tum vero ex Pliniano Indice. Hard.

3. *Est et alterum genus*. Perinde officinis, herbariisque ignotum. Ut nunc *silvestrius*, sic XVI, 50, *silvestriora* dixit. Hard.

4. *Folia habet cotonei mali*. Ita fere Dioscorid. l. c. de elelisphaco. Unde perspicuum est non hanc esse salviam Latinorum, cui folia non sunt cotonei mali effigie, sed mentæ potius, ut Plinius recte animadvertit, post Cratevam scilicet, cujus sententiam comprobat, tum ipsa experientia, tum Anguillara, part. XII, pag. 201, ubi hæc scriptoris græci verba recitat: Φύλλα ἔχει ὅμοια τῷ ἡδυόσμῳ. H. — Ἐλελίσφακος Theophr. VI, 2, nobis est *Salvia triloba*; quanquam Hippocrates, judice Sprengelio, et *officinalem* et *creticam* hoc eodem habet nomine. Ed.

5. *Cum ramis*. Diosc. loc. cit. H.

6. *Menses*. Dioscor. loc. cit. H.

7. *Pastinacæ ictus*. Gronov. et Al. ante Hard. « pastinacæ marinæ ictus. » Ed.

8. *Per se*. Dioscorid. loc. cit. H.

imposita herba vulnerum sanguinem cohibet: sanat et serpentium morsus. Et si in vino decoquatur[9], pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarii elelisphacon græce, latine[10] salviam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea apposita extrahunt : item vermes aurium hulcerumque.

1 LXXII. Cicer et silvestre est[1], foliis sativo simile, odore gravi. Si largius sumatur, alvus solvitur, et inflatio contrahitur, et tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula[2] etiamnum magis in alvo proficit. Farina utriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius silvestris. Item comitiales, et jocinerum tumores, et serpentium ictus. Ciet menses[3] et urinas, grano maxime. Emendat[4] et lichenas, et testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam vesi-
2 cam, et renes. Gangrænis utiliora cum melle, et his quæ cacoethe vocantur. Verrucarum[5] in omni genere prima luna singulis granis singulas tangunt, eaque grana in linteolo deligata post se abjiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri præcipiunt[6] arietinum in aqua cum sale

9. *Et si in vino decoquatur*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

10. *Latine*. Galli nostri vocant *de la sauge*. Hard.

LXXII. 1. *Cicer et silv*. Ἄγριος ἐρέβινθος apud Græcos : apud Recentiores nullum adhuc certum nomen invenit. Pictum vide apud Dodonæum, pag. 516. Dioscorides totidem verbis, II, 126: Γίνεται δὲ καὶ ἄγριος ἐρέβινθος, ὅμοιος τοῖς φύλλοις τῷ ἡμέρῳ, ὀσμῇ δριμὺς, etc. H. — *Cicer arietinum* (*Diadelph. decand.* gen. 1791 Pers. *Leguminos.* Juss.), cujus plures Noster varietates enumerat, ut et XVIII, 83. Ed.

2. *Cicercula*. Cicerculam Plinius pro cicere sæpe dixisse, ipsumque id legumen intellexisse, quod ἐρέβινθον Græci vocant. De sativi ciceris facultate, ad bonam alvum faciendam Diosc. suffragatur loc. citat. Ἐρέβινθος ὁ ἥμερος, εὐκοίλιος, etc. Hard.

3. *Ciet menses*. Diosc. II, 126. H.

4. *Emendat*. Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Verrucarum*. Totidem verbis hæc rursum Diosc. l. c. Hard.

6. *Nostri præcipiunt*, etc. Plinius Valer. II, 39 : « Cicer arietinum, inquit, in aqua discoquitur cum sale, et ex ea aqua bibuntur bini cyathi per triduum in difficultate

discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinæ. Sic et calculos pellit[7], morbumque[8] regium. Ejusdem foliis sermentisque decoctis, aqua quam maxime calida morbos pedum mollit, et ipsum calidum tritumque illitum. Columbini decocti aqua[9], horrorem tertianæ et quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum hulceribus ex passo medetur.

LXXIII. De ervo[1] quædam in mentione ejus diximus: 1
nec potentiam ei minorem veteres, quam brassicæ tribuere. Contra serpentium ictus[2] ex aceto, ad crocodilorum hominumque morsum. Si quis ervum[3] quotidie jejunus edat, lienem ejus absumi certissimi auctores affirmant. Farina[4] ejus varos, sed et maculas toto corpore emendat. Serpere[5] hulcera non patitur: in mammis efficacissimum.

urinæ. » Marc. Emp. cap. XXVI, p. 181: « Cicer arietinum in aqua decoquito cum sale, eumque stranguriose ad binos cyathos bibendum dato. » Hard.

7. *Sic et calculos pellit*. Plinius Valer. loc. cit. Hard.

8. *Morbumque*. Plin. Valer. loc. cit. Hard.

9. *Columbini d. aqua*. Ciceris columbini, de quo XVIII, 32. H.

LXXIII. 1. *De ervo*. Nobis *Ervum Ervilia* Linn. (*Diadelph. decand.* gen. 1717 Pers. sub *Vicia*. *Leguminos*. Juss.); cf. XVIII, 38. Ed.

2. *Contra serpentium ictus*. Plin. Val. III, 57. Dioscorid. II, 131: Σὺν οἴνῳ κυνόδηκτα, καὶ ἀνθρωπόδηκτα, καὶ ἐχιόδηκτα θεραπεύει καταπλασσόμενος. Hard.

3. *Si quis ervum*, etc. Carmine id Q. Serenus expressit, c. XXIV, pag. 140: « Nonnulli memorant consumi posse lienem, Ervum si semper jejuno sumpserit ore. » H.

4. *Farina*. Diosc. loc. cit. Vari apud Celsum, VI, 5, maculæ sunt in facie, ut lenticulæ et ephelides. Plinius, XXIII, 16: « Vitia cutis in facie, varosque et lentigines, et sugillata emendat, etc. » — *Farina*. In libris hactenus editis, interpolatorum insigni licentia, « Farina ejus, ut Varro ait, maculas, etc. » In Reg. 1, et Colb. « Farina ejus varro, sed et maculas. » Sinceram nos (post Pintianum tamen), scripturam, tum ex iis vestigiis primitivorum codicum, tum ex Plinio Valeriano eruimus, qui totum fere opus suum ex Plinianis verbis ac sententiis concinnavit. Is enim, III, 41, cujus lemma: « Varis tollendis: Farina, inquit, ervi ex aqua imposita sanantur, et toto corpore maculæ emendantur. » Hard.

5. *Serpere*. Marc. Emp. cap. IV, pag. 42; Plin. Valer. III, 22, et Dioscor. loc. cit. Vide et Celsum, V, 28, tit. de fistulis. Hard.

Carbunculos[6] rumpit ex vino. Urinæ difficultates[7], inflationem, vitia jocineris, tenesmon, et quæ cibum non sentiunt[8], atropha appellata, tostum, et in nucis avellanæ magnitudinem melle collectum devoratumque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum et quarto die solutum.
2 Panos[9] in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones[10] et pruritus sanat fovendo. Quin[11] et universo corpori, si quis quotidie jejunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones movet[12], alvum turbàt, capiti et stomacho onerosum. Genua quoque degravat[13]. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit[14]: bubus[15] jumentisque utilissimum. Siliquæ ejus virides[16], prius quam indurescant, cum

6. *Carbunculos.* Plin. Val. III, III, 30; Dioscor. loc. cit. Theod. Prisc. I, 28: « de carbunculis. Ervi pulvis cum vino tritus. » H.

7. *Urinæ difficultates.* Hæc pariter Diosc. l. c. Hard.

8. *Quæ cibum non sentiunt.* Quæ non aluntur cibo. Quæ nutritionem a cibo non sentiunt. De hac ἀτροφίᾳ nos opportunius XXVIII, 33. Dioscor. loc. cit. Ἁρμόζει δὲ καὶ τοῖς ἀτροφοῦσι, καρύου μέγεθος φρυκτὸν ληφθὲν σὺν μέλιτι. Hard.

9. *Panos.* Marc. Emp. c. XXXII, pag. 224, et Plin. Val. III, 27: « Panos cum melle, etc. » Hard.

10. *Aqua d. perniones.* Ad verbum Dioscor. l. c. Hard.

11. *Quin.* Dioscorid. loco cit. H.

12. *Vomitiones movet*, etc. Hæc pariter Diosc. loc. cit. Hard.

13. *Genua quoque degravat.* Graves genuum dolores excitat. In Æno mulieres æque ac viri, qui leguminibus victitarunt, crurum impotentia vexati sunt, nec ab eo morbo sanati. Qui autem ervum esitarunt, genuum dolor afflixit. Hippoc. Dalec. — *Genua.* Hipp. Epid. VI, c. 4, t. 13, Ὀροβοφαγέοντες, γουναλγέες. Hard.

14. *Mitescit.* Ervi grana uberiora et candidiora aqua permiscenda macerantur Dioscoridi, et ubi satis aquæ combiberint, torrentur, quoad rumpatur hians cortex: moluntur: inde farina fit. Dal.

15. *Bubus.* Si elixum apponatur, boves saginat, inquit Dioscorid. l. c. Βοῦς δὲ λιπαίνει ἑφθὸς παρατιθέμενος. Hard.

16. *Siliquæ ejus virides.* Marc. Empir. totidem verbis, cap. VII, p. 48: « Ervi siliquæ, priusquam arescant, cum foliis et caule suo conteruntur, et raso capiti, ut capilli nigrescant, protinus illinuntur. » Plin. Val. I, 7: « De capillis denigrandis: Siliquæ erucæ (lege, *ervi*), cum suis foliis et caulibus conteruntur, et capiti raso illinuntur. » Hard.

suo caule foliisque contritæ, capillos [17] nigro colore inficiunt.

LXXIV. Lupini quoque silvestres sunt [1], omni modo 1
minores sativis, præterquam amaritudine. Ex omnibus
quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus uti-
litatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis
frequentiores in cibo exhilarant : amari contra aspidas va-
lent. Hulcera atra [2], aridi decorticatique triti, supposito
linteolo, ad vivum corpus redigunt. Strumas [3], parotidas,
in aceto cocti discutiunt. Succus [4] decoctorum cum ruta
et pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda,
minoribus triginta annorum : pueris vero impositi [5] in
ventrem jejunis prosunt. Et alio genere tosti [6], et in de-
fruto poti, vel ex melle sumpti. Iidem [7] aviditatem cibi 2

17. *Capillos nigro colore inficiunt.* Color in capillis niger non tantum a viris canescentibus expetebatur, ut senectutis vitium dissimularent, sed etiam a mulieribus, quod matronæ spectatæ pudicitiæ nigro capillo, toga longe ac late fusa, et ad talos demissa, stola, flammeo, vittis et reticulo sese ornarent : meretrices vero flavo capillo, togaque subducta, stola pulla absque vittis et flammeo internoscerentur. Alex. lib. V, cap. 18. Dal.

LXXIV. 1. *Lupini quoque silvestres sunt.* Sic Dioscor. II, 133: Γίνεται δὲ καὶ θέρμος ἄγριος, ἐμφερὴς τῷ ἡμέρῳ, κατὰ πάντα δὲ πικρότερος. Alii μικρότερος. Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 178 : Θέρμος ἄγριος πικρότερος, καὶ ἰσχυρότερος εἰς ἅπαντα τοῦ ἡμέρου ἐστιν, etc. H. — *Lupinus albus* (*Diadelph. decand.* gen. 1697 Pers. *Legumin.* Juss.). Ed.

2. *Hulcera atra.* Ex vetustate, et corruptione. Cels. lib. V, 612 : « Modo hulcus nigrum est, quia caro ejus corrupta est, idque vehementius etiam putrescendo intenditur. » Et paulo ante : « Interdum enim vetustas hulcus occupat, induciturque ei callus, et circum oræ crassæ livent, etc. » Marc. Emp. c. IV, p. 43 : « Vetustis hulceribus... medetur farina lupini incocti, et sine cortice, inspersa cum vino. » Sic pariter Theod. Prisc. I, 18. Hard.

3. *Strumas.* Diosc. II, 132 ; Plin. Val. I, 13, III, 29 ; Marc. Emp. XV, 107. Hard.

4. *Succus.* Plin. Val. II, 21 ; Marc. Emp. XXVIII, p. 200, et Diosc. l. c. Præivit his omnibus Cels. IV, 17 : « Si tali sunt lumbrici, aqua potui dari debet in qua lupinum decoctum sit. » H.

5. *Pueris vero impositi.* Vide quæ diximus XVIII, 36. Hard.

6. *Et alio genere tosti.* Diosc. l. c.

7. *Iidem.* Diosc. l. c. Hard.

faciunt, fastidium detrahunt. Farina[8] eorum aceto subacta, papulas pruritusque in balineis illita cohibet, et per se siccat hulcera. Livores[9] emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Silvestrium[10] efficacior vis est contra coxendicum et lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines, et foventium cutem corrigunt[11] : si vero ad[12] mellis crassitudinem decoquantur vel sativi, vitiligines nigras et lepras emendant. Sativi quoque rumpunt[13] carbunculos impositi : panos et strumas minuunt[14], aut maturant, cocti
3 ex aceto : cicatricibus candidum colorem reddunt. Si vero cælesti aqua[15] discoquantur, succus ille smegma fit : quo fovere gangrænas, eruptiones pituitæ, hulcera manantia, utilissimum. Expedit[16] ad lienem bibere, et cum melle

8. *Farina*. Diosc. l. c. Plin. Val. III, 39, et Serenus, c. VII, de prurigine et papulis, p. 129 : « Ferventes papulas oleo curato liquenti, Aut acido Baccho miscebis farra lupini : Atque hinc in calido percurres membra lavacro. » HARD.

9. *Livores emendat*. Diosc. Καθαίρει πελιώματα, καὶ φλεγμονὰς πραΰνει σὺν ἀλφίτῳ καὶ ὕδατι. HARD.

10. *Silvestrium efficacior vis*, etc. Et sativis nihilominus dos illa quoque communis, teste Diosc. II, 132 : Σὺν ὄξει δὲ ἰσχιάδας παρηγορεῖ. H.

11. *Cutem corrigunt*. Diosc. l. c. Καθαίρει τὸ ἄλευρον χρῶτα. Galenus similiter l. c. HARD.

12. *Si vero ad mellis*, etc. Marc. Emp. c. XIX, p. 129. HARD.

13. *Rumpunt carbunculos*, etc. Diosc. l. c. Ἄνθρακας περιῤῥήσσει. H.

14. *Panos et strumas minuunt*, etc. Prius legebatur mutata interpunctione, « aut maturant. Cocti ex aceto cicatricibus, etc. » Ut ille ex aceto temperandi modus ad posteriorem solam medicinam referendum videretur, non etiam ad superiorem. Contra Diosc. II, 52 : Φύματα καὶ χοιράδας μεταβάλλει ἐν ὄξει ἑψηθεὶς καὶ καταπλασθείς. Galenus quoque de simpl. Fac. med. VI, p. 174 : Ἀλλὰ καὶ χοιράδας καὶ φύματα σκληρὰ θεραπεύει· ἐν ὄξει δ' ἕψειν αὐτὸ χρὴ, etc. Marc. Emp. c. XXXII, p. 225 : « Lupini ex aceto cocti, et subacti, et pro emplastro adpositi, causam panicularum maturant, et minuunt dolorem. » Denique Plinius etiam Val. III, 27 : « Panis depellendis : Lupini, inquit, ex aceto cocti, aut minuunt, aut maturant. » Quod ut ita sane se habeat, et in sequenti pariter remedio ex aceto incoqui nihilominus necesse est. Plin. Val. III, 48 : « Ad colorem cicatricibus reddendum : Lupini ex aceto cocti imponuntur. » HARD.

15. *Si vero cælesti aqua*. Diosc. et Gal. ll. cc. HARD.

16. *Expedit*. Diosc. et Gal. ll. cc. lienosis aiunt lupini decoctum prodesse, cum ruta potum ac pi-

menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix[17] quoque in aqua decocta, urinas pellit. Medentur pecori cum chamæleone herba decocti, aqua in potum collata[18]. Sanant et scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel utroque[19] liquore postea mixto. Fumus crematorum culices necat.

LXXV. Irionem[1] inter fruges sesamæ similem esse 1
diximus, et a Græcis erysimon vocari[2]: Galli velam appellant[3]. Est autem fruticosum[4], foliis erucæ, angustioribus paulo, semine nasturtii. Utilissimum[5] tussientibus cum melle, et in thoracis purulentis exscreationibus. Datur[6] et regio morbo, et lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. Illinitur[7] vero parotidum et carcinomatum[8] malis.

pere. H. — *Et cum melle*. Adjicit et myrrham præterea Diosc. l. c. et subdi in pesso jubet, προσθέτω. Dioscoridem sequitur Galen. l. c. H.

17. *Radix*. Diosc. l. c. Hard.

18. *Aqua in potum collata*. Non potu, sed ablutione tantum, decoctum ejusmodi prodesse pecorum scabiei tradit Diosc. l. c. Hard.

19. *Utroque liquore*. Amurca videlicet ei, decocto lupini: non, uti Dalecampio visum est, chamæleonis decocto. Hard.

LXXV. 1. *Irionem*, etc. Ἐρύσιμον Theophr. Hist. VIII, 3, nobis est *Alyssum sativum* (*Tetradyn. silicul.* gen. 1558 Pers. sub *Camelina. Crucifer.* Juss.); ἐρύσιμον item Dioscor. II, 188, est *Erysimum officinale* (*Tetradyn. siliq.* gen. 1568). Conf. XVIII, 22. Ed.

2. *A Græcis erysimon vocari*. Plinius admodum inconsiderate erysimon herbam descriptam a Dioscoride confundit cum erysimo fruge a Theophrasto memorato, lib. II, cap. 17; et lib. VI, cap. 19, de Causis plantarum. Dalec.

3. *Galli velam appellant*. Ita MSS. R. Colb. etc. tum hoc loco, tum in Indice: non *velarum* (ut Gron. et alii). Est autem hæc hujus loci sententia: irionis, quæ inter fruges censetur, et a Græcis erysimon appellatur, naturam superius atque indolem esse tractatam: nunc ex affinitate nominis occasione sumpta alterum erysimon explicari, quod herbacei generis est, Galli quondam *velam* appellarunt. Sic paulo ante c. 71, a lente, quæ Græcis φακὸς, ad elelisphacon, sive σφακὸν, orationem transtulit. Hard.

4. *Fruticosum*, etc. Iisdem verbis a Dioscoride describitur II, 188. H.

5. *Utilissimum*. Hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

6. *Datur*. Diosc. l. c. Hard.

7. *Illinitur vero parotidum*, etc. Diosc. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 174. Hard.

8. *Carcinomatum malis*. Cæcorum, occultorum: de quibus lib. VI, aphor. 38; κρυπτῶν Diosc. Dalec.

Testium ardoribus[9] ex aqua, alias cum melle. Infantibus quoque utilissimum. Item sedis vitiis, et articulariis morbis, cum melle et fico. Contra[10] venena etiam efficax potum. Medetur et suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur.

1 LXXVI. Horminum[1] semine, ut diximus, cumino simile est, cætero porro[2], dodrantali altitudine. Duorum generum: alteri semen nigrius, et oblongum. Hoc ad Venerem[3] stimulandam, et ad oculorum argema et albugines. Alteri candidius semen et rotundius. Utroque tuso[4] extrahuntur aculei ex corpore, per se illito ex aqua: folia ex aceto imposita, panos per se vel cum melle discutiunt: item furunculos, priusquam capita[5] faciant, omnesque acrimonias.

1 LXXVII. Quin et ipsæ frugum pestes in aliquo sunt usu. Infelix dictum est a Virgilio lolium[1]. Hoc tamen

9. *Testium ardoribus.* Diosc. et Gal. ll. cc. Hard.

10. *Contra.* Diosc. l. c. Hard.

LXXVI. 1. *Horminum.* Ὅρμινον Theophr. Histor. VIII, 7; ὅρμινον Dioscor. III, 145, nobis est *Salvia Horminum* (*Diand. monogyn.* gen. 64 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Græcia et Apulia. Cf. Sibth. Flor. Græc. t. xx, et Plin. XVIII, 22. Ed.

2. *Porro.* Plinius pro πρασίου legit πράσου. Dal. — Diosc. III, 145: Ὅρμινον ἥμερον, πόα ἐστὶν ἐμφερὴς πρασίῳ τοῖς φύλλοις. « Horminum herba est foliis marrubio similis. » Apud scriptorem græcum, quisquis ille fuerit; a quo hæc Plinius mutuatus est, rectius multo πράσῳ legit, quam πρασίῳ Dioscorides. Hormini enim folia sunt arundinaceis propiora, porraceisque, quam marrubii. Hard.

3. *Hoc ad Venerem*, etc. Hæc pariter Diosc. l. c. Hard.

4. *Utroque tuso*, etc. Diosc. III, 145: Καταπλασθὲν δὲ μεθ' ὕδατος... καὶ σκόλοπας ἐπισπᾶται. Hard.

5. *Priusquam capita faciant.* Priusquam in capita extuberent, et tubera rotundentur. Hard.

LXXVII. 1. *Infelix dictum est a Virgilio lolium.* Lolium pani admixtum vertiginem capitis facit et gravedinem; unde proverbium, *lolio victitare.* Dalec. — *Infelix.* Georg. I, 153: « interque nitentia culta Infelix lolium, et steriles dominantur avenæ. » Infelix autem lolium appellatur, vel quod infecundum est, ut Servius interpretatur, vel quod oculis nocet. Ovid. Fast. I, 691: « Et careant loliis oculos vitiantibus agri. » Fulgent. lib. de prisco Sermone: « Luscitiosos

molitum[2] ex aceto coctum, impositumque, sanat impetigines; celerius, quo sæpius mutatum est. Medetur et podagris, aliisque doloribus, ex oxymelite. Curatio hæc a cæteris differt. Aceti sextario uno dilui mellis uncias duas justum est : ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolii sextariis duobus usque ad crassitudinem, calidumque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta.

LXXVIII. Miliaria appellatur herba, quæ necat mi- 1
lium[1]. Hæc trita, et cornu cum vino infusa, podagras jumentorum dicitur sanare.

LXXIX. Bromos[1] semen est spicam ferentis herbæ : 1
nascitur inter vitia segetis, avenæ genere : folio[2] et stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes parvulas velut locustas habet. Semen utile ad cataplasmata, atque hordeum[3], et similia. Prodest tussientibus succus[4].

dici voluerunt interdiu parum videntes, quos Græci μύωπας vocant. Plautus Milite : Mirum est lolio victitare te, tam vili tritico. PA. Quid jam ? SC. Quia luscitiosus. Dicunt enim, quod lolium comedentibus oculi obscurentur. » H.

2. *Hoc tamen molitum*, etc. Diosc. II, 122. HARD.

LXXVIII. 1. *Miliaria appellatur herba, quæ necat milium*. Circumligando sese. Officinis incognita. H. —Nobis *Panicum verticillatum*. ED.

LXXIX. 1. *Bromos*. Ut Græcis βρῶμος, sic avena Latinis gemina est : altera sativa et esculenta, quæ inter cerealia non postremum obtinet locum : *de l'avoine* : jumentorum cibus : altera sponte nascens ac sterilis, quæ inter frugum vitia numeratur, describiturque a Diosc. IV, 140; eadem plane cum sativa forma, ut recte Anguillara, parte VI, p. 98. H.

2. *Folio*. Diosc. lib. II, 116, de avena sativa : Βρῶμος κάλαμός ἐστι, πυροῖς ὅμοιος καὶ τοῖς φύλλοις, γόνασι δὲ διειλημμένος· καρπὸν δὲ ἔχει ἐπ' ἄκρῳ ὥσπερ ἀκρίδια δίκωλα, ἐν οἷς τὸ σπέρμα χρήσιμον εἰς καταπλάσματα, ὡς ἡ κριθή. « Avena tum culmo, tum etiam loliis triticum imitatur, sed geniculis distinguitur. In cacumine vero dependentes veluti parvulas locustas bipedes gerit, in quibus semen continetur, æque ut hordeum, ad cataplasmata utile. » Totum hoc caput de bromo apud Diosc. supposititium esse spuriumque censet Anguill. p. XIV, p. 290. H. — Nobis *Avena sativa*. ED.

3. *Atque hordeum*. Forte, *æque atque hordeum*, ex Diosc. et ex Galeno de Facult. Simpl. med. VI, p. 165. HARD. —Vet. apud Dalec. *æque ut hordeum*. ED.

4. *Prodest tussientibus succus*.

1 LXXX. Orobanchen appellavimus[1] necantem ervum et legumina : alii cynomorion[2] eam appellant, a similitudine canini genitalis : cauliculus[3] est sine sanguine, foliis rubens. Estur et per se[4], et in patinis, quum tenera est decocta.

1 LXXXI. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, et periculum vitæ afferunt, solipugarum[1] generis. Adversus omnia eadem medentur, quæ contra araneos et phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hæc sunt in usu medico.

1 LXXXII. Ex iisdem fiunt et potus, zythum[1] in Ægypto, celia et ceria in Hispania, cervisia et plura genera

Diosc. l. c. Ὁ δὲ ἐξ αὐτοῦ χυλὸς ῥοφούμενος βήσσουσιν ἁρμόζει. « Ejus cremor tussientibus sorbitione prodest. » Hard.

LXXX. 1. *Orobanchen appellavimus*. Lib. XVIII, cap. 44. Vide quæ ibi diximus in Notis. Hard.

2. *Alii cynomorion*. Diosc. in Nothis, p. 246 : Ὀροβάγχη, οἱ δὲ κυνομόριον, etc. Sed a conjectore aliquo insertam hanc vocem in Dioscoridis textum inde liquet, quod alia est Dioscoridis, alia Plinii orobanche, quæ et cynomorion appellata est, ut antea monuimus, XVIII, 44. Hard.

3. *Cauliculus*. Est et cauliculus ejusdem nominis, sine sanguine, hoc est, sine humore, quia fistulosus, et fragilis, ac siccioris naturæ. Hæc vero Dioscoridis orobanche est, quam ille describit II, c. 172 ; pingit Dodonæus, p. 543.— *Cauliculus* Sic MSS. R. Colb. etc. non ut editi : « Cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. » Folia subpinguia, subrubrumque caulem orobanchæ pariter Dioscorides attribuit, II, 172 : Ὀροβάγχη καυλίον ἐστὶν ὑπέρυθρον ὡς δισπιθαμαῖον ... φύλλοις ὑπολίπαρον, etc. H. — Nobis est *Orobanche elatior* (*Didynam. angiosp*. gen. 1534 Pers. *Pedicular.* Juss.). Habitat in agris. Ed.

4. *Estur et per se*. Hoc est, sola, sive cruda. Diosc. l. c. Ἀσχανεύεται δὲ καὶ ὠμὸν καὶ ἑφθὸν, ἐκ λοπάδος ὡς ἀσπάραγος ἐσθιόμενον. « Estur autem oleris instar cruda, et in patinis asparagi modo decocta. » Hard.

LXXXI. 1. *Solipugarum*. Vide quæ diximus ad lib. VIII, cap. 43. Hard. — Gron. et al. ante Hard. *solifugarum*. Ed.

LXXXII. 1. *Zythum*. Ex hordeo parabatur. Suidas : Ζύθος, οἶνος ἀπὸ κριθῆς γινόμενος. Sic Herod. II, Euterpe, p. 118, n. 77 ; et Diod. Sic. Bibl. I, p. 31. *Pelusiaci pocula Zythi* appellat Columella, lib. X, de Cultura hortorum pag. 349. H. — *Celia*. Flor. II, 18, de Numantinis : « Quum sese prius epulis implevissent, carnis semicrudæ, et celiæ : sic vocant indigenam ex frumento potionem. » — *Celia*. En

in Gallia, aliisque provinciis, quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad vini transire mentionem, atque a vite ordiri medicinas arborum.

haud obscure celiam a cervisia Plinius diversam facit : egregie, quum non situ magis terrarum Gallia Hispaniaque dissideant, quam hæ potiones duæ. Celia ex frumento concinnatur, Floro teste, II, 18, hoc est, e tritico, ut Orosius interpretatur, V, 7 : « Postmodum, inquit, diu obsidione conclusi Numantini duabus desubito portis cuncti eruperunt, larga prius potione usi, non vini cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum a calefaciendo Celiam vocant : suscitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, et post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis, et calor ebrietatis adjicitur. » Orosium sequitur Isidorus, XX, 5, et Papius. Quibus verbis ii non materiam modo celiæ designant, sed et conficiendi modum. At cervisia ex hordeo concinnatur, et ex alia quadam simili fruge, quæ propria caret in Latio appellatione, generali modo frumenti nomenclatione signant. Tacit. lib. de mor. Germ. « Potus, humor ex hordeo aut frumento, in quamdam similitudinem vini corruptus. » Quare nec Matthæum Silvaticum audio, qui parum sibi constans, ita primum : « Celea, inquit, potio ex succo tritici inebrians : » quod quidem utinam solum diceret. At mox inferius : « Celsia, id est, cervisia, dicta a calfaciendo. » Nec Joh. Sarisb. Ep. 85, celiam cum cervisia commiscentem. De cervisiæ etymo consulendus, præter jam appellatos, V. Cl. Du-Cangius in glossario. H. —*Et ceria*, etc. Nomen id Hispanicum pariter, ut celia est : nec Bivarium audio, qui in Maximi Chron. a. 516, *cidria* legi putat hic oportere, quæ vox in Gallia potum e pomorum succo concinnatum indicat. Quæ parentur e fruge, non e pomis, potiones, Plinius hoc loco attingit : nam uti monuit XIV, 29 : « Est et occidentis populis sua ebrietas, fruge madida : pluribus modis per Gallias Hispaniasque, nominibus aliis, sed eadem ratione. » Idem quæ quibus concinnentur e pomis, explicuit XIV, 19. Hard. — *Cervisia*, etc. Vox hæc origine gallica merito censetur a Cambdeno, in Britannia, Vossioque in Etymol. quos consule. Nunc vulgus vocat, *de la bière :* quidam etiamnum vetusta nomenclatione, *cervoise*. Hard.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXIII.

I. Peracta cerealium in medendo quoque natura est, 1
omniumque quæ ciborum aut florum, odorumque gratia proveniunt supina[1] tellure. Non cessit his Pomona, partesque medicas et pendentibus[2] dedit, non contenta protegere, arborumque alere[3] umbra quæ diximus; immo velut indignata plus auxilii inesse his quæ longius a cælo abessent, quæque postea cœpissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, et sic inducto[4] cælum spectare, pascique et nunc ex se posse sine frugibus.

II. Ergo hercule has[1] in primis dedit vitibus, non 1
contenta delicias etiam, et odores atque unguenta, omphacio, et œnanthe ac massari[2] (quæ suis locis diximus),

I. 1. *Supina.* Humi, in ipsa superficie, in qua flores frugesque adhærescere natura voluit: pendere contra in sublimi arborum fructus, Pomona. *Colles supinos* Virgilius, Horatius *Tibur supinum* dixit. H.

2. *Et pendentibus.* Fructibus ex arbore pendentibus. Hard.

3. *Alere.* Fruges et sata quæ diximus XVII, 18 : « Non fastidienda hæc quoque scientia, atque non in ultimis ponenda, quando quibusque satis umbra aut nutrix, aut noverca est, etc. » Hard.

4. *Primum enim homini cibum fuisse inde, et sic inductos* (ita lib. ante Hard. edit.). Vossianus, *inducto.* Recte : præcessit enim *homini*, qui *et sic* (ἐμφατικώτερον, etiam hac re, etiam hac occasione) inductus est, ut cælum spectaret. Gron. — *Inducto.* Dum cibum ex alto petit, sursum oculos tollere hominem Pomona, « cælumque tueri Jussit. » H.

II. 1. *Has.* Partes scilicet medicas. H. — *Has in primis.* Brot. ex MSS. Regg. edit. princ. et Rezzon. *artes in primis*; nempe medicas dedit natura vitibus. Sine auctoritate emendatum *has in prim.* Ed.

2. *Omphacio, et œn. ac massari.* De his egimus XII, 60 sq. H.

nobiliter instruxisse. Plurimum[3], inquit, homini voluptati ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Eg palmas et poma, totque varietates: neque ut tellus, omni per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis[4] ut quando, quantove opere cibi fiant? At ex me parat omnia, nec curvo laboranda[5], sed sese porrigentia ultro et si pigeat attingere, etiam cadentia. Certavit ipsa secum plusque utilitatis causa genuit etiam, quam voluptatis.

1 III. Folia[1] vitium et pampini capitis dolores, inflam mationesque corporum mitigant cum polenta. Folia pe se[2] ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina ver hordei, articularios morbos. Pampini[3] triti et impositi

3. *Plurimum.* Pomonam loquentem inducit, omnis pomorum generis Deam. HARD.

4. *Saxis.* Seu molis frumentariis. Virgil. G. I, 267: « Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo. » H.

5. *Nec curvo laboranda.* Nec ab homine curvato aranda. Sic *curvus arator* apud Virg. Ecl. III, v. 47. In libris ad hunc diem vulgatis: « Nec curvo adoranda aratro, nec cura laboranda, sed sese, etc. » Quo in contextu verborum, quid interpolatorum conjectura præstiterit, liquet: adjectis nempe vocibus iis, « nec cura laboranda, » quæ priorum vicem supplerent, plane affinium, « nec curvo adoranda: » et *aratro* præterea addito: quarum vocum in exemplaribus vetustis, nec vola, ut aiunt, nec vestigium. In Reg. 1, « nec curvo adoranda, sed sese, etc. » Reg. 2, « nec cura laboranda. » Hoc tantum. HARD.

III. 1. *Folia.* Hæc pariter tradidit Dioscorid. V, 1, totidem verbis: Ἀμπέλου οἰνοφόρου τὰ φύλλα, καὶ αἱ ἕλικες λεῖαι καταπλασσόμεναι, κεφαλαλγίας πραΰνουσι, φλεγμονῶν τε στομάχου καὶ καῦσον σὺν ἀλφίτῳ. HARD.

2. *Folia per se.* Dioscor. loc. cit. Καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐπιτιθέμενα τὰ φύλλα, etc. HARD.

3. *Pampini.* Hoc est, capreoli, sive claviculæ, αἱ ἕλικες. Dioscorid. loc. cit. De his diximus XVII, 35. Satis eleganter Ruffinus in præf. ad librum Judæ: « Ἕλικα vitem dicunt Græci, non tam palmitem, quam illos runcinulos, vel cincinnulos palmitis, quibus succrescens palmes ipse, innectere se et suspendere solet, vel palis, vel quibuscumque innititur adminiculis, quos capreolos, ut arbitror, appellant agricolæ: quibus nexibus tutus, et sine lapsus periculo, vel gravatur fructibus palmes, vel vaga proceritate distenditur. » Cæl. Aurel. Chron. I, 1, de capitis passione, quam Græci cephalæam nominant, eleganter « anulos vitis, quos helicas vocant, » appellat. H. — Vitis viniferæ capreoli, sive claviculæ, sive cirrhi sunt dichotomi, interdum floriferi, et ideo pro pedun

tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis[4] infusus medetur. Lacryma vitium[5], quæ veluti gummis est, lepras et lichenas, et psoras nitro ante præparatas sanat. Eadem[6] cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximeque quam virides accensæ[7] vites exsudant: qua et verrucæ tolluntur. Pampini[8] sanguinem exscreantibus, et mulierum a conceptu defectioni[9], diluti potu prosunt. Cortex vitium et folia[10] arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsumque vulnus conglutinant. Vitis albæ viridis tusæ succo impetigines[11] tolluntur. Cinis sarmentorum[12] vitiumque et vinaceorum, condylomatis et sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis et ambustis[13], et lienis tumori[14], cum rosaceo, et ruta, et aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur, et intertrigini: et pilos

calis sterilibus habendi: nostris vulgo, *vrilles*. Ed.

4. *Succus eorum dysentericis*. Plin. Val. II, 28: « Dysenteriæ compescendæ: succus pampinorum, et vitium clysterio immittuntur. » Hunc vero succum Diosc. loc. cit. dysentericis non tantum infundi clystere, sed et propinari bibendum jubet. Hard.

5. *Lacryma vitium*, etc. Hæc totidem verbis Diosc. V, 1: Τὸ δὲ δάκρυον αὐτῆς ὅμοιον ὂν κόμμει, etc. H.

6. *Eadem*. Dioscorid. loc. cit. H.

7. *Maximeque quam virides accensæ*. Subintellige lacrymam, ex antecedentibus, seu liquorem, quem accensa sarmenta vitium exsudant. Dioscor. loc. cit. Καὶ μάλιϛα ὁ ἀπὸ τοῦ χλωροῦ καιομένου κλήματος ἀφιδρούμενος ἰχώρ· ὃς καὶ μυρμηκίας ἐκτριβόμενος ἐκβάλλει. H. — *Maximeque quam*. Sic post Pint. emend. Hard. « maximeque aqua quam » Gron. et Al. Ed.

8. *Pampini*. Hoc est, ut diximus, capreoli, claviculæque. Dioscorid. loc. cit. Ἀποβραχεῖσαι δὲ καὶ ἕλικες ἐν ὕδατι, καὶ ποθεῖσαι, ὠφελοῦσι δυσεντερικοὺς, καὶ αἱμοπτοϊκοὺς, καὶ ϛομαχικοὺς, καὶ κισσώσας. Hard.

9. *Defectioni*. Dioscorides κίσσαν vocat: proprieque fastidium est feminarum prægnantium, quum alios atque alios cibos appetunt, gustatosque mox respuunt. H.

10. *Cortex vitium et folia*, etc. Hæc totidem verbis habet Plin. Valer. lib. III, cap. 21. Hard.

11. *Succo impetigines*, etc. Gron. et lib. ante Hard. editi, « succo et thure impetigines. » Ed.

12. *Cinis sarmentorum*, etc. Marc. Emp. cap. xxxi, p. 223, et Diosc. V, 1, iisdem verbis. Hard.

13. *Item lux. et ambustis*. Diosc. loc. cit. Hard.

14. *Et lienis tumori*. Marc. Emp. c. xxviii, p. 166; Plin. Val. II, 18 et Diosc. l. c. Hard.

absumit[15]. Dant et bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto conspersum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur; utque qui biberit, in lienem jaceat.
3 Claviculæ ipsæ, quibus repunt vites, tritæ, et ex aqua potæ, sistunt vomitionum consuetudinem. Cinis[16] vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox et persanat[17]: item nervorum dolores frigore ortos, contractionesque: contusas vero partes cum oleo, carnes excrescentes in ossibus cum aceto et nitro, scorpionum et canum plagas cum oleo[18]. Corticis per se cinis[19] combustis pilos reddit.

1 IV. Omphacium qua fieret ratione incipientis uvæ pubertate, in unguentorum loco docuimus[1]. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in humido[2] sunt hulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, hulceribusque angulorum[3], nubeculis, hulceribus quacumque in parte manantibus, cicatricibus[4] marcidis, ossibus[5]

15. *Et intertrigines, et pilos absumit* (sic prius). Lege, *et intertrigini*, et junge superioribus. Pint.

16. *Cinis vitium*. Marcell. Emp. c. IV, p. 42, et cap. XXXVI, p. 250; et Theod. Prisc. I, 9, de furunculis. Hard.

17. *Fistulas purgat, mox et persanat*. Plin. Val. III, 22. Hard.

18. *Et canum plagas cum oleo*. Plin. Val. III, 51. Hard.

19. *Corticis per se cinis*. Plin. Val. III, 36. Hard.

IV. 1. *In unguentorum loco docuimus*. Lib. XII, 60. Hard.

2. *Sanat ea, quæ in humido*. Quæ ex omphacio medicinæ petuntur, toto hoc capite, omnia fere totidem verbis habet rursum Dioscor. lib. V, cap. 6. Hard.

3. *Hulceribusque angulorum*. In angulis oculorum arrosis, περιβρώσεσι κανθῶν. Diosc. l. c. H.

4. *Cicatricibus*. Deceptum hoc loco Plinium Saracenus in Diosc. putat affinitate vocum; quod οὐλὴ cicatricem, οὖλον gingivam significat. Eumdemque quum apud scriptorem græcum legisset, id quod apud Dioscor. V, 6, exstat, prodesse omphacium contra οὖλα πλαδαρά, hoc est, gingivas humore flaccidas, minus caute *marcidas cicatrices*, quas nemo intelligat, interpretatum. At ex alio fonte Plinius fortasse hausit: cicatricesque marcidas, humida vulnera, ac minus bene coeuntia intellexit. H.

5. *Ossibus purulente limosis*. Quid sint ossa purulente limosa, fateor

purulente limosis. Mitigatur[6] vehementia ejus melle aut passo. Prodest et dysentericis, sanguinem exscreantibus, anginis.

V. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites silvestres ferunt, dicta[1] a nobis in unguenti ratione. Laudatissima in Syria[2], maxime circa Antiochiæ et Laodiceæ montes: et ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur[3], stomacho illinitur[4], utilis urinæ[5], jocineri, capitis doloribus[6], dysentericis[7]. Contra[8] fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manantes capitis eruptiones[9], efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis : ideo et oris hulceribus[10], et verendis, ac sedi, cum melle et croco. Alvum sistit. Ge- 1

me nondum intelligere: nec de mendo tamen quod hic lateat, admonent codices MSS. Verum quum apud Dioscor. V, 9, ubi pares de omphacio medicinæ traduntur, legere me meminerim, post cicatrices, vel gingivas potius, ut dixi, marcidas, statim aures purulentas subjici, οὖλα πλαδαρὰ, ὦτα πυοῤῥοῦντα, nullus fere dubito, quin «auribus purulente limosis» scripsisse Plinium existimandum sit. H. — *Ossibus*. Item *auribus* reponendum Brot. censet, qui tamen, contra codicum manu exaratorum fidem, nihil mutatum voluit. Ed.

6. *Mitigatur*. Ita Reg. 2, et Ch. In editis, *frangitur*. Reg. 1, et Colb. *fatigatur*. Hard.

V. 1. *Dicta*. Lib. II, c. 61. H.

2. *Laudatissima in Syria*. Diosc. V, 5. Hard.

3. *Vulneribus inspergitur*. Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Stomacho illinitur*. Dioscorid. loc. cit. Contra stomachi ardores cum polline polentæ, ac vino illinitur. Πρὸς καυσούμενον στόμαχον καταπλάσσεται σὺν παιπάλῃ ἀλφίτου καὶ οἴνου. Hard.

5. *Utilis urinæ*. Sic Dioscorid. εὐρητικὴν, ciendæ utilem urinæ prodidit. Hard.

6. *Capitis doloribus*. In capitis doloribus, inquit Dioscor. loc. cit. tam viridis quam sicca, cum aceto rosaceoque perfunditur. Hard.

7. *Dysentericis*. Gron. et Al. ante Hard. « dysentericis, cœliacis, cholericis. » Ed.

8. *Contra*. Diosc. l. c. Hard.

9. *Siccat manantes capitis eruptiones*. Diosc. l. c. Hard.

10. *Ideo et oris hulceribus*, etc. Sic locus hic interpungendus est, non uti prius, « verendis, ac sedi. Cum melle ac croco alvum sistit. » Nam per se potam œnanthen, alvum sistere, cum melle et croco verendis similibusque hulceribus imponi pro cataplasmate, auctor est Diosc. V, 5: Πινομένη... κοιλίαν ἱστῶσα... Κατάπλασμά τε ἐναίμων... καὶ τῶν ἐν στόματι οὔλων, καὶ νόμων τῶν ἐν αἰδοίοις, σὺν μέλιτι, καὶ κρόκῳ, καὶ ῥοδίνῳ, καὶ σμύρνῃ λεανθεῖσα. Hard.

narum scabiem emendat, oculorumque lacrymationes : ex vino stomachi dissolutionem : ex aqua frigida pota sanguinis exscreationes[11]. Cinis ejus[12] ad collyria, et ad hulcera purganda, et paronychia, et pterygia, probatur. Uritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris[13] odoribus[14] tantum gignitur ; omniaque ea aviditas humani ingenii nobilitavit, rapere festinando[15].

1 VI. (1.) Maturescentium autem uvæ vehementiores nigræ, ideoque vinum ex his minus jucundum : suaviores albæ, quoniam e translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum, et spiritum inflant[1], alvumque turbant: itaque in febri damnantur, utique largiores. Gravedinem enim capiti, morbumque lethargicum faciunt. Innocentiores[2], quæ decerptæ diu pependere : qua ventilatione etiam utiles fiunt stomacho, ægrisque. Nam et refrigerant[3] leviter, et fastidium auferunt.

1 VII. Quæ autem in vino dulci[1] conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea servatæ[2]; nam

11. *Sanguinis exscreationes*. Diosc. loc. cit. H. — *Exscreationes*. Gron. et Al. ante Hard. *exscreationem*. Ed.

12. *Cinis ejus*. Dioscor. l. c. H.

13. *Massaris*. Dictum est de massari XII, 61. Hard.

14. *Odoribus*, etc. Eam tamen ad medicos tantum pertinere scribit lib. XII, cap. 28. Dal.

15. *Rapere festinando*. Priusquam flos in fructum transeat. Dal. — Nam œnanthe quidem colligitur, quum floret : itemque massaris quæ in Africa fit : omphacium vero et ex acerba vite conficitur, ut dictum est suis locis, hoc est, XII, 60 sq. Hard.

VI. 1. *Recentes st. et spiritum inflant*, etc. In MSS. Regg. Colb. Ch. etc. *spiritum inflatione* legitur. Libentius inde agnoverim, « stomachum spiritus inflatione, alvumque turbant. » Dioscorid. V, 3 : Ἡ δὲ πρόσφατος πᾶσα ἐκταράσσει κοιλίαν, καὶ ἐμπνευματοῖ στόμαχον. Hard. — Brot. « et spiritus inflatione alvum turbant. » In edit. princ. *spiritum infl.* forte pro *spirituum*. Ed.

2. *Innocentiores*. Diosc. l. c. iisdem verbis. Hard.

3. *Nam et refrigerant leviter*, etc. Diosc. l. c. Hard.

VII. 1. *Quæ autem in v. dulci*, etc. Plin. XIV, 3 : « Conduntur et musto uvæ, ipsæque vino suo inebriantur, etc. » De reliquis uvarum condendarum modis dictum est abunde XV, 18. Hard.

2. *In palea servatæ*. Paleales idcirco eas vocat Cælius Aurelianus,

in vinaceis servatæ[3], et caput, et vesicam, et stomachum
infestant: sistunt tamen alvum[4], sanguinem[5] exscreantibus
utilissimæ. Quæ vero in musto fuere[6], pejorem vim etiam-
num habent, quam quæ in vinaceis. Sapa[7] quoque stomacho
inutiles facit. Saluberrimas putant medici[8] in cælesti aqua 2
servatas, etiamsi minime jucundas: sed voluptatem earum
in stomachi ardore[9] sentiri, et in amaritudine jecoris,
fellisque vomitione in choleris: hydropicis, cum ardore
febrium ægrotantibus. At in ollis servatæ[10], et os, et sto-
machum, et aviditatem excitant. Paulo tamen graviores
existimantur fieri vinaceorum[11] halitu. Uvæ florem in
cibis[12] si edere gallinacei, uvas non attingunt.

VIII. Sarmenta earum, in quibus acini fuere, adstrin- 1
gendi vim habent, efficaciora ex ollis.

IX. Nuclei acinorum[1] eamdem vim obtinent: hi sunt 1
qui in vino capitis dolorem faciunt, Tosti[2] tritique stoma-

Chron. lib. III, cap. 21. Vide Columell. lib. XII, c. 23. Dal.

3. *Nam in vinaceis servatæ*. Et has quidem vesicam, caputque tentare: ori tamen esse jucundas, Dioscorid. scribit V, 3. Quid sint vinacei diximus XIV, 3. Hard.

4. *Sistunt tamen alvum*. Dioscor. loc. cit. Hard.

5. *Sanguinem*. Plin. Val. I, 64, et Diosc. l. c. Hard.

6. *Quæ vero in musto fuere*, etc. Diosc. l. c. Hard.

7. *Stomacho inutiles facit*. Αἱ δὲ ἐκ τοῦ ἑψήματος καὶ γλυκέος κακοστομαχώτεραι. Dioscorides, loco citato. Hard.

8. *Saluberrimas putant medici*. Dioscor. l. c. Hard.

9. *Stomachi ardore*. Siticulosis, ardentibus, et longis febribus. D.

10. *At in ollis servatæ*. Dioscor. l. c. et Galen. de alimentor. Facult. lib. II, cap. 9, p. 342. Hard.

11. *Vinaceorum*. Quibus scilicet uvæ stipantur ollis inclusæ. Supra XIV, 3: « Aliæ in sua tantum continentur anima, ollis fictilibus, et insuper doliis inclusæ, stipatæ vinaceis circumsudantibus. » Hard.

12. *Uvæ florem in cibis*, etc. Simile illud est, quod superius attulit XIV, 18, de vitis labruscæ acinis: « Universi numquam maturescunt: et si prius quam tota maturescat uva, incocta detur gallinaceo generi, fastidium gignit uvas appetendi. » Hard.

IX. 1. *Nuclei acinorum*. Dioscor. V, 3. Acini grana sunt uvarum: nuclei acinis, seu granis includuntur. Hard.

2. *Tosti tritique stomacho*, etc. Dioscorid. loco citato. Hard.

cho utiles sunt. Inspergitur farina eorum[3], polentæ modo, potioni, dysentericis, et cœliacis, et dissoluto[4] stomacho. Decocto etiam eorum fovere psoras et pruritum utile est.

1 X. Vinacei per se minus capiti aut vesicæ nocent, quam nuclei : mammarum inflammationi[1] triti cum sale utiles. Decoctum[2] eorum veteres dysentericos et cœliacos[3] juvat et potione, et fotu.

1 XI. Uva theriace[1], de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos[2] quoque ejus edendos censent, imponendosque, vinumque et acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habet.

1 XII. Uva passa[1], quam astaphida vocant, stomachum, ventrem et interanea tentaret[2], nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent : iis exemptis[3] vesicæ utilis habetur; et tussi[4], alba utilior. Utilis et arteriæ[5], et renibus : sicut ex his passum privatim e serpentibus contra hæmorrhoida

3. *Inspergitur farina eorum*, etc. Dioscor. Φρυγέντα δὲ, καὶ ἀντὶ ἀλφίτου ἐπιπασσόμενα λεῖα, ἁρμόζει δυσεντερικοῖς, καὶ κοιλιακοῖς, καὶ τοῖς τὸν στόμαχον ἀναλελυμένοις. Hard.

4. *Dissoluto stomacho*. Gron. et Al. ante Hard. *dissolutis stomacho*. Ed.

X. 1. *Mammarum inflammationi*, etc. Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ στέμφυλον αὐτῶν ἀποτεθὲν, καταπλάττεται μεθ' ἁλῶν πρὸς φλεγμονὰς, καὶ σκληρίας, καὶ σπαργῶσιν μαστῶν. « Reconditi vinacei, inflammatis, præduris, ac lacte turgentibus mammis cum sale imponuntur. » Hard.

2. *Decoctum*. Dioscorid. loco citato. Hard.

3. *Et cœliacos*, etc. Et feminas uteri fluxione vexatas, καὶ ῥοϊκάς. Dioscorid. Dalec.

XI. 1. *Uva theriace*. De qua XIV, 22. Quæ de hoc uvæ genere Plinius refert, eadem totidem verbis auctor Geoponic. lib. IV, cap. 7, pag. 107. Hard.

2. *Pampinos*. Nunc pampinos pro foliis accipit : nam græcus auctor proxime laudatus habet, τὰ φύλλα τῆς ἀμπέλου λειούμενα, καὶ ἐπιτιθέμενα. Hard.

XII. 1. *Uva passa, quam ast. vocant*. Hæc totidem fere verbis Dioscor. V, 4, ubi hanc uvam σταφίδα vocat, quam cæteri Attici ἀσταφίδα. Vide Lexicon Constantini. H.

2. *Interanea tentaret*. Ob dulcedinem, qua laxat, et mollit, obstructionesque parit. Dal.

3. *Iis exemptis*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

4. *Et tussi*. Ἡ λευκὴ ὠφελεῖ βῆχας, Dioscorid. loc. cit. Hard.

5. *Utilis et arteriæ, et renibus*. Dioscor. loc. cit. Hard.

potens. Testium inflammationi[6] cum farina cumini, aut coriandri imponuntur: item carbunculis[7], articulariis morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fovere ante vino hulcera oportet. Sanant epinyctidas et ceria[8], et dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur[9] cum cortice raphani et melle. Podagris[10] et unguium mobilibus cum panace, et per se ad purgandum os caputque, cum pipere commanducantur.

XIII. Astaphis[1] agria, sive staphis, quam uvam tami- 1
niam aliqui vocant falso: suum enim genus habet[2], cau-

6. *Testium inflammationi*, etc. Dioscor. loc. cit. totidem fere verbis; sed pro coriandri farina, fabarum lomentum adhibet. Idem tamen III, 71, cum uva passa coriandrum testium inflammationibus, carbunculisque auxiliari prodidit. Hard.

7. *Item carbunculis*, etc. Dioscor. totidem verbis. H.

8. *Epinyctidas et ceria*. Sic lib. XX, cap. 2: « Radix sanat hulcera concreta in modum favi, quæ ceria vocant. » Lib. XXIII, 7: « Iidem cum melle hulceribus, quæ ceria vocant, illinuntur. » Psellus περὶ καινῶν ὀνομάτων ἐν νοσήμασιν· Κηρίον, ὄγκος ἐπὶ τοῦ δέρματος ἔχων κατατρήσεις. Gronov. — *Sanant epin. et ceria*. Voculam hanc, *et ceria*, hoc est, favos, de quibus XX, 6, addidimus admonitu codicum Regg. Colb. etc. in quibus *et ceteris*, et *teria* legitur: tum vero maxime Dioscoride ipso suffragante. cujus hæc verba Plinianis plane paria sunt V, 4: Ἐπινυκτίδας δὲ, καὶ ἄνθρακας, καὶ κηρία... χωρὶς γιγάρτων ἰᾶται λεῖα σὺν πηγάνῳ ἐπιτιθεμένη. Quibus ille verbis monet sine nucleis uvam passam his morborum generibus adhibendam: uti dysenteriæ contra paulo antea cum nucleis jussit edi: καὶ δυσεντερίαν σὺν τοῖς γιγάρτοις, ἐσθιομένη καθ' ἑαυτήν. Quæ omnia nostram emendationem egregie constabiliunt. H. — Jampridem ex vet. cod. præerat emendationi Pintianus. Gron. et Al. ante Hard. « epinyctidas et dysenteriam. » Ed.

9. *Gangrænis illinuntur*. Et his quoque opitulari, scribit Dioscor. loc. cit. H.

10. *Podagris*. Hæc verbis totidem Diosc. loc. cit. H.

XIII. 1. *Astaphis*. Corn. Cels. tradit ea quæ hic a Plinio reprehenduntur III, 21: « Uva taminia, quam ϛαφίδα ἀγρίαν Græci nominant. » Hard.

2. *Suum enim genus habet*. Suum enim ϛαφὶς ἀγρία genus habet diversum a taminia. Describitur illud a Dioscor. IV, 156: Σταφὶς ἀγρία, φύλλα μὲν ἔχει ὥσπερ ἀμπέλου ἀγρίας ἐπεσχισμένα, καυλία ὀρθὰ... μέλανα... τὸν δὲ καρπὸν ἐν θυλακίοις χλωροῖς ὥσπερ ἐρεβίνθου, τρίγωνον, etc. Quæ sunt Plinianis prorsus gemina, pariaque. Pingitur a Dodonæo, p. 362. In officinis retinet

liculis nigris, rectis, foliis labruscæ : fert folliculos verius, quam acinos, virides, similes ciceri : in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia, nigrescitque : quum taminiæ[3] rubentes norimus acinos, sciamusque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis[4] ad purgationem uti non censuerim, propter ancipitem strangulationem : nec ad pituitam oris siccandam[5], fauces enim
2 lædunt. Phthiriasi[6] caput et reliquum corpus liberant triti, facilius admixta sandaracha : item pruritu, et psoris[7]. Ad dentium dolores[8] decoquuntur in aceto, ad aurium vitia, rheumatismum cicatricum[9], hulcerum manantia. Flos tritus

nomen : Gallia pedicularem vocat, *l'herbe aux poux*. Et vetus illa quidem appellatio est, Scribonio quoque Largo agnita, Comp. VIII, ad capitis dolorem : « Σταφίδος ἀγρίας, quam herbam pediculariam, quod pediculos necat, quidam appellant. » H.—*Delphinium Staphisagria* (*Polyand. Trigyn.* gen. 1327 Pers. *Ranuncul.* Juss.); hab. in Europa meridionali. Ed.

3. *Quum taminiæ rubentes.* Eam Plinius innuit, quam silvestrem vitem Dioscorides vocat; quæ paulo post describitur, et ampelos agria nominatur, et quæ Theophrasto athragena vocatur. Dal.

4. *His nucleis*, etc. Dioscorid. iisdem verbis, IV, 156. Hard.

5. *Nec ad pituitam oris siccandam.* Hoc est, trahendam, et exhauriendam. Nam Dioscoride teste, loc. cit. plurimam pituitam commanducata trahit : διαμασσηθεῖσα δὲ φλέγμα ἄγει πλεῖστον. Hard.

6. *Phthiriasi.* Iisdem verbis Dioscor. l. c. Et Theod. Prisc. lib. I, cap. 4 : « de pediculosis: Staphidos agriæ unciis II. Sandaracæ uncia una, cum oleo et aceto, postquam contriveris, omne corpus perungendum est. » Atque inde sane pedicularis appellationem traxit. Nam φθεῖρες, Græcis pediculi sunt. Hard.

7. *Item pruritu, et psoris.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Ad dentium dolores.* Dioscor. iterum loc. cit. Hard.

9. *Rheumatismum cicatricum.* Ap. Diosc. est : οὖλά τε ῥευματιζόμενα στέλλει, καὶ ἄφθας τὰς ἐν στόματι θεραπεύει μετὰ μέλιτος. « Rheumatismum gingivarum sistit; hulcera oris manantia cum melle sanat. » Sic Ruellius cum Plinio. Mallem vertere, « hulcera oris depascentia. » Deceptus est Plinius in vocibus οὐλὴ et οὖλον. Dal.— *Rheumatismum.* Quid rheumatismus cicatricum sit, nec scio ego, nec quisquam medicorum scit. Suspicor vero apud scriptorem græcum, a quo hæc accepta, legisse Plinium, id quod apud Dioscoridem hodieque exstat, IV, 156 : οὖλά τε ῥευματιζόμενα, hoc est, *gingivarum fluxiones*, quas Græci rheumatismos vocant : deceptum

in vino contra serpentes bibitur : semen enim abdicaverim, propter nimiam vim ardoris. Quidam[10] eam pituitariam vocant, et plagis serpentium utique illinunt.

XIV. Labrusca[1] quoque œnanthen fert, satis dictam : 1
quæ a Græcis ampelos agria appellatur, spissis et candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice : fert uvas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie[2] mulierum purgant, et varos[3] : coxendicum et lumborum vitiis tusæ 2
cum foliis et succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alvi[4] ciet : ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam vulgus uvam taminiam vocat. Utuntur ea pro amuleto : et ad exspuitionem sanguinis[5] quoque adhibent, non ultra

porro affinitate vocum οὐλὰς intellexisse, quæ vox cicatrices sonat. Nisi forte, ut diximus cap. 4, humentia adhuc vulnera intelligit. H.

10. *Quidam eam pituitariam.* Quod pituitam, ut dictum est, e capite eliciat : quod Galenus confirmat de Facult. simpl. med. VI, 161 : ἐκφλεγματίζει. Hard.

XIV. 1. *Labrusca.* Lib. XII, cap. 61. Sic quoque fere describitur a Diosc. IV, 183 : Ἄμπελος ἀγρία κλήματα ἀνίησι μακρὰ, ὡς ἀμπέλου, ξυλώδη, τραχέα, φλοιοῤῥαγοῦντα... καρπὸν δὲ βοτρυδίοις μικροῖς ὅμοιον, πεπαινόμενον ἐρυθρόν. « Sarmenta vitis modo longa emittit, eaque lignosa, aspera, et rimosa cortice... fructum exiguis uvis similem, atque, ubi maturitatem est assequutus, rubentem. » Hæc vitis silvestris Dodonæi est, pag. 396, ut diximus XXI, 50. H. — *Tamus communis* (*Diœc. Hexand.* gen. 2234 Pers. *Asparag.* Juss.). Ed.

2. *Quæ cutem in facie.* Maculas a sole contractas, cæterasque omnes hujusce vitis uva purgari, scribit Dioscor. l. c. Hard.

3. *Et varos.* Sequuti sumus fidem exemplarium MSS. Regg. Colb. etc. neglecta librorum, qui sunt hactenus editi, scriptura, quæ erat ejuscemodi : « Et variis coxendicum et lumborum vitiis. » Dioscor. IV, 181 : Ἀποκαθαίρουσι καὶ πάντα σπῖλον, « omnem maculam in facie expurgant. » Est autem varus, ut alibi diximus, macula in facie. H.

4. *Humorem alvi.* Aquas quæ alvo continentur : ὑδατώδεις καθαίρει, inquit Dioscor. loc. cit. δίδοται δὲ καὶ ὑδρωπικοῖς, « aquosa purgat : ideo hydropicis datur. » Celsus item, III, 21, quanquam is uvam taminiam, quam præberi hydropicis præcipit, falso, ut dictum est, σταφίδα ἀγρίαν vocat. Hard.

5. *Ad exspuitionem sanguinis.* Quum is crassus, et viscida pituita permixtus, faucibus adhæret, et strangulationis periculum affert.

gargarizationes, et ne quid devoretur[6], addito sale, thymo aceto mulso. Ideo et purgationibus ancipitem putant.

1 XV. Est huic similis, sed in salictis nascens[1]: ide distinguitur nomine, quum eosdem usus habeat, et sali castrum vocatur. Scabiem[2] et pruriginem hominum qua drupedumque aceto mulso trita hæc efficacius tollit.

1 XVI. Vitis alba est[1], quam Græci ampeloleucen[2], ali ophiostaphylon, alii melothron, alii psilothrum, alii ar chezostin, alii cedrostin, alii madon appellant. Hujus sar menta[3] longis et exilibus internodiis geniculata scandunt
2 Folia pampinosa[4] ad magnitudinem ederæ, dividuntur u vitium. Radix alba, grandis, raphano similis initio: ex e caules asparagi similitudine[5] exeunt. Hi decocti in cib

DAL. — *Ad.* Contra exscreationem sanguinis. HARD.

6. *Et ne quid devoretur.* Ita ut ne quid sorbeatur ex eo decocto, vel glutiatur. HARD.

XV. 1. *Est huic similis, sed in sal. nascens.* Hæc est glycypicron Dodonæi, et ut quidam volunt, melothron Theophrasti. DAL. — *Solanum Dulcamara* (*Pentand. monog.* gen. 506 Pers. *Solan.* Juss.)? ED.

2. *Scabiem.* Scrib. Larg. Comp. CCXLIII: « Ad papulas in capite effervescentes, vel qualibet parte corporis totius pruriginem, staphis agria trita, etc. Item alumen liquidum ex aceto, staphide agria adjecta, etc. » HARD.

XVI. 1. *Vitis alba est.* Ita Dioscorid. VI, 184: Ἄμπελος λευκὴ, οἱ δὲ ὀφιοστάφυλον, οἱ δὲ χελιδόνιον, ἢ μήλωθρον, ἢ ψίλωθρον, ἢ ἀρχέζωστιν, ἢ ἄγρωστιν, ἢ κέδρωστιν καλοῦσι. Habet eadem libelli ejus auctor, qui Kiranidum Kirani falso inscribitur p. 13. Hipp. de fist. t. 6, p. 686: Τῆς ἀμπέλου τῆς ἀγρίας, ἣν ἔνι καλοῦσι ψιλώθριον. De causa huj appellationis dicemus XXXII, 2(A Dodonæo pingitur, p. 395. Vis a nobis in horto Regio: Gallis *couleuvrée.* HARD. — *Bryonia dioic* (*Monœc. monad.* gen. 2162 Pers *Cucurbit.* Juss.); hab. in Europæ e Barbariæ sepibus. ED.

2. *Ampeloleucen.* Ἄμπελον λευκὴν a radicis colore. Ὀφιοστάφυλον, quas anguina uva, quod in sepibus na scitur, in quibus angues plerum que latent, etc. H.

3. *Hujus sarmenta*, etc. Dioscor ll. cc. et auctor Kiranidum Kirani p. 14. HARD.

4. *Folia pampinosa.* Folia pam pinis seu claviculis instructa tor tilibus, similia ederaceis, sativam vitem imitantur. Dioscorid. ll. cc. Ταύτης τὰ κλήματα, καὶ τὰ φύλλα, καὶ αἱ ἕλικες, ὅμοια τῇ ἡμέρῳ ἀμπέλῳ, etc. HARD.

5. *Ex ea caules aspar. similitudin.* Diosc. loc. cit. Ταύτης οἱ ἀσπάραγοι

alvum et urinam cient. Folia[6] et caules exhulcerant corpus : utique hulcerum phagedænis et gangrænis, tibiarumque[7] tædio cum sale illinuntur. Semen[8] in uva raris acinis dependet, succo rubente, postea croci. Novere id qui coria perficiunt : illo enim utuntur. Psoris et lepris illinitur[9] : lactis abundantiam facit[10] coctum cum tritico, potumque. Radix numerosis utilitatibus[11] nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie[12], varosque, et lentigines, et sugillata emendat, et cicatrices : eademque[13] præstat decocta in oleo. Decoctæ[14] 3
datur et comitialibus potus : item mente commotis[15], et vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquanto sensus purgat[16]. Illa

κατὰ τὴν πρώτην ἐκβλάστησιν ἑφθοὶ ἐσθίονται, οὔρησιν καὶ κοιλίαν κινοῦντες. Hard.

6. *Folia*. Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit. et auctor proxime laudatus, p. 10. Hard.

7. *Tibiarumque*. Tibiarum putridis hulceribus, καὶ σαπροκνήμων ἑλκῶν, inquit Diosc. ll. cc. H.

8. *Semen*. Dioscor. καρπὸν, fructum dixit : quod Plinius, ut ei solemne est, semen transtulit. Καρπὸν δὲ, inquit ille, ἔχει βοτρυοειδῆ, πυῤῥὸν, ᾧ φιλοῦται τὰ δέρματα. « Fructum gerit racemosum, rufum, quo coria depilantur. » Sic etiam auctor Kiranidum Kirani, p. 14. H.

9. *Psoris et lepris illinitur*. Diosc. loc. cit. et auctor libri, cui titulus Kiranidum Kirani, pag. 13. H.

10. *Lactis abundantiam facit*, etc. Auctores mox laudati ll. cc. H.

11. *Radix numerosis utilitatibus*, Totidem verbis Diosc. loc. cit. et auctor modo laudatus, p. 13. H.— Ad eosdem fere usus etiamnunc commendatur bryoniæ radix. Confer. Geoff. Mat. med. t. III, p. 222. Ed.

12. *Vitia cutis in facie*. Dioscor. ll. cc. et auctor proxime citatus, pag. 12. Hard.

13. *Eademque*. Diosc. loc. cit. H.

14. *Decoctæ*. Radicis videlicet : atque ita sane Dioscor. loc. cit. et auctor Kiranidum Kirani, p. 13 : « Ad epilepsiam, inquit, bibitum ℈ 1 per annum quoque die cum oxymelle. » Hard.

15. *Item mente commotis*. Diosc. loc. cit. et auctor appellatus p. 13. H. — Cf. Geoffr. loc. cit. Ed.

16. *Sensus purgat*. Ni codicum manu exaratorum consensus obstaret, qui hanc lectionem pertinaciter tuentur, scriberem intrepide *sensus turbat* : tum ita, ut quidem videtur, postulante sententia : ut quum prius opitulari mente commotis, et vertigine laborantibus dixerit, nunc largiorem usum ejus cavendum admoneat, ne sensum perturbet : tum vero Dioscoride, IV, 184, de bryonia similiter tradente, ὑποταράττει δ' ἐνίοτε τὴν

vis præclara [17], quod ossa infracta extrahit in aqua, imposita, ut bryonia: quare quidam [18] hanc albam bryoniam vocant. Alia [19] vero nigra efficacior in eodem usu cum
4 melle et thure. Suppurationes incipientes discutit [20], veteres maturat et purgat. Ciet menses [21] et urinam. Ecligma [22] ex ea fit suspiriosis, et contra lateris dolores, vulsis, ruptis. Splenem [23] ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur [24] eadem cum fico et pterygiis digitorum. Ex vino secundas [25] feminarum apposita trahit: et pituitam [26], drachma pota in aqua mulsa, succus radicis. Colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se [27] et cum ervo, lætiore quodam colore et cutis teneritate mangonizat corpora [28]. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugatque

διάνοιαν. Et auctor libelli, qui Kiranidum Kirani falso inscribitur, p. 13: « Turbat autem ventrem, et sensum, et apposita quoque secundinam educit, etc. » HARD.

17. *Ille vis præclara.* Dioscorid. l. c. Ἀνάγει δὲ καὶ ὀςᾶ λεία καταπλασσομένη. Sic etiam auctor Kiranidum Kirani, pag. 9, sq. HARD.

18. *Quare quidam.* In quibus est Dioscor. IV, 184, et auctor Kiranidum Kirani, pag. 8 et 13. Galenus quoque de simpl. med. Fac. VI, 34, p. 155. HARD.

19. *Alia.* De qua cap. sq. H.

20. *Suppurationes incip. discutit.* Redit ad vitem albam, cujus dotes absolvit. Inflammationes discutere, ac rumpere abscessus scribit Dioscorid. loc. cit. HARD.

21. *Ciet menses.* Diosc. et Kiran. auct. pag. 13. HARD.

22. *Ecligma.* Diosc. loco citato: Ἐκλεικτὸν δὲ μετὰ μέλιτος δι' αὐτῆς, τοῖς πνιγομένοις, καὶ δυσπνοῦσι, καὶ βήσσουσι, πλευρά τε ἀλγοῦσι, καὶ ῥήγμασι, καὶ σπάσμασι δίδοται. HARD.

23. *Splenem.* Dioscor. et Kiranidum auctor ll. cc. Apuleius quoque, cap. 66. HARD.

24. *Illinitur.* Dioscor. l. c. Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 155. H.

25. *Ex vino secundas*, etc. Diosc. loc. cit. Προστεθεῖσα ὑςέρᾳ, ἔμβρυα καὶ δεύτερα ἐπισπᾶται. « Apposita, sive in pesso subdita, partus et secundas morantes trahit. » Sic et Kiranidum auctor, p. 13. HARD.

26. *Et pituitam.* Diosc. loc. cit. Χυλίζεται δὲ ἡ ῥίζα αὐτῆς ἔαρος· πίνεται δὲ σὺν μελικράτῳ ὁ χυλὸς... ἄγων φλέγμα. « Succus e radice vere exprimitur, qui ex aqua mulsa potus... pituitam trahit. » H.— Hydropicorum aquas subducit; viscerumque obstructiones tollit. Cf. Geoffr. loc. sup. cit. ED.

27. *Qui illitus per se*, etc. Diosc. l. c. et auct. Kir. p. 12. HARD.

28. *Corpora.* Addunt Gron. et Al. *serpentes fugat*, quæ duo verba ignorant codd. manu exarati. ED.

corpus, si statim bina stadia ambulentur : alias urit, nisi frigida abluatur. Jucundius hoc idem præstat nigra vitis; quoniam alba pruritum affert.

XVII. Est ergo et nigra[1], quam proprie bryoniam vo- 1
cant, alii Chironiam, alli gynæcanthen, aut aproniam similem priori, præterquam colore. Hujus enim nigrum esse diximus[2]. Asparagos[3] ejus Diocles prætulit veris asparagis in cibo, urinæ ciendæ, lienique minuendo. In frutectis et arundinetis maxime nascitur. Radix foris nigra[4], intus buxeo colore, ossa infracta vel efficacius[5] extrahit, quam supra dicta. Cæterum[6] eidem peculiare est, quod jumentorum cervicibus unice medetur. Aiunt si quis villam ea præcinxerit[7], fugere accipitres, tutasque fieri villaticas[8] alites. Eadem in jumento homineque, flemina[9], aut san-

XVII. 1. *Est ergo et nigra*, etc. De qua Diosc. IV, 185 : Ἄμπελος μέλαινα, οἱ δὲ βρυωνία μέλαινα, οἱ δὲ Χειρώνιον ἄμπελον. Eadem ex Crateva refert Nicandri Schol. in Ther. p. 39. Colore tantum ab alba discrepat : in Saxonia, Westphalia, Pomerania gignitur, ut Dodonæus testatur, p. 395. H. — *Est ergo et nigra.* Recentioribus dicitur *Bryonia alba.* Baccas nigras habet; ut prior, habitat in sepibus. Ed.

2. *Nigrum esse diximus.* Nempe sup. cap. Hard.

3. *Asparagos.* Et post Dioclem Diosc. IV, 185. Hard.

4. *Radix foris nigra.* Totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

5. *Vel efficacius.* At Diosc. ἧττον μέντοι ἐνεργεῖ, *inefficacius prodest.* Dioscoridem sequitur Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 155. H.

6. *Cæterum.* Diosc. ll. cc. H.

7. *Si quis villam ea præcinxerit.* Ita scripsimus ex vestigiis veterum codicum, pro *tinxerit*, quod est insulsum. Hard.

8. *Villaticas.* Gallinas videlicet : quibus præterea vitis alba utilis est contra pituitam, ut dictum est lib. X, cap. 78. Hard.

9. *Flemina.* Decurtatum hunc locum Barbarus, et conclamatum putavit. In libris vulgatis, « phlegma, aut sanguinem, qui se ad talos dejecerit. » Ubi Dalecampius, « in podagra, inquit, et articulari morbo. » Egregium vero medicum, *flemina*, non *phlegmata*, legere oportuit, ex MSS. Regg. Colb. aliisque : et quid essent flemina, tum ex Plinio, tum ex Festo, Caproque, tum ex Plauto discere. Festus enim : « Flemina, inquit, dicuntur, quum ex labore viæ sanguis defluit circa talos. » Et Caper Grammaticus, de Orthogr. « Flemina est, ubi abundant crura sanguine. Plemina, quum in manibus vel in pedibus callosi sunt sulci. » Plaut. Epidic.

guinem, qui se ad talos dejecerit, circumligata sanat. Et hactenus de vitium generibus.

1 XVIII. Musta differentias habent naturales has, quod sunt candida, aut nigra, aut inter utrumque: aliaque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum: cura[1] differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixisse conveniat. Mustum[2] omne stomacho inutile, venis jucundum. A balineis[3] raptim et sine interspiratione potum, necat.
2 Cantharidum naturæ[4] adversatur. Item serpentibus, maxime hæmorrhoidi, et salamandræ. Capitis dolores facit, et gutturi inutile: prodest renibus, jocineri, et interaneis vesicæ: col-lævat[5] enim ea. Privatim contra buprestim valet. Contra[6]

act. V, sc. 2, v. 5: « Dico ego tibi jam, ut scias, Alium tibi te comitem melius quærere: ita, dum te sequor, Lassitudine invaserunt misero in genua flemina. » Rursumque in Pseudolo, act. IV, sc. 7, v. 92, et Pœn. act. III, sc. 1, v. 67. Quin etiam, vel si *phlegma* hoc loco Plinius, non *flemina* diceret, de alio morbo, quam de podagra, accipi hoc a Dalecampio oportuit; nempe pro eo quem alio nomine Latini boam vocavere, auctore Festo: « Boa, inquit, crurum tumor viæ labore collectus appellatur, » unde hæc ipsa ei qui eo morbo tenetur, hæc sit appellatio. Glossarium vetus, Βόα, ὁ τοὺς πόδας φλεγμαίνων.

XVIII. 1. *Cura*. Ars, industriaque hominum. Hard.

2. *Mustum*. Vinum novum: unde musteum vocatur, quidquid novellum, inquit Nonius. Hard.

3. *A balineis*, etc. Diosc. in Alex. c. 34: Καὶ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ ποθὲν, ἢ ἄκρατος πολὺς, καὶ γλυκὺς οἶνος ποθείς, etc. « Aqua etiam frigida unico haustu, ac sine interspiratione bibita, aut meracum vinum, passumve liberalius haustum, præsertim a balneo, aut cursu, et concitatione quavis exercitatione, strangulatus ac dolores infert. » Hard.

4. *Cantharidum naturæ adversatur*. Adversus cantharidas vinum dulce liberalius hauriendum monet Diosc. in Alex. c. 1. Hard.

5. *Collævat*. Læviorem facit vesicam et magis lubricam. Egimus de hac voce XVII, 35. Cave Stephano credas, qui *collevare* putat hic esse ἐπικουφίζειν, quum potius sit ἐπιλεαίνειν. Hard. — Gron. et Al. *collevat*. Ed.

6. *Contra meconium*. Scrib. Larg. comp. CLXXX: « Ad opium, sive meconium: Prodest et vini cyathus, et passi, et olei cyathus... Item vinum et acetum pari mensura datum ex aqua mulsa cum rosa ejus mensuræ, ita ut ista subinde cogatur rejicere, etc. » Opium, sive meconium, papaveris viridis succus est. Potum facit capitis gravitatem, gelationem et livorem artuum... Præterea spirationem impedit,

meconium, lactis[7] coagulationem, cicutam, toxica[8], dorycnium, ex oleo potum, redditumque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, jucundius passi mustum[9], et quod minorem capitis dolorem afferat.

XIX. Vini genera differentiasque perquam multas ex- 1
posuimus[1], et fere cujusque proprietates. Neque ulla[2] pars difficilior tractatu, aut numerosior: quippe quum sit tardum[3] dictu, pluribus prosit an noceat: præterea quam ancipiti eventu potu statim auxilium fit, aut venenum? Etenim de natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Unum de dando eo volumen Asclepiades condidit, ab eo cognominatum[4]: qui vero postea de volumine illo disseruere, innumera. Nos ista romana gravitate, artiumque liberalium appetentia, non ut medici, sed ut[5] judices salutis humanæ, diligenter distinguemus. De generibus singulis disserere immensum et inexplicabile est, discordibus medicorum sententiis.

XX. Surrentinum veteres maxime probavere: sequens 1
ætas Albanum aut Falernum. Deinde alia alii iniquissimo genere decreti, quod cuique gratissimum, cæteris omnibus pronuntiando. Quin, ut constarent[1] sententiæ, quota portio tamen mortalium his generibus posset uti? Jam vero nec proceres usquam sinceris. Eo venere mores, ut nomina

mentem soporat, sensusque abalienat, etc. Hæc idem Scribonius Largus, loc. cit. Hard.

7. *Lactis.* Lac potum, si in stomacho coagulatur, et congelatur, hominem præfocat. Vide Scrib. Larg. comp. cxcvii. Hard.

8. *Toxica.* Toxicum genus est veneni nobis haud satis exploratum. De dorycnio diximus XXI, 105. Hard.

9. *Jucundius passi mustum.* Vini nempe dulcis mustum. Hard.

XIX. 1. *Vini genera... exposuimus.* Lib. XIV, capp. 8, 9, 10. H.

2. *Neque ulla.* Gron. et Al. ante Hard. *neque est ulla.* Ed.

3. *Tardum dictu.* Ita libri omnes. Forte, *arduum dictu.* Hard.

4. *Cognominatum.* MS. Reg. 2, *cognominatus.* Brot.

5. *Sed ut judices.* Codices aliqui manu exarati *indices.* Hard.

XX. 1. *Quin, ut constarent.* Quamvis constarent sententiæ. Hard.— *Usquam.* Gr. et Brot. *umquam.* Ed.

modo cellarum veneant[2], statimque in lacubus vindemiæ adulterentur. Ergo hercle, mirum dictu, innocentius jam est quodcumque et ignobilius. Hæc tamen facere constantissime videntur victoriam[3], quorum[4] mentionem fecimus. Si quis hoc quoque discrimen exigit[5], Falernum nec in
2 novitate, nec in nimia vetustate corpori salubre est. Media ejus ætas a quinto decimo anno incipit. Hoc non rigido potu[6] stomacho utile, non item in calido. Et in diutina tussi[7] sorbetur merum utiliter a jejunis : item in quartanis. Nullo æque venæ excitantur. Alvum sistit, corpus alit. Creditum[8] est obscuritatem visus facere : nec prodesse nervis, aut vesicæ. Albana nervis utiliora[9]. Stomacho minus[10], quæ sunt dulcia : austera vel Falerno utiliora. Concoctionem minus adjuvant : stomachum modice implent. At Surrentina[11] nullo modo, nec caput tentant : stomachi et intestinorum rheumatismos cohibent. Cæcuba jam non gignuntur.

1 XXI. At quæ supersunt Setina, cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrentina, austeritatis Albana, vehementiæ

2. *Ut nomina modo cellarum veneant*. Pendebat enim e doliis, vinariisque vasis tabula, in qua vini solum natale, et ætas scribebatur, ac quo tempore, quibusve consulibus esset conditum. Juvenal. Satyr. V : « cujus patriam titulumque senectus Delevit, multa veteris fuligine testæ. » Brod. I, 3. Dal.

3. *Videntur victoriam*. Gronov. et Al. ante Hard. *videntur sententiæ victoriam*. Ed.

4. *Quorum*. Surrentinum, Albanum, Falernum. In quibus et ætatis differentia est. Hard.

5. *Exigit*. Gron. *exigat*. Ed.

6. *Hoc non rigido potu*, etc. Non adeo frigido potu. Hard.

7. *Et in diutina tussi*, etc. Plin. Val. I, 58, iisdem fere verbis. H.

8. *Creditum*. Credidit Diosc. V, 10 : Κύστει ἄθετος, καὶ ἀμβλυωποῦσι. « Vesicæ nocet, et iis qui visus hebetudinem sentiunt. » Hard.

9. *Albana nervis utiliora*. Diosc. loc. cit. Ἀλβανὸς... τοῦ νευρώδους ἧττον κακωτικός. Hard.

10. *Stomacho minus*. Stomacho minus utilia ex Albanis, ea quæ sunt dulcia. Diosc. loc. cit. Ὁ δὲ Ἀλβανὸς ... ἔγγλυκος, ἐμπνευματῶν στόμαχον. . . παλαιωθεὶς δὲ οὗτος, αὐστηρὸς γίνεται. Hard.

11. *At Surrentina*. Diosc. totidem verbis loc. cit. Ὁ δὲ Συρεντῖνος, αὐστηρὸς ἱκανῶς ἐστιν, ὅθεν ἐντέρων καὶ στομάχου ῥεῦμα ἵστησι· κεφαλῆς τε ἧττον ἅπτεται. Hard.

minus Falerna[1] habent. Ab his Statana non longo intervallo abfuerint. Alvo citæ[2] Signinum maxime conducere indubitatum est.

XXII. Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur 1
vires, sanguis, colosque hominum. Hoc quoque distat orbis
medius[1], et mitior plaga a circumjectis : quantum illi fe-
ritas facit roboris, tantum nobis hic succus. Lactis potus
ossa alit, frugum nervos, aquæ carnes. Ideo minus ru-
boris est in corporibus illis, et minus roboris, contraque
labores patientiæ. Vino modico nervi juvantur, copiosiore
læduntur : sic et oculi. Stomachus recreatur : appetentia
ciborum[2] invitatur : tristitia et cura hebetatur : urina et
algor expellitur : somnus conciliatur. Præterea vomitiones 2
sistit : collectiones extra lanis humidis impositis mitigat.
Asclepiades utilitatem vini æquari vix Deorum potentia
pronuntiavit[3]. Vetus copiosiore aqua miscetur, magisque
urinam expellit : minus siti resistit. Dulce minus inebriat,
sed stomacho innatat[4] : austerum facilius concoquitur. Le-
vissimum est, quod celerrime inveteratur. Minus infestat
nervos[5], quod vetustate dulcescit. Stomacho[6] minus utile
est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue et au-
sterum minus alit, magis stomachum nutrit[7]. Celerius per

XXI. 1. *Falerna*. Gronov. et Al. ante Hard. *Surrentino...Albano...Falerno* : nempe τῷ *habent* omisso, nobiscum tamen facit Gron. in not. Ed.

2. *Alvo citæ*. Vide quæ diximus in eam rem XIV, 8. Hard.

XXII. 1. *Orbis medius*. Zona, ut aiunt, temperata, torridam inter gelidamque media. Hard.

2. *Appetentia ciborum*. Martial. V, LXXIX : « Post hæc omnia forte si movebit Bacchus, quam solet, esuritionem, etc. » Hard.

3. *Potentia pronuntiavit*. Gron. et al. *potentia posse pronuntiavit*. Ed.

4. *Stomacho innatat*. Stomachum inflare, ϛομάχου πνευματωτικόν, dixit Diosc. V, 8. Hard.

5. *Minus infestat nervos*. Et renes. Diosc. V, 11 : Οἱ μέν τοι παλαιοὶ, καὶ γλυκεῖς, πρὸς τὰ περὶ νέφρους ἐπιτηδειότεροι. Hard.

6. *Stomacho*. Quod pingue est, et idem nigrum, stomacho minus utile est. Diosc. V, 11 : Οἱ δὲ παχεῖς καὶ μέλανες κακοϛόμαχοι, φυσσώδεις· σαρκὸς μέντοι γεννητικοί. H.

7. *Minus alit, magis stomachum nutrit*. Et Cels. II, 24, inter ea quæ stomacho idonea sunt, vinum

urinam transit[8], tantoque magis capita tentat : hoc et in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inveteratum[9], insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitavere. Jam et patres familias ætatem addi

3 his, quæ per se cariem traxere[10]. Quo certe vocabulo satis consilii dedere prisci[11] : quoniam et in materiis cariem fumus erodit : at nos e diverso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida hæc vetustate insalubria[12] fiunt. Quo generosius[13] vinum est, hoc magis vetustate crassescit, et in amaritudinem corpori minime utilem coit. Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliva[14] innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media.

austerum annumerat, licet jam asperum sit. Hard.

8. *Celerius per urinam transit.* Hæc pariter Diosc. V, 9, 11. Idcirco fortassis hydropicis dari Celsùs idem jubet, I, 21, « vinum austerum, sed quam tenuissimum. » H.

9. *Vinum si sit fumo inveteratum.* Dolia vel apothecas ipsas iis locis superponebant, unde fumum accipere, et vetustatem facilius citiusque mentiri vina possent. Hinc Venusinus poeta Od. III, 8, laudat « Amphoram fumum bibere institutam. » Hard.

10. *Ætatem addi his quæ per se cariem traxere.* Patres familias *etiam* excogitavere *quemadmodum* adderetur ætas iis, quæ vetustatem per se *sine fumo* acquirerent. — Ita legi oportere non modo codices Regg. Colb. Ch. suadent, sed et ipsa loci sententia, cujus acumen Dalecampium fugit. Contrario plane sensu in libris vulgatis hactenus legebatur, *ætatem ademere his.* Hard.

11. *Consilii dedere prisci.* Non esse a fumo, sed ab ipsa vini indole, cariem vetustatis exspectandam. Hard.

12. *Insalubria fiunt.* Sic et Chiffl. Gronov. et Al. ante Harduin. *salubria.* Ed.

13. *Quo generosius vinum.* Vide quæ in eam sententiam diximus, XIV, 6. Hard.

14. *Sua cuique vino saliva.* Suus cuique vino nativus sapor, *sine ulla conditura*, saluberrimus est. Hoc est, suus naturalis sapor, sine ullo condimento. Hoc enim vocabulo illud expressit, quod prolixius Colum. XII, 19, cui titulus est, « De pluribus generibus conditurarum, quibus vinum confirmatur : Quæcumque vini nota, inquit, sine condimento valet perennari, optimam esse eam censemus : nec omnino quidquam permiscendum, quo naturalis sapor ejus infuscetur. » Salivam pro gustu, seu sapore, alii dixere. Pers. Sat. *VI*, 24:

XXIII. Corpus[1] augere volentibus, aut mollire[2] alvum, conducit inter cibos bibere. Contra minuentibus, alvumque cohibentibus[3], sitire in edendo, postea parum bibere. Vinum jejunos bibere[4], novitio invento, inutilissimum est[5] curis, vigoremque animi, ad procinctum[6] tendentibus: somno vero ac securitatibus[7] jamdudum hoc fuit, quod 1

« Turdorum nosse salivam. » Prop. El. IV, 9: « Et Methymnæi græca saliva meri. » Hoc est, vini græci sapor. Hard.

XXIII. 1. *Corpus augere volentibus.* Non sitire, et cibos modice proluere, optimum est præceptum. Diosc. Dal.

2. *Aut mollire alvum*, etc. Galen. Comm. 4, aph. 83, tom. IX. H.

3. *Alvumque cohibentibus.* Galen. loc. cit. Hard.

4. *Vinum jejunos bibere, novitio invento, inutilissimum est curis*, etc. Hunc locum summa fide repræsentamus totidem apicibus ac syllabis, quot in codd. R. et Colb. vidimus: serie ipsa orationis ita legi postulante. Corruperant mirum in modum interpolatores, hoc modo: « inutilissimum est. Curas vigoremque animi impedit ad procinctum, etc. » Cæterum hunc morem carpit auctor, inventumque novitium, quod superius attigit XIV, 28: « Tiberio Claudio principe ante hos annos XL institutum, ut jejuni biberent, potusque vini antecederet cibos, etc. » Extremo Tiberii anno id excogitatum indicat. De hoc Tiberiani ævi, consequentiumque temporum more, Plutarch. Symp. VIII, qu. 9, p. 734: Μέγα δὲ καὶ τὸ τῶν καλουμένων προπομάτων· οὐδὲ γὰρ ὕδωρ οἱ παλαιοὶ πρὶν ἐντραγεῖν ἔπινον· οἱ δὲ νῦν ἄσιτοι προμεθυσθέντες ἅπτονται τῆς τροφῆς διαβρόχῳ τῷ σώματι καὶ ζέοντι, λεπτὰ καὶ τομὰ καὶ ὀξέα προσφέροντες, ὑπέκκαυμα τῆς ὀρέξεως, etc. « Magnum etiam illud de præbibitionibus, quas vocant propomata. Nam antiqui ne aquam quidem biberunt ante quam edissent: nunc ante cibum vino oppleti, humefacto ac fervescente corpore cibum aggrediuntur, tenuia et acuta et vi incidendi prædita ad appetitum excitandum ingerentes, etc. » Et hanc consuetudinem Juvenalis attigit Sat. VI, vs. 423: « tandem illa venit rubicundula, totum Œnophorum sitiens, plena quod tenditur urna, Admotum pedibus: de quo sextarius alter Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim. » Quandoque pro vino mulsum ante cibos pariter præsumebant, teste Horatio, Sat. II, IV, v. 25: « Vacuis committere venis Nil nisi lene decet: leni præcordia mulso Prolueris melius. » Hard.

5. *Inutilissimum est.* Galen. Comment. aphor. 28, lib. VI. Dalec.

6. *Ad procinctum.* Ad bellicam expeditionem, sive potius ad serias res agendas, animum intendentibus. Hard.

7. *Somno vero ac securitatibus.* Ad somnum, inquit, conciliandum, abigendasque curas, jamdudum in usu vinum fuit. Adhibuit enim Helena, etc. Hard.

Homerica illa Helena[8] ante cibum ministravit. Sic quoque in proverbium cessit, sapientiam vino obumbrari[9]. Vino debemus[10] homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere[11] utilissimum : itemque jugi superbibere[12]. Ebrietatem quidem frigidæ potus[13] ex-
2 templo discutit. Meracis potionibus[14] per viginti dies ante

8. *Homerica illa Helena*. Odyss. Δ, v. 19 : Ἔνθ' αὖτ' ἄλλ' ἐνόησ' Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα. Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων. Hard.

9. *Sapientiam vino obumbrari*. Eo pertinent Græcorum illæ sententiæ : Οἶνον οὐκ ἔχειν πηδάλια, κάτοπτρον εἴδους χαλκός ἐς', οἶνος δὲ νοῦ. Ac rursum hoc Xenophontis in Symposio : Τὸν οἶνον κατὰ τὰς τῶν ἀνδρῶν ψυχὰς, ὥσπερ μανδραγόραν τὰς λύπας κοιμίζειν · τὰς δὲ φιλοφροσύνας ἐγείρειν, ὥσπερ ἔλαιον φλόγα. Lepide hoc Aristophanes, τὸ δὲ ζῆν, εἰπέ μοι, τί ἐςι; B. τὸ πίνειν, φημ' ἐγώ. Idem et perquam venuste, vinum ἀφροδίτης εἶναι γάλα scribit. Rhod. cap. et lib. XXVIII. Dalec. — *Sapientiam*. Et est in Proverbiis Ecclesiasticis, duo esse quæ sapientem etiam virum a mente dejiciant, vinum et mulieres. Eccl. XIX, 2. H.

10. *Vino debemus*. In MSS. Regg. Colb. Ch. *vino damus*. Hard. — Brot. et ed. princ. *vino damus*. Ed.

11. *Interponere*. Usus hac voce Martial. Ep. I, cvii : « Interponis aquam subinde, Rufe; Et si cogeris a sodale, raram Diluti bibis unciam Falerni. » Et Sueton. in Vesp. « Inediam unius diei per singulos menses interponebat. » Hard.

12. *Itemque jugi superbibere. Ebrietatem*, etc. Forte *e jugi*, aqua videlicet, quam post compotationem superbibere utilissimum sit : quoniam, ut statim subjungitur, ebrietatem frigidæ potus discutit. — Ita libri omnes MSS. Regg. Colb. Ch. non uti correctorum vitio vulgati præ se ferunt libri, obscura plane sententia : « Itemque jugi superbibere ebrietati : quam quidem, etc. » Vini perpotationi aquam superbibere utilissimum pariter censet Diosc. V, 11 : Δεῖ μέντοι γε μετὰ τὴν οἴνωσιν ὕδωρ πίνειν, quoniam temulentiam discutit. Ne caput vina tentent, aquam superbibere et Galenus jubet, Com. 3, de vict. Rat. in morb. ac. Hard.

13. *Ebrietatem quid. frigidæ potus extemplo discutit*. Hanc quidem sententiam memorabili exemplo Celsus confirmat, in præfatione operis sui : « Ingeniosissimus, inquit, sæculi nostri medicus, quem nuper vidimus, Cassius, febricitanti cuidam, et magna siti affecto, quum post ebrietatem eum premi cœpisse cognosceret, aquam frigidam ingessit : qua ille epota, quum vini vim miscendo fregisset, protinus febrem somno et sudore discussit. » Hard.

14. *Meracis potionibus*. Meracum a mero distat omnino, quod merum sit, cui nihil : meracum, cui aquæ parum admixtum sit. Tamen meracius bibere dicuntur ii, qui vinum aqua minus diluunt. Cels. I,

Canis ortum, totidemque postea[15] suadet Hesiodus[16] uti. Merum quidem remedio[17] est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum vivum, apes, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionumque ictus, contraque omnia quæ refrigerando nocent[18]. Privatim contra hæmorrhoidas, presteras, fungos. Item contra inflationes[19] rosionesque præcordiorum, et quorum stomachus in vomitiones effunditur : et si venter aut interanea
rheumatismum sentiant. Dysentericis[20], sudatoribus, in 3
longa tussi, in epiphoris, meracum[21]. At vero cardiacis, in mamma læva merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maxime album inveterascens[22]. Utiliter etiam fovetur vino calido virilitas[23] jumentis : quo etiam[24] infuso

3 : « cibum modicum, potiones meracas, etc. » Et infra : « Vinum dilutius pueris, senibus meracius. » Iterumque : « Hieme plus esse convenit; minus, sed meracius bibere. » HARD.

15. *Totidemque postea.* Exoriente sidere id a se fieri gloriatur Anacreon. DALEC.

16. *Hesiodus.* Is quum ardet Sirius, tribus aquæ portionibus quartam vini dilutam bibi jubet, Ἔργων v. 594 : Ἐπεὶ κεφαλὴν, καὶ γούνατα Σείριος ἄζει, Τρὶς δ' ὕδατος προχέειν· τὸ δὲ τέτρατον ἱέμεν οἴνου. HARD.

17. *Merum quidem remedio est contra cicutas*, etc. Totidem verbis hæc Diosc. V, 11. Quin et canum morsus multo meracoque vino epoto sanari quidam censuere, teste Celso, V, 27. HARD.

18. *Refrigerando nocent.* Diosc. loc. cit. *refrigerando necant* : Ὅσα πλήξαντα ἢ δάκνοντα, κατὰ ψύξιν ἀναιρεῖ. Nempe, ut Celsus ait V, 27 : « Necessarium est exsorbere potionem meri vini cum pipere, vel quidlibet aliud, quo calor movendus est... Nam maxima pars venenorum frigore interimit. » H.

19. *Item contra inflationes.* Diosc. ad verbum loc. cit. Privatim contra cicutam, Scrib. Larg. Comp. CLXXIX, vinum meracum quamplurimum caldum commendat. Contra coriandrum, Comp. CLXXXV : « Coriandrum... facit raucitatem, et mentem movet. Adjuvari autem debent, qui biberunt, ex vino mero, atque plurimo, etc. » HARD.

20. *Dysentericis.* Diosc. loc. cit. Καὶ ἱφιδροῦσι, καὶ διαφορουμένοις ἁρμόζουσι, μάλιστα δὲ οἱ λευκοὶ (οἶνοι) καὶ παλαιοὶ, καὶ εὐώδεις. HARD.

21. *Meracum.* Parum dilutum. Prorsus meracum in iis ægritudinum generibus noxium fuerit. DAL.

22. *Inveterascens.* MSS. Regg. Colb. Chiffl. *inveterescens.* HARD.

23. *Virilitas.* Genitalia. HARD.

24. *Quo etiam infuso cornu.* In os. Vide quæ diximus XIV, 28. H.

cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedesque, quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu.

1 XXIV. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluberrimum liberaliter genitis[1], Campaniæ quodcumque tenuissimum: vulgo vero, quod quemque maxime juverit validum[2]. Utilissimum omnibus sacco viribus fractis[3]. Meminerimus succum esse, qui fervendo vires e musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musta additum[4] est; meliusque, si nec vasis[5] pix
2 adfuit. Marmore[6] enim et gypso aut calce condita, quis non etiam validus expaverit? In primis igitur vinum marina[7] aqua factum, inutile est stomacho, nervis, vesicæ. Resina condita[8], frigidis stomachis utilia existimantur. Non[9] expedire vomitionibus, sicut neque mustum, neque sapa, neque passum. Novitium resinatum nulli conducit. Capitis[10] dolorem

XXIV. 1. *Liberaliter genitis*. Bona corporis natura præditis. Dal. — *Liberaliter*. E liberaliori familia genitis, liberaliter educatis, ἐλευθέρως τεθραμμένοις. Hard.

2. *Validum*. Dum is integra valetudine est. Hard.

3. *Sacco viribus fractis*. Ut sacco vino vires frangerent, diximus lib. XIV, cap. 28. Hard.

4. *Cui nihil in musta additum*. Non pix, non resina, non marina aqua. Quæ condiendi causa in musta adderent primo fervore, dictum est XIV, 25. In eam rem egregie Colum. XII, 19: « Quæcumque vini nota sine condimento valet perennari, optimam eam esse censemus, etc. » Hard.

5. *Si nec vasis pix*. Vino condendo dolia picabantur, ut diximus XIV, 25. Hard.

6. *Marmore*. Vide quæ dicta sunt XIV, 24. H.—*Quis non etiam*, etc. Gron. legit, *quis non et validus*. Ed.

7. *In primis igitur vinum marina aqua*, etc. Admixta marina aqua, ut dictum fusius est, XIV, 10, 19. Quam varie marina aqua vina facititentur, docet Dioscor. V, 27: Οἱ δὲ διὰ θαλάττης οἶνοι ποικίλως σκευάζονται. Et mox: Κακοστόμαχοι μέντοι καὶ οὗτοι, etc. Sane omnia salsa aliena stomacho esse Celsus edocet, II, 25. Hard.

8. *Resina condita*. Diosc. V, 9: Οἱ δὲ πίσσαν ἢ ῥητίνην πιτυΐνην ἔχοντες, θερμαντικοὶ καὶ πεπτικοί. « Picata vina aut resinata excalfaciunt, et concoctionem adjuvant. » Et Celsus inter eas res quæ sunt stomacho idoneæ, vinum resinatum annumerat, II, 24; IV, 5. Hard.

9. *Non expedire*. Diosc. l. c. Ἀθετοι δὲ τοῖς ἐμετικοῖς. Hard. — *Vomitionibus*. Gron. et Al. ante Hard. *vomitoribus*. Ed.

10. *Capitis*. Diosc. V, 43, de

et vertigines facit : ab hoc dicta crapula est[11]. Tussientibus 3
et in rheumatismo[12] nominata prosunt. Item cœliacis et dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere[13] rubrum nigrumve magis constringit, magisque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed et picem meminisse debemus non aliud esse, quam combustæ resinæ[14] fluxum. Hoc genus vini excalfacit[15], concoquit, purgat : pectori, ventri utile : item vulvarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo[16], exhulcerationi[17], ruptis, convulsis, vomicis, nervorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc utilius id, quod sponte naturæ suæ picem resipit, picatumque[18] appellatur. Helvenaco quoque tamen nimio caput tentari convenit. Quod ad febrium valetudines attinet, certum est 4
non dandum in febre[19], nisi veteribus ægris; nec nisi declinante morbo. In acutis vero periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, et has noctu potius : di-

vino resinato : Κεφαλαλγὴς καὶ σκοτωματικός. Hard.

11. *Ab hoc dicta crapula est.* Inde, inquit, et resinæ flori, quo musta condiuntur, crapula nomen est, ut diximus XIV, 25, et ebrietati, quam vina resinata faciunt; ut latinum *crapula*, ita κραιπάλη, græcum est, ἀπὸ τοῦ τὸ κάρα πάλλειν, quasi caput vibret. H.

12. *Tussientibus et in rheumatismo.* Resina condita, mustum sapa, passum. De resinato, in primis Diosc. loc. cit. Καταῤῥοιζομένοις, καὶ βήσσουσι ἁρμόζοντες· κοιλιακοῖς, δυσεντερικοῖς, ὑδρωπικοῖς, καὶ ῥοϊκαῖς γυναιξί. Hard.

13. *In hoc genere.* Diosc. V, 43.

14. *Combustæ resinæ* Igne expressæ resinæ fluxum : ut diximus lib. XIV, initio cap. 25. Hard.

15. *Hoc genus vini excalfacit*, etc. Et has vini picati dotes Dioscorides quoque refert, l. ει totidem fere verbis. Hard.

16. *Veteri rheumatismo.* Χρονίοις ῥεύμασι, καὶ ἑλκώσεσι ταῖς ἐν βάθει. « Vetustis fluxionibus, et exhulcerationibus profundis. » Ῥευματισμὸς fluxus est mali ac noxii humoris. H.

17. *Exhulcerationi.* Profundarum, et abditarum partium. Diosc. V, 43, τοῖς ἐν βάθει ἑλκωμένοις.

18. *Picatumque.* Egimus de eo XIV, 3. Allobrogicum appellat, et eodem libro, cap. 4, Plinius, et similiter Celsus, IV, 5, atque in resolutione stomachi hoc vini genus in primis commendat. Hard.

19. *In febre.* Brot. ex Reg. 2 et edit. princ. *in febri.* Et statim mox Gron. et Al. *ægris vinum nec.* Ed.

midia enim pars periculi[20] est noctu, hoc est, spe somni, bibentibus: nec a partu abortuve, nec a libidine ægrotantibus[21], nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore nervorumque doloribus, vel faucium, aut si vis morbi circa illa intelligatur: nec in duritia præcordiorum, venarum vehementia[22]: neque in opisthotono, tetano[23]: nec singultientibus[24], nec si cum febre dyspnœa[25] sit. Minime vero oculis rigentibus, et genis[26] stantibus, aut defectis gravibusque: nec quorum conniventium perlucebunt oculi[27], palpebrisve non coeuntibus, vel si dormientibus hoc idem eveniet: aut si cruore suffunduntur

20. *Dimidia enim pars periculi.* Levius, ac minus periculum est, quum, remissa febri, alliciendi somni causa bibitur. Dalec. — *Dimidia.* Dimidio levius periculum est. Hard.

21. *A libidine ægrotantibus.* Vinum enim debilitatos jam immodica venere nervos gravius offendit. Dal.

22. *Venarum vehementia.* Concitatiore venarum pulsu. Hard.

23. *Tetano.* Cels. II, 1: « Frigus modo nervorum distentionem, modo rigorem infert: illud σπασμὸς, hoc τέτανος græce nominatur. » Et lib. IV, cap. 3, statim initio: « Neque alius importunior, auctiorque morbus est, quam is qui quodam rigore nervorum, modo caput scapulis, modo mentum pectori annectit, modo rectam et immobilem cervicem intendit. Priorem Græci ὀπισθότονον, insequentem ἐμπροσθότονον, ultimum τέτανον appellant: quamvis minus subtiliter quidam indiscretis his nominibus utuntur. » Tetanum præterea accurate Hippocrates explicat de Morbis lib. III, cap. 13, pag. 104. H.

24. *Singultientibus.* Ab acri humore stomachum lancinante. Dal.

25. *Dyspnœa.* Difficultas spirandi. Cels. IV, 4: « Est etiam circa fauces malum, quod apud Græcos aliud atque aliud nomen habet, prout se intendit. Omne in difficultate spirandi consistit. Sed hoc, dum modica est, neque ex toto strangulat, δύσπνοια appellatur. Quum vehementior est, ut spirare æger sine sono et anhelatione non possit, ἄσθμα. Quum accessit id quoque, ne nisi recta cervice spiritus trahatur, ὀρθόπνοια. » Hard.

26. *Et genis stantibus.* Rigentibus palpebris, quæ non moventur. Rigentes Caio Germanico Cæsari Aug. oculos fuisse diximus XI, 54. Genas pro palpebris dici Plinio solemne ac familiare esse, eodem libro, c. 56, sq. Hard.

27. *Perlucebunt oculi.* Micantibus scintillis. Alias « vinum optimum vetus in nocte adhibitum, oculorum aciem reformare, » auctor est Theod. Prisc. I, 10. Hard.

culi, vel si lemæ [28] in oculis erunt. Minime lingua fun-psa, nec gravi, et subinde imperfecta loquentibus : nec i urina difficile reddetur, neque expavescentibus repente, ec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos enitura effundatur.

XXV. Cardiacorum morbo unicam spem [1] in vino esse 1 ertum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione ensent, alii non nisi in remissione. Illi, ut sudorem coer-eant : hi, quia tutius putant, minuente se morbo : quam lurium sententiam esse video. Dari utique non nisi in ibo debet [2], nec a somno [3] : nec præcedente alio potu, hoc st, utique sitienti : nec nisi in desperatione suprema; et iro facilius quam feminæ : seni, quam juveni : juveni, quam uero : hieme, quam æstate : assuetis potius, quam ex-pertibus. Modus dandi pro vehementia vini : item mixtura. Atque vulgo satis putant unum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi [4], dandum : et si cibus non descendat.

28. *Vel si lemæ.* Λήμη Græcis humor est in oculis concretus; unde lippitudo nascitur. Hesychius : Λῆμαι, αἱ περὶ τοὺς κανθοὺς τῶν ὀφθαλμῶν πεπηγυῖαι συστάσεις, ἐκρέουσαι τῶν ὀφθαλμῶν ἀκαθαρσίαι. HARD.

XXV. 1. *In vino.* Seneca ep. XV : « Bibere et sudare, vita cardiaci est. » Cardiaci nempe ex virium imbecillitate, immodico sudore diffluunt, et crebro vini potu foventur. Huc et Juvenalis allusit, Sat. V, v. 32 : « Cardiaco cyathum nunquam mixturus amico. » H.

2. *Dari utique non nisi in cibo debet.* Celsus, III, 19 : « Cardiaci morbi curatio . . . Tertium auxilium est, imbecillitati jacentis vino ciboque succurrere . . . Nisi autem necesse est, ad vinum festinare non oportet. Si verendum est, ne deficiat, tum et intrita ex hoc : et hoc ipsum austerum quidem, sed tamen tenue, meracum. » HARD.

3. *Nec a somno.* Ne calfacta somno viscera vino etiamnum magis incalescant. DAL.—*Nec a somno.* Brot. voculam *nec* omittit. ED.

4. *Si dissolutio sit stomachi.* Ex Celso, loc. cit. « Quod si stomachus resolutus parum continet, et ante cibum, et post eum, sponte vomere oportet; rursusque post vomitum, cibum sumere. Si ne id quidem manserit, sorbere vini cyathum, interpositaque hora, sumere alterum. Si id quoque stomachus reddiderit, totum corpus bulbis contritis superillinendum est : qui ubi inaruerunt, efficiunt ut vinum

1 XXVI. Inter vini genera, quæ fingi docuimus[1], ne fieri jam arbitror, et supervacuum[2] eorum usum : quum ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus uti. Et alias modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti e napis[3] vinum utile esse ab armorum equitandive lassitudine præcipientium : atque ut reliqua omittamus, etiam e junipero[4]. Et quis satius censeat, absinthite vino utendum potius, quam absinthio ipso? In reliquis omittetur et palmeum[5], capiti noxium, ventrique tantum molliendo, et
2 sanguinem exscreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellavimus[6], quum sit in eo sola pr arte festinatio[7]. Prodest stomacho[8] dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis[9], paralyticis, tre

in stomacho contineatur, exque eo toti corpori calor, venisque vis redeat. » Eadem ferme repetuntur, IV, 5. Hard.

XXVI. 1. *Quæ fingi docuimus*. Lib. XIV, capp. 18, 19, 20. Hard.

2. *Et supervacuum*. Subintellige, arbitror, ex proxime antecedente sententia. Hard. — Gron. et Al. *supervacaneum*. Ed.

3. *Veluti e napis*. Præcipit ita sane Diosc. V, 56. Hard.

4. *E junipero*. Vinum e juniperis stomacho prodesse ait Marc. Emp. c. xx, p. 139. Ad alia plurima utile esse Diosc. prodidit, V, 46. H.

5. *Palmeum*. E palmulis chydæis, maturis. Dioscorides alvum sistere ait, non mollire, proptereaque cœliacis dat et dysentericis. Dal. — *Palmeum*. De quo XIII, 9. Vinum Phœnicites græca nomenclatione appellatur a Theod. Prisciano, II, p. 2, c. 28 : Οἶνος φοινικίτης. — Sic libri omnes, etiam manu exarati. Nihilominus Dioscoride, V, 40, sic prodente, vino palmeo vim adstringendi competere, stomachicis idcirco, cœliacis, et sanguinem exscreantibus esse peraccommodatum : διὰ τὸ στύφειν, στομαχικοῖς, καὶ κοιλιακοῖς, καὶ αἱμοπτοϊκοῖς ἁρμόζει num potius legi in contextu Plinii oporteat, « ventrique tantum molliori, » vel, « ventrique tantum morando, » hoc est, sistendo, amplius considerandum est. Hard.

6. *Quod bion appellavimus*. Lib. XIV, 10. Omphacites id vini genus, ut diximus a Dioscoride appellatur, XV, 12. Hard.

7. *Festinatio*. Quoniam fit ex uvis, ut ibi dictum est, ante maturitatem decerptis. Hard.

8. *Prodest stomacho*. Has vini omphacitis utilitates omnes pariter Diosc. commemorat, loc. cit. H.

9. *Prægnantibus, defectis*. Quibus vires animique deficiunt. Nisi forte sunt ea verba legenda conjunctim, *prægnantibus defectis*, ut sit idem ac « mulierum a conceptu defectioni, » ut Plinius ipse loquitur cap. 3 libri hujus, quoniam

ulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In[10] pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur.

XXVII. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto 1
summa vis[1] est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit ut infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, diceturque quoties cum aliis prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet[2], sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus[3] arcet, si contineatur ore. Quin et cum aqua bibitur. Multorum stomacho utiliter[4] gargarizatur: cum eadem[5] convalescentium et a solis ardoribus. Oculis[6] quoque illo modo saluberrimum fotu. Medetur

Dioscorides utrobique κισσώδεσι, hoc est, prægnantibus ma-lacia seu pica laborantibus. Hard.

10. *In pestilentia.* Apud Festum ... pestilentiam vocabant imperatores, quum fundum lustrantes abigi poscebant et averti morbum, mortem, labem, nebulam, impetiginem. Dalec.

XXVII. 1. *Aceto summa vis est in refrigerando.* Diosc. V, 21: Ὄξος ψύχει, καὶ στύφει. Traduntur hæc eadem a Celso, V, 27: « Usus, inquit, ipse docuit eum quem aspis percussit, acetum potius bibere debere. Quod demonstrasse dicitur casus cujusdam pueri, qui quum ab hac ictus esset, et partim ob ipsum vulnus, partim ob immodicos æstus, siti premeretur, ac locis siccis alium humorem non reperiret, acetum quod forte secum habebat, ebibit, et liberatus est. Credo, quoniam id, quamvis refrigerandi vim habeat, tamen habet etiam dissipandi. Quo fit ut terra respersa eo spumet. Eadem ergo vi verisimile est, spissescentem quoque intus humorem hominis ab eo discuti, et sic dari sanitatem. » Venit olim in controversiam, quæ natura aceti foret: calidum aliis, aliis frigidum pronuntiantibus: qua de re prolixe Galenus, de Fac. simpl. med. I, 19 sqq. Hard.

2. *Singultus cohibet*, etc. Galen. de Remed. paratu facil. c. 15. H.

3. *Vim in balineis æstus.* Celsus, I, 3: « Si quis in balneo æstuat, reficit hunc ore exceptum, et in eo retentum acetum. Si id non est, eodem modo frigida aqua assumpta. » Hard.

4. *Multorum stomacho utiliter.* Εὐστόμαχον Diosc. pronuntiat. Hard.

5. *Cum eadem.* Cum eadem aqua prodest stomacho convalescentium ex ægritudine a solis ardore orta. H.

6. *Oculis.* Inflammatis, fluxione tentatis. Dal. — *Illo modo.* Cum aqua. Nos hunc locum ex animi conjectura sanavimus, sequuti vestigia veterum exemplarium, et eorum secuti qui sic interpolarant: « Oculis quoque illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur

2 potæ hirudini[7]. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei, contraque omnium aculeatorum venena et pruritus. Item contra multipedæ morsum[8]. Calidum in spongia[9], adjecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione[10] post excisos calculos, et omni alia[11], foris in spongia[12] impositum, intus potum cyathis binis quam acerrimum. Conglobatum[13] utique sanguinem discutit. Contra lichenas et bibitur[14], et imponitur. Sistit[15] alvum, et rheumatismos[16] interaneorum infusum: item[17] procidentia

post uredines. » Nam vox ea certe a MSS. abest, Regg. Colb. Ch. cæterisque, nec *uredines* ii, sed *hirudines* præ se ferunt. Et quod est sane momenti haud levioris, Diosc. V, 21, de aceto disputans ita scribit: Βδέλλας τε ποθείσας καταῤῥοφούμενον ἀποβάλλει. « Haustu voratas hirudines, si sorbeatur, ejicit. » Quo quidem loco nihil afferri opportunius potest, quod in rem nostram sit. H. — Pint. ex Diosc. emendabat, *pellit potum hirudines*. Ed.

7. *Medetur potæ hirudini*. Diosc. V, 21. H. — Male Franz. *post hir*. Ed.

8. *Item contra multipedæ morsum*, etc. Habet has quoque utilitates aceti omnes Diosc. l. c. Hard.

9. *In spongia*. Gron. et Al. adjecta una voce, *in spongia appositum*. Ed.

10. *In sanguinis fluxione*. Quam aceto mero Plinius vim attribuit sanguinis sistendi post excisos calculos, hanc aceto salso, seu acidæ muriæ Diosc. adjudicat V, 23, his verbis: Στέλλει δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῶν λιθοτομηθέντων αἱμοῤῥαγίας, εὐθέως μετὰ τὴν χειρουργίαν θερμὴ ἐγκλυζομένη. Celsus quoque, VII, 26, tit. « Quæ curatio calculo evulso habenda sit, » acre acetum postulat, cui aliquantum salis sit adjectum, ad vim aceti scilicet mitigandam. H.

11. *Et omni alia*. Diosc. V, 21. Erumpentem, inquit, undecumque sanguinem, potu, insessuque sistit: πινόμενόν τε καὶ ἐγκαθιζόμενον. H.— *Omni alia*. Nempe sanguinis fluxione. Perperam in Franz. *omnia a*. Ed.

12. *Foris in spongia impositum*. Diosc. loc. cit. Laudat hunc Plinii locum, et superiorem proxime de hyssopo, auctor Annalium Eccl. ad annum Chr. 39, n. 124, ubi de spongia aceto plena, hyssopo circumposita, Christi Domini ori admota, disserit. Hard.

13. *Conglobatum*. Diosc. loc. cit. Ποιεῖ καὶ πρὸς αἵματος καὶ γάλακτος θρόμβωσιν ἐν κοιλίᾳ. « Facit contra sanguinem in ventriculo conglobatum, et lac ibidem coagulatum. »

14. *Contra lichenas et bibitur*. Diosc. l. c. Hard.

15. *Sistit*. Diosc. l. c. Hard. — *Alvum*. Gron. et Al. *alvos*. Ed.

16. *Rheumatismos*. Fluxiones humoris pravi et noxii in alvum. H.

17. *Item procidentia*. Diosc. l. c.

sedis, vulvæque. Tussim veterem[18] inhibet, et gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactationem. Vesicæ nocet, nervorumque infirmitatibus. Nesciere medici, quantum contra aspidas polleret[19]. Nuper ab aspide calcata percussus utrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, alias illæso similis: intellectum ibi remedium est, potuque succursum. Neque altero[20] os colluunt venena exsugentes. 3
4 In totum domitrix vis hæc non ciborum modo est, verum et rerum plurimarum. Saxa rumpit infusum[21], quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem

Στέλλει καὶ ὑςέραν καὶ ἕδραν προπεπτωκυῖαν. Hard.

18. *Tussim veterem.* Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Καὶ βῆχα χρονίαν πραΰνει... Ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς ὀρθόπνοιαν, θερμὸν καταῤῥοφούμενον· ςέλλει δὲ ἀναγαργαριζόμενον καὶ τὰ ἐν τῷ βρόγχῳ ῥεύματα... καὶ πρὸς ὀδόντων πόνον, etc. Hard.

19. *Nesciere medici quantum contra aspidas polleret.* Celsus, ut superius indicavimus, V, 27. Uberius id aliquanto Plin. Val. III, c. ult. « Ad morsum aspidis, inquit, unum refugium habebant priores, ut percussus urinam suam biberet. Intra paucos annos, inventum est casu et alterum remedium. Nam is qui utrem plenum aceti ferebat, percussus ab aspide dolorem non sensit : donec fatigatus requiescendi gratia utrem deposuit : de facto perniciem sentire cœpit; rursusque imposito sibi utre, desiit. Intellectumque est, quod si acetum bibisset, posset sanari, etc. » Plinii sententiam laudat et sequitur Quintus Serenus, Comp. XLVII, ubi de serpentium morsibus, pag. 155 : « Plinius ut memorat, sumpti juvat imber aceti. » Hard.

20. *Neque altero.* Ita editi omnes cum Reg. 1. At Reg. 2, cum Ch. *neque aliter.* Hard.

21. *Saxa rumpit infusum.* Non per se quidem, et solum, sed prævio igne incendioque : subsequente etiam vi acieque ferri. Plinius, XXXIII, 21 : « Occurrunt silices... Hos igni et aceto rumpunt. » Hac certe industria pervias fecisse sibi Alpes Hannibal memoratur. Rem narrat Plutarch. in ejus vita. Livius, XXI, p. 200 : « Ad rupem minuendam, per quam via una esse poterat, milites ducti, quum cædendum esset saxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatisque, struem ingentem lignorum faciunt; eamque quum et vis venti apta faciendo igni coorta esset, succendunt; ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque anfractibus modicis clivos : ut non jumenta solum, sed elephanti etiam deduci possent. » Aceto solutos Eleutherarum muros narrat Dio, XXXVI, pag. 8. Nec sane diffitetur Galenus hanc inesse aceto vim, de Fac. simpl. med. I, 22, p. 16, ut instar ignis, lapides,

et sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo usu mitigatur usto pane, aut cum vino[22]: vel ac cenditur pipere ac lasere: utique sale compescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa[23] supremis suis annis conflictatus gravi morbo pedum, quum dolorem eum perpeti nequiret, unius medicorum portentosa scientia, ignorante Divo Augusto, tanti putavit usu pedum sensuque omni carere, dummodo et dolore illo careret, demersis in acetum calidum[24] cruribus in acerrimo impetu morbi.

1 XXVIII. (II.) Acetum scillinum inveteratum magis probatur. Prodest, super ea quæ diximus[1], acescentibus cibis[2]: gustatum enim discutit pœnam eam. Et his qui jejuni[3] vomunt: callum[4] enim faucium facit, ac stomachi: odorem oris tollit[5], gingivas adstringit[6], dentes firmat,

fictilia, æs, ferrum, plumbumque, pervadat ac penetret. Ac ne veteribus tantum exemplis agamus, hac ipsa industria usum hoc nostro ævo principem Guisium, ut murum solveret, auctor ipse est in Commentariis rerum a se gestarum in Neapolitana expeditione. Hard.

22. *Usto pane, aut cum vino*. Gr. et Al. *tosto pane aut vino*. Ed.

23. *Siquidem M. Agrippa*, etc. Idem fere de Servio Clodio narratur, lib. XXV, cap. 3. Dal.

24. *Demersis in acetum calidum cruribus*. In eo genere morbi demergi in muriam Celsus præcipit, IV, 24, ut dicturi sumus XXXI, 33: « Si tumor, calorque est, recte in aqua quam frigidissima articulos contineri; » idem adjungit: « sed neque quotidie, neque diu, ne nervi lædantur. » Hard.

XXVIII. 1. *Diximus*. Lib. XX, cap. 39. Hard.

2. *Acescentibus cibis*. Ventriculo acidam pituitam in fauces eructante. Hard.

3. *Et his qui jejuni*, etc. Dioscor. lib. V, cap. 25. Hard.

4. *Callum*. Dioscorid. loc. cit. Καταῤῥοφούμενον δὲ τὸν βρόγχον σ- ρεοῖ, καὶ τυλώδη ποιεῖ, καὶ τὸν ἦχον εὔτονον, καὶ λαμπρὸν ἀποτελεῖ. « Fauces sorbitione durat, callosasque reddit, vocem denique expedit, ac limpidam canoramque facit. » H.

5. *Odorem oris tollit*. Diosc. loc. cit. Plin. Val. III, 33: « Ad fœtorem oris: Si halitus fœtet, inquit, quum dormitum vadis, cyathum aceti boni per partes sorbeas: hoc et in coctionem cadit, etc. » Hard.

6. *Gingivas adstringit*. Diosc. loc. cit. Marc. Emp. c. XII, pag. 93: « Acetum tepidum scilliticum in ore tentum, et gingivas tumentes constringit, et continet dentes vacillantes. » Hard.

colorem meliorem præstat. Tarditatem quoque[7] aurium gargarizatione purgat, et transitum auditus aperit. Oculorum[8] aciem obiter exacuit. Comitialibus[9], melancholicis, vertiginosis, vulvarum strangulationibus, percussis, aut præcipitatis, et ob id sanguine conglobato, nervis infirmis, renum vitiis perquam utile. Cavendum exhulceratis[10].

XXIX. Oxymeli antiqui, ut Dieuches tradit[1], hoc modo 1
temperabant: mellis minas[2] decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo libram et quadrantem[3], aquæ marinæ[4] sextarios quinque pariter coquebant, decies defervescente cortina[5], atque ita diffundebant[6], inveterabantque. Sustulit totum id Asclepiades, coarguitque: nam etiam in febribus dabant[7]. Profuisse[8] tamen fatentur contra

7. *Tarditatem quoque aurium.* Dioscor. loc. cit. Hard.

8. *Oculorum.* Diosc. l. c. Hard.

9. *Comitialibus, melancholicis.* Dioscor. l. c. Hard.

10. *Cavendum exhulceratis.* Interdis exhulcerationibus, nervorumque vitiis ipsis cavendum Dioscorides admonet. Hard.

XXIX. 1. *Ut Dieuches tradit.* Et post illum Diosc. V, 22, ipseque Plinius, non hoc loco modo, sed et XIV, 21. Hard.

2. *Mellis minas.* Sive libras decem ex ipso Plinio l. c. Hard.

3. *Salis marini pondo libram et quadrantem.* Prius legebatur, *Salis marini pondo, thymbræ quadrantem.* Verum in oxymelitos compositione, neque apud Diosc. V, 22; neque apud Plin. XIV, 21; neque hoc ipso loco in codd. ullis MSS. *thymbræ* ulla mentio est: sed *libram* omnes exhibent. Et est alioqui bonis auctoribus familiaris ea locutio, Colum. inprimis XII, 33: « Scillæ, inquit, aridæ pondo libram et quadrantem adjici oportere. » Et c. 35: « Pontici absinthii pondo libram. » Festo quoque: « Grave æs, inquit, dictum a pondere, quia deni asses, singuli pondo libras, efficiebant denarium, ab hoc ipso numero dictum. » Ubi *libras* in casu gignendi est, ut alii ante nos viderunt. Hard.

4. *Aquæ marinæ.* Aquam pluviam Diosc. adhibet, Pliniusque ipse loc. cit. Hard.

5. *Defervescente cortina.* Cortina, vas æneum est, aquæ, oleo, coloribusve decoquendis. Hard.

6. *Diffundebant.* Quid sit vina diffundi, diximus XIV, 16. Hard.

7. *Nam etiam in febribus dabant.* In quibusdam MSS. *databant.* Mos ille fuit Hippocratis, ipso ita prodente et probante de Victu in Morb. ac. t. 28, p. 291. Hard.

8. *Profuisse.* Diosc. loc. cit. Ἀρήγει καὶ τοῖς ὑπὸ ἐχίδνης τῆς καλουμένης σηπὸς δηχθεῖσι, καὶ τοῖς μηκώνειον, ἢ ἰξίαν πιοῦσιν. Viperei generis hunc sepa Dioscorides facit. Et Aetius similiter, Serm. XIII,

serpentes, quas sepas vocant, et contra meconium, ac viscum : et anginis[9] calidum gargarizatum, et auribus, et oris gutturisque desideriis, quæ nunc omnia oxalme[10] contingunt : id sale et aceto[11] recente efficacius est.

1 XXX. Vino cognata res sapa[1] est, musto decocto, donec tertia pars supersit. Ex albo hoc melius[2]. Usus contra cantharidas, buprestim, pinorum erucas, quas pityocampas[3] vocant, salamandras, et contra mordentia venenata. Secundas partusque emortuos trahit[4], cum bulbis potum. Fabianus auctor est venenum esse, si quis jejunus a balineis id bibat.

1 XXXI. Consequens horum est vini fæx, cujusque generis. Ergo vini fæci tanta vis[1] est, ut descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa præbet lucerna, quamdiu exstinguatur, periculum denuntians. Illota miscetur medicamentis. Cum iridis[2] vero pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur : et sicca vel madida contra

c. 26, p. 256. Est et generi cuidam lacertorum communis hæc appellatio, ut dicemus XXIX, 32. De priore Lucanus, IX, 723 : « Ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps. » HARD.

9. *Et anginis*. Dioscor. loc. cit. Ἀναγαργάρισμά τε συναγχικῶν ὠφέλιμον. HARD. — *Anginis*. Gron. et Al. antè Hard. *anginas*. ED.

10. *Oxalme*. Ὀξάλμην acetum salsum, seu acidam muriam Latini nuncupant. HARD.

11. *Id sale et aceto recente efficacius est*. Multas et insignes acidæ muriæ, τῆς ὀξάλμης, facultates a Diosc. proditas, V, 22, auctor silentio præterit. DAL.

XXX. 1. *Vino cognata res sapa*, etc. De qua lib. XIV, cap. 11. H.

2. *Melius*. Legend. *melior*, nisi ad græcam vocem ἕψημα referas, vel latinam *defrutum*. DAL. — *Ex albo hoc melius*. Hæc res, sapa videlicet, melior. HARD.

3. *Pityocampas*. Πιτυοκάμπας. De harum veneno, remediisque ad id adhibendis, Dioscoridem consule in Alexiph. c. 2. HARD.

4. *Trahit*. Gron. et Al. *trahi*. ED.

XXXI. 1. *Ergo vini fæci tanta vis*. Habet enim urendi vim maximam, exedendi, siccandi : Δύναμιν ἔχει καυστικὴν σφόδρα, σηπτικὴν ἔτι καὶ ξηραντικήν. Cupa, vas vinarium majus, *une cuve*. H. — *Enecet*. Nempe acido vapore, quem proprie recentiores vocant *gaz carbonique*. ED.

2. *Cum iridis*, etc. Theod. Prisc. I, 16, *de papulis*, contra exanthemata, sive eruptiones pituitæ, « Fæ-

phalangia, et testium mammarumque inflammationes[3], vel in quacumque parte corporis. Item cum hordeacea farina, et thuris polline in vino decocta crematur et siccatur. Experimentum[4] est legitime coctæ, ut refrigerata linguam tactu videatur urere. Celerrime[5] exanimatur, loco non 2
incluso condita. Crematio ei multum virium adjicit. Utilissima est ad compescendos lichenas furfuresque cum fico decocta; sic et lepris et hulceribus manantibus imponitur. Fungorum naturæ[6] contraria est pota, sed magis cruda. Oculorum medicamentis[7] cocta et lota miscetur; medetur illita et testibus, et genitalibus; in vino autem adversus strangurias bibitur. Quum exspiravit quoque, lavandis corporibus et vestibus utilis[8]; tuncque usum[9] acaciæ habet.

XXXII. Fæx aceti pro materia[1] acrior sit necesse est, 1
multoque magis exhulceret. Resistit suppurationum incrementis : stomachum, interanea, ventrem illita adjuvat. Sistit[2] earum partium rheumatismos, et mulierum menses. Panos[3] discutit nondum exhulceratos, et anginas : sacros

es vini, inquit, et iris Illyrica, utraque contusa, et cum oleo roseo commixta, medebuntur. » Hard.

3. *Inflammationes*. Quas alibi testium epiphoras vocat. Legit *inflationes* Pintianus, perperam. Hard. — Brot. tamen ex Regg. 1 et 2, *inflationes*. Ed.

4. *Experimentum*. Diosc. V, 132, ubi et coquendæ modum tradit. H.

5. *Celerrime exanimatur*. Exspirat. Diosc. loc. cit. Χρηςέον δὲ τῇ τρυγὶ προσφάτῳ οὔσῃ, ταχὺ γὰρ διαπνεῖται· ὅθεν οὐδὲ ἀσκέπαςον, οὐδὲ χωρὶς ἄγγους αὐτὴν ἀποθετέον. « Recenti fæce utendum est, quoniam celeriter exspirat, et exanimatur : proinde nonnisi tecta, et vase aliquo condita inclusave reponi debet. » H.

6. *Fungorum naturæ*. Dioscor. in Alex. c. 23. Hard.

7. *Oculorum medicamentis*. Diosc. V, 132. Hard.

8. *Vestibus utilis*. Ad vestes lavandas ac lintea, in lixiviis nostrates adhibent. Hard.

9. *Usum acaciæ*. Cujus semine ad perficienda coria pro galla utuntur, uti dicturus est libro sq. cap. 67. Hard.

XXXII. 1. *Pro materia acrior*, etc. Ut est *aceti* materia acrior, sic et fæx ejus. Hard.

2. *Sistit*. Dioscor. V, 132. Ventris stomachique fluxiones sistit adhibita : Κοιλίαν τε καὶ ςόμαχον ῥευματιζόμενον καταπλασθεῖσα ςέλλει. H.

3. *Panos*. Dioscor. l. c. Hard.

ignes cum cera: mammas lactis sui impatientes[4] eadem exstinguit: ungues scabros aufert[5]. E serpentibus contra cerastas validissima cum polenta; cum melanthio[6] autem contra crocodili morsus, et canis. Et hæc cremata ampliat vires: tunc addito lentiscino oleo illita una nocte rufat capillum[7]. Eadem ex aqua in linteolo apposita, vulvas purgat.

1 XXXIII. Sapæ fæce[1] ambusta sanantur, melius addita lanugine arundinis; eadem fæce decocta potaque, tusses veteres. Decoquitur in patinis cum sale et adipe ad tumorem quoque maxillarum et cervicum.

1 XXXIV. (III.) Olearum proxima auctoritas intelligitur. Folia[1] earum vehementissime adstringunt, purgant, sistunt. Itaque commanducata[2] imposita hulceribus me-

4. *Mammas lactis sui impatientes.* Diosc. loc. cit. Μαςούς τε σπαργῶντας ῥέοντας γάλα σβέννυσι. « Turgentes mammas, suique lactis impatientes exstinguit. » Q. Serenus, c. XXI, p. 138: « Ubera fecundo multum lactantia succo Sæpe sibi noxæ nimium manando fuerunt: Fæce igitur valida duri reprimentur aceti. » HARD.

5. *Ungues scabros aufert.* Diosc. loc. cit. Hanc vim vini fæci adjudicat Theodor. Prisc. I, 30: « Scabiosos, veluti elephantiosos, si quis forte ungues habuerit, vini fæx sicca, trita, et cum cerotario imposita curat. Et ficus sicca, purgata, et tusa, superimposita, æque medetur. » HARD.

6. *Cum melanthio.* Plin. Valer. III, 51: « Adversus morsum canis non rabiosi: Fæx aceti cum melanthio plagæ imponitur. » HARD. — Μελάνθιον Diosc. III, 93, est nobis *Nigella sativa* (*Polyand. pentagyn.* gen. 1335 Pers. *Ranuncul.* Juss.), eadem ac gith Latinorum; habitat in Germania, Creta, etc. ED.

7. *Rufat capillum.* Diosc. loc. cit. Ξανθὰς ποιεῖ τὰς τρίχας. HARD. — *Rufat.* Serenus, ut quidam exponunt, eam compositionem *unguentum cineris* vocat: « Ad rutilam speciem nigros flavescere crines, Unguento cineris prædixit Plinius auctor. » Cato: « Mulieres nostræ cinere capillum unguitabant, ut rutilus esset crinis. » Servius in Georg. *immundum cinerem* exponit, quo puellæ non utuntur ruffandis crinibus. DAL.

XXXIII. 1. *Sapæ fæce.* Prius legebatur, *sæpe fæce.* Mendose. In indice huj. loc. *de fæce sapæ*, IV. H.

XXXIV. 1. *Folia... adstringunt.* Dioscor. I, 137: Φύλλα ςυπτικά, etc. Idcirco in vino cocta et trita vulneribus adhibentur, teste Theod. Prisciano, I, 20. HARD.

2. *Commanducata.* Plin. Valer.

dentur, et capitis doloribus illita cum oleo. Decoctum eorum cum melle his quæ medici usserint, gingivarum inflammationibus, paronychiis, sordidisque hulceribus[3], et putrescentibus. Cum melle profluvium sanguinis e nervosis partibus cohibet. Succus eorum[4] carbunculantibus circa oculos hulceribus et pusulis, procidentique pupillæ efficax: quapropter in collyria additur; nam et veteres lacrymationes sanat[5], et genarum erosiones. Exprimitur autem succus[6] tusis, affuso vino et aqua cælesti, siccatusque in pastillos digeritur. Sistit menses in lana admotus vulvæ: utilis et sanie[7] manantibus; item condylomatis, ignibus sacris[8], quæque serpunt hulcera, epinyctidi.

XXXV. Eosdem et flos earum habet effectus. Uruntur 1
et cauliculi[1] florescentes, ut spodii[2] vicem cinis præstet; vinoque infuso iterum uritur. Suppurationes et panos illinunt cinere eo, vel foliis tusis cum melle, oculos vero

III, 22; Marc. Emp. c. IV, p. 42, et Diosc. I, 137: Ἰᾶται δὲ καὶ τὰ ἐν στόματι ἕλκη, καὶ ἄφθας διαμασσηθέντα. « Oris hulceribus et aphthis commanducata medentur. » H.

3. *Sordidisque hulceribus*. Diosc. l. c. Ἀνακαθαίρει δὲ καὶ τὰ ῥυπαρὰ ἕλκη. « Purgat sordida hulcera. » H.

4. *Succus eorum carbunculantibus*. Diosc. loc. cit. Carbunculantia hulcera sunt quæ carbunculis furunculisque sunt similia. Carbunculum ἄνθρακα medici vocant, furunculum ignitum, et ex adusta bile inflammatum; sive similem iis quæ usta fuerint, exhulcerationem. Carbunculos in ipsis oculis ex inflammatione nasci: pustulas quoque hulceraque e pustulis, Celsus docet, VI, 6, quem consule. Hard.

5. *Veteres lacrymationes sanat*. Diosc. l. c. Hard.

6. *Exprimitur autem succus*. Diosc. l. c. totidem verbis: sed affundi vinum, quam aquam, multo præstabilius esse, idem asseverat. H.

7. *Sanie manantibus*. Sic et Chiffl. Gron. et Al. ante Hard. *saniem emanantibus*. Ed.

8. *Ignibus sacris*. Diosc. loc. cit. Ἐρυσιπελάτων, ἑρπητῶν, ἐπινυκτίδων. En rursum, ubi ignem sacrum Plinius habet, erysipelas Dioscoridi est. Hard.

XXXV. 1. *Uruntur et cauliculi*. Folia cum floribus tantum Dioscorides uri præcipit, spodio huic concinnando. Hard.

2. *Spodii*. Diosc. l. c. Ἀντὶ σποδίου λαμβάνεται. Cinerulam latine σποδιον commode dixeris. Quid illud sit, dicemus suo loco, lib. XXXIV. Præcipuum id habet in oculorum medicamentis usum. H.

cum polenta. Succus[3] fruticis recentis accensi distillans sanat lichenas, furfures, manantia hulcera. Nam et lacryma quæ ex arbore ipsa distillat, Æthiopicæ maxime oleæ, mirari satis non est repertos[4], qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicantes[5], atque etiam in oleastro[6] quærendum. E radice oleæ quam tenerrimæ cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinem rejicientibus, et suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat; extrahitque fistulis vitia, et ipsas sanat.

1 XXXVI. Olivæ albæ stomacho utiliores[1], ventri minus. Præclarum habent, antequam condiantur, usum recentes, per se cibi modo devoratæ. Medentur enim arenosæ urinæ, item dentibus[2] carnem mandendo attritis, aut[3] convulsis. Nigra oliva stomacho inutilior[4], ventri facilior, capiti et oculis non convenit. Utraque ambustis prodest[5] trita et

3. *Succus*. Diosc. I, 138: Τὸ δὲ ἐκ χλωροῦ τοῦ ξύλου καιομένου ἐκκρινόμενον ὑγρὸν, πίτυρα, καὶ ψώρας, καὶ λειχῆνας καταχριόμενον ἰᾶται. « Qui humor ex accenso virente ligno emanat, furfures, scabiem, et lichenas illitu sanat. » HARD.

4. *Mirari satis non est repertos*. Ex horum esse numero Dioscoridem scimus, I, 141. HARD. — *Satis non est*. Gron. et Al. *satis est repertos*. ED.

5. *Venenum esse prædicantes*. Quum venenum id esse ipsi fateantur. Dioscor. loc. cit. Ἀναγράφεται δὲ καὶ ἐν φθαρτικοῖς. « In medicamenta refertur, quæ sunt exitiali vi prædita. » HARD.

6. *Atque etiam in oleastro*. Nostrates oleæ, oleastrique, inquit Diosc. l. c. talem lacrymam ferunt. HARD. — *Quærendum*. Gron. et Al. ante Hard. *quærendam*. De oleastro conf. cap. seq. not. 1 fin. ED.

XXXVI. 1. *Olivæ albæ stomacho utiliores*, etc. Dioscor. I, 139: Ἔστι δὲ ἡ μὲν ὑπόκιῤῥος καὶ πρόσφατος ἐλαία, δυσκοίλιος, εὐστόμαχος. H.

2. *Item dentibus aut attritis, aut convulsis* (sic lib. ante Hard. editi). Scribe ex codd. vett. « item dentibus carnem mandendo attritis. » Ga. — *Carnem*. Hæc verba ex Regg. Colb. ac Ch. codice adjecimus. H.

3. *Aut convulsis*. Dentes emotos stabiliri eo cibo scribit Diosc. l. c. H.

4. *Nigra oliva stomacho inutilior*. Diosc. loc. cit. Ἡ δὲ μέλαινα καὶ πέπειρος, εὐδιάφθορος καὶ κακοστόμαχος, ὀφθαλμοῖς τε ἀνεπιτήδειος καὶ κεφαλῇ. « Nigra et matura corrumpi facilis, stomacho contraria: nec oculis convenit, nec capiti. » H.

5. *Utraque ambustis prodest*. Dio-

illita. Sed nigra[6] commanducatur, et protinus ex ore imposita, pusulas gigni prohibet. Colymbades[7] sordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus urinæ.

XXXVII. De amurca poteramus videri satis [1]dixisse, 1
Catonem sequuti : sed reddenda medicinæ quoque est. Gingivis et oris hulceribus[2], dentium stabilitati[3] efficacissime subvenit : item ignibus sacris infusa[4], et his quæ serpunt. Pernionibus nigræ olivæ amurca utilior : item infantibus fovendis. Albæ vero, mulierum vulvæ in lana admovetur. Multo autem omnis amurca decocta[5] efficacior. Coquitur[6] in cyprio vase ad crassitudinem mellis. Usus ejus[7] cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, ut quæque causa exigat, in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, rhagadum[8]. Vulneribus 2
in linteolis[9] imponitur, luxatis in lana : ingens hic usus, utique inveterato medicamento[10] : tale enim fistulas sanat.

scor. l. c. Plin. Val. III, 36 : « Ambustis sanandis : olivarum carnes teruntur, et imponuntur. Nigra oliva continuo si imponatur commanducata, pustulas gigni prohibet. » Theod. Prisc. I, 17 : « De ustione calidæ, vel ignis : ustiones antequam vesicas erigant, muriam olivarum frequenter infunde : aut easdem olivas salsas contritas imponito. » H.

6. *Sed nigra*, etc. Dioscor. et Plin. Val. ll. cc. H. — *Pusulas*. Gron. et Al. ut semper alias, *pustulas*. Ed.

7. *Colymbades*. Diosc. l. c. H.

XXXVII. 1. *Dixisse*. Lib. XV, cap. 8. Hard.

2. *Gingivis et oris hulceribus*. Plin. Val. hæc strictim, I, 30 : « Amurca ex oliva nigra oris vitiis subvenit. »

3. *Stabilitati*. Gronov. et Al. ante Hard. *stabilitate*. Ed.

4. *Ignibus sacris infusa*. Plin. Val. III, 4 : « Amurca olivæ nigræ igni sacro infunditur. » Hard.

5. *Amurca decocta efficacior*. Dioscor. I, 134. Hard.

6. *Coquitur*. Diosc. loc cit. H. — *Cyprio*. Gron. et Al. *cupreo*. Ed.

7. *Usus ejus*, etc. Totidem verbis hæc Diosc. l. c. Hard.

8. *Rhagadum*. Ῥαγάδας, ani fissuras Scribonius Larg. exponit. Sic etiam pedum rimas vocant ῥαγάδας τὰς ἐν ποσί. Dicuntur autem ῥαγάδες, ἀπὸ τοῦ ῥήγνυμι, hoc est, a frangendo. Hard.

9. *Vulneribus in linteolis imponitur*. Theod. Prisc. I, 19 : « Olivarum amurcam coques primum igne fortiori . . . Quum vero coagulaverit, reponis in vas mundum : et quum frigescere cœperit, linteola infusa loco percusso imponimus. » H.

10. *Inveterato medicamento*. Amur-

Infunditur[11] sedis, genitalium, vulvæ exhulcerationi. Illinitur vero podagris incipientibus: item articulariis morbis. Si vero cum omphacio[12] recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros[13] dentes extrahit. Item jumentorum scabiem[14], cum decocto lupinorum, et chamæleone herba, mire sanat. Cruda amurca[15] podagras foveri utilissimum.

1 XXXVIII. (IV.) Oleastri foliorum eadem natura. Spodium[1] e cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat et inflammationes oculorum, purgat hulcera, alienata explet[2], excrescentia leniter erodit, siccatque, et ad cicatricem perducit: cætera, ut in oleis. Peculiare[3] autem, quod folia decoquuntur ex melle, et dantur cochlearibus contra sanguinis exscreationes. Oleum tantum acrius, efficaciusque: et de eo os quoque colluitur[4] ad dentium

ca, inquit, inveterata melior evadit. Παλαιουμένη τε βελτίων γίνεται, ait etiam Diosc. l. c. HARD.

11. *Infunditur*. Diosc. l. c. Ἔγκλυσμά τε ἕδρᾳ, καὶ μήτραις εἱλκομέναις ἐςὶ χρήσιμος. HARD.

12. *Si vero cum omphacio*. Reliquæ deinceps ex amurca medicinæ, totidem verbis exstant apud Diosc. l. c. HARD.

13. *Casuros*. Dentes corruptos extrahit, inquit Diosc. ἐκβάλλει δὲ καὶ τοὺς ἐφθαρμένους ὀδόντας. H.

14. *Jumentorum scabiem*. Diosc. l. c. Item Cato de Re Rust. c. XCVI, pag. 56: « Oves ne scabræ fiant, amurcam condito, puram bene facito; aquam ubi lupinus deferbuerit, et fæcem de vino bono, inter se omnia commisceto pariter... Eodem modo in omnes quadrupedes utitor, si scabræ erunt. » H.

15. *Cruda amurca*. Diosc. l. c. H. — *Podagras*. Gronov. et libb. ante Hard. editi, *podagris*. ED.

XXXVIII. 1. *Spodium*. Diosc. I, 137: « Uruntur, inquit, cum floribus folia, ut spodii vicem præstent... ita ut in medicamentis oculorum spodio minime cedant. » Καίεται δὲ τὰ φύλλα μετὰ τῶν ἀνθῶν, καὶ ἀντὶ σποδίου λαμβάνεται... Δοκεῖ δὲ ἡ τοιαύτη καῦσις μὴ λείπεσθαι τοῦ σποδίου εἰς τὰ ὀφθαλμικά. H. — *Oleaster*. Nobis est *Elæagnus angustifolia* (*Tetrand. monog*. gen. 317 Pers. *Elæagn*. Juss.). Hab. in Bohemia, Hispania, Syria, Cappadocia, etc. ED.

2. *Alienata explet*. Vulnera quæ non coeunt, rimas fissurasque carne replet. HARD.

3. *Peculiare*. Lisdem verbis Plin. Val. I, 64. HARD.

4. *Et de eo os quoque colluitur*, etc. Diosc. I, 46: Τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐγρίας ἐλαίας ἔλαιον διάκλυσμα οὔλοις μυδῶσι καὶ ςαλτικὸν ὑποσάλων ὀδόντων ἐςί. « Silvestris olivæ oleum ad gingivas putri uligine laborantes colluitur, dentesque labantes confirmat. »

firmitatem. Imponuntur folia et paronychiis [5], et carbunculis, et contra omnem collectionem cum vino: iis vero quæ purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis [6]: et decoctum foliorum, et succus oleastri. Utiliter [7] etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur, et epinyctides; item cum farina hordeacea venter [8], in rheumatismo: cum oleo, capitis dolores [9]. Cutem [10] in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, et cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt alvum. Tosti [11] autem et cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. 2

XXXIX. Olei naturam causasque abunde diximus [1]. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Utilissimum 1

Q. Serenus, cap. xv, de dentium vitio, p. 133, eam vim quoque commanducatorum foliorum succo attribuit: « Mansus item prodest succis oleaster acerbis. » Hard. — *Oleum tantum*, etc. Gron. et Al. ante Hard. « Oleum tamen acrius atque efficacius: et os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem. » Ed.

5. *Imponuntur folia et paronychiis*, etc. Plin. Val. III, 25. Hard.

6. *Miscentur oculorum medicamentis*. Diosc. I, 137. Hard.

7. *Utiliter*. Diosc. l. c. Hard.

8. *Venter, in rheumatismo*. Subintellige, illinitur, in fluxione alvi. Diosc. l. c. Φύλλα καὶ ἐπὶ κοιλιακοῖς εὐθετεῖ καταπλασσόμενα σὺν ὠμηλύσει. « Folia cum hordacea farina illita cœliacis conveniunt. » H.

9. *Capitis dolores*. Subintellige, illinuntur; ut c. 35, dentium dolores oleæ Æthiopicæ lacryma illinendos dixit. Hard.

10. *Cutem*. Hæc totidem verbis Plin. Val. III, 22. Quid sit porro cutis recedens ab ossibus, Marc. Emp. c. iv, p. 42, hunc locum transcribens non intellexit, quum putavit esse nimirum cutem in vulneribus plus æquo excrescentem: « Oleastri, inquit, cauliculi teneri, decocti, et melle impositi, carnes supra oscula in vulneribus quælibet prohibent excrescere. » Diosc. rem perspicue et aperte explanat I, 137, ubi de oleastri foliis: Σὺν μέλιτι, inquit, καταπλασθέντα δὲ δέρμα κεφαλῆς ἀποσπασθὲν παρακολλᾷ. « Cum melle imposita cutem a capite avulsam agglutinant. » Quam vim et eorum succo ac decocto adjudicat. Recedit ab ossibus caro, quum ea putrescente ossa nudantur, in hulceribus phagedænicis et cancrosis. Hard.

11. *Tosti*. Refert de foliis eadem Diosc. l. c. Hard.

XXXIX. 1. *Diximus*. Lib. XV, 2, sq. Hard.

est omphacium [2], proxime viride [3]. Praeterea quam maxime recens [4], nisi cum vetustissimum quaeritur, tenue, odoratum, quodque non mordeat, e diverso quam in cibis eligitur. Omphacium prodest gingivis [5]. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit [6] magis, quam aliud: sudores [7] cohibet.

1 XL. Oenanthino idem [1] est effectus, qui rosaceo. Oleo autem mollitur [2] corpus, vigorem et robur accipit: stomacho contrarium. Auget [3] hulcerum incrementa: fauces exasperat, et venena omnia [4] hebetat, praecipue psimmythii, et gypsi, in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium, ex aqua: contra cantharidas [5], buprestim, salamandras, pityocampas: per se potum redditumque vomitionibus, contra omnia supra dicta [6]. Et las-

2. *Est omphacium.* De quo XII, 60. Id ex acerbis seu immaturis olivis exprimitur: sive ut dicitur XV, 2, ex oliva cruda, atque nondum inchoatae maturitatis. Hard. — *Est omphacium.* Gron. et Al. ante Hard. *omphacinum.* Brot. *esse.* Ed.

3. *Proxime viride.* Diximus de eo XII, 60. Huic ab omphacio secunda laus, et paene gemina bonitas atque nota, nisi quod viride est, omphacium candidum, ut ibi diximus. Hard.

4. *Praeterea quam maxime recens.* Sic Diosc. I, 29. Hard.

5. *Prodest gingivis.* Diosc. l. c. H.

6. *Colorem dentium custodit.* Dentes firmare ait Diosc loc. cit. ὀδόντων κρατυντικὸν, κρατούμενον ἐν τῷ στόματι. Hard.

7. *Sudores cohibet.* Diosc. l. c. H.

XL. 1. *Oenanthino idem.* De oenanthino non oleo, sed unguento, Dioscorides tradit, quod hic Plinius scribit. Dal. — *Oenanthino.* De quo Plinius, XIII, 61. Vim ei adstringendi rosaceo similem Diosc. attribuit I, 56. Hard.

2. *Oleo mollitur corpus.* Diosc. I, 30. Hard.

3. *Auget.* Carne explet hulcera. Eodem sensu Corn. Cels. VIII, 4, ali hulcus ait, id est, coalescere, σαρκοῦσθαι. Diosc. I, 53, de rosaceo oleo: Ἔστι δὲ καὶ θρεπτικὸν κοίλων ἑλκῶν. « Facit incrementa carnis, hulceribus impositum, illitumve. » Hard.

4. *Et venena omnia hebetat.* Diosc. I, 30. Hard.

5. *Cantharidas.* Sic Diosc. in Alexiph. c. 1, sqq. Hard.

6. *Contra omnia supradicta laudatissimum, et* (sic lib. ante Hard. editi.) Duo illa verba *laudatissimum, et*, non agnoscit exemplar antiquum. Reliqua sic legenda censeo: « Supra omnia supradicta lassitudinum, etc. » Pint. — *Lassitudinum.* De oleo laurino hoc Diosc. prodi-

situdinum perfrictionumque refectio est. Tormina[7] calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta pellit: item ventris animalia[8]. Solvit alvum[9] heminæ mensura, 2
cum vino et calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat[10]. Vetus[11] autem magis excalfacit corpora, magisque discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis[12] auxiliare[13], et inclinato morbo. Oculorum claritati[14] confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus[15] remedium est; item ardoribus in febri cum aqua: et si vetusti non sit occasio[16], decoquitur, ut vetustatem repræsentet.

XLI. Oleum cicinum bibitur ad purgationes[1] ventris 1

dit lib. I, cap. 49, et de sampsuchino, cap. 58. Hard.

7. *Tormina.* Totidem verbis Dioscor. I, 30. Hard.

8. *Item ventris animalia.* Lumbricos, ἑλμινθάς τε ἐκβάλλει. Diosc. loc. cit. Hard.

9. *Solvit alvum.* Diosc. loc. cit. totidem verbis. Hard.

10. *Inflationem sedat.* Interaneorum. Sic et infusum clystere homini prodest ad ileosos maxime affectus. Diosc. l. c. Καὶ ἐνίεται δὲ τὸ αὐτὸ μάλιστα πρὸς τὰς εἰλεώδεις. H.

11. *Vetus.* Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ παλαιὸν θερμαντικώτερον, καὶ διαφορητικώτερον. Hard.

12. *Lethargicis.* Auctor etiam est hujus medicinæ Celsus, III, 20: « Excitat autem, inquit, lethargicos validissime; repente aqua frigida infusa post remissionem: itaque perunctum oleo multo corpus, tribus aut quatuor amphoris, totum per caput perfundendum est, etc. » Hard.

13. *Auxiliare.* Gronov. et Al. libb. ante Harduin. vulgg. *magis auxiliare.* Ed.

14. *Oculorum claritati.* Diosc. loc. cit. Πρὸς ὀξυδορκίαν τε ὑπάλειμμα. H. — *Cum pari portione.* Brot. *cum portione.* Ed.

15. *Capitis doloribus.* Cels. IV, 2: « Caput vehementer perfricare: deinde calido oleo implere; veste velare; quidam etiam id devinciunt. » Hard.

16. *Et si vetusti non sit occasio.* Si desit oleum vetus, inquit, de eo cujus copia est, quod præstantissimum est, ad mellis crassitudinem decoquitur. Sic eamdem atque vetustum vim habet. Sic Diosc. l. c. H.

XLI. 1. *Oleum cicinum bibitur ad purgationes*, etc. De hoc cicino oleo Plinius supra lib. XV, c. 7: « Proximum fit et e cici arbore in Ægypto copiose. Alii crotonem, alii rhibin, alii sesamum silvestre appellant. » De eodem et Dioscorides libro primo proprio capite. Cæterum in hoc Plinii loco non *cicinum* scribi debet, sed *cnicinum*, hoc est factum ex

est omphacium[2], proxime viride[3]. Præterea quam maxime recens[4], nisi quum vetustissimum quæritur, tenue, odoratum, quodque non mordeat, e diverso quam in cibo eligitur. Omphacium prodest gingivis[5]. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit[6] magis, quam aliud: sudores[7] cohibet.

1 XL. Œnanthino idem[1] est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur[2] corpus, vigorem et robur accipit stomacho contrarium. Auget[3] hulcerum incrementa: fauces exasperat, et venena omnia[4] hebetat, præcipue psimmythii, et gypsi, in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: contra meconium, ex aqua: contra cantharidas[5], buprestim, salamandras, pityocampas: per se potum redditumque vomitionibus, contra omnia supra dicta[6]. Et las-

2. *Est omphacium.* De quo XII, 60. Id ex acerbis seu immaturis olivis exprimitur: sive ut dicitur XV, 2, ex oliva cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis. Hard. — *Est omphacium.* Gron. et Al. ante Hard. *omphacinum.* Brot. *esse.* Ed.

3. *Proxime viride.* Diximus de eo XII, 60. Huic ab omphacio secunda laus, et pæne gemina bonitas atque nota, nisi quod viride est, omphacium candidum, ut ibi diximus. Hard.

4. *Præterea quam maxime recens.* Sic Diosc. I, 29. Hard.

5. *Prodest gingivis.* Diosc. l. c. H.

6. *Colorem dentium custodit.* Dentes firmare ait Diosc loc. cit. ὀδόντων κρατυντικὸν, κρατούμενον ἐν τῷ στόματι. Hard.

7. *Sudores cohibet.* Diosc. l. c. H.

XL. 1. *Œnanthino idem.* De œnanthino non oleo, sed unguento, Dioscorides tradit, quod hic Plinius scribit. Dal. — *Œnanthino.* De quo Plinius, XIII, 61. Vim ei adstringendi rosaceo similem Diosc. attribuit I, 56. Hard.

2. *Oleo mollitur corpus.* Diosc. I, 30. Hard.

3. *Auget.* Carne explet hulcera. Eodem sensu Corn. Cels. VIII, 4, ali hulcus ait, id est, coalescere, σαρκοῦσθαι. Diosc. I, 53, de rosaceo oleo: Ἔστι δὲ καὶ θρεπτικὸν κοίλων ἑλκῶν. « Facit incrementa carnis, hulceribus impositum, illitumve. » Hard.

4. *Et venena omnia hebetat.* Diosc. I, 30. Hard.

5. *Cantharidas.* Sic Diosc. in Alexiph. c. 1, sqq. Hard.

6. *Contra omnia supradicta laudatissimum, et* (sic lib. ante Hard. editi.) Duo illa verba *laudatissimum, et*, non agnoscit exemplar antiquum. Reliqua sic legenda censeo: « Supra omnia supradicta lassitudinum, etc. » Pint. — *Lassitudinum.* De oleo laurino hoc Diosc. prodi-

situdinum perfrictionumque refectio est. Tormina[7] calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta pellit: item ventris animalia[8]. Solvit alvum[9] heminæ mensura, 2
cum vino et calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris utile. Faciem purgat. Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat[10]. Vetus[11] autem magis excalfacit corpora, magisque discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis[12] auxiliare[13], et inclinato morbo. Oculorum claritati[14] confert aliquid, cum pari portione mellis acapni. Capitis doloribus[15] remedium est; item ardoribus in febri cum aqua: et si vetusti non sit occasio[16], decoquitur, ut vetustatem repræsentet.

XLI. Oleum cicinum bibitur ad purgationes[1] ventris 1

dit lib. I, cap. 49, et de sampsuchino, cap. 58. HARD.

7. *Tormina.* Totidem verbis Dioscor. I, 30. HARD.

8. *Item ventris animalia.* Lumbricos, ἑλμινθάς τε ἐκβάλλει. Diosc. loc. cit. HARD.

9. *Solvit alvum.* Diosc. loc. cit. totidem verbis. HARD.

10. *Inflationem sedat.* Interaneorum. Sic et infusum clystere homini prodest ad ileosos maxime affectus. Diosc. l. c. Καὶ ἐνίεται δὲ τὸ αὐτὸ μάλιστα πρὸς τὰς εἰλεώδεις. H.

11. *Vetus.* Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ παλαιὸν θερμαντικώτερον, καὶ διαφορητικώτερον. HARD.

12. *Lethargicis.* Auctor etiam est hujus medicinæ Celsus, III, 20: « Excitat autem, inquit, lethargicos validissime; repente aqua frigida infusa post remissionem: itaque perunctum oleo multo corpus, tribus aut quatuor amphoris, totum per caput perfundendum est, etc. » HARD.

13. *Auxiliare.* Gronov. et Al. libb. ante Harduin. vulgg. *magis auxiliare.* ED.

14. *Oculorum claritati.* Diosc. loc. cit. Πρὸς ὀξυδορκίαν τε ὑπάλειμμα. H. — *Cum pari portione.* Brot. *cum portione.* ED.

15. *Capitis doloribus.* Cels. IV, 2: « Caput vehementer perfricare: deinde calido oleo implere; veste velare; quidam etiam id devinciunt. » HARD.

16. *Et si vetusti non sit occasio.* Si desit oleum vetus, inquit, de eo cujus copia est, quod præstantissimum est, ad mellis crassitudinem decoquitur. Sic eamdem atque vetustum vim habet. Sic Diosc. l. c. H.

XLI. 1. *Oleum cicinum bibitur ad purgationes*, etc. De hoc cicino oleo Plinius supra lib. XV, c. 7: « Proximum fit et e cici arbore in Ægypto copiose. Alii crotonem, alii rhibin, alii sesamum silvestre appellant. » De eodem et Dioscorides libro primo proprio capite. Cæterum in hoc Plinii loco non *cicinum* scribi debet, sed *cnicinum*, hoc est factum ex

cum pari caldæ mensura. Privatim dicitur purgare præcordia. Prodest et articulorum morbis, duritiis omnibus, vulvis, auribus, ambustis. Cum cinere vero muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat, capillumque[2] fertili natura evocat. Semen ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia[3] ex uva fiunt, claritatis præcipuæ: ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis et epiphoris. Eadem decocta

cnico herba quam Dioscorides lib. IV, et Theophrastus VI, memorant. De cnicino vero oleo Dioscorides lib. I, capite peculiari sic disserit: « Conficitur et cnicinum oleum similiter. Vis illi eadem quæ ex grano Gnidio confecto oleo est. » Quæ verba mire quadrant cum illis Plinii verbis, quæ aliquanto post sequuntur hoc ipso capite: « Ex Gnidio grano factum eamdem vim habet quam cnicinum. » Sic enim legendum, non *cicinum*. Confirmat etiam correctionem nostram, quod Dioscorides tundi semen cnici tradit, darique expressum ex eo succum ad purgandam alvum in aqua dulci; quæ hic ferme verba Plinius repetit, magna Hermolai hallucinatione, qui *cicinum* hic pro *cnicinum* agnoscit. In quem errorem incidit etiam Marcellus Dioscoridis interpres lib. IV, cap. de ricino frutice. Cujus falsam traditionem, ne dicam temeritatem, quo minus profitear me demirari, temperare mihi non possum; scribit enim hoc ipso capite de ricino, « oleum cicinum » seu « ricinum, in nullo sanitatis usu esse. » Quod neque in Græcis duarum impressionum Dioscoridis exemplaribus habetur, neque Hermolaus aut Ruellius Dioscoridis interpretes tale quippiam in suis tralationibus posuerunt. Nam lib. I, multos ei in re medica usus Dioscorides assignat, ut in promptu est legere volentibus. Pint. — *Oleum*. Commendat illud inprimis Dioscorides, I, 38, ad hulcera capitis, ad psoras, et sedis inflammationes: ad pellendas ex alvo aquas, lumbricosque: ad aurium dolores, etc. Pintianum nihil moror, qui contra omnium exemplarium fidem, *cnicinum* hoc loco, non *cicinum*, legit; Galeno quoque, quem non legit, admodum ei reluctante, cujus verba referemus cap. 45. H. — *Oleum cicinum*. Nempe ex *Ricino communi* (*Monœc. monadelph.* gen. 2141 Pers. *Euphorbiac.* Juss.), quem Græci κρότωνα, Ægyptii vero κίκι appellant. Cf. Galen. et Diosc. IV, 164. Ed.

2. *Capillumque fertili natura evocat*. Et hoc ipsum prodit de oleo cicino Marcell. Empir. cap. VI, p. 47. Hard.

3. *Ellychnia*. Fert enim arbor ea semen uvarum gracilium pallidarumque, ut dictum est lib. XV, c. 7. Vid. infra lib. XXXV, c. 50, de sulphure. H. et Ed.

in vino inflammationibus, cum polenta et croco: per se autem triduo imposita faciem purgant.

XLII. Oleum[1] amygdalinum purgat, mollit corpora, 1
cutem erugat[2], nitorem commendat, varos cum melle tollit[3] e facie. Prodest et auribus, cum rosaceo et melle, et mali punici germine decoctum, vermiculosque in his necat, et gravitatem auditus[4] discutit, sonos incertos et tinnitus, obiter capitis[5] dolores, et oculorum[6]. Medetur furunculis, et a sole[7] ustis cum cera. Hulcera[8] manantia et furfures cum vino expurgat: condylomata cum meliloto. Per se vero capiti illitum, somnum allicit.

XLIII. Oleum laurinum[1] utilius quo recentius, quoque 1
viridius colore. Vis ejus[2] excalfactoria; et ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, sugillatis, capitis doloribus, inveteratis distillationibus, auribus, in calyce punici[3] calfactum illinitur.

XLIV. Similis[1] et myrtei olei ratio: adstringit, indu- 1
rat: medetur gingivis, dentium dolori, dysenteriæ, vulvæ exhulceratæ, vesicis, hulceribus[2] vetustis vel manantibus,

XLII. 1. *Oleum*. Dioscor. I, 39, de eo plura. Hard.

2. *Cutem erugat*. Diosc. l. c. H.

3. *Varos cum melle tollit*. Plin. Val. III, 41. Hard.

4. *Gravitatem auditus discutit*, etc. Diosc. l. c. Hard.

5. *Capitis*. Marc. Emp. c. I, p. 36, et Diosc. l. c. Hard.

6. *Et oculorum*. Diosc. l. c. Καὶ ἀμβλυωπίας δέ ἐστιν ἀνασκευαστικόν. « Hebetem etiam oculorum aciem emendat. » Hard.

7. *Et a sole ustis*. Diosc. loc. cit. Αἴρει δὲ καὶ ἐφήλεις μέλιτι μιγνύμενον, καὶ κρίνου ῥίζῃ· καὶ κυπρίνῃ, καὶ ῥοδίνῃ κηρωτῇ. « A sole usti; medetur admixtum melli, lilii radici, ac rosaceo, cyprinove cerato. » H.

8. *Hulcera*. Totidem verbis hæc Diosc. loc. cit. Marc. Emp. c. IV, p. 40, et Plin. Val. III, 22. H.

XLIII. 1. *Oleum laurinum*. Hæc pariter Diosc. I, 49. Hard.

2. *Vis ejus excalfactoria*. Diosc. l. c. Hard.

3. *In calyce punici*. Vel, ubi punici mali non sit occasio, « in strigili ferrea, ut ait Plin. Val. I, 10, missum et tepefactum, infusumque auribus, dolorem omnem tollit. » Iisdem hæc prodidit Marc. Emp. c. IX, p. 80. Hard.

XLIV. 1. *Similis*. Μυρσίνινον ἔλαιον. Diosc. I, 48: Δύναμις δὲ αὐτοῦ στυπτική, σκληρυντική. Hard.

2. *Hulceribus vetustis vel manantibus, cum*, etc. Hulcera capitis

cum squama æris et cera. Item eruptionibus[3], ambustionibus. Attrita[4] sanat, et furfures, et rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem[5] gravem corporis. Adversatur cantharidi, bupresti, aliisque malis medicamentis, quæ exhulcerando nocent.

1 XLV. Chamæmyrsinæ[1], sive oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum eosdem effectus habet, quos myrteum: item citreum. E nuce vero juglande, quod caryinum[2] appellavimus, alopeciis utile est, et tarditati aurium[3] infusum; item capitis[4] dolori[5] illitum. Cæterum iners et gravi sapore. Enimvero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modus[6] deperit. Ex gnidio grano[7] factum, eamdem

manantia (ἀχῶρας Græci vocant) sanari eo Diosc. ait loc. cit. H.

3. *Item eruptionibus.* Diosc. loc. cit. Καὶ πρὸς πυρίκαυςα, ἐξανθήματα, etc. « Facit quoque ad ambustiones, eruptiones papularum, etc. » Hard.

4. *Attrita.* Diosc. παρατρίμματα, ῥαγάδας, κονδυλώματα, ἄρθρα κεχαλασμένα. Hard.

5. *Odorem.* Certe sudores compescit, ἱδρῶτας ςέλλει, inquit Diosc. loc. cit. Hard.

XLV. 1. *Chamæmyrsinæ.* Hoc est, myrti silvestris, ut dictum est XV, 7. H. — *Ruscus aculeatus.* De quo egimus loco proxime laudato. Ed.

2. *Quod caryinum.* Lib. XV, c. 7. Καρύϊνον quoque Galeno de Fac. simpl. med. VI, p. 172. Hard.

3. *Et tarditati aurium.* Marc. Empir. c. IX, p. 82: « Oleum ex nuce juglande instillatum auriculæ gravius audienti valde prodest. » Diosc. quoque I, 41: Ἁρμόζει δὲ καὶ ὠταλγίαις, καὶ ἤχοις, καὶ συριγμαῖς, μετὰ χηνείου ςέατος ἐγχεόμενον. « Contra dolores aurium, sonos atque tinnitus, auxilio est, cum anserino adipe infusum. » H.

4. *Item capitis.* Marc. Emp. c. I, pag. 35: « Oleum ex nuce juglande quæ manducatur, expressum, subitum capitis dolorem, si eo perfricetur, mire compescit. » H.

5. *Dolori.* Gron. *doloribus.* Ed.

6. *Totus modus.* Sincerius forsan *modius* fuerit. Centenos olei modios, inquit Plinius XV, 6, *factum* vocant. Sed et modus olei de toto lacu accipi potest; ut vulgo dicunt, *la cuvée.* Hard.

7. *Ex gnidio grano.* Hic *cnicinum* Pintianus iterum inculcat pro *cicinum*, quod et aggredi ausus est, initio c. 41. Retunditur ea conjectura non modo codicum omnium conspirante consensu, sed et Galeni calculo, eadem ac plane gemina cum Plinio afferentis, de oleo cicino, de simpl. med. Fac. VI, p. 172: Τὸ δὲ κίκινον ἔλαιον ὑπάγει γαςέρα· τούτου δ' ἔτι μᾶλλον τὸ ἐκ τοῦ Κνιδίου κόκκου· καὶ τοσούτῳ γε μᾶλλον, ὅσῳ ὁ καὶ κόκκος αὐτοῦ τοῦ κίκεως καθαρτικώτερος ὑπάρχει. « Oleum

vim habet, quam cicinum. E lentisco[8] factum, utilissimum acopo est: idemque proficeret æque ut rosaceum, ni durius[9] paulo intelligeretur. Utuntur[10] eo et contra nimios sudores, papulasque sudorum. Scabiem[11] jumentorum efficacissime sanat. Balaninum[12] oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingivas.

XLVI. Cypros qualis esset[1], et quemadmodum ex ea fieret oleum docuimus. Natura[2] ejus excalfacit, emollit nervos. Folia stomacho illinuntur: et vulvæ[3] concitatæ succus quoque eorum apponitur. Folia recentia commanducata[4], hulceribus in capite manantibus, item oris me- 1

porro cicinum alvum subducit: multo vero magis quod fit ex Cnidio grano: quum granum vehementiorem purgandi vim obtineat quam cici. » Hard. — *Ex gnidio grano.* Nempe ex seminibus *Daphnes Gnidii*, de qua jam alias egimus. Ed.

8. *E lentisco.* Diosc. I, 50: Τὸ δὲ σχίνινον... εἰς ἄκοπα. Sunt autem ἄκοπα apud medicinæ scriptores, remedia contra lassitudines confecta, quod contra κόπους, id est, labores, utilia sint. Ruellius apud Diosc. ἄκοπα vertit medicamenta quæ nervorum lassitudines reficiunt. Scribon. Larg. Comp. 268: « Acopum ad perfrictionem, lassitudinem, tensionem nervorum. » Vide plura in Lexico Constant. Hard. — *Pistacia Lentiscus*, quæ græcis auctoribus σχῖνος nuncupatur. Ed.

9. *Durius.* Habet enim vim adstringendi, καὶ στύφει, inquit Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 171. H.

10. *Utuntur.* Diosc. I, 50. H.

11. *Scabiem jumentorum efficacissime.* Diosc. l. c. Hard.

12. *Balaninum.* Quod fit ex unguentaria balano, de qua XII, 46; Diosc. I, 4. — *Gingivas.* Et nunc tertium gingivas vertisse perperam Plinius videtur, pro cicatricibus, ut jam ante, cap. 4 ac 13, monuimus. Nam Dioscorides, qui eadem græce tradit, I, 10: περὶ βαλανίνου ἐλαίου. Δύναμιν δὲ, inquit, ἔχει καθαρτικὴν σπίλων, φακῶν, ἰόνθων, οὔλων μελανίας. « Vim habet repurgandi maculas, lentigines, varos, cicatricumque nigritias. » Sic idem Diosc. IV, 154, οὐλὰς μελαίνας dixit *cicatrices nigras*. Οὔλων itaque neutro genere, et in priore syllaba servato accentu, quo gingivas significet, Plinius legit: rectene, an secus, medicorum filii dijudicent. Hard.

XLVI. 1. *Cypros qualis esset*, etc. Est *Lawsonia inermis*, s. *spinosa* (*Octand. monogyn.* gen. 941 Pers. *Salicar.* Juss.), de qua conf. lib. XII, cap. 51. Ed.

2. *Natura.* Hæc pariter Diosc. I, 65 et 124. Hard.

3. *Vulvæ concitatæ.* Sanguinem emittenti, vel procidenti. Dalec.

4. *Folia recentia commanducata.*

dentur, et collectionibus, condylomatis. Decoctum[5] folio-
2 rum ambustis et luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa[6], adjecto struthei mali succo. Flos capitis[7] dolores sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat et putrescentia hulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Adstringit[8] gleucinum, et refrigerat, eadem ratione qua et œnanthinum.

1 XLVII. Balsaminum[1] longe pretiosissimum omnium, ut in unguentis diximus, contra omnes serpentes[2] efficax. Oculorum claritati plurimum[3] confert, caliginem discutit. Item dyspnœas[4], collectiones omnes duritiasque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera[5] purgat: auribus[6],

Diosc. I, 124: Διαμασσηθέντα ἄφθας ἰᾶται. Hard.

5. *Decoctum*. Diosc. I, 124: Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῶν, πυρικαύςων κατάντλημα. « Decoctum foliorum igni ambustis affunditur. » Hard.

6. *Ipsa rufant capillum tusa, adjecto struthei mali succo.* Et hic ὡμονυμίᾳ vocum delusum esse Plinium non immerito quis suspicetur. Nam quum apud græcum scriptorem id legisse videatur, quod exstat apud Diosc. I, 124: Ξανθίζει δὲ καὶ τρίχας ςρουθίου χυλῷ τὰ φύλλα λεῖα βραχέντα καὶ ἐγχρισθέντα. « Rufant capillos folia trita et illita, quæ in struthii succo maduerint. » Στρούθιον eo loci, radicula herba est. De strutheo malo Plinius intellexit quod e genere cotoneorum est. Sed et suos forte hæc quoque medicina habuit auctores. Hard. —Struthea mala sunt fructus *Pyri Cydoniæ* Linn. (*Icosand. pentag.* gen. 1232 sub *Cydonia* Pers. *Rosac.* Juss.), de qua conf. XV, 10. Στρουθίον vero Dioscor. II, 193, est *Gypsophila Struthium* (*Decand. digyn.* gen. 1115 Pers. *Caryophyll.* Juss.); de qua egimus XIX, 18. Ed.

7. *Flos capitis*, etc. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Adstringit gleucinum.* Diosc. I, 67, calfacere dicitur, relaxare, mollire. Et ea sane aromata, quibus concinnatur apud Colum. XII, 51, et apud Diosc. l. c. iis sunt dotibus ac facultatibus prædita, ut oleum iis conditum, refrigerare vix ullo modo possit. Adstringendi vim œnanthino dat quoque Diosc. I, 56. H.

XLVII. 1. *Balsaminum.* Obliviose Plinius hic oleum vocat, quod apertissime et clarissime XII, 54, succum esse scripserat, ut revera est. Dalec.

2. *Serpentes.* A vipera demorsis opitulari scribit Dioscor. I, 18. H.

3. *Oculorum claritati plurimum.* Diosc. I, 18. Hard.

4. *Item dyspnœas.* Δυσπνοῦσιν ἁρμόζων, ægre spirantibus convenit. H.

5. *Hulcera.* Diosc. l. c. Hard.

6. *Auribus.* Q. Ser. Sam. qui ex Plinii sententiis medicum opus versibus concinnavit, idem prodidit,

capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. Adversatur aconito[7] ex lacte potum. Febres[8] cum horrore venientes perunctis leviores facit. Utendum tamen modico[9], quoniam adurit[10], augetque vitia non servato temperamento.

XLVIII. Malobathri[1] quoque naturam et genera expo- 1
suimus. Urinam ciet[2]. Oculorum epiphoris[3] vino expressum utilissime imponitur: item frontibus, dormire volentibus: efficacius, si et nares illinantur; aut si ex aqua bibatur. Oris[4] et halitus suavitatem commendat linguæ subditum folium, sicut et vestium odorem[5] interpositum.

XLIX. Hyoscyaminum[1] emolliendo utile est, nervis 1
inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum[2] e

c. II, p. 126: « Balsama si geminis instillans auribus addas, Tum poteris alacrem capitis reparare vigorem. » Et cap. III, p. 127: « Portio si capitis morbo tentetur acuto, Allia diversam lana contecta per aurem Inducta prosunt: et eodem balsama pacto. » HARD.

7. *Adversatur aconito ex lacte*, etc. Diosc. l. c. HARD.

8. *Febres cum horrore*. Dioscorid. Ῥίγη συγχρισθεὶς λύει, rigores illitu solvit. HARD.

9. *Modico*. Gronov. et Al. ante Hard. *modice*. ED.

10. *Quoniam adurit*. Θερμαντικώτατος ὤν, inquit Diosc. loc. cit. H.

XLVIII. 1. *Malobathri quoque*, etc. Cf. XII, 59. HARD.

2. *Urinam ciet*. Diosc. I, 11. H.

3. *Oculorum epiphoris*. Diosc. l. c. Καὶ πρὸς τὰς ὀφθαλμικὰς φλεγμονὰς ἁρμόζει ἀναζεσθὲν ἐν οἴνῳ, καὶ λεῖον ἐπιχριόμενον. « Oculorum inflammationibus in vino fervefactum, tritumque, ac illitum apprime confert. » HARD.

4. *Oris*. Diosc. loc. cit. Ὑποτίθεται δὲ καὶ γλώσσῃ πρὸς εὐωδίαν στόματος. HARD.

5. *Vestium odorem*. Diosc. loc. cit. Καὶ σὺν ἱματίοις τίθεται· ἄβρωτα γὰρ καὶ εὐώδη ταῦτα τηρεῖ. « Vestibus utiliter interponitur: siquidem eas et a tineis defendit, et odore non ineleganti tuetur. » HARD.

XLIX. 1. *Hyoscyaminum emolliendo*. Diosc. I, 42: Ὑοσκυάμινον.... μαλακτικὸν ὄν. HARD. — *Utile est*. Gron. et Al. *utilius*. ED.

2. *Therm. e lupinis*. Falsum hoc esse statim judicabit, cui lupini vis et natura perspecta fuerit. DALEC. — *Therminum*, etc. Θέρμον lupinum vocant. Vim ei discutiendi Galenus adjudicat, διαφορητικὴν, de Fac. simpl. med. VI, p. 178. HARD. — Θερμὸς auctoribus græcis est *Lupinus albus* (*Diadelph. decand.* gen. 1697 Pers. *Legumin.* Juss.); cujus inter edulia tempore Galeni frequens erat usus, qui apud nos hodie fere nullus est, quanquam etiam nunc in Lusitania comedi semina

lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est[3] cum suo flore. Raphaninum phthiriases[4] longa valetudine contractas tollit, scabritiasque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores[5] sanat, et hulcera quæ serpunt, et quæ cacoethe vocant. Lirinon[6], quod et Phaselinum et Syrium vocavimus, renibus utilissimum est, sudoribusque[7] evocandis, vulvæ[8] molliendæ, concoquendoque[9] intus. Selgiticum[10] nervis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguvini circa Flaminiam viam[11] vendunt.

auctores quidam tradunt. Lupini, dum nativam servant amaritudinem, extergendi digerendique vim obtinent; intus vero sumpti, ancipitem quadamtenus et periculosam contra lumbricos medicinam faciunt; quare præcipuus eorum usus contra psoras, scabies, strumas, quibus imponuntur. Conf. Geoffroy, Tract. de Mat. med. t. III, p. 753. Ed.

3. *Narcissinum dictum est*. Lib. XXI, cap. 75. Hard.

4. *Raphaninum phthiriases*, etc. De raphanino hæc eadem prodidit Diosc. ad verbum, I, 41. Hard.

5. *Sesaminum aurium dolores*. Dioscor. I, 41. Hard.

6. *Lirinon*. Lib. XXI, cap. 11: « Est et rubens lilium, quod Græci crinon vocant . . . Laudatissimum in Antiochia, et Laodicea Syriæ, mox in Phaselide. Diosc. III, 116: Κρίνον βασιλικὸν . . . ἀφ' οὗ καὶ τὸ χρίσμα κατασκευάζεται, ὃ τινες λείρινον, οἱ δὲ σούσινον καλοῦσι. « Crinon seu lilium regium . . . ex quo paratur unguentum, quod aliqui lirinum, susinum alii appellitant. » Et lib. I, 62: Τὸ δὲ σούσινον, ὃ ἔνιοι κρίνινον καλοῦσιν, etc. H. — Rubens lilium nobis est *Lilium chalcedonicum*; phaselinum vero sunt qui ad *Lilium candidum* referant. Ed.

7. *Sudoribusque*. Hanc vim evocandi sudoris Plinius ipsi succo assignat, qui e lilii flore exprimitur, XXI, 74. Hard.

8. *Vulvæ molliendæ*. Hæc omnia citantur ex Dioscor. nimis presse.

9. *Concoquendoque*. Concoquendis, quæ intus latent, vulvæ vitiis. Simile est quod de crocino oleo tradit Diosc. I, 64: Καὶ πρὸς τὰς ἐν τῇ μήτρᾳ σκληρίας, καὶ μύσεις, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κακοήθη... Συμπέπτει γὰρ, καὶ μαλάσσει, καὶ ὑγραίνει, καὶ πραΰνει. « Valet et ad uteri duritias, præclusiones, malignaque hulcera... Concoquit enim, emollit, humectat, lenit. » Quanquam et de suppurationibus concoquendis accipi hic locus potest, quem habemus in manibus. Nam et de succo qui e lilii flore elicitur, XXI, 74, « ad emolliendas vulvas, inquit, valet, sudoresque faciendos, et suppurationes concoquendas. » Hard.

10. *Selgiticum*. Lib. XV, 7. H.

11. *Flaminiam viam*. A Flaminio dictam, qui eam stravit lapidibus ab urbe Roma Ariminum usque. H.

L. Elæomeli[1], quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo, non sine nausea, alvum solvit[2]: bilem[3] præcipue detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibere[4], torpescunt, excitanturque crebro. Potores[5] certaturi præsumunt ex eo cyathum unum. Pissino oleo usus et passim[6] ad quadrupedum scabiem est. 1

LI. A vitibus oleisque proxima nobilitas palmis: inebriant recentes: capitis dolorem[1] afferunt: minùs, siccæ: nec, quantum videtur[2], utiles stomacho: tussim exasperant, corpus alunt[3]. Succum[4] decoctarum antiqui pro hydro- 1

L. 1. *Elæomeli*. Aurel. Χρονιῶν lib. II, cap. 1, oleum Syricum vocat, laudatque in paralysi ut mordicans, accendens, emolliens. Vide supra, lib. XV, c. 7. Dal.

2. *Solvit*. Gron. *emollit*. Ed.

3. *Bilem*. Dioscor. I, 37, totidem verbis. Hard.

4. *Qui bibere*. Diosc. loc. cit. Νωθροὶ δὲ γίνονται καὶ ἔκλυτοι οἱ λαμβάνοντες· ὅπερ οὐ δεῖ εὐλαβεῖσθαι. διεγείρειν δὲ αὐτοὺς μὴ ἐῶντας καταφέρεσθαι. « Qui assumpsere, torpescunt, viribusque deficiuntur: attamen minime terreri eo oportet: quin excitandi sunt, neque sinendum, ut somno graviore consopiantur. » Hard.

5. *Potores*. Quasi sic viribus suis fidant, ut et vini vim ebrietatem, et elæomelitos soporem afferentis, sustinere possint, aut vincere. H.

6. *Pissino oleo usus et passim*, etc. De eo Plinius, XV, 7, et Diosc. I, 95, qui ad eumdem usum et pissinum oleum et picem ipsam liquidam adsciscit. — Sic libri editi, cum Reg. cod. 1; at in Reg. 2 et Ch. « Pissino oleo usus ad tussim et quadrupedum scabiem est. » Forte sincerius: Dioscorides enim, I, 95, de pissini olei viribus disserens, uno verbo extulit, facere illud ad eadem omnia, ad quæ liquida pix adhiberetur. At capite superiore de ea ipsa agens, valere ad tussim, suspiria, purulentasque execreationes dixit: ut *ad tussim* idcirco huic loco accommodatius, quam *et passim* videatur. Hard. — Brot. ex Reg. 2 et ed. principe, *ad tussim et quad.* jampridem locum sic refingendum docuerat Pintianus. Ed.

LI. 1. *Capitis dolorem afferunt*. Diosc. I, 148. Hard.

2. *Nec, quantum videtur*. Ita sane Dioscoridi visum est: qui palmas esitatas stomachicis prodesse scripsit: αἱ δὲ ξηραὶ ὠφελοῦσι βεβρωσκόμεναι ... ςομαχικοὺς, etc. H.

3. *Alunt*. Sic Hard. post Pint. et Gron. *augent* Al. Ed.

4. *Succum*. Cum hydromelite, non *pro hydromelite* Diosc. adhibuit I, 149: Τῶν δὲ Θηβαϊκῶν τὸ ἀφέψημα ποθὲν, παύει καύσωνα, καὶ τὰς δυνάμεις ἀνακτᾶται, μετὰ ὑδρομέλιτος παλαιοῦ λαμβανόμενον. « Thebaicarum decoctum potui datum, febrilem ardorem ac sitim sedat, et cum hydromelite vetusta sumptum vires recreat. » Hard.

melite dabant ægris ad vires recreandas, sitim sedandam, in quo usu[5] præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque exscreantibus[6] utiles, in cibo maxime. Illinuntur[7] caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, intestinis, cum cotoneis et cera, et croco. Sugillata emendant. Nuclei palmarum[8] cremati in fictili novo, cinere loto spodii vicem efficiunt, miscenturque collyriis, et calliblephara faciunt addito nardo.

1 LII. (v.) Palma quæ fert myrobalanum[1], probatissima in Ægypto, ossa non habet[2] reliquarum modo in balanis.

5. *In quo usu*. Gron. et Al. ante Hard. *in quem usum*. Ed.

6. *Sanguinem quoque exscreantibus*. Dioscor. I, 148. Hard.

7. *Illinuntur*. Plin. Val. II, 39 : « Caryotæ tritæ imponuntur, adversus urinæ difficultatem. » Diosc. l. c. Ὠφελοῦσι δὲ τὰ περὶ κύστιν, καταπλασσόμεναι λεῖαι μετὰ κυδωνίου καὶ κηρωτῆς οἰνανθίνης. « Tritæ cum cotoneis, et cerato œnanthino, vesicæ vitiis utiliter illinuntur. » H. — *Sugillata*. Male distinguunt Gron. et Al. « cum cotoneis et cera et croco sugillata emendant. » Ed.

8. *Nuclei palmarum cremati*, etc. Hæc totidem verbis Diosc. I, 149. H.

LII. 1. *Palma quæ fert myrobalanum*. Hæc palma est, cujus historiam scripsit, XII, 47, cujus fructus, quum maturitatem est assequutus, phœnicobalani proprie nomen; ante maturitatem idem, ob affinitatem aliquam, similitudinemque cum glande unguentaria, et myrobalani appellationem habuit. Plinius loc. mox cit. « Myrobalano in unguentis similem, proximumque usum habet palma in Ægypto . . . phœnicobalanus vocatur. » Et Plin. Val. III, 20 : « Myrobalanum . . . genus est caryotæ, quod os non habet, etc. » Similitudinem eam fructus cum Arabica myrobalano attigit Diosc. I, 148 : Φοῖνιξ ἐν Αἰγύπτῳ παρεμφέρων τῇ Ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ. Hanc esse remur balanum Ægyptiam, quam Plutarchus ait bellaria suavitate vincere, Symp. Qu. VIII, 4, p. 723. Sugillat hoc loco Plinium Salmasius in præf. p. 96, Dalecampium et alios sequutus; sed ita, ut livorem potius suum, quam scriptoris perdiligentis prodat errorem ullum. Quod si qua nihilominus exemplaria scripta manu faverent, « Palma quæ refert myrobalanum, » legi hoc loco haud gravate ferrem. H. — *Palma quæ fert myrobalanum*. Unice Plinius hic *Phœnicem dactyliferam* intellexit, de qua jam nobis actum XII, 47 (Broterius ad *Musam*, Gallis *bananier*, referre maluit). Quæ autem fert myrobalanos arbor, βαλάνους μυρεψικὰς, non *Palmis*, sed *Leguminosis* adscribenda est; nempe *Moringa arabica* Pers. gen. 1023 (*Gymnocladus* Lam. Encyc. I, 733), de qua satis abunde dictum in Excurs. XI de myrobalan. tom. V, p. 130 sqq. edit. hujusce. Ed.

2. *Ossa non habet*. Quoniam immatura colligitur, nondum genito

Alvum et menses ciet[3] in vino austero, et vulnera conglutinat[4].

LIII. Palma elate[1], sive spathe, medicinæ confert germina, 1 folia, corticem. Folia[2] imponuntur præcordiis, stomacho, jocineri, hulceribus quæ serpunt, cicatrici repugnantia. Psoras cortex ejus[3] tener cum resina et cera sanat diebus xx. Decoquitur et ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu[4], partus extrahit. Datur bibendus renum[5] vitiis, et vesicæ, et præcordiorum: et capiti, et nervis[6] inimicus.

intus nucleo, ut diximus XII, 47. H.

3. *Alvum et menses ciet.* Immo, si Dioscoridi fides habenda, sistit potius: « Est, inquit, fructus ille acerbus atque adstringens, et contra alvi profluvia, fluxumque muliebrem, in vino austero bibitur. » Ἔστι δὲ στρυφνὸς, στυπτικὸς, πινόμενος σὺν οἴνῳ αὐστηρῷ πρὸς διάῤῥοιαν καὶ ῥοῦν γυναικεῖον. Et sane hæc vis sistendi, et fructus acerbitati, et austeritati vini, quicum assumitur, optime congruit. Nihilominus sic MSS. omnes Regg. Colb. Ch. aliique. Et Parmensis editio, cæteræque ante Hermolaum, cui *sistit* reponendum satius visum est. Quin et Plin. Val. II, 23, cui titulum fecit « Ventri molliendo: Myrobalanus, inquit, genus caryotæ nascens in Ægypto, quæ os non habet, vino austero trita et pota alvum citat. » Sed jam hujus ævo irrepsisse id mendum in Plinii libros suspicari forsan haud temere licet. H. — *Ciet.* Gron. et Al. *sistit*. Ed.

4. *Et vulnera conglutinat.* Diosc. loc. cit. Ἵστησι δὲ καὶ αἱμοῤῥοΐδας, καὶ τραύματα κολλᾷ καταπλασθείς. Plin. Val. III, 20: « Myrobalanum, ut jam diximus, genus est caryotæ, quod os non habet: hæc ex vino trita austero, vulnera curat et solidat. » Hard.

LIII. 1. *Palma elate.* De hac palma Noster egit lib. XII, cap. 62; at ibi jam notavimus elaten non arborem esse, sed involucrum fructus palmæ arboris, sive, ut recentiores ex græco vocabulo nuncupant, *spatham* Phœnicis dactyliferæ, de qua paulo supra. Quum autem in Regg. codd. 1 et 2 legatur *palmæ elatæ*, lectionem haud pœnitendam sane Broterius elicit, *palmæ elate;* Plinium tamen, ut loco sup. citato, sic etiamnunc hallucinatum fuisse constat. Ed.

2. *Folia.* Vires plane similes elatæ suæ, hoc est, tenerarum adhuc palmarum involucro, Diosc. tribuit I, 50. Hard.

3. *Psoras cortex ejus.* Hæc rursum in elaten suam Diosc. transtulit loc. cit. Hard.

4. *Capillum denigrat suffitu.* At illitu, fricatuque etiam crebro spathæ suæ seu elatæ; nigredinem conciliari capillis, auctor est Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Datur bibendus renum vitiis.* Diosc. de elate seu spatha sua, loc. cit. Hard.

6. *Nervis inimicus.* E diverso Dio-

Vulvæ ac ventris fluxiones sistit decoctum ejus. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vulvarum vitiis efficacissimus.

1 LIV. (VI.) Proximæ varietates generum medicinarumque, quæ mala habent. Ex his verna[1] acerba, stomacho inutilia sunt : alvum, vesicam circumagunt, nervos lædunt : cocta meliora. Cotonea cocta suaviora : cruda[2] tamen, dumtaxat matura, prosunt sanguinem exscreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Non idem prosunt[3] decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur et pectori in febris ardoribus : et tamen decoquuntur in aqua cælesti ad eadem, quæ supra scripta sunt.
2 Ad stomachi[4] autem dolores cruda decoctave cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat[5]. Cocta in

scoridis elate laxatos committit articulos : χαλασμούς τε ἄρθρων συνάγει. Hard.

LIV. 1. *Verna*. Vere vigentia, matura, tempestiva. Dioscorid. talia sunt cerasa, pruna, mora, fraga. Dal. — *Verna*. Diosc. I, 159 : Τὰ δὲ τοῦ ἔαρος ἀκμάζοντα μῆλα, χολοποιὰ, ἄθετα τῷ νευρώδει παντὶ, ἐμπνευματοῦντα. « Quæ mala verno tempore maturescunt, bilem gignunt, nervos omnes lædunt, inflationesque pariunt. » Hard.

2. *Cruda*. Marc. Emp. c. XVI, p. 120 : « Phthisicis et empyicis prodest aqua in qua cydonea mala cocta fuerint, assidue propinata : ipsa etiam si incocta manducentur, juvant. » Et c. XVI, p. 120 : « Cydonea bene matura non cocta, in cibo accepta, prosunt cholericis reprimendis. » Plin. Val. I, 64, cui titulus : « Sanguinem rejicientium curatio : Cydonia matura, inquit, devorantur cruda. » Et II, 28 : « Dysenteriæ compescendæ : Cydonia matura cruda eduntur. » Et c. 25 : « Choleræ quomodo succurritur : Cydonia si matura cruda in cibo sumantur. » Hard.

3. *Prosunt*. Gr. et Al. *possunt*. Ed.

4. *Ad stomachi*. Marc. Emp. c. XX, p. 139 sqq. Plin. Val. II, 15. H.

5. *Lanugo eorum carbunculos sanat*. Vitiosa interpunctione laborabat hic locus : « Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in vino et illita cum cera. Alopeciis capillum reddunt. » Quamobrem Dalecampius *reddit* arbitratur commodius quam *reddunt* hoc loco legi : ut ad lanuginem sententia ea spectet, non ad ipsa mala. Verum præter codicum Regg. Colb. cæterorumque auctoritatem, conjecturam eam pessumdant auctores duo, qui e Plinianis fontibus areolas suas rigarunt. Marc. Emp. c. VI, p. 46 : « Cydonia mala, inquit, discocta cum vino, dehinc trita, ceræque

vino, et illita cum cera, alopeciis capillum reddunt. Quæ ex his cruda[6] in melle condiuntur, alvum movent. Mellis autem suavitati multum adjiciunt, stomachoque utilius id faciunt. Quæ vero in melle condiuntur[7] cocta, quidam ad stomachi vitia, trita cum rosæ foliis decoctis dant pro cibo.
3 Succus[8] crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest. Item mammis[9], condylomatis, varicibus. Flos[10] et viridis, et siccus inflammationibus oculorum, exscreationibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit et succus ex his mitis, cum vino dulci tusis, utilis et cœliacis, et jocineri. Decocto[11] quoque eorum foventur, si procidant vulvæ et interanea. Fit et oleum ex his[12], quod melinum vocavimus, quoties non fuerint in humidis nata : ideo utilissima, quæ ex Sicilia veniunt. Minus[13] utilia struthia, quamvis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui id faciet[14], dicat quæ capiat, et cujus causa : sic adalligata, strumis medetur.

LV. Melimela[1] et reliqua dulcia, stomachum et ventrem solvunt, siticulosa[2], æstuosa, sed nervos non lædunt. 1

liquefactæ addita, et capiti imposita, capillum nutriunt. » Et Plin. Val. I, 6 : « Cydonia cocta ex vino, et cum cera trita et illita, capillos restituunt. » HARD.

6. *Ex his cruda*. Plin. Val. ad verbum, II, 23. HARD.

7. *Quæ vero in melle condiuntur*. Diosc. I, 160; Marc. Emp. c. XX, p. 139. HARD.

8. *Succus crudorum lienibus*, etc. Diosc. l. c. HARD.

9. *Mammis*. Diosc. loc. cit. Μαστοὺς φλεγμαίνοντας, « mammarum inflammationes adjuvat. » HARD.

10. *Flos*. Diosc. loc. cit. HARD.

11. *Decocto*. Dioscorid. l. c. H.

12. *Fit et oleum ex his*. Lib. XIII, cap. 2. Hoc pariter Diosc loc. cit. et Plin. Val. IV, 42. HARD.

13. *Minus utilia struthia*. Diosc. loc. cit. Τὰ δὲ λεγόμενα στρουθία καὶ μεγάλα, ἧττόν ἐστιν εὔχρηστα. H. — Duplex scilicet *Pyri Cydoniæ* varietas : στρουθίον, cydonia oblonga, et κυδώνιον, cydonia maliformis. Conf. Theophr. Histor. Pl. II, 3; Athen. III, 81. ED.

14. *Qui id faciet*. Gron. et Al. ante Hard. *qui facit*. ED.

LV. 1. *Melimela*. Dioscor. lib. I, cap. 161 : Τὰ δὲ μελίμηλα κοιλίαν μαλάσσει... κακοστόμαχα δέ. H. — Conf. lib. XV, cap. 15. ED.

2. *Siticulosa*. Sitim et æstum afferentia. HARD.

Orbiculata[3] sistunt alvum, et vomitiones, urinas cient. Silvestria[4] mala similia sunt vernis acerbis, alvumque sistunt. Sane in hunc usum immatura opus sunt.

1 LVI. Citrea[1] contra venenum in vino bibuntur, vel ipsa, vel semen. Faciunt oris suavitatem[2], decocto eorum colluti[3], aut succo expresso. Horum semen edendum[4] præcipiunt in malacia[5] prægnantibus: ipsa vero contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facile manduntur.

1 LVII. Punici mali novem[1] genera nunc iterare supervacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina[2] alio nomine appellavimus, stomacho inutilia habentur[3], inflationes pariunt,

3. *Orbiculata.* Diosc. I, 162: Τὰ δὲ Ἠπειρωτικὰ λεγόμενα, ῥωμαϊςὶ δὲ ὀρβικουλάτα, εὐςόμαχα, κοιλίας ςαλτικά, οὔρων προκλητικὰ, etc. Sic etiam Diphilus apud Athen. III, 80, ubi ὀρβικάτα vocat. Hard.

4. *Silvestria.* Totidem verbis de eo malorum genere Diosc. I, 163. H.

LVI. 1. *Citrea.* Theophr. Hist. IV, 4, et ex eo Athen. III, 84; Diosc. I, 166; Oppius apud Macrob. Saturnal. II, 15, et eleganti carmine Virgil. Georgic. II, 126: « Media fert tristes succos, tardumque saporem Felicis mali: quo non præsentius ullum, Pocula si quando sævæ infecere novercæ, Miscueruntque herbas et non innoxia verba, Auxilium venit, et membris agit atra venena. » Hard.—Nobis item *Citrus medica*, *citronier*. Ed.

2. *Faciunt oris suavitatem.* Diosc. loc. cit. Διάκλυσμά τέ ἐςι πρὸς εὐωδίαν ςόματος τὸ ἀφέψημα, καὶ ὁ χυλὸς αὐτῶν. Hard.

3. *Colluti.* Gronov. et Al. ante Hard. *colluto*. Ed.

4. *Horum semen edendum.* Diosc. loc. cit. Σπέρμα ἔχον ἀπίῳ ἐοικός. Δύναμιν δὲ ἔχει ποθὲν ἐν οἴνῳ...βιβρώσκεται δὲ μάλιςα ὑπὸ γυναικῶν πρὸς τὴν κίσσαν. Quæ Dalecampius ad corticem, succumve mali punici prave transtulit. Hard.

5. *In malacia.* Malacia est in gravidis ille languor, et mollities dissoluti, et cuncta fastidientis stomachi; Græci κίτταν, Latini etiam picam appellant. Hard.

LVII. 1. *Punici mali novem genera.* Sic in Indice lib. XIII, n. 39: « Punici mali genera IX. » Vide quæ diximus XIII, 34. H.—*Punica Granatum*, *grenadier*. Ed.

2. *Apyrina.* Supra lib. XIII, cap. 34, ἀπύρηνα vocat, non quidem dulcia, sed quibus nucleus minime lignosus est, verum candidiore et molliore natura. Dal. — *Apyrina.* De his Plinius Val. II, 40, *de Punicis*, Nostro adstipulatur: « Dulcia, inquit, inflationes stomacho movent, nec tute febricitantibus dari possunt. » Hard.

3. *Inutilia habentur.* Dioscoridi punica omnia stomacho utilia: atque adeo dulcia vinosis et acidis stomacho utiliora. Dalec.

dentes gingivasque lædunt. Quæ vero ab his sapore proxima vinosa diximus[4], parvum nucleum habentia, utiliora paulo intelliguntur. Alvum sistunt, et stomachum[5], dumtaxat pauca, citraque satietatem. Sed hæc minime danda[6]: quanquam omnino nulla, in febri, nec carne acinorum utili, nec succo. Caventur æque vomitionibus[7], ac bilem rejicientibus. Uvam[8] in his, ac ne mustum quidem, sed pro- 2
tinus vinum aperuit natura; utrumque asperiore cortice. Hic ex acerbis[9] in magno usu. Vulgus[10] coria maxime perficere illo novit: ob id malicorium appellant[11] medici. Urinam cieri eodem monstrant; mixtaque galla in aceto decoctum[12], mobiles dentes stabilire. Expetitur gravidarum malaciæ[13], quoniam gustatu moveat[14] infantem. Dividitur

4. *Vinosa diximus*. Lib. XIII, cap. 34. Vinolenta vocat Plin. Val. IV, 40, et ab his acida secernit. Hæc mediæ inter acida ac dulcia facultatis esse censet Diosc. I, 151: μέσην ἔχει δύναμιν. Hard.

5. *Et stomachum*. Gron. et Al. ante Hard. *et stomacho prosunt*. Ed.

6. *Sed hæc minime danda*. Sed vinosa minime danda, immo omnino nulla sunt danda febricitanti. Diosc. I, 151. Hard.

7. *Caventur æque vomitionibus*. Medentur acini vomitionibus. In Dioscoride est: Κοιλίαν, καὶ στομάχου ῥεῦμα πυρὴν ἵστησι. Dal.

8. *Uvam*. Uvam in his, et non mustum modo, sed cum uva vinum statim ostendit natura, « hoc est, succum vino parem; » utrumque autem, *et uvam*, *et vinum*, sub asperiore cortice inclusit. Hard.

9. *Hic ex acerbis*. Plinius supra XIII, 34: « Corticis major usus ex acerbis ad perficienda coria. » H.

10. *Vulgus*. Plin. Val. IV, 40: « Illa vero acerba sunt, quibus coria curantur, etc. » Hard.

11. *Ob id malicorium appellant*. Ita mali punici corticem vocant Latini: Celsus in primis II, cap. postr. Græci σίδιον. Simplicius id ei factum nomen putarim, quod corio similis est ob duritiem, crassitiemque majorem, quam sit in vulgari malorum cæterorum cortice. H.

12. *Decoctum*. Gron. et lib. ante Hard. edit. *decocto*. Ed.

13. *Expetitur gravidarum malaciæ*. Alludere ad hanc mali punici dotem Plautus videtur in Amphitr. act. II, sc. 2, v. 91: « Enimvero prægnanti oportet et malum dari, Ut quod obrodat sit, animo si male esse occœperit. » Hard.

14. *Quoniam gustatu moveat infantem*. Sic omnes vulgati, manuque exarati codices conspirante consensu. Johann. Jac. Chiffl. lib. II Dædalm. c. 5, p. 34, ait avunculi sui fuisse conjecturam, scribi oportere, « quoniam gustatu moveat

malum[15], cælestique aqua madescit ternis fere diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, et sanguinem exscreantibus.

1 LVIII. Ex acerbo fit medicamentum[1], quod stomatice[2] vocatur, utilissimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini[3]: pterygiis, genitalibus, et his quas nomas vocant, et quæ in hulceribus excrescunt. Contra leporem marinum[4] hoc modo: acinis[5] detracto cortice tusis, suc-

famem. » Qua conjectura ipse damnata legend. monet, « quanquam gustatu moveat infantem. » Ut hæc sit loci sententia : Licet ob gulæ fastidium gravidis expetatur, ut et alia absurdiora ; hoc tamen inde sequi periculum, quod malicorium si sumant, movetur infans, hoc est, sequitur abortus. Theodorum deinde Prisc. laudat, de Pass. mul. III, 6, de abortivis : ubi succo mali granati vim parem ait excludendi fetus, ac dictamno, tribui. At neque quidquam ejusmodi Theodorus habet : nec moveri infantem in contextu Pliniano, expelli abortu sonat, sed excitari leniter, ne torpescat. Hard.

15. *Dividitur malum*. De punico malo universe id accipiendum, uti Plin. Val. IV, 40, non de singulari uno genere. Hard.

LVIII. 1. *Ex acerbo fit medicamentum*. Id fieri tradit Dioscor. I, 151, ex acinorum succo cum melle cocto, præsertim acidorum. Dal. — *Ex*. Hæc verbis totidem Plin. Val. IV, 40. Hard.

2. *Stomatice*. Στοματικὴ subintellige, δύναμις, hoc est, compositio, quæ ad uvas, tonsillas, omnesque repentinas oris, quod Græci στόμα vocant, inflammationes accommodatur. Scrib. Larg. Comp. LXIV : « Ad faucium uvæque tumorem stomatice hac fere utuntur, etc. » Schola Salernitana : « Mens sitim tollunt, recreant cum faucibus uvam. » Hard.

3. *Oculorum caligini*, etc. Præter Diosc. et Plin. Val. II. cc. Priscianus I, 10 : « De oculorum causis : Si autem obscuritas hæc, senectutis magis quam oculorum vitium fuerit, succum mali granati melle Attico æqua mensura commisces, et uteris... Hoc etiam scriptoribus et pictoribus sæpe profuit. » Hard.

4. *Contra leporem marinum*. Habent ea verba libri omnes etiam manu exarati : Plin. Val. qui cætera ad verbum exscripsit, non habet. Eoque magis in suspicionem venimus, minime ea genuina esse, sed spuria, quod adversus leporem marinum quæ vulgo remedia statuuntur, intra corpus omnia sumi necesse sit : istud, cujus forma nunc scribitur, externis tantum vitiis apponi posse videatur. Ad leporem marinum tamen Scrib. Larg. Comp. CLXXXVI, prodesse ait malorum punicorum grana assidue data, sed per se ac sola : nec myrrham adjicit, nec alumen. Sic etiam Diosc. in Alex. c. XXX. Hard.

5. *Acinis*. Plin. Val. IV, 40 : « Fit ex acido punico medicamentum, στοματικὸν a Græcis nominatum, cujus compositio ejusmodi

coque decocto ad tertias, cum croci, et aluminis scissi,
myrrhæ, mellis Attici selibris. Alii et hoc modo faciunt: 2
punica acida multa tunduntur: succus in cacabo novo coquitur mellis crassitudine, ad virilitatis et sedis vitia, et omnia quæ lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami punicorum serpentes fugant. Cortice punici ex vino decocti et impositi, perniones sanantur. Contusum malum[6] ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam, tormina et tænias pellit. Punicum in olla nova, cooperculo inlito[7], in furno exustum, et contritum, potumque in vino, sistit alvum, discutit tormina.

LIX. Primus pomi hujus partus florere incipientis, 1
cytinus vocatur[1] Græcis, miræ observationis multorum experimento. Si quis unum[2] ex his, solutus vinculo omni

tur: detracto cortice mala tunduntur: ex his succus exprimitur: is decoctus ad tertias, quum ad sextarium venerit, croci scrupuli sex, myrrhæ sex, aluminis sex, mellis optimi libra una, miscentur: et ex hoc medicamento, etc. » Hard.

6. *Contusum malum*. Marc. Emp. cap. xxviii, p. 200; Plin. Val. II, 31, ad verbum. Et cum cæteris Cato, cap. 126, pag. 66. H.—*Tormina et tænias*. Gron. et Al. *tormina sedat, et tineas pellit*. Ed.

7. *Cooperculo inlito*. Prius *operculo indito* legebatur. Nos exemplaria maxime probata sequuti sumus, Regg. 1, 2, Colb. Ch. auctoresque idoneos. Marc. Emp. cap. xxvii, p. 196: « Malum punicum, inquit, in olla gypsata clausum, in furno combures, et postea diligenter teres, atque in pulverem tenuissimum rediges, quem repones et paratum habebis: et quum opus fuerit, ad subitas torsiones cum vini potione detur. » Plin. Val. IV, 40: « Alvum fluentem miro modo sistit punicum in olla nova cooperculo illito in furno exustum, et in pulverem redactum, et in vini potionem perductum. » H. — *Exustum*. Sic Chiffl. *tostum* Gron. et Al. Ed.

LIX. 1. *Primus pomi hujus partus florere incip. cytinus vocatur*. Plin. Val. IV, 40, fere ad verbum. Hesychius: Κύτινοι, τῆς ῥοίας τὰ πρῶτα ἐξανθήματα. Ea vox calycem sonat, quo dehiscente in sua se folia flos pandit et explicat: ἐν γὰρ τῷ κυτίνῳ ἄνθος, inquit Theophr. Adde his, si lubet, ea quæ Rob. Const. habet in Lexico. H. — Nec illud tacendum, cytinos, quanquam proprie mali sunt punicæ, dici tamen et de aliis. Sic hyoscyami cytinos dixit Dioscorides. Dal.

2. *Si quis unum*, etc. Hæc toti-

cinctus et calceatus, atque etiam annuli, decerpserit duobus digitis, pollice et quarto sinistræ manus, atque ita lustratis levi tactu oculis, mox in os additum devoraverit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurus[3] eo anno. Iidem[4] cytini siccati tritique, carnes excrescentes cohibent: gingivis et dentibus[5] medentur: vel si mobiles sint, decocto succo. Ipsa corpuscula[6] trita, hulceribus quæ serpunt putrescuntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi intestinorumque: et fere ad omnia quæ cortices malorum. Adversantur scorpionibus.

1 LX. Non est satis mirari curam diligentiamque priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino[1] flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodeat, erumpentes, quos balaustium vocari diximus[2]. Hos quoque ergo experti invenerunt scorpionibus adversari. Sistunt potu menses feminarum: sanant oris hulcera[3], et tonsillas, uvam, sanguinis exscreationes, ventris et stomachi solutiones, genitalia, hulcera quacumque
2 in parte manantia. Siccavere etiam[4] ut sic quoque experirentur, inveneruntque[5] tusorum farina dysentericos a

dem verbis Plin. Val. IV, 40. Contractius paulo, neque adeo superstitiose Diosc. I, 152. Hard.

3. *Passurus*. Gronov. et Al. ante Hard. *passurum*. Ed.

4. *Iidem*. Plin. Val. loc. cit. H.

5. *Gingivis et dentibus*. Dioscor. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῶν, οὔλων πλαδώντων, καὶ ὀδόντων σειομένων διάκλυσμα. Hard.

6. *Ipsa corpuscula trita*. Cytini partem inferiorem intelligit, quæ in fructum transit ac pomum: dum superior una cum staminibus ipsi medio insidet pomo. Hard.

LX. 1. *In hoc ipso cytino*. Plin. Val. IV, 40, ad verbum. Hard.

2. *Diximus*. Cf. XIII, 34. Κύτινος Diosc. I, 152, est flos punicæ sativæ; βαλαύστιον, I, 154, flos punicæ silvestris: κύτινος vero Theophrast. de Caus. I, 116, et Galen. κατὰ τόπους, VII, 256, pro fructus rudimento, seu pro fructu immaturo, ponitur. Ed.

3. *Sanant oris hulcera*. Hæc totidem verbis Plin. Val. loc. cit. H.

4. *Siccavere etiam*, etc. Marcell. Emp. cap. XXVII, p. 193. Hard.

5. *Inveneruntque*. Scrib. Larg. Comp. med. cap. XXI, n. 85: « Balaustium contunditur, siccatur, sicco mortario teritur... Atque ille quidem pastillus bene facit ad dys-

morte revocari, alvum sisti. Quin et nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. Tosti[6] tusique stomachum juvant, cibo aut potioni inspersi. Bibuntur[7] ex aqua cælesti ad sistendam alvum. Radix[8] decocta succum emittit, qui tænias necat, victoriati pondere. Eadem discocta[9] in aqua, quas lycium, præstat utilitates.

LXI. Est et silvestre punicum[1], a similitudine appellatum. Ejus radices[2] rubro cortice denarii pondere ex vino potæ somnos faciunt. Semine poto[3], aqua quæ subierit cutem, siccatur. Mali punici corticis fumo culices fugantur. 1

LXII. (vii.) Pirorum[1] omnium cibus etiam valentibus 1
onerosus, ægris quoque vini modo negatur. Decocta ea-

dysentericos, id est, torminosos. » Adde et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 163. Hard.

6. *Tosti*. Dioscor. I, 151. H.

7. *Bibuntur*. Dioscor. loc. cit. H.

8. *Radix*. Marc. Emp. c. xxviii, p. 199. Dioscor. quoque I, 153: Τὸ δὲ ἀφέψημα τῶν ῥιζῶν, ἕλμινθας πλατείας πιθὲν ἀποκτείνει. Hard.

9. *Eadem discocta*. Hoc est, ita cocta ut deliquescat. Verbis Columellæ utor, ex lib. XII, c. 41. H.

LXI. 1. *Est et silvestre punicum*. Ῥοιὰν Græci malum punicum vocant: ῥοιάδα μήκωνα, papaver erraticum, sic dictum, quod protinus flos decidat. Horum vocabulorum affinitate deceptus Plinius, papaver cum punico oscitanter confundit. Dal. — *Est*. Diosc. I, 154: Ῥοὰ ἀγρία. Hanc temere cum erratico papavere, qui ῥοιὰς μήκων a Græcis vocatur, Plinium miscuisse, Dalecampius falso calumniatur, eumque sequutus, ut solet Salmas. in Præf. p. 11 et 12. H. — Ῥοιὰς μήκων Diosc. IV, 64, nobis est *Papaver dubium*; non, ut vulgo putant, *Pap. Rhœas*, cui non est κεφαλὴ προμήκης. Hoc autem ad silvestrem papaveris speciem, quæ πιθῖτις καὶ ῥοιὰς appellatur Dioscor. IV, 65, referendum censet Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, p. 176. Ed.

2. *Ejus radices*, etc. Ῥοιὰν et Ῥοιάδα non esse a Plinio pro uno eodemque accepta, vel hoc unum declarat: quod papaveris erratici κεφαλίοις sive capitibus hanc vim alliciendi somnum scriptores adsciverint: Plinius ipse in primis XX, 77: radicibus nemo unus. H.

3. *Semine poto, aqua quæ subierit cutem, siccatur*. Dioscorid. erratici semen ἠπίως κοιλίαν μαλάσσειν, alvum leniter mollire: corniculati vero, ἐπιεικῶς κοιλίαν καθαίρειν, clementer alvum purgare inquit, sed non aquam subter cutem educere. Dalec. — *Semine*, etc. Hæc ῥοιᾶς quoque seu mali granati dos propria. Ῥοιάδος μήκωνος semen exinanit alvum: aquam quæ subter cutem subierit, non educit. Hard.

LXII. 1. *Pirorum*. Schola Salern. « Persica, poma, pira, et lac, ca-

dem mire salubria et grata, præcipue Crustumina. Quæcumque vero cum melle decocta, stomachum adjuvant. Fiunt cataplasmata[2] e piris, ad discutienda corporum vitia; et decocto eorum ad duritias utuntur. Ipsa adversantur boletis[3] atque fungis, pelluntque pondere et pugnante succo. Pirum[4] silvestre tardissime maturescit. Conciditur[5], suspensumque siccatur ad sistendam alvum: quod et decoctum ejus[6] potu præstat. Decoquuntur[7] et folia cum pomo ad eosdem usus. Pirorum[8] ligni cinis contra fungos efficacius proficit. Mala piraque portatu jumentis mire gravia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur.

1 LXIII. Fici succus lacteus, aceti naturam habet. Itaque coaguli modo lac contrahit[1]. Excipitur ante maturitatem pomi, et in umbra siccatur, ad aperienda[2] hulcera, cienda menstrua apposita cum luteo ovi, aut potu cum amylo[3]. Podagris illinitur cum farina Græci feni et aceto.

seus, et caro salsa, Atra hæc bile nocent, suntque infirmis inimica. » Iterumque: « Dum coquis, antidotum pira sunt: sed cruda, venenum: Cruda gravant stomachum, relevant sed cocta gravatum. » Ac paulo ante: « sine vino sunt pira virus. » Hard.

2. *Fiunt cataplasmata*, etc. Dioscorid. lib. I, 168, de piris: Εἰς τὰ ἀποκρουστικὰ καταπλάσματα ἁρμόζουσι. « In cataplasmata repellentia convenienter adduntur. » Hard.

3. *Adversantur boletis*, etc. Hanc piris silvestribus vim asserit Diosc. Εὐπ. II, 160. Hard.

4. *Pirum*. Diosc. I, 168. Hard.

5. *Conciditur*. Diosc. loc. cit. H.

6. *Quod et decoctum ejus*. Diosc. loc. cit. et Plin. Val. IV, 39. H. — *Potu*. Gron. et Al. *potum*. Ed.

7. *Decoquuntur*. Diosc. et Plin. Val. II. cc. Hard.

8. *Pirorum*. Dioscor. loc. cit. H.

LXIII. 1. *Itaque coaguli modo lac contrahit*. Colum. VII, 8: « Nec minus lac cogitur ficulneo lacte, quod emittit arbor, si ejus virentem saucies corticem. » Diosc. I, 183: Ὁ γὰρ ὀπὸς τῆς ἀγρίας καὶ τῆς ἡμέρου συκῆς, πηκτικός ἐστι γάλακτος ὥσπερ ἡ πιτύα· λύει δὲ καὶ τὸ πεπηγὸς ὥσπερ τὸ ὄξος. « Tam silvestris quam sativæ fici lacteus succus coaguli modo lac contrahit, coagulatumque aceti modo dissolvit. » H.—De *Ficu Carica* jam dictum. Ed.

2. *Ad aperienda*, etc. Totidem verbis hæc Dioscorid. I, 183. H.

3. *Cum amylo*. Ita cap. sq. de caprifici succo: « Vulvam cum amylo aperit. » Tamen Dioscorid.

ilos quoque detrahit, palpebrarumque scabiem emendat:
m lichenas et psoras[4]. Alvum[5] solvit. Lactis ficulni
tura[6] adversatur crabronum, vesparumque, et similium
nenis, privatim scorpionum. Idem cum axungia verrucas[7]
llit. Folia[8], et quæ non maturuere fici, strumis illinun- 2
r, omnibusque quæ emollienda[9] sunt, discutiendave:
æstant hoc[10] et per se folia. Et alii usus eorum, tamquam
fricando lichene, et alopeciis, et quæcumque exhulcerari
us sit. Et adversus canis morsus[11] ramorum teneri cau-
uli cuti imponuntur. Iidem cum melle[12] hulceribus, quæ
ria vocantur, illinuntur. Extrahunt infracta ossa[13] cum
paveris silvestris foliis. Canum rabiosorum morsus[14] folio
to ex aceto restringunt. E nigra ficu candidi cauliculi
inuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera.
nis earum e foliis, gangrænis, consumendisque quæ ex-
escunt. Fici maturæ urinam[15] cient, alvum solvunt, su- 3
orem movent, papulasque. Ob id autumno insalubres,
oniam sudantia hujus cibi opera corpora perfrigescunt.
ec stomacho utiles[16], sed ad breve tempus[17]; et voci con-

. cit. μετὰ ἀμυγδάλου scripsit,
mendosus est codex, non μετὰ
λου. Dioscoridi favet Saracenus
Nott. H. — *Podagris*. Dioscorid.
o citato. Hard.

4. *Psoras*. Diosc. loc. cit. H.

5. *Alvum*. Diosc. loc. cit. H.

6. *Lactis ficulni natura*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

7. *Verrucas*. Dioscor. loc. cit. et
in. Val. III, 42. Hard.

8. *Folia*. Plin. Val. III, 29. H.

9. *Omnibusque quæ emollienda*.
Plin. Valer. III, 25: « Ad collectiones vel tumores: Ficus, quæ
adhuc non maturavit, admixto
adipe anserino imposita, mire sanat. » H. — *Sunt*. Brot. *sint*. Ed.

10. *Præst. hoc*. Gr. et Al. *hæc*. Ed.

11. *Et adversus canis morsus*, etc. Plin. Val. III, 51, ad verbum. H.

12. *Iidem cum melle*. Plin. Val. III, 22. Hard.

13. *Extrahunt infracta ossa*. Schola Salern. de ficu: « Junge papaver ei, confracta foris trahis ossa. »

14. *Canum rabiosorum morsus*. Plin. Val. III, 50. Hard.

15. *Fici maturæ urinam*. Diosc. I, 183: Σῦκα πέπειρα τὰ ἁπαλὰ, κακοστόμαχα, κοιλίας λυτικά... ἐξανθημάτων καὶ ἱδρώτων προκλητικά. H.

16. *Nec stomacho utiles*. Dioscor. κακοστόμαχα. Hard.

17. *Sed ad breve tempus*. Nocere stomacho innuit, sed haud longo temporis intervallo. Idem dicendi genus, cap. 66, de prunis: « Ipsa

trariæ[18] intelliguntur. Novissimæ salubriores, quam primæ; medicatæ[19] vero numquam. Juvenum[20] vires augent: seni-bus meliorem valetudinem faciunt, minusque[21] rugarum. Sitim sedant[22]: calorem refrigerant. Ob id non negandæ
4 in febribus constrictis, quas stegnas vocant[23]. Siccæ[24] fi- stomachum lædunt: gutturi et faucibus magnifice utiles. Natura[25] his excalfaciendi: sitim[26] adferunt: alvum[27] mol-liunt, rheumatismis ejus, et stomacho contrariæ. Ve-sicæ[28] semper utiles, et anhelatoribus, ac suspiriosis. Item jocinerum[29], renum, lienum[30] vitiis. Corpus et vires

pruna alvum solvunt: stomacho non utilissima, sed brevi momento. » Hard.

18. *Et voci contrariæ.* Demetrius Scepsius apud Athen. III, 80. H.

19. *Medicatæ.* Medicatas vocat, quarum maturitas, ut sint præcociores, caprificatione acceleratur. Dalec. — *Medicatæ.* Quæ vis huic voci subsit, diximus XVI, 51, nec Dalecampio assensi sumus. H. — Hordeo milioque terra mixtis ficus medicabant antiqui, maturitatis causa; sed insalubres erant: sicut et insalubres et ingratæ ex caprificatione, ut Tournefortius adseverat. Brot.

20. *Juvenum vires augent.* Herod. Lycius, in opere suo de Ficubus, aliique quos Athenæus affert, III, p. 78. Hard.

21. *Minusque rugarum.* Isidor. Orig. XVII, 7: « A senibus in alimentum sumptæ sæpius ficus, rugas eorum ferunt distendere. » H.

22. *Sitim sedant.* Diosc. loc. cit. Ἄδιψα δὲ καὶ σβεστικὰ θερμασίας. H.

23. *Quas stegnas vocant.* Febres hæc fiunt, inquit Dalecampius, adstricta cute, præclusis ejus spiraculis, impeditoque humorum et vaporum transpiratu. Galen. de Fac. simpl. med. V, p. 129, στεγ- vocat ea quæ sensibiles excretiones prohibent. Alibi, adstricta renum vitia, et quæcumque impedimenta sunt, ut urina quæ aut difficulter aut sæpe nulla, aut saltem per intervalla temporis stillis fluat. H.

24. *Siccæ.* Diosc. I, 183. Hard.

25. *Natura his excalfaciendi.* Dioscorid. loc. cit. Hard.

26. *Sitim.* Diosc. loc. cit. Τὰ δὲ ξηρὰ τρόφιμα, θερμαντικά, διψητικώ-τερα. Hard.

27. *Alvum.* Diosc. loc. cit. H.

28. *Vesicæ semper utiles.* Diosc. loc. cit. Hard.

29. *Item jocinerum,* etc. Dioscor. loc. cit. Cels. III, 21: « Si jecur aut lienem affectum esse, manifestum est, ficum pinguem contusam adjecto melle superponere. » Et cap. 24: « Arida ficus imposita prodest, si jecur aut lien affectus est. » Hard.

30. *Lienum.* Præter Dioscor. loc. cit. Q. Serenus cap. IV, de splene curando, pag. 140: « Arida ficus item fervente domatur aceto Et trita illinitur, vel splen apponitur hœdi. » Hard.

juvant[31] : ob id ante athletæ[32] hoc cibo pascebantur: thagoras exercitator, primus ad carnes eos[33] transtulit. ecolligenti[34] se a longa valetudine utilissimæ. Item comitialibus[35], et hydropicis, omnibusque, quæ maturanda et discutienda sunt, imponuntur : efficacius calce aut nitro[36] admixto. Coctæ cum hyssopo[37] pectus purgant, pituitam[38], tussim veterem. Cum vino[39] autem ad sedem et tumores maxillarum. Ad furunculos[40], panos[41], parotidas[42] decoctæ illinuntur. Utile et decocto earum fovere

31. *Corpus et vires adjuvant.* Galenus libris de Alimentis, vulpium corpus ficuum et uvarum esu macie pinguescere tradit, sed carne ... et fluida. Dal.

32. *Ob id ante athletæ.* Ad verbum hæc Isidor. XVII, 7, et Plin. Val. IV, 47. « Hic victus athletarum, quo corpus firmandum, » apud Celsum, IV, 6. De hoc Pythagora ... qui athleta fuit, vide Diogen. Laert. in Pythagor. VIII, et Jamblich. de vita Pyth. I, 4. Cave autem existimes eumdem hunc esse cum illo percelebri Mnesarchi filio, qui Pythagoricæ a se cognominatæ disciplinæ auctor ac princeps exstitit. Oribasius *Goram* pro Pythagora mendose vocat. Hard.

33. *Ad carnes eos transtulit.* Illorum esu carnem et habitum corporis augeri docuit. Dal.

34. *Recolligenti.* Diosc. loc. cit. Τοῖς ἐκ μακρονοσίας κακοχροοῦσιν, « iis qui e longa valetudine decolorati sunt. » Hard. — *Recolligenti.* Gron. et Al. *recolligentibus.* Ed.

35. *Item comitialibus*, etc. Diosc. loco citato. Hard.

36. *Efficacius calce aut nitro.* Locus est, ut sentio, hians et truncatus. Dioscor. loc. citat. « Panos maturant, multoque magis additis radice iridis, aut nitro, aut calce. » Pint.

37. *Coctæ cum hyssopo.* Plin. Val. I, 58 : « Adversus diuturnam tussim, ficus aridæ coquuntur cum hyssopo et aqua : et ex ea aqua tussientibus propinatur. » Et IV, 47, de fico : « Coctæ ex aqua cum hyssopo, dant potionem quæ pectus expurget. » Similiter Celsus, IV, 4, juvare ait ad tussim veterem, « quam pinguissimæ ficus uncias tres supra prunas incoctas esse. » Hard.

38. *Pituitam.* Pituitosum humorem in pulmones delapsum. Diosc. loc. cit. Τοῖς περὶ πνεύμονα χρονίοις πάθεσι. Hard.

39. *Cum vino.* Plin. Val. H.

40. *Ad furunculos.* Dioscor. hæc totidem verbis loc. cit. et Plin. Val. III, 32. H. —*Ad furunculos.* Gron. et Al. *et furunculos.* Ed.

41. *Panos.* Præter Dioscorid. Plin. Val. III, 27, et IV, 47. Item Marc. Emp. cap. xxxii, pag. 225. Hard.

42. *Parotidas* Plin. Val. I, 13, de parotidum curatione : « Ficus sicca et vino cocta, et trita adjuvat. » Diosc. item loc. cit. H.

6 feminas[43]. Decoctæ quoque eædem[44] cum feno Græco utiles sunt pleuriticis et peripneumonicis[45]. Cum ruta coctæ torminibus[46] prosunt: tibiarum hulceribus[47] cum æris flore: pterygiis[48] cum punico malo: ambustis, pernionibus[49] cum cera: hydropicis[50] coctæ in vino, cum absinthio et farina hordeacea, nitro addito. Manducatæ, alvum[51] sistunt. Scorpionum ictibus cum sale tritæ illinuntur. Carbunculos[52] extrahunt in vino coctæ et impositæ. Carcinomati[53], si sine hulcere est, quam pinguissimam ficum imponi, pæne sin

43. *Utile et decocto earum fovere feminas*. Annon *femina*? Gron. — *Utile*. Quærit Gron. annon *fovere femina* sit legi satius. Dioscoridem si legisset, non quæreret. Is enim I, 183, de ficis agens: Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῶν... καὶ εἰς τὰς ἀμπλύσεις μίγνυται, καὶ εἰς γυναικείας πυρίας μετὰ τήλεως ἢ πτισσάνης. « Ipsarum decoctum, cataplasmatis ex hordeacea farina admiscetur, itemque in muliebres fotus, cum feno græco aut ptisana. » Hard.

44. *Decoctæ quoque eædem*. Plin. Val. IV, 47. Hard.

45. *Et peripneumonicis*. In vet. cod. *ac pleumonicis*, attice; pleumona enim illi vocant, quem communis lingua pneumona, ut grammatici notant. Dal.

46. *Cum ruta coctæ torminibus*. Diosc. I, 183. Hard.

47. *Tibiarum hulceribus*. Plin. Val. loc. cit. ad verbum. Dioscor. loc. cit. Μετὰ χαλκάνθου δὲ, τὰ ἐν κνήμαις ῥευματικὰ, δυσαλθῆ καὶ κακοήθη ἰᾶται. Plinius apud scriptorem unde hæc hausit, non μετὰ χαλκάνθου, hoc est, *cum atramento sutorio*, sed μετὰ χαλκοῦ ἄνθους, *cum æris flore* legit. Verum, utut legit, nihil interest. Nam et apud Galenum lib. de Succed. med. p. 974: ἀντὶ χαλκάνθης, λεπὶς χαλκοῦ substituitur: et inter ea quæ exedunt, æque florem æris, atque sutorium atramentum Celsus affert V, 7. H.

48. *Pterygiis*. Dioscor. I, 183: Σὺν σιδίῳ δὲ ῥοιᾶς, πτερύγια ἀνακαθαίρει. « Cum malicorio pterygia purgant. » Hard.

49. *Pernionibus cum cera*. Hoc est, cum cerato. Diosc. loc. cit. H.

50. *Hydropicis*. Plin. Val. III, 12: « De hydropici: Ficus siccæ coquuntur, et ex vino, et absinthio; suffunduntur farina hordeacea, addito nitro: omnia in unum conteruntur, et ita imponuntur. » — *Cum absinthio*. Gronov. et al. ante Hard. *et cum absinthio*; et sic quoque Brot. Ed.

51. *Alvum*. Et nitrum hic adhibet Dioscor. l. c. Κοιλίαν μαλάσσει, κοπέντα μετὰ νίτρου... καὶ ἐσθιόμενα.

52. *Carbunculos*. Plin. Val. III, 30. Th. Prisc. I, 18: « De carbunculis: Ficus siccæ et vino coctæ, et contritæ imponuntur, ut ex altitudine evocare possint. » H.

53. *Carcinomati*. Totidem verbis hæc Plin. Val. III, 32; et privatim de narium carcinomate, Marc. Emp. cap. x, p. 86. Hard.

gulare remedium est : item phagedænæ. Cinis non ex alia 7
arbore acrior[54] : purgat, conglutinat, replet, adstringit.
Bibitur et ad discutiendum sanguinem[55] concretum. Item
percussis, præcipitatis, convulsis, ruptis, cyathis[56] singulis
aquæ et olei. Datur tetanicis et spasticis[57] : item potus
vel infusus cœliacis, et dysentericis. Et si quis eo cum oleo
perungatur, excalfacit. Idem cum cera et rosaceo subactus,
ambustis cicatricem tenuissimam obducit. Lusciosos ex oleo
illitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. Produnt 8
etiam, si quis inclinata arbore, supino ore aliquem nodum
ejus morsu abstulerit, nullo vidente, atque cum[58] aluta
alligatum licio e collo suspenderit, strumas et parotidas
discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris hulcera sanat. Crudæ[59] grossi verrucas et thymos, nitro farinaque additis
tollunt. Spodii vicem exhibet fruticum a radice exeuntium

54. *Cinis non ex alia arbore acrior*. Ita locum hunc restituimus admonitu cod. Reg. 2, et quos Pintianus vidit; quum sic vulgati libri se ferant : « Cinis ex alia arbore aciem purgat acrior, etc. » inculcata temere vocula *aciem*, quæ commodum efficere sensum hoc loco nullum potest. Nam de cute purganda in hulcerum medicina, de conglutinanda, replendaque agitur. Dioscor. I, 186, ubi de cinere crematorum cauliculorum ficus : Ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς τὰ καυστικὰ, καὶ γαγγραινούμενα· ἀνακαθαίρει γὰρ καὶ ἀναλίσκει τὰ περισσά. Et infra : Καθαίρει γὰρ, καὶ κολλᾷ, καὶ σαρκοῖ, καὶ συμφύει ἐοικότως τοῖς ἐναίμοις. « Utilis est ad medicamenta caustica, et prodest cuti gangræna tentatæ : nam expurgat et consumit, quæ excrescunt. . . Etenim purgat, conglutinat, carne replet, et oras committit. » Hard.

55. *Ad discutiendum sanguinem*. Diosc. I, 186. Hard.

56. *Cyathis singulis*. Cum aquæ cyatho ad singula ea mala, admixto exiguo olei, inquit Diosc. loc. cit. Hard.

57. *Tetanicis et spasticis*. Dioscor. Καὶ τοῖς νευρικοῖς, καὶ σπάσμασι σύγχρισμα ἁρμόδιον σὺν ἐλαίῳ, ἱδρῶτας κινοῦσα. Hard. — *Item*. Gronov. et Al. *idem;* et sic quoque Brot. Ed.

58. *Cum aluta*. Aluta δερμάτιον, pellis mollior est, delicatius elegantiusque concinnata. Licium vero, filum appellatur seu stamen.

59. *Crudæ*. Dioscorid. I, 185 : Ὠμοὶ δὲ μυρμηκίας καὶ θύμους σὺν νίτρῳ καταπλασθέντες, καὶ ἀλεύρῳ αἴρουσι. « Crudæ cum nitro et farina impositæ, verrucas thymosque tollunt. » Θύμος verrucæ nomen est, seu hulceris, Ægyptiæ fabæ magnitudine, quæ thymi florem repræsentat. Hard.

cinis. Bis tostus adjecto psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum et scabritiam.

1 LXIV. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoque ejus lac[1] coagulatur in caseum. Exceptum id coactumque in duritiam, suavitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exhulceratoriis medicamentis. Alvum solvit[2]: vulvam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo ovi. Podagris cum fa-
2 rina Græci feni illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, et canis morsus. Dentium quoque dolori hic succus appositus in lana prodest, aut in cava[3] eorum additus. Cauliculi[4] et folia, admixto ervo, contra marinorum venena prosunt: adjicitur[5] et vinum. Bubulas carnes[6] additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitæ strumas[7], et omnem collectionem emolliunt, et discutiunt. Aliquatenus[8] et folia. Quæ[9] mollissima sunt ex his, cum aceto hulcera manantia,
3 et epinyctidas, et furfures sanant. Cum melle[10] foliis ceria

LXIV. 1. *Lac.* MSS. omnes, *lacte*, antiquo more in nominandi casu. Caprificum porro tum ad hunc effectum, tum ad cæteros perinde valere atque ficum auctor est Dioscorid. I, 184. Fici ramus autem lac cogit, inquit Columell. VII, 8, p. 267. Hard.

2. *Alvum solvit.* Q. Serenus cap. xxix, de ventre molliendo, p. 144: « Silvestris fici lacrymam prodesse loquuntur. » H.—*Podagris.* Brot. ex Chiffl. *podagricis.* Ed.

3. *In cava.* Gronov. et Al. ante Hard. *in cavis.* Ed.

4. *Cauliculi et folia.* Dioscorid. I, 185. Hard.

5. *Adjicitur.* Sic e Chiffl. Hard. *adjiciunt* Gr. et Al. Ed.

6. *Bubulas carnes.* Quin etiam et arbori ficui suspensæ carnes tenerescunt, teste Plutarcho Quæst. Symp. VI, 10, p. 696. Hard.

7. *Grossi illitæ strumas.* Dioscor. I, 185: Οἱ δὲ ὄλυνθοι, ὑπὸ δέ τινων ἐρινέοι καλούμενοι, ἑφθεὶ καταπλασθέντες, πᾶσαν συστροφὴν, καὶ χοιράδας ἐκμαλάσσουσιν. « Grossi, quæ a nonnullis erinei vocantur, coctæ et illitæ collectionem omnem, strumasque emolliunt. » H. — *Omnem.* Gr. et Al. *omnium.* Ed.

8. *Aliquatenus et folia.* Dioscor. I, 185. Hard.

9. *Quæ mollissima sunt.* Dioscor. loco citato. Hard.

10. *Cum melle.* Hoc est, imposita foliorum cum melle. Ita MSS. Prius, « cum melle item et foliis. » Hæc quoque Dioscor. loc. cit. Ποιεῖ καὶ

sanant, et canis morsus. Recentes cum vino, phagedænas.
Cum papaveris foliis [11] ossa extrahunt. Grossi caprifici inflationes [12] discutiunt suffitu. Resistunt [13] et sanguini taurino poto, et psimmythio, et lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas [14] sanant. Cauliculi aut grossi ejus quam minutissimæ ad scorpionum ictus e vino bibuntur. Lac [15] quoque instillatur plagæ, et folia imponuntur: item adversus murem araneum [16]. Cauliculorum [17] cinis uvam faucium sedat: arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia: radix defervefacta in vino, dentium [18] dolores. Hiberna caprificus in aceto cocta et trita, impetigines
tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quam minutis- 4
sima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ unius miraculum additur. Corticem ejus impubescentem [19] puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam

πρὸς τὰ κυνόδηκτα σὺν μέλιτι, καὶ πρὸς τὰ κηρία. Hard.

11. *Cum papaveris foliis*. Diosc. loc. cit. Ἀνάγουσι δὲ οἱ ὄλυνθοι καὶ ὀστᾶ σὺν μήκωνος ἀγρίας φύλλοις, etc. « Grossi ossa etiam extrahunt cum foliis papaveris erratici, etc. » H.

12. *Inflationes*. Gron. et Al. *inflammationes*. Ed.

13. *Resistunt*, etc. Nicand. in Alexiph. pag. 151. Hard.

14. *Parotidas*. « Ad χοιράδας quæ frequenter in collo vel sub mento, vel sub ascellis nasci novimus, inquit Theodor. I, 9, de furunculis, utamur caprificis in aqua decoctis et contritis. » Est autem hoc parotidibus affine malum in primis. Hard.

15. *Lac*. Q. Serenus cap. CXLVII, p. 155. Hard.

16. *Adversus murem araneum*. Diosc. loc. cit. Hard.

17. *Cauliculorum*. « Succo ipso, vel lacte caprifici in cochleari posito, uva optime sublevatur, » inquit Marc. Emp. c. XIV, p. 100. H.

18. *Dentium dolores*. Plin. Val. I, 36, et Marcell. Emp. cap. XII, pag. 93. Hard.

19. *Corticem ejus impubescentem*. Ita vulgati libri pariter, et manu exarati. Quid si *intumescentem* legas? Nam *impubescentem* illud, occasione vocis proxime subsequentis *puer impubis*, natum temere confictumque ab amanuensibus videtur. Et sane Plin. Valer. qui hunc locum expressit III, 29: « Caprifici corticem intumescentem, inquit, puer impubis si diffracto ramo tollat dentibus, et medulla ipsa alligetur ante solis ortum, prohibere strumas constat. » Intumescere porro corticem credimus in germinatione, quoniam tum prægnantium arborum rumpitur cortex, ut dictum est XVI, 51. H.

ipsam adalligatam ante solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros[20] quamlibet feroces, collo eorum circumdata, in tantum mirabili natura compescit, ut immobiles præstet.

1 LXV. Herba quoque, quam Græci erineon[1] vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem[2]. Palmum alta est, cauliculis quinis fere, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, parvum : tritum[3] cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur : utcumque autem decerpta manat lacte multo et dulci[4]. Herba[5] perquam utilis aurium dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis.

1 LXVI. Pruni folia[1] decocta tonsillis, gingivis : uvæ

20. *Caprificus tauros*, etc. Isidor. Origg. XVII, 7, ad ficum hanc dotem refert : « Tauros quoque ferocissimos, inquit, ad fici arborem colligatos repente mansuescere dicunt. » Plut. item Symp. Quæst. II, 7, p. 641 : Ἄγριος δὲ ταῦρος ἀτρεμεῖ καὶ πραΰνεται συκῇ προστεθείς. HARD.

LXV. 1. *Græci erineon vocant.* Dioscor. IV, 29, ἐρῖνος. Sed aliis aliter. Nicand. in Theriac. 47, adversus serpentes vim commendat: Κλώθοντος ἐν ἀρπέζαισιν ἐρίνου. « In madidis qui vallibus exit, erini. » Schol. in eum locum, pag. 30 : Τὸν δὲ ἐρῖνον, τὸν καὶ ἐρίνεον Διοκλῆς ἐν τῷ Ῥιζοτομικῷ φησὶν εἶναι ὅμοιον ὠκίμῳ· βοηθεῖ δὲ πρὸς τὰ θηρία· φύεται δὲ πρὸς ποταμοὺς καὶ κρήνας, etc. Hausisse a scriptore græco, quisquis ille est, Plinium ea, quæ de erineo retulit, certum est. Ævi nostri herbarii plantam nullam agnoscunt, quæ huic descriptioni congruat, inquit Anguillara, parte XIV, pag. 255. Ruellius, III, pag. 592, eam esse putat, quam rura nostra lactariam vocant : herbarii, herbam lactis : ocimum alii aquatile. H. — Ἔρινος Dioscor. IV, 29, eodem nomine est *Campanula Erinus* (*Pentand. monog.* gen. 428 Pers. *Campanulac.* Juss.), judice Sprengelio, qui testimonium affert Cæsalp. IX, 31 ; ἔρινος autem Nicand. Ther. 647, eidem est *Campanula Rapunculus*, suffragante Column. Phytob. pag. 83, t. 23. ED.

2. *Propter gentilitatem.* Propter similitudinem nominis. HARD.

3. *Tritum cum melle Attico*, etc. Diosc. IV, 29. HARD.

4. *Manat lacte multo et dulci.* Diosc. loc. cit. HARD.

5. *Herba.* Dioscorid. loco citato. HARD.

LXVI. 1. *Pruni folia.* Marcell. Emp. cap. XV, pag. 106 : « Pruni arboris folia ex vino decocta et gargarizata tonsillas molliunt. » Et cap. XI, pag. 88 : « ad gingivas : Arboris pruni folia cum vino decoquuntur : eorum succus expressus intra os retentus, plurimum prodest. » Hæc pariter Galenus

prosunt[2] in vino, decocto eo subinde[3] ore colluto. Ipsa pruna alvum molliunt[4], stomacho non utilissima[5], sed brevi momento.

LXVII. Utiliora persica[1], succusque eorum, etiamnum 1
in vino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia ejus trita illita, hæmorrhagiam sistunt[2]. Nuclei persicorum cum oleo et aceto, capitis doloribus illinuntur.

LXVIII. Silvestrium[1] quidem prunorum baccæ, vel e 1
radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita ut triens ex hemina supersit, alvum et tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi.

prodidit de Fac. simpl. med. VII, p. 192. Hard.

2. *Uvæ prosunt*. Marc. Emp. c. xiv, pag. 99, et Plin. Val. I, 43. H.

3. *Decocto eo subinde*, etc. Gron. et Al. ante Hard. « in vino decocta, et subinde. » Ed.

4. *Ipsa pruna alvum molliunt*. Plin. Val. II, 23; Galen. loc. cit. et experientia. Lepide Martialis, Epigr. XIII, 29, cui lemma præfigitur: pruna Damascena: « Pruna peregrinæ carie rugosa senectæ Sume, solent duri solvere ventris onus. » Hard.

5. *Stomacho non utilissima*, etc. Hanc lectionem, quæ sane sincera est, Frobenius interpolavit, scribens, « stomacho vero utilissima: » reclamantibus licet editionibus vetustis, Parmensi, cæterisque; nec MSS. aliis codicibus secundis: nam omnes ii, quos videre licuit, Regg. et Colb. *non utilissima* præ se ferunt; itaque postulat loci sententia, qua nocere stomacho, sed ad breve tempus, pruna dicuntur. Sic paulo ante Plinius ipse de ficis: « nec stomacho utiles, sed ad breve tempus. » Atque eam ob rem Dioscor. I, 174, pruna ait male habere stomachum, alvum mollire: Κοκκυμηλέα δένδρον ἐςὶ γνώριμον, οὗ ὁ καρπὸς ἐδώδιμος, κακοςόμαχος, κοιλίας μαλακτικός. H. — *Prunus domestica* (*Icosand. monog.* gen. 1221 Pers. *Rosac.* Juss.), cujus plurimæ in hortis coluntur varietates; de iis jam alias actum. Ed.

LXVII. 1. *Utiliora persica*. Diosc. I, 164: Τὰ δὲ περσικὰ μῆλα εὐςόμαχα. H. — *Amygdalus Persica* (*Icosand. monog.* gen. 1220 Pers. *Rosac.* Juss.). Ed.

2. *Hæmorrhagiam sistunt*. Αἱμοῤῥαγίαν. Ea vox sanguinis profluvium sonat, sive e naribus, sive ex alvo. Hard.

LXVIII. 1. *Silvestrium*. Ita fere Dioscorid. I, 174. At Marc. Emp. pæne ad verbum, cap. xxvii, pag. 194, et Plin. Val. II, 27. H.

1 LXIX. Et in iis, et sativis prunis[1] est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadiis et condylomatis mire utilis.

1 LXX. Mora[1] in Ægypto et Cypro sui generis, ut diximus, largo succo abundant, summo cortice[2] desquamato: altiore plaga siccantur, mirabili natura. Succus adversatur venenis serpentium[3], prodest dysentericis, discutit[4] panos

LXIX. 1. *Et in iis, et sativis prunis est limus*, etc. Muscus. Qui sunt animo in Plinium minus æquo, deceptum scriptoris græci verbis, quæ Dioscor. retulit I, 174, nec quid legeret intellexisse, arbitrantur. Τὸ δὲ κόμμι τῆς κοκκυμηλέας... σὺν ὄξει ἐπιχριόμενον, λειχῆνας τοὺς ἐπὶ παιδίων θεραπεύει. « Gummi prunorum ex aceto illitum lichenas infantium sanat. » Quo vero ejusmodi homines calumniandi libido, aut verius furor abripit, ut tam parum cohærentia proferant? Gummi prunorum lichenas sanari græcus scriptor prodidit : et idoneum id argumentum putant, quo probent, lichenis nomen temere derivatum a Plinio in muscum limumve, qui prunis adhæret. Quid vero vetat id ei musco nomen inditum fuisse, ut musco alteri, qui petris adhærescit, quo lichenes ipsi sanantur, hanc ipsam lichenis nomenclationem attributam fuisse, Dioscor. ipse asseverat IV, 53. An si quid Plinius affert in medium, quod Dioscoridi latuit, cadere debet in eum erroris alicujus justa suspicio? In Indice hujus loci : « De limo, sive lichene arborum, » plane legitur. H. — *Et in iis*. Nempe silvestribus prunis : is arborum limus, Græcis λειχὴν appellatus, forte est *Physcia prunastri* Decand. Flor. gallic. Synops. ex *Lichenum* ordine : *Parmeliis* Achar. adscribitur. Ed.

LXX. 1. *Mora*. Ficum Ægyptiam, sive sycomorum, Cypriamque intelligit, arbores moro similes. H. — De his et *Fico Sycomora* jam nobis fusius actum est lib. XIII, c. 14 sq. Ed.

2. *Cortice desquamato*. Defracto. Dioscor. I, 181 : Ὀπίζεται δὲ τὸ δένδρον πρὶν καρποφορεῖν ἔαρος πρώτου, τοῦ φλοιοῦ ἐξεπιπολῆς λίθῳ θλωμένου· βαθύτερον γὰρ θλασθεὶς οὐδὲν ἀνίησι. « Liquorem fundit arbor primo vere, priusquam fructum proferat, lapidis ictu summo cortice desquamato : si enim frangatur altius, nihil quidquam emittit. » Hoc ipsum et de moro nostrate Plin. XVI, 72. Hard.

3. *Adversatur venenis serpentium*. Dioscor. loc. cit. Πίνεται δὲ καὶ συγχρίεται πρὸς ἑρπετῶν δήγματα. « Bibitur et illinitur, contra serpentium ictus. » Hard.

4. *Discutit panos*. Galenus Meth. XIV, 7, in curatione tumoris ex crasso vaporosoque spiritu geniti, mirum in modum laudat emplastrum διὰ συκομόρου, cujus descriptio est apud Æginetam. Dal. — *Discutit*. Dioscorid. loc. cit. Δύναμιν ἔχει ὁ ὀπὸς μαλακτικὴν, κολλητικὴν, διαφορητικὴν τῶν δυσπέπτων. H.

omnésque collectiones : vulnera conglutinat, capitis[5] dolores sedat, item aurium : splenicis bibitur[6], atque illinitur; et contra perfrictiones[7]. Celerrime teredinem[8] sentit. Neque[9] apud nos succo usus minor. Adversatur aconito et araneis[10], in vino potus. Alvum solvit[11] : pituitas, tæniasque et similia ventris animalia extrahit. Hoc idem præstat et cortex tritus[12]. Folia[13] tingunt capillum cum fici nigræ et vitis corticibus simul coctis in aqua cælesti. Pomi[14] ipsius succus alvum solvit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho utilia[15], refrigerant, sitim faciunt. Si non super-

5. *Capitis*. Hunc succum, hanc lacrymam ad inducendum quoque somnum in phrenesi, prodesse Celsus prodidit III, 18. Hard.

6. *Splenicis bibitur, atque illinitur*. Dioscorid. l. c. illini ait contra induratos in scirrhum lienes : Σύγχρίεται πρὸς ἐσκιῤῥωμένους σπλῆνας. H. — Gron. et Al. « bibitur. Illinitur et. » Ed.

7. *Perfrictiones*. Dioscor. iterum loc. cit. Στομάχου τε ἀλγήματα καὶ ψρωίας. Hard.

8. *Celerrime teredinem*. Dioscor. loc. cit. Hard.

9. *Neque*, etc. Neque succo mororum, quæ nascuntur apud nos, minor usus. Est autem hic succus, lacryma, quæ cortice desquamato manat. Mororum dotes in medicinæ usu, cecinit haud ineleganti carmine Passeratius, Kalend. Jan. 1689. Hard.

10. *Et araneis*. Dioscor. I, 180, phalangiis, quod genus araneorum est, succum foliorum mederi scribit : Ὁ δὲ χυλὸς τῶν φύλλων φαλαγγιοδήκτοις ἀρήγει, πιθεὶς κυάθου πλῆθος. Aconito, radicis decoctum τοῖς ἀκόνιτον πεπωκόσιν, etc. Hard.

11. *Alvum solvit*. Marcell. Emp. c. XIII, p. 212 : « Aquam ex alvo solum deducit mori lacryma, vel radix incocta potui data. » H. — *Pituitas tæniasque*, etc. Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. « pituitasque ac tineas, etc. » Ed.

12. *Cortex tritus*. Diosc. loc. cit. radicis cortex decoctus in aqua et potus latas ventris tineas expellit : Ὁ δὲ τῆς ῥίζης φλοιὸς συνεψηθεὶς ὕδατι καὶ ποθεὶς... πλατεῖαν ἕλμινθα ἐκτινάσσει. Hard.

13. *Folia tingunt capillum*. Dioscorid. loc. citat. Hard.

14. *Pomi*. Maturi videlicet. Plin. Valer. II, 23, et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 210. Hard.

15. *Ipsa poma ad præsens stomacho utilia*. Ad breve tempus, quo fere esitantur. — Sincerius forsan videatur, *inutilia*. Nam et Dioscor. I, 180, κακοςόμαχα mora vocat : et vox ea *ad præsens* eamdem sententiam præ se fert, atque hæc de prunis ficisque oratio, superioribus capitibus : « Nec stomacho utiles fici, sed ad breve tempus. Ipsa pruna stomacho non utilissima, sed brevi momento. » Hard.

veniat alius cibus[16], intumescant. Ex immaturis[17] succus sistit alvum : veluti animalis alicujus[18], in hac arbore observandis miraculis, quæ in natura ejus diximus.

1 LXXI. Fit ex pomo panchrestos[1] stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo : Sextarii tres succi e pomo, leni[2] vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Post additur omphacii aridi pondus x duorum[3], aut myrrhæ x unius, croci x unius. Hæc simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, uvæ, stomachi, jucundius remedium. Fit et alio modo : succi sextarii duo, mellis
2 Attici sextarius, decoquuntur, ut supra[4] diximus. Mira sunt præterea quæ produntur. Mori germinatione, priusquam[5] folia exeant, sinistra decerpi jubentur futura[6] poma: ricinos[7] Græci vocant. Hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, sive ex vulnere fluat, sive ore, sive naribus, sive hæmorrhoidis : ad hoc servantur repositi. Idem præstare et ramus dicitur luna plena defractus,

16. *Si non superveniat alius cibus.* Contraria Catii doctrina apud Horatium, Sat. II, IV, 21 : « ille salubres Æstates peraget, qui nigris prandia moris Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem. » Hard.

17. *Ex immaturis.* Galen. l. c. et Plin. Val. II, 27. Hard.

18. *Veluti animalis alicujus.* Mira etenim fici, ceu animalis alicujus, sapientia. Ad illud respicit, quod superius animadvertit, XVI, 41 : « Morus, novissima arborum germinat, nec nisi exacto frigore : ob id dicta sapientissima arborum. Sed quum cœpit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragat, etiam cum strepitu. » Hard.

LXXI. 1. *Panchrestos.* Πάγχρηστος, *prorsus utilis compositio.* Nam δύναμις subintelligitur. De stomatice diximus cap. 58. De arteriace, XX, 79. Similem arteriacen succi e moris expressi, aliorumque medicamentorum, ex Ptolemæo Evergete, refert Marc. Emp. c. XIV, pag. 102, quam is ad uvam commendat. Alias quinque huic Plinianæ similiores, Plin. Val. I, 51. Vide et Dioscor. I, 182. Hard.

2. *Leni vapore.* Modico nempe calore. Hard.

3. *Pondus X duorum.* Hoc est, denariorum duorum. Hard.

4. *Ut supra.* Nempe, leni vapore, ut dictum est proxime. Hard.

5. *Priusquam folia.* Gron. et Al. « prinsquam in folia. » Ed.

6. *Futura poma.* Erumpentia primum mora. Hard.

7. *Ricinos.* Ita etiam MSS. Herm.

incipiens fructum habere, si terram non attigerit, privatim
mulieribus adalligatus lacerto, contra abundantiam men-
sium. Hoc et quocumque tempore ab ipsis decerptum, ita
ut terram non attingat, adalligatumque existimant præ-
stare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium icti-
bus imponuntur: ad idemque potu proficitur. Scorpionibus
adversatur e radice corticis succus, ex vino aut posca po-
tus. Reddenda est et antiquorum compositio. Succum ex- 3
pressum pomi maturi immaturique mixtum, coquebant in
vase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adjecta
et cupresso[8] præduratum ad solem torrebant[9], permiscentes
spatha[10] ter die. Hæc erat stomatice, qua et vulnera ad
cicatricem perducebant. Alia[11] ratio: succum siccato ex-
primebant pomo, multum sapori obsoniorum conferente.
In medicina vero contra nomas, et pectoris pituitas, et
ubicumque opus esset, adstringi viscera. Dentes[12] quoque
colluebant eo. Tertium genus[13]: succi foliis et radice de-
coctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponuntur et per se
folia. Radix[14] per messes incisa succum dat aptissimum
dentium dolori, collectionibusque, et suppurationibus.
Alvum purgat. Folia mori in urina madefacta, pilum co-
riis[15] detrahunt.

Barbarus *cytinos* reponebat. Hard.

8. *Cupresso*. Sive cupressi pilulis, sive succo. Hard.

9. *Ad solem torrebant*. Sic Pintianus ex vetusto codice. Alioqui libri, « vas sole torrebant. » H.

10. *Spatha*. Σπάθη, rudis sive rudicula est, eademque spathula dicta Celso ac Columellæ: instrumentum quo aliquid movetur et agitatur a chirurgis et pharmacopolis, *une spatule*. Hard.

11. *Alia*. Dioscor. I, 180. H.

12. *Dentes quoque colluebant eo*. Foliorum et corticis decocto dentes utilissime collui docet Dioscor. loc. cit. Hard.

13. *Tertium genus*. Scilicet compositionis. Affert illud Plin. Val. III, 36. Folia trita cum oleo ambustis mederi Dioscor. ait loco citato. Hard.

14. *Radix per messes incisa succum dat aptissimum dentium dolori*, etc. Hæc totidem verbis Dioscor. loc. citat. et Marcell. Emp. XII, 95. Hard.

15. *Pilum coriis*. Quæ a coriariis aptantur, concinnanturque in officinis. Hard.

1 LXXII. Cerasa alvum molliunt[1], stomacho inutilia: eadem siccata alvum sistunt, urinam cient. Invenio[2] apud auctores, si quis matutino roscida cum suis nucleis devoret, in tantum levari alvum, ut pedes morbo liberentur.

1 LXXIII. Mespila, exceptis setaniis[1], quæ malo propiorem vim habent[2], reliqua adstringunt stomachum, sistuntque alvum. Item sorba sicca[3]: nam recentia stomacho et alvo citæ prosunt.

1 LXXIV. (VIII.) Nuces pineæ[1], quæ resinam habent,

LXXII. 1. *Cerasa alvum*, etc. Ad verbum Plin. Val. IV, 50. Diosc. I, 157: Κεράσια καὶ αὐτὰ μὲν χλωρὰ λαμβανόμενα, εὐκοίλια τυγχάνει. Ξηρὰ δὲ ἵστησι κοιλίαν. Item Galen. de Fac. simpl. Med. VII, p. 189, humida cerasa ventrem subducere, sistere siccata scribit. H. — Κεράσια fructus *Pruni Cerasi* (*Icosand. monog.* gen. 1221 Pers. *Rosac.* Juss.), quam græci auctores κέρασον appellant. Ed.

2. *Invenio*. Plin. Val. loc. cit. « A non paucis auctoribus traditur, si mane recentia cum suis nucleis devorata sint, alvum tam copiose fluere, ut ex eadem causa pedes morbo implicati liberentur. » H.

LXXIII. 1. *Mespila, exc. setaniis*. Μέσπιλος ἀνθηδὼν Theophr. Hist. III, 12, est *Pyrus torminalis* Willd. (*Icosand. dig.* gen. 1227 Pers. sub *Sorbo*. *Rosac.* Juss.), judice Sprengelio: μέσπιλος vero σητάνειος Theophr. dictus ibid. ὃν ἔνιοι ἐπιμηλίδα καλοῦσιν, οἱ δὲ σητάνιον, Dioscorid. I, 170, est *Mespilus Cotoneaster* (*Icosand. pentag.* gen. 1229 Pers.); sorba autem, de quibus mox Noster, οὖα Dioscor. I, 173, sunt fructus *Sorbi domesticæ*, sive οἴης Theophr. Hist. III, 12. Ed.

2. *Quæ malo propiorem vim habent*. Et formam quoque malo propiorem: δένδρον γάρ ἐστι μήλῳ ἐμφερὲς καὶ τοῖς φύλλοις, inquit Dioscor. I, 170, et vim parem: nam mala matura vim adstringendi non habent, ipso teste, I, 159. Habent autem reliqua mespila, ut idem tradit, I, 169: Στύφει δὲ βιβρωσκόμενον... καὶ κοιλίας στεγνωτικόν. Sic etiam Plin. Valer. lib. IV, cap. 45. Et Schola Salernitana: « Multiplicant mictum, ventrem dant mespila strictum. » Hard.

3. *Item sorba sicca*. Subintellige, sistunt alvum. Mart. XIII, 26: « Sorba sumus molles nimium durantia ventres. » Et Dioscorid. I, 173, de sorbis: Ξηρανθέντα ἐν ἡλίῳ, σταλτικὰ γίνεται κοιλίας ἐσθιόμενα. H.

LXXIV. 1. *Nuces pineæ*, etc. Hoc remedium Marc. Emp. ita digessit, cap. XVI, p. 117: « Nuces pineæ, inquit, inanes contusæ in ollam mittuntur: et quot fuerint nuces, tot hyoscyami unciæ, et aquæ sextarii adjiciuntur: hæc ad medias decoquuntur: atque inde ad tussis remedium, etiam phthisico bibenda jejuno quotidie potio, etc. » Huc spectat inscriptio vetus apud Gruter. pag. 41: αἷμα

contusæ leviter, additis in singulas[2] sextariis aquæ ad dimidium decoctæ, sanguinis exscreationi medentur, ita ut cyathi bini bibantur ex eo. Corticis[3] e pinu in vino decoctum contra tormina datur. Nuclei[4] nucis pineæ sitim sedant, et acrimoniam stomachi rosionesque et contrarios humores[5] consistentes ibi : et infirmitatem[6] virium roborant, renibus[7] et vesicæ utiles. Fauces videntur exasperare, et tussim[8]. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut passo, aut balanorum[9] decocto. Miscetur[10] his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen et succus

ἀναφέροντι Ἰουλιανῷ ἀφηλπισμένῳ ὑπὸ παντὸς ἀνθρώπου ἐχρημάτισεν ὁ θεὸς ἐλθεῖν καὶ ἐκ τοῦ τριβώμου ἆραι κόκκους στροβίλου καὶ φαγεῖν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐσώθη καὶ ἐλθὼν δημοσίᾳ ηὐχαρίστησεν ἔμπροσθεν τοῦ δήμου. « Sanguinem vomenti Juliano, desperato ab omnibus hominibus, ex oraculo respondit deus, veniret, et ex ara (vel e templo, ubi tres aræ sunt) nuces pineas acciperet, et ex melle comederet per triduum. Et convaluit, et veniens publice gratias egit, præsente populo. » Addit marmorea tabula, sed falso, id Antonino Pio principe contigisse. » H.

2. *In singulas*. Gron. et Al. ante Hard. *in singulis*. Ed.

3. *Corticis e pinu in vino*, etc. Plin. Valer. II, 28 : « Pini arboris corticem, etc. » Hard.

4. *Nuclei*. Plin. Val. ad verbum, IV, 56. Dioscorid. pariter I, 88 : Παρηγοροῦσι δὲ καὶ στομάχων δηγμούς, etc. Hard.

5. *Contrarios humores*. Dioscor. loc. citat. τὰς τῶν ὑγρῶν διαφθοράς. Hard.

6. *Et infirmitatem*. Dioscor. loc. cit. Ἐξερείδουσί τε ἀτονίαν σώματος. Et paulo antea : Ἀμβλυντικοὶ τῶν περὶ κύστιν καὶ νέφρους δριμυτήτων. « Humorum acrimoniam hebetant, qui vesicam et renes infestant. » H.

7. *Renibus*. Scrib. Larg. Comp. CXLIII : « Ad renium tumorem et exhulcerationem, etiamsi sanguinolentam urinam faciant, rosæ aridæ foliorum, papaveris nigri seminis, nucleorum pineorum paria pondera, conduntur seorsum, etc. » Hard.

8. *Et tussim*. Tamen ad tussim vetustam et phthisin conducere plurimum auctor est Dioscor. loc. cit. Ἁρμόζουσι παλαιαῖς βηξὶ καὶ φθίσεσι. Hard.

9. *Aut balanorum decocto*. Hoc est, palmularum, quas vulgo dactylos vocamus et balanos. Vide XIII, 9. Hard.

10. *Miscetur his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen et succus*, etc. Dioscor. I, 88 : Παρηγοροῦσι δὲ καὶ στομάχων δηγμούς, μετ' ἀνδράχνης χυλοῦ λαμβανόμενοι, et Marcellus Empiricus, cap. XXX, pag. 214 : « Cucumeris quo vescimur, seminis cyathus tritus, etc. » Hard.

porcilacæ [11]. Item ad vesicæ hulcera [12] et renes, quoniam et urinam cient.

1 LXXV. Amygdalæ amaræ [1] radicum decoctum cutem in facie corrigit, coloremque hilariorem facit. Nuces [2] ipsæ somnum faciunt, et aviditatem. Urinam et menses [3] cient. Capitis dolori illinuntur, maximèque in febri: si ab ebrietate [4], ex aceto et rosaceo, et aquæ sextario. Et sanguinem sistunt [5], cum amylo et menta. Lethargicis, et comitialibus prosunt. Capite peruncto epinyctidas [6] sanant: e vino vetere hulcera putrescentia. Canum morsus [7] cum melle. Et furfures ex facie, ante fotu præparata. Item

11. *Porcilacæ*. Gronov. et Al. *portulacæ*. Est *Portulaca oleracea* (*Dodecand. monog.* gen. 1177 Pers. *Portulac.* Juss.). Ed.

12. *Item ad vesicæ hulcera*. Dioscor. loc. cit. Στρόβιλοι καὶ καθαροὶ ἐσθιόμενοι, ἢ μετὰ γλυκέως καὶ σικύου σπέρματος πινόμενοι οὐρητικοί, ἀμβλυντικοὶ τῶν περὶ κύστιν καὶ νεφροὺς δριμυτήτων. « Nuclei pinei, si repurgati edantur, aut cum passo et cucumeris semine bibantur, urinas cient, et humorum acrimoniam hebetant, qui vesicam et renes infestant. » Sic et Cels. IV, 10. H.

LXXV. 1. *Amygdalæ amaræ*. Diosc. I, 176, et Plutarch. Symp. Quæst. I, 6, p. 624. H.—*Amygdalus communis* (*Icosand. monog.* gen. 1220 Pers. *Rosac.* Juss.), var. γ, *amara*. Ed.

2. *Nuces ipsæ somnum faciunt*. Dioscor. loco citato. Hard.

3. *Urinam et menses cient*. Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Si ab ebrietate*. Si ex ebrietate capitis dolor obortus est. Hard.

5. *Et sanguinem sistunt*, etc. Præpostera interpunctione in libris ad hunc diem vulgatis laborabat hic locus, eo modo: « et sanguinem sistunt. Cum amylo et menta lethargicis, etc. » Retexit errorem Dioscor. primum I, 176: Καὶ πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν, μετὰ ἀμύλου καὶ ἡδυόσμου λαμβανόμενα. « Prosunt et ad sanguinis rejectionem, si cum amylo et menta sumantur. » Tum vero etiam ii qui e Plinianis sententiis suum opus consarcinarunt: Marc. Emp. cap. XVI, pag. 120: « Nuclei amygdalarum, inquit, triticum, amylon, et menta, trita, in qualibet potione utiliter ab hæmoptoicis vel empyicis hauriuntur. » Et Plin. Val. I, 64, cui titulus est: « Sanguinem rejicientium curatio: Nuclei, inquit, amygdalarum cum amylo et mentastro devorantur. » Hard.

6. *Epinyctidas sanant: e vino vetere hulcera*, etc. Dioscorid. loc. cit. epinyctidas e vino: putrescentia hulcera ex melle sanari jubet. H.

7. *Canum morsus*. Plin. Val. III, 51, et Dioscor. loco citato. Item Habdarrhamanus Ægyptius de amygdalis, c. 2. Hard.

jocineris et renum[8] dolores ex aqua potæ : et sæpe ex ecli-
gmate[9] cum resina terebinthina. Calculosis[10] et difficili 2
urinæ in passo : et ad purgandam cutem in aqua mulsa
tritæ, sunt efficaces. Prosunt[11] ecligmate jocineri, tussi,
et colo, cum elelisphaco modice addito. In melle sumitur
nucis avellanæ magnitudo. Aiunt, quinis fere præsumptis
ebrietatem[12] non sentire potores; vulpesque[13], si ederint
eas, nec contingat e vicino aquam lambere, mori. Minus
valent[14] in remediis dulces, et hæ tamen purgant, et uri-
nam cient. Recentes stomachum[15] implent.

8. *Item jocineris et renum.* Diosc. I, 176 : Καὶ ἡπατικοῖς, etc. Q. Seren. cap. XXVI, « De lumbis et renibus sanandis, » p. 142 : « Fertur amygdalinæ succus nucis esse bibendus : Pinsitur, ac tepidis sorbebitur addita lymphis. » Hard.

9. *Ecligmate*, etc. Diosc. loc. cit. ἢ ἐκλειχόμενα σὺν ῥητίνῃ τερεβινθίνῃ.

10. *Calculosis.* Dioscor. loc. cit. δυσουριῶσι δὲ καὶ λιθιῶσι σὺν γλυκεῖ [illegible]. Hard.

11. *Prosunt... cum elelisphaco.* Dioscor. loc. cit. Καὶ ἡπατικοῖς, καὶ βηξὶ, καὶ κώλου ἐμπνευματώσεσι σὺν μέλιτι καὶ γάλακτι ἐκλειχόμενα, καρύου Ποντικοῦ τὸ μέγεθος. « Item ecligmate cum melle et lacte, jocineri, tussi et coli inflationibus, nucis avellanæ magnitudine. » Elelisphacum is neglexit : ut et Galen. de Fac. simpl. med. VI, pag. 155. H. — Ἐλελίσφακος Theophr. Hist. VI, 2, est *Salvia triloba* (*Diand. monog.* gen. 64 Pers. *Labiat.* Juss.); et apud Hippocrat. sæpius occurrit ἐλελίσφακος, quo nomine, ut jam monuimus, tres species *Salvia* nempe *triloba*, vel *cretica*, vel *officinalis*, æque intelligi possunt. Ed.

12. *Aiunt... ebrietatem non sentire potores.* Diosc. loc. cit. ε′ ἢ ζ′, *quinis, senisve.* Hunc morem quum diligenter servaret Drusus, Tiberii Cæsaris F. palmam bibendi præripiebat cæteris, ut auctor est Plut. Symp. Quæst. I, 6, p. 624, et ex Athen. II, pag. 52. Tradit hoc et Simeon Sethi de amygdalis, et Plin. Val. IV, 51. Causam afferunt hujus ævi scriptores, qui Miscellanea medico-physica sive Germanicas Ephemeridas nuper ediderunt in lucem anno scilicet octavo, p. 85 : « quod amygdalæ constringentes superius ventriculi orificium, vaporibus temulentiam allaturis viam præcludant, etc. » Hard.

13. *Vulpesque.* Dioscor. et Plin. Val. ll. cc. Plut. Symp. Quæst. I, 6, p. 624. Nec vulpes solum, sed et feles, et sciuros, esu earum necari referunt auctores proxime appellati : gallinis pariter exitiosum hunc cibum esse, plurimis experimentis comprobant. Hard.

14. *Minus valent*, etc. Diosc. loc. cit. Ἡ δὲ γλυκεῖα καὶ ἐδώδιμος ἀμυγδαλὴ, κατὰ πολὺ ἥσσων ἐστὶν ὡς πρὸς ἐνέργειαν τῆς πικρᾶς. Καὶ αὐτὴ δὲ λεπτυντικὴ, οὐρητική. Hard.

15. *Recentes stomachum implent.*

1 LXXVI. Nucibus[1] græcis cum absinthii semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: item illitis per se vitia sedis, et privatim condylomata. Item tussis et sanguinis rejectio[2].

1 LXXVII. Nuces juglandes Græci a capitis gravedine appellavere[1]. Etenim arborum ipsarum foliorumque[2] vires, in cerebrum penetrant: hoc minore tormento[3], et in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes[4] jucundiores, siccæ unguinosiores[5], et stomacho inutiles, difficiles concoctu[6], dolorem capitis inferentes, tussientibus[7] inimicæ,

Etsi his verbis constat sententia, nihilominus an *stomachum deplent* legi sit satius, considerandum amplius videtur. Nam Diosc. I, 176, amygdalas ait, quæ virides cum suo putamine deglutiuntur, humida stomachi vitia emendare: Βρωθέντα δὲ σὺν τῷ λέπει τὰ ἀμύγδαλα χλωρὰ, στομάχου πλάδον καθίστησι. H.

LXXVI. 1. *Nucibus.* Plin. Val. II, 59: « Nuces græcæ cum absinthii semine teruntur: deinde pilulæ ex aceto eduntur. » Ita et Cels. III, 24. Hard.

2. *Tussis et sanguinis rejectio.* Subintellig. *sanari dicitur* ex superioribus. Prius legebatur: *tussi et sanguinis rejectioni prodest.* Ed.

LXXVII. 1. *Nuces juglandes Græci a capitis gravedine appellavere.* Græcis nempe κάρυα sunt nuces; κάρος, gravedo, sopor. De *Juglande regia* nostrate variisque nucum generibus, quæ Noster supra recenset, vide quæ dicta sunt lib. XV, cap. 24. Ed.

2. *Foliorumque vires.* Alii *virus... penetrat* legi malunt, cum Reg. cod. 2, et Ch. Hard.

3. *Hoc minore tormento.* Perspicua admodum, planaque sententia, quam librorum ad hunc diem editorum lectio impeditam reddebat, quum sic scriberetur: « hocque minore momento, sed in cibis. » Emendation. Reg. c. 2 debemus. H.

4. *Sunt autem recentes.* Diosc. I, 178: Τὰ δὲ χλωρὰ, ἧττον κακοστόμαχα, γλυκύτερα ὄντα. Et paulo ante: Δύσπεπτα, κακοστόμαχα, χολοποιὰ, κεφαλαλγῆ, βήσσουσιν ἐναντία. H.

5. *Siccæ unguinosiores.* Ita Reg. 1 cod. At Reg. 2, et Pintiani cod. *vinosiores* tantum. Quid sit unguinosum diximus XIII, 2. H.

6. *Difficiles concoctu.* Idcirco fortassis schola Salernitana, « Unica nux prodest, nocet altera, tertia mors est. » Hard. — Plerique intelligunt per *unicam* quidem, paucas nuces quæ citra denarium numero consisterent; per *alteram*, quæ paulo largiore copia sumerentur; per *tertiam* vero, quæ immoderate prorsus ingererentur. Cf. Geoff. Mat. med. III, 629, ubi aliam versiculi interpretationem, si lubebit, inveneris. Ed.

7. *Tussientibus.* Tussiculosis, tussi obnoxiis; quoniam impleto vaporoso halitu capite fluxionem concitant. Dal.

et vomituris[8] jejunis : aptæ in tenesmo[9] solo ; trahunt enim pituitam. Eædem[10] præsumptæ venena hebetant : item anginam[11] cum ruta et oleo. Item adversantur[12] cæ- 2
pis, leniuntque earum saporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo : item cum ruta[13] mammis, et luxatis : cum cæpa[14] autem et sale, et melle, canis hominisque morsui. Putamine nucis juglandis, dens cavus inuritur. Putamen[15] combustum tritumque in oleo aut vino, infantium capite peruncto, nutrit capillum : et ad alopecias[16] eo sic utuntur. Quo plures[17] nuces quis ederit, hoc facilius tineas pellit. Quæ perveteres[18] sunt nuces, 3

8. *Vomituris.* Laxatum enim ac emollitum oleoso suo unguine ventriculi os, ad vomitionem imbecillum reddunt. Dal. — *Jejunis.* E diverso, Diosc. I, 178, utiles ait in cibo jejunis ad vomitiones concitandas : Χρήσιμα δὲ βιβρωσκόμενα πρὸς ἐμέτους νήστει. Hard.

9. *Aptæ in tenesmo solo.* Conveniunt in tenesmo, non quia trahunt pituitam, sed quia flatus crassos recti, intestini extremam oram distendentes, discutiunt, et viscidam pituitam inhærentem proinde abstergunt. Dal.

10. *Eædem præsumptæ venena hebetant.* Q. Serenus, c. LXII, de venenis prohibendis, p. 162 : « Ante cibos igitur juglandis fetus edatur. » Diosc. loc. cit. Καὶ θανασίμων φαρμάκων ἐστὶν ἀντιφάρμακα, προβρωθέντα, καὶ ἐπιβρωθέντα σὺν ἰσχάσι καὶ πηγάνῳ. « Venena hebetant, et præsumptæ, et post venena hausta comestæ cum ficubus et ruta. » H.

11. *Item anginam cum ruta.* Huc pertinet quod Marc. Emp. habet, c. xv, p. 106 : « Nucis juglandis nuclei triti, cum ruta et oleo impositi, faucibus prosunt. » Hard.

12. *Adversantur cæpis.* Diosc. *alliis* dixit, τοῖς σκορόδοις. Hard.

13. *Item cum ruta mammis.* Diosc. I, 178. Hard. — *Item cum.* Brot. ex MSS. Regg. et edit. princip. *et cum* legit. Ed.

14. *Cum cæpa.* Ad verbum hæc Plin. Val. III, 51, et Diosc. lib. I, cap. 178. Hard.

15. *Putamen combustum.* Marc. Emp. lib. VI, cap. 45, et Diosc. loc. cit. Hard.

16. *Ad alopecias.* Diosc. et Marc. ll. cc. Hard.

17. *Quo plures.* Diosc. loc. cit. Πλείονα δὲ βρωθέντα, πλατεῖαν ἕλμινθα ἐκτινάσσει. Hard.

18. *Quæ perveteres.* Plin. Val. III, 22, vulneribus sic mederi ait. Hulceribus, Marc. Emp. cap. IV, p. 42, commanducatas, impositasque. Theod. Prisc. I, 18 : « De carbunculis : Nuces vetustæ contritæ imponuntur : hæc adhibita bene novimus operata. » Ad gangrænas et carbunculos nucum vetustarum nucleos commanducari pariter jubet Diosc. et imponi. Hard.

gangrænis et carbunculis medentur: item[19] suggillatis. Cortex[20] juglandium, lichenum vitio, et dysentericis[21]. Folia[22] trita cum aceto, aurium dolori. In[23] sanctuariis Mithridatis maximi regis devicti, Cn. Pompeius invenit in peculiari commentario ipsius manu compositionem[24] antidoti, e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, et rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano: et qui hoc jejunus sumat, nullum venenum nociturum illo die. Contra rabiosi quoque canis morsum, nuclei a jejuno homine commanducati illitique præsenti remedio esse dicuntur.

1 LXXVIII. Nuces avellanæ[1] capitis dolorem faciunt,

19. *Item suggillatis.* Ad suggillata et liventia emendanda, nuces recentes imponit Diosc. loc. cit. H.

20. *Cortex.* *Culiolum* hunc, et *gulliolam* Latini propria appellatione nuncupavere. Festus: « *Culiola*, cortices nucum viridium, dicta a similitudine culeorum, quibus vinum, sive oleum continetur. » Iterum: « *Gulliolæ*, nucum juglandium summa et viridia putamina. » H. — Nucum juglandium cortices, vi quadam adstrictoria præditos, etiamnunc in usu esse testatur Geoff. Mat. m. t. III, p. 626. Ed.

21. *Dysentericis.* Gron. et Al. addita una vocula, *dys. prodest.* Ed.

22. *Folia.* Marc. Emp. c. ix, p. 80: « Nucis juglandis foliorum succus tepidus instillatus, dolenti auriculæ mire proderit. » Hard.

23. *In sanctuariis.* Hæc Plin. Val. III, 53, plane totidem verbis. H.

24. *Compositionem.* Mithridatis antidoti plures formulæ, eæque diversæ apud Galenum leguntur de Antid. II, 1, sq. et 9, a quibus etiam discrepant eæ, quæ apud Cels. exstant V, 23 extremo, et apud Scribon. Larg. Comp. clxx. Plinio vero in descriptione concinit Q. Ser. Samon. c. 11, de venenis prohibendis, p. 162: « Antidotos vero multis Mithridatica fertur Consociata modis: sed Magnus scrinia regis Quum caperet victor, vilem deprehendit in illis Synthesin, et vulgata satis medicamina risit. Bis denas rutæ frondes, salis et breve granum, Juglandesque duas, totidem cum corpore ficus. Hæc oriente die parco conspersa Lyæo Sumebat, metuens dederat quæ pocula matri. » At non vilem modo, ut apparet, sed et plane fallacem esse hanc compositionem scribit Joh. Rhodius in Nott. ad Scrib. Larg. observasse se, quum Patavinam urbem lues vastaret. Hard.

LXXVIII. 1. *Nuces avellanæ.* Ad verbum hæc refert et Plin. Val. IV, 52. Nuces omnes, præter pineas inflare, testis etiam Celsus est, II, 26. Hard. — *Corylus Avellana* (*Monæc. polyand.* gen. 2102 Pers. *Amentac.* Juss.); de qua cf. lib. XV, c. 24. Ed.

inflationem stomachi : et pinguitudini[2] corporis conferunt, plus quam sit verisimile. Tostæ et destillationi[3] medentur. Tussi quoque[4] veteri tritæ, et in aqua mulsa potæ. Quidam adjiciunt[5] grana piperis, alii e passo bibunt. Pistacia[6] eosdem usus et effectus habent, quos pinei nuclei, præterque ad serpentium ictus, sive edantur, sive bibantur. Castaneæ[7] vehementer sistunt stomachi et ventris 2
fluxiones, alvum cient[8], sanguinem[9] exscreantibus prosunt, carnes alunt[10].

LXXIX. Siliquæ recentes[1], stomacho inutiles, alvum 1
solvunt. Eædem siccatæ sistunt[2], stomachoque utiliores sunt. Urinam cient[3]. Syriacas[4] in dolore stomachi ternas in aquæ sextariis decoquunt quidam ad dimidium, eumque succum bibunt. Sudor[5] virgæ corni arboris lamina

2. *Pinguitudini*. Gron. et Al. ante Hard. *pinguedini*. Ed.

3. *Destillationi medentur*. Diosc. I, 179 : Φρυκτὰ δὲ ἐσθιόμενα σὺν πεπέρει ὀλίγῳ, κατάῤῥουν πεπαίνει. « Tostæ vero, si cum piperis exiguo comedantur, destillationem concoquunt. » Plin. quoque Val. loc. cit. ad verbum. Hard.

4. *Tussi quoque*. Plin. Val. et Diosc. ll. cc. Hard.

5. *Quidam adjiciunt*. Plin. Val. et Diosc. ll. cc. Hard.

6. *Pistacia*. Diosc. I, 177, hæc totidem verbis, ut et Plin. Val. IV, 53. H.— *Pistacia vera*. (*Diœc. pentand.* gen. 2212 Pers. *Terebinthac.* Juss.); hab. in Arabia, Syria, Persia, etc. Ed.

7. *Castaneæ*. Vim illis adstringentem Diosc. attribuit I, 145 : Στύφουσαι καὶ αὗται. Hard. — *Fagus Castanea* Linn. (*Monœc. Polyand.* gen. 2104 Pers. sub *Castanea*. *Amentac.* Juss.), de qua jam dictum lib. XV, cap. 25. Ed.

8. *Alvum cient*. Nempe si largius esitentur. Hard.

9. *Sanguinem*. « Rejectionem sanguinis, inquit Marc. Emp. c. xvi, p. 121, reprimunt castaneæ, si coctæ quam plurimæ manducentur. » Hard.

10. *Carnes alunt*. « Fortissimum quidem cibum corpori præstant, inquit Plinius Val. IV, 54, sed qui difficile concoquatur. » H.

LXXIX. 1. *Siliquæ recentes*. Hæc Pl. Val. ad verbum, IV, 49, et Diosc. I, 158. Hard.— *Ceratonia siliqua*, vulgo *caroubier*, vel *carougier*. Conf. lib. XV, c. 26. Ed.

2. *Eædem siccatæ sistunt*. Diosc. et Plin. Val. ll. cc. Hard.

3. *Urinam cient*. Diosc. et Plin. Val. ll. cc. Hard.

4. *Syriacas*. Hæc quoque Plin. Val. loc. cit. Hard. — De his vid. quæ dicta sunt lib. XIII, c. 16. Ed.

5. *Sudor*. Brevius Diosc. I, 172, de corno arbore, περὶ κρανίας : « Sanies, inquit, sive sudor, quem

ferrea candente exceptus, non contingente ligno, illitaque inde ferrugo[6] incipientes lichenas sanat. Arbutus[7] sive unedo, fructum fert difficilem concoctioni, et stomacho inutilem.

1 LXXX. Laurus[1] excalfactoriam naturam habet, et foliis, et cortice, et baccis : itaque[2] decoctum ex his, maxime e foliis, prodesse vulvis et vesicis convenit. [3]Illita vero vesparum, crabronumque, et apium, item serpentium venenis resistunt, maxime sepis, dipsadis[4], et viperæ. Prosunt et mensibus feminarum cum oleo cocta. Cum polenta[5] autem, quæ tenera sunt trita, ad inflammationes oculorum; cum ruta, testium; cum rosaceo, capitis
2 dolores, aut cum irino[6]. Quin et commanducata atque

virentia ligna, dum uruntur, exsudant, lichenibus convenienter illinitur. » Ὁ δὲ τῶν χλωρῶν ξύλων ἰχὼρ καιομένων, ἁρμόζει πρὸς λειχῆνας καταχριόμενος. Hard. — *Cornus mascula* (*Tetrand. monogyn.* gen. 296 Pers. *Caprifoliac.* Juss.); hab. in sepibus Europæ. Ed.

6. *Illitaque inde ferrugo*. Ferri nempe rubigo. Hard.

7. *Arbutus*. Diosc. I, 175, ait esse κακοςόμαχον καὶ κεφαλαλγῆ. Galenus quoque de Fac. simpl. med. VII, p. 193. Hard. — Servat duplex nomen : *Arbutus Unedo*, de qua jam nobis dictum est lib. XV, cap. 27. Ed.

LXXX. 1. *Laurus*. Diosc. totidem verbis, I, 106, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, 169. H. — De *Lauro nobili*, et ejus varietatibus, conf. lib. XV, c. 39. Ed.

2. *Itaque*. Diosc. l. c. Hard.

3. *Illita*. Diosc. loc. cit. ὠφελεῖ δὲ λεῖα καταπλασθέντα σφηκῶν καὶ μελιττῶν πληγάς. Theod. Prisc. I, 22 : « Apum percussus, lauri folia molliora trita cum vino, potui data, sæpe curaverunt. » Hard.

4. *Dipsadis*. Πρηςῆρα, καύσωνα, μελανοῦρον, ἀμμοβάτην, κεντρίδα, sive κεντρίνην etiam vocant Libyæ alumnam, minorem viperæ, sed perniciosiorem, corpore, ut ait Sostratus, albicante, cauda nigris lineis duabus distincta. Rhodig. lib. XXV, cap. ult. Dal. — *Dipsadis*. Lucan. lib. IX, v. 718, « torrida dipsas » dicta est, ob urens venenum. Meminit ejus Shaw, *Voyag.* tom. I, pag. 235. Ed.

5. *Cum polenta*. Diosc. loc. cit. Δύναται δὲ καὶ πᾶσαν φλεγμονὴν πραΰνειν σὺν ἀλφίτῳ καὶ ἄρτῳ καταπλασθέντα. « Folia lauri adhibita cum polenta et pane ad inflammationem quamlibet valent. » H.

6. *Aut cum irino*. Subintellige, oleo. Marc. Emp. cap. *1*, *p. 34* : « Ad capitis dolorem folia lauri, vel baccas, vel florem terere oportet cum aceto, et irinum oleum iis admiscere : atque ita caput naresque perungere. » Hard.

devorata per triduum terna, liberant a tussi[7]. Eadem prosunt suspiriis trita cum melle. Cortex[8] radicis cavendus gravidis. Ipsa radix[9] calculos rumpit, jocineri prodest tribus obolis in vino odorato pota. Folia[10] pota vomitiones movent. Baccæ menses trahunt appositæ tritæ, vel potæ. Tussim veterem et orthopnœam[11] sanant binæ, detracto cortice in vino potæ. Si et febris sit, ex aqua, aut ecligmate ex aqua mulsa, aut ex passo decoctæ. Prosunt et phthisicis eodem modo, et omnibus thoracis rheumatismis.
Nam et concoquunt[12] pituitam et extrahunt. Adversus 3
scorpiones[13] quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo illitæ, et lentigines[14], et hulcera manantia, et hulcera oris, et furfures. Cutis pruriginem succus baccarum emendat, et phthiriasin. Aurium[15] dolori et gravitati instillatur, cum vino vetere et rosaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia. Prodest contra ictus et potus, maxime autem
ejus[16] laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino 4
serpentibus, et scorpionibus, et araneis resistunt. Ex oleo et aceto illinuntur et lieni, et jocineri : gangrænis cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione succo eo perungi, nitro adjecto, prodest. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli mensura in aqua potam : efficacius recentem, quam aridam. Quidam adversus scorpionum ictus, decem baccas dari jubent

7. *Liberant a tussi*. Brot. ex Regg. codd. 1 et 2, *liberant tussi*. Ed.

8. *Cortex*. Quia partus necat, inquit Diosc. loc. cit. Ὁ δὲ φλοιὸς τῆς ῥίζης . . . ἔμβρυα κτείνει. H.

9. *Ipsa radix*. Hæc pariter Dioscorid. et Gal. ll. cc. Hard.

10. *Folia*. Diosc. l. c. Hard.

11. *Et orthopnœam*. Minus enucleate hæc Diosc. loc. cit. Ποιοῦσιν δὲ ἐκλειχόμεναι, λεῖαι σὺν μέλιτι ἢ γλυκεῖ, πρὸς φθίσιν, καὶ ὀρθόπνοιαν, καὶ τοὺς περὶ θώρακα ῥευματισμούς. H.

12. *Concoquunt*. Brot. ex Regg. cod. 1 et 2, *coquunt*. Ed.

13. *Adversus scorpiones*. Diosc. loc. cit. Πίνονται δὲ σὺν οἴνῳ πρὸς σκορπιοπλήκτους. Hard.

14. *Lentigines*. Diosc. ἀλφοὺς, vitiligines. Hard.

15. *Aurium dolori*. Totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

16. *Ejus*. Qualis est cypria, de qua XV, 39. Hard.

potui. Item et in remedio uvæ[17] jacentis, quadrantem pondo baccarum foliorumve decoqui in aquæ sextariis tribus ad tertias, eamque calidam gargarizare : et in capitis dolore[18], impari numero baccas cum oleo conterere, et
5 calfacere. Laurus Delphicæ folia trita olfactaque subinde, pestilentiæ contagia prohibent : tanto magis si et urantur. Oleum ex Delphica, ad cerata, acopumque, ad perfrictiones discutiendas, nervos laxandos[19], lateris dolores, febresque frigidas utile est. Item ad aurium dolorem, in mali punici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uvam cohibent gargarizatione : potu[20] alvi dolores, intestinorumque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas,
6 pruritusque, illita noctibus. Proxime valent cætera lauri[21] genera. Laurus[22] Alexandrina, sive Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensesque[23]. Eodem modo pota[24] daphnoides, sive his nomi-

17. *Uvæ.* « Si quando afflictam languor dejecerit uvam, » inquit Q. Seren. Sammonicus. Morbus is est, quum uva (Græci γαργαρεῶνα vocant, nomine a genere soni indito, *la luette*), hoc est, caruncula ea quam gutturi natura pro tegumento addidit, ex imbecillitate et languore dejicitur, laxiorque fit. H.

18. *In capitis dolore.* Marc. Emp. c. I, p. 35 : « Etiam in febribus baccæ lauri impari numero in oleo contritæ, et capiti inlitæ, dolorem sedant. » Et paulo post : « Baccæ lauri impari numero contritæ, et adjecto oleo calido fronti impositæ prosunt. » Sic etiam Plin. Val. lib. I, cap. I. Hard.

19. *Nervos laxandos.* In opisthotono, tetanove : de quibus morborum generibus dictum est c. 24. H.

20. *Potu.* Ad verbum Marc. Emp. c. XXVII, p. 194. Hard.

21. *Lauri.* Brot. ex Reg. 2 et edit. princ. *laurorum*. Ed.

22. *Laurus.* Hæc Diosc. pariter IV, 147, de radice laurus Alexandrinæ; sed drachmarum sex, senumve denarium pondus adhibet. H. — *Laurus Alexandrina.* Est *Ruscus Hypophyllum* (*Diœc. gynand.* gen. 2301 Pers. *Asparag.* Juss.), de quo Noster egit lib. XV, cap. 39. Ed.

23. *Mensesque.* Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 169. H.

24. *Eodem modo pota.* Pari scilicet drachmarum pondere radice pota, daphnoides prodest ad secundas pellendas, mensesque educendos. — *Secundas*, etc. Prius legebatur, interpunctione præpostera, « mensesque eodem modo pota. Da-

nibus[25] quæ diximus, silvestris laurus prodest; alvum solvit, vel recenti folio, vel arido, drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas[26] extrahit folium et vomitus, stomacho inutile[27]. Sic et baccæ quinæ[28] denæ purgationis causa sumuntur.

LXXXI. (IX.) Myrtus[1] sativa candida, minus utilis est medicinæ, quam nigra. Semen[2] ejus medetur sanguinem excreantibus. Item contra fungos in vino potum. Odorem oris[3] commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synaristosæ[4] hoc edunt. Datur et dys- 1

phnoides, etc. » Emendationis auctor Diosc. IV, 148 : Ἄγει δὲ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ (de daphnoide loquitur) ξηρὸν ἢ νεαρὸν ποθὲν κατὰ κοιλίαν φλεγματώδη. Κινεῖ καὶ ἐμέτους, καὶ ἔμμηνα· ἔστι δὲ καὶ πταρμικόν. Καθαίρει δὲ καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ ὅσον κόκκοι ιε' πινόμενοι. Quæ sunt Plinianis omnino gemina ac paria. —*Daphnoides*, etc. Laureola officinarum. DAL. — Δαφνοειδὲς Diosc. IV, 148, non *Daphne Laureola* est, ut Dalecampio placuit, sed *Clematis Vitalba* (*Polyand. polygyn.* gen. 1358 Pers. *Ranuncul.* Juss.), judice Sprengelio, Histor. Rei herbar. lib. II, cap. 3. ED.

25. *Sive his nominibus.* Sive his lubet appellare nominibus, quæ diximus XV, 39. HARD.

26. *Pituitas*, etc. Diosc. IV, 148. Idem Εὐπ. I, 5, eos qui diuturno capitis dolore infestantur, commanducare in primis jubet daphnoidis semen ad extrahendam pituitam : διαμασσομένου δαφνοειδοῦς σπέρματος, εἰς ἀποφλεγματισμόν. Apul. 59, phlegmata intercidi illius esu scripsit. H. — Brot. aliter distinguit : *pituitas extrahit : folium*, etc. ED.

27. *Stomacho inutile.* Apul. c. 58 : « Si cymas ejus post cœnam ederit, digestionem stomachi tollit. » HARD.

28. *Sic et baccæ quinæ denæ.* Sic MSS. Regg. Colb. etc. non *quinæ denæve*. Sic etiam Diosc. I, 148 : ὅσον κόκκοι ιε' πινομένοι. HARD.

LXXXI. 1. *Myrtus.* Hæc totidem verbis Diosc. I, 158. H. — *Myrtus communis*, de qua Noster egit fusius lib. XV, c. 37, sq. ED.

2. *Semen.* Diosc. l. c. Simeon Sethi de Aliment. tit. μυρσινόκοκκα. Plin. Val. I, 64. Seminis nomine, ut sæpe monuimus, fructum Plinius, seu καρπὸν intelligit. HARD.

3. *Odorem oris.* Q. Serenus c. XV, p. 134 : « Lentiscus, myrtusque, emendant oris odorem. » H.

4. *Synaristosæ.* Edidit etiam Synaristosas Crates, teste Athenæo, VI, p. 248, et Julio Polluce, VI, 17 ; et inter latinos poetas Cæcilius, teste A. Gellio, XV, 15. Συναριστῶσαι, « Feminæ simul prandentes, » ejus fabulæ titulus fuit. Risum Ortelius movet, qui loci id vel oppidi nomen esse putat, in Thesauro Geogr. HARD.

entericis[5] denarii pondere in vino. Hulcera[6] difficilia in
extremitatibus corporis sanat, cum vino subfervefactum.
Imponitur lippitudini[7] cum polenta, et cardiacis[8] in mamma
ma sinistra : et contra scorpionis ictus in mero : et ad
vesicæ vitia, capitis dolores, et ægilopas[9], antequam suppurent : item tumoribus : exemptisque nucleis in vino
2 vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus[10] seminis alvum
sistit, urinam ciet. Ad eruptiones pusularum, pituitæque,
cum cerato illinitur : et contra phalangia[11]. Capillum[12]
denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto : lenius
et vinum, quo numquam inebriatur. Inveteratum sistit
alvum[13] et stomachum : tormina sanat, fastidium abigit.
Foliorum arentium[14] farina sudores cohibet inspersa, vel
in febri. Utilis[15] et cœliacis, et procidentiæ vulvarum, *sedis*
vitiis, hulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis
fluentibus, furfuribus : item aliis eruptionibus[16], *ambustis*.
Additur[17] quoque in medicamento, quod liparas vocant,

5. *Dysentericis*. Simeon Sethi, loc. cit. Inter ea quæ alvum adstringunt, myrta Celsus adnumerat, II, 30. HARD.

6. *Hulcera*. Diosc. l. c. H.

7. *Imponitur lippitudini*. Diosc. loc. cit. HARD.

8. *Et cardiacis*. Plin. Val. IV, 11, et Diosc. loc. cit. HARD.

9. *Ægilopas*, *antequam*, etc. Dioscorid. l. c. HARD.

10. *Succus*. Succus e semine, seu e virentibus baccis expressus; nam et hunc οὐρητικὸν Diosc. ait esse. H.

11. *Phalangia*. Diosc. loc. cit. H.

12. *Capillum*. Dioso. loc. cit. Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ τοῦ καρποῦ βάπτει τρίχας. « Seminis decoctum capillos tingit. » HARD.

13. *Inveteratum sistit alvum*. Cato de Re Rust. cxxv, p. 66, ex cujus verbis murteum vinum descripsimus, XV, 37 : « Id est, inquit, ad alvum crudam, et ad lateris dolorem, et ad cœliacum. » Vide et Diosc. V, 36. HARD.

14. *Foliorum arentium*, etc. Plin. Val. III, 11, et Cels. III, 19, totidem verbis. HARD.

15. *Utilis*. Diosc. I, 155. H.

16. *Aliis eruptionibus*. Diosc. papularum eruptiones dixit, ἐξανθήματα. HARD.

17. *Additur*. Diosc. loc. cit. Μίγνυται δὲ καὶ λιπαραῖς, etc. « *Lenia* quædam emplastra, inquit Celsus, V, 19, quas λιπαρὰς fere Græci nominant. » Sic dicta videlicet, quod adipum, pinguedinum, oleorumque mixtura constant. HARD. — Quæ horum nihil, aut omnino parum habent, ἀλίπαντα dicuntur. D.

eadem de causa qua[18] oleum ex his, efficacissimum ad ea
quæ in humore sunt, tamquam in ore et vulva. Folia ipsa 3
fungis adversantur trita ex vino, cum cera vero articularibus morbis et collectionibus. Eadem in vino[19] décocta dysentericis et hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inspergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. Purgant et lentigines[20], pterygia, et paronychias, et epinyctidas, condylomata, testes, tetra hulcera : item ambusta cum cerato[21]. Ad aures[22] purulentas et foliis crematis utuntur, et succo, et decocto. Comburuntur et in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in novo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis[23] foliorum cinis medetur. Inguen[24] ne intumescat ex hulcere, satis est surculum tantum myrti habere secum, non ferro, nec terra contactum.

LXXXII. Myrtidanum diximus[1] quomodo fieret. Vulvæ 1
prodest, apposita[2], fotu, et illitu. Multo efficacius[3] et cortice, et folio, et semine. Exprimitur et foliis[4] succus mollissimis in pila[5] tusis, affuso paulatim vino austero, alias aqua cælesti : atque ita expresso utuntur ad oris

18. *Qua.* Subintellige, qua oleum ex foliis arentibus in eadem medicamenta additur. Celsus l. c. olei cicini myrteique heminas lenibus emplastris admiscet, quæ liparas vocant. Hard.

19. *Eadem in vino.* Plin. Val. II, 28, et III, 12. Hard.

20. *Purgant et lentigines.* Hæc totidem verbis Diosc. I, 155. Sed lentigines Plinius, ἀλφοὺς vitiligines græcus auctor nominat. De paronychiis idem testatur et Theod. Prisc. I, 30. De lentiginibus, seu maculis albis ac nigris, idem c. 32.

21. *Ambusta cum cerato.* Diosc. loc. proxime cit. Hard.

22. *Ad aures.* Diosc. loc. cit. H.

23. *Ambustis.* Diosc. l. c. H.

24. *Inguen.* Plin. Val. II, 43, et Marc. Emp. c. XXXII, p. 225, ad verbum. Hard.

LXXXII. 1. *Diximus.* Lib XIV, cap. 19. Hard.

2. *Appositu, fotu.* Gron. et Al. *appositum fotu.* Ed.

3. *Multo efficacius.* Efficacius ait myrtidanum esse, quam sit vel cortex, vel folium, fructusque myrti per se. Ita de suo pariter myrtidano Diosc. prodidit I, 156. H.

4. *Exprimitur et foliis succus.* Dioscor. I, 155. Hard.

5. *In pila.* In mortario. H.

sedisque hulcera, vulvæ, et ventris: capillorum[6] nigritiam, malarum[7] perfusiones, purgationes lentiginum, et ubi constringendum aliquid est.

1 LXXXIII. Myrtus silvestris[1], sive oxymyrsine, sive chamæmyrsine, baccis rubentibus et brevitate a sativa distat. Radix[2] ejus in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, et difficili urinæ, præcipueque crassæ, et grave olenti: morbo regio, et vulvarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, et in cinere cocti. Semen[3] cum vino potum, aut oleo, aut aceto, calculos frangit. Item in aceto et rosaceo tritum, capitis dolores sedat: et potum, morbum regium. Castor oxymyrsinen[4] myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ruscum vocavit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinæ urbanarum arborum. Transeamus ad silvestres.

6. *Capillorum nigritiam, malarum perfusiones*. *Mamillarum* in eodem, non *malarum*. Pint.

7. *Malarum*. *Alarum* alii, alii *mamillarum* malunt. Hard.

LXXXIII. 1. *Myrt. silvestris*. Myrtus silvestris, nunc vera myrtus est sponte nascens, nunc ruscus. Hæc Plinius non distinguit. Dal.—*Myrtus*. Ruscum intelligit, non verum myrtum. Κεντρομυρσίνη a Theophr. dicitur, III, 17. Aliis ὀξυμυρσίνη, quod foliis sit spinosis, alioqui myrto proximis. A Dioscoride, IV, 146, μυρσίνη ἀγρία, ἡ ὀξυμυρσίνη. Et in Nothis: οἱ δὲ ἱερόμυρτον, οἱ δὲ ὀξυμυρσίνη... οἱ δὲ χαμαιμύρτη... Ῥωμαῖοι ῥούσκουμ. Pingitur a Dodonæo, p. 732. Hard. — Nobis est *Ruscus aculeatus*, de quo jam supra dictum; vulgo, *petit Houx*, *Houxfrelon*. Ed.

2. *Radix*, etc. Iisdem fere verbis, sed minus accurate paulo, medicinæ eæ omnes e silvestri myrto petitæ, a Dioscoride traduntur *loc. cit.* Hard.

3. *Semen*. Q. Seren. c. xxxiii, de vesica et calculo purgando, p. 146: « Præterea semen myrti silvestris Iaccho Atque oleo mixtum bibitur: nec desit acetum. » Hard.

4. *Oxymyrsinen... ruscum vocavit*. Et recte is quidem, ut diximus. Neque enim oxymyrsine Græcorum quidquam a rusco distat. Hard.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXIV.

I. (I.) Ne silvæ quidem, horridiorque naturæ facies, me- 1
dicinis carent, sacra illa parente rerum omnium, nusquam
non remedia disponente homini, ut medicina fieret etiam
solitudo ipsa : sed ad singula illius discordiæ atque con-
cordiæ miraculis occursantibus. Quercus[1] et olea tam
pertinaci odio dissident, ut altera in alterius scrobe de-
pactæ moriantur : quercus vero et juxta nucem juglan-
dem. Pernicialia[2] et brassicæ cum vite odia : ipsum olus, 2
quo vitis fugatur, adversum cyclamino et origano arescit.
Quin et annosas jam, et quæ sternantur[3] arbores, diffici-
lius cædi, ac celerius inarescere tradunt, si prius manu,
quam ferro, attingantur. Pomorum onera[4] a jumentis sta-
tim sentiri : ac nisi prius ostendantur his, quamvis pauca
portent, sudare illico. Ferulæ asinis gratissimo[5] sunt in
pabulo, cæteris vero jumentis præsentaneo veneno : qua
de causa id animal Libero Patri assignatur, cui et ferula.
Surdis etiam rerum[6] sua cuique sunt venena, ac minimis 3
quoque. Philyra[7] coci et polline nimium salem cibis exi-

I. 1. *Quercus et olea*. Vide quæ in eam sententiam diximus, XVII, 30. Hard.

2. *Pernicialia*, etc. Egimus de hoc vitis et brassicæ odio XX, 36.

3. *Sternantur*. Gron. et Al. ante Hard. *sternuntur*. Ed.

4. *Pomorum onera*. Superiore libro, cap. 62 : « Mala piraque portata jumentis mire gravia sunt vel pauca. Remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua, aut utique ostendantur. » Hard.

5. *Gratissimo*. Sic et Chiffl. *gratissimæ* Gron. et Al. Ed.

6. *Surdis etiam rerum*. Sensus omnis expertibus. Hard.

7. *Philyra coci et polline*. Recentibus tæniis, membranis, fasciis tiliæ, minutim concisis, et cibo in-

munt. Prædulcium fastidium sal temperat. Nitrosæ aut amaræ aquæ, polenta[8] addita mitigantur, ut intra duas horas bibi possint. Qua de causa et in saccos[9] vinarios additur polenta. Similis vis[10] Rhodiæ cretæ, et argillæ nostrati. Concordia[11] valent, quum pix oleo[12] extrahitur, quando utrumque pinguis naturæ est. Oleum solum calci miscetur, quando utrumque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur[13], atramentum aqua. Innumera præterea[14] alia,
4 quæ suis locis dicentur assidue. Hinc nata medicina. Hæc sola naturæ placuerat esse remedia parata vulgo, inventu facilia, ac sine impendio, et quibus vivimus[15]. Postea fraudes hominum et ingeniorum capturæ officinas invenere istas, in quibus sua cuique homini venalis promittitur vita. Statim compositiones et mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio[16] æstimantur;

spersis, quæ veluti salem exsugunt, et ebibunt. Dalec. — *Philyra.* Etiamnum multis in locis rura nostra tiliæ foliis carnes salitas involvunt, ut salsuram diluant. H. — Φιλυρα Græcis; nobis *Tilia Europæa* (*Polyand. monog.* gen. 1270 Pers. *Tiliac.* Juss.), de qua conf. lib. XVI, cap. 25. Ed.

8. *Polenta addita.* Ut citius vinum defæcetur. Dal.

9. *In saccos vinarios.* Quibus vinum saccatur, sive colatur, ut diximus XIV, 28. H. — *Et in.* Brot. ex MSS. et edit. princ. copulam omittit. Ed.

10. *Similis vis*, etc. Ad aquas et vina mitiganda. Hard.

11. *Concordia.* Concordia contra rerum intelligitur, ut quum pix oleo avellitur, quoniam utrumque naturæ pinguis est. Hard.

12. *Quum pix oleo.* Ut et emplastrum quodvis. Dal.

13. *Gummi aceto facilius eluitur.* Ob summam, quam habet acetum, vim attenuandi. Verum id quidem est et de nostro gummi Arabico, et de gummosis aliis, ut opopanace, etc. Dal.

14. *Præterea.* Leg. ex Gronovii sententia, *prætereo.* Ed.

15. *Ac sine impendio, ex quibus vivimus* (sic prius legebatur). Legendum reor, « ac sine impendio eorum quibus vivimus. » Significat autem pecunias, quæ, ut Hesiodus ait, vita sunt miseris mortalibus. Pint. — *Et quibus.* Eadem sententia mox : « quum remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. » Nullus hic pecuniæ locus, uti visum est Pintiano : sed hortensibus tantum oleribus, fruticibusque obviis. Hard.

16. *In medio.* Reg. 2, Colb. et Chiffl. *in media.* Forte, *in remedia:* propter id quod sequitur haud

ulcerique parvo medicina a Rubro mari imputatur[17], quum remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. Nam si ex horto petantur, aut herba, vel frutex quæratur, nulla artium vilior fiat[18]. Ita est profecto : magnitudo populi romani perdidit ritus[19], vincendoque victi sumus. Paremus externis, et una artium imperatoribus quoque imperaverunt[20]. Verum de his alias[21] plura.

II. (II.) Loton herbam[1], itemque Ægyptiam eodem 1
nomine, alias et Syrticam arborem, diximus suis locis.

multo post : « quum remedia vera quotidie pauperrimus quisque cœnet. » H. — Brot. *in remedia*. Ed.

17. *Imputatur*. Assignatur. H.

18. *Nulla artium vilior*. Nulla magis vilesceret ars quam medicina. Hard.

19. *Perdidit ritus*. Mores. Lib. XXIX, cap. 8 : « Illa perdidere imperii mores, etc. » Hard.

20. *Imperaverunt*. Arte una sua externi medici imperatoribus nostris etiam imperavere. Hard. — Gr. et Al. ante Hard. *imperat*. Ed.

21. *Verum de his alias*, etc. Lib. XXIX, a cap. 1 ad 9. Hard.

II. 1. *Loton herbam*, etc. Lotos arbor triplex est, prima diospyros Græcorum, faba græca Latinorum, ... *d'India* Italorum, guaiacana quorumdam, quam improprie loti vocant ob fructus dulcedinem; ceraso similis, auctore Theophrasto, lib. III, cap. 13, nucleo duro. Secunda Dioscoridis, prior Theophrasti, celtis Plinii; magnitudine piri, folio ilicis; fructu dulci, nunc exosse, nunc durum nucleum ambiente; colorem, uvæ modo, mutante, quum maturescit; e quo vinum exprimitur; Monspessulanis *micocoulier*. Tertia, quæ Theophrasto secunda est, laurocerasus quibusdam, quod folium lauro simile sit, fructus ceraso; fruticosa, ramosa; caudice firmo, semine nuce incluso, externa fructus parte minime carnosa, ut in amygdala, sed cutis modo tenera, ut in ceraso; sapore non tam dulci, quam gustui grato; e quo vinum exprimitur, in biduum aut triduum durans, post acescens; lotus Polybii apud Athenæum lib. XIV; arbor non magna, aspera, spinosa : folio herbaceo, rhamno simili, paulo latiore et spissiore : fructu initio myrtis albis perfectis, colore et magnitudine simili, sed dum augescit, phœniceo, magnitudine olivæ teretis : nucleo prorsus exiguo; ut arbitror, paliurus Theophrasti est : nemo enim alius spinosas esse lotos scripsit : nostra vero ziziphus. Dalec. — *Loton*, etc. Lotos herba, nobis *Melilotus officinalis*, de qua jam sæpe egimus; Ægyptia, *Nymphæa Nelumbo* Linn. seu *Nelumbium speciosum* Willd. Syrtica arbor, *Rhamnus Lotus*, seu *Ziziphus Lotus* Willd. de quibus conf. lib. XIII, cap. 32, et Excurs. de Lotis Veterum, tom. V, p. 243 hujusce edit. Ed.

Hæc lotos[2], quæ faba græca appellatur a nostris, alvum baccis[3] sistit. Ramenta ligni decocta in vino prosunt dysentericis, menstruis, vertigini, comitialibus. Cohibent et capillum[4]. Mirum, his ramentis nihil esse amarius, fructuque dulcius. Fit et e scobe ejus[5] medicamentum, ex aqua myrti decocta, subacta et divisa in pastillos, dysentericis utilissimum, pondere victoriati cum aquæ cyathis tribus.

1 III. (III.) Glans[1] intrita duritias, quas cacoethes vocant, cum salsa axungia sanat. Vehementiora[2] sunt ligna et in omnibus cortex ipse, corticique tunica subjecta: hæc decocta[3] juvat cœliacos. Dysentericis etiam illinitur, vel ipsa

2. *Hæc lotos, quæ*, etc. Nostras, inquit, lotos, sive Italica. In Indice hujus loci: « De loto Italica, VI. » Videtur esse λωτὸς Dioscor. I, 171. HARD. — Quibusdam *Diospyros Lotus*; nobis *Celtis australis* (*Pentand. digyn.* gen. 634 Pers. *Amentac.* Juss.), de qua conf. lib. XIII, cap. 32, et D. FÉE, *Flore de Virgile*, p. LXXXVIII sq. Virg. t. VIII ed. nost. ED.

3. *Alvum baccis.* Fructu. Diosc. loc. cit. Καρπὸν δὲ φέρει γλυκὺν, βρώσιμον, εὐςόμαχον, κοιλίας ςεγνωτικόν. Τῶν δὲ πρισμάτων τοῦ ξύλου ἀφέψημα πινόμενον καὶ ἐγκλυζόμενον, βοηθεῖ δυσεντερικοῖς καὶ γυναιξὶ ῥοϊκαῖς. Ξανθίζει δὲ καὶ τρίχας καὶ ἐπέχει ῥεούσας. Quibus sunt plane paria ac gemina quæ Plinius de sua loto affert, et quæ Galenus de Fac. simpl. med. VII, p. 205. HARD.

4. *Cohibent et capill.* Defluentem continent. Dioscor. et Galen. locis citatis. HARD.

5. *Fit et e scobe ejus.* Ita fere Marc. Emp. cap. XXVII, p. 195. H.

III. 1. *Glans.* Dioscor. I, 143: περὶ βαλάνων, de glandibus: Σὺν ςέατι δὲ χοιρείῳ ταριχηρῷ πρὸς κακοήθεις σκληρίας καὶ πονηρευόμενα ἕλκη ἁρμόζουσι. Marc. Emp. cap. XXII, IV, pag. 42: « Glandes de robore tritæ cum axungia, et impositæ, duritias quas cacoethes medici vocant, emendant et reprimunt. » Et Plin. Val. III, 22: « Glans roborea trita cum axungia, duritias quas κακοήθεις vocant, et evocat, et emendat. » HARD. — *Quercus Roboris* Linn. cortice, cupulis ac glandibus etiamnunc utuntur in medicinis: conf. de Quercub. Veterum Excurs. ad calc. lib. XVI, tom. V, p. 645 hujusce ed. ED.

2. *Vehementiora.* Hoc est, magis adstringentia. Dioscor. I, 142, hæc totidem verbis habet. HARD.

3. *Hæc decocta.* Dioscor. loc. cit. Marc. Emp. cap. XXVII, pag. 188: « Glandes quercinæ tres aut quatuor, vel ejusdem folia, vel liber ejus, coctus ex aqua: quæ vel sola, vel cum vino, torminosis potui data plurimum prodest. » *Torminosos* sæpe dysentericos vocat. H.

glans : eademque[4] resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus[5]. Folia, et baccæ[6], vel cortex, vel succus decocti prosunt contra[7] toxica. Cortex[8] illinitur decoctus lacte vaccino, serpentis plagæ. Datur et ex vino dysentericis. Eadem et ilici vis[9].

IV. (IV.) Coccum[1] ilicis vulneribus recentibus ex aceto 1
imponitur. Epiphoris ex aqua, et oculis suffusis sanguine, instillatur. Est autem genus ex eo in Attica fere et Asia nascens, celerrime in verniculum se mutans, quod ideo scolecion[2] vocant, improbantque. Principalia ejus genera diximus[3].

V. Nec pauciora gallæ genera fecimus[1], solidam, per- 1
foratam : item albam, nigram, majorem, minorem. Vis omnium similis: optima Commagena. Excrescentia[2] in cor-

4. *Eademque.* Glans videlicet, quam Dioscorid. quoque, I, 143, citatam ait resistere venenatorum ictibus ; crudam et intritam, inflammationibus, ex quibus suppurationes fieri solent, illitu mederi.

5. *Suppurationibus.* Fluxionibus, quæ, excitata phlegmone, suppurationes tandem efficiunt. Dal.

6. *Baccæ.* Vel glandes, quæ baccarum modo adnascuntur. Dal.

7. *Contra toxica.* Et baccarum, seu glandium, et corticis pariter decoctum valere adversus toxica, scribit Dioscor. loc. cit. et quidem bibitum ex lacte vaccino. Hard.

8. *Cortex.* Illini per se sine lacte Diosc. l. c. suadet. Hard.

9. *Eadem et ilici vis.* Ad omnia supradicta. Diosc. I, 144. Hard.

IV. 1. *Coccum.* Hanc quoque in eo medendi vim Dioscorides agnoscit, IV, 48 : Δύναμιν δὲ ἔχει συπτικὴν, ἁρμόζουσαν τραύμασι, καὶ νεύρων τρώσεσι, λεῖα μετὰ ὄξους καταπλασσομένη. H. — Τῆς κόκκου βαφικῆς, quam ex *Quercu coccifera* nostrate legebant, veteres Græci, testibus Dioscoride et Galeno, vim adstringentem tantum agnoscebant; qua de causa vulneribus nervisque sauciatis, ex aceto tritum imponebant. Arabes primi ejus virtutis cardiacæ meminerunt; nunc vero in difficili partu ad collapsas vires sustinendas, vel restituendas, et ad abortum præcavendum, plurimum celebratur. Conf. Geoffroy, Mat. medic. tom. II, pag. 788, sqq. et Exc. I de Gallis et Cocco ad calcem hujusce lib. Ed.

2. *Scolecion.* Σκωλήκιον, quæ vox græce vermiculum sonat. H. — Et a *vermiculo*, nobis color ipse dicitur *vermillon*, ut alias adnotavimus. Ed.

3. *Principalia ejus genera diximus.* Lib. XVI, cap. 12. Hard.

V. 1. *Gallæ genera fecimus.* Lib. XVI, cap. 9. Hard.

2. *Excrescentia.* Dioscorid. I, 146 : Στέλλουσι λεῖαι τὰς ὑπερσαρ-

pore tollunt. Prosunt gingivis[3], uvæ, oris exhulcerationi. Crematæ[4] et in vino exstinctæ, cœliacis, dysentericis illinuntur. Paronychiis[5] ex melle, et unguibus scabris, pterygiis, hulceribus manantibus, condylomatis, vulneribus quæ phagedænica vocantur. In vino autem decoctæ auribus instillantur[6], oculis illinuntur[7]: adversus[8] eruptiones, et panos cum aceto. Nucleus[9] commanducatus dentium dolorem sedat: item intertrigines[10], et ambusta. Immaturæ ex his ex aceto potæ, lienem consumunt. Eædem crematæ[11], et aceto salso exstinctæ, menses sistunt,

χώσεις. « Excrescentia in carne tritæ cohibent. » H. — *Tollunt*. Gronov. et Al. *tollit*. Ed.

3. *Prosunt gingivis*. Dioscor. loc. cit. Marc. Emp. cap. XIV, p. 99: « Gallæ tritæ pulvere uva contacta eodem die resilit, si ter ei interjectis horis medicamentum fuerit appositum. » Hard.

4. *Crematæ*. Diosc. loc. cit. Et Marc. Emp. cap. XXVII, pag. 193: « Galla Commagena comburitur, et cinis ejus exstinguitur vino, contritusque ventri cœliaci inlinitur: statim subvenit. » Iisdem verbis et Plin. Val. II, 28. H. — *Et in vino*. Brot. ex codd. Regg. 1 et 2, et edit. princ. *et vino*. Ed.

5. *Paronychiis*. Theod. Prisc. I, 30: « Paronychiis thuris masculi pulvis cum melle mixtus medebitur. Sic etiam gallarum. » Hard.

6. *Auribus instillantur*. Marcell. Emp. cap. IX, p. 80: « Gallæ ex vino decoctæ humor instillatus auriculæ, ex qua sanies fluit, etiam quæ fuerint purulenta purgabit. » Hard.

7. *Oculis illinuntur*. Marc. Emp. cap. VIII, p. 75: « Gallæ contritæ, thurisque pari modo pulvis, vino permixtus, et fronti inlitus, tumorem oculorum, doloremque sedat. » Hard.

8. *Adversus eruptiones*. Ἐξανθήματα, eruptiones, pusulas, papulas, papularum et pituitæ *eruptiones*, Plinius promiscue vocat. Et Theod. Prisc. I, 16, de papulis minutis ubique nascentibus: « Quibus in facie quam maxime, veluti levissimus tumor repente innascitur, humorem aliquando pinguem, aliquando aquaticum mittens, etc. » Et mox: « Si vero veluti exanthemata, quas scabies dicimus, in facie vel genis, ex humorum acredine, vel plenitudine apparuerint, etc. » Hard.

9. *Nucleus*. Rotundus nimirum et interior gallæ globus. Dioscorid. I, 146: Τὸ δὲ μέσον αὐτῶν. Marc. Emp. cap. XII, pag. 95: « Nucleus gallæ commanducatus medetur dolori humorique dentium. » H.

10. *Item intertrigines*. Marc. idem, cap. XXXII, p. 225: « Gallæ contusæ et in vino coctæ, atque impositæ, intertrigini plurimum prosunt. » Hard.

11. *Eædem crematæ*. Hæc Dioscor. totidem verbis, I, 146. H.

vulvasque procidentes fotu. Omnis[12] capillos denigrat.

VI. Viscum e robore[1] præcipuum diximus haberi, et quo conficeretur modo. Quidam[2] contusum in aqua decoquunt, donec innatet[3]. Quidam commanducantes[4] acinos, exspuunt cortices. Optimum[5] est, quod sine cortice est, quodque levissimum, extra fulvum, intus porraceum, quo nihil est glutinosius. Emollit[6], discutit tumores, siccat[7] strumas. Cum resina et cera panos[8] mitigat omnis generis. Quidam et galbanum adjiciunt, pari pondere singulorum : eoque modo et ad vulnera utuntur. Unguium scabritias expolit, si septenis diebus solvantur, nitroque colluantur. Quidam id religione[9] efficacius fieri putant, prima luna collectum e robore sine ferro. Si terram non attigit, comitialibus mederi[10]. Conceptum feminarum adjuvare, si omnino secum habeant. Hulcera commanducato[11] impositoque efficacissime sanari. 1

12. *Omnis*. Dioscorid. loc. citat. Μελαίνουσι δὲ τρίχας, ἀποβραχεῖσαι ἐν ὄξει, ἢ ὕδατι. H. — *Omnis*. Gr. et Al. ante Hard. *omnes*. Ed.

VI. 1. *Viscum e robore*. Nobis *Viscum album* (*Diœc. tetrand.* gen. 3604 Pers. *Caprifoliac.* Juss.) : planta in diversis arboribus parasitica; de qua conf. lib. XVI, cap. 11 et 93; de modo autem quo conficeretur viscum, cap. 94 ejusdem lib. Ed.

2. *Quidam*. Diosc. III, 103. H.

3. *Donec innatet*. Ita Reg. cod. 1; at Reg. 2 et Chifflet. « donec nihil innatet. » Hard.

4. *Quidam commanducantes*, etc. Dioscorid. loc. cit. Ἔνιοι δὲ μασσώμενοι αὐτὸν ἐργάζονται. Hard.

5. *Optimum*. Optimum censet Dioscor. loc. citat. quod recens est, intus coloris porracei, extra fulvi : vel, ut Oribasii interpres ait, flavescentis (græce ὑπόξανθον dicitur) : quodque nihil asperi habet, aut furfuracei. Hard.

6. *Emollit*. Dioscor. loc. citat. et Plin. Val. III, 35. Hard.

7. *Siccat*. Q. Ser. XLI, « de struma depellenda : Proderit et mansum quod traxeris arbore viscum. » H.

8. *Panos*. Dioscorid. loc. cit. H.

9. *Quidam id religione*, etc. Sexta luna Gallorum Druides religiosius colligi putarunt, teste Plinio, XVI extremo, fecunditatem facere tum omni animali existimantes, scilicet potu, non amuleto, ut nunc gestari præcipitur. Hard.

10. *Comitialibus mederi*. Quod multis recentioribus experimentis confirmatum. Brot. — Ad epilepsiam certe visci querni usum laudat summus Linnæus, Mat. med. pag. 254, cur. Schreber. Ed.

11. *Hulcera commanducato*, etc.

1 VII. Roboris pilulæ[1] ex adipe ursino alopecias capillo replent. Cerri folia[2], et cortex, et glans, siccat collectiones suppurationesque : fluxiones sistit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum[3] ejus fotu : cui et insidere expedit, siccandis adstringendisve partibus. Radix cerri adversatur scorpionibus.

1 VIII. Suberis cortex[1] tritus, ex aqua calida potus, sanguinem fluentem ex utralibet parte[2] sistit. Ejusdem cinis[3] ex vino calido, sanguinem exscreantibus magnopere laudatur.

1 IX. (V.) Fagi[1] folia manducantur in gingivarum labiorumque vitiis. Calculis[2] glandis fagineæ cinis illinitur : item[3] cum melle alopeciis.

1 X. Cupressi folia[1] trita, serpentium ictibus imponun-

« Hulcera vetera, malignosque abscessus cum thure mollit, » inquit Diosc. loc. cit. Σὺν λιβανωτῷ δὲ ἕλκη παλαιὰ καὶ κακοήθεις ἀποςάσεις μαλάσσει. Hard.

VII. 1. *Roboris pilulæ*, etc. Iisd. verbis Marc. Emp. cap. VI, p. 46. Quint. Seren. cap. IX, de fluore capillorum, p. 130 : « Roboreasve pilas ursino jungito sevo, etc. » H.

2. *Cerri folia*, etc. Nobis est *Quercus Cerris*, gen. 2101 Pers. et mox *Quercus Suber*, *le liège*; de quibus jam actum est lib. XVI, 8 et 13. Cf. et Exc. I de Quercubus ad calc. ejusd. lib. t. V, p. 645. Ed.

3. *Corroborat decoctum.* Post usum calfacientium et desiccantium. Dal.

VIII. 1. *Suberis cortex*, etc. Q. Seren. cap. XXXV, p. 148 : « Sed quacumque fluit vis immoderata cruoris, Subereus cortex calidis potatur in undis, Ante minutatim, studio vincente, terendus. » H.

2. *Ex utralibet parte.* Hoc est, sive ex ore, sive e naribus. Hard.

3. *Ejusdem cinis.* Q. Seren. cap. XXII, de rejectione sanguinis restringenda, pag. 139 : « Utitur interdum raptus de subere cortex, Et cinis ex calido prodest epota Lyæo. » Sic enim legi hunc locum oportere ex Plinio liquet : non « de robore cortex : Et cinis Italico. »

IX. 1. *Fagi.* Plin. Val. I, 29, et Marc. Emp. cap. IX, pag. 88. H. — *Fagus silvatica* (*Monœc. Polyand.* gen. 2103 Pers. *Amentac.* Juss.), de qua jam Noster egit lib. XVI, cap. 7. Ed.

2. *Calculis.* Ita Reg. 2 cod. aliique; in Reg. 1, *caucalis* : unde quidam *oculis* legi malunt, cum Hier. Mercuriali : *callis* alii, cum Guillandino. Alii *calyculis*; nos *calculis* malumus. Hard.

3. *Item.* Marc. Emp. cap. VI, pag. 46, et Plin. Val. I, 6. H.

X. 1. *Cupressi folia*, etc. Nobis

ur : et capiti[2] cum polenta, si a sole doleat : item ramici[3] :
a de causa et bibuntur. Testium quoque tumori cum
era illinuntur. Capillum[4] denigrant ex aceto. Eadem trita
um duabus partibus panis mollis[5], et e vino[6] ammineo
ubacta, pedum ac nervorum dolores sedant. Pilulæ[7] ad-
versus serpentium ictus bibuntur, aut si ejiciatur[8] sanguis :
llectionibus illinuntur. Ramici quoque teneræ tusæ
m axungia et lomento, prosunt. Bibuntur ex eadem 2
usa. Parotidi et strumæ cum farina imponuntur. Expri-
itur succus tusis cum semine, qui mixtus oleo caliginem
ulorum aufert. Item victoriati pondere in vino potus
itusque cum fico sicca pingui, exemptis granis, vitia

pressus sempervirens (*Monœc. mo-*
adelph. gen. 2133 Pers. *Conifer.*
); habitat in Italia, Creta, etc.
trobili vi adstrictoria gaudent. Ed.

2. *Capiti.* Marc. Emp. cap. I, p.
36 : « Si de sole caput doleat, cu-
pressi folia contrita, cum polenta
de hordeo, vel amygdalis, et succo
portulacæ fronti illinuntur. » H.

3. *Ramici.* Q. Seren. cap. XXXVII,
pag. 149 : « Ramicis immensum
rtur cohibere tumorem Far ma-
dum lympha, et ferali fronde
cupressi: Unde etiam potu frons
hæc memoratur amica. » Adde
Dioscorid. I, 102 : Στέλλει δὲ τὰ
ρμαζία καὶ ἐντεροκήλας καταπλασ-
θέντα. Et sic imponi hydropicis ex
axungia jubet Prisc. II, P. II, c. 19.
H. — Fructus (strobili) recentes
herniosos magnopere juvant. Geoffr.
Mat. med. t. II, p. 385. Ed.

4. *Capillum denigrant.* Dioscor.
I, 102; Marc. Emp. cap. VII, pag.
48, et Plin. Val. I, 7. Q. Seren.
carmine satis eleganti cap. V, pag.
127 : « Quos pudet ætatis longæ,
quos longa senectus Offendit, cu-
piunt properos abscondere canos,
Et nigrum crinem fuco simulare
doloso : His prodest acri contrita
cupressus aceto, Vel frons lentisci,
vel tristia poma sabuci. » Hard.

5. *Panis mollis.* Teneri, et ad-
huc calentis. Q. Seren. cap. XLIII,
de podagra depellenda, pag. 153 :
« Aut si corruptus persederit al-
tius humor, Trita cupressus ibi
Baccho jungetur acerbo, Panibus
et teneris. » Et cap. LV, pag. 159 :
« Si vero occultus nervos dolor
urit inertes, Aut Baccho madefacta
Ceres cum fronde cupressi, Quo
poteris fotu recreare rigentia mem-
bra. » Non, ut Pithœi codex, « Quo
poteris potu. » Hard.

6. *Vino.* Pro vino axungiam
Marc. Emp. adhibet, cap. XXXVI,
p. 246 : « Folia cupressi contrita,
inquit, cum panis mollis partibus
duabus, et axungia vetere subacta,
medentur doloribus podagræ. » H.

7. *Pil.* Nicand. in Ther. p. 43.

8. *Si ejiciatur sanguis.* Si sanguis
ore rejiciatur, ἁρμόζει πρὸς αἵματος
ἀναγωγὴν, inquit Dioscor. I, 102.

testium sanat, tumores discutit : et cum fermento strumas. Radix[9] cum foliis trita potaque, vesicæ et stranguriæ medetur : et contra phalangia[10]. Ramenta pota menses cient, scorpionum ictibus adversantur.

1 XI. Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, quæ cedria[1] vocatur, dentium[2] doloribus utilissimam. Frangit enim eos[3] et extrahit : dolores sedat. Cedri succus[4] ex ea quomodo fieret, diximus, magni[5] ad lumina

H. — *Ramici*. Dioscorid. I, 102 : Στέλλει δὲ καὶ ἐντεροκήλας καταπλασθέντα. Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 200; Plin. Val. II, 42, et Marc. Emp. cap. XXXIII, p. 229. H. — *Bibuntur*. Marc. Emp. cap. XXXIII, p. 228 : « Pilulas cupressi virides ex vino vetere ad tertias decoque, et cyathos binos quotidie jejuno hernioso potui dato : tum folia ejusdem trita testiculis imponito : mire proderis. » Hard.

9. *Radix*. Marc. Emp. c. XXVI, pag. 180, et Q. Seren. cap. XXXIII, p. 146. Dioscor. loc. cit. Τὰ φύλλα ποθέντα μετὰ γλυκέος καὶ σμύρνης ὀλίγης, κύςει ῥευματιζομένῃ, καὶ δυσουρίαις βοηθεῖ. Hard.

10. *Contra phalangia*. Marcell. Emp. cap. XVII, p. 124. Hard.

XI. 1. *Quæ cedria*. Diosc. I, 105 : Κέδρος, δένδρον ἐςὶ μέγα, ἐξ οὗ λεγομένη κεδρία συνάγεται. Cedriam alii gummi ; alii lacrymam, et unguentum vocant. Matth. Silvaticus : « Cedria, id est, gummi cedri. » Joh. de Janua : « Cedria a cedrus ; hæc cedria : unguentum factum, quo asseres liniti non putrescunt, vel tempore, vel verme. » Et verbo *Cedrus* : « Hujus arboris gummi, sive lacryma, dicitur cedria, quæ ad conservationem librorum summe est necessaria. Nam libri ex hac lacryma liniti, nec a tineis corroduntur, nec tempore senescunt. » Picem hoc loco Plinius pro resina dixit, quam cedrus fundit crassiorem, ut idem admonuit, XIV, 25. H. — *Pinus cedrus* Linn. (*Monœc. monadelph.* gen. 2130 Pers. *Conif.* Juss.); habitat in Syria, Libano, Tauro, etc. Et alia est κέδρος Diosc. loc. cit. quæ nobis *Juniperus Oxycedrus*. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. tom. I, p. 191; Bod. a Stapel. in Theophr. Hist. III, p. 197. Ed.

2. *Dentium*. Scrib. Larg. Comp. LVIII : « Item proderit motis dentibus hoc medicamentum : Aceti acerrimi sextarius unus semis, cedriæ veræ, ne habeat picis aliquam mixturam, hemina... Hoc medicamento si quis ter in mense dentes fricuerit, dolorem eorum non experietur. » Hard.

3. *Frangit enim eos*, etc. Diosc. I, 105. Hard.

4. *Succus*. Cedri succus cedrium est, quod ex cedro primum fluit, dum ad conficiendam picem comburitur : ut dictum est XVI, 21.

5. *Magni ad lumina usus*. Ad candelas videlicet unguendas, quæ e scirpis fiebant : « Nam e scirpis detracto cortice, candelæ luminibus

usus, ni capiti dolorem inferret. Defuncta[6] corpora incorrupta ævis servat, viventia corrumpit : mira differentia, quum vitam auferat spirantibus, defunctisque pro vita sit. Vestes quoque corrumpit[7], et animalia necat[8]. Ob[9] hoc non censeam[10] in anginis hoc remedio utendum : neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim[11], vel gravitati aut vermibus aurium instillare. Portentum est, quod tradunt, abortivum fieri in Venere, ante perfusa[12] virilitate. Phthiriases[13] perungere eo non dubitaverim, item porri-

serviebant, » inquit Plin. XVI, 70. Sic XVI, 19 : « teda lumini sacrorum grata » dicitur, hoc est, ad lustrales faces. Nec Pintianum audio, qui lumina hoc loco de oculis accipit : quoniam oculis inunctam cedriam Dioscorid. l. c. ait conciliare claritatem. Hard.

6. *Defuncta*. Hæc totidem verbis Dioscor. I, 105. Vide quæ diximus XVI, 21. Hard.

7. *Vestes quoque corrumpit*. Dioscorid. l. c. Καὶ ἱμάτια δὲ καὶ δέρματα φθείρει, διὰ τὸ θερμαίνειν ἐπιτεταμένως, καὶ ξηραίνειν. « Vestes quoque, pellesque corrumpit : eo quod vehementius calfaciat, et exsiccet. » Hard.

8. *Animalia necat*. Serpentes, lendes, pediculos, etc. Diosc. Dal.

9. *Ob hoc*. Brot. ex MSS. Regg. 1 et 2, *ob hæc*. Ed.

10. *Non censeam*. At censet intrepide Dioscorid. l. c. Συναγχικῶν τε περίχριστός ἐστι, καὶ παρισθμίων φλεγμοναῖς βοηθεῖ. « Anginosi quoque eo perunguntur : et tonsillarum inflammationibus auxilio est. » H.

11. *Dentes... timuerim*. Non timet Dioscorid. l. c. aut dentibus, aut auribus instillare. Σὺν ὄξει διακλυζομένη, σκώληκας τοὺς ἐν ὠσὶ κτείνει· ἤχους τε καὶ συριγμοὺς παύει, etc. Εἴς τε ἐμβρώματα τῶν ὀδόντων, etc. Dioscoridem, ut fere solet, sequitur Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 187. Nec dentibus timet Marc. Emp. cap. xii, Scribonium sequutus antea laudatum. Hard.

12. *Ante perfusa virilitate*. Si cedri succo antea virilia perfundantur. Dioscorid. l. c. Περιχρισθεῖσα δὲ αἰδοίῳ πρὸ τῆς συνουσίας, ἀτόκιόν ἐστι. « Genitali ante coitum circumlita, conceptionem impedit. » Sic etiam Galenus de Fac. simpl. med. VII, p. 187. Hard.

13. *Phthiriases*. Dioscorid. l. c. Φθεῖρας δὲ καὶ κονίδας φθείρει περιχρισθεῖσα. « Pediculos et lendes illitu enecat. » Sic libri omnes editi. In MSS. *ptiriasis*. Qui *phthiriases* legi maluerint, tueri se possunt Q. Sereni calculo, cap. vi, cui titulus est *phthiriasi arcendæ*, quo morbi genere interiisse Pherecydem, Syllamque commemorat, pronuntiatque oportere corpus, « succo perducere cedri. » Qui *pityriases* sincerius putaverint, ob id quod sequitur, *et porrigines*, objicere Marcellum ii possunt, cap. iv, pag.

3 gines[14]. Suadent[15] et contra venenum leporis marini biben in passo. Facilius in elephantiasi[16] illinatur[17]. Et hulcera sordida et excrescentia in iis auctores quidam, et oculorum albugines[18] caliginesque inunxere eo : et contra pulmonis hulcera[19] cyathum ejus sorbere jusserunt : item adversus tænias. Fit ex eo[20] et oleum, quod pisselæon vocant[21], vehementioris ad omnia eadem usus. Cedri scobe serpentes[22] fugari certum est : item baccis[23] tritis cum oleo, si qui perungantur.

40, ita statuentem : « Ad pityriasin et porrigines capitis, prodest, cedria tantum ungere caput. » Est autem πιτυρίασις idem quod Latinis porrigo : de qua diximus lib. XX, cap. 23. Hard.

14. *Item porrigines*. Q. Serenus, cap. IV, p. 127, inter remedia porrigini depellendæ : « Et prodest cedro demissus ab arbore succus. » H. — *Item*. Gron. *itemque*. Ed.

15. *Suadent*. Dioscorid. totidem verbis loco citato : πρός τε λαγώου θαλασσίου πόσιν, σὺν γλυκεῖ λαμβανομένη βοηθεῖ. Hard.

16. *In elephantiasi*. Dioscorid. loc. cit. Ὠφελεῖ καὶ ἐλεφαντιῶντας. Q. Seren. cap. XI, de elephantiasi propellenda, p. 130 : « Huic erit adversus cedri de cortice succus, Mustelæque cinis, vel sanguis fusus ab illa. » Adde et Marc. Emp. cap. XIX, p. 130. Hard.

17. *Illinatur*. Reg. 1, *illinant*; unde Brot. *illinunt*. Ed.

18. *Oculorum albugines*. Dioscor. loc. cit. Εὔθετεῖ δὲ εἰς τε ὀφθαλμικὰ ὀξυδορκῆς οὖσα ἐγχριομένη, καὶ λευκώματα, καὶ οὐλὰς σμήχει. Hard.

19. *Pulmonis hulcera*. Jubet Dioscor. totidem verbis loc. citat. et contra pulmonis hulcera, et adversus tænias, sive tineas, hoc est, teretes ventris lumbricos. Hard.

20. *Fit ex eo*. E cedri succo, sive cedria. Dioscorid. I, 105: Γίνεται καὶ ἔλαιον ἐξ αὐτῆς (κεδρίας) χωριζόμενον ἀπὸ τῆς κεδρίας... ὡς ἐπὶ τῆς πίσσης. « Fit et e cedria oleum, quod ab ea separatur... ut de pice dictum est. » Id nempe, quod pinguissimum, apprime oleosum, suspensis supra cedriam, dum coquitur, lanis excipitur, colligiturque, ut ait Galenus l. c. Hard.

21. *Quod pisselæon*. Sic appellatur iterum XV, 7, et XXV, 22. Nempe initio hujus capitis docuit cedrum dare picem quæ cedria vocaretur: quamobrem quod ex ea extraheretur oleum, recte voce ex utroque conflata πισσέλαιον nuncupavit. Frustra sunt, qui MSS. invitis, *cedrelæon* substituunt. Sic πισσέλαιον picis florem appellat Scrib. Larg. Comp. XL, « id nempe quod excipitur, dum ea coquitur, lana superposita ejus vapori. » Hard.

22. *Scobe serpentes*. Nicand. in Ther. p. 4 et 7. Hard.

23. *Baccis*. Cedri fructu : quo si perungitur corpus, cum cervi adipe seu medulla, fugari serpentes eo et Diosc. fatetur l. c. Διώκουσι καὶ

XII. Cedrides[1], hoc est, fructus cedri, tussim[2] sanant, 1
urinam cient, alvum sistunt : utiles ruptis, convulsis, spasticis, stranguriæ, vulvis, admoti[3] : contra lepores marinos, eademque quæ supra[4] : collectionibus, inflammationibusque.

XIII. De galbano[1] diximus. Neque[2] humidum neque 1
aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur[3] ad tussim veterem, suspiria, rupta, convulsa. Imponitur[4] ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti[5], strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur et cum melle capitis hulceribus. Purulentis[6] infunditur auribus cum rosaceo, aut nardo. Odore comitialibus subvenit[7], et vulva stran-

θηρία χριομένου τοῦ σώματος σὺν ἐλαίῳ στέατι ἢ μυελῷ. Hard.

XII. 1. *Cedrides*. Diosc. I, 105 : Κεδρίδες δὲ καλοῦνται οἱ ἐξ αὐτῆς (κέδρου) καρποί. Galen. quoque de Fac. simpl. med. VII, p. 187 : Αἱ δὲ κεδρίδες, οὕτω γὰρ ὀνομάζουσιν τὸν καρπὸν τῆς κέδρου, etc. Hard.

2. *Tussim*. Diosc. loc. cit. Βοηθοῦσι δὲ βηξὶ, σπάσμασι, ῥήγμασι, στραγγουρίαις. Hard.

3. *Admoti*. Apposito. Ita MSS. *Poti* tamen multo mallem. Nam Diosc. I, 105 : Καὶ ἔμμηνα ἄγουσι μετὰ πεπέρεως λείου πινόμεναι. « Ex trito pipere poti, menstrua cient. » Vel legi satius fortasse, « vulvis. Ac poti contra lepores marinos, etc. » Pergit enim græcus auctor : Καὶ πρὸς λαγώου θαλασσίου πόσιν σὺν οἴνῳ λαμβάνονται. « Contra haustum leporem marinum in vino sumuntur. » Hard.

4. *Eademque quæ supra*. Hoc est, ad eadem, quibus utilem esse cedriæ succum sup. c. dictum est. H.

XIII. 1. *De galbano diximus*. Lib. XII, cap. 57. Hard. — *De galbano*. Græcis χαλβάνη. *Bubon Galbanum* (*Pentand. digyn.* gen. 702 Pers. *Umbellifer.* Juss.); conf. Excurs. II de Galbano ad calc. huj. lib. Ed.

2. *Neque*, etc. Totidem verbis Diosc. III, 97. Hard.

3. *Per se bibitur*. Diosc. Καταπίνεται δὲ πρὸς παλαιὰν βῆχα, δύσπνοιαν, ἄσθματα, ῥήγματα, σπάσματα. Hard.

4. *Imponitur*. Diosc. loc. cit. de laterum, dentiumque doloribus, et de furunculis. De panis Marc. Emp. c. xxxii, p. 224, et Plin. Val. III, 27. De strumis idem Marcellus, c. xv, p. 107, et Plin. Val. I, 13. H.

5. *Corpori ab ossibus recedenti*. Ab ossibus recedit caro, quum ea putrescente ossa nudantur, in hulceribus phagedænicis et cancrosis. Dal.

6. *Purulentis*. Marc. Emp. c. ix, p. 75, et 81. Item Theod. Pr. I, 8, de aurium causatione. Hard.

7. *Comitialibus subvenit*. Comitia-

2 gulante, et in stomachi defectu. Abortus[8] non exeuntes trahit appositu vel suffitu : item ramis ellebori circumlitum atque subjectum. Serpentes nidore urentium fugari diximus[9]. Fugiunt[10] et perunctos galbano. Medetur et a scorpione percussis. Bibitur et in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho; vulvasque conversas corrigit. Cum myrrha autem et in vino mortuos partus[11] extrahit. Adversatur[12] et venenis, maxime toxicis, cum myrrha, et in vino. Serpentes[13] oleo et spondylio mixto tactu necat. Nocere urinæ[14] existimatur.

1 XIV. (VI.) Similis[1] hammoniaci natura atque lacrymæ, probandæ, ut diximus : mollit, calfacit[2], discutit, dissolvit. Claritati visus in collyriis convenit : pruritum, cicatrices, albugines[3] oculorum tollit : dentium dolores sedat, efficacius accensum. Prodest[4] dyspnoicis, pleuriticis, pulmonibus, vesicis, urinæ cruentæ, lieni, ischiadicis po-

les enim odore excitat, uti et lethargicos; quod et Celsus testatur III, 20. De comitialibus, feminisque, quas vulva strangulat, subscribit Diosc. loc. cit. HARD.

8. *Abortus*. Immaturos partus. DAL. — Diosc. loc. cit. HARD.

9. *Serpentes...fugari diximus*. Lib. XII, cap. 57. HARD.

10. *Fugiunt*. Diosc. l. c. H.

11. *Mortuos partus extrahit*. Dioscor. loc. cit. HARD.

12. *Adversatur*. Diosc. loc. cit. ex aceto : Σὺν ὄξει καὶ σμύρνῃ ποθεῖσα, ἀντιπάσχει καὶ τοξικῷ. H.

13. *Serpentes . . . necat*. Dioscor. ad verbum, loc. cit. HARD.

14. *Nocere urinæ existimatur*. Immo prodesse, si Dioscoridi fides : Δοκεῖ δὲ καὶ δυσουροῦσι ποιεῖν. Sed ibi legendum δυσουρίαν ποιεῖν, contraria plane sententia, ex Serapione, alii ante nos viderunt. H.

XIV. 1. *Similis*. Similis, inquit, Hammoniaci natura est galbano, similisque natura lacrymæ, cujus probatio fieri debet eo pacto, quo dictum est lib. XII, 49. H. — *Heracleum gummiferum* hammoniaci lacrymam largiri docet Willdenovius, Hort. Berol. I, t. 53, 54. Ἀγασυλλίς Dioscorid. III, 98. Vid. Exc. III de Hammoniaco ad calcem hujus lib. ED.

2. *Mollit, calfacit*, etc. Hæc quoque Diosc. I, 98. HARD.

3. *Albugines*. Dioscorid. loc. cit. Σμήχει δὲ καὶ τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς λευκώματα. Theod. Prisc. I, 10 : « De oculorum causis : Nam et lactenti suo mater guttam Hammoniaci masticando, albores oculi . . . sæpius permundavit. » HARD.

4. *Prodest*. Reliquæ deinceps Hammoniaci medicinæ totidem fere verbis exstant apud Diosc. l. c. H.

tum: sic et alvum solvit. Articulis et podagræ cum pari pondere picis aut ceræ et rosaceo coctum. Maturat panos, extrahit clavos cum melle: sic et duritias emollit. Lieni cum aceto et cera Cypria, vel rosaceo, efficacissime imponitur. Lassitudines perungi cum aceto et oleo[5], exiguoque nitro, utile est[6].

XV. Et styracis naturam[1] in peregrinis arboribus ex- 1
posuimus. Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, albicantibus fragmentis[2]. Medetur tussi, faucibus[3], pectoris vitiis, vulvæ præclusæ duritieve laboranti. Ciet menses potu[4], apposituve, alvum mollit. Invenio potu modico tristitiam animi resolvi, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infusu[5]: strumas illitu, nervorumque nodos. Adversatur venenis, quæ frigore nocent: ideo et cicutæ[6].

XVI. Spondylion[1] una demonstratum, infunditur[2] capi- 1
tibus phreneticorum, et lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo[3] vetere bibitur, et in jocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vulvarum strangulatione: quibus et suffitu prodest. Alvum[4] mollit.

5. *Oleo*. Oleum Cyprinum Dioscor. desiderat loc. cit. Hard.

6. *Utile est*. Voculam *est* Brot. ex codd. omittit. Ed.

XV. 1. *Styracis naturam*, etc. De *Styrace officinali* jam dictum est lib. XII, cap. 55. Vid. Exc. IV de Styrace ad calc. huj. lib. Ed.

2. *Albicantibus fragmentis*. Micis grumisve Diosc. I, 79: Θρόμβους ἔχων ὑπολεύκους. Hard.

3. *Medetur tussi, faucibus*. Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 232. Hard.

4. *Ciet menses potu*, etc. Ad verbum Diosc. et Galen. ll. cc. H.

5. *Infusu... illitu*. Gron. et edit. ante Hard. lib. *infusum...illitum*. Ed.

6. *Ideo et cicutæ*. Hausto cicutæ veneno resistere styracem e vino potum scribit Diosc. Εὐπορ. II, 142. Hard.

XVI. 1. *Spondylion*, etc. Nobis *Heracleum Sphondylium* (*Pentand. digyn*. gen. 696 Pers. *Umbellifer*. Juss.), de quo jam Noster egit lib. XII, cap. 58. Ed.

2. *Infunditur*. Plin. Val. III, et IX, 7. Dioscorid. quoque totidem plane verbis, III, 90. H.

3. *Cum oleo vetere*, etc. Diosc. l. c. ad verbum, et Gal. l. c. p. 233. H.

4. *Alvum*. Diosc. loc. cit. H.

Illinitur hulceribus[5] serpentibus cum ruta. Flos[6] auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed succus quum exprimitur, integendus est, quoniam mire appetitur a muscis et similibus. Radix derasa[7], et in fistulas conjecta, callum earum erodit. Auribus[8] quoque instillatur cum succo. Datur[9] et ipsa contra morbum regium, et in jocineris vitiis et vulvarum. Capillos crispos facit peruncto capite.

1 XVII. Sphagnos[1], sive sphacos, sive bryon, et in Gallia, ut indicavimus, nascitur, vulvis[2] decocto insidentium utilis: item genibus et feminum tumoribus, mixtus nasturtio, et aqua salsa tritus. Cum vino autem ac resina sicca potus, urinam pellit celerrime. Hydropicos inanit, cum vino et juniperis tritus ac potus.

1 XVIII. Terebinthi[1] folia et radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, et contra difficultatem urinæ[2]. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat[3].

1 XIX. Piceæ, et laricis[1] folia trita, et in aceto decocta,

5. *Illinitur hulceribus*. Plin. Val. III, 22, et Diosc. ad verbum, loc. cit. Hard. — *Serpentibus*. Brot. ex MSS. Regg. 2, 5, et ed. princip. *quæ serpunt*. Ed.

6. *Flos*. Hoc est, flos tritus, seu floris succus. Diosc. loc. cit. Τοῦ δὲ ἄνθους χλωροῦ ὁ χυλὸς πρὸς ἑλκομένα ὦτα, καὶ πυοῤῥοοῦντα ἁρμόζει. Exscripsit hæc quoque Galen. loc. cit. H.

7. *Radix*. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Auribus*. Diosc. l. c. Hard.

9. *Datur*. Diosc. loc. cit. H.

XVII. 1. *Sphagnos, sive sphacos, sive bryon*. Nobis *Parmelia jubata* ex *Lichenum* ordine (*Algarum* Juss.). Conf. lib. XII, cap. 50. Ed.

2. *Vulvis*. Diosc. I, 20: Ποιοῦν πρὸς τὰ περὶ μήτραν ἐν ἀφεψήματι εἰς ἐγκάθισμα. « Facit decoctus insessu ad vulvæ affectiones. » H.

XVIII. 1. *Terebinthi*. Τέρμινθος Græcis; nobis *Pistacia Terebinthus*, de qua sæpius jam dictum est. Ed.

2. *Difficultatem urinæ*. Diosc. I, 91, et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 234. Hard.

3. *Venerem excitat*. Diosc. l. c. Ἔϛι δὲ ἄριϛος πρὸς ἀφροδίσια. H.

XIX. 1. *Piceæ, et laricis*. Πίτυος et πεύκης, quas pinum et laricem Plinius fere reddit, easdem esse dotes Dioscorides asseverat, I, 86. Sunt nempe pinus, picea, pinaster, congeneres arbores, quibus et cognatæ vires: quin et nomina sæpe promiscue a bonis auctoribus permutantur. Vide Sarac. in Nott. ad Diosc. I, 87, p. 15. Hard.

dentium dolori prosunt. Cinis[2] corticum, intertrigini et ambustis. Potus alvum sistit[3], urinam movet. Suffitu vulvas corrigit[4]. Piceæ folia privatim[5] jocineri utilia sunt, drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Silvas[6] eas dumtaxat quæ picis resinæque gratia radantur, utilissimas esse phthisicis, aut qui longa ægritudine non recolligant vires, satis constat: et illum cæli aera plus ita, quam navigationem Ægyptiam[7], proficere, plus quam lactis[8] herbidos per montium æstiva potus.

XX. Chamæpitys latine abiga[1] vocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis, flore pinus et odore. Altera[2] brevior, et incurvæ similis. Tertia eodem 1

2. *Cinis*. Ramenta corticum. Diosc. I, 86: Ἁρμόζων (φλοιὸς) πρός τε παρατρίμματα λεῖος καταπλασσόμενος, καὶ πρὸς τὰ κεκαυμένα. « Cortex tritus et inspersus ad intertrigines et combusta confert. » H.

3. *Potus alvum sistit*. Diosc. l. c. Κοιλίαν τε ποθεὶς ἱφίστησι καὶ οὖρα κινεῖ. Hard.

4. *Vulvas corrigit*. Vulvas conversas emendat. Suffitu partus et secundas ejicere Diosc. ait l. c. H.

5. *Piceæ folia privatim*, etc. Hoc rursus Dioscor. l. c. de foliis πεύκης ac πίτυος. Hard.

6. *Silvas*. Fere ad verbum hæc Marc. Emp. cap. XXVI, p. 119, et Plin. Val. I, 61. Hard.

7. *Quam navigationem Ægyptiam*. Celsus, de tabidorum curatione, lib. III, c. 22: « Opus est, si vires patiuntur, longa navigatione, cæli mutatione, sic ut densius quam id est, ex quo discedit æger, petatur: ideoque aptissime Alexandriam ex Italia itur. » Dal. — *Navigationem*. De ea navigatione dicemus XXXI, 33. Hard.

8. *Lactis*. Ex herbis nempe virentibus et vegetis geniti. Dal.

XX. 1. *Chamæpitys latine abiga*. Apul. c. 26: « Græci chamæpityn, Itali abigam, alii cupressum nigram, etc. » Pro *abiga* libri quidam *ajuga* perperam exhibent. H. — Χαμαιπίτυς Diosc. III, 175; eodem nomine dicitur officin. *Ajuga Chamæpitys* (*Teucrium* Linn. *Didyn. gymnosp.* gen. 1371 Pers. *Labiat.* Juss.); non flore, ut ait Plinius, sed odore, ipso teste Diosc. resinam piceam aut larignam refert. Ed.

2. *Altera*. Hanc quoque Diosc. III, 176, ait esse ramis cubitalibus in speciem ancoræ incurvatis, ἀγκυροειδεῖς. Hard. — Chamæpitys secunda Dioscor. loc. proxime laud. est nobis *Teucrium Botrys* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.); habitat in silvis, et apricis cultis; tertia vero, de qua mox Noster, est *Teucrium Pseudo-Chamæpitys*, auctore Sprengelio. Conf. Clus. Hist. II, 185. In Hispania, Gallia Narbonensi et Italia non infrequens. Ed.

odore[3], et ideo nomine quoque, parvula, cauliculo crassitudine[4] digitali, foliis scabris, exilibus, albis, in petris nascens. Omnes herbæ, sed propter cognationem[5] nominis non differendæ. Prosunt adversus scorpionum ictus. Item jocineri[6] illitæ cum palmis, aut cotoneis. Renibus[7]
2 et vesicæ, decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio[8], et urinæ difficultatibus, ex aqua decoctæ bibuntur. Novissima contra serpentes valet cum melle. Sic et apposita vulvas purgat. Sanguinem densatum[9] extrahit pota. Sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. Fiunt[10] ex ea et hydropicis pilulæ, cum fico[11] alvum

3. *Tertia eodem odore*. Nempe odore pinus. Sic Diosc. l. c. Καὶ τρίτη τίς ἐςιν ἄῤῥην χαλουμένη... ὄζει δὲ καὶ τοῦτο πίτυος. Pingitur a Lobelio in Obs. p. 207, sub Ajugæ nomine. A Dodonæo, p. 46, a quo chamæpitys prima appellatur. *Ivam* Galli vocant, cognomento *Artheticam*. Subscribit Anguill. P. XIII, p. 244. Chamæpitys officinarum et a Dioscoridis Pliniique delineatione abest, et indigna prorsus quæ iis generibus adnumeretur, quum nullo sit pinus odore, ut Ruellius animadvertit, III, 75, p. 576. H. — *Iva arthritica*, sive *arthetica* officinar. ea est quam paulo supra *Ajugæ Chamæpityos* nomine distinximus. Planta est amara, aromatica, odore resinam piceam aut larignam referens; præcipuæ vero æstimationis in ischiadicis et arthriticis affectionibus; unde illi nomen. Habitat in agris Angliæ, Galliæ, Italiæ, etc. Cf. Geoffr. Mat. med. t. III, p. 306 sqq. Ed.

4. *Parvula, cauliculo crass. digitali*. Gron. et Al. ante Hard. *parvulo cauliculo, crass. dig.* Brot. ex Regg. codd. et edit. principe, *parvula, cauliculo digitali*. Ed.

5. *Propter cognationem*. Propter affinitatem nominis cum picea, de qua cap. proximo dictum; est enim etiam Theophrasto picea, πίτυς, ut diximus : quare de chamæpity ex occasione disserit. Hard.

6. *Item jocineri*. Galen. de Facult. simpl. med. VIII, p. 241. H.

7. *Renibus*. Diosc. III, 175; Marc. Emp. c. xxvi, p. 178. H.

8. *Morbo quoque regio*. Diosc. et Gal. ll. cc. Hard.

9. *Sanguinem densatum*. Sive conglobatum, ut dictum c. 27 sq. quod in præcipitatis potissimum evenit. Hard.

10. *Fiunt*. Diosc. loc. cit. Λεανθεῖσα δὲ σὺν σύκοις, καὶ ἀντὶ καταποτίου διδομένη μαλάσσει κοιλίαν. « Contrita vero cum ficubus, et pilularum instar exhibita (Plin. addit, *hydropicis*) alvum emollit. » Hard.

11. *Fico*. Sic et Chiffl. Gronov. et Al. ante Hard. *ficu*. De *ficu* nuper inventa in Herculani ruinis, vide Exc. V ad finem huj. lib. Ed.

trahentes. Lumborum dolorem[12] victoriati[13] pondere in vino finit, et tussim recentem. Mortuos partus, ex aceto cocta, et pota, ejicere protinus dicitur.

XXI. Cum honore et pityusa simili de causa[1] dicetur, 1
quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceæ[2], flore parvo, purpureo. Bilem[3] et pituitam per alvum detrahit radix, decocti hemina : aut seminis lingula in balanis[4]. Folia in aceto decocta, furfures cutis emendant : mammas quoque mixto rutæ decocto et tormina, et serpentium ictus, et in totum collectiones incipientes.

12. *Lumborum dolorem.* Diosc. et Gal. ll. cc. et Marc. Emp. c. XXIV, p. 173. H. — *Lumb. dolorem.* Gron. et Al. *Lumb. quoque dolorem.* Ed.

13. *Victoriati.* Hoc est, argentei quinarii, dimidiive denarii, vel drachmæ dimidiæ pondere. Victoriati pondus obolorum trium esse recte Marc. Emp. ait, c. IX, p. 78. Nam drachma seu denarius sex obolos efficit, ut XXI, cap. ult. Nota in medicis ponderibus hæc est, Denarius I. Ā. S. H. — Est et nummus Clodia lege percussus, et Victoria signatus; unde nomen. Ed. — *Cocta et pota.* Sic et Chiffl. *cocta potaque* Gron. et Al. Ed.

XXI. 1. *Pityusa simili de causa dicetur.* Propter cognationem nominis, cum picea, quæ πίτυς, ut diximus, Theoph. quoque est. Diosc. IV, 166 : Πιτύουσα . . . εἴδει δοκεῖ διαφέρειν τοῦ κυπαρισσίου τιθυμάλου· ὅθεν καὶ εἶδος ἐν αὐτοῖς καταριθμεῖται. « Pityusa a cyparissia tithymalo specie differre sola creditur : ideoque in tithymali genere connumeratur. » Nunc omnibus herbariis, officinisque ac recentioribus medicis *Esula* nominatur, teste Ruellio, III, p. 653. A Dodonæo pingitur, p. 370. H. — *Euphorbia Pityusa* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.); hab. in Europæ australis arenosis. Sub *esulæ* nomine diversis in regionibus diversas *Euphorbiæ* species exhibent pharmacopœi, sive *palustrem*, sive *helioscopiam*, sive *cyparissiam*, sive aliam quamcumque ex iis quæ in Europa crescunt, speciebus; nec in eo vituperandi, ut jampridem Tournefortius Bergiusque monuerunt, quandoquidem polleant iisdem euphorbiæ illæ virtutibus, eodemque modo soleant præparari. Ed.

2. *Similis piceæ.* Foliis piceæ, τῆς πίτυος, exiguo flore, ac pæne purpureo, inquit Diosc. ll. cc. H.

3. *Bilem.* Diosc. loc. cit. Καθαίρει δὲ κάτω ἡ μὲν ῥίζα ∢. β′ ὁλκὴ δοθεῖσα σὺν μελικράτῳ· τοῦ δὲ καρποῦ α′. « Purgat per inferna radix, drachmis duabus data in aqua mulsa : semen vero, drachma una. » Ita fere et Galen. loc. cit. Hard.

4. *In balanis.* Balani hoc loco non palmulæ videntur esse, ut libro sup. c. 74, sed glandes quæ in podicem induntur manu ad subducendam alvum. Medici *suppositoria* nuncupant. H. — Al. *ligula.* Ed.

1 XXII. Resinam e supra dictis arboribus gigni docuimus[1], et genera ejus, et nationes in ratione vini, ac postea in arboribus. Summæ species duæ : sicca, et liquida. Sicca e pinu et picea[2] fit : liquida e terebintho, larice, lentisco, cupresso. Nam et eæ ferunt[3] in Asia et Syria. Falluntur qui eamdem putant esse, e picea atque[4] larice. Picea enim pinguem, et thuris modo succosam fundit : larix gracilem, ac mellei liquoris[5], virus redolentem. Medici liquida raro utuntur, et in ovo fere : e larice propter tussim hulceraque viscerum : nec pinea magnopere in usu : cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera
2 satis demonstravimus[6]. In arborum differentia[7] placet terebinthina, odoratissima atque levissima : nationum, Cypria et Syriaca : utraque mellis Attici colore : sed Cypria carnosior, sicciorque. In sicco genere quærunt, ut sit candida, pura, perlucida. In omni[8] autem, ut montana potius quam campestris : item[9] aquilonia potius, quam

XXII. 1. *Resinam.* Conf. lib. XIV, cap. 25 ; lib. XVI, c. 16, et Excursum VI de Resina ad calcem huj. lib. Ed.

2. *Sicca e pinu et picea.* Sic auct. libri de Simpl. ad Patern. t. XIII Opp. Galeni, p. 998 : « Resina sicca, inquit, invenitur circa nuclipinum, et pityn (quæ Theophrasto *picea* est, ut monuimus) : alia liquida circa terebinthum, et peucen (quæ semper a Plinio *larix* appellatur), et cupressum, et quæ circa lentiscum, quam aliqui mastichinam esse dicunt, in Chio insula, etc. » Negant tamen alii liquidam e lentisco fundi. Vide Dalec. Hist. pl. I, 20, p. 69. Resinam e larice, λάριχος, manare liquidam, scribit et Diosc. I, 29. H. — *Liquida... e lentisco.* E lentisco non fluit resina liquida, sed sicca, *le mastic*, de qua vid. Tournefort, *Voyag.* t. II, pag. 69. Brot.

3. *Eæ ferunt.* Lentiscus videlicet et cupressus : illa in insula Asiæ Chio, ista in Syria. Larix enim Italiæ et Galliæ peculiaris arbos. H. — *Et eæ.* Gron. et Al. *eæ.* Ed.

4. *E picea atque larice.* Hoc est, ut cum Theophrasto loquamur, ἐκ τῆς πίτυος καὶ ἐκ τῆς πεύκης. H.

5. *Ac mellei liquoris.* Plin. Val. XVI, 19, de larice : « Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis. » Hard.

6. *Demonstravimus.* Lib. XVI, cap. 22. Hard.

7. *In arborum differentia.* Diosc. I, 92. Hard.

8. *In omni.* Hæc tradit etiam Theophrast. IX, 2. Hard.

9. *Item.* Theophrast. l. c. H.

ib alio vento. Resolvitur resina ad vulnerum usus et magmata, oleo : in potiones[10], amygdalis amaris. Natura[11] n medendo contrahere vulnera, purgare, discutere collectiones : item pectoris vitia[12] terebinthina. Illinitur eadem 3
alida membrorum doloribus, spasticisque in sole. Illinitur[13] et totis corporibus, mangonum maxime cura, ad gracilitatem emendandam, spatiis[14] ita laxantium cutem per singula membra, capacioraque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet e lentisco. Inest[15] ei vis et adstringendi. Movet[16] et ante cæteras urinam. [17] Reliquæ ventrem molliunt, cruda concoquunt, tussim veterem sedant, vulvæ onera extrahunt etiam suffitæ. [18] Privatim adversantur visco. Panos et similia, cum sevo taurino et melle sanant. Palpebras lentiscina [19] commodissime replicat.

10. *In potiones*. Si in potiones sumi resina debet, resolvi prius necesse est oleo ex amygdalis amaris confecto. Hard.

11. *Natura*. Dioscor. I, 91. Vide et Th. Prisc. I, 19. Hard.

12. *Item pectoris vitia*. Diosc. loc. cit. de omni resinarum genere : βηξὶν, inquit, ἁρμόζουσα, καὶ φθίσεσιν, ἐν ἐκλειικτοῖς καθ' ἑαυτὴν ἢ μετὰ μέλιτος, ἀνακαθαίρουσα καὶ τὰ ἐκ θώρακος. « Tussi ac tabi conveniunt in ecligmate per se, aut ex melle : quæque ex pectore educi oportet, expurgant. » Alludere huc Plautus videtur in Mercat. act. I, sc. 2, v. 27 : « AC. Tua causa rupi ramices, jamdudum sputo sanguinem. CH. Resinam ex melle Ægyptiam vorato, salvum feceris. » De terebinthina speciatim Marcell. Emp. c. XVII, p. 132 : « Resina terebinthina devoratur ad magnitudinem fabæ Ægyptiacæ ab eo qui suspirio laborat, vini cyatho supersumpto, quæ res magno remedio est. » Idem Theod. Prisc. II, P. II, c. 10, *de empyicis*. Præivit utrique Celsus IV, 4, *de difficultate spirandi*. H.

13. *Illinitur*. Laudat in primis hoc picationis genus ad gracilitatem corporis emendandam, Galen. de Sanit. tuenda, VI, toto cap. 8, p. 174, tom. VI. H. — *Spasticisque in sole. Illinitur*, etc. Gron. et Al. *spasticisque illinitur in sole, totisque*. Ed.

14. *Spatiis*. Laxiores sic faciunt cutis meatus per artus singulos. H.

15. *Inest*. Diosc. I, 91. H.

16. *Movet*. Diosc. loc. cit. H.

17. *Reliquæ*. Diosc. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ οὐρητικὴ, κοιλίαν τε μαλάσσει ... βηξὶν ἁρμόζουσα, καὶ φθίσεσιν, etc. Hard.

18. *Privatim*. De visco eo, XX, 51, diximus. Hard.

19. *Palpebras lentiscina ... replicat*. Hoc est, replet, et pilis ornat. Sic infra c. 28 : « Mastiche lentisci replicandis palpebris. » Diosc. I,

Fractis quoque[20] utilissima, et auribus purulentis[21]: item in pruritu genitalium. Pinea capitis vulneribus optime medetur.

1 XXIII. (VII.) Pix quoque unde et quibus conficeretur modis, indicavimus[1]: et ejus duo genera, spissum, liquidumque. Spissarum utilissima medicinæ Brutia, quoniam pinguissima et resinosissima utrasque præbet[2] utilitates: ob id magis rutila[3], quam cæteræ. Id enim quod in hoc adjiciunt, e mascula arbore meliorem esse, non arbitror posse intelligi[4]. Picis natura[5] excalfacit, explet[6]. Adversatur[7] privatim cerastæ morsibus cum polenta: item anginæ[8] cum melle, distillationibus et sternutamentis a pituita[9]. Auribus[10] infunditur cum rosaceo: illinitur cum cera. Sanat lichenas[11], alvum solvit, exscreationes[12] pecto-

91, de quavis resina, et c. 90, de lentiscina: Ἔν τε ἀναχολλήσει τριχῶν ἁρμόζει τῶν ἐν βλεφάροις. « Ad agglutinandos palpebrarum pilos confert. » Hard.

20. *Fractis quoque.* Auribus scilicet. Hard.

21. *Purulentis.* Diosc. I, 91: Πρός τε τὰ ἰχωροῤῥοοῦντα ὦτα σὺν μέλιτι καὶ ἐλαίῳ, καὶ πρὸς κνησμὸν αἰδοίου. Hard.

XXIII. 1. *Indicavimus.* Lib. XIV, cap. 25. Hard.

2. *Utrasque præbet utilitates.* Et picis, et resinæ. Diosc. I, 97, de pice Brutia, δύο φύσεων ἐχομένη, πίσσης ἅμα καὶ ῥητίνης. Hard.

3. *Ob id magis rutila.* Et ad id rutila magis accommodata, quam cæteræ. Dioscorid. I, 97. H.

4. *Non arbitror posse intelligi.* Quoniam, etsi in resiniferis arboribus, ipsaque teda, unde pix coquitur, mas et femina secernantur, ut dictum est XVI, 19, in pice tamen notæ discrimen ullum agnoscere, haud proclive est. H.

5. *Picis natura.* Diosc. I, 97, et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 220. Hard.

6. *Explet.* Replet hulcera. Δύναμιν δὲ ἔχει πληρωτικὴν ἑλκῶν, Dioscor. l. c. Hard.

7. *Adversatur.* Diosc. I, 94: Πρὸς ἑρπετῶν δήγματα σὺν ἁλσὶ λείοις καταπλασσομένη. « Valet ad serpentium morsus cum trito sale adhibita. » Hard.

8. *Item anginæ*, etc. Plin. Valer. lib. I, cap. 52. Hard.

9. *A pituita.* Sic et Chiffl. *Purulentis*, nempe auribus, Gron. et Al. ante Hard. Ed.

10. *Auribus.* Ad aures purulentas cum rosaceo pariter Diosc. adhibet, l. c. Hard.

11. *Sanat lichenas*, etc. Dioscor. et Galen. ll. cc. Hard.

12. *Exscreationes.* Diosc. I, 94: Δυσανάγωγα τῶν ἐν θώρακι ὑγρῶν,

ris adjuvat ecligmate, aut illita tonsillis[13] cum melle. Sic 2
et hulcera purgat[14], explet. Cum uva passa et axungia,
carbunculos purgat, et putrescentia hulcera : quæ vero serpunt[15], cum pineo cortice, aut sulphure. Phthisicis[16] etiam
cyathi mensura quidam dederunt, et contra veterem tussim. Rhagadas[17] sedis et pedum, panosque et ungues scabros emendat : vulvæ duritias[18] et conversiones odore :
item lethargicos[19]. Strumas[20] item cum farina hordeacea, et
pueri impubis urina decocta ad suppurationem perducit.
Et ad alopecias sicca pice[21] utuntur. Ad mulierum mammas Brutia, ex vino subfervefacta cum polline farraceo,
quam calidissimis impositis.

XXIV. Liquida[1] pix, oleumque quod pisselæon vocant, 1

ἐκλειχομένη κυάθου πλῆθος μετὰ μέλιτος. « Valet ad humores intra pectus contentos, ægre exscreabiles, si cyathi mensura cum melle delingatur. » Hard.

13. *Aut illita tonsillis cum melle.* Diosc. l. c. Hard.

14 *Sic et hulcera purgat.* Mutata hactenus interpunctio medicinas confuderat in hunc modum : « Sic et hulcera purgat : explet cum uva passa et axungia : Carbunculos purgat, etc. » et quo temperamento carbunculos purgaret, obscurum est. Erroris admoniti primum sumus a Plinio Val. III, 12, ita prodente : « Pix Brutia, inquit, cum melle hulcera purgat, explet, sanat; eadem pix cum uva passa, et axungia, hulceribus putrescentibus medetur. » Et c. 30 : « Carbunculo medendo : Pix Brutia cum uva passa, exemptis nucleis, addita axungia purgat. » Tum deinde a Diosc. I, 94, etsi is pro axungia mel adsciscit : Σὺν σταφίδι δὲ καὶ μέλιτι, ἄνθρακας καὶ σηπεδόνας περιχαράσσει. « Quin et cum uva passa et melle, carbunculos putrescentiaque hulcera emarginat. » H.

15. *Quæ vero serpunt*, etc. Dioscor. I, 94, totidem verbis. H.

16. *Phthisicis.* Dioscor. loc. cit. et Marc. Emp. c. xvi, p. 119. H. — *Etiam.* Voculam hanc Brot. delet ex MSS. et edit. princip. Ed.

17. *Rhagadas.* Diosc. loc. cit. Marc. Emp. cap. xxxi, pag. 222, et Theod. Prisc. I, 29. Hard.

18. *Vulvæ duritias*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

19. *Lethargicos.* Cels. III, 20, inter ea quæ lethargicos odore fœdo movent, picem crudam recenset. H.

20. *Strumas*, etc. Totidem verbis Dioscorid. loc. cit. et Marc. Emp. cap. xv, p. 107. Hard.

21. *Sicca pice.* Liquidam Dioscorid. adhibet I, 95. Hard.

XXIV. 1. *Liquida pix, oleumque*, etc. De liquida pice, XVI, 21. De pisselæo, XV, 7. Hard.

quemadmodum fieret, diximus. Quidam iterum decoquunt et vocant palimpissam [2]. Liquida anginæ perunguntur intus, et uva. Ad aurium dolores [3], claritatem oculorum, oris circumlitiones, suspiriosos, vulvas, tussim veterem, et crebras exscreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralyses, nervorum dolores. Præstantissimum [4] ad canum et jumentorum scabiem.

1 XXV. Est et pissasphaltos, mixta bitumini [1] pice naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi [2] miscent, præcipuum ad scabiem pecorum remedium, aut si fœtus mammas læserit. Maturum optimum ex eo [3], quod quum fervet, innatat.

2. *Palimpissam.* Uti dictum est XVI, 23. Dioscorid. I, 97 : Καλεῖται δὲ αὐτὴ ὑπ' ἐνίων παλίμπισσα, quasi pix iterum cocta. H.

3. *Ad aurium dolores*, etc. Picis florem, seu pisselæon, Marc. Emp. c. IX, p. 76, auribus purulentis instillat. Scribon. Largus multò ante, Comp. XL, « ad aurium dolorem : Sed præcipue picis flos, quod πισσέλαιον appellant . . . dolores sedat, et fere non patitur suppurationem fieri . . . Florem picis autem appello, quod excipitur, dum ea coquitur, lana superposita ejus vapori. » H.

4. *Ad canum et jumentorum scabiem.* Diosc. I, 95, et auct. Geop. XVII, 24, p. 446. Hard.

XXV. 1. *Pissasphaltos, mixta bitumini pice.* Aristot. περὶ θαυμασ. Ἀκουσμ. Falsum tamen. Picem enim factitiam a naturâ cum bitumine misceri credibile non est. Pissasphalton vero bitumen est sole et ventis resiccatum, et densatum ad picis crassitiem. Sic dictum vult Dioscor. quod picem simul et bitumen oleat, et id perperam : ἔτυμον verum, quod quum nativum bitumen sit, picem sua crassitie æmulatur. Dalec. — *Pissasphaltos.* Ea vox conflatam ex bitumine et pice naturam significat : sive naturaliter sic ex utroque constet, quod affirmat Brassavolus, in examine terrarum, p. 455; Plinium ille quidem, ut auctorem libri de mirab. Ausc. Plinius est sequutus : sive id nomen ei modo inditum, quod picem bitumenque resipiat; sive quod quum bitumen sit, crassitie picem æmuletur, ut Dalecampius existimat, post Agricolam de Nat. foss. IV, p. 215. Illud quod in Apolloniatarum agro manat, Vitruvius, VIII, 3, picem appellat; bitumen Ælianus, Var. Hist. XIII, 6; πισσάσφαλτον Diosc. I, 100. H.

2. *Quidam ipsi miscent.* Bitumen pici admiscent. Hard.

3. *Maturum optimum ex eo*, etc. Mature coctum. Priorem vocem hujus sententiæ verbis antecedentibus Pintianus adnectit, et matrum legit, eo pacto : « aut si fœtus mammas læserit matrum. Optimum ex

XXVI. Zopissam[1] eradi navibus diximus cera marino 1
sale macerata. Optima hæc a tirocinio navium[2]. Additur[3] autem in malagmata ad discutiendas collectiones.

XXVII. Teda[1] decocta[2] in aceto, dentium dolores 1
efficaciter colluunt.

XXVIII. Lentisci[1] ex arbore[2], et semen, et cortex, 1

to, etc. » Herm. Barbarus ex Dioscorid. *Naturale optimam* reponit. Sed quidquid is ex Dioscoride corrigi velit, ego *maturum* cum omnibus libris antiquis, Regg. Colb. Ch. editionibusque pervetustis, defenderim. De artificiali enim pissasphalto, quod bitumini admixta pice confici proxime ante indicavit, agere videtur : mature coctum et commixtum, optimum esse, quod innatat, quum una coquuntur, et fervent : alioqui non video quemadmodum intelligi queat naturale fervendo innatare, quandoquidem glebarum modo concretum in littora ejectetur e Cerauniis montibus fluminum impetu ad Apolloniam Epiri, ut historici referunt. Sed et magna mihi suspicio est, quod ex Dioscoride Hermolaus confirmare nititur, existimasse eum, id quod de asphalto ipso, hoc est, bitumine, ille refert, quod in Agrigentinorum agro fontibus supernatare proditur, ad fervorem innatantis pissasphalti trahi oportere. Hard.

XXVI. 1. *Zopissam*. Zopissa, sive apochyma, non tantum cera est navibus derasa : sed cera cum resina mixta, qua naves oblinuntur, tum ut facilior et magis lubricus per undas earum sit cursus, tum ut eo velut tectorio defensæ navium tabulæ, maris edaci salsugine minus corrumpantur. Northmani sua navigia hodie pice et axungia suis simul liquatis ungunt, idque linimentum vocant *brai*. Melior zopissa ad discutiendum ex nave tum primum fluctus experta, quoniam præter suam et salis vim resiccantem, ligni quoque adhuc integram facultatem habet, quæ navigationibus continuatis evanescit. Dal. — *Zopissam*. Lib. XVI, 23. Hard.

2. *A tirocinio navium*. A nave primum fluctus experta. H.

3. *Additur*. Discutiendi, diffundendi, dissipandi vim Diosc. eidem adscribit : διαχυτικὴν, I, 98. H.

XXVII. 1. *Teda*. Nobis est *Pinus Cembra*; de qua conf. lib. XVI, cap. 19. Ed.

2. *Decocta*. Plin. Val. I, 36 : « Ad dentium dolorem : tedas pingues in astulas concides, et in aceto decoques, idque acetum in ore continebis. » H. — *Teda decocta*. Gron. et Al. *tedæ decoctæ*. Ed.

XXVIII. 1. *Lentisci*. Diosc. I, 89, exprimi succum ait, ex cortice, radice, foliis, qui ad sanguinis ejectionem, ad alvi profluvia, ad urinam ciendam prosit. Sic et Gal. de Fac. simpl. m. VIII, p. 233. H. — Σχῖνος Græcis; nobis *Pistacia Lentiscus* (*Diœc. pentand.* gen. 2212 Pers. *Terebinthac.* Juss.), e qua lacryma μαστίχη dicta. Ed.

2. *Ex arbore*. Gron. et lib. ante Hard. edit. *et arbores*. Ed.

et lacryma, urinam cient, alvum sistunt. Decoctum [3] eorum hulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis[4], et igni sacro : gingivas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur [5] : mobiles [6] decocto colluuntur. Capillum tingunt [7]. Lacryma [8] sedis vitiis prodest, quum quid siccari excalfierive opus sit. Decoctum et e lacryma stomacho utile, ructum et urinam movens, quod et capitis doloribus cum polenta
2 illinitur. Folia [9] tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche [10] lentisci replicandis palpebris, et ad extenden-

3. *Decoctum*. Diosc. l. c. de lentisci foliis : Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν καταντλούμενον τὰ ἀσυμπλήρωτα πληροῖ. « Decoctum eorum fotu cava replet. » Plin. Val. III, 22 : « Aqua in qua lentiscus decoctus est, hulcera quæ serpunt, utiliter foventur. » Totidem verbis Marc. Emp. c. IV, p. 42. HARD.

4. *Illinitur in humidis*. Hulceribus quæ sunt in humido, ut diximus, XXII, 19. HARD.

5. *Folia dentibus in dolore atteruntur*. Itaque ex ejus surculis cuspidatim consectis ac mucronatis, auctore Dioscorid. ὀδοντόγλυφα sive dentiscalpia fiunt, purgandis scalpendisque dentibus, ut attritu, quæ inhærent, extergantur, et detrahantur. Utebantur ad id et myrti ramulo. Clemens Alexandr. III Pædag. εὐφυεῖς ὀδόντας ἔσχεν, ἐξ ἀνάγκης· δεῖ γελᾶν ἵνα θεωρῶσιν οἱ παρόντες τὸ στόμα ὡς ὅτι κομψὸν φορεῖ· ἐὰν δὲ μὴ χαίρῃ γελῶσα, διατελεῖ τὴν ἡμέραν ξυλήφιον μυῤῥίνης ἔχουσα λεπτὸν ἐν τοῖς χείλεσιν, ὥστε τῷ χρόνῳ σέσηρεν, ἄν τε βούληται, ἄν τε μή. Victorius, VI, 12. DAL.

6. *Mobiles*. Plin. Val. I, 36, Dioscorid. I, 89 : Ἵστησι δὲ τὸ ἀφέψημα καὶ σειομένους ὀδόντας διακλυζόμενον. « Decoctum dentes mobiles collutione firmat. » Sed et lentisci surculi dentiscalpiorum purgandis dentibus vicem præbuere : in usu a Martiale commendantur, XIV, XXII, cujus lemma : « Dentiscalpium : Lentiscum melius ; *sed si tibi frondea cuspis Defuerit, dentes penna levare potest.* » H.

7. *Capillum tingunt*. Nempe folia. H. — *Capillum tingunt*. Non male recentiores editiones. Fronde enim lentisci canos capillos nigrum colorem induere docet Q. Serenus (carmine recitato, cap. 10). MSS. Regg. et editio princeps, *capillum tinguit lacryma*. BROT.

8. *Lacryma*. Hoc ipsum Diosc. loc. cit. de succo foliorum radicis ac corticis : Καὶ πρὸς τὰς προπτώσεις ὑστέρας καὶ δακτυλίου, « ad uteri sedisque procidentias. » Sic et Galen. loc. cit. HARD.

9. *Folia*. Plin. Val. I, 14 : « Lentisci tenera folia contrita, et fronti imposita, oculorum epiphoras suspendunt. » HARD.

10. *Item mastiche*. Hoc est, resina lentiscina, a nonnullis mastiche dicta. Diosc. I, 90 : Γεννᾶται δὲ καὶ ῥητίνη ἐξ αὐτῆς σχινίνη καλουμένη, ὑπ' ἐνίων δὲ μαστίχη. « E lentisco

dam[11] cutem in facie, et smegmata[12], adhibetur, et sanguinem rejicientibus[13], tussi veteri : et ad omnia quæ hammoniaci vis[14]. Medetur et attritis partibus, sive oleo e semine ejus facto ceræque mixto, sive foliis, ex oleo decoctis, sive cum aqua virilia[15] foveantur. Scio Democratem medicum in valetudine[16] Considiæ M. Servilii[17] consularis filiæ, omnem curationem austeram recusantis, diu efficaciter usum lacte caprarum, quas lentisco pascebat.

XXIX. (VIII.) Platani adversantur[1] vespertilionibus. 1

resina nascitur, lentiscina cognominata, et a nonnullis mastiche. » H. — De Mastiche conf. Excurs. VII ad calcem hujus libri. Ed. — *Replicandis palpebris*. Ea voce superius usus cap. 22, rursumque inferius lib. XXXV, cap. 51. Diosc. l. c. ἀνακολλᾷ δὲ καὶ τρίχας ἐν ὀφθαλμοῖς. « Pilos oculorum fluentes glutinat et cohibet. » Hard.

11. *Ad extendendam cutem*. Ad extendendas rugas in cute. *Ad extergendam* alii, alii *ad exterendam* legunt. A libris antiquis Regg. Colb. etc. non discedo, auctore etiamnum Q. Sereno, c. XII, p. 131 : « Attrito sapone genas purgare memento, Rugarum sulcos lentisci mastice tendens. » Facit tamen ad nitorem cutis faciei illita. Diosc. I, 90 : Μίγνυται δὲ καὶ ... ἐπιχρίσμασι προσώπου στιλβοποιοῦσα. Hard.

12. *Et smegmata*. Dentifricia, σμήγματα ὀδόντων, Diosc. l. c. H.

13. *Sanguinem rejicientibus*. Diosc. pariter loc. cit. Χρησιμεύουσα πρὸς αἵματος ἀναγωγὰς, καὶ πρὸς παλαιὰν βῆχα κινομένη. Gal. quoque l. c. H.

14. *Et ad omnia quæ hammoniaci vis*. Sic libri omnes editi. In Reg. 1, « et ad omnia qua ejus, » vel *quavis*. Alii aliter, sed ita ut certi nihil ex ullis eruas. Diosc. I, 89, succum lentisci prodesse scribit ad omnia ea ad quæ prosit acacia · καὶ καθόλου ἀντὶ ἀκακίας, ἔνεστι αὐτῷ χρῆσθαι. Hard.

15. *Virilia*. Lego *naturalia*, nempe vulvæ; quarum sanguinem erumpentem reprimit. Diosc. Dal.

16. *In valetudine*. Morbum eum fuisse hulcus pulmonis renumve credibile est, aut immodicas sanguinis profusiones. Dal.

17. *M. Servilii*. De eo diximus in auctorum Indice, verbo *Servilius Democrates*. Hard.

XXIX. 1. *Platani adversantur vespertilionibus*. In veteri libro *scorpionibus* legi non *vespertilionibus* Dalecampius admonet. Quisquis is liber fuit, fidem haud meretur, reclamantibus cæteris, tum MSS. tum scriptoribus etiam antiquis. Vertigine premi vespertilionem, si platani folio tangatur, scribit Sext. Emp. Pyrrh. hypotyp. I, 14, p. 12 : Πλατάνου φύλλου θίγοντος, νυκτερὶς καροῦται. Africanus in Geop. XIII, p. 372, objectis platani foliis aditum obstrui vespertilionibus asseverat : Εἰς τὰς εἰσόδους κρέμασον

Pilulæ[2] earum in vino potæ denariorum quatuor pondere, omnibus serpentium et scorpionum venenis medentur: item ambustis[3]. Tusæ[4] autem cum aceto acri, magisque scilliti, sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem, et carcinomata, melaniasque[5] veteres, addito melle emendant.
2 Folia et cortex illinuntur collectionibus et suppurationibus, et decoctum eorum. Corticis[6] autem in aceto, dentium remedium est: foliorum tenerrima[7] in vino albo decocta, oculorum. Lanugo[8] foliorum, et auribus, et oculis inutilis.

φύλλα πλατάνου, καὶ οὐκ εἰσελεύσονται νυκτερίδες. Addit idem auctor, XV, 1, p. 404, ciconias nidis suis platani folia imponere, ne vespertiliones subeant. Πελαργοὶ πλατάνου φύλλα ταῖς νεοττιαῖς ἐντιθέασι διὰ τὰς νυκτερίδας. Quod et Phile prodidit, de Propr. anim. p. 74; Ælian. Hist. Anim. I, 37. H. — *Platanus orientalis* (*Monœc. polyand.* gen. 2108 Pers. *Amentac.* Juss.); de ea satis abunde a Nostro dictum lib. XII, cap. 8. Ed.

2. *Pilulæ earum in vino potæ denariorum*, etc. Nicand. in Ther. p. 43. Diosc. I, 107: Τὰ δὲ σφαιρία χλωρὰ σὺν οἴνῳ ποθέντα, ἑρπετοδήκτοις βοηθεῖ. « Pilulæ virides in vino potæ, serpentium morsibus auxiliantur. » Hard.

3. *Item ambustis*. Diosc. loc. cit. Ἀναληφθέντα δὲ ςέατι, πυρίκαυςα θεραπεύει. « Pilulæ exceptæ adipe, igni ambusta sanant. » Sic enim Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 221. Hard.

4. *Tusæ*. Plin. Val. III, 21; Q. Serenus, cujus verba recitabimus cap. 37. Hard.

5. *Melaniasque veteres addito melle*, etc. Μελανία nigritudo est. Græca voce pro latina abutitur. In MSS. *malandriasque*, male. Hard.

6. *Corticis*. Subintellige, decoctum, ex antecedente sententia. Dioscor. I, 107: Ὁ δὲ φλοιὸς ἑψηθεὶς ἐν ὄξει, ὀδονταλγίας ἐςὶ διάκλυσμα. « Cortex in aceto coctus ad dentium dolores colluitur. » Galenus quoque loc. cit. Hard.

7. *Foliorum tenerrima*. Ita MSS. Regg. Colb. et Ch. quos sequuti sumus: quum prius perperam legeretur, « folia eorum tenerrima. » Diosc. I, 107: Πλατάνου τὰ τρυφερὰ τῶν φύλλων ἑψηθέντα ἐν οἴνῳ, καὶ καταπλασθέντα, ςέλλει ῥεύματα ὀφθαλμῶν. « Tenerrima platani folia in vino decocta, mox illita, oculorum fluxiones sistunt. » Hard.

8. *Lanugo foliorum, et auribus, et oculis*, etc. Dioscor. loc. cit. Ὁ δὲ χνοῦς τῶν φύλλων καὶ τῶν σφαιρίων ἀκοὴν, καὶ ὄψιν ἐμπεσὼν λυμαίνεται. « Foliorum pilularumque lanugo in aures et oculos illapsa, auditum visumque labefactat. » Sic et arteriam lædi ea lanugine, si spiritu attrahatur, docet Galenus de Fac. simpl. med. VIII, p. 221: Φυλάττεσθαι δὲ τὸν ἐπὶ τοῖς φύλλοις τοῦ δένδρου χνοῦν· καὶ γὰρ τὴν ἀρτηρίαν ἀδικεῖ ὥσπερ γε καὶ τὴν ὄψιν, καὶ τὴν ἀκοὴν, etc. Hard.

Cinis pilularum[9] sanat ambusta igni vel frigore. Cortex e vino scorpionum ictus restinguit.

XXX. Fraxinus[1] quam vim adversus serpentes haberet, 1
indicavimus. Semen[2] foliis ejus inest, quo medentur[3] jocineris et lateris doloribus in vino. Aquam[4] quæ subit cutem, extrahunt. Corpus obesum levant onere, sensim ad maciem reducentes, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem : ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia, quinis cyathis vini. Non omittendum[5], ramenta ejus et scobem a quibusdam cavenda prædici.

9. *Cinis pilul.* Q. Seren. c. LXI : « De combusturis igne vel frigore, pag. 162 : Conversa in cinerem platani pila curat utrumque. » H.

XXX. 1. *Fraxinus*. Nobis *Fraxinus excelsior* (*Diæc. triand.* gen. 2181 Pers. *Jasmin.* Juss.), de qua conf. lib. XVI, cap. 24. Ed.

2. *Semen foliis ejus inest*. Hoc perperam. Non enim in ejus foliis semen est, sed ἐν λοβοῖς, id est, in siliquis, Theophrasto, Hist. lib. VIII, cap. 17. Quidam hic legunt, « semen folliculis ejus inest, etc. » Dal. — *Foliis*. Sive folliculis. De fraxino sermo instituitur. At *folliculis* scribi oportere, non *foliis ejus*, sunt qui vehementer contendant, quoniam contineri siliqua sive folliculo semen illud constet. Itaque a Dalecampio aliisque hoc loco Plinius erroris arguitur. Verum non intelligunt viri alias eruditi, siliquam eam, qua semen includitur, foliaceas in circumferentia præferre lacinias, atque adeo folii latitudinem imitari : quamobrem et folii nomenclationem haud immerito in eam transferri. H. — Siliquam illam, folliculumve, aut potius capsulam recentiores botanici *samaram* vocant; quo quidem vocabulo et ulmi fructum designant, ut Noster ipse lib. XVI, cap. 29. Fraxino autem samara est monosperma, et ala lanceolata munita. Ed.

3. *Quo medentur jocineris*. Galenus lib. VIII, κατὰ τόπους, ex Asclepiade sub finem libri, hepaticum medicamentum describit hoc titulo : Ἄλλη ἐπιτετευγμένη· ποιεῖ καὶ πρὸς τὰς ἄλλας τῶν ἐντὸς διαθέσεις χωρὶς βηχός. In ejus compositione admittitur et fraxini, et betonicæ semen. Dalec. — *Quo*. Q. Seren. c. XXIII : « De jecoris et lateris vitiis medendis, p. 139 : Sumitur et semen quod fraxinus alta profundit. » Hard.

4. *Aquam quæ subit cutem*. Semine proxime ante laudato. Q. Seren. c. XXVIII : « De hydropisi depellenda, p. 143 : Fraxineum semen cum Bacchi rore bibendum est. » H.

5. *Non omittendum, ramenta ejus et scobem*, etc. Dioscorid. lib. I, cap. 108 : Τὰ δὲ τορνεύματα τοῦ ξύλου ποθέντα φασὶν ἀναιρετικὰ εἶναι. « Ligni ramenta pota lethalia esse a quibusdam perhibentur. » H.

1 XXXI. Aceris[1] radix contusa e vino[2] jocineris doloribus efficacissime imponitur.

1 XXXII. Populi[1] albæ uvarum in unguentis usum exposuimus. Cortex[2] potus ischiadicis et stranguriæ prodest. Foliorum succus[3] calidus aurium dolori. Virgam[4] populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur[5]. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus[6] semen ex aceto utile. Fundit[7] illa et resinam exiguam, qua utuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor e cavis populi[8] nigræ

XXXI. 1. *Aceris*, etc. Q. Seren. c. XXIII: « De jecoris et lateris vitiis, p. 139: Si latus immeritum morbo tentatur acuto... Aut aceris radicem tundis, et una Cum vino capis: hoc præsens medicamen habetur. » H. — De *Acere Pseudoplatano*, *Platanoide*, *cretico*, etc. Noster abunde dixit lib. XVI, cap. 26. Ed.

2. *E vino*. Hæc duo verba ignorant Gron. et Al. ante Hard. Ed.

XXXII. 1. *Populi*, etc. De *Populo alba*, *nigra*, et *græca* (*Diœc. octand.* gen. 2249 Pers. *Amentac.* Juss.), quæ in Creta et in insulis Archipelagi nascitur, jam Noster egit lib. XII, cap. 61. Ed.

2. *Cortex*. Diosc. I, 109: Λεύκης τοῦ δένδρου ὁ φλοιὸς ποθεὶς ὅσον οὐγγίας μιᾶς πλῆθος, ἰσχιάδας ὠφελεῖ καὶ στραγγουρίας. Q. Ser. c. XXXVIII, pag. 150: « Sæpius occultus victa coxendice morbus Perfurit, et gressus diro languore moratur: Populus alba dabit medicos de cortice potus. » Hard.

3. *Foliorum succus*. Q. Serenus, c. XIII, p. 131: « Quum sævus teneras dolor alte sauciat aures, Fraxinea in flammis fundit quem talea succum Instilles, sive obscœnos ex virgine rores, Aut succum, ex folio dederit quem populus alba, etc. » Et apud Dioscorid. loc. cit. exstant ea totidem verbis. Hard.

4. *Virgam*. De vitice idem inferius, cap. 38. Hard.

5. *Non metuatur*. Brot. ex Reg. 2 et edit. principe, *non metuitur*. Intertrigo autem, malum est quo femora laborant, quum equitatu aliave de causa conteruntur; vel herpetis genus, quod adultorum femora invadit. Ed.

6. *Comitialibus*. Sic Diosc. I, 113: Ὁ δὲ καρπὸς μετ' ὄξους πινόμενος, ἐπιληπτικοὺς ὠφελεῖ. Hard.

7. *Fundit*. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Humor e cavis populi nigræ effluens*. E cavitatibus, quæ sunt in media incisura positæ, dum castratur. Ita MSS. omnes, editique libri. Quæ lectio si cui non admodum arriserit, conjecturam ei aliam lubet hoc loco proponere: *num e cymis* legi magis probaturus sit. Nam e germinibus et surculis incipientibus (cymas Græci Latinique vocant), crassiusculus et lentore suo resinaceus, gummosusve exit hu-

effluens, verrucas, papulasque ex attritu ortas[9] tollit. Populi ferunt et in foliis guttam, ex qua apes propolim faciunt[10]. Gutta[11] æque propoli ex aqua efficax.

XXXIII. Ulmi[1] et folia, et cortex, et rami, vim habent 1
spissandi, et vulnera contrahendi. Corticis[2] utique interior tilia lepras sedat, et folia ex aceto illita. Corticis denarii pondus potum[3] in hemina aquæ frigidæ, alvum purgat, pituitasque et aquas privatim trahit. Imponitur[4]

mor, odoratissimus aromatum modo: unde unguenti populei vulgo dicti materiam sumendam censuerim. Hard.

9. *Ex attritu ortas.* Sic legend. monuit Gron. Libb. ante Hard. vulgg. *et attrita corporis.* Ed.

10. *Ex qua apes propolim faciunt.* Lib. XI, cap. 7, e gummi populorum ac vitium pissoceros fit, non propolis. Dal. — *In foliis guttam, ex qua.* Gron. et Al. ante Hard. τὸ *in*; Brot. vero τὸ *ex* omittunt. Ed.

11. *Gutta æque propoli ex aqua efficax.* Easdem ac propolis in medicina vires habet ex aqua. Quæ sint propolis facultates in usu medico dictum est XXII, 50. Libri ante nos editi, impedita admodum, vel ut verius, nulla sententia, « Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quam efficax est. » In MSS. hoc tantum : « Gutta quoque aquæ propolis ex aqua efficax. » In quibus vestigia haud obscura sinceræ scripturæ. Sententia est, ut diximus, pares ei guttæ vires in usu medico ac propoli, esse. *Æque propoli*, pro *æque ac propolis*, phrasis est Pliniana; qua usus iterum lib. XXXV, 6 : « Quibus equidem nullas æque demiror tam longo ævo durantes. » Hic « quibus æque, vel æque illis » dixit, pro æque atque illas. Nec Pliniana modo locutio, sed etiam Plautina, in Amphitr. act. I, sc. 13, vs. 137 : « Nullus est hoc meticulosus æque. » H.

XXXIII. 1. *Ulmi.* Hæc pariter Diosc. I, 111. H. — Πτελέα Græcis; nobis *Ulmus campestris* (*Pentand. digyn.* gen. 652 Pers. *Amentac.* Juss.); de qua Noster egit, XVI, 29; atiniæ autem gallicæ nomine, cujus ibidem meminit, non ulmi speciem; sed *Carpinum* nostratem *Betulum* designat Columell. V, 6, ut auctor est Sprengelius. Ed.

2. *Corticis.* Diosc. totidem verbis, loc. cit. Ποιεῖ δὲ τὰ φύλλα πρὸς λέπραν λεῖα σὺν ὄξει ἐπιπλαττόμενα, μᾶλλον δὲ ὁ φλοιὸς, etc. H. — *Interior tilia.* Id est, cortex interior. Plinius ipse, XVI, 25, ubi de tilia arbore : « Inter corticem ac lignum tenues tunicæ multiplici membrana... *tiliæ* vocantur; tenuissimæ earum *philyræ*. » Ed.

3. *Corticis denarii pondus potum.* Folia trita ex aceto lepris medentur : eadem vulnera glutinant, sed magis corticis tilia, fasciæ loco advoluta : nam lori modo facile flectitur. Diosc. Hæc Plinius pervertit, et perturbat. Dal. — *Cort. den.* Ad verbum hæc Plin. Val. II, 23, et Diosc. loc. cit. H.

4. *Imponitur.* Meminit ejus lacry-

et collectionibus lacryma[5], et vulneribus, et ambustis, quæ decocto fovere prodest. Humor[6] in folliculis arbo[ris] hujus nascens, cuti nitorem inducit, faciemque gratio[rem]
2 præstat. Cauliculi foliorum primi, vino decocti, tumor[es] sanant, extrahuntque per fistulas. Idem præstant et tili[æ] corticis[7]. Multi corticem commanducatum vulneri[bus] utilissimum putant; folia trita aqua aspersa pedum t[…] mori. Humor[8] quoque e medulla, uti diximus, castra[tæ] arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, deflue[n]tesque continet.

1 XXXIV. Arbor tilia leniter[1] tusa ad eadem fere u[tilis] est, atque oleaster. Folia autem tantum in usu, et ad i[n]fantium hulcera in ore commanducata: decocta urina[m] cient: menses sistunt illita: sanguinem pota detrahunt.

1 XXXV. Sambucus[1] habet alterum genus magis sil[ve]stre, quod Græci chamæacten, alii helion[2] vocant, mul[…]

mæ Theophr. Hist. IX, 1. Gummi Diosc. vocat, in Alex. c. 22: Κόμμι πτελέας. Hard.

5. *Lacryma*. Quæ præcisis ramis fluit e medulla, dum arbor castratur. Dalec.

6. *Humor*. Hæc totidem verbis Diosc. I, 3. In foliis ipsis folliculi instar corrugatis, complicatisque, humorem eum reperiri aiunt. Φύσας tamen Dioscorides: Æginetæ θυλάκια, *folliculos* dixere. Hard.

7. *Tiliæ corticis*. Ita MSS. non *cortices*. Tunicæ interiores in ulmi corticibus, tiliæ a Plinio nuncupantur. Sic paulo ante, hoc ipso capite: « Corticis utique interior tilia lepras sedat. » Hard.

8. *Humor*. Lib. XVI, 74, his verbis: « Circumcisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. » Hard.

XXXIV. 1. *Tilia leniter*, etc. Q[uæ] de tilia arbore medicinæ a Pli[nio] nunc referuntur, has totidem p[…] verbis philyreæ arbori, diversio[…] no a tilia generis, Diosc. adjudi[cat] I, 125. An philyram Plinius p[ro] philyrea acceperit, an ead[…] utriusque vires, non est in promptu statuere. Quare ampliandum cen[su]semus. H. — Arbor tilia, φιλύρα, est *Tilia europæa*, de qua non se[mel] diximus; φιλλυρέα vero Diosc. loc. proxime laud. nobis est eo[…]dem nomine; *Phillyrea latifolia* (*Diand. monogyn. gen.* 36 *Pers. Jasmin.* Juss.); hab. in Europa australi. Ed.

XXXV. 1. *Sambucus*. MSS. omnes, *sabucus*. Utrumque recte, ut alibi monuimus. Hard.

2. *Alii helion*. Hoc est, palustrem, quoniam in pinguibus locis, uliginosisque nascitur. Diosc.

revius. Utriusque[3] decoctum in vino veteri foliorum, vel
minis, vel radicis, ad cyathos binos potum, stomacho
utile est, alvo detrahens aquam. Refrigerat[4] etiam in-
mmationem, maxime recentis ambusti : et canis mor-
m[5] cum polenta mollissimis foliorum illitis. Succus[6] ce- 2
bri collectiones, privatimque membranæ, quæ circa
rebrum est, lenit infusus. Acini ejus infirmiores[7], quam
liqua, tingunt capillum. Poti[8] acetabuli mensura, urinam
vent. Foliorum mollissima[9] ex oleo et sale eduntur, ad
uitam bilemque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ
nor. Radicis[10] ejus in vino decoctæ duo cyathi poti,
dropicos exinaniunt : vulvas emolliunt[11], has[12] et fo-

, 175 : Τὸ δὲ ἕτερον ἀκτῆς, χαμαιάκτη καλεῖται, αὕτη χαμαιπετὴς ..., ἐλάσσων ἐςὶ καὶ βοτανωδεςέρα. ... in Nothis p. 474 : Χαμαιάκτη... ... ἑλιοσάκτη· οἱ δὲ ἀγρία ἀκτὴ, οἱ Εὐβοϊκὴ, Ῥωμαῖοι ἔβουλκουμ. Quæ ...basius quoque transcripsit, XI, 188. Hard. — Ἀκτὴ Diosc. IV, ...4, nobis *Sambucus nigra* (*Pen... trigyn.* gen. 729 Pers. *Capri...* Juss.); χαμαιάκτη, *Sambucus ...lus*; gallice, *hieble*, vel *yèble*. Ed.

3. *Utriusque*, etc. Diosc. loc. cit. ...riusque vim pariter communem ...noscit, et aquas detrahendi alvo, ... stomachum lædendi. Δύναμις δὲ ... αὐτὴ ἀμφοτέραις καὶ χρῆσις, ξηραν... ...ὑδραγωγὸς, κακοςόμαχος μέντοι. Adde et Marcell. Emp. c. xxx, p. 215. Hard.

4. *Refrigerat*. Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Canis morsum*. Diosc. iterum loc. cit. Hard.

6. *Succus*. Q. Serenus, c. viii : « De capite purgando, p. 192 : Ungitur et succis dederit quos parva sabucus. » Hard.

7. *Acini ejus infirmiores*. Diosc. l. c. Marc. Emp. c. vii, de capillo nigrando, p. 48 : « Herba quæ græce chamæacte, latine ebulus, exprimitur etiam cum suis granis, ejusque succo quotidie illito pectine, crines qui inficiendi sunt, perducuntur. » Adde et Q. Seren. carmine a nobis allato, cap. x. Hard.

8. *Poti*. Q. Seren. cap. xxxiii, p. 146 : « Si cui vesicæ tardus cunctabitur humor, Prodest ex parvis acinos potare sabucis : Aut ederæ succum, etc. » Hard.

9. *Foliorum mollissima*. Diosc. loc. cit. Hard.

10. *Radicis*. Diosc. loc. cit. et Plin. Val. III, 12, ad verbum. Q. Ser. c. xxviii, « De hydropisi depellenda, p. 143 : Conveniet teneræ radix decocta sabuci, In geminis calidi cyathis potanda Lyæi. » Cum oxymelle præbet Th. Prisc. II, P. II, c. 19, de hydropicis. H.

11. *Vulvas emolliunt*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

12. *Has*. Has vulvas et foliorum

liorum decoctum insidentium. Caules[13] teneri mitiori
3 sambuci, in patinis cocti, alvum solvunt. Resistunt[14] folia et serpentium ictibus in vino pota. Podagricis[15] cum sevo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti : iidemque in aqua macerantur, ut ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa[16] appellatur morbus papularum, quum rubent corpora; sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, alvum solvit.

1 XXXVI. Juniperus[1] vel ante cætera omnia excalfacit, extenuat[2], cedro assimilis[3]. Et ejus duo genera : altera major

decoctum emollit insidentibus feminis. Diosc. loc. cit. εἰς ἐγκάθισμα. Porro ἐγκαθίσματα a medicis dicuntur insessiones, vel insessus. Sunt autem decocta ex herbis radicibus, atque id genus medicamentis, quibus insidetur, ut fotu procidenti vulvæ succurratur, aliisque malis, ut renum, coli, vesicæ : supplent balneorum vicem, quum hæc desunt, aut quum præ imbecillitate horum usum æger ferre non potest. Ita fere Constantinus. H. — *Foliorum decocto si*, etc. Brot. ex Reg. cod. 2, *foliorum decocta*. Ed.

13. *Caules*. Diosc. loc. cit. Marc. Emp. ad verbum, c. xxx, p. 218. Q. Serenus, c. xxix, « de ventre molliendo, p. 144 : Aut edis in patinis teneræ decocta sabuci. » H.

14. *Resistunt*. Diosc. loc. cit. Q. Serenus, c. xlvii, « de serpentium morsibus excludendis, p. 154 : Proderit et caulem cum vino haurire sabuci. » Hard.

15. *Podagricis*. Diosc. loc. cit. Marc. Emp. c. xxxvi, p. 244, sq. Q. Seren. c. xliii, « de podagra depellenda, p. 153 : Cohibebitq... addita questus Parva sabucus ite... si hircino est collita sevo. » Scr... Larg. tribus illis vetustior, Com... clx : « Ad frigidam podagram... sabucum cum axungia vetere trit... et impositum. » Hard.

16. *Boa*. Græci τὰ τῶν βοσ... ἐξανθήματα vocant; Galli, *la ro... geole ;* Latini rubentes papul... Etiam tumorem crurum viæ labo... collectum, appellari *boam* Fest... est auctor : et vetus Glossarium... Βόα, ὁ τοὺς πόδας φλεγμαίνων. ... boum morbum, ibidem : Βόα, νό...σος βοῶν. Hard.

XXXVI. 1. *Juniperus*. Ita Dioscorides, I, 103. Hard.

2. *Excalfacit*, *extenuat*. Verbum *extenuat*, codex antiquus non agnoscit. Scio tamen haberi in Dioscoride latino ex tralatione Marcelli, sed in græcis exemplaribus desideratur. Pint.

3. *Cedro assimilis*. Voss. et Chiffl. et Pintiani : « cedro alias similis. » Plinii fuit, « cedro alia similis, » ut, « Omnia Mercurio similis. » Gron. — *Cedro*. Galen. de Fac. simpl.

altera minor[4]. Utraque accensa[5] serpentes fugat. Semen[6] stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. Inflationes algoresque[7] discutit, tusses concoquit et duritias. Illitum tumores sistit[8]: item alvum[9], baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur et antidotis[10] oxyporis[11]. Urinas[12] ciet. Illinitur et oculis[13] in epiphoris. Datur convulsis[14], ruptis, torminibus, vulvis, ischiadicis[15] cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui et perungant corpus e semine ejus in serpentium metu.

XXXVII. (IX.) Salicis fructus ante maturitatem in 1

med. VIII, 187; Auct. Geop. XI, 1, aliique. H. — *Cedro assimilis.* Brot. ex cod. Reg. 2, et edit. principe, *cedro alias similis.* Ed.

4. *Genera... altera minor.* Ad verbum hæc quoque Diosc. loc. cit. cujus verba restituit Anguillara, P. II, p. 46. H. — Ἄρκευθος Theophrast. et Diosc. est nobis *Juniperus communis* (*Diœc. monadelph.* gen. 2286 Pers. *Conifer.* Juss.); ἀρκεύθου μεγάλης nomine *Juniperum Oxycedrum* Dioscorides describit, I, 103, teste Sprengelio, Histor. Rei herbar. t. I, pag. 106; qui subinde Oxycedrum eamdem speciem esse pronuntiat (pag. 191) cum τῇ κέδρῳ, de qua græcus auctor agit, I, 105. Ed.

5. *Utraque accensa.* Diosc. l. c. H.

6. *Semen.* Bacca, fructus, ἀρκευθὶς dictus a Græcis: Diosc. pariter attestante, εὐςόμαχος, ποιῶν πρὸς τὰ ἐν θώραχι, etc. Hard.

7. *Inflationes algoresque discutit.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Tumores sistit.* Plin. Val. III, 15. Hard.

9. *Item alvum.* Marc. Emp. ad verbum, c. XXVII, p. 196, et Plin. Val. II, 27. Hard.

10. *Miscetur et antidotis.* Laudat Galenus medicamentum adversus venena, quod quia juniperi fructum adsciscebat, διὰ τῶν ἀρκευθίδων vocabatur, de Fac. simpl. med. IX, p. 248. Hard.

11. *Antidotis oxyporis.* Si hæc conjunctim legas, *antidotis oxyporis:* sunt ea antidota quasi a celeritate dicta penetrandi, ὀξύπορα. Si divisim, *antidotis, oxyporis;* hoc est, et oxyporis: medicamenta intellige ad facilem concoctionem utilia. Et sane in ejusmodi oxypora, ad digestionem parandam, juniperi baccas adhibet Marc. Emp. cap. XX, p. 145 sq. Hard.

12. *Urinas.* Dioscor. I, 103. H.

13. *Illinitur et oculis in epiphoris.* Rectius in Vet. cod. « Illinitur et oculorum epiphoris. » Pint.

14. *Datur convulsis, ruptis.* Dioscor. loc. cit. Καὶ σπάσμασι, καὶ ῥήγμασι, καὶ ὑςερικαῖς πνιγομέναις (vel πινόμενος) ἁρμόζει. Hard.

15. *Ischiadicis.* Cato de Re Rust. c. 123, p. 66. Hard.

araneam abit[1] : sed si prius colligatur, sanguinem rejicientibus[2] prodest. Corticis[3] e ramis primis cinis, clavum et callum aqua mixta sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admixto succo suo. Est autem hic trium generum. Unum arbor ipsa exsudat cummium modo[4]. Alterum[5] manat in plaga, quum floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda[6], quæ obstent oculis: item ad spissanda quæ opus sunt, ciendamque urinam, et
2 ad omnes collectiones intus[7] extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum a falce distillans. Ex his[8] ergo

XXXVII. 1. *In araneam abit.* In araneosa fila : idcirco florem alii, non semen vocant. H. — *In araneam.* Semina sunt pappis instructa. De salice *frugiperda*, ἰτέᾳ ὠλεσικάρπῳ, ut græcus Poeta appellat, conf. lib. XVI, cap. 46. Ed.

2. *Sanguinem rejicientibus.* Diosc. I, 136, de salice : Ὁ δὲ καρπὸς ποθεὶς αἱμοπτοϊκοὺς ὠφελεῖ. Marcell. Emp. cap. xv, pag. 120 : « Semen salicis tritum, et ex vino austero sumptum, sanguinem tussientes sistit, et vitium potenter emendat. » Q. Serenus, cap. xxii, pag. 139 : « Aut mansus salicum fructus prodesse putatur, Aut platani pilulas acri infundemus aceto : Nullus erit sanguis quem non cibus iste moretur. » Hard.

3. *Corticis.* Marc. Emp. c. xxxiv, pag. 237 : « Salicis ramorum primorum vel summorum cortices exuruntur : eorum cinis cum aqua impositus clavellis confestim medetur. » Plin. Val. II, 52 : « Salicis ramorum prunorum cortices, etc. » Lege *primorum*. Dioscor. I, 136, pro aqua acetum adhibet. H. — Cortex ramulorum *Salicis fragilis*, aut *pentandræ*, etiamnunc in medicinis usurpatur; amarus, *substypticus*, tonicus, antifebrilis; teste Schreber. Mat. med. p. 253. Ed.

4. *Cummium modo.* Gron. et Al. ante Hard. *gummium modo.* Ed.

5. *Alterum manat in plaga, quum floret, exciso cortice.* Manat arbor e plaga succum alterum. Ita libri omnes. Hard.

6. *Hic ad expurganda.* Dioscor. pariter l. c. de eo succo, qui cortice inciso manat : Δύναμιν δὲ ἔχει σμηκτικὴν τῶν ἐπισκοτούντων ταῖς κόραις. « Vim habet ea expurgandi quæ pupillis offundunt caliginem. » Sic etiam Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 180. Hard.

7. *Collectiones intus.* Pituitæ vel sanguinis collectiones, quæ intus sunt. Hard.

8. *Ex his ergo aliquis.* Ex his nullum Dioscorid. l. c. Sed e cortice foliisque tusis succum ad eadem prorsus remedia adhibet : Ὁ δὲ ἐκ τῶν φύλλων, inquit, καὶ τοῦ φλοιοῦ χυλὸς ἐν κελύφῳ ῥοᾶς θερμανθεὶς μετὰ ῥοδίνου, ὠταλγίαις ἀρήγει· καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν, κατάντλημα ποδάγρας ἄριστον. Succum foliorum appellant Marc. Emp. cap. ix, pag. 80, et Plin. Val. I, 10. Hard.

liquis cum rosaceo in calyce punici[9] calfactus auribus infunditur: vel folia cocta, et cum cera trita imponuntur: in podagricis. Cortice[10] et foliis in vino decoctis foveri nervos utilissimum. Flos[11] tritus cum foliis furfures purgat a facie. Folia[12] contrita et pota intemperantiam libidinis coercent, atque in totum auferunt usum sæpius sumpta. Amerinæ[13] nigræ semen cum spuma argenti pari pondere, in balneo illitum, psilothrum est.

XXXVIII. Non multum a salice vitilium usu distat 1
vitex, foliorum quoque aspectu, nisi odore gratior esset. Græci lygon vocant, alii agnon[1], quoniam matronæ[2] The-

9. *In calyce punici.* Punici, pro punici mali, familiaris Plinio locutio. Hard.

10. *Cortice.* Sic Dioscor. loc. cit. Q. Seren. cap. XLIII, pag. 152: «Quædam sunt rabidæ medicamina digna podagræ. Ergo age, et arreptam salicis frondemque, limumque, Cum vino tere, sic convulsos perline nervos.» Hard.

11. *Flos.* Q. Seren. cap. XII: «Livida si maculat faciem lentigo decoram, Frons salicis cum flore, ... contrita medetur.» Non flori, sed cortici trito cum foliis Diosc. loco citato, hanc vim adscribit: qui is multa miscet. Hard.

12. *Folia.* Dioscor. loc. cit. de salicis foliis: Καθ' ἑαυτὰ δὲ σὺν ὕδατι ληφθέντα, ἀσυλληψίαν κατεργάζεται. «Folia per se sumpta cum aqua conceptum impediunt.» Hoc ipsum Plinius de semine dixit ante, XVI, 46. Hard.

13. *Amerinæ.* Totidem verbis ac syllabis hæc Plin. Val. IV, 52. Hard.

XXXVIII. 1. *Alii agnon.* Hoc est, *castum.* Unde herbarii *agnum castum* appellant, utraque voce idem significante. Ἀγνὸς vero dicitur, quod auctore Galeno, de Facult. simpl. med. VI, p. 148, castitatem conservet iis, quibus aut estur, aut bibitur, aut substernitur. Idcirco ἀγνὸν dici, quasi ἄγονον contendit Eustath. in Iliad. Λ, pag. 834. Pingitur a Matthiolo, in Dioscor. I, p. 196. H. — *Vitex Agnus castus* (*Didynam. angiosp.* gen. 1441 Pers. *Vitic.* Juss.); habitat in meridionalis Italiæ Siciliæque paludosis. De illius arbusculæ virtute antivenerea, ab omni ævo prædicata, non consentiunt inter se recentiores medici. Conf. Geoff. Mat. Med. III, p. 45. Ed.

2. *Quoniam matronæ*, etc. Hæc totidem verbis Dioscorid. I, 135, et Galen. loc. cit. Ælian. item Hist. Anim. IX, 26. Sunt autem Θεσμοφόρια sacra Cereris, quibus nomen est a ferendis legibus: nam post inventas fruges, mores quoque hominum ea excoluisse creditur, et a silvestri vita ad humanitatem datis legibus revocasse: itaque mortales tanti beneficii memores, hæc

smophoriis Atheniensium castitatem custodientes, his fo cubitus sibi sternunt. Duo genera[3] ejus : major in arbor salicis modo assurgit : minor ramosa, foliis candidior lanuginosis. Prima album florem[4] mittit cum purpur quæ candida vocatur : nigra, quæ tantum purpureu

2 Nascuntur in palustribus[5] campis. Semen potum vini que dam saporem habet, et dicitur febres solvere : et qu unguntur oleo admixto[6], sudorem facere : sic et lassi dines dissolvere. Urinam cient, et menses[7]. Caput[8] te tant vini modo : nam et odor similis est. Inflationes p lunt in inferiora. Alvum sistunt : hydropicis[9], et lienil perquam utiles. Lactis[10] ubertatem faciunt. Adversant venenis serpentium, maxime quæ frigus inferunt. Min efficacior[11] ad serpentes : bibitur[12] seminis drachma vino vel posca, aut duabus foliorum tenerrimorum. illinuntur[13] utraque adversus araneorum morsus : vel pe unctis tantum, suffitu[14] quoque aut substratu fugant v

sacra instituisse, et Θεσμοφόρια vocasse. Diodor. Sic. Bibl. I. Plin. VII, 57, de Cerere : « Eadem prima leges, etc. » Hinc Θεσμοφόρος Ceres appellata apud Pausan. Att. I, pag. 79, et apud Gruter. in vetusto lapide, p. 309 : ΤΗΣ. ΜΕΓΑΛΗΣ. ΘΕΑΣ. ΔΕΣΜΟΦΟΡΟΥ. ΔΗΜΗΤΡΟΣ. Hard.

3. *Duo genera*. Hæc pariter Dioscor. l. c. Hard.

4. *Prima album florem*, etc. Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ ἄνθος, ἡ μέν τις λευκὸν σὺν τῷ ὑποπορφυρίζοντι· ἡ δὲ πορφυροῦν φέρει· σπέρμα δὲ ὡς πέπερι. Habet his affinia Theophrast. Hist. III, 17. Hard.

5. *Nascuntur in palustribus*. Dioscorid loc. citat. Et idcirco inter aquarum notas vitex censetur, lib. XXXI, 27. Hard.

6. *Unguntur oleo admixto*. Gron. et Al. ante Hard. « ungantur, o admistum. » Ed.

7. *Et menses*. Dioscor. loc. c de fructu, seu semine : Ἐμμ ἄγει πινόμενος ὅσον < α' πλῆθος οἴνῳ. Hard.

8. *Caput*. Dioscor. loc. cit. H.

9. *Hydropicis*, etc. Diosc. lo citato, et Galen. de Simpl. me Fac. VI, p. 148. Hard.

10. *Lactis ubertat. faciunt*. Dio loco citato. Hard.

11. *Minor efficacior*. Ælian. Hi Anim. IX, 26. Hard.

12. *Bibitur*. Dioscorid. loc. cit. Sed medicamenti modum non statuit. Hard.

13. *Et illinuntur*. Dioscor. Καταπλασσόμενα ἐπὶ τῶν θηριοδήκτων βοηθεῖ. Hard.

14. *Suffitu quoque aut substratu*. Dioscorid. loco citato. Hard.

nenata. Ad Venerem impetus inhibent[15]; eoque maxime 3
phalangiis adversantur, quorum morsus genitale excitat. Capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos, tenerique cauliculi. Seminis[16] decoctum vehementiorem capitis dolorem dissolvit fotu : et vulvam[17] etiam suffitu vel apposita purgat : alvum[18] cum pulegio et melle potum. Vomicas[19] panosque difficile concoquentes[20], cum farina hordeacea mollit. Lichenas et lentigines cum aphronitro 4
et aceto semen sanat : et oris hulcera, et eruptiones cum melle : testium[21], cum butyro et foliis vitium : rhagadas sedis, cum aqua illitum : luxata cum sale, et nitro, et

15. *Ad Venerem impetus inhibent.* Ideo matronæ Athenienses in Thesmophoriis, quæ castissime celebrabantur, ejus foliis cubile substernebant. Eodem consilio quidam e piscibus lævibus ac non squamosis utebantur : Hierophantæ vero pontificatum adepti cicuta se castrabant. Sacra enim maxima castimonia tractanda esse ostendunt Mysi et Esseni ἄβιοι καὶ ἄνυμφοι Galli Matris sacerdotes, qui virilitatem sibi adimunt, Gymnosophistæ pomis, oryza, farina contenti, Indorum magi carnibus abstinentes, Jovis in Creta sacrifici in cibum nihil admittentes quod coctum sit, et quod jure pontificio cautum erat, « Ad divos caste adeunto, pietatem adhibento, opus amovento, qui secus faxit, deus vindex erit. » Alex. ab Alex. lib. IV, cap. 17. Dal.

16. *Seminis.* Dioscor. l. c. Λύει δὲ καὶ κεφαλαλγίαν καταπλασσόμενον. H. — *Fotu.* Chifflet. *potu;* sed refragatur Diosc. loc. cit. Ed.

17. *Et vulvam.* Dioscor. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα τῆς πόας καὶ τοῦ σπέρματος, εἰς ἐγκαθίσματα ταῖς περὶ ὑστέραν διαθέσεσι καὶ φλεγμοναῖς ἀρήγει. « Herbæ ac seminis decoctum ad insessus, vulvæ affectibus et inflammationibus opitulatur. »

18. *Alvum.* Totidem verbis Dioscor. loc. cit. Hard.

19. *Vomicas.* Vomica tumor est excrescens cum sanie, sine suppuratione. Celsus, IV, 8. Sunt etiam vomicæ internæ collectiones, quas Græci ἐμπυήματα vocant, ut ait Cœl. Aurel. V, 10. Fiunt autem eæ in pulmone, in membrana, quæ latera cingit, in liene, in renibus, in intestinis, in vesica, aliisque partibus. Hard.

20. *Difficile concoquentes.* Qui haud facile concoquuntur, maturantur. Hard.

21. *Testium.* Subintellige, eruptiones, ex antecedente sententia : quas et testium dixit Dioscorid. I, 135 : Σκληρίας δὲ διδύμων μετὰ βουτύρου καὶ φύλλων ἀμπέλου μαλάττει. Ῥαγάδας τε τὰς ἐν δακτυλίῳ σὺν ὕδατι ἐπιπλασθὲν τὸ σπέρμα πραΰνει· σὺν τοῖς φύλλοις στρέμματά τε καὶ τραύματα ἰᾶται. Hard.

cera. Et semen, et folium, additur in malagmata nervorum, et podagras. Semen[22] instillatur in oleo decoctum capiti in lethargia, et phrenesi. Virgam[23] qui in manu habeant, aut in cinctu[24], negantur intertriginem sentire.

1 XXXIX. Ericen[1] Græci vocant fruticem non multum a myrice differentem, colore rorismarini, et pæne folio. Hoc adversari serpentibus[2] tradunt.

1 XL. Genista[1] quoque vinculi usum præstat. Flores apibus gratissimi. Dubito an hæc sit, quam græci auctores sparton appellavere, quum ex ea lina piscatoria[2] apud eos factitari docuerim: et numquid hanc designaverit Homerus[3], quum dixit navium sparta dissoluta. Nondum enim

22. *Semen*. Cum oleo et aceto. Diosc. loc. cit. HARD.

23. *Virgam qui in manu habeat*, etc. Dioscor. l. c. Idem de populo Plinius supra cap. 32. HARD.

24. *In cinctu*. Sic et Chifflet. *aut cinctu* Gron. et Al. ED.

XXXIX. 1. *Ericen*. Dioscorid. I, 117: Ἐρείκη, δένδρον ἐςὶ θαμνῶδες, ὅμοιον μυρίκῃ, μικρότερον δὲ πολλῷ, etc. Sic etiam Oribas. lib. XI, f. 196. Diximus de eo XIII, 35. H. — *Erica arborea* (*Octand. monogyn.* gen. 963 Pers. *Ericac.* Juss.); habitat in Europa meridionali. ED.

2. *Hoc adversari serpentibus tradunt*. Dioscorid. loc. cit. Oribas. et Plin. ll. cc. HARD.

XL. 1. *Genista*. Genista hæc scoparia vulgi, *du genêt*, cujus iconem Lobelius exhibet, in Obs. p. 531. Dioscor. IV, 158: Σπάρτιον. Plinius supra, XVI, 69: « Siquidem et genista... alligant. » Mart. XLIV: « Non pira, quæ lenta pendent religata genista. » HARD. — *Spartium junceum* (*Diadelph. decand.* gen. 1690 Pers. *Leguminos.* Juss.); hab... in Europa australi. ED.

2. *Quum ex ea lina piscatoria*. Lib. XVI, cap. 2 extremo: « Asia e genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice ... defacto decem diebus. » Nunc vero id Plinius jure miratur: est enim genista nostra quidem ad vinculorum usum apta: eadem nectendis retibus minus idonea. Sed σπαρτία, non σπάρτον, Græci dixere de herbis omnibus, atque adeo de lino, et cannabi, aliisque ad vitilia texendaliaque idoneis. HARD.

3. *Homerus*. Locus est Iliad. B: Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται, de quo Varro apud Gellium: « Ego, inquit, apud Homerum *sparta* non plus spartum significare puto, quam σπαρτὰς, qui dicuntur in agro Thebano nati. In Græcia sparti copia modo cœpit esse ex Hispania. Neque ea ipsa facultate usi Liburni, sed hi plerumque loris naves suebant, Græci magis cannabe et stupa, cæterisque sativis rebus, a quibus σπάρτα

fuisse Africanum vel Hispanum spartum[4] in usu, certum est: et quum sutiles fierent naves, lino tamen, non sparto, umquam sutas. Semen[5] ejus, quod Græci eodem nomine 2
appellant, in folliculis, phaseolorum modo, nascens, purgat[6] ellebori vice, drachma et dimidia pota in aquæ mulsæ cyathis quatuor jejunis. Rami similiter cum fronde[7] in aceto macerati pluribus diebus, et tusi, succum dant ischiadicis utilem, cyathi unius potu. Quidam[8] marina aqua macerare malunt, et infundere clystere. Perunguntur eodem succo ischiadici addito oleo. Quidam ad stranguriam utuntur semine. Genista[9] tusa cum axungia, genua dolentia sanat.

appellabant. » Eustathius funes a sparto, id est, genista compactos interpretatur, de quibus proverbium vetus jactatum est, τὸν λίθον κατὰ τὸν σπαρτὸν ἄγειν. GUILLANDIN. — *Homerus*. Loco a nobis allato, XIX, 6, ubi vide quæ in not. diximus. HARD.

4. *Spartum*. Hispanum hoc spartum certe est *Lygeum Spartum*, aut *Stipa tenacissima*, de quibus egimus lib. XIX, cap. 7. ED.

5. *Semen*. Hæc Dioscor. fere totidem verbis, IV, 158, sed σπάρτιον vocat. Galeno de Fac. simpl. med. VIII, p. 231: Σπάρτη, ᾧ τὰς ἀμπέλους παρ' ἡμῖν δεσμοῦσιν, etc. Ex Aetio, I, lege σπάρτιον. Aetii interpres pag. 18: « Genista, qua vites apud nos necti solent, etc. » H.

6. *Purgat*. Hæc totidem verbis Dioscor. IV, 158. HARD.

7. *Rami similiter cum fronde in aceto*. Ineptum hoc, quum foliis carere auctores testentur. DAL. — *Rami*. Cum foliis minutis. De genista loquitur, cui minuta sunt folia. Tamen hoc inepte a Plinio dici Dalecampius asseverat: quod foliis carere σπάρτιον auctores testantur. Qui tandem? Dioscorides, credo, cujus hæc verba, IV, 158: Σπάρτιον θάμνος ἐστὶ φέρων ῥάβδους μακρὰς, ἀφύλλους, etc. Verum dictionem eam ἀφύλλους in vetustioribus libris abesse jam dudum monuit Saracenus. Et folia inesse genistæ, non modo res ipsa clamat, sed et ipse Diosc. perspicuis verbis Εὐπ. I, 137: Ἰσχιαδικοὺς δὲ ὠφελεῖ πινόμενα... σπαρτίου τὰς ῥάβδους σὺν τοῖς φύλλοις ἐν ὄξει βρέχων πλείονας ἡμέρας, ἔπειτα κόψας καὶ χυλίσας, καὶ πιεῖν ἕνα κύαθον. Quæ Plinianis plane paria ac gemina. Neque vero sum nescius a Marcell. Emp. cap. XXV, p. 174, et a Plin. Val. II, 45, hæc totidem verbis exscribi: voculas tamen eas *cum fronde* ab utroque prætermitti: id vero factum ab iis eo consilio reor, non quod fronde carere genistam putarint, sed quod eam in medicos usus adhiberi haud operæ pretium esse fortasse censuerint. HARD.

8. *Quidam marina aqua macerare*, etc. Ad verbum Diosc. loc. cit. et Εὐπορ. I, 137. HARD.

9. *Genista tusa cum*, etc. Marc. Emp. cap. XXXVI, p. 246. HARD.

1 XLI. Myricen[1], quam ericen vocat Lenæus, similem scopis[2] Amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritaque cum melle illita. Arbitrantur quidam[3] hanc esse tamaricen : sed ad lienem[4] præcipua est, si succus ejus expressus in vino bibatur : adeoque mirabilem ejus antipathiam contra solum hoc viscerum faciunt, ut affirment[5], si ex ea alveis factis bibant sues, sine liene inveniri. Et ideo homini quoque splenico[6] cibum potumque dant in vasis ex ea factis. Gravis auctor in medicina[7], virgam ex ea defractam, ut neque terram[8], neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores asseverat impositam, ita ut tunica cinctuque corpori apprimeretur. Vulgus in-

XLI. 1. *Myricen.* MSS. Regg. Colb. Chiffl. *Myrice camericam Lenæus.* Libri hactenus editi, *Myrice, quam et tamaricen.* Perperam : nam de hac altera appellatione dicetur inferius. A Pompeio Lenæo ericen vocatam et illam, ob similitudinem innuit : recte, an secus, non definit. Plinius, cap. 39 hujus libri : « Ericen Græci vocant fruticem, non multum a myrice differentem. » Inde orta perturbatio nominum. H. — *Tamarix gallica* (*Pentand. trigyn.* gen. 732 Pers. *Portulac.* Juss.); de qua jam Noster egit, lib. XIII, cap. 37. Ed.

2. *Similem scopis Amerinis dicit.* Eumdem usum præbere ad domos converrendas, et inquinamentis purgandas. Dal.

3. *Arbitrantur quidam.* Et ii quidem recte. Hard.

4. *Sed ad lienem.* Diosc. totidem verbis, I, 116; Marc. Emp. c. xxiii, p. 166; et Q. Serenus, cujus verba referemus cap. 47. Hard.

5. *Ut affirment, si ex ea,* etc. Marc. Emp. loc. cit. Hard.

6. *Et ideo homini quoque splenico cibum,* etc. Dioscorid. loc. citat. Κατασκευάζουσι δὲ ἔνιοι καὶ κύλικας ἐκ τοῦ πρέμνου, αἷς ἐπὶ τῶν σπληνικῶν χρῶνται ἀντὶ ποτηρίων, ὡς τοῦ δι' αὐτῶν πόματος ὠφελοῦντος. « Sunt qui et e caudice calyces parent, quibus poculorum vice splenici utantur, ceu datus in ejusmodi vasis potus lieni conferat. » Cæl. Aurel. III, 4 : « Item cibum vel potum sumere jubent ægrotantes in vasculis tamarici ligno confectis. » H. — *Homini quoque splenico.* Sic et Chifflet. *splenetico* Gron. et Al. Ed.

7. *Gravis auctor in medicina.* Sic etiam Q. Seren. cap. xxvii, de ventris dolore mitigando, pag. 141 : « Nec non jungenda est utero nova virga myricæ : Illæsa hæc ferro terraque intacta teratur. » Hard.

8. *Neque terram, neque ferrum.* Duo illa priora verba ignorant Hard. et Franzius. Restituimus ex Gronov. et Al. ante Hard. item ex Brot. qui paulo post *asseveravit* exhibet, ut Regg. codd. et ed. pr. Ed.

felicem arborem eam appellat, ut diximus[9], quoniam nihil ferat, nec seratur umquam[10].

XLII. Corinthus, et quæ circa est regio, bryam[1] vocat, 1
ejusque duo genera facit : silvestrem plane sterilem ; alteram mitiorem. Hæc fert in Ægypto Syriaque etiam abundanter lignosum fructum, majorem galla, asperum gustu, quo medici utuntur vice gallæ[2], in compositionibus, quas antheras[3] vocant. Et lignum autem, et flos, et folia, et cortex[4] in eosdem usus adhibentur, quanquam remissiora.
Datur sanguinem rejicientibus[5] cortex tritus, et contra 2
profluvia feminarum, cœliacis quoque. Idem tusus[6] impositusque collectiones omnes inhibet. Foliis exprimitur succus ad hæc eadem. Et in vino decoquuntur : ipsa vero adjecto melle gangrænis illinuntur : decoctum[7] eorum in

9. *Diximus*. Lib. XVI, c. 45. H.

10. *Nec seratur umquam*. Apud nos, sed in Ægypto et Syria tantum. Dalec.

XLII. 1. *Corinthus, et quæ circa est regio, bryam vocat*. Bryam, quoniam, ut Dioscorides ait, et florem, et fructum gignit βρυοειδῆ, muscosum. Dal. — *Bryam*. Libri editi, *bryoniam*, male. MSS. omnes, Regg. Colb. aliique tum hoc loco, tum in Indice, *bryam* scribunt. Ipsa est de qua idem Plinius, XIII, 37 : « Achaia fert bryam silvestrem : insigne in ea, quod sativa tantum ferat gallæ similem fructum. » In Achaia Corinthum esse nemo ignorat. Hard. — De Brya, quæ nobis est tamaricis supra dictæ varietas, vide quod nobis dictum est lib. XIII, cap. 37. Ed.

2. *Utuntur vice gallæ*. Ita quidem fieri Galenus præcipit de Facult. simpl. med. VII, pag. 21 : Χρήσαιτο μέντοι τις αὐτῷ (καρπῷ) δύναται, μὴ παρούσης κηκίδος, εἰς ἅσαπερ ἐκείνῃ. « Ubi galla ad manum non erit, uti eo (myricæ semine) licebit, ad ea omnia ad quæ illa utimur. » H. — *Gallæ, in compositionibus*. Gronov. et Al. ante Hard. *gallæ, et in comp*. Ed.

3. *Antheras*. Ἀνθηραὶ compositiones sunt ita dictæ, vel a colore florido, vel a florum mixtione, quæ præcipue adhibentur adversus oris hulcera. Galen. κατὰ τόπ. IV, 8, pag. 437, et alibi ἀνθηρὰς vocat : idem κατὰ γένη, V, 15, pag. 801, ἀνθιζούσας. Hard.

4. *Cortex*. Diosc. I, 116. H.

5. *Sanguinem rejicientibus*. Hæc de fructu Diosc. cui tamen facultate similem esse corticem mox subjungit. Dal.

6. *Idem tusus*, etc. Dioscor. loc. cit. Οἰδήματα δὲ στέλλει καταπλασθείς. Hard.

7. *Decoctum eorum in vino*, etc. Mutila hæc visa nonnullis oratio :

vino potum, vel imposita cum rosaceo et cera sedant.
Sic et epinyctidas sanant. Ad dentium dolorem auriumque,
decoctum eorum salutare est : radix ad eadem simi-
3 liter[8]. Folia hoc amplius, ad ea quæ serpunt, imponuntur
cum polenta. Semen[9] drachmæ pondere adversus phalangia
et araneos bibitur. Cum altilium vero pingui furunculis
imponitur. Efficax et contra serpentium ictus, præterquam
aspidum. Nec non morbo[10] regio, phthiriasi, lendibusque decoctum
infusum prodest, abundantiamque[11] mulierum sistit.
Cinis[12] arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bovis
castrati urinæ immisceatur, in potu[13], vel in cibo, Venerem
finiri. Carboque ex eo genere urina ea restinctus in
umbra conditur : idem quum libeat accendere, resolvitur.
Magi id et ex spadonis urina fieri tradiderunt.
1 XLIII. (x.) Nec virga sanguinea felicior[1] habetur.

sed nihil MSS. præterea habent. Voce postrema superioris sententiæ fere repetita, erit fortasse qui legat, « lienem decoctum eorum, etc. » Nam Dioscor. loc. cit. Τῶν δὲ φύλλων τὸ ἀφέψημα σὺν οἴνῳ ποθὲν σπλῆνα τήκει· καὶ ὀδονταλγίαις βοηθεῖ διακλυζόμενον. « Foliorum decoctum in vino potum lienem absumit : et ore collutum ad dentium dolores salutare est. » Attamen *collectiones* potius ex antecedente sententia putem subintelligi oportere. Hard.

8. *Similiter*. Hoc est, decocta. H. —*Similiter. Folia*, etc. Gron. et Al. ante Hard. « similiter et folia. Hæc, etc. » Ed.

9. *Semen*. Dioscor. loc. citat. H.

10. *Morbo*. Dioscor. loc. cit. H.

11. *Abundantiamque*. Vulvæ profluvium : ἁρμόζει ῥοϊκαῖς γυναιξὶ Dioscor. l. c. Hard.

12. *Cinis*. Ligni e caudice Diosc. loc. cit. Καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ξύλων τέφρα προστεθεῖσα, ῥεῦσιν ἐκ μήτρας στέλλει. « Sed et ligni cinis appositus fluxionem ex utero sistit. » Hard.

13. *In potu*. Gronov. et Al. *vel in potu;* et paulo post *id et spadonis*, omisso nempe τῷ *ex*. Ed.

XLIII. 1. *Nec... felicior*. Quam myrice, quam cap. 41, censeri dixit inter infelices arbores. Tarquitius Etruscus in Ostentario arborario apud Macrobium Sat. II, 16, pag. 378, ubi perperam *Tarquinius Priscus* scribitur, sic ait : « Arbores, quæ inferum deorum avertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominant : Alaternum, sanguinem, etc. » Modestin. Dig. 48, tit. 9, leg. IX : « Pœna parricidii more majorum hæc instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus, deinde culeo insuatur. » Sanguineus frutex, et sanguinea virga, idem. H. — *Cornus sanguinea* (Tr-

Cortex ejus interior cicatrices, quæ præsanavere[2], aperit.

XLIV. Sileris[1] folia illita fronti capitis dolores sedant. 1
Ejusdem semen tritum, in oleo phthiriases coercet. Serpentes et hunc fruticem refugiunt; baculumque rustici ob id ex eo gerunt.

XLV. Ligustrum[1] si eadem[2] arbor est, quæ in Oriente 1
cypros, suos in Europa usus habet. Succus ejus nervis, articulis, algoribus; folia ubique veteri hulceri cum salis mica, et oris exhulcerationibus[3] prosunt. Acini contra phthiriasin: item contra intertrigines, foliave. Sanant et gallinaceorum pituitas acini.

XLVI. Folia alni[1] ex ferventi aqua certissimo reme- 1
dio sunt tumori.

trand. monog. gen. 296 Pers. *Caprifoliac.* Juss.), de qua jam Noster egit lib. XVI, cap. 30. Ed.

2. *Quæ præsanavere.* Hoc est, quæ prius sunt sanatæ, quam opus esset. Sic cap. 38, « panos difficile concoquentes, » dixit, hoc est, qui difficilius concoquuntur: c. 69, « genitalia carbunculantia, » hoc est, quæ carbunculantur. H.

XLIV. 1. *Sileris folia.* Siler Aloisius esse putat salicem latifoliam, candido folio, e cujus cinere, sulphure, et aphronitro fit pulvis excutiendis machinis bellicis utilis. Dalec. — Anguillara, pag. 86, *Salicem capream* credit esse siler, de quo etiam Virgil. Georg. II, 12: conf. ad h. l. D. Fée, qui *Salicem vitellinam* habet, *Flore de Virgile*, tom. VIII, pag. CLIII edit. nost. Quum vero Noster hoc ipso capite semina medicamentum præbere dicat, maluit Cæsalpin. II, 50, ad *Evonymum europæum* (*Pentand. monogyn.* gen. 539 Pers. *Rhamn.* Juss.) referre. Conf. Spreng. Hist. Rei Herbar. tom. I, pag. 147. Ed.

XLV. 1. *Ligustrum.* In Regg. et Colb. cod. *si ex eadem.* Forte, *si hæc eadem.* Hac loquendi forma usus inferius, cap. 91: « Dracontium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus vocatur. » Plin. XII, 51: « Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur. » At non est sane ligustrum Cypros, ut eo loci diximus: nec Plinius sibi, sed quibusdam ignotis auctoribus, ita videri ait. H. — *Ligustrum vulgare* (*Diand. monog.* gen. 35 Pers. *Jasmin.* Juss.) præpostere Noster dubitare videtur, an sit eadem arbor cum cypro orientali, seu *Lawsonia inermi*, de qua egimus lib. XIII, cap. 51. Ed.

2. *Si eadem.* Gronov. et Al. ante Hard. *ligustrum eadem.* Ed.

3. *Exhulcerat.* Brot. ex Reg. 2 et ed. pr. *exhulcerationi.* Ed.

XLVI. 1. *Folia alni.* Ad verbum Marc. Emp. cap. XIX, p. 132. H. — *Alnus glutinosa* (*Monœc. tetrand.* gen. 2046 Pers. *Amentac.* Juss.);

1 XLVII. Ederæ[1] genera viginti demonstravimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat[2], et caput purgat largius pota: nervis intus nocet[3]: iisdem[4] nervis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto, ei est. Omnia genera ejus refrigerant. Urinam cient[5] potu: capitis[6] dolorem sedant, præcipue cerebro, continentique cerebrum membranæ, utiliter mollibus impositis foliis: cum aceto[7] et rosaceo tritis et decoctis, addito postea ro-
2 saceo oleo. Illinuntur autem fronti: et decocto eorum fovetur os, caputque perungitur. Lieni[8] et pota, et illita prosunt. Decoquuntur et contra horrores febrium, eruptionesque pituitæ, aut in vino teruntur[9]. Corymbi[10] quoque poti vel illiti lienem sanant: jocinera autem illiti.

alni folia et cortex apud nostrates etiam in usum, sed raro, veniunt, ad tumores discutiendos. Ed.

XLVII. 1. *Ederæ genera viginti demonstravimus.* De *Edera Helice* et ejus varietatibus, conf. lib. XVI, cap. 62. Ed.

2. *Mentem turbat.* Dioscorid. II, 210: Τοῦ δὲ μέλανος κισσοῦ ὁ χυλὸς, καὶ οἱ κόρυμβοι ποθέντες... ταράσσουσι τὴν διάνοιαν πλεονασθέντες. « Nigræ ederæ succus, et corymbi epoti... mentem turbant largius sumpti. »

3. *Nervis intus nocet.* Dioscorid. II, 210, de edera: τοῦ νευρώδους ἁπτικὸς, « nervosum genus tentat. » Hard.

4. *Iisdem nervis.* Marcell. Emp. c. xxxvi, p. 246. Hard.

5. *Urinam cient.* Q. Seren. laudatus a nobis cap. 35. Hard.

6. *Capitis.* Q. Seren. cap. ii, inter remedia capiti medendo, p. 126: « Profuit aut edera ex oleo colata vetusto. » Hard.

7. *Cum aceto.* Diosc. loc. citat. Πρὸς τὰ χρόνια τῆς κεφαλῆς ἀλγήματα ἁρμόζει, καὶ ἐπιβρέχεται σὺν ὄξει καὶ ῥοδίνῳ. « Contra veteres capitis dolores... perfunditur eo caput cum aceto et rosaceo. » Apul. c. xcviii, tit. 2: « Ad capitis dolorem: Ederæ succo cum vino, tempora vel frontem perfricabis: sedat dolorem. » Hard.

8. *Lieni.* Dioscor. loc. citat. et Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 191. Q. Seren. cap. xxiv, de splene curando, p. 140: « Sive myrica potens, seu ros cum pane marinus, Aut ederæ succus potu, appposituque juvabit. » Marcellus item Emp. cap. xxiii, p. 166, et Plin. Val. II, 18. Hard.

9. *Aut in vino teruntur.* Cum melle teri et illini ad exanthemata, hoc est, ad eruptiones pituitæ, præcipit Theod. Prisc. I, 16. Hard.

10. *Corymbi.* Hinc Plinium alterum Valerianum obiter emendabis II, 18: « Spleni quomodo succurrendum: Gummi ederæ, inquit, poti vel illiti prosunt. » Scribe, *corymbi ederæ.* Hard.

trahunt[11] et menses appositi. Succus[12] ederæ tænia narium graveolentiamque emendat, præcipue albæ sativæ. Idem infusus naribus[13] caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur[14] etiam purulentis auribus, aut dolentibus 3
cum oleo. Cicatricibus[15] quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus; satisque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini[16] quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt, in qua curatione ventri quoque imposuisse eos utile est. Ederæ, quam chrysocarpon[17] appellavimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, urina[18] educit Erasistratus.

11. *Trahunt*. Dioscor. loc. citat. Κινοῦσι δὲ καὶ καταμήνια ὑποτιθέντες οἱ κόρυμβοι λεῖοι. « Movent et menses et corymbi triti ac subditi. » Καταμήνια menses, menstrua : quod mulieribus per singulos menses solet accidere profluvium. H.

12. *Succus*. Marc. Emp. cap. x, pag. 86 : « Nares graviter olentes emendat succus ederæ frequenter infusus. » Apul. cap. xcviii, tit. 5 : « Ad nares graveolentes : Herbæ ederæ succus colatus in nares infunditur, et nares male olentes emendat. » Dioscor. quoque loco citato : Ὁ δὲ χυλὸς ἐνσταζόμενος τὰς ἐν ταῖς ῥισὶν δυσωδίας... ἐκκαθαίρει. Hard.

13. *Idem infusus naribus*. Hæc totidem verbis Diosc. et Galen. locis citatis. Q. Seren. c. viii, de capite purgando, pag. 129 : « Expressusque ederæ mandatur naribus humor. » Marc. Emp. cap. v, p. 44, pro nitro florem æris adsciscit : « Æris floris, inquit, scripulus unus, et de succo ederæ idem pondus in unum mixtum, et naribus infusum, evocant pituitam, et defluere compellunt. » Scrib. Larg. Comp. xii : « Per nares purgatur caput iis rebus infusis per cornu... Ederæ succo per se, vel betæ succo cum exiguo flore æris, etc. » H.

14. *Infunditur*. Diosc. et Galen. ll. cc. Apul. cap. xcviii, tit. 6. H.

15. *Cicatricibus*, etc. Q. Seren. cap. xlv, p. 154 : « Ut succis ederæ pulchrescit fœda cicatrix. » Adde Galen. l. c. Hard.

16. *Acini*. Ad verbum hæc Marc. Emp. cap. xxviii, p. 200, et Plin. Val. II, 21. Hard.

17. *Ederæ quam chrysocarpon*. Hæc verbis fere totidem Plin. Val. III, 12 : « Est edera, inquit, quæ chrysocarpos appellatur, propterea quod fert grana aurei coloris, etc. » Apul. item, cap. cxix, t. 1. H. — De edera chrysocarpo, quam nihil nisi *Hed. Helicis* varietatem esse bene animadvertit Anguillara, p. 180 sq. conf. quæ dicta sunt lib. XVI, cap. 62. Ed.

18. *Urina*. Sic et Chiffl. *per urinam* Gron. et Al. Ed.

4 Ejusdem acinos[19] quinque tritos in rosaceo oleo, calefactosque in cortice punici, instillavit dentium dolori a contraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu a crapula tutos præstant: item sanguinem exscreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ[20] nigræ candidiores corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinitur[21] decocta quæcumque in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lacryma ederæ psilothrum est[22], phthiriasinque tollit. Flos[23] cujuscumque generis trium digitorum captu, dysentericos et alvum etiam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis[24] illinitur utiliter cum
5 cera. Denigrant[25] capillum corymbi. Radicis[26] succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Hujus quoque ligni vase splenicos[27] bibentes sanari invenio. Et acinos terunt, moxque comburunt, et ita illinunt ambusta, prius per-

19. *Ejusdem acinos*. Totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

20. *Ederæ nigræ candidiores corymbi poti, steriles*. Dioscorid. loc. citat. Τοῦ δὲ μέλανος κισσοῦ ὁ χυλὸς καὶ οἱ κόρυμβοι ποθέντες ἀγονίαν ποιοῦσι. Hard.

21. *Illinitur decocta quæcumque in vino, omnium*, etc. Folia illini Diosc. dixit loc. cit. Καταπλάσσεται δὲ τὰ φύλλα πρὸς πᾶν ἕλκος, ἑψηθέντα σὺν οἴνῳ. Item Plin. Valer. III, 22, et Marc. Emp. cap. IV, p. 42. H. — *Quæcumque*. Hoc verbum ignorant Gron. et Al. ante Hard. Ed.

22. *Lacryma ederæ psilothrum est*. Dioscor. et Galen. ll. cc. et Q. Serenus, cap. VI, p. 128. H. — Lacrymam, aut potius resinam, officinis *gummi ederæ* dictam, Dioscor. δάκρυον τοῦ κισσοῦ, psilothri vim habere recentioribus experientia non comprobavit; ita ut aliquis in codicibus error lateat, vel aliud quid a Veteribus intellectum fuerit, ex Geoffr. sententia. Ed.

23. *Flos*. Dioscor. loc. cit. Marc. Emp. XXVII, p. 193, et Plin. Val. I, 28. Hard.

24. *Et ambustis illinitur utiliter*. Diosc. et Galen. ll. cc. et Plin. Val. III, 36. *Cum cera* pro more Plinius, pro cerato, dixit: Dioscorid. σὺν κηρωτῇ. Hard.

25. *Denigrant*. Dioscor. loc. cit. Μελαίνουσι δὲ καὶ τὰς τρίχας οἱ κόρυμβοι. Hard.

26. *Radicis succus in aceto*, etc. Diosc. loc. citat. et Apuleius, cap. LXXXIX, t. 4. Hard.

27. *Splenicos*. Plin. Val. I, 18. Q. Seren. cap. XXIV, pag. 140: « Quando lien tumido circumligat ilia vinclo, Et plenum splenis demonstrant membra rigorem, Mollibus ex edera tornantur pocula lignis: Hinc trahet assuetos æger quoscumque liquores. » Hard.

fusa aqua calida. Sunt [28] qui et incidant succi gratia, eoque utantur ad dentes erosos; frangique [29] tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. Gummi [30] etiam in edera quærunt, quod ex aceto utilissimum dentibus promittunt.

XLVIII. Græci vicino vocabulo [1] cisthon appellant 1
fruticem majorem thymo, foliis ocimi. Duo ejus [2] genera. Flos masculo rosaceus [3], feminæ albus. Ambo prosunt dysentericis [4] et solutionibus ventris, in vino austero, ternis

28. *Sunt.* Sunt et qui *ederam* incidant, succi *eliciendi* gratia, eoque *succo* utantur ad dentes erosos: frangique *eos dentes* tradunt, proximis *dentibus interim* cera munitis, ne lædantur. Hard.

29. *Frangique.* Cels. VI, 9: « Quod si dolor eximi dentem cogit, bacca ederæ conjecta in id foramen, dentem findit. » Hard.

30. *Gummi.* Marc. Emp. cap. XII, p. 94: « Ad dentes cavos, inquit, et exesos ne penitus exedantur, aut excidant, facies hoc: Gummi quod in edera nascitur, cavo denti inserito. » Hard.

XLVIII. 1. *Græci vicino vocabulo.* Nam ederam Græci κισσὸν, fruticem hunc κισθὸν, vocant. Sic propter solam cognationem nominis, chamæpityos et pityusæ tractationem instituit, una cum larice, piceaque, cap. 20 sq. hujusce libri: sic herbam erineon, cum caprifico connectit, propter gentilitatem, ut dictum est supra libro, c. 65. Idque ipse aperte præfatur, ne quemquam falleret similitudo nominis, ne quis ejusdem generis ea esse existimaret, quæ essent ejusdem fere appellationis. Hard.

2. *Duo ejus genera.* Dioscor. I, 126: Ἄνθη ἄῤῥενος, ὥσπερ ῥοιᾶς, ἐπὶ δὲ τοῦ θήλεως, λευκά. « Flores masculo, veluti mali punicæ: feminæ, albi. » Utriusque generis icones habet Clusius Histor. Rar. plant. I, pag. 68, 70, quales in horto Regio vidimus. H. — Cistus mas Dioscorid. est nobis *Cistus villosus*, aut *C. incanus* (*Polyand. monogyn.* gen. 1313 Pers. *Cist.* Juss.); femina vero, *Cistus salvifolius*. Masculum cisti genus Theophr. Histor. VI, 2, cui ἄνθη ἐπιπορφυρίζοντα, ὥσπερ ῥοιᾶς, videtur esse Sprengelio *Cistus creticus*. Ed.

3. *Flos masculo rosaceus.* Diosc. ὥσπερ ῥοιᾶς, veluti punicæ; sed in vet. cod. Matthiol. legi adnotat, ὥσπερ ῥοδά; nec male, nam revera cisti flos, quoad figuram, rosam silvestrem æmulatur. Duo cisti genera distinxit quoque Theophr. Histor. VI, 2, quorum ἄνθη ὅμοια ῥόδοις τοῖς ἀγρίοις, flores silvestribus rosis similes. Quum vero Plinius rosaceum florem dixit, videtur potius ad colorem respexisse, nempe ad purpuram inclinantem, ἐπιπορφυρίζοντα, ut ait græcus auctor loc. cit. Ed.

4. *Prosunt dysentericis et solutionibus ventris*, etc. Dioscor. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 190. Hard.

digitis flore capto, et similiter[5] bis die poto : hulceribus veteribus et ambustis cum cera[6] : et per se oris hulceribus. Sub his maxime nascitur hypocisthis[7], quam inter herbas[8] dicemus.

1 XLIX. Cissos erythranos[1] ab iisdem appellatur similis ederæ, coxendicibus utilis e vino potus : item lumbis. Tantam vim acini aiunt, ut sanguinem urina[2] detrahat.

5. *Et similiter.* Ut de edera dictum est cap. sup. Hard.

6. *Cum cera.* Hoc est, cum cerato. Diosc. loc. cit. Καθ' αὑτὰ δὲ καταπλασθέντα, νομὰς ἐφίςησι· σὺν κηρωτῇ δὲ πυρίκαυςα, καὶ παλαιὰ ἕλκη ἰᾶται. Hard.

7. *Sub his maxime nascitur hypocisthis, quam*, etc. Est nobis *Cytinus Hypocisthis* (*Monœc. monadelph.* gen. 2155 Pers. *Aristoloch.* Juss.); parasitica, radicibus cisthorum innascens; habitat in Europa australi. De ea vide quæ dicturi sumus lib. XXVI, cap. 31. Ed.

8. *Quam inter ederas diximus.* Obliviose citat hoc Plinius. Nullam enim hypocisthidis prorsus mentionem fecit in ederarum historia et descriptione lib. XVI, cap. 34. Dal. — *Inter herbas dicemus.* Prius legebatur, « quam inter ederas diximus. » Qua lectione perculsus Dalecampius, Plinii memoriam desiderat, qui nullam hypocisthidis mentionem in ederarum historia fecerit. Amanuensium potius fidem desideraret, non scriptoris sane perquam diligentis et accurati. In Reg. 1 cod. « quam inter ederas dicemus. » In Reg. 2 totidem plane apicibus, quot repræsentamus, « quam inter herbas dicemus; » nempe XXVI, 31, quo volumine pertractantur herbæ, ut ipse in fine lib. XXIV, præstiturum se his verbis pollicetur : « Nunc ipsa claritas herbarum dicetur. » Eo enim libro et capite mox citato de hypocisthide : « Nascitur, inquit, ut diximus, sub cistho, unde nomen, etc. » Hunc locum restituere ita Salmasius tentabat, in Solin. pag. 367 : « Sub his maxime nascitur hypocisthis. Jam inter ederas diximus cisson. Erythranos, etc. » *Jos.* Scaliger, I, Ep. 18, ad Frc. Vertunnum in hunc modum : « Sub his... hypocisthis. Quam inter ederas diximus, cisson erythranos, etc. » Angelum Politianum sequutus. Hinc factum est, ut in indicibus Plinianis, qui hactenus concinnati exstant, « hypocisthis ederæ genus » appelletur : falso. H. — *Inter herbas*, etc. Sic emendandum jam præmonuerat Gron. in not. Ed.

XLIX. 1. *Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis ederæ.* Lib. XVI, cap. 62, de edera : « Quidam apud Græcos etiamnum duo genera hujus faciunt, a colore acinorum : erythranum, et chrysocarpon. » Ergo genus est ederæ, κισσοῦ, erythranum; sic dictum a rubro acinorum colore, qui Græcis ἐρυθρός. Ed.

2. *Tantamque vim accipiunt, ut sanguinem urina detrahant.* Voss-

Item chamæcisson[3] appellant ederam, non attollentem se a terra. Et hæc contusa in vino acetabuli mensura lieni medetur. Folia ambustis cum axungia. Smilax quoque, qui et nicophoros cognominatur, similitudinem ederæ habet, tenuioribus foliis. Coronam ex eo factam impari foliorum numero, aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera smilacis dixere. Alterum immortalitati[4] proximum, in convallibus opacis, scandentem arbores, comantibus acinorum corymbis[5], contra venenata[6] omnia efficacissimis, in tantum[7], ut acinorum succo infantibus sæpe instillato, nulla postea venena nocitura sint. Alterum genus[8] culta amare, et in his gigni, nullius effectus. Illam esse smilacem priorem, cujus lignum ad aures sonare diximus[9]. Similem huic aliqui clematida[10] appellaverunt,

« tantam vim accipi, ut sanguinem urina detrahat. » Belle, modo corrigas, *tantam vim acini*. Pintianus scribendum arbitrabatur : « tanta vi ut sanguinem. » Gron. — *Tantam*. Nos ita ex conjectura emendavimus, quum prius insulse legeretur, « Tantamque vim accipiunt, ut, etc. » Hard.

3. *Chamæcisson*. Herbariorum plerisque chamæcissus est *Glechoma hederacea* (*Didyn. gymnosp.* gen. 1387 Pers. *Labiat.* Juss.); quam vulgo vocant, *lierre terrestre*. Glechomæ autem flores cærulei; pallentes vero χαμαικίσσου. Dioscor. IV, 126, ἄνθη λευκοΐοις ὅμοια, nempe floribus leucoii, seu violæ albæ : unde Sprengel. referre maluit ad *Antirrhinum Asarinam* (*Didynam. angiosp.* gen. 1464 Pers. sub *Orontio. Scrophular.* Juss.); de chamæcisso jam Noster egit, XVI, 62. Ed.

4. *Alterum immortalitati*, etc. Σμῖλαξ τραχεῖα Dioscor. IV, 144; nobis *Smilax aspera* (*Diæc. hexand.* gen. 2235 Pers. *Asparagin.* Juss.); de qua jam dictum est lib. XVI, cap. 63. Ed.

5. *Comantibus acinorum corymbis*. Observa *comare*, quod foliorum et frondis proprium est, dictum de racemo : præterea corymbum de acino. Dal.

6. *Contra venenata*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

7. *In tantum*. Diosc. l. c. totidem verbis. Hard.

8. *Alterum genus*. Σμῖλαξ λεία dicitur Diosc. IV, 145, smilax lævis; nobis est *Convolvulus sepium* (*Pentand. monogyn.* gen. 416 Pers. *Convolvulac.* Juss.); μαλακόκισσος appellatur Geopon. XII, 6. Ed.

9. *Diximus*. Conf. sup. lib. XVI, cap. 63. Hard.

10. *Clematida*. Κληματῖτις dicta Dioscor. IV, 182, smilacis in morem sese arboribus circumvolvens : Περιελίττεται δὲ τοῖς δένδροις ὡς σμί-

repentem per arbores, geniculatam et ipsam. Folia[11] ejus lepras purgant. Semen alvum solvit[12] acetabuli mensura, in aquæ hemina aut aqua mulsa. Datur ex eadem causa et decoctum ejus.

1 L. (XI.) Arundinis genera XXIX demonstravimus[1], non aliter evidentiore illa naturæ vi[2], quam continuis his voluminibus tractamus. Siquidem arundinis radix[3] contrita et imposita, filicis stirpem corpore extrahit: item arundinem filicis radix. Et quoniam plura genera fecimus, illa quæ in Judæa[4] Syriaque nascitur odorum unguentorumque causa, urinam movet[5] cum gramine aut apii semine decocta. Ciet menstrua admota[6]. Medetur convulsis *duobus*

λαξ. H.—*Clematis Viticella* (*Polyand. polygyn.* gen. 1358 Pers. *Ran.* Juss.); habitat in Hispaniæ, Italiæ, etc. sepibus; Gallis, *viorne*. Ed.

11. *Folia*. Dioscorid. loc. citat. Τὰ δὲ φύλλα καταπλασθέντα, λέπρας ἀφίστησι. Hard.

12. *Alvum solvit*. Diosc. totidem verbis loc. cit. Hard.

L. 1. *Demonstravimus*. Lib. XVI, cap. 64 sqq. Hard.

2. *Illa naturæ vi*. Antipathia, et sympathia. H.— *Illa naturæ vi*. Gronov. et Al. ante Hard. *illa natura*. Ed.

3. *Arundinis radix*. Totidem verbis Marc. Emp. cap. XXXIV, p. 233, et Plin. Val. III, 49. Hausere ambo a Celso, V, 26, sub finem: « Ubi surculus corpori infixus est... Surculum si fieri potest, oportet vel manu, vel ferramento ejicere. Si vel præfractus est, vel altius descendit, quam ut ita fieri possit, medicamento evocandus est. Optime autem educit superimposita arundinis radix, si tenera est, protinus contrita: si jam durior, ante in mulso decocta: cui semper mel adjiciendum est, aut aristolochia, cum eodem melle. Pessima ex surculis arundo est, quia aspera est: eademque offensa in filicis hastula est. Sed usu cognitum est utramque adversus alteram medicamentum esse, si contrita superimposita est. » Hard.

4. *In Judæa Syriaque*. Ita MSS. omnes. Tolerabilis tamen vulgata quoque lectio, *In India Syriaque*. Nam de calamo aromatico agit, quem Indis Syrisque communem esse dixit XII, 48, cum Dioscor. V, 17. Hard. — *Acorus Calamus* (*Hexand. monogyn.* gen. 839 Pers. *Aroid.* Juss.), varietas indica; Græcis κάλαμος εὔοσμος et ἀρωματικός. Ed.

5. *Urinam movet*. Dioscor. V, 17, hæc totidem verbis de calamo aromatico: Δύναται δὲ οὖρα κινεῖν ποθείς· ὅθεν ἁρμόζει μετὰ ἀγρώστεως ἢ σελίνου σπέρματος ἀφεψηθεὶς καὶ ποθείς, ὑδρωπικοῖς, νεφριτικοῖς, etc. H.

6. *Ciet menstrua admota*. Diosc. loc. cit. Hard.

obolis pota, jocineri, renibus, hydropi, tussi[7] etiam suf-
fitu, magisque cum resina. Furfuribus hulcerumque ma-
nantibus cum myrrha decocta. Excipitur et succus ejus,
fitque elaterio[8] similis. Efficacissima autem in omni arun- 2
dine quæ proxima radici. Efficacia et genicula. Arundo
Cypria, quæ donax[9] vocatur, corticis cinere alopecias
emendat: item putrescentia hulcera. Foliis ejus[10] ad ex-
trahendos aculeos utuntur: efficacibus[11] et contra ignes
sacros, collectionesque omnes. Vulgaris arundo[12] extracto-
riam vim habet[13], et recens tusa, non in radice tantum.
Multum enim et ipsam arundinem valere tradunt. Medetur
et luxatis[14], et spinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem
recens trita in vino pota, Venerem concitat. Arundinum
lanugo[15] illita auribus, obtundit auditum.

LI. Cognata in Ægypto res est arundini papyrus[1], præ- 1

7. *Medetur... tussi.* Dioscor. loc. cit. Βῆχάς τε ἰᾶται ὑποθυμιώμενος καθ' ἑαυτὸν, καὶ σὺν ῥητίνῃ τερεβινθίνῃ. Hard.

8. *Excipitur et succus ejus, fitque elaterio.* Absurdum hoc, nescio e quo petitum. Dal.

9. *Arundo Cypria, quæ donax.* Hæc totidem verbis Diosc. I, 114, et Alexand. Iatr. I, 4. H.—*Arundo Cypria.* Etiamnunc servat nomen. Δόναξ Græcis; nobis eodem nomine *Arundo Donax* (*Triand. digyn.* gen. 183 Pers. *Gramin.* Juss.); de qua dictum est lib. XVI, c. 66. Ed.

10. *Foliis ejus utuntur.* Dioscor. l. c. radice. Hard.

11. *Efficacibus.* Subintellige foliis. Ita MSS. non *efficacius*. Plinius, *ignes sacros*: Dioscorides, ut sæpe monuimus, ἐρυσιπέλατα: ille *collectiones*, φλεγμονὰς iste dixit. Τὰ δὲ φύλλα χλωρὰ κοπέντα καὶ ἐπιτεθέντα, ἐρυσιπέλατά τε καὶ τὰς ἄλλας φλεγμονὰς ἰᾶται. « Folia viridia tusa et imposita sacros ignes et cæteras inflammationes sanant. » Hard.

12. *Vulgaris arundo.* Videtur esse *Arundo Phragmites*; crescit in Europæ aquosis. Ed.

13. *Extractoriam vim habet.* Dioscor. l. c. Hard.

14. *Medetur luxatis*, etc. Diosc. l. c. Σὺν ὄξει δὲ στρέμματα καὶ ὀσφύος ἀλγήματα παρηγορεῖ. « Cum aceto luxatis et spinæ doloribus medetur. » Hard.

15. *Arundinum lanugo illita auribus, obtundit auditum.* Dioscorid. loc. cit. Ἡ δὲ ἀνθήλη τῶν καλάμων ἐμπεσοῦσα εἰς τὰς ἀκοὰς, κώφωσιν ἐργάζεται. « Paniculæ flos, si aures intraverit, exsurdat. Hard.

LI. 1. *Papyrus.* Πάπυρος Græcis; nobis *Cyperus Papyrus* (*Triand. monog.* gen. 122 Pers. *Cyper.* Juss.), de quo jam Noster egit abunde lib. XII, Ed.

cipuæ utilitatis[2], quum inaruit[3], ad laxandas siccandasque fistulas, et intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Charta quæ fit ex ea[4], cremata, inter caustica[5] est. Cinis[6] ejus ex vino potus somnum facit : ipsa ex aqua imposita callum sanat.

1 LII. Ne in Ægypto quidem nascitur ebenus[1], ut docuimus : nec tractamus in medicina alienos orbes : non omittetur tamen propter miraculum. Scobem ejus oculis

2. *Præcipuæ utilitatis.* Diosc. I, 115 : Εὐχρηστεῖ δὲ εἰς τὴν ἐν ἰατρικῇ χρῆσιν πρὸς ἀναςόμωσιν συρίγγων, σκελετευθεῖσα διάβροχος, περιειλουμένου λίνου ἄχρι ξηρασίας. Στεγνουμένη γὰρ καὶ καθιεμένη ἐμπίπλαται ὑγρασίας, καὶ ἐξοιδοῦσα διανοίγει τὰς σύριγγας. « Præcipuæ in medicina utilitatis est, ad laxanda fistularum orificia, si arefacta fuerit, mox macerata liquore, lino fuerit obvoluta, donec inaruerit. Ita enim madida atque immissa, humore completur, et intumescendo fistulas aperit. » Hard.

3. *Quum inaruit.* Ad eum usum papyri caulem advectum Ægypto, jam exsuccum et aridum aqua mergebant, madefactumque et in oblongam cylindri formam arcte vinculo ligatum siccari permittebant ; deinde quum opus esset exsolutum fistulis indebant, ut intumescens earum os aperiret : qua ratione chirurgi nostra tempestate medullam Indici milii, gentianæ radicem, spongiam cera imbutam immittunt. Alexandro lib. I, problemate 93, papyrus σφαιρωθεῖσα alvo suppressa, balani modo subjicitur in sedem, ut diductis sedis musculis, fæces exeant. Σκελετευθεῖσαν ad recludendas fistulas Dioscorides poscit, id est, qua industria diximus, paratam, quo loco Marcellus et Cornarius legendum putant, σκελετευθεῖσαν, arefactam et siccatam ὡς σκελετόν. Guill.

4. *Charta quæ fit ex ea.* Dioscor. I, 115 : Papyrus usta, inquit, dum in cinerem redacta fuerit, depascentia hulcera cohibet ; id vero charta combusta melius efficit : Βελτίον δὲ ὁ χάρτης δρᾷ τὸ τοιοῦτο. Meminit hujus medicamenti, ἀπὸ τοῦ κεκαυμένου χάρτου, ad pudendorum affectus et hulcera Galen. κατὰ τόπ. IX, 8, p. 624. Et ad ἀχῶρες sanandos, hoc est, manantia capitis hulcera, « chartæ combustæ cinis cum aceto medetur, » inquit Theod. Prisc. I, 5, de achoribus. Hard.

5. *Caustica.* Καυςικὰ medicamenta sunt quæ adurendi et exedendi vim habent. Hard.

6. *Cinis.* Q. Seren. cap. LVI, de somno ægris adsciscendo, p. 160 : « Charta igitur, variis quam pinxit littera verbis, Uritur : inde cinis calido potatur in amni. » H.

LII. 1. *Ebenus.* Videtur esse *Diospyros Ebenaster* Kœnig. (*Diæc. octand.* gen. 2250 Pers. *Guiacanæ* Juss.) ; de quo conf. quæ dicta sunt lib. XII, cap. 8. Ed.

unice mederi dicunt; lignoque ad cotem trito cum passo, caliginem discutit. Ex aqua vero radice, albugines[2] oculorum. Item tussim, pari modo dracunculi radicis adjecto cum melle. Ebenum medici et inter erodentia assumunt.

LIII. Rhododendros[1] ne nomen quidem apud nos in- 1
venit latinum : rhododaphnen vocant, aut nerium. Mirum[2], folia ejus quadrupedum venenum esse, homini vero contra serpentes præsidium, ruta addita e vino pota. Pecus etiam, et capræ, si aquam biberint, in qua folia ea maduerint, mori dicuntur.

LIV. Nec rhus latinum nomen habet, quum in[1] usum 1
pluribus modis veniat. Nam et herba est silvestris[2], foliis myrti[3], cauliculis brevibus, quæ tineas[4] pellit : et frutex

2. *Albugines oculorum*. Diosc. I, 129. Hard.

LIII. 1. *Rhododendros ne nomen quidem apud nos invenit*. Nobis *Nerium Oleander*, de quo sæpius jam dictum; nostris vulgo *laurier-rose*. Ed.

2. *Mirum*. Vide quæ diximus lib. XVI, 33. Hard.

LIV. 1. *Quum in usum*. Quum in usu medicinæ pluribus rebus id nomen accommodetur : et frutici nimirum, fructuique Syriaco, de quo XIII, 13, et herbæ silvestri, quæ tineas pellit: et frutici coriario, de quo mox dicetur. Hard.

2. *Nam et herba est silvestris*. Chamelæagnus Dodonæi hæc est, pag. 768. Aliis rhus myrtifolia belgica, aliis myrtus Brabantica: Gallis *sumac*, *fustet*, *coriaire*. Vidimus in horto Regio. Viri docti hodie censent eamdem esse cum ea quam vulgo *thé* Sinarum vocant : neque ab ea vel forma, vel viribus discrepare. Vide commentarium Simonis Pauli, de abusu tabaci, et herbæ *thé*. H. — *Herba est silvestris*. Non herba, sed frutex. Ῥοῦς Theophrast. Histor. III, 18 ; ubi egregie describuntur folia pinnata, villosa ; inflorescentia, fructus et usus ad rem coriariam. Ῥοῦς βυρσοδεψική Dioscor. I, 147 : nobis *Rhus Coriaria* (*Pentand. trigyn.* gen. 726 Pers. *Terebinthac.* Juss.); habitat in Europa australi, Palæstina et Syria. Omnino diversum ab arbore quæ *The* vel *Tsia* Sinis Japonensibusque dicitur; nobis *Thea Bohea* seu *viridis* (*Polyand. monogyn.* gen. 1306 Pers. *Theac.* Juss.): habitat in China et Japonia. Ed.

3. *Foliis myrti*, *cauliculis brevibus*. His verbis describere Plinius videtur Rhun Monspessulanam, cujus historia traditur in silva universæ historiæ plantarum. Dal.

4. *Quæ tineas*. Et glires abigi, et pediculos necari ea scimus : nec serpentes in saltibus iis, in quibus ea frequens est, posuere cubilia. H. — *Quæ tineas pellit*. Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. « quæ venena et tineas. » Ed.

coriarius[5] appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali: cujus aridis foliis, ut malicorio, coria perficiuntur. Medici autem rhoicis utuntur[6] ad contusa; item[7] cœliacos, et sedis hulcera, aut quæ phagedænas vocant, trita cum melle, et illita cum aceto. Decoctum eorum instillatur auribus[8] purulentis. Fit et stomatice[9] decoctis ramis ad eadem, quæ ex moris: sed efficacior admixto alumine. Illinitur eadem hydropicorum tumori[10].

1 LV. Rhus, qui erythros appellatur[1], semen est hujus fruticis. Vim habet adstringendi[2] refrigerandique. Aspergitur pro sale[3] obsoniis. Alvos solvit[4], omnesque carnes cum silphio suaviores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle : asperitati linguæ[5], percussis, lividis,

5. *Et frutex coriarius.* Hoc est, quo coria perficiuntur, ut est alias dictum sæpius. Hæc rhus myrtifolia Lobelii, in Advv. pag. 412, quam et nos in Regio horto vidimus. Hard.

6. *Rhoicis utuntur.* Subintelligitur, foliis : rhois illius videlicet quæ Syriaca dicitur, expedita a nobis lib. XIII, cap. 13, non myrtifoliæ. Hard.

7. *Item cœliacos.* Diosc. I, 147. Monspelii, ubi rhus ille fruticat, panem conficiunt ex jure hujus seminis, et farina, ad dysenteriam accommodatissimum. Hard.

8. *Instillatur auribus.* Diosc. loc. cit. Hard.

9. *Fit et stomatice decoctis ramis ad eadem, quæ ex moris.* De stomatice, quæ fit ex moris, ejusque dotibus, dictum est, XXIII 71. Hard.

10. *Tumori.* Sic et Chiffl. Gron. et Al. *tumoribus.* Ed.

LV. 1. *Rhus, qui erythros appellatur.* Prius legebatur : « Rhus, quæ erythros appellatur, frutex est : et hujus fruticis semen vim habet, etc. » Quæ lectio Dalecampium impulit, ut Plinium diceret rhum erythron a rhoe coriariorum, ceu diversos frutices, inepte discriminare. Sed librariorum ille, non Plinii omnis error est. Quid ille senserit, scripseritque, sincera scriptura exhibet, quam totidem syllabis apicibusque repræsentant, quot sunt in Reg. 2 codice. Et sane si fruticem diversum putaret, formam, ut solet, ob oculos poneret : neque tantum fruticem esse admoneret, quæ ipsi cum rhoe altero communis appellatio est. Sed de semine ejus fruticis, non de toto frutice agit. Hard.

2. *Adstringendi refrigerandique.* Conf. Galen. de Fac. simpl. VIII, p. 225. Hard.

3. *Aspergitur pro sale.* Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Alvos solvit.* Marc. Emp. cap. XXVII, p. 191. Hard.

5. *Asperitati linguæ*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

desquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem celerrime perducit: et feminarum abundantiam[6] sistit cibo.

LVI. Alia res[1] erythrodanus, quam aliqui ereuthoda- 1
num vocant, nos rubiam[2], qua tinguntur lanæ, pellesque perficiuntur: in medicina urinam[3] ciet: morbum[4] regium sanat ex aqua mulsa, et lichenas ex aceto illita: et ischiadicos, et paralyticos[5], ita ut bibentes laventur quotidie. Radix semenque trahunt menses[6], alvum sistunt, et collectiones discutiunt. Contra[7] serpentes rami cum foliis imponuntur[8]. Folia et capillum inficiunt[9]. Invenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adalligatus spectetur tantum.

6. *Et feminarum abundantiam.* Diosc. loc. cit. Καὶ λευκὸν ῥοῦν ἵστησιν. Hard.

LVI. 1. *Alia res erythrodanus*, etc. Alia nimirum ab erythro rhoe, cum quo nominis aliquam cognationem habet. Cæl. Aurel. Chron. III, 5: « Rubea, quam Græci erythrodanon vocant. » Vide et Diosc. III, 160. Galli vocant, *garance*. Hard. — *Res*. Gronov. et Al. ante Hard. *est*. Ed.

2. *Rubiam*. Nobis eodem nomine *Rubia tinctorum* (*Tetrand. monogyn.* gen. 244 Pers. *Rubiac.* Juss.); habitat sponte Monspelii, in Italia, etc. Græcis auctoribus ἐρυθρόδανος, quanquam alia eodem nomine planta occurrit apud Theophr. Histor. IX, 14, foliis ederaceis, sed rotundioribus, de qua certi aliquid definire non posse testatur Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, pag. 81. Conf. etiam Plinium, lib. XIX, cap. 17. Ed.

3. *Urinam ciet*. Dioscorid. loc. supra citat. Hard.

4. *Morbum regium sanat ex aqua mulsa, et lichenas*, etc. Dioscor. loc. cit. Ἰκτερικοῖς μετὰ μελικράτου πινομένη βοηθεῖ.. Plinius quoque Valer. II, 59. Q. Seren. cap. LIX, de morbo regio, pag. 161: « Huic rubia ex mulsa fertur conducere lympha. » Hard.

5. *Et paralyticos*. Diosc. loc. cit. Ἰσχιαδικοῖς τε καὶ παραλελυμένοις, et Gal. de Fac. simpl. med. VI, p. 175. Sic etiam Marcell. Emp. cap. XXV, pag. 174; Plin. Valer. II, 45, et Q. Seren. c. de ischia, et articulari morbo. Hard.

6. *Trahunt menses*, etc. Dioscor. loc. cit. totidem verbis, et Galen. loc. cit. post Hippocr. de Natur. mul. text. 29, pag. 379. Hard.

7. *Contra serpentes*, etc. Dioscor. loc. citat. Hard.

8. *Rami cum foliis imponuntur.* Succus cum foliis bibitur: Θηριοδήκτοις βοηθεῖ χυλὸς μετὰ τῶν φύλλων ποθείς. Plinius legisse videtur, βοηθεῖ καυλὸς μετὰ φύλλων ἐπιτεθείς.

9. *Folia et capillum inficiunt.* Sic etiam Chiffl. *tingunt* Gron. et libb. ante Hard. vulgg. Ed.

1 LVII. Distat ab eo, qui alysson [1] vocatur, foliis tantu et ramis minoribus : nomen accepit, quod a cane morso rabiem sentire non patitur [3], potus ex aceto adallig tusque. Mirum est quod additur [4], saniem conspecto o nino frutice eo siccari.

LVII. 1. *Distat ab eo, qui alysson.* Nec Galeni istud, nec Dioscoridis ἄλυσσον, etsi eadem utrobique originatio nominis, et geminæ vires. Neutrum enim ex iis folia habet, ramosque rubiæ, seu erythrodano pares. H. — *Alysson... foliis tantum et ramis minoribus*. Plinianum alyssum Broterio est Rubia silvestris lævis, C. Bauh. quæ mera *Rubiæ tinctorum* varietas, de qua sup. cap. egimus. Ἄλυσσον Dioscor. III, 105, judice Sprengelio, eodem nomine est *Alyssum alpestre* (*Tetradynam. silicul.* gen. 1559 Pers. *Crucifer.* Juss.), licet Fab. Columnæ idem videatur cum *Veronica arvensi* aut *montana*. Ἄλυσσον vero Galen. Antid. II, 11, doctissimo viro est *Marrubium Alyssum* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1394 Pers. *Labiat.* Juss.). Conf. Histor. Rei herb. tom. I, p. 131 et 182. Ed.

2. *Morsos.* Gronov. et Al. ante Hard. *commorsos.* Ed.

3. *Rabiem sentire non patitur.* Et de suo pariter alysso id Dioscor. III, 105 : Ἀπὸ τοῦ λύσσαν κυνὸς ἰᾶσθαι. Hard.

4. *Mirum est quod additur.* Plutarchus tertio Symposiacon scribit alysson, si manu teneatur, vel omnino aspiciatur, singultu liberare : quo loco pro λυγμοῦ quidam legendum putant λύσσης. Est apud Pausaniam in Arcadicis Alysson fons, oppido Cinæthensium vicinus, cujus aqua potu sanat a cane rabioso commorsos. Alysson hoc Plini Dioscoridis historiæ nihil conv nit, ut ii prorsus rejiciendi s sint, qui alysson Plinii, herbari rum asperulam esse putant. Aly son Galeno est folio prasii, flo cyaneo, lib. II, de Antidotis. Da — *Saniem conspecto omnino fruti eo siccari.* Pus videlicet quod i hulcere est, a morsu canis. De s nie quæ fluat ab hulcere ex mors canis nunc agi, commonstrat ip per se orationis series. Et *sanie* quidem, et *siccari*, præ se feru MSS. omnia exemplaria : præte Reg. 2, in quo *insaniam* manifest errore legitur : quid enim est, *in saniam siccari?* Non placet tame Saraceno ea lectio, sed *singultum*, non *saniem* : moxque *sanari* non *siccari* scribi contendit oportere in nott. ad Dioscorid. Plinii porro sic refingendi mentem Dioscorides primum injecit. Sic enim ille, III, 105, de alysso : Ταύτης τὸ ἀφέψημα πο- θὲν, λυγμοὺς τοὺς δίχα πυρετοῦ λύει, καὶ κρατηθὲν δὲ ἢ ὀσφρανθὲν, τὸ αὐτὸ δρᾷ. « Hujus decoctum potu solvit singultus, qui sunt citra febrem: idem præstat, si teneatur, vel o fiat. » Mox etiam Plutarch. Sym III, ubi in eodem argumento h bitat : Τὴν δὲ ἄλυσσον καλουμέν βοτάνην, καὶ λαβόντες εἰς τὴν χε μόνον, οἱ δὲ καὶ προσβλέψαντες, ἀπ λάττονται λυγμοῦ. Sed quidquid demum scripsere, nec dici a Pl nio necesse est omnia ea quæ i

LVIII. Tingentibus et radicula lanas præparat, quam 1
struthion[1] a Græcis vocari diximus. Medetur morbo regio
et ipsa decocto ejus poto[2], item pectoris vitiis. Urinam
ciet[3], alvum solvit, et vulvas purgat. Quamobrem aureum
poculum medici vocant. Ea et ex melle prodest magnifice
ad tussim[4], orthopnœæ cochlearis mensura. Cum polenta
vero et aceto lepras[5] tollit. Eadem cum panace et capparis
radice calculos frangit[6], pellitque. Panos discutit[7], cum
farina hordeacea et vino decocta. Miscetur[8] et malagmatis,
et collyriis, claritatis causa : sternutamento[9] utilis inter
pauca : lieni quoque ac jocineri. Eadem pota denarii unius
pondere ex mulsa aqua, suspiriosos sanat. Sic et pleuri- 2
ticos[10], et omnes lateris dolores, apocyni semen ex aqua.
Frutex est folio ederæ[11], molliore tamen, et minus longis

commemorarint : nec tractare nefas miraculum naturæ aliquod, quod illi non attigerint. Hard.

LVIII. 1. *Struthion.* Nobis *Gypsophila Struthium*, de qua jam nobis est dictum. Conf. sup. lib. XIX, cap. 18. Ed.

2. *Decocto ejus poto.* Gronov. et Al. ante Hard. « decocti ejus potu. » Ed.

3. *Urinam ciet.* Hæc pariter Dioscor. II, 193. Hard.

4. *Ad tussim.* Totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

5. *Lepras.* Dioscorid. loc. citat.

6. *Calculos frangit.* Dioscor. ad verbum l. c. Hard.

7. *Panos discutit.* Diosc. loc. cit. Λαπάσσει καὶ τὰ φύματα σὺν ἀλεύρῳ κριθίνῳ, καὶ οἴνῳ ἑψηθέν. Hard.

8. *Miscetur et malagmatis.* Diosc. loc. cit. Μίγνυται δὲ καὶ κολλυρίοις ὀξυδερκέσι, καὶ μαλάγμασι. « Miscetur et collyriis ad oculorum claritatem, et malagmatis. » Hard.

9. *Sternutamento.* Gronov. et Al. *ad sternutamenta.* Ed.

10. *Sic et pleuriticos.* Hoc est, ex aqua mulsa pota unius denarii pondere. Sic MSS. omnes, editique libri. An igitur ἀπόκυνον Galeni, de Fac. simpl. med. VI, pag. 15, quod ait esse homini quoque venenum, ἔςι δὲ ἀνθρώπων δηλητήριον, nihil a Plinio discrepet : an legendum hic potius, « sic et pleuriticos, et omnes lateris dolores semen ex aqua : » ut ad radiculam, de qua proxime antea legitur, ista referantur : mox « Apocynon frutex est, etc. » quod jam visum est non nemini satius : amplius considerandum censeo. H. — *Sic et pleuriticos*, etc. Hæc cum superius dictis Broterius junxit, ex editione principe; et deinde *Apocynum frutex est*, etc. Ed.

11. *Frutex est folio ederæ.* Totidem verbis describitur a Dioscoride, IV, 81 : Ἀπόκυνον, οἱ δὲ κυνάγχον, ἐτc. Pingitur a Dodonæo,

viticulis[12], semine[13] acuto, diviso[14], lanuginoso, gravi[15] odore. Canes[16] et omnes quadrupedes necat in cibo datum.

1 LIX. Est et rosmarinum[1]. Duo genera ejus. Alterum sterile, alterum cui et caulis, et semen resinaceum, quod cachrys vocatur[2]. Foliis odor thuris[3]. Radix[4] vulnera sanat viridis imposita, et sedis procidentia, condylomata, et hæmorrhoidas. Succus et fruticis, et radicis morbum[5] regium, et ea quæ repurganda sunt. Oculorum aciem[6] exacuit.

Periplocæ prioris nomine, p. 403; et a Clusio Histor. Rar. plant. I, p. 125, quo apocynum tertium latifolium appellatur. H. — *Apocynum*. Nobis *Periploca angustifolia* (*Pent. monogyn.* gen. 623 Pers. *Apocyn.* Juss.); habitat in Atlante et Syria. Conf. Desfont. Fl. Atlant. tom. I, p. 209. Canes ab ea trucidari expertus est Anguillara p. 274. Ed.

12. *Viticulis*. Virgultis, cauliculis, sarmentis. Hard.

13. *Semine*. Semine acuto, in siliqua fabarum instar discreto, molli intus, candidaque lanugine, quæ tomento similis, incluso. H.

14. *Diviso*. Omissum hoc verbum in Hard. ex cæteris editt. restituimus. Ed.

15. *Gravi odore*. Dioscor. loc. cit. φύλλα βαρύοσμα. Hard.

16. *Canes et omnes quadrupedes*. Dioscorid. loc. citat. Hard.

LIX. 1. *Est et rosmarinum*. Λιβανωτὶς est Dioscoridis, III, 87, a quo hæc duo pariter genera totidem verbis delineantur. Hard.

2. *Cachrys vocatur*. Diosc. loc. cit. Κάγχρυς, et Apuleio *canchrys*. Theophrast. qui similia tradit Hist. IX, 12, Κάχρυς. H. — *Rosmarinum* Λιβανωτὶς Dioscorid. loc. sup. laud. ἧς τὰ φύλλα μαράθρῳ ὅμοια, nobis est *Cachrys Libanotis* (*Pentand. digyn.* gen. 691 Pers. *Umbellifer.* Juss.); habitat in Sicilia. Λιβανωτὶς ἑτέρα ibid. judice Sprengelio, est *Laserpitium Libanotis* (*Pentand. digyn.* gen. 693 Pers. *Umbellifer.* Juss.); habitat in Italia. Libanotis vero coronaria, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσι ῥοσμαρίνουν, Diosc. III, 89, est *Rosmarinus* nostras *officinalis* (*Diand. monogyn.* gen. 63 Pers. *Labiat.* Juss.), vulgo *romarin*. Ed.

3. *Foliis odor thuris*. Dioscorid. loc. citat. Φύλλα δὲ... εὐώδη. At de radice mox: Ῥίζα δὲ... ὄζουσα λιβάνου. Sic Theophrast. Hist. IX, 12: Ῥίζαν δὲ μεγάλην, καὶ παχεῖαν, λευκήν, ὄζουσαν ὥσπερ λιβανωτοῦ. Idcirco teste Apuleio de Virt. herb. cap. LXXIX, de rosmarino, « antequam thus sciretur, hac herba homines deos placabant. » Hard.

4. *Radix*. Herbæ ipsi Dioscorid. has vires adscribit: ἡ πόα καταπλασθεῖσα λεῖα, etc. At Theophrast. loc. cit. radici: Χρησίμη δὲ ἡ μὲν ῥίζα, πρός τε τὰ ἕλκη. Hard.

5. *Morbum regium*, etc. Hoc vero Dioscorid. loc. cit. poto semini: idem cap. 89, decocto radicis adjudicat. Hard.

6. *Oculorum aciem exacuit*. Dioscor. loc. cit. Ὁ δὲ χυλὸς τῆς ῥίζης

Semen[7] ad vetera pectoris vitia datur potui : et ad vulvas[8] cum vino et pipere. Menses adjuvat[9] : podagris illinitur cum ærina[10] farina. Purgat[11] etiam lentigines, et quæ excalfacienda sunt, aut quum sudor quærendus, illitum : item convulsis. Auget et lac[12] in vino potum : item radix. Ipsa herba strumis[13] cum aceto illinitur : ad tussim[14] cum melle prodest.

LX. Cachrys multa genera habet, ut diximus[1]. Sed 1
hæc, quæ ex rore supra dicto[2] nascitur, si fricetur, resinosa est. Adversatur venenis et venenatis, præterquam anguibus. Sudores movet, tormina discutit, lactis ubertatem facit.

LXI. Herba Sabina, brathy appellata[1] a Græcis, duo- 1

καὶ τῆς πόας, ὀξυδερκὴς, μιγνύμενος μέλιτι, καὶ ἐγχριόμενος. Galen. item de Fac. simpl. med. VII, p. 203, et Apuleius cap. LXXIX, tit. 7. H.

7. *Semen ad vetera pectoris vitia.* Dioscorid. loc. citat. Hard.

8. *Et ad vulvas.* An Plinius hoc loco ex Dioscoride : an, quod verius puto, ex Plinio Dioscorides emendandus sit, eruditi dijudicent. Scripsit ille III, 87, de libanotide, seu roremarino : Ὁ δὲ καρπὸς πινόμενος... βοηθεῖ... ἰκτερικοῖς τε, μετὰ πεπέρεως καὶ οἴνου διδόμενος. « Semen potum... auxiliatur ictericis, hoc est, regio morbo laborantibus, cum pipere de vino exhibitum. » Legisse Plinium ὑστερικαῖς, non ἰκτερικοῖς plane apparet : hoc est, « mulieres vulvæ malo opportunas : » non *morbum arquatum*, seu *regium*. Hard.

9. *Menses adjuvat.* Dioscor. loc. cit. De radice hoc Theophr. loc. cit. Hard.

10. *Ær. farina.* Hoc est, loliacea. loc. cit. Ποδάγραις τε καταπλασσόμενος λεῖος σὺν αἰρίνῳ ἀλεύρῳ καὶ ὄξει. Frustra igitur *ervina* hic nonnulli reponunt. Hard.

11. *Purgat.* Ἀλφούς τε σμήχει. Diosc. loc. cit. Hard.

12. *Auget et lac.* Hoc de semine, seu fructu, pariter habet Theophr. loc. cit. Hard.

13. *Strumis.* Dioscorid. loc. cit. Καὶ χοιράδας συμπέπτει. Hard.

14. *Ad tussim.* Apul. c. LXXIX, tit. 5 : « ad tussim : Herbam rosmarinum cum piperis granis centum, mellis unciis duabus teres, et facies pastillos, et dabis unum mane et unum sero, quum dormitum vadit, tussim sedat. » Hard.

LX. 1. *Diximus.* Lib. nempe XVI, cap. 11. Hard.

2. *Ex rore supra dicto.* Hoc est, e rosmarino, sive libanotide, de quo proximo cap. dictum est. Hanc libanotidem cachryferam adversus serpentes et scorpiones commendat Nicander in Theriac. pag. 60 : Ἄμμιγα καγχρυφόρῳ λιβανώτιδι. H.

LXI. 1. *Sabina, brathy appellata.*

rum generum est : altera tamarici similis folio, altera cupresso. Quare quidam Creticam cupressum[2] dixerunt. A multis in suffitus[3] pro thure assumitur[4] : in medicamentis[5] vero duplicato pondere eosdem effectus habere, quos cinnamum, traditur. Collectiones minuit[6], et nomas compescit. Illita hulcera purgat[7]. Partus emortuos[8] apposita extrahit, et suffitu. Illinitur igni sacro[9] et carbunculis. Cum melle et vino pota, regio morbo[10] medetur. Galli-

Dioscorid. I, 104 : Βράθυς, ἔνιοι βάραθρον καλοῦσι. Ἔστι δὲ τούτου εἴδη δύο· τὸ μὲν γάρ ἐστι τοῖς φύλλοις ὅμοιον κυπαρίσσῳ... τὸ δὲ ἕτερον μυρίκῃ, etc. Sic et Oribas. XI, p. 193. Diversa hæc ab arbore peregrina brato, de qua XII, 39. Nunc *sabine* et *savinier* Galli vocant. Myricæ seu tamaricis folio pingitur a Matthiolo in Dioscor. I, p. 124, sine baccis illa quidem, seu sterilis. Altera cupressi folio, sive baccifera, a Lobelio in Advv. p. 447. Utraque visa nobis in horto Regio. H. — *Sabina*. Servat nomen : *Juniperus Sabina* (*Diœc. monadelph.* gen. 2286 Pers. *Conifer.* Juss.) : variat foliis cupressinis aut tamariscinis. Habitat in Lusitania, Italia, etc. Ed.

2. *Creticam cupressum*. Sabinam cupressum nominat Apuleius, cap. LXXXV. Neophytus in glossis Iatricis : Βραθὺ, κυπάρισσος Κρητικός. H.

3. *A multis in suffitus*. Dioscor. et Orib. ll. cc. Hesychius : Βραθὺ, πόα τις θεοῖς θυομένη. Ovid. Fast. I, 341, de vetustioris ævi moribus : « Thura nec Euphrates, nec miserat India costum, Nec fuerant rubri cognita fila croci. Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis, Et non exiguo laurus adusta sono. »

4. *Pro thure assumitur*. Virgilius in Culice, v. 403 : « Herbaque thuris opes priscis imitata Sabina. » Conf. D. Fée, *Flore de Virg.* tom. VIII, p. CXLVII ed. nost. Ed.

5. *In medicamentis*, etc. Hæc totidem verbis Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 165. Hard.

6. *Collectiones minuit*. Dioscorid. pariter loc. cit. Τὰ φύλλα ἵστησιν νομὰς, καὶ φλεγμονὰς καταπλαττόμενα πραΰνει. Hard.

7. *Hulcera purgat*. Dioscorid. et Galen. ll. cc. Hard.

8. *Partus emortuos*. Dioscor. loc. cit. « Et vivos necat, et mortuos extrahit, » καὶ τὰ ζῶντα τῶν ἐμβρύων διαφθείρει, τὰ νεκρὰ δὲ ἐκβάλλει, inquit Galen. loc. cit. Hard.

9. *Illinitur igni sacro et carbunculis*. Aliter, ut opinor, distinguenda verba et scribenda : « Illinitur igni sacro et carbunculis ex vino. Cum melle pota regio morbo medetur. » Dioscorid. lib. I, cap. de herba sabina. Pint. — *Illinitur*. Plin. Val. III, 30 et 34. Hard.

10. *Regio morbo*. Plin. Valer. II, 59 : « Regio morbo pellendo : herba sabina, quæ habet folia quasi cupressus, trita ex vino potui datur. » Apul. cap. LXXXV, t. 1 : « Ad morbum regium. . . Herba Sabina

nacei[11] generis pituitas fumo ejus herbæ sanari tradunt.

LXII. Similis herbæ huic Sabinæ est selago[1] appellata. 1
Legitur sine ferro[2] dextra manu per tunicam, qua sinistra exuitur velut a furante, candida veste vestito, pureque lotis nudis pedibus, sacro facto prius quam legatur, pane vinoque[3]. Fertur in mappa nova. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, et contra omnia oculorum vitia fumum ejus prodesse.

LXIII. Iidem samolum[1] herbam nominavere nascen- 1
tem in humidis : et hanc sinistra manu legi a jejunis contra morbos suum boumque, nec respicere legentem : nec alibi, quam in canali, deponere, ibique conterere poturis.

LXIV. Gummium genera diximus[1]. Ex his majores 1
effectus melioris cujusque erunt. Dentibus inutiles sunt. Sanguinem coagulant, et ideo rejicientibus[2] sanguinem

cum melle et vino pota auriginem discutit, etc. - Hard.

11. *Gallinacei.* Vide quæ diximus X, 78. Hard.

LXII. 1. *Selago appellata.* Herbariis hodie incognita. Nic. Choanus, Histor. Delphin. II, pag. 90, existimat esse chamæpeucen, de qua dicemus cap. 86. H. — *Selago.* Quibusdam *Camphorosma monspeliaca* (*Tetrand. monogyn.* gen. 326 Pers. *Atriplic.* Juss.); vulgo *camphrée.* Nobis eodem nomine : *Lycopodium Selago* (*Crypt.* Linn. *Musc. spur.* Juss.). Habitat in Europæ juniperetis. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 206. Planta heroica Linnæo, contra hydropises et phthiriases commendata. Mater. med. pag. 275, ed. Schreber. Chamæpeuce, de qua Noster inf. c. 86, est *Stæhelina Chamæpeuce;* de ea dicemus suo loco. Ed.

2. *Legitur sine ferro dextra,* etc. Hinc discere est, quam superstitiosa fuerit Druidarum doctrina. Brot.

3. *Pane vinoq.* Forte, *thure vinoque.* Gr. — *Pane.* Ita MSS. omnes.

LXIII. 1. *Samolum.* Sic etiam in Indice. At hoc loco MSS. quidam *samosum* habent. Bononiensibus *samiolo,* teste Anguillara P. XI, pag. 197; nostris *pulsatilla* dicitur. Pingitur a Dodonæo, pag. 430. H. — Anguillaræ est *Anemone Pulsatilla* (*Polyand. polygyn.* gen. 1356 Pers. *Ranunculac.* Juss.); habitat in campis silvestribus collibusque. Mavult tamen Sprengelius referre ad *Samolum Valerandi* (*Pentand. monogyn.* gen. 388 Pers. *Lysimach.* Juss.); habitat in paludosis, maritimis, salsosis locis per totum terrarum orbem. Ed.

LXIV. 1. *Gummium genera diximus.* Lib. XIII, cap. 20. In MSS. *cummium.* Veteres *cummim* dixere, femineo genere : ut diximus XIII, 20. Hard.

2. *Rejicientibus.* Plin. Val. I, 64,

prosunt: item ambustis, arteriæ vitiis[3]. Inutilem urinam cient, amaritudines hebetant[4] adstrictis cæteris[5]. Quæ ex amygdala amara est, spissandique[6] viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Præponuntur[7] autem prunorum, et cerasorum, ac vitium. Siccant illitæ et adstringunt: ex aceto vero infantium lichenas sanant. Prosunt et tussi veteri, quatuor obolis in mixto potis[8]. Creduntur et colorem gratiorem facere, ciborumque appetentiam, et calculosis[9] prodesse cum passo potæ. Oculorum et vulnerum utilitatibus[10] maxime conveniunt.

1 LXV. Spinæ Ægyptiæ[1], sive (XII.) Arabicæ, laudes in

cui lemma inscriptum, « Sanguinem rejicientium curatio : Gummi optimum, inquit, cum vino solvitur, et datur : et si fieri potest, gummi ex amygdalis sit. » Iterumque cap. 66, cui titulus : « Ad eos qui sanguinem de stomacho vel vena satis emittunt : Gummi optimum in ore solvatur : sic paulatim glutiatur : multoque melius, si id amygdalinum fuerit. » Ita fere etiam Marcell. Empir. cap. XVI, pag. 120. Hard.

3. *Arteriæ vitiis*. Galen. de Fac. simpl. med. VII, 193 : Τραχυτήτων ἰατικὴ, « medetur asperitatibus, » faucium scilicet. Hard.

4. *Amaritudines hebetant*. Medicamentorum acrimoniam hebetat, quibus admiscetur. Dioscorid. de gummi Ægyptiæ spinæ. Dal.

5. *Adstrictis*. Cæteris conglutinatis, spissatisque humoribus. H.

6. *Spissandique viribus*, etc. Dioscor. adstringendi I, 176 : Τὸ δὲ κόμμι αὐτῆς ςύφει καὶ θερμαίνει, καὶ βοηθεῖ πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν πινόμενον. « Gummi ex amygdala adstringit, calfacit, et contra sanguinis rejectionem potum auxilio est. » Hard.

7. *Præponuntur*. De his gummium generibus diximus l. XIII, 20. Hard.

8. *In mixto potis*. Ita enim MSS. Forte sincerius, *in musto*. Hard.

9. *Et calculosis*. His cerasorum in primis gummi prodesse scribit Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 189. Hard.

10. *Utilitatibus*. In MSS. Regg. et edit. princ. *vulnerum inutilitatibus*. Brot.

LXV. 1. *Spinæ ægyptiæ, sive arabicæ, laudes*, etc. Acacia est, seu spina ægyptia, cujus iconem exhibet Clusius Histor. Rar. plant. II, pag. 161, et Bellonius Obs. I, 56. Et nunc in Gallia provenit : sed propter soli cælique mutationem ab ægyptiaca degener. — *Spinæ*. Divulsa hæc ad hunc diem sententia, distractaque in partes duas, impeditum habet intellectum. Sic enim legebatur : « e spina ægyptia, » quæ verba superiori adnectebantur lectioni. Mox ducto a sequentibus verbis initio capitis alterius, « Spi-

odorum loco diximus : et ipsa spissat stringitque distillationes[2] omnes, et sanguinis exscreationes, mensiumque abundantiam, etiamnum radice valentior.

LXVI. Spinæ albæ semen[1] contra scorpiones auxiliatur. 1
Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion vocant[2], minoribus multo foliis, aculeatis[3] per extremitates, et araneosa la-

næ arabicæ laudes, etc. » quod incogitanter et oblivione scriptum a Plinio Dalecampius exclamat. At sinceram esse, quam repræsentamus, scripturam, vel ex ipso hujus loci indice perspicuum est : sic enim habet, « spina ægyptia, sive arabica. » Et suffragatur etiam Galen. de Fac. simpl. med. VI, 17, pag. 152 : Ἄκανθος Αἰγυπτία· ἔνιοι δὲ Ἀραβικὴν ὀνομάζουσιν. H. — Spinæ Ægyptiæ duplex Theophrasto genus, candidum et nigrum : nobis *Acacia Senegal* et *A. arabica* (*Monadelph. polyand.* gen. 1655 Pers. sub *Mimosa. Leguminos.* Juss.); conf. lib. XIII, cap. 19, not. 1. Ed.

2. *Spissat stringitque distillationes.* Dioscor. V, 15 : Ἄκανθα Ἀραβικὴ ἐοικυῖα τὴν φύσιν εἶναι δοκεῖ τῇ λευκῇ ἀκάνθῃ, στύφουσα· καὶ πρὸς ῥοῦν γυναικεῖον, καὶ πρὸς ἀναγωγὴν αἵματος, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ῥευματισμοὺς, ἡ ῥίζα παραπλησίως εὐθετεῖ. « Spina arabica natura spinæ albæ similis esse creditur : siquidem adstringit : et ad fluxum muliebrem, sanguinis rejectionem, cæterasque fluxiones radix simili modo valet. » Galen. quoque de Fac. simpl. med. VI : Στυπτικωτέρα δὲ καὶ ξηραντικωτέρα τὴν δύναμίν ἐστι. Ex ea spina gummi fit, laudatum jam ante a Plinio, XIII, 20; quod *gummi acanthinum* Celsus vocat V, 2, atque inter ea adnumerat, quæ vulnus glutinent. Hard.

LXVI. 1. *Spinæ albæ semen.* Dioscor. III, 14. H. — Nobis est *Carduus Leucographus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. *Cynaroceph.* Juss.); habitat in Gallia, Italia. Describit hoc nomine Anguillara, pag. 143, plantam ex Umbria et Sclavonia oriundam, quæ Sprengelio *Carthamus cæruleus* esse videtur. Ed.

2. *Græci acanthion vocant.* Dioscor. III, 18 : Ἀκάνθιον ἐμφερῆ τὰ φύλλα ἔχει τῇ λευκῇ ἀκάνθῃ· ἐπ' ἄκρῳ δὲ ἀκανθώδεις ἐξοχὰς, καθ' ἃς ἀραχνοειδής ἐστι χνοῦς τοῦ συλλεγομένου, etc. « Acanthium folia gerit spinæ albæ similia, in summo vero aculeatas eminentias, araneosa lanugine obductas, e qua collecta vestes bombycinis similes fieri aiunt. » Ignota hæc nobis, ut et Aloisio Anguillaræ, ipso fatente, P. VIII, p. 148. H. — *Acanthion.* Nobis est *Onopordon Acanthium* (*Syngenes. æqual.* gen. 1800 Pers. *Cynaroceph.* Juss.); habitat in ruderatis et collibus. Cf. Histor. Rei herb. tom. I, pag. 186. Ed.

3. *Aculeatis.* Dioscor. loc. citat. ἐπ' ἄκρῳ δὲ ἀκανθώδεις ἐξοχὰς, in *summitate eminentias aculeatas*, quales nimirum cernimus in carduis, et congeneribus acanthi spinis, quæ summum capitulum floris in-

nugine obductis : qua collecta, etiam vestes[4] quæda bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel[5] radic ad remedia opisthotoni bibuntur.

1 LXVII. Est et acacia e spina[1]. Fit in Ægypto[2] al nigraque arbore, item viridi, sed longe melior e priorib. Fit et in Galatia tenerrima[3], spinosiore[4] arbore. Sem

star habent, qui quum senescit, in pappos lanuginosos abit. Verum Plinius non in summitate caulis ac spinæ, sed in foliorum extremis marginibus hanc lanuginem inesse ait, indeque depecti vesti texendæ, ut ex foliis arborum Sericarum fieri diximus, VI, 20. Quod ut in orientali acanthio verum sit (neque enim scire id certo licet), de nostro certe acanthio, quale in horto Regio contemplati sumus, pictum a Lobelio in Obss. pag. 476, accipi utique non potest. Hard.

4. *Etiam vestes.* Acanthinæ inde appellatæ : de quibus Vossium vide in Etym. verbo, *acanthium.* Hard.

5. *Folia vel radices*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

LXVII. 1. *Est et acacia e spina.* Ex ægyptia quidem, arabicaque spina, de qua cap. 65, quam esse acaciam Dioscoridis, I, 133, docuimus apertissime XIII, 19, sq. Sed et acaciæ nomen ei succo hæsit, qui ex ea arbore premeretur. Prius legebatur, *est et acaciæ spina*, litterulis *a* et *e* in unam perverse conflatis, perturbataque eam ob rem sententia. Acaciæ nomen inditum semini ipsi fructuique arboris, succoque qui inde exprimitur, scriptores plurimi contestantur. In quibus Auctor libri de Simpl. med. ad Pater. tom. XIII Opp. Galeni, pag. 984 : « Acacia fructus est arboris spinosæ, quæ maxime Ægypto nascitur : hic igitur fruc velut oliva exprimitur, et suc in sole siccatur, et in glebam re gitur, etc. » Galenus ipse de An dotis, I, 14, p. 899, ad hunc v siculum Andromachi senioris, e qui Neronis medicus fuit : Δάκρ εὖ μίσγεο βαλὼν κυανωπὸν ἀκάν Δηλοῖ γὰρ, inquit, τὴν ἐκ τῆς Αἰ πτίας ἀκάνθης γεννωμένην ἀκακί « Lacrymam misceto cæruleæ s næ. Innuit acaciam ex Ægyp spina factam. » H. — *Est et aca e spina.* De Acacia Veterum, Gummi nostrate Arabico, consu Excurs. VIII ad calc. huj. lib. E

2. *Fit in Ægypto.* Plin. XIII 19 : « Nec minus spina celebrat in eadem gente (Ægypto), dum xat nigra... candida facile putr scit, etc. » Qui color ei succo es Dioscorides attigit, loc. cit. nem ex fructu maturo, niger : subfulv ex immaturo. Quis color arboris præstantissimus, non expressit. Album nigrumque ægyptiacæ spinæ genus et Theophrastus agnoscit, Hist. IV, 3. Hard.

3. *Tenerrima.* Dioscor. item III, 132, acaciæ teneriores, τρυφερωτέρας, quæ fit in Galatia et Ponto. Brot. tamen ex Reg. cod. 2 et ed. principe, *deterrima;* in cod. Reg. 1, *teterrima.* Ed.

4. *Spinosiore.* Cui et acaciæ pa-

omnium lenticulæ simile[5] : minore est tantum et grano, et
folliculo. Colligitur autumno[6] : ante collectum nimio va-
lidius[7]. Spissatur succus ex folliculis aqua cælesti perfusis :
mox in pila[8] tusis exprimitur organis : tunc densatur
in sole[9] mortariis in pastillos. Fit[10] et ex foliis minus ef- 2
ficax. Ad coria perficienda semine pro galla utuntur. Fo-
liorum succus et Galaticæ[11] acaciæ nigerrimus improbatur :
item qui valde rufus[12]. Purpurea aut leucophæa[13], et quæ
facillime diluitur, vi summa ad spissandum refrigeran-
dumque est, oculorum medicamentis ante alias utiles. La-
vantur[14] in eos usus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis.

riter nomen est inditum. Describitur a Dioscor. loc. cit. Φύεται δὲ καὶ ἑτέρα ἀκακία ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ Πόντῳ παρεμφέρουσα τῇ Αἰγυπτίᾳ, ἐλάττων μέντοι παραπολὺ καὶ χαμαιζηλὸς, καὶ τρυφερωτέρα· περίπλεως δὲ ἀκάνθης σκολοπειδοῦς, etc. « Minor, quam ægyptiaca, dicitur, humilis, ac tenerior, aculeis vallorum in modum obsita. » H. — Acacia illa Pontica Dioscor. lib. I, cap. 133, nobis est *Spartium spinosum* (*Diadelph. decand.* gen. 1690 Pers. *Leguminos.* Juss.); habitat in Hispania, Italia, Barbaria, etc. et in Corsica illud invenit Anguillara p. 63. Conf. Alpin. Exot. XII. Ed.

5. *Lenticulæ simile.* Mole lenticulæ simile, siliquis inclusum. Σπέρμα ἐν θυλάκοις... ἔλαττον φακοῦ, inquit Dioscorid. de acacia Pontica : ἐν λοβοῖς, de Ægyptia. Hard.

6. *Colligitur autumno*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

7. *Nimio validius.* Quoniam fructus æstate immaturus acerbissimus est. Dalec.

8. *Mox in pila tusis.* Mox in mortario tusis folliculis, succus exprimitur machinis. De hac voce *organi* Vitruvium vide X, 1, quid nempe distet a machina : hæc pluribus operis, aut vi majore agitur : istud unius operæ prudenti tractu perficit, quod propositum est. H.

9. *Densatur in sole.* Dioscorid. loc. cit. Ξηραινόμενον ἐν σκιᾷ. Legit tamen et Oribasius, cum Plinio, ἐν ἡλίῳ, *in sole*. Hard.

10. *Fit.* Diosc. loc. cit. Hard.

11. *Galaticæ.* Gron. et Al. ante Hard. *Galactiacæ.* Ed.

12. *Qui valde rufus.* Quoniam acerbior est fructus e quo extrahitur. Dalec.

13. *Purpurea aut leucophæa.* Subintellige, acacia, seu succus arboris. Λευκόφαιος color fuscus est, hoc est, mixtus ex albo nigroque. H.

14. *Lavantur.* Dioscor. loc. cit. Πλύνεται δὲ καὶ εἰς τὰ ὀφθαλμικὰ... καὶ οὕτως ἀναλαμβάνεται εἰς τροχίσκους... Ὀπτᾶται δὲ ἐπ' ἀνθράκων ἐκφυσσωμένη. « Lavatur et ad oculorum medicamenta... atque ita in pastillos cogitur... Torretur et super carbonibus : igne follibus ventilato. » Hard.

Capillum tingunt[15]. Sanant[16] ignem sacrum, hulcera quæ serpunt, et humida vitia[17] corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abundantiam mensium in feminis sistunt, vulvamque, et sedem, procidentes. Item oculos, oris vitia, et genitalium.

1 LXVIII. (xiii.) Vulgaris quóque hæc spina[1], ex qua cortinæ[2] fulloniæ implentur, radicis[3] usus habet. Per Hispanias quidem multi, et inter odores, et ad unguenta utuntur[4] illa, aspalathum vocantes[5]. Est sine dubio hoc nomine spina silvestris[6] in Oriente, ut diximus, candida, magnitudine arboris justæ.

1 LXIX. Sed et frutex humilior[1], æque spinosus, in

15. *Capillum tingunt.* Dioscorid. de succo Ægyptiæ acaciæ : μελαίνει δὲ καὶ τρίχας. Hard.

16. *Sanant.* Reliqua deinceps exstant et apud Dioscor. loc. cit. qui has esse dotes Ægyptiæ acaciæ proprias innuit. Hard.

17. *Et humida vitia.* Hulcera, quæ sunt in humidis, ut dictum est, XXII, 19. Hard.

LXVIII. 1. *Vulgaris quoque hæc spina*, etc. Spinam fulloniam hic intelligo hippophæston, quemadmodum et lib. XVI, cap. ult. Dioscorides certe et hippophaes et hippophæston spinas esse fullonias tradidit. Dal. — *Vulgaris.* Hippophæston intelligit, qua de spina dicetur XXVII, 66. H. — ἱππόφαιστον Dioscorid. IV, 163; nobis *Cnicus stellatus* Willd. (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. sub *Carduo. Cynaroceph.* Juss.); habitat in Europa meridionali. Ed.

2. *Cortinæ.* Cortinæ eæ vasa sunt, in quibus foventur aqua calida, curantur, poliunturque vestes. In MSS. non *cortinæ*, sed *unæ* legitur : forte, *aneæ*, ut l. XXVII, cap. 66 : « Hippophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt aneæ fulloniæ, etc. » Hard.

3. *Radicis.* Radiculæ, qua diximus lanas lavari, utilitates repræsentat. De radicula, quæ lanis lavandis est utilis, diximus XIX, 18. H. — *Gypsophila Struthium.* Ed.

4. *Utuntur.* Utuntur spina vulgari, quam aspalathum, sed forma male, nuncupant. Hard.

5. *Aspalathum vocantes.* Oscitanter Plinius aspalathum orientalem alium esse putat, quam Rhodium. Dalec.

6. *Spina silvestris.* Nobis *Spartium aspalathoides* (*Diadelph. decand.* gen. 1690 Pers. *Leguminos.* Juss.); habitat in Barbaria. Conf. lib. XII, cap. 52. Ed.

LXIX. 1. *Sed et frutex h.* Aspalathi quoque nomine donatus, etiam a Dioscoride, a quo describitur, I, 19; diversus ab eo, quem dixit Plinius, XII, 52, assurgere in magnitudinem arboris modicæ. Officinæ retinent nomen, *l'aspalathe.*

Nisyro, et Rhodiorum [2] insulis, quem alii erysisceptrum, alii adipsatheon, sive diacheton [3] vocant. Optimus [4], qui

Vis ligno eadem quæ aloes. Describitur a Charasio, in Pharm. pag. 382. In insula Rhodo nasci ait Anguillara pag. 36, et aloe Rhodinum appellari. Ruellius, lignum Rhodium vocat, de Nat. stirpium, I, pag. 113. Hard.

2. *In Nisyro, et Rhodiorum.* Dioscor. I, 19: Ἀσπάλαθος, οἱ δὲ ἐρυσίσκηπτρον, θάμνος ἐστὶ ξυλώδης, ἀκάνθας πολλὰς κεκτημένος, γεννώμενος... ἐν Νισύρῳ, καὶ Ῥόδῳ, etc. H. — Aspalathus res est prorsus ignota in officinis nostris; et si quæ sub aspalathi nomine lignea frusta occurrant, dissimilia omnino inter se, diversæque originis videntur. Nec mirum, quum Veteres etiam de hoc ligno dissentiant. Dioscorides enim aspalathum dicit esse fruticem lignosum, spinis crebris aculeatum, nascentem in Nisyro, etc. caulisque lignum in usu eligendum præcipit, cujus cortex detrahendus est. Galenus vero, de antid. megma hedychroum describendo, aspalathi corticem expostulat: et in vocabulorum Hippocrat. interpretatione, μέλαιναν ῥίζαν, aspalathi aromatici radicem vertit: unde illi aspalathus videtur esse radicis cortex. Plinius, in hoc ipso de quo nunc agimus capite, Dioscoridem licet in cæteris sequatur, majorem etiam confusionem affert. Duplicem enim aspalathum constituit: unum arborescentem, alterum frutescentem: Orientalem unum, alterum vero in Rhodo Nisyroque nascentem, etc. Nec magis consentiunt Neoterici in definiendo Veterum aspalatho: siquidem alii lignum esse Rhodium existimant; alii lignum quod aloes dicimus, alii demum cytisum verum a Maranta descriptum. Eadem rursus de ligno Rhodio controversia. Aliud enim lignum Rhodium Ruellius describit, aliud Cordus, aliud Matthiolus, etc. Quis vero tantas lites dirimere audebit? Nobis satis sit certo scire nullum medicamen aspalathi nomine nostris temporibus in pharmacopoliis haberi, nec de Veterum aspalatho certi quidquam doctioribus botanicis innotuisse. Conf. Geoff. Mat. med. II, 218 sqq. Linn. Mat. med. pag. 285, edit. Schreber. Aspalathi lignum est Agallochum præstantissimum, Bauh. Pin. 393, Arabibus *calampat* dictum: id autem nobis est *Excæcaria Agallocha* (*Diæc. monadelph.* gen. 2293 Pers. *Euphorbiac.* Juss.), de qua jam alias dictum. Ed.

3. *Sive diacheton.* In indice hujus loci: « Erysisceptro, sive adipsatheo, sive diatiron. » In Reg. 1 cod. hoc loco: « alii syrisceptrum, at ipsi phœsyri diatiron vocant. » Forte, « at ipsi Phœnices Syri diatiron vocant. » Dioscorid. in Noth. pag. 441, a Syris *diaxylon* vocari scribit: Ἀσπάλαθος, οἱ δὲ σφάγνον, οἱ δὲ φάσγανον, Σύροι δὲ διάξυλον καλοῦσι. H. — Gronov. et Al. « sive dipsacon, sive diacheton. » Brot. ex Reg. 1, *sive diatiron.* Ed.

4. *Optimus.* Non medullosus, ut ferula, sed lignosus: ξυλώδης a Dioscorid. inprimis laudatur, loco ci-

minime ferulaceus, rubens, et in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non ubique odoratus. Quam vim haberet cælesti arcu in eum innixo, diximus[5]. Sanat tetra oris hulcera[6] et ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia : item rhagadia : inflationes[7] potu discutit, et strangurias. Cortex sanguinem reddentibus medetur. Decoctum[8] ejus alvum sistit. Similia præstare silvestrem quoque putant.

1 LXX. Spina est appendix[1] appellata, quoniam baccæ puniceo colore[2] in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se, et aridæ in vino decoctæ, alvum citam[3], ac tormina

tato, καὶ βαρὺς, ὑπέρυθρος, ἢ πορφυρίζων, πυκνὸς, εὐώδης, etc. Hard.

5. *Diximus*. Lib. XII, 52. H.

6. *Sanat tetra oris hulcera et ozænas, genitalia exhulcerata*, etc. Diosc. loco citato, Πρός τε τὰς ἄφθας ἑψηθεὶς μετ' οἴνου, καὶ διακλυζόμενος ἁρμόζει, καὶ πρὸς τὰς ἐν αἰδοίοις νομὰς καὶ ἀκαθαρσίας ἐγκλυζόμενος, καὶ πρὸς τὰς ὀζαίνας. « Ad tetra oris hulcera in vino decoctus, collutusque convenit : atque etiam ad genitalium nomas, immundamque illuviem : nec non ad ozænas commode infunditur. » Quid sit ozæna, Celsus aperit, VI, 8 : « Sin autem ea hulcera, inquit, circa nares sunt, pluresque crustas et odorem fœdum habent, quod genus Græci ὄζαιναν appellant, sciri quidem debet, vix ei malo posse succurri. » Scrib. Larg. ὄζαιναν, gravem odorem narium interpretatur. H.

7. *Inflationes*. Potu decocti ejus rejectionem sanguinis cohiberi, urinæ difficultatem, inflationesque discuti, ait etiam Dioscorides, loco citato. Hard.

8. *Decoctum ejus alvum solvit*. Dioscorid. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτοῦ κοιλίαν ἵστησι. H. — Aliter distinguunt Gron. et Al. ante Hard. « strangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur, decoctum ejus. Alvum sistit cortex. » Postremam vocem superfluere præmonuerat Pintianus. Ed.

LXX. 1. *Spina est appendix*, etc. Hadr. Junius eam esse existimat, quæ in officinis hodie Berberis dumetorum vocatur : in Gallia vulgo *épine vinette*. A Clusio pingitur Histor. Rar. plant. I, p. 121. Ego magis esse censuerim, quam vulgus officinarum oxyacantham, Gallia *aubépine* nuncupat. Delineatur a Dodonæo, p. 738, oxyacanthi, seu spinæ acutæ nomine. Hard. — Nobis *Berberis vulgaris* (*Hexand. monogyn.* gen. 851 Pers. *Berberid.* Juss.). Habitat in Europæ silvis, Oriente, Libano, etc. Ed.

2. *Baccæ puniceo colore*, etc. Oxyacanthæ, de qua intelligenda quæ sequuntur. Dal.

3. *Alvum citam*. MSS. omnes, Regg. Colb. Chifflet. *alvum citant*. H. — Et ed. princ. teste Brot. Ed.

compescunt. Pyracanthæ[4] baccæ contra serpentium ictus bibuntur.

LXXI. Paliurus[1] quoque spinæ genus est. Semen ejus 1
Afri[2] zuram vocant, contra scorpiones[3] efficacissimum: item calculosis et tussi. Folia[4] adstrictoriam vim habent. Radix[5] discutit panos, collectiones, vomicas: urinas[6] trahit pota. Decoctum ejus potum in vino alvum sistit[7]: serpentibus adversatur. Radix præcipue datur in vino.

LXXII. Agrifolia[1] contusa addito sale, articulorum 1

4. *Pyracanthæ*. Dioscoridis hæc Πυράκανθα est, seu spina acuta, I, 122, piri folio, myrti baccis, spinis asperrima. Pingitur a Lobelio in Advv. pag. 438. Galli vocant rubum ardentem, *buisson ardent*. Ita rescripsimus admonitu codicum MSS. tum hoc loco, tum vero in Indice: quum prius legeretur, *pyxacanthi*. At de pyxacantho sermo instituitur, cap. 77. De pyracantha nunc agi et Nicander probat, qui in Ther. pag. 60, commendat in primis adversus serpentes et scorpiones: Δάζεο καὶ πυράκανθαν, ἰδὲ φλόμου ἄρρενος ἄνθην. Πυράκανθα quasi ignea dicitur spina, id est, valde urens, pungensque. Diosc. I, 122, oxyacantham vocat, et a nonnullis πυρίναν appellari, et πυροάνθην ait: lege πυρακάνθην, quod nempe urentes, pungentesque spinas habet. H. — *Pyracanthæ*. Est *Cratægus Pyracantha* (*Icosand. digyn*. gen. 1226 Pers. *Rosac*. Juss.); habitat in Galliæ meridionalis et Italiæ sepibus. Ed.

LXXI. 1. *Paliurus*. Geminum est paliuri genus: vulgare alterum, de quo Dioscor. I, 121; alterum Africanum, de quo Plinius XIII, 33. Vulgare a Dodonæo pingitur, pag. 744. Africanum a vulgari fructus forma discrepat, magnitudine ea qua cedri bacca est. Hard. — Παλίουρος Theophrast. Histor. IV, 3, et Dioscorid. loc. sup. laud. Nobis *Rhamnus Paliurus* Linn. (*Pentand. monog*. gen. 532 Pers. *Frangulac*. Juss.); aliis *Rhamnus Spina Christi*. Cf. D. Fée, *Flore de Virgile*, pag. LXXXVI edit. nost. Ed.

2. *Semen ejus*. Ejus nempe spinæ quam Afri paliurum vocant. Hard.

3. *Contra scorpiones*. Et hæ paliuro quoque vulgari communes sunt dotes atque vires. Dioscorid. loc. cit. Τὸ σπέρμα πινόμενον βηξὶν ἀρήγει, καὶ τοὺς ἐν κύστει λίθους θρύπτει, καὶ πρὸς ἑρπετῶν δήγματα ποιεῖ. Hard.

4. *Folia*. Dioscorid. loc. citat. Τὰ φύλλα καὶ ἡ ῥίζα στυπτικά. Galenus quoque de Fac. simpl. med. VIII, p. 217. Hard.

5. *Radix*. Dioscor. et Galen. ad verbum ll. cc. Hard.

6. *Urinas trahit pota*. Dioscorid. loco citato. Hard.

7. *Alvum sistit*. Dioscorid. loco citato. Hard.

LXXII. 1. *Agrifolia*. Agrifolium frutex est, cui et parvæ ilicis aquifoliæ nomen, ut diximus XVI, 12.

morbis prosunt : baccæ purgationi feminarum [2], cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ alvum sistunt. Radix decocta et illita extrahit infixa corpori. Utilissima est et luxatis, tumoribusque. Aquifolia arbor [3] in domo aut villa sata, veneficia arcet. Flore ejus aquam glaciari Pythagoras tradit : item baculum ex ea factum, in quodvis animal emissum, etiamsi citra ciciderit defectu mittentis,

Prius legebatur : « Aliqui folia contusa... articulorum morbis imponunt : prosunt baccæ, etc. » Ut ad paliurum hæc spectare viderentur, de quo proxime antea legebatur. At vocem *imponunt* MSS. codices, Regg. Colb. nullus denique unus agnoscit. Baccas paliurus nullas habet : habet aquifolium quales describuntur, XV, 29. Et de agrifolio sermonem hoc loco institui vel ex eo credibile fit, quod statim ob affinitatem nominis, ut fere Plinio familiare est, hoc ipso capite ad aquifoliam arborem transfertur oratio. Sed rem plane decidit, emendationemque nostram egregie constabilit Plinius alter Valerianus, qui suum fere opus ex scriptoris nostri sententiis verbisque concinnavit. Is enim de Re med. III, 15 : « Ad nervos, articulos, arthriticos, » hunc ipsum locum exscribens: agrifolium « tusum, inquit, addito sale et oleo prodest. » Idem II, 25 : « choleræ quomodo succurritur : baccæ agrifolii tritæ ex vino datæ prosunt. » Denique III, 49 : « Ad extrahenda ea quæ corpori infixa sunt : radix etiam agrifolii coquitur, et teritur, et sic imponitur. » Quæ totidem plane verbis Noster hic habet : qui quum *agrifolia contusa* multitudinis numero dixit, folia fruticemque simul intellexit. H. — *Agrifolia.* In hujus arboris nomine variant MSS. codices. Sed certe pertinet ad aquifolium, *le houx ;* ut patet ex ejus virtutibus. Sic recte Broterius : baccifera autem arbor, de qua nunc Noster agit, nobis dicitur *Ilex Aquifolium* (*Tetrand. tetragyn.* gen. 339 Pers. *Frangulac.* Juss.); habitat in Europa australiori. Non confundendum cum *aquifolia* arbore, quæ ab illo prorsus et genere, et ordine differt. Ed.

2. *Purgationi feminarum.* Sistendæ videlicet. Dal.

3. *Aquifolia arbor*, etc. Hoc etiam de rhamno prodidit Diosc. I, 119: Λέγεται δὲ καὶ κλῶνας αὐτῆς θύραις ἢ θυρίσι προστεθέντας ἀποκρούειν τὰς τῶν φαρμάκων κακουργίας. « Feruntur et hujus rami, januis fenestrisve appositi, veneficorum maleficia depellere. » Sic et Laertius in vita Bionis et Nicand. in Ther. De aquifolia puto loquutum esse Theophrast. Histor. VII, 19 : Λέγουσι γὰρ ἄκανθάν τινα εἶναι, ἣ πήγνυσι τὸ ὕδωρ ἐμβαλλομένη. « Spinam enim quamdam enarrant, quæ aquam injecta congelet. » H. — *Aquifolia.* Nobis *Quercus Ilex* (*Monæc. polyand.* gen. 2101 Pers. *Amentac.* Juss.); habitat in Europa australi et Africa boreali. Conf. tom. V, p. 657 hujusce edit. Ed.

ipsum per sese[4] recubitu propius adlabi : tam præcipuam naturam inesse arbori. Taxi[5] arboris fumus mures necat.

LXXIII. Nec rubos[1] ad maleficia tantum genuit na- 1
tura; ideoque et mora his[2], hoc est, vel hominibus cibos
dedit. Vim habent siccandi[3] adstringendique : gingivis,
tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Adversantur[4] ser-
pentium sceleratissimis, hæmorrhoidi et presteri, flos, aut
mora[5]. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo
inungunt, urinam cient. Caules eorum[6] tunduntur teneri, 2
exprimitur succus, mox sole cogitur in crassitudinem mel-
lis, singulari remedio contra mala oris, oculorumque,
sanguinem exscreantes, anginas, vulvas, sedes, cœliacos,
potus aut illitus. Oris quidem vitiis[7] etiam folia comman-

4. *Per sese.* Ultro; sponte. Brot. ex Reg. cod. 1 *per se.* Ed.

5. *Taxi.* Venenosam arborem leviter sane perstringit : nos corollarii vice et ad viperæ morsum prodesse taxum adjicimus : vademque præbemus Tranquillum in Claudio, c. xvi. H. — *Taxi.* Μίλος Theophr. Histor. III, 10; σμίλαξ Dioscor. IV, 80; nobis *Taxus baccata* (*Diœc. monadelph.* gen. 2287 Pers. *Conifer.* Juss.), de qua jam Noster egit, XVI, 20. Ed.

LXXIII. 1. *Rubos.* Græcis auctoribus βάτος dicitur *Rubus fruticosus*; βάτος ἰδαία, *Rubus idæus* (*Icosand. polygyn.* gen. 1238 Pers. *Rosac.* Juss.); nostris vulgo, *ronce* et *framboisier.* Ed.

2. *Et mora his, hoc est, vel hominibus.* Et mora rubis, hoc est, « non asinis tantum, qui rubos ac sentes rodunt, » sed hominibus quoque cibos dedit. H. —*Mora.* Libb. ante Hard. edit. *ex eis mora vel hominib.* quanquam emendationi præiverat Gron. in not. Ed.

3. *Vim habent siccandi.* Etiam et nervos præcisos, ac vulnera colligendi, glutinandique, teste Th. Prisc. I, 19 : « Rubus elixa, et trita, hoc facit. » Hard.

4. *Adversantur.* Hanc vim foliis Dioscorides adscribit, IV, 37, et Apul. c. 87, tit. 9. Nicander in Ther. pag. 60, adversus serpentes commendat ἄνθεα φαιὰ βάτοιο, « florida serta ruborum. » Hard.

5. *Mora.* Τὰ βάτια, *des mûres.* H.

6. *Caules eorum tunduntur.* Hæc totidem verbis Marc. Emp. cap. xv, p. 106, et c. xvi, p. 120; et Plin. Val. I, 45 et 64; Diosc. item loc. cit. Hard.

7. *Oris quidem vitiis.* Plin. Val. I, 29. Diosc. IV, 37 : Κρατύνει δὲ καὶ οὖλα, καὶ ἄφθας ὑγιάζει διαμασσώμενα τὰ φύλλα. « Firmant gingivas, orisque hulcera sanant commanducata folia. » Q. Seren. c. xv,

ducata prosunt, et hulceribus manantibus, aut quibuscumque in capite illinuntur. Cardiacis[8] vel sic per se imponuntur a mamma sinistra : item stomachi[9] doloribus, oculisque procidentibus. Instillatur[10] succus eorum et auribus.
3 Sanat[11] condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum[12], uvæ præsentaneum[13] remedium est. Iidem[14] per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti

pag. 134 : « Manditur apta rubus gingivis, et bona labris. » Et c. XXXVII : « Omnibus obscenis medendis : Obscenos si forte locos nova vulnera carpent, Horrentum mansa curantur fronde rubornm. » HARD.

8. *Cardiacis vel sic.* Hoc est, trita vel commanducata. Apul. c. 86, de erusco, sive rubo, t. 4 : « Ad cardiacos : Erusci folia per se trita imponuntur mamillæ sinistræ ; et sic dolori resistunt. » Plin. Val. lib. cap. III, 11 : « Cardiacis sanandis : Mammæ sinistræ ... folia rubi in quo mora nascuntur trita per se imponuntur. » HARD.

9. *Stomachi doloribus*. Diosc. IV, 37 : Θεραπεύει καὶ ὀφθαλμῶν προπτώσεις...καὶ ἐπὶ ϛομαχικῶν, etc. H.

10. *Instillatur.* Plin. Val. I, 9 : « Foliorum rubi, in quo mora nascuntur, succus tepidus instillatus, medetur auricularum fracturis. » Item Apul. c. 87, tit. 1 : « ad aurium dolorem. » HARD.

11. *Sanat.* Apul. c. 87, tit. 9, et Diosc. loc. cit. HARD.

12. *Cauliculorum ex vino decoctum*. In aliis exemplaribus *calculorum* scriptum invenias, non *cauliculorum ;* haud omnino spernenda lectione, nam in fine capitis alterum genus rubi tradit, qui gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Sed quoniam Dioscorides succum ex foliis caulibusque expressum, mox in sole densatum, multos in medicina usus habere tradit, quod et Plinius paulo ante dixit, rem in medium relinquo. PINT.

13. *Uvæ præsentaneum.* Prius legebatur, *vel præsentaneum :* ut ad sananda condylomata, de quibus prius agebatur, spectare id quoque remedium videretur. In Reg. 1 cod. *ve præsentaneum*. Nos *uvæ* rescripsimus, indubitata conjectura. Auctor ita conjiciendi primum exstitit Marc. Emp. c. XIV, p. 99 : « Rubi, inquit, cauliculi teneri discoquantur ex vino : idque vinum gargarizatur, quod confestim uvam prominentem coercet. Folia rubi arefacta in umbra in cinerem concremantur : is cinis in cochleari uva subjectus, præsentaneo remedio eam contrahit. » Et Plin. Val. I, 45, cujus lemma est : « Ad uvam distillantem : Rubi, inquit, in quibus mora nascuntur, cauliculi decoquantur ex vino, et eo ipso vino gargarizetur. » Et Pintiani inde conjectura exploditur, *calculorum* scribere enitentis, pro *cauliculorum*. H.

14. *Iidem*. Marc. Emp. cap. XII, p. 93 et 95. HARD.

in vino austero, labantes dentes firmant. Alvum[15] sistunt et profluvia[16] sanguinis : dysentericis prosunt. Siccantur[17] in umbra, ut cinis crematorum uvam reprimat. Folia quoque arefacta et contusa, jumentorum hulceribus utilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel[18] efficaciorem stomaticen[19] præbuerint, quam sativa morus. Eadem com- 4
positione, vel cum hypocisthide[20] tantum et melle bibuntur in cholera, et a cardiacis[21], et contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant[22], nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, ut colluantur eo oris hulcera, et sedis foveantur; tantaque vis est, ut spongiæ ipsæ lapidescant.

LXXIV. Alterum[1] genus rubi est, in quo rosa nascitur. 1
Gignit pilulam[2] castaneæ similem, præcipuo remedio cal-

15. *Alvum sistunt.* Dioscorid. IV, 47; Galen. de Fac. simp. med. VI, p. 163; Plin. Val. II, 27. H.

16. *Et profluvia.* Fluorem muliebrem Diosc. intellexit et Galen. ll. cc. et Apul. c. 87, tit. 3. Hæmorrhoidum sanguinem Marc. Emp. c. XXXI, p. 222. Sanguinis rejectionem ex ore Plin. Val. I, 64, cujus lemma est : « Sanguinem rejicientium curatio. Ruborum, inquit, in quibus mora nascuntur, caules ex vino austero decocti eduntur, idque vinum bibitur in potione. » Hard.

17. *Siccantur.* Apul. c. 87, de erusco, sive rubo, tit. 6 : « Ad uvam remedium : Erusci herbæ folia arefiant in umbra : crematorum cinere in cochleario tacta resiliet. » Marc. item Emp. c. XIV. H.

18. *Vel efficaciorem.* Gron. et Al. *vel quum efficaciorem.* Ed.

19. *Stomaticen.* Stomatica medicamenta sunt, ut diximus XXIII, quæ ad uvas, tonsillas, faucium tumores, et oris vitia accommodantur. Hard.

20. *Hyp.* Omnes quas vidi edd. *hyopc.* male; nam gr. ὑποκιστίς. Ed.

21. *A cardiacis.* Pl. Val. III, 11.

22. *Styptica vocant.* Στυπτικὰ, adstrictoria : adstringendi, spissandique vim habentia. Hard.

LXXIV. 1. *Alterum.* Nunc, ut opinor, herbariis incognitum. Rubum rosarium vocat Marc. Emp. mox citandus. Cynosbatos ipse est de quo mox dicetur : quem similitudinem rosæ Noster ferre dixit, lib. XVI, cap. 72. H. — *Alterum genus rubi.* Græcis auctoribus κυνόσβατον; nobis est *Rosa canina* (*Icos. polygyn.* gen. 1237 Pers. *Rosac.* Juss.); cave ne idem credas cum cynosbato, de quo paulo infr. Ed.

2. *Gignit pilulam.* Spongiam vocat Marc. Emp. c. XXVI, p. 181 : « Spongia, inquit, ex rubo rosario agresti sumpta, et aqua frigida,

culosis. Alia est cynorrhoda[3], quam proximo dicemus volumine. (XIV.) Cynosbaton[4], alii cynospaston[5], alii neurospaston vocant : folium habet vestigio hominis[6] simile. Fert[7] et uvam nigram[8], in cujus acino nervum habet, unde neurospastos dicitur. Alia est a cappari[9], quam medici cynosbaton appellaverunt. Hujus thyrsus[10], ad remedia splenis et inflationes, conditus ex aceto manditur. Nervus
2 ejus cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes

donec madescat, macerata, ac deinde trita, et ex aqua per triduum potui data, efficaciter calculosos emendat. » Et c. XXVII, pag. 196 : « Spongia, quæ in pruno silvestri, vel in spina aut in rosa silvestri nascitur, etc. » Sed is rosam silvestrem, seu Eglanterium, cum hoc genere rubi miscuisse, de quo nunc sermo est, nobis videtur. *Spongias* pariter, et *spongiolas* Columella, lib. XI, capite ultimo, radiculas asparagorum vocat illigatas, implexasque mutuo, atque connexas. Hard.

3. *Alia est cynorrhoda*. Quæ Eglanterii cognomine apud nos venit, *églantier*. De ea libro sequente, cap. 6. Hard.

4. *Cynosbaton*. Latine, *sentem canis* recte appellaveris. H. — Nobis est *Ribes nigrum* (*Pentand. monogyn*. gen. 575 Pers. *Grossular*. Juss.); habitat ad sepes et fluviorum ripas. Nostris vulgo, *groseiller noir*, *cacis*. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 202. Ed.

5. *Cynospaston*. Regg. 1, 2, ac Colb. *cynapanxin*. H.—Et sic Brot. edidit. In edit. principe legebatur, *cynapaxin*. Ed.

6. *Vestigio hominis simile*. Ἀχνώδες Theophr. Hist. III, 18. Plinius legisse videtur ἰχνώδες. Athenæus legit ἀγνώδες : Hermolaus γλειώδες : Milletus ἀγριώδες. Plinium recte legisse arbitror. Dalec.

7. *Fert*, etc. Plinius cynosbati historiam, cujus fructus subruber est foliumque ἰχνώδες, miscet ac confundit cum chamæbato, quod uvam nigram fert, sive morum uvæ simile, ejus rubi modo, quem erectum, ac procerum, ὀρθοφυῆ, vocat Theophr. Legendum porro sic est : « Fert chamæbatos et uvam nigram, etc. » ut diximus superiori capite. Dal. — Χαμαίβατος Theophr. Hist. III, 18, nobis est *Rubus cæsius*. Ed.

8. *Uvam nigram*. Hoc nemo præter Plinium, quod sciam, confirmat. Hard.

9. *Alia est a cappari*. Diosc. in Noth. p. 448 : Κάππαρις, οἱ δὲ κυνόσβατος, οἱ δὲ καπρία, etc. H. — Nobis *Capparis spinosa* (*Polyand. monogyn*. gen. 1247 Pers. *Capparid*. Juss.). Habitat in Europa meridionali, Africa et Oriente. Ed.

10. *Hujus thyrsus*. Cynosbati scilicet, qui diversus a cappari. H.

colligitur. Candidus pleuriticis præcipuus ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, alvum sistit, et sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo foventur sedis atque genitalium hulcera. Cinis[11] e radice deprimit uvam.

LXXV. Idæus rubus appellatus[1] est, quoniam in Ida 1
non alius[2] nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis[3] innocentioribusque, sub arborum umbra nascens. Hujus flos[4] cum melle epiphoris illinitur, et ignibus sacris; stomachicisque[5] ex aqua bibendus datur. Cætera eadem præstat, quæ supra dicta,

LXXVI. Inter genera ruborum[1] rhamnos[2] appellatur 1

11. *Cinis*. Deprimit tumentem uvam. H.—Vet. et Ch. *reprimit*. Ed.

LXXV. 1. *Idæus rubus appellatus*. Recentioribus eodem nomine est *Rubus idæus*, de quo jam dictum; nostris vulgo, *framboisier*. Habitat in lapidosis montosisque. Ed.

2. *Quoniam in Ida non alius*. Idæus appellatus est, inquit Diosc. IV, 38, quod in eo monte copiosius nascitur. Nullum præter id genus, nasci rubum ibi Plinius adjicit. Ita porro Reg. 2 cod. Olim *non alias*, perperam legebatur. H.

3. *Rarioribus calamis*. Aculeis. « Minoribus spinis, ac minus aduncis, » dixit ipse Plinius, XVI, 71. Diosc. l. c. ἀκάνθας μικράς. H.

4. *Flos cum melle epiphoris*. Oculorum videlicet inflammationibus. Plinius ipse, XVI, 71: « Flos ejus contra lippitudines illinitur ex melle, et igni sacro. » Diosc. IV, 38: Τὸ αὐτῆς ἄνθος σὺν μέλιτι λεανθὲν ὀφθαλμικαῖς φλεγμοναῖς περιχριόμενον βοηθεῖ καὶ ἐρυσιπέλατα σβέννυσι. H.

5. *Stomachicisque*. Ita restituimus, admonitu codicum MSS. Regg. Colb. etc. tum ipsius Plinii, qui lib. XVI, c. 71, de eodem rubo Idæo agens: « Contra stomachi quoque vitia, inquit, bibitur ex aqua. » Dioscoridis quoque lib. IV, 38, ita scribentis: Στομαχικοῖς τε μεθ' ὕδατος ἐν ποτῷ δίδοται. Prius *stomaticis* legebatur. Hard.

LXXVI. 1. *Inter genera ruborum*. Latius accepta significatione vocis ejus, *rubus*: alias in ruborum genere censeri rhamnus non debet. Rhamni genera duo similiter Theophrastus agnoscit, nigrum et candidum: Nicandri quoque Scholiastes: Ἔστι δὲ λευκὴ καὶ μέλαινα. Rhamni varia genera delineantur a Clusio Histor. Rarior. plantar. I, pag. 109, sq. Hard.

2. *Rhamnos*. Duplex rhamni genus Theophr. Hist. III, 17; candidum nempe ac nigrum. Candidum nobis est *Zizyphus vulgaris* Willd. (*Pentand. monogyn.* gen. 532 Pers. sub *Rhamno. Frangulae.* Juss.); nigrum vero, an sit *Rhamnus lycioides* Sprengelius addubitat, Hist. Rei herb. I, 83. Præter *Zizyphum*

a Græcis, candidior et fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis; non, ut cæteri, aduncis: foliis majoribus. Alterum genus est silvestre, nigrius, et quadamtenus rubens: fert veluti folliculos. Hujus radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur lycium[3]. Semen secundas trahit. Alter ille candidior adstringit magis, refrigerat, collectionibus et vulneribus accommodatior. Folia utriusque[4] et cruda, et decocta illinuntur cum oleo.

1 LXXVII. Lycium præstantius[1] e spina fieri tradunt, quam et pyxacanthon[2] Chironiam vocant, quales in Indicis[3] arboribus diximus, quoniam longe præstantissimum[4]

vulgarem Willd. seu *Rh. Zizyphum* Linn. duas species memorat Diosc. I, 119: ἑτέραν λευκοτέραν, quæ *Rh. infectorius*; καὶ τρίτην μελαντέραν, quæ *Rh. saxatilis*. Conf. Sprengel. ibidem, pag. 163; Anguillar. pag. 54. Ed.

3. *Quod vocatur lycium*. Hoc falsum, et a nemine proditum. Dal. — *Lycium*. Græcis λύκιον, cujus hodie in officinis usus incognitus, ut Dodonæus queritur p. 745. Nomen a Lycia, unde advehebatur optimum, vel ab ipsa spina, habet. H. — De Lycio conf. quæ dicta sunt tom. V, pag. 113 edit. nost. Ed.

4. *Folia utriusque*. Ea hulceribus quæ serpunt, erysipelatibus illini, auctor est Diosc. I, 119. Hard.

LXXVII. 1. *Lycium præstantius*. Lycium Indi vocant. Græci, quoniam Indicum nomen non satis noverant, pro *cate*, principio quidem acanthon nominarunt: et quia in Lycia et Cappadocia ea arbuscula buxi folio est, pyxacanthum appellaverunt, arboris indicæ figuram ignorantes, quæ tamarisci folium habet, alias spinosissima. Dalec.

2. *Pyxacanthon*. Quin et ipsi spinæ, medicamenti quod ex ea fit, nomen est inditum: lycii nimirum. Diosc. I, 132: Λύκιον, ὃ ἔνιοι πυξάκανθαν καλοῦσι, δένδρον ἐστὶν ἀκανθῶδες, etc. Pyxacantham latine buxeam spinam jure dixeris. Bellonius repertam a se in Palæstina scribit. H. — Λύκιον Diosc. loc. laud. est nobis *Lycium europæum* (*Pentand. monogyn.* gen. 510 Pers. *Solan.* Juss.). Habitat in Gallia, Italia, Græcia, etc. Jam lycium Indicum retulimus ad *Acaciam Catechu* (*Monadelph. Polyand.* gen. 1655 Pers. sub *Mimosa*. *Legumin.* Juss.); habitat in India; etiam ex hac planta succus *catechu* dictus. Conf. lib. XII, cap. 15, et Excurs. ad calcem ejusd. lib. Ed.

3. *Quales in Indicis*. Tum in India, tum in Pelio monte natas. Vide XII, 15. Hard.

4. *Præstantissimum existimatur*. Scrib. Larg. Comp. XIX: « Nulli collyriorum tantum tribuo, quantum lycio Indico vero per se. Hoc enim inter initia, si quis hoc colly-

existimatur Indicum. Coquuntur[5] in aqua tusi rami, radicesque, summæ amaritudinis, æreo vase per triduum, iterumque exempto ligno; donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur[6] amaris succis, etiam amurca, ac felle bubulo. Spuma ejus ac flos[7] quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat[8], et psoras sanat, erosos angulos oculorum, veteresque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingivas, tussim, sanguinis exscreationes, fabæ magnitudine devoratum: aut si ex vulneribus fluat[9], illitum: rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulcera recentia, et serpentia, ac putrescentia. In naribus 2
clavos, suppurationes. Bibitur et a mulieribus in lacte contra profluvia[10]. Indici[11] differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, quum fregeris, cito nigrescentibus:

rio inungatur protinus, etc. » Sic etiam Galenus de Fac. simpl. med. VII, 204, post Diosc. l. c. H.

5. *Coquuntur in aqua tusi rami*, etc. Totidem verbis hæc Dioscor. I, 132. Hard.

6. *Adulteratur*. Diosc. l. c. Δολοῦται δὲ ἀμόργης ἅμα τῇ ἑψήσει μιγνυμένης, ἢ ἀψινθίου χυλίσματι, ἢ βοείᾳ χολῇ. « Adulteratur amurca inter coquendum admixta, aut absinthii succo, aut felle bubulo. » Plinius ipse, XII, 15: « Ea spina (pyxacanthos, seu lycium) et in Pelio monte nascitur, adulteratque medicamentum: » nempe verum, seu Indicum. « Item asphodeli radix, aut fel bubulum, aut absinthium, vel rhus, vel amurca. » H.

7. *Spuma ejus ac flos*. Diosc. I, 132: Καὶ τὸ μὲν ἐπινηχόμενον ἀφρῶδες ἐν τῇ ἑψήσει ἀφελὼν ἀπόθου εἰς τὰ ὀφθαλμικά, etc. « Quod porro spumosum innatat inter coquendum (id florem vocant) eximito et ad oculorum medicamenta reponito. » Χυλίζεται δὲ τῶν ῥιζῶν (sic enim legit Orib. non ut libri editi habent τῶν φύλλων) σὺν τοῖς θάμνοις θλασθέντων, καὶ βραχέντων ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας, εἶθ' ἑψηθέντων, καὶ τῶν μὲν ξύλων ῥιπτομένων, τοῦ δὲ ὑγροῦ πάλιν ἑψομένου μέχρι μελιτώδους συστάσεως. Hard.

8. *Faciem purgat, et psoras sanat, erosos angulos*, etc. Hæc totidem fere verbis Diosc. loc. cit. Galen. item de Fac. simpl. med. VII, p. 204. Hard.

9. *Ex vulneribus fluat*. Sanguis videlicet. Ita Reg. 1, recte; non, ut cæteri, *ex hulceribus*. Hard.

10. *Profluvia*. Contra fluxum muliebrem: ἵστησι δὲ ῥοῦν γυναικεῖον... ποθὲν μετὰ γάλακτος. Diosc. loc. cit. Hard.

11. *Indici differentia, glebis extrinsecus nigris*. Indicum lycium differt a vulgari, glebis extrinsecus nigris, etc. Sic etiam Diosc. l. c. H.

adstringit[12] vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia utile est, sed præcipue ad genitalia.

1 LXXVIII. Sunt qui et sarcocollam spinæ lacrymam putent[1], pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem, gummosam[2]. Cum vino tusa sistit[3] fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate et hæc maxime nigrescit: melior, quo candidior.

1 LXXIX. Unum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum[1], quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachique vitia, in congio musti albi, lente

12. *Adstringit.* Idcirco dysentericis prodesse *lac*, « in quo lycium Indicum solvitur, » scribit Theod. Prisc. II, P. 2, c. 18. Hard.

LXXVIII. 1. *Spinæ lacrymam putent.* Diosc. III, 99 : Ἡ δὲ σαρκοκόλλα ἐςὶ δάκρυον δένδρου γεννωμένου ἐν Περσίδι, ἐοικὸς λιβανωτῷ λεπτῷ, ὑπόκιῤῥον, ἔμπικρον τῇ γεύσει. « Sarcocolla lacryma est arboris in Perside nascentis, thuri tenui similis, subfulva, gustui amariuscula. » Nunc incognita officinis. Habet his affinia, ac prope gemina Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 226. Hard. — Sarcocolla nostras, succus est gummosus, aliquantisper resinosus, minutis et veluti friatis constans grumis albicantibus, aut ex albo rufis, aut rubentibus, spongiosis, friabilibus; micis lucentibus subinde mixtis; saporis subacris, amari, cum quadam ingrata dulcedine obscura, nauseam provocantis. Sub dentibus lentescit et in aqueo humore dissolvitur; lucernis admota, primum ebullit, postea claram in flammam exardet. Ex Persia et Arabia nunc, ut et Dioscoridis temporibus, advehitur. Plantam, quæ succum illum largitur, a nullo vel Veterum, vel Recentiorum huc usque descriptam, eamdem Linnæus esse ait cum *Penæa mucronata* (*Tetrand. monogyn.* gen. 277 Pers. *Plant. incert. sedis* Juss.); habitat in Æthiopia. Conf. lib. XII, 20, et Exc. IX de Sarcocolla ad calc. huj. lib. Ed.

2. *Gummosam.* Hanc vocem ignorant libb. ante Hard. edit. quam ex codd. restituendam præmonuerant Pint. et Gronov. in nott. ad hunc loc. Brot. *gumminosam.* Ed.

3. *Sistit fluxiones.* Ad oculorum certe epiphoras, sive fluxiones, sarcocollam recentiores medici commendant, asinino in lacte maceratam. Præterea vim illi vulnera conglutinandi et cicatrice obducendi tribuunt, unde nomen adepta est. Noxiam tamen pronuntiat Linnæus, internumque illius usus damnant alii prorsus et rejiciunt. Cf. Linn. Mat. med. p. 55, ed. Schreber. Geoffr. Mat. med. II, 647. Ed.

LXXIX. 1. *Nobile medicamentum.* Ὀπωρικὴ, sive σκευασία δι' ὀπωρῶν, confectio ex fructibus, qualem concinnat Galen. κατὰ τόπ. III, p. 568, ad stomachi subversionem, ad cœliacos, ac dysentericos. H.

vapore decoctis cotoneis quinque cum suis seminibus, punicis totidem, sorborum sextario, et pari mensura ejus, quod rhun[2] Syriacon vocant, croci semuncia. Coquitur usque ad crassitudinem mellis.

LXXX. His subtexemus ea, quæ Græci communica- 1
tione nominum in ambiguo fecere, anne arborum essent.
(xv.) Chamædrys[1] herba est, quæ latine trixago[2] dicitur. 2
Aliqui[3] eam chamæropem, alii teucrion appellavere. Folia[4] habet magnitudine mentæ, colore et divisura quercus. Alii serratam, et ab ea serram inventam esse dixere, flore pæne purpureo[5]. Carpitur[6] prægnans succo in petrosis, adversus[7] serpentium venena potu illituque efficacissima: item stomacho, tussi[8] vetustæ, pituitæ in gula cohære-

2. *Rhun*. Sic et Chiffl. Gron. et Al. ante Hard. *rhus*. Ed.

LXXX. 1. *Chamædrys*. Dioscor. III, 112: Χαμαίδρυς, οἱ δὲ χαμαίδρωψ...διὰ δὲ τὸ σώζειν τινὰ ἐμφέρειαν τῷ Τευκρίῳ, καὶ ταύτην τινὲς Τεύκριον ἐκάλεσαν. Et in Noth. p. 457: Ῥωμαῖοι τριξάγο μίνορ. Chamædrys porro, quasi coactæ brevitatis quercus appellatur. Unde et in Gallia servat appellationem, *chênette*, ou *germandrée*. Italis, *querciola*, et *calamandrina*, teste Anguillara, P. XII, p. 220. Chamædrys est vulgaris Clusii, Hist. Rar. pl. III, p. 351; visa a nobis in horto Regio. Hard.—Nobis eodem nomine *Teucrium Chamædrys* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.); in apricis non infrequens. Ed.

2. *Trixago...chamæropem*. Gron. et Al. ante Hard. *trissago...chamædropem*. Ed.

3. *Aliqui*. Sic MSS. Regg. Colb. etc. tum in Indice. Tamen Diosc. χαμαίδρωψ. Et Marc. Emp. c. xxviii, p. 136: « Chamædropis, inquit, quæ herba simillima quercui folia habet, etc. » At Apul. cap. 24: « Chamærops: Itali trixaginem appellavere. » Hard.

4. *Folia*. Diosc. loc. cit. post Theophr. Hist. IX, 10. Hard.

5. *Purpureo*. Diosc. loc. cit. Ἄνθος ὑποπόρφυρον. Hard.

6. *Carpitur*. MSS. omnes, *capitur*. Diosc. loc. cit. Συλλέγειν δὲ αὐτὴν δεῖ ἐγκύμονα τοῦ καρποῦ. Et paulo ante Φύεται ἐν τραχέσι καὶ πετρώδεσι τόποις. Hard.

7. *Adversus*. Diosc. loc. cit. et Apul. c. 24, t. 3. Hard.—J. Raius scribit hanc plantam in agro Cantabrigiensi *Theriacam Anglicam* nuncupari; procul dubio quia alexipharmaca censetur. Cæterum easdem fere, quas Veteres, neoterici virtutes illi attribuunt. Cf. Geoff. Mat. med. II, 298. Ed.

8. *Stomacho*, *tussi*, etc. Diosc. totidem fere verbis loc. cit. Βοηθεῖ σπάσμασι, βηχί, σπληνὶ ἐσκιῤῥωμένῳ, δυσουροῦσι, etc. et Marc. Emp.

scenti[9], ruptis, convulsis, lateris[10] doloribus. Lienem con-
3 sumit[11], urinam et menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis[12] efficax, manualibus scopis ejus in tribus heminis aquæ decoctæ usque ad tertias. Faciunt et pastillos, terentes eam ex aqua, ad supra dicta[13]. Sanat et vomicas, et vetera hulcera[14], vel sordida cum melle. Fit et[15] vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum[16] succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto[17] sumitur. Excalfacit[18] perunctione.

1 LXXXI. Chamædaphne[1] unico ramulo est, cubitali fere: folia tenuiora lauri folio[2]. Semen rubens[3] adnixum

c. XVII, pag. 126, de vulsis, sive ruptis, et rheumaticis cum Theophrast. loc. cit. Hard.

9. *Pituitæ in gula cohærescenti.* Broter. ex Reg. 1 cod. *pituita... cohæresoente.* Ed.

10. *Lateris.* Cels. IV, 6, de laterum doloribus: « Multa, inquit, a medicis præcipiuntur: ut tamen sine his rusticos nostros epota ex aqua herba trixago satis adjuvet. » H.

11. *Lienem consumit, urinam et menses ciet.* Dioscorid. loc. proxime cit. Ἄγει καὶ ἔμμηνα, καὶ ἔμβρυα· σπλῆνα τήκει σὺν ὄξει ποθεῖσα. Vide et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 240. Hard.

12. *Hydropicis efficax*, etc. Et hæc pariter Dioscor. l. c. et Apul. c. 25, t. 3. Hard.

13. *Ad supra dicta.* Ad eosdem effectus, qui sunt supra commemorati. Sic etiam Diosc. III, 112: Δύναται δὲ δύναται καὶ εἰς καταπότια ἀναπλάττεσθαι πρὸς τὰ εἰρημένα. « Sed et trita in catapotia redigi potest ad supra dicta. » Mutata prius interpunctione, perturbataque sententia, legebatur, « terentes eam ex aqua. Ad supra dicta sanat et vomicas. » Hard.

14. *Vetera hulcera.* Diosc. loc. cit. Ἀνακαθαίρει ἕλκη παλαιὰ σὺν μέλιτι. Sic Theophr. pariter Hist. IX, 10. Hard.

15. *Fit et vinum.* De quo dictum est, XIV, 19. Hard.

16. *Foliorum.* Diosc. loc. cit. post Theophrast. IX, 10. H.—*Caliginem.* Gron. *caligines.* Ed.

17. *Ad splenem ex aceto.* Diosc. l. c. Σπλῆνα τήκει σὺν ὄξει ποθεῖσα.

18. *Excalfacit.* Diosc. Καὶ ἀλειφομένη δέ ἐστι θερμαντική. Hard.

LXXXI. 1. *Chamædaphne.* Totidem fere verbis describitur a Diosc. IV, 149: Χαμαιδάφνη, οἱ δὲ καὶ ταύτην Ἀλεξάνδρειαν ἐκάλεσαν, etc. Herbarii nostri hanc lauream vocant. H. — Nobis *Ruscus racemosus* (*Diœc. monadelph.* gen. 2301 Pers. *Asparag.* Juss.). Habitat in insulis Archipelagi. Ed.

2. *Folia tenuiora lauri folio.* Sic ex MSS. Hard. præeunte Gron. quum prius legeretur: « Folio tenui, lauri similitudine. » Ed.

3. *Semen rubens adnixum.* Ita

oliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores[4] refrigerat: d tormina cum vino bibitur. Menses succus ejus, et rinam ciet potu[5], partusque difficiles in lana appositus.

LXXXII. Chamelæa[1] similitudinem foliorum oleæ ha- 1
bet. Sunt[2] autem amara, odorata, in petrosis, palmum ltitudine non excedente. Alvum purgat[3]: detrahit pituitam ilemque: foliis in duabus[4] absinthii partibus decoctis, uccoque eo cum melle poto. Foliis impositis et hulcera urgantur. Aiunt, si quis ante solis ortum eam capiat, icatque ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium: quoquo modo vero[5] collectam jumentorum pecorumque oculis salutarem esse.

LXXXIII. Chamæsyce[1] lentis folia habet, nihil se at- 1

MSS. Regg. Colb. etc. non, ut editi, *admixtum*. Quin et sincerius forte, *adnexum*. Diosc. loc. cit. τοῖς φύλλοις ἐπιπεφυκότα. H. — Brot. ex Reg. 2, *adnexum*. Ed.

4. *Ardores*. Diosc. loc. cit. Κεφαλαλγίαις, καὶ στομάχου ἐγκαύσεσιν ἀρήγει. « Capitis doloribus, inflammationibusque stomachi succurrit. »

5. *Menses succus ejus, et urinam ciet potu*. Dioscorid. loc. citat. Ἐν πεσσῷ προστεθεὶς, « in pesso subditus. » Hard.

LXXXII. 1. *Chamelæa*. Hæc totidem verbis Diosc. IV, 172: Χαμελαία, etc. et Marc. Emp. xxx, pag. 211. Mezereum id Arabes appellant: Hispani, *Olivilla*: herbarii, *Chamelæa Tricoccos*: Narbonenses, *Garou*. Clusio pingitur Hist. Rar. plant. I, 87, et a Dalec. Hist. pl. XVI, p. 1664. Vidimus in horto Regio. Hard. — Nobis *Daphne Gnidium* (*Octand. monogyn.* gen. 967 Pers. *Thymel.* Juss.); habitat in Hispania, Gallia Narbonensi, Italia, etc. in locis aridis. Ed.

2. *Sunt*. Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Alvum purgat*. Diosc. loc. cit. et Marc. Emp. c. xxx, p. 211. Idem p. 212, hanc *restim olivæ* appellari ait, et habere alias dotes ac vires, quas eo loci enumerat. Præivit ambobus Scribon. Larg. Comp. cxxxvi: « Purgat ergo belle chamelæa, quæ herba olivæ folia similia habet, quorum quinque vel sex dare oportet, trita ex aquæ mulsæ cyathis . . . Detrahit enim aquam largiter. » Hard.

4. *Foliis in duabus*, etc. Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 140. Hard.

5. *Vero*. Sic et Ch. verbum hoc omittunt Gron. et Al. Ed.

LXXXIII. 1. *Chamæsyce*. Diosc. IV, 170: Χαμαισύκη... φύλλα φακοειδῆ... πρὸς τῇ γῇ... φύεται ἐν πετρώδεσι καὶ αὐχμηροῖς τόποις. Retinet nomen in officinis. Visa a nobis in horto Regio, qualis a Dodonæo

tollentia, in aridis petrosisque nascens. Claritati[2] oculorum, et contra suffusiones utilissima, et cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vulvæ dolores[3] sedat apposita in linteolo. Tollit et verrucas[4] omnium generum illita. Prodest et orthopnoicis.

1 LXXXIV. Chamæcissos[1] spicata est tritici modo, ramulis quinis fere*, foliosa : quum floret, existimari potest alba viola, radice tenui : cujus bibunt ischiadici[2] folia tribus obolis, in vini cyathis[3] duobus septem diebus, admodum amara potione.

1 LXXXV. Chamæleucen[1] apud nos farfarum, sive

pingitur p. 373. Hard. — Nobis *Euphorbia Chamæsyce* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorb.* Juss.). Habitat in meridionalis Europæ locis aridis. Ed.

2. *Claritati oculorum.* Hæc totidem verbis Dioscorid. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 241. Hard.

3. *Vulvæ dolores sedat.* Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχουσιν οἱ κλῶνες λεανθέντες σὺν οἴνῳ τὰς περὶ μήτραν ὀδύνας παύειν, ἀντὶ πεσσοῦ προστεθέντες. « Rami ex vino triti, et in pesso appositi, vulvæ dolores sedant. » Hard.

4. *Tollit et verrucas.* Dioscor. et Gal. ll. cc. Hard.

LXXXIV. 1. *Chamæcissos.* De qua jam ante diximus XVI, 62. Vide Ruellium, III, pag. 634, qui nobiscum et cum Plinio facit. H. — Χαμαίκισσος Diosc. IV, 126; nobis *Antirrhinum Asarina*, de quo jam actum. Vide quæ diximus supra cap. 49. Ed.

2. *Ischiadici.* Folia, non radicem ischiadicis bibi utiliter ait Dioscor. IV, 126. Florem, Galen. loc. cit. p. 240. Hard.

3. *In vini cyathis duobus.* Longe hoc a Dioscoridis placitis diversum est ; proinde non dubito quin aliqua hic verba librariorum incuria prætermissa sint. Nam in Dioscoride *tres* sunt cyathi, non *duo* : et ab ischiadicis hanc potionem insigniter amaram 40 aut 50 diebus bibendam præcipit : ab his autem qui regio morbo laborant, *5 aut 6* diebus, non 7. Verba ejus subterni ex lib. IV, cap. de chamæcisso, seu terrestri edera : « Contra coxendicis dolores trioboli pondere in aquæ cyathis tribus *quadraginta* quinquagintave diebus folia ejus utiliter bibuntur. Quin etiam foliis suffusiones quinque aut sex diebus pariter pota emendant. » Dal.

LXXXV. 1. *Chamæleucen.* Χαμαιλεύκη Galeno, loco citato, p. 241. In Indice hujus loci : « De chamæleuce, sive farfaro, sive farfugio. » Dioscor. in Noth. pag. 458 : Βήχιον... οἱ δὲ χαμαιλεύκη. Ῥωμαῖοι τρισιλλάγω, οἱ δὲ φαρφάριαμ. Libri quidam, *farfano*, male. Meminit hujus Plautus in Pœnulo, act. II, sc. 1, v. 32 : « Eo præsternebam folia farfari. » Apuleius : « Folia

farfugium[2] vocant. Nascitur secus[3] fluvios, folio populi, sed ampliore. Radix ejus imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infurnibulum[4] imbibitur in vetere tussi.

LXXXVI. Chamæpeuce[1] larici foliis[2] similis, lumborum 1
et spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos[3] herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionumque pollet. Ampelopraso[4] in vinetis nascitur, foliis 2

sunt farfari, et nugæ meræ. » Fortasse a Farfaro amne, de quo Ovid. Metam. lib. XIV, 330 : « et opacæ Farfarus umbræ. » Græce βήχιον, Latini bechion et tussilaginem nominant. In officinis, « Farfara, ungula caballina, populago : » Galli *pas d'ane*, vel *tussilage*. Pingitur a Dodonæo p. 486. De ea plura dicentur XXVI, 16. H. — Nobis *Tussilago Farfara* (*Syngenes. superfl.* gen. 1863 Pers. *Corymb.* Juss.). Habitat in humidis argillosis; flores primo vere, folia æstatis initio profert. Ed.

2. *Farfarum... farfugium.* Gr. et Al. *farranum*, non *farfarum*. Ed.

3. *Secus.* Manutius in editione Plinii maluit *secundum*, quam *secus* legi : tametsi constans librorum omnium ante eum consensio foret in eam vocem *secus*. Et sane Catonem meminimus de Re Rust. cap. XXI, *secus laminas* dixisse. Quintil. VIII, 2, *secus viam*. Hard.

4. *Infurnibulum.* Ita Reg. 1. At Reg. 2, et Chiffl. *infundibulum*. Instrumentum intelligit, quo in vasa liquores infundimus, *un entonnoir*. Refert hoc quoque Diosc. V, 126. Plin. XXVI, 16, pro infundibulo adsciscit arundinem. Hard.

LXXXVI. 1. *Chamæpeuce.* Quidam aliam esse non putant chamæpityn. Dal. — *Chamæpeuce.* Diosc. IV, 126 : Χαμαιπεύκη ποιεῖ πρὸς ὀσφύος ἀλγήματα, ἐν ὕδατι λεία πινομένη. A chamæpity, de qua diximus cap. 20, ita herba hæc distare videtur, ut larix a picea. Fruticem esse ait Anguillara, inventumque a se in insula *di Veglia*, iisdem plane notis, quibus a Plinio delineatur part. XII, pag. 202. Hard. — *Stæhelina Chamæpeuce* (*Syngenes. æqual.* gen. 1804 Pers. *Cynaroceph.* Juss.); habitat in Creta. Conf. Alpin. Exotic. c. XXXV. Ed.

2. *Larici foliis.* Brot. ex Regg. 1 et 2, *laricis folio*. Ed.

3. *Chamæcyparissos.* Nondum in certi nominis apud herbarios nostrates possessionem venit. Dodonæum vide p. 268. H. — Quibusdam *Santolina Chamæcyparissus*, quæ Sprengelio eadem esse videtur cum Abrotono femina Diosc. III, 29; item Plin. XXI, 92. Ed.

4. *Ampeloprason.* Ἀμπελόπρασον a vitibus et natali loco nomen accepit, quasi porrum vitium, aut vitigineum. Pingitur a Dodonæo pag. 678. Ἄγριον πράσον vocat Gal. de Fac. simpl. med. VI, pag. 154. H. — *Allium Ampeloprason* (*Hexand. monogyn.* gen. 790 Pers. *Liliac.* Juss.). Habitat in Anglia, Oriente, etc. Ed.

porri, ructu gravis. Contra serpentium ictus[5] efficax. Urinam[6] et menses ciet : eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositumque. Datur et a partu mulieribus, et contra canis morsum. Ea quoque quæ stachys[7] vocatur, porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribusque, et odoris jucundi, colorisque in luteum inclinati. Pellit menstrua[8].

1 LXXXVII. Clinopodion[1], alii cleonicion, alii zopyron, alii ocymoides appellant, serpyllo[2] similem, surculosam[3], palmi altitudine[4] : nascitur[5] in petrosis, orbiculato[6] fo-

5. *Serpentium ictus*. Dioscor. II, 180 : Θηριοδήκτοις δὲ βιβρωσκόμενον ἁρμόζει. « Contra bestiarum morsus in cibo convenit. » Hard.

6. *Urinam et menses*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

7. *Stachys*. Alia Plinii stachys est, alia Dioscoridis. Illa porri, ista marrubii foliorum similitudinem refert. Quæ Dioscoridi stachys est, ea Plinio scorditis appellatur, uti dicemus XXV, 26. Pliniana stachys officinis incognita. H. — Dioscor. III, 120 : Στάχυς θάμνος ἐμφερὴς πρασίῳ, ὑπομηκέστερος δὲ, καὶ πλεῖστα φύλλα ἔχων, εὐώδη, λευκά, κ. τ. λ. « Stachys frutex est marrubio similis, sed aliquanto longior, et folia proferens numerosa, odoris jucundi, candidi coloris, etc. » Plinius folia in luteum inclinare dicit, quæ scriptori græco candida sunt ; et, ut sæpenumero alias, vocum πράσου et πρασίου similitudine deceptus, stachyn porro, non marrubio similem facit. *Stachys* est *germanica* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1392 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in silvaticis et ad versuras agrorum. Ed.

8. *Pellit menstrua*. Dioscor. loc. cit. Τὸ ἀπόζεμα τῶν φύλλων ἔμμηνα καὶ δεύτερα ἄγει πινόμενον. « Foliorum decoctum menstrua secundasque potu pellit. » Ed.

LXXXVII. 1. *Clinopodion*. Dioscor. in Noth. pag. 456 : Κλινοπόδιον, οἱ δὲ κλεόνικον, οἱ δὲ ὠκιμοειδὲς, οἱ δὲ ζώπυρον καλοῦσι. Pingitur a Matthiolo p. 814. H. — Servat nomen : *Clinopodium vulgare* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1399 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in silvis, dumetis, ad sepes. Clinopodium in officinis nostris *Melissæ Calaminthæ* non ita bene succedaneum habetur. Ed.

2. *Serpyllo*. Foliis serpyllo similibus. Diosc. III, 19. Hard.

3. *Surculosam*. Lignosam, φρυγανώδες Diosc. Hard.

4. *Palmi altitudine*. Palmi majoris, qui duodecim digitorum. Dioscor. δισπίθαμον. Hard.

5. *Nascitur*. Dioscor. loc. citat. H. — *Nascitur*. Verbum hoc delet Brot. ex Regg. 1 et 2 ; et mox non *præbens*, sed *præbentem* exhibet. Ed.

6. *Orbiculato foliorum*. Ita MSS. omnes, non *florum* : etsi nihil inter-

liorum ambitu, speciem lecti pedum præbens. Bibitur[7] ad convulsa, rupta, strangurias, serpentium ictus. Item decoctæ succus[8].

LXXXVIII. Nunc subtexemus herbas mirabiles qui- 1
dem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Centunculum[1] vocant nostri[2], foliis ad similitudinem capitis penularum, jacentem in arvis: Græci clematidem: egregii effectus ad sistendam alvum in vino austero. Item sanguinem sistit tritus cum oxymelitis, aut aquæ calidæ cyathis quinque, denarii unius pondere: sic et ad secundas mulierum efficax.

LXXXIX. Sed Græci clematidas et alias habent: unam 1
quam aliqui echiten[1] vocant, alii laginem, nonnulli te-

est: nam in singulis fere geniculis adnexi foliis flores adhærescunt. Diosc. loc. cit. Καὶ τὰ ἄνθη ὅμοιά ταῖς κλίνης ποσὶν, ἐκ διαστημάτων ἐμφερῆ πρασίῳ. « Et floribus (orbiculato suo ambitu) lecti pedum speciem præbentibus, ex intervallo marrubii modo dispositis. » Hard.

7. *Bibitur*. Diosc. l. c. totidem verbis. Hard.

8. *Decoctæ succus*. Herbæ nimirum. Dioscorid. loc. cit. Πίνεται δὲ ἡ πόα καὶ τὸ ἀφέψημα αὐτῆς, πρὸς θηρίων δήγματα, etc. Hard.

LXXXVIII. 1. *Centunculum*, etc. Aloisio herba, quam Dodonæus pingit pro helxine cissampelo: sed vires non conveniunt. Placet magis Dodonæi judicium, qui herbæ impiæ genus centunculum vocat, lib. I, cap. 60. Dal. — *Centunculum*. Gnaphalium videtur esse, de quo rursum, XXVII, 61, quum et vires ei plane similes ibi adscribantur: et in Noth. Dioscor. pag. 459: Γναφάλιον, Ῥωμαῖοι κέντουλουμ, opinor pro κεντούνκουλουμ, jampridem appellarint. Pingitur a Dodonæo, pag. 65. H. — Centunculus, Sprengelio judice, est *Polygonum Convolvulus* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat in agris. Scribon. Larg. Comp. XLVI, πολύγονον herbam vocari ait, quia multa est, et ubique nascitur. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 203. Ed.

2. *Nostri*. Sic ex MSS. post Pint. emendabat Hard. « Itali centunculum voc. rostratis, etc. » et mox: « Græci autem clematid. Est ejus egreg. » Ed.

LXXXIX. 1. *Aliqui echiten vocant*. Echiten sive echion, ut legitur cap. 9 libri sequentis, ideo vocarunt, quod imposita serpentium et viperarum morsibus juvamentum præstet, auctore Dioscoride. Dal. — *Unam*, etc. Hæc clematis altera Dodonæi, p. 402; in Noth. Dioscor. p. 462: Ἑτέρα κληματὶς, etc. H. — *Echiten vocant*, etc. Est Clematitis peregrina, foliis piri incisis. C. Bauhin. Br.

nuem scammoniam[2]; ramos habet bipedales, foliosos, non dissimiles scammoniæ, nisi quod nigriora minoraque sunt folia. Invenitur in vineis arvisque. Estur, ut olus, cum oleo ac sale : alvum ciet. Eadem a dysentericis cum lini semine ex[3] vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito udo linteolo. Strumas imposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia adjecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo viridi, phthisicos juvant cum melle. Lactis quoque ubertatem faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto edentium Venerem[4] stimulant.

1 XC. Est et alia clematis[1], Ægyptia[2] cognomine, quæ ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur : folio lauri[3], longa[4] tenuisque : adversus serpentes[5], ac privatim aspidas, ex aceto pota efficax.

2. *Tenuem scammoniam : et pedales, foliosos* (sic prius legebatur). Lege ex Voss. « nonnulli tenuem scammoniam. Ramos habet bipedales, foliosos, etc. » Gron.

3. *Ex*. Gron. et Al. *in vino*. Ed.

4. *Edentium Venerem*. Sic ex MSS. post Pint. et Gron. emend. Hard. quum prius legeretur : « dentium dolores sedant. Venerem stim. » Ed.

XC. 1. *Est et alia clematis*. Dioscor. IV, 7 : Κλημματὶς, οἱ δὲ δαφνοειδὲς, οἱ δὲ μυρσινοειδὲς, οἱ δὲ πολυγονοειδὲς καλοῦσι. Sic etiam Gal. de Facult. simpl. med. VII, 192, daphnoides, a lauri similitudine, ut et myrsinoides, appellata. A crebris geniculis, polygonoides. Est Dodonæi clematis daphnoides, pag. 401 ; visa a nobis in horto Regio. Vide, si lubet, in Adagiis, Chil. I, Cent. 1, ad. 22 : *clematis Ægyptia*. H. — *Clematis, Ægyptia cognomine*. Cl. Tournefortio clematis daphnoides est Pervinca, *la pervenche*. At quum pervincam aliosque effectus memoraverit Plinius, XXI, cap. 99, hæc mihi videtur esse clematitis, sive flammula repens, C. Bauh. quam observavit Cl. Shaw. Brot. — Κλημματὶς Dioscorid. loc. sup. laudat. nobis est *Vinca major* et *minor* (*Pentand. monogyn.* gen. 612 Pers. *Apocyn.* Juss.); habitat per totam Europam australem. Ed.

2. *Ægyptia cognomine*. Prior Dioscoridis, qui hujus cognominis nusquam meminit. Dal.

3. *Folio lauri*. Dioscor. loc. cit. Πέταλον δὲ μικρὸν, δάφνῃ ἐμφερὲς τῷ τε σχήματι, καὶ τῇ χρόᾳ, μικρότερον δὲ πολλῷ. Hard.

4. *Longa*. Dioscor. Κλήματα δὲ ἔχει μακρά. « Sarmentosas spargit viticulas, easque longas. » Hard.

5. *Adversus serpentes*. Diosc. l. c. H. — *Aspidas*. Gr. et Al. *aspides*. Ed.

XCI. (xvi.) Ægyptus[1] hanc maxime gignit, quæ et 1
aron[2], de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eamdem esse dixerunt. Glaucias satu discrevit[3], dracontium silvestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem[4] aron appellarunt, caulem vero dracontium, in totum alium, si modo hic est, qui apud nos dracunculus vocatur: namque aros radicem nigram[5] in latitudinem rotundam habet, multoque majorem, et qua manus impleatur. Dracunculus subrutilam, et draconis convoluti modo: unde et ei nomen[6].

XCII. Quin et ipsi Græci[1] immensam posuere diffe- 1
rentiam, semen dracunculi fervens mordaxque tradendo:

XCI. *Ægyptus hanc maxime gignit.* Verba illa bene Salmas. cum hoc cap. jungenda monuit, quæ in libb. ante Hard. editt. superiori adnectebantur. Ed.

2. *Aron, de qua inter bulbos diximus.* Lib. XIX, cap. 30. Sed cave aron vulgarem intelligas, aliamve quam ægyptiacam. Hard.

3. *Glaucias satu discrevit.* Solo satu discrevit aron a dracontio: dracontium, aron silvestrem pronuntiando. Ita, credo, etiam Galenus, qui de Fac. simpl. med. VI, pag. 169, dracontion ait aro esse persimile, et foliis, et radice: amarius tamen aliquanto. Dioscoridem is sequutus est, II, 197. Serapion quoque dracontii genera bina statuit: alterum, quod dracontium simpliciter: alterum quod aron appellaretur. Hard.

4. *Aliqui radicem*, etc. Sic Erotian. in Onom. voc. Hipp. Opp. Galen. tom. II, p. 117: Δρακόντιον βοτάνης εἶδος· οὕτω δὲ καλεῖται καὶ ὁ τοῦ ἄρου καυλὸς, παρὰ τὴν πρὸς τὸ ζῶον ὁμοιότητα. « Dracontium, herbæ genus: sic et ari caulis vocatur, ex similitudine quam cum animali habet. » Hard.

5. *Aros radicem nigram in latitudinem rotundam*, etc. Aros nempe Ægyptiaca, ut diximus. Nam vulgari radix alba est, et dracunculi radici proxima, ut ait Dioscorid. lib. II, cap. 197. Hard.

6. *Unde et ei nomen.* Sic appellari aiunt hodierni, quod caulem habet anguium more maculosum, et versicolorem, cum lævore. Idcirco et draconteam, et colubrinam quoque Romani dixere, teste Apuleio, cap. 14. Recentiorum plerique majorem serpentariam vocant, *grande serpentaire.* Pingitur a Matthiolo in nott. Dioscorid. lib. II, pag. 590. Hard.

XCII. 1. *Græci immensam posuere differentiam*, etc. In his Dioscorid. II, 196, dracunculi semen esse ait sapore mordax, ἐπιδάκνων τὴν γεῦσιν καρπός: olfactuque ipso recens conceptos fœtus enecare: Καὶ τὴν ὀσμὴν δὲ φασί... τῶν ἄρτι συνειλημμένων ἐμβρύων φθαρτικὸν εἶναι. H.

tantumque ei virus[2], ut olfactum gravidis abortum inferat. Aron[3] miris laudibus extulere : primum in cibis feminam præferentes, quoniam mas durior esset, et in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare[4] : et aridum in potione in-
2 spersum, aut ecligmate, urinam[5] et menses ciere. Sic et in oxymelite potum stomacho; interaneisque exhulceratis ex lacte ovillo bibendum : ad tussim, in cinere coctum ex oleo dedere. Alii coxere in lacte, ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere : item suggillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidum vitio infudere[6], lentigines ex melle illinentes. Laudavit Cleophantus et pro antidoto contra venena : pleuriticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo : semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches[7] tussientibus, aut suspiriosis, et orthopnoicis, et pura[8] exscreantibus, farina
3 permixtum in pane cocto dedit. Diodotus phthisicis e melle ecligmate, et pulmonis vitiis : ossibus etiam fractis imposuit. Partus omnium animalium[9] extrahit, naturæ

2. *Ei virus*. Gron. et Al. ante Hard. *inesse ei*. Ed.

3. *Aron*. Sive ægyptiacam hoc loco intelligas, sive græcam, nihil interest : affines enim utrique cognatæque vires, et invicem, et cum dracontio. Quæ autem apud nos aros appellatur, non est ullo modo edulis. H. — Ἄρον μέγα Hippocr. de Morb. III, 493, est *Arum maculatum* (*Monœc. Polyand.* gen. 2114 Pers. *Aroid.* Juss.); variat etiam foliis non maculatis : in silvaticis apud nos non infrequens. Ἄρον item Theophrast. Hist. VII, 11, Sprengelio judice, est *Arum Colocasia*, de quo jam sup. dictum, quodque Plinius ipse testatur in Italia jam seri, lib. XXI, cap. 51; sed colocasiam appellat, ut et Virg. multitudinis numero, Ecl. IV, 20 : « Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho. » Ἄρον autem Dioscor. II, 197, nobis erit *Arum italicum*, de quo Noster nunc agere videtur. Conf. Histor. Rei herbar. tom. I, pagg. 47, 103 et 190. Ed.

4. *Pectoris vitia purgare*. Hoc de dracontio Dioscor. II, 196, de aro quoque vulgari, cap. 197. Hard.

5. *Urinam et menses ciere*. Diosc. loco citato. Hard.

6. *Infudere*. Gronov. et Al. ante Hard. *infundere*. Ed.

7. *Dieuches*. Diosc. l. c. H.

8. *Et pura*. Sive purulenta. Ita MSS. a *pus*, *puris*. H. — Gron. et Al. ante Hard. *purulenta*. Ed.

9. *Partus omnium animalium*. Affine est, quod Dioscorid. prodidit

circumlitum. Succus radicis[10] cum melle Attico, oculorum
caligines, ac stomachi vitia discutit, tussim decocti jus
cum melle. Hulcera[11] omnium generum, sive phagedænæ
sint, sive carcinomata, sive serpant, sive polypi in nari-
bus[12], succus mire sanat. Folia ambustis prosunt ex vino
et oleo cocta. Alvum inaniunt[13] ex sale et aceto sumpta:
et luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis[14] poda-
gricis cum sale, recentia vel sicca. Hippocrates utralibet[15]
ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahendos
seminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus
sufficiunt. Eadem potio, si a partu non purgantur, et se-
cundas trahit[16]. Hippocrates et radicem ipsam apposuit. 4
Dicunt et in pestilentia[17] salutarem esse in cibis. Ebrie-
tatem discutit. Serpentes nidore, quum crematur, priva-
timque aspidas fugat, aut inebriat, ita ut torpentes in-
veniantur. Perunctos[18] quoque aro e laureo oleo fugiunt.

ll. cc. e dracontio, arove, collyria fingi ad extrahendos partus. Hard.

10. *Succus radicis*. Diosc. ll. cc. et Galen. de Fac. simpl. med. VI, 169. Hard.

11. *Hulcera*. Hæc pariter Diosc. et Galen. ll. cc. Hard.

12. *Sive polypi in naribus*. De dracontio Marc. Emp. cap. x, pag. 86: « Polypum, inquit, emendat herba, quæ græce dracontium appellatur, vel si succus ejus naribus infundatur: vel si papyrus inde infecta, et specillo involuta, naribus inferatur, et postera die educatur. » Hard.

13. *Alvum inaniunt*. Ursi quum latebris exeunt, id devorant laxandis intestinis, alioqui contritis, lib. VIII, cap. 36. Dal.

14. *Item articulis podagricis cum sale, recentia*, etc. Radicem ari cum fimo bubulo podagricis impositam auxiliari scribit Dioscor. II, 197. Hard.

15. *Utralibet*. Sive recentia folia, sive sicca. H. — Gron. et Al. ante Hard. *quaslibet*. Ed.

16. *Secundas trahit*. Eam ob rem et cervæ aron a partu edunt, ut diximus VIII, 50. Hard.

17. *In pestilentia*. Pulpam radicis (ari) recentis et contusæ Tragus ait præsentissimum esse remedium, ac minime fallax, adversus venenum et pestem, sive solam, sive cum pari theriacæ pondere. Conf. Geoffr. Mater. med. t. III, pag. 128. Ed.

18. *Perunctos*. Diosc. II, 196: « Aiunt, inquit, et qui manus radice perfricuerit, a viperæ morsu tutum et illæsum exsistere. » Φασὶ δὲ ὅτι καὶ εἰ διατρίψει τις τὰς χεῖρας τῇ ῥίζῃ, ἀπὸ ἐχίδνης ἄδηκτος μένει. Hard.

Ideo et contra ictus dari potu in vino nigro putant utile. In foliis ari[19] caseus optime servari traditur.

1 XCIII. Dracunculus[1], quem dixi, hordeo maturescente effoditur, luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt majorem[2]: ut et menses, si ferro non attingatur, sistat[3]. Succus ejus et
2 aurium dolori[4] prodest. Id autem, quod Græci dracontion vocant, triplici effigie demonstratum mihi est : foliis betæ, non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro[5]. Alii radice longa[6], veluti signata articulosaque, monstravere: tribus omnino cauliculis : folia ejus ex aceto decoqui contra serpentium ictus jubentes. Tertia[7] demonstratio fuit, folio majore, quam cornus, radice arundinea totidem, ut affirmabant, geniculata nodis, quot haberet annos, totidemque esse folia. Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant.

1 XCIV. Est et aris[1], quæ in eadem Ægypto nascitur, simi-

19. *In foliis ari*. Et dracontii pariter. Dioscor. loc. cit. Τυρός τε ἐνειλούμενος τοῖς φύλλοις ἄσηπτος διαμένει. Hard.

XCIII. 1. *Dracunculus*. Cap. 91, sub fin. « qui apud nos dracunculus vocatur. » Hujus radicem effodi hordei messibus scribit Dioscorid. l. c. ἐν πυραμητῷ. H. — Δρακοντίον græcis scriptoribus. Dracontium, seu Serpentaria officinar. Nobis *Arum Dracunculus*; habitat in Europa meridionali. Ed.

2. *Majorem*. Nam et alter minor dracunculus est, delineatus a Matthiolo, p. 591. Hard.

3. *Sistat*. Parum credibile, ab herba tam acri sisti menses. Dal.

4. *Aurium dolori*. Marc. Emp. cap. ix, 9, p. 77. Hard.

5. *Hoc est simile aro*. Ita etiam MSS. Est dracontium majus, sive dracunculus modo explicatus. H.

6. *Alii radice longa*. Hæc bistorta nunc vulgo dicitur, a radice intorta et convoluta anguium more. *La bistorte*. A Dodonæo pingitur, qualem vidimus in horto Regio, pag. 331. H. — *Polygonum Bistorta* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon*. Juss.). Habitat in montibus et pratis humidis. Ed.

7. *Tertia*. Dracunculus aquatilis Dodonæi, p. 329. Gesneri, arum palustre. Vidimus quoque in horto Regio. Hard.

XCIV. 1. *Est et aris*. Ἀρίσαρον a Dioscor. appellatur, a quo et verbis totidem describitur, II, 198, ut et ab Oribasio, XI. Pingitur a Lobelio in Adv. pag. 260. In Italia vulgo nota, etsi nomine vulgari

lis aro, minor tantum minoribusque foliis, et utique radice, quæ tamen olivæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera unum tantum emittens. Medetur utraque hulceribus manantibus: item combustis, ac fistulis collyrio immisso[2]. Nomas sistunt decocta earum in aqua, et postea tritarum rosaceo addito. Sed unum miraculum ingens[3]: contacto genitali cujusque feminini sexus, animal in perniciem agi.

XCV. Myriophyllon[1], quod nostri millefolium vocant, 1
caulis est tener, similis feniculo, plurimis foliis: unde et nomen accepit. Nascitur[2] in palustribus, magnifici usus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates urinæ et vesicæ; et suspiria, præcipitatisque[3] ex alto. Efficacissima ea-

carens, auctor est Anguillara, part. XI, pag. 176. H. — Nobis eodem nomine *Arum Arisarum*; habitat in meridionalis Europæ nemoribus. Ed.

2. *Ac fistulis collyrio immisso.* Prius legebatur, « ac fistulis. Collyrio immixto nomas sistunt, decoctarum in aqua, etc. » Emendandi auctor Dioscor. exstitit, qui de ari seu arisaro ita prodidit, II, 198: Νομὰς ἵστησι καταπλασσομένη· κολλύριά τε πρὸς σύριγγας ἐνεργῆ ἐξ αὐτῆς γίνεται. « Illitu nomas sistit: ex eadem collyria concinnantur, ad fistulas efficacia. » Hard.

3. *Miraculum ingens.* Diosc. loc. cit. Φθείρει δὲ καὶ αἰδοῖον παντὸς ζώου ἐντεθεῖσα. « Imposita, inditave, cujuslibet animalis genitale corrumpit. » Hard.

XCV. 1. *Myriophyllon.* De eo pariter prodidit Dioscor. IV, 115: Μυριόφυλλον, etc. Millefolium aquaticum est, seu feniculus aquaticus Dalecampii, Hist. plant. IX, pag. 1023. Vidimus in horto Regio. H. — Nobis eodem nomine est *Myriophyllum spicatum* (*Monœc. polyand.* gen. 2086 Pers. *Naiad.* Juss.). Habitat in aquis quietis. Ed.

2. *Nascitur.* Dioscor. loc. citat. Φύεται ἐν ἑλώδεσι τόποις. — *Ad vulnera.* Num satius sit ita legi, « ad vulnera cum aceto. Bibitur, etc. » considerandum amplius. Nam Dioscor. IV, 115, de millefolio: Τοῦτο τηρεῖ, inquit, ἀφλέγμαντα τὰ νεότρωτα τῶν ἑλκῶν, σὺν ὄξει χλωρόν τε καὶ ξηρὸν καταπλασσόμενον. Ποτίζεται δὲ καὶ πρὸς πτώματα σὺν ὕδατι καὶ ἁλσίν. « Vulnera recentia ab inflammatione vindicat: seu viride, seu etiam siccum ex aceto oblinatur. Præcipitatis quoque ex alto cum aqua et sale potui datur. » Tamen Apuleius vulgatæ quoque scripturæ suffragatur, cap. 88, tit. 4: « Ad urinæ difficultatem. Herbæ millefolii succus cum aceto potus, prodest et sanat. » Hard.

3. *Præcipitatisque.* Plin. Val. I, 64: « Si ex alto præcipitati sunt, millefolium bibendum datur ex

dem[4] ad dentium dolores. Etruria hoc nomine appellat herbam in pratis[5] tenuem a lateribus capillamenti modo foliosam, eximii usus ad vulnera: boum nervos abscissos vomere solidari ea, rursusque jungi addita axungia affirmans.

1 XCVI. Pseudobunion[1] napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatissima in Creta. Contra tormina[2] atque stranguriam, laterum præcordiorumque dolores, bibuntur rami ejus quini senive.

1 XCVII. Myrrhis[1], quam alii smyrrhizam, alii myr-

aceto, cruenta exscreantibus. » H.

4. *Effic. eadem.* Apul. cap. 88, tit. « Ad dentium dolorem : Herbæ millefolii radicem jejunus manducet laborans dentibus. » Hard.

5. *Herbam in pratis.* Stratioten myriophyllon intelligit. Dal. — *Herbam.* Millefolium terrestre purpureis foliis illud est, pictum Lobelio in Obss. p. 431. Militarem etiam vocant, στρατιωτικὴν, in Noth. Dioscor. p. 476, quia vulnera ferro facta sanat : ideoque in militia et castris multus ejus est usus. Apul. cap. lxxxviii, t. 2 : « Ad vulnera ferro facta : herba millefolium cum axungia pisata et imposita, vulnera purgat et sanat. » Vide et Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 211. Describitur ea rursum a Plinio, XXV, 19. Lepidum est quod refert Schenkius, Obss. med. I, tit. de naribus, pag. 201, ex Follerio Chir. II, 5 : « Cuidam decisus nasus, inquit, qua os in cartilaginem desinit : rusticus propendentem partem alteri digitis conjunxit, herbam tusam et e vino nigro tritam, quod millefolium appellant, impegit, rudius omnia colligavit, unde celerrime restitit profluens sanguis, et vulnus pulchra cicatrice brevi coiit. » H. — Millefolium a myriophyllo prorsus diversum; hoc enim aquatilium, illud vero terrestrium e numero est; Recentioribus dictum *Achillea Millefolium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1887 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in pascuis et pratis : variat albis aut purpureis floribus. Ed.

XCVI. 1. *Pseudobunion.* Diosc. IV, 125 : Ψευδοβούνιον θαμνίον ἐστὶ σπιθαμιαῖον ἐν Κρήτῃ, ἔχον φύλλα βουνίῳ ὅμοια, etc. H. — Nobis est *Bunium aromaticum* (*Pentand. digyn.* gen. 684 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Creta et Syria. Ed.

2. *Contra tormina.* Totidem verbis Diosc. l. c, Hard.

XCVII. 1. *Myrrhis.* Diosc. IV, 116 : Μυῤῥὶς, οἱ δὲ μύῤῥαν καλοῦσι, τῷ καυλῷ καὶ τοῖς φύλλοις ἔοικε κωνείῳ· ῥίζαν δὲ ἔχει ἐπιμήκη ἁπαλὴν, περιφερῆ, εὐώδη, ἡδεῖαν βρωθῆναι. Pingitur a Dodonæo, pag. 689. Galli vocant, *cerfeuil musqué*, ob odoris jucunditatem. Vidimus in horto Regio. H. — *Scandix odorata* Linn. (*Pentand. digyn.* gen. 710 Pers. sub *Myrrhide. Umbell.* Juss.). Habitat in silvis montosis. Conf.

rham[2] vocant, simillima est cicutæ, caule foliisque et flore, minor tantum et exilior, cibo non insuavis. Ciet[3] menstrua et partus cum vino. Aiunt[4] eamdem potam in[5] pestilentia salutarem esse. Subvenit et phthisicis in sorbitione. Aviditatem cibi facit. Phalangiorum[6] morsus restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus ejus in aqua triduo maceratæ sanat.

XCVIII. Onobrychis[1] folia habet lentis, longiora paulo, 1
florem rubentem, radicem exiguam et gracilem. Nascitur circa fontes[2]. Siccata[3] in farinæ modum, et inspersa vino albo, strangurias finit. Alvum sistit. Succus ejus perunctis cum oleo sudores movet[4].

XCIX. (XVII.) In promisso herbarum mirabilium, oc- 1
currit aliqua dicere et de magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebravere Pythagoras atque Democritus, consectati Magos[1]. Coracesia[2] et cal-

Fab. Columu. Ecphras. I, XXXIII, pag. 112. Ed.

2. *Smyrrhizam... myrrham*. Dalec. *smyrnizusam*; Franz. *smyrrhinum*. Ita MSS. in Indice *myrizan*, forte, *smyrrhizusam*, vel *myrizusam*: quod odore myrrham unguentumve referat.

3. *Ciet menstrua*. Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 211. Hard.

4. *Aiunt eamdem*. Gron. et Al. « aiunt quoque eamdem. » Ed.

5. *In pestilentia*. Arcere sic mali contagia scribit et Diosc. loc. cit. Ἱστοροῦσι δὲ ἔνιοι, πινομένης αὐτῆς δὶς ἢ τρὶς τῆς ἡμέρας σὺν οἴνῳ ἐν λοιμικαῖς καταστάσεσι, βοηθεῖν πρὸς τὸ ἀνόσους διαμένειν. Hard.

6. *Phalangiorum*. Diosc. loc. cit. Πινομένη σὺν οἴνῳ φαλαγγιοδήκτοις βοηθεῖ. Hard.

XCVIII. 1. *Onobrychis*. Hæc totidem verbis Diosc. A Dodonæo delineatur, p. 536. Recentioribus ἀνώνυμος est. In Paduano agro nasci tradit Anguillara P. XIII, p. 242. Hard. — Ὀνοβρυχὶς Diosc. III, 170; Sprengelio est *Hedysarum Onobrychis* (*Onobrychis sativa* Decand. *Diadelph. decand.* gen. 1740 Pers. *Leguminos.* Juss.); nostris vulgo *sain-foin*. Habitat in apricis, cretaceis; ad pabulum jumentorum pecorumque colitur. Hujus plantæ apud nos in medicina usus exolevit. Ed.

2. *Nascitur circa fontes*. Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Siccata*, etc. Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 215. Hard.

4. *Sudores movet*. Diosc. et Gal. ll. cc. Hard.

XCIX. 1. *Cons. Magos*. Ægyptios, Chaldæosque intelligit, apud quos Pythagoras peregrinando vixit. H.

2. *Coracesia*. Gron. et Al. *coria*-

licia Pythagoras aquam glaciari[3] tradit : quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his.

1 C. Idem minyada[1] appellat, nomine alio corysidiam[2], cujus decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si foveantur, dicit. Eumdem effusum in herba qui vestigio contigerint, aut forte respersi fuerint, insanabili leto[3] perire, monstrifica prorsus natura[4] veneni, præterquam contra venena[5].

1 CI. Ab eodem Pythagora aproxis[1] appellatur herba, cujus radix e longinquo concipiat ignes, ut naphtha, de qua in terræ miraculis diximus[2]. Idem tradit : si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamvis sanatos admonitionem eorum sentire, quoties florere eam contigerit : et frumentum, et cicutam, et violam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen ejus a

cesia; et statim mox Brot. ex Reg. cod. 1, *calycia*. Ed.

3. *Aquam glaciari.* Flore aquifoliæ arboris id quoque fieri Pythagoras tradidit, ut dictum est supra, cap. 72. Hard.

C. 1. *Minyada.* Ita MSS. Regg. Colb. etc. non *menaidem*, ut editi. Minyanthes autem, tum ex allusione vocum, tum ex virium proprietate singulari, intelligi oportere hoc loco censuerim : has enim facultates Galenus, Ægineta, Dioscorides, Plinius ipse, XXI, 88, huic trifolii generi adscribunt. H.

2. *Corysidium.* Sic MSS. non *corinthadem*, ut editi. Hard.

3. *Insanabili leto.* Gron. et Al. *insanabiles perire*. Ed.

4. *Monstrifica prorsus natura.* Crediderim non fuisse herbam aliquam peculiarem, sed magos venenis acerrimis illusisse. Brot.

5. *Venena.* Contra serpentium ictus, ut dictum est proxime. H.

CI. 1. *Aproxis.* Προσιέναι, accedere; ἄπροξις, quod metu et pavore accedere propius non auderent. Dal. — Forte est Dictamnus albus vulgo, sive Fraxinella officin. C. Bauh. Pin. 222. Certe concipit ignes; at non radix, sed ipsa folia. Brot. — Fraxinella nobis est *Dictamnus albus* (*Decand. monogyn.* gen. 1040 Pers. *Rutac.* Juss.); variat floribus albis, et, ut plurimum, purpureis. Habitat in Germania, Gallia, Italia, etc. Non ipsa plantæ folia ignem concipiunt; sed summi caules florumque calyces innumeris scatent vesiculis, oleo essentiali turgidis; quæ sulphureos quasi halitus tanta copia æstivis diebus exhalant, ut, admoto igne, ingens flamma derepente accendatur, et totam plantam lambat. Cf. Geoff. Mat. med. t. II, p. 52. Ed.

2. *Diximus.* Lib. II, 109. Hard.

quibusdam Cleemporo medico adscribi : Pythagoræ pertinax fama antiquitasque vindicant. Et idipsum auctoritatem voluminibus affert, si quis alius[3] curæ suæ opus, illo viro dignum judicavit : quod fecisse Cleemporum, quum alia suo et nomine ederet, quis credat?

CII. Democriti certe chirocineta[1] esse constat. At in 1
his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit? Aglaophotin[2] herbam, quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiæ nascentem Persico[3] latere. Qua de causa et marmaritin[4] vocari. Magos utique ea uti,

— *Aproxi*. Brot. ex Regg. codd. 1 et 2, non *aproxi*, sed *brassica*. Ed.

3. *Si quis*, etc. Si quis alius scriptor industriæ suæ opus, illius viri nomine dignum judicavit. Hard.

CII. 1. *Chirocineta*. Ita editio Rom. anni 1470, aliæque vetustæ. De veneficiis tractasse hic liber videtur, quæ solo manus motu fierent : τῆς χειρὸς κινήσει; inde χειροκίνητα appellata. Alii *chirocmeta* malunt. Χειρόκμητα, hoc est, manu ipsius facta. Hesychius, χειρόκμητα, χειροποίητα, ἤγουν ὑπὸ χειρῶν γεγενημένα. Vitruv. IX, 3 : « Multas res attendens, admiror etiam Democriti de rerum natura volumina, et ejus commentarium, qui inscribitur, χειροκμήτων, in quo utebatur annulo, signans cera molli, quæ esset expertus. » Scripsit Zosimus Alexandrinus philosophus ad Theosebiam sororem suam χειροκμήτων, id est, Manufactorum libros XXVIII, teste Suida verbo Ζώσιμος. Hard. — Brot. *chirocmeta*. Ed.

2. *Aglaophotin*. De hac Ælian. Hist. Anim. XIV, 7, qui et cynospaston vocari ait, nocte stellæ instar lucere, et igneo splendore facile internosci. Vide et Theodorum Tarsensem, apud Photium in Bibl. cod. 223, p. 781. Et Pæoniæ id nomen esse inditum scribit Apuleius, c. 64 : « Ἀγλαοφωτὶς græce dicitur, ἀγλαΐα φώτων, « admiratio luminum. » Hard. — *Aglaophotin*. Aglaophotin dictam esse pæoniam, *la pivoine*, docet Apul. loc. sup. laud. Aliæ sunt herbæ quæ noctu lucent, ut cardamindum, *la capucine*. Brot. — *Tropæolum majus*, nostris vulgo *capucine*, nonnisi ann. 1684 e Peruvia advectum, Europæanis innotuit. Pæonia autem, sive γλυκυσίδη Hippocr. de Morb. mul. I, 611; Dioscorid. III, 157, nobis est *Pæonia officinalis* (*Polyand. digyn*. gen. 1321 Pers. *Ranunculac.* Juss.); habitat in montium helveticorum nemoribus. Ut tamen verum fateamur, in his pluribus plantis certo definiendis, meræ conjecturæ. An et huc trahi possit *Cæsalpinia pulcherrima*, sive Nyctegreton? in Oriente certe habitat. Ed.

3. *Persico latere*. Qua Persidem spectat Arabia. Hard.

4. *Marmaritin*. Brot. ex Reg. 2, *marmoritin*. Ed.

quum velint Deos evocare. Achæmenida[5], colore electri sine folio, nasci in Tardisilis[6] Indiæ : cujus radice in pastillos digesta, in dieque pota in vino, noxii[7] per cruciatus nocte confiteantur omnia, per varias numinum imagina-
2 tiones. Eamdem hippophobada[8] appellat, quoniam equæ præcipue caveant eam. Theombrotion[9] XXX schœnis a Choaspe nasci, pavonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem a regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatemque[10] mentis: eamdem semnion[11] a potentiæ majestate appellari. Aliam deinde adamantida[12], Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis
3 causam esse, quod conteri nequeat[13]. Arianidem[14] in Arianis gigni, igneam colore : colligi, quum sol in Leone sit. Hujus tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca[15] in

5. *Achæmenida*. Forte a Persis negotiatoribus sic appellata, in gratiam Achæmenis, a quo Darius Hystaspæ filius originem ducere, ab illo septimus, gloriabatur, teste Herod. lib. Polym. p. 389, n. XI, vel gentis totius, quæ Achæmenia pariter ab eo est cognominata. Hard. — Gron. et Al. sine interpunctione, *evocare deos Achæmenidon*. Ed.

6. *Tardisilis*. MSS. *Taradistilis*. Hard. —Brot. *Taradistilis*. Ed.

7. *Noxii*. Rei criminum. Hard.

8. *Hippophobada*. Ab ἵππος et φόβος, quasi equis terrorem incutiens, ἱπποφοβάς. Hard. — Gron. et Al. *ippophovada*. Ed.

9. *Theombrotion*. Θεωμβρώτιον, *Deorum cibus*. Hard.—MS. Reg. 1, *theonbrotion*. Apud Garciam, I, 3, princeps regni *Bisnagar*, cum Lusitano colloquens, Asam fœtidam deorum cibum appellabat. Et adhuc est in exquisitissimis Indorum saporibus. Brot. — De ferula quæ *asam fœtidam* Officin. largitur, jam fusius supra dictum est. Ed.

10. *Instabilitatemque mentis*. Contra amentiæ videlicet fatuitatisve periculum. Dalec.

11. *Eamdem semnion a potentiæ majestate*, etc. A Græcis σεμνὸς, *venerandus*, *colendus*. Hard.

12. *Adamantida*. Scilicet ἀπὸ τοῦ α, καὶ δαμάζω, quod nulli materiæ cedat. Hard.

13. *Conteri nequeat*. Non crediderim quod conteri nequeat, sed quod artus resolvat. Brot.

14. *Arianidem*, etc. *Arianida*, antiquus codex, rectius : ut paulo ante « hippophobada et adamantida » : et infra *Meroida* potius quam *Meroidem* (sic prius) legerem. Pint.

15. *Therionarca*. Alia est therionarca nobis familiaris, roseo flore, descripta lib. XXV, cap. 19.

Cappadocia et Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ urinæ aspersu recreari. Æthiopida[16] in Meroe nasci : ob id et meroida appellari, folio[17] lactucæ, hydropicis utilissimam e mulso potam. Ophiusam[18] in Elephantine ejusdem Æthiopiæ, lividam, difficilemque aspectu, qua pota terrorem minasque serpentium obversari, ita ut mortem sibi eo metu consciscant : ob id cogi sa-
crilegos illam bibere. Adversari autem ei palmeum vinum. 4
Thalasseglen circa Indum amnem inveniri, quæ ob id nomine alio potamantis[19] appellatur : hac pota lymphari homines, obversantibus miraculis[20]. Theangelida[21] in Libano Syriæ, Dicte[22] Cretæ montibus, et Babylone, et Susis Persidis nasci, qua pota Magi divinent. Gelotophyllida[23] in

D.—*Therionarca*. Θηριονάρκη, quod torporem serpentibus inferat. H.

16. *Æthiopida*. Visa nobis in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, p. 148. H. — Æthiopis est Sclarea vulgaris, lanuginosa, amplissimo folio. Tournefort. Brot. —Αἰθιοπὶς Diosc. IV, 105, nobis est *Salvia argentea* (*Diand. monogyn.* gen. 64 Pers. *Labiat.* Juss.) : media *Salviam Sclaream* inter et *Salv. Æthiopida*. Conf. Sibthorp. Flor. Græc. tab. 27. Ed.

17. *Folio lactucæ*. Genus fortassis aliquod tithymali. Dal.

18. *Ophiusam*. Dracontii genus aliquod. Dal.

19. *Potamantis*. Vel potius ποταμίτις, quasi fluvialis : vel, ut in Indice, *potamucyde*, quasi ποταμοῦ κῦδος. H. — Brot. ex Regg. 1, 2, et edit. principe, *potamaucis*. Ed.

20. *Obversantibus miraculis*. Animo per noctem miras species imaginante. Hard.

21. *Theangelida*. Multus adhuc in Perside usus herbarum ex quibus pilulæ fiunt, quæ mentem movent et ad magicas illas divinationes accendunt. Vide P. Angelum de Sancto Josepho, *Pharmacopœa Persica*, pag. 366. Insignis est ille Plinii locus, quo magorum artes, quæ tamdiu miseris mortalibus illusere, perdocemur. Brot.

22. *Dicte*. Ubi apes, teste Virgilio, Georg. IV, 152 : « Curetum sonitus, crepitantiaque æra sequutæ, Dictæo cæli regem pavere sub antro. » Et lib. II, 536 : « Ante etiam sceptrum Dictæi regis. » Hoc est, Jovis. H. — Gron. et Al. *Dictæ*. Vet. apud Dal. *dictæis*. Ed.

23. *Gelotophyllida*. Γελωτοφυλλίδα, quasi folio risum ciente, si edatur. Forte apiastrum, sive batrachion illud est, quod et herbæ Sardoniæ nomine vulgatius venit. H. — Hæc herba videtur esse, quæ adhuc in Oriente celebratissima ; et dicitur *bangue*, similis cannabi, *le chanvre*. De hac herba ejusque effectu vide P. Angelum de Sancto Josepho loco supra laudato. Brot.

Bactris, et circa Borysthenen. Hæc si bibatur cum myrrha et vino, varias obversari species, ridendique finem non fieri, nisi potis nucleis pineæ nucis cum pipere et melle in vino palmeo. Hestiatorida[24] a convictu in Perside nominari, quoniam hilarentur illa. Eamdem protomediam, qua primatum[25] apud reges obtineant. Casigneten[26], quo-

— Inebriante et stupefaciente vi prædita novimus folia *Cannabis sativæ* (*Diœc. hexand.* gen. 2229 Pers. *Urtic.* Juss.), quæ vulgo apud nos colitur, et sponte in Perside habitat. Potus ex illa paratur inebrians, toto in Oriente usitatissimus; cannabina nempe folia ex aqua fervida conterendo, et aquam cum pulvere permixtam ac turbidam statim hauriendo. Conf. Geoffr. Mat. medic. III, 249; P. Alpin. de Med. Ægypt. f. 121, b; Kæmpfer. Amœn. 645; Chardin. Itiner. IV, 207. Sardoa autem herba, de qua sup. Harduinus, nobis est *Ranunculus hirsutus* Ait. seu *Philonotis* Retz. (*Polyand. polygyn.* gen. 1363 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in Europæ udis, et ad margines agrorum. Est βατράχιον ἕτερον, ὃ δὴ καὶ σέλινον ἄγριον καλοῦσι Dioscor. II, 206; Ranunculum alterum Plinio ipsi, XXV, 109, qui ad eam plantam in hoc, de quo nunc agimus, loco minime respicere videtur. De sardoa herba Dioscor. iterum in Alexipharm. cap. 14: Πωθεῖσα ἢ βρωθεῖσα, παραφορὰν διανοίας ἐπιφέρει, καὶ σπάσματα μετὰ συνολκῆς χειλέων, ὥστε γέλωτος φαντασίαν παρέχειν. « In cibo potuve sumpta, mentem turbat, et convulsiones facit cum rictu labiorumve contractione, quæ risus speciem præbeat. » Hinc de sardonio risu adagium in vulgus infausto omine manavit. Conf. Anguillara, pag. 178, et ad Virgil. Ecl. VII, 41, D. Fée, *Flore de Virgile*, tom. VIII, pag. LXIV edit. nost. Ed.

24. *Hestiatorida.* Prius in editis legebatur, *syssitieterida.* In Reg. 1 cod. *hesititaterida.* Reg. 2, *hestiaterida.* Nos *hestiatorida*, ἑστιατορίδα, ab ἑστιάτωρ, *convivator.* H. — *Hestiatorida.* Hestiatoris videtur esse *l'Arèque*, cujus tantus adhuc est usus in Perside et remotioribus Orientis partibus. Arboris iconem vide apud E. Tachard. *Voyage de Siam*, p. 369. Ejus vim expertus est P. Angelus de Sancto Josepho, Pharmac. Persic. p. 368. Brot. — *Areca Catechu* (*Monœc. monadelph.* gen. 2125 Pers. *Palm.* Juss.). Habitat in India orientali. Ex fructu ab extima pellicula libero, simul cum foliis *Piperis Betle*, *le bétel*, addito pauxillo calcis ex ostreis, fit masticatorium, quod Indi continuo summa cum voluptate in ore volvunt, ut malus corrigatur halitus, et dentes ac stomachus corroborentur. Conf. Garc. apud C. Clus. Exotic. 187. Ed.

25. *Qua primatum.* Qua primum locum apud Medias reges aulici eam edentes obtineant. H. — *Qua.* Gron. et Al. *qui.* Ed.

26. *Casigneten.* Forte *acasigneten*, quasi sine fratribus: nam κασι-

iam secum ipsa nascatur, nec cum ullis aliis herbis. Eamdem Dionysonymphadem, quoniam vino mire conveniat. Helianthes vocat in Themiscyrena[27] regione et Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco et palmeo vino, perungi Magos et Persarum reges, ut fiat corpus aspectu jucundum. Ideo eamdem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulchros bonosque, non herba, sed compositio[28] e nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, postea admixto theombrotio et lacte, bibere generaturos jubet, et a conceptu puerperas partum nutrientes : ita fieri excellentes animo et forma, atque bonos. Harum omnium magica 6
quoque vocabula[29] ponit. Adjecit his Apollodorus assectator ejus, herbam æschynomenen[30], quoniam appropin-

γνητος, est *frater germanus*. Hard.

27. *Themiscyrena*. Gron. et Al. *themiscyra*. Ed.

28. *Sed compositio e nucleis pineæ nucis tritis cum*, etc. Talium compositionum mercatores in Perside plurimi sunt, et dicuntur *Keïf-frousch*, id est, ebrietatis stultitiæque mercatores; iisque herbis, de quibus jam dixi, parantur. Brot.

29. *Magica quoque vocabula*. Et non tantum græca, magna ex parte ab effectu sumpta. Dal.

30. *Æschynomenen, quoniam appropinquante manu*, etc. Herbam vivam Lusitani vocant octo pedes altum, folio polypodii, flore luteo : quæ contacta refugit, et ad terram velut indignabunda folia dejicit, accessu hominum se contrahens, discessu pandens. Guill. — *Æschynomenen*. Αἰσχυνομένην, quasi verecundam. Ex eo genere est, atque in hujus nominis possessionem venire pro suo jure potest arbos ea quæ circa Memphim crescere dicitur a Theophrasto, quam et Plinius attigit, XIII, 19, ut et herba ea quæ impatiens a Dodonæo dicitur, pag. 648, a Lobelio in Obss. pag. 171, Persicaria siliquosa, et in Advv. pag. 135; quæ digitis appropinquantibus siliquas contrahit : vulgus herbariorum *noli me tangere* idcirco vocitat. Maxime vero ea, quam herbam vivam nuncupant, visam satamque a Dalecampio, ipso prodente Hist. plant. XVIII, p. 1915, ubi ea delineatur. Hanc si quis cupit apprehendere, folia contrahit : si quis assequatur, marcescit : si manum retrahat, revirescit : Persidi hæc Asiæque familiaris est. Similis denique sensitiva Brasiliana, quam in horto Regio sæpe conspeximus. H. — Ὕλημα ἴδιον περὶ Μέμφιν, etc. Theophrast. Histor. IV, 3. Frutex totus

quante manu folia contraheret. Aliam crocida[31], cujus tactu phalangia morerentur. Cratevas œnotheridem, cujus aspersu e vino, feritas omnium animalium mitigaretur. Anacampserotem[32] celeber arte grammatica[33] paulo ante, cujus omnino tactu redirent amores, vel cum odio depositi. Et abunde sit hactenus attigisse insignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

1 CIII. (XVIII.) Eriphiam[1] multi prodidere. Scarabæum hæc in avena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, unde et nomen[2] accepit. Hac ad vocem nihil præstantius esse tradunt.

1 CIV. Herba lanaria[1] ovibus jejunis data, lactis abundantiam facit. Æque nota lactoris[2] vulgo est, plena lactis,

spinis horridus, foliis filicinis; quæ si quis tetigerit, collabi derepente et post aliquod tempus iterum erigi tradunt. Est nobis *Mimosa polyacantha* (*Monadelph. polyand.* gen. 1655 Pers. *Leguminos.* Juss.), quum nulla mimosa Africæ incola sit, quæ eadem sensitiva, præter hanc speciem a Brutio (Reise V, tab. 7) nomine *Ergett el Krone* delineatam. Conf. Sprengel. Hist. Rei herbar. I, 107. Ed.

31. *Crocida.* Κροκίδα, a colore croceo. Hard.

32. *Anacampserotem.* Hesychius: Ἀνακαμψέρως, φυτόν τε, ὃ καὶ ἄρθὲν ἀπὸ γῆς ζῇ. « Herba quædam, quæ evulsa et extra terram vivit. » — An *Sedi* vivacior species? Ed.

33. *Celeber arte grammatica.* Apionem significat, artis grammaticæ peritissimum, Pleistonicen cognominatum, quod eruditione plurimos superasset, quemadmodum ἰατρονίκην Thessalus se adpellabat. Nisi quis intelligi malit Apollodorum paulo ante dictum, grammaticæ scientia tam clarum, ut honorem Amphictyones ei habuerint, lib. VII, cap. 37. Dalec. — *Celeber.* Apionem grammaticum significat, de quo nos in Auctorum indice. Hic paulo ante Plinii tempora Tiberii principatu vixit. Hard.

CIII. 1. *Eriphiam.* Nunc haud satis cognitam. H. — Eriphia, sic dicta ab ἐρίφῳ, hœdo. De illa planta silent omnes rei herbariæ scriptores, præter Ruellium, qui ad ranunculorum genus, non certo satis retulit. Ed.

2. *Unde et nomen.* Voce græca ἔριφος hœdum significante. Hard.

CIV. 1. *Herba lanaria.* In Noth. Diosc. ἔρβα λαναρία Ῥωμαίοις, στρούθιον est, sive radicula, *l'herbe au foulon* : de qua nos egimus XIX, 18. H. — Nobis *Gypsophila Struthium*, de qua jam sæpe dictum. Ed.

2. *Æque nota lactoris.* Forte lactuca marina, de qua XX, 24. H. — *Nota lactoris.* Est Hieracium fruticosum, latifolium, hirsutum, C. Bauh. Broterio judice. Ed.

quod degustatum vomitiones concitat. Eamdem hanc aliqui esse dicunt[3], alii similem illi, quam militarem[4] vocant: quoniam vulnus ferro factum, nullum non intra dies quinque sanat, ex oleo imposita.

CV. Celebratur[1] autem et a Græcis stratiotes[2], sed ea 1
in Ægypto tantum[3] et inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni majora haberet folia. Refrigerat[4] mire, et vulnera sanat ex aceto illita. Item ignes sacros[5], ac suppurationes. Sanguinem[6] quoque qui defluit a renibus, pota cum thure masculo mirifice sistit.

CVI. (XIX.) Herba in capite statuæ[1] nata, collectaque 1

3. *Aliqui esse dicunt.* Hallucinantur ii. Stratiotes enim lacte non turget. Dal.

4. *Militarem vocant.* Millefolium terrestre, de quo egimus cap. 95. H. — Nobis *Achillea millefolium.* Cf. loc. laud. Ed.

CV. 1. *Celebratur.* Hæc totidem fere verbis Diosc. IV, 102 : Στρατιώτης, etc. Delineatur hæc stratiotes a Prospero Alpino, *αὐτόπτη*, lib. de plantis *Ægypti*, p. 108. Στρατιώτης etiam Galeno de Fac. simpl. med. VIII, .p. 132. H. — Στρατιώτης, οἱ δὲ ποτάμιον, Diosc. loc. laud. nobis est eodem nomine *Pistia Stratiotes* (*Monadelph. octand.* gen. 1602 Pers. *Hydrochar.* Juss.). Habitat in Asia, Africa, etc. Planta lemnæ instar, aquis innatans; ἐπινήχεται τοῖς ὕδασιν, καὶ χωρὶς ῥίζης ζῇ, Dioscorid. Στρατιώτην et χιλιόφυλλον habet Græcus auctor, ibid. cap. 103, qui Sprengelio videtur idem esse cum *Hottonia palustri;* quanquam ad *Phellandrium aquaticum* referunt Matthiol. 797; Amat. Lusitan. 446; Maranta, II, 15, p. 178. Conf. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 161. Ed.

2. *Stratiotes.* Gronov. et Al. ante Hard. *stratiotis.* Ed.

3. *In Ægypto tantum*, etc. Hoc Plinio minime credunt herbarii. Nullius quidem scriptoris testimonio id scribit. Dioscorides ea de re tacet. Dal.

4. *Refrigerat mire, et vulnera sanat ex aceto*, etc. Diosc. et Galen. ll. cc. Hard.

5. *Ignes sacros.* Καὶ ἐρυσιπέλατα, Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Sanguinem quoque qui defluit a renibus*, etc. Dioscorid. loc. cit. Ἐφιστάνον τὰς ἐκ νεφρῶν αἱμοῤῥαγίας πινόμενον. Hard.

CVI. 1. *Herba in capite statuæ.* Hæc totidem verbis Marc. Emp. c. 11, p. 39, et Plin. Val. I, 1. Theod. Prisc. IV : « Herba polygono coronatus . . . dolore capitis caret. Similiter etiam herba illa, quæ forte inventa fuerit in capite æneearum statuarum. » Vide Eusebii H. E. VII, ubi de herbæ ignoto genere, ad pedes Christi statuæ enascente Cæsareæ Philippi, morborum omnium medela certissima. Sed hæc ei vis præter naturam ab auctore Naturæ. Hard.

alicujus in vestis panno, et alligata[2] in lino rufo, capitis dolorem confestim sedare traditur.

1 CVII. Herba quæcumque a rivis aut fluminibus ante solis ortum collecta, ita ut nemo colligentem videat[1], adalligata lævo brachio, ita ut æger quid sit illud ignoret, tertianas[2] arcere traditur.

1 CVIII. Lingua herba[1] nascitur circa fontes. Radix ejus combusta et trita cum adipe suis (adjiciunt ut nigra sit et sterilis), alopecias emendat ungentium in sole.

1 CIX. Cribro in limite adjecto[1], herbæ intus exstantes decerptæ adalligatæque gravidis, partus accelerant.

1 CX. Herba quæ gignitur supra fimeta ruris, contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota.

1 CXI. Herba, juxta quam canes urinam fundunt, evulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrime medetur.

1 CXII. Rumbotinum arborem[1] demonstravimus inter arbusta. Juxta hanc viduam vite nascitur herba, quam

2. *Alligata*. Brot. e Regg. 1, 2, et ed. princ. *illigata*. Ed.

CVII. 1. *Ita ut nemo coll. videat*. Plinius iisdem fere verbis plerumque, quibus Dioscorides, plantas plantarumque virtutes descripsit; medio tamen ævo gratior fuit auctore Græco, quod non latine solum scripserat, sed quod plures etiam superstitiones ac fabulas admiscuerat. Conf. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, lib. II, cap. 3. Nec supra dictis fides aut probatio deest in hoc ipso capite, et in superiori, et in sqq. Ed.

2. *Contra tertianas adalligata* (sic olim). Duo prima verba contra omnia exemplaria contenderim supervacanea esse. Pint.

CVIII. 1. *Lingua herba*, etc. Quæ lingulaca dicitur, XXV, 84. Vide quæ ibi dicturi sumus. Hard. — *Lingua*. Est Ranunculus longifolius, palustris, major. C. Bauh. Maximæ est acrimoniæ. Brot. — *Ranunculus Lingua* (*Polyand. polygyn.* gen. 1363 Pers. *Ranuncul.* Juss.)? Habitat in fossis, aquis limosis. Ed.

CIX. 1. *Adjecto*. Ita enim MSS. Malim, *abjecto*. In Indice, *Herba de cribro*, subintellige, nata. H.

CXII. 1. *Rumbotinum arborem demonstravimus*. Lib. XIV, cap. 3. Gron. et Al. ante Hard. *rombotinum*; Brot. ex cod. Reg. 2, *rumpotinum*. Nobis est *Acer Opalus*, vel *Acer Campestre* (*Octand. monogyn.* gen. 951 Pers. *Acerin.* Juss.); est arbustum gallicum vitibus sustentandis idoneum, de quo jam dictum est, Columellæ lib. V, cap. 7. Ed.

Galli rhodoram vocant[2]: caulem habet virgæ ficulneæ modo geniculatum, folia urticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum: præcipua contra tumores, fervoresque, et collectiones, cum axungia vetere tusa, ita ut ferro non attingatur: qui perunctus est, despuit ad suam dextram ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus.

CXIII. Herba impia[1] vocatur incana, rorismarini aspe- 1
ctu, thyrsi modo vestita atque capitata. Inde alii ramuli exsurgunt sua capitula[2] gerentes: ob id impiam appellavere, quoniam liberi super parentem excellant. Alii potius ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, existimavere. Hæc inter duos lapides trita fervet, præcipuo adversus anginas succo, lacte et vino admixto. Mirum traditur, numquam ab eo morbo tentari qui gustaverint. Itaque et suibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui et in avium nidis inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos avidius devorantes.

CXIV. Veneris pectinem[1] appellant a similitudine pe- 1

2. *Galli rhodoram vocant*. Nempe Galli Circumpadani. In MSS. R. et Colb. *rhodaram*. In Indice, *rhodaram*. Hard. — *Rhodoram*. Rhodora est Barba capræ, floribus oblongis. C. Bauh. Brot. — Nobis *Spiræa Ulmaria* (*Icosand. pentagyn.* gen. 1236 Pers. *Rosac.* Juss.). Habitat in pratis uliginosis. Subscribit etiam Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 204. Ed.

CXIII. 1. *Herba impia*. Filago ea est, sive Impia Dodonæi, p. 66, visa a nobis in horto Regio. Subscribit etiam Anguillara, P. XII, p. 203. Hard. — *Herba impia*. Nobis est *Gnaphalium gallicum* (*Syngenes. superfl.* gen. 1841 Pers. sub *Filagin. Corymbifer.* Juss.). Habitat in glareosis. *Curtafilago* Anguill. loc. proxime laud. Ed.

2. *Capitula*. Gron. et Al. ante Hard. *capitella*. Ed.

CXIV. 1. *Veneris pectinem*. Hanc esse Ruellius arbitratur, quam Plinius alibi scandicem vocat, XXII, cap. 38, delineatam a Dodonæo, p. 689. H. — *Pectinem*. Nobis eodem nomine dicitur *Scandix Pecten*. (*Pentand. digyn.* gen. 711 Pers. *Umbellifer.* Juss.); in agris inter segetes frequens. Ed.

ctinum, cujus radix cum malva tusa, omnia corpori infixa extrahit.

1 CXV. Veterno liberat[1], quæ exedum[2] vocatur, nodia herba coriariorum officinis nota : ea mularis[3] est aliis, aliisve nominibus. Nomas curat : efficacissimamque adversus scorpiones esse potam in vino aut posca reperio.

1 CXVI. Philanthropon[1] herbam Græci appellant hirsutam, quoniam vestibus adhærescat. Ex hac corona[2] imposita capitis dolores sedat[3]. Nam quæ canaria[4] appellatur lappa, cum plantagine et millefolio trita ex vino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. Medetur et suibus effossa sine ferro, et addita in colluviem[5] poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adjiciunt et fodientem dicere oportere : hæc est herba argemon, quam Minerva reperit suibus remedium, qui de illa gustaverint.

1 CXVII. Tordylon alii semen silis[1] esse dixerunt : alii herbam per se[2], quam et syreon vocaverunt. Neque aliud

CXV. 1. *Veterno liberat*. Gron. et Al. *veternosa curat ;* et mox *dicitur aliisque nom*. Ed.

2. *Exedum*. Exedum, acris herba videtur fuisse, ab exedendo dicta. In Indice hujus loci, *Exedum*, sive *Nodia*. Cæteris scriptoribus incognita. H. — *Vocatur. Nodia*. Sic etiam distinguit Gron. aliter Brot. *vocatur, nodia*. Ed.

3. *Mularis*. In Reg. 2 cod. *villaris* legitur. Hard.

CXVI. 1. *Philanthropon*. Est Aparine Dodonæi, p. 350, et Lobelii in Obss. p. 464; Fuchsii φιλάνθρωπος, Hist. pl. c. 14. Vulgus in Gallia *Gratteron* vocat. H. — Nobis *Galium Aparine*. Conf. sup. lib. XXI, cap. 64. Ed.

2. *Corona*. Περίαμμα. Hoc remedium ex Archigene Galenus citat lib. II, κατὰ τόπους. Dal.

3. *Sedat*. Sic et Chiffl. *sedantur* Gron. et Al. Ed.

4. *Canaria*. Lappam canariam habere quamdam cum philanthropo affinitatem haud obscure innuit : prorsus ut alterum lappaginis genus esse videatur, quod mollugo a Plinio appellatur, XXVI, 6, pingiturque a Dodonæo, p. 351. H. — *Canaria*. Est Caucalis arvensis, echinata, latifolia, C. Bauh. Brot.

5. *Colluviem*. Impuram et sordidam aquam cum sero lactis, furfure, concisis oleribus mixtam, quam bibendam suibus offerunt : vulgo, *lavaille*. Dal.

CXVII. 1. *Semen silis*. Hoc est seselis. Diosc. Τορδύλιον, ἔνιοι δὲ σέσελι, etc. Et in Nothis, p. 455, οἱ δὲ τόρδυλον. H. — *Tordylon*, etc. Gr. et Al. ante Hard. *tordylon*. Ed.

2. *Alii herbam per se*. Ipsum est

de ea proditum invenio, quam in montibus[3] nasci : combustam potu ciere menses[4], et pectoris exscreationes, efficaciore etiamnum radice : succo[5] ejus ternis obolis hausto renes sanari : addi radicem ejus et in malagmata.

CXVIII. Gramen[1] ipsum est inter herbas vulgatissimum. 1 Geniculatis serpit internodiis, crebroque ab his, et ex cacumine[2] novas radices spargit. Folia ejus in reliquo orbe in exilitatem[3] fastigantur. In Parnasso[4] tantum ederacea specie, densius, quam usquam fruticant, flore odorato candidoque. Jumentis herba non alia gratior[5], sive viridis, sive in feno siccata, quum detur aspersa aqua. Succum quoque ejus in Parnasso excipi tradunt propter[6] ubertatem. Dulcis hic est. In vicem[7] ejus in reliqua parte terrarum 2

Creticum seseli, de quo nos egimus, XX, 18 et 87. Diosc. III, 63 : Τορδύλιον, ἔνιοι δὲ σέσελι Κρητικὸν καλοῦσι. H. — Seseli Creticum Diosc. loc. laud. nobis est *Tordylium officinale*, gen. 695 Pers. *Umbellifer.* Juss.) : habitat in Gallia Narbonensi, Italia, Sicilia, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei herbar. t. I, p. 64. Ed.

3. *In montibus*. In Amano Ciliciæ monte. Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Potu ciere menses*. Diosc. rursus loc. cit. Hard.

5. *Succo*. Diosc. loc. cit. H.

CXVIII. 1. *Gramen*. Diosc. IV, 30 : Ἄγρωστις κλημάτια ἔχει γονατώδη ἕρποντα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῶν κλάδων προϊέμενα ῥίζας γλυκείας, γονατώδεις. « Gramen viticulas habet viticulatas, per terram repentes, quæ a suis articulis radices spargunt dulces, internodiis seu geniculis distinctas. » Hoc gramen caninum vocant rura nostra, *chiendent*. Pingitur a Lobelio, qui Caninum medicatum appellat, in Obss. p. 11. H. — *Triticum repens* (*Triand. digyn.* gen. 198 Pers. *Gramin.* Juss.). In cultis nimium frequens. Τὸ *est* Brot. omittit. Ed.

2. *Et ex cacumine*. Quum depresso cacumine terra obruitur, vel sic radices agit : tam pertinacis est vitæ. Hard.

3. *In exilitatem*. Instar exilis arundinis inquit Diosc. loc. cit. φύλλα ὀξέα... ὡς καλάμου μικροῦ. H.

4. *In Parnasso*. Diosc. IV, 32 : Ἡ δὲ ἐν τῷ Παρνάσσῳ γεννωμένη ἄγρωστις, πολυκλαδωτέρα ἐστὶ, *densius fruticat* : ἄνθος λευκὸν καὶ εὐῶδες, « flore candido et odorato, etc. » H. — Nobis est *Parnassia palustris* (*Pentand. tetragyn.* gen. 745 Pers. *Capparid.* Juss.). Habitat in pratis Europæ subhumidis, uliginosis. Ed.

5. *Non alia gratior*, etc. Diosc. IV, 30 et 32. Hard.

6. *Propter ubertatem*. Ad fecunditatem. Hard.

7. *In vicem*. In locum Parnassii graminis, gramen vulgare succedit in orbe reliquo. Dioscorid. loc. cit.

succedit decoctum ad vulnera conglutinanda, quod et ipsa herba tusa præstat, tueturque ab inflammationibus plagas[8]. Decocto[9] adjicitur vinum ac mel : ab aliquibus et thuris, et piperis, myrrhæque tertiæ portiones. Rursusque coquitur[10] in æreo vase ad dentium dolores et epiphoras[11]. Radix decocta[12] in vino torminibus medetur, et urinæ difficultatibus, hulceribusque vesicæ. Calculos[13] frangit: semen[14] vehementius urinam impellit. Alvum vomi-
3 tionesque sistit[15]. Privatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula novem, vel unius, vel e duabus tribusve herbis, ad hunc articulorum numerum[16] involvi lana succida nigra jubeant, ad remedia strumæ, panorumve. Jejunum debere esse qui colligat : ita ire in domum absentis cui medeatur, supervenientique ter dicere, jejuno jejunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduoque id facere. Quod e graminum genere[17] septem in-

Ταύτης ἡ ῥίζα καταπλαττομένη λεία, τραύματα κολλᾷ. « Hujus trita radix et imposita, vulnera glutinat. » H.

8. *Plagas.* MSS. *placata*, ut ad vulnera referatur. Hard.

9. *Decocto.* Parnassii scilicet graminis, ubi id suppetit, ita prodente Diosc. IV, c. 32 ; reliquo in orbe, vulgaris. Hard.

10. *Coquitur.* In Reg. 2, *cogitur.* Condi in æreo vase oportere ait Diosc. IV, 32. Hard.

11. *Et epiphoras.* Oculorum inflammationes. Diosc. l. c. Φάρμακόν ἐστιν ἄριστον πρὸς ὀφθαλμούς· ἀποτίθεται δὲ ἐν χαλκῇ πυξίδι. « Præstantissimum est ad oculos medicamentum : conditur in ærea pyxide. » Apul. c. 77, t. 2 : « Ad epiphoras oculorum : Herba gramen ... decrescente luna sublata plurimum valet. Repositam habeto diligenter : exinde lippire incipientibus ad collum ligato, celeriter imminentem epiphoram discutere et sanare diximus. » Hard.

12. *Radix decocta.* Et hæc pariter de vulgari gramine Diosc. IV, 30. H. — Seu *Tritico repente.* Ed.

13. *Calculos.* Diosc. loc. cit. et Gal. de Fac. simpl. med. VI, 3. Vide et Marc. Emp. cap. XXVI, p. 180. Hard.

14. *Semen.* Diosc. et Galen. ll. cc. H. — *Vehem. urinam impellit.* Franzius, *vehementius impell.* Ed.

15. *Alvum vomitionesque sistit.* Diosc. et Gal. ll. cc. Hard.

16. *Articulorum numerum.* Nempe tot caules, radicesve, ut is geniculorum numerus habeatur. Dal.

17. *Quod e graminum genere*, etc. Q. Ser. c. II, p. 126, inter remedia capitis hæc habet : « Vel quæ septenis censentur gramina nodis, Utiliter nectes. » Hard.

ternodia habet, efficacissime capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter vesicæ cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias a balineis bibi jubent.

CXIX. Sunt qui et aculeatum gramen vocent trium generum : quum in cacumine aculei sunt plurimum quini, dactylon appellant[1] : hos convolutos naribus inserunt, extrahuntque sanguinis ciendi gratia. Altero[2], quod est aizoo simile[3], ad paronychia et pterygia unguium, et quum caro unguibus increvit, utuntur cum axungia : ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica vis est. Sistit hulcera quæ serpunt. Gramen capiti circumdatum, sanguinis e naribus fluxiones sistit. Camelos[4] necare traditur in Babylonis regione, id quod juxta vias nascitur.

CXIX. 1. *Dactylon appellant.* Hoc primum aculeati graminis genus. Gramen aculeatum, inquit Ruellius, III, p. 563, rura nostra etiam canarium dentem appellant: aliqui e vulgo *capriolam*, quod capris grato sit pabulo : multi ab effectu *sanguinariam*, quod aculei foliorum quini senive in echinatum fastigium una convoluti nares farciunt, eliciendi sanguinis gratia, quum extrahuntur. H. — *Dactylon.* Nobis eodem nomine *Cynodon Dactylon* (*Panicum* Linn. *Triand. digyn.* gen. 159 Pers. *Gramin.* Juss.). Spicas patentes digitatas habet : ex radice dura, perenni, sarmenta exserit repentia longissima. Habitat in arenosis, etiam maritimis. Ed.

2. *Altero, quod est*, etc. Secundum illud genus dactyli Dalecampius post Anguillar. idem esse ait cum παρωνυχίᾳ Diosc. IV, 54, quæ peplo similis, sed brevior ; foliis tamen majoribus. Et hæc contrita paronychiis remedio est : nobis *Illecebrum Paronychia* (*Pentand. monogyn.* gen. 589 Pers. *Amarantac.* Juss.). Habitat in Hispania et Gallia meridionali. Broterius habet Anthyllim maritimam, alsinefoliam. C. Bauh. Ed.

3. *Aizoo simile.* Et illud dactyli genus, et tertium quod sequitur, aizoi tertiam speciem, sive illecebram Dioscoridis, IV, 91, ita repræsentant, ut nulli paulum versato non liquido constet, nihil discrepare. Vide Lobelium in Advv. et Aloys. Anguill. P. V, p. 94. De hac illecebra dicemus, XXV, 103. H.—Ἀείζωον τρίτον Diosc. loc. laud. nobis est *Sedum stellatum* (*Decand. pentagyn.* gen. 1139 Pers. *Sempervio.* Juss.). Habitat in Gallia, Italia, Helvetia, etc. Ed.

4. *Camelos.* Jumenta universim omnia necari illo gramine, quod

1 CXX. Nec feno græco[1] minor auctoritas, quod[2] telin vocant, alii carphos: aliqui buceras, alii ægoceras, quoniam corniculis[3] semen est simile, nos siliciam[4]: quomodo sereretur, suo loco docuimus[5]. Vis ejus siccare[6], mollire, dissolvere. Succus decocti[7] feminarum pluribus malis subvenit: sive duritia, sive tumor, sive contractio[8] sit vulvæ, foventur, insidunt: infusum quoque prodest. Furfures[9] in facie extenuat. Spleni[10] addito nitro decoctum et impositum
2 medetur: item ex aceto. Sic et jocineri decoctum. Diocles difficile parientibus[11] semen ejus dedit acetabuli mensura tritum in novem cyathis sapæ, ut quum tertias partes biberint, calida lavarentur: et in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox a balneo reliquum pro summo auxilio. Farinam feni græci cum hordeo, aut lini semine decoctam aqua mulsa contra vulvæ cruciatus

secus vias in Babylonis regione nascitur, prodit Diosc. I, 51. Hard. — Arundinaceum gramen est, sive καλαμάγρωστις Diosc. loc. sup. laud. Nobis eodem nomine *Arundo Calamagrostis* (*Triand. digyn.* gen. 183 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in uliginosis. Ed.

CXX. 1. *Feno græco*. Nobis *Trigonella fenum græcum*, de qua jam alias egimus. Ed.

2. *Quod telin*. Τῆλιν. Gal. in Expl. voc. Hipp. tom. II, p. 89: Βουκέρας, ἡ τῆλις. Et κατὰ τόπ. I, 2, p. 335: Ὀνομάζεται δὲ παρ' ἡμῖν ἐν Ἀσίᾳ τοῦτο τὸ φυτὸν, αἰγόκερως. Diosc. in Noth. p. 444: Τῆλις, οἱ δὲ κάρφος, quæ vox paleam et festucam sonat. Hard.

3. *Quoniam corniculis*. Quoniam siliqua quæ semen continet, in cornus speciem est falcata. Hard.

4. *Siliciam: quomodo*. Gronov. et Al. *silicam; quod quomodo*. Ed.

5. *Docuimus*. L. XVIII, 30. H.

6. *Siccare*. Diosc. II, 124, hoc tantum: μαλακτικὴν καὶ διαχυτικὴν ἔχει δύναμιν, « molliendi ac discutiendi vim habet. » Hard. — Farina seminis tumores emollit, digerit, maturat, discutit, doloresque compescit, usus adeo frequentis ut in fomentis et cataplasmatibus emollientibus fere omnibus usurpetur. In clysteribus utiliter præscribitur, ad alvi profluvia, dysenteriam, etc. Potu datur rarissime. Conf. Geoff. Mat. med. tom. III, pag. 486. Ed.

7. *Succus decocti*. Hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

8. *Contractio*. Μύσις Diosc. h. e. aditus et osculi veluti conniventis præclusio. Dal.

9. *Furfures*. Diosc. l. c. Hard.

10. *Spleni*, etc. Diosc. l. c. H.

11. *Difficile parientibus*. Instante partus tempore. Dal.

subjecit. Item imposuit imo ventri. Lepras, lentigines, 3
sulphuris pari portione mixta farina curavit, nitro ante præparata cute, sæpius die illinens, perungique prohibens[12]. Theodorus[13] feno miscuit quartam partem purgati nasturtii acerrimo aceto ad lepras. Damon[14] semen feni[15] acetabuli dimidii mensura cum sapæ et aquæ novem cyathis ad menses ciendos dedit potu. Nec dubitatur[16], quin decoctum ejus utilissimum sit vulvis, interaneisque exhulceratis : sicuti semen articulis atque præcordiis. Si vero cum malva decoquatur, postea addito mulso potus, ante cætera vulvis interaneisque laudatur : quippe quum vapor quoque decocti plurimum prosit ; alarumque etiam graveolentiam decoctum feni[17] emendat. Farina porrigines 4
capitis furfuresque cum vino et nitro celeriter tollit. In hydromelite autem decocta addita axungia genitalibus[18] medetur : item pano, parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibusque, quæ recedunt ab ossibus : aceto vero subacta luxatis. Illinitur et lieni decocta in aceto et melle tantum. Carcinomata subacta ex vino purgat : mox addito melle persanat. Sumitur[19] et sorbitio e farina ad pectus

12. *Perungique præcipiens* (sic olim). In vetusto codice *prohibens* legitur, non *præcipiens;* et paulo post *acetabuli dimidii*, non *dimidia*. PINT. — *Perungique prohibens*. Ita MSS. omnes : non, ut vulgati libri, *præcipiens*. HARD.

13. *Theodorus feno*. Græco scilicet. Ita MSS. HARD.

14. *Damon*. Qui et Damion. Vide Auctorum Indicem. In MSS. *Timon*, mendose. HARD.

15. *Feni acetabuli dimidii mensura*, etc. Gronov. conjunctim, ut semper, *fenigræci;* et statim mox *acetab. dimidia mens*. ED.

16. *Nec dubitatur, quin decoctum ejus utilissimum*, etc. Dioscorid. loc. cit. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς ἐγκάθισμα εἰς τὰ γυναικεῖα, ὅσα κατὰ φλεγμονὰς, ἢ μύσιν συνίσταται. « Decoctum ejus feminarum malis, quæ ex vulvarum inflammatione, vel præclusione oriuntur. » HARD.

17. *Feni*. Gronov. et Al. ante Hard. *fenigræci semen*. — *Furfures*. Dioscor. loc. cit. Σμήχει δὲ καὶ τρίχας, καὶ πίτυρα, etc. « Capillos purgat, furfures tollit, etc. » ED.

18. *Genitalibus*. Tumentibus, inflammatis. DAL.

19. *Sumitur et sorbitio e farina ad pectus*, etc. Plin. Val. I, 58 : « Feni græci farina, inquit, cum

exhulceratum, longamque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Postea mel additur. Nunc ipsa claritas herbarum [20] dicetur.

aqua decocta, donec amaritudinem amittat: adjecto melle iterum coques: et devorata tantum tussim sedat, et pectoris hulcera expurgat. » Hard.

20. *Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.* Herbæ clariores et insigniores. Qua forma loquendi sæpius abutitur. Sic « vetustatem adipis » pro « adipe vetusto » alibi dixit. Locum autem nunc respicit hujusce libri cap. 88, ubi hæc præfatus erat: « Nunc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. » Hard.

EXCURSUS I.

DE COCCO ET GALLIS.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 4:

Coccum ilicis vulneribus... imponitur, etc. Et cap. 5: *Nec pauciora gallæ genera fecimus*, etc.

Gallæ, Officin. Κηκίδες, Græcorum; vulgo, *noix de galle*. Corpora sunt quercubus adnascentia, quorum genera traduntur multa, magnitudine, colore, lævitate aut asperitate superficiei, pondere, figura differentia. Quercubus adnascuntur seu arboribus glandiferis, sed non in omnibus regionibus; siquidem in frigidioribus non reperiuntur. Observat enim J. Raius quercus in Anglia numquam gallas protulisse; cujus rei hanc rationem affert, scilicet insecta illa quibus gallæ ortum suum debent, ibi non reperiri. Arboris fructus non sunt, ut quidam opinantur; sed tumores præter naturam, qui insectorum quorumdam animalium morsibus, lancinationibusve originem suam (1) debent. Insecta enim

(1) « Les galles sont des excroissances formées sur les végétaux par la piqûre du *cynips*. Cet insecte habite sur diverses plantes; il y a même des arbres, tels que le chêne, qui nourrissent plusieurs espèces de *cynips*. Les uns piquent les fleurs, les autres les rameaux; ceux-ci les feuilles, ceux-là les pétioles. La bouche des *cynips* est garnie de mâchoires et dépourvue de trompe; ils ont la tête petite, les antennes minces, longues de treize à quinze articles; les ailes grandes et presque sans nervures; le thorax comme bossu; l'abdomen comprimé sur les côtés et tranchant par en bas, où il contient, entre deux lames écailleuses, un aiguillon qui se recourbe en spirale, et sort seulement lorsque l'insecte veut déposer son œuf sous l'épiderme d'une plante. Sa piqûre y cause une protubérance qui va toujours croissant, et dans laquelle la larve vit jusqu'au moment de sa métamorphose: alors elle ronge sa prison, et le lieu de sa sortie est marqué par le trou dont la galle est percée. Quelquefois cependant la larve meurt avant cette époque, ou bien elle ne peut parvenir à se frayer un passage: dans ce cas, la galle reste imperforée. La noix de galle laisse déposer par sa simple infusion dans l'eau, des cristaux disposés en soleil, de couleur grise, de saveur aigre et styptique: c'est l'acide gallique, qui conserve les propriétés de la substance qui l'a fourni. L'alcool bouillant dissout parties égales de cet acide; froid, il en dissout le quart. L'alcool gallique qui en résulte, paraît un astringent très-énergique, susceptible de remplir des indications curatives variées. » Conf. Dictionn. medic. Scient. tom. XVII, pag. 265 sq. ubi gallarum usum tantopere a veteribus celebratum, nostris apud nos diebus in medicina pæne exolevisse auctor queritur. Gallis quoque vim stypticam,

et in primis muscæ quædam hujus arboris gemmas, folia, surculos teneriores pungentia, tenuia vasa dilacerant: succus inde effluit, copiosior appellit ob minutam resistentiam, vasa ab humore uberius appellente ampliantur magis ac magis; inde tumores illi multiformes, qui licet arboris respectu præternaturales sint, a natura tamen destinantur, ut sint velut matrices et uteri insectorum eorumdem ovis excipiendis, tuendis, fovendis, fœtibus excludendis editisque alendis inservientes. Dum gallæ maturæ atque recentes aperiuntur, vermiculi, vel potius nymphæ, modo unicæ in centro, modo plures in totidem cellulis reperiuntur, quæ post aliquod temporis intervallum in muscas evolvuntur ejusdem vel etiam diversi generis. Paulo post viam sibi quærunt gallæ substantiam erodendo, ac tandem in superficie foramen rotundum aperiunt, per quod exeunt et avolant. Si gallæ foraminibus perforatæ non sint, vermiculus aut musca in illis deprehenditur: si vero apertæ sint, vacuæ reperiuntur, aut aliis animalculis refertæ, quæ forte fortuna foraminulum subierunt, et in hoc cuniculum se receperunt.

Gallarum genera duo in officinis distinguuntur, scilicet Alepenses seu orientales, vulgo, *noix de galles d'Alep* vel *Alepines*, et nostrates.

Alepenses subrotundæ sunt, avellanæ vel nuculæ magnitudinem æquantes, angulosæ, tuberculis interdum paucis, interdum multis asperatæ, ponderosæ, colore albicante, glauco, aut nigricante, intus densæ et resinosæ, gustu astringente et acerbo. Nostrates rotundæ sunt, subrubræ vel rufæ, superficie læves, pondere leviores, fractu faciles, substantia rariores, fungosæ, nonnumquam cavernosæ. Minus præstant, tum in arte infectoria, tum in medicina: nec Veteribus ignotæ fuerunt. Prior ὀμφακίτις, altera ὀνοκηκὶς, quasi asinina dicta fuit.

Gallæ vehementer astringunt. Hinc in dysenteriis, alvi fluxu, hæmorrhagiis intus sumptæ a plurimis laudantur.

Externe quoque ad astringendum, repercutiendum et partes laxiores firmandas ac roborandas adhibentur. Ad insessus uteri, contra vulvæ et sedis procidentias fluxionesque decoctum earum usurpatur.

inspissantem corroborantemque Linnæus tribuit, et ad hæmorrhagiam commendat. Mat. med. pag. 25, ed. Schrebero. Infectoribus familiaris est earum usus, necnon etiam ad atramentum, quod scriptorium vocamus, præparandum. Quod ad ipsum pertinet insectum, Hymenopteris adscribitur: *Cynips quercus folii*, nigra, thorace lineato, pedibus griseis, femoribus subtus nigris. System. Natur. 918; Frisch. Insect. II, t. 3, f. 5. Optimas autem gallas ferre dicitur *Quercus Cerris*, de qua alias diximus. Huic arbori tuberculorum eorum, quæ cynips excitat, tanta insidet copia, ut ramulus vix palmam superans, novem aut decem ejusmodi gallis obsitus reperiatur. Aliis tamen videntur eæ præstantiores, quæ *Q. Ægylopi* innascuntur. Ed.

Hactenus de Gallis nostras Cl. Geoffroy, Tract. de Mater. med. t. II, pag. 778 sqq. Nunc de Cocco disserentem audiamus.

Kermes, granum infectorium, coccum baphicum, coccum infectorium Offic. κόκκος βαφική Dioscoridis : kermes et karmes Arabum : vulgo, *graine de kermès*, *graine d'écarlate*, *vermillon*. Folliculus est membranaceus, pisi magnitudine, lævis, splendens, ex rubro fuscus prunorum adinstar, tenuissima lanugine vel pulvisculo cinereo tectus, innumeris turgens ovulis rubentibus vel etiam animalculis, quæ digitis attrita liquorem fundunt coccineum, saporis subacris, subamaricantis, odoris non ingrati. Foliis et teneris surculis cujusdam ilicis adhæret : non quidem in omnibus regionibus, sed in calidioribus solummodo, nec omni tempore reperitur, sed mensibus maio et junio, et quidem calidioribus annis.

Planta dicitur ilex aculeata cocciglandifera, C. B. P. 425 (1).

Frutex est qui ex radice lignosa, longe lateque serpente, cortice tecta coloris diversi pro ratione soli, modo rubente, tenui, quatuor vel sex lineas crassa, nonnumquam fibrata, plures stolones emittit ad trium quatuorve palmorum altitudinem, lignosos, cortice tenui albicante vel cinereo circumvestitos, et in plures ramos divisos, onustos foliis inordinatim positis, sinuosis et undulatis oris spinisque armatis, aquifolii proximis sed minoribus, octo decemve lineas longis, sex septemve latis, utrinque glabris, læte et semper virentibus, pediculo innixis lineam circiter longo. Flores profert masculinos et femininos in eodem individuo. Flores masculini in amentum laxum digesti perianthio donantur monophyllo, quinquefido vel quadrifido, lacinulis bifidis acutis, absque corolla; staminibus vero pluribus (octo circiter) brevissimis, quorum antheræ magnæ et didymæ. Feminini vero in gemma sessiles constant perianthio monophyllo, coriaceo, hemisphærico, scabro, integerrimo, in flore vix manifesto, etiam absque corolla. Germini ovato minimo styli duo vel quinque insident, setacei, calyce longiores, stigmata simplicia et persistentia gerentes. Fructus nux est ovalis crusta gaudens coriacea, univalvi basi derasa, affixa brevi calyci et quasi spinoso, teres et glabra. Nascitur in Gallia meridionali, Hispania, Italia, Oriente, etc.

Præter genuinos fructus, glandes nempe, quidam veluti folliculus maio mense, variis in hujusce fruticis partibus conspicitur, magnopere celebratus, coccum infectorium dictus, de cujus origine inter auctores diu certamen fuit. Alii enim fructum esse opinati sunt; alii quoddam recrementi genus ex vulnere ab insecto quodam arbori inflicto natum;

(1) Nobis *Quercus coccifera*, de qua conf. Excurs. de Quercubus Veterum ad calcem lib XVI, tom. V, pag. 658 edit. hujusce. Ed.

alii denique aliud senserunt. Verum sagacissimus naturæ arcanorum scrutator D. De Réaumur (1), quo diligentiorem accuratioremve reperire est neminem, detexit tandem coccum infectorium insecti quoddam esse genus illorum ex familia, quæ *gallo-insecta* ipsi dicuntur (2).

In hujus cocci accremento tria cum Emerico Aquisextiensi Medico (3) tempora distinguit.

1° Ineunte martio, animalculum quoddam semine milii minus, mille pedarum forma oblongo-ovata, versus caudam paulo acutiore, parte spina convexum, rubrum, punctulis pluribus aureis micantibus insignitum, et rugis aliquot transversis distinctum, sex donatum pedibus, duobus antennis facile mobilibus, et totius corporis longitudinem fere æquantibus, oculis nigris et duplici cauda immobili ejusdem cum corpore longitudinis, ilicis trunco, ramis et foliis adhæret, ibique torpidum et immobile fit, et sensim intumescit. Si tunc temporis in ilice ope microscopii animalculi corpus observetur dum intumescit, *coccineum* apparet punctulis aureis nitens, tomento quodam involutum albicante, quod in quibusdam dorsi locis, sub ventre et circa ventrem in *floccos* erigitur, ac nidi speciem repræsentat. Dorsum in hemisphærium multum intumescit rugosum; et in anteriore corporis parte capitis vice protuberantiæ tres percipiuntur, media crassior subrotunda, duæ laterales exiliores, et versus mediam incurvatæ.

2° Alterum accretionis tempus est circa mensem aprilem; tunc animal prorsus mutatum pisi figuram et magnitudinem æquat. Ejus membrana seu cutis firmior est, et tomentum quod initio fasciatim tantum in ejus cutim nascebatur, totam grani superficiem pulvisculi adinstar tegit; tuncque non amplius animalculum, sed folliculus videtur sanguine pallido et seroso repletus.

3° Circa maii medium vel finem, tertium occurrit tempus, *quo in interiore* folliculi parte sub animalculi ventre tenuissima reperiuntur granula ovata, seminibus papaveris albi dimidio circiter minora, colore pallide rubentia, et punctulis aureis distincta. Constant ex membrana tenui, candida, pellucida et liquore pallido rubente. Duo millia circiter in singulis folliculis continentur. Prioris animalculi ovula sunt, ex quibus excussis prodeunt ejusdem generis animalcula prorsus similia, quæ per ilicis ramos et folia vagantur, donec vere sequenti ad trunci ramorumque divisiones sedem figant suos fœtus editura.

(1) Mémoires pour servir à l'Histoire des Insectes, t. IV, Mém. I.

(2) Insectum illud a Linnæo *Hemipteris* adscribitur : *Coccus quercus coccifera*. System. Natur. 740. Ed.

(3) Histoire des Plantes qui naissent aux environs d'Aix, par M. *Garidel*.

Dum hoc animalculum seu kermes ad debitam magnitudinem intumescit, tunc ventris cutis seu corporis pars prona intus circa dorsum convellitur, et vacuum quoddam spatium inter ventrem et tomentum cui insidebat, relinquit : sicque millepedæ semiconvolutæ similis fit. Hoc in spatio vacuo ovula sua deponit : quo facto, moritur et exsiccatur.

Excussis ovulis, animalcula aliquamdiu sub matris cadavere delitescunt; deinde in lucem prodeunt, pabulum in foliis quæsitura, non rodendo ut erucæ, sed illorum succum proboscide sugendo.

Duplicis sexus inter ea distinguit D. De Réaumur ; feminas nempe de quibus hactenus, et mares a prioribus distinctissimos. Sunt enim, juxta Emericum, muscæ exiguæ culicibus quadamtenus similes; sex pedibus instructæ, quatuor anterioribus brevioribus, et duobus posterioribus longioribus, quatuor articulationibus divisis et tribus unguiculis curvis armatis. Duæ sunt antennæ in capite sesquilineam longæ, mobiles, oblique striatæ, articulatæ. Cauda quædam posticæ corporis parti subnectitur, semilineam longa, quæ identidem in duas partes dehiscit. Totum corpus duabus alis translucidis obtegitur. Ad instar pulicum magno impetu saliunt, et feminis fœcundandis destinantur.

Messis, prout hiems sævior mitiorve fuerit, minus vel magis fertilis est. Mulieres ante solis ortum unguibus coccum deradunt; et ne jactura fiat insectulorum exclusione, illud aceto inspergunt, ac deinde soli exponunt siccandum ; unde colorem rubrum acquirit.

De alia kermes specie albicante Garidellus et Emericus mentionem faciunt, quam vermiculi matrem a rusticis nominari referunt. Sed asserunt hanc speciem ova parturire albicantia, ex quibus albicantia quoque animalcula maculis argenteis notata nascuntur, non vero rubra, ut Quiqueranus narrat; ita ut secundum eorum sententiam, alia species sit kermes a rubra parum discrepans.

Aliam cocci speciem nigricantem Hyacinthus Cestonius in Hetruria circa Liburnum observavit super ilices pumilas, cocco infectorio similem. Hoc maturitatem adeptum, succo albicante et albidis ovulis turget : ex eo erumpunt animalcula kermesinis haud dissimilia, sed albicantia; quorum historiam fuse enarratam legere est in operibus Antonii Vallisnieri. Ex his itaque concludere licet plurimas esse horum animalculorum coccorumque species colore tantum diversas, quarum rubra sola in usum medicum et infectorium venit.

Coccum baphicum duobus usibus inservit, nimirum medicinæ, et lanis aut sericis tingendis.

Pro medicinæ usu grana recens collecta et bene matura in mortario marmoreo tunduntur : contusa digeruntur in loco frigido per septem vel octo horas, ut succi tenacitas tantisper dividatur : postea succus expri-

mitur, per aliquot horas in loco remoto reponitur, ut crassiores partes in vasis fundum subsideant. Sensim effunditur liquor, et a fæcibus crassioribus separatur. Succo defæcato sacchari albi æqualis portio admiscetur, et blando ignis calore ad spissioris syrupi consistentiam *excoquitur*. Misturam hanc conservam appellant, aut succum syrupumve de kermes, ex quo celebris illa confectio alkermes præparatur. Alii eumdem syrupum sine igne præparant hac ratione. Unicæ contusorum granorum kermes parti tres sacchari partes permiscentur, et per diem integrum macerantur in loco frigido. Succus cum expressione transcolatus syrupi consistentiam obtinet. Præstantior censetur priore, cui non mediocrem volatilium partium portionem ignis ademit. Ex Occitania sub nomine succi vel syrupi kermes ille succus sic paratus, ad exteras nationes magna copia transvehitur.

Si vero grana integra servare velint, matura illa colligunt, et in cubiculo undique aperto aeri libero super linteamina exponunt. Initio, quamdiu humore abundant, bis terve in die versant; ne incalescant nimium. Si vero animalcula, incitato calore, prorepant et effugere nitantur; tum a custode qui continuus assidet, concussu lintei in medium usque rejiciuntur, donec emoriantur. Tunc animalcula sub coccinei pulveris specie cribro a foliis separantur; deinde digitis leniter prehensa comprimuntur, et in pilas seu pastillos rediguntur sole exsiccandos. Pastilli dicuntur scarlatini, vulgo *pastel d'écarlate*, vel *écarlate de graine*. Folliculi vero semivacui seorsim exsiccati servantur.

Pro infectorum usu coccum eodem supradicto modo præparatur, eo tantum discrimine, quod evacuati folliculi et corbibus excepti bis terve in acetum acerrimum immerguntur, ac tandem super lintea expansi exsiccantur; unde colorem rubicundum, et magis nitentem acquirunt. Pulvis quoque rubens seu animalcula, statim atque se incipiunt movere, forti aceto irrorantur, donec in massam redigantur, ex qua formantur pastilli seu massulæ probe exsiccandæ, et ad exteras nationes transmittendæ. Hodie in Gallia rarioris est usus apud infectores, ex quo tempore coccinella (*la cochenille*) nobis allata fuit (1).

(1) *Coccinellam* ex insula Jamaica Mexicanoque regno advehunt; collectam nempe in *Cacto coccinellifero; Icosand. monogyn.* Linn. *Cact.* Juss. Insectum ex *Hemipterorum* familia, *Coccus Cacti coccinelliferi* dicitur Linnæo System. Natur. 742. Ed.

EXCURSUS II.

DE GALBANO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 13, pag. 375 :

Neque humidum, neque aridum probatur, sed quale docuimus. Per se bibitur, etc.

Nous avons retenu cette dénomination employée par les Latins, qui l'ont eux-mêmes traduite du grec γαλβάνη ou χαλβάνη, pour désigner un suc gommo-résineux, concret, tenace, d'une couleur blanchâtre lorsqu'il est récent, jaunâtre ou fauve quand il est vieux, marbré de taches blanches, brillantes, ressemblant beaucoup aux ongles.

Il nous est apporté, tantôt sous forme de grains ou de *larmes*, purs et demi-transparents, tantôt en masses ou en *pains* bruns, non tachetés, sans la plus légère apparence de pellucidité, et souillés de terre, de sable, de bois ou d'autres impuretés.

Le galbanum imprime sur la langue une sensation de chaleur, d'amertume et d'âcreté ; il exhale une odeur forte particulière qui, désagréable pour la plupart des individus, ne déplaît point aux hystériques et aux hypocondriaques.

Plusieurs ombellifères fournissent, sinon du vrai galbanum, du moins un suc très-analogue. Toutefois, le galbanum en larmes, que les pharmaciens conservent dans leurs officines, paraît distiller du *Bubon Galbanum* de Linné, qui va se ranger, avec les autres ombellées, dans la pentandrie digynie de l'immortel naturaliste suédois.

Cet arbrisseau toujours vert croît en Afrique et en Asie. La tige, cylindrique, grosse comme le pouce, articulée, lisse, rameuse, s'élève à la hauteur de trois à cinq pieds. Les feuilles alternes, deux fois ailées, se divisent en folioles cunéiformes, striées, incisées et dentées en leur bord supérieur. Les ombelles, terminales, solitaires au sommet des rameaux, sont munies de collerettes polyphylles. Les fleurs petites, jaunâtres, produisent chacune deux graines accolées, glabres, cylindroïdes, striées, et non ailées.

Toute cette plante, dit Lamarck, est remplie d'un suc visqueux, laiteux, clair, qui découle en petite quantité par l'incision, et quelquefois de lui-même, des nœuds des tiges qui ont trois ou quatre ans ; mais on

a généralement l'habitude de couper celles-ci à deux ou trois travers de doigt de la racine, et le suc distille goutte à goutte. Quelques heures après il se condense, se durcit, et on le recueille.

Analysé par l'habile pharmacien J. Pelletier, le galbanum a donné 66,86 de résine, 19,28 de gomme, 7,52 de ligneux, 6,34 d'eau et d'huile volatile.

Si, pour apprécier les vertus d'un remède, il suffisait d'accumuler les autorités, peu de substances occuperaient dans les fastes de la matière médicale un rang plus distingué, plus éminent que le galbanum. En effet, Dioscoride énumère longuement les propriétes de ce suc, et indique le moyen de le purifier. Hippocrate en recommandait l'application contre les affections morbeuses de l'utérus. Galien l'employait dans les cachexies, pour échauffer et stimuler. Le professeur Pinel, thérapeutiste aussi judicieux que nosographe illustre, déclare que le galbanum dissipe les flatuosités et calme les douleurs des intestins qui en proviennent; il ajoute qu'on le regarde comme atténuant dans l'asthme et la toux opiniâtre, et qu'on s'en sert à titre de topique pour calmer certaines névroses.

Le docteur Alibert juge plus sévèrement le galbanum, qui doit à son antique renommée l'avantage de figurer encore parmi les substances médicinales. On le prescrit intérieurement, soit suspendu dans un jaune d'œuf ou dans un mucilage de gomme arabique, soit incorporé dans des pilules, à la dose de six à vingt grains. Il est plus souvent appliqué à l'extérieur : on en fait des liniments, des emplâtres, des fumigations. Dissous dans le vinaigre, il contribue puissamment à la guérison des cors, selon Spielmann et Bourdet. Digéré dans l'huile de térébenthine, il lui communique une couleur bleuâtre, et constitue le *galbanetum* de Paracelse, qu'on a vanté avec la plus fastueuse et la plus ridicule exagération.

Le galbanum entre dans une foule de mélanges pharmaceutiques qui, malgré leur composition bizarre ou monstrueuse, n'ont pas entièrement perdu leur vogue, et conservent même des partisans, à la vérité plus ardents qu'éclairés. Je citerai seulement la thériaque, le mithridate, l'orviétan, le diascordium de Fracastor, l'onguent des apôtres ou dodécopharmaque d'Avicenne, le baume utérin de Charas, les emplâtres diaphorétiques de Mynsicht, diachylon gommé, d'althæa de Nicolas Myrepsus, divin de Jacques Lemort, *manus dei*, magnétique d'Ange Sala, opodeldoch, diabotanum de Blondel.

Ex Scientiar. medic. Diction. voc. *Galbanum*. Cf. etiam Geoffroy, Tractat. de Mater. medic. tom. II, pag. 631 sqq.

EXCURSUS III.

DE HAMMONIACO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 14, pag. 376:

Similis hammoniaci natura atque lacrymæ, probandæ, ut diximus : mollit, calfacit, discutit, dissolvit, etc.

Hammoniacum et gummi hammoniacum Officin. Ἀμμωνιακὸν Dioscoridis : ἀμμωνιακὸν θυμίαμα Galeni : gutta hammoniaca Latinorum : vulgo, *gomme ammoniaque.* Succus est concretus inter gummi et resinam medius, dum manibus tractatur lentore mollescens, modo in majores glebas coactus, et ex grumis congestus, unguibus lactei coloris nitentibus aut rufis disseminatis per substantiam coloris obsoleti et fere fusci, ut benzoini mistioni amygdaloideæ non inepte possit comparari, modo in lacrymas seu grumulos densos solidosque concretus, thuri non dissimiles, foris flavescentes vel fuscos, intus candidos aut flavescentes, nitidos et splendentes; sapore primum dulci, postea amaricante; odore fragranti, ad galbanum accedente, sed virosiore. Sub dentibus facile diducitur sibi cohærens, magisque albescit : carbonibus accensis injectum in flammam exardet; et aceto vel aqua calida solvitur. Ex Alexandria Ægypti affertur.

Lacrymæ pro usu interno glebis anteponuntur. Eliguntur majores, puræ, aridæ, quæ nullis arenis, terra, aut aliis rebus extraneis sordescunt. Glebæ vero probantur sinceræ, quæ multa grana pura permista habent. Si sordibus coinquinatæ fuerint, ab illis purgantur, solvendo in aceto, percolando, et inspissando : sed hæc præparatio multum de partibus ejus tenuibus et volatilibus aufert.

Dioscorides θραῦσμα dicit illud hammoniacum, quod nitidum est et in lacrymas concretum; et φύραμα quod impurum est, terræ arenularumve particeps. Narrat liquorem esse ferulaceæ cujusdam arboris quæ nascitur in ea Libyæ parte quæ est juxta Hammonis templum. Ille frutex, inquit, ἀγασυλλὶς dicitur : illum vero Plinius metopion nominat.

Revera hammoniacum, lactis instar, vel sponte, vel per vulnera fluit ex quadam nondum descripta planta umbellifera, ut manifestum est ex seminibus, quæ in glebis hujus gummi sæpe reperiuntur, foliaceis nempe et anethinis similibus, sed majoribus. Planta vero nascitur in ea Africæ parte quæ Ægypto ad occasum adjacet, quæque hodie dicitur Regnum

de Barca, in quo fuit olim templum celeberrimum Jovi Hammoni dicatum, unde gummi nomen.

Hammoniacum partes duras emollit, humores crassos incidit, lentos ac tenaces resolvit, collectos discutit. Asthmaticis prodest; cruda pulmonum tubercula dissipat; hepatis, mesenterii, lienis, et uteri scirrhos resolvit; menses suppressos promovet, obstructiones aperit; articulorum tophos discutit, et alvum nonnumquam blande subducit, etc.

Hactenus S. F. Geoffroy, Tractat. de Mater. med. t. II, p. 602, sqq. Quæ dum eruditissimus ac limatissimus, ut Linnæus ait, auctor proderet, ad medicæ, qualis tunc erat, artis normam satis exacta videri poterant: quum vero nostris temporibus, pro medicæ et chymicæ Rei incrementis, plura in Geoffræo desideranda intelligeremus, operæ pretium fore judicavimus pauca ex iis quæ de gummium generibus Dr. Barbier nostras scripsit, delibata subjungere, ut non integram quidem, sed paulo pleniorem hammoniaci historiam sisteremus.

Gomme ammoniaque, *gummi hammoniacum*. Cette substance appartient à la classe des gommes-résines. On a long-temps ignoré de quel végétal sortait cette substance. Willdenow nous a appris qu'elle provenait d'une espèce d'heracleum, qu'il a nommée *Heracleum gummiferum*, famille des ombellifères (1). La gomme ammoniaque nous vient de l'Égypte et des Indes-Orientales. Il paraît qu'on la retirait d'abord d'une contrée de l'Égypte où Jupiter Ammon avait un temple, et que c'est de là que lui vient le nom d'ammoniaque. Cette substance est solide, en masses ou en larmes; elle a une couleur jaune-pâle, roussâtre au-dehors : on trouve dans son intérieur des morceaux de la grosseur d'une amande, qui sont plus blancs et plus purs.

La gomme ammoniaque a une saveur légèrement amère et nauséabonde, une odeur faible et désagréable. Cette substance se dissout en partie dans l'eau et en partie dans l'alcool. La dissolution aqueuse est laiteuse d'abord, elle dépose peu à peu une portion résineuse. L'alcool en dissout 0,50. La liqueur est très-limpide, et ne laisse rien précipiter par le repos. Lorsque l'on distille la gomme ammoniaque avec l'alcool ou avec l'eau, il ne passe aucun principe de cette gomme dans le produit de la distillation. La gomme ammoniaque se dissout aussi dans le vinaigre et dans les alcalis, selon M. Hatchett. L'analyse chimique de 100 parties de gomme ammoniaque a fourni ce résultat : gomme, 18,4, résine, 70, matière glutiniforme 4,4, eau, 6, perte, 1,2. Braconnot, *Annal. de chimie*, tom. LXVIII.

La gomme ammoniaque exerce sur nos organes une impression sti-

(1) Hort. Berolin. I, t. 53, 54. Ed.

mulante; par son action immédiate elle appartient à la classe des médicaments excitants. Donnée à la dose de quinze à vingt grains et au-dessus, la gomme ammoniaque cause des nausées, de la soif, un sentiment de chaleur à la région épigastrique, quelquefois elle excite des évacuations alvines. Tous ces effets tiennent à l'impression directe que cette substance exerce sur la surface gastro-intestinale; ces effets ne durent pas, ils cessent après trois ou quatre prises de gomme ammoniaque; ils sont, en quelque manière, indépendants des changements ultérieurs que la vertu excitante de cette substance médicinale suscite dans toutes les parties. La soif, les nausées, les déjections dérivent de l'irritation que le premier contact de la gomme ammoniaque occasionne sur la surface interne de la gorge, de l'estomac et des intestins; mais bientôt cette surface s'habitue à l'impression de cet agent, ces effets ou ces accidents n'ont plus lieu, et la gomme ammoniaque n'en développe que mieux sa puissance excitante, qui dérive de l'absorption de ses molécules et de leur action sur l'économie animale. Elle accélère la circulation du sang, élève la température vitale, cause une excitation de tous les appareils organiques, donne lieu, en un mot, à une médication générale; or, c'est aux principes de la gomme ammoniaque, importés par l'absorption dans le torrent circulatoire, qu'il faut attribuer ces changements organiques.

Les effets immédiats de la gomme ammoniaque serviront à expliquer les avantages que l'on obtient de son emploi. On a vanté cette substance comme un puissant expectorant; en effet, lorsque des mucosités toujours renaissantes semblent remplir les bronches, comme dans les catarrhes chroniques, les toux humides, dans les péripneumonies fausses, etc. et que le système pulmonaire paraît dans l'inertie, que son action expultrice est affaiblie, la gomme ammoniaque se montre un moyen très-efficace pour rétablir l'expectoration. L'impression stimulante qu'elle exerce sur la surface gastrique, et qui, par sympathie, se transmet aux poumons, l'action immédiate que les molécules de cette substance portent sur le tissu pulmonaire, si l'on prend une dose assez forte de gomme ammoniaque pour que le produit de l'absorption de ses molécules doive être compté, voilà des causes qui expliqueront bien les changements que l'on remarque dans l'appareil pulmonaire, après l'emploi de l'agent médicinal dont nous nous occupons. On donne tous les jours, avec succès, comme médicament expectorant, un looch fait avec la gomme ammoniaque dissoute dans l'eau d'hyssope, de menthe ou de roses, unie à l'oxymel scillitique ou au sirop de lierre terrestre.

La gomme ammoniaque a aussi la réputation d'un bon emménagogue. On conçoit facilement que l'influence stimulante que met en jeu cette

substance sur tout le système animal, peut, quand elle s'exerce sur l'appareil utérin, aider l'établissement de la congestion sanguine qui précède et amène l'écoulement menstruel. Il est évident, par suite de ce premier principe, que dans les cas où les règles sont retenues par un défaut d'activité de l'utérus, ou par une débilité qui embrasse tout le corps, comme cela se rencontre souvent dans les jeunes filles, la gomme ammoniaque sera un moyen très-recommandable.

On donne aussi, dans les auteurs de matière médicale, la gomme ammoniaque comme un fondant héroïque. Mais avant de chercher d'où peut procéder cette vertu, il faudrait se pénétrer de la nature des lésions organiques que l'on veut combattre quand on a recours aux fondants. Car rien n'est plus vague que la signification de ce titre en médecine, et la pathologie, qui doit toujours servir de guide à la matière médicale, a tellement changé la doctrine des obstructions, que les fondants ont perdu tout leur crédit. Si la gomme ammoniaque s'est montrée utile dans quelque empâtement de viscère, par suite d'atonie, c'est encore de son action stimulante qu'il faut faire dériver ces avantages. Dans ces occasions on unit la gomme ammoniaque avec le savon médicinal, avec l'extrait de pissenlit, de ménianthe ou autre.

On fait aussi usage, pour des applications topiques, de la matière gommo-résineuse qui nous occupe; et c'est encore sa vertu excitante qui fait alors tout son mérite. On applique cette substance sur des tumeurs indolentes, pour en déterminer ou la résolution ou la suppuration. Son action excitante explique également ces deux résultats. En augmentant la vitalité dans la tumeur que recouvre le topique, on y provoque un travail intestin qui doit avoir pour produit, ou de faire rentrer dans la masse circulatoire les humeurs accumulées dans ce point, ou de déterminer le travail de la suppuration. La gomme ammoniaque entre dans la composition des emplâtres fondants, diachylum gommé, de ciguë, etc.

A l'intérieur, on administre la gomme ammoniaque à la dose de quatre à six grains, réitérés deux à trois fois dans la journée; alors on continue l'emploi de cette substance pendant un certain temps. On peut aussi la donner à plus haute dose, à un scrupule, par exemple; on n'a ordinairement recours à la gomme ammoniaque que pour en obtenir un effet momentané, quand on l'emploie à cette dose.

Ex laud. sup. medic. Scientiar. Diction. voc. *Gomme ammoniaque*, tom. XVIII, p. 575 sqq.

EXCURSUS IV.

DE STYRACE.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 15, pag. 377 :

Placet præter illa quæ diximus, maxime pinguis, purus, etc.

Officinæ, præeuntibus Arabibus, styracem distinguunt hodie in liquidum et siccum; quum Græci unicum tantum styracem agnoscant, siccum nempe, liquidum vero non novisse videantur. Hæc duo styracis genera sunt prorsus diversa. De sicco paulo post tractabimus, nunc autem de liquido.

Styrax liquidus Officin. *Miah*, Arabum : *cotter-mija* Turcarum : *roçamalha* Sinensium, Garciæ : vulgo *storax liquide*. Succus est resinosus, cujus duplex genus in officinis reperitur; purum, et impurum aut crassum. Styrax liquidus purior succus est resinosus, melleæ et tenacis substantiæ, terebinthinæ similis, semipellucidæ; coloris fusci aut ex fusco rubentis, vel etiam ex cinereo fusci; odore valido ad styracem solidum nonnihil accedente, sed ob vehementiam fere ingrato; sapore acriusculo, aromatico, oleoso. Probatur lentus, fulvus, pellucidus, odoratissimus.

Styrax minus purus aut crassus succus est resinosus, fæculentus, fuscus vel subcinereus, opacus, pinguis et minus odoratus, et videtur esse portio fæculenta prioris : nec in medicamentis etiam externis nisi colatus et a fæcibus purgatus usurpari debet. Officinarum vulgus, post quosdam Arabes, stactes nomen styraci liquido tribuerunt, sed perperam, quum stacte Græcorum sit myrrhæ colamen, ut videre est apud Dioscoridem. Raro styrax liquidus purus et sincerus in officinis reperitur : sæpe enim ligni scobe vel pulvere conspurcatur, aut factitii liquores in ejus locum substituuntur.

De styracis liquidi origine magna inter auctores dissensio est : alii enim opinantur nihil aliud esse quam myrrhæ colamen, ratione nominis stactes quo donatur a quibusdam. Sed præter saporis et odoris discrepantiam inter myrrham et styracem, res prorsus diversas esse liquet ex eo quod myrrha, utpote media inter gummi et resinas substantia, in quovis aquoso liquore facile pro parte dissolvatur; liquidus autem styrax minime, sed in oleoso et pingui tantummodo, ut aliæ resinæ. Aliis factitium quid ex styrace calamita in oleo ac vino soluto, admistaque te-

rebinthina Veneta excocta; quæ decoctio quum refrixerit, styrax liquidus ad fundum secedet e dicitur, superius vero innatare oleosam substantiam. Alii expressione idem moliuntur. Aliis est oleum ex nucleis arboris storacifluæ expressum. Aliis fit per decoctionem corticis vel ramusculorum tenerorum et gemmarum styracis, vel, ut alii volunt, liquidambaris. Alii styracem calamitam et liquidum eumdem esse succum, consistentia tantummodo diversum affirmant. Samuel Dale testatur quodcumque in pharmacopoliis Londinensibus pro styrace liquido venditur, rem omnino factitiam esse.

Verumtamen Jacobus Petiver. pharmacopœus Londinensis, Regiæ societatis socius, et sagax naturalis historiæ scrutator, Actis Philosoph. Reg. Soc. Lond. n. 313, refert styracem liquidum, a Turcis et Arabibus *cotter-mija* dictum, succum esse cujusdam arboris *rosa mallos* dictæ(1), quæ in insula Cobros maris Erythræi nascitur, trium dierum itinere ab urbe *Sues* distante. Hujus arboris corticem singulis annis deglubunt, et contusum in aqua marina coquunt usque ad visci consistentiam: tum resinosam substantiam supernatantem colligunt. Verum quum adhuc multum crassamenti seu corticis pulverati contineat, eam denuo aqua marina bulliente liquant et percolant. Sic defæcatam resinam et crassamentum fæculentum residuum seorsim doliolis includunt, et Moccam Arabiæ emporium transvehunt. Et hæ duæ sunt styracis liquidi species quæ in officinis occurrunt.

Hoc odoramentum apud orientales populos multi æstimatur, et magni est usus. Geoffroy, Tract. de Mat. med. tom. II, pag. 492 sqq.

Quæ Geoffræus, dum Materiam medicam tractaret, neque noverat, neque novisse poterat, nostras Dr. Mérat, tam erudite, quam enucleate publicæ notitiæ fecit in magno med. Scient. Diction. Sic enim ille:

STYRAX, *styrax*, *storax liquidus*: substance liquide de la nature des baumes naturels, qui découle d'un arbre de la famille des amentacées, nommé par Linnæus *Liquidambar styraciflua*, et placé par ce botaniste dans la monœcie polyandrie. L'*Altingia excelsa*, arbre de la famille des conifères, paraît produire aussi un suc analogue au styrax (De Candolle).

On distingue dans le commerce deux qualités de styrax, la première,

(1) *Altingia excelsa* (*Monœc. monadelph.* gen. 2131 Pers. *Conifer.* Juss.). Conf. Noronn. Annal. Bot. Anglic. n. V, pag. 325. Hæc arbor altissima Javæ, Cochinchinæ, et insularum maris Rubri indigena, pinui maxime affinis, solo distinguitur numero binario seminum sub unaquaque strobili squama latentium. Ea est arbor *Rosamala*, quæ storacem liquidum largitur, e rimis corticis emanantem. Cognoverunt autem eum Arabes nomine *miah*. Avicenn. 211; Serap. cap. 46. Hunc jam *Hobeischus* e cortice arboris excelsæ effluere, et ex insulis Indiæ orientalibus advehi bene scivit. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 268. Ed.

re dans les contrées chaudes
d'incisions que l'on fait à
alme, *baume copalme, huile*
rt rare. Le second provient
et rameaux de l'arbre dans
Caroline, etc. pays où il ne
: c'est cette qualité qui est
t on se sert habituellement.
des huiles, de la térében-

pas deux produits distincts,
ière médicale (1), que cela
bar de cet ouvrage et dans

rbre qui croît dans l'Orient,
gue au styrax provenant du
nous arrive par Smyrne est
vent dans le pays pour com-
ulus du *Styrax officinale.* Ce
hes et de l'écorce de liqui-
nce de glu; on recueille la
ifie de nouveau.
mauvaise qualité, qu'on est
près l'avoir chauffé, soit par
rsqu'on veut l'employer pour

le styrax, comme on le fait
nnent d'arbres différents, et
u'ils aient entre eux de l'ana-
se ressemblent beaucoup.

med. t. II, p. 565:
ioscoridis et Græcorum vete-
næ, vulgo *storax.* Est sub-
veteribus Græcis distinctæ,
cet styrax calamita, et styrax

e invicem differunt. Prima est
is rimis vel incisuris guttatim
ollecta. Altera vero succus est

de *Styrace liquido*, ib. p. 492. Ed.

ex grandioribus vulneribus uberius diffluens, qui nonnisi post diuturniorem moram inspissatur; ita ut aeris calidioris contactu rufescat vel nigrescat, antequam exsiccetur.

Tandem scobs quædam lignea nonnihil resinosa, odore styracis perfusa, venalis prostat in officinis, quæ scobs styracina, *sarilles de storax* vulgo dicitur. Ad usum medicum inutilis est, et prorsus abjicienda.

Quidam ex Arabibus, et præsertim Serapio, styracem liquidum de quo jam egimus, quemque *miah* nominant, cum solido hoc styrace, sive styrace Græcorum confundunt. Hæc duo tamen distinxit Avicenna, qui de styrace liquido sub nomine *miah*, et de styrace Græcorum seu sicco, tum sub nomine *astorac*, tum sub nomine *lebni* tractavit.

Paulus Ægineta, Nicolaus Myrepsus et Græcorum nonnulli de quodam stacte styrace mentionem faciunt, qui pro resina peculiari, et a styrace prorsus diversa a plurimis habetur: aliis vero nihil esse videtur aliud quam styracis resina liquida collecta et asservata, antequam arescat; de qua Dioscorides mentionem facit. Fortasse quoque illud nomen styraci liquidæ seu *miak* Arabum Græci imposuerunt. Rem decernere difficile est admodum, et cæteroquin parvi momenti.

Fusius et pro temporibus nostris aptius ad Rem botanicam medicamque de Storace disserit Dr. Mérat, jam supra laudatus:

On a souvent confondu, et beaucoup d'auteurs confondent encore le storax avec le styrax, produit liquide et de la nature des baumes, qui découle du *Liquidambar styraciflua*, Lin. Ces deux substances, quoique ayant entre elles les plus grands rapports, sont distinctes : l'une est un produit solide, l'autre est toujours liquide. Tout ce que les Anciens ont dit du styrax se rapporte probablement au storax, puisque le premier découle d'un arbre d'Amérique, tandis que le second provient d'un végétal qui croissait sous leurs yeux et qu'ils en employaient les produits tous les jours. Cependant comme le *Liquidambar orientalis*, Lam. vient dans l'Orient, et qu'il paraît donner un suc liquide, comme le *Liquidambar styraciflua*, il ne serait pas impossible qu'ils eussent aussi connu ce dernier; mais la confusion entre ces deux substances est surtout venue des noms: toutes les deux s'appellent *storax* ou *styrax* dans beaucoup de livres où on ne les distingue qu'en y ajoutant l'épithète de solide ou de liquide. Il vaut mieux, à l'exemple de la plupart des Modernes, appeler le suc solide du *Styrax officinale*, storax, et celui du *liquidambar*, styrax, ou mieux *liquidambar;* ce qui éviterait toute erreur de nomenclature.

Le *Styrax officinale*, Lin. appelé en français aliboufier, est un arbre de la hauteur de l'olivier, à écorce grise, unie; ses feuilles sont alternes, pétiolées, ovales, entières, vertes et luisantes en dessus, blanchâtres et

légèrement cotonneuses en dessous, molles et assez semblables à celles du coignassier (ce qui le faisait désigner, par C. Bauhin, par la phrase de *Styrax folio mali cotonei*); ses fleurs sont blanches, grandes, naissent cinq ou six ensemble, en grappes fort courtes, au sommet des rameaux de l'année; elles ont un calice monophylle à cinq dents courtes; une corolle monopétale, infundibuliforme, divisée profondément en cinq découpures lancéolées et presque droites; elle renferme huit ou dix étamines moins longues que la corolle; un ovaire supérieur auquel il succède une espèce de baie charnue, arrondie, du volume et de la figure d'une noisette, qui contient deux noyaux renfermant chacun une amande blanche, huileuse, d'une odeur résineuse, aplatis d'un côté et adossés l'un contre l'autre: ce fruit est couvert d'une peau blanche et cotonneuse; il reste environné à sa base par le calice. Cet arbre, qui fleurit au printémps, croît dans les forêts en Provence, d'où j'en ai reçu de beaux échantillons provenant des environs de Toulon, en Italie et dans le Levant. La grande quantité de fleurs dont il se couvre, et qui sont un peu semblables à celles de l'oranger, en fait un arbre d'ornement très-agréable.

Toutes les espèces du genre styrax paraissent propres à donner un suc semblable: le *Styrax grandifolium* d'Aiton, qui croît dans l'Amérique septentrionale, était pris par Walter pour le *Styrax officinale;* le vrai benjoin, le premier des baumes, est le produit du *Styrax benzoin*, Dryander, arbre qui croît à Sumatra, et non du *Laurus benzoin*, Lin. comme on le soupçonnait. On voit donc qu'il y a la plus grande analogie entre tous ces sucs balsamiques.

Notre espèce ne donne que peu ou point de storax en Provence; cependant Duhamel dit en avoir vu couler abondamment d'un arbre près la Chartreuse de Montrieu; mais cet écoulement n'était sans doute qu'accidentel, et probablement le suc n'avait pas les qualités convenables, faute d'une chaleur suffisante pour se dessécher; tout celui du commerce vient de différents pays du Levant, tels que la Syrie, la Cilicie, la Palestine, l'Éthiopie, la Pamphilie, etc. par la voie de Marseille, venant de Smyrne et d'Alep.

On connaît, dans les officines, deux espèces de storax: 1° le *storax en larmes;* 2° le *storax commun* ou en masse.

Le *storax en larmes* paraît exsuder naturellement des fentes de l'arbre; il est composé de petits grains transparents, purs, brillants, un peu gras, s'amollissant sous les dents, d'un goût résineux, d'une odeur agréable, se fondant au feu en répandant une odeur pénétrante et donnant une flamme très-claire. On apportait autrefois cette substance de la Pamphilie dans des roseaux, d'après le témoignage de Galien (de Simpl. lib. VIII); aujourd'hui il n'en vient plus de cette qualité, et les droguiers les plus riches en possèdent à peine quelques parcelles.

Au surplus, le nom de *calamite*, qui paraît avoir appartenu primitivement à cette espèce de storax, a été transporté parfois à la suivante; ce qui ajoute encore de la confusion dans leur détermination : il vaut donc mieux employer les expressions de storax en grains et de storax en pains. Murray prétend (*Appar. med.* pag. 107) que le nom de calamite ne vient pas de roseau (*calamus*), mais de *gabalitanum*, c'est-à-dire de la ville de Gabala, d'où on le récoltait. Les trois espèces que cet auteur admet rentrent dans les deux nôtres, car sa troisième espèce n'est que notre seconde ramollie.

Le *storax en pains* nous arrive en masses rougeâtres, résineuses, odorantes, suaves, du volume du poing jusqu'à celui d'une amande (ce dernier prend quelquefois le nom de *storax amandé*); on le reçoit dans des boîtes rondes de diverses grosseurs, parfois, d'après Pomet, dans des courges : quelquefois la masse s'amollit, jette une liqueur mielleuse dans laquelle on distingue des poussières ou éclats blanchâtres ; ce qui ne lui fait perdre ni de son goût ni de sa saveur. Cette espèce découle abondamment de grandes incisions faites à l'arbre, et le suc qui se répand ne se coagule qu'avec le temps : nous en avons sous les yeux un morceau qui peut peser trois onces, de forme arrondie et qui paraît avoir été pétri étant encore mou, tant le contour en est lisse ; ce qui fait supposer qu'il a été renfermé dans une vessie, comme cela avait lieu autrefois : il est sec et friable ; son odeur est suave, tirant sur celle de la vanille ; il se ramollit sous la dent, est d'une saveur amère-résineuse, qui n'a rien d'absolument désagréable.

Le storax est, comme tous les autres baumes, composé de résine, d'un peu de gomme, d'acide benzoïque et d'une huile essentielle : cette dernière est d'autant plus abondante, qu'ils sont plus liquides. Le storax en contient plus par conséquent que le benjoin, et le styrax plus que le storax ; l'acide benzoïque, au contraire, est d'autant plus abondant, que le baume est plus solide : la résine est particulière à chaque espèce, et établit la différence entre elles. Au surplus, on n'a pas d'analyse exacte et récente du storax, non plus que du styrax ; elle pourrait fournir des caractères plus positifs pour établir de nouvelles différences entre ces deux produits qui ont d'ailleurs tant de rapports entre eux, quoique provenant d'arbres différents et de familles très-éloignées ; ce qui prouve que des principes analogues peuvent se rencontrer dans différents groupes de plantes. La composition chimique du storax explique pourquoi ce médicament est plus soluble dans l'alcool que dans l'eau, à laquelle il donne pourtant son odeur et une couleur jaunâtre, et pourquoi on peut retirer de cette substance de l'acide benzoïque, comme du benjoin lui-même.

Le storax est un médicament dont on faisait autrefois un usage fré-

quent; on l'employait dans l'asthme humide, la raucité de la voix, la toux opiniâtre, les engorgements des poumons, la phthisie, etc. on s'en servait aussi comme antispasmodique et anodin dans les maladies nerveuses, les douleurs de tête, la paralysie, pour aider à la digestion, etc.

Aujourd'hui qu'on n'admet dans le storax qu'une propriété excitante, dont l'action a beaucoup d'analogie avec celle des résines, on en fait rarement usage, parce qu'on possède des moyens plus certains et d'une efficacité plus marquée pour produire la stimulation. Toutefois, on peut l'administrer à petite dose dans les maladies où on a besoin de corroborer les tissus, de soutenir l'énergie défaillante des organes, et pour donner à l'économie le ton qui lui manque pour exercer convenablement ses fonctions habituelles, ou en rétablir l'intégrité naturelle.

Nous passons sous silence les propriétés, tant célébrées par Morton et autres médecins, du storax et produits analogues pour la guérison des ulcères des poumons, et de la phthisie, non pas que ce moyen ait fait tout le mal qu'on en dit, mais parce qu'il y est inutile, et que sa propriété excitante pourrait parfois nuire si on en usait à trop grande dose. J'ai souvent administré ces médicaments dans ces maladies sans lui voir produire ni bien ni mal, et surtout sans en obtenir une guérison que je savais être impossible. C'est donc moins l'impuissance du médicament qu'il faut accuser, que l'incurabilité du mal pour lequel on le conseille.

Au surplus, on n'emploie guère maintenant le storax qu'à l'extérieur, en fumigation ou comme topique. Dans le premier cas, on reçoit la fumée dans les voies aériennes en le brûlant sur des charbons, à l'instar du benjoin, pour remédier au spasme de ces parties, à l'asthme, aux engorgements muqueux, pour faciliter l'expectoration, etc. dans le second cas, c'est en en composant des médicaments emplastiques qu'on applique le long de la colonne épinière pour remédier à la paralysie, au lumbago, et sur tous les lieux où on soupçonne de l'engorgement, etc. qu'on se sert du storax; mais nous le répétons, aujourd'hui surtout, cette dernière manière de l'employer est à peu près inusitée. L'impression vive qu'il opère sur l'odorat pourrait être utile dans le cas d'insensibilité de l'olfaction, etc.

Le storax entre dans la *poudre létifiante*, la *thériaque*, le *mithridate*, le *diascordium*, le *baume apoplectique*, l'*onguent martiatum*, etc. etc.

La dose du storax à l'intérieur ne doit pas s'élever au-delà d'un à deux grains, à cause de l'âcreté de ce médicament.

Un des plus grands obstacles à l'emploi du storax, est moins encore l'obscurité de ses propriétés que l'état de sophistication où il nous arrive.

Il n'existe aucun produit dans la matière médicale où il se fasse plus de fraude que sur cet objet : elle est telle, que nous n'avons peut-être pas, dans le commerce, un seul envoi de storax pur. Effectivement, on nous vend pour cette substance de la sciure de l'arbre qui le produit, mêlée avec le suc encore liquide : c'est là la moins impure des drogueries; d'autres fois c'est la sciure provenant du *Liquidambar orientalis*, Lam. ou de toute autre écorce aromatique, délayée avec du styrax liquide qui forme le *storax en pains* du commerce, qui arrive en grosses masses rondes de Smyrne. On en fabrique souvent à Marseille et ailleurs avec de la mélasse, une écorce odorante et un peu de baume de Tolu : la sciure seule nous arrive aussi quelquefois sous le nom de *sarilles* ou de *styrax rouge*. On s'en sert dans les églises pour encenser. Bergius va même jusqu'à croire que le storax est toujours une production de l'art. On trompe jusque dans le storax en larmes, qui n'est parfois que de la gomme ammoniaque. Il résulte de ces difficultés à se procurer du storax un peu pur, que le plus commun coûte environ 20 fr. la livre, et que le pur n'a pas de prix : il vaudrait mieux remplacer ce médicament par le benjoin, dont la valeur est moitié moindre et les propriétés analogues et même plus prononcées.

La parfumerie a fait un grand usage du storax ; son odeur suave le fait encore rechercher pour la composition de plusieurs aromates ou cosmétiques ; il sert dans l'embaumement des corps depuis un temps immémorial : ces usages expliquent pourquoi on emploie encore tant de cette substance en France, malgré la duplicité des marchands, et bien que la pharmacie n'en consomme presque plus. On voit, par le registre des douanes, qu'il en est entré en France, en 1807, 6,600 livres pesant. Les Orientaux sont au surplus très-curieux de l'odeur de cette substance, et s'en servent encore plus que nous : on sait que ces peuples mettent les parfums au nombre de leurs jouissances les plus chères.

Ex laud. sup. medic. Scientiar. Diction. tom. LIII, p. 22 sqq.

EXCURSUS V.

DE FICO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 20, pag. 380:

Fiunt ex ea (chamæpity) et hydropicis pilulæ, cum fico alvum trahentes.

Plinius lib. XV, cap. 19, plures ficorum species, aut potius varietates enumerat: Idæas, seu Alexandrinas, Chias, Chalcidicas, Lydias, purpureas, mamillanas, callistruthias, Tarentinas, Africanas, Rhodias, Cannæas, Tiburtinas, Livias, Pompeias, mariscas, maculosas, Herculaneas, albiceratas, aratias, porphyritides, populares, chelidonias, albas ex Ebuso, Marrucinas, caricas, cottana; et has inter species, albas aut nigras, siccas aut recentes, præcoces aut serotinas, biferas aut triferas, etc. Nusquam *duplices ficus* memorat, quarum sola fere apud Horatium mentio occurrit, Serm. II, 2, ubi Ofellum quemdam «rusticum, abnormem sapientem, crassaque Minerva» nonnulla de victus frugalitate præcepta tradentem inducit, quæ anteactæ vitæ exemplo confirmare conatur. Atque inter alia:

> Tum pensilis uva secundas
> Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.

Jam vero interpretatio *duplicis ficus* eruditos in duas diversas coegit ire sententias, quæ tamen ambæ a recto sensu videntur aberrare.

Scilicet interpretatorum plerique, Sanadonius, Tarteronius, Juvencius, Torrentius, Lambinus, Turnebus, Forcellinus per *duplicem ficum*, magnam ficum intelligunt; Joh. Bondinus, Despretius, Pulmannus, Dacerius, mariscam esse volunt, ficum nempe insipidam, fatuam, crassiorem, ideo et frugali Ofelli mensæ magis convenientem. Alii voce *duplice* ficum diversi generis, colorisque et aliquantum saporis significatam esse contendunt, ut Rodellius; aut biferam, ut Porphyrion; aut recentem et siccam, ut Badius Ascensius, etc.

Ex qua doctorum virorum recensione, eorum opiniones ad duas tantum redigi luculenter patet. Pars enim putat *duplicem ficum*, magnam ficum denotare; pars ficum duplicis generis, quum bifera ficus, quam nonnulli volunt hic ab Horatio indicari, vel ad primam, vel ad alteram certe opinionem commode possit referri. Sed inde non magis liquet; immo magis, opinionum conflictu, dubium fit, quid demum fuerit *ficus illa duplex*.

Jam diu typis mandatum erat Plinii nostri volumen, ubi de ficis fusius agitur, quum Διατριβὴν ἑρμηνευτικὴν in laudatum Flacci locum, a Julio Caponio, Neapolitano adolescente, jam de Latinis litteris optime merito, accepimus, in qua novam sane et, ut omnia comprobant, simplicissimam simul ac verissimam loci interpretationem nobis proponit. Hanc autem eruditis incognitam diutius in scriniis nostris latere fas esse non duximus. Rem igitur viris latinarum litterarum amantibus gratam nos esse facturos sumus arbitrati, si pauca ex dissertatiuncula illa excerpserimus, quæ legentibus utilia videbuntur, et scitu profecto digna. Libenter etiam hanc occasionem amplectimur viris doctis, et nationum quidem externarum, dignas, ut par est, agendi gratias; qui, quum litterarum rempublicam nec unius gentis, nec unius hominis, sed communem ingenuorum omnium patriam haberent, labores nostros laboribus suis, ne dicam benevolentia solum atque hortatu, adjuvare ac tueri ultro voluerunt. Quam voluntatem civibus nostris deesse si quando doleamus, magno tamen solatio esse non diffitemur, quod nostras tot et tam longas in illustrandis Veterum monumentis elucubrationes Viri docti atque sapientes non aspernentur.

Sic, postquam varias variorum ventilavit opiniones, suam ipse *Julius* Caponius interpretationem proponit:

« Si omnium tutissima illa est interpretatio (1), quæ ad communem propriamque notionem verborum quam maxime accedit, haud certe verendum est, ne nobis succenseatur, quod in penitiores Musarum recessus, tantorum tamque amplissimorum virorum auctoritate parum deterriti, inferre pedem ausi sumus.

« Primum igitur omnia verba proxime præcedentia *duplicem ficum*, multamque illi affundentia lucem, probe observanda sunt. Ait itaque Ofellus :

> Ac mihi quum longum post tempus venerat hospes,
> Sive operum vacuo gratus conviva per imbres
> Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis,
> Sed pullo, atque hædo : tum pensilis uva secundas
> Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.

His omnibus verbis exponit Ofellus primum, qui eum convenire solerent apud illum cœnaturi, nempe aut aliquis hospes, aut aliquis vicinus illi amicitia junctus; tum occasionem, qua vicinus amicus impulsus ipsum adiret, scilicet pluvium tempus; deinde anni tempestatem, qua imbres sunt frequentiores, nempe hiemem; denique res, quas tum hospiti, tum vicino convivæ apponeret.

(1) Verbum *duplex*, ait Jacobus Facciolatus, indicat id, cujus sunt duæ partes, a *duo* et *plico*, id est, a *duabus plicis*. Ed.

« At inter cibos sese offert considerandam *pensilis uva*, ita dicta, quod de solario, aut de trabibus suspendebatur, ut diutius servaretur, sicut docet Facciolatus. Dacerius Vir Clar. ait, hunc morem ex alto uvam pendendi frequentissimum fuisse apud Romanos, eoque modo per totum fere annum uvam servare sic solitos, ut ea pro recenti hieme uti possent; Græcos hac in re æmulari studentes, qui ad ver usque in vineis suspensam uvam se servare jactabant. Torrentius docet uvam ad hoc suspendi, ut passa hieme ederetur. Despretius etiam monet uvam pensilem eamdem esse ac passam hieme comedendam. Varro enim de R. R. lib. I, cap. 68 : « Cato ait... uvas, quas suspendas oportunissimas esse Duracinas, Amineas, et Scantianas ». Et cap. 68 : « Pensilia, ut uvæ, sorba, ipsa ostendunt, quando ad usum oporteat promi; quod colore mutato, et contractu acinorum, si non dempseris ad edendum, ad abjiciendum descensurum se minitantur ». Plinius de uvis etiam ait lib. XIV, cap. 1 : « Durant aliæ per hiemem pensili concameratæ nodo ».

« Patet igitur luculentissime, quod hiems erat, quando Ofellus cœnam instruebat amicis, et quia per *imbrem* ad illum veniebant, et quia utebantur uva pensili in secundis mensis. Et sane agricolæ, quum per hiemem operibus sint soluti, epulari inter se solent, ut docet Virgilius Georg. I, vs. 299 :

Hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter se læti convivia curant;
Invitat genialis hiems, curasque resolvit.

Quamobrem nuces ad mensas adpositæ erant exsiccatæ, nam brumali tempore nuces recentes esse non possunt. Jam vero, si nec uva, nec nuces recentes erant, multo magis de ficibus hoc est dicendum. Ficus igitur, de qua hic agitur, est carica.

« Atque inde etiam animadvertere licet, quum opinionem eorum, qui *duplicem ficum* vertunt *magnam*, tum eorum, qui interpretantur duplicis generis, nulla ratione habita de caricis, a vera sententia hujus loci quam longissime aberrare.

« Quum ergo de caricis hic Horatium loqui non sit dubitandum, nos eas esse libentius arbitramur, quæ quum exsiccantur ita dividi solent, ut bifariam a pediculo ad basim fissæ, duæ earum partes vix imo cohæreant cortice, atque ita divisæ, qua parte semina continent, binæ junguntur; eoque ex duabus ficibus unum quiddam efficitur. Nam quum ejusmodi caricæ duabus constent partibus plicatis, atque conjunctis, quod apprime convenit verbi *duplicis* notioni, pro certo habemus ejusmodi ficus indicare voluisse Horatium illas *duplices* appellando.

« At, ne Veterum de hujusmodi caricis destitui auctoritate dicamur, tum latini nobis, tum græci favent scriptores.

« Aristoteles probl. sect. XXII, quæst. 9, ait : Διὰ τί τῶν ἰσχάδων γλυκύταται αἱ δίχα ἐσχισμέναι· οὔτε δὲ αἱ πολυσχιδεῖς, οὔτε αἱ ἀσχιδεῖς; Ἢ διότι ἐκ μὲν τῶν πολυσχιδῶν, διαπέπνευκε καὶ ἐξίκμακε μετὰ τοῦ ὑγροῦ τὸ πλεῖστον τοῦ γλυκέος; ἐν δὲ ταῖς μεμυκυίαις πολὺ τὸ ὑδατῶδές ἐστι, διὰ τὸ μὴ ἐξητμικέναι· αἱ δ' ἐσχισμέναι μὲν, μὴ εἰς πολλὰ δὲ, ἀμφοτέρων τούτων ἐκτὸς εἰσὶ παθημάτων. Quem quidem locum sic Theodorus Gaza interpretatur : « Quam ob causam caricæ bifidæ tantum dulcissimæ sint, nec multifidæ, aut omnino infissæ dulcedinem præstent? An quod ex multifidis respiravit, evaporavitque cum humore pars dulcedinis plurima? In iis autem, quæ infissæ coierint humoris diluti copia est; quod nihil fere inde exactum fuerit. At quæ fissæ quidem, sed tamen fissura multiplici sunt immunes, utroque isto incommodo carent. »

« Ex quibus videre est Aristotelis etiam tempestate caricas bifariam dividi. Porro si hujusmodi caricæ erant dulcissimæ, quum maximam partem dulcedinis retinerent, nec per varias amitterent rimas, ut fiebat in multifidis, necessario sequitur esse etiam inter se compositas; secus enim sic patulæ maxima ea dulcedinis parte, quam illis inesse testatur Aristoteles, carerent : et sequitur etiam compositas esse binas, qua parte semina continent, nam bifariam divisæ ficus hoc tantum pacto simul coalescere possunt.

« Et vel ex hoc Aristotelis loco colligi potest *duplices ficus*, de quibus mentionem facit Vegetius (1), easdem esse ac caricas bifariam divisas, et binas compositas, quas ut indicaret eadem, qua Horatius, voce usus est. Nam Vegetius vult *duplices ficus* adhiberi in curatione « jumenti rotæ vel axis ictu elisi », ut nempe earum ope emolliretur, ac putrefieret illa pars ictu contusa. At mariscæ, vel aliæ grandiores ficus recentes non semper, prout iis opus esset, repertæ essent; neque præstare potuissent idem, quod caricæ, et quidem bifidæ, quippe quæ sua maxima dulcedine suppurationem optime producerent.

« Ad hæc Colum. lib. XII, cap. 15, ait : « Alii pinguissimam quamque viridem ficorum eligunt, et arundine vel digitis divisam dilatant, atque ita in sole arescere patiuntur; quas deinde bene siccatas meridianis temporibus, quum calore solis emollitæ sunt, colligunt, et, ut est mos Afris atque Hispanis, inter se compositas comprimunt in figuram stellarum, flosculorumque, vel in formam panis redigentes : tum rursus in sole assiccant, et in vasis recondunt ».

(1) Veget. de Re Veterin. III, 21 : « Si jumentum aut rotæ, aut axis ictu fuerit elisum, in recenti lanam succidam ex aceto et oleo colligabis per triduum; post *ficus duplices*, et nitrum pariter tritum; die tertio solvito, et renovato. » En.

« Ubi nullum est dubium, quin de ficis, de quibus agimus, Columella loquatur. Primum enim ait eas esse caricas, quippe in sole exsiccantur. Deinde monet dividi, sed ex ejusdem verbis patet divisas esse bifariam, quum non indicasset ullam peculiarem divisionem, et hæc divisio ea sit, quæ vel manibus, vel arundinibus effici posset commodius. Postremo docet inter se compositas comprimi in varias formas; et inde luculentissime apparet binas simul esse compositas, qua semina continent, & uniuscujusque ficus partes imo cortice cohærere inter se. Nulla enim esset ratio cur semel eas divisissent, si rursus ejusdem ficus partes simul coalescere vellent; nec, nisi semina seminibus adhærerent, alio pacto inter se componi possent; quod procul dubio haud fieri potuisset, nisi ejusdem ficus partes imo cortice continerentur. Porro his ficibus binis ita connexis, quamlibet formam dari stellarum, flosculorum aut panis, atque in vasis recondere nihil omnino vetat. Quin immo etiam hodie ficus aridæ binæ compositæ in vasis servantur, et in varias hujusmodi formas vulgo rediguntur.

« Quæ quum ita sint, quid est simplicius ac naturali sensui verborum accommodatius, quam *duplices* hujusmodi ficus appellare? Si vera notio verbi duplicis servatur, sic nihil est, quod per varias investigationes cæcus sensus, verbisque alienus eruatur; sic denique rustici Ofelli de frugalitate loquentis secundis mensis conveniens cibus tribuitur. »

Jam nihil amplius, nostra quidem sententia, desiderandum videbatur ad tuendam Jul. Caponii interpretationem, quum certissimo omnium argumento, experientia videlicet, ac re ipsa oculis subjecta (1), confirma-

(1) « Peu de jours après je sus qu'on venait de trouver, dans une fouille commencée à Herculanum depuis quelque temps, un vase rempli de figues sèches, fendues en long, et attachées l'une à l'autre; mais qui, quoique carbonisées, s'étaient conservées fort bien quant à la forme. Cette decouverte a été faite le 25 de novembre de l'an 1828, c'est-à-dire plus de deux mois après vous avoir adressé ma dissertation *de duplice fico*, et huit mois environ après l'avoir écrite. J'ai vu ces figues, et les ayant examinées, je les ai trouvées parfaitement comme je les avais imaginées. Le vase surtout dans lequel elles étaient renfermées, et toutes les autres circonstances, s'accordent précisément avec la description qu'en fait Columelle, livre XII, chap. 15, et que j'ai rapportée dans la dissertation. J'ai donc fait faire la figure d'une couple de ces figues, dessinée en deux situations différentes; je vous la remets, pour vous en faire juger par vos propres yeux. Voilà donc, Monsieur, un fait qui confirme absolument mon opinion touchant ce passage d'Horace, et dont j'ai voulu vous donner connaissance, soit pour ne vous laisser aucun doute sur cette matière, soit aussi pour vous faire connaître l'exacte époque de cette découverte, parce qu'on l'a dejà annoncée dans le Bulletin archéologique de Rome, sous la date du 31 juillet 1829, mais sans précision; et on y a rapporté les mots d'Horace, *Nux cum duplice fico*. » JUL. CAPONE.

tam denuo corroboratamque novimus. Nuper enim, ut nostris diebus mos est, quidquid ex Herculano oppido eruitur, diligenter observare, inter alia repertum fuit vas antiquum, *ficis duplicibus* repletum, quæ, licet in carbonis speciem redactæ, pristinam tamen retinerent figuram, qualem J. Ceponius, ad hunc diem unicus, multo ante divinaverat. Has ficus sedulo pingendas curavit optimus adolescens, et iconem nobis libens communicavit. (Vid. illius epistol. fragm. inf.). Ergo jam nullus, ut ipse ait, nobis inquirendi locus, quæ qualisque fuerit apud Antiquos ficus duplex.

EXCURSUS VI.

DE RESINA ET PICE.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 22, pag. 382:

Summæ species duæ : sicca et liquida, etc.

Quatuor succorum resinosorum genera in officinis terebinthinæ nomine insigniuntur, licet unicæ conveniat resinæ quæ ex terebintho stillat. Quadruplex igitur terebinthina, scilicet Chia, Veneta, Argentinensis, et communis.

Terebinthina Chia vel Cypria, Officin. ῥητίνη τερμινθινὴ Græcorum : terebinthina Latinorum : vulgo *térébenthine de Chio*. Succus est resinosus, liquidus, ex terebintho arbore effluens, colore candidus, subflavus, virens, aut candidus, ad cæruleum nonnihil vergens, interdum pellucidus. consistentiæ modo firmioris, modo mollioris, lentæ ac glutinosæ, ita ut inter digitos fricata nonnumquam in micas teratur, sæpius tamen mellis solidioris instar digitis cedat et adhæreat, odore acri, non ingrato, laricea resinæ seu terebinthinæ Venetæ non dissimili, præsertim manibus tractata, aut prunis imposita; gustu modice amarescens, acris. Plurimi æstimatur quæ ex insulis Chio et Cypro affertur, unde nomen sumpsit. Veteribus Græcis cognita fuit, et apud eos usitata.

Stillat ex arbore quæ dicitur terebinthus (1) vulgaris, C. B. P. Arbor est semper virens, piri magnitudine, cortice crasso et hiulco, cinereo, ramis patulis, in quibus alternatim folia nascuntur conjugata, rigida et

(1) *Pistacia Terebinthus* (*Diœc. pentand.* gen. 2212 Pers. *Terebinthac.* Juss.). Habitat in Europa australi, Barbaria et India. Ed.

firma, laurinis non prorsus absimilia, sed magis obtusa. Flores, incipiente maio, in summis ramulis racematim congeruntur staminei, purpurascentes, steriles: species enim quæ fructus profert, staminibus omnino caret. Fructus racematim etiam nascuntur subrotundi, duas vel tres lineas longi, cum testa membranacea purpurascente vel flavescente, subacida, styptica et resinosa obducta. Testa autem unicapsularis, inanis sæpe, nucleum continet medullosum. In Gallia Narbonensi frequens occurrit; et in silva Valena circa Monspelium ex vulneratis terebinthis terebinthinam fluere observavit Lobelius. In insula Chio secus vias sponte nascitur, et terebinthinam abunde fundit crassam, e candido in colorem subcæruleum vergentem, saporis et odoris fere expertem, dentibus vix adhærescentem, quæ facile induratur, ut clariss. Tournefortius observavit.

Vindemiarum tempore quosdam folliculos seu vesiculas foliis et ramulis inhærentes promit, quales fere in ulmi foliis nascuntur, sed pallido aut purpurascente colore: interdum etiam extremis ramis oblonga et cartilaginea cornicula quatuor, quinque, sex digitos aut amplius longa, varia forma excrescentia, rubentia, concava: quæ, sicut folliculi, aperta lentorem quemdam continere deprehenduntur, cui permista sunt cinerea et fuliginosa excrementa atque exigua animalcula alata. Horum corniculorum meminerunt omnes fere qui de hac arbore scripserunt. Nihil autem aliud sunt, ut Joanni Raio videtur, quam excrescentiæ quædam ab insectis folia et surculos compungentibus et ibidem ova sua deponentibus excitatæ, ut matricum seu uterorum loco iis inserviant fovendis et excludendis, fœtibusque editis alendis et protegendis, mira naturæ providentia. In illis tamen folliculis aut corniculis non colligitur resina, sed ex ligno. Arbor ipsa sicut et reliquæ resiniferæ post germinationem inciduntur tum in caudice, tum in ramis: et ex vulneribus resina distillat primum liquida, quæ deinde paulatim inspissatur et arescit.

Kæmpferus de terebinthina Persica mentionem facit apud orientales populos usitatissima, Cypriæ non dissimili, quæ colligitur in petrosis ac desertis montium recessibus circa Schmachiam Mediæ, Schirasam Persidis, in Luristano et Larensi territoriis, et præsertim in petroso monte circa *Majin* pagum celebrem, una diæta dissitum *Sjiraso*, ubi terebinthi seu, ut ait, pistaciæ silvestres copiosæ nascuntur. Accolæ liquorem resinosum, qui vel ex arbore sauciata prolicitur, vel ex rimis nodisque stirpium putrescentibus, æstuante Syrio, sponte promanat, copiosum excipiunt. Exceptum liquorem parum lenteque coquunt, antequam ebullire incipiat, effundendum. Ita refrigeratus picis albæ colorem et consistentiam refert.

Hujus terebinthinæ apud orientales populos usus, inquit Kæmpferus,

non est alius, quam ut pro masticatorio serviat, quo mulierculæ citra Indum maxillas sine intermissione exercent; ita ut ægre, si ei adsueverint, carere hac resina possint. Dicitur lympham proliciendo catharros tollere, albedinem et firmitatem dentibus conferre, appetitum excitare, ac gratum ori conciliare halitum. Prostat ubique in officinis et myropoliis Turcarum, Persarum et Arabum, sub *Sakkis* Turcico et *Konderuun* Persico nominibus.

Accolæ montis Benna in Perside ex stipite vulnerato terebinthinam non excipiunt; sed ipsa ligna comburendo resinam extorquent, quoad colorem spadiceum obscurum acquisiverit, quæ pro coloris specie pictoribus inservit : est enim dura, friabilis et splendida.

Hujus et cæterarum terebinthinæ specierum usus est externus et internus. Externe admota emollit, digerit, discutit, resolvit, hulcera expurgat, et vulnera recentia glutinat. Verum hæc resina apud nos ad usum externum raro adhibetur, quum laricea vulgatior sit, minus pretiosa, nec viribus inferior. Sæpius ad usum internum præscribitur, quum minus acris sit. Inter vulneraria et balsamica medicamenta recensetur. Revera insignis est ejus energia ad interna hulcera mundificanda et abstergenda. In pulmonum, ventriculi, intestinorum, hepatis, renum, vesicæ, et cæterorum viscerum exhulcerationibus utiliter præscribitur. Confert veteri tussi, sputo purulento, et incipienti phthisi. Urinas provocat, easque odore violaceo perfundit : valet ad urinæ ardorem, suppressionem et nephritim, si ab acri, spisso ac glutinoso sero oriantur. Sæpe quoque arenulas pellit, serum viscidum quo agglomerabantur solvendo : verum non exhibenda est, quin prius sedata fuerit inflammatio. Ab ea quoque abstinendum, si calculus adsit in renibus major quam ut per vias urinarias transgredi possit : tunc enim aut inutilis est, quum non sit lithontriptica; aut partem jam ad inflammationem dispositam incendit. Verumtamen a quibusdam medicis ad nephritim præcavendam diuturnior illius usus præscribitur, quo nempe serum viscidum arenularum et calculorum causa dissolvitur. Magnæ quoque sunt ipsius laudes in podagra et omnibus articularibus morbis, si accipiatur, ut docet Avicenna, quantitas nucis avellanæ singulis matutinis jejuno ventriculo. Nec mirum quod calculo confert, etiam podagræ prodesse; quum cognati sint illi morbi, et eamdem causam continentem seu materiam habeant; unde non raro in se mutuo transmutantur. Alvum quoque movet, et purgandi causa in senibus optime et sine noxa a Galeno vocatur, ad magnitudinem nucis Ponticæ et amplius propinata.

Ex terebinthina Chia spiritus, oleum, resina seu colophonia præparari possunt. Sed hæc præparata, ob hujus terebinthinæ defectum, raro in officinis reperiuntur; quum insuper terebinthina laricea majorem spi-

ritas copiam præbeat quam terebinthi resina, quæ nobis jam inspissata et partibus magis volatilibus jam orbata advehitur.

Terebinthina Chia usurpatur in Theriaca Andromachi, Mithridatio Damocratis.

Terebinthina Veneta, larigna vel laricea, Officin. λάριξ Græcorum : vulgo *térébenthine de Vénise*, *ou des mélèses*. Substantia est resinosa, liquida, limpida, lenta, tenax, oleo quidem crassior, melle vero liquidior, quæ ab intincto digito contumaciter et æqualiter defluit, aliquantulum translucida, vitri instar; coloris flavescentis; odoris resinosi, fragrantis, acris, non ingrati, aliquantulum tamen gravis; saporis tenuis, acris, amaricantis; quæ acredine et calore terebinthi resinam superat. Probatur recens, quæ magis pellucida, candida, liquida, nullis inquinamentis aut fæcibus conspurcata, et cujus guttæ ungui adhærent, non vero diffluunt. Veneta dicitur, quia olim Venetiis nobis afferebatur; nunc vero ex Delphinatu et Sabaudia. Hæc resinæ species olim veteribus Græcis cognita fuit; et jam Galeni temporibus, sicut et abiegna pro genuina terebinthi resina a quibusdam vendebatur. Galen. lib. III de Comp. Medic. sec. gen.

Fluit ex arbore(1) quæ larix, folio deciduo, conifera, J. B. I. 265; Larix Dodonæi 868: vulgo *mélèse*. Arbor est procera, caudice recto; cujus cortex inferiore parte quæ ramis subest, fuscus, crassus, asper, in frequentes rimas dehiscit; præcisus interius rubere conspicitur, reliqua parte lævis, glaber, nonnihil foris inalbicans; materies firma satis et solida, pectinibus rectis, fulva, odorata. Ramos multos promit in alios minores divisos, qui lenti ac obsequiosi sunt, deorsumque dependentes. Folia circa ramulos multa, ab uno tuberculo numerosa, simul cohærentia, breviora, tenuiora, mollioraque quam pini folia, aut aculeata. Flores amentacei sunt, et steriles. Fructus coni sunt parvi, cupressinis magnitudine fere similes, sed tamen longiores, gracilibus foliosis squamulis axi communi affixis compacti, sub quibus latent semina gemina, exigua, foliata seu conjuncta, cum tenui membranula apum aut vesparum alis simili, magnitudine seminis cupressi, foris cinericeo cortice, intus candido nucleo constantes, sapore dulci et pineam nucem referente. Dum fructus illi adhuc teneri sunt, subrotundi sunt, et elegante purpura rubentes. In Alpibus Gallicis, Sabaudis, Rhæticis, Stiriacis, et Carinthiacis, necnon etiam in Apennino abunde provenit.

Ex ea vel sponte vel per incisionem vere et autumno fluit resina aquæ limpidæ instar, consistentiæ oleo similis; brevi vero nonnihil flavescit, et tractu temporis crassescit. Ex eadem alia succi species quibusdam

(1) *Pinus Larix* Linn. *Larix Europæa* Hort. Paris. Ed.

anni tempestatibus exsudat, mannæ prorsus similis; qui idcirco manna laricea dicitur, vulgo *manne de Briançon*, a loco ubi frequentius reperitur.

Observandum est terebinthinam non modo per os sumptam, aut per anum injectam, sed etiam externe vulneribus admotam, immo ipsius spirituosas ac volatiles partes odore solo naribus et pulmonibus exceptas, urinas adeo afficere, ut violarum odorem referant. Unde concludimus terebinthinam vires suas exercere potissimum spirituosis ac volatilibus suis particulis, quæ facile per totum corpus diffunduntur, massam sanguineam, cæterosque humores subeunt, dividunt et attenuant, etc.

Terebinthina laricea iisdem ac terebinthi resina virtutibus donatur, et apud nos ad usum internum præ cæteris anteponitur. Balsamica est, vulneraria, diuretica, et alvum simul movet. In pulmonum, renum, vesicæ et cæterorum viscerum exhulcerationibus utiliter præscribitur. Magni est usus in gonorrhœa et fluore albo muliebri. Ad viscerum apostemata resolvenda vel maturanda plurimum confert; siquidem nonnunquam purulentam materiam a parte affecta subducit, et per urinarias vias foras cum urinis amandat. A Riverio et aliis medicis celeberrimis commendatur ad calculos renum præcavendos; et cæteris diureticis eo magis anteponitur, quod urinas movendo simul alvum laxet, ita ut crassiores humores qui ab aliis diureticis ad renes deducerentur, per alvum deturbentur.

De modo terebinthinam Venetam præscribendi, idem dicendum est quod de Cypria. Exhibetur enim sub forma boli aut pilularum, vel cum ovi vitello soluta. A multis aqua communi aut alio liquore lavari solet: ab aliis levi coctione in massam solidiusculam inspissatur. Sed inutilis est ejus coctio, lotio vero non magis utilis: lotione enim et coctione plurimæ ejus particulæ avolant et dissipantur.

Ejusdem externe adhibitæ vis balsamica et vulneraria satis prædicatur. Unde nullum ferme linimentum, nullum fere emplastrum, vel unguentum ad vulnera et hulcera est, quod terebinthina Veneta, tamquam anima et corpus, inquit Ettmullerus, non ingrediatur.

Ex terebinthina in officinis spiritus, oleum terebinthinæ et Colophonia præparantur.

Spiritus terebinthinæ interne exhibetur ad guttas aliquot. Urinas potenter movet: convenit in urinæ suppressione a muco spissiore vias urinarias infarciente, in mictu cruento ac purulento ab hulcere renum et vesicæ oriundo, in affectionibus pulmonum.

In pleuritide a Bartholeto commendatur, quod humorem in thorace impactum solvat, et ad vias urinarias felici cum successu perducat. Raro oleum flavum intus propinatur. Externe spiritus et oleum tamquam balsamica et vulneraria adhibentur.

Colophonia digerit, resolvit et consolidat : minus detergit et penetrans est quam ipsa terebinthina, ob oleosas partes distillatione ablatas. Intus nonnumquam exhibetur, sed raro : externe in quibusdam emplastris usurpatur.

Terebinthina abiegna, seu abietina, terebinthina argentoratensis, Off. ῥητίνη ἐλατίνη, Græcorum : vulgo *térébenthine de Strasbourg*, *résine liquide des sapins*, *bigion*. Substantia est resinosa, liquida, dum recens est, laricea pellucidior, minus lenta, minusque tenax, odore magis grata, et amara magis, corticis mali citrei odorem et saporem quodammodo referens : per tempus flavescit et spissescit. Argentoratensis dicitur apud nos, ex eo quod ex Argentorato nobis afferatur.

Resinosus ille humor manat ex arbore quæ dicitur abies (1), taxi folio, fructu sursum spectante, Inst. R. H. 585. Procera et excelsa est arbor, pinum altitudine superat. Caudex ejus rectus, inferius enodis, cortice albicante et fragili circumvestitur. Rami in circuitu circa truncum crescunt, interdum quatuor, interdum quinque, sex aut plures, et sic per intervalla dispositi ad cacumen usque observantur : utrimque surculos ut plurimum emittunt instar crucis, quibus undique adnascuntur folia brevia, minime pungentia, superne sature virentia, inferne ex adverso paululum candicantia, et linea viridi distincta. Flores amentacei sunt, pluribus constantes apicibus, qui in duo loculamenta dividuntur, transversa dehiscunt, pulveremque fundunt minutissimum, sæpe lunatum, ut microscopii ope facile patet. Steriles sunt. Fructus in aliis ejusdem arboris partibus nascuntur : coni sunt oblongi, ovati fere, piceæ vulgaris conis breviores et crassiores ; constant ex squamis in superiore parte latis, axi affixis, sub quibus latent semina gemina, foliata, subalbida, plena acri et pingui humore. Coni virent autumni initio, et multam resinam fundunt ; sub autumni vero finem et hiemis initium maturitatem consequuntur. Frequens crescit hæc arbos in Germania et septemtrionalibus regionibus.

Non solum ex caudice et ramis, sed etiam ex tuberculis quibusdam intra corticem positis resina seu oleum abiegnum extrahitur. Quæ ex caudice vulnerato effluit, minus odorata est minusque pretiosa : exsiccata thus colore et odore aliquantisper ementitur; sic ejus loco a nonnullis sufficitur. Resina vero quæ ex tuberculis incisis effunditur, plurimi æstimatur, et speciatim lacryma abiegna, oleum abietinum, vulgo *bigion* nuncupatur.

Ea est hujus resinæ exprimendæ ratio a Bellonio relata. Qui pecora pascunt, interdiu, ne desidia torpescant, vaccinum cornu vacuum dextra

(1) *Pinus Picea* Aiton. *Abies taxifolia* Hort. Paris. Ed.

tementes ad abietis silvas accedunt. Illi autem quum in novellas adhuc abietes inciderint, et abietem glabro cortice vestitam, tuberculis scatentem compererint (annosarum enim cortex in rugas contractus nulla tubercula ostendit), oleum subesse statim conjiciunt, illaque tubercula sic labio cornu premunt, ut liquorem inde oleosum detrudant. Neque tamen hoc modo, quam diligentissima etiam adhibita opera, ultra uncias quatuor uno die legere possunt; siquidem singulare quodcumque tuberculum nonnisi guttam unam aut alteram continet: ex quo quidem fit ut resina hæc cæteris rarior sit, majorisque vendatur.

Argentoratensis itaque terebinthina ex caudice vulnerato apud Germanos extrahitur. Pinus piceasve mense maio aggrediuntur; et in parte superna qua ascia pertingere possunt incipientes, detrahunt corticem latitudine trium digitorum usque in partem imam, ita tamen ut pedibus duobus a terra plaga absit: deinde sinunt corticem in arbore latitudine unius circiter palmi integrum, et iterum talem plagam inserunt, et sic pergunt, donec tota arbor sit sauciata. Quæ statim effluit resina, liquida est, et terebinthina Argentoratensis dicitur. Verum per tempus spissescit: et duobus aut tribus annis elapsis, plagæ illæ admodum sunt repletæ resina crassiore. Tunc cultris ancipitibus incurvis longis baculis infixis deradunt resinam, eamque recondunt. Hæc autem resina picem postmodum præbet ulterius in hunc modum tractata. Furnum quadratum, oblongum in officinis construunt, in quo duobus fere pedibus a terra duos ligneos canales in posteriori furni parte tantum prominentes disponunt: his imponunt ollas tres figulinas oblongas, in fundo foramine donatas, quas tædis aut resina replent; dein accendunt ignem intra fornacem, et calore liquescens resina stillat in canales suppositos, ex quibus effluens aliis vasis excipitur. Ibi concrescit pix in consistentiam satis firmam, friabilem, mollinsculam tamen; diciturque pix liquida, ut distinguatur a pice sicca seu Colophonia, quæ siccioris longe est compagis, quæque coctione ulteriori ad tenacitatem extremam deducitur.

Iisdem principiis instruitur ac Veneta, iisdemque fere virtutibus donatur: paulo tenuioribus tamen partibus eam constare existimat C. Hofmannus, quum sapor ejus magis sit acris et amarus, consistentia fluidior: ideo ad hulcera interna abstergenda lariceæ illam anteponit. Verum eam ob rem quoque calidiorem illam esse affirmat, et idcirco majori cum cautione usurpandam. Eodem modo exhibetur; et ad easdem affectiones quibus laricea, convenit.

Terebinthina communis, et resina pinea, Offic. ῥητίνη πευκίνη καὶ στροβιλίνη Græcorum: vulgo *térébenthine commune, grosse térébenthine.* Substantia est resinosa, lenta, tenax, crassior et magis ponderosa quam abiegna aut lariçea, nec pellucida, albicans, consistentia fere olei frigore non-

nihil densati; odoris resinosi, gravis; saporis acris, amaricantis, nauseosi.

Ex variis pini speciebus(1) resina hæc sponte vel ex inflicto vulnere manat. At vero in Gallo-Provincia circa Massiliam et Tolonem, et in Aquitania circa Burdigalam extrahitur potissimum ex arbore quæ dicitur pinus silvestris vulgaris Genevensis, J. B. I. 253. Sativæ haud dissimilis est, humilior tamen : folia gerit breviora, fructusque minores.

Duplex resina ex hac arbore fluit : una quæ strobilina dicitur, et ex strobilis sponte exsudat, ac ab illis deraditur : altera vero ex arbore vulnerata, quæ pinea.

Arbor illa tæda dicitur, quum resina turget. Resinæ enim turgescentia est pini silvestris proprius et peculiaris morbus, quo non solum intima substantia, sed etiam pars externa caudicis abundantiori succo resinoso liquidiori repletur; unde a succi nutritii nimia copia arbor quodammodo strangulatur. Tunc ex ejus ligno, præsertim prope radicem desumpto, assulæ cæduntur pingues, et ad ignem accendendum, aut lumen præbendum idoneæ. In tædam quoque transeunt picea et larix, sed raro admodum. In Gallo-Provincia singulis annis indigenæ non solam resinam colligunt, sed etiam diversas picis species aliaque resinosa producta præparant ea ratione. Fossulas ad arborum radices excavant, et ad liquorem resinosum ex arboris vulneribus dimanantem recipiendum accommodant. Tum ineunte vere, arbores in inferiore parte radicibus viciniore vulnerant, singulis annis novo vulnere supra annotinum inflicto, donec ad decem aut duodecim pedum altitudinem pervenerint, et humor ab ea parte manare desierit; tum demum simili modo ex alia parte, ac deinde alia aperitur. Humor ex vulneribus abundanter diffusus fossulis recipitur, ejusque pars superna solis æstu inspissatur, et per tempus in crustam quamdam resinosam concrescit, quæ *barras* vulgo dicitur.

Si crusta illa candida sit et sordibus minime conspurcata, *galipot*, *garipot*, resinæ candidæ, vel etiam thuris albi nominibus insignitur. Si vero sordibus et fusco colore contaminata sit, thus variegatum, thus vulgare, aut rusticanum, vulgo *madré* et *encens de village* nominatur.

Resina candida quæ *galipot*, cum cera ad faces conficiendas ab artificibus cerariis sæpius permiscetur.

Humor ex fossulis extractus per corbes quasdam trajicitur, cujus fluidior pars trajecta sub terebinthinæ nomine reservatur : crassior vero in corbibus residua cum aquæ duplo vel triplo in alambices conjicitur; et distillatione spiritum et oleum terebinthinæ suppeditat, massa dura,

1) *Pinus silvestris* Linn. et *Pinus maritima* Lamarck. Ed.

friabili, rufescente, in vasorum fundo remanente, cui picis aridæ seu palimpissæ nomen assignatur, vulgo *arcançon* vel *bray sec*.

Quædam picis nigræ species componitur ex palimpissa et pice nigra, liquida, vulgari. Ex hac artificiali pice nigra, cum palimpissa, sevo bovino et pice nigra, liquida, vulgari, igne simul liquatis pix navalis præparatur, qua naves illiniri solent aut picari, antequam æquori committantur. Hæc autem a navibus maritimis jam diu picatis derasa, quæ salsedinem quamdam ab aqua maris contraxit, zopissa dicitur, et a nonnullis apochyma.

Ex resina candida liquata, cum terebinthina communi et oleo terebinthinæ, fit pix lenta, Burgundiaca dicta.

Quibusdam in locis antiquorum pinorum trunci stantes adhuc, facta prius circum arborem fossa, incenduntur, et liquorem fundunt resinoso-oleosum nigrum, qui pix nigra vulgaris dicitur, vulgo *tare*, *gaudron* et *bray liquide*. Alibi tædæ in hastulas concisæ aggeruntur in furno lapidibus aut lateribus artificiose constructo, in quo foramen tantum relinquitur, per quod ignis immitti et flamma primum emitti queat. Accensis tædis, omnia accurate occluduntur. Tum assulæ tædæ vi ignis æstuantes copiosum liquorem nigrum effundunt in canales affabre constructos, per quos et ipse deducitur in scrobes ac vasa idonea fluenti pici excipiendæ affabre dicata.

Pici nigræ liquidæ in vasis idoneis per sat longum tempus repositæ innatat liquor fluidus, niger, oleosus, pisselæum dictus, improprie oleum cadinum. Quidam crassiorem picis partem ad siccitatem usque coquunt et aliam palimpissæ seu picis aridæ speciem conficiunt.

Ex illis omnibus resinosis substantiis incensis atra levisque colligitur fuligo, vulgo *noir de fumée*, ad colorum quorumdam et atramenti librariorum præparationem sæpius usurpata. Alia fuligo similis colligitur ex oleorum fæcibus combustis: sed pinguis est oleosaque, et idcirco ab operariis minus æstimatur.

Terebinthina communis ad medicos usus raro adhibetur; licet iisdem fere virtutibus donetur. Artificibus quibusdam tantummodo inservit.

Usus resinarum, tum liquidarum, tum aridarum multus est. Emolliunt, digerunt, resolvunt, et emplastris unguentisque plurimis ad hulcerum et vulnerum curationem dicatis admiscentur. Pix liquida pus movet, impetigines emendat. Siccior potentius siccat, et coalescendis vulneribus magis convenit.

Conf. Geoffroy, Mater. med. tom. II, pag. 494.

EXCURSUS VII.

DE MASTICHE.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 28, pag. 387 :

Lentisci ex arbore, et semen, et cortex, et lacryma, etc.

Mastiche, mastix et resina lentiscina, Offic. ῥητίνη σχινίνη, καὶ μαστίχη, Dioscoridis : *mastech* Arabum : vulgo *mastic*. Resina est arida, eleganter pellucida, ex flavo pallescens, in lacrymas vel grumos concreta, pisi minoris vel orizæ crassitie, fragilis, quæ statim sub dente dissilit, mox tamen calore lentescit adinstar ceræ, prunis injecta flammam concipit, odoremque non ingratum spirat, et sapore donatur leviter aromatico, resinoso et subadstringente.

Eligenda est candida, vel pallida, ad citrinum vergens, pellucida, arida, fragilis, stridens, odorata. Nigra, viridis, livida, aut impura nullius est momenti.

Ex Chio maris Ægæi insula, ubi optima et copiosissima colligitur, ad nos affertur.

Resinosæ quædam massæ aridæ, crassæ, ex mastiche et aliis resinis coagmentatæ, in officinis sub masticbes nomine venduntur ad medicinam prorsus inutiles. Ad lapidum scissuras replendas et conglutinandas reservantur.

Mastiche sponte vel vulnerato cortice exsudat ex arbore(1) terebinthorum generi affini, quæ dicitur lentiscus vulgaris, C. B. P. 399. Radice est valida, multifida, fusca, dura et fibrata, stolonibus vero lentis, coryli aut cotoneæ altitudinem æquantibus, densis et brachiatis, in quibus folia nascuntur conjugata, nullo impari claudente, glabra, nitida, unciam longa, utrimque acuta, angusta, resinosa, firma, læte virentia, sulcatæ annexa costæ quæ in spinulam mollem desinit, acuti odoris, saporis acidiusculi et adstringentis : foliis interdum folliculi, vel vesiculæ quædam adnascuntur, culicibus exiguis referti, haud secus quam in terebinthinis aut ulmeis. Lentisci species quæ flores stamineos profert, fructu omnino destituitur : quæ vero fructum fert, staminibus orbatur. Flores staminei, racematim cohærentes, rubentes, ad alæ imum exoriuntur :

(1) *Pistacia Lentiscus* (*Diœc. pentand.* gen. 2212 Pers. *Terebinthac.* Juss.). Habitat in Europa meridionali, insula Chio, Palæstina. Ed.

fructus vero in botrum congeruntur subrotundi, rubentes, et per maturitatem nigricantes, duas lineas longi, cum testa duriore membrana resinosa et pingui obducta: intus nucleus continetur albus, oleaginosus et odorus. Hoc plantæ genus a terebintho tantum diversum est foliis, quæ per conjugationes quidem costæ affiguntur, sed nullo impari plerumque claudente. In Gallia Narbonensi, Italia, Hispania, insula Chio, cæteris maris Ægæi insulis frequens nascitur.

Bellonius lentiscum in sola insula Chio resinam mastichen fundere affirmat. Olim tamen in Ægypto nascebatur; quandoquidem Galenus, lib. II ad Glauconem, Ægyptiacam mastichen commendat. Nonnulli in Italia ex lentiscis distillare quoque asserunt. Verum hodie mastiche quæ in officinis reperitur, ex sola Chio insula affertur. Ibi lentisci arbores tali diligentia et cura excoluntur, inquit Bellonius, ut non minores in eam rem sumptus fiant quam apud nos in vinetorum culturam; nec immerito, quum potiores hujus insulæ opes in mastiche consistant: nisi autem diligenti cura colerentur, exiguum resinæ proventum darent. Equidem tantus est ejus proventus in hac insula, ut singulis annis Turcico imperatori pendant trecentas mastiches cistas seu 84375 libras: singulæ enim cistæ 281 libr. cum 4 scrup. continent. Incolæ lentiscos mensibus augusto et septembri compungunt; et ex vulneribus in cortice factis mastiche exsudat, et in granula concrescit.

Chienses, tam viri quam feminæ et pueri, mastichen fere semper in ore habent, ad roborandos dentes et gingivas, necnon ad halitum oris emendandum: panibus etiam immiscere et incoquere solent, ad eos gustui delicatiores reddendos.

Mastiche in foro medico ad multa commendatur, aliquantisper aromatica est: inter adstringentia et stomachica recensetur.

Conf. Geoffroy, Mat. med. tom. II, pag. 544 sq.

EXCURSUS VIII.

DE ACACIA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 67, pag. 428 :

Est et acacia e spina. Fit in Ægypto alba nigraque arbore, etc.

Gummi Arabicum Offic. κόμμι ἀκακίας ἀκάνθης Dioscoridis : κόμμι proprie dictum, et κόμμι Θηβαϊκὸν Galeni : gummi Babylonicum, gummi Sarracenicum, quorumdam : gallice *gomme arabique*. Succus est concretus in grumos, nucis Ponticæ vel juglandis magnitudine et amplius, globosos, alias longos et teretes vermium instar, aut contortos et in se convolutam erucam imitantes, pellucidos, ex flavo pallescentes, aut omnino flavos, aut rutilos, superficie fere rugosos, fragiles, et intus splendentes vitri instar, in ore lentescentes et dentibus adhærescentes, aquæ in qua dissolvuntur, lentorem viscidum conciliantes, saporis expertes. Ex Ægypto, Arabia et Africanis oris affertur.

Probatur candidum vel pallide flavescens, pellucidum, nitens, siccum, nullis coinquinatum sordibus.

Affertur quoque in majores glebas compactum rufescentes, sordidas, quæ ad usus mechanicos tantum reservantur.

Satis constat gummi proprie dictum, gummi Thebaicum vel Ægyptium Græcorum, gummi Arabicum Serapionis, esse gummosum succum ex arbore spinosa acacia dicta exsudantem. At nonnulli dubitarunt utrum gummi in officinis Arabicum hodie dictum idem sit ac Græcorum gummi, an potius pomorum, cerasorum, prunorum gummi? Verum omne gummi quod nobis per Massiliam ex Ægypto et Africanis oris affertur, non potest esse harumce arborum gummi, quæ illis in regionibus non reperiuntur. Deinde acaciæ arbores in illis regionibus luxuriant, et uberrimam gummi copiam fundunt, ut Bellonius et Alpinus testantur. Insuper fructus et spinæ quæ in gummi Arabici capsis deprehenduntur, sunt acaciæ Ægyptiacæ fructus ; unde concludi potest, si non ex sola hujus acaciæ specie colligitur, saltem illud pro majori parte ex hac arbore desumi.

Arbor ex qua gummosus ille succus diffluit, dicitur acacia folio scor-

pioidis leguminosæ, C. B. P. 392: acacia vera, J. B. I. 429. Arbor est procera et patula, radicibus multifidis hac illac diffusis, trunco pedem sæpe crasso, cæteras acaciæ arbores altitudine æquante aut superante, firmo, brachiato, aculeis validis armato, foliis conjugatis tenuissimis, costæ duas uncias longæ utrimque adhærentibus. Pinnulæ obscure virescunt, tres lineas longæ, unicam lineam vix latæ. Flores in eorum alis oriuntur in glomeramen sphæricum coacervati, petiolo unciali insidentes, aurei, monopetali, inodori, ex tubulo angusto in calathum quinquepartitum ampliati, cum numerosa staminum congerie et pistillo abeunte in siliquam lupini siliquis quodammodo similem, quinque uncias plus minusve longam, fuscam vel rufescentem, compressam, in medio lineam crassam habentem, circa oras tenuiorem, non æqualiter latam, sed per intervalla adeo coarctatam, ut orbiculos depressos quatuor, quinque, sex, octo vel decem aut amplius quasi filo quodam trajecto connexos repræsentet. Latior orbiculorum pars seu diameter semiunciam æquat, intermedium vero orbiculorum vix lineam attingit. Singulorum orbiculorum medium occupat semen ovatum, depressum, durum, minus quam carobæ, spadiceum, circulo in orbem ducto ut in tamarindis, mucagine quadam gummosa, adstringente, subacida, rufescente involutum. In Ægypto circa Cairum frequens nascitur, teste Aug. Lippi, Epist. ad ill. D. Fagon.

Ex siliquis adhuc viridibus contusis succus exprimitur, qui inspissatus acacia dicitur; de quo suo loco agemus.

Ex corticis ramorum et trunci fissuris humor viscidus sponte fluit, qui per tempus indurescit; et est gummi haud dissimile gummoso succo qui sponte ex prunis, pomis, cerasis aut aliis arboribus hic distillat. Sæpius in grumos variæ magnitudinis et figuræ concrescit, nonnumquam etiam in stirias longas, teretes, incurvas, vermium aut erucarum instar, quæ vermiculata dicitur, et ab antiquis plurimi æstimabatur, licet ab altera nonnisi sola figura differat.

Gummi nostras Offic. vulgo *gomme du pays*, ab Arabico discrepare non videtur. Ex cerasis, prunis, pomis, persicis, aliisque ejusmodi arboribus stillat. Iisdem virtutibus cum Arabico donatur. Verum enimvero ad usum medicum gummi Arabicum cæteris anteponitur, quandoquidem ejus vires usu diuturniori cognitæ sunt et comprobatæ.

Hactenus de gummi arabico Geoffræus, Tract. de Mat. med. tom. II, p. 572 sqq. nunc idem rursus de acacia vera, ibid. p. 716 sqq.

Acacia vera et succus acaciæ, Offic. ἀκακία Galeni, Damocratis et aliorum: ἀκακίας ἐγχύλισμα Dioscor. δάκρυον κυανωπὸν ἀκάνθης Andromachi. Succus est inspissatus, gummosus, colore extus fuscus aut nigricans, intus rufescens seu subfulvus, consistentiæ firmioris, duræ, in ore *len-*

tescens, saporis austeri adstringentis, non ingrati, in massulas subrotundas 4, 6, vel 8, unciarum pondere, et tenuioribus vesicis iuvolutas compactus.

Probatur recens, purus, nitidus, qui aqua facile dissolvitur. Nigerrimus et siccissimus improbatur, sicut etiam sordibus conspurcatus. Ex Ægypto per Massiliam nobis affertur.

Exprimitur ex siliquis immaturis plantæ, cujus descriptio exposita fuit, quandoquidem eadem arbor gummi Arabicum et hunc succum suppeditat. Siliquæ nondum maturæ, aqua perfusæ contunduntur, exprimuntur, et succus expressus coctione inspissatur, et in massulas cogitur.

Inter incrassantia, adstringentia et repercutientia medicamenta numeratur. Ventriculum firmat, vomitum sedat, et alvi profluvia, hæmorrhagias quascumque sistit, sanguinem inspissando, humorum acrimoniam demulcendo, et solidas partes roborando ac firmando.

Ægyptii, referente Alpino, sanguinem spuentibus acaciæ drachmam singulo mane aliquo liquore dissolutam potandam offerunt. Idem mulieribus quæ immodicas uterinas patiuntur hæmorrhagias, hunc succum dissolutum et in uterum injectum proponit. Frequentissimus est in collyriis apud Ægyptios illius usus ad oculos roborandos, atque ab inflammationibus, quæ ibi frequentissimæ sunt, tuendos. In gargarismatibus repercutientibus, in angina ad fluxionem incipientem cohibendam utiliter usurpatur. Ad anum uterumque procidentem succo dissoluto cum foliorum florumque decocto nihil præstantius esse idem Alpinus asserit. Ab eodem ad podagricos dolores in fotu commendatur, sed adstringendo repercutit: quare his in affectibus minus tutum est, quandoquidem humoris fluxum coercet, sæpiusque versus interiora repellit.

Cairi, inquit P. Alpinus, coriarii ad denigrandas pelles multam copiam illius succi absumunt.

In officinis acaciæ veræ defectu alium succum extractum sæpe substituunt, quem acaciam nostratem seu Germanicam nominant, licet viribus ab acacia vera paulo diversum. Quapropter ad theriacæ confectionem pharmacopœi curare debent, ut veram et genuinam acaciam conquirant, quæ magni est usus in Ægypto, et facile apud nos reperitur.

Acacia nostras et acacia Germanica Offic. Succus est inspissatus, siccus, durus, ponderosus, niger, intus nitens, in massulas vesicis involutas compactus, sapore acido austero. Ex Germania affertur, necnon etiam in officinis nostris præparatur.

Planta ex cujus fructu succus ille elicitur, dicitur prunus silvestris, C. B. P. 444: vulgo *prunellier*, vel *prunier sauvage*. Arbor fructicosa est, sepibus notissima, multis ramis donata, et spinosa, cortice subpurpureo et cinereo circumvestitur. Folia profert lanceolata, in ambitu serrata, sa-

pore adstringente. Flores ante folia e ramulorum tuberculis nascuntur conferti, niveo candore insignes, teneri, amari, aliquantisper odorati, rosacei, pentapetali, in quorum medio stamina alba apicibus intense croceis ornata stylum viridem longiorem circumdant, ex calyce exsurgentem; qui calyx deinde in fructum abit. Flosculis pari fertilitate succedunt fructus parvi, ex rotundo oblongi, cerasis vulgatis minores, primum virides, paulo ante maturitatem glauci, tandem maturescentes atro-cærulei, insigni astrictione præditi, ossiculum continentes cerasi ossiculo par aut paulo minus, sed longius, cum nucleo simili. Radice nigra est.

Folia, cortex et fructus immaturi refrigerant, exsiccant et adstringunt: unde usus eorum in hæmorrhagiis et alvi profluviis frequens.

Ex prunis silvestribus immaturis in clibano exsiccatis et postea cum musto vel cerevisia fermentatis apud Germanos vina et cerevisiæ præparantur in alvi profluviis et immoderato mensium fluxu proficua.

Ex iisdem immaturis et recentibus succus exprimitur, coquitur et inspissatur ad extracti solidi consistentiam sub acaciæ Germanicæ nomine, et acaciæ veræ succedaneum habetur. Majori tamen aciditate donatur; quapropter magis refrigerans et adstringens censetur: multo minus olei continet; idcirco humorum acrimoniam non æque ac vera acacia temperare valet.

Sic de acacia et gummi eleganter nitideque, ut solet, Geoffræus noster, et pro tempore, quo scribebat, utiliter et docte. Fusius autem et quod ad rem medicam pertinet, vel chymicam, vel botanicam, aptius et enucleatius Dr. Barbier nostras, in laud. sup. med. Scientiar. Diction. tom. XVIII, pag. 578 sqq.

Gomme arabique, *gummi arabicum*. La gomme arabique est une substance de nature gommeuse qui provient de l'arbre que les Anciens nommaient *acacia vera*, et que Linné a désigné sous le nom de *mimosa nilotica;* plusieurs autres espèces du même genre en fournissent aussi. Ces arbres, de la famille des légumineuses, sont très-abondants en Égypte, sur les bords du Nil, dans les déserts de la Libye, dans l'Arabie, dans l'intérieur de l'Afrique. La gomme arabique découle de ces arbres spontanément; on augmente ce produit excrété, par des incisions que l'on fait au tronc de ces végétaux. Cette exsudation est très-abondante: c'est d'abord un suc liquide et visqueux: mais au contact de l'air, il se durcit. On le trouve, dans le commerce, en masses arrondies ou hémisphériques, souvent creuses d'un côté, de la grosseur d'une noisette et plus. Cette substance est d'une couleur blanchâtre; sa cassure paraît vitreuse; elle est inodore, et donne une saveur fade ou visqueuse.

La gomme arabique se dissout en totalité dans l'eau; elle donne à ce

liquide de la viscosité. Huit onces de gomme arabique portent deux livres d'eau à la consistance des sirops. L'alcool n'a aucune action sur la gomme arabique : il en est de même de l'huile : cependant lorsque l'on triture la gomme en poudre avec l'huile, cette dernière devient miscible à l'eau. Si l'on verse de l'alcool dans une solution aqueuse de gomme, celle-ci se précipite en flocons blancs, mous et opaques; l'eau s'unit alors à l'alcool avec lequel elle a beaucoup d'affinité, et elle abandonne la gomme. La gomme arabique contient toujours quelques parcelles salines. M. Vauquelin, en brûlant cent parties de cette substance, obtint trois parties d'une cendre formée de carbonate de chaux et d'un peu de phosphate de chaux et de fer.

La gomme arabique a une qualité alimentaire; elle est susceptible d'être digérée et convertie en chyle. Il serait facile d'accumuler les faits en faveur de la propriété nourrissante de la gomme arabique. Hasselquist, dans l'histoire de son Voyage du Levant, rapporte qu'une caravane qui allait d'Éthiopie en Egypte, ayant consommé toutes ses provisions, ne subsista pendant deux mois que de gomme arabique dissoute dans l'eau; cette substance se trouvait heureusement parmi les marchandises qu'elle portait. Lind ajoute que la gomme nourrit des villes entières de nègres, quand il survient une disette, et que les Arabes qui, deux fois l'an, ramassent cette gomme dans les forêts de l'intérieur du pays, n'ont pas d'autres aliments pendant deux mois (*Malad. des Europ. dans les pays chauds*). Cependant M. Magendie vient d'élever des doutes sur la qualité nutritive de la gomme. Il a vu que des chiens, nourris seulement avec cette substance, maigrissaient dès la deuxième semaine, éprouvaient bientôt une faiblesse considérable, et périssaient dans le marasme le plus complet.

La gomme arabique jouit d'une propriété médicinale qui mérite aussi de nous occuper. Cette substance est un puissant émollient. Son impression sur les tissus vivants tend à produire un relâchement des fibres qui les constituent. Cet effet sera surtout marqué, si un état morbifique tient trop élevé le ton, l'énergie vitale des organes. Une légère solution de gomme dans l'eau, prise comme boisson habituelle, est un secours utile dans la fièvre inflammatoire, dans le début des phlegmasies muqueuses, cutanées, etc. comme la dysenterie, la diarrhée, la gonorrhée, l'entérite, la péripneumonie, la pleurésie, etc. On s'en sert aussi avec succès dans les irritations des voies urinaires. Les pâtes de guimauve, de jujubes et autres, si souvent employées contre les rhumes, la toux, etc. doivent toutes leurs vertus à la gomme arabique. Cette substance convient aussi dans les hémorrhagies qui ont un caractère actif. La puissance émolliente, adoucissante, qu'exerce sur le système animal la gomme arabique dissoute dans l'eau, explique suffisamment les succès

qu'elle procure dans le traitement des hémorrhagies actives et des diarrhées ; il est inutile, sans doute, d'y chercher une vertu astringente pour concevoir ces avantages. Nous nous garderons bien surtout d'assigner un rôle aux molécules ferrugineuses dont on a signalé l'existence dans cette substance ; il serait trop plaisant d'ériger en cause d'une action thérapeutique, quelques particules de fer toujours inappréciables dans la dose à laquelle on donne la gomme arabique.

Cette gomme fait la base des juleps, si usités dans les hôpitaux, pour calmer la toux, pour adoucir l'irritation des voies aériennes. Elle devient un excellent correctif des ingrédients qui entrent dans la composition des pilules. Dans les arts, on s'en sert pour donner de la consistance et du lustre aux tissus légers, aux rubans, au taffetas; enfin, on met de la gomme arabique dans l'encre, dans le cirage pour les souliers, les bottes, etc.

Acacia Nilotica Linn. (*Monadelph. polyand.* gen. 1655 Pers. sub *Mimosa. Leguminos.* Juss.), *Acacia vera* seu *Arabica* Willd. item *Acacia Senegal*, ex quibus gummi flavescens, aut albicans, Arabiæ, Ægypti, et calidarum Africæ regionum omnes incolæ. Diversa omnino genere arbor illa est, quæ nostris vulgo *acacia*, vel *pseudo-acacia* dicitur, ex America boreali oriunda, nunc apud nos ubique culta; cujus stirps una, in Europa omnium antiquissima, a Vespasiano Robin plantata, exstat etiamnunc in Horto Regio Parisiensi. *Pseudo-Acaciæ* primus mentionem fecere Joh. Robinus pater, in Linocieri Hist. Plant. ed. sec. Paris. 1619; et Cornutus, Hist. Plantarum Canadensium, Paris. 1635. Nobis ea nunc arbor, ex qua nullus fluit, aut elicitur succus, dicitur *Robinia Pseudo-Acacia* (*Diadelph. decand.* gen. 1724 Pers. *Leguminos.* Juss.); flores albos habet, odoratos. Variat caule inermi, foliis majoribus. Cf. Duhamel, *Hist. des arbres*, etc. ed. sec. tom. II, pag. 6, fig. 16. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. II, p. 112, sq. Ed.

EXCURSUS IX.

DE SARCOCOLLA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIV, cap. 78, pag. 442:

Sunt qui et sarcocollam spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, etc.

Sarcocolla Offic. Σαρκοκόλλη Græcorum; *Ansarot*, *Anazaron* et *Auzarut* Arabum: vulgo *sarcocolle*. Succus est gummosus, aliquantisper resinosus, minutis et veluti friatis constans grumis albicantibus, aut ex albo rufis, aut rubentibus, spongiosis, friabilibus, micis lucentibus subinde mistis; saporis subacris, amari, cum quadam ingrata dulcedine obscura, nauseam provocantis. Globosarum pisi aut avellanæ magnitudine lacrymarum fragmina videntur, quæ seminibus papaveris non multo majora sunt. Sub dentibus lentescit, in aqueo humore dissolvitur, et candelæ admota primum ebullit, postea in claram flammam exardet. Eligenda est rara, spongiosa, candida, amara. Ex Persia et Arabia affertur.

Alia est sarcocollæ species fusca, sordida, et in glebas compacta, de qua Pometus mentionem facit; sed prorsus rejicienda.

Planta quæ hunc succum fundit, a nullo vel Veterum, vel Recentiorum, descripta fuit; hodieque adhuc ignota est.

De sarcocollæ viribus auctores inter se non conveniunt. Ejus purgatoriæ virtutis veteres Græci non meminerunt, eaque nonnisi extrorsum utebantur. Arabes pituitam crassam et glutinosam purgandi facultatem illi tribuunt. Galenus refert eam citra morsum exsiccare et vulnera glutinare. Serapio inter cathartica medicamenta illam recenset: extus comedere carnes huloerum, intus exhulcerare intestina, et inducere calvitiem asserit. C. Hofmannus internum illius succum prorsus damnat et rejicit.

Attamen fere omnes sarcocollam commendant maceratam in lacte asinino vel muliebri in ophthalmiis seu oculorum fluxionibus, quas lymphæ acrimoniam demulcendo compescit. Præterea vulnera abstergit, consolidat, et cicatrice obducit. Unde nomen adepta est.

Sic Geoffræus, Tract. de Mat. med. tom. II, pag. 676 sq. Operæ vero pretium credidimus ex laud. sup. Dr. Mérat, med. Scient. Diction. excer-

pere, quæ Recentioribus innotuerunt, ne manca prorsus ac supervacua, de substantia tantopere Veteribus celebrata, hæc mentio videretur.

La sarcocolle est une substance qui découle d'un petit arbrisseau du genre *Penæa*, de la tétrandrie monogynie de Linné, et qui se rapproche de la famille des bruyères. On regardait avant Thomson la sarcocolle comme une gomme-résine; ce chimiste a montré que c'était une substance différente qui tient de la gomme et du sucre.

Le végétal qui produit cette substance, nommé par Linné *Penæa Sarcocolla*, croît dans l'Éthiopie et au Cap de Bonne-Espérance, et probablement en Perse. La sarcocolle découle particulièrement des calices de la plante, contre l'ordinaire des produits semblables qui s'échappent de l'écorce; elle est en petits grains irréguliers, inégaux en grosseur, ayant depuis le volume d'une tête d'épingle jusqu'à celui d'un pois au plus, anguleux, les uns d'un rouge de grenat, les autres d'un jaune paille, d'autres avec des nuances intermédiaires ou plus foncées, en général demi-transparents, quelquefois transparents, ou enfin opaques; elle n'a pas d'odeur manifeste; sa saveur est âcre et chaude : on ne peut tenir un instant les morceaux de cette substance dans la bouche sans éprouver le besoin de les rejeter de suite, tant ils sont incommodes et provoquent l'excrétion de la salive.

Cette espèce de causticité de la sarcocolle explique pourquoi on n'en fait point usage à l'intérieur. Il paraîtrait pourtant, d'après ce qu'en disent les auteurs arabes, surtout Mesué, qu'on l'a employée comme purgative; dans ce cas, elle doit l'être avec excès, et se classe parmi les drastiques les plus violents; Sérapion dit même qu'elle ulcère les intestins : c'est donc avec raison que C. Hoffmann en condamne tout usage intérieur. Les Grecs ne s'en servaient qu'extérieurement, et c'est de la vertu qu'ils lui supposaient de consolider les chairs qu'est venu le nom qu'elle porte.

La sarcocolle doit être rangée parmi les substances les plus actives, peut-être sur la même ligne que l'euphorbe : elle ronge les chairs baveuses, déterge les vieux ulcères dont elle facilite ensuite la cicatrisation. Elle nous semble pouvoir remplacer les caustiques ordinaires dans les occasions où on se sert de ceux-ci, et qu'on a besoin de les employer en poudre, ce qu'on ne peut faire ni de la potasse caustique, ni du nitrate d'argent qui se fondent à l'air. Son action rongeante est bien plus prononcée que celle de la sabine, de la rue, etc. etc. On pourrait, sous ce rapport, l'employer plus qu'on ne fait, car elle est presque inusitée.

L'analyse chimique a trouvé dans cette substance un principe particulier qu'on a désigné sous le nom de sarcocolline: elle en forme les

deux tiers environ, d'après Thomson, qui lui donne pour caractères d'être insoluble, incristallisable, brune, cassante, d'apparence gommeuse, d'offrir une saveur sucrée suivie d'amertume, d'être soluble dans l'eau et l'alcool; Geoffroy avait déja remarqué que la sarcocolle se ramollit au feu sans se fondre; qu'elle se décompose ensuite en répandant une légère odeur de caramel, et sans laisser à peine de résidu, etc.

D'après l'abondance de ce principe, le chimiste anglais regarde les autres matières qui lui sont jointes dans l'état où elle nous arrive dans le commerce, comme lui étant étrangères, et pour lui la sarcocolle n'est que la sarcocolline.

M. Pelletier a répété l'analyse de la sarcocolle, et l'a trouvée ainsi composée :

Sarcocolline.............	65, 30.
Gomme..................	4, 60.
Matière gélatineuse.......	3, 30.
Matière ligneuse.........	26, 80.
	100.

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS

On souscrit, à Paris,

Chez N. E. LEMAIRE, Éditeur, rue des Quatre Fils, n° 16, au Marais.

DEBURE frères, libraires du Roi, rue Serpente, n° 7.

TREUTTEL et WURTZ, libraires, rue de Bourbon, n° 17.

A. F. DIDOT, imprimeur de l'Institut, rue Jacob, n° 24.

BOSSANGE père, libraire, rue Richelieu, n° 60.

DONDEY-DUPRÉ, impr.-lib. rue Richelieu, n° 47 *bis*.

BRUNOT-LABBE, libraire de l'Université, quai des Augustins, n° 33.

Jul. RENOUARD, libraire, rue de Tournon, n° 6.

MONGIE aîné, libraire, boulevard Italien, n° 10.

H. VERDIÈRE, libraire, quai des Augustins, n° 25.

ARTHUS-BERTRAND, libraire, rue Hautefeuille, n° 23.

Et chez tous les libraires de France et des pays étrangers.

CAII PLINII SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII

EXCUDEBAT A. FIRMINUS DIDOT,
GALLICARUM ACADEMIARUM TYPOGRAPHUS.

CAII PLINII SECUNDI

HISTORIÆ NATURALIS

LIBRI XXXVII

CUM SELECTIS J. HARDUINI, DALECAMPII, BODÆI, GERARDI, SPRENGELII, ATQUE ALIORUM NOTIS ET EXCURSIBUS

PARS QUARTA CONTINENS REM HERBARIAM

CURANTE L. DESFONTAINES

REGIÆ SCIENTIARUM ACADEMIÆ SOCIO, NECNON IN HORTO REGIO PARISIENSI BOTANICES PROFESSORE

VOLUMEN SEPTIMUM

PARS POSTERIOR

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXX

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXV.

I. (I.) Ipsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum diligentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertumque illis fuit: nihil deinde occultatum, quodque non prodesse posteris vellent. At nos elaborata iis abscondere atque supprimere cupimus, et fraudare vitam[1] etiam alienis bonis. Ita certe recondunt, qui pauca aliqua novere, invidentes aliis: et neminem docere, in auctoritatem[2] scientiæ est. Tantum ab excogitandis novis, ac juvanda vita mores absunt, summumque opus ingeniorum diu jam hoc fuit, ut intra unumquemque recte facta veterum perirent. At hercules singula[3] quosdam 2 inventa deorum numero addidere: omnium utique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente. Non æque hæc cura eorum mira in his[4], quæ satu blandiuntur, aut cibo invitant: culmina[5] quoque montium invia et solitudines abditas, omnisque terræ fibras scrutati invenere, quid quæque radix pol-

1 (right margin, beside first line)

I. 1. *Fraudare vitam.* Et fraudare homines qui vivunt, bonis quæ alii invenere. Hard.

2. *In auctoritatem.* Id auctoritatem conciliare scientiæ videtur. H.

3. *Singula quosdam.* Quæ singuli homines invenerunt, quosdam e suis inventoribus in deorum numerum addidere: omnium certe, qui in eo elaborarunt, vitam clariorem fecere, cognomine herbis indito. H. — *Omnium utique.* Pintianus script. mallet *hominum.* Ed.

4. *Mira in his.* Gron. et Al. ante Hard. *mira esset in.* Ed.

5. *Sed culmina*, etc. (Sic prius). Particula *sed* in nullo est nostrorum. Et eleganter in talibus eam omitti sæpius ad Livium et Senecam monendum nobis fuit. Gron.

leret, ad quos usus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis usus vertentes.

1 II. (II.) Minus hoc, quam par erat, nostri celebravere, omnium utilitatum et virtutum rapacissimi: primusque et diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis dumtaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum unus illustrium tentavit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad divum Augustum, inchoata etiam præfatione[1] religiosa, ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mederetur[2] majestas.

1 III. Antea condiderat solus apud nos, quod equidem inveni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primum tempore hanc scientiam ad nostros pervenisse animo adverto. Namque Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquam[1] fama intelligitur. Uni ei excogitatum[2], quotidie venenum bibere præsumptis remediis, ut consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inventa genera antidoti, ex quibus unum etiam nomen ejus retinet. Illius inventum autumant[3], san-

II. 1. *Præfatione.* Inserta præcautione, ut humanis calamitatibus opitularetur principis majestas, felici administratione imperii. H.

2. *Mederetur.* Sic et Chiffl. *medicetur* Gron. et Al. et paulo post, *animadverto.* Ed.

III. 1. *Præterquam fama.* Forte, ut alibi, *præterque:* hoc est, ac præterea. Præter singularem famam, quam ille apud omnes obtinuit, etiam argumentis quamplurimis diligentissimus naturæ scrutator fuisse intelligitur. Hard.

2. *Uni ei excogitatum.* Cels. V, 23: « Nobilissimum est antidotum Mithridatis, quod quotidie sumendo, rex ille dicitur adversus venenorum pericula tutum corpus suum reddidisse. » Vide Dionem Cassium lib. XXXVII, cap. 35. Hard.

3. *Illius inventum autumant.* Gellius lib. XVII, cap. 16, pag. 972: « Anates Ponticas dicitur edundis vulgo venenis victitare. Scriptum etiam a Lenæo Cn. Pompeii liberto, Mithridatem illum Ponti regem medicæ rei et remediorum genus id solertem fuisse: solitumque eum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valent: eumque sanguinem vel potentissi-

guinem anatum[4] Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viverent. Ad illum[5] Asclepiadis medendi arte clari, 2 volumina composita exstant, quum sollicitatus ex urbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum[6] mortalium viginti duabus linguis loquutum certum est, nec de subjectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI[7], quibus regnavit. Is ergo in reliqua ingenii magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, et ab omnibus subjectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum et exemplaria, effectusque, in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus[8], transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, grammaticæ artis[9], jussit: vitæque ita profuit non minus, quam reipublicæ victoria illa.

num esse in ea confectione.» Sanguinem anatum utilissime in antidotis misceri, tradit quoque Diosc. II, 97, anseris quoque atque hœdi. Meminit etiam Scrib. Larg. Comp. CLXXXVII. HARD.

4. *Sanguinem anatum*, etc. Inde nata est ac inventa medicis confectio δι' αἱμάτων. DAL.

5. *Ad illum*, etc. Ad Mithridatem libros misit de arte medendi Asclepiades, quum sollicitatus ab eo rege, ut ad se veniret, pro se præcepta ab Urbe misit. Commentarios edidisse in quosdam libros Hippocratis, aliaque plurima scriptis consignasse, ex Brasavoli indice in Galenum intelliges: præter ea quæ recensuimus in Auctorum syllabo. HARD.

6. *Solum mortalium*. Transcripsit hæc Gellius, XVII, 17, p. 974, indicavitque Plin. VII, 24, ed. nost. tom. III, pag. 105 et 275. ED.

7. *Annis LVI*. Sic libri etiam MSS. Regg. Colb. etc. Appianus de bell. Mithrid. pag. 249, vixisse ait annos novem supra LX; imperitasse annos LVII: Ἐβίω δ' ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἐπὶ τοῖς ἑξήκοντα ἔτεσι· καὶ τούτων ἑπτὰ καὶ πεντήκοντα ἔτεσιν ἐβασίλευσε. Strabo lib. X, pag. 477, auctor est ætatis anno undecimo susceptum ab eo imperium. H. — *Annis LVI, quibus regnavit.* Brot. « annis LXI, etc. » ED.

8. *Pompeius autem omni regia præda potitus.* « Antidotus vero multis Mithridatica fertur Consociata modis: sed Magnus scrinia regis Quum raperet victor, vilem deprendit in illis Synthesin, et vulgata satis medicamina risit. » Serenus cap. de venenis. DALEC.

9. *Lenæum, gramm. artis doctissimum.* Vox ultima est ab non doctissimo. Chiffl. et Vossianus relegant. Et eodem modo loquutus est Plinius (vid. infr.). GRONOV. — *Grammaticæ artis.* Libri editi, *gram-*

1 IV. Præter hos græci auctores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Cratevas[1], Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil pæne aliud, quam rei difficultas intelligatur[2]. Pinxere namque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verum et pictura fallax est, et coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcriben-

maticæ artis doctissimum, quæ vox inserta temere ab interpolatore aliquo, nec Plinium sapit. Abest ea sane a MSS. Regg. Colb. Chiffl. Sic XXX, 6 : « Adolescentibus nobis visus Apion grammaticæ artis, » hoc est, grammaticus. Et supra, VII, 40 : « Grammaticæ artis Daphni Gnatio. » Lib. IX, 8 : « Arionem quoque citharœdicæ artis, interficere nautis in mari parantibus. » Hard. — *Grammaticæ artis.* Sic bene MS. Reg. 1, Vossian. et editio princeps : neque addendum fuit *peritum*. Brot.

IV. 1. *Ex his Cratevas*, etc. In libris hactenus editis ita legitur : « Ex his Evax rex Arabum, qui de simplicium effectibus ad Neronem scripsit : Cratevas, etc. » Interjecta verba nulli codices agnoscunt manu exarati, non Regg. Colb. Chiffl. aliive. Unde vero ea huc irrepserint, conjicere haud in promptu est. Meminit illius Marbodeus, lib. de gemmis, f. 6 : « Evax rex Arabum, fertur scripsisse Neroni, Qui post Augustum regnavit in orbe secundus. » Tiberium igitur Cæsarem intelligit, eum cui et Neronis cognomentum fuit, et summa post Augustum reipublicæ cura commissa. Hunc Plinius Neronem nusquam vocat : ne si Neronem diceret, Domitius Nero intelligeretur. Pergit : « Quot species lapidis, quæ nomina, quive colores, Quæque sit his regio, vel quanta potentia cuique : Hoc opus excerpens dignum componere duxi, Aptum gestanti forma breviore libellum. » At diversum id opus est ab eo quod de simplicium effectibus inscriptum esse dicitur. Hujus Evacis opera carmine elegiaco scripta haberi aiunt Ferrariæ, aut Viennæ Austriæ, inquit Andr. Tiraquellus lib. de Nobil. c. 31, p. 194. H.

2. *Qua nihil pæne aliud, quam rei difficultas intelligatur.* Summæ profecto difficultatis fuit et esse debuit, dum Noster ea proderet, plantarum, ut nunc loquimur, iconographia. Nostris vero temporibus, minime fallax appellari aut videri possit pictorum industria, si quis per se æstimare velit, quid in æmulatione naturæ, arte jam adulta, effecerint nostratum ingenia, e. g. in *Fucis*, *Fungis* et *Muscis*, extricatu difficillimis, ob exiguitatem partium ; ut sileamus de *Liliaceis*, *Rosis*, plurimisque aliis jam immensi pretii operibus, tam vivido florum colore, tam nativo habitu depictis, ut in herbariorum (*herbiers*) vicem succedant, quæ *Floræ*, vel *Horti*, vel *Monographiæ* nomine pleraque inscripta priore abhinc sæculo prodiere. Ed.

tium[3] sors varia. Præterea parum est singulas earum ætates pingi, quum quadripartitis varietatibus anni faciem mutent.

V. Quare cæteri sermone eas tradidere : aliqui ne 1
effigie quidem indicata, et nudis plerumque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur potestates vimque demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari[1] scientia Antonii Castoris, cui summa auctoritas erat in ea arte nostro ævo, visendo hortulo ejus, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut vigore concussis. Neque aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inventa jampridem ratio est prænuntians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæque
defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte 2
vulgi, veneficiis et herbis[2] id cogi, eamque num femina-

3. *Transcribentium.* Depingentium. *Scribere* Veteres dixere pro *pingere*. Statius Theb. VIII, 270 : « inscriptaque deus, qui navigat alno. » Hard.

V. 1. *Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari*, etc. Veteres commentatores, viri alias doctissimi, sed rei herbariæ non satis periti, Hermolaus, Leonicenus, Salmasius, etc. acriter Plinium perstrinxerunt, quod penitiore linguæ græcæ cognitione destitutus, sine judicio ac delectu undique corraserit, quæ curiosa scituque digna ipsi visa fuerint; et auctores græcos sæpius falso, aut negligenter saltem interpretatus sit. Quod enim reprehendit in majoribus suis, quod notas ipsas herbarum, veluti vulgares, strictim tantum et nominibus indicaverint, id et in ipsum cadit. Licet plures, et dissitas quidem, romani imperii provincias perlustraverit, plantas tamen perpaucas (centenas circiter novas species, Plinio proprias ac peculiares enumerat Sprengel. loc. infra citat.) solummodo cognovit, minime vero rariores. Plurimas profitetur herbas in hortulo Antonii Castoris semet observasse, qui tertius fere post Theophrastum et Mithridatem regem, peculiarem plantis alendis hortum constituit : neque tamen rari sunt in tam vasto opere errores gravissimi, e cognitione plantarum manca orti. Conf. Sprengel. Histor. Rei herbar. t. I, p. 198 sq. Ed.

2. *Herbis id cogi, eamque num*, etc. Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius utitur, ut supra lib. XXII, cap. 16 initio :

rum scientiam prævalere. Certe quid non replevere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, diis etiam adscripta? unde arbitror natum, ut Æschylus[3] e vetustissimis in poetica, refertam Italiam herbarum potentia proderet; multique Circeios, ubi habitavit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis[4] a filio ejus orta
3 gente, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Ægypto tribuit: quum etiam, quæ rigatur, Ægyptus[5] illa non esset, postea fluminis limo invecta. Herbas certe Ægyptias a regis uxore[6] traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud nepenthes[7], oblivionem tristitiæ veniamque

« Ea quoque num, quam lamium, etc. » GELEN.— *Eamque*. Hanc voculam jam ante mirati sumus, XXII, 16. HARD.

3. *Æschylus*. Hujus poetæ versiculum ἐκ τῶν ἐλεγίων recitat hunc Theophrast. Hist. Plant. IX, 15: Τυῤῥήνων γενεὰν φαρμακοποιὸν ἔθνος. « Gens Tyrrhena suis clara veneficiis. » HARD.

4. *In Marsis*, etc. De his egimus lib. VII, cap. 2. HARD.

5. *Quum etiam, quæ rigatur, Ægyptus*, etc. Tantum enim Ægypto, aggerente Nilo, accessit, ut Pharos insula, quam Homerus ætate sua unius diei cursu a continente abesse scribit, postea littorali urbi Alexandriæ ponte jungeretur. GEL. — *Ægyptus*. Pars Ægypti ea quæ Delta dicitur, ac Nili ostiis secatur. Vide quæ diximus II, 87. HARD.

6. *A regis uxore*. Fuit ea Polydamna Thonis Ægyptii regis uxor; Odyss. IV, vers. 228: Ἐσθλὰ, τά οἱ Πολύδαμνα πόρεν Θῶνος παράκοιτις Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα Φάρμακα, πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. « Prospera, quæ quondam Thonis dulcissima conjux Ægypti Polydamna dedit, qua plurima gignit Noxia terra ferax, et multa probata venena. » De nepenthe diximus XXI, 91. Vide et Euseb. Pr. Evang. p. 481. Hæc porro totidem verbis traduntur a Theophr. Histor. IX, 15. HARD.

7. *Ac nobile illud nepenthes*. Hinc apud Philostratum κρατὴρ Ἑλένης, de eo quod animi curam et mœrorem lenit, τὸ δὲ φρόντισμα τοῦτο, inquit, ἄριστε ὑπάτων, καὶ τὰ ἄχθη σοὶ κουφιεῖ τῆς γνώμης, ὥσπερ ὁ κρατὴρ τῆς Ἑλένης τοῖς Αἰγυπτίοις φαρμάκοις. Idem auctor Antiphontem, quem ob excellentem eloquentiam Nestorem cognominarunt, scribit promittere solitum τὰς τοῦ νηπενθέος ἀκροάσεις. Plutarchus scribit ab Antiphonte excogitatam τῆς ἀλυπίας τέχνην. Rhod. XIX, 3. DAL. — De Nepenthe conf. Excurs. III ad calcem lib. XXI edit. nost. ED.

afferens, et ab Helena utique omnibus mortalibus propi-
nandum. Primus autem omnium, quos memoria novit,
Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum
Musæus et Hesiodus polion herbam in quantum mirati
sunt, diximus[8]. Orpheus et Hesiodus suffitiones commen-
davere. Homerus et alias nominatim herbas celebrat, quas 4
suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia,
primus volumen de earum effectu composuit, Apollini,
Æsculapioque, et in totum diis immortalibus inventione
et origine assignata. Composuit et Democritus, ambo
peragratis Persidis, Arabiæ, Æthiopiæ, Ægyptique Magis:
adeoque ad hæc attonita[9] antiquitas fuit, ut affirmaret
etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum auctor, in
prima earum tradit, occisum draconis catulum revocatum
ad vitam a parente herba, quam balin nominat: eadem-
que Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti:
et Juba in Arabia herba revocatum ad vitam[10] hominem 5
tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse
herbam, cujus contactu illatæ ab alite, quam retulimus[11],
exsiliret cuneus a pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi
fide carent, admirationem tamen implent; coguntque
confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde et pleros-
que ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse,
sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero
fuit Herophilus clarus medicina, a quo ferunt dictum,
quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. Observatum
certe est, inflammari vulnera ac morbos superventu eo-
rum, qui pedibus iter confecerint.

8. *Diximus*. De polio herba, quæ nobis est *Teucrium Polium*, egimus lib. XXI, capp. 21 et 84. Ed.

9. *Adeoque ad hæc attonita*. Ad eximias herbarum vires sic hæsit attonita, ut audacior facta nihil vereretur etiam auditu incredibilia addere. H. — *Affirmaret*. Brot. ex Reg. cod. 1 et edit. princ. *affirmaverit*. Ed.

10. *Ad vitam*. Non a morte, sed ab asphyxia ad vitales sensus. Br.

11. *Quam retulimus*, etc. Scilicet lib. X, 20. Hard.

1 VI. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ[1] linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est, quod eas agrestes litterarumque ignari experiuntur, ut qui soli inter illas vivant: præterea securitas[2] quærendi, obvia medicorum turba. Multis etiam inventis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus[3] in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tamquam ipsis periturum sit, quod tradiderint aliis. Accedit ratio inventionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias invenit casus, alias (ut vere dixe-
2 rim) deus. Insanabile[4] ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem[5] aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cujusdam militantis[6] in prætorio mater vidit in quiete, ut radicem silvestris[7] rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto[8], mitteret filio bibendam : in Lacetania[9] res gerebatur, Hispaniæ proxima parte; casuque accidit, ut milite a morsu canis incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis ut pareret religioni; servatusque est ex insperato, et

VI. 1. *Quæ tota migrabat in Gr. linguas*. Scribendum reor, *migravit*, potius quam *migrabat*. Pint.

2. *Securitas quærendi*. Quærendi curam adimit obvia medicorum turba. Hard.

3. *Illi, quam retulimus*. Lib. nempe XVIII, cap. 45. Hard.

4. *Insanabile*. Sic MSS. non *insanabilis* (ut Gronov. et lib. ante Hard. editi). Ut «Triste lupus stabulis.» Hard.

5. *Pavorem aquæ, potusque omnis afferens odium*. Ὑδροφοβίαν Græci vocant. Vide quæ de eo morbo diximus, VIII, 63. Hard.

6. *Nuper cujusdam militantis*, etc. Indicavit hoc ipse superius, VIII, 63. Hard.

7. *Silvestris*. Rosa silvestris hæc est, quæ eglanterii nomine apud Gallos venit, *l'églantier*. Est in Eystettensi horto : vidimus in Regio. Scribon. Largo, Compos. LXXXV : «Rosa silvatica, quam caninam quidam vocant.» Hard.

8. *In frutecto*. Frutectum per syncopen, pro *fruticetum*, habent libri MSS. ubique omnes. Vulgo tamen et *frutetum* scribitur. Hard.

9. *In Lacetania*. Lacetania est regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma venientibus offert. Gel.

postea quisquis auxilium simile tentavit. Alias apud auctores cynorrhodi una medicina erat : spongiolæ[10], quæ in mediis spinis ejus nascitur, cinere cum melle, alopecias capitis expleri. In eadem provincia cognovi in agro hospi- 3
tis nuper ibi repertum dracunculum appellatum[11] caulem, pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse[12] remedio : alium, quam quos in priori[13] volumine ejusdem nominis diximus : sed huic alia figura[14], aliudque miraculum exserentis se terra ad primas serpentium vernationes, bipedali fere altitudine, rursusque cum iisdem in terram condentis : nec omnino occultato eo apparet serpens : vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusque formidinis demonstraret. (III.) Nec 4

10. *Spongiolæ*. Eam in cynosbato vocat pilulam cap. 13 libri superioris. Dalec. — *Spongiolæ*. Spongiam ex rubro rosario agresti sumptam vocat Marcell. Empir. cap. XXVI, p. 181, et cap. XXVII, pag. 196. Hard.

11. *Dracunculum appellatum caulem*. Caulis is est dracontium minus frequens in insula Corsica, et Majorica. Dalec.

12. *Contra omnium morsus esse remedium. Alius est*, etc. (sic prius legebatur). Forte : « Contra omnium morsus esse remedio, alium, quam quos in priori volumine ejusdem nominis diximus. » Sic enim Vossianus. Gron.

13. *In priori volumine*. Superiore libro, cap. 93. Nondum mihi herbæ compertum genus illud est, in quod omnia ea conveniant, quæ hic referuntur : idque in primis, ut seris anni mensibus, quibus lateat anguis, ipsum arescat. In Indice, *dracunculus caulis* appellatur. Hard.

14. *Sed huic alia figura*. Plinius quum auditione tantum id cognovisset, facile narranti quidvis credidit. Cæterum dracontium id, tantum a vulgari magnitudine discrepat. Itaque folia lapathi non sunt, sed potius ari, allio ursino similia : nec caulis baculi crassitudine est, sed pollicis : florere aiunt octobri et novembri. Quod autem scribit nasci prodeuntibus vere serpentibus, arescere quum sese condunt, in vulgari nostro etiam spectatur ; id mihi credibile non est, quum ut aiunt, seris anni mensibus floreat, quibus latent angues. Dalec. — Est Dracunculus caule maculis notato ; *la serpentaire*. Est et caule immaculato. Brot. — De *Aro Dracunculo* jam nobis actum est. Radix et folia, *Ari maculati* radice ac foliis efficaciora, etiamnunc in usum recipiuntur. Cf. Geoffr. Mat. med. III, p. 407 sqq. Ed.

bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris a Germanico Cæsare[15] promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis solus, qua pota intra[16] biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur. Stomacacen medici vocabant[17], et sceletyrben[18], ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica[19], non

15. *A Germanico Cæsare.* Neronis Claudii Drusi Germanici imp. filio, Caii Cæsaris Germanici Aug. patre. Vide Tacit. Annal. lib. II, cap. 43, sq. Hard.

16. *Qua pota intra biennium*, etc. « Et Susis, inquit Vitruv. lib. VIII, cap. 3, pag. 165, in qua civitate est regnum Persicum, fonticulus est, ex quo qui biberunt, amittunt dentes. » Quam in rem lepidum idem epigramma græcum eo loci recitat. Hard.

17. *Stomacacen medici vocabant*, etc. Cornarius eos morbos ad Oceanum magnum orientalem et occidentalem adhuc durare tradit, eosque fere simul ingruere. Dal. — *Stomacacen.* Στομακάκην, vel potius, ut ars suadet, ςομοκάκην, quæ vox *vitium* quoddam *oris* sonat. Scorbutum ætas posterior appellavit: *le scorbut.* Vide Sennert. lib. III, pag. 504. Sunt qui ςομοκάκκην malint hic legi, quoniam scorbuticis os κάκκην, hoc est, stercus olet. Et id morbi genus hodieque grassatur in Frisiis, ex aquarum vitio. H.

18. *Sceletyrben.* « Σκελοτύρϐη, paralysis species, quando recti nequeunt incedere: sed nunc in lævam, nunc in dextram corpus contorquent, pedesque proferunt: interdum etiam, velut inutile syrma, anguium more pedem promovent. » Σκελοτύρϐη ἐςὶν εἶδος παραλύσεως, ὥςε περιπατεῖν ἐπ' εὐθείας μὴ δύνασθαι, καὶ ποτὲ μὲν κατ' εὐθὺ, ποτὲ δὲ εὐώνυμον εἰς τὰ δεξιὰ περιφέρειν, ἢ τὸ δεξιὸν εἰς τὰ ἀριςερὰ, καὶ ποτὲ μὲν ἐπισύρειν τὸ σκέλος, ὥσπερ ἀναϐαίνοντές τι μέγα. Galen. in Def. med. tom. II, n. 293, p. 265. A σκέλος et τύρϐη, quod crura is morbus tentaret, turbaretque. Ælii Galli exercitum laborasse hoc utroque mali genere ex Arabicorum fructuum esu et aquarum potu, auctor est Strabo lib. XVI, p. 781: Τῶν μὲν περὶ τὸ ςόμα, τῶν δὲ περὶ τὰ σκέλη παράλυσιν τινὰ, etc. Et paulo ante, Στομακάκη καὶ σκελοτύρϐη. H. — In MS. Reg. 2, *scelotarbia*, teste Broterio, qui monet multos etiamnunc apud Frisios, ex aquarum vitio stomacace laborare; nec non frequentes esse fontes, quorum aqua dentibus nocet. Ed.

19. *Herba, quæ vocatur Britannica.* Hydrolapathum nigrum esse, quam Veteres Britannicam appellarunt, satis idoneis efficit argumentis Abr. Muntingius, opere singulari de vera antiquorum herba Britannica. Galenus certe de simpl. med. Fac. VI, folia ait esse agresti lapatho similia, ὅμοια τοῖς τῶν ἀγρίων ὄντα λαπάθων. H. — Ait et Dioscorid. IV, 2: φύλλα ἐμφερῆ λαπάθῳ ἀγρίῳ, etc. Abraham. Muntingius, Gro-

nervis modo et oris malis salutaris, sed contra[20] anginas quoque, et contra serpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus ejus exprimitur et ex radice. Florem vibones[21] vocant : qui collectus prius, quam tonitrua audiantur, et devoratus, securos in totum reddit. Frisii, qua castra erant, nostris demonstravere illam ; mirorque nominis[22] causam : nisi forte confines Oceano

ninga-Frisius, medicinæ et botanices professor, Tractat. de vera Antiquorum herba Britannica, Amstelodam. ann. 1681, plantam hanc eamdem esse contendit cum Lapatho aquatico, sive palustri Officin. quod est Lapathum aquaticum, folio cubitali, Casp. Bauhino. Pin. 116. Idem censet Broterius in nott. ad hunc locum : nec ab ea opinione recedunt Linn. Mat. m. p. 114, ed. Schreber. item Spreng. Histor. Rei herb. tom. I, p. 171. Consentit et Geoffræus, Mater. med. tom. III, p. 677 sqq. siquidem descriptionibus ejus quæ apud Veteres exstant, tum facie, tum viribus per omnia respondeat : nempe adversus stomacacen, nobis *scorbutum*, plurimum valere, etc. quæ plenius disputata loco proxime appellato conferre possis. Item ad hunc ipsum Plinii locum Poinsinet de Sivry, *Trad. de Pline*, t. IX, p. 165 : Saracen. nott. in Diosc. loc. supra cit. Bod. a Stapel. in Theophrast. lib. VI, p. 675. Nobis autem Britannica est *Rumex aquaticus* (*Hex. trigyn.* gen. 876 Pers. *Polygon.* Juss.), nostris *patience aquatique*. Habitat ad ripas fluviorum ac paludum. Brot. ex Reg. cod. 1, *brittanica*. Ed.

20. *Sed contra anginas*. Apul. cap. xxix, de Britannica, titul. 7 : « Ad anginam : Herbæ Britannicæ flos antequam tonitruum audiatur collectus ; qui eo usus fuerit, per totum annum anginam non experietur. » H. — *Et contra serpentes*. Gron. et Al. ante Hard. *et serpentes*, omissa præposit. Ed.

21. *Florem vibones*. Strabo auctor est VI, p. 165, ad Vibonem oppidum (de quo lib. III, c. 10), e Sicilia Proserpinam migrasse ad legendos flores : ubi matronæ collectis eis texunt coronas : hincque repertum coronis flores nectere. Unde putandum *vibonum florum* nomen venisse. H. — *Florem vibones*. Florem Britannicæ *vibones* Frisiis dictum docet Broterius in nott. nomine, ut opinatur eruditus Langius, ducto a confirmandis dentibus. Ed.

22. *Mirorque nominis causam*. Mirum est, inquit, Britannicam vocari quæ non in Britannia, sed in Germania inventa sit. At vero Lipsius in Taciti Annal. I, p. 30, paludes ait, uliginesque, haud procul Amisia flumine, inter Lingam, Weddam, et Coevordam, aliquot milliarium spatium occupare : vocari ab accolis Bretaniæ uligines, *bretanche heyde* : ab ista Bretannia in Frisiis, nomen herbæ Britannicæ datum. Muntingius, pag. 131, a stabiliendis dentibus Frisiorum lin-

Britanniæ, velut propinquæ, dicavere. Non[23] enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est, etiamnum Britannia libera.

1 VII. Fuit quidem et hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, ut docebimus[1] fecisse reges: tanta[2] res videbatur, herbam invenire, vitam juvare, nunc fortassis aliquibus curam nostram frivolam quoque existimaturis: adeo deliciis sordent etiam quæ ad salutem pertinent. Auctores tamen quarum inveniuntur, in primis celebrare par
2 est, effectu earum digesto in genera morborum. Qua quidem in reputatione misereri sortis humanæ subit, præter fortuita casusque, et quæ nomina[3] omnis hora excogitat, ad millia morborum singulis mortalium timenda. Qui gravissimi ex his sint discernere, stultitiæ prope videri potest, quum suus cuique ad præsens quisque atrocissimus videatur. Et de hoc tamen judicavere avi[4] experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum a stillicidio vesicæ;

gua deductum id nomen suadere nititur quidem: at non omnino persuadet. H. — Conf. etiam de ἐτυμολογίᾳ nostr. Poinsinet de Sivry, *Traduct. de Pline*, tom. VIII, ad eum, de quo nunc agimus, locum. Ed.

23. *Non enim inde appellatam eam*, etc. Non est verisimile appellatam eam herbam esse a milite romano de Britanniæ nomine, quoniam ibi plurima nasceretur, quum præsertim Britannia tum sui juris esset, nec Romanis subjecta. Hard.

VII. 1. *Ut docebimus fecisse reges*, etc. Cap. 33, et sqq. Hard.

2. *Ut res tanta debeatur, herbam invenire, vitam juvare.* In codice antiquo, « tanta res videbatur herbam invenire, vitam juvare. » Scribendum reor, « tanti eis videbatur herbam invenire, vitam juvare. » Pint. — *Tanta.* In libris ad hunc diem vulgatis, « ut res tanta debeatur. » In Reg. 2, « tanta res ut debeatur : » quæ sinceræ lectionis haud obscura retinent vestigia. Pintianus haud male quoque conjiciebat : « tanti eis videbatur herbam, etc. » Hard.

3. *Et quæ nomina.* Nomina nova novis morborum generibus, quæ subinde nascuntur, indita. H. — *Et quæ.* Gronov. et Al. ante Hard. *et nomina quæ;* et paulo post *stultitia*, non *stultitiæ*. Ed.

4. *Avi experimento.* In MSS. omnibus *experimenta* legimus. Quare aut *vitæ*, aut *ævi experimenta* malim : nam *avi* pro majoribus dici non admodum arridet. Hard. — Brot. *ævi experimenta*. Ed.

proximum stomachi; tertium eorum quæ in capite doleant: non ob alios[5] fere morte concita. A Græcis et noxias 3
herbas demonstratas miror equidem. Nec venenorum tantum : quoniam ea vitæ conditio est, ut mori plerumque etiam optimi[6] portus sit ; tradatque M. Varro, Servium Clodium equitem romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxisse[7], et postea caruisse sensu omni, æque quam dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monstrandi, qua mentes[8] solverentur, partus eliderentur, multaque similia? Ego nec abortiva dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum imperatorem clarissimum amatorio[9] periisse : nec alia magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundeque præstitum vitæ, salutares dixisse, ac postea inventas.

VIII. (IV.) Laudatissima[1] herbarum est Homero 1

5. *Non ob alios.* Non alios fere morbos morte consecuta. Parmensis editio, et codex Chifflet. forte melius, *morte conscita.* Hard.

6. *Ut mori plerumque etiam optimi portus sit. Optimis,* non *optimi,* in veter. cod. Pint. — *Ut mori,* etc. Cæsar apud Sallustium : « In luctu atque miseriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum esse. Eam cuncta mortalium mala dissolvere : ultra neque curæ, neque gaudio locum esse. » Dal. — *Mori.* Ferd. Pintianus, qui in eadem exornanda sparta laboravit, in qua nos sudamus, insculpi Salmanticæ sepulcro suo jussit, OPTIMUM VITÆ BONUM MORS. Vide quæ dicta sunt VII, 54. Hard.

7. *Veneno crura perunxisse.* Frigido, ut cicutæ, opii, alterci, sive hyoscyami. Dal.

8. *Qua mentes solverentur.* Quæ herba faceret insaniam, partus elideret, etc. Hard.

9. *Amatorio.* Amatorium poculum dicitur, quod ad amoris insaniam impellit : quale Lucullo Callisthenes libertus suus obtulit, ut impensius ab eo diligeretur : verum veneni vi alienata domini mens est, et mors consecuta. Plutarch. in Lucullo p. 520. Hard.

VIII. 1. *Laudatissima herbarum est,* etc. Moly quod Mercurius Ulyssi contra Circes venêficia commendat, Odyss. lib. X (vide notam seq.), optimum quasi ebrietatis antidotum, in maximam jamdudum venit contentionem, varie a variis scriptoribus expositum. Nigram huic radicem, effossu difficillimam, lacteumque florem Homerus tribuit. Theophrastus, Histor. Pl. lib. IX, cap. 15, radicem contendit esse rotundam, cæparum more, προσεμ-

teste[2], quam vocari a diis putat[3] moly, et inventionem ejus Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat. Nasci[4] eam hodie circa Pheneum, et in Cyllene

φερῆ κρομμύῳ (βολβοειδῆ Diosc. III, 54; *cæpæ magitudine* Plinius ait; Galenus quoque de Facult. simplic. medic. μικρῷ βολβῷ παραπλήσιον): folia scillæ similia; neque effodi tam ægre, quam græcus Poeta perhibeat: optimum provenire apud Pheneum Arcadiæ et Cyllenen: præstans esse antidotum. Quæ omnia quamdam allii speciem esse vincunt. Simili prope ratione moly suum describit Dioscorides loco laudato, flore albido, λευκοΐῳ ὁμοίῳ, foliis angustis et radice exigua. Plinius nunc addit græcos auctores florem flavum pingere, quem album Homerus esse scribat. Incertum tamen quos auctores designare voluerit. Hunc vero sequens Car. Clusius, ineunte sæculo decimo septimo, allii speciem quamdam moly declaravit, quod folia radicalia lanceolata, et flavum florem haberet (Append. alt. ad Stirp. rarior. in Exot.). Clusii auctoritate nisus J. Bauhinus, Hist. plant. II, pag. 562, allium id e Pyræneis montibus acceptum, verum moly Antiquorum pronuntiavit: et illius sententiæ favit Linnæus, dum plantam eam *Allii Moly* nomine insigniret. Nihilominus verum illud moly Homericum ab ipso Clusio indicatur, Stirp. Hist. II, 37, pag. 191, quem optime sequitur J. Raius, Hist. II, p. 1122. Plantam hanc Clusianam cum plurimis aliis neglexit Linnæus; sed eadem est omnino cum ipsius *Allio nigro*, et *Allio monspessulano* Gouani (Illust. 24, t. 16). Omnes enim a Veteribus, excepto uno Plinio, indicatæ notæ ad hanc speciem probe referuntur: nempe radix nigra, folia latiuscula radicalia, flos lacteus; immo ipsæ radices, quum planta exaruit, ægerrime effodiuntur. Crescit autem per totam Europam australem, et in insulis Balearicis, quarum una sine dubio *Ææa*, Circes domicilium, fuit. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. t. I, p. 23 sq. Ed.

2. *Homero teste*. Odyss. X, vers. 302: Ὣς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης, Ἐκ γαίης ἐρύσας, καί μοι φύσιν αὐτοῦ ἔδειξεν. Ῥίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος, Μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί· χαλεπὸν δέ τ' ὀρύσσειν Ἀνδράσι γε θνητοῖσι. Θεοὶ δέ τε πάντα δύνανται. Transcripsit hunc Plinii locum Apul. cap. XLVIII. Homericum moly, esse Democriti aglaophotin, de qua nos egimus lib. *superiore*, Lobelius scribit in Nott. marginalibus MSS. ad Anguillar. p. 90. Esse rutam silvestrem affirmat Galen. de Fac. simpl. VIII, p. 219. Hard. — *Homero teste*. Posteriorem vocem ignorant libb. ante Hard. vulgg. Confer. not. sup. Ed.

3. *Quam vocari a diis putat moly*. Illud quidem est moly Homericum, Dioscoridis vero moly *molon* a Plinio vocatur, describiturque lib. XXVI, cap. 7. Dal.

4. *Nasci*. Tota hæc descriptio apud Theophrast. est Histor. IX, 15. Sed is errasse Homerum ait, qui ægre evelli hanc e tellure ceci-

Arcadiæ tradunt, specie illa Homerica, radice rotunda, nigraque, magnitudine cæpæ, folio scillæ : effodi autem difficulter[5]. Græci auctores[6] florem ejus luteum pinxere, quum Homerus candidum scripserit[7]. Inveni e peritis herbarum medicis, qui et in Italia nasci eam diceret, afferrique Campania mihi aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas, radicis xxx pedes longæ, ac ne sic quidem solidæ, sed abruptæ.

IX. Ab ea maxima auctoritas herbæ est, quam dode- 1
catheon[1] vocant, omnium deorum majestatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. Folia ejus septem[2], lactucis simillima, exeunt a lutea radice.

X. Vetustissima inventu pæonia[1] est, nomenque aucto- 1

nit. Vide et Diosc. III, 54. H.—Et notam hujusce capitis primam. Ed.

5. *Effodi autem difficulter*. Ob saxa, inter quæ nascitur. Dal.

6. *Græci auctores*. Quos Priapeiorum auctor est secutus, eo carmine : « Hinc legitur radix, cujus flos aureus exit : Quam quum moly vocant, mentula moly vocant. » Hard.

7. *Quum Homerus candidum scripserit*. Loco allato : et qui Homerum imitatus est Naso, Metam. XIV, v. 291 : « Pacifer huic florem dederat Cyllenius album : Moly vocant superi : nigra radice tenetur. » Dioscor. quoque loc. cit. ἄνθη λευκοΐοις ὅμοια, γαλακτόχροα dicit esse, violæ albæ flores similes, et lactei coloris. Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 211, ἄνθος γαλακτῶδες. Hard.

IX. 1. *Dodecatheon*. Δωδεκάθεος, herba a duodecim diis majoribus appellata. Hard.

2. *Folia ejus septem*, etc. « Profecto hac effigie, inquit Ruellius, II, pag. 449, frequenter in dumetis enatam vidimus : verum quum nec plura de ea tradantur, an dodecatheos sit, non ausim affirmare. » Hard. — *Dodecatheon*. Broterio est Sanicula montana, flore calcari donato, Casp. Bauh. *la grassette*; quam Pinguiculæ nomine recentiores insigniverunt. Dodecatheon autem Sprengel. habet *Primulam vulgarem* (*Pentand. monogyn.* gen. 380 Pers. *Lysimach.* Juss.). Cf. Lobel. Obs. 317. Planta prorsus diversa ab *Dodecatheo Meadia*, nostris vulgo *giroselle* dicta, quæ America septemtrionali oriunda, in hortis colitur. Ed.

X. 1. *Vetustissima inventu pæonia*. A Pæone medico nomen invenit, qui vulneratum Plutonem ab Hercule, ut Homerus quidem fabulatur, Iliad. V, v. 401, curasse ea perhibetur. Nomen in officinis servat : vulgus pivoniam vocat : *pivoine*. Genera ejus quatuordecim

ris retinet, quam quidam pentorobon[2] appellant, alii glycysiden. Hæc quoque difficultas est, quod eadem aliter alibi nuncupantur. Nascitur[3] opacis montibus, caule inter folia[4] digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti græcas nuces quatuor aut quinque. Inest iis semen copiosum[5], rubrum nigrumque. Hæc medetur et Faunorum[6] in

in horto Regio vidimus. Pæonia mas a Matthiolo delineatur in Dioscor. III, pag. 914. H. — *Pæonia*. Γλυκυσίδη χηραμὶς et μέλαινα Hipp. de Morb. mul. I, 611; γλυκυσίδη θήλεια Dioscor. III, 157; nobis eodem nomine est *Pæonia officinalis* (*Polyand. digyn.* gen. 1321 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in nemorosis montium Helvetiæ, etc. Γλυκυσίδη ἄῤῥην Dioscor. l. c. est *Pæonia corallina*, quæ in Europa meridionali et in Sibiria crescit. Conf. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pagg. 43 et 177. Ed.

2. *Quam quidam pentorobon*, etc. Diosc. III, 157: Παιονία, ἡ γλυκυσίδη, οἱ δὲ πεντόροβον. Sic etiam Galen. de Facultat. simpl. Medic. lib. VI, pag. 167. Dicitur sane πεντόροβον, quasi quintuplex ervi granum: a granorum numero, quæ ervum imitantur. Γλυκυσίδη, quod acinos dulces, mali punici similes habere videtur: nam σίδη Bœotis malum punicum est. Vide etiam Apuleium, cap. LXIV, et auctorem libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur, p. 18. Hard.

3. *Nascitur*. Hæc totidem fere verbis Diosc. l. c. Hard.

4. *Caule inter folia*. Inter singulos nodos, unde folia erumpunt. Alias totus caulis bicubitalis est, ut ait Diosc. l. c. καυλὸς ὡς διστιθαμιαῖος. Hard.

5. *Inest iis semen copiosum*. Dioscor. l. c. Λόβους δέ τινας ἀνίησιν ἐπ' ἄκρου τοῦ καυλοῦ, ἀμυγδάλοις ὁμοίους, ὧν ἀνεῳχθέντων εὑρίσκονται ἐρυθροὶ κόκκοι πολλοί, ἐμφερεῖς τοῖς τῆς ῥοιᾶς· ἐν μέσῳ δὲ μέλανες, ὑπορφυροι, ε' ἢ ς'. « Summo caule fert siliquas quasdam, veluti græcas nuces: quibus dehiscentibus grana multa rubentia, parva, acinis punicorum similia inveniuntur: et inter hæc media quinque aut sex, nigra, purpurea. » Hard.

6. *Faunorum in quiete ludibriis*. Sic ephialten vocat, quod opinione Veterum Fauni hæc visa dormientibus immittere crederentur. Dioscorid. appellat τοὺς τῶν ἐφιαλτῶν πνιγμοὺς, Themison in epistulis πνιγάμονα; alii πνιγαλίωνα; medici incubum: fit autem διὰ τὴν ἀναθυμίασιν ἐξ ἀδδηφαγίας καὶ ἀπεψίας εἰς κεφαλὴν ἀνατρέχουσαν. Dalec. — *Faunorum*. Faunos, XXX, 24, nocturnos deos interpretatur. Dioscor. l. c. Οἱ δὲ μέλανες καὶ πρὸς τοὺς ἐφιαλτῶν πνιγμοὺς, etc. « Grana nigra valent adversus suppressiones incuborum nocturnas, quas ephialtas vocant. » Quindecim grana bibi ex aqua jubet idem Eup. I, 22. Ἐφιάλτης sive ἐπιάλτης malum est, ubi aliquis noctu se grandi mole opprimi, invadique ab alio credit. Macrob. de hac re ita prodidit in Somn. Scip. I, 3, p. 13: « Φάντα-

quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu[7], quoniam si picus Martius videat, tuendo in oculos impetum faciat.

XI. Panaces ipso nomine[1] omnium morborum reme- 1
dia promittit, numerosum[2] et diis inventoribus adscriptum. Unum quippe Asclepion[3] cognominatur, quoniam

ipsa vero hoc est visum, quum inter vigiliam, et adultam quietem, in quadam, ut aiunt, prima somni nebula, adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cœpit, aspicere videtur irruentes in se vel passim vagantes formas... In hoc genere est ἐφιάλτης, quem publica persuasio quiescentes opinatur invadere, et pondere suo pressos ac sentientes gravare. » De hoc genere morbi plura Cæl. Aurel. III, 3: « Quidam veteres, inquit, ephialtem vocaverunt... Afficit crapula vel indigestione jugi vexatos... Sequitur per somnum gravedo atque pressura, et veluti præfocatio, qua sibi quemquam irruisse repente existiment, qui sensibus oppressis sensus exanimet, neque clamare permittat: quo fit ut sæpe erumpentes non articulata, sed confusa voce exclament... » Ac paulo ante: « Sed quod neque deus, neque semideus, neque cupido sit, libris Causarum, quos αἰτιολογουμένους Soranus appellavit, plenissime explicavit. » Inde pæonia ἐφιαλτία dicitur apud Aetium, I, p. 32 (sic enim legendum non ἐλεφαντία), quia τὸν ἐφιάλτην curat. H. — Ὁ ἐφιάλτης, nostris vulgo dictus: *le cauchemar*. Pæonia Linnæo planta heroica, quæ vi narcotica, antispasmodica, hypnotica, anodyna, etc. gaudet. Cf. Mat. med. p. 164, ed. Schreber. Ed.

7. *Præcipiunt eruere noctu.* Hæc apud Theophrast. totidem verbis Hist. IX, 9. Hard.

XI. 1. *Panaces ipso nom.* Ἀπὸ τοῦ πάντα ἀκεῖν, quod omnia medetur: sive a πᾶν et ἄκος, hoc est, ab omni remedio. Hard.

2. *Numerosum.* Theophrastus sex describit panacis genera Hist. lib. IX. Primum Syrium, cap. 10, cujus radix irino unguento additur ob suaveolentiam, secatur per messem, validiore tamen semine. Ego ex spatha, myrrha, oleo, iride tantum unguentum id parari reperio. Quinque alia genera cap. 12 referuntur: tria suis nominibus Chironium, asclepium, heracleum: duo nulla certa appellatione, præterquam panacis, his verbis: « Sunt autem aliæ quædam panaces, una folio tenui, altera lato. Vires eædem ad ciendos menses cum farina illitis, et hulcera tam putrida, quam alia. » Syriacum ego smyrnium esse puto, quod in Amano monte plurimum gignitur, et pro myrrha, quæ in confectionem irini unguenti requiritur, substitui potest, auctore Dioscor. alia vero duo, quæ nomine suo non appellavit, ligusticum et origanum silvestre. Cap. sequenti achilleam sideritin etiam vocatam fuisse panacem heracleon Plinius scribit. Ligusticum panacem etiam dictum fuisse et origanum silvestre Dioscor. testatur. Dal. — *Numerosum.* Cujus multa genera. Hard.

3. *Unum quippe Asclepion.* Τὸ πά-

is filiam Panaceam appellavit. Succus coactus[4] ferulæ qualem diximus, radice multi corticis[5] et salsi. Hac evulsa scrobem repleri vario genere[6] frugum religio est, ac terræ piamentum. Ubi, et quonam fieret modo[7], et quale maxime probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod e Macedonia affertur, bucolicon[8] vocant, armentariis sponte erumpentem succum excipientibus: hoc celerrime evanescit. Et in aliis autem generibus[9] improbatur maxime nigrum ac molle. Id enim argumento est cera adulterati.

ναχες τὸ Ἀσκλήπειον, Theophr. Hist. IX, 9; ab Æsculapio medico, ut Nicander cecinit in Ther. Filiam ejus Πανάκειαν, cum altera, quæ Ὑγίεια appellata est, in suo jurejurando testem Hippocrates advocat, p. 1. Idem panacis genus Ἡράκλειον a Diosc. appellatur, III, 55, et a Galeno de Fac. simpl. med. VIII, pag. 217. Hard. — *Unum quippe Asclepion cognominatur, quoniam*, etc. Panacis genus τὸ Ἀσκλήπειον Theophrast. Hist. IX, 12, et Diosc. III, 56, idem Sprengelius esse judicat cum *Laserpitio* nostrate *hirsuto* (*Pentand. digyn.* gen. 693 Pers. *Umbellif.* Juss.); diversum prorsus a panace Ἡρακλείῳ, cujus meminit Dioscor. III, 55, ex quo succus elicitur, etiamnunc *opopanax* dictus: hoc autem nobis est *Pastinaca Opopanax* (*Pentand. digyn.* gen. 718 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Italia, Sicilia et Syria. Confer. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 40, 84, 167: item vid. Bod. a Stapel. nott. in h. loc. Theophr. p. 1071 sqq. ubi plura invenies quibus varia panacis genera confudisse Noster coarguitur. Ed.

4. *Succus coactus ferulæ*. Notandus error Plinii, qui ex Asclepii panace fieri tradat opopanacem, quum is fiat ex heracleo. Dal. — *Succus coactus ferulæ, qualem diximus*, etc. Est, inquit, ferula panaces: cujus succus excipitur inciso caule, cogiturque: coacti candor probatur, ut diximus XII, 57. H.

5. *Radice multi corticis*. Radices permultas habet, crasso et subamari gustus cortice vestitas: ῥίζας πλείονας... παχὺν ἐχούσας τὸν φλοιὸν, ὑπόπικρον τῇ γεύσει. Diosc. III, 56, post Theophr. Histor. IX, 12. H.

6. *Scrobem repleri vario genere*, etc. Placenta mellita ex omni genere frugum. Theophr. Hist. IX, 9: τῇ πανκαρπίᾳ μελιττούτῃ. Dal.

7. *Ubi et quo fieret modo* (sic prius). Voss. cod. *et quonam*. Lege: « Ubi et quonam fieret modo. » Gronov. — *Docuimus*. Lib. XII, cap. 57. Hard.

8. *Bucolicon*. Βουκολικὸν, quasi pastoritium. Hard.

9. *In aliis autem generibus*. In aliis succis, qui non sponte erumpunt, sed inciso caule vel radice manant. Ipse Plinius, XII, 57: « Niger color improbatur. » Diosc. III, 55: ὁ δὲ μέλας φαῦλος καὶ μαλακός. Δολοῦται γὰρ ἀμμωνιακῷ ἢ κηρῷ. Hard. — *Argumento*. Gron.

XII. Alterum genus [1] heraclion [2] vocant, et ab Hercule inventum tradunt : alii origanum heracleoticum silvestre, quoniam est origano simile, radice inutili : de quo origano diximus. 1

XIII. Tertium panaces Chironion [1] cognominatur ab 1

et Al. ante Hard. *argumentum*. Ed.

XII. 1. *Alterum genus*. Dioscor. III, 56 : Καλοῦσι δέ τινες πάνακες καὶ τὴν ἀγρίαν ὀρίγανον, οἱ δὲ καὶ ἡρακλεωτικὸν, οἱ δὲ κονίλην· περὶ ἧς εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ὀριγάνου. Hard. — *Alterum genus*. Theophr. Hist. IX, 12 : Τὸ Ἡράκλειον φύλλον μὲν ἔχει μέγα, καὶ πλατὺ, τρισπίθαμον πανταχῇ, ῥίζαν δ' ὡς δακτύλου τὸ πάχος, etc. « Panax Heraclion folium habet magnum, et latum, ut quoquo versus trium palmorum sit; radicem crassitudine prope digiti, etc. » Diosc. III, 55, fusius hanc plantam describit; cujus item meminit Hippocrat. de Vict. in morb. acut. 406. Est autem nobis *Pastinaca Opopanax*, ut jam supra diximus. *Laserpitium Chironium* Linnæi Gouanus, Illustrat. 20, idem esse contendit cum *Pastin. Opopanace*; immo se ex hac planta resinosum succum elicere nullum se potuisse ait; quod sane non mirum, quum Monspeliacum cælum a græco, aut syriaco multum differat. Conf. Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, locis supra citatis. Ὀρίγανος Ἡρακλεωτικὴ Dioscor. III, 32, diversa prorsus est a panace Ἡρακλείῳ, nobisque eodem nomine dicta *Origanum heracleoticum* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1401 Pers. *Labiat.* Juss.); habitat in Europa australi et Græcia. Ὀρίγανος autem ἀγρία, seu ἀγριορίγανος Dioscor. III, 34, a superiore distat : Recentioribus nempe est *Saturnia græca* (*Didyn. gymnosp.* gen. 1373 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Archipelagi insulis. Ed.

2. *Heraclion vocant*. Plutarchus medicinæ peritum fuisse Herculem tradit. Itaque quod apud Euripidem legitur, Alcestin, quæ pro Admeto mortem obierat, ab eo cum morte luctato per vim ereptam, et ad maritum reductam fuisse, sic intelligendum, quum graviter ægrotans, et ferme desperata illa esset, medendi arte, qua excellebat, ab Hercule curatam, reddita pristina valetudine. Muret. Var. lib. VIII, cap. 23.

XIII. 1. *Tertium panaces Chironion*. Ista sunt Theophrasti verba Hist. IX, 12 : Ἔχει δὲ τὸ μὲν Χειρώνιον φύλλον μὲν ὅμοιον λαπάθῳ, μεῖζον δὲ καὶ δασύτερον· ἄνθος δὲ χρυσοειδές· ῥίζαν δὲ μικράν. Φιλεῖ δὲ τὰ χωρία τὰ πίονα. Neque Nicandri, neque Dioscoridis panaces Chironium esse constat : sed est Helenium Dioscoridis primum, sive inula, ut recte vidit Anguillara, P. V, pag. 89; etsi id minus probare Ruellius videtur, III, p. 524. Pingitur a Lobelio in Obs. p. 309. Hard. — Broterius quoque Chironion panaces idem esse pronuntiat cum τῷ ἑλενίῳ Dioscor. I, 27, quod nobis eodem fere nomine *Inula Helenium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *Corymbif.* Juss.). Radix illi magna, amara et aromatica.

inventore. Folium ejus lapatho simile, majus tamen et hirsutius. Flos aureus, radix parva[2]. Nascitur pinguibus locis. Hujus flos efficacissimus, eoque amplius, quam supra dicta, prodest.

1 XIV. Quartum[1] genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion[2] cognominatur: sed et Pharnaceon, in controversiam[3] inventionis, a Pharnace rege deductum. Seritur hoc, longioribus, quam cætera, foliis, et serratis. Radix odorata in umbra siccatur, vinoque gratiam[4] adjicit.

Habitat in hortis, ad pagos : nostris vulgo, *aunée*. Refragantur tamen rei herbariæ auctores peritissimi, quibus τὸ πάναξ Χειρώνιον Theophrast. IX, 12; Dioscor. III, 57, nihil aliud videtur quam *Laserpitium latifolium* (*Pentand. digyn.* gen. 693 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Europæ nemoribus siccis. Folia λαπάθου similia dicuntur Theophr. loc. cit. Nicandri Scholiastes ἀντὶ τοῦ λαπάθου reposuit ἀμαράκου : melius tamen illud, siquidem plantæ nostræ folia multo magis cum *Rumice* quam cum *Origano Majoranoide* conferantur. Bene eam speciem delineavit Dodonæus Pemptad. II, pag. 309. Monuimus supra *Laserpitium Chironium* Linn. idem videri ac *Laserp. latifolium.* Cf. Lam. *Encycl.* III, 423. Spreng. Histor. Rei herb. tom. I, lib. II, capp. 1 et 3. Ed.

2. *Radix parva.* Immo *magna*, vel *longa* hic a Nostro scribi oportuisse nonnulli existimant, ex Theophrast. Hist. IX, 12, qui radicem μακρὰν esse ait, non μικράν. Sed fatendum in vulgatis exemplaribus μικρὰν quoque legi, licet alia magis lectio placeat. Ed.

XIV. 1. *Quartum.* Herbariis id genus incognitum. Hard.

2. *Centaurion.* Centaurii magni radicem panacem vocari Dioscor. inquit, quoniam omnibus fere morbis succurrit. Dal. — Κενταύριον τὸ μέγα... ῥίζα δὲ ἐκλήθη πανάκεια, etc. Dioscor. III, 8; nobis eodem nomine est *Centaurea Centaurium* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in Alpibus, Italia, etc. Nostris vulgo, *grande centaurée*; et magni etiamnunc in officinis usus. Ed.

3. *In controversiam.* Aliis Chironi Centauro, aliis Pharnaci regi originem assignantibus. Chironi medicinæ inventionem Plinius adjudicat, VII, 57. Pharnaces ille est, qui primus regnavit in Ponto, ut Plinius loquitur, XXXIII, 54; nempe circiter annum urbis Romæ 450. H. — *In controversiam.* Brot. *in controversia.* Ed.

4. *Vinoque gratiam adjicit.* Apud Dioscoridem de centaurii radice hæc leguntur : Ῥίζα παχεῖα, στιῤῥὰ, βαρεῖα, περὶ πήχεις δύο, μεστὴ χυλοῦ, μετὰ ποσῆς στύψεως καὶ γλυκύτητος, ὑπέρυθρος. Anagnostas et prælectores Plinii suspicor legisse, μετὰ ποτῶν, aut ποτοῦ, non animadversis quæ sequuntur, et inde natam erroris occasionem, ut vino gratiam adjicere interpretarentur. Dal.

Hujus genera duo[5] fecere, alterum lævis[6] folii, alterum tenuius.

XV. Heracleon siderion[1] et ipsum ab Hercule inventum est[2], caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore puniceo, foliis coriandri. Juxta lacus et amnes invenitur, omniaque vulnera[3] ferro illata efficacissime sanat. 1 2

XVI. Est Chironis inventum ampelos, quæ vocatur Chironia, de qua diximus inter[1] vites, sicuti de herba[2], cujus inventio assignatur Minervæ. 1

XVII. Herculi eam quoque adscribunt[1], quæ Apolli- 1

5. *Hujus genera duo.* Alio spectat Theophrastea panacis universalis distributio in duo genera, τὸ μὲν λεπτόφυλλον, τὸ δὲ πλατύφυλλον, Histor. IX, 12; alterum latioris folii, tenuioris alterum. Hard. — *Hujus genera duo.* Genus quod lævis folii est Broterio est Centaurium majus Officin. de quo supra egimus: quod vero tenuius, illi videtur idem atque Centaurium minus, quod nobis dicitur *Chironia Centaurium* Willd. (*Pentand. monogyn.* gen. 633 Pers. sub *Erythræa. Gentian.* Juss.). Habitat in silvis nostris. Vulgo *petite centaurée.* Ed.

6. *Lævis.* Gronov. et Al. ante Hard. *levioris;* et statim mox *tenuioris*, non *tenuius;* edit. princeps, Brot. teste, *tenuis.* Ed.

XV. 1. *Heracleon siderion.* Hæc sideritis tertia Dioscoridis est, IV, 35, quam et Cratevas ibi Ἡράκλειαν vocat, flore puniceo, foliis coriandri, caulibus σπιθαμιαίοις, hoc est, palmi altitudine. Geranium est Dodonæi Robertianum, p. 62, visum a nobis in horto Regio. Hard. — Σιδηρῖτις τρίτη Dioscorid. loc. sup. laud. nobis est *Phellandrium Mutellina* Linn. (*Pentand. digyn.* gen. 708 Pers. sub *Meo. Umbell.* Juss.). Habitat in Alpinis. Fab. Columna perperam ad saniculam retulit. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 166. Ed.

2. *Et ipsum ab Hercule inventum est.* Hæc est sideritis heraclea posterior, Cratevæ: non prior, quæ folium quercus habet. Dal.

3. *Omniaque vulnera.* Dioscorid. loc. cit. Καὶ ταύτης ἡ δύναμις ἐπιτιθεμένης, κολλητικὴ ἐναίμων καὶ νεοτρώτων. « Hujus impositæ ea vis est, ut cruenta recentiaque vulnera glutinet. » Hard.

XVI. 1. *De qua diximus inter,* etc. Lib. XXIII, cap. 17. Hard.

2. *De herba.* Parthenio scilicet, de quo XXII, 20. Hard.

XVII. 1. *Herculi eam quoque adscribunt,* etc. Vox hæc ὑοσκύαμος, suis fabam, seu fabam porcinam sonat. Quum porro suem, aprum Erymanthium Hercules occiderit, qui aper in Arcadum terra fuerat enutritus, idcirco et faba suis Arcadicæ hæc appellata est, et in partem aliquam ejus inventionis, Hercules venit. Vide Galen. κατὰ τόπ. IX, 4, p. 609. Eadem Apollinaris dicitur, quod mentem per-

naris, apud Arabas altercum[2], apud Græcos vero hyoscyamos appellatur[3]. Plura ejus genera : unum nigro[4] semine, floribus pæne purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autem candidius est, et fruticosius[5], altius
2 papavere. Tertii semen[6] irionis semini simile : et omnia insaniam gignentia, capitisque vertigines. Quartum[7] genus

cellat, quasi æstu Apollinis. Hard.

2. *Apud Arabas altercum*. Ita Reg. 2, librique editi. Reg. 1, *apud Arbilas :* unde quidam *apud alios* fingunt. Certe haud temere apud Plinium Arabica in plantis tralatitiis et passim nascentibus nomina invenias : ac vocem eam esse latini oris, non Arabici soni, vel ex Scribonio Largo intelligitur, Comp. CLXXXI : « Altercum, inquit, quod Græci ὑοσκύαμον vocant, qui biberunt, caput grave, venisque distentum habent : mente abalienantur, cum quadam verborum altercatione : inde enim hoc nomen trahit herba altercum. » Sic etiam Apuleius, c. IV : « A Græcis hyoscyamos dicitur, et Dioscyamos... Latini insanam vocant, aliqui Apollinarem, alii alterculum, etc. » Ab altercatione gignenda nomen etiam *altercangeni* factum ei esse aliqui divinant. Jusquiamus, officinis. Tergemini hyoscyami icones exhibet Dodon. p. 447. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Altercum*. Gron. et Al. ante Hard. addunt, *sive altercangenon ;* quæ duo verba ex vet. cod. Pintianus delenda esse monuit. Ed.

3. *Hyoscyamos appellatur*. Nobis *Hyoscyamus niger ;* cui corolla ochroleuca. Habitat in Europæ ruderatis pinguibus. Planta venenata. Nostris vulgo, *jusquiame*. Ed.

4. *Unum nigro semine*. Dioscor. IV, 69 : Ὁ μὲν γὰρ ἄνθη ὑποπόρφυρα φέρει... σπέρμα μέλαν, καὶ τοὺς κοτίνους σκληροὺς καὶ ἀκανθώδεις. Hard. —*Floribus pæne purpureis, spinosum*. Nobis est *Hyoscyamus reticulatus* (*Pentand. monogyn*. gen. 494 Pers. *Solan*. Juss.). Habitat in Creta, Syria, Ægypto : corolla illi campanulata, rubra, obscuris venis pulchre reticulata. Cf. Camerar. Hort. med. philos. p. 77. Ed.

5. *Vulgare autem candidius et fruticosius*. Dodonæus legit, « vulgare autem fruticosius est, et altius papavere, etc. » Ego nihil deleo, candidiusque dici puto, quod semen minus nigrum sit. Dalec. — *Vulgare*. Et idem nigrum, sed hujus cæli, solique, non Galatici : nec saturi coloris, sed ex candido nigri. Hard.

6. *Tertii semen*, etc. Alterum hoc Dioscoridis, qui omnia genera attigit, altercum est : Ὁ δέ τις, ἄνθη μηλινοειδῆ... σπέρμα ὑπόξανθον, ὥσπερ ἐρύσιμον. Οὗτοι δὲ μανιώδεις ὑπάρχουσι καὶ καρωτικοί. « Alterius flores sunt lutei... subflavum, et irionis seminis simile. Insaniam illa gignunt, et soporem. » Hard. — Nobis *Hyoscyamus aureus :* corolla illi aurea, fauce atro-purpurea, striata. Habitat in Creta et Oriente. Ed.

7. *Quartum genus*. Quod Dioscor-

molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens; hoc recepere medici. Item rufi seminis[8]. Nonnumquam autem[9] candidum rufescit, si non ematuruit[10], improbaturque. Et alioqui nullum, nisi quum inaruit, legitur. Natura vini[11], ideoque mentem caputque infestans. Usus seminis et per se, et succo expresso. Exprimitur separatim[12], et caulibus foliisque: utuntur et radice, temeraria in totum (ut arbitror) medicina. Quippe 3
etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quatuor bibantur. Etiam antiqui[13] in vino febrem[14] depelli arbitrabantur. Et oleum fit ex semine, ut diximus[15], quod

ridi l. c. tertium est, eisdemque plane verbis ab eo describitur. H. — *Molle, lanuginosum, pinguius cæteris*, etc. Nobis *Hyoscyamus albus.* Habitat in Europa meridionali. Ed.

8. *Item rufi seminis.* Quod, inquit, est rufi seminis, ξανθοῦ, in medicinæ usus adhibetur. Dioscor. loc. sup. cit. Hard.

9. *Nonnumquam autem.* Sic Vet. apud Dalec. *nonnumquam ante* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

10. *Si non ematuruit.* Quum nequit maturescere videlicet, aut percoqui. Hard.

11. *Natura vini.* Inest vis ei vini: nam caput tentat, etc. Ita libri omnes, non *veneni*. Est aliud ei nomen ab ea causa inditum. « Milimindrum, inquit Papias, vulgus vocat, pro eo, quod elevationem mentis inducat: hæc herba hyoscyamos appellatur. » Hard.

12. *Exprimitur separatim.* E semine ait, et caulibus, et foliis, separatim exprimi succum, utilem in medicina. Prius vitiosa interpunctione legebatur: « et caulibus foliisque utuntur et radice: » perinde quasi e semine solo separatim, de quo proxime ante sermo erat, non etiam e caulibus foliisque, succus exprimeretur. Retexit errorem Dioscor. IV, 69: Χυλίζεται δὲ ὁ καρπὸς ἁπαλὸς, καὶ τὰ φύλλα, καὶ οἱ καυλοὶ κοπτόμενοι, καὶ ἐκθλιβόμενοι, ἐν ἡλίῳ ξηραινομένου τοῦ ὑγροῦ... Χυλίζεται δὲ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ κατ' ἰδίαν κοπτόμενον ξηρὸν, etc. « Recenti semine, foliis, caulibusque tusis succus exprimitur, qui ad solem exsiccatur... Elicitur et separatim succus e semine, quum inaruit, etc. » Nec suam interim priori lectioni constare sententiam inficias eo. Hard.

13. *Etiam antiqui.* Dioscor. loc. cit. « Terna, inquit, quaternave folia cum vino pota febres epialas depellunt, » ἠπιάλους πυρετοὺς θεραπεύει. Febris continuæ quotidianæ genus hoc nomine Græci intelligunt. Hard.

14. *Febrem.* Chiffl. *febrim;* quæ variatio in membranis Plinianis fere perpetua. Ed.

15. *Ut diximus.* Nempe lib. XV, 7, et lib. XXIII, 49. Hard.

ipsum auribus infusum tentat mentem[16]: mireque[17], ut contra venenum, remedia prodidere his qui id bibissent, et ipsum pro remediis : adeo nullo omnia experiendi fine, ut cogerentur etiam venena prodesse.

1 XVIII. (v.) Linozostis[1], sive parthenion, Mercurii inventum est, ideo apud Græcos Hermupoan[2] multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem[3]. Duo ejus[4] genera : masculus et femina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus *foliis*, geniculis densis, alarum[5] cavis multis, semine in geni-

16. *Auribus infusum tentat mentem*. Prodest auribus, menti nocet. Apul. cap. IV, de Symphoniaca, sive hyoscyamo, tit. I : « Ad aurium dolorem : Herbæ symphoniacæ succus tepefactus cum oleo rosaceo, et in aurem instillatus, aurium dolorem mirifice tollit : et si vermes fuerint, necat eos. » Hard.

17. *Mireque*. Mirum est a medicis, tanquam contra venena remedia tradi, ab iis sumenda, qui hyoscyamum bibissent : et ex ipso simul hyoscyamo remedia peti. H. — *Mireque*, etc. Vet. apud Dalec. *mirumque*. Ed.

XVIII. 1. *Linozostis*. Diosc. IV, 191 : Λινόζωστις, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ Ἑρμοῦ βοτάνιον καλοῦσιν. Et in Nothis : Ῥωμαῖοι ἔρβα Μερκουριάλις μάσκουλα. Mercurialem Galli, ut Latini, vocitant, *mercuriale*. Vide iconem maris ac feminæ apud Lobelium in Obss. 131. Vidimus in horto Regio. Hard.

2. *Hermupoan*. Ἑρμοῦ πόα (βοτάνιον Diosc. Ed.), id est, Mercurii herba : quo sensu et Hermubotane, Ἑρμοῦ βοτάνη, ab Apuleio etiam appellatur, cap. LXXXII. Hard.

3. *Mercurialem*. Hodieque nobis dicitur *Mercurialis annua* (*Diœc. enneand.* gen. 2254 Pers. *Euphorb.* Juss.). In cultis ac ruderatis frequens. Planta Linnæo dubia; vi hypnotica, purgante gaudens; cosmetica, non emolliens, etc. Antiquis olerum loco habebatur. Sed ejus apud nos usus rariort. Ed.

4. *Duo ejus genera*. Hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard. — *Masculus et femina*. Masculus, est Mercurialis testiculata; femina, Mercurialis spicata, Casp. Bauh. Brot. — Immo recentioribus probe notum mercurialem testiculatam vere feminam esse quæ fructum ferat: spicatam vero marem, quæ stamina. Similis apud veteres botanicos nomenclationis error in cannabi cæterisque *diœcis*, ut vocant, plantis, priusquam sexus differentia bene innotuerit. Ed.

5. *Alarum*. Diosc. μασχάλας πολλάς, πυκνὰς ἔχοντα. Ala proprie pars est hominis concava, subter brachium, quæ et axilla dicitur. Ad hujus similitudinem, in herbis ala, quæ Græcis μασχάλη, significat cavum illum, inter caulem, et ramulos, anfractum : unde nova

culis[6] dependente : feminæ copioso, mari juxta genicula stante, rariori ac brevi[7], contortoque[8] : feminæ, soluto et candido. Folia maribus nigriora, feminis candidiora : radix 2
supervacua, prætenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum[9] est, quod de utroque eorum genere proditur : ut mares gignantur, hunc facere ; ut feminæ, illam. Hoc contingere[10], si a conceptu succus protinus bibatur in passo, edanturve folia decocta ex oleo et sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in novo fictili cum heliotropio, et duabus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum[11] dari jubent, et herbam ipsam in cibo, altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die a balneo coire eas. Hippocrates[12] miris laudibus in mulierum usu prædicavit has : ad hunc modum medicorum nemo novit[13]. Ille eas vulvæ[14] cum melle, vel rosaceo, vel 3
irino, vel lirino admovit : item ad ciendos menses[15] secundasque. Hoc idem præstare[16] potu fotuque dixit. Instil-

proles egreditur. In arborum ramis pars eorumdem cava, qua matri adhærescunt : in qua et gigni aliquando viscum fungosque contingit. HARD.

6. *Semine in geniculis*. E sinu foliorum dependente. HARD.

7. *Brevi*. In formam testiculorum, ὥσπερ ὀρχίδια, inquit Diosc. unde et testiculatam Latini mercurialem dixere, ut auctor est Apul. c. LXXXII. HARD.

8. *Contortoque*. Parvo, rotundo, duorum testiculorum figura. DAL.

9. *Mirum*. Hoc pariter Dioscor. totidem verbis, l. c. HARD.

10. *Hoc contingere, si*, etc. Diosc. loc. cit. HARD.

11. *Decoctum dari jubent*, etc. Dioscorid. loc. citat. HARD.

12. *Hippocrates*. De Morb. mul. I, t. 63, p. 455 ; t. 74, p. 461 ; t. 82, pag. 465 ; t. 85, pag. 468, etc. Lib. de Nat. mul. t. 8, p. 364 ; t. 11, p. 366 ; t. 18, p. 371, etc. Lib. II de Morbis, t. 12, pag. 43, etc. HARD.

13. *Medicorum nemo novit*. Plinius hac in re se parum medicinæ peritum ostendit, qui pessorum ad ejusmodi mala utilium confectionem ignoraverit. DAL. — *Medicorum*. Carpit ævi sui medicos. Nostra etiam ætate mercuriali utuntur in pessis. HARD.

14. *Vulvæ*. Suffocanti. DAL.

15. *Item ad ciendos menses*. Apul. cap. LXXXII, t. 2 : « Ad menstrua cienda : Herba mercurialis cum oleo irino vel rosaceo admota, mox provocat sanguinem menstruum. » HARD.

16. *Hoc idem præstare*. Hipp. lib. de Nat. mul. t. 29, pag. 377, ad

lavit auribus olidis[17] succum, inunxitque cum vino vetere. Alvo folia imposuit, epiphoris[18], stranguriæ, et vesicæ. Decoctum ejus dedit cum myrrha et thure. Alvo quidem solvendæ[19], vel in febri, decoquitur quantum manus capiat in duobus sextariis aquæ ad dimidias: bibitur sale et melle admixto: necnon cum ungula[20] suis, aut gallinaceo decoctum[21] salubrius. Purgationis causa putavere aliqui utramque[22] dandam, sive cum malva decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt[23], sed stomachum lædunt. Reliquos usus dicemus suis locis.

1 XIX. Invenit et Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos[1] vocatur. Hac

ciendos menses, ἢν τὰ ἐπιμήνια μὴ γίνηται. Λινοζώστιος τὸν καρπὸν καὶ τὰ φύλλα ἐν οἴνῳ δοῦναι πιεῖν. « Mercurialis semen et folia in vino bibenda præbe. » Et pag. 378 : Λινοζώστιος φύλλα τρίψας ἐν ῥάκει προσθεῖναι. « Mercurialis folia trita in linteo subde. » Hard.

17. *Instillavit auribus olidis.* Quum quis ex aure male olet, ἐκ τοῦ ὠτὸς κακὸν ὄζει, inquit Hippocr. de int. Affect. tit. 34; id quod splenicis accidere docet. Apul. cap. LXXXII, t. 4, si aqua in aures introierit, ad extrahendam, mercurialis quoque succum instillat. Hard.

18. *Epiphoris.* Fluxionibus in ventrem. Dal. — *Epiphoris.* Oculorum videlicet: neque enim alias Plinius intelligit, nisi speciatim significet. Dalecampius *fluxiones in ventrem* interpretatur, quo sensu nusquam vocem eam Noster accipit. Sed et ab Apuleio Lugdunensis medicus arguitur, ita scribente scilicet, cap. LXXXII : « Ad epiphoras oculorum : Herbæ mercurialis folia, inquit, cum vino, etc. » H.

19. *Alvo quidem solvendæ.* Q. Seren. cap. XXIX, p. 143 : « Sæpe cibi specie, vitio vel corporis ipso Potibus aut duris restricta morabitur alvus : Vincetur talis mora gramine mercuriali, Cujus aquam cocti minimo cum melle bibemus. » Et Apul. cap. LXXXII, tit. 1 : « Ad ventris duritiam : Herbam mercurialem coques, et tritam ex passo dabis : statim detrahet, et stomachum purgabit : aut semen ejus tritum ex passo dato, etc. » Scrib. Larg. Comp. CXXXV : « Mollit ergo alvum herba mercurialis, lenibus oleribus quamplurima mixta. » H.

20. *Ungula.* Pede suis salso, qui sua salsugine alvum irritat. Dal.

21. *Gallinaceo decoctum.* Nempe veteri, cujus jusculum alvum subducit. Dal.

22. *Utramque.* Marem videlicet feminamque. Hard.

23. *Bilem detrahunt.* Marc. Emp. cap. XXX, p. 217. Hard.

XIX. 1. *Quæ ob id Achilleos, etc.* Hæc sideritis Heraclea est, de qua cap. 15. Hard.

sanasse Telephum[2] dicitur. Alii[3] primum æruginem invenisse, utilissimam emplastris, ideoque pingitur a[4] cuspide decutiens eam gladio in vulnus Telephi. Alii utroque usum medicamento volunt. Aliqui et hanc[5] panacem heracleon, alii sideritin, et apud nos millefoliam vocant, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quam feniculi foliis vestitam ab imo. Alii fatentur quidem illam vulneribus utilem, sed veram achilleon esse scapo cæruleo pedali,

2. *Hac sanasse Telephum.* Herculis filium, Mysorum regem, ab Achille ipso sanatum, a quo vulneratus fuerat. Consulto enim oraculo, responsum tulit, ὁ τρώσας ἰάσεται. Supplex itaque Achilli factus, id ab ipso impetravit. Hor. Epod. XVII, vs. 8 : « Movit nepotem Telephus Nereium, In quem superbus ordinarat agmina Mysorum, et in quem tela acuta torserat. » Hard.

3. *Alii.* Quo spectat Ovid. de Rem. Amor. v. 47 : « Vulnus in Herculeo quæ quondam fecerat hoste, Vulneris auxilium Pelias hasta tulit. » Hoc iterum Plinius repetit XXXIV, 45. Hard.

4. *A cuspide.* Sic et Chifflet. *ex cuspide* Gron. et Al. Ed.

5. *Aliqui et hanc panacem.* Prima achillea Plinii, eadem est Dioscor. Secunda, myriophyllon Dioscorid. Tertia, sideritis, heraclea prima Dioscor. Quarta et quinta, sideritis heraclea Cratevæ, et tertia Dioscoridis. Sexta, sideritis secunda Dioscor. Dal. — *Aliqui.* Aliqui sanatum, inquit, Telephum aiunt, herba millefolia, quam et panacen heracleon, et Achilleam, et sideritin vocant. In his Apuleius, cap. LXXXVIII : « Græci myriophyllon... alii achilleon... Latini millefolium... Hanc herbam Achilles invenit : unde vulnera ferro facta sanabat : et ob id Achilleos vocatur : hac sanasse Telephum dicitur. » Hæc Ἀχίλλειος Dioscoridi est, IV, 36, quam et sideritim appellatam ait. Millefolium idem terrestre, seu militaris herba, de qua diximus libro anteriore, cap. 95 ; picta a Lobelio, ut diximus, et Dodonæo, pag. 101. Hard. — Ἀχίλλειος Dioscor. loc. cit. καλοῦσι τινὲς καὶ τὴν ἀχίλλειον σιδηρῖτιν, etc. fert scapos dodrantales, aut etiam majores, fusorum effigie, foliis circumdatos minutulis, ex obliquo crebras habentibus incisuras... umbellam vero in cacumine rotundam, floribus candidis, vel aurum æmulantibus, vel etiam purpureis. Achillea autem, cui τὰ ἄνθη χρυσίζοντα, nobis, auctore Sprengelio, est *Achillea tomentosa* (*Syngenes. superfl.* gen. 1887 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in siccis, apricis, subalpinis : *Achilla tanacetifolia* est, cujus τὰ ἄνθη πορφυρᾶ, ut fert V. cod. apud Sarac. Habitat in subalpinis : *Achillea* demum *nobilis*, cujus τὰ ἄνθη λευκά ; crescit in apricis, nemorosis. Conf. Histor. Rei herbar. tom. I, p. 188. Ed.

2 sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter vestitam. Alii quadrato caule[6], capitulis marrubii, folio quercus. Hanc etiam præcisos nervos[7] glutinare faciunt. Alii sideritin[8] in maceriis nascentem, quum teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus foliis et pinguioribus, tenuioribus cauliculis, in vineis nascentem. Aliam vero binum[9] cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes vulneribus præcipuas. Nostri eam, quæ est latissimo

6. *Alii quadrato caule, capitibus marrubii* (sic olim). Lege, *capitulis*. Lib. XXVII, 9 : « In cacumine capitula sunt echinata spinis ; » ejusdem cap. 11 : « Capitula sunt in summo caule tenuia. » Gronov. — *Alii*. Hæc sideritis prior Diosc. IV, 33, de qua ille paria refert totidem verbis : folio nempe marrubii, ad similitudinem foliorum quercus accedente, et quadrangulis caulibus, in quibus orbiculata interdum, ut in marrubio, verticilla conspiciuntur. Recentior ætas in officinis herbam judaicam, et *Tetrahit* barbaro nomine vocat ; a Dodonæo pingitur pag. 94, Ruellio adstipulante, III, p. 594. Hard. — Σιδηρῖτις, οἱ δὲ Ἡράκλειαν Diosc. loc. laud. nobis *Stachys Heraclea* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1392 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Pedemontio, agro Nicæensi, etc. Ed.

7. *Hanc etiam præcisos nervos*, etc. Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα καταπλασσόμενα τραυμάτων κολλητικήν, etc. Et est ea dos herbæ judaicæ propria. Hard.

8. *Alii sideritin*. Et id heracleæ sideriti natale solum, de qua c. 15 diximus. Dioscor. IV, 35 : Σιδηρῖτις... Ἡράκλεια... φυομένη ἐν τοίχοις καὶ ἀμπελῶσιν, « in maceriis, vinetisque. » Hard. — *Phellandrium Mutellina* Linn. (*Pentand. digyn.* gen. 708 Pers. sub *Meo. Umbellif.* Juss.), de quo jam dictum. Ed.

9. *Aliam vero binum cubitorum*. Nempe sideritin Dioscoridis alteram, quam ille iisdem omnino notis delineat, IV, 34, quæ omnes pulchre cadunt in eam, quam pimpinellam in Gallia vulgus appellat, *la pimprenelle* : quam et thryallidem Theophr. vocari diximus XXI, 61. Hujus est eximia vis ad vulnera. Anguillara, Part. XIV, pag. 257 : « La seconda siderite non è altro che la pimpinella nostra commune. » Hard. — Σιδηρῖτις ἄλλη Diosc. IV, 34, nobis est *Sanguisorba officinalis* (*Tetrand. monogyn.* gen. 291 Pers. *Rosac.* Juss.). Habitat in pratis siccioribus. Confer Columm. Ecphr. I, 37, p. 124. Hermodorum Listarchum primum fuisse, qui hanc plantam detexerit, affirmat Anguillar. loc. proxime laud. et in insulis Archipelagi eam σιδηρίτιδα etiamnunc nominari. Planta Linnæo exoleta, superflua, cui tamen vis adstringens, tonica. Conf. Mat. med. p. 56, ed. Schr. Spreng. Hist. Rei herb. t. I, p. 159 *sq.* Ed.

folio, scopam[10] regiam vocant. Medetur anginis[11] suum.

XX. Invenit et Teucer[1] eadem ætate Teucrion[2], quam quidam hemionion vocant, spargentem juncos tenues, folia parva, asperis locis nascentem, austero sapore, numquam florentem : neque semen gignit. Medetur lienibus : constatque[3] sic inventam : quum exta super eam projecta essent, adhæsisse lieni, eumque exinanisse. Ob id a quibusdam splenion vocatur. Narrant[4] sues, qui radicem ejus ederint, sine splene inveniri. Quidam[5] ramis hyssopi sur- 1

10. *Scopam*. In Indice *scopa regia*. In MSS. quibusdam *scopas regias* hoc loco legitur. Pimpinella silvestris est, seu sanguisorba major, delineata a Dodonæo, p. 105. Ruellius, III, pag. 594, falso arbitratur eam esse quam vulgus *carpentariorum herbam* appellat : quod materiarii fabri sæpiuscule hac utuntur ad glutinanda vulnera. H. — *Scopam*. Brot. ex MSS. Regg. et edit. principe, *scopas regias*. Scopa regia, de qua jam Noster egit XXI, 15, auctore Sprengelio, est *Chenopodium Scoparia* (*Pentand. digyn.* gen. 657 Pers. *Chenop.* Juss.). Habitat in Carniolia, Græcia, etc. Brot. post Dalecampium, habet Tanacetum minus album, odore camphoræ. Ed.

11. *Medetur anginis suum*. In antiquo codice legitur *succus*, non *suum*. Pint.

XX. 1. *Invenit et Teuc.* Telamonis filius, Priami sororis filius. De quo Horat. Carm. IV, Od. 7 : « Primusque Teucer tela cydonio Direxit arcu. » Hard.

2. *Teucrion*. Teucrion, chamædryn quoque vocari Dioscor. ait : asplenon vero hemioniam. Dal. — *Teucrion*. Non illud quidem Dioscoridis Teucrium est, sed hemionitis, cujus ille iisdem fere verbis meminit, III, 152 : Ἡμιονῖτις, οἱ δὲ σπλήνιον, etc. Sic etiam Orib. XI, pag. 198. Pingitur a Dodonæo, p. 464. Hemionion pariter Teucrion appellari auctor est Apuleius, cap. LVI. Sed cum lonchitide male confundit. Hard. — Ἡμιονῖτις Dioscor. loc. cit. nobis eodem nomine est *Asplenium Hemionitis*, ex *Cryptogam.* Linn. *Filic.* ordine Juss. Ἀσπλῆνον, οἱ δὲ ἡμιόνιον, de quo græcus auctor III, 151, nobis est *Asplenium Ceterach*; sic appellatum non quod splenem absumat, ut falso quidam putant, sed quod spleni, ut cæteris obstructis visceribus ferat opem. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 292 sq. Ed.

3. *Constatque*. Hæc totidem verbis Apul. l. c. Hard.

4. *Narrant sues, qui radicem ejus ederint*, etc. Apul. l. c. Hard.

5. *Quidam*. Et hæc pariter Apuleius, l. c. Hoc Teucrium Dioscoridis videtur, III, 111, simillimum chamædryi, vel ipsa forte chamædrys, de qua libro anteriore diximus, cap. 80. Nam et ipsam aliqui appellavere Teucrion. H. — Τεύκριον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο χάμαιδρυν Dio-

culosam, folio fabæ, eodem nomine appellant, et colligi florentem adhuc jubent: adeo florere non dubitant; maximeque ex Ciliciis et Pisidiæ montibus laudant.

1 XXI. Melampodis[1] fama, divinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur unum ellebori genus Melampodion. Aliqui pastorem[2] eodem nomine invenisse tradunt, capras purgari pasto illo animadvertentem[3], datoque lacte earum sanasse Prœtidas furentes[4]. Quamobrem de omnibus ejus generibus dici simul convenit. Prima duo sunt[5], candidum et nigrum. Hoc radicibus[6] tantum intelligi tradunt plerique. Alii folia nigri, platano similia[7], sed minora,

scorid. loc. supra laud. nobis est *Teucrium lucidum* (*Didynam. gymn.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Sabaudia, Galloprovincia, etc. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 179. Ed.

XXI. 1. *Melampodis.* De quo nos strictim, VII, 33. Hard.

2. *Aliqui pastorem.* Ita Dioscor. IV, 151. At Apollodorus Athen. in Bibl. purgationem Prœti filiarum, potius ad vatem Melampoda, quam ad pastorem refert: natasque ait ex Prœto et Stenobœa filias, Lysippen, Iphinoen, et Iphianassam: quæ ubi primum adoleverint, vexatæ insania sint: sed Melampodis cura purgatione usas ex iis duas resipuisse. Hunc autem in eis errorem fuisse mentis animique, boves ut se crederent, quod Virgil. quoque in Bucol. Ecl. VI, v. 48, significat, neutiquam fabulosum videri debere, disce ex Ægineta, III, ubi de atra bile. Hard.

3. *Pasto illo animadvertentem.* Theophrastus id animadversum tradit in ovibus quæ veratrum gustassent. Dal.

4. *Sanasse Prœtidas furentes.* Atra bile percitas. Vide lib. XI, c. 37. Apud Sextum Empiricum, lib. VI Pyrrhonion, Polyanthus Cyrenæus ab Æsculapio curatas fuisse ait, non a Melampode, ut Eudoxus apud Stephanum scribit. Vide Ovid. ult. Metam. Vitruvium, III, 8; Politian. Miscell. cap. 50. Hard.

5. *Prima duo sunt.* Tradit hæc deinceps ad verbum Theophrast. Histor. IX, 11. Genus utrumque vidimus in horto Regio. Nigrum, *ellébore noir*, a Clusio pingitur accurate Histor. Rar. pl. II, p. 274. Candidum, *ellébore blanc*, in Eystettensi horto. Hard.

6. *Hoc radicibus*, etc. Alii similia esse aiunt genera ellebori duo: radice tantum differre: hujus candida, alterius nigra: Οἱ μὲν γὰρ ὁμοίους εἶναι, πλὴν τῷ χρώματι μόνον διαφέρειν· τὴν τε ῥίζαν τοῦ μὲν λευκὴν, τοῦ δὲ μέλαιναν. Theophr. loc. cit. Hard.

7. *Alii folia nigri platani similia.* Voss. *nigra platano.* Scribe: « Alii folia nigræ platano similia. » Gr. — *Alii.* Dioscor. de veratro nigro, IV, 151: Ἔχει δὲ τὰ φύλλα χλωρὰ, πλατάνῳ προσεμφερῆ, ἐλάττονα δὲ,

nigrioraque et pluribus divisuris scissa : albi[8], betæ incipientis : hæc quoque nigriora, et canalium dorso rubescentia. Utraque[9] caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluto, radice fimbriata[10] cæparum modo. Nigro[11] equi, boves, sues necantur; itaque cavent id, quum candido vescantur. Tempestivum[12] esse tradunt messibus. Plurimum[13] autem nascitur in Œta monte : et optimum uno

καὶ πολυσχιδέστερα, καὶ μελάντερα. H. — Ἐλλέβορος μέλας, οἱ δὲ μελαμπόδιον Diosc. IV, 151 ; nobis *Helleborus orientalis* (*Polyand. polygyn.* gen. 1366 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in Oriente; optime provenire in insula Anticyra, haud procul ab Eubœa et in Olympo monte ferebatur. Ibidem et nostras Clar. Tournefortius observavit hanc speciem quæ ab *H. viridi* foliis subtus pilosis, caule ramoso et floribus subrubicundis differt. Conf. Lamarck. *Encycl.* III, 93. Pausanias X, 37, auctor est eam radicem ab Amphictyonibus Cirrham oppidum Solonis tempore obsidentibus, in fontem Plisti fluminis injectam fuisse, ut venenarent aquas. Ed.

8. *Albi.* Ellebori albi folia sunt, inquit Dioscor. IV, 150, betæ silvestris similia, sed breviora, nigrioraque, et dorsi spina rubescit : ὅμοια τοῖς τοῦ σεύτλου ἀγρίου, βραχύτερα δὲ καὶ μελάντερα, καὶ τῇ ῥάχει ἐρυθρά. H. — Ἐλλέβορος λευκὸς græcis scriptoribus, nobis est *Veratrum album* (*Hexand. trigyn.* gen. 882 Pers. *Junc.* Juss.). Habitat in Europæ et Americ. Boreal. montosis, ad rivulos. Ed.

9. *Utraque.* De candido id diserte Dioscor. loc. cit. Καυλὸν δὲ παλαιστιαῖον, κοῖλον, περιφλοιζόμενον, ὅταν ἄρξηται ξηραίνεσθαι. « Caulem palmi altitudine, concavum, qui quidem tunicas, quibus convolvitur, abdicat, quum arescere incipit. » H.

10. *Radice fimbriata.* Fibrata, tenuibus fibris distincta. Prius insulse, *vibrata*, legebatur. Sequuti sumus fidem codicum MSS. Reg. Colb. Ch. et vet. Dalec. et quod his multo certius est, Dioscoridem ipsum, cujus hæc verba de elleboro candido, IV, 150 : Ῥίζαι δ' ὕπεισι πολλαὶ, λεπταὶ, ἀπὸ κεφαλίου μικροῦ καὶ ἐπιμήκους, ὥσπερεὶ κρομμύου, συμπεφυκυῖαι. « Radices subjacent numerosæ, tenues ac fibratæ, ab exiguo et oblongo capitulo, ceu cæpa, exeuntes, eidemque adnexæ. » Tradit eadem et de veratro nigro cap. sq. Hard.

11. *Nigro.* Sic Theophrast. l. c. sed idem candido vesci tantum oves dixit, τὰ πρόβατα. Hard.

12. *Tempestivum.* Candidum quidem messibus colligi Diosc. jubet IV, 150. Hard.

13. *Plurimum autem nascitur in Œta monte*, etc. Theophrast. l. c. Ἐκ τῆς Οἴτης συλλέγουσι· πλεῖστος γὰρ ἐνταῦθα φύεται καὶ ἄριστος· μοναχοῦ δὲ φύεται τῆς Οἴτης περὶ τὴν Πύραν. Pyra locus est in ejus montis vertice, in quo sacrificantem Herculem, ubi se conjecisset in rogum, arsisse ferunt. Claudianus, de tertio Cons. Honorii, v. 114 : « Juga

ejus loco circa Pyram. Nigrum[14] ubique provenit, sed meliu
in Helicone, qui mons et aliis laudatur herbis. Candidu
probatur[15] OEtæum : secundum Ponticum ; tertio lo
Eleaticum, quod in vitibus nasci ferunt; quarto Parna
3 sium[16], quod adulteratur Ætolico, ex vicino. Nigrum e
his Melampodion[17] vocant, quo et domos suffiunt[18] pu
gantque, spargentes et pecora, cum precatione solenni
hoc et religiosius colligitur. Primum enim gladio[19] ci
cumscribitur. Dein qui succisurus est, ortum spectat : e
precatur[20], ut id liceat sibi concedentibus diis facere
observatque[21] aquilæ volatus : fere enim secantibus interest
et si prope advolavit, moriturum illo anno qui succidat
augurium est. Nec album[22] facile colligitur, caput aggra
vans, maxime nisi præsumatur allium, et subinde vinu
4 sorbeatur, celeriterque fodiatur. Nigrum[23] alii ectomo

deseris OEtes, Herculeo damnata rogo. » Hard.

14. *Nigrum ubique provenit*. Dioscorid. IV, 151, post Theophrast. l. c. ad verbum. Hard.

15. *Candidum probatur OEtæum*. Theophr. l. c. Hard.

16. *Parnassium*. Parnassicus et Ætolicus, quos vendentes et ementes multi discernere nesciunt, duri sunt, perquam rugosi et flaccidi. Theophr. Dal.

17. *Melampodion*. Ab inventore. Theophrast. loc. cit. Καλοῦσι δὲ τὸν μέλανά τινες ἐκ τοῦ τεμόντος καὶ ἀνευρόντος Μελαμπόδιον, etc. Sic etiam Diosc. IV, 150. Hard.

18. *Quo et domos suffiunt*. Diosc. l. c. Περιῤῥαίνουσι δὲ καὶ οἰκίαις αὐτὸν, καθαρτικὸν εἶναι νομίζοντες. «Sed et eo domos aspergunt, purgandi expiandique vim inesse ei rati. » Theophrast. l. c. Καθαίρουσι δὲ ὕας αὐτῷ καὶ πρόβατα, συνεπᾴδοντές τινα ἐπῳδήν. « Lustrant autem eo sues, ovesque cum incantatione quadam. » Hard.

19. *Primum enim gladio*, etc. Hic ritus omnis a Theophrast. quoque describitur Hist. IX, 9. Hard.

20. *Et precatur*, etc. Stant, inquit, et Apollinem Æsculapium deprecantur, ut ea res sibi feliciter cedat. Diosc. IV, 151. Hard.

21. *Observatque*. Observat, num aquila sibi in eo opere occupato, interveniat : abstinet, si cernat. Periculum enim imminet secanti, etc. Theophr. et Dioscorid. locis supra appellatis. Hard.

22. *Nec album*. De nigro hæc Diosc. prodidit, l. c. de elleboro universim, Theophr. Histor. Plant. IX, 9. Hard.

23. *Nigrum*. Galen. in Explic. voc. Hipp. p. 89, Ἐκτόμου, ἐλλεβόρου μέλανος. Hesychius, ἐκτομὸν, ἐλλέβορος. Erotian. in coll. diction.

vocant, alii polyrrhizon : purgat per inferna[24] : candidum[25] autem vomitione, causasque morborum extrahit; quondam terribile, postea tam promiscuum, ut[26] plerique studiorum gratia ad pervidenda acrius, quæ commentabantur, sæpius sumptitaverint. Carneadem[27] responsurum Zenonis libris : Drusum[28] quoque apud nos, tribunorum popularium clarissimum (cui ante omnes plebs stans plausit, optimates[29] vero bellum Marsicum imputavere),

Hipp. apud Gal. p. 119 : ἐκτόμου· Διοκλῆς φησὶν οὕτω καλεῖσθαι τὸν μέλανα ἐλλέβορον. Dioscorid. loc. cit. Ἐλλέβορος μέλας, οἱ δὲ Μελαμπόδιον, οἱ δὲ ἔκζεμον (lege ἔκτομον), οἱ δὲ πολύῤῥιζον, a multa, ut diximus, radice fimbriata. Prius in editis libris *entomon* : in MSS. *eucymon* : utrumque perverse. Hard.

24. *Purgat per inferna*, etc. Purgatio ex elleboro nascenti medicinæ coæva fuit. Hippocrates utraque ellebori specie usus est, qui ellebori simpliciter dicti voce, album designat; nigrum vero cum adjectione semper denominat, ut putat Galenus. Hæc autem purgandi ratio spectatissimis omnibus medicis suspecta fuit, nec nisi summa cum cautione ab ipsis Veteribus adhiberi solita. Hodie apud nos ellebori usus fere exolevit, ex eo potissimum tempore quo *stibii* (*émétique*) præparationes catharticæ et vomitoriæ innotuerunt : quæ quidem tutiores longe videntur purgandi rationes, nec minus efficaces. Conf. Geoffr. Mater. med. tom. II, p. 74 sqq. et Excurs. I de Elleboro ad calcem huj. lib. Ed.

25. *Candidum*. Marcell. Emp. cap. xxx, p. 21, et Dioscorid. IV, 150 : Καθαίρει δὲ δι' ἐμέτων, ἄγων ποικίλα. « Purgat vomitionibus varii coloris humores extrahens. » H.

26. *Ut plerique*. Hæc totidem verbis Gellius, XVII, 15, p. 968, de Carneade in primis. Et Valer. Maxim. VIII, 7, n. 5 : « Carneades cum Chrysippo disputaturus, elleboro se ante purgabat, ad exprimendum ingenium suum attentius, et illius refellendum acrius : quas potiones industria solidæ laudis cupidis efficit appetendas. » De Carneade alias diximus, VII, 31. H.

27. *Carneadem*. De Chrysippo idem scribit Petronius in Satyra : « Chrysippus, inquit, ut ad inventionem sufficeret, ter elleboro animum detersit. » Dal.

28. *Drusum*. Hunc locum Gellius ita recitat l. c. p. 971 : « Sed elleborum sumi posse tutissime in insula Anticyra Plinius Secundus in libris naturalis historiæ scripsit : propterea Livium Drusum, qui tribunus plebis fuit, quum morbum, qui comitialis dicitur, pateretur, Anticyram navigasse, et in ea insula elleborum bibisse ait, atque ita morbo liberatum. » Nigrum veratrum ad comitialem morbum Celsus quoque commendat, III, 23.

29. *Optimates vero bellum Marsicum imputavere*. Nostrum exemplar, *importavere*, non *imputavere*. Cæterum verba hæc, « cui ante omnes plebs

constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissime sumitur, quoniam, ut diximus, sesamoides[30] admiscent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per se, et mixta radicula, qua[31] lanas diximus lavari, sternumentum[32] facit, amboque[33] somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices brevesque, ac velut decurtatæ[34] etiam hæ. Nam summa, quæ est crassissima, cæpis similis, canibus tantum datur purgationis causa. Antiqui[35] radicem cortice quam carnosissimo seligebant, quo tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis[36] spongiis opertam, turgescentemque acu in longitudinem findebant[37]. Deinde fila in umbra siccabant, iis utentes : nunc

astans plausit, optimates vero bellum Marsicum imputavere, » non puto esse Pliniana : aliena enim videntur ab ipsa re de qua agitur. Pint. — *Optimates*. Sociale, vel Marsicum bellum appellatum est, quod a Marsis primum concitatum fuit. Etenim Latini omnes, ac plerique Italiæ populi, indigne ferentes, se laborum omnium ac periculorum participes, ab communione imperii et honoris excludi, frustra per Drusum, qui hac arte conciliatis animis affectabat imperium, sperata civitate, quod jure non poterant, armis consequi studuerunt. Hæc prolixius Flor. III, 18, et alii. Hard.

30. *Sesamoides*. Σησαμοειδὲς μέγα Diosc. IV, 62, quod anticyricum elleborum Galen. vocat, de Facult. simpl. med. VIII, 108; nobis est Reseda alba (*Dodecand. trigyn.* gen. 1188 Pers. *Capparid. affin.* Juss.). Habitat in Gallia australi, etc. Cf. lib. XXII, cap. 64. Ed.

31. *Qua*. Lib. XIX, 18. Hard.

32. *Sternumentum*. Scrib. Larg. Comp. 1, n. 10 : « Proritat sternutamentum etiam per se contusum, et naribus injectum veratrum album. Nigrum, siccum et aridum sternutationem statim invitat. » H. — *Sternumentum*. Gron. et Al. ante Hard. *sternutamentum*. Ed.

33. *Amboque somnum*. Nec verum id, nec verisimile. Lego, *somnum discutiunt*. Dal.

34. *Ac velut decurtatæ*. Id est, quod Antylus et Posidonius apud Aetium præcipiunt, veratri deligendas esse radices parvas, sive tenues, sed plenas, non rugosas, nec in acutum instar caudæ muris desinentes. Dal.

35. *Antiqui*. Sic Dioscorid. de utroque elleboro, eligi jubet carnosum, et cui tenuis medulla sit : Ἐκλέγου δὲ τὸν εὔσαρκον, καὶ εὐτρεφον, λεπτὴν ἔχοντα τὴν ἐντεριώνην.

36. *Hanc humidis spongiis*. Ut aqua madefacta radix turgesceret, faciliusque divideretur acu, vel forficula, in tenuia fila. Hard.

37. *Acu in longitudinem findebant*. *Forficula*, non *acu*, legendum esse

ramulos ipsos[38] ab radice quam gravissimi corticis ita dant. Optimum[39], quod acre gustu fervensque, in frangendo pulverem emittit[40]. Durare vim ejus xxx annis ferunt.

XXII. Nigrum[1] medetur paralyticis, insanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit[2] alvum, et bilem, pituitasque. Ex aqua datur[3] ad leniter molliendam alvum, plurimum drachma, modice quatuor obolis. Miscuere[4] aliqui et scammoneam, sed tutius salem. In dulcibus datum copiosius periculum infert; oculorum[5] caliginem fotu discutit : ob id quidam et inunxere trito. Strumas, suppurata, duritias concoquit et purgat : item fistulas[6], tertia die exemptum. Verrucas

Plinius ipse ostendit non multo post. Conf. cap. 23 fin. Pint.

38. *Ramulos ipsos*. Fibras radicum integras. Hard.

39. *Optimum*. Candidum probat Dioscor. IV, 150, quod non sit admodum gustu fervens, ἐκπυρῶν τῇ γεύσει οὐ λίαν. Nigrum cap. seq. acre gustu, fervensque, δριμὺν ἐν τῇ γεύσει, καὶ πυρώδη. Hard.

40. *Pulverem emittit*. Fumosum saporem. Aetius ex Antylo. Pulvis evanidam vetustatem indicat, quamvis Dioscorides tale probet. Dal. — Plinius ex sententia Casp. Hofmanni in Varr. Lectt. lib. I, 1, p. 2, hoc indicat. Elleborus dum frangitur, debet emittere fumosum quid ceu pulverem, quod subito nares feriat, et acredine sua sternutationem cieat, Aetii locus est Tetr. I, lib. III, cap. 126. Ergo Dioscorides lib. IV, cap. 145, et Plinius inter se non pugnant. H. — *Pulverem*. Dioscorid. IV, 150: Χνοῶν ἀφεὶς ἐν τῷ θραύεσθαι, « pulverem emittens, dum frangitur. » Ut plurimum evanidam vetustatem sapit, quod dum frangitur, fatiscit in pulverem. Hard.

XXII. 1. *Nigrum*. Hæc totidem verbis Diosc. IV, 151. Hard.

2. *Trahit*. Marc. Emp. cap. x, p. 212. Diosc. ll. cc. Καθαίρει δὲ τὴν κάτω κοιλίαν, ἄγων φλέγμα καὶ χολὴν, « purgat per inferna, trahitque pituitam et bilem. » H. — *Trahit alvum*. Brot. ex Reg. cod. 2, « trahit ex alvo bilem. » Ed.

3. *Ex aqua datur ad*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Miscuere aliqui*. Marc. Emp. et Diosc. ll. cc. Hard. — *Scammoneam*. Σκαμμώνιον Hipp. de Morb. mulier. I, 59; σκαμμωνία Dioscor. IV, 171; nobis *Convolvulus Scammonia* (*Pentand. monogyn.* gen. 416 Pers. *Convolvulac.* Juss.). Habitat in Syria, Mysia, Cappadocia. De eo fusius suo loco agemus. Ed.

5. *Oculorum*. Collyriis admisceri ait Dioscorides ad oculorum discutiendam caliginem. Hard.

6. *Item fistulas*, etc. Dioscorid.

tollit cum squamis æris et sandaracha. Hydropicorum[7] ventri imponitur cum farina hordeacea et vino. Pecorum[8] et jumentorum pituitas sanat, surculo per aurem trajecto, et postero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pisselæo[9].

1 XXIII. Album optimum[1], quod celerrime movet sternumenta : sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatum poturorum apud antiquos legat, contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare soliti, quæ concitarent vomitiones, ipsumque elleborum extraherent medicamentis, aut clysteribus : sæpe etiam sanguine venis emisso. Jam vero et quum prospere cedat, terribili visu, variis coloribus vomitionum, et post vomitiones observatione alvi, balinearum dispensatione[2], totius corporis cura, antecedente omnia

IV, 151 : Σύριγγας δὲ καθαίρει καταθεὶς, καὶ μετὰ τρίτην ἐξαιρεθεὶς. « Fistulas inditum ac tertia die exemptum purgat. » Hard.

7. *Hydropicorum.* Totidem verbis Diosc. Εὐπ. II, 65. Hard.

8. *Pecorum.* Vim omnino parem ac geminam consiliginis radici inferius attribuit, XXVI, 21. Hard.

9. *Scabiem quadrupedum cum thure aut cera, ac pice, vel cum pisselæo.* Scribe, ut ante monui *cedrelæo.* Dioscorides lib. IV : « Scabiem sanat illitum cum thure aut cera et pice et cedrino oleo. » Pint. — *Scabiem.* Diosc. IV, 151 : Θεραπεύει δὲ καὶ ψώρας, μετὰ λιβανωτοῦ, ἢ κηροῦ, καὶ πίσσης, καὶ κεδρίνου ἐλαίου καταχριόμενος. Quod ἔλαιον κέδρινον vocat Dioscorides, Plinio, ut monuimus XXIV, 11, pisselæon est. Hard.

XXIII. 1. *Album optimum*, etc. Diosc. IV, 150. H. — *Si quis appar.* De antiquo elleborum præparandi modo, ita ut horrores præcaverentur, et strangulatus, etc. quem recentiores medici *elleborismum* dixere, cf. Exc. I ad fin. huj. lib. Ed.

2. *Balinearum dispensatione.* Lib. IV, Aphorism. 13, 14, 15, Hipp. humectari prius corpora eorum jubet, qui veratro non facile purgantur : quod optime fit balneo, quiete, pleniore cibo. Balneum *etiam* prodest in convulsione ab elleboro excitata, cujus meminit Hipp. l. V, aph. 1; balneum etiam sumpto veratro tardiorem vomitum accelerat. Paulus. Dal.

hæc magno terrore famæ: namque tradunt absumi[3] car- 2
nem, si coquatur una. Sed antiquorum vitium erat, quod
propter hos metus parcius dabant: quum celerius erum-
pat, quo largius sumitur. Themison binas non amplius
drachmas datavit[4]: sequentes et quaternas dedere, claro
Herophili præconio, qui elleborum fortissimi ducis simili-
tudini æquabat[5]. Concitatis enim intus omnibus, ipsum in
primis exire. Præterea mirum inventum est, quod incisum
forficulis[6], ut diximus[7], cribrant: cortex remanet, hoc
inaniunt[8]: medulla cadit; hæc in nimia purgatione data
vomitiones sistit.

XXIV. Cavendum est felici quoque cura, ne nubilo 1
die detur: quippe impetibiles[1] cruciatus exsistunt. Nam
æstate potius[2], quam hieme dandum, non est in dubio.

3. *Namque tradunt absumi carnem.* Hoc pariter Dioscor. l. c. Συγκαθεψόμενός τε κρέασι, συντήκει αὐτά. H.

4. *Datavit.* Ita Reg. 1, cum editis. Reg. 2, *dedit.* Hard.

5. *Qui elleborum fortissimi ducis similitudine æquabat.* Similior veræ lectio est, « qui elleborum fortissimo duci similitudine æquabat, » quanquam suspicor verbum *similitudine* adjectitium esse. Pint.

6. *Incisum forficulis.* Tot modis sumitur veratrum album. 1° Radicula tota nocte confixa ejus festucis ad drach. VI postridie sumitur ex oxymelite. 2° Infusum in hemina aquæ pluviæ drach. VI citra decoctionem, post triduum bibitur. 3° Decoctum lib. I in duobus sextariis aquæ additis mellis lib. II percoctum, ad cochlear magnum lingitur. 4° Segmenta minutim forfice concisa, furfuris magnitudine, ad drach. II dantur cum alica, ptisana, hydromelite, calidis. 5° Pulvis crassiusculus sorbetur cum cremore ptissanæ, ad drach. I. 6° Pulvis tenuissimus ad drach. IV cum melle formatis catapotiis devoratur. Ita Antylus et Posidonius apud Aetium. Dal.

7. *Ut diximus.* Cap. 21. Hard.

8. *Hoc inaniunt.* Hoc sumpto cortice exinaniunt purgantque alvum. Sic XXVI, 36: « Et alvum, et bilem, et pituitam exinanit, » hoc est, purgat. Hunc locum nec Dalecampius intellexit, nec interpres gallicus. Sed et in aliis pluribus cespitarunt. Hard.

XXIV. 1. *Impetibiles cruc.* Sic et Chifflet. *impatibiles* Gron. et vulgg ante Hard. libb. Ed.

2. *Nam æstate potius*, etc. Vere junioribus, senibus æstate dari suadet Aetius, I, 129, pag. 114. Celsus, II, 3, de vomitu: « At ubi longi valentesque morbi sine febre sunt, ut comitialis, aut insania, veratro quoque albo utendum est:

Corpus septem diebus[3] ante præparandum cibis[4] acribus, abstinentia vini, quarto et tertio die vomitionibus[5], pridie cœnæ abstinentia. Album[6] et in dulci datur, aptissime vero in lente aut pulte. Nuper[7] invenere, dissectis raphanis inserere elleborum, rursusque comprimere raphanos[8], ut transeat vis[9], atque eo lenimento dare. Reddi
2 post quatuor fere horas incipit. Totum opus septenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, ut diximus[10], vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis[11], elephantiasi albæ[12], lepris, tetano, tremulis,

id neque hieme, neque æstate recte datur : optime vere, tolerabiliter autumno. » Hard.

3. *Corpus septem diebus*, etc. Aetius, I, 131, p. 115. Hard.

4. *Cibis acribus*. Esu radiculæ cum oxymelite. Dal.

5. *Vomitionibus*. Levioribus videlicet. Galen. Comment. aph. 13, lib. IV. Dalec.

6. *Album*. Dioscorid. IV, 150 : Δίδοται δὲ νήστεσι καθ' ἑαυτὸν, καὶ μετὰ σησάμου... ἢ μελικράτου, ἢ φακοῦ, ἢ ἄλλου ῥοφήματος. Hard. — *In lente*. Sic et Chiffl. *in lacte* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

7. *Nuper*. Tradit hunc modum uberius paulo Aetius, I, 124, p. 114. Hard.

8. *Rursusque comprimere raphanos*. Antylus apud Paulum raphanos comedendos ex oxymelite præbet. Dalec.

9. *Ut transeat vis*. Ut vis ellebori vehementior dissipetur. H.

10. *Ut diximus*. Nempe c. 21. His morborum generibus mederi elleborum scribit pariter Aetius, I, 125, p. 114. In comitiali morbo in primis, ter aut quater veratro albo utendum, haud ita multis interpositis diebus, Celsus admonet III, 23. Hard.

11. *Lymphaticis*. Furiosis, qui vitium contraxerunt ex aquæ conspectu, vel ex imagine visa in aqua. Festus : « Lymphæ dictæ sunt a Nymphis. Vulgo autem memoriæ proditum est, quicumque speciem quamdam e fonte, id est, effigiem nymphæ viderint, furendi non fecisse finem, quos Græci νυμφολήπτους vocant, Latini lymphatos appellant. » Vide plura, si lubet, in Etym. Vossii. Hard.

12. *Elephantiæ albæ*. Dioscorid. « Elephantiæ, leucæ, lepris, etc. » Plinius homonymia vocis λευκὴ deceptus est. Dal. — *Elephantiasi*. Elephantiasi elleborum mederi Celsus testatur, III, 25. — *Elephantiasi*. Sic MSS. omnes. Cur *albæ* Plinius addiderit Dalecampius miratur : apud græcum scriptorem, a quo hæc mutuatus sit, legisse suspicatur idem, ἐλεφαντιάσει, λεύκῃ, deceptumque vocis ὁμωνυμίᾳ Plinium : quum sit λεύκη aliud nihil, quam vitiligo alba, quæ ab humore pituitoso fit, de qua nos alibi diximus. Verum elephantiasin incipientem, elephantiæ albæ nomine in-

podagricis, hydropicis, incipientibusque tympaniticis[13], stomachicis, spasticis cynicis[14], ischiadicis, quartanis, quæ aliter non desinant; tussi veteri, inflationibus[15], torminibus redeuntibus.

XXV. Vetant[1] dari senibus et pueris : item mollis ac feminei corporis animive, exilibus aut teneris[2]: et feminis minus quam viris. Item timidis, aut si exhulcerata sint præcordia[3], vel tumeant : minime sanguinem exscreantibus[4], causariis[5] vel latere, vel faucibus. Medetur[6] extra 1

telligi, discere medicus potuit ex Theod. Prisc. non illo quidem Cæsariensi grammatico, sed medico perillustri, cujus exstant libri ad Timotheum, aliosque. Sic enim ille, I, 32 : « Sunt quibus certis ex accidentibus maculæ in corporibus frequentius inhæserunt. Sunt nigræ, sunt albæ, velut elephantiasin aliquando annuntiantes, etc. » H.

13. *Tympaniticis*. Qui hydrope incipiente laborant. Est enim hydropis genus τυμπανίας, sive τυμπανίτης, quod nomen est a tympano : quia pulsatus venter vento distentus, qui inter peritonæum et intestina tympanum refert sonitu. Nicand. in Alex. τυμπανώδεις ὕδρωψ appellatur. Et Celsum vide, III, 21. H. — *Tympaniticis*. Brot. ex MSS. Regg. et ed. princ. *tympanicis*. Ed.

14. *Cynicis*. Κυνικὸς σπασμὸς oris est convulsio distortioque, inde nomen sortita, quod rictum canis repræsentet. Ita MSS. Regg. Colb. et Vet. apud Dalec. quam vocem interpolatores Pliniani quum non intelligerent, *clinicis* reposuere : quod hic locum habere nullum potest. Est enim id verbum ægris omnibus commune, qui lecto affixi sunt. Hard.

15. *Inflationibus*. Sic et Chifflet. *inflammationibus* Gron. et Al. Ed.

XXV. 1. *Vetant dari senibus et pueris ; item*, etc. Hæc totidem fere verbis Aetius, I, 128, p. 115, secutus Hippocratem, libro singulari περὶ ἐλλεβορισμοῦ, p. 611. H.

2. *Teneris*. Molli habitu corporis præditis, qui causarum violentia facile offenduntur. Dal.

3. *Præcordia*. Intestina vel renes, aut aliæ partes sub hypocondriis sitæ, ut ventriculus. Dal.

4. *Minimeve sanguinem exscreantibus*. Particula *ve* redundat ex codice antiquo. Sensus enim est minime dandum esse sanguinem exscreantibus. Pint.

5. *Causariis*. Valetudinariis. Livius VI, p. 107 : «Tertius exercitus ex causariis senioribusque a L. Quintio scribatur, qui urbi mœnibusque præsidio sit. » Seneca ep. 68 : «Sic in animo nostro sunt quasi causariæ partes, quibus adhibenda curatio est.» Theod. Prisc. I, 7 : « De aurium causatione. » Et cap. 10 : « De oculorum causis. » Ulpiano, *causaria mixtio*, quæ valetudinis causa datur. Martiano JC. *causarius miles*. Hard.

6. *Medetur*. Externis corporis vi-

corporis, eruptionibus pituitæ cum axungia salsa illitum: item suppurationi veteri. Mures[7] polentæ admixtum necat. Galli[8] sagittas in venatu elleboro tingunt[9], circumcisoque vulnere teneriorem sentiri carnem affirmant. Muscæ quoque necantur albo trito, et cum lacte sparso. Eodem[10] et phthiriasis emendatur.

1 XXVI. (VI.) Ipsi Mithridati Cratevas[1] adscripsit unam

tiis. Sic lib. XXII, 49 : « Ad extera corporum. » Hard.

7. *Mures*. Diosc. IV, 160, de elleboro albo, καὶ μύας κτείνει σὺν μέλιτι καὶ ἀλφίτῳ φυραθείς. Sic etiam Paxamus in Geopon. XIII, 4, p. 361 : Οἱ μύες ἀναιροῦνται, ἐλλεβόρου μετὰ ἀλφίτων παραβληθέντος. H. — *Polentæ*. Gron. et Al. ante Hard. *polenta*. Ed.

8. *Galli*. Hoc fuit venenum venatorium, quo uti in primis Gallos scribit Corn. Celsus, V, 27. Gellius, XVII, 15, p. 972 : « Præterea scriptum legimus, inquit, Gallos in venatibus tinguere elleboro sagittas : quod his ictæ exanimatæ feræ teneriores ad epulas fiant : sed propter ellebori contagium, vulnera ex sagittis facta circumcidere latius dicuntur. » H.

9. *Elleboro tingunt*. Iidem et limeo, lib. XXVII, cap. 11. Dal.

10. *Eodem*. Marc. Emp. cap. IV, p. 43 : « Ad pediculos in omni parte corporis necandos efficax hoc remedium est : ellebori radicis uncia, etc. » Hard.

XXVII. 1. *Mithridati Cratevas adscripsit unam mithridatiam*. Gron. et Al. ante Harduin. *mithridation*. Singulare studium duo reges, Pergamenus Attalus Philometor, et Mithridates Eupator Ponticus, in herbis colendis earumque experiendis viribus collocavere. Attalus venenatas plantas in horto diligentissime educatas observavit, hyoscyamum, aconitum, conium, elleborum, etc. quarum virtutes et noxas, antidotis simul exhibitis, curiosissime investigavit. Plutarch. Demetr. 897; Galen. Antidot. I, 425. Iisdem experimentis Mithridates inclaruit. Plin. sup. c. 3; Appian. Bell. Mithrid. 248. Hujus regiam quoque auctoritatem habet, ut ait infra Noster, capite 29, herba quæ ex eo *Eupatoria* cognominatur, nobis *Agrimonia* generico nomine dicta. Mithridatiam vero Cratevæ, quam in agro Forojuliensi viderat Anguillar. *Semplic.* pag. 174, Cæsalpinus, de plant. X, 18, *Erythronium Dentem canis* (*Hexand. monogyn.* gen. 796 Pers. *Liliac.* Juss.) esse docuit. Hoc primum illud est præmii exemplum, quod tanti Linnæus æstimavit, ut unicum id et immortale prædicaret. Nostris etiam temporibus Commersonius Schreberusque, Pontici regis nomen plantæ singulari satis, ad *Dorsteniam* accedenti, adscriptum voluerunt, quam *Tambourissam* (quæ *Ambora Tambourissa* gen. 2097 Pers. *Urtic.* Juss.) barbarico, Madagascariensi videlicet, nomine Sonneratus appellaverat. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 124 sq. Ed.

mithridatiam[2] vocatam. Huic folia duo a radice acantho similia. Caulis inter utraque sustinens roseum florem.

XXVII. Alteram[1] Lenæus, scordotin, sive scordion, 1
ipsius[2] manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadrangulo caule, ramosam quernæ[3] similitudine, foliis lanuginosis : reperitur in Ponto, campis pinguibus humidisque, gustus amari. Est et alterius generis[4], latioribus foliis, mentastro similis, plurimosque utraque ad usus per se, et inter alia[5] in antidotis.

XXVIII. Polemoniam[1], alii philetæriam, a[2] certamine 1

2. *Mithridatiam*. Hanc a se repertam in Forojuliensi agro, describit Aloysius Anguill. part. XI, p. 174. HARD.

XXVII. 1. *Alteram*. Στάχυς hæc est Dioscor. III, 120, picta a Lobelio in Obs. p. 285. Visa a nobis in horto Regio. HARD. — Στάχυς Dioscorid. loc. laud. nobis eodem nomine est *Stachys germanica*, de qua alias egimus. Scordotis vero Lenæi, cujus hic Noster meminit, Sprengelio judice, est *Nepeta Scordotis* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1378 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Creta. Bene delineavit Pr. Alpin. Exotic. 283. Cf. Histor. Rei herbar. tom. I, p. 204. ED.

2. *Ipsius*. Mithridatis manu descriptam. HARD.

3. *Quernæ similitudine*. *Querna* potius, vel *quercus*. HARD.

4. *Est et alterius generis*. Et hoc scordii genus visum a nobis in horto Regio. H. — Nobis est *Teucrium Scorodonia* (*Didynam. gymn.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in silvis et in arenosis editis. Conf. Lobel. Observatt. pag. 262; Hist. Rei herb. I, 204. ED.

5. *Et inter alia*, etc. Vide Galen. de Antid. I, 12, pag. 883. HARD.

XXVIII. 1. *Polemoniam*. Dioscor. IV, 8 : Πολεμώνιον, οἱ δὲ Φιλεταίριον. Καππάδοκες μὲν χιλιοδύναμιν, etc. Iisdem fere verbis ab utroque describitur. Latino ore ac sono Plinius, tum hoc loco, tum in Indice, chiliodynamam vocat. Quæ venire hodie possit in possessionem ejus nominis non constare sibi videtur Anguillara Part. XIV, pag. 249. HARD. — *Polemonium*. Nobis eodem nomine est *Polemonium cæruleum* (*Pentand. monogyn.* gen. 421 Pers. *Polemoniac.* Juss.). Habitat in Asia et Europa; variat floribus albis; colitur in hortis, jampridem medicinis inutile visum. ED.

2. *A certamine*. Quum certent inter se duo reges, Polemon et Philetærus, ille Ponti Polemoniaci, iste Cappadociæ, uter prior chiliodynamam herbam invenerit. In nummo argenteo maximæ molis, capite laureato, ex parte altera legimus ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΥ. Est hic nummus in hac urbe, apud D. DE BOZE, ex Academia gallica, et in Academia inscriptionum, humaniorumque litterarum secretarium publicum. HARD.

regum inventionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summo corymbi dependent, nigro semine: cætero rutæ[3] similis: nascitur in montuosis.

1 XXIX. Eupatoria[1] quoque regiam auctoritatem habet: caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, et aliquando[2] amplioris, foliis per intervalla quinquefolii, aut cannabis, per ambitum incisis quinquepartito[3], nigris et ipsis, plumosisque: radice supervacua. Semen[4] dysentericis in vino potum auxiliatur unice.

1 XXX. Centaurio[1] curatus dicitur Chiron, quum Her-

3. *Rutæ similis*, etc. Foliis rutæ scilicet, sed majoribus paulo, Dioscor. l. c. Hard.

XXIX. 1. *Eupatoria*. Hæc verbis totidem Diosc. IV, 41. Officinarum Agrimonia est, ut recte Anguillara P. XIV, pag. 258; in Italia frequens, picta a Lobelio in Obss. pag. 394, qualem in horto Regio vidimus: *aigremoine*. Eadem plane forma, iisdemque viribus a Dioscor. describitur l. c. A Mithridate Eupatore nomen sortita. H. — *Agrimonia Eupatoria* (*Dodecand. digyn.* gen. 1187 Pers. *Ros.* Juss.). Habitat in pratis, secus vias. Folia styptica in usum apud nos veniunt. Cf. Geoffr. Mater. medic. tom. III, pag. 47 sqq. Ed.

2. *Aliquando*. Gron. et Al. ante Hard. *aliquanto*. Ed.

3. *Quinquepartito*. Vel amplius. Dioscor. Diligentiores et doctiores herbarii in Dioscoridis Pliniique historia non abs re hærent, quonam pacto in agrimonia vulgari folium observari possit, ut monstrat historia, cannabi, vel pentaphyllo simile, et pariter ut in illa utraque planta, in quinque partes vel etiam plures diffissum, quum agrimoniæ folium unicum sit, ac simpliciter porrectum, nisi forte existimemus in Græcia plantam hanc folia mittere illo modo divisa, ut multarum speciem figuramque videmus pro loci diversitate mutari. Dal. — *Quinquepartito*. Sic etiam Dioscor. l. c. Φύλλα δὲ ἐκ διαστημάτων ἐσχισμένα μάλιστά που εἰς ε' μοίρας ἢ καὶ πλείους, τοῖς τῆς πενταφύλλου ἢ καννάβεως μᾶλλον ἐοικότα, etc. « Foliis per intervalla quinquepartito ut plurimum, aut etiam amplius divisis, quinquefolii aut cannabis potius similibus, nigricantibus et ipsis, ac per ambitum serræ modo incisis. » Hard.

4. *Semen dysentericis in vino*, etc. Diosc. l. c. Hard.

XXX. 1. *Centaurio*. Centaurium hoc magnum Dodonæi est, p. 332. In Apulia frequens, ubi ab incolis *Ra Pontico* appellatur, ut testis est Anguillara Part. XII, p. 194. Est in horto Regio. Chironiam quoque Apuleius vocat, cap. XXXIV: Κενταύριον et κενταύρειαν Græci. Virgilius, Georg. IV, 270, *graveolentia centaurea* dixit. H. — *Centaurio*.

culis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem : quare aliqui Chironion vocant. Folia[2] sunt lata et oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules[3] ternum cubitorum, geniculati. In his capita[4] ceu papaverum[5]. Radix vasta, rubescens[6], tenera fragilisque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui[7] solo. Laudatissima[8] in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, et Lycia : et in Alpibus vero plurimisque aliis locis[9]. In Lycia quidem et ex ea lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta[10], ut cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In usu radix[11] tantum

Gron. et Al. ante Hard. *centaureo*. Nobis iisdem nominibus *Centaurea Centaurium* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in Alpibus Italiæ, etc. Nostris vulgo, *grande centaurée*. Ed.

2. *Folia*. Hæc iisdem fere verbis Diosc. III, 8. Hard.

3. *Caules... geniculati*. Postremam hanc vocem Dioscorides non habet, hoc tantum : Καυλὸν δὲ ἔχει ὡς λαπάθου δίπηχυν, ἢ καὶ τρίπηχυν, « caulem habet binum ternumve cubitorum, ceu lapathi. » Hard. — *Geniculati*. Falsum id est, nec ab aliis auctoribus proditum. Dal.

4. *In his capita*, etc. Diosc. l. c. Παραφυάδας ἀπὸ ῥίζης ἔχοντα πολλὰς, ἐφ' ὧν κεφαλαὶ ὅμοιαι μήκωνι. H.

5. *Ceu papaverum*. Non quidem iis natura similia, sed magnitudine pari. Dal.

6. *Radix vasta, rubescens*. Diosc. totidem verbis l. c. Hard.

7. *Nascitur in collibus pingui solo*. Diosc. l. c. Hard.

8. *Laudatissima*. Diosc. l. c. iisdem verbis. Hard.

9. *Et in Alpibus vero plurimisque aliis locis : quidam et ex ea lycium faciunt* (sic prius). Scribo, « et in Alpibus plurimisque aliis locis. In Lycia quidem et ex ea lycium faciunt, » tum ex vetusto exemplari, tum ex Dioscoride, lib. III, de centaurio majore : « Abundat, inquit, in Lycia, Peloponneso, Elide, Arcadia et Messene. » Et mox : « In Lycia, succum ex ea exprimunt, et pro lycio utuntur. » Pintian. — *Lycia*. Dioscor. l. c. Οἱ δὲ ἐν Λυκίᾳ αὐτὴν χυλίζοντες, χρῶνται αὐτῇ ἀντὶ λυκίου. Hard.

10. *Vis in vulneribus tanta*, etc. Vulnera, inquit Diosc. l. c. colligat et conglutinat : quin et tusam si quis simul cum carnibus coquat, carnes ipsæ cohærescunt. Συνάγει γὰρ καὶ κολλᾷ· καὶ τὰ ἑψομένα δὲ κρέα συνάγει, ἐάν τις αὐτὴν κόψας συνεψήσῃ. Apul. cap. 34, de centauria majore, tit. 5 : ad vulnera recentia : « Herba centauria major tam efficax est ad plagas glutinandas, ut etiam carnes coeant, quæ ex aqua ejus coquuntur. » Hard.

11. *In usu radix*. Totidem verbis Diosc. III, 8. Hard.

duabus drachmis bibenda, quibus dicetur : si febris sit, in aqua trita, cæteris in vino. Medetur et iisdem morbis decoctæ[12] succus.

1 XXXI. Est alterum[1] centaurion cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion[2] vocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano[3] simile, angustioribus et longioribus foliis, anguloso caule[4] paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui et supervacua[5], succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus[6] e fronde.

12. *Medetur et ovium morbis decoctæ succus*. B. Hermolaus *omnium* legit, non *ovium*. Marcellus Dioscoridis interpres priorem lectionem contra Hermolaum defendit. Ego neutram probo : sed pro duobus illis verbis *et omnium*, reponendum puto, *eisdem omnibus*. Nam et codex scriptus *obvius* habet, non *omnium* aut *ovium*. Dictionem vero *morbis* adjectitiam puto. Dioscorides lib. III, cap. de centaurio majore : « Ruptis utilis centaurii radix est, convulsis itidem, laterum doloribus, spiritus angustiis, antiquæ tussi, cruenta exspuentibus. Si febris absit, cum vino; in febri vero cum aqua, daturque drachmarum duarum pondere, etc. » Et mox statim, « Potest eadem et succus. » Pint. — *Medetur*. In libris hactenus vulgatis, « Medetur et ovium morbis. » In MSS. *et obvium*. Nos interim dum certius occurrat aliquid, *et iisdem morbis*, rescripsimus, auctore Dioscorid. III, 48, qui enarratis centaureæ viribus, e radice præsertim, mox subdit, ὁ τε χυλὸς τὰ αὐτὰ ποιεῖ, « eadem succus etiamnum præstat. » Galenus quoque similiter de Fac. simpl. med. VII, p. 188 : τὰ δ' αὐτὰ τῇ ῥίζῃ καὶ ὁ χυλὸς αὐτῆς ἐργάζεται. Hard.

XXXI. 1. *Est alterum*. Diosc. III, 39 : Κενταύριον τὸ μικρὸν καὶ λεπτὸν, etc. Centaurium minus Dodonæi, pag. 334, pictum et in Eystettensi horto : vidimus in Regio. H. — Nobis *Chironia Centaurium* Willd. (*Pentand. monogyn.* gen. 633 Pers. sub *Erythræa*. *Gentian*. Juss.). Habitat in silvis humidiusculis. Variat floribus albis. Ed.

2. *Libadion*. Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice. Dioscorid. l. c. ὃ τινες λιμνάῖον καλοῦσι, quasi palustre, quoniam humecta loca et rigua amet. Qua causa et *libadion* recte cognominatur, quoniam sunt λιβάδες, rivi, stagna, latices, scaturigines. Hard.

3. *Origano*. Diosc. πόα... ὀριγάνῳ παραπλήσιός ἐςι. Hard.

4. *Anguloso caule*. Καυλὸν ἔχουσα ὑπὲρ σπιθαμὸν, γεγωνιωμένον. Diosc. l. c. ex quo forte legendum, « anguloso caule, palmum alto. » H.

5. *Supervacua*. Inutili. Ῥίζα μικρὰ, ἄχρηςος, etc. *nullius usus*, ut ait interpres Orib. XI, p. 201. Hard.

6. *Succus e fronde*. Succus fit ex herba frondosa, id est, virenti, et semine prægnante ante autumnum.

Quidam caules concisos[7] madefaciunt diebus XVIII, atque ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ[8] vocant, propter amaritudinem summam. Galli exacon[9], quoniam omnia mala medicamenta potum e corpore exigat per alvum.

XXXII. Tertia est centauris[1], cognomine triorchis. Qui eam secat, rarum est, ut non vulneret sese. Hæc[2] I

DAL. — *Succus*. Diosc. l. c. HARD.

7. *Quidam caules concisos*, etc. Succi extrahendi modum alterum Diosc. edocet loc. cit. HARD.

8. *Nostri fel terræ vocant*. Diosc. in Noth. p. 451, ipsi quoque majori centaurio tribuit hanc nomenclationem, Οἱ δὲ Χειρωνιάς. Ῥωμαῖοι, φελτεραί. HARD.

9. *Exacon*. Ἀπὸ τοῦ ἀκεῖσθαι, a medendo. PINT. — *Galli*. Celticæ vocis originationem e græco fonte qui repetunt, ἀπὸ τοῦ ἀκεῖσθαι, a medendo hoc vocabulum effictum volunt. Iis qui venena sumpserint, centauriam minorem commendat in primis Apul. cap. XXXV, tit. 5, ex aceto bibendam. HARD.

XXXII. 1. *Tertia est centauris*. Hanc Plinius somniavit, et inepte *triorchen* vocavit, iis tributis quæ de centaurio magno scripsit Theophrast. DALEC. — *Tertia*. Quis eam centaurida Plinio Theophrastoque commonstrarit, obscurum: quæ forma ac facies illius sit, ne ipsi quidem indicant: divinare nec licet, nec lubet. H. — *Centauris*. Hæc videtur esse Lapathum folio acuto, rubente, Casp. Bauh. Pin. 115, *le sang de dragon*. BROT. — Lapathum nobis illud est *Rumex sanguineus* (*Hexand. trigyn.* gen. 876 Pers. *Polygon.* Juss.); conf. Linn. Mater. med. pag. 114, ed. Schreber. Alii ad *Centauream Centaurium* referre malunt, de qua paulo supra egimus. Hæc autem sunt Theophrasti verba, qualia nunc exstant: « Centaurium quoque secantes accipitrem *tristestigerum*, τριόρχην nuncupatum, cavere debent, ut sine vulnere possint discedere, et alia hujuscemodi in quibusdam aliis notant, etc. » Scriptoribus autem græcis duo tantum centaurii genera, majus et minus; tertium hic Plinius addit quod *triorchen* vocat. Nec tamen Theophrast. X, 9, de centauride, ut de tertia aliqua specie, scripsit, sed simpliciter *centauridem* nominavit pro centaurio. Noster autem, dum alios qui succum sanguineum, et cætera primo generi, seu majori, assignarunt, notat ac reprehendit, ipse culpandus est, Dioscoridis testimonio, lib. III, cap. 8, quem non exacte satis transtulit. Conf. Bod. a Stapel. Nott. in Theophr. loc. cit. p. 1044. ED.

2. *Hæc succum sanguineum mittit*. Quidam centaurida esse volunt plantam quam officinæ vocant *sanguinem draconis*, sanguineo succo turgentem. Alii centaurium magnum a Theophrasto significari putant, quoniam radix natura rubescens mansa et trita, rubrum succum, aut potius phœniceum

succum sanguineum mittit. Theophrastus[3] defendi eam, impugnarique colligentes tradit a triorche accipitrum genere, a quo et nomen accepit. Imperiti[4] confundunt hæc omnia, et primo generi assignant.

1 XXXIII. (VII.) Clymenus[1] a rege herba appellata est, ederæ foliis, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore gravi, et semine ederæ, silvestribus et montuosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur[2], sterilitatem pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem[3] esse dixerunt caule quadrato, folliculis

reddit. In hac opinione fuit Gesnerus libro de Avibus cap. de Triorche. Dal.

3. *Theophrastus*. Hist. IX, 9. H. — *Tradit*. Gron. et Al. ante Hard. *tradidit*. Ed.

4. *Imperiti*. Et sunt hac ætate herbarii, qui se istis adjungant. H.

XXXIII. 1. *Clymenus*. Fuit is Cænei filius, Arcadiæ rex, teste quidem Hygino, f. 206, p. 47. Gemina porro clymenos a Plinio hoc capite describitur. Prior hæc alio nomine a Diosc. IV, 14, periclymenos appellatur, pingiturque iisdem p'ane notis. Eamdem esse sane vel ex remediorum similitudine sæpius ostensuri sumus. Clymenos a Theophrasto appellata. A Dioscor. ipso in Nothis p. 462 : περικλύμενον, οἱ δὲ κλύμενον, οἱ δὲ σπλήνιον, etc. quod et Orib. confirmat. Pingitur a Matthiolo, p. 972. Galli, *chevrefeuille*, et caprifolium officinis. H. — *Clymenus*. Gronov. et Al. ante Hard. *Clymenos*. Περικλύμενον Diosc. loc. cit. nobis eodem nomine *Lonicera Periclymenum* (*Pentand. monogyn.* gen. 485 Pers. *Caprifoliac.* Juss.). Habitat in nemorosis. Ed.

2. *Dum medeatur*. Interim dum medetur. Theophrast. quoque Hist. IX, 9, sterilescere penitus hominem ait, si diebus XXX continuis clymeni semen e vino albo ad sextarii mensuram ebiberit. Ἄγονον idcirco dici Diosc. prodit in Nothis, p. 462. Hard.

3. *Græci plantagini similem*. Hæc eadem, a Dioscoride quidem VI, 13, sic appellata, clymenos est, quam verbis ille totidem delineat: Κλύμενον καυλὸν ἀνίησι τετράγωνον, ὅμοιον τῷ τοῦ κυάμου. Φύλλα δὲ πρὸς τὰ τοῦ ἀρνογλώσσου· θυλάκια δὲ ἔχει ἐπὶ τοῦ καυλοῦ εἰς ἄλληλα νεύοντα, ἐοικότα ἴριδι, καὶ πολύποδος πλεκτάναις. « Clymenon caulem profert quadrangulum, ceu fabæ, folia plantagini similia : folliculos vero habet supra caulem ita dispositos, ut alter in alterum propendeat, velut in iride, et polyporum cirris. » Quæ notæ omnes satis apte in Matthioli Clymenum cadunt, quod ipse exhibet, p. 971, et Lobelius in Obs. p. 517. Hard. — Κλύμενον Dioscor. loc. laud. Sprengelio idem videtur cum *Lathyro Clymeno* (*Diadelph. decand.* gen. 1714 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Africa et Oriente. *Scorpiu-*

cum semine inter[4] se implexis, velut in polyporum cirris: et succus autem in usu[5] vi summa in refrigerando.

XXXIV. Gentianam invenit Gentius[1] rex Illyriorum, 1
ubique nascentem, in Illyrico tamen præstantissimam, folio fraxini : sed magnitudine lactucæ, caule tenero, pollicis[2] crassitudine, cavo et inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore[3], aquosis montibus Subalpinis plurima. Usus in radice et succo[4]. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda.

XXXV. Invenit et Lysimachus herbam[1] Lysimachiam, 1
quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia[2]

rum tamen *vermiculatam* Columm. Ecphr. I, 49, pag. 155, sed non certo satis habet. Conf. Hist. Rei herb. I, 183. Ed.

4. *Inter.* In sese mutuo conversis, εἰς ἄλληλα νεύοντα. Hard.

5. *Et succus autem in usu.* Diosc. hæc paulo uberius, l. c. Hard.

XXXIV. 1. *Gentianam invenit Gentius.* Iisdem verbis Dioscorid. lib. III, cap. 3, Γεντιανὴν, etc. Nomen apud omnes officinas retinet, *gentianæ*. A Dodonæo pingitur, pag. 340. De Gentio rege multa Livius, lib. XL, p. 517. Cum Perseo Macedone bellum Romanis intulit, cum eo ductus in triumphum est. Vide Eutrop. lib. II, pag. 767 et 769. Hard. — *Gentianam.* Hodieque nobis *Gentiana lutea* (*Pentand. digyn.* gen. 635 Pers. *Gentian.* Juss.). Habitat in Alpibus et subalpinis pratis. Ed.

2. *Caule tenero, pollicis*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

3. *Sine odore.* Falsum id est, nec ab alio proditum. Dioscorides acerrimum odorem suffitu reddere scribit, qui ideo muscas interficiat, et serpentes fuget. Dal. — *Sine odore.* At non est omnino expers odoris in cælo nostro soloque. H.

4. *Usus in radice et succo.* Diosc. loc. cit. Hard.

XXXV. 1. *Invenit et Lysimachus herbam*, etc. Hesychius : Λυσιμαχία βοτάνη εὑρεθεῖσα ὑπὸ Λυσιμάχου, a Lysimacho scilicet Thraciæ rege, Alexandri comite. Sic dictam alii putant, παρὰ τὸ λύειν μάχην, quod animantium pugnas dirimat. Retinet nomen apud herbarios. Pliniana hæc, quæ purpurea est, major et communis, accurate delineatur a Clusio, Hist. Rar. pl. IV, pag. 51 ; visa a nobis in Horto regio. Hard. — Nobis est *Lythrum Salicaria* (*Dodecand. monogyn.* gen. 1182 Pers. *Salicar.* Juss.). Habitat in aquosis : a *Lysimachia* nostrate et genere, et ordine omnino diversum. Ed.

2. *Folia.* Sic etiam a Dioscoride describitur, lib. IV, cap. 3 : Λυσιμάχιον, οἱ δὲ λύτρον καλοῦσιν. . . φύλλων λεπτῶν, παραπλησίων τοῖς τῆς ἰτέας. Hard.

habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore[3] acri : gignitur in aquosis[4]. Vis ejus tanta est, ut jumentis discordantibus jugo imposita, asperitatem cohibeat.

1 XXXVI. Mulieres quoque hanc gloriam affectavere: in quibus Artemisia[1] uxor Mausoli, adoptata[2] herba quæ antea parthenis[3] vocabatur. Sunt qui ab Artemide[4] Ilithyia cognominatam putant, quoniam privatim medeatur feminarum malis. Est autem absinthii modo fruticosa[5], majo-

3. *Odore*. Sapore et gustu acri esse folia Dioscorides prodidit loc. cit. ςύφοντα ἐν τῇ γεύσει. Hard.

4. *Gignitur in aquosis*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

XXXVI. 1. *Artemisia*. Artemisiam tamen herbam ab Hippocrate nuncupatam, ante hujus Artemisiæ tempora, apud ipsum Hippocratem reperio. Artemisia enim Mausoli uxor Hippocrate multo posterior est. Geminam Artemisiam agnoscit Harpocration, pag. 48. Agnoscit et Tzetzes, Chil. XII, v. 966, Hist. 455 : Μίαν Ἀρτεμισίαν μὲν ἔχεις, τὴν τοῦ Μαυσώλου, Ἄλλην Ἀρτεμισίαν δὲ τὴν Ἑκατόμνου ἔχεις, Ἄμφω δὲ στρατηγένιδας, γενναίας ἀμφοτέρας. Sed ille utramque dicit Cariæ reginam fuisse, et Mausoli quidem conjugem priorem altera. Hard.

2. *Adoptata*. Hanc Galli armosiam vocant et matrem herbarum, *armoise*. A Lobelio pingitur in Obss. p. 441, qualis visa a nobis in Horto regio. Hard.

3. *Parthenis*. Parthenion Apuleio, cap. x de Artemisia : quasi virginea, quod Diana inventrix nomen ei herbæ fecerit, ut idem significat cap. xii. Hard.

4. *Sunt qui ab Artemide*. « Sunt qui ab Artemidea, » potiorem lectionem duco. Pint. — *Sunt qui ab Artemide Ilithyia*. Solemne autem erat græcis feminis in partu Artemidem Ilithyiam invocare, quemadmodum romanæ Junonem Lacinam implorabant. Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide, hoc est, Diana, denominatam herbam, non a venatrice. Gelen. — *Artemide*. Ovid. Metam lib. IX, v. 284: « Præpositam tumidis parientibus Ilithyiam. » Hard.

5. *Est autem absinthii modo fruticosa, majoribus foliis pinguibusque*, etc. Multa hoc in loco, ut conjicio, vitia delitescebant. Primum non *pinguibus* legendum arbitror, sed *pinguioribus*. Deinde verbum *tenera* putamus redundare. Legendum item, « nonnumquam in maritimis nascens. » Postremo verborum ordinem mutandum censemus, ut in universum scribatur sic : « Est autem absinthii modo fruticosa, majoribus foliis pinguioribusque, et nonnumquam in maritimis nascens. Ipsius duo genera : altera latioribus foliis, altera tenuioribus. » Diosc. lib. IV, cap. de Artemisia : « In maritimis plerumque artemisia nascitur fruticosa herba absinthio si-

ribus foliis pinguibusque. Ipsius duo genera[6]: altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus[7], et non nisi in maritimis nascens. Sunt[8] qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis, quum uva maturescit, odore non injucundo: quam quidam botryn[9], alii ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur.

XXXVII. Nymphæa[1] nata traditur Nympha zelotypia 1

miliis: majora tamen et pinguiora habet folia. Estque in artemisiæ genere speciosior altera et pinguior, latioribus foliis et crassioribus ramulis. Altera tenuior, exiguo flore, tenui, candido et graveolenti. Floret hæc æstate, etc. » Quæ omnia videntur ad verbum ferme hic a Plinio desumpta. Pint. — *Est autem*, etc. Diosc. lib. III, cap. 127: Ἀρτεμισία φύεται ἐν παραθαλασσίοις τόποις ὡς τὸ πολὺ, πόα θαμνοειδὴς, παρόμοιος ἀψινθίῳ, μείζω δὲ καὶ λιπαρώτερα τὰ φύλλα ἔχουσα, etc. Auctor libri de Simpl. med. ad Patern. Opp. Galeni tom. XIII, pag. 986: « Artemisia herba est subsimilis absinthio, sed per omnia vastior, id est, foliis latior et fortior, sed adspectu et colore humidis. » Hard.

6. *Ipsius duo genera*. Dioscorides, lib. III, cap. 127, sq. et Apuleius, cap. x et xii. Hard. — Tres Artemisiæ nostratis species Dioscorides delineasse videtur loc. proxime laudat. Ἀρτεμισία πλατύτερα τὰ φύλλα ἔχουσα, nobis est *Artemisia chamæmelifolia* (*Syngen. superfl.* gen. 1837 Pers. *Corymbifer*. Juss.). Habitat in collibus apricis Galliæ australis, Italiæ, Orientis. Folia *Matricariæ Chamomillæ* similia. Ἡ δὲ λεπτότερα ἔχουσα τὰ φύλλα, nobis *Artem. pontica*; crescit in collibus apricis siccis Germaniæ, Helvetiæ, Italiæ, etc. Ἀρτεμισία μονόκλωνος, εὐωδεστέρα, etc. Quæ eadem est cum *Art. camphorata*; habitat in rupibus Galliæ, etc. Conf. J. Bauhin. Hist. III, 194; Sprengel. Histor. Rei Herb. tom. I, pag. 187. Ed.

7. *Tenuioribus*. Broter. ex Regg. codd. et ed. pr. *tenerioribus*. Ed.

8. *Sunt qui*, etc. Hæc totidem fere verbis Dioscor. lib. III, cap. 127: Ἔνιοι δὲ τὸ ἐν μεσογείοις λεπτόκαρφον βοτάνιον ἁπλοῦν τῷ καυλῷ... καλοῦσιν ἀρτεμισίαν μονόκλωνον, etc. Diversa hæc botrys ab ea, de qua dicetur XXVII, 31. Hard.

9. *Quam quidam botryn*. Cum artemisia botryn Plinius confundit, quoniam apud Græcos, ut Dioscoridem, legerat botryn a Cappadocibus etiam vocari tum ambrosiam, tum artemisiam. Dal. — Dioscor. lib. III, cap. 129, ambrosiam nominat, οἱ δὲ βότρυν, οἱ δὲ ἀμβροσίαν, quæ nobis eodem nomine dicitur *Ambrosia maritima*. Περὶ βότρυος peculiariter item agit Anazarbæus, c. cxxx, ἣν ἀμβροσίαν Καππαδόκαι καλοῦσι, τινὲς δὲ ἀρτεμισίαν, quæ nobis, auctore Sprengelio, est *Chenopodium Botrys*; sed de his alias dicendum. Ed.

XXXVII. 1. *Nymphæa*. Νυμφαία Dioscorid. lib. III, cap. 147. Ab

erga Herculem mortua. Quare[2] heracleon vocant aliqui, alii rhopalon, a radice clavæ simili; ideoque[3] eos qui biberint eam duodecim[4] diebus, coitu genituraque privari. Laudatissima[5] in Orchomeno et Marathone. Bœoti[6] madon vocant, qui et semen edunt. Nascitur in aquosis[7], foliis magnis, in summa aqua, et aliis ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, et quum defloruit, capite papaveris[8], tenui caule : secatur autumno. Radix nigra in sole siccatur, adversaturque alvinis[9]. Est et alia[10] nym-

aquis dictam putat, in quibus nascitur. *Nénuphar* ab officinis barbara Maurorum voce nuncupatur. A cæteris in Gallia quidem, *lys d'étang*. Hæc Nymphæa alba Dodonæi est, p. 575, observata a nobis in Horto regio. H.—*Nymphæa alba* (*Polyand. monogyn.* gen. 1258 Pers. *Hydrocharid.* Juss.); in Europæ stagnis fluviisque, etc. Nymphæam heracleam Noster appellat inf. c. 83. Ed.

2. *Quare heracleon vocant*. Apul. cap. LXVII : « Græci nymphæam... rhopalon, heracleon. » Dioscorid. Ῥίζα ῥοπαλοειδής. In Indice hujus libri, n. 83, « Nymphæa Heraclia. » Ῥόπαλον Græcis clavam sonat. Quare Marc. Empir. cap. XXXIII, p. 231, hanc *clavam Herculis* vocat. Hard. — *Heracleon*. Gronov. et Al. ante Hard. *heraclion*. Ed.

3. *Ideoque eos*. Diosc. loc. citat. Ἀτονίαν τε ἐργάζεται αἰδοίου πρὸς ὀλίγας ἡμέρας, εἴτις ἐνδελεχῶς πίνοι. Τὸ αὐτὸ δὲ ποιεῖ καὶ τὸ σπέρμα ποθέν. Galen. de Fac. simp. med. lib. V, p. 213, nymphæam ait cohibere genituram, sive per somnum, sive alio pacto, immodice profluentem. H.

4. *Duodecim diebus*. Decem modo si Marc. Emp. credimus, c. XXXIII, p. 231 : « Herba est, inquit, quæ græce nymphæa, latine clava Herculis, gallice baditis appellatur : ejus radix contunditur, et ex aceto edenda datur puero per continuos decem dies : mirandum in modum fiet eunuchus. » Hard.

5. *Laudatissima*. Theophr. Hist. lib. IX, cap. 13. Hard.

6. *Bœoti madon vocant*. Hesych. Μαδὸν, πόα. Theophrast. loc. citat. Καλοῦσι δ' αὐτὴν οἱ Βοιωτοὶ Μαδωνίαν, καὶ τὸν καρπὸν ἐσθίουσι. Ut ῥόδον et ῥοδωνία græce dicitur, sic μαδὸν et μαδωνία. Hard.

7. *Nascitur in aquosis*. Hæc totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Capite papaveris*. Dioscorides, loc. citat. ad verbum. H. — *Tenui caule*. Gronov. et Al. ante Hard. *in caule secatur*. Ed.

9. *Alvinis*. Iis qui alvi profluvio laborant: κοιλιακοῖς καὶ δυσεντερικοῖς, inquit Dioscor. loc. cit. cum Theophrasto. Sic etiam Apul. cap. LXVII, tit. 1 : « Ad dysentericos : *Herbæ* Nymphææ semen, etc. » Hard.

10. *Est et alia nymphæa*. De qua totidem verba facit Dioscorid. III, 149 : Γίνεται καὶ ἄλλη νυμφαία, etc. Nymphæa lutea Dodonæi, p. 575, visa a nobis in Horto regio. Eadem apud vulgus et officinas nomine,

phaea in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo[11], rosæ magnitudine.

XXXVIII. Invenit[1] et patrum nostrorum ætate rex 1
Juba, quam appellavit Euphorbiam[2], medici sui nomine. Frater[3] is fuit Musæ, a quo divum Augustum conservatum indicavimus. Iidem[4] fratres instituere a balineis frigida multa corpora adstringere[5]. Antea non erat mos, nisi calida tantum lavari, sicut apud Homerum[6] etiam invenimus. Sed Jubæ volumen[7] quoque exstat de ea herba et clarum præconium. Invenit eam[8] in monte[9] Atlante :

quæ prior habet. Hard. — Nobis item *Nymphæa lutea*. Ed.

11. *Capite luteo.* Hoc est, flore : ἄνθος μήλινον, ςίλβον, ὅμοιον ῥόδῳ, inquit Diosc. loc. cit. Hard.

XXXVIII. 1. *Invenit.* Dictum id superius, lib. V, cap. 1. Nihilominus Homeri ævo cognitam, et ab Euphorbo, qui Patroclum percussit, de quo Hom. Il. XVI, appellatam ait Galen. κατὰ τόπους, lib. IX, cap. 4, p. 609; itaque a Plinio dissidet. De Juba rege diximus in Auctorum Indice. Euphorbium hodieque nomen retinet in officinis. H.

2. *Euphorbiam medici sui nomine et fratris Musæ.* (Sic olim). In antiquo exemplari, « medici sui nomine, fratris fuit Musæ; » legendum, « frater is fuit Musæ. » Pint. — *Euphorbiam.* Εὐφορβίου δένδρον appellat Dioscor. lib. III, cap. 96; sed male id ναρθηκοειδὲς habet. Nobis eodem nomine est *Euphorbia officinarum* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.); ex hac gummi-resina caustica, cathartica. Habitat in Æthiopia et Africa calidiore. Ed.

3. *Frater.* Antonii Musæ, de quo diximus XIX, 38. Hard.

4. *Iidem fratres instituere*, etc. Frigida sic lavari a balneis docuit etiam Agathinus apud Orib. Coll. med. X, 7. Hard.

5. *Frigida multa corpora adstringere.* Aquæ frigidæ lotione, Marcellum adoptatum a Cæsare, Musam, quum curare vellet, occidisse scribit Dion, lib. LVIII : non sine vulgi opinione, Liviam muliebriter ac impotenter infensam, quod ejus filiis anteferretur, eo genere mortis necandum curasse. Dalec. — *Adstringere.* Gron. et Al. ante Hard. *adstringi.* Ed.

6. *Apud Homerum.* Iliad. XII, vers. 444, θερμὰ πέλοιτο λοετρά. Tamen aqua marina primum lavabantur, hoc est, frigida, qua sudorem sordesque detergerent : mox dulci, seu calida, recreandi animi gratia. Homeri versus ex Iliad. X sunt hi, v. 572 : Αὐτοὶ δ' ἱδρῶ πολλὸν ἀπενίζοντο θαλάσσῃ Ἐσβάντες, etc. H.

7. *Sed Jubæ volumen.* Vide Auctorum Indicem. Hard.

8. *Invenit*, etc. Solin. c. xxiv, p. 46.

9. *In monte Atlante : spectatur foliis*, etc. (Sic prius). Lege : « specie thyrsi : foliis acanthinis; » θύρσος et νάρθηξ, idem. Reliqua sic lege :

specie thyrsi, foliis[10] acanthinis. Vis tanta est, ut e longinquo succus excipiatur : incisæ[11] conto, subditis excipu-

« Vis tanta est, ut e longinquo succus excipiatur incisæ conto, subtus excipulo ventriculo hœdino: » vel, « subdito excipulo, ventriculo hœdino. » Ventriculus hœdinus excipuli vice subditur. *Excipulum*, ἐκδοχεῖον. Porro quæ sequuntur ita legas: « Humor lactis videtur defluens : siccatus quum coiit, thuris effigiem habet; » quum defluit, humor lactis videtur : ubi defluxit, et siccatus coiit, thuri similis est. Salm. — *Specie thyrsi*. Specie baculi longiorisque caulis. In plantis id quod in virgulæ modum, vel teli rectitudinem consurgit, thyrsi nomen sibi vindicat. Prius legebatur, « spectatur foliis acanthinis. » At in Reg. 1, *spectetur si foliis*, etc. In Reg. 2 et Chiffl. *specie tunsi*. Nihil est nostra emendatione certius. Sic XXIV, 113 : « Herba impia... thyrsi modo vestita atque capitata dicitur. » Atque ex ea sane intelligitur, non esse euphorbium integra facie delineatum ab herbariis, a Dodonæo quidem, pag. 374, et Lobelio in Obss. p. 642, quum nullus ibi caulis, ramusve, aut thyrsus appareat: sed fructus dumtaxat, qui e radice prodeunt. Integram repræsentat Scalig. in Card. Ex. 181, p. 586: « Afri, inquit, qui hodie e regno *Fez* et *Marocho*, cum Hispanis ineunt rationem commerciorum, aiunt esse spinosam plantam, silvestri cinaræ similem : ex ejus radice fructus exire, cucumerum specie, sed oblongos adeo, ut binos interdum pedes expleant vicenos, aut vicenos quinos numero. Ubi maturuerint, ferro punctim aperiuntur : ex quibus exit lactis liquor lentus, quem in utrem lapsum condunt. Etiam nunc *Alfurbiūm* vocant. » Hæc ille, quæ dudum antea occuparat Joh. Leo Africanus, Descr. Africæ, lib. IX, pag. 300 : « Euphorbium est cujusdam herbæ liquor, quæ in modum capituli silvestris cardui nascitur, inter cujus ramos fructus quidam prodeunt, crassitudine viridis cucumeris, ad cujus etiam similitudinem grana quædam perparva emittunt; longitudine quidem alii ulnam excedunt, alii paulo etiam amplius. Atque hi quidem fructus non oriuntur ex plantæ ramis, sed velut stipites ex humo procedunt, et uno cespite sæpe viginti, nonnunquam etiam triginta nascuntur. Agrestes ejus regionis homines, ubi maturuerint fructus, cultello pungunt, unde exit liquor lacti persimilis, qui sensim crassescit, et viscosus efficitur. Hinc cultello ita cæsum liquorem tollunt, et in utres mittunt, atque sic exsiccatur. Planta est undique spinosa. » Hard.

10. *Foliis*. Acantho similibus, de quo dictum est lib. XXIV, cap. 34. Quam immerito Plinium carpat hoc loco Salmasius in Præfatione, pag. 29, tu, lector ipse, si otium est, excute. Hard.

11. *Incisæ*. Inciditur planta conto hastilive : subditur utriculus, qui succum manantem excipiat, ex hœdi ventriculo. Ita Dioscor. pariter lib. III, cap. 96. Excipulum pro utriculo qui excipit, dictum. De ea

lis ventriculo hœdino, humor lactis videtur effluere : siccatus quum coiit, thuris[12] effigiem habet. Qui[13] colligunt, clarius vident. Contra serpentes medetur[14], quacumque parte percussa : vertice inciso, et medicamento addito. Ibi Gætuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant : sed discernitur igni[15]. Id enim, quod sincerum non est, fastidiendum odorem[16] habet. Multum infra hunc succum est, qui[17] in Gallia fit ex herba chamelæa[18], granum cocci

voce jam diximus lib. IX, cap. 38. Hard. — *Subditis excipulis.* Sic ex MSS. post Pintian. Hard. *subditur excipulus* Gron. et Al. Ed.

12. *Thuris.* Coire vitri effigie dixit Diosc. loc. cit. Τὸ δέ τι ἐν ταῖς κοιλάσιν ὑαλῶδες καὶ συνεστώς. H.

13. *Qui colligunt*, etc. Dioscor. loc. citat. hanc ejus herbæ dotem esse solus admonuit, ut ejus succus oculorum suffusiones discuteret, et collyriis misceretur. Hard.

14. *Contra serpentes medetur.* Dioscorid. loc. citat. Ἱστοροῦσι δέ τινες μηδὲν παρακολουθεῖν δυσχερὲς τοῖς ἑρπετοδήκτοις, ἐάν τις ἐκκόψας ἄχρις ὀστέου τὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς, ἐγχέῃ τὸν ὀπὸν λεῖον, καὶ ῥάψῃ τὸ τραῦμα. « Tradunt nonnulli nihil incommodi sensuros, qui a serpentibus demorsi fuerint, siquidem, incisa osse tenus capitis cute, intritus liquor infundatur, vulnusque consuatur. » Plin. Val. lib. III, cap. 57 : « Ejus qui percussus est, vertex inciditur, eoque additur euphorbium et medetur quacumque corporis parte periculum est. » Hard.

15. *Discernitur igni.* Πυρώσει Dioscorid. ignea et urente acrimonia, diuque durante, adeo ut quidquid in os sumitur, euphorbium resipiat. Eum locum ineptissime, ut patet, vertit Plinius. Dal.

16. *Odorem.* Vel nidorem potius, dum igni aduritur. Sic galbanum odore vel nidore probant, ut dictum est lib. XII, cap. 56 : « Nam sincerum si uratur, fugat nidore serpentes. » Hœdinum lac, quo dicitur euphorbium adulterari, olet pessime. Hard.

17. *Qui in Gallia.* Nempe Circumpadana. « In partibus Italiæ, quæ Galliæ adjacent, » inquit auctor libri de Simpl. med. ad Pat. Opp. Gal. tom. XIII, p. 987. H.

18. *Ex herba chamelæa.* Ex chamelææ foliis recentibus tusis succus exprimi potest, quemadmodum et ex aliis permultis, sicut Dioscorid. monstrat cap. de Centaurio parvo : aut ex iisdem maceratis in aqua et decoctis : verum, quod legerim, præter Plinium alius nullus auctor id prodidit. Eum existimo voluisse id vertere, quod Dioscorides scribit, Thymelææ farinam uvæ acerbæ succo excipi, et in pastillos digeri. Dalec. — *Herba.* Thymelæam intelligit, quam et chamelæam vocant : de qua nos egimus lib. XIII, cap. 35. Significat porro Plinius caute admodum et erudite chamelææ succum ab euphorbio longe discrepare : neque adeo se favere hac in parte Sextio Nigro, qui teste Dioscorid. in præf. lib. I, pag. 2,

ferente. Fractus[19] hammoniaco similis est, etiam levi gustu os accensum diu detinens, et magis ex intervallo, donec fauces quoque siccet.

1 XXXIX. (VIII.) Celebravit et Themison medicus[1] vulgarem herbam plantaginem, tamquam inventor, volumine de ea edito. Duo ejus genera[2]: minor angustioribus foliis et nigrioribus, linguæ pecorum simillimis[3], caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens; altera major, foliis laterum modo inclusa: quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron[4] vocavere. Hujus et caulis cubi-

euphorbium esse chamelææ in Italia nascentis succum prodidit. H. — Chamelæa nobis est *Daphne Gnidium*, de qua alias dictum. Ed.

19. *Fractus.* Jam redit ad verum euphorbii succum, de quo hæc accipienda sunt, quæ totidem verbis recitat pariter Dioscorid. cap. 96, et Galen. κατὰ γένη, lib. III, cap. 4, pag. 726. Hic sunt in Plinium, ut fere esse solent, iniquiore animo, Dalec. in Nott. et Salmas. in Solin. pag. 301 et 303, nullo scriptoris, ut apparet, accurati crimine. H.

XXXIX. 1. *Celebravit et Themison medicus.* In eodem *Themiso*, non *Themison*; recte, ut *Plato*, *Cicero*; terminatione latina. Pint. — *Plantaginem.* Græcis est ἀρνόγλωσσον: Gallis *plantain*. Hard.

2. *Duo ejus genera.* Utrumque a Dodonæo pingitur, pag. 107. H. — Ἀρνόγλωσσον habet Theophr. Hist. lib. VII, cap. 9 et 10, quod nobis *Plantago major* (*Tetrand. monogyn.* gen. 286 Pers. *Plantag.* Juss.); ad vias non infrequens. Duplex plantaginis genus memorat, quem Noster sequitur, Dioscorides, lib. II, cap. 153: τὸ μικρὸν, quod idem nobis cum *Plantagine media*: habitat in pascuis sterilibus, apricis, argillosis: τὸ δὲ μεῖζον, quod ad *Plantaginem altissimam* Sprengel. retulit; crescit in Italia; folia illi sesquipedalia. Cf. Hist. Rei herbar. tom. I, pagg. 82, 160. Ed.

3. *Linguæ pecorum simillimis.* Unde nomen ἀρνογλώσσου, agnina lingua, προβατείου et ἀρνείου. Hard.

4. *Heptapleuron vocavere.* Quasi serpentis costis instructum. Diosc. in Noth. p. 445: Ἀρνόγλωσσον, οἱ δὲ ἄρνειον, οἱ δὲ προβάτειον, οἱ δὲ κυνόγλωσσον, οἱ δὲ ἑπτάπλευρον, οἱ δὲ πολύνευρον, Ῥωμαῖοι πλαντάγω μίνωρ. Hard. — *Quidam eam heptapleuron vocavere.* Plerisque plantaginis speciebus quo latiora sunt folia, eo pluribus nervis, sive costis (*côtes*, *nervures*), distincta; unde Recentioribus trinervia, quinquenervia, etc. cognominantur. Sic *Plantagini altissimæ* folia lanceolata, glabra, dentata, quinquenervia, etc. Cespitavit ad hunc locum, ut sæpius solet, Poinsinet de Sivry, qui *septena* numero folia herbæ esse credidit, non septenos folio nervos. Pro *inclusa*, ex Dioscoride *inclusis* repositum vellet Cl. Gerard. Nott. in Plin. ineditt. Ed.

talis est, et napi similis[5]. Nascitur in humidis multo efficacior. Vis mira in siccando[6] densandoque corpore, cauterii vicem obtinens. Nulla res æque[7] sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant.

XL. Jungitur huic buglossos[1], boum linguæ similis, cui præcipuum[2], quod in vinum dejecta, animi voluptates auget : et vocatur euphrosynum.

5. *Et napi similis*. Apud Diosc. est, καυλὸς δ' ἐπὶ τούτου γωνιώδης, etc. Suspicor auctoris scribas, quorum in his colligendis opera utebatur, legisse καυλὸς δὲ νάπυος τούτῳ γωνιώδης. Fortassis et apud herbarium græcum, ex quo hæc sumpta sunt, legebatur καυλὸς δ' αἰπὺς τούτου, « caulis hujus procerus. » Dalec. — *Napi similis*. Brot. *et angulosus* : et ita vetus exemplar a Cornario laudatum. Certe *Plantagini mediæ* scapus est teres : *altissimæ* vero angulosus. Ed.

6. *Vis mira in siccando*. In exsiccando adstringendoque : Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα ξηραντικὴν, συπτικήν. Dioscorid. loc. citat. Densare, pro *adstringere*, Plinio familiare est. H. — Plantagini vim adstringentem et vulnerariam Linnæus agnoscit, eamque ad hulcera diarrhœamque commendat. Mat. med. p. 55, ed. Schreber. qui *Plantagin. majorem*, *mediam* et *lanceolatam* sibi invicem absque discrimine substitui posse monet, ex Ph. Paris. 94. Ed.

7. *Nulla res æque sistit*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

XL. 1. *Jungitur huic buglossos*. Quoniam affinis utriusque est appellationis causa : a lingua nempe animalium, ἀρνόγλωσσος et βούγλωσσος. De ea Diosc. lib. IV, cap. 128 : Βούγλωσσον... φύλλον ἔχει ὅμοιον βοὸς γλώσσῃ· ὅπερ καθιέμενον εἰς τὸν οἶνον, εὐφρόσυνον δοκεῖ εἶναι. Borraginem nunc vulgus vocat *bourrache*. Pingitur a Dodonæo, pag. 616. Hard. — Nobis item *Borrago*, seu *Borago officinalis* (*Pentand. monogyn*. gen. 360 Pers. *Borragin*. Juss.); in Syria sponte habitat, et Normannia? Vulgo in hortis colitur. Ed.

2. *Cui præcipuum*. Dioscorid. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. lib. VI, pag. 164. Apul. cap. XLI : « Buglosson Græci... Romani linguam bubulam dicunt... Hæc in vino mixta hilaritatem convivis facit. » Et Schola Salernitana : « Vinum potatum, quo sit macerata buglossos, Mœrorem cerebri dicunt auferre periti ; Fertur convivas decoctio reddere lætos. » Buglosson esse nepenthes Homericum diximus lib. XXI, cap. 91. Est autem vis eadem et buglosso nostræ vulgari, quam eadem schola borraginem nuncupat, eodem versiculo : « Dicit borrago, Gaudia semper ago : Cardiacos aufert, borrago gaudia confert. » H. — De Nepenthe Homerico jam dictum satis abunde fuit Excurs. ad calc. lib. XXI hujusce edit. Φάρμακον tantopere ab Antiquis celebratum nostrates peritissimi auctores nihil aliud pronuntiavere, quam *opium*, sive *Papaveris somniferi* succum ; et quidem

1 **XLI.** Jungitur et cynoglossos[1], caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima: aiuntque[2] quæ tres thyrsos seminis emittit, ejus radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis[3] ei, quæ ferat lappas minutas: ejus radix pota ex aqua, ranis et serpentibus adversatur.

1 **XLII.** Est et buphthalmos[1], similis boum oculis, folio

recte. Borraginem tamen non negamus cardiacis medicamentis adscribi: vim corroborandi, lætitiam afferendi, lipothymiam amovendi, vulgo illi tribui nemo non novit. Sed refragantur Medicæ rei scriptores gravissimi, quibus aut effœtarum, aut nullarum omnino virium iste *euphrosyni* succus habetur. Ed.

XLI. 1. *Jungitur et cynoglossos.* De qua Diosc. lib. IV, cap. 129, κυνόγλωσσον, etc. Celso, lib. V, cap. 27, sub finem, *Lingua canina*. Plantagini similem Dioscor. ait esse. Sed nondum satis nobis explorata, nec Anguillaræ, ut ipse fatetur, Part. XIV, p. 287. Hard. — *Cynoglossos.* Nobis eodem nomine est *Cynoglossum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 354 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in Europæ ruderatis. Vim illi adstringentem, narcoticam, anodinamque tribuunt recentiores Pharmacop. auctores. Commendatur ad tusses, fluxiones, phthiriases, etc. Conf. Linn. Mat. med. p. 61, ed. Schreb. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 395 sq. Ed.

2. *Aiuntque, quæ tres thyrsos*, etc. Quæ tergeminum caulem, seu ramulum, semine instructum habeat. Hæc Dioscorides incaute ad ἀρνόγλωσσον, hoc est, ad plantaginem transtulit, lib. II, cap. 153, quoniam et κυνογλώσσου nomine aliquando ea designata est, ut diximus. Quin et Dioscoridis interpolator in Noth. pag. 471, buglossi hanc propriam dotem esse credidit, ipseque Apuleius, cap. XLI, tit. 1, qui tamen et ipse, cap. XCVI, tit. 2, cynoglosso adjudicat: « Ad quartanas, inquit, herbaque cynoglossa, quæ folia habet, pisata, et ex aqua potui data, prodest. » Hard. — *Tres thyrsos.* Hæc omnia quæ Dioscorides scripsit περὶ ἀρνογλώσσου, id est, de plantagine, Plinius transtulit ad cynoglossum. Dalec.

3. *Est alia similis*, etc. Hæc Dodonæi cynoglossos est, pag. 53, a Lobelio quoque delineata, in Obs. pag. 313; visa a nobis in Horto regio. Fert semina fere quaterna, simul cohærentia, aspera, et lapparum modo vestitui inhærentia. A Dioscoridis cynoglosso diversa. Hard. — *Est alia.* Est Buglossum angustifolium, semine echinato, C. Bauh. Brot. — *Quæ ferat.* Vet. et Ch. *quæ fert*. Nobis *Myosotis Lappula* (*Pentand. monogyn.* gen. 349 Pers. *Borragin.* Juss.), seminibus, seu fructibus echinatis. Habitat in argillosis, ruderatis, muris. Conf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 201. Ed.

XLII. 1. *Est et buphthalmos.* Habet et Dioscor. lib. III, cap. 156: Βούφθαλμον... φύλλα δὲ μαραθοειδῆ, ἄνθη μήλινα... ὀφθαλμοειδῆ, ὅθεν καὶ

feniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui et manduntur decocti : quidam cachlam vocant[2]. Hæc cum cera[3] scirrhomata discutit.

XLIII. Invenere herbas et universæ gentes. Scythia 1
primum eam[1], quæ scythice vocatur, circa Bœotiam na-

ἀνήμαστα. « Folia feniculi, flores oculorum similitudine gerit : unde nomen. » Pingitur a Clusio, Hist. Rar. pl. lib. III, p. 332. Vidimus in Horto regio. Gallis, *œil de bœuf*. Hard. — *Buphthalmos*. Broter. ex MSS. Reg. et edit. princ. *buphthalmus*. Nobis est *Anthemis valentina* Linn. (*Syngenes. superfl.* gen. 1885 Pers. sub *Anacyclo. Corymb.* Juss.). Habitat in Europa australiore. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 188. Ed.

2. *Quidam cachlam vocant*. Diosc. l. c. Βούφθαλμον· οἱ δὲ κάχλαν καλοῦσι. H. — Hinc in Indice *Buphth.* sive *cachlam*, sed solœce, quum *cachlas* manifesto legendus sit. Ed.

3. *Hæc cum cera*, etc. Dioscorid. loc. citat. Ταύτης τὰ ἄνθη λεῖα σὺν κηρωτῇ οἰδήματα καὶ σκληρίας διαφορεῖ. « Hujus flores triti cum cerato œdemata, duritiasque discutiunt. » Dioscoridem Galenus sequitur, de Fac. simpl. med. lib. VI, pag. 165. Est autem σκίῤῥος, sive σκίῤῥωμα, *scirrhus*, durities, tumor præter naturam durus et doloris expers. Vide Gorræum in Def. med. Hard.

XLIII. 1. *Scythia, primum eam, quæ scythice vocatur circa Bœotiam nascens*. Scribo, *circa Mæotin*, non *circa Bœotiam*, ex Theophrast. IX, 13 : « Dulcis, inquit, et Scythica. Et quidem nonnulli dulcem eam appellant. Nascitur apud Mæotin. » Dioscorid. quoque in Cappadócia et ponto propinquioribus locis Mæotidi plurimam nasci tradit lib. III, cap. de glycyrrhiza. Pint. — *Circa Bœotiam*, etc. Ita libri omnes, tum editi typis, tum exarati manu. Placet tamen emendatio Pintiani, *circa Mæotim* legentis, tum quia hæc ipsa Theophrasti Scythice est, de qua ille Hist. lib. IX, cap. 13 : Γλυκεῖα δὲ καὶ ἡ Σκυθική· καὶ ἔνιοί γε καλοῦσιν αὐτὴν εὐθυγλυκεῖαν αὐτήν. (leg. καλοῦσι γλυκύῤῥιζαν αὐτήν). Γίνεται δὲ περὶ τὴν Μαιῶτιν· tum quia de hac ipsa Plinius sermonem iterum instituens, lib. XXXVII, cap. 1 : « Scythicam herbam, inquit, a Mæotidis paludibus. » Sequitur in eo Plinii loco, quem nunc versamus : « prædulcem alias, utilissimamque ad ea quæ spasmata vocant. » Sic enim ex MSS. Reg. Colbertinisque rescripsimus. Perperam in editis prius, « perdulcis. Aliam utilissimam ad ea, etc. » extrita videlicet vocula *que*, cæterisque, quas restituimus, immutatis. Eamdem esse sane, quæ scythice vocatur, et circa Mæotim nascitur, cum ea quæ est ad spasmata utilis, docet aperte Theophrast. his verbis, quæ superioribus statim aduectit : Χρησίμη δὲ πρός τε τὰ ἄσθματα, καὶ πρὸς βῆχα ξηρὸν, etc. « Utilis ad anhelitus, et ad tussim siccam, etc. » Unde et *asthmata* forte satius legi, quam *spasmata* cuipiam (cum Salmasio) videatur, quod jampridem visum est Pintiano. Sed in MSS. *sparmata* legimus, cui voci affinior est ea, *spasmata*. Hard.

scens, prædulcem [2] alias, utilissimamque ad ea quæ spasmata vocant. Magna [3] et ea commendatio, quod in ore eam habentes, famem sitimque non sentiunt.

1 XLIV. Idem præstat apud eosdem [1] hippace dicta, quod

2. *Prædulcem*. Hoc est, præter cæteras dotes, prædulcem. H. — Γλυκύῤῥιζα Diosc. lib. III, cap. 7; nobis *Glycyrrhiza glabra* Linn. (*Diadelph. decand.* gen. 1727 Pers. sub *Liquiritia. Legumin.* Juss.). Habitat in Europa australiore. Male Schreberus addit, Mat. med. pag. 205, Antiquos *Glycyrrhiza echinata* usos fuisse, quæ nostris temporibus in Rossico imperio ad liquiritiæ succum præparandum adhibetur. Dioscorides enim quem adducit testem, folia non echino, ἐχίνῳ, sed σχίνῳ, lentisco similia dicit. Cf. XXII, 14. Sprengel. ad Theophr. *Glycyrrhizam asperrimam* habet, ex Pallasio, *Reise*, I app. n. 121, qui hanc speciem frequentissimam in deserto ad *Jaikum* invenit, a *Calmuccis* devoratam avide, et *theæ* loco infusam. Ed.

3. *Magna et ea commendatio*, etc. Theophr. Hist. lib. IX, cap. 13: Δύναται δὲ καὶ τὴν δίψαν παύειν, ἐάν τις ἐν στόματι ἔχῃ· διὸ ταύτῃ τε καὶ τῇ ἱππάκῃ διάγειν φασὶ τοὺς Σκύθας ἡμέρας καὶ ἕνδεκα, καὶ δώδεκα. « Sitim exstinguit, si teneatur in ore: quapropter Scythas contentos ea et hippace, undenos aut duodenos dies vitam tolerare aiunt. » Hard.

XLIV. 1. *Idem præstat apud eosdem hippice*. Scribo *hippace*, non *hippice*, ex Theophr. (vid. not. super.) « Est porro hippace, auctore Dioscoride, lib. II, cap. de caseo, equinus caseus, viroso odore, egregie tamen nutriens, bubulo proportione respondens. Sunt qui equinum coagulum hippacen hanc esse dixerint. » Hæc Theophrasti et Dioscoridis verba impellunt me ut suspecta habeam illa quæ sequuntur: « Dicta quod in equis quoque eumdem effectum habeant. » Pint. — *Idem*. Hippacen (sic enim libri omnes habent, tum hoc loco, tum in Indice, non *hippicen*) herbæ genus esse Plinius credidit. Pintianus aliique post eum, caseum equinum interpretantur. Hippocrates de Morb. lib. IV, n. 25: Ὥσπερ οἱ Σκύθαι, inquit, ποιέουσιν ἐκ τοῦ ἱππείου γάλακτος. Ἐγχέοντες γὰρ τὸ γάλα... Ἐπὴν δὲ παγῇ καὶ ξηρανθῇ, ἱππάκην μιν καλέουσιν. « Quod e lacte concretum et siccatum fuerit, hippacen vocant. » Dioscor. lib. II, cap. 80: Ἡ δὲ καλουμένη ἱππάκη, τυρός ἐστιν ἵππειος... καὶ πολύτροφος, etc. « Quod hippacen vocant, caseus est equinus... qui magnopere alit. » Hesychius denique: ἱππάκη, Σκυθικὸν βρῶμα ἐξ ἵππου γάλακτος, etc. Verum singulare quiddam narrare velle de Scythis Plinius ac Theophrastus videntur: nullam vero admirationem habet dies duodecim aut paulo plures, ea radice, quæ glycyrrhiza dicitur, et equino caseo, qui plurimum alat, aliquando transigi, quum Zoroastrem prodat ipse Plinius annos viginti totos caseo vixisse, XI, 97. Neque hippaces appellationem casei aut coaguli equini propriam esse idem nescivit, qui id diserte prodit lib. XXVIII, cap. 34 et 58; sed et cum herba aliqua singulari,

in equis quoque eumdem effectum habeat: traduntque his duabus herbis[2] Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique.

XLV. Ischæmonem Thracia invenit[1], qua ferunt san- 1
guinem sisti, non aperta modo vena, sed etiam præcisa. Serpit e terra milio similis, foliis asperis et lanuginosis, farcitur in nares. Quæ in Italia nascitur, et sanguinem eadem adalligata sistit.

XLVI. Vettones[1] in Hispania eam, quæ vettonica di- 1
citur in Gallia, in Italia autem serratula, a Græcis cestros[2], aut psychotrophon[3], ante cunctas laudatissima. Exit an-

quæ sit incomperta nobis, communem esse eam, græco scriptori alicui credidit. Hard. — *Hippace*. A Scythis sciri adhuc potest quæ sit illa herba. Forte est Canadensis magna longa radix, de qua jam dixi. Brotier. — Græca sua exemplaria adeo negligenter legit Plinius, et interpretatus est, ut Scytharum hippacen, quæ ex Hippocratis, Dioscoridis aliorumque testimoniis, caseus equinus fuit, plantam crederet, etc. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 199. Ed.

2. *Traduntque his duabus herbis*. Verba quæ paulo supra ex Theophrasto et Dioscoride attuli, indicant dictionem illam *herbis* falso insertam esse. Neque enim hippace herba est, sed equinus caseus, aut coagulum equinum. Pint.

XLV. 1. *Ischæmonem Thracia invenit*. Hæc Theophr. l. IX, c. 15: Περὶ δὲ τὴν Θρᾴκην... τὴν ἴσχαιμον, ἥν δὴ λέγουσιν, οἱ μὲν κεντηθείσης τῆς φλεβὸς, οἱ δὲ καὶ σφοδροτέρως διατμηθείσης ἴσχειν καὶ κωλύειν τὴν χύσιν. « Thracia... fert ischæmum, quam alii puncta vena, alii etiam altius secta, sistere ac prohibere omnino sanguinis profluvium aiunt. » Est Matthioli panicum silvestre in Dioscorid. lib. II, pag. 407. A sistendo sanguine ei nomen, παρὰ τὸ ἴσχειν τὸ αἷμα. Hard. — Nobis *Andropogon Ischæmum* (*Triand. digyn.* gen. 186 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in aridis australioris Europæ arvis et collibus. Ed.

XLVI. 1. *Vettones... eam, quæ Vettonica dicitur*. Nomen betonicæ in officinis retinet: Gallis *bétoine*. Pingitur a Dodonæo, p. 40. De hac singulare volumen edidit Antonius Musa, quod inscripsit, de herba Vettonica. Hard.

2. *Cestros*. Gronov. et Al. ante Hard. *cestron*. Ed.

3. *Psychotrophon*. Quoniam frigidis reperitur in locis, ut ait Musa loc. cit. pag. 1; Dioscorid. quoque lib. IV, cap. 1: Κέστρον τὸ καλούμενον ψυχοτρόφον (vel ψυχροτρόφον), ἐπειδὴ ἐν τοῖς ψυχροτάτοις εὑρίσκεται τόποις· ὃ Ῥωμαῖοι οὐεττονίκην καλοῦσιν. Hard. — Est *Betonica officinalis* (*Didyn. Gymnosp.* gen. 1391 Pers. *Labiat.* Juss.): habitat in silvis. Vim

guloso caule[4], cubitorum duum, a radice spargens folia[5] fere lapathi, serrata, semine purpureo[6]. Folia siccantur[7] in farinam plurimos ad usus. Fit vinum[8] ex ea et acetum, stomacho et claritati oculorum : tantumque gloriæ[9] habet, ut domus in qua sata sit, tuta existimetur a piaculis[10] omnibus.

1 XLVII. In eadem Hispania inventa sic[1] Cantabrica[2], per divi Augusti tempora a Cantabris reperta. Nascitur ubique caule junceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, veluti calathi : in his semen perquam minutum. Nec alias defuere Hispaniæ herbis exquirendis : ut in quibus etiamnum hodie in numeroso et lætiore convictu, potionem e centum herbis mulso additis, credidere saluberrimam suavissimamque : nec quisquam genera earum jam novit, aut multitudinem : numerus tamen constat[3] in nomine.

illi nervinam, tonicam, errhinam Recentiores tribuunt. Ed.

4. *Exit anguloso caule*. Hoc est, quadrangulo. Dioscorid. loc. citat. Πόα ἐστὶ καυλὸν ἔχουσα πήχεως τὸ ὕψος, ἢ καὶ μείζονα, τετράγωνον. H.

5. *Folia*. Rectius ita multo Plinius quam Dioscorides, qui similia quernis foliis prodidit. Hard.

6. *Semine purpureo*. Semine in summis caulibus thymbræ modo spicatis, flore purpureo. Apud Dioscoridem ἐσταχυωμένων καυλῶν, non ἐσταχυωμένων σπέρμα. Dalec.

7. *Folia siccantur*, etc. Plinius in farinam siccari folia dixit, quum farina sit leguminum et cerealium tantum. Dioscorides simpliciter ait ξηραίνεσθαι. Dal. — *Folia*. Et mox teruntur in farinam Dioscorid. loc. cit. τὰ φύλλα ξηρὰ λεῖα, breviter et concise dixit. Hard.

8. *Fit vinum*. Dioscorid. lib. V, cap. 54 : Περὶ κεστρίτου οἴνου. Γίνεται καὶ ἐκ τοῦ κέστρου τοῦ ψυχοτρόφου οἶνος. Hard. — *Ex aqua et aceto.* Sic Hard. 2 et Franzius : sed Gronov. et Al. ante Hard. *ex ea et acetum*; et sic Broterius habet. Ed.

9. *Tantumque gloriæ habet*. Ant. Musa, loc. cit. « Animas hominum et corpora custodit, et nocturnas ambulationes a maleficiis et periculis, et loca sancta ac busta etiam a visibus metuendis tuetur et defendit, etc. » Hard.

10. *Tuta existimetur a piaculis omnibus*. *Pura*, non *tuta*, in vetusto exemplari : rectius. Pint.

XLVII. 1. *Sic*. Gr. et Al. *est*. Ed.

2. *Cantabrica*. Vulgo Cantabrorum, seu Navarorum, hodie *escorzonera*. Dal. —*Cantabrica*. Pingitur a Clusio Hist. Rarior. plant. lib. IV, pag. 49. Videre nondum licuit. *H*. — Nobis etiamnum dicitur *Convolvulus Cantabrica* (*Pentand. monogyn.* gen. 416 Pers. *Convolvulac*. Juss.). Crescit in Europa meridionali, Africa, Tauria, etc. Ed.

3. *Constat*. Genera herbarum, quibus ea potio constaret, nemo

XLVIII. Nostra ætas meminit[1] herbam in Marsis repertam. Nascitur et in Æquicolis circa vicum[2] Nervesiæ: vocatur consiligo[3]. Prodest, ut demonstrabimus suo[4] loco, deploratis in phthisi. 1

XLIX. Invenit nuper et Servilius Democrates e primis medentium, quam appellavit iberida[1], quanquam ficto nomine, inventioni ejus assignato carmine[2]. Nascitur 1

scit: numerus constat ex potionis nomine: appellatur enim ea *potio centum herbarum*. Hard.

XLVIII. 1. *Nostra ætas meminit*, etc. Consiliginem mulomedicis nunc pulmonariam dici testatur Vegetius. Vulgus gallicum Pomelæam vocat, *pommelée*, quasi pulmoneam: herbarii quidam *Leonis patum*, pastoribus bubulcis, equisonibus, totique ruri præclare cognitam, qui ad eosdem, quos Veteres consiliginem, usurpant effectus. Hæc uberius multa tractat Ruellius, lib. II, pag. 448. Cœpit pulmonaria dici, quod pulmonum vitiis præsens habeatur auxilium: invenitque in posteris nomen a viscere, cui præsertim nuncupatur. Consiliginem rustici veteres olim vocarunt, quod in campis inter siliginem triticumque sæpius emicet. Pingitur a Lobelio in Obss. pag. 317. Vide quæ dicturi sumus ex Columella, lib. XXVI, cap. 21. Hard.

2. *Circa vicum Nervesiæ*. Situs hodie incogniti. Hard.

3. *Vocatur consiligo*. Videtur esse Elleborus albus, flore subviridi, C. Bauh. *l'ellébore blanc*. Certe veterinarii μάλιν, quod est pulmonum vitium, in veterinis sanant elleboro albo, quod Vegetius consiligine fieri scribit. Observandum autem non in Europa tantum, sed et in Asia ad pecudum morbos promiscuum usum esse ellebori nigri et albi. Aliis consiligo est elleborus niger, tenuifolius, buphthalmi flore, C. Bauh. Brot. — Consiliginis meminit Plinius veluti herbæ nuper in Italia repertæ; quum autem genus ellebori duplex jamdudum alii descripsissent, non vero simile est novam hanc herbam ab elleboro vel nigro, vel albo, Nostrum non distinxisse, de quibus ipse supra fusius egit. Sprengelio judice, nihil aliud est consiligo quam *Pulmonaria* nostras *officinalis* (*Pentand. monogyn.* gen. 355 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in nemoribus, ad radices montium. Ed.

4. *Suo loco*. Lib. nempe XXVI, cap. 21. Hard.

XLIX. 1. *Quam appellavit iberida*. Græcis ἰβηρὶς et καρδαμαντική. Galen. κατὰ τόπ. lib. X, cap. 2, p. 635, aliisque apud ipsum p. 636, etiam λεπίδιον. Vidimus in Horto regio De ejus inventore Servilio Democrate, sive Damocrate, diximus in Auctorum Indice. Hard.—*Iberida* Gronov. et Al. ante Hard. *hiberida* Ἰβηρὶς Dioscorid. lib. I, cap. 188, nobis est *Lepidium Iberis* (*Tetradyn. Silicul.* gen. 1553 Pers. *Crucifer* Juss.). Conf. Dodon. 714; Anguill 120. Ed.

2. *Assignato carmine*. Quod apud

maxime circa vetera monumenta parietinasque, et inculta itinerum. Floret semper folio nasturtii[3], caule cubitali, semine tam parvo, ut vix aspici possit. Radici[4] odor nasturtii. Usus æstate efficacior[5], et recenti tantum. Tun-
2 ditur difficulter. Coxendicibus[6] et articulis omnibus cum axungia modica utilissima, viris plurimum quaternis horis, feminis minus dimidio adalligata[7], ut deinde in balineis descendatur in calidam, et postea oleo ac vino corpus perungatur; diebusque vicenis interpositis idem fiat, si qua admonitio doloris supersit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflammatione, sed imminuta.

1 L. Animalia quoque invenere herbas, in primisque chelidoniam[1]. Hac enim hirundines[2] oculis pullorum in nido restituunt visum, ut quidam volunt[3], etiam erutis

Galen. exstat loc. citat. pag. 636, expressumque est a Plinio totidem fere verbis hoc reliquo capite. H.

3. *Floret semper folio nasturtii.* Democrates, loc. cit. Ἀεὶ δὲ θάλλει, φύλλ' ἔχουσα καρδάμου, Ἔαρος μὲν εὐθαλῆ τε καὶ μείζω, etc. Florere hoc loco virere est, non florem mittere: quem colore lacteo ferre æstate mox idem subdit: Φέρει δ' ὁ καυλὸς ἐνθέρει λεπτὸν πάνυ Πολύχροον ἄνθος, τῇ χρόᾳ γαλακτινόν. Hard.

4. *Radici.* Servilius, loc. citat. Ἡ ῥίζα δὲ καὶ ὀσμὴν δριμυτάτην ἔχει Μάλιςα πάντων καρδάμῳ προσεμφερῆ. Hard.

5. *Usus æstate felicior.* Servilius, loc. citat. Ταύτης ὀρύξας καὶ λαβὼν πλῆθος πολὺ, Θέρους μάλιστα δ' ἐστι πρακτικωτάτη, Καὶ πρόσφατος· ξηρὰ γὰρ ἀδρανὴς τυγχάνει. Quæ idcirco referuntur a me, ut intelligant ii, qui Plinium ex Dioscoridis verbis sensuque metiuntur, quam inique agant, quum Plinium de iberide scribentem, haud semel errasse autument, qui ab illo discedat scriptore, quem a Democrate ipso, longe probatioris fidei, deficere intelligimus. Hard.

6. *Coxendicibus.* Hæc totidem verbis Democrates l. c. Hard.

7. *Adalligata.* De ejuscemodi ligaturis, sive amuletis, multa pererudite vir Cl. Du-Cangius in Gloss. verbo *ligaturæ*. Hard.

L. 1. *In primisque chelidoniam.* Pingitur a Dodonæo chelidonium majus appellatum, pag. 48. Gallis *éclaire*. In Horto regio visum a nobis. Hard.

2. *Hac enim hirundines*, etc. Aristoteles, de Ortu animal. lib. IV, cap. 6, causam reddit: nempe eos renasci si pungantur ac evellantur, quum adhuc fiunt, non autem ubi perfecti fuerint. Dal.

3. *Ut quidam volunt, etiam erutis*

oculis. Genera ejus duo[4]: major fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum. Colos albicans[5], flos luteus. Minori[6] folia ederæ rotundiora, minus candida. Succus croci mordax[7], semen papaveris. Florent adventu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, et in æreo vase cum melle Attico leniter cinere ferventi decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum[8]. Utuntur et per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea.

oculis. Id vulgo credi refert etiam Dioscorides, lib. II, cap. 211. Fabulosum Celsus existimat, lib. VI, cap. 6, sub finem: « Harum avium, inquit, acies extrinsecus læsa interposito tempore in antiquum statum redit, celerrimeque hirundinis. Unde etiam locus fabulæ factus est, aut per parentes, aut id herba chelidonia restitui, quod per se sanescit. » Vide in eam rem quæ afferant auctores Miscellaneorum medico-physicorum, seu Ephemeridum Germanicarum, an. 8, obs. 18, p. 32. Hard.

4. *Genera ejus duo.* Quæ de gemina chelidoniæ specie hoc capite deinceps continentur, ea totidem fere verbis habet Dioscor. loc. cit. Minor delineatur a Dodonæo p. 49, et a Dalecampio, pag. 1048. Gallis est *petite chélidoine*. Italis, disce ab Anguillara, P. XI, p. 181. Hard. — *Genera ejus duo.* Χελιδόνιον μέγα Dioscorid. lib. II, cap. 211, nobis eodem nomine est *Chelidonium Glaucium* Linn. (*Glaucium luteum*, *Polyand. monogyn.* gen. 1254 Pers. *Papaverac.* Juss.). Habitat in arenosis. Tum ex eo, tum e *Chelidonio corniculato* Linn. sive *Glaucio phœniceo*, succus *glaucium* dictus parabatur, de quo Anazarbæus, lib. III, cap. 100. Chelidonium majus Officinarum est Chelidonium vulgare majus, C. Bauh. Pin. 144; item *Chelidon. majus* Linn. Χελιδόνιον μικρὸν cujus meminit auctor græcus, lib. II, cap. 212, idem Sprengelio videtur esse cum *Ranunculo Ficaria* Linn. (*Polyand. polygyn.* gen. 1362 Pers. sub *Ficaria. Ranuncul.* Juss.). Crescit in umbrosis, humidis, ad rivos et fossas. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 178 sq. Ed.

5. *Albicans.* Cæsius, ὑπόγλαυκος. Diosc. Hard.

6. *Minori.* Hæc est Chelidonia rotundifolia minor, C. Bauh. Pin. 309; Chelidonium minus etiamnunc Officin. nobis *Ficaria ranunculoides*, seu *F. verna*. Conf. supra not. 4. Ed.

7. *Succus croci mordax.* Hoc est, croceus, sive crocei coloris: non, *croci instar mordax*, ut quidam male interpretati sunt; nam succus croci minime acris. Croceum vero *Chelidonii majoris*, vel *Glaucii lutei* succum nemo non novit. Ed.

8. *Contra caligines oculorum.* In oculorum affectionibus Chelidonium (*Ch. majus* Linn.) plurimum celebratur: succus ejus oculis in-

1 LI. Invenerunt et canes canariam[1], qua fastidium deducunt[2], eamque in nostro conspectu mandunt[3], sed ita ut numquam intelligatur quæ sit : etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis hujus malignitas in alia herba major. Percussus enim a serpente mederi quadam sibi dicitur : sed illam homine inspectante non decerpit.

1 LII. Simplicius cervæ monstravere elaphoboscon[1], de qua diximus. Item seseli[2], enixæ a partu[3].

stillatur ad hulcera detergenda, removendasque nubeculas. Sed quia est admodum acris, vel diluitur aliquo liquore idoneo, vel aqua ejus distillata usurpatur, quæ longe mitior est. Conf. Geoff. Mat. medic. tom. III, p. 313 sq. Ed.

LI. 1. *Invenerunt et canes canariam*. *Gramen* esse *legitimum* Clusii videtur, Hist. Rar. plant. lib. VI, pag. 217. In insula Chio dici nunc quoque ἀκύνωψ, simillimamque gramini esse ait Anguillar. part. XII, pag. 190. Hard. — Nobis *Panicum Dactylon* Linn. (*Triand. digyn.* gen. 159 Pers. sub *Cynodo*. *Gramin.* Juss.). Habitat in arenosis et maritimis. De eo jam Noster egit *Dactyli* nomine, lib. XXIV, cap. 119. Ed.

2. *Qua fastidium deducunt*. Cient et vulgari gramine vomitum, ut deducant pituitam canes: gramine eo, inquam, quod Græci ἄγρωστιν vocant, de quo anteriore libro diximus, cap. 118. Hard.

3. *Eamque in nostro conspectu mandunt*. Fabulosum id nimis credulus Plinius refert. Licet enim quotidie videre gramen a canibus rosum, et vomitu cum pituita rejectum. Dal.

LII. 1. *Monstravere elaphoboscon*. Nobis *Sium Sisarum* (*Pentand. digyn.* gen. 699 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Conf. lib. XXII, cap. 37. Ed.

2. *Seseli*. Plures enumerat seseleos species Anazarbæus : μασσαλεωτικὸν, lib. III, cap. 60, seu massiliense, quod capris cæterisque pecudibus, πρὸς εὐτοκίαν, ad partum adjuvandum potui datur : nobis *Seseli elatum* (*Pentand. digyn.* gen. 716 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Cf. Gerard. Flor. Gallo-provinc. 253. Habitat in Austria, Gallia, etc. Huc alii *Seseli tortuosum* trahunt; alii *Daucum Visnagam*. Αἰθιοπικὸν Dioscor. lib. III, cap. 61, est *Buplevrum fruticosum* (gen. 678 Pers.). Habitat in Galliis australis et Orientis saxosis maritimis. Bene describit, ut prope Massiliam invenerit, Anguillara, p. 212. Πελοποννησιακὸν, lib. III, cap. 62, quod *Ligusticum peloponense* (gen. 697 Pers.); in Græciæ, Rhætiæ montibus nemorosis. Τορδύλιον, lib. III, cap. 63, quod nonnulli seseli Creticum vocant, servat nomen *Tordylium officinale*; de eo jam egimus. Seseli Romani veteres *sili* nuncupabant. Cf. lib. XX, cap. 18, ubi plures silis species et varios usus Noster enumerat. Ed.

3. *Item seseli enixæ a partu*. Hæc battologia est, *enixæ a partu*, leg. *helxinen a partu*. Falsum est seseli cervas ostendisse a partu aut enixas. Etenim ante partum, ut facilius eo defungerentur, id expetebant. Salm.

LIII. Dictamnum[1] ostendere, ut indicavimus, vulneratæ, pastu[2] statim decidentibus telis. Non est alibi, quam in Creta[3], ramis prætenue, pulegio simile, fervens et acre gustu : foliis tantum utuntur. Flos[4] nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac supervacua[5]. Et in Creta autem non spatiose nascitur[6] : mireque capris ex- 1

LIII. 1. *Dictamnum.* Δικτὸν etiam vocat Nicander, ut interpretatur Zenodotus Mallotes. Partum mire adjuvat, εὐτοκίαν ποιεῖ. Quamobrem Eileithyæ corona ex eo texebatur. Euphorion, στρεψαμένη θαλεροῖσι συνήντετο δικταμνοῖσι. Rhodigin. l. XXVIII, c. 24. Orph. ψαφαρὸν vocat, id est, cano velut situ obductum. Dal. — *Dictamnum.* Conf. lib. VIII, c. 41. Dictamnum hoc Francum seu Gallicum Angli vocant. A Lobelio pingitur in Obss. pag. 267. H. — Est *Origanum Dictamnus*, de quo jam alias dictum. Alibi etiam quam in Creta provenit, sed apud Antiquos Creticum vel Idæum, nempe ex Ida monte, laudatissimum habebatur. Ed.

2. *Pastu.* Gronov. et Al. ante Hard. *pastæ.* Ed.

3. *Non est alibi, quam in Creta.* Hæc habet pariter Theophr. Hist. IX, 16. Hard.

4. *Flos nullus ei*, etc. Apud Dioscoridem legendum, οὔτε ἄνθος, οὔτε καρπὸς συμφέρει. « Nullis morbis flos prodest, nullis semen. » Dal. — *Flos nullus.* Nullius in medicina usus : nam prius dixit : « Foliis tantum utuntur. » Sed florem habere, caulemque, vel ipse Maro cecinit Æneid. XII, 412 : « Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida, Puberibus caulem foliis et flore comantem Purpureo : non illa feris incognita capris Gramina, quum tergo volucres hæsere sagittæ. » Democrates quoque apud Galenum κατὰ γένη, V, 10, pag. 789, dictamni meminit ; quæ florem habet, ἄνθος ἐχούσης. Confirmant interpretationem nostram Theophrasti verba, Hist. IX, 16 : Χρῶνται δὲ τοῖς φύλλοις, οὐ τοῖς κλωσὶν, οὐδὲ τῷ καρπῷ. « Foliis utuntur, non ramulis, neque fructu. » Quare apud Dioscor. ubi legitur III, 37, οὔτε ἄνθος, οὔτε καρπὸς φέρει, aut errasse illum, quod verius puto, existimandum est : aut legi oportere, quod Matthiolus censuit, οὔτε καρπὸς συμφέρει..... Verum haud ita scripsisse Dioscoridem, sed ut in editis habetur, et Oribasii interpres admonet, et Apuleius, qui ita reddidit, cap. LXII : « Et neque florem generat, neque fructum. » H. — *Flos nullus ei.* Postremam vocem Brot. delet ex Reg. cod. 2 ; tueturque Harduini interpretationem, quæ sola certe admittenda est, si quis Nostrum, dum prava sequeretur Dioscoridis exemplaria, a vero longe aberrasse nolit. Ed.

5. *Radix tenuis ac supervacua.* Partus accelerat Diosc. loc. cit. Dal.

6. *Non spatiose nascitur.* Theophrast. loc. cit. Σπάνιον δέ ἐστι· καὶ γὰρ ὀλίγος ὁ τόπος ὁ φέρων· καὶ τοῦτον αἱ αἶγες ἐκτέμονται διὰ τὸ φιληδεῖν. « Et rara, inquit, hæc herba est : locus enim qui fert, exiguus est admodum : eamque capræ de-

petitur. Pro eo est et pseudodictamnum[7], multis in terris nascens, folio simile[8], ramulis minoribus, a quibusdam
2 chondris vocatum. Minoris effectus[9] statim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legere eam, in ferula vel arundine condunt, præligantque, ne potentia evanescat[10]. Sunt[11] qui dicant, utramque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus : veram quidem dictamnum non nisi in asperis. Est et tertium[12] genus dictamnum vocatum, sed neque facie, neque effectu simile, folio sisymbrii, ramis majoribus, præcedente[13] persuasione illa, quidquid in Creta nascitur[14], infinito præstare cæteris ejusdem generis alibi genitis : proxime quod in Par-
3 nasso. Alioqui herbiferum esse et Pelium montem in Thessalia, et Telethrium in Eubœa, et totam Arcadiam ac Laco-

pascunt, quod sit eis pergrata. » H.

7. *Pro eo est et pseudodictamnum.* Hæc totidem verbis Theophrast. Histor. IX, 16. Pingitur a Lobelio, in Obss. pag. 267, pseudodictamnum. In paucorum hortis repertum ait Dodonæus, pag. 281. Vidimus in horto Regio. Chondris iterum appellatur, XXVI, 31, et in Indice ejus loci. Hard. — Ψευδοδίκταμνος Dioscor. III, 38; nobis *Marrubium Pseudodictamnus* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1394 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Creta. Totum hoc capitulum in auctore græco supposititium temere dicit Anguill. p. 201. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. I, 180. Ed.

8. *Simile.* Sic et Chifflet. *simili* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

9. *Minoris effectus.* Theophrast. loc. citat. Ἔϛι δὲ εὐθὺς ἐν τῷ ϛόματι φανερὰ ἡ τοῦ δικτάμνου δύναμις, θερμαίνει γὰρ ἀπὸ μικροῦ σφόδρα. H.

10. *Ne potentia evanescat.* Ne vis omnis exspiret. Theophr. loc. cit. Τιθέασι δὲ καὶ τὰς δεσμίδας ἐν νάρθηκι καὶ καλάμῳ, πρὸς τὸ μὴ ἀποπνεῖν· ἀσθενέϛερον γὰρ ἀποπνεῦσαν. « Manipulos ferula aut canna intercludunt, ne exspiret : imbecillius enim, quum exspiraverit. » H.

11. *Sunt.* Totidem verbis Theophrast. l. c. Hard.

12. *Est et tertium genus.* Hæc pariter Theophr. l. c. ad verbum : Ἔϛι δὲ καὶ ἕτερον δίκταμνον, ὥσπερ ὁμώνυμον, οὔτε τὴν ὄψιν ἔχον, οὔτε τὴν δύναμιν αὐτὴν, etc. Est hoc Dioscor. dictamnum alterum. H. — Nobis *Origanum Tournefortii.* Habitat in insula Amorgo, etc. Cf. Tournefort, *Voyag.* I, p. 240, ic. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 91; qui Dioscorideam speciem, ibidem pag. 180, ad *Origanum creticum* refert. Crescit in Europa australi, Creta, Palæstina, etc. Ed.

13. *Præcedente.* Theophrast. l. c. Hard. — Gronov. et Al. ante Hard. *procedente.* Ed.

14. *Quidquid in Creta nascitur,*

nicam tradunt[15]. Arcades[16] quidem non medicaminibus uti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maxime succis herbæ turgeant, medicenturque[17] ubera pascuis. Bibunt autem vaccinum[18], quoniam boves omnivoræ fere sunt in herbis. Potentia[19] earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, et limitem, qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie : circa Potnias vero et asini.

LIV. Inter nobilissimas[1] aristolochiæ nomen dedisse gravidæ videntur[2], quoniam esset ἀρίστη λεχούσαις. Nostri 1

infinito *præstare*. Posteriori sæculo magis ac magis invaluit illa persuasio. Galenus, Antid. I, 424, ipsius temporibus nos docet ab imperatoribus romanis in Creta, plantarum utilium feracissima, botanicos ali, qui herbas radicesque sedulo collectas Romam inde transmitterent. Ipse tamen, ibid. 431, medicos taxat, qui omnia medicamina simplicia ex ea insula petant, ac respuant quæ a cretensibus botanicis lecta non fuerint. Crescere enim per Italiam aliasque regiones, plurimas plantas, et iisdem virtutibus pollentes, quibus in Creta natæ: quod μάρου, ἀμαράκου, etc. exemplis probare conatur. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 207. Ed.

15. *Alioqui herbiferum esse et Pelium... tradunt*. Theophr. Hist. IX, 15: Τῶν δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπων, φαρμακωδέστατον τό τε Πήλιον τὸ ἐν Θετταλίᾳ, καὶ τὸ Τελέθριον τὸ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ, καὶ ὁ Παρνασός· ἔτι δὲ ἡ Ἀρκαδία, καὶ ἡ Λακωνική· καὶ γὰρ αὗται φαρμακώδεις ἀμφότεραι. Montes herbiferos Plinius appellat, qui herbis scatent, quarum usus in medicina frequens et probatus. H.

16. *Arcades*. Pro medicamine, inquit, quod alvum purget, lac sorbent vere, etc. Theophr. loc. cit. Ἀρκάδες εἰώθασιν ἀντὶ τοῦ φαρμακοποτεῖν, γαλακτοποτεῖν περὶ τὸ ἔαρ, etc. Hard.

17. *Medicenturque*. Vim medicatam accipiant. Hard.

18. *Bibunt autem vaccinum*. Theophrast. Πίνουσι δὲ τὸ βόειον· δοκεῖ γὰρ πολυνομώτατον καὶ παμφαγώτατον πάντων ἡ βοῦς. Hard.

19. *Potentia*. Herbarum scilicet, non dictamni. Hard.

LIV. 1. *Inter nobilissimas*. Lege : « Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse gravidæ videntur, quoniam est ἀρίστη λοχείαις, vel ἀρίστη λοχοῖς. » Salmas.

2. *Nomen dedisse gravidæ videntur*. Victorius lib. VI, cap. 3, quærit, nec abs re, quid sibi velit Cicero lib. I de Divinat. quum ait, aristolochiam ad morsus serpentium posse, quæ ex inventore nomen suum reperit, inventor rem ipsam ex somnio. Canterus lib. I, cap. 14, tradit ex scholiaste Nicandri, Aristotelem scripsisse, herbam illam a muliere inventam. Idem et Brod. cap. et lib. II. Dal.

malum terræ[3] vocant, et quatuor genera ejus servant. Unum tuberibus radicis[4] rotundis[5], foliis inter malvam et ederam, nigrioribus mollioribusque. Alterum[6] masculæ, radice longa quatuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. Tertium[7] longissimæ tenuitatis, radicum

— Ἀρίστη. Diosc. III, 4 : Ἀριστολοχία ὠνόμασται μὲν ἀπὸ τοῦ δοκεῖν ἄριστα βοηθεῖν ταῖς λοχοῖς. «Ex eo nomen accepit, quod optime puerperis opitulari credatur.» Auctor est Tullius, de Div. I, a muliere inventrice nomen habere. Favet et Nicandri Schol. in Ther. Ταύτην δὲ φησιν Ἀριστοτέλης γυναῖκα εὑρηκέναι. Hard. — Præcipua utriusque (aristoloch. rotundæ et longæ) vis est et eximia in ciendis mensibus, et expurgando post partum utero, quam ob rem ab Hippocrate, de Morb. mul. peculiariter commendantur. Cavendum tamen ne intempestive gravidis intus exhibeantur: abortum enim provocant. Cf. Geoffr. Mat. t. II, p. 16. Ed.

3. *Nostri malum terræ*. Apuleius, cap. XIX : « A Græcis dicitur aristolochia... Itali terræ malum, Daci absinthium rusticum. » Dioscor. in Noth. p. 451 : Σικελοὶ δὲ χαμαίμηλον, Ἰταλοὶ τέῤῥα μάλα. Nunc retinet in officinis nomen, et in vulgo, *aristolochiæ*, *aristoloche*. Hard.

4. *Tuberibus radicis rotundis*. Radice in orbem tuberis aut napi modo conglobata. Hæc aristolochia prima, rotunda, eademque femina appellata, στρογγύλη, θήλεια καλουμένη, φύλλα ἔχει κισσοειδῆ, inquit Dioscor. III, 4. Foliis inter ederam et periclymenum, inquit Nicand. in Ther. p. 36. A Clusio delineatur, Histor. Rar. plant. IV, p. 70. Hard. — Nobis item *Aristolochia rotunda* (*Gynand. hexand.* gen. 2011 Pers. *Aristoloch.* Juss.). Habitat in Gallia Narbonensi et Europa australiore. Ed.

5. *Radicis*. Gron. *radicum*. Ed.

6. *Alterum*. Quo de genere Dioscor. III, 5 : Ἡ δὲ μακρὰ ἀριστολοχία, ἄῤῥην καλεῖται, καὶ δακτυλῖτις, etc. Cæl. Aurel. Chron. III, 5. Clusio item dicitur aristolochia longa prima, pingitur l. c. Italam a græca discrepare scribit Anguillara, Part. XII, p. 191. Verum in Græcia, Apulia, Syriaque nasci. Hard. — *Aristolochia longa*. Habitat in Gallia, Lusitania, Hispania, Italia, etc. Hujus et prioris in medicinis non infrequens hodieque usus; cæterarum rarior. Ed.

7. *Tertium*. Diosc. III, 6 : Ἔστι δέ τις καὶ τρίτη μακρὰ, ἥτις καὶ κληματῖτις καλεῖται, κλωνία ἔχουσα λεπτὰ, etc. « Est etiamnum tertia longa, quæ et clematitis, quasi sarmentosa, sive sarmentitia vocatur, ramulos tenues habet, etc. » Galeno pariter de Fac. simpl. med. VI, p. 158 : Κληματῖτις εὐωδεστέρα. Et hæc a Clusio delineatur l. c. p. 71. Hard. — *Tertium*, etc. Nobis iisdem nominibus *Aristolochia Clematitis*. Habitat in cultis, vineis, collibus, circa Parisios, Monspelii. *Aristolochia bætica* Clus. Histor. II, 74, esse non potest, quippe quæ purpureos flores, nostra flavicundos habeat, ἐοικότα στυγνῷ. Loco ἀειζώου μικροῦ, sempervivi

vitis[8], cujus sit præcipua vis, quæ clematitis vocatur, ab aliis
Cretica. Omnes colore buxeo[9], caulibus parvis, flore purpureo: ferunt bacculas parvas, ut capparis: valent radice
tantum. Est et quæ plistolochia[10] vocatur, quarti generis, 2
tenuior, quam proxime dicta, densis radicis capillamentis, junci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant[11]. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, unguentis[12] quoque nardinis conveniens. Nascuntur pinguibus locis et campestribus. Effodere eas messibus tempestivum : ita desquamato terreno[13] servantur. Maxime tamen 3
laudatur Pontica : et in quocumque genere ponderosissima

minoris, cujus foliis similia hæc sint, Anguillara bene ἀσάρου, post Valer. Cordum reposuit p. 193. Conf. Sarac. nott. in Diosc. p. 54. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 190; cui ἀριστολοχία Hippocr. passim; Theophrast. IX, 13, 22; Nicand. Ther. 510, eadem est atque *Aristolochia cretica*; quam speciem fortasse Noster a clematitide non satis bene distinxit. Ed.

8. *Radicum vitis*. Gronov. et Al. *vitis novellæ*; statim mox *cui*, et paulo post *clematis*. Brot. quoque, *vitis novellæ*. Ed.

9. *Omnes colore buxeo*. Dioscor. III, 4, 5, duo priora genera ait esse colore buxeo : flore purpureo : fructu piro simili. Pirastro Nicander assimilat, in Ther. p. 36. Hard. — *Aristoloch. rotundæ* flos ex purpureo nigricans; *longæ*, candicans ex viridi, sed extima parte coloris herbacei : *Clematitidi* flores pallidi. Folia omnibus obscure virentia, aut ex viridi pallescentia. Fructus capsularis, in sex loculos divisus, mali vel piri exigui forma et magnitudine. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. II, p. 12 sqq. Ed.

10. *Est et quæ plistolochia*. Sic MSS. tum hoc loco, tum in Indice : quasi maximæ puerperis opis. Sic Λοχεία Diana cognominatur, *parturientium opitulatrix*. Potest et πιστολοχία dici, *fidelis puerperis*. Et hujus iconem Clusius exhibet l. c. pag. 72. Et istud et tria superiora genera vidimus in horto Regio. H. — *Plistolochia*. Gron. et Al. ante Hard. *pistoloch*. Dioscoridi et veteribus Græcis hæc species ignota videtur fuisse. Nobis *Aristolochia Pistolochia*. Habitat in Hispania, Gallia, Helvetia, etc. Ed.

11. *Polyrrhizon cognominant*. A densis radicibus. In Indice, *Lochia polyrrhizos*. Hard.

12. *Unguentis*. Aristolochiæ tertiæ, seu clematiti radices esse crasso cortice vestitas, quæ aroma redoleant, privatimque unguentariis utiles ad unguenta spissanda, auctor est Diosc. III, 6. Hard.

13. *Desquamato terreno*. Derasa,

quæque, medicinis aptior. Rotunda contra[14] serpentes. Oblonga[15] tamen in summa gloria est, si modo a conceptu admota vulvis in carne bubula, mares[16] figurat, ut traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, coramque nobis contusam immixta calce, in mare sparsere: advolant pisces cupiditate mira, statimque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, convulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur: semine[17] pleuriticis et nervis[18]: confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse[19].

excussave terra, qua obvolutæ ac sordidæ extrahuntur. Hard.

14. *Rotunda contra serpentes*. Hic Brot. monet in insula *Cayennæ* dicta, alia quoque aristolochia contra serpentes Africanos uti: nempe Arist. folio ederaceo trifido, maximo flore, radice repente, Plum. Vulgo, *liane aux serpens*. Nobis *Aristolochia trilobata*, quæ et in Jamaica crescit. Vim alexiteriam, sudoriferam Linn. agnoscit, et contra serpentium morsus commendat: easdem virtutes tribuit et eumdem usum *A. Serpentariæ*, quæ habitat in America septemtrionali. Ed.

15. *Oblonga*. In eam sententiam Albertus Mag. de Anim. X, tr. 2, cap. 3, pag. 328: « Dixerunt quidam de valde expertis, quod si sumatur aristolochiæ aureus unus, et teratur, et conficiatur cum melle, et supponatur in vulvam cum lana viridi a mane usque ad meridiem jejunanti mulieri: tunc si dulcescit saliva ejus, concepit masculum: si amaricatur, concepit feminam: sed ego miror, si hoc est verum. » H. — Eadem fere de Arsenogono tradit Noster lib. XXVI, c. 91. Ed.

16. *Mares figurat*. Mirum et præstigiosum. Dalec.

17. *Semine pleuriticos et nervos confirmare* (sic olim). Quinque nostri: « pleuriticis nervis. » Distingue: « Quæ polyrrhizos cognominatur, convulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, utilissima esse traditur; semine pleuriticis et nervis; confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse. » Sic enim et Vossian. ut intelligas, *traditur*. Gron.

18. *Et nervis*. Theod. Prisc. I, 19: « Si telo, aut morsu canum, seu ex quolibet casu nervo vulnerato, quos νευροτρώτους appellamus... hoc adhibendum erit quod glutinare et curare valeat membra vulnerata... aristolochiæ pulvis cum aqua mixtus, hoc idem facit. » H.

19. *Eadem satyrion esse*. Subintellige, traditur. Et satyrii vim, inquit, inesse ei creditur, hoc est vim Veneris concitatricem. Prius legebatur: « Semine pleuriticos et nervos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. » At MSS. « pleuriticis et nervis, et satyrion esse. » Hard.

LV. Verum et effectus earum ususque dicendi sunt : 1
ordiendumque a malorum omnium pessimo, id est, serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba : panacisque generum omnium radix[1] e vino, Chironii flos et semen[2] potum, illitumve ex vino et oleo : privatimque, quæ cunila bubula[3] appellatur : Polemonia[4] vel Philetæria radicis drachmis quatuor ex mero : Teucria[5], sideritis[6], scordotis ex vino, privatim ad angues, potæ et illitæ, sive succo, sive folio, sive decocto : centaurii[7] majoris radix drachma in vini albi cyathis tribus : gentiana[8] præcipue adversus angues, duabus drachmis cum pipere et ruta, vini cyathis sex, sive viridis, sive sicca. Et[9] lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Mor- 2
sibus imponitur[10] Vettonica præcipue : cui vis[11] tanta

LV. 1. *Panacisque generum omnium radix.* Sic quoque Dioscorid. III, 55 sqq. Hard.

2. *Chironii flos et semen.* Panacis chironii. Diosc. III, 57. Hard. — *Chironii flos.* Nempe *Laserpitii latifolii.* Conf. sup. cap. 30. Ed.

3. *Privatimque, quæ cunila bubula.* Nobis *Satureia græca*, de qua jam diximus ; ἀγριορίγανος Diosc. III, 34, qui eam ab aliis panaces heraclion, ab aliis cunilam vocari ait. Cf. lib. XX, 61 ; XXV, 12. Ed.

4. *Polemonia.* Dioscor. IV, 8, et Εὐπ. II, 114. Hard. — *Polemonium cæruleum.* Cf. sup. c. 28. Ed.

5. *Teucria.* Sive Teucrion. Tradit hoc Diosc. de altera Teucria, quæ et chamædrys dicta est, III, 111, et a Plinio, XXIV, 80. H. — *Teucria.* Nobis est *Teucrium lucidum.* Conf. supra c. 20. Ed.

6. *Sideritis.* Sideritis Heraclea. Hard. — *Stachys heraclea*, de qua c. 15 : *Nepeta Scordotis*, c. 27. Ed.

7. *Centaurii majoris.* Et minoris quoque, teste Apuleio, cap. xxxv, t. 1 : « Ad viperæ morsum : Herbæ centauriæ minoris pulver in vino exhibitus, aut ipsa pisata in vino veteri, et potui data, validissime proficit. » Plin. Val. III, 57 ; « Centauriæ radix pondere denarii in tribus cyathis vini bibitur, » adversus serpentium morsus scilicet. H.—De *Centaurea Centaurio*, et *Chironia Centaurio*, pluries dictum. Ed.

8. *Gentiana.* De gentianæ temperamento ad venenatarum bestiarum morsus, hæc totidem verbis Diosc. III, 3. Hard. — Item nobis *Gentiana lutea.* Ed.

9. *Et lysimachiæ.* Dioscorid. IV, 3. H. — Nempe *Lythri Salicariæ.* Cf. sup. cap. 35. Ed.

10. *Morsibus imponitur.* Dioscor. IV, 1 ; Plin. Val. l. c. Hard.

11. *Cui vis tanta perhibetur.* Scribo ex Vet. codice : « cujus tanta perhibetur vis. » Pint.

perhibetur, ut inclusæ circulo[12] ejus serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur[13] ad ictus semen ejus denarii pondere cum tribus cyathis vini : vel farina drachmis tribus sextario aquæ imponitur. Cantabrica, dictamnum, aristolochia[14] : radicis drachma in vini hemina sæpius bibenda. Prodest et illita ex aceto : similiter plistolochia. Quin et omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentes.

1 LVI. (IX.) Argemonia[1] quoque, radice ejus denarii pondere in vini cyathis tribus pota. Plura de ea convenit dici, cæterisque quæ primum nominabuntur : in eo autem genere medendi primum nominari quamque, in *quo* maxime valebit. Folia habet, qualia anemone[2], divisa apii modo, caput in cauliculo papaveris silvestris, item *radicem*. Succum croci colore acrem et acutum. Nascitur et in arvis apud nos. Nostri tria genera ejus faciunt[3], et *id* demum probant, cujus radix thus redoleat.

12. *Ut inclusæ circulo*, etc. Nihil Dioscor. Mirum tamen id et adnotandum. Dalec. — *Ut*. Simile est quod de fraxino Noster retulit, lib. XVI, cap. 24. Hard.

13. *Datur*. Diosc. IV, 1. H.

14. *Aristolochia*. Plin. Val. III, 57 : « Aristolochiæ radix pondere denarii in vini hemina sæpius bibitur : et ipsa ex aceto contrita imponitur plagæ. » Sic etiam Apuleius cap. IX de Aristolochia, t. 5, et Theophr. Hist. IX, 13. Hard.

LVI. 1. *Argemonia*. Apul. c. XXXI, tit. 5 : « Ad morsum serpentis, et scorpionis percussum : Herba argemonia drachmis duabus in vini cyathis duobus potui data, mire discutit venenum. » H. — *Argemonia*. Nobis item *Papaver Argemone* (*Polyand. monogyn.* gen. 1255 Pers. *Papaveraе*. Juss.). Habitat in campis arenosis. Conf. de anemone, « quam multi argemonem putant, » lib. XXI, cap. 94. Ed.

2. *Folia habet, qualia anemone.* Hæc totidem verbis Dioscorid. II, 208, et Oribas. XI, 190 : Ἀργεμώνη, ὅλον μὲν ἔστιν ὅμοιον ἀγρίᾳ μήκωνι, τὸ δὲ φύλλον ἀνεμώνῃ, etc. H.

3. *Tria genera ejus faciunt.* Dioscorides unicum tantum facit. Plinius supra anemonem dixit et argemonem vocari, quamvis falso, lib. XXI, cap. 23. Secundum genus hoc est. Idem lib. XXIV, cap. 19, lappam canariam, cujus radix jucundum odorem thuri similem spirat, argemonem *quoque* nuncupari tradit. Hoc est tertium genus. Idem lib. XXVI, cap. 9, inguinariam etiam argemonem appellari testatur. Quartum id genus statui potest. Dal.

LVII. Agaricon ut fungus[1] nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur[2] obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur[3], infirmius habetur. Præterea mas spissior, amariorque[4]. Hic et capitis dolores facit. Femina solutior, initio gustu dulcis[5], mox in amaritudinem transit. 1

LVIII. Echios[1] utriusque generis: pulegio similis foliis 1

LVII. 1. *Agaricon ut fungus.* Dioscor. ab Agaria Sarmatiæ regione deduci id nomen putat. H. — Ἀγαρικὸν Dioscor. III, 1: Agaricum etiamnunc Officin. Agaricus sive Fungus Laricis, C. Bauh. Pin. 375: Boletus laricinus. Gerard. Fl. Galloprov. 12; *Crypt.* Linn. *Fung.* Juss. Trunco laricum (*mélèzes*) adnascitur in Alpibus Galliæ, Helvetiæ, etc. Dioscoridi et Plinio duplex agarici genus, mas et femina; hæc præfertur, ille reprobatur, etc. Hanc distinctionem Officinæ hodie non observant. Candidius et levius eligunt, et feminam quidem dicunt; mas vero vulgo appellatur aliud agarici genus ponderosum ac nigricans; minime in usu medico receptum, sed arti infectoriæ inserviens, vel ad vicem igniarii præbendam; Nostris, *amadou.* Annosis juglandium, quercuum aliarumve arborum truncis adnascitur, a genuino Officin. agarico prorsus diversum. Vim subadstringentem, eccoproticam, anthelminticam neoterici agarico tribuunt, et potissimum ad pituitam evacuandam commendant, in morbis catharralibus, coryza, distillationibus, asthmate, tussi, etc. Externe raro usurpatur, licet contra morsus et ictus venenatorum animalium a Veteribus adhibitum fuerit. Conf. Linn. Mater. med. p. 278, ed. Schreber. Geoffr. Mater. medic. tom. II, pag. 771 sqq. Ed.

2. *Datur.* Plin. Val. cap. 57, ad serpentium morsus: « Agarici oboli quatuor in duobus cyathis aceti mulsi propinantur. » Hard.

3. *Id quod in Gallia nascitur.* Plinius, XVI, 13: « Galliarum glandiferæ maxime arbores agaricum ferunt: » maxime vero larices, ut ibi diximus. Hard.

4. *Amariorque.* Ita Reg. 2. In Reg. 1, *majorque*, minus recte. H.

5. *Initio gustu dulcis.* Hæc de utroque, mare et femina, Dioscor. loc. cit. Galen. item de Fac. simpl. med. VI, p. 150. Hard.

LVIII. 1. *Echios.* Lib. XXIV, cap. 15, clematis echites dicitur, quod utilis sit viperarum et serpentium morsibus. At quum ea duplex sit, altera daphnoides, et ea rursum duplex; hæc floris purpurei, illa candidi, vel punicei; utraque folio coronis expetita; altera acerrimi gustus, per sepes et arbores repens: de duplici daphnoide intelligenda sunt hæc Plinii verba, non de altera, quam flammulam officinæ vocant. Potest et non absurde intelligi echios utriusque generis, clematis daphnoides sativa, et silvestris. Utraque enim passim reperitur. Dal. — *Echios.* Serpen-

coronata : drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera[2], quæ lanugine distinguitur spinosa, cui et capitula[3] viperæ similia sunt, hæc ex vino et aceto. Quidam echion personatam[4] vocant, cujus folio nullum est

tium morsibus, inquit, opitulatur echios utriusque generis : hoc est, ea quæ pulegio similis... Item altera, etc. Priorem hanc ocimum illud esse silvestre censent herbarii eruditi, de quo egimus XX, 48. Plinius ibidem : « Silvestri ocimo vis efficacior... contraque bestiarum morsus e vino radice efficacissima. » H.—Ὠκιμοειδὲς Diosc. IV, 28, sive ἕτερον ἔχιον, ut inscriptio hujus est capitis in vet. cod. et in Noth. οἱ δὲ καὶ ταύτην ἔχιον καλοῦσι. Conf. Saracen. ed. p. 255 et 464. Folia fert ocimi, etc. (*pulegii* Plinius ait, sed parum interest). Vim hanc habet semen in vino potum, ut viperarum cæterarumque serpentium morsibus medeatur. Radix Plinio, loc. sup. laud. efficacissima habetur, quæ auctori græco ἄχρηστος, inutilis, supervacua. Nobis *Saponaria Ocimoides* (*Decand. digyn.* gen. 116 Pers. *Caryophyll.* Juss.). Habitat in Europæ petrosis, umbrosis, et in Atlante. Ed.

2. *Item altera*, etc. Echium vulgare Clusii, Histor. Rar. plant. V, p. 143. Buglossum nostri vocant, *buglose*. Borraginem, schola Salernitana, ut diximus, cap. 40. H.—*Altera quæ lanugine*, etc. Nobis est *Echium rubrum* (*Pentand. monogyn.* gen. 363 Pers. *Borragin.* Juss.), a borragine, seu buglosso, de qua sup. prorsus diversum. Cf. Clus. Histor. Rar. II, 144 sq. Quibusdam *Echium vulgare*, minus bene. Vid. etiam lib. XXII, c. 24 et 25. Ed.

3. *Cui et capitula*. Semina, Nicand. in Ther. p. 44, cum Schol. p. 4. Dioscor. IV, 27 : Ἔχιον... τὰ μὲν φύλλα ἔχει προμήκη... πρὸς τὰ τῆς ἀγχούσης... τὰ δὲ ἄνθη παρὰ τὰ φύλλα πορφυροειδῆ, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ὁ καρπὸς κεφαλῇ ἔχιος ὅμοιος. « Echion ... folia habet oblonga... anchusæ proxima... flores secundum folia purpureos, in quibus semen est viperæ capitulo simile. » Addit demorsis a serpente opitulari e vino, et minime a serpentibus feriri eos, qui radicem prælbiberint. Hard.

4. *Quidam echion personatam vocant*. Alia non est hæc personata, quam lappa major, de qua egimus XXI, 64. Ita restituimus, tum auctoritate codicum MSS. Regg. Colbert. Chiffl. tum Parmensis etiam editionis : quibus et Index suffragatur, in quo ea ex ordine describenda promittit, quæ nunc persequitur : « lvi Argemonia, iv. lvii Agarico, xxxiii. lviii Echio, genera, ii. lix Hierabotane, etc. » Ipsa etiam argumenti ratio, in quo nunc Plinius habitat, apertissime ita legi postulat. Quum enim de echio proxime ante egerit, ex occasione ad personatam transit, quod echii nomine olim eo quoque venerit. Prius in editis legebatur, *quidam arcion :* transducta huc scilicet e cap. 66 ea voce, quæ persolatæ propria est, non personatæ. H.—*Personatam*. Ἀρκεῖον Dioscorid. IV, 107; nobis *Arctium Lappa* (*Syngenes. æqual.* gen. 1798 Pers. *Cynaro-*

latius, grandes lappas ferentem. Hujus radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas.

LIX. Nulla tamen romanæ nobilitatis plus habet, 1
quam hierabotane. Aliqui peristereona[1], nostri verbenacam vocant. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicavimus[2]. Hac[3] Jovis mensa verritur, domus purgantur

cephal. Juss.), de qua jam Noster alias. Nostris vulgo, *bardane*. Ed.

LIX. 1. *Aliqui peristereona*. Dioscorid. IV, 61 : ἱερὰ βοτάνη, οἱ δὲ περιστερεῶνα ἐκάλεσαν, etc. Gallis, *verveine*. A Clusio pingitur IV, p. 45. Apuleius, cap. III : « Peristereona, hoc est, columbinam. » Est enim Græcis columba, περιστερά. Vide quæ dicturi sumus XXVII, 6. Hard. — *Peristereona*. Duplex περιστερεῶνος Dioscoridi genus : unum, IV, 60, περιστερεὼν simpliciter dictum, quod nobis *Verbena* est *officinalis* (*Diand. monog.* Linn. *Didynam. angiosperm.* gen. 1424 Pers. *Vitic.* Juss.). Habitat in ruderatis. Alterum genus, IV, 61, ἱερὰ βοτάνη, quæ *Verbena supina*. Crescit in Hispania, etc. *Salvium* autem *Verbenacam* (*Diand. monogyn.* gen. 64 Pers. *Labiat.* Juss.) una cum *Verbena supina* tractare Plinium Sprengelius animadvertit. Hæc autem salviæ species per totius Europæ australis et Orientis pascua nascitur, adeo frequens, ut esset mirum, si Noster ejus non meminisset. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 200. Ed.

2. *Indicavimus*. Lib. XXII, cap. 3. Hard. — Dioscorides ad amuleta et purificationes, sive expiationes, adhiberi verbenacam solemne fuisse tradit : διὰ τὸ εὔχρηστον ἐν τοῖς καθαρμοῖς εἶναι, etc. Dalec.

3. *Hac Jovis mensa verritur*. Jovis Dapalis, τοῦ εἰλαπινάςου, cui cubanti in lectulo, cum Junone et Minerva sedentibus in sellis, septemviri epulones sacram mensam exstruebant in Capitolio, et apparatum convivii splendidum ac magnificum apponebant. Arnob. lib. II. Jovis Dapalis meminit etiam Cato lib. de Re rust. Dal. — *Hac Jovis*. Magnus in templis sacrisque gentilium, usus mensarum fuit. Festus : « Mensæ in ædibus sacris ararum vicem obtinebant. » Hinc Tullius or. de Arusp. resp. aras, mensas, focosque conjungit. In mensis sacris sacra fiebant, ac res divinæ. Aureas argenteasque fuisse discimus ex Valer. Maxim. I, 12, Tullioque de Nat. Deor. III. Marmoreas, ex eodem, in Verrem. Proprio autem vocabulo, teste Festo, « Anclabris mensa ministeriis divinis apta » nominatur. Quibus verrendi eas munus obtigit, *everriatores* crediderim appellatos : qua voce a Festo signari alios intelligo, qui domum purgarent, ex qua mortuus ad sepulturam efferendus esset, certo scoparum genere adhibito, ab *extra verrendo*. Ut porro Jovis, sic et aliorum deorum peculiares mensæ fuere : in primis Junonis : quæ Curiales nominatæ

lustranturque[4]. Genera ejus duo sunt : foliosa, quam f

sunt, auctore Festo, « quod Juno Curis est appellata. « Hard.

4. *Domus purgantur lustranturque.* Lustrationes, cærimoniæ fuere, quibus se a noxis purgare, mala avertere, numen placare nitebantur. Domus, si funus in illis fuisset : urbes, si prodigia nuntiata, si triste aliquod averruncandum omen : homines ipsi, tum aliis causis, tum vero in primis si cæde se polluissent, purgabantur, lustrabanturque. De domibus testis Plinius Festusque, verbo *everriator.* De urbibus quoque ipsis Plinius X, 17. Lucanus Phars. lib. I, apud quem Aruns vates : « Mox jubet et totam pavidis a civibus urbem Lustrari, et festo purgantes mœnia lustro, Longa per extremos pomœria cingere fines, etc. » Homines a cæde præsertim, Plin. XV, 40, ubi laurum docet esse suffimentum cædis et purgationem : similiterque Festus, verbo *Laureati :* « Laureati milites sequebantur currum triumphantis, ut quasi purgati a cæde humana intrarent urbem. Itaque eamdem laurum omnibus suffitionibus adhiberi solitum erat, vel quod medicamento siccissima sit : vel quod omni tempore viret, ut similiter respublica vireat. » Quin et exercitus lustrari mos fuit, quem Livius lib. XL fuse describit. Dii porro varii in lustrationibus culti : Jupiter τροπαῖος, Apollo ἀποτροπαῖος, hoc est, depulsor malorum : Hercules ἀλεξίκακος, Juno Sispita, Venus Cluacina, hoc est, purgatrix, ut dictum est XV, 36. A sacerdotibus lustratio sæpe peracta : etiam et a mulierculis. Ovidius : « Et veniat quæ lustret an lectumque, locumque, etc. » Eti se ipsi quandoque lustrabant. S Æneas : « Donec me flumine vi Abluero. » Lustrationum deniq multiplices ritus. 1° Circumacti sive circumlatio. Quod enim r lustrandæ admovebant, id in o bem ducebant. Hinc illud Maron Æn. VI : « socios pura circumt lit unda. » Hoc est, *purgavit*, ut Servius : « Nam lustratio dicta e a circumlatione vel tedæ, vel su phuris. » Hanc religionem et vill ribus inesse gallinis, ut se circu actæ purificent, credidit Plini X, 57 ; et Aristoteles, ut ibi m nuimus, Histor. Animal. VI, p. 650, ubi de περικαρρισμῷ gallinarum. 2° Aspersio, quæ in lustrationibus præcipuas partes obtinuit. E lauro fiebant aspergilla. Testis Theophrast. in Char. tit. de superstitione : Ovid. Fast. V, 677 : « Uda fit hinc laurus : lauro sparguntur ab uda Omnia quæ dominos sunt habitura novos, etc. » Idcirco adhiberi solita in purificationibus a Plinio dicitur, lib. XV, cap. 40. 3° Fumus et suffitus, sive sulphure, tedisque accensis, sive herbis. De sulphure dicemus suo loco, XXXV, 50. Inter herbas principem tenuit locum verbena ; de qua Virg. in Ecl. VIII, v. 65 : « Verbenasque adole pingues. » Myrtus denique, quæ et verbena idcirco myrtea appellata est, XV, 37 ; nam quævis virgulta religiosi, suffituique apta, verbenæ dicebantur. Tum laurus, ut ex allatis Plinii, Festique testimoniis, atque adeo aliis, palam est. De sabina pa-

minam putant: mas rarioribus foliis. Ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quam quercus, angustioraque, divisuris majoribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur ubique in planis aquosis. Quidam non distinguunt[5], sed unum omnino genus faciunt, quoniam eosdem effectus habeat. Utraque sortiuntur 2
Galli[6], et præcinunt responsa. Sed magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullique non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum debere, ita ut ne luna aut sol conspiciat, favis ante et melle terræ ad piamentum datis. Circumscriptam ferro effodi sinistra manu, et in sublime tolli. Siccari in umbra separatim folia, caulem, radicem: aiuntque[7], si aqua spargatur triclinium, qua maduerit, lætiores convictus fieri[8]. Adversus serpentes[9] conteritur ex vino.

LX. Est similis verbasco herba[1], quæ sæpe fallit pro 1
ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore

riter herba, de rore marino, ac cæteris, quæ in hos adhibentur usus, diximus suis locis. Hard.

5. *Quidam non distinguunt.* Ut Dioscorides. Hard. — Vide not. huj. cap. primam fin. Ed.

6. *Utraque sortiuntur Galli.* Vel sortes et oracula reddunt, vel judicia instituunt. Virgilius: « Nec vero hæc sine sorte datæ, sine judice sedes. » Dalec. — *Utraque.* Utramque adhibent in sortibus, ut futura prænuntient. Hard.

7. *Aiuntque.* Diosc. loc. cit. H.

8. *Lætiores convictus fieri.* Id est, quod Plutarchus scribit initio Συμποσιακῶν: Οἱ μὲν οὖν τὰ βούγλωσσα καταμιγνῦντες εἰς τὸν οἶνον, καὶ τοῖς ἐπιβρέγμασι περιστερεώνων καὶ ἀδιάντων ῥαίνοντες, etc. Dal.

9. *Adversus serpentes conteritur.* Diosc. iterum l. c. Hard.

LX. 1. *Est similis verb. herba.* Sane verbasculum herbarii quidam etiamnum vocant. Blattaria est flore albo, quam Lobelius delineat in Obss. pag. 304. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Verbasco similis herba.* Dioscor. IV, 104: Γίνεται καὶ φλόμος ἡ λεγομένη ἀγρία, ῥάβδους ὑψηλὰς φέρουσα καὶ δενδρώδεις· ἔχει δὲ ἄνθος μήλινον, χρυσοειδές. « Est et verbascum silvestre dictum, virgas gerens altas et arboris specie lignosas (vel surculosas): habet autem florem luteum, auro similem. » Nobis est *Phlomis Lychnitis* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1397 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Europa meridionali. Ed.

luteo. Hæc abjecta blattas in se contrahit, ideoque Romæ blattaria vocatur[2].

1 LXI. Lemonium succum[1] lacteum mittit[2], concrescentem gummi modo, humidis locis. Datur denarii pondus in vino.

1 LXII. Quinquefolium[1] nulli ignotum est, quum etiam

2. *Blattaria vocatur.* Gronov. et Al. ante Hard. *blattariam vocant.* Ed.

LXI. 1. *Lemonium.* Vide supra l. XXII, c. 2, Plinius scolymum leimoniam vocari putavit, ac ideo de leimonio id scripsit. Vide quæ notata sunt cap. 7 sequentis libri de silybo. Scolymum cujus radix lacteo succo manat, et in cibos cruda coctaque recipitur, describit Anguillara lib. VIII. Dal. — *Lemonium.* Λειμώνιον, quoniam in pratis provenit, ἐν λειμῶσι, humidisque locis. Dioscor. IV, 16. In quibusdam MSS. *molemonium* inepte legitur. Est beta silvestris, de qua XX, 28. Hard.

2. *Lemonium succum lacteum mittit.* Plin. lib. XX, cap. 28 : « Est et beta silvestris, quam limonium vocant, alii neuroides, etc. » Item Dioscor. IV, 16 : Λειμώνιον, οἱ δὲ νευροειδὲς, etc. Hoc limonii genus plerique referunt ad Limonium maritimum majus, C. Bauh. Pin. 192, seu Behen rubrum Officin. quod nobis *Statice Limonium* (*Pentand. pentag.* gen. 748 Pers. *Plumbagin.* Juss.), a beta silvestri legitima omnino genere diversa. Hanc autem staticen designare hoc loco Plinius sane non voluit, quæ succum nullum fundit; neque etiam ad silybum Diosc. IV, 159 videtur respexisse (nobis est *Carduus marianus*, de quo conf. lib. XXII, 42), quanquam τῆς ῥίζης ὀπὸς, succus e radice stillans denarii pondere potui datur (conf. lib. XXVI, c. 26). Scolymon potius Noster intellexit, de quo fusius ipse l. XXII, cap. 43 : « Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, et alio nomine *limoniam* appellat, etc. » Est σκόλυμος, ἡ δὲ λειμωνία Theophr. *Hist.* lib. VI, c. 3 : ῥίζαν ἐδώδιμον ἔχων, ἣ σκληρυνομένη ἀφίησιν ὀπὸν, « radicem edulem habens, quæ durescens succum emittit. » Lib. VI, cap. 4. Nobis *Scolymus maculatus* (*Syngen. æqual.* gen. 1789 Pers. *Cichorac.* Juss.). Habitat in Gallia Narbonensi, Lusitania, Italia, Barbaria, etc. Cf. lib. XXI, cap. 56. Ed.

LXII. 1. *Quinquefolium.* Marc. Emp. cap. xii, p. 93 : « Quinquefolium in quo fraga nascuntur, etc. » Et quinquefolium quidem fragiferum a Clusio pingitur Hist. Rar. plant. V, pag. 107, visum a nobis in horto Regio. Quare hic temere Plinium Dalecampius inconsiderantiæ arguit. Hard. — *Quinquefolium.* Πεντάφυλλον μέλαν Hippocr. πεντάφυλλον Theophrast. Hist. IX, 14; Dioscorid. IV, 42; nobis *Tormentilla erecta* (*Icosand. polyg.* gen. 1242 Pers. *Rosac.* Juss.). Habitat in pascuis siccis, et silvis; et ipsa quidem medicaminibus simplicibus etiamnunc adscribitur. Cf. *Linn.* Mat. Med. p. 157, cur. Schreber.

fraga gignendo commendetur[2] : Græci vocant pentapetes[3], sive pentaphyllon. Quum effoditur[4], rubram habet radicem. Hæc inarescens, nigrescit, et angulosa fit. Nomen a numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit[5] et desinit cum vite. Adhibetur et purgandis domibus[6].

LXIII. Adversus serpentes bibitur et ejus radix[1], quæ 1
sparganion vocatur, ex vino albo.

Pentaphyllum vero Officinar. est *Potentilla reptans* (gen. 1241 Pers.). In Europæ ruderatis, apricis, argillosis non infrequens. Quinquefolium autem fragiferum, C. Bauh. Pin. 326 et Al. nobis est *Potentilla rupestris*; nascitur in rupibus umbrosis alpinis, a *Fragaria vesca* et fructu, et genere omnino diversa. Vid. not. seq. Ed.

2. *Fraga gignendo commendetur.* Incogitanter foliorum similitudine deceptus Plinius, cum pentaphyllo, quod edulem fructum nullum gignit, miscet herbam fraga ferentem, folio sane diversam a pentaphyllo, quum huic triplex tantum sit, pentaphyllo vero quintuplex. Dalec. — Erravit Plinius quum pentaphyllon atque herbam fraga ferentem pro eadem accepit, ac pentaphylli notas simul ac vires eidem herbæ præter πενταφύλλου nomen censuit adscribendas. Existimarem tamen in re tam nota esse codicis potius quam Plinii errorem, ac pro *pentaphyllo*, *trifolium* legi oportere, quoniam ea herba quæ fraga gignendo commendatur, et quæ nulli ignotum est, non quinis, sed trinis foliis constat : nisi postea Plinius cætera nomina græca subjungeret, atque alia afferret indicia, quæ non sunt alterius herbæ quam pentaphylli propria. Cf. Leonic. Vincentin. de Plinii Errorib. Ed.

3. *Pentapetes.* Πενταπετὲς Diosc. in Noth. pag. 465, et Nicandro in Ther. p. 60, πενταπέτηλον, utrumque a foliorum numero, in quæ se pandit et extendit : ἀπὸ τοῦ πετάζειν, quod est extendere. Sic et πεντάφυλλον. Χαμαίζηλον humi depressum ac repens sonat. Hard. —*Pentapetes, sive pentaph.* Gron. et Al. « pentapet. sive chamæzelon, sive pentaph. » Ed.

4. *Quum effoditur.* Sic Theophr. Histor. IX, 14 : Ἡ δὲ τοῦ πενταφύλλου, ἢ πενταπέτου... ὀρυττομένη ἐρυθρά· ξηραινομένη δὲ μέλαινα γίνεται, καὶ τετράγωνος. Hard.

5. *Et ipsa herba incipit.* Theophrast. l. c. Hard.

6. *Adhibetur et purgandis domibus.* Diosc. IV, 42 : Τέμνεται δὲ καὶ πρὸς καθαρμούς. « Inciditur ad expiationes, lustrationesque. » Hard.

LXIII. 1. *Et ejus radix.* Et ejus herbæ radix. Cave enim cum Indicis Pliniani concinnatoribus, qui hactenus fuere, ad quinquefolium ista spectare existimes, ut ejus radix sparganion vocitetur. De sparganio, ceu peculiari herba, tum index operi huic præfixus, tum Dioscorides, IV, 21 : Σπαργάνιον... δίδοται ἡ ῥίζα καὶ ὁ καρπὸς σὺν οἴνῳ θηριοδήκτοις. Butomos hæc Theophrasti est, cujus ille meminit Hist.

1 LXIV. Dauci genera quatuor[1] fecit Petronius Diodotus, quæ persequi nihil attinet, quum sint differentiæ duæ: probatissimi in Creta[2], mox in Achaia, et in siccis ubicumque nati, feniculi similitudine, candidioribus foliis et minoribus hirsutisque: caule pedali recto, radice suavissimi gustus et odoris. Hoc in saxosis[3] meridianis. Reliqua genera ubique[4] nascuntur terrenis collibus limitibusque, nec

l. IV, c. 11. Pingitur a Lobelio, in Obs. p. 41. Platanaria a Dodonæo appellatur, pag. 591. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Sparganion.* Servat nomen *Sparganium ramosum* (*Monœc. triand.* gen. 2027 Pers. *Typhac.* Juss.). Habitat in aquosis. Βούτομος Theophrast. IV, 11, alius est generis, et nobis eodem nomine dicitur *Butomus umbellatus* (*Enneand. Hexagyn.* gen. 1002 Pers. *Junc.* Juss.). Habitat cum priori. Conf. Spreng. Histor. Rei herb. tom. I, p. 90. Ed.

LXIV. 1. *Genera quatuor.* Tria Dioscorid. Diocles vero libro de Salubribus quartum addidit, nempe staphylinum. Dalec. — *Quatuor.* Scholiast. Nicandri in Ther. pag. 10: Δαῦκόν ἐςι ῥίζιον, παρόμοιον ςαφυλίνῳ... εἰσὶ δὲ δύο γένη τῆς δαύκου· ἡ μὲν Κρητικὴ, ἡ δὲ Ἀσιατική. Ὁ δὲ Πλούταρχος πλείονα μέν φησιν αὐτῶν γένη εἶναι. « Daucus est radicula similis pastinacæ... Sunt autem genera duo: Creticum et Asiaticum. Plutarchus etiam plura agnoscit. » Hard.

2. *Probatissimæ in Creta* (sic olim). Scribo *probatissimi* ex vet. cod. et sequitur confestim, « et in siccis ubicumque nati. » Pint. — *Probatissimi.* Hæc primi Dauci differentia, qui Creticus, Achaicusque cognominatur. Dioscorid. III, 83, Creticus: Theophr. Hist. IX, 22, Patrensis ex Achaia: Δαῦκον τὸν Πατρικὸν τῆς Ἀχαΐας. Describitur iisdem notis a Dioscorid. loc. cit. Pingitur a Matthiolo in Diosc. I, p. 779. Vidimus in horto Regio. Hard. — Δαῦκος Κρητικὸς Dioscor. loc. laud. nobis est *Athamanta cretensis* (*Pentand. digyn.* gen. 688 Pers. *Umbell.* Juss.), sive Daucus creticus Offic. Habitat in Helvetia, Austria, Carniolia, et Creta, unde semen advehitur quod in usum medicum venit. Ed.

3. *In saxosis.* Gronov. et Al. « in saxosis nascitur mer. » et sic quoque Brot. ex MSS. Regg. et edit. princ. Ed.

4. *Reliqua genera ubique.* Quæ coriandri, apiive folio constant. Ex hoc est numero daucus selinoides secundus Lobelii in Obs. p. 414; Matthioli in lib. III, pag. 780. H. — *Reliqua genera.* Quamvis reliqua dicat, Noster ipse unum hic subesse genus significat, dum paulo post *tertium*, non *quartum* subjungit. Broterius item unum, ut videtur, credit, quod refert ad Daucum vulgarem Clus. seu Pastinacam tenuifoliam, silvestrem Dioscoridis, vel Daucum Officin. C. Bauh. Pin. 151; qui nobis est *Daucus carota* (*Pentand. digyn.* gen. 681 Pers. *Umbellif.* Juss.), var. 6, silvestris,

nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quam ternis, radice lignosa; et quum inaruit supervacua. Semen hujus cumino simile: 2
prioris[5], milio: album, acre, odoratum omnibus, et fervens. Secundum[6] priore vehementius est, ideoque parce sumi debet. Si jam maxime tertium[7] genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc hieme et æstate[8] sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus[9]. Ex aliis usus seminis: ex Cretico, radicis est[10]: magis ad serpentes bibitur e vino drachma una. Datur et quadrupedibus percussis.

LXV. Therionarca[1] alia quam Magica, et in nostro 1

Dioscorides tamen, quem Plinius hoc loco non satis exacte transtulit, post creticum, duplex etiam describit distinguitque dauci genus: ὁ δέ τις αὐτῶν σελίνῳ ἀγρίῳ παραπλήσιος, unum apio silvestri simile, quod Sprengelio idem cum *Laserpitio silaifolio* (*Pentand. digyn.* gen. 693 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in saxosis asperis Austriæ, Carnioliæ, etc. Alterum, ὁ κορίῳ φύλλα ἴσον, foliis coriandro simile, quod nobis est *Pimpinella peregrina* (*Pentand. digyn.* gen. 722 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Italiæ pascuis sterilibus. Conf. Columm. Ecphras. I, p. 108, t. 109; Sprengel. Hist. Rei herb. I, 165 et 167 sq. Ed.

5. *Prioris.* Cretici. Hard.

6. *Secundum.* Quod selinoides appellavimus: quod apii, et quod coriandri folio est. Hard. — Conf. sup. not. 4 fin. Ed.

7. *Tertium.* Immo quartum. Vid. lib. XIX, cap. 5. Dal. — *Tertium genus.* A duobus proxime appellatis diversum; carotæ nomine vulgo notum, de quo egimus XIX, 27. Hard. — *Tertium genus.* Item Broterio est Pastinaca tenuifolia, radice lutea, C. Bauh. quæ nobis *Daucus Carota*, var. α, sativa: nostris vulgo, *carotte*. Σταφυλίνος ἄγριος Dioscor. III, 59, Sprengelio idem est cum *Dauco mauritanico*. Habitat in Hispania, Italia, Mauritania. In medio umbellæ πορφυροειδές τι, purpureo colore quiddam esse ait græcus auctor, quo significantur flosculi centrales abortivi, dilute purpurei, vel carnosi. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 164. Ed.

8. *Æstate sunt intacta.* Quum cœli fervor ad pabula viridia quadrupeda incitat. Dal.

9. *Post abortus.* Ad partus mortuos expellendos, vel secundas ejiciendas. Diosc. III, 83. Hard.

10. *Ex Cretico, radicis est*, etc. Sic ex MSS. Hard. post Pintianum et Gronovium. Prius legebatur: « ex Creta radicis dulcis, et magis ad serpentes est. Bibitur, etc. » Ed.

LXV. 1. *Therionarca.* Herbariis

orbe nascitur fruticosa, foliis subviridibus, flore roseo: serpentes necat: cuicumque [2] admota feræ, et hæc torporem affert.

1 LXVI. Persolata [1], quam nemo ignorat [2], Græci vero

incognita. H. — *Therionarca*. Hæc videtur esse Chamænerion angustifolium, alpinum, flore purpureo. Tournef. De magica dictum supra lib. XXIV, cap. 102. Brot.

2. *Cuicumque admota feræ et hæc*, etc. Sensus est, eam vim huic quoque therionarcæ inesse, quam magicæ illi supra memoratæ, unde et nomen utrique commune, θηριονάρκη, ac si dicas, feræ torpor. Gelen.

LXVI, 1. *Persolata*. Officinarum Petasites Matthiolo: tamen hæc descriptio prorsus eadem est cum historia personatæ apud Dioscoridem. Hoc ipso capite de hac jam Plinius tractaverat. Vid. lib. XXI, cap. 33. Dal. — *Persolata*. Dioscor. lib. IV, cap. 107, de ἀρκείῳ, arcio, sive personata: Φύλλα ἔχει ὅμοια τοῖς τῆς κολοκύνθης, μείζονα μέν τοι, καὶ σκληρότερα, καὶ μελάντερα, καὶ δασέα· ῥίζα μεγάλη καὶ λευκὴ ἔνδοθεν, etc. « Folia habet cucurbitæ, majora tamen, duriora nigrioraque et hirsuta; radix grandis est, et intus alba, etc. » Quæ totidem verbis fere hoc ipso loco Noster repetit: sed quoad medicinas pertinet, ab auctore græco discedit; nec tamen quæ nunc commendat, ad tussilaginem cujus infra meminit Dioscorid. lib. IV, cap. 108, commode referri possunt. An pro *persolata*, una mutata litterula, legere satius sit *personata*? Hoc libentius crediderim; sed scrupulum injicit, quod ἀρκεῖον Diosc. loc. cit. (nobis est *Arctium Lappa* Linn. nostris vulgo *bardane*) peculiariter Plinius paulo supra tractaverit, cap. 58. Ed.

2. *Persolata, quam nemo ignorat*. In magno hæc est ambitu nominum. Apuleius enim c. xxxvi: « Græce, inquit, prosopites aut prosopes vocata est... Itali personaciam. » Diosc. lib. IV, cap. 187: Ἄρκειον, οἱ δὲ προσωπίδα, οἱ δὲ προσώπιον καλοῦσι. Et in Nothis: Ῥωμαῖοι περσονάκιαν, οἱ δὲ λάππαμ. Sed hæc postrema verba merito inter notha seu spuria censentur, quum ad personatam illa spectent, de qua cap. 58, non ad persolatam: hæc enim lappas nullas habet, personata plurimas: caulem hæc habet, persolata non habet. Eodem in errore versatus Apuleius videtur loc. cit. Petasites hæc officinarum est: pediculus scilicet cubito major, crassitudine pollicis, a quo prægrande folium galeri modo amplum, ut fungus, dependet. Petasites a petaso pileum significante, nomen traxit apud Græcos, apud quos petasati Castor et Pollux dicuntur: nec aliud in Mercurio petasus est, quam galerus. Tantæ amplitudinis folium est, ut et caput ab insolatu et pluviis vindicare possit: inde persolatæ nomen. Pingitur a Dodonæo p. 487. Vidimus in Horto regio. Hard. — Πετασίτης nobis eodem nomine est *Tussilago Petasites* (*Syngenes. superfl.* gen. 1863 Pers. *Corymbifer*. Juss.). Habitat ad margines fossarum, rivorum, in Anglia, Gallia, Germania, etc. Ed.

arcion vocant[3], folia[4] habet majora etiam cucurbitis et hirsutiora, nigrioraque et crassiora, radicem albam et grandem. Hæc ex vino bibitur[5] denariorum duum pondere.

LXVII. Item cyclamini radix[1] contra serpentes omnes. 1
Folia habet minora, quam edera[2], nigrioraque et tenuiora sine angulis : in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice lata, ut rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in umbrosis : a nostris tuber terræ vocatur : in omnibus serenda domibus, si verum est, ubi sata sit, nihil nocere mala medicamenta :
amuletum vocant[3]. Narrant et ebrietatem[4] repræsentari 2
addita in vinum. Radix[5] siccata, scillæ modo concisa, re-

3. *Græci vero arcion vocant.* Etiam et ἄρκτιον apud Galen. de Fac. simp. med. lib. VI, p. 159. Hard.

4. *Folia.* Totidem verbis Diosc. lib. IV, cap. 107; Galenus, loco citato. Hard.

5. *Hæc ex vino bibitur.* Apuleius, c. xxxvi, tit. i, quanquam is ibi, ut diximus, personatam cum persolata miscet. Dioscorid. loc. citat. drachmæ unius tantum pondere adhibetur. Hard.

LXVII. 1. *Item cyclamini radix.* Est Cyclamen orbiculato folio, inferne purpurascente, C. Bauh. Pin. 308. Brot. — *Cyclamini.* Dioscor. lib. II, cap. 194 : Κυκλάμινος φύλλα ἔχει κισσῷ ὅμοια, etc. Nobis est *Cyclamen ederæfolium* (*Pentand. monog.* gen. 384 Pers. *Lysimach.* Juss.). Habitat in Italia, etc. Ed.

2. *Folia habet minora, quam edera.* Dioscorid. loc. cit. etsi minus accurate quam Plinius. Nunc mutata, interpolatione ineruditorum, voce, partim *cyclamen*, partim *panem porcinum* nostra ætas appellat : sunt et qui S. Claudii nomine indigitent. Vidimus folio maculato cyclaminum in Horto regio, qualis a Clusio describitur, lib. II, pag. 264, tit. *Cyclamini odorati varietas.* H.

3. *Amuletum vocant.* Græcis περίαπτον, sive φυλακτήριον et ἀμυντήριον. Amuleta Varroni, de Lingua Latina, lib. VI, et Festo, *prœbia*, vel ut Scaliger acute correxit, *prœbra* dicuntur, quemadmodum inebras aves nominarunt, quod prohibeant ne quid noceat. Amuletum fascinus pueris fuit : turpicula res, ut ait Varro, nempe imago pudendi virilis appènsa collo : unde Plauto *præfiscine*, bono omine, ἀβασκάντως. Græci, amuleta etiam βασκάνια nominarunt, et ἀλεξίφθονα. Pro amuleto Satyrica signa in hortis ponuntur supra lib. XIX, cap. 4. Dal.

4. *Ebrietatem.* Statim induci. Μεθύσκει δὲ οἴνῳ μιχθεῖσα. Dioscor. loc. citat. cum Theophr. Hist. lib. IX, cap. 10. Hard.

5. *Radix.* Diosc. loc. citat. H.— *Radix siccata.* Radix *Cyclaminis* Officinarum (*Cyclaminis* Europæi Linn. Spec. pl. 207; Hort. Upsal. 47)

ponitur : decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum ei est ; traduntque, si prægnans[6] radicem transgrediatur, abortum fieri.

1 LXVIII. Est et altera cyclaminos[1] cognomine cissanthemos[2], geniculatis caulibus, supervacuis, a priore distans, circa arbores[3] se volvens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice supervacua[4]. Acini tantum in usu, gustu acri, sed lenti[5]. Siccantur in umbra, tusique dividuntur in pastillos.

1 LXIX. Mihi et tertia cyclaminos[1] demonstrata est,

recens valde acris est : ubi vero exsiccata est, nulla acredo percipitur (assata, fit esculenta Linn.). Inter purgantia vehementiora refertur : bilem et serum educit, sed parum tutus videtur internus usus : nam fauces urit, ventriculum, etc. Conf. Geoff. Mat. med. III, p. 392. Ed.

6. *Traduntque, si prægnans*, etc. Dioscorid. loc. cit. totidem verbis. Simile est quod Theophr. habet, Histor. lib. IX, cap. 10, ad accelerandum partum utile esse cyclamini radicem adalligari, εἰς ὠκυτόκιον. H. — Succus radicis abdomini illitus ventrem subducit, aquas hydropicorum per alvum, menses suppressos movet, fœtum nonnumquam expellit. Geoff. loc. cit. Vim drasticam, emmenagogam cyclaminis radici Linnæus item agnoscit, Mat. med. pag. 63, ed. Schreber. Ed.

LXVIII. 1. *Est et altera cyclaminos*. Totidem verbis Dioscorides, lib. II, cap. 195 : Κυκλάμινος ἑτέρα, ἣν ἔνιοι κισσάνθεμον, ἢ κισσόφυλλον καλοῦσι. Φύλλα ἔχει κισσῷ ἐοικότα, etc. Hanc Ruellius lib. II, p. 413, male confundit cum uva taminia, de qua nos egimus lib. XXI, cap. 50, et lib. XXIII, cap. 14. Est Dodonæi Dulcamara, p. 398. A similitudine cum folio et flore ederæ græca nomina ea accepit. Hard. — *Altera*. Cf. not. sequent. Ed.

2. *Altera cyclaminos cognomine cissanthemos*. Brot. est Bryonia lævis, sive nigra, racemosa, C. Bauh. nobis *Bryonia alba* (*Monœc. monad.* gen. 2162 Pers. *Cucurbitac.* Juss.), de qua jam Noster egit ; habitat in sepibus. Sprengelio autem κισσάνθεμον ἢ κισσόφυλλον Diosc. loc. laud. idem esse videtur atque *Lonicera Caprifolium* (*Pentand. monogyn.* gen. 485 Pers. *Caprifoliac.* Juss.) : crescit in nemorosis et dumetis Europæ, præsertim australis. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 161. Ed.

3. *Circa arbores*. Viticularum et capreolorum more : ἑλικοειδῶς. Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Radice supervacua*. Ῥίζα ἄχρηστος, *nullius usus*. Hard.

5. *Sed lenti*. Dum manduntur viscosi ac lubrici. Καρπὸς δὲ γλισχρός. Diosc. loc. cit. Hard.

LXIX. 1. *Tertia cyclaminos*. Broterio est Parnassia palustris, vulgaris Tournef. Gramen Parnassi albo simplici flore, C. Bauh. Pin. 309, quod nobis *Parnassia palustris*, de

cognomine chamæcissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur.

LXX. Sed inter primas celebratur peucedanum[1], laudatissimum in Arcadia[2], mox Samothrace. Caulis ei tenuis[3], longus, feniculo similis, juxta terram foliosus, radice nigra, crassa, gravi odore, succosa : gignitur in montibus opacis : foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ[4] et altissimæ radices : hæ conciduntur[5] in quaternos digitos osseis cultellis, funduntque succum in umbra, capite prius et naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sentiatur[6]. Et alius succus[7] invenitur caulibus adhærens, in- 2
cisisque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suaviter gravi[8], fervens gustu. Et hic in usu, et radix, et decoctum ejus, plurimis[9] medicamentis. Succo

qua jam egimus XXIV, 118. Illa vero cyclaminos, cognomine chamæcissos, Sprengelio judice, nihil aliud est quam *Convallaria bifolia* (*Hexand. monogyn.* gen. 817 Pers. *Asparagin.* Juss.). Habitat in Europæ et borealis Americæ silvis. Eamdem ceratiæ nomine Noster iterum, ut sæpius accidit, tractat l. XXVI, cap. 34. Conf. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 202 sq. Ed.

LXX. 1. *Sed inter primas celebratur peucedanum.* Officinæ pleræque feniculum porcinum appellant. Græcis πευκέδανος, quasi pinastellum, a πεύκη. Iconem vide apud Lobelium, in Obss. pag. 453, et apud Dodonæum, pag. 314. Ipsum in Horto regio vidimus. Hard. — Πευκέδανος Dioscoridis, lib. III, cap. 92, nobis eodem nomine est *Peucedanum officinale* (*Pentand. digyn.* gen. 689 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Europæ australioris pratis pinguibus. Ed.

2. *In Arcadia.* Diosc. loc. supra laud. quem Serapion, Oribasius et Apuleius c. xciv, sequuti sunt : ἐν Σαρδονίᾳ dixit, καὶ Σαμοθράκῃ. H.

3. *Caulis est ei tenuis.* (Sic olim.) Voss. *Caulis et tenuis.* Alii omnes : *Caulis est tenuis.* Fuit ab auctore : *Caulis ei tenuis.* Gronov. — *Caulis ei tenuis*, etc. Totidem verbis Dioscorides, loc. cit. Hard.

4. *Placent tenerrimæ et altissimæ.* Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Hæ conciduntur in*, etc. Diosc. totidem verbis loc. cit. Hard.

6. *Ne vertigo sentiatur.* Inter colligendum capitis dolorem vertiginemque inducit, nisi quis prius nares rosaceo perunxerit, eodemque caput irrigaverit. Dioscorides, loc. cit. Hard.

7. *Et alius succus.* Dioscor. loc. cit. iisdem verbis. Hard.

8. *Odore suaviter gravi.* Hanc esse optimi indicaturam succi, etiam Diosc. approbat loc. cit. Hard.

9. *Plurimis.* Gronov. et Al. ante Hard. *pluribus.* Ed.

tamen efficacissimo, qui resolvitur[10] amaris amygdalis aut ruta, bibiturque contra serpentes, et ex oleo[11] perunctos tuetur.

1 LXXI. (x.) Ebuli[1] quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes.

1 LXXII. Privatim adversatur scorpionibus[1] polemoniæ radix, vel adalligata tantum : item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus[2] aristolochia : agaricum obolis quatuor[3] in vini mixti cyathis totidem. Verbenaca[4] et phalangio cum vino aut posca : item quinquefolium, daucum[5].

1 LXXIII. Verbascum[1] Græci phlomon vocant. Genera

10. *Qui resolvitur.* Diluitur, commiscetur, ad potiones. Dioscorid. Λύεται δὲ ὁ ὀπὸς εἰς τὰ ποτήματα ἀμυγδάλοις πικροῖς, ἢ πηγάνῳ, etc. item pane calido, et anetho. Hard.

11. *Et ex oleo perunctos.* Nicand. in Theriac. pag. 7. Vel solo suffitu fugari serpentes auctor est Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXI. 1. *Ebuli.* Nobis *Sambucus Ebulus* (*Pentand. trigyn.* gen. 729 Pers. *Caprifoliac.* Juss.), nostris vulgo *hièble;* de quo jam Noster egit lib. XXIV, cap. 35. Ed.

LXXII. 1. *Adv. scorpionibus.* Totidem verbis Dioscorides, lib. IV, cap. 35. Hard.

2. *Scorpionibus.* Dioscor. lib. IV, cap. 6, de aristolochia clematiti. H.

3. *Agaricum obolis quatuor.* Dioscorid. lib. III, cap. 1, drachmæ unius pondus propinat. Hard.

4. *Verbenaca.* Apuleius, cap. III, tit. 8 : « Ad morsum araneorum : Græci phalangia vocant : Herbæ verbenacæ ramulos ex vino decoquito, et conterito : deinde quod acetaverit, plagæ imponito, et adaperiet : postea crudam contritam cum melle in hulcus audacter insertam mature ad sanitatem perducere, certus auctor affirmat. » Hard.

5. *Daucum.* Dioscorides, lib. III, cap. 83. Hard.

LXXIII. 1. *Verbascum.* Dioscor. lib. IV, cap. 104 : Φλόμος τὴν μὲν ἀνωτάτω διαφορὰν ἔχει διττήν· ἡ μὲν γάρ ἐστιν αὐτῆς λευκὴ, ἡ δὲ μέλαινα· καὶ τῆς λευκῆς ἡ μὲν θήλεια, ἡ δὲ ἄῤῥην. « Verbascum genera habet summa duo : siquidem hoc album est, illud nigrum ; rursumque in albi genere alterum mas est, alterum femina. » Dioscoridem non satis exacte Noster transcripsit, qui tria tantum genera fecit, dum quatuor græcus auctor describeret. In albi genere femina, θήλεια, nobis est *Verbascum Thapsus* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in Europæ glareosis sterilibus. Ἄῤῥην, mas, idem ac *Verbascum sinuatum.* Habitat in Gallia meridionali et Europa australi. Nigrum autem, μέλαινα, item nobis est *Verbascum nigrum;* in silvaticis non in-

habet prima duo[2] : album, in quo mas intelligitur : alterum nigrum, in quo femina. Tertium genus[3] non nisi in silvis invenitur. Sunt folia[4] brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum[5] inutile. Radix[6] una, crassitudine digiti. Nascuntur et in campestribus. Silvestri folia elelisphaci[7]; alta, ramis lignosis.

LXXIV. Sunt et phlomides[1] duæ hirsutæ, rotundis 1
foliis, humiles. Tertia lychnitis[2] vocatur, ab aliis thryallis,

frequens. Tertium autem genus « qui non nisi in silvis invenitur » jam Noster indicavit sup. cap. 60, dum « similem verbasco herbam » describeret, quæ « abjecta blattas in se contrahit; ideoque Romæ blattaria vocatur. » Est *Phlomis Lychnitis*, de qua loc. cit. egimus. Ed.

2. *Genera habet prima duo.* Hæc totidem verbis Apuleius, cap. 71. Paulo aliter Dioscorides, IV, 104, qui genera primum duo summa statuit, nigrum et candidum : posterioris deinde generis marem ac feminam. Dioscoridem, ut solet, sequitur Galenus, de Fac. simpl. med. lib. VIII, p. 239. A cæteris dissidet in forma verbasci gemina delineanda Cratevas apud Schol. Nicandri in Theriac. p. 39. Nos etiam genera plura in Horto regio vidimus. Marem et feminam pingit Lobelius in Obs. p. 303. Hard.

3. *Tertium genus.* Nempe silvestre, de quo mox. Hard.

4. *Sunt folia.* Verbasco nempe sativo, mari ac feminæ, Diosc. et Apul. ll. cc. Hard.

5. *Semen nigrum inutile.* Dioscor. loc. cit. Hard.

6. *Radix.* Diosc. loc. cit. H.

7. *Silvestri folia elelisphaci.* Sive, quod idem est, salviæ. Dioscor. et Apul. ll. cc. Effigiem vide apud Dodon. pag. 146, ubi silvestre alterum vocat. H.—Vid. not. 1 sup. Ed.

LXXIV. 1. *Sunt et phlomides duæ.* Diosc. totidem verbis, loc. cit. Εἰσὶ δὲ καὶ φλομίδες διπλαῖ, δασεῖαι, etc. Est autem φλομὶς verbasculum Latinis veteribus : recentioribus herbariis, primula veris, cujus varias species delineat Clusius, Hist. Rar. plant. lib. III, pag. 301 sq. nos in Horto regio vidimus. *Primevère.* His vero ne plane assentiamur, prohibet lævitas foliorum, quæ in primula veris deprehenditur : quum hirsuta esse verbasculi, Dioscorid. Pliniusque testentur. H.— *Phlomides.* Sunt phlomis fruticosa, salviæ folio longiore et angustiore; et phlomis fruticosa, flore purpureo, foliis rotundioribus. Tournef. Brot. — *Phlomides duæ.* Nobis eodem nomine *Phlomis fruticosa* et *Phlomis italica* (*Didyn. gymnosp.* gen. 1397 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitant in Lusitania, Hispania, Italia, Sicilia. Cf. Dodon. 146. Ed.

2. *Tertia lychnitis.* Pingitur a Lobelio in Obss. p. 301. Etiam Græcis dicta φλῶμος, et θρυαλλὶς, et λυχνῖτις. Suidas : Φλῶμος, βοτάνη, ᾗ καὶ ἀντὶ ἐλλυχνίου χρῶνται. Hesyc. θρυαλλίς... τῶν φυομένων, ἐξ οὗ ἐλλύχνια

foliis ternis, aut quum plurimum quaternis, crassis, pinguibusque, ad lucernarum lumina[3] aptis. Aiunt[4] in foliis ejus, quam feminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc pæne supervacuum est, quum sint omnia ejusdem effectus. Contra[5] scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari.

1 LXXV. Thelyphonon[1] herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem[2] radicis, cujus tactu[3] moriuntur

γίνεται. Diosc. loc. citat. Καὶ τρίτη φλομὶς ἡ καλουμένη λυχνῖτις, ὑπὸ δέ τινων θρυαλλὶς, etc. totidem verbis, quot Plinius. Cave porro hanc cum thryallide spicata confundas, de qua nos egimus lib. XXI, cap. 61. Hard. — *Tertia Lychnitis.* Nobis eodem nomine *Verbascum Lychnitis* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in pascuis et ad vias, solo calcareo. Ed.

3. *Ad lucernarum lumina.* Vicem ellychnii præbent arida folia. H.

4. *Aiunt.* Diosc. loc. citat. Τὰ δὲ τῆς θηλείας φύλλα φασὶ μετὰ σύκων ξηρῶν συντιθέμενα, ἄσηπτα αὐτὰ διαφυλάττειν. « Feminæ folia ferunt caricis interposita eas incorruptas et a putredine immunes tueri. » H.

5. *Contra scorpiones.* Dioscorid. loc. cit. ex aceto folia a scorpione ictis opitulari ait. Hard.

LXXV. 1. *Thelyphonon.* Eadem hæc est cum aconito pardalianche, de quo lib. XXVII, cap. 2. Diosc. lib. IV, cap. 77 : Ἀκόνιτον, οἱ δὲ παρδαλιαγχὲς, οἱ δὲ κάμμορον, οἱ δὲ θηλυφόνον, οἱ δὲ μυοκτόνον, οἱ δὲ θηροφόνον. Eam vero θηλυφόνου nomenclationem accepit, quod tactis genitalibus feminei sexus animalium eodem die inferat mortem, inquit Nicandri scholiastes. Hard. — *Thelyphonon.* Est Ranunculus cyclaminis folio, asphodeli radice, major. Tournef. Aconitum Pardalianches primum, seu Thora major. C. Bauh. Brotier. — *Thelyphonon.* Nobis est *Doronicum scorpioides* Willd. (*Syngenes. superfl.* gen. 1862 Pers. *Corymbif.* Juss.), affine *Doron. Pardalianchi*, sive Offic. Habitat in montosis silvaticis. Conf. Theophrast. Histor. lib. IX, cap. 19; Columm. Ecphr. lib. II, cap. 18, pag. 36; Sprengel. Hist. Rei herbar. lib. I, cap. 102. Ed.

2. *Propter similitudinem radicis.* Plinius, lib. XXVII, cap. 2 : « Radix incurvatur paulum, scorpionis modo : quare et scorpion aliqui appellavere. » Dioscor. loc. cit. Ῥίζα ὁμοία σκορπίου οὐρᾷ, etc. Sic et Theophrast. lib. IX, cap. 14. Hard.

3. *Cujus tactu moriuntur.* Non eo tactu mori, sed resolutas torpescere ait serpentes, Dioscorid. loc. citat. ellebori contra tactu excitari : Τούτου τὴν ῥίζαν φασὶ προσαχθεῖσαν σκορπίῳ, παραλύειν αὐτόν. Διεγείρεσθαι δὲ πάλιν, ἐλλεβόρου προστεθέντος. H. — *Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat*, etc. Theophrast. loc. cit. Hard.

scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reviviscere aiunt. Thelyphonon[4] omnem quadrupedem necat[5], imposita verendis radice : folio quidem intra eumdem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus adversatur et vettonicæ succus[6], ac plantaginis.

LXXVI. Sunt et ranis venena, rubetis maxime; vidi- 1
musque Psyllos in certamine patinis candefactas admittentes[1], ocyore etiam quam aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion[2] in vino pota. Aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus parvis, radicibus multis, nervosis, bene olentibus[3].

LXXVII. Item alisma, quam alii damasonion[1], alii 1

4. *Thelyphonon.* Dioscorid. rursus loc. cit. Hard.

5. *Omnem quadrupedem necat.* Feminam, atque adeo mulieres. Idem de Aride, lib. XXIV, cap. 16. Dalec. — De Doronici radice gravis exstitit inter botanicos quæstio, utrum sit venenum, an alexipharmacum; dum alii huic sententiæ assentirentur, illi alii. Rationum momenta ad hanc rejiciendam radicem plerique petunt ab experimentis, tum in canibus, tum in homine tentatis. Cortusus enim Matthiolum monuit, facto a se pluries periculo, exstingui facile canes, qui hasce radices devorarant, adeo nocivum ac præsens inest venenum : quod Matth. ipse deinde, et Gesn. experimentum in se ipso facere ausus, verum esse comprobaverunt. Conf. Geoff. Mat. medic. tom. II, p. 54, 55. Ed.

6. *Et vettonicæ succus.* Dioscorid. lib. IV, cap. 1. Hard.

LXXVI. 1. *Admittentes*, etc. Objicientes se earum morsibus. Hard.

2. *Auxiliatur eis phrynion.* Φρύνιον a rubetis nomen habet, quas φρύνους vocant, quod adversus eas auxilio sit. Herbariis incognita : neque existimatur a nobis eadem esse cum ea quæ iisdem quidem nominibus, sed facie longe dispari describitur a Plinio, XXVII, 97. H. — Ποτήριον, Ἴωνες δὲ νευράδα, Dioscorid. lib. III, cap. 17, nobis est *Astragalus Poterium* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Lusitaniæ, Bæticæ, et Orientis siccis locis. Conf. Lobel. Hist. 492; Clus. Hist. lib. I, cap. 108. Plantam eamdem tractare Noster videtur, lib. XXVII, c. 97: « Poterion, aut phrynion, vel neurada, etc. » sed luculentiori descriptione, tota fere ex Dioscoride desumpta loc. cit. Ed.

3. *Bene olentibus.* Fructus quidem bene olet, non radix. Dal.

LXXVII. 1. *Alisma, quam alii damasonion*, etc. Diosc. III, 169 :

lyron appellant. Folia erant plantaginis[2], nisi angustiora essent, et magis laciniosa, convexaque in terram, alias etiam venosa similiter, caule simplici et tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus ejusdem in silvis, nigrius, majoribus foliis. Usus in radice[3] utriusque adversus ranas et lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu. Lepori[4] marino adversatur et cyclaminos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus[5]. Plantago ad omnes bestiarum morsus[6] pota atque illita prodest. Vettonica[7] ex mero vetere[8].

1 LXXVIII. Peristereos[1] vocatur, caule alto, foliato,

Ἄλισμα, οἱ δὲ ἀλκέαν, οἱ δὲ δαμασώνιον, οἱ δὲ ἄκυρον, οἱ δὲ λύρον καλοῦσι. Plantago est aquatica humilis, angustifolia dicta a Lobelio, et ab eodem delineata in Obss. p. 160; visa a nobis in horto Regio. Hard. — *Alisma, quam alii damasonium.* Est plantago aquatica stellata, C. Bauh. Brot. — *Alisma.* Nobis eodem nomine *Alisma parnassifolia* (*Hexand. polygyn.* gen. 899 Pers. *Junc.* Juss.). Nascitur in paludibus. Ob folia angustiora et flores albos, Dioscorideam speciem huc potius quam ad *Alism. Plantaginem* aut aliam pertinere credit Sprengel. Nec aliud est δαμασώνιον Galen. Antid. I, 433, quanquam semipedem altum illud tantummodo prædicat. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 171. Ed.

2. *Folia erant plantaginis.* Totidem verbis Dioscorid. l. c. et post Dioscor. Oribas. XI, p. 188. H.

3. *Usus in radice.* Et hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

4. *Lepori.* Dioscor. II, 194. H.

5. *Cynorrhodum, de quo diximus.* Nempe cap. 6. Hard.

6. *Ad omnes bestiarum morsus.* Hæc Plin. Val. ad verbum, III, 50. Vide et Apul. cap. 1, de plantagine, tit. 7 : « Ad morsum serpentis. » Titul. 8 : « Ad scorpionis ictum. » Et tit. 23 : « Ad morsum rabidi canis. » Hard.

7. *Vettonica.* Ant. Musa lib. de Vettonica, tit. 42 : « Ad serpentium morsus : Vettonicæ drachmas tres in vini heminis tribus diluito, et potui dato... Item illinito super vulnus... » Et tit. 43 : « Ad rabidi canis morsum : Vettonica contusa morsui imponatur. » Hard.

8. *Vetere.* Sic et Chiffl. Gronov. et Al. *veteri.* Ed.

LXXVIII. 1. *Peristereos vocatur, caule alto*, etc. Latino ore ac sono dixit, quam Græci περιστερεῶνα, a recto περιςερεὼν, vocant. A Diosc. totidem fere verbis describitur IV, 60 : Περιςερεὼν φύεται ἐν ἐνύδροις τόποις. Δοκεῖ δὲ ὠνομάσθαι ἐκ τοῦ τὰς περιςερὰς ἡδέως διατρίβειν ἐν αὐτῇ.

cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, unde et nomen. Hanc habentes negant latrari a canibus.

LXXIX. Proxima ab his[1] malis venena sunt, quæ sibi- 1
metipsi homines excogitant. Contra hæc omnia magicasque artes erit primum illud Homericum moly[2], dein Mithridation[3], et scordotis, et centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per alvum Vettonicæ semen in mulso aut passo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis IV. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui[4] quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto[5] veneno aristolochia subvenit eadem mensura, qua contra serpentes[6] : quinquefolii[7] succus : Agaricum[8], postquam vomuerint, denarii pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus.

LXXX. Antirrhinon[1] vocatur, sive anarrhinon, sive 1

Verbenacæ genus istud est quod supinum dicitur : quum alterum, quod Græcis ἱερὰ βοτάνη, rectum Aetius vocet, I, p. 41. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. IV, p. 46. Visa a nobis in horto Regio. H.— Περιστερεὼν Diosc. loc. laud. nobis est *Verbena officinalis*, de qua jam supra egimus. Sic dicta quibusdam, quod circa eam herbam columbæ libenter versari soleant, ut certe Dioscoridi et Galeno placuit; aliis, quod iisdem jucunda esca sit, ut Apuleio; vel quod iisdem familiaris, ut Nostro; Rondeletio autem, quod circa columbaria frequentissime reperiatur, etc. Ed.

LXXIX. 1. *Proxima ab his*. Brot. ex Reg. cod. 2 et edit. princ. *proxima his*. Ed.

2. *Moly*. Nobis *Allium nigrum*, de qua vid. supra cap. 8. Ed.

3. *Mithridation*. Cf. cap. 26. Ed.

4. *Iis qui*. Diosc. IV, 1. Hard.

5. *Poto*. Diosc. III, 6. Hard.

6. *Qua contra serpentes*. Hoc est, radicis drachma in vini hemina sæpius bibita, ut dictum cap. 55. H.

7. *Quinquefolii*. Teneræ radicis succus : ὁ χυλὸς τῆς ῥίζης ἁπαλῆς, Diosc. IV, 42. Hard.

8. *Agaricum*. Id esse venenis pro antidoto, denarii seu drachmæ unius pondere cum diluta vini potione sumptum, scribit Dioscorid. III, 1. Hard.

LXXX. 1. *Antirrhinon*. Dioscor. IV, 133 : Ἀντίῤῥινον, οἱ δὲ ἀνάῤῥινον, ἔνιοι δὲ καὶ ταύτην λυχνίδα ἀγρίαν. Apul. cap. LXXXVI : « Græci cynocephalion dicunt, alii antirrhinon, alii anarrhinon, prophetæ (hoc est, magi), osireostaphen, Itali canis cerebrum, etc. » Pingitur a Lobelio in Obss. pag. 221. Vix assentior Anguillaræ, antirrhinon Dioscori-

lychnis agria, similis lino[2], radice[3] nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium[4]. Et hoc perunctos[5] venustiores fieri, nec ullo malo medicamento lædi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur magi.

1 LXXXI. Similiter ea[1], quam eupleam vocant, tradunt-

dis a Theophrasteo sive Pliniano distinguenti, Part. XIV, pag. 288. Hard. — Ἀντίῤῥινον Dioscorid. loc. laud. nobis eodem nomine est *Antirrhinum purpureum* (*Didynam. angiosp.* gen. 1463 Pers. *Scrophular.* Juss.). Habitat in Italia. Theophrastea autem species, Histor. Plant. IX, 21, Sprengelio judice, est *Antirrhinum majus ;* nostris vulgo, *mufle de veau.* Sed corruptus græco auctori locus dum ἀπαρίνῃ simile dicitur; bene tamen, fructus μόσχου ῥίνας habere. Conf. Histor. Rei herb. tom. I, p. 96. Ed.

2. *Similis lino.* Vel ut Theophr. ἀπαρίνῃ, cujus folia quoque lini similia. Hard.

3. *Radice nulla.* Apud Theophr. Histor. lib. IX, cap. 21, legitur, ῥίζα δ' οὐχ ὕπεστιν. Alii ῥίζα δὲ μικρὰ ὕπεστιν. Gaza, « Radix nulla vel minima subest, » quasi legendum putasset, ῥίζα δ' ἥκιστα, quod probo. Dal.

4. *Semine vituli narium.* Theophrast. loc. cit. Ὁ δὲ καρπὸς ὥσπερ μόσχου ῥίνας ἔχει. Sic etiam Diosc. et Galen. de Fac. simpl. med. VI. H.

5. *Et hoc perunctos*, etc. Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit. post Theophr. Hist. IX, 21. Hard.

LXXXI. 1. *Similiter ea*, etc. Εὔπλοιαν Plinius si corruptus locus non est, pro εὐκλείαν legit. Est autem εὔπλοια felix et prospera navigatio. Homerus Iliad. IX: Εἰ δέ κεν εὐπλοίην δώῃ κλυτὸς Ἐννοσίγαιος, Ἤματί κεν τριτάτῳ Φθίην ἐρίβωλον ἱκοίμην, de quibus Homeri verbis Victorius, VI, cap. 9, et Muret. Var. cap. LXIX. Dal. — *Similiter ea, quam eupleam.* In herbarum hæc magicarum censu habenda est. Sic libri omnes, etiam manu exarati, Reg. 1, Colb. Chiffl. etc. tum hoc loco, tum vero in Indice. Reg. 2, *eupiliam.* In libris quibusdam *eucleiam* legi monet Dalecampius. Arripuit hoc avide Salmasius in præf. in Plinium, ne calumniandi Plinio locum ullum prætermitteret. Is igitur *eucliam* scripsisse hunc asseveranter affirmat: adeoque stipitem ac fungum fuisse, ut ex his Theophrasti verbis eucliam herbam commentus sit, quæ nihil aliud significant, quam opinione magorum, prodesse ad εὔκλειαν, hoc est, ad commendationem famæ sibi conciliandam. Καὶ τὰ περὶ τῆς εὐκλείας, inquit, Hist. IX, 21, καὶ εὐδοξίας ὁμοίως καὶ μᾶλλον, εὔκλειαν γάρ φασιν ἀεὶ ποιεῖν τὸ ἀντίῤῥινον καλούμενον. Tantam vero supinitatem, quantam affingit Plinio, ne Salmasio quidem inesse, vel ipse putarem. Et benignioris animi, et ingenii cautioris esse videtur, de magica incognitaque nobis herba sermonem hoc loco institutum suspicari, quam redarguendi studio vetustum scriptorem alias, ut vidimus, perdiligentem, temere lacessere. H. — *Similiter ea, quam eupliam* (sic Brot.) *vocant.* Hæc sunt omittenda.

que ea perunctos commendatioris esse famæ. Artemisiam quoque secum habentibus[2] negant nocere mala medicamenta, bestiamve ullam, ne solem quidem. Bibitur et hæc ex vino adversus opium. Alligata privatim potens traditur, potave, adversus ranas.

LXXXII. Pericarpum[1] bulbi genus est. Duæ ejus spe- 1
cies : cortice rubro alterum[2], alterum nigro papaveri simile[3]. Sed vis major quam priori : utrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur; contra quam et thus, et panaces, Chironium præcipue. Hoc et contra fungos[4].

LXXXIII. (xi.) Verum et generatim membratimque sin- 1
gulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi a capite.

Aliter Plinius gravissimum in errorem incidit Quum enim Theophrastus, Hist. Plant. XI, 21, dixerit antirrhinon conferre ad famæ commendationem, περὶ τῆς εὐκλείας καὶ εὐδοξίας : *eupliam*, vel potius *euclian*, pro planta accepit Plinius. Forte tamen scripserat : « et hoc perunctos venustiores fieri, nec ullo malo medicamento... arbitrantur magi : tradunt quoque eo perunctos commendatioris, etc. Brot.

2. *Artemisiam quoque secum habentibus*. Apul. c. x, tit. 1 : « Ad iter faciendum : Herbam artemisiam monoclonon si quis iter faciens secum in manu portaverit, non sentiet itineris laborem. Fugat et dæmonia in domo posita, et prohibet mala medicamenta, et avertit oculos malorum hominum, » hoc est, visus effascinationem. Hard.

LXXXII. 1. *Pericarpum*. Pericarpum id dicitur, quod fructus undique caulem cingat et ambiat. Dal. — *Pericarpum*. Brot. est Hyacinthus comosus, major, purpureus, C. Bauh. *Hyacinthum comosum* Linn. (*Hexand. monogyn.* gen. 828 Pers. *Asphodel.* Juss.) quibusdam eumdem videri cum τῷ βολβῷ ἐδωδίμῳ, bulbo esculento Dioscor. II, 200, testatur Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 169. Ed.

2. *Cortice rubro alterum*. Pancratium officinarum. Dal. — *Cortice rubro*. Est Hyacinthus ramosus, cæruleus, major, C. Bauh. Brot.

3. *Nigro papaveri simile*. Meo judicio, vomitorium, radicis nigro cortice. Diosc. Dalec. — Bulbus vomitorius Diosc. II, 201, nobis, Sprengelio auctore, est *Pancratium illyricum* (*Hexand. monog.* gen. 781 Pers. *Narciss.* Juss.), de quo jam alias dictum. Habitat in maritimis Galliæ, etc. Possit etiam ad *Narcissum orientalem* (gen. 780 Pers.) commode referri. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 168. Ed.

4. *Hoc et contra fungos*. Valet et panaces chironium contra venenatos fungos. Hard.

Alopecias[1] emendat nymphææ et cicutæ radix, si una tritæ illinantur. Polythrix distat a callitriche[2], quod juncos albos habet[3], et folia plura, majoraque. Frutice quoque major est : defluentem[4] capillum confirmat et densat.

LXXXIV. Item lingulaca[1] circa fontes nascens, cujus radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, ut ejus sit suis quæ numquam peperit. Sol deinde plurimum[2] confert illitæ. Similis usus est cyclamini[3] radicis. Porriginem veratri radix[4] tollit in oleo de-

LXXXIII. 1. *Alopecias.* Ἀλωπεκίαι, vel ἀλωπέκιαι, defluvia capillorum. In MSS. Regg. et Chifflet. « nymphææ lacitæ radix. » Dioscor. III, 148, nymphæam cum pica impositam alopeciis mederi scribit : hoc tantum : Ἀλωπεκίας τε σὺν πίσσῃ ἐπιθεῖσα ἰᾶται. Hic aliis lampadem trado. HARD. — *Nymphææ et cicutæ.* Brot. *Nymphææ et heracliæ.* In edit. princ. *nymphææ lacitæ.* In Indice est *Nymphæa heraclia*, de qua conf. lib. XXVI, cap. 28. ED.

2. *Polytricha distat a callitricha* (sic libb. ante Hard. editt.) Lege : « Polythrix distat a callitriche quod juncos albos habet, etc. » Sic adiantum proprie πολύτριχον. Trichomanes autem καλλίτριχον. SALM. — *Polythrix.* Plinius ipse, XXII, 30 : « Id quod majus est, polytrichon... vocant. » HARD. — *Polythrix... callitriche.* Nobis *Adiantum Capillus* et *Asplenium Trichomanes* : utrumque ex *Cryptog.* Linn. et *Filicum* ordine Juss. De his vid. quæ diximus sup. lib. XXII, c. 30. ED.

3. *Quod juncos albos habet.* Recte id quidem. Sed et alibi haud minus commode ramulos vocat : Diosc. IV, 136, καυλία appellantur, et ῥαβδία. HARD.

4. *Defluentem capillum confirmat.* Diosc. Εὐπορ. I, 96 : Τὰς δὲ ῥεούσας τρίχας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἵστησι... πολύτριχον ἑψήσας ἐν οἴνῳ μέλανι, etc. Theod. Pr. I, 3 : « de crementis capillorum... Polytrichi herbæ radicis pondo duo, florum ejus pondo duo, etc. » HARD.

LXXXIV. 1. *Item lingulaca.* De hac antea Plinius lib. XXIV, c. 14 : « Lingua herba nascitur circa fontes, etc. » Pingitur a Dalecampio Hist. Plant. IX, p. 1037. HARD.

2. *Sol..... plurimum confert.* Si herbæ illitæ sol superveniat. HARD.

3. *Similis usus est cyclamini.* Dioscor. II, 194. At Marcell. Emp. cap. IV, pro suillo adipe, fel scrophæ, paululumque sulphuris adsciscit. HARD.

4. *Veratri radix.* Verare, vera dicere. Ennius, « ... satin' vates verant ætate in agunda. » Inde verator et veratrix. Apud Sueton. in Vitellio, *veraculus*, pro quo legitur perperam vernaculus : « Nullis tamen infestior, quam veraculis, inquit, et mathematicis. » Alii legunt, *vericolis*, qua forma Juvenal. *cœlicolas* Judæos appellat, qui « Nil præter nubes et cæli numen adorant. » Et quoniam veratores

cocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur[5] panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, et iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei usu[6]. Medetur et daucum. Purgat autem cyclaminos[7] cum melle in nares addita: et hulcera capitis sanat illita. Medetur et peristereos[8].

LXXXV. Cacalia sive leontice[1] vocatur, semen margaritis minutis simile[2], dependens inter folia grandia, in montibus fere. Hujus grana quindecim[3] in oleo macerantur, atque ita adverso capillo caput ungitur. 1

LXXXVI. Fit et ex callitriche[1] sternutamentum. Folia 1

pro insanis habuerunt, veratrum inde dictum quod insaniam et amentiam curet. Scal.

5. *Capitis dolori medetur.* Plin. Val. I, 1. Hard.

6. *Comitante balinei usu.* Sic etiam ad ischiadicorum sanationem cum iberide balinei usum adsciscit Dioscor. I, 188, et Galenus ex Democrate κατὰ τόπ. X, 2, p. 636. H.

7. *Purgat autem cyclaminos.* Marc. Emp. cap. v, p. 44. Hard.

8. *Medetur et peristereos.* Nempe dolori capitis, ut panacis radix daucumque. Theodor. Prisc. II, p. 2, cap. 1: « De querelis capitis, si caulis veluti incertis caput doluerit... Peristereon herba oleo infusa medetur. » Hard.

LXXXV. 1. *Cacalia sive leontice.* Dioscor. IV, 123: Κακαλία, οἱ δὲ λεοντικὴν, φύλλα φέρει λευκά, εὐμεγέθη... ἐν ὄρεσι δὲ φύεται. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. V, p. 115, qualem in horto Regio vidimus, gemina facie. In Illyrico et Græcia nasci tradit Anguillara, Part. XIV, p. 286. H. — *Cacalia*, etc. Diosc. loc. laud. φύλλα φέρει λευκὰ, εὐμεγέθη· καυλὸς δὲ ἐξ αὐτῶν μέσος ὀρθὸς, etc. « Folia profert candida, prægrandia: e quorum medio caulis emicat rectus, etc. » Nobis *Buplevrum longifolium* (*Pentand. digyn.* gen. 678 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Germania, in monte Jura Helvetiæ, Thuringia, etc. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 164. Ed.

2. *Margaritis minutis simile.* Aliter hæc Plinius recitat quam Dioscor. loc. laud. Dalec.

3. *Hujus grana quindecim.* Ad extendendam cutem in facie, et a rugis vindicandam, hæc grana Dioscorides adhibet loc. cit. Hard.

LXXXVI. 1. *Fit et ex callitriche*, etc. Hæc omnia de trichomane Dioscorides, præsertim saporis fervorem. Fortassis Plinius ut aliquando δριμὺ vertit acerbum, sic στρυφνὸν acre et fervens reddidit inconsiderate. Genus tenuissimum nasturtii aquatici esse volunt, nascentis in humidis et umbrosis sepibus. Dalec. — *Callitriche.* Callithrix idem quod trichomanes, de quo XXVII, 111. H. — *Callitriche.* Nobis *Adiantum Trichomanes.* Conf. sup. cap. 83, et lib. XXII, cap. 30. Ed.

sunt lenticulæ[2] : caules junci tenuis similes: radice minima. Nascitur in opacis et humidis, gustatu fervens.

1 LXXXVII. Hyssopum[1] in oleo contritum phthiriasi resistit, et prurigini in capite. Est autem optimum[2] Cilicium e Tauro monte, dein Pamphylium, ac Smyrnæum: stomacho contrarium. Purgat[3] cum fico sumptum per inferna: cum melle, vomitionibus. Putant et[4] serpentium ictibus adversari, tritum cum melle et sale, et cumino.

1 LXXXVIII. Lonchitis[1] non, ut plerique existimaverunt, eadem est quæ xiphion, aut phasganion, quanquam

2. *Folia sunt lenticulæ: caules junci tenuis similes*. Sic ex MSS. post Pintianum Hard. « lenticulæ similia; caules juncis tenuissimis. » Gron. et Al. Ed.

LXXXVII. 1. *Hyssopum*. Plin. Valer. I, 4, ad verbum. Hodiernis herbariis incognitum. Nam quæ hyssopi nomine in officinis venit, appellationem tantum cum hyssopo Veterum communem habet, formam non habet. Vide Dodonæum, p. 286. Certe Dioscor. IV, 55, in chrysocome describenda, comam gerere hanc ait, specie corymborum, hyssopo simili, ἔχει κόμην κορυμβοειδῆ, ὁμοίαν ὑσσώπῳ. Quæ nota abest ab hyssopo nostro vulgari. Plin. XXVI, 70, 76, baccas hyssopo tribuit: nullæ sunt nostro. H. — *Hyssopum*. Hyssopum, quod hic memorat Plinius et infra lib. XXVI, cap. 70 et 76, non est nostra hyssopus, *l'hyssope;* sed videtur esse Hyssopus Græcorum, Prosp. Alpin. seu Clinopodium Creticum, fruticosum, foliis lanceolatis, Tournefort. Brot. — *Hyssopum*. Ὕσσωπος Hippocrat. de Morb. III, 490; ὕσσωπος ὀρεινὴ, montanum genus, Diosc. III, 30, Sprengelio idem est ac *Teucrium Pseudo-Hyssopus* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in montibus aridis, apricis Italiæ, Cretæ, etc. Conf. Columm. Ecphr. I, 14, p. 67. Hyssopum vero hortense, κηπευτὴ Dioscor. ibid. nobis est *Hyssopus officinalis* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1376 Pers. *Labiat.* Juss.); in ruderatis nascitur et montosis; colitur in hortis. Conf. Hist. Rei herb. t. I, p. 179. Ed.

2. *Est autem optimum Cilicium*. Diosc. item loc. cit. ἀρίστη δὲ ἐστιν ἡ ἐν Κιλικίᾳ γεννωμένη. Hard.

3. *Purgat*. Diosc. l. c. Hard.

4. *Putant et serpentium*, etc. Nicand. in Ther. p. 63. Plin. Valer. III, 57: « Serpentium morsibus... hyssopi semen bibitur. » Hard.

LXXXVIII. 1. *Lonchitis*. Videtur esse iris tuberosa Dodon. p. 249. Lonchites Dioscoridis prior, Lobelio in Obss. p. 51. H. — *Lonchitis*. Quum Plinius lonchitin a xiphio et phasganio distinguat, lonchitis multis videtur esse Iris tuberosa, folioso anguloso, C. Bauh. Radices tamen hæc iris prælongas non habet. Brot. — Λογχῖτις Diosc. III, 161, ubi iisdem fere verbis, sed

cuspidi similis semine[2]. Habet enim folia porri[3], rubentia ad radicem, et plura, quam in caule, capitula, personis comicis similia, parvam exserentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur[4] in sitientibus.

LXXXIX. E diverso[1] xiphion, et phasganion in humidis : quum primum exit, gladii præbet speciem, caule duum cubitorum, radicis ad nucis avellanæ figuram fimbriatæ[2], quam effodi ante messes oportet, siccari in um- I

fusius describitur; nobis est *Serapias Lingua* (*Gynand. diand.* gen. 1990 Pers. *Orchid.* Juss.). Habitat in montium nemorosis. Hanc plantam omnes rei botanicæ scriptores ignorant, præter Cæsalpinium, qui in montibus Etruriæ eam invenit, et ad Dioscoridis lonchitida sagacissime retulit, X, 21. Conf. Column. Ecphras. I, 148, t. 322, ubi tamen folia nimis angusta pinguntur. Bauh. Hist. II, 766; Morison. III, XII, t. 14, f. 21. Irin tuberosam huc ipse trahit Sibthorpius, sed non respexit γλωσσάριον λευκὸν ἀπὸ τοῦ χάσματος, nempe ad parvam veluti linguam, ex hiatu corollæ exsertam. Neque semina in hac iride sunt ὅμοια λόγχῃ, lanceæ cuspidi similia; immo nec in nostra serapiade. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 189. Ed.

2. *Quanquam cuspidi similis semine.* Semen triangulare et lanceæ cuspidi simile, τὸ σπέρμα δὲ ὅμοιον λόγχῃ, τρίγωνον ἐν προκαρπίοις. Dioscor. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 204. Hard.

3. *Habet enim folia porri.* Apud Dioscoridem legendum : Λογχῖτις φύλλα ἔχει πράσῳ κάρτα ὅμοια, πλατύτερα δὲ καὶ ὑπέρυθρα, πλεκτά, non πλεῖστα. Sunt enim, ut in arundine, polygonato, et porro, circa caulem in orbem advoluta, sed numero pauca : quod etiam monstrant hæc quæ sequuntur verba, ἔχει δὲ καὶ περὶ τὸν καυλὸν ὀλίγα. Dal. — *Habet.* Totidem verbis Dioscor. III, 161 : Λογχῖτις φύλλα ἔχει πράσῳ κάρτα ὅμοια, πλατύτερα δὲ καὶ ὑπέρυθρα πλεῖστα, πρὸς τὴν ῥίζαν περικλώμενα ὡς ἐπὶ τὴν γῆν. Ἔχει δὲ καὶ περὶ τὸν καυλὸν ὀλίγα· ἐφ' οὗ ἄνθη ὅμοια πιλίσκοις, τῷ τύπῳ δὲ κωμικοῖς προσωπείοις κεχηνόσι, etc. Ex quo interpres Oribasii, XI, f. 204 : « Lonchitis folia habet porri, sed latiora, subrubra, plurima, ad radicem circumfracta, ut ad terram procumbentia : pauca etiam habet in caule, in quo flores sunt pileolis similes, more comicarum personarum hiantes, etc. » Brevius Apuleius c. LVI, quem consule. Hard.

4. *Nascitur in sitientibus.* Diosc. loc. cit. Φύεται ἐν τραχέσι καὶ ἀνίκμοις τόποις. Hard.

LXXXIX. 1. *E diverso xiphion.* Diosc. IV, 20 : Ξίφιον, οἱ δὲ φάσγανον, οἱ δὲ μαχαιρώνιον καλοῦσι, διὰ τὸ τοῦ φύλλου σχῆμα... φύεται δὲ μάλιστα ἐν ἀρούραις. Hard. — *Xiphion*, etc. Nobis *Gladiolus communis*, de quo jam sæpius actum. Conf. lib. XXI, cap. 67; Theophr. Hist. Plant. VI, 7, et VII, 11. Hard.

2. *Fimbriatæ.* Plures fibras, seu

bra. Superior pars ejus cum thure trita, æquo pondere admixto vino, ossa fracta e capite[3] extrahit; aut si quid in corpore suppurat, vel si calcata sunt ossa serpentis[4]:
2 eadem contra venena efficax. Caput in dolore[5] veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritoque ungi convenit: peucedano[6] ex oleo, vel rosaceo, et aceto. Tepidum hoc prodest[7] et doloribus, qui plerumque ex dimidia parte capitis sentiuntur, et vertigini. Perungunt et radice ejus sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est.

1 XC. Psyllion[1], alii cynoides, alii crystallion, alii sicelicon[2], alii cynomyiam appellant, radice tenui, supervacua, sarmentosum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti[3] non dissimilibus, semine autem pulici, unde et no-

radiculas, seu capillamenta habentis, quæ e radice orbiculata, ut in cæpis, aliisque pendent. Theophr. VII, 11. Hard.

3. *Ossa fracta e capite extrahit.* Sic etiam spicula et aculeos e corpore extrahit, teste Diosc. loc. cit. Δύναται δὲ ἡ ἄνωθεν ῥίζα καταπλασσομένη μετ' οἴνου καὶ λιβανωτοῦ, ἀκίδας καὶ σκόλοπας ἐπισπᾶσθαι. « Superior radix cum vino et thure spicula et aculeos e corpore extrahit. » Diximus de hac radice lib. XXVI, 28. Hard.

4. *Serpentis.* Legend. *carpentis*, « si agitati currus pondere obtrita sint ossa. » Dal.

5. *Caput in dolore.* Plin. Valer. lib. I, cap. 1. Hard.

6. *Peucedano.* Plin. Val. loc. cit. Marc. Emp. cap. 11, pag. 39, et Diosc. III, 92. Hard.

7. *Tepidum hoc prodest et*, etc. Marc. Emp. loc. cit. Hard.

XC. 1. *Psyllion.* Diosc. in Noth. p. 467 : Ψύλλιον... οἱ δὲ κυνοκεφάλιον, οἱ δὲ κρυστάλλιον, οἱ δὲ κυνόμυια, οἱ δὲ Σικελιωτικόν... Ῥωμαῖοι δὲ... ἕρβα πουλικαρία. Plinius Σικελικὸν, quod idem est ac Siculum, ex alio scriptore repræsentat. Non videtur illud esse quod a Lobelio pingitur in Obss. p. 239, vulgoque dicitur, *l'herbe aux puces*. Nam neque sarmenta huic ulla, nec fabæ grana, nec folia canino capiti similia adsunt. Anguillara, Part. XIV, p. 269, existimat nihil psyllion discrepare a tithymalo πιτυούσῃ. Hard. — *Psyllion.* Πιτυοῦσα nobis *Euphorbia Pityusa*, de qua alias. Psyllion Plinianum Broterio est Psyllium majus, supinum, C. Bauhin. Nobis vero Psyllium majus, erectum, C. Bauh. Pin. 191, sive Psyllium Officinarum : quod nunc dicitur *Plantago Psyllium* (*Tetrand. monog.* gen. 296 Pers. *Plantagin.* Juss.). Habitat in australi Europa, inter segetes. Ed.

2. *Sicelicon.* Gron. et Al. ante Hard. *sicelion.* Ed.

3. *Canino capiti.* Coronopo. Dioscor. Plinius fortassis legit, κυνο-

men[4]: hoc in baccis, ipsa herba in vineis[5] invenitur. Vis ei ad refrigerandum[6] et discutiendum ingens. Semen in usu. Fronti imponitur[7] in dolore et temporibus, ex aceto et rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur[8] acetabuli men- 2
sura sextario aquæ; densat se ac contrahit: tunc terere, et crassitudinem[9] illinire oportet cuicumque dolori, et collectioni, inflammationique. Et vulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa[10], et in alia quidem parte corporis, sed maxime capite: similiter plistolochia. Thysselium est[11] non dissimile apio. Hujus radix commanducata purgat capitis pituitas.

XCI. (xii.) Oculorum aciem centaurio majore putant 1
adjuvari, si addita aqua foveantur[1]. Succo vero minoris

Orpheus in Argonauticis ψύλλιον ἀειδὲς vocat, tanquam herbam turpem et deformem aspectu. Dal.

4. *Unde et nomen.* Nam ψύλλα pulicem apud Græcos sonat. H.

5. *Ipsa herba in vineis.* Dioscor. ἐν ἀρούραις, in arvis, IV, 70. Hard.

6. *Vis ei ad refrigerandum.* Diosc. loc. cit. Hard.

7. *Fronti imponitur*, etc. Diosc. loc. cit. et Εὐπ. I, 1. Hard.

8. *Ad cætera illinitur*, etc. Diosc. l. c. Δεῖ δὲ ὀξυβάφου πλῆθος λειαίνοντας βρέχειν ἐν δυσὶν ὕδατος κοτύλαις· καὶ ὅταν παγῇ τὸ ὕδωρ, ἐπιπλάττειν. « Acetabuli mensuram tritam in duabus aquæ heminis macerari oportet: ac ubi sese aqua densaverit, lentoremque contraxerit, illini. » Hard. — *Densat se ac contrahit.* Gron. et Al. ante Hard. « densat ac contrahit. » Ed.

9. *Crassitudinem.* Aquam quæ concrevit. Dioscorid. vulgo mucilaginem. Dalec. — *Crassitudinem.* Id quod in fundo subsedit. Hard.

10. *Fracta extrahens ossa.* Et ossium squamas, et aculeos, ac spicula extrahere dicitur a Diosc. III, 6. Vide et Theophr. Histor. IX, 13. Theod. Prisc. I, 23: « Aristolochiæ pulvis patefacto vulneri imponendus est, et velocius exsiliet telum, aut aliud quod diu latuerit. »

11. *Thysselium est*, etc. Eam describit Dodonæus lib. VI, c. 46, nomine hydroselini. Dalec. — *Thysselium.* In MSS. *Thryselliun.* Forte, *Thryselinum*, quasi a θρύον, quod herbam palustrem, et σέλινον, quod apium sonat. Est enim apium silvestre, in uliginosis humidisque locis nascens, delineatum a Dodonæo, p. 687. Hard.—*Thysselium.* Est Apium silvestre, lacteo succo turgens, C. Bauh. Broterio, qui ex MS. Reg. et edit. princ. *Rhyssellium* reposuit. Ed.

XCI. 1. *Si addita aqua foveantur.* Alium modum adhibendæ centaureæ majoris contra caliginem oculorum, vide apud Marcell. Emp. cap. viii, pag. 61, et Plin. Valer. lib. I, cap. 18. Hard.

cum melle[2], culices, nubeculas[3], obscuritatem discuti, ci-
catrices extenuari : albugines quidem etiam jumentorum
sideriti. Jam chelidonia[4] supra dictis omnibus mire mede-
tur. Panacis radicem cum polenta[5] epiphoris imponunt.
Hyoscyami semen bibunt obolo[6] tantumdem meconii ad-
2 jicientes, vinumque, ad epiphoras inhibendas. Adjungunt
et gentianæ succum[7], quem collyriis quoque acrioribus pro

2. *Succo vero minoris cum melle.* Diosc. III, 9 : Ὁ δὲ χυλὸς πρός τε τὰ ὀφθαλμικὰ εὔχρηστος. Sic Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 188 ; Apul. cap. XXXV, t. 2. HARD.

3. *Culices, nubeculas*, etc. Ita libri sane omnes : sed culex in oculo quid porro sit, alibi me legere non memini. *Caligines* scribi haud dubie sincerius fuerit, aut certe intelligi ; nam et Dioscor. III, 9, de centaurio minore : Ὁ δὲ χυλὸς, inquit, πρός τε τὰ ὀφθαλμικὰ εὔχρηστος, ἀποκαθαίρων τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις σὺν μέλιτι. « Succus oculorum medicamentis perquam utilis : quippe qui, quæ pupillis caliginem offundunt, una cum melle discutiat. » Et Apul. cap. XXXV, t. 2 : « Ad oculorum vitia : Herbæ centaureæ minoris succo oculos inunges : aciem oculorum extenuatam sanat : adjecto etiam melle mirifice proficit : caligantibus quoque oculis et claritas restituitur. » Et Marc. Emp. cap. VIII, p. 61 : « Centaureæ minoris succo oculi ex melle inuncti, caligine cito deposita, tenuissimam aciem resumunt. » H. — *Culices*. Visa suffusionis incipientis, quum ægri putant oculis muscas et culices obvolitare. DAL. — Brot. item *culices* videntur esse signa quædam apparentia, quæ ut muscæ, araneæ, aliave id genus oculis obversantur, et prævia fere sunt indicia mali nascentis, cui guttæ serenæ nomen Recentiores fecerunt, *goutte sereine*. ED.

4. *Chelidonia*. Apul. c. LXXIII, tit. 1 : « Ad caliginem oculorum, et scabredinem, et qui vulnera habet in oculis, et albuginem oculorum. » Marcell. Emp. cap. VIII, pag. 57 : « Chelidonia herba, inquit, in hirundinum stercore nascitur, quæ oculis plurimum suffragatur : maxime autem caliginem deterget, etc. » HARD.

5. *Panacis radicem cum polenta.* Succo, seu opopanace oculorum aciem excitari, si inungantur, scribit Diosc. III, 55. HARD. — *Radicem... imponunt.* Sic et Chifflet. « radix... imponitur » Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. ED.

6. *Hyoscyami semen bibunt obolo.* Diosc. IV, 69 : Τὸ δὲ σπέρμα... πρὸς ῥεῦμα ὀφθαλμῶν καὶ περιωδυνίας... ὅσον ὀβολὸν σὺν μήκωνος σπέρματι καὶ μελικράτῳ ποθέν. Meconium Plinio succus est papaveris, ut diximus XX, 76. Semen ipsum papaveris Dioscorides adhibet. H.

7. *Adjungunt et gentianæ succum.* Dioscor. III, 3, succum gentianæ laudat, ad oculorum inflammationes : misceri quoque collyriis acrioribus pro meconio jubet : Τὸ χύλισμα ὀφθαλμῶν ἐπίχρισμα φλεγμαινόν-

meconio miscent[8]. Facit claritatem[9] et euphorbium inunctis. Instillatur[10] plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, et si qua in oculis vitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur[11]. Peristereos[12] ex rosaceo, vel aceto. Ad hypochysin[13] et caliginem, cyclaminon in pastillos[14] diluunt. Peucedani succum, ut diximus[15], ad claritatem et caligines, cum meconio et rosaceo. Psyllion illitum fronti[16] epiphoras suspendit.

XCII. (XIII.) Anagallida aliqui[1] corchoron vocant. Duo 1
genera ejus[2] : mas flore phœniceo, femina cæruleo, non

τῶν. Μίγνυται δὲ καὶ εἰς τὰ δριμέα τῶν κολλυρίων τὸ χύλισμα ἀντὶ μηκωνίου. Hard.

8. *Pro meconio miscent.* Lege, « cum meconio. » Apud Dioscoridem quoque legendum, μετὰ μηκωνίου, non ἀντὶ μηκωνίου. Dal.

9. *Facit claritatem.* Plin. Val. I, 18, et Diosc. III, 96. Hard.

10. *Instillatur.* Marcell. Empir. cap. VIII, et Diosc. II, 153. Hard.

11. *Verbascum epiphoris imponitur.* Diosc. IV, 104. Hard.

12. *Peristereos.* Simili temperamento ad erysipelata Diosc. adhibet IV, 60. Hard.

13. *Ad hypochysin.* Dioscor. II, 194 : Καὶ πρὸς τοὺς ὑποκεχυμένους καὶ ἀμβλυωποῦντας ὀφθαλμοὺς ἐγχριόμενος ὁ χυλὸς σὺν μέλιτι ἁρμόζει. « Suffusis hebetioribusque oculis, oblitus cum melle succus prodest. » Ὑπόχυσις, sive ὑπόχυμα, suffusio oculorum est : hoc est, crassi humoris in cornea membrana juxta pupillam concretio. H. — *Hypochysin.* Hypochysis, suffusio, cataractave, est pupillæ obstructio, ab opaco aliquo interposito inducta, quæ visum semper minuit, nonnunquam extinguit. Brot.

14. *In pastillos.* Subintellige, digestum in pastillos. Hard.

15. *Ut diximus.* Cap. 70, ubi dilui resolvique peucedani succum admonuit amaris amygdalis, aut ruta. Hard.

16. *Psyllion illitum fronti.* Et vim inesse ei contra erysipelata efficacem scribit Dioscor. IV, 70. Hard. — *Illitum fronti.* Gronov. et Al. ante Hard. *illinitum fronti;* et sic etiam Broterius habet. Ed.

XCII. 1. *Anagallida aliqui*, etc. Diosc. in Noth. p. 449 : Ἀναγαλλὶς ἡ κοινή, οἱ δὲ κόρχορον. Hard. — *Corchoron vocant.* Aliud est corchorus, Alexandrinum olus, descriptum lib. XXI, cap. 32. Dal.

2. *Duo genera ejus.* Hæc totidem verbis Diosc. II, 209, et Orib. XI, pag. 189, 6; et lib. II de Virtut. simpl. pag. 53; ex MS. nostro : Ἀναγαλλὶς ἑκατέρα ἥ τε τὸ κυανοῦν ἄνθος ἔχουσα, καὶ τὸ φοινικοῦν. Gallis, *mouron*. Genus utrumque pingitur a Dodonæo, p. 32. Genera undecim in horto Regio vidimus. Hard. —

altiores palmo : frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra jacentibus : nascuntur in hortis et aquosis. Prior floret cærulea. Utriusque succus[3] oculorum caliginem discutit cum melle, et ex ictu cruorem, et argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat; et ideo hoc inunguntur ante, quibus paracentesis[4] fit. Jumento-
2 rum quoque oculis medentur. Succus caput purgat[5] per nares infusus, ita ut deinde vino colluatur. Bibitur et contra angues[6] succi drachma in vino. Mirum, quod pecora feminam vitant. At si decepta similitudine (flore enim tantum distant) degustavere, statim eam, quæ asyla[7] appellatur, in remedio quærunt : ea a nostris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effossuris, ante solis ortum,

Duo genera. Anagallis est, altera mas, phœniceo flore, C. Bauh. Pin. 252; altera femina, cæruleo vel albo flore, C. Bauh. ibid. Brot. — Nobis *Anagallis arvensis* Linn. (*Pentand. monogyn.* gen. 391 Pers. *Lysimach.* Juss.), quæ habitat in Europæ arvis : et *Anagallis cærulea* Schreber. Cum priore crescit, sed minus frequens. Utraque plantas inter cephalicas recensetur; sudorifera habetur et vulneraria : sed anagallis, flore phœniceo, seu mas Officin. potissimum in usu est ad hypocondriacos affectus, et infantium tormina. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 90 sq. Ed.

3. *Utriusque succus.* Totidem fere verbis Diosc. loc. cit. De mare, qui flore purpureo est, eadem Marc. Emp. prodidit cap. VIII, pag. 61. Hard.

4. *Paracentesis.* Ita vocatur a medicis curationis genus, quod punctione fit acu trajecto, ut in suffusione oculorum: fit autem ad latus pupillæ : ideo non κέντησις simpliciter, sed παρακέντησις vocatur. Adpunctio esset ad verbum, si quis præivisset. Hard. — Paracentesis fit, quum cataracta acu curatur; *opération de la cataracte.* Brot.

5. *Succus caput purgat,* etc. Dioscor. loc. cit. et Galen. de Facult. simpl. med. VI, 39, p. 156. H.

6. *Bibitur et contra angues.* Diosc. loco citato. Hard. — *Bibitur et contra angues.* Anagallidis succus, aut decoctum ex aqua, vel vino, hulcera mundificat et sanat; mediturque serpentium et viperarum ictibus et canis rabidi morsui, si bibatur, aut si ex eodem vulnera colluantur et herba contusa imponatur, etc. Cf. Geoffr. loc. sup. laud. Item Linnæus, contra hydrophobiam commendat, Mater. medic. p. 64, ed. Schreber. sed anagallidi, ut tot aliis, et vehementioris quidem effectus, plantis, vim tanto malo imparem credibile est. Ed.

7. *Quæ asyla.* Quæ sit ea, nondum herbarii norunt. H. — Nec nosse possunt descriptionis defectu. Ed.

priusquam quidquam aliud loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere : ita præcipuas esse vires. De euphorbii[8] succo satis dictum est[9]. Lippitudini, si tumor erit, absinthium[10], cum melle tritum, itemque vettonicæ farina conveniet.

XCIII. Ægilopas[1] sanat herba eodem nomine[2] quæ in 1
hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permixta impositaque, vel succo. Exprimitur hic e caule foliisque prægnantibus, dempta spica, et in trimestri[3] farina digeritur in pastillos.

XCIV. Aliqui et mandragora utebantur : postea abdi- 1
catus in hac curatione est. Epiphoris[1] (quod certum est) medetur, et oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo et

8. *De euphorbio satis dictum est. Cujus succus*, etc. (sic prius). Aliter ex vet. cod. legend. « De euphorbii succo satis dictum est. Lippitudini si tumor erit absinthium cum melle tritum. Item cum vettonicæ farina conveniet. » Pint.

9. *Satis dictum est.* Cap. 38 : « Qui colligunt, clarius vident. » Hard. — *De euphorbii succo satis*, etc. Sic Vet. apud Dalec. Chiffl. et totidem fere apicibus Pintian. apograph. Omnia hæc aliter Gron. et libb. ante Hardoin. editt. « De euphorbio satis dictum est, cujus succus lippitudini, si tumor erit, item absinthium, etc. » Ed.

10. *Absinthium.* Πρὸς ἀμβλυωπίας, ad hebetiorem oculorum aciem ex melle jubet illini Dioscor. lib. III, cap. 26. Hard.

XCIII. 1. *Ægilopas.* Dioscorid. IV, 139 : Θεραπεύει δὲ ἡ πόα μετὰ ἀλεύρου καταπλασθεῖσα αἰγιλώπια... ἀποτίθεται δὲ ὁ χυλὸς πρὸς τὰ αὐτὰ μιγεὶς ἀλεύρῳ, καὶ ξηρανθείς. « Herba cum farina imposita sanat ægilopas ... ad eadem succus cum farina permixtus siccatusque reconditur. » Galen. idem de Facult. simpl. VI, post Diosc. IV, 139. De vitio oculorum, quod ægilopa et ægilopia vocitant, diximus XX, 56. De herba ægilope, XVIII, 44. Hard. — *Ægilops.* Est tumor, seu parvum hulcus, carunculæ majoris ad internum oculi canthum. Brot.

2. *Herba eodem nomine.* Αἰγίλωψ Dioscorid. loc. sup. laudat. nobis *Avena sterilis* (*Triand. digyn.* gen. 179 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in agris, inter segetes. Usus apud nos hujus speciei in medicina fere exolevit. Ed.

3. *In trimestri.* In farina e trimestri semine, de quo XVIII, 12. Hard. — *In trimestri.* Nempe farina tritici trimestris, quod nobis *Tritici sativi* varietas. Ed.

XCIV. 1. *Epiphoris.* Plin. Valer. I, 14 : « Mandragoræ radices tusæ cum rosaceo, et ex vino tritæ, epiphoras sanant : ac circumligatæ dolorem illico sedant. » Hard.

vino. Nam succus multis oculorum[2] medicamentis miscetur. Mandragoram[3], alii Circæum[4] vocant. Duo ejus genera[5]: candidus, qui et mas: niger, qui[6] femina existimatur, angustioribus foliis, quam lactucæ, hirsutis et caulibus[7], radicibus binis ternisve rufulis, intus albis, carnosis

2. *Nam succus multis oculorum*, etc. Ita Diosc. IV, 76. Hard.

3. *Mandragoram*. Diosc. loc. cit. Μανδραγόρας, οἱ δὲ ἀντίμηλον, οἱ δὲ Διρκαίαν, οἱ δὲ Κιρκαίαν καλοῦσι, etc. In Nothis, οἱ δὲ Κίρκαιον. Addit Circæam vocari, quod radix credatur in amatoriis efficax esse. Nota satis sunt Circes pocula. Pingitur a Dodonæo p. 454. Vidimus in horto Regio. Hard.

4. *Circæum*. Gronov. et Al. ante Hard. *Circeium*. Ed.

5. *Duo ejus genera*. Nobis quidem est Mandragora mas et femina, *la mandragore mâle et femelle*; neutra tamen est Plinii ac Theophrasti mandragora, quum nostra sit sine caule. Mandragoram Veterum fuisse *le ginseng* opinatur P. Lafitau, *Mémoire sur le ginseng*, pag. 75. Brot. — *Ginseng*, vel potius *jinchen*, ut nostras D. Remusat docuit, radix est *Panacis quinquefoliæ* (*Pentand. digyn.* gen. 666 Pers. *Polygam. diœc.* Linn. *Araliac.* Juss.). Habitat in silvis umbrosis Tatariæ, Chinæ, item Americæ septemtrionalis. Immensi apud Orientales populos pretii, qui radicem hanc summæ panaceæ loco habent, et ad eam in omnibus morbis quasi ad sacram anchoram confugiunt. Cf. Geoffr. Mat. med. tom. II, p. 117, et Dr. Vaidy, Dict. Scient. medic. tom. XVIII, p. 389 sqq. Minime autem vero simile est *Panacem quinquefoliam* veteribus Græcis cognitam fuisse, quum apud Arabas rei herbar. scriptores, et seriores quidem ævi, nulla hujus plantæ mentio occurrat. Μανδραγόρας Theophrast. Hist. Plant. VI, 2; Diosc. IV, 76, idem Sprengelio videtur esse cum *Atropa* nostrate *Mandragora* (*Pentand. monogyn.* gen. 502 Pers. *Solanac.* Juss.), quæ Mandragora mas Officin. florem albidum habet; variat foliis minoribus, angustioribus, flore subcæruleo, purpurascente: hæc est Mand. femina. Utraque in calidioribus regionibus, Hispania, Italia, Creta, in apricis aut umbrosis, in silvis aut ad fluviorum ripas habitat. Ed.

6. *Qui*. Gron. et Al. *quæ*. Ed.

7. *Hirsutis et caulibus*. Dioscoridis mandragoras expers caulis est: καυλὸν δὲ οὐ φέρει. At Theophrast. habet Hist. VI, 2, et quidem ferulaceum: Τὰ μὲν ὁμοιότερον νάρθηκι τὸν καυλὸν ἔχει, καθάπερ ὁ μανδραγόρας. Itaque sunt diversi: nec Theophrasteus alius est a lethali solano, quod *bella donna* Padnæ, alibi apud Italos *Solatro maggiore* nominatur, ut recte vidit Anguillara, Part. V, pag. 90, et post illum Dodonæus, a quo mandragoræ genus id delineatur, p. 453, ut et a Clusio, Hist. Rar. plant. V, p. 86. Vidimus in horto Regio. H. — *Hirsutis et caulibus*. Neuter mandragoras a Dioscoride delineatus caulem habet: Theophrasti ferulaceum habet: ferulæ autem caulis

tenerisque, pæne cubitalibus. Ferunt mala[8] avellanarum 2
nucum magnitudine, et in iis semen ceu pirorum. Album[9] hoc alii arsena, alii morion, alii hippophlomon vocant. Hujus folia alba, quam alterius latiora, ut lapathi[10] sativæ. Cavent effossuri[11] contrarium ventum, et tribus circulis ante gladio circumscribunt : postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus[12] fit et e malis, et caule, deciso cacumine, et radice punctis aperta, aut decocta[13] : utilis hæc vel surculo[14]. Concisa quoque in orbiculos[15] servatur in 3

non est hirsutus, sed glaber. Nihil de hirsutis Theophrastus, nihil Dioscorides. Quod de caule scribit Noster, id ex Theophrasto transcripsit; quod de hirsutis, ex Dioscoridis verbis male intellectis. Libertus legit βρωμώδη καὶ βαρέα κατὰ τὴν ὀσμήν, Plinius pro βαρέα, intellexit δασέα, et ad caulem, quem non habet, incogitans retulit. Cf. Bod. a Stapel. nott. in Theophrast. pag. 584. Et ille Theophrasteam speciem, probabili satis argumento, ad *belladonnam* refert, quæ nobis eodem nomine est *Atropa Belladonna*, caule herbaceo, brachiato, etc. bacca nigra, venenata. Habitat in Angliæ, Germaniæ, Austriæ, Italiæ montibus silvosis. Cf. de Mandragora Excurs. II ad calc. hujus libri. Ed.

8. *Ferunt mala avellanarum*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard. — Diosc. aliter μῆλα οὔοις ἐμφερῆ, « mala fert sorbis similia; » nisi hoc Noster scripserit, quod avellanæ et sorba non multum sibi invicem magnitudine cedant. Ed.

9. *Album*. Diosc. l. c. Τοῦ δὲ ἄῤῥενος καὶ λευκοῦ, ὃν ἔνιοι μώριον ἐκάλεσαν, etc. Ἄρσην, sive ἄῤῥην, quia mas; μώριος, quia fatuitatem inducit et somnum, nominatur. Unde mandragoram bibisse dicuntur ii qui sunt nimium desides, ac veluti sensu destituti. Julianus Cæsar, in Epist. ad Callixenum : Οὐ φαίνεται πολὺν πάνυ μανδραγόραν ἐκπεπωκώς. Denique ἱππόφλομος, quasi majus verbascum ob foliorum similitudinem appellatur. In Indice neutro genere *morion et hippophlomon* MSS. omnes præ se ferunt. Hard.

10. *Ut lapathi sativæ*. Cum foliis betæ confert Diosc. l. c. Hard.

11. *Cav. effossuri contrarium ventum*. Theophr. Hist. IX, 9, totidem verbis. Hard.

12. *Succus*. Diosc. loc. cit. H.

13. *Aut decocta*. Sunt enim qui radices in vino ad tertias decoquant, excolatumque jus asservent in usus varios. Diosc. l. c. Hard.

14. *Utilis hæc vel surculo*. Vel per se solus radicis surculus arefactus prodest. Diosc. l. cit. Καὶ ὁ φλοιὸς δὲ τῆς ῥίζης περιαιρεθεὶς καὶ διαβληθεὶς λίνῳ, χρεμᾶται εἰς ἀπόθεσιν. « Quin et detractus radici cortex, filoque trajectus, ad usum suspenditur. »

15. *Concisa quoque in orbiculos*, etc. Plinius apud Dioscoridem, sive Cratevam, legit, καὶ δευθεὶς οἴνῳ, non, ut in exemplaribus Dio-

vino. Succus non ubique invenitur, sed ubi potest, circa vindemias quæritur. Odor gravis ei[16]: sed radicis, et mali gravior[17]. Ex albo mala matura in umbra siccantur: succus[18] ex iis sole densatur; item radicis tusæ[19], vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia[20] servantur in muria efficacius, alias recentium succus pestis est: sic quoque
4 noxiæ vires[21]. Gravedinem[22] etiam afferunt olfactu: quanquam mala in aliquibus terris manduntur[23], nimio tamen odore obmutescunt ignari[24]. Potu quidem largiore etiam

scor. διαβληθεὶς λίνῳ. Dal. — *Concisa*. Theophr. IX, 10: Τέμνουσι δὲ τροχίσκους· ἐνειλήσαντες δὲ ἐν γλεύκει ἐκρέμασαν ὑπὲρ καπνοῦ. « Concidunt orbiculos, et involutos musto in fumo suspendunt. » Hard.

16. *Ei*. Gron. et Al. *ejus*. Ed.

17. *Radicis et mali gravior*. De radicis odore nihil Dioscorid. At utriusque mala εὐώδη esse is scribit, odoratu suavia cum quadam gravitate. Dal. — *Gravior*. Et gravis idem, et suavis: τὰ δὲ μῆλα εὐώδη μετὰ βάρους τινός. Dioscorid. loc. cit. Hard.

18. *Succus ex iis sole densatur*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

19. *Item radicis tusæ*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

20. *Folia servantur in muria*. Dioscorid. loc. citat. Hard.

21. *Sic quoque noxiæ vires*. Etiam conditæ muria. Hard.

22. *Gravedinem*. Caput olfactu gravant. Vide quæ de hac voce diximus XXI, 76. Diosc. loc. citat. folia ait esse βρωμώδη καὶ βαρέα μετὰ τὴν ὀσμὴν, virosa et graveolentia.» Hard.

23. *Manduntur*. Gronov. et Al. ante Hard. *mandantur*. Casp. Hoffmannus, lib. de Medic. Offic. an quisquam pomum ipsum mandragoræ cum cortice vel sine cortice impune possit esitare, se valde ignorare scribit. At fructus, certe immerito, suspectus est. Pulpam enim cum semine innoxie mandi posse docuit J. Faber Lynceus, Romæ Simplicium professor. Is, teste J. Terrentio, Not. in Hernand. de plant. Mexic. lib. VIII, cap. 28, coram suis auditoribus magnum mandragoræ pomum una cum seminibus absumpsit jejunus, sine ullo vel somni, vel mali cujusquam signo, et ut experimentum esset certius, jejunus usque ad prandium permansit, et a vino, ne vis pharmaci debilitaretur, abstinuit. Idem experimentum sæpius se fecisse testatur J. Terrentius. Conf. Geoffr. loc. sup. laud. Experimenta faciant alii in *Atropa Mandragora*, cujus impune fructus esitari posse non negamus; sed congeneri plantæ, *A. Belladonnæ*, vim lethalem inesse, miserrima, puerorum præsertim, specie fructus deceptorum, exempla demonstrant. Ed.

24. *Nimio tamen odore obmutescunt ignari*. Postrema dictio otiosa est, nullumque usum præstat. Pint. — *Nimio*. Diosc. l. c. Τὰ δὲ μῆλα

moriuntur[25]. Vis somnifica[26] pro viribus bibentium. Media potio[27] cyathi unius. Bibitur et contra serpentes, et ante sectiones punctionesque, ne sentiantur[28]. Ob hæc satis est aliquibus somnum odore quæsisse[29]. Bibitur et pro elleboro[30] duobus obolis in mulso. Efficacius[31] elleborum ad vomitiones, et ad bilem nigram extrahendam.

ὀσφραινόμενα καὶ ἐσθιόμενα, καρωτικά. « Mala seu nimio odore, seu etiam largiore cibo, vocem adimunt, soporem afferunt. » Hard. — *Ignari*. Incauti, qui quæ vis sit ejus pomi, nesciunt. Hard.

25. *Potu quidem largiore moriuntur*. Diosc. loc. cit. Πλείων δὲ ποθεὶς ἐξάγει τοῦ ζῆν. Hard.

26. *Vis somnifica*. Inde proverbium Luciano ὑπὸ μανδραγόρᾳ καθεύδειν. Demosthenes Philippica quarta, ἀλλ' αὐτὸ ἀνεγερθῆναι δυνάμεθα, ἀλλὰ μανδραγόραν πεπωκόσι, ἤτοι φάρμακον ἄλλο τοιοῦτον ἐοίκαμεν ἀνθρώποις. Rhodig. lib. VIII, cap. 24. Dal. — *Vis*. Huc pertinet, quod narrat Frontinus, Strateg. II : Hannibalem scilicet missum a Carthaginiensibus adversus rebellantes Afros, quum sciret gentem esse avidam vini, magnum ejus modum mandragora miscuisse, cujus inter venenum et soporem media vis est. Tunc prælio levi commisso, ex industria cessisse : nocte deinde intempesta, relictis intra castra quibusdam sarcinis et omni vino infecto, fugam simulasse. Quumque barbari occupatis castris in gaudium effusi medicatum merum avide hausissent, atque in defunctorum modum strati jacerent, reversum cepisse eos ac trucidasse. Hard. — *Vis somnifica pro viribus bibentium*. Mandragora inter narcotica et soporifera medicamenta recenseri solet, quod colligitur ex odore viroso, ingrato, et caput feriente. Quod an de radice verum sit, J. Raius tamen dubitat. Schroderus, P. Hermannus vim illi narcoticam, stupefacientem, opii non dissimilem tribuunt. Item Linn. Mater. med. pag. 73, ed. Schreber. Geoffr. Mater. medic. tom. III, p. 812. Ed.

27. *Media potio*. Moderata ac justa. Sic Dioscor. l. c. apud quem et sequentes medicinæ exstant. H.

28. *Bibitur et contra serpentes et ante sectiones punctionesque, ne sentiantur*. Scribendum puto *ustiones*, non *punctiones*, ex Dioscoride l. c. « Dantur, inquit, ex eo terni cyathi his qui secari, aut uri debent. » Astruit idem Serapio. Pint.

29. *Odore somnum quæsisse*. Etiam pulvino subjecta mandragoræ mala somnum moliri, nonnulli censent, teste Celso, III, 18. Hard.

30. *Bibitur et pro elleboro*. Succus duobus obolis ex mulso potus, ut veratrum, vomitione atram bilem pituitamque educit : largiore potu interficit. Diosc. Vide Theophrast. Hist. lib. IX, cap. 10.

31. *Efficacius elleborum ad vomitiones, et ad*, etc. Diosc. IV, 150 : Καθαίρει δὲ δι' ἐμέτων, ἄγων ποικίλα. Elleborum porro candidum intellige. Hard.

1 XCV. Cicuta[1] quoque venenum est, publica Atheniensium pœna invisa[2], ad multa tamen usus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem et viridis estur a plerisque[3] et in patinis. Lævis hic et geniculatus, ut calami,

XCV. 1. *Cicuta.* Publica dicitur, quod cicuta publice Athenis custodiretur ad sontium pœnas : teste Joh. Tzetze Histor. Chil. VIII, Hist. 181, v. 238, ubi κώνειον δημόσιον appellat. Seneca epist. 13, p. 186 : « Cicuta magnum Socratem fecit, » quem, hausto cicutæ veneno, obiisse Laertius refert, II. Nec Atheniensium modo, sed et Massiliensium publica pœna hæc fuit, teste Val. Max. II, 6. Gallis, *ciguë*, Græcis, κώνειον. Genera in horto Regio octo vidimus. Hard. — Κώνειον Dioscor. IV, 79; nobis eodem nomine *Conium maculatum* (*Pentand. digyn.* gen. 685 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in agris ruderatis. Ed.

2. *Pœna invisa.* Apud Massilienses et Ceos, venenum cicuta temperatum publice custoditur, idque datur iis qui justas causas exhibent, propter quas mors sit expetenda. Sunt autem fere nimis adversæ fortunæ ærumnæ, vel prosperæ blanditiæ : idque ne vel illa perseveret, vel hæc destituat. Valer. sup. loc. citat. Menander apud Strabonem lib. IX : Καλὸν Κίων τὸ νόμιμόν ἐςι, Φανία· ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῇ κακῶς. Brod. lib. II, cap. 27. Dal.

3. *Estur a plerisque et in patinis.* Esu cicutæ, quæ apii hortensis specie incautum fefellerat, ego quemdam novi ad extremum usque vitæ dementem factum. Dal. — *Caulis autem et viridis estur,* etc. Gravia ac miranda sane symptomata legere est apud Kircherum, Tract. de Peste, in duobus religiosis viris, qui, foliorum simimilitudine decepti, *Conii maculati* radices, pro *Apii petroselini* (*persil*) radicibus esitaverant. Vix enim in ventriculo descenderat cibus, statim virulentam ac mortiferam suam virtutem explicat : caput utriusque tam horrendis fuliginum exhalationibus opplevit, ut, uterque protinus mente captus, alter in vicinum lacum se præcipitaverit, in anatem se transmutatum existimans; alter, omnibus spoliatis disruptisque vestibus, in publicum prorumpens, nihil nisi flumen ad intestini incendii violentiam exstinguendam appetens, sine aquis vivere non posse clamaret. Paulo post totum corpus livore perfusum apparuit : tandem, diversis admotis remediis, mortem quidem effugerunt; sed paralytico membrorum tremore afflicti, non nisi languidam et miseram vitam per triennium adhuc protraxerunt : denique ambo summis doloribus cruciati, exstincti sunt. Unde conjicere licet Cicutam Offic. seu *Conium maculatum*, non naturæ esse adeo frigidæ, sicut nonnulli putaverunt. Conf. Geoffr. Mat. med. t. III, p. 325. Non autem confundendum *Conium maculatum*, seu Cicuta major Officinarum, cum *Cicuta virosa*, quæ et Officin. Cicuta minor, sed viribus priori longe debilior est, quan-

nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramo-
sus: folia coriandri teneriora, gravi odoratu: semen
aneso crassius: radix concava, nullius usus. Semini et foliis
refrigeratoria vis[4]: quos enecat[5], incipiunt algere ab ex-
tremitatibus corporis. Remedio[6] est, priusquam perveniat[7] 2
ad vitalia, vini natura excalfactoria: sed in vino pota,
irremediabilis existimatur. Succus exprimitur foliis[8] flori-
busque, tunc enim maxime tempestivus[9] est. Semine trito
expressus, et sole densatus in pastillos, necat sanguine[10]
spissando. Hæc altera vis[11]: et ideo sic necatorum macu-
læ in corporibus apparent. Ad resolvenda[12] medicamenta
utuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stoma-
chum malagma. Præcipuus tamen ad cohibendas epipho-
ras æstivas[13], oculorumque dolores sedandos circumlitus.
Miscetur collyriis[14], et alios omnes rheumatismos cohibet.

quam *Con. maculato* s. Cicutæ majori sæpe substituitur. Ed.

4. *Refrigeratoria vis.* Dioscorid. lib. IV, cap. 79. Hard.

5. *Quæ si enecat* (sic prius). In veteri codice « sic et necat. » Quid si legas, *quos enecat*. Pint. — *Quos enecat, incipiunt algere ab extrem.* Dioscor. in Alex. cap. 11. Scrib. Larg. Comp. clxxix: « Cicutam ergo potam caligo, mentisque alienatio, et artuum gelatio insequitur: ultimoque præfocantur, qui eam sumpserunt, nihilque sentiunt. » H.

6. *Remedio.* Diosc. IV, 79, et in Alex. cap. 11. Vide quæ diximus XXIII, 23. Hard.

7. *Perveniat.* Gron. et Al. ante Hard. *perveniatur.* Ed.

8. *Succus exprimitur foliis.* Diosc. IV, 79. Hard.

9. *Tunc enim maxime tempest. est.* Priusquam semina siccescant, inquit Diosc. l. c. πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι τὸ σπέρμα. H. — Ch. *melior est.* Ed.

10. *Sanguine.* Vel *sanguinem.* Plinium magis forma loquendi prior sapit. Rem quoque tradit Ælianus Hist. Anim. IV, 23. Hard.

11. *Hæc altera vis.* Eadem prorsus vis est, quam supra dixit, refrigeratoriam. Dal.

12. *Ad resolvenda medicamenta.* Id est, ad exsolvendam medicamentorum acrium vim, usus est illius aqua dissoluti, ut opii. Dal. — *Ad resolvenda.* Ad diluenda. Sic ipse de peucedani succo, cap. 70: « Resolvitur, inquit, amygdalis aut ruta. » *Dilui* dixit, cap. 91. H.

13. *Ad cohib. epiphoras æstivas.* Hæc Plinius Valer. ad verbum, lib. XIV, extrita modo voce *æstivas.* Hard.

14. *Miscetur collyriis.* Dioscorid. IV, 79, τοῖς ἀνωδύνοις κολλυρίοις, « collyriis quæ dolorem minuunt, admiscetur. » Hard.

3 Folia quoque tumorem omnem, doloremque, et epiphoras sedant. Anaxilaus auctor est, mammas[15] a virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita exstinguit, Veneremque[16] testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationi, quibus bibenda censetur, non equidem præceperimus. Maxima vis[17] natæ Susis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ[18], Asiaticæ. In Græcia vero[19] Megaricæ, deinde Atticæ.

15. *Mammas.* Diosc. l. c. Καὶ γάλα σβέννυσι, μαστούς τε ἐν παρθενίᾳ κωλύει αὔξεσθαι, καὶ διδύμους ἀτρόφους ποιεῖ ἐπὶ παιδίων. « Lac exstinguit, et mammas virginum crescere non patitur : ac puerorum testes nutrimento defectos ita reddit, ut intabescant. » Hard. — *Semper staturas.* Cicutæ succus, vel herba ipsa trita, aut cum decocto imposita, mammarum incrementum coercet, duras et parvas reddit, auctore Ettmullero : verum hanc applicationem temerariam et periculo plenam plures, nec immerito, ut opinamur, existimant. Sunt tamen qui non inepte ad nimium lactis proventum, aut lactis coagulationem, puerperarum mammis plantam variis modis temperatam applicent. Sed caute semper tali remedio utendum censemus. Cf. Geoff. loc. cit. Ed.

16. *Veneremque.* Diosc. IV, 79: Παρίησι δὲ καὶ αἰδοῖα καταπλασθέντα. « Genitalia illitu effeta, languidioraque reddit. » Atheniensium ἱεροφάντας sacerdotes cicutæ sorbitione solitos castrari, ac viros esse desinere, usque ad sua tempora scribit Hieronymus contra Jovin. I. Marc. Emp. cap. XXXIII, p. 231: « Ut eunuchum sine ferro facias, radices cicutæ ex aceto teres, et inde testiculos spississime illines... hoc quantum tenerioribus infantibus feceris, eventu efficaciore proveniet. » Hard.

17. *Maxima vis natæ*, etc. Cornarius legendum putat, « Maxima vis natæ finibus Parthorum : » quoniam Susa fuerit urbs non Parthiæ, sed media inter Persiam et Babyloniam. Dal. — *Maxima.* Ad venenum accommodatissimam censet esse cicutam e Susis, Thrasias Mantinensis, apud Theophr. Hist. 17, ἐκ Σουσῶν, quæ urbs fuit imperii Parthici. Hard.

18. *Mox Laconicæ, Creticæ.* Dioscor. loc. cit. Hard.

19. *In Græcia vero*, etc. In Peloponneso Laconicus ager censetur, non in Græcia proprie dicta: nam, ut Plinius ait, IV, 11 : « Ab isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica. . . Attingit isthmum parte sui, quæ Megaris appellatur, etc. » Non vidit hoc vir alioqui eruditus, qui trajectione verborum locum hunc laborare censuit, quem contra omnium exemplarium fidem, atque adeo contra Plinii sententiam sic immutat : « Maxima vis natæ Susis Parthorum, mox Asiaticæ. In Græcia vero Laconicæ, Creticæ, Megaricæ, deinde Atticæ. »

XCVI. Crethmos agrios[1] gramias[2] tollit oculorum 1
impositus, tumorem quoque polenta addita.

XCVII. Nascitur vulgo molybdæna[1], id est, plumbago, 1
etiam in arvo, folia lapathi[2], crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plumbum[3] (quod est genus vitii) ex oculo tollitur.

XCVIII. Capnos prima[1], quam pedes gallinaceos[2] vo- 1

XCVI. 1. *Crethmos agrios.* Galeno de Fac. simpl. med. VII, p. 196, Κρῆθμον vocatur. Κρίθμον Dioscoridi, II, 157, foliis portulacæ, in petrosis maritimisque nascens. Non est igitur feniculum marinum, quod vulgus in Gallia vocat, *crête marine*, vel *fenouil marin*, quod herbariis fere hactenus placuisse video : sed portulaca marina potius, halimi vulgaris nomine picta a Matthiolo in Dioscor. I, p. 160; a Lobelio in Obss. pag. 213. Hard. — Κρίθμον Dioscor. l. c. nobis est eodem nomine *Crithmum maritimum* (*Pentand. digyn.* gen. 690 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat ad maris littora. Ed.

2. *Gramias.* Hoc est oculorum pituitas, quæ palpebras veluti conglutinant. Festus : « Gramiæ oculorum sunt vitia, quas alii glamas vocant. » Nonius : « Gramia, pituitæ oculorum. » Cæcilius : « Gramiosis oculis ipsa, atratis dentibus. » Græcis est λήμη seu γλήμη. Nostris, *chassie*. Hard.

XCVII. 1. *Nascitur vulgo mol.* Μολύβδαινα, quæ vox plumbaginem sonat. Hæc lepidium quoque, cum dentelariæ cognomine, seu dentariæ, appellatur. Pingitur a Clusio Hist. Rar. pl. V, 124; a Lobelio in Advv. p. 136. Crescit in Romano et Monspeliensi agro juxta sepes et sata. Vidimus in horto Regio. Romæ, *erba di S. Antonio*, appellatur : in Marsis, *coligillo*, in Illyrico, *cucurida*, ut testatur Anguillara, Part. XII, p. 211. Hard. — *Molybdæna, id est, plumbago.* Eodem nomine nobis dicitur *Plumbago europæa* (*Pentand. monogyn.* gen. 406 Pers. *Plumbagin.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Italia, Illyria, Sicilia, Peruvia : planta tinctoria videtur. Eamdem *Tripolii* nomine tractabit Noster lib. seq. c. 22. Ed.

2. *Folia lapathi.* Brot. ex codd. Regg. et ed. pr. *folio lapathi.* Ed.

3. *Plumbum.* Quod Plinio *plumbum*, hoc Festo *ampullas esse plumbeas* arbitror, quas et calces vocat : hoc est, lividas in palpebris maculas. Hard.

XCVIII. 1. *Capnos prima.* Aristolochia rotunda Fuchsii. Dal. — *Capnos.* Delineatur hæc a Dodonæo, pag. 60, ubi fumariam alteram vocat. Hard.

2. *Prima, quam pedes gallinaceos.* Nobis est *Corydalis bulbosa* (*Fumaria* Linn. *Diadelph. hexand.* gen. 1658 Pers. *Papaverac.* Juss.). Aristolochia fabacea Officin. Linn. Mat. med. pag. 199, ed. Schreber. nisi hæc sit potius *Corydalis fabacea* Willd. Bulbosa in nemoribus umbrosis Galliæ et Europæ meridionalis. Ed.

cant, nascens in parietinis et sepibus, ramis tenuissimis sparsisque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit : itaque in medicamenta oculorum additur.

1 XCIX. Similis et nomine, et effectu[1], sed alia est capnos fruticosa, prætenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis et segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationemque, ceu fumus : unde nomen[2]. Eadem evulsas palpebras renasci prohibet[3].

1 C. Acoron iridis folia habet[1], angustiora tantum, et longiore pediculo, radices nigras, minusque venosas : cætero et has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles[2]. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Colchide[3] juxta Phasin amnem, et

XCIX. 1. *Similis et nomine, et effectu.* Diosc. IV, 110, hæc fere totidem verbis. Καπνὸς, βοτάνιόν ἐςι θαμνοειδὲς, etc. Galen. quoque de Fac. simpl. med. VII, pag. 184 : Κάπνιος, οἱ δὲ καπνόν. Hanc officinæ fumariam vocant: vulgus *fumeterre.* Pingitur a Dodonæo, p. 59. Vidimus in horto Regio. H. — *Capnos fruticosa*, etc. Nobis item *Fumaria officinalis* (*Diadelph. Hexand.* gen. 1659 Pers. *Papaver.* Juss.). Habitat in Europæ agris, cultis. Externe fumariæ succus, oculis inditus, caliginem discutere vulgo creditur. Idem succus, in quo gummi solutum fuit, oculis illitus, præcavet duplicaturam ciliorum. Geoffræus Mat. med. tom. III, p. 502. Ed.

2. *Unde nomen.* Καπνὸς enim fumum græce sonat. Hard.

3. *Palpebras renasci prohibet.* Dioscor. l. c. et Marc. Emp. cap. VIII, p. 70. Hard.

C. 1. *Acorôn iridis folia habet.* Sic MSS. omnes, non *acorus* (ut Gron. et Al.) Tamen auctori libri de Simpl. med. ad Patern. t. XIII Opp. Galeni, p. 986, *acorus* nuncupatur. At Diosc. I, 2 : Ἄκορον τὰ μὲν φύλλα ἔχει ἐμφερῆ ἴριδι, ςενώτερα δὲ, καὶ τὰς ῥίζας οὐκ ἀνομοίους, etc. Quum iridem audis, herbam intellige, de qua diximus XXI, 19. Acorum legitimum in Syria Aleppi nasci, quale a Plinio describitur, ait Anguillara, Part. I, p. 19. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. II, pag. 231. Vidimus in horto Regio. Calamus est aromaticus officinarum. H. — Nobis eodem nomine *Acorus calamus* (*Hexand. monogyn.* gen. 839 Pers. *Aroid.* Juss.), variet. 6. Habitat in India orientali, Brasilia. Conf. lib. XII, c. 48. Ed.

2. *Ructu faciles.* Ructum facilem cient. Hard.

3. *Sed primæ in Colchide.* Prima his palma, præcipuaque commendatio. Hard.

ubicumque in aquosis. Recentibus virus majus[4], quam vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur utribus in umbra digitalibus frustis[5]. Necnon inveniuntur[6], qui oxymyrsinæ radicem acoron[7] vocant, ideoque quidam hanc acoron agrium vocare malunt. Vis ei ad[8] calfaciendum, extenuandumque efficax : contra suffusiones et caligines oculorum succo ejusdem poto, contraque serpentes.

CI. Cotyledon[1] parvula herba, cauliculo tenero pusillo, 1
pingui folio et concavo, ut coxendices[2] : nascitur in maritimis petrosisque, viridis, radice olivæ modo rotunda:

4. *Recentibus virus majus*. Odor multo gravior. Ita MSS. Regg. etc. editique libri. Hard.

5. *Digitalibus frustis*. Concisa radice in orbiculos digiti crassitudine. Hard.

6. *Necnon inveniuntur*, etc. Vide quæ diximus XV, 7. Causa cur hæc appellatio oxymyrsinæ quoque tribuatur, hæc est, quod radices acori modo geniculatas habet. H.— Oxymyrsine nobis est *Ruscus aculeatus*, de quo alias diximus. Ed.

7. *Acaron* (sic prius). Legendum videtur *acoron*, non *acaron*. Eadem menda post paulo corrigenda. Scriptus tamen codex non *acaron agrion* aut *acaron* habet, sed *acarion*, ut sit sensus : quosdam ad differentiam inter herbam et radicem, malle radicem *acorion* appellare forma diminutiva. Pint.

8. *Vis ei ad calfaciendum*. Hæc totidem verbis Diosc. I, 2. Hard.

CI. 1. *Cotyledon*. Diosc. totidem verbis, IV, 92 : Κοτυληδὼν, etc. Umbilicum Veneris nunc herbarii appellitant. Pingitur a Dodonæo p. 131. Vidimus in horto Regio. H. — *Cotyledon*. Nobis eodem nomine est *Cotyledon Umbilicus* (*Decand. pentagyn*. gen. 1138 Pers. *Crassulac*. Juss.). Habitat in Gallia, Hispania. Cf. Bellon. Obss. I, 53. Κοτυληδὼν Hippocr. eadem Sprengelio videtur cum *Saxifraga Cotyledone* (*Saxifr. pyramidali ? Decand. digyn*. gen. 1111 Pers. *Saxifrag*. Juss.). Habitat in Alpibus, etc. Conf. Hist. Rei herb. I, 42. Ed.

2. *Ut coxendices*. Diosc. loc. cit. Φύλλον ἔχει ὥσπερ ὀξύβαφον, *instar acetabuli*. Acetabulum, ut diximus IX. 46, vasculum est forma rotunda, nulla marginis latitudine, paulatim se undique contrahens, et sic descendens ad imum. Eadem forma cotyla quoque fuisse deprehenditur : unde κοτυληδόνας Græci ea denominarunt, quæ cavam illam decrescentis subinde rotunditatis speciem æmulabantur. Quin et in coxendice, qua inferius cruris os superiori inseritur, ob eamdem cavi orbis figuram, cotyledonis vox auditur : rursusque in herba ista, cujus circumducta in orbem folia, sensim calycis effigie quadam descendentia in cavum desinunt. Ex qua similitudine Romani eam umbilicum Veneris appellarunt. Hard.

oculis medetur succo[3]. Est aliud genus[4] ejusdem, sordidis foliis[5], latioribus densioribusque circa radicem velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Usus ejus ad eadem[6], quæ iris.

1 CII. Aizoi[1] duo genera. Majus[2] in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui[3] buphthalmum vocant, alii zoophthalmon, alii stergethron, quod amatoriis[4] conveniat: alii

3. *Oculis medetur succo.* Φίμοις, non ὀφθαλμοῖς. Diosc. Dal.

4. *Est aliud genus.* Describitur illud totidem fere verbis a Diosc. IV, 93. H. — *Aliud.* Brot. est Sedum majus, montanum, dentatis foliis, C. Bauh. Nobis vero *Cotyledon serrata*. Habitat in Creta, Sibiria, etc. Cotyledonis utriusque apud neotericos usus in medicina exolevit. Ed.

5. *Sordidis foliis.* Ob pinguitudinem: quare alii, ut Dioscorides, λιπαρὰ φύλλα; alii, quos Plinius sequitur, ῥυπαρὰ dixere. Hard.

6. *Usus ejus ad eadem*, etc. Ita libri vulgati. At MS. Reg. 1, « ad eademque inrivi. Aizio, etc. » Reg. 2, « ad eadem quæ iridi. » Vetus cod. Dal. *iridis*. In Colb. 3, « quæ lyridi. » Malim, si faveant aliqui alii codices, « quæ prioris. » Vel certe, trajectis voculis, « Usus ejus ad eadem quæ aizoi. Hujus duo genera. » Diosc. enim IV, 92, ubi de cotyledone disserit: Ποιεῖ δὲ, inquit, πρὸς ἃ καὶ τὸ ἀείζωον. « Usus ejus ad eadem, quæ sempervivi. » Nam quod Salmasius in Solin. p. 705, legit, « ad eadem quæ majoris aizoi. Duo genera: » et longius id recedit a vestigiis antiquorum exemplarium, et abruptam facit orationem, quæ quo ista pertineant verba, *Duo genera: majus in*, etc. ponit in ambiguo. Hard.

CII. 1. *Aizoi.* Vox ea ἀείζωον sempervivum sonat. H. — *Aizoi.* Gron. *aeizoi*, et sic ubique. Ed.

2. *Majus.* Orib. XI, p. 187. H. — *Majus.* Nobis est *Sempervivum tectorum* (*Dodecand. dodecag.* gen. 1197 Pers. *Crassulac.* Juss.); nostris, *joubarbe*. Habitat in tectis, et collibus ad rupes. *Semp. arboreum*, quod in Cephalonia insula *amaterasia* nomine veniat, intelligit Anguillar. 277. Vim refrigerantem, adstringentem, sempervivo nostrates etiam tribuunt. Ed.

3. *Quod aliqui*, etc. Dioscor. in Noth. p. 468: Ἀείζωον τὸ μέγα, οἱ δὲ ἀειθαλὲς, οἱ δὲ ἀμβρόσιον, οἱ δὲ χρυσόσπερμον, οἱ δὲ ζωόφθαλμον, οἱ δὲ βούφθαλμον, οἱ δὲ στέργηθρον, οἱ δὲ αἰώνιον... Ῥωμαῖοι, Ἰόβις κάπιλλους. Sedum majus vulgare est, pictum a Clusio Hist. Rar. plant. IV, p. 63. Vidimus in horto Regio. Βούφθαλμον, oculum bovis sonat: ζωόφθαλμον, oculum vivum: στέργηθρον, philtrum amatorium, a στέργω, amo: ὑπόγειςον, in subgrundiis nascens: sunt enim γεῖσα subgrundia, hoc est, partes tecti prominentes, quibus stillicidia a parietibus arcentur. Vide Apul. cap. CXXIII. Hard.

4. *Amatoriis.* Amatoria pocula, veneficiaque, quibus ad amorem induci homines arbitrantur, Græci

hypogeson, quoniam in subgrundiis fere nascitur. Sunt qui ambrosiam potius vocant[5], et qui amerimnon : Itali sedum magnum[6], aut oculum, aut digitellum. Alterum[7] minusculum, quod erithales[8] vocant, alii trithales, quia ter floreat : alii chrysothales, aliqui isoetes : sed aizoum utrumque, quoniam viret semper, aliqui sempervivum.
Majus cubiti altitudinem[9] excedit, crassitudine plusquam 2
pollicari. Folia[10] cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, larga succo, latitudine pollicari, alia in terram convexa[11], alia stantia, ita ut ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris[12] parietinisque nascitur, et tegulis : fruticosum a radice, et foliosum usque[13] ad cacumen : foliis angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule : radix inutilis.

fere φίλτρα, et φιλτρόποτα nuncupant, teste Cæl. Aur. I, 5. Horatius *desiderii pocula* vocat. Hard.

5. *Sunt qui ambrosiam potius vocant*, etc. Ἀμβροσίαν quasi divinam et immortalem : unde et Θεοβρότιον minus sedum appellatur in Noth. Diosc. pag. 486. Ἀμέριμνον quasi curas sedantem. Hard.

6. *Sedum magnum*. Sedum, inquit Festus, alii sadum appellant, herbam, quam Opilius Aurelius sesuvium vocari ait, eamque in tegulis seri, nec quamobrem id fiat, indicat. Dal.

7. *Alterum*. Pingitur a Lobelio in Obs. p. 202. Vidimus in horto Regio. H. — *Alterum minusculum*. Nobis, auctore Sprengelio, est *Sedum altissimum* (*Decand. pentagyn.* gen. 1139 Pers. *Crassulac.* Juss.); seu *Sempervivum sediforme* Jacquin. Hort. Vindobon. I, tit. 81. Habitat in Europa meridionali. Nonnulli *Sedum acre* habent, ut Guettard. Brot. etc. minus bene. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. tom. I, p. 176. Ed.

8. *Quod erithales*. Ἐριθαλὲς, vere florens. Χρυσοθαλὲς, aureo flore comans : ἰσοετὲς, per totum annum sui simile, hoc est, semper virens. H.

9. *Majus cubiti altitud.* Dioscor. totidem verbis, IV, 89. Hard.

10. *Folia*. Diosc. plane ad verbum loc. cit. Φύλλα λιπαρὰ, μέγεθος δακτύλου μεγάλου, γλωσσοειδῆ κατὰ τὸ ἄκρον, « extremo cacumine linguæ similia, etc. » Hard.

11. *Alia in terram convexa*. Nempe infima : quæ vero sunt in capite, ita sunt conferta, adductaque invicem, ut orbiculato ambitu effigiem oculi repræsentent : Καὶ τὰ μὲν κατωτέρω τῶν φύλλων ὑπτιούμενα, τὰ δὲ κατὰ τὴν κεφαλὴν προσεσταλμένα ἐπ' ἄλληλα, κύκλον ὀφθαλμοειδῆ περιγράφοντα. Diosc. loc. cit. H.

12. *Quod minus est, in muris*, etc. Diosc. IV, 90. Hard.

13. *Foliosum usque*. Sic Diosc. et Chiffl. *sursum usque* Gronov. et Al. ante Hard. Ed.

1 CIII. Huic similis est [1], quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis latioribus foliis, breviori cacumine. Nascitur in petris, et colligitur cibi causa. Omnium harum vis eadem [2], refrigerare [3] et adstringere. Medentur epiphoris [4] folia imposita, vel succus inunctis. Purgat [5] enim hulcera oculorum, expletque, et ad cicatricem perducit : palpebras deglutinat. Eædem capitis doloribus [6] medentur, succo vel folio temporibus illitis. Adversantur [7] phalangiorum ictibus : aconito vero [8] majus aizoum præcipue. A scorpionibus [9] quoque habentem id
2 feriri negant. Medentur et aurium dolori. Item succus

CIII. 1. *Huic similis est*, etc. Hæc crassula minor officinarum, eademque vermicularis, a similitudine foliorum cum vermiculis, et illecebra major appellata a Lobelio, a quo delineatur accurate in Obss. p. 205, et Advv. pag. 162. Dioscor. IV, 91 : Δοκεῖ δὲ εἶναι καὶ τρίτον εἶδος ἀειζώου, ὃ ἔνιοι ἀνδράχνην ἀγρίαν ἢ τηλέφιον ἐκάλεσαν, Ῥωμαῖοι δὲ ἰλλέκεβραν. Ἔχει δὲ αὕτη παχύτερα τὰ φυλλάρια πρὸς τὰ τῆς ἀνδράχνης καὶ δασέα. Φύεται ἐν πέτραις. « Pusillis foliis, crassiusculis, ad portulacæ similitudinem, ac densis. » Ἀνδράχνη ἀγρία portulacam agrestem sonat : alii ἀνδράχλην scribunt, ut in Indice, *andrachle agria*. H. — Broterio est Sedum minus, teretifolium, album, C. Bauh. nobis vero *Sedum stellatum*. Habitat in Gallia, Helvetia, Italia, etc. Quod Noster adjicit, « colligitur cibi causa, » non ad hanc speciem certe pertinet, cui vis caustica inest et subcorrosiva. Ed.

2. *Omnium harum vis eadem*. Priorum quidem duarum, sed non tertiæ, quæ calfacit, acris est, exhulcerat. Dal. — *Omnium*. De aizoo majore ac minore scribit Dioscor. IV, 89 seq. De illecebra abit in partes contrarias. Verum Apuleius a Plinio facit, cap. 103 : « A Græcis, inquit, dicitur andrachne... Latine portulacam... alii illecebram... Frigidæ virtutis, atque redarguentis, » hoc est, adstringentis. » Hard.

3. *Refrigerare*. Gron. et Al. ante Hard. *perfrigerare*. Ed.

4. *Medentur epiphoris*. Diosc. IV, 89, etiam et lippitudinibus a sanguine obortis utiliter inungi scribit. Hard.

5. *Purgat*, etc. Gron. et Al. ante Hard. *purgant*, *explent*, etc. multitudinis numero. Ed.

6. *Eædem capitis doloribus*. Diosc. loc. cit. Hard.

7. *Adversantur*. Dioscor. l. c. H.

8. *Aconito vero majus*. Dioscor. Εὐπ. II, 127 : Ἰδίως δὲ πρὸς ἀκόνιτον ἁρμόζει, ἀειζώου τοῦ μείζονος ἄνθεα μετ' οἴνου. « Privatim vero adversus haustum aconitum conferunt, sedi majoris flores cum vino. »

9. *A scorpionibus*. Demoris a scorpione opitulari sempervivum scribit Diosc. Εὐπ. II, 121. H.

inunctus hyoscyami[10] modice : item achilleæ, et minoris centaurii[11], et plantaginis : peucedani cum rosaceo et meconio : acori succus cum rosa. Omnis[12] autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, et cum medulla cervina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteo[13] colatus, mox in sole densatus, et quum opus sit, rosaceo dilutus et calefactus, parotidas sanat. Verbenaca[14] quoque : item plantago[15] : item sideritis, cum axungia vetere.

CIV. Narium ozænas[1] emendat aristolochia cum cypero. 1

CV. Dentibus remedio sunt panacis radix[1] comman- 1
ducata, præcipue chironiæ, item succus collutis : radix hyoscyami ex aceto manducata, item polemoniæ[2]. Com-

10. *Succus inunctus hyoscyami.* Et hunc et commendat Dioscor. IV, 70, πρὸς ὠταλγίαν. Hard.

11. *Et minoris centaurii.* Centaurii decoctum ex aceto, peucedanique succum, instillatum auri, illapsa edúcere animalcula scribit Dioscor. Εὐπ. I, 67. Fractis auribus opitulari plantaginis succum, idem monet, 58. Hard.

12. *Omnis.* Omnis succus prius calefactus strigili infunditur. Strigilis proprie instrumentum ferreum fuit, ad corporis sordes, sudoremque detergendum : fiebat autem ex argento, auro, ferro. De eo plura dicemus XXIX, 19. H. — *Strigili.* Τῷ ὠτεγχύτῃ. Dal.

13. *Linteo.* Gronov. *linteolo*, et mox *opus est*, non *opus sit*. Ed.

14. *Verbenaca.* Marcell. Emp. cap. xv, p. 107 : « Herba verbena cum plantagine in ore contrita, adjecto modico salis, pro emplastro apposita, parotidas mire discutit. » Sic et Apul. cap. iii, tit. 2 : « Ad hulcera et parotidas. » Hard.

15. *Item plantago.* Diosc. Εὐπ. I, 31, pag. 148. Plin. Valer. I, 13, de parotidum curatione : « Plantago cum vetere axungia persanat. » Apul. similiter, cap. I, t. 20 : « Ad parotidas : Plantago cum axungia vetere pisata et imposita sanat. » H.

CIV. 1. *Narium ozænas emendat.* Marc. Emp. cap. x, p. 86 : « Succum ederæ, inquit, et aristolochiam, et cyperum, et dracontea semen, et melilotum, æquis mensuris contere, ac naribus infunde : quo facto non solum fœtorem, sed etiam carcinoma narium curabis. »

CV. 1. *Panacis rad. commanducata.* Marc. Emp. cap. xii, p. 91, radicem, semen, succum, ad dentium dolores sedandos commendat. De radice privatim Apul. cap. iv, de symphoniaca, t. 3. Hard. — *Hyoscyami.* Non radicem comedi, sed nidorem e semine excipi ore nonnulli ex recentioribus præceperunt contra dentium dolorem. Confer Geoffr. Mat. med. t. III, p. 604. Ed.

2. *Item polemoniæ.* Dioscor. IV,

manducantur[3] et plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt utilia[4], vel si sanguine gingivæ putrescant[5]. Semen ejusdem apostemata, et collectiones gingivarum sanat. Et aristolochia[6] gingivas dentesque confirmat. Verbenaca cum radice commanducata, et decocta
2 ex vino aut aceto succus collutus. Item quinquefolii[7] radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Prius vero quam decoquantur, aqua marina aut salsa lavantur: decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolii fricare malunt. Et verbasci radix[8] decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo[9] colluuntur, et peucedani[10] succo, cum meconio: vel radicum anagallidis[11] magis feminæ succo, ab altera nare, quam doleat, infuso.

8 : Παύει δὲ καὶ ὀδονταλγίας διαμασσωμένη. « Dentium quoque dolores commanducata mitigat. » Ed.

3. *Commanducantur.* Plin. Valer. I, 36; Marc. Emp. cap. XII, p. 95, et Diosc. II, 153. Hard.

4. *Et folia sunt utilia.* Diosc. II, 143 : Καὶ πρὸς οὖλα αἱμασσώμενα, καὶ πρὸς αἷμα ἀνάγοντας πινόμενος. « Prodest foliorum succus et sanguinantibus gingivis, et sanguinem superne rejicientibus. » Hard.

5. *Putrescant.* Addunt Gron. et Al. ante Harduin. « vel sanguinis sit rejectio. » Ed.

6. *Et aristolochia.* Diosc. III, 6 : Σμήχει δὲ καὶ οὖλα καὶ ὀδόντας. « Gingivas et dentes extergit. » Plin. Valer. I, 37 : « Aristolochiam tusam in pulverem dentibus laxatis injicies, confirmat. » Hard.

7. *Item quinquefolii.* Ejus nempe in quo fraga nascuntur, de quo cap. 62. Marcell. Emp. cap. XII, pag. 93 : « Quinquefolium in quo fraga nascuntur, colluetur ex aqua marina, deinde ad tertias decoquitur, ex vino aut aceto, idque in ore diutius continetur : etiam exustæ ejus herbæ cinis prodest, si eo dentes infricentur. » Habet hoc quoque Plin. Val. I, 36. E Græcis Diosc. IV, 42. Cum his Cels. VI, 9 : « De dentium dolore : Hujus rei causa quinquefolii radix in vino mixto recte coquitur, etc. H. — *Quinquefolii.* Immo ejus quod *Tormentillam erectam* vocari sup. diximus, cap. 62 : nam ad Quinquefolium fragiferum, seu *Potentillam rupestrem*, nequaquam respicere opus est. Ed.

8. *Et verbasci radix.* Diosc. IV, 104. Hard.

9. *Hyssopo.* Plin. Val. I, 36, et Diosc. III, 30. Hard.

10. *Et peucedani.* Peucedani succus ad dentium dolorem mitigandum, dentium cavis utiliter inditur, inquit Diosc. III, 92. Vide et Scrib. Larg. Comp. LVI. Hard.

11. *Vel radicum anagallidis.* Naribus infusus is succus dolorem dentium lenit, si in narem dolenti

CVI. Erigeron a nostris vocatur senecio[1]. Hanc si ferro 1
circumscriptam effodiat aliquis, tangatque ea dentem, et alternis ter despuat, ac reponat in eumdem locum, ita ut vivat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba[2] est trixaginis specie et mollitia, cauliculis subrubicundis[3]. Nascitur et in tegulis, et in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia vere canescit[4]. Caput ejus numerosa[5] dividitur lanugine, qualis est spinæ[6], inter divisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alii pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alii erucæ foliis esse[7] dixerunt, alii roboris[8], sed minoribus multo. Radice alii supervacua[9], alii nervis utili, alii potu[10] stran-

denti oppositam immissus fuerit, Diosc. II, 209. Hard.

CVI. 1. *Erigeron a nostris vocatur senecio.* Ἠριγέρων Diosc. lib. IV, cap. 97. Nostris, *seneçon.* Genera quatuor pingit Dodonæus, p. 630, quorum priora tria in Horto regio vidimus. Hard. — Ἠριγέρων Diosc. loc. laud. Nobis est *Senecio Jacobæa* (*Syngenes. superfl.* gen. 1853 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in pascuis humentibus; etiamnunc in usum medicum nonnumquam venit. Cf. Geoff. Mat. med. lib. III, cap. 617. Ἠριγέρων Theophrast. Hist. lib. VII, cap. 8, nihil aliud quam *Senecio vulgaris*, in cultis non infrequens. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 102, 188. Ed.

2. *Herba.* Ita fere senecionem describit Dioscorid. loc. cit. H.

3. *Cauliculis subrubicundis.* Gron. et Al. una voce addita, *caul. subrubic. nascitur.* Ed.

4. *Quia vere canescit.* Quasi ἦρι, vel ἔαρι γέρων, vere senex aut senescens. Vide Apul. c. LXXV. Hard.

5. *Caput ejus numerosa.* Flos luteus celeriter divisus in pappos abit, Dioscorid. Locum eum Plinius infeliciter expressit. Dal. — *Caput.* Id quod extuberat, in quo semen est et lanugo, ut in carduis fere, aliisque cernimus. Hard.

6. *Qualis est spinæ.* Acanthi vocabulo polysemo deceptus est Plinius. Dalec. — *Qualis.* Spina præsertim solstitialis, quæ a Dodonæo pingitur, p. 722, vel carduus, aut aliquid simile. Hard.

7. *Alii erucæ foliis esse dixerunt.* Ex horum numero est Diosc. lib. IV, cap. 97. Hard.

8. *Alii roboris.* Ex illorum judicio supra cum trixagine sive chamædry comparavit. Dal. — *Alii.* Qui nempe herbam esse voluerunt trixaginis similem, sive chamædryos, quæ cum quercu habet similitudinem aliquam. Hard.

9. *Radice alii supervacua.* Diosc. loc. cit. Ῥίζα ἄχρηστος. Hard.

10. *Alii potu strangulantis.* Diosc. loc. cit. non radicem, sed pappos, lanuginemve erigerontis potu strangulare ait. Hard.

2 gulante. E diverso quidam regio morbo cum vino dederunt, et contra omnia vesicæ vitia: item cordis et jocineris. Renibus extrahere arenam dixere. Ischiadicis[11] drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinavere: torminibus quoque in passo utilissimam: præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serentesque in hortis. Nec defuere qui et alterum genus facerent[12], nec quale esset, demonstrarent[13], contra serpentes in aqua bibendam edendamque comitialibus dantes. Nos eam romanis experimentis per usus digeremus. Lanugo ejus cum croco et exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis, strumis.

1 CVII. Ephemeron folia habet lilii[1], sed minora, caulem parem[2], florem cæruleum, semen supervacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus præcipuam[3], concisam

11. *Ischiadicis*. Apul. cap. LXXV, tit. 5: « Ad lumborum et coxarum dolores: Herba senecio per se trita, et jejuno in potu data, validissime prodesse fertur. » HARD.

12. *Alterum genus facerent*. Majus id est toto habitu, latioribus foliis, nigrioribus, contactu pinguibus, perinde ac si melle oblita forent: frequens nascitur in Allobrogum planitie subjecta castro dominorum DE BRIXIEU. DAL.

13. *Demonstrarent*. Sic et Chiffl. Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. *demonstrarunt*. ED.

CVII. 1. *Ephemeron folia habet lilii*, etc. Ita fere Dioscor. lib. IV, cap. 85: Ἐφήμερον, φύλλα καὶ καυλὸν ὅμοια ἔχει κρίνῳ, λεπτότερα δὲ, ἄνθη λευκά... ῥίζα δὲ ὕπεστι δακτύλου πάχος μία, etc. Pingitur a Matthiolo in Dioscorid. lib. IV, p. 1111. Vidimus in Horto regio. HARD. — *Ephemeron*. Broterio est Ephemerum, quod aliqui silvestrem irin appellant, Casp. Bauhin. vel Polygonatum angustifolium, non ramosum, Ejusd. C. Bauhino ipsi Lysimachiæ species, Matthiolo *Lilium Martagon*, Fuchsio *Convallaria maialis*, Columnæ *Digitalis*, Cæsalpino *Convallaria verticillata*, etc. Ἐφήμερον Dioscorid. loc. laud. Sprengelio auctore, nobis est *Ornithogalum stachyoides* Rudbek. Camp. Elys. II, pag. 134, f. 3. Habitat in Europa australi, præsertim in Galliæ Narbonensis nemoribus. Ἐφήμερον Theophrast. lib. IX, cap. 16; Nicand. Theriac. 849, diversi generis est; idem nempe ac *Colchicum autumnale* (*Hexand. trigyn.* gen. 886 Pers. *Colchicac.* Juss.). Habitat in pratis humidioribus. ED.

2. *Caulem parem*. Liliaco cauli altitudine pari. HARD.

3. *Dent. præcipuam, concisam*, etc. Dioscorid. loc. cit. et Gal. de Fac.

in aceto, decoctamque, ut tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit: cavis[4] et exesis imprimitur. Chelidoniæ radix[5] ex aceto trita continetur ore. Erosis[6] veratrum nigrum imponitur : mobiles[7] utralibet decocta in aceto firmantur.

CVIII. Labrum Venereum[1] vocant in flumine nascen- 1
tem[2]. Est ei vermiculus[3], qui circa dentes necatur, aut cavis dentium cera includitur. Cavendum, ne avulsa herba terram tangat.

CIX. Ranunculum[1] vocamus, quem Græci batrachion. 1
Genera ejus quatuor: unum pinguioribus[2], quam corian-

simpl. med. lib. VI, pag. 175. H.

4. *Cavis*. Brot. ex MSS. Reg. et ed. princ. *in cavis*. Ed.

5. *Chelidoniæ radix ex aceto*. Dioscorid. lib. II, cap. 211. Hard.

6. *Erosis*. Dentium dolorem coctum cum aceto veratrum nigrum collutione mitigare scribit Dioscor. lib. IV, cap. 151. Hard.

7. *Mobiles*. Herba utralibet: chelidonia, veratrove. Hard.

CVIII. 1. *Labrum Venereum*. Δίψακος est Diosc. lib. III, cap. 13, cujus genera tria pingit Dodonæus, pag. 723., quæ nos in Horto regio vidimus. Gallis, *chardon à carder*, ou *de foulon*. Græcis perinde ac Latinis, Ἀφροδίτης λουτρόν. Hard. — Δίψακος Dioscorid. loc. citat. eodem nomine nobis est *Dipsacus fullonum* (*Tetrand. monogyn.* gen. 225 Pers. *Dipsac.* Juss.). Habitat in Europa meridionali, et apud nos in agris seritur; capitula nempe echinata ad pannos rudes depectendos utilia. Radicem et folia in usum medicum venire testatur Geoff. Mater. med. tom. III, pag. 406. Ed.

2. *In flumine nascentem*. Falsum hoc et a nemine proditum. Herba quidem alarum cavo sinu aquam pluviam continet, sed in fluviis minime gignitur. Dal. — *In flumine*. Juxta fluenta, in aquosis et humidis. Hard.

3. *Est ei vermiculus*. Hoc iterum repetit lib. XXVII, cap. 62, et lib. XXX, cap. 8. Hard.

CIX. 1. *Ranunculum*. Dioscorid. lib. II, cap. 206, βατράχιον. H. —

2. *Unum pinguioribus*, etc. Iisdem verbis Dioscorid. loc. citat. Florem luteum idem addit esse purpureum. Ranunculus est primus silvestris Dodonæi, pag. 433. — *Caule albo*. *Alto* scribi haud dubie multo est satius. Nam MSS. Reg. Colb. aliique, *alio*, non *albo*, præ se ferunt, et quod validius arbitror, Dioscorides, qui videtur ex Pliniano fonte hausisse, lib. II, cap. 206: Καυλὸν δὲ οὐ παχὺν, scripsit, ὕψος δὲ ὅσον πήχεως. Et alias sane de caulis colore dicere nihil attinet. H. — Dioscor. loc. citat. ἔχει δὲ τὸ μὲν αὐτῶν φύλλα ὅμοια κορίῳ, πλατύτερα δὲ, etc. Hoc primum genus Sprengelio idem esse videtur ac *Ranunculus Seguieri* (*Po-*

dri, foliis, et ad latitudinem malvæ accedentibus, colore livido, caule albo, gracili, et radice alba: nascitur in limitibus humidis et opacis. Alterum foliosius[3], pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum[4] est, gravi odore, flore aureo. Quartum simile huic[5], flore luteo[6]. Omnibus vis caustica[7], si cruda folia imponantur:

lyand. polygyn. gen. 1363 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Conf. Histor. Rei herb. lib. I, cap. 178. Ed.

3. *Alterum foliosius*, etc. Ranunculus silvestris secundus Dodonæi, loc. cit. Hoc apiastrum illud, sive ut Dioscorides ait, loc. cit. agreste apium, σέλινον ἄγριον, quod antea indicavimus, lib. XX, cap. 45. Eademque herba Sardonia appellata, et Scelerata. Hard.—*Foliosius*, etc. Dioscor. loc. cit. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος... ἐντομὰς ἔχον πλείους τῶν φύλλων, etc. Nobis *Ranunculus hirsutus*, seu *Ran. Philonotis*, Ehrh. Habitat in humidis, et ad margines agrorum. Ed.

4. *Tertium minimum est*, etc. Dioscor. loc. cit. καὶ τρίτον σφόδρα μικρὸν, καὶ δύσοσμον (Dodonæus restituit εὔοσμον), τὸ ἄνθος χρυσῷ ὅμοιον. Est *Ranunculus repens*. Habitat in cultis, pratis, et pascuis humidis. Hæc species, aut *Ranunc. sceleratus*, certe est βατράχιον ἢ χρυσάνθεμον, Pseudo-Democrit. in Geopon. XII, 6. Conf. Sprengel. loc. supra laudat. Ed.

5. *Quartum simile huic*, etc. Ita sane libri omnes, tum impressi typis, tum etiam manu exarati: a quibus proinde desciscere, in tanta consensione, religio fuit. Haud dubio tamen in mendo locus hic cubat. Nam si Dioscoridem audimus, qui eadem ad verbum de quadrigemino batrachii genere recitat, l. II, c. 206, *flore lacteo*, legi præstabilius est: Καὶ τρίτον, inquit, σφόδρα μικρὸν καὶ δύσοσμον, τὸ ἄνθος χρυσῷ ὅμοιον. Καὶ τέταρτον ἐοικὸς τούτῳ, ἄνθος γαλακτίζον. Neque vero quid flos luteus ab aureo discrepet, satis oculi nostri dijudicant. Adde Apuleium, qui Plinii verba transcripsisse omnino videtur, cap. VIII de Scelerata: «Sunt ejus species quatuor: quarum altera cum foliis pinguibus, atque crassis et latis... Nascitur autem in stagnosis et umbrosis locis. Secunda est longioris thyrsi, et foliis hirtis cum incisuris, gustu acerrimis. Nascitur sæpe in Sardinia. Tertia et brevissima, tetri odoris, cum floribus aurosis. Quarta est cum floribus lacteis.» Et Oribasii interpres, lib. XI, f. 192, b, *flore lacteo* scripsit. Hard. — *Quartum*. Nobis *Ranunculus aconitifolius*; habitat in montibus ad rivos. Nostris vulgo, *bouton d'argent*. Referri item commode possit ad *R. platanifolium*; et hic in subalpinis crescit, minus frequens. Ed.

6. *Flore luteo*. Brot. ex Dioscor. loc. cit. *flore lacteo*. Ed.

7. *Omnibus vis caustica*. Dioscor. loc. cit. Galen. de Fac. simpl. med. lib. VI, pag. 163. Apul. cap. VIII, tit. 1: «Herbam sceleratam tusam cum axungia sine sale impones vulneri: excomedet putredinem, et si

pusulasque[8], ut ignis, faciunt. Ideo ad lepras[9] et psoras eis utuntur, et ad tollenda stigmata; causticisque omnibus miscent[10]. Alopeciis imponunt[11], celeriter removentes. Ra- 2
dix[12] in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca[13] concisa, sternumentum est. Nostri herbarii strumeam[14] vocant, quoniam medetur strumis[15], et panis, parte in fumo suspensa: creduntque ea rursus[16] sata, rebellare quæ curaverint vitia: quo scelere et plantagine utuntur[17]. Oris hulcera intus[18] succus plantaginis emendat, et folia radicesque commanducata, vel si rheumatismo[19] la-

qua fuerit sordes, expurgat : sed non diutius patiaris, quam necesse est, ne et corpus sanum exedat. Si argumentum rei experiri volueris, tunde eam, et super manum sanam impone, et alligato : statim rodit corpus. » Hard.

8. *Pusulasque*. Gronov. et Al. ut semper alias, *pustulasque*. Ed.

9. *Ad lepras*, etc. Ὄνυχας λεπροὺς, Dioscorid. scabros ungues. Dal.— *Lepras*. Galen. loc. citat. Ταῦτ' ἄρα συμμέτρως χρωμένῳ, καὶ ψώρας, καὶ λέπρας ἀποδέρει, καὶ ὄνυχας ἀφίστησι τοὺς λεπροὺς, καὶ στίγματα διαφορεῖ, καὶ ἀκροχορδόνας, καὶ μυρμηκίας ἀφαιρεῖ. Dalecampius, idcirco quia λέπρας Dioscorides prætermisit, hallucinatum hic Plinium putat, quasi ὄνυχας λεπροὺς quod unum ille memorat, de lepris præpostere iste intellexerit. Hard.

10. *Omnibus miscent*. Hoc falsum; nihil Diosc. Quidam legunt, *medicaminibus*. Dal.

11. *Alopeciis imponunt*, etc. Dioscorid. et Galen. ll. cc. Hard.

12. *Radix*. Dioscorid. et Galen. ll. cc. H. — *Commanducata diutius*. Apud Dioscoridem προσαπτομένη, appensa. Ex hoc loco restituenda litera Dioscoridis, et legendum προσμασσωμένη, quod est longe aptius. Dalec.

13. *Eadem sicca concisa*. Auctores mox laudati. Sternumentum autem esse ea dicitur, hoc est, sternutamentum concitare, trita videlicet, et admota naribus. Hard. — Gr. Brot. et Al. *sternutamentum*. Ed.

14. *Nostri herbarii strumeam*. In Reg. 2, et Chiffl. *strumum eam*. Et in Indice, *strumos*. Hard.

15. *Quoniam medetur strumis*, etc. Apuleius, cap. viii, de herba Scelerata, tit. 2 : « Ad strumas et furunculos : Herba scelerata tusa et subacta cum fimo porcino, imposita strumis vel furunculis, intra paucas horas discutit, et pus ejiciet. »

16. *Creduntque ea rursus*, etc. Idem proditur de siderite et artemisia, lib. XXVI, cap. 5. Dalec. — *Creduntque*. Vide quæ diximus lib. XXI, cap. 83. Hard.

17. *Et plantagine utuntur*. Hoc est, et in plantagine serenda iterum, ut iterum morbi recrudescant. H.

18. *Oris hulcera intus*. Plin. Val. lib. I, cap. 30. Hard.

19. *Vel si rheumatismo*. Fluxione noxii humoris. Hard.

boret os. Hulcera fœtoremque[20], quinquefolium : hulcera psyllium.

CX. Composita quoque ad fœtorem, vel maxime pu-
1 dendum vitium, trademus. Ergo folia myrti[1] et lentisci pari pondere, gallæ Syriacæ dimidium pondus, simul terere, et vino vetusto sparsa mandere matutino, ex usu est[2]. Vel ederæ baccas[3] cum casia et myrrha, pari pondere ex vino. Naribus utilissimum est[4] dracontii semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata[5] hyssopo emendantur. Stigmata in facie mandragoras[6] illitus delet.

20. *Hulcera fœtoremque*. Plin. Val. lib. I, cap. 33 : « Ad fœtorem oris : Radices quinquefolii ex aqua decoques, et subinde os collues, ita ut in ore aqua diu teneatur. » H.

CX. 1. *Ergo folia myrti et lentisci*, etc. Ad verbum Marcell. Empiric. cap. XI, p. 88, et Plin. Val. lib. I, cap. 30. HARD.

2. *Ex usu est*. Sic et Chiffl. *optimum est* Gron. et Al. ED.

3. *Vel ederæ baccas*. Plin. Valer. lib. I, cap. 30 : « Ederæ item baccæ, cum casia et myrrha pari pondere, ex vino commanducatæ, hulcera oris commendant. » Quod remedium Plinius noster ad fœtorem oris commendat, hoc Plinius alter ad oris hulcera perperam detorsit. Rectius Theod. Priscian. I, 11, ad narium fœtorem : « Fœtori vero narium, inquit, succum ederæ frequenter infundas, et draconteæ succum cum melle similiter. » HARD.

4. *Naribus utilissimum est*, etc. Polypo, vel ozæna vexatis, et obsessis. DAL.—*Naribus*. Marc. Emp. totidem verbis cap. x, pag. 86, et Theod. Prisc. loc. cit. HARD.

5. *Suggillata hyssopo emendantur*. Diosc. III, 30. HARD.

6. *Stigmata in facie mandragora illita delet*. (Sic prius.) *Mandragoras illitus* genere masculino, in scripto codice. Sic supra hoc ipso capite : « Aliqui et mandragora utebantur. Postea abdicatus in hac curatione est ; » et paulo post : « Mandragoram alii Circæum vocant. Duo ejus genera, candidus qui et mas : niger qui femina existimatur. » PINT.—*Stigmata*. Dioscor. loc. cit. de mandragoræ foliis : Διατριβόμενα δὲ ἡσυχῇ ἐπὶ ἡμέρας ε' ἢ ς' στίγματα ἄνευ τοῦ ἕλκους ἀφανίζει. « Si quinis, senisve diebus leniter affricentur, stigmata citra exhulcerationem delent. » HARD.

EXCURSUS I.

DE ELLEBORO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXV, cap. 21, pag. 553:

Prima duo (genera) sunt, candidum et nigrum, etc.

ἐλλέβορος, vel ἐλλέβορον, vel ἐλλέβορας, Græcorum; elleborus, aut helleborus, et veratrum, Latinorum, radices fuere apud Græcos Latinosque usitatissimæ; quarum duo genera distinguebantur, album scilicet, et nigrum. Verum licet vulgatissima fuerint hæc remedia, ob insignem purgandi virtutem, eorum tamen mentio adeo manca est et obscura apud Antiquos, ut quænam sint plantæ ex quibus illa medicamenta extraherentur, vix dijudicari possit.

Ellebori apud Theophrastum historia manca est et truncata, ac proinde ex ea perparum lucis ad husce plantas detegendas exspectandum est. Apud Dioscoridem ellebori albi descriptio veratro albo nostro satis apte convenit: sed ejus de nigro narratio, nigro Recentiorum elleboro minus congruens videtur. Nigri enim ellebori folia, inquit Dioscorides, viridia sunt, platani similia, sed minora, foliis sphondylii proxima, pluribus divisuris scissa, nigriora et subaspera: caulis asper, flores candidi, aut purpurascentes, racematim cohærentes, semen intus cnici quod et Anticyræi sesamoides vocant, et in purgationes adhibent. Radices subsunt tenues, nigræ, velut e capitulo quodam cepæ simili dependentes, quarum etiam usus est.

Ex hac descriptione, nostræ ellebori nigri species minime dignosci possunt. Folia enim non sunt platani minora, nec sphondylio similia, nec florem ferunt racemosum, nec caulem asperum. Unde concludendum est, nos nigro Dioscoridis elleboro carere, aut fortasse corruptum esse et depravatum hujus auctoris textum.

In officinis vero duo ellebori genera hodie reperiuntur, quæ colore, ut olim, distinguuntur, album et nigrum.

Elleborum album, seu veratrum album, Off. radix est oblonga, tuberosa, aliquando pollice crassior, foris fusca, intus alba, numerosis albicantibus fibris stipata, sapore acri, paululum amaricante, subadstringente, ingrato et nauseoso.

Planta, quæ veratrum flore subviridi, Inst. R. H. Elleborus albus

flore subviridi, C. B. P. ex radicibus fibrosis, albis, numerosis, e capite veluti bulboso et subluteo pendentibus, caulem profert cubitum superantem, teretem, rectum, firmum, ex quo alternatim nascuntur folia, plantaginis aut gentianæ forma, spithamas duas longa, haud multo angustiora, liris densissimis striata, ac veluti plicata, subhirsuta, dilute virentia, rigidiuscula, basi fistulosa, caulem ambientia. A medio ferme caule ad cacumen flores ex eorum alis racematim prodeunt rosacei, ex petalis senis in orbem positis conflati, herbaceo colore albicantibus: horum medium tenent stamina sex pistillum cingentia, quod deinde mutatur in fructum, in quo velut in capitulum colliguntur tres vaginæ compressæ, membranaceæ, semiunciam longæ, semina continentes oblonga, candicantia, granis tritici similia, marginata, et quasi ala foliacea cincta.

Alia est veratri albi species, quæ veratrum, flore atrorubente, Instit. R. H. Elleborus albus, flore atrorubente, C. B. P. Elleborum album, flore nigro, J. B. Elleborum album, floribus atrorubentibus, præcox, Lobel. Icon. nuncupatur. Foliis longioribus, tenuioribus, magisque caducis; caule proceriore, paucioribus foliis cincto, floribus atrorubentibus, a priore differt. Luxuriat in omnibus Galliæ montibus, Alpibus præsertim, et Pyrenæis.

Elleborum nigrum, et veratrum nigrum, Officin. quod et melampodion Græcis dicitur a Melampo quodam (sive medicus, sive pastor fuerit), qui primus purgationem instituit: unde καθάρτης, id est, purgator nominatus fuit, et hocce medicamento Prœti filias in furorem actas persanavit. Radix est tuberosa, nodosa, ex qua velut ex capite numerosæ pendent fibræ, densæ, foris nigræ, intus albæ, sapore acri cum amarore conjuncto, et nauseam quasi provocante, odore vero, dum recens est, vehementi.

Planta dicitur Elleborus niger, angustioribus foliis, Inst. R. H. Elleborus niger, flore roseo, C. B. P. Ex radice nascuntur folia pediculo spithameo, crasso, succulento, tereti, punctis purpureis ut dracunculi majoris notato, appensa, ad pediculum usque in novem, ut plurimum, partes digitatim divisa, quasi totidem foliola, rigida, lævia, obscure virentia, et serrata, præsertim a media parte ad apicem usque. Singulæ autem partes foliorum ellebori non male foliis laurini comparari possunt, si seorsim spectentur. Caule prorsus caret: sed flores singulares, vel bini, pediculo 4, 5 vel 6 uncias longo innituntur, rosacei, ex 5 petalis, ut plurimum, conflati, subrotundis, primum albidis, deinde purpurascentibus, postremo virescentibus, nullo calyce suffulti. Horum medium occupat numerosa staminum congeries, inter quam et petala adest corona quædam duodecim corniculorum subluteorum, quæ sesquilineam

longa sunt, cum ore oblique inciso. In centro vero staminum adest pistillum quinque vel sex conflatum siliculis, quæ deinde abeunt in siliquas membranaceas, corniculatas, in capitulum congestas, tumidas, rufescentes, dorso elato et quasi foliaceo, in hamum veluti tenuato: fibris autem semicircularibus et transversis muniuntur, quarum contractione in duas valvas introspectantes aperiuntur. Quælibet enim siliqua revera musculus est biventer et concavus, tendine fixo extrorsum seu in dorso posito, mobili vero introrsum. Semina gemina serie disponuntur in cavitate siliquæ, ovata, duas lineas longa, splendentia et nigricantia. Nascitur in Alpibus et Pyrenæis, et frequenter colitur in hortis, non tantum ob florum venustatem, sed etiam ad usum.

Alia est ellebori nigri species, quam C. Tournefort legitimum elleborum nigrum Hippocratis et Antiquorum esse arbitratur; quum frequenter occurrat non solum in Anticyris insulis, quæ sunt e regione montis Œtæ, in sinu Maleaco qui nunc vocatur, *le golfe de Zeitoun*, non longe ab insula Eubœa, *Négrepont;* sed etiam frequentius nascatur in oris Ponti Euxini, et vulgatissimus sit ad radices montis Olympi in Asia, circa celeberrimam civitatem quæ Prusa vocatur. Ab eo vocatur Elleborus niger orientalis, amplissimo folio, caule præalto, flore purpurascente, Cor. Inst. R. H. elleborus niger orientalis, Bellonii. Hujus radices similes sunt radicibus ellebori nigri supra recensiti, sed crassiores, longiores, acredinis et odoris plane expertes, ac insigni amarore donatæ: folia ejusdem formæ, sed longe ampliora, pedalia ferme. Caulis pedem superat ramosus; flores prorsus similes profert, quibus semina et capsulæ pares succedunt.

Pro radicibus ellebori nigri legitimi nonnunquam utuntur(1) radicibus ellebori nigri tenuifolii, buphthalmi flore, C. B. P. sed perperam. Nam radices hujus plantæ, quæ ad ranunculi genus a C. Tournefortio reducitur sub nomine ranunculi fœniculaceis foliis, ellebori nigri radice, H. R. Monspel. Inst. R. H. nequaquam purgant, ut a Dodonæo et ab ipso C. Tournefortio observatum fuit. Unde elleboro nigro legitimo potius substitui debent radices ellebori nigri hortensis, flore viridi, C. B. P. et ellebori nigri fœtidi, C. B. P. quales Parisios ex Arverniæ montibus asportari solent.

Hæc planta, quæ elleborus niger hortensis, flore subviridi, C. B. P. elleborus niger vulgaris, flore viridi vel herbaceo, radice diuturna, J.

(1) Elleboro nigro sæpe substituuntur *Elleborus viridis*, cujus radix amarior, acrior, magisque nauseosa; *Adonis vernalis* (Elleborus Hippocratis falso dicta), *Actæa spicata*, *Trollius Europæus*, *Astrantia major; Aconitum Napellus*, quæ planta est venenatissima. Conf. nov. Act. Academ. nat. Curios. tom. VI, pag. 144 sq. Schreber. ad Mat. med. Linn. Ed.

B. veratrum nigrum, secundum Dodon. cujus folia foliis ellebori nigri angustioribus foliis, Inst. æmula sunt, sed angustiora, nigriora, ambituque toto serrata : caulem habet pedem plus minus altum, in ramulos cacumine diviso; a quibus flosculi deorsum nutantes dependent, minores, coloris e pallido herbacei : radices fibrosæ aliquanto tenuiores, minus nigricant.

Hactenus noster Geoffræus, Mater. medic. tom. II, pag. 158; et sane, pro tempore quo scribebat, docte et luculenter; in describendis enim certiusque definiendis ellebori, tum albi, tum nigri speciebus, quibus Veteres utebantur, parum aut nihil fere adjumenti apud Recentiores occurrit. Operæ tamen pretium credidimus ex medic. Scientiar. Diction. excerpere, quæ de planta, apud Antiquos celebratissima, Dr. PELLETAN, acri certe judicio scripsit.

Ellébore, nom d'une plante dont la racine employée de temps immémorial en médecine, a été préconisée par les Anciens comme un remède puissant dans un grand nombre de maladies, et particulièrement pour le traitement de la folie, d'où vient, suivant Joubert, le nom de *veratrum* (*quod mentem vertat*).

Accoutumés à environner de fictions les découvertes importantes, les Grecs ont dit que les filles de Prœtus devenues folles par la colère de Bacchus, avaient été guéries par le berger Mélampe, en leur faisant boire du lait de ses chèvres qui avaient mangé de l'ellébore : Leclerc (*Hist. de la Méd.*) trouve dans cette fable le premier exemple d'une purgation, et pense expliquer par là le surnom de *καθάρτης*, quelquefois appliqué à Mélampe, comme on a donné celui de *Melampodium* à l'ellébore.

Les Anciens connaissaient deux espèces d'ellébores, le blanc et le noir, distinction tirée de la couleur de la racine : le blanc ne se trouvait, suivant Théophraste, que dans une partie du mont OEta, qu'il nomme Pyra: nous manquons absolument de renseignements sur l'espèce et les caractères de cette plante, les descriptions que nous en ont laissées les Anciens sont trop vagues pour nous instruire. Les Latins donnaient aux deux espèces le nom de *veratrum*, ou d'*elleborus* indifféremment; de nos jours on connaît le *Veratrum album* L. et le *Veratrum nigrum* L.; mais aucun des deux ne présente les caractères des ellébores.

Il reste à savoir si les Anciens confondaient notre ellébore et notre *veratrum* sous le nom commun d'ellébore, question parfaitement indécise, puisque les botanistes disent qu'ils ne connaissent pas l'ellébore blanc des Anciens (Desfontaines, *Choix de plantes*, etc.) tandis que le professeur Pinel ne fait pas de difficulté de regarder le *Veratrum album* (1)

(1) *Veratrum album* (*Hexand. trigyn.* gen. 882 Pers. *Colchicac.* Juss.). Habitat

L. comme l'ellébore blanc des Anciens (*Encycl. Méth.*). Quant à notre *Veratrum nigrum* (1), il n'a jamais été confondu avec aucune espèce d'ellébore.

Quoi qu'il en soit, l'ellébore blanc était fort employé par les médecins grecs comme vomitif, purgatif, et propre à guérir les maladies longues, et surtout les affections mentales. Celse recommande de ne pas le donner en été ni en hiver, ni surtout dans les maladies accompagnées de fièvres; mais il est bon de remarquer que ces précautions s'appliquent à tous les purgatifs énergiques, et ne sont pas particulières à l'ellébore, comme on pourrait le conclure de la manière dont on a cité cet auteur: il établit en effet, liv. XI, chap. 12, que dans les maladies où il y a fièvre, on doit préférer, aux purgatifs proprement dits, les moyens qui nourrissent et qui lâchent le ventre.

Il faut remarquer que l'ellébore blanc était plus particulièrement employé comme émétique; au reste, il règne dans les relations de l'antiquité une grande incertitude à cet égard, puisque d'une part, Mésué dit que les hommes ne peuvent pas supporter l'ellébore blanc, tandis que Pline le trouve moins violent (2).

Quant au *Veratrum album* L. qu'il soit ou non l'ellébore blanc des Anciens, on en fait peu d'usage en médecine, on ne l'emploie guère que dans l'art vétérinaire, et on le regarde comme analogue dans ses effets à l'ellébore noir.

La racine du *Veratrum album* est blanche, fusiforme, et garnie de rameaux nombreux; elle est grise en dedans; sa saveur est âcre et nauséabonde; elle excite de l'ardeur dans la gorge; elle est en général indiquée comme vénéneuse, émétique, drastique et sternutatoire.

L'infusion de cette racine est rouge et amère; elle produit, quand on l'administre sans précaution, la cardialgie, les tranchées, etc. comme l'ont éprouvé Bergius et Conrad Gesner: ce dernier a pourtant vanté à l'égard des Anciens les vertus de ce médicament; il dit en avoir obtenu constamment les plus heureux effets, comme alexitère, désobstruant,

in Austria, Helvetia, Italia, Græcia, etc. Russia quoque, Sibiria, et America boreali; in montosis ad rivulos. Planta Linnæo acris, nauseosa; cui vis drastica, emetica, sternutatoria; sed cavendus usus. Conf. Mat. med. pag. 263, edit. Schreber. Ed.

(1) *Veratrum nigrum*. Habitat in Sibiriæ, Hungariæ, etc. apricis siccis. Ed.

(2) Immo vero Plinius, lib. XXV, cap. 23: « Album optimum, inquit, quod celerrime movet sternumenta: sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatum poturorum apud Antiquos legat; contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores; exiguos aut nimios, etc. » Ed.

etc. Il l'administrait, ou le prenait fréquemment lui-même, en infusion dans du vin de Candie, ou dans l'oximel. L'illustre médecin de Zurich, aussi laborieux qu'érudit, n'avait pas craint d'imiter les Anciens dans l'usage des moyens les plus énergiques : aussi eut-il de grands succès dans le traitement des maladies qui échappent à une médecine plus facile et plus timide.

L'ellébore blanc était employé avec les mêmes préparations et aux mêmes doses que l'ellébore noir dont nous allons parler. Malgré l'exemple de Gesner, l'usage du *Veratrum album*, qui remplace l'ellébore blanc parmi nous, est entièrement tombé en désuétude, sans motifs bien raisonnables ; il est encore de quelque usage contre la gale des chevaux et des bœufs.

L'ellébore noir, particulièrement employé par les Arabes, quoique mal décrit par Dioscoride, se reconnait mieux que le blanc. Pline s'accorde avec cet auteur pour comparer ses feuilles à celles du platane, en ajoutant qu'elles sont plus petites, plus foncées, et plus divisées. Théophraste dit qu'on le trouvait partout. Tout confirme qu'il était commun aux îles d'Anticyre, sur le mont Olympe, sur les rives de la Mer Noire, dans l'Eubée, dans la Béotie, etc. Celui d'Anticyre était préféré, et l'on se rendait dans une ville de ce nom, pour se faire traiter de la folie, tellement qu'elle était devenue en quelque sorte les Petites-Maisons de la Grèce.

La racine de cet ellébore était noire en dehors et blanche en dedans; les branches ou chevelus qui en partaient, suivant Dioscoride, comme d'une petite tête, étaient préférés au tronc lui-même; on le choisissait sans tache et bien sain, on évitait de l'employer trop récent ou trop ancien; dans le premier cas il produisait la strangulation, dans le second il avait perdu une partie de ses vertus.

On l'administrait en substance, après l'avoir fait macérer dans l'eau et sécher à l'ombre; la dose était de huit oboles (quatre-vingt-seize grammes), à deux ou trois drachmes; on pensait qu'en moindre quantité il causait plus d'accidents, sans doute parce qu'il ne faisait pas vomir, ce qui est d'accord avec la méthode de donner la décoction à ceux chez lesquels cette évacuation n'arrivait pas assez vite. On le faisait prendre dans de l'oximel, dans des gâteaux, dans des aliments. On y ajoutait des substances propres à diminuer son action irritante, ou à augmenter son action purgative; on y joignait aussi des aromates pour en déguiser la saveur.

L'ellébore en substance était particulièrement appliqué au traitement des névroses des fonctions cérébrales; on le donnait encore en extrait préparé avec le miel, en infusion dans le vin, dans le moût, etc. mais dans ce cas on en augmentait la dose proportionnelle.

Nous connaissons maintenant six espèces d'ellébore, qui forment un genre dans la famille des renoncules, J. Ces plantes croissent naturellement dans les pays arides et montagneux, on les cultive dans les jardins pour la beauté de leur port et de leurs fleurs. Ces six espèces (1) sont :

L'ellébore d'hiver, qui n'est point employé en médecine.

L'ellébore noir, qu'on a pris pour celui des Anciens, et qu'on emploie dans les préparations modernes.

L'ellébore vert, dont les caractères se rapprochent assez de celui des Anciens, mais qui en diffère par ses feuilles radicales moins dures, moins grandes et moins épaisses, et surtout par ses fleurs beaucoup plus petites, et qui ne sont pas nuancées de rose.

L'ellébore fétide, ou pied de griffon, qu'il importe de ne pas confondre avec les autres : le docteur Bisset qui l'a recommandé comme un excellent vermifuge, en donnait les feuilles desséchées en nature à la dose de quinze grains, ou l'infusion des mêmes feuilles à celle d'un gros.

L'ellébore livide, sans usage; et, enfin, l'ellébore oriental, qui paraît être le véritable ellébore noir des Anciens. Les botanistes ne purent réussir à faire cadrer, avec les descriptions des Anciens, aucune des espèces connues, jusqu'à l'époque où le célèbre Tournefort, pendant son voyage du Levant, crut avoir reconnu l'ellébore des Grecs; il se fonde : 1° sur ses caractères; 2° sur ce qu'il l'a rencontré seul et très-abondant dans tous les lieux d'où on le tirait autrefois; 3° sur l'analogie de ses effets, qu'il a essayés, en le donnant à plusieurs Arméniens. Voici la description qu'il fait de sa racine :

« La racine de cette espèce d'ellébore, que les Turcs appellent *soptême*, est un tronçon gros comme le pouce, couché en travers, long de trois ou quatre pouces, dur, ligneux, divisé en quelques racines plus menues et tortues. Toutes ces parties poussent des jets de deux ou trois pouces de long, terminés par des œilletons ou bourgeons rougeâtres; mais le tronçon et ses subdivisions sont noirâtres en dehors, et blanchâtres en dedans; les fibres qui les accompagnent sont touffues, longues de huit ou dix pouces, grosses depuis une ligne jusqu'à deux, peu ou point du tout chevelues.

« Les plus vieilles sont noirâtres en dedans, d'autres sont brunes, les

(1) *Helleborus*, seu *Elleborus hiemalis*, flore flavo. Habitat in Helvetia, Italia, Austria. *Helleborus niger*, flore albido. Habitat in Galliæ, Austriæ, Etruriæ, Apennini asperis. *Helleborus viridis*, flore nutante viridi. Habitat in montibus Vignensibus, Euganeis. *Helleborus fœtidus*. Habitat in silvis. *Helleborus lividus*. Habitat in Corsica. *Helleborus Orientalis*, flore purpurascente. Habitat in Oriente. Omnes ex *Polyand. polygyn.* gen. 1366 Pers. *Ranunculear.* ordine Juss. Sunt et *Helleb. ranunculinus*, *purpurascens*, etc. de quibus hic nihil, præter nomen, dicendum. Ed.

nouvelles sont blanches; les unes et les autres ont la chair cassante, sans âcreté ni odeur. »

Tournefort ne s'est pas contenté d'examiner cette plante en botaniste, il dit que son extrait est brun, résineux et très-amer; et il conclut, de quelques effets nuisibles qu'il a produits, que l'on doit rabattre de la haute opinion que les Anciens nous ont donnée de ce remède.

On fait usage de nos jours des racines de l'ellébore noir et du *Veratrum album* L. et de quelques autres espèces, qui sont confondues dans le commerce; on les tire plus particulièrement de la Suisse; on ne les administre jamais en nature, mais leur extrait entre dans la composition de quelques remèdes, dont les auteurs ont eu pour but de préparer et d'associer l'ellébore, de manière à corriger ses propriétés délétères; la petite dose de ce médicament qui entre dans ces préparations, l'incertitude de sa qualité, et les opérations préliminaires qu'on lui fait subir, ont presque réduit à la nullité un moyen héroïque chez les Anciens.

L'ellébore noir, tel que nous l'avons, entre dans la composition des pilules balsamiques de Stahl, du sirop de pomme elléborisé, de l'extrait panchimagogue de Crollius, des pilules de Starkey, des pilules tartarisées de Wedelius, toutes préparations reléguées dans les anciens formulaires, et dont on ne fait plus aucun usage.

Il n'en est pas de même des pilules toniques de Becher: elles sont composées d'extraits d'ellébore préparé suivant une méthode particulière, et incorporé avec la myrrhe et le chardon béni. Leur efficacité a été bien reconnue dans certaines hydropisies.

Les propriétés chimiques de notre ellébore noir ont été examinées par Neumann, par Cartheuser et par Boulduc.

La décoction de cette racine est très-rouge et fort amère, le sulfate de fer en fonce la couleur.

Son eau distillée a une odeur âcre et piquante, elle est fortement irritante. Son extrait brun et amer est fort abondant, et toute la partie extractive peut être obtenue indifféremment par l'eau ou par l'alcool: Boulduc a observé qu'après l'action de l'alcool, l'eau n'enlève plus rien, il remarque que l'extrait résineux purge peu, mais avec beaucoup d'irritation, tandis que l'extrait préparé à l'eau purge bien et utilement.

Ces recherches sont très-imparfaites, d'abord parce qu'on a examiné un ellébore qui n'est pas celui des Anciens; ensuite, parce que les essais de Boulduc, qui datent de 1701, ont été faits dans l'enfance de la chimie; on peut cependant en tirer ces conclusions importantes:

1° Que l'ellébore contient un principe volatil, abondant lorsque les racines sont fraîches, et qui diminue par la dessiccation; que ce principe passe avec l'eau distillée; que par conséquent on en diminue la proportion par des ébullitions répétées;

2° Que c'est ce principe qui agit sur le système nerveux, puisque l'eau distillée contracte cette propriété;

3° Que ces vertus gissent particulièrement dans la portion résineuse, puisque l'extrait alcoolique purge peu et avec irritation;

4° Que l'ellébore contient un autre principe qu'on obtient par l'eau, que l'on sépare du premier par de longues ébullitions, et qui est simplement purgatif.

Ces considérations expliquent les différentes méthodes de préparer l'ellébore et de l'administrer; elles montrent comment les Anciens pouvaient l'appliquer avec succès au traitement de maladies qui semblent absolument différentes, comme la manie et l'hydropisie, et elles ne nous permettent pas de le confondre dans la classe nombreuse des drastiques.

On entend par *elléborisme* l'ensemble des procédés mis en usage par les Anciens pour l'administration de l'ellébore. L'action énergique de ce végétal paraissait d'une telle importance, que l'elléborisme forme une des parties les plus essentielles de la thérapeutique des Anciens; il nous offre un modèle de leurs principes dans l'art d'appliquer les médicaments, d'autant plus intéressant à étudier, que la médecine actuelle, malgré sa tendance au retour vers la méthode hippocratique, s'éloigne davantage, en ce point, de la médecine grecque.

Les Anciens ne regardaient pas seulement l'ellébore comme un émétique ou un purgatif; ils lui attribuaient des vertus particulières qui s'exerçaient par son mélange avec le sang, comme on le voit dans Actuarius, qui dit que sa principale action est d'enlever au sang, lorsqu'il lui est mêlé, tout ce qu'il peut contenir de vicié, et qui ajoute même, en indiquant la méthode de l'administrer, que si l'on veut obtenir une bonne purgation, il faut y joindre la scammonée.

C'était donc à une action générale sur l'ensemble de l'organisme que les Anciens attribuaient les effets de l'ellébore : les secousses violentes et les effets variés qui accompagnaient ou suivaient cette action, autorisaient cette idée; son influence particulière sur le cerveau et les nerfs produisait les vertiges, la strangulation, l'évanouissement; sa présence dans l'estomac donnait lieu à une énorme sécrétion de pituite, et les évacuations subséquentes n'étaient qu'une circonstance accessoire de son action, circonstance qui souvent n'était déterminée que par des moyens étrangers.

La série des procédés mis en usage dans l'elléborisme nous prouvera que les Anciens étaient dirigés par ces principes, dans l'administration d'un remède dont on aurait une idée très-fausse en le considérant seulement comme émétique ou purgatif.

Les Anciens employaient particulièrement l'ellébore au traitement des

maladies qui sont maintenant connues sous le nom de névroses des fonctions cérébrales, comme la manie, l'épilepsie, l'hypocondrie, l'apoplexie, l'hydrophobie, etc. Ils l'employaient aussi dans quelques affections chroniques, comme la sciatique, la goutte, les douleurs de tête; dans quelques maladies de la peau, comme la lèpre, etc. et même au traitement de quelques affections cancéreuses, puisque Oribase, qui met en doute son utilité pour les ulcères, convient qu'il a vu une femme guérie d'un cancer par la bonne administration de l'ellébore.

Hippocrate conseille l'ellébore dans les premiers jours d'une grande fracture ou luxation; et si, dans ce cas, on le considère seulement comme purgatif, on trouve le père de la médecine d'accord avec les chirurgiens de nos jours, qui conseillent une évacuation dans les grandes blessures, pour éviter l'embarras gastrique qui en est si souvent la suite.

L'époque de la maladie où les Anciens plaçaient l'usage de l'ellébore, dépendait de la marche et de la nature de l'affection. Ils s'empressaient de l'administrer dans l'épilepsie, parce que le retour des attaques pouvait produire la manie, l'idiotisme, ou l'incurabilité; ils en retardaient l'usage dans les affections irrégulières et mal déterminées, enfin, dans les maladies régulières et périodiques; on choisissait le temps où un accès venait de finir; dans tous les cas on avait égard à l'état actuel de force ou de débilité du malade, aux saisons et aux heures de la journée; on se laissait même influencer par des idées superstitieuses sur le cours des astres. C'est ainsi qu'on préférait, pour administrer un purgatif, le temps du décroissement de la lune.

Les Anciens proscrivaient l'usage de l'ellébore dans certaines circonstances qui se rapportent toutes à un état d'excitation violente ou de faiblesse du malade; c'est ainsi qu'Hippocrate nous a laissé, dans ses préceptes, dont la sagesse porte particulièrement sur les choses dont il faut s'abstenir, d'utiles avertissements de ne point administrer l'ellébore à ceux qui sont débiles et lymphatiques, à ceux qui ont la vue faible, à ceux dont les oreilles tintent, etc. affections qui, le plus souvent, viennent de la faiblesse ou la produisent; tandis que d'autre part il dit: « Ne donnez pas l'ellébore à ceux qui ont une forte santé; car il leur donne des convulsions. »

On peut en conclure que l'ellébore, substance très-active, exigeait, dans l'individu soumis à son usage, une réaction proportionnée à l'énergie du médicament, et qu'une pareille lutte pourrait devenir dangereuse chez un individu fortement constitué.

L'usage de l'ellébore, dans le traitement de la folie, a donné lieu au proverbe : *Navigare Anticyras*, parce qu'on tirait le meilleur ellébore des îles d'Anticyre; et notre poète fabuliste, nourri de la lecture des An-

ciens, auxquels il emprunte sans cesse des tournures ou des images, a fait dire par le lièvre, à la tortue, qui veut lutter avec lui de vitesse :

> Ma commère, il vous faut purger
> Avec quatre grains d'ellébore.

Hérophile disait, au rapport de Galien, que les médicaments n'étaient rien quand ils étaient mal administrés, mais qu'ils étaient les *mains des dieux*, quand leur application était sagement dirigée.

Sur ce principe, les Anciens apportaient la plus scrupuleuse attention et les soins les plus détaillés à préparer le malade à l'administration de l'ellébore ; ils disaient que, pour en éprouver les bons effets, l'homme devait être fort et courageux, que ses humeurs devaient être fluides et son estomac disposé à vomir facilement.

Sans rien décider sur l'importance et la sagesse des préparations qui précédaient l'administratiou de ce remède, je vais exposer la méthode des Anciens ; ils étaient trop bons observateurs, et nos théories sont trop incertaines, pour qu'il soit permis de condamner sans examen, dans leur conduite, les choses même qui nous semblent inutiles ou ridicules.

Lorsqu'un malade devait prendre l'ellébore, on commençait par l'évacuer doucement ; on le nourrissait bien pendant quelques jours, puis on le faisait vomir, en choisissant le temps du déclin de la lune ; on réitérait le vomitif cinq jours après, puis on rétablissait les forces par une bonne nourriture pendant un mois ; on recommençait alors la même série d'évacuations de trois en trois jours ; après le dernier vomissement, on donnait un jour de repos, pendant lequel on faisait prendre au malade un lavement, un bain, et quelque nourriture ; le lendemain on administrait l'ellébore après une friction huileuse sur tout le corps.

Les vomissements dont nous venons de parler avaient toujours lieu après le repas du soir ; car les Anciens pensaient que la condition la plus favorable à cette évacuation était la plénitude de l'estomac ; on les déterminait par un moyen mécanique, ou par l'action d'un vomitif ; dans le premier cas on nourrissait le malade d'aliments doux et miellés, accompagnés de boissons de même nature, en évitant avec soin tout ce qui pouvait être astringent ; on faisait suivre le souper d'une promenade, et au retour on déterminait le vomissement par l'introduction des doigts ou d'une plume dans l'arrière-bouche ; l'évacuation était en général facile et abondante.

D'autres fois, après une nourriture et des boissons du même genre, on faisait manger au malade une livre et plus de raiforts ; on faisait succéder la promenade, un peu de repos, et des mouvements circulaires qui provoquaient des nausées : alors une plume ou les doigts complé-

taient l'effet, et des mucosités abondantes étaient rejetées avec le raifort; on éloignait la saveur désagréable de ces substances par un gargarisme, et on sollicitait un sommeil réparateur, par le repos et par des attouchements sur les jambes et sur les pieds.

Si nous comparons cette manière de faire vomir avec celle qui est mise en usage de nos jours, nous les trouvons très-différentes. Les médecins modernes attendent le moment de la vacuité de l'estomac, et donnent le vomitif le matin à jeun, au lieu de l'administrer après un repas : l'état du ventricule, dans ces deux cas, diffère sous deux rapports.

1° Le développement de sa cavité, dans le cas de plénitude, facilite les effets de sa contraction et de celle des parois abdominales; mais cette différence est devenue moins essentielle depuis que nous savons que, pendant les nausées, l'estomac se gonfle d'air. La seconde différence, plus importante, consiste dans le degré de sensibilité et de vie de l'organe vide ou plein; l'estomac, rempli d'aliments, est excité par leur présence; il s'anime de forces propres à réagir sur ces substances; ses sécrétions augmentent à proportion, la peau se refroidit; en un mot, une grande partie de la vie générale semble se concentrer sur l'organe qui va exécuter l'œuvre importante de la digestion. Je laisse aux médecins habiles à décider s'il est indifférent d'agir par un vomitif sur un organe déja stimulé à ce point, ou d'appliquer le même agent à l'estomac vide et en repos.

Le choix et le mode de préparation de l'ellébore n'exigeaient pas de la part du médecin moins d'attention que le traitement préliminaire dont nous venons de parler.

On distinguait les ellébores par le lieu d'où on les tirait; celui d'Anticyre et du mont OEta était préféré; venait ensuite celui de Sicile. Quant à la véritable indication de l'espèce, les descriptions des Anciens sont trop confuses pour nous éclairer; Dioscoride confond probablement l'ellébore noir avec le blanc. Quoi qu'il en soit, il paraît que les médecins grecs employaient le blanc, et que les Arabes préféraient le noir; en sorte que, suivant l'observation du savant professeur Pinel, on doit, lorsque les Arabes l'indiquent sans épithète, entendre le noir, tandis que c'est le blanc dont veulent parler les médecins grecs dans le même cas; pour Hippocrate, qui se fait toujours distinguer par son exactitude et sa précision, il a fait usage de l'un et de l'autre, mais il a eu presque toujours le soin de les spécifier par une épithète.

Quelle que fût l'espèce d'ellébore dont on faisait usage, on le choisissait bien sain, sans aucune tache, et cueilli depuis quelque temps; car on pensait qu'il suffoquait lorsqu'il était frais. On préférait au tronc lui-même les petits rameaux qui partent de la racine, et on les divisait

d'abord suivant leur longueur, ensuite en fragments plus ou moins gros.

Les Anciens nous ont transmis plusieurs méthodes de préparer l'ellébore, qui toutes avaient pour but de lui enlever une partie de ses principes irritants, et de l'associer à d'autres substances pour modérer ses effets et couvrir sa saveur. En voici quelques-unes.

Actuarius dit qu'il faut faire macérer l'ellébore dans un peu d'eau, le faire sécher à l'ombre, après avoir séparé l'écorce de la petite moelle, et l'administrer ensuite à la dose de deux ou trois gros, *plus ou moins*, avec de l'oxymel et quelques graines aromatiques; mais que si l'on veut obtenir une bonne purgation, il faut y joindre la scammonée.

Hérodote rapporte la formule suivante : on fait bouillir une livre d'ellébore dans neuf livres d'eau; on réduit au tiers, on ajoute trois livres de miel, on réduit encore, et on donne six drachmes de cet extrait, qui purge sans danger.

Autillus conseille son infusion faite à froid pendant trois jours, comme tonique.

On le donnait aussi en décoction dans le vin ou dans le moût.

On en faisait des suppositoires, des pessaires, qui provoquaient le vomissement, des emplâtres qui agissaient par absorption, comme les lotions sur les membres goutteux.

Lorsqu'on le donnait en substance, on avait égard au volume des fragments; ils étaient gros pour agir avec douceur, menus quand on voulait purger vivement.

On doit admirer le zèle et la patience des Anciens dans le concours des moyens accessoires qu'ils mettaient en usage pour modifier et diriger l'action de l'ellébore pendant son effet; pour en avoir une idée claire, il faut se représenter que son action curative devait s'exercer pendant son séjour dans l'estomac, que le vomissement était le dernier effet de cette action, et que par conséquent il importait de le retarder assez pour donner au médicament tout le temps d'agir sur le système en général; et que d'une autre part cette vive influence de l'ellébore sur l'économie animale, se prononçant par des symptômes dont quelques-uns pouvaient devenir dangereux, il était essentiel de se procurer tous les moyens possibles d'arrêter à temps des effets trop violents.

Ainsi, les ressources accessoires au médicament lui-même consistaient dans une réunion de moyens qui pussent au besoin ralentir ou accélérer le vomissement; un lit horizontal, un incliné, un autre suspendu, des plumes d'oie, des huiles de cyprès, de roses, d'iris, des ventouses, des éponges imprégnées de mélicrat, des sternutatoires, des suppositoires, des clystères purgatifs et anodins, des emplâtres, de l'eau chaude, une infusion d'ellébore, du vin d'absinthe, et des gantelets de

cuir dont les doigts alongés pouvaient s'introduire dans l'arrière-gorge, étaient préparés à l'avance, et servaient, suivant le besoin, à produire un de ces deux effets; on y joignait les frictions manuelles, la traction des membres et les coups sur l'estomac; enfin des moyens moraux, capables de calmer ou d'exciter, tels que des contes agréables, ou des injures et des provocations.

On appliquera facilement ces divers moyens en suivant la marche ordinaire des symptômes pendant l'action du médicament. D'abord, chaleur à l'estomac et à la gorge, salivation abondante, prolongée pendant une heure, vomissement de matières pituiteuses, éjection des aliments et de l'ellébore, vomissement renouvelé de pituite et de bile, puis de bile pure.

Pendant ce temps, face rouge, veines gonflées, pouls lent et déprimé, hoquets plus ou moins violents; après ces effets, le pouls se relevait, la face revenait à son état naturel, et souvent il survenait encore des vomissements moins pénibles que les premiers.

Telle était la marche convenable et désirée de la médication; mais, si le malade paraissait disposé à vomir trop promptement, on le tenait en repos; on lui faisait des frictions sur les jambes; on lui faisait boire, de temps en temps, un peu d'eau et d'absinthe, on lui appliquait même des ventouses le long de l'épine et sur l'estomac; on calmait l'esprit par des contes flatteurs.

Dans le cas contraire, le vomissement n'arrivant pas au bout d'un assez long séjour du médicament dans l'estomac, son action, trop prolongée, pouvait produire un sentiment de strangulation, un resserrement de la gorge, la perte absolue de connaissance; pour prévenir ces inconvénients ou en diminuer les effets, on introduisait dans la gorge de longues plumes d'oie, ou les gantelets trempés dans l'huile de cyprès, on alongeait les membres, on frappait l'estomac, on faisait boire le mélicrat en abondance avec la rue, on frottait les doigts avec l'huile de cyprès ou la scammonée, on plaçait le malade sur le lit suspendu, et on l'agitait transversalement, en imitant le roulis d'un vaisseau.

On faisait boire la décoction d'ellébore, on appliquait des suppositoires irritants, et l'on donnait des clystères purgatifs.

Si le malade perdait le sentiment, on ouvrait les dents avec de petits coins de bois pour introduire la plume; ou l'on déterminait de violents éternuements avec la poudre d'ellébore ou de l'euphorbe; ces moyens étaient ordinairement suivis d'une abondante éjection qui calmait tous les symptômes; mais, dans le cas contraire, on avait recours à la dernière ressource, qui consistait à faire sauter le malade dans une couverture tendue par des hommes vigoureux, et à le faire ainsi rouler sur lui-

même, moyen qui manquait rarement son effet, mais après lequel on regardait comme sans ressource ceux qu'il n'avait pas rappelés à la vie.

Ce terrible appareil d'accidents et de remèdes, vivement tracé par les Anciens, semble fait pour effrayer le médecin et l'éloigner de l'emploi d'un pareil moyen; mais nous devons penser que les symptômes graves étaient très-rares, ou que les Anciens attachaient une grande importance aux propriétés curatives de l'ellébore, puisqu'ils ne laissaient pas d'en faire un fréquent usage.

Un médicament qui agissait avec tant de force sur le système nerveux, pouvait laisser des traces fâcheuses, aussi survenait-il quelquefois un hoquet persistant et accompagné d'un spasme général; on administrait alors la rue avec le mélicrat, on faisait des frictions sur les membres, et on y appliquait des ligatures, on posait des ventouses le long de l'épine, on cherchait à changer la disposition nerveuse par des sternutatoires, des frayeurs subites, des injures violentes, etc.

Une autre suite de l'elléborisme était le spasme des muscles, il avait ordinairement son siége dans ceux des membres et de la mâchoire; alors on faisait usage des bains, des applications émollientes, des frictions et applications de la main avec une compression graduée, et même des antispasmodiques, comme le castoréum, qu'on employait à l'intérieur et à l'extérieur.

L'elléborisme des Anciens dont je viens de tracer une légère esquisse, conduit à des réflexions sur la thérapeutique en général et sur l'usage de l'ellébore en particulier.

J'ai déja fait remarquer combien la méthode des Anciens différait de la nôtre dans l'emploi des vomitifs; et cette partie de la thérapeutique est si importante, il arrive un si grand nombre de cas où l'action d'un émétique est du plus haut intérêt, qu'il serait bien à désirer que l'on examinât cette question avec tout le soin qu'elle mérite; mais indépendamment de la vacuité ou de la plénitude de l'estomac, quelle négligence et quelle inertie dans notre manière d'administrer ces remèdes, comparée à ces soins multipliés et éclairés qui, chez les Anciens, précédaient et accompagnaient la médication! nature des aliments et des boissons pour disposer l'estomac au vomissement, promenade en tel ou tel lieu, situation pendant l'effet du remède, moyens accessoires soigneusement préparés et sagement appliqués, pour retarder, hâter, ou compléter les effets dont on attendait un résultat utile, tout est parfaitement disposé, rien n'est oublié pour accomplir ce beau précepte d'Hippocrate : *Oportet autem non modo seipsum exhibere quæ oportet facientem, sed etiam ægrum, et præsentes, et externa.*

Si de pareils soins accompagnaient l'administration d'un simple vomitif, quelles précautions ne devaient pas prendre les Anciens lorsqu'ils employaient l'ellébore. On les a toutes mises sur le compte des dangers de ce médicament; on n'a pas assez remarqué qu'un grand nombre de ces moyens étaient préparatoires, d'autres destinés à compléter l'effet du remède, et que ceux qui avaient pour but de parer aux accidents graves étaient dictés par une sage prévoyance. En effet, l'usage de l'ellébore était général, on ne mettait point en doute son efficacité, les maîtres de l'art devaient donc s'attacher particulièrement à signaler les dangers; de nos jours tout médecin instruit administre sans aucun inconvénient les préparations mercurielles les plus dangereuses, et nos livres sont pleins de sages conseils sur les dangers qui peuvent en résulter.

Nos plus célèbres médecins ont rejeté l'usage de l'ellébore, ils en ont donné pour raison que nous possédons beaucoup d'émétiques plus doux et moins dangereux : est-ce donc seulement comme émétique que nous devons le considérer?

Il suffit d'examiner un moment les symptômes produits par l'ellébore pour se convaincre que le vomissement n'était que la moindre partie de ses effets ; les fonctions cérébrales et tout le système nerveux en ressentaient la plus grande influence; on pouvait le réduire au simple rôle de purgatif par des préparations qui sans doute lui font perdre la partie la plus précieuse de ses propriétés, puisque dans tous les cas importants les Anciens le donnaient en substance.

L'action de l'ellébore peut causer des accidents très-graves ; mais où chercherons-nous des remèdes contre les névroses des fonctions cérébrales qui résistent si souvent à nos moyens, si nous répudions les substances qui agissent puissamment sur le système nerveux, et sur les fonctions cérébrales en particulier.

Il est certain que les Anciens, à l'aide d'un petit nombre de ressources, étaient parvenus à prévenir les inconvénients de l'ellébore ; son emploi était devenu tellement habituel qu'il avait donné naissance à des proverbes, et qu'au rapport d'Aulugelle et de Valère Maxime, les orateurs, jaloux de véritable gloire, prenaient, à l'exemple de Carnéade, une dose d'ellébore avant la dispute, pour se fortifier le cerveau. Enfin, si nous voulions révoquer ses succès en doute, il faudrait ôter toute créance aux hommes les plus illustres de la médecine grecque, et aux observateurs les plus parfaits que nous puissions choisir pour modèles.

Si tel était le succès des Anciens dans l'administration de l'ellébore, que ne pourrions-nous pas en attendre, aidés des moyens multipliés et de puissants antispasmodiques inconnus dans les temps reculés!

On a tenté de nos jours l'emploi de substances éminemment vénéneuses, et qui n'avaient en leur faveur que quelques assertions de succès douteux : pourquoi n'essayerait-on pas l'usage de l'ellébore dans les maladies affligeantes qui attaquent dans l'homme sa plus belle prérogative? Serait-il plus dangereux que les douches d'eau fraîche sur la tête, les douches ascendantes par l'anus, une chute inopinée dans la mer, etc. moyens qu'on a souvent employés, quelquefois avec des succès qui sans doute n'ont été dus qu'à la secousse violente qu'en ont éprouvée les appareils nerveux et surtout le cerveau?

En résumant les relations partielles des Anciens, et suivant jusqu'à nos jours l'emploi de l'ellébore, on s'aperçoit aisément qu'il est susceptible de produire deux genres d'actions bien distincts : en substance et à une dose convenable, il agit avec force sur le système nerveux, et c'est de cette manière qu'il devient un moyen curatif pour quelques maladies qui dépendent de ce système; ces propriétés paraissent tenir à des principes volatils qu'on peut en séparer, ou dont on peut diminuer la proportion.

Réduit en extrait convenablement préparé et donné à plus petites doses, il paraît devenir excitant, tonique et propre à guérir ces maladies qui semblent dépendre d'un défaut de vie dans quelque système; il devient un fondant pour les engorgements, et les Anciens en obtenaient la guérison des maladies de la peau les plus difficiles à traiter.

Les pilules de Bacher où l'ellébore se trouve dans ce dernier état, ont eu, au rapport de Richard et de plusieurs autres médecins, des succès prononcés dans l'hydropisie; elles sont conservées parmi les moyens dont nous faisons usage. Or, si nous avons acquis par notre expérience la certitude que la plus obscure des deux actions de l'ellébore est telle que le pensaient les Anciens, n'avons-nous pas un motif de plus de croire qu'ils ne se trompaient pas en lui attribuant d'autres vertus plus saillantes, plus remarquables, et par conséquent bien plus faciles à constater?

La dernière objection contre l'usage de l'ellébore en médecine, peut se tirer des expériences tentées dans les temps modernes: on a fait prendre à quelques chiens de l'eau distillée d'ellébore, et ils ont été violemment purgés; un coq est mort par la présence d'un fil trempé dans le suc d'ellébore et laissé dans sa crête. On ne peut rien conclure de ces faits :

1° Parce que telle substance est un violent poison pour quelques animaux, tandis que l'homme en supporte l'usage, et réciproquement;

2° Parce que lès substances vénéneuses agissent en raison inverse de la masse de l'individu;

3° Surtout, parce que nous savons que l'administration de l'ellébore exige des préparations et des soins.

Mais Tournefort, pendant son voyage du Levant, ayant retrouvé le véritable ellébore des Anciens, en a administré l'extrait à des Arméniens qui en ont éprouvé de mauvais effets. Il dit qu'il fut obligé d'y renoncer et qu'il revint alors de la haute opinion qu'il avait de ce remède, et il ajoute qu'un médecin lui a dit qu'il avait été obligé d'abandonner ce moyen, à cause de ses inconvénients; il dit pourtant aussi que les Turcs lui attribuent de grandes vertus.

Que peut-on conclure de pareilles expériences, sinon que l'ellébore oriental, ayant produit de nos jours, quand on l'a mal administré, les mêmes accidents si bien retracés par les Anciens, aurait sans doute produit tous les bons effets qu'ils ont préconisés, s'il eût été donné dans les circonstances convenables, si on l'eût accompagné de cet ensemble de moyens accessoires auxquels ces maîtres de l'art attachaient le succès, qu'ils nous ont transmis avec tant de soins, et que nous pouvons encore perfectionner par cette foule de ressources précieuses, dont les découvertes postérieures ont enrichi la thérapeutique moderne.

EXCURSUS II.

DE MANDRAGORA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXV, cap. 94, pag. 624:

Mandragoram, alii Circæum vocant. Duo ejus genera: candidus, qui et mas; niger, qui femina existimatur, etc.

Mandragoræ duæ traduntur differentiæ (1) : una dicitur mas seu candida, altera vero femina seu nigra.

Mandragora mas seu candida, Officin. mandragora fructu rotundo, C. B. P. 169. Vulgo, *Mandragore mâle.*

Radicem profert crassam, longam, interdum simplicem et indivisam, sæpe bifidam, incoxantem hominem, ut sibi persuadet vulgus, referentem, interdum etiam trifidam aut quadrifidam, externe candicantem, aut ex cinereo ferrugineam, interne pallidam. Ex ejus capite absque caule folia exeunt circiter cubitalia, sesquipalmum fere lata, utrinque acuminata, atro-virentia, fœtida. Inter hæc a radice quoque pediculi assurgunt crebri, sesquiunciales aut palmares etiam, florem singuli sustinentes monopetalum, campaniformem, quinquepartitum, modice hirsutum, sordide candicantem ac nonnihil purpurascentem, fœtentem, cum calyce villoso viridi in quinque lacinias diviso; ex quo surgit pistillum quod infimam floris partem perfodit et abit deinde in fructum parvi pomi effigie et magnitudine, primum viridem, deinde subluteum, carnosum, mollem, odoris gravis virosi, et in cujus pulpa semina continentur alba, subrotunda, compressa et quasi reniformia.

Mandragora femina seu nigra, Officin. mandragora flore subcæruleo purpurascente, C. B. P. 169. Vulgo, *mandragore femelle.*

Ejus folia mari similia sunt, sed angustiora, minora, nigrioraque. Flores coloris ex cæruleo purpurascentis; fructus pallidiores minores, turbinati; sorbi aut piri effigie, sed non minus odorati. Semina minora et nigriora. Radix quoque prolixa, foris amplius nigricans, interius albida.

(1) *Atropa Mandragora* (*Pentand. monogyn.* gen. 502 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in Hispaniæ, Helvetiæ, Italiæ, Cretæ, Cycladum, etc. apricis. Variat foliis minoribus, angustioribus et magis undulatis. Conf. Lamarck. Encycloped. tom. I, pag. 391. Ed.

Utraque in calidioribus regionibus, Italia, Hispania, sponte crescit, in silvis et umbrosis, necnon prope ripas fluviorum. Hic nonnisi in hortis sata oritur. Utriusque folia et radices vel potius radicum cortex usitata sunt.

Luculentam officinalis mandragoræ descriptionem a Cl. nostrate Geoffræo mutuati sumus, Mat. med. tom. III, pag. 808 sq. Quod ad vires et usus pertinet, partim transcribenda censuimus, quæ digna scitu, lectuque jucunda visa sunt, ex medic. Scient. Diction. tom. XXX, p. 424 sqq. Sic inter optimos botanicæ rei auctores DD. Loiseleur et Marquis :

La mandragore est une de ces plantes dont l'odeur et la saveur désagréables semblent annoncer les funestes effets. C'est une de celles sur lesquelles ont s'est plu à débiter le plus de choses merveilleuses et bizarres, et dont le charlatanisme a tiré le plus de parti pour duper l'ignorance, qui ne croit rien avec tant de facilité que ce qui est le moins croyable.

La grosse racine napiforme et comme velue de cette plante, souvent divisée jusqu'à la moitié en deux parties, a paru offrir quelque ressemblance avec le tronc et les extrémités inférieures d'une figure humaine. C'est dans cette grossière apparence, et dans les propriétés vénéneuses et démentantes très-anciennement connues de la mandragore, qu'il faut chercher l'origine de toutes les fables dont elle a été l'objet.

C'est cette forme de ses racines qui lui fit donner par Pythagore, sur la sagesse duquel trop d'amour pour le merveilleux jette quelque nuage, le nom d'ἀνθρωπόμορφον, et par Columelle, celui de *semihomo :*

> Quamvis semihominis vesano gramine fœta,
> Mandragoras pariat flores mœstamque cicutam.

Le mot *vesano*, dans le premier de ces vers, désigne évidemment la propriété qu'a la mandragore de causer le délire.

Quiconque connaît un peu l'histoire de l'esprit humain, ne sera point surpris qu'une plante qui offre dans sa racine l'image plus ou moins exacte d'un homme, ait été bientôt regardée comme devant influer sur la génération, et soit devenue célèbre dans les philtres. L'emploi qu'en faisait, dit-on, dans ses préparations la magicienne Circé, lui fit aussi donner quelquefois le nom de *circæa*.

Les Modernes ont encore renchéri sur les contes des Anciens relatifs à la mandragore. On était si persuadé de la parfaite ressemblance de ces racines avec la forme humaine, que de vieux herboristes pour figurer cette plante, distinguée, par les Anciens même, en mâle et femelle, n'ont rien imaginé de plus simple que de dessiner, sans en oublier au-

cum attribut, une figure d'homme et une figure de femme, de la tête desquelles ils font naître les feuilles et les fleurs. C'est ainsi qu'on voit les mandragores représentées dans l'ouvrage imprimé en caractères gothiques, intitulé, *le grand Herbier*, en français.

Pour les botanistes, ces noms de mâle et de femelle ne désignent relativement à la mandragore que deux variétés, dont la première a des fruits arrondis, et la seconde, des fruits piriformes.

Les charlatans ne manquaient pas, comme on peut le croire, d'ajouter, en retaillant adroitement cette racine, à la ressemblance qui en faisait le prix. Ils savaient non seulement cacher habilement cet artifice, mais même faire avec quelques autres racines, telles que celle de bryone, de fausses mandragores qu'ils vendaient fort cher à cette classe d'hommes qui semblent avoir besoin d'être trompés. Elles étaient bien plus précieuses, bien plus puissantes encore, quand elles avaient été recueillies sous des gibets. On était persuadé que, conservées dans un morceau de linceul, ces mandragores portaient bonheur.

Les cérémonies superstitieuses avec lesquelles la mandragore devait être arrachée ajoutaient à la haute opinion qu'on avait de sa puissance. Un cercle magique devait trois fois être tracé autour d'elle avec la pointe d'une épée; un des assistants devait danser en prononçant des paroles obscènes. Théophraste et Pline n'ont pas craint de décrire sérieusement ces pratiques ridicules, sans lesquelles celui qui entreprenait de déraciner la mandragore courait les plus grands dangers. D'autres pour éviter ce péril, ont prescrit de la faire tirer de terre par un chien, qu'on y attachait; ce qui est évidemment emprunté de ce que l'historien Josephe (*De Bello Jud.* l. VII, cap. 25) raconte de la plante *baaras*, qui avait la vertu de chasser les esprits malfaisants, et dont il débite une foule de choses incroyables.

La forme humaine qu'on voulait absolument trouver dans la racine de mandragore, ne pouvait sûrement conduire à rien de plus extraordinaire qu'à lui supposer de la sensibilité; mais l'esprit humain ne s'arrête guère en fait d'extravagances. On en vint jusqu'à prétendre que la mandragore faisait entendre des cris plaintifs quand on l'arrachait, et on recommanda à ceux qui tentaient cette périlleuse opération de se boucher exactement les oreilles pour n'être pas attendris.

Avec ces racines, les anciens Germains faisaient des idoles, des espèces de dieux lares, appelés *alrunes*, auxquels ils rendaient un culte journalier, qu'ils consultaient, et dont ils croyaient recevoir des réponses.

Les Anciens ont débité que la racine de la mandragore, bouillie avec de l'ivoire, le ramollissait assez pour qu'on pût, comme à la cire, lui faire prendre telle forme qu'on voulait.

La comédie de Machiavel, intitulée *la Mandragora*, l'une des plus anciennes et des meilleures qui aient été faites depuis les Anciens, est la preuve de la réputation dont jouissait la mandragore en Italie, au quinzième siècle, pour assurer la fécondité des femmes.

Une des propriétés les plus singulières attribuées par les charlatans aux racines figurées qu'ils vendaient sous le nom de mandragore et quelquefois de main de gloire, était celle de doubler chaque jour l'argent avec lequel on les enfermait après quelques cérémonies mystérieuses. Cette vertu n'était sans doute pas la moins propre à décider les amateurs à payer au poids de l'or une racine qui pouvait aussi facilement et si amplement les dédommager de leurs avances. D'autres rapportent ceci à certains esprits familiers, désignés aussi sous le nom de mandragores, qui faisaient découvrir des trésors et rendaient heureux au jeu.

Nous n'avons qu'à peine ébauché l'histoire superstitieuse de la mandragore, et nous craignons pourtant déja d'en avoir trop dit sur ce sujet. Ceux qui pourraient désirer plus de détails les trouveront dans un Mémoire de Gleditch, inséré parmi les nouveaux Mémoires de l'Académie des sciences de Berlin, p. 36 et suiv. 1778.

La mandragore n'a pas été, chez les Arabes, en Perse, et dans les autres contrées orientales, l'objet de moins de fables que dans notre Occident. (*Voyez* d'Herbelot, *Bibl. orient.* pag. 17, et Bongars, *Gesta dei per Francos*, l. 1099.)

Ces mandragores (dudaïm), si chères à Rachel (Voyez *Genèse*, cap. XXX, v. 14), qu'elle achète de sa sœur Lia au prix des caresses de son époux, ne peuvent être ni les fruits, ni les racines de la plante dont nous parlons, quoique la plupart des interprètes les lui rapportent. Il est question dans l'Ecriture d'un aliment agréable; la mandragore est, au contraire, un végétal éminemment vénéneux.

D'autres ont cru voir le dudaïm dans la banane, dans la truffe, dans le citron, dans la figue, dans le fruit du *Ziziphus lotus*. Linné pensa que c'était une espèce de concombre commun dans l'Orient, qu'il appela en conséquence *Cucumis dudaim*. Ses fruits exhalent une odeur agréable, et, en effet, dans un autre passage de l'Écriture (*Cantic. cantic.* c. VII, v. 13), le dudaïm est cité pour son parfum.

Suivant M. Virey (*Des Médic. aphrod.* Bull. Pharm. mai 1813), c'est dans les tubercules de quelques espèces d'orchis, probablement de celle dont on retire aujourd'hui le salep, en Orient, qu'on doit reconnaître les mandragores de Rachel. Il se fonde surtout sur l'étymologie du mot hébreu dudaïm, qui semble indiquer la forme des tubercules des orchis, et sur la propriété aphrodisiaque qu'on leur attribue, et qui motive l'opinion de ceux qui pensent que ce fut aux mandragores qu'elle avait

mangées, que Rachel dut la conception de Joseph, après une longue stérilité. Rien cependant, dans le passage de la Genèse, ne lie la naissance de ce patriarche à l'avidité de sa mère pour les dudaïm : elle en paraît même tout-à-fait indépendante. Il importe peu, au reste, d'adopter sur ces mandragores de l'Écriture l'opinion de Linné ou celle de M. Virey, qui n'est pas moins probable. Ce qu'il y a de certain, c'est que ces plantes ne sont point l'*Atropa Mandragora* Linn.

Par ses propriétés réelles, vénéneuses et médicales, la mandragore paraît fort analogue à la belladone, qui appartient au même genre; mais les qualités de cette dernière sont plus positivement connues. Nous croyons seulement devoir ajouter ici le résultat des expériences de M. Orfila pour constater l'action de cette plante sur l'économie animale, postérieures à la publication du volume où se trouve l'article que nous venons de citer. M. Orfila ne s'est point occupé spécialement de la mandragore; mais la grande analogie qui existe entre cette plante et la belladone permet de lui appliquer les conclusions que l'auteur de la Toxicologie générale tire de ses essais sur celle-ci. Ces conclusions sont :

1° Que la belladone et son extrait jouissent de propriétés vénéneuses très-énergiques;

2° Qu'ils exercent une action locale peu intense; mais qu'ils sont absorbés, portés dans le torrent de la circulation, et qu'ils agissent sur le système nerveux, et particulièrement sur le cerveau;

3° Qu'ils déterminent des symptômes communs à quelques autres poisons, qui sont insuffisants pour caractériser cet empoisonnement, malgré ce qui a été avancé par plusieurs auteurs;

4° Que les extraits du commerce varient singulièrement par rapport à leur énergie, suivant la manière dont ils ont été préparés, et que les plus actifs sont ceux qui ont été obtenus en faisant évaporer, à une très-douce chaleur, le suc de la plante fraiche;

5° Que leur action est beaucoup plus intense lorsqu'ils ont été injectés dans les veines, que lorsqu'ils ont été appliqués sur le tissu cellulaire, et, à plus forte raison, que dans les cas où ils ont été introduits dans l'estomac;

6° Que ces préparations paraissent agir sur l'homme comme sur les chiens (*Toxicol. gén.* vol. II, part. 1, p. 239).

Annibal, au rapport de Frontin, dans ses Stratagèmes militaires, envoyé par les Carthaginois contre les Africains révoltés, se servit adroitement de la mandragore pour les vaincre. Feignant de se retirer après un léger combat, il laissa derrière lui quelques tonneaux de vin où il avait fait infuser des racines de mandragore. Les barbares, qui le burent avec avidité, ne tardèrent pas à en éprouver les funestes effets, et Annibal,

revenu sur ses pas, tailla facilement en pièces des ennemis plongés dans une profonde stupeur. Nous doutons qu'un général français regardât une pareille ruse comme de bonne guerre. Quoi qu'il en soit, Buchanan, dans son Histoire d'Écosse, raconte un trait tout semblable. Swénon, roi de Danemarck, ayant fait une invasion en Écosse, les habitants de ce pays, pendant une trève, fournirent à ses soldats une boisson empoisonnée, qui les jeta dans une ivresse qui ne leur permit pas de se défendre. A peine Swénon lui-même put-il échapper au carnage horrible que les Écossais firent de ses sujets. C'est à la belladone et non à la mandragore, qui ne croît pas dans ces contrées, qu'on rapporte cette défaite. Ces deux stratagèmes sont, au reste, si semblables, qu'il nous paraît peu douteux que c'est le premier qui aura suggéré l'idée du second au chef écossais, si le fait est vrai; à l'historien, s'il est supposé.

Les propriétés narcotique, anodine, hypnotique de la mandragore étaient célèbres dès le temps d'Hippocrate. On savait également dès-lors qu'à forte dose elle excite le délire et la fureur. Les Anciens l'employaient souvent et particulièrement pour remédier à l'insomnie, et pour apaiser les douleurs violentes : l'odeur seule des fruits passait pour provoquer le sommeil. On avait soin de faire prendre la mandragore aux malades qui devaient subir quelque opération chirurgicale douloureuse, telle que les amputations, ou l'application du feu, pour diminuer en eux la sensibilité. L'action stupéfiante de cette plante était si connue du vulgaire même, qu'on disait proverbialement d'un homme apathique et insouciant pour ses propres affaires, qu'il avait pris de la mandragore.

On l'employait aussi dans les affections mélancoliques et contre les convulsions, la goutte; on l'appliquait extérieurement comme résolutif sur les engorgements, les tumeurs scrofuleuses, les squirres. Le suc de la racine, et surtout de la partie corticale, passait pour un éméto-cathartique puissant, mais qui, employé sans prudence, pouvait causer de graves accidents et même la mort. On regardait la mandragore comme propre à rappeler le flux menstruel et à faciliter l'accouchement. Elle n'avait pas moins de réputation contre les morsures venimeuses.

La mandragore joue, dans la médecine moderne, un rôle bien moins important que dans la médecine antique. C'est dans l'Allemagne et dans les pays du Nord qu'elle a été le plus employée. Elle l'est fort peu en général, et, chez nous, elle est tout-à-fait inusitée. Boerhaave et Hoffberg ont confirmé ce qu'avaient dit les Anciens de son utilité pour résoudre les engorgements glanduleux. Swédiaur recommande, contre les bubons siphilitiques et le squirre du testicule, des cataplasmes faits avec la racine de mandragore. Donnée en poudre, quelques praticiens l'ont vue calmer les douleurs et éloigner les accès de goutte; elle a paru, dans ces

cas, augmenter la transpiration. On l'a quelquefois employée avec succès pour calmer diverses affections spasmodiques.

La mandragore doit être comptée au nombre des plantes douées d'une action puissante sur notre économie ; mais son usage médical est trop peu déterminé, pour que le sage médecin puisse y avoir recours avec confiance.

C'est surtout en poudre, et depuis un demi-grain jusqu'à quatre grains, qu'on peut prescrire la racine de mandragore à l'intérieur ; mais le mieux est sans doute de s'abstenir de l'employer de cette manière. Les feuilles, ainsi que les racines, cuites dans le lait ou dans l'eau, servent quelquefois en cataplasmes. On peut également en faire usage sous forme de vapeurs, de bains, de fomentations.

L'huile de mandragore, qu'on préparait autrefois dans les pharmacies, est tombée aujourd'hui en désuétude. Le Codex de l'ancienne Faculté place ses feuilles au nombre des substances qui doivent entrer dans la composition de l'onguent *populeum* et du baume tranquille.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXVI.

I. (1.) SENSIT et facies hominum novos, omnique ævo priore 1
incognitos, non Italiæ modo, verum etiam universæ prope Europæ, morbos : tunc quoque non tota Italia[1], nec per Illyricum, Galliasve, aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi, quam Romæ, circaque : sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ : sed tanta fœditate, ut quæcumque mors præferenda esset.

II. Gravissimum ex his lichenas[1] appellavere græco 1
nomine : latine, quoniam a mento fere oriebatur, joculari primum lascivia (ut est procax natura multorum in alienis miseriis), mox et usurpato vocabulo, mentagram[2] : occupantem in multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus, descendentem vero et in colla pectusque ac manus, fœdo cutis furfure.

III. Non fuerat hæc lues apud majores patresque no- 1
stros. Et primum Tiberii Claudii Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite romano Quæstorio scriba, quum in Asia apparuisset, inde conta-

I. 1. *Non tota Italia.* Sic ex Chiffl. Hard. *nec* Gron. Ed.

II. 1. *Gravissimum ex his lichenas.* Plin. Val. hæc totidem verbis, II, 56. Quod genus hoc morbi sit diximus lib. XX, cap. 2. Tib. Claudii Cæsaris nomine, sub quo hoc malum in Italiam irrepsisse mox Plinius dicit, ipsum (ut alibi) Tiberium Augusti successorem intelligit. Vide cap. 6. Hard.

2. *Mentagram.* Ad lichenas rodentesque herpetas, *dartres vives*, referenda est hæc mentagræ lues. Br.

gionem ejus importante. Nec sensere id malum feminæ, aut servitia, plebesque humilis, aut media : sed proceres veloci transitu osculi maxime : fœdiore multorum qui perpeti medicinam toleraverant, cicatrice, quam morbo. Causticis namque curabatur; ni usque in ossa corpus
2 exustum esset, rebellante tædio[1] : adveneruntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium[2] Cornutum e prætoriis[3] legatum Aquitanieæ provinciæ, H-S $\overline{CC}$[4] elocasse in eo morbo curandum sese : acciditque sæpius, ut nova contra genera morborum gregatim[5] sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri? aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa, membrisque hominum certis, vel ætatibus, aut etiam fortunis, tamquam malo eligente, hæc in pueris grassari, illa in adultis : hæc proceres sentire, illa pauperes.

1 IV. L. Paullo[1], Q. Marcio censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, Annalibus conscriptum[2] est, peculiare Narbonensis provinciæ malum[3] : quo duo consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Julius

III. 1. *Rebellante tædio*. Recrudescente morbo. Hard.

2. *Siquidem certum est, Manilium*, etc. Hæc totidem verbis Plin. Val. loc. cit. Manlium Cornutum idem pro Manilio perperam vocat. H.

3. *E prætoriis*. Ex eorum numero qui præturam gesserant. H.

4. *H-S $\overline{CC}$*. Hoc est, sestertium ducenties centena millia. Monetæ nostræ libræ sunt 2,000,000, sive, ut aiunt, milliones librarum duo. Quod si cui hoc valetudinis pretium incredibile videatur, haud gravate assentiar, ut extrita lineola legat, H-S cc, hoc est, ducenta sestertia : siquidem prius antiquum scribendi morem id ita ferre docuerit : eritque ea summa tantum librarum 20,000. H. — Brot. extrita ex codd. lineola, *H-S CC*. Ed.

5. *Gregatim*. A grege tantum et humili plebe sentirentur. Hard.

IV. 1. *L. Paullo*. L. Æmil. Paullus, Q. Marcius Philippus censuram gessere, ac lustrum fecere LIII, an. Urbis 590. Hard.

2. *Conscriptum est*. In R. cod. 1. *constitutum*. In Reg. 2, et Chiffl. *notatum*. Hard.

3. *Narbonensis provinciæ malum*. Atque id morbi genus hodieque ibi sentitur, nomenque habet, *le charbon provençal*, ab ea regione. Vide Honor. Bouche, Hist. Prov. lib. I, cap. 8, pag. 47. Hard.

Rufus[4], et Q. Lecanius Bassus[5], ille medicorum inscientia[6] sectus[7]: hic vero pollice lævæ manus evulso acu ab semetipso, tam parvo vulnere, ut vix cerni posset[8]. Nasci- 2
tur in occultissimis[9] corporum partibus, et plerumque sub lingua, duritia rubens vari modo[10], sed nigricans capite: alias livida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore[11], sine pruritu, sine alio quam somni indicio, quo gravatos in triduo aufert: aliquando et horrorem[12] afferens,

4. *Jul. Rufus.* Consul hic fuit Neronis principatu, cum C. Fonteio Capitone, anno Urbis 819. Caius ei prænomen fuit. Hard.

5. *Q. Lecanius Bassus.* Hujus mentionem facit Dioscor. in Præfatione: Ἡ τοῦ κρατίστου Λεκανίου Βάσσου πρὸς σὲ διάθεσις, ἣν ἔγνωμεν συνδιάγοντες ὑμῖν, δεῖγμα οὐ σμικρὸν τῆς ἐν σοὶ καλοκἀγαθίας. Hinc colligunt quidam non potuisse Plinium e Dioscoride suas de plantis historias describere, quum eodem sæculo uterque floruerit, et ingenii sui monumenta reliquerit. Hæc Johannes Baptista Persii interpres. Dalec. — *Q. Lecanius.* Gesserat consulatum C. Lecanius Bassus cum M. Licinio Crasso Frugi, triennio ante Rufum, de quo dictum est proxime, anno Urbis 816, ut auctor est Tacitus, Annal. lib. XV, p. 250. Sibi fuisse perfamiliarem Dioscorides in præfatione testatur. Hard.

6. *Inscientia.* Gronov. et Al. ante Hard. *inscitia.* Ed.

7. *Sectus.* Vel exsecta parte corporis aliqua, cui malum successit; meo judicio, gangræna: vel malo jam orto, ab ignaro medico discissa parte ægra, cum tanta profusione sanguinis, vel ob dolorem cum humoris affluxu tanto, ut pars emortua sit. Dal.

8. *Tam parvo vulnere, ut vix cerni posset.* Verior lectio nostri exemplaris: « Hic vero pollice lævæ manus evulso acu a semetipso, tam parvo ut vix cerni posset. » Nam verbum illud *vulnere* redundat ex eodem. Pint. — *Pollice.* Brot. ex codd. Regg. et ed. pr. *pollici.* Ed.

9. *Nascitur in occultissimis*, etc. Cancrum hæc potius ostendunt, quam carbunculum. Dal.

10. *Varicis modo.* (Sic prius.) Scribo *vari modo*, et statim *tendens* ex vet. cod. non *intendens.* Pint.

11. *Sine dolore.* Hoc parum credibile, nisi venenata materia exstincto statim nativo calore, sensum quoque ejus exstingueret, et gangrænam afferret: gangrænam enim σφακελώδη hæc signa declarant, non ἄνθρακα. Dal.

12. *Aliquando et horrorem afferens, circaque pustulas parvas, rarius febrem.* Verba illa, *circaque pustulas parvas*, et depravata et falso hic inserta videntur: pertinent enim, ut sentio, ad ea quæ paulo ante præcedunt. Ut legendum putem hoc modo: « Duritia rubens vari modo, sed nigricans capite, alias livida, circaque pustulis parvis corpus tendens neque intumescens. Sine dolore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio: quo gravatos in tri-

circaque pusulas parvas, rarius febrem : stomachum faucesque quum invasit, ocyssime exanimans.

1 V. Diximus[1] elephantiasin ante Pompeii Magni ætatem non accidisse in Italia, et ipsam a facie sæpius incipientem[2], in nare primum veluti lenticula : mox[3] inarescente per totum corpus, maculosa, variis coloribus, et inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura alibi, ceu scabie[4] aspera : ad postremum vero nigrescente[5], et ad ossa carnes appri-

duo aufert. Aliquando et horrorem afferens, rarius febrem. » Pint.— *Circaque pustulas parvas*. Hoc unum de carbunculo potest intelligi, repugnantibus aliis omnibus commemoratis signis, excepto horrore, qui nonnumquam sentitur in carbunculo. Dalec. — *Circaque*. Circa carbunculum. Hard.

V. 1. *Diximus elephantiasin*, etc. Lib. XX, cap. 52. Plutarch. hoc ipsum ex Athenodoro philosopho refért, Symp. Quæstion. VIII, 9, p. 731. Hard.

2. *Et ipsam a facie sæpius incipientem*. Totidem fere verbis hæc morbi facies a Marc. Emp. describitur, cap. xix, p. 130. Genus est lepræ, qua cutis aspera, et elephanti corio similis efficitur. Celsus, III, 25 : « Ignotus pæne in Italia, frequentissimus in quibusdam regionibus is morbus est, quem ἐλεφαντίαν Græci vocant : isque longis adnumeratur. Totum corpus afficitur, ita ut ossa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur. Summa cutis, etc. » Hunc morbum σατυριάσεως nomine Philosophus intellexit de Gen. Anim. lib. IV, cap. 3. In Germaniæ quibusdam oris non infrequens morbus : in Hispania Africaque, quam in reliquo orbe frequentior : in Gallia Narbonensi Aquitaniaque, quam in reliqua Gallia. Elephantia hæc Græcorum, sive lepra dicitur : a qua differt elephantia Arabum, quæ insignis est unius vel alterius pedis tumor. Hard.

3. *Mox invalescente* (sic prius leg.) Vossiani ambo : « Mox inarescente per totum corpus. » Et, ni fallor, probe : pertinet enim ad τὸ *cute*. Lib. III, c. 5: « Horum extremitates tantum inarescunt. » Sic quoque Pintianus. Gron.—*Inarescente*. Cute videlicet, quæ vox post paulo sequitur. Ita porro MSS. non *invalescente*, ut prius. Hard.

4. *Alibi tenui, dura seu sc. aspera* (sic libri omnes ante Hard. editi). Scribe, « alibi tenui, dura alibi, ceu scabie aspera, » ex Vet. Pint. — *Dura*. Celsus, lib. III, cap. 25: « Summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur. »

5. *Nigrescente*. Marcellus Medicus, cap. xix, legisse videtur *inarescente* : at Celsus, lib. III, cap. 25, *nigrescere* scribit, ut et Plinius. Dalec. — *Nigrescente*. Sunt qui *inarescente* malint, quoniam ita Marcell.

mente, intumescentibus digitis in pedibus manibusque. Ægypti peculiare hoc malum[6] : et quum in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia[7] temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est : sicut et ille, quem gemursam appellavere prisci[8], inter digitos pedum nascentem, etiam nomine obliterato.

VI. Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios 1
durare, sicuti colum[1]. Tiberii Cæsaris principatu irrepsit
id malum. Nec quisquam id prior imperatore ipso sensit,
magna civitatis ambage, quum edicto ejus excusantis valetudinem,
legeretur nomen incognitum[2]. Quid hoc esse
dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini
certa morborum genera, quum supra CCC essent, nisi
etiam nova timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora
sibi opera sua negotia important. Hæc apud priscos 2
erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo
rerum natura faciente, et diu fuere (II.) Hippocratis[3]
certe, qui primus medendi præcepta clarissime

Empir. scripsit, p. 130. Sed error is librariorum est, tum ex Plinii nostri optimis codicibus, tum vero ex Cornelio Celso, ita morbum eum describente, III, 25 : « Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet : Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur, etc. » HARD.

6. *Ægypti peculiare hoc malum*. Marc. Emp. loc. cit. HARD.

7. *Solia*. Solium vas erat, in quo sedentes lavabantur. HARD.—*Solia*. Grom. operarum errore, *folia*. ED.

8. *Gemursam appellavere prisci*. Ea phlegmone fuit carbunculosa. Malum id inter manus digitos nascens, vocant Lugdunenses, *fourchon*. DAL. — *Gemursam*. Festus : « Gemursa sub minimo digito pedis tuberculum, quod gemere faciat eum, qui gerat. » HARD.

VI. 1. *Sicuti colum*. Κολικὸν πάθος, morbus majoris intestini. Sunt qui κωλικὸν scribi malint. Vide Voss. in Etym. verbo : *colicus dolor*. HARD.

2. *Legeret nomen incognitum* (sic prius). Lege : « Quum edicto ejus excusantis valetudinem, legeretur nomen incognitum. » Edicta enim non viva voce publicabantur, sed suspensa plerumque tabula legebantur. *Nomen* autem *incognitum* dicit, quod esset *mentagra*. DORLÉANS in Tac. p. 589. — Immo vero non *mentagra*, sed *colum* ; ut res ipsa indicat, et patet ex superioribus. ED.

3. *Hippocratis*, etc. Tradit hæc

condidít, referta herbarum mentione invenimus volumina: nec minus Dioclis Carystii[4], qui secundus ætate famaque exstitit : item Praxagoræ, et Chrysippi, ac deinde Erasistrati[5]: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam[6], paulatim

ipsa Corn. Celsus in præf. operis : « Democriti autem, ut quidam crediderunt, discipulus Hippocrates Cous, primus quidem ex omnibus memoria dignus... Post quem Diocles Carystius, deinde Praxagoras et Chrysippus : tum Herophilus, et Erasistratus, sic artem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas curandi vias processerint... Donec Asclepiades medendi rationem ex magna parte mutavit. Ex ejus successoribus Themison nuper ipse quoque quædam in senectute deflexit. » De Herophilo et Erasistrato rursum lib. XXIX, 3, 5. De Praxagora, Crinagoræ exstat epigramma, in Anthologia, IV, tit. 13 : Κριναγόρου εἰς εἰκόνα Πραξαγόρου ἰατροῦ... Αὐτός σοι Φοίβοιο πάϊς λαθικηδέα τέχνης Ἰδμοσύνην, πανάκῃ χεῖρα λιπηνάμενος, Πρηξαγόρη, στέρνοις ἐνεμάξατο· τοὶ γὰρ ἀνίαι Ὄρνυνται δολιχῶν ὁππόσαι ἐκ πυρετῶν, Καὶ ὁπόσα τμηθέντος ἐπὶ χροὸς ἄρκια θεῖναι Φάρμακα, πρηεῖης οἶσθα παρ' Ἠπιόνης. Θνητοῖσιν δ' εἰ τοῖοι ἐπήρκεον ἰητῆρες, Οὐκ ἂν ἐπορθμεύθη νεκροβαρὴς ἄκατος. « Ipse manus panaces succo tibi maximus unxit Phœbigena, atque artes tradidit ipse suas, Praxagora, fixitque animo : quos namque dolores Corporibus febris gignere longa solet, Et bene quæ sectis ponantur in artubus herbæ, Quis liquor, a miti doctus es Epione. Si medici tales multi mortalibus essent : Non, ut nunc, umbris iret onusta ratis. » Æsculapii conjux, Epione, vel filia, fertur. Meminit et Tzetzes Praxagoræ : Υἱοὶ τοῦ Ἱπποκράτους δὲ ὁ Θεσσαλὸς καὶ ὁ Δράκων· Οὓς καὶ τὸν Πραξαγόραν δὲ τὸν Κῷον καὶ ἑτέρους ἰατρικὴν ἐδίδαξεν. Hard.

4. *Dioclis Carystii*. Vossiani tres et Gud. *Diocli*. Nimirum, ut « Pericli, Candauli, Achilli, Ulyssi, Oronti, Aristoteli, Socrati, » et similia patrio casu. Gron.

5. *Ac deinde Erasistrati : Herophilo quidem*, etc. Vetus exemplar, « ac deinde Erasistratico, Herophili quidem, etc. » Scribendum reor, « ac deinde Erasistrati Ceii Herophilique quanquam subtilioris sectæ conditoris. » Nam Erasistratus ex Iuliade fuit oppido in insula Ceo, auctore Suida, etiamsi Galeno in Isagoge *Chius* sit, non *Ceius*. Sed depravatum esse Galeni codicem, ac pro *Ceius*, *Chius* falso scriptum, patet ex Strabone, l. X, et Stephano Byzantio in dictione *Iulis* : et ex aliis auctoribus (ne citando nominatim tundam) qui Erasistratum medicum Ceium faciunt, non Chium. Pint.

6. *Ante omnes celebratam rationem eam*. Legendum arbitror, « ante omnes celebrata rationali ei. » Nam quum tres sint medicinæ artis sectæ, rationalis, empirica, methodica : rationalis inventor secundum

usu efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter utique medicinæ, ad verba garrulitatemque defendente[7]. Sedere namque his in scholis auditioni operatos[8] gratius erat, quam ire per solitudines, et quærere herbas alias aliis diebus anni.

VII. (III.) Durabat tamen antiquitas firma, magnasque 1
confessæ rei vindicabat reliquias[1], donec Asclepiades ætate Magni Pompeii orandi magister[2], nec satis in arte ea quæstuosus, ut ad alia quam forum, sagacis ingenii huc se repente convertit[3]: atque, ut necesse erat, homini, qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis usuque percipienda; torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicavit: totamque medicinam ad causam[4] revocando, conjecturæ[5] fecit: quinque res maxime communium auxiliorum[6] professus: abstinentiam cibi, alias

Plinium Herophilus fuit, etsi Galenus Hippocrati et aliis eam inventionem assignent. PINT.

7. *Defendente.* Ita restituimus ope codicis Reg. 1, quum prius implicata admodum sententia, spretisque artis ipsius præceptis, non sine insigni orationis vitio, *descendente* legeretur (quam lectionem præferunt Gron. et Al.). HARD.

8. *Auditioni operatos.* Id est, operam dantes. Sic apud Nasonem: « Studiis operata Minervæ. » GEL. — *Operatos.* Hoc est, operam dantes. Sic « operari liberalibus studiis, » Tacitus: Virgilius, « novis arvis operata juventus, » latine dixere. HARD.

VII. 1. *Vindicabat reliquias.* Diu servata ea est ratio, quæ remedia petebat ex herbis, quum essent confessæ omnibus et exploratæ ejus utilitates. HARD.

2. *Orandi magister.* Hoc est, artis oratoriæ, ex qua instituebat ille sibi quæstum, nec tamen maximum in ea fecit. De Asclepiade egimus in Auctorum Indice. H. — *Ut ad alia quam forum.* Posteriora duo verba ignorant Gron. et Al. ante Hard. ED.

3 *Repente convertit.* Ad medicinæ tractationem. HARD.

4. *Ad causam.* Ita Reg. 1; in Reg. 2, *causas.* Ad suas, inquit, singula quæque causas revocando, morbos scilicet, ac remedia, novam medicinam ex conjectura instituit. H.

5. *Conjecturæ.* Gron. et Al. ante Hard. *conjecturam.* ED.

6. *Communium auxiliorum.* Hunc libro suo titulum Asclepiades præfixerat. Celsus, II, 14, de frictione: « De frictione vero, inquit, et gestatione, adeo multa Asclepiades, tanquam inventor ejus posuit, quod in eo volumine, quod Communium Auxiliorum scripsit, quum trium

vini[7], fricationem corporis, ambulationem, gestationes: quæ quum unusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, faventibus cunctis, ut essent vera quæ facillima erant, universum prope humanum genus circumegit in se, non alio modo, quam si cælo emissus advenisset.

1 VIII. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandoque tempestive, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustraverat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari[1] se frigida danda præferens, ut auctor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, jam suspendendo lectulos, quorum jactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret: jam balineas avidissima hominum cupidine instituendo, et alia multa dictu grata atque jucunda: magna auctoritate; nec minore fama, quum occurrisset ignoto funeri relato[2] homine ab rogo, atque servato: ne quis levibus momentis tantam conversionem[3] factam existimet. Id solum possumus indignari, unum hominem e levissima gente[4], sine opibus

tantum faceret mentionem, vini scilicet, aquæ et gestationis, tamen maximam partem in hoc consumpserit, etc. » HARD.

7. *Alias vini.* Ita MSS. omnes; hoc est, aliquando etiam vini. H.

VIII. 1. *Cognominari se frigida danda præferens*, etc. Forte Δοσίψυχρον. De eo egimus in Auctorum Indice. HARD.

2. *Quum occurrisset ignoto funeri relato.* Id jam delibatum ante VII, 37. Fabulam speciose narrat Apul. Florid. IV, pag. 30: « Asclepiades ille, inquit, inter præcipuos medicorum, si unum Hippocratem excipias, cæteris princeps, primus etiam vino reperit ægris opitulari: sed dandi scilicet in tempore: cujus rei observationem probe callebat, ut qui diligentissime animadverteret venarum pulsus inconditos, vel præclaros. Is igitur quum forte in civitatem sese reciperet... aspexit in pomœriis civitatis funus ingens locatum... Jam miseri illius membra omnia aromatis perspersa ... Etiam atque etiam pertractavit corpus hominis, et invenit in illo vitam latentem. Confestim exclamavit, vivere hominem, etc. » H.

3. *Ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existimet.* Conversionem videlicet animorum a vetere instituto ad novam medicinam. HARD.

4. *E levissima gente.* Asiatica scilicet. Nam Prusiensis fuit. HARD.

nullis orsum, vectigalis sui causa[5], repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere multi. Asclepiadem adjuvere multa, in antiquorum cura nimis anxia et rudia[6], ut obruendi ægros[7] veste, sudoresque omni modo ciendi: nunc corpora ad ignes torrendi[8], solesve assiduo quærendi, in urbe nimbosa[9], immo vero tota Italia imperatrice: tum primum pensili balinearum[10] usu ad infinitum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabant in fauces organo demisso[11]. Damnavit merito et vomitiones[12], tunc supra modum frequentes. Arguit

5. *Vectigalis sui causa*. Quæstus sui causa. HARD.

6. *Multa quorum cura nimis anxia et rudis* (sic prius). Vossianus: « Asclepiadem adjuvere multa in antiquorum cura nimis anxia et rudia. » Confirmat Pintiani codex: sed ille præterea, *Asclepiades invenit*, exemplo tamen, ut opinor, non bono. GRON.

7. *Ut obruendi ægros*, etc. De hac curandi ratione Cels. III, 9: « Apud antiquos quoque, ait, ante Herophilum et Erasistratum, maximeque post Hippocratem, fuit Petro quidam, qui febricitantem hominem ubi acceperat, multis vestimentis operiebat, ut simul calorem ingentem sitimque excitaret: deinde ubi paulatim remitti cœperat febris, aquam frigidam potui dabat, etc. » HARD.

8. *Ad ignes torrendi*, etc. ὄπτησιν Veteres, ut et solis apricatum ἡλιασμὸν vocaverunt. DAL.

9. *In urbe umbrosa*. In veteri codice, « In urbe nimbosa, immo vero tanta Italia imperatrice, » ut forte commodius legi possit, « immo vero tanta, et alias imperatrice. » PINT. — Prius « in urbe umbrosa » legebatur, perperam, refragantibus codicibus vetustis Regg. 1, 2, Colb. etc. quos sequuti sumus. Neque vero umbrosa esse tota Italia potest: nimbis obnoxia esse tota potest. Plinius ipse, II, 51, æstatem nimbosam esse in Italia prodidit: idcirco ibi semper quodammodo aerem vernare, vel autumnare. H.

10. *Pensili balinearum*, etc. Pensiles balneas vocat, exstructas ac ædificatas aquis corrivatis ac deductis, in quibus arte parabatur caldarium, tepidarium, frigidarium, laconicum. Harum assiduus usus corpus effeminat, ut naturalium corroborat, in quibus sponte aquæ medicatæ scaturiunt. DAL. — *Pensili*. Pensiles balneas invenisse primum Sergium Oratam vidimus, IX, 79. HARD.

11. *Quas curabant in fauces organo demisso*. Medici priores specillo in fauces demisso, aliove simili instrumento, anginas curabant non sine cruciatu. HARD.

12. *Damnavit merito et vomitio-*

et medicamentorum potus[13] stomacho inimicos, quod est magna ex parte[14] vetitum. Itaque nos in primis quæ sunt stomacho utilia signamus.

1 IX. (IV.) Super omnia adjuvere eum magicæ vanitates, in tantum evectæ, ut abrogare herbis fidem cunctis possent. Æthiopide herba[1] amnes ac stagna siccari conjectu, tactu clausa omnia aperiri. Achæmenide conjecta in aciem hostium trepidare agmina, ac terga vertere. Latacen dari solitam a Persarum rege legatis, ut quocumque venissent, omnium rerum copia abundarent : ac multa similia. Ubinam istæ fuere, quum Cimbri Teutonique terribili Marte ulularent, aut quum Lucullus tot reges Magorum[2] paucis
2 legionibus sterneret? Curve romani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam[3]? Cur hercule Cæsaris miles[4] ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbæ felicitate poterat? Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis portas herba

nes. Plutarch. lib. de Sanitate tuenda. Sueton. Vitell. cap. 13, et ibi Casaubon. DAL. — *Damnavit.* Cels. I, 3 : « Rejectum esse ab Asclepiade vomitum in eo volumine, quod de tuenda Sanitate composuit, video : neque reprehendo, si offensus est eorum consuetudine, qui quotidie ejiciendo vorandi facultatem moliuntur, etc. » HARD.

13. *Arguit et medicamentorum potus*, etc. Cels. in præf. lib. V : « Medicamentorum usum ex magna parte Asclepiades non sine causa sustulit; et quum omnia fere medicamenta stomachum lædant, malique succi sint, ad ipsius victus rationem potius omnem curam suam transtulit. » HARD.

14. *Magna ex parte.* Quod et magna pars medicorum vetat. H.

IX. 1. *Æthiopide herba amnes ac stagna siccari*, etc. De Æthiopide et Achæmenide inter herbas magicas dictum est superius, XXIV, 102. HARD. — *Salvia argentea*, de qua egimus loc. sup. laud. ED.

2. *Tot reges Magorum.* Multos in Parthia regulos magorum hoc nomine Plinius designat : non Mithridatem unum, vel Tigranem. Vid. lib. XXX, cap. 1. HARD.

3. *Commerciorum habuere curam.* Ne militi commeatus deesset, frustra laborabant : quin enim latacen sibi coemebant a Persis? HARD.

4. *Cur hercule Cæsaris miles*, etc. Frumenti penuria laborasse Cæsaris exercitum, scribit etiam Dio, lib. XLI, p. 198. Vide et Tranquillum, in Julio, c. LXVIII. H. — *Hercule.* Vocem hanc Brot. ignorat, quæ commode abesse possit; sed eam Gr. et Al. ante Hard. exhibent. ED.

patefacere, quam machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie Meroide[5] Pontinæ paludes[6], tantumque agri suburbanæ reddatur Italiæ[7]. Nam quæ 3
apud eumdem Democritum invenitur compositio medicamenti, quo pulchri bonique et fortunati gignantur liberi, cui umquam Persarum regi tales dedit[8]? Mirum esset profecto, hucusque provectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis; si in ulla re modum humana ingenia novissent, atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam, suo loco probaturi essemus[9] evectam ultra magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio, ut a necessariis orsa primo, cuncta pervenerint

5. *Siccentur hodie Æthiopide* (sic prius). Omnes quinque, *Meroide;* ut opinor etiam in Chifflet. esse, etsi exhibuerint, *merodie*. Gron.— *Meroide*. Hoc est, herba Æthiopide, quam et meroidem appellari admonuimus, XXIV, 102. Hard.

6. *Pontinæ paludes*. Circeis vicinæ in agro Latino, quas viginti trium urbium fuisse Mutianus prodidit supra lib. III, cap. 5. A Cornelio Cethego illæ antea siccatæ fuerant agerque factus. Theodoricus postea rex fossas, per incuriam et neglectum obstructas, et terra limoque adobrutas, rursum purgavit. Dalec. — *Pontinæ*. Sive Pomptinæ: qua de palude diximus III, 9. Destinabat hanc siccare Julius Cæsar, sub tempus cædis, ut auctor est Suet. in ejus vita, xliv. Siccata quondam a Cornel. Cethego consule, anno Urbis 594, ut auctor est Livius in Epit. XLVI. Hodie *Paludi Pontine*. Siccari nec dum penitus potuere, tum propter amplitudinem, tum propter interfluentes amnes. Hard.

7. *Suburbanæ reddatur Italiæ*. Ei parti Italiæ, quæ Urbi est proxima. Latium novum ac vetus intelligit. Eodem sensu Florus, III, 19, Siciliam appellat « provinciam quodammodo suburbanam, » quod erat ea Urbi vicina. Hard.

8. *Cur numquam Persarum regi tales dedit?* (sic prius). Pintiano verior scripta lectio : « cui umquam Persarum regi talis dedita. » Neque aliter fere Chiffl. et Voss. sed scribendum detracta littera : « cui umquam Persarum regi tales dedit? » nam *talis* antiqua scriptura pro *tales*, id est, pulchros bonosque ac fortunatos liberos. Si quis ea compositione frui et gaudere debuit, is erat rex Persarum, tum ob immensas opes, tum ob curam gentis in forma regum, tum ob copiam magorum. At nemo eorum fuit, qui non liberorum alios deformes, alios sceleratos, alios infelices habuerit. Nulla igitur tam efficacem iis compositionem dare potuit magia. Gron.

9. *Suo loco probaturi essemus*, etc. Lib. nempe XXIX, c. 5, ubi de auctoritate ac potentia medicorum,

ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus : adjiciemus, ut quasque ratio dictaverit.

1 X. Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo, plura undique acervabimus, quanquam non paucis jam demonstratis. Medetur ergo plantago[1] trita, quinquefolium, radix albuci[2] ex aceto, ficulni caules[3] aceto decocti, hibisci radix cum glutino[4] et aceto acri decocta ad quartas[5]. Defricantur etiam pumice[6], ut rumicis radix trita ex aceto illinatur,

qua magos etiam superarunt. Hard.

X. 1. *Medetur ergo plant.* Et hoc remedium ad ipsam quoque elephantiasin pertraxit Celsus, l. III, cap. 35 : « Corpus, inquit, contrita plantago et illita tueri optime videtur. » Hard.

2. *Radix albuci.* Sive asphodeli. H. — Scilicet *Asphodeli ramosi*, de quo conf. quæ dicta sunt lib. XXI, cap. 68. Ed.

3. *Ficulni caules.* Marc. Empir. cap. xix, p. 129 : « Ficulni caules teneri in aceto excocti, triti et illiti, mentagræ (hoc est, licheni), medentur. Idem præstat hibisci radix cum lupino et aceto, ad tertias cocta et apposita. Hard. — *Ficulni.* Gronov. et Al. ante Hard. *ficulnei.* Ed.

4. *Hibisci radix cum glutino*, etc. Ita libri omnes, etiam MSS. Sed scrupulum movet Marc. Empiricus, qui quum operi suo Plinii sententias plurimis in locis adsperserit, pro glutino lupinum adsciscit cap. 19, p. 129 : « Mentagræ medetur, inquit, hibisci radix cum lupino et aceto, ad tertias cocta et apposita. » Plin. Val. adhuc importunior, II, 56 : « Licheni arcendo : Ficulnei caules, inquit, in aceto cocti et triti illinuntur : hibisci radix cum glutino lupino in aceto decocta ad quartas similiter adhibetur. » An glutinum is lupinum intelligit, quod ex lupi genitalibus fiat, ut ex vitulorum genitalibus Noster vitulinum commendat, et ad lichenas quidem XXVIII, 50. An potius glutinum e lupini farina, quæ lepras emendare, aliaque cutis vitia dicitur, XXII, 74. H. — *Hibisci radix.* Ἀλθαία Diosc. III, 163, ἔνιοι δὲ ἰβίσκον καλοῦσι, eadem videtur esse ac *Lavatera olbia*, vel *Malope malacoides*, de quibus alias egimus. Neutra tamen bene cum Dioscoridea specie congruit. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 182. Ed.

5. *Decocta ad quartas.* Marcell. Emp. loc. cit. *ad tertias.* Plin. Val. II, 56, *ad quartas.* Hard.

6. *Defricantur etiam pumice.* Marcell. Emp. cap. xix, p. 130 : « Lapathi agrestis radices sarculo erue, easque sine ferro contunde : adjectoque acri aceto, subige, et parum salis misce : atque ex eo omnem corporis asperitatem in balneo cum sudore confrica, cito sanat. » Est autem lapathum silvestre, rumex Latinis. Hard.

et flos visci cum calce[7] subactus. Laudatur[8] et tithymali cum resina decoctum. Lichen vero herba[9] omnibus his præfertur, inde nomine invento. Nascitur in saxosis, folio uno ad radicem lato[10], caule uno parvo[11], longis foliis dependentibus. Hæc delet et stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis[12], petris totum inhærens, ut muscus, qui et ipse illinitur[13]. Hic et sanguinem sistit[14] vulneribus instillatus, et collectiones illitus. Morbum quoque[15] regium cum melle sanat ore illito, et lingua. Qui ita curantur,

7. *Et flos visci cum calce*. Pars ea visci levior, quæ inter coquendum supernatat. Marcell. Empir. cap. XIX, p. 129, et Plin. Val. II, 56, totidem hoc apicibus transcripsere. HARD.

8. *Laudatur et tithymali*. Plin. Val. loc. cit. tithymali succo hanc vim lichenas sanandi Dioscor. adjudicat, IV, 165. HARD.

9. *Lichen vero herba*. Lichen petræus, cauliculo pileolum sustinente, visus a nobis in horto Regio : delineatum a nemine herbariorum adhuc vidi, quos quidem legerim. Pictum tamen a nescio quo audio. HARD.

10. *Folio uno ad radicem lato*. Pugnant hæc unum folium latum esse, et longa dependere. Lego, « foliis imis ad radicem latis, caule uno, etc. » Quænam hæc sit, nondum compertum. Britannicum tamen de herbis volumen, cotyledona minorem montanam vocat, et depingit. DAL.

11. *Caule uno parvo, longis foliis dependentibus*. Immo e contrario in nostro exemplari : « Caule uno longo, parvis foliis dependentibus. » PINT.

12. *Est aliud genus lichenis*. Dioscor. IV, 53 : Λειχὴν ὁ ἐπὶ τῶν πετρῶν, οἱ δὲ βρύον καλοῦσι, βρύον ἐςὶ προσεχόμενον ταῖς ἐνδρόσοις πέτραις. Ea est quæ omnibus tum officinis, tum herbariis hodie dicitur hepatica, quod jocinerum fibris similis conspicitur. Pingitur a Dodonæo p. 470. Sic etiam Anguillara Part. XIV, 264. H. — *Aliud genus*. Λειχὴν Diosc. loc. laud. forte est *Marchantia conica*, ex *Cryptogam.* Linn. et *Hepaticarum* ordine Juss. Conf. Columna. Ecphras. I, p. 331. Potest tamen et ad *Peltideam caninam* referri, quæ ad *Lichenum* familiam pertinet. ED.

13. *Qui et ipse illinitur*. Ad sanandos lichenas. Diosc. loc. cit. et Galen. de Facult. simpl. med. VII, p. 201. HARD.

14. *Hic et sanguinem sistit*. Diosc. loc. cit. Τοῦτο καταπλασθὲν αἱμοῤῥαγίας ἵςησι, καὶ φλεγμονὰς παραιτεῖται, καὶ λειχῆνας θεραπεύει. H.

15. *Morbum quoque regium*. Dioscorid. IV, 53, de lichene herba, seu musco : Ὠφελεῖ δὲ καὶ ἰκτερικοὺς μετὰ μέλιτος διαχριόμενον, ςόματος δὲ καὶ τῆς γλώσσης ῥευματισμοὺς παραιτεῖται. « Juvat et arquatos cum melle illitus : cæterum defluxionibus oris ac linguæ succurrit. »

salsa lavari jubentur, ungi oleo amygdalino, hortensiis abstinere[16]. Ad lichenas et thapsiæ radice[17] utuntur trita cum melle.

1 XI. Anginæ argemonia[1] medetur sumpta ex vino : hyssopum cum vino[2] decoctum et gargarizatum : peucedanum[3] cum coagulo vituli marini æquis partibus. Proserpinaca cum muria[4] ex mænis et oleo trita vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio[5], potus cyathis tribus. Hic et omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus : verbascum privatim tonsillis in aqua potum.

1 XII. (v.) Strumis plantago[1] : chelidonia cum melle et

Ita etiam, ut ne quid dissimulem, scripsisse mihi græcus auctor videtur, unde Pliniana hæc manarunt. Legisse tamen aliter Plinium haud obscure intelligas : ita nimirum : μετὰ μέλιτος διαχριομένου ϛόματός τε καὶ τῆς γλώττης. Ῥευματισμοὺς παραιτεῖται. Hard.

16. *Hortensiis abstinere*. Hoc est, omni olere. Hard.

17. *Thapsiæ radice*. Plin. Valer. II, 56. Hard. — *Thapsiæ*. Θαψία Theophrast. Hist IX, 10; Diosc. IV, 157; nobis eodem nomine est *Thapsia Asclepium* (*Pentand. digyn.* gen. 717 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Apulia, et Oriente. Cf. Columm. Ecphras. I, pag. 87, tab. 85; Matthiol. 545. Ed.

XI. 1. *Anginæ argemonia*. Faucium vitiis generatim et universe prodesse argemoniam scribit Marcell. Emp. cap. xv, p. 110. Hard.

2. *Hyssopum cum vino*. Emendant ex Chiffl. codice, *cum fico*. Sic etiam Reg. 2. At Reg. 1, Colb. et vulgati omnes, *cum vino*. Favet alter Plin. Valer. I, 52, cui titulum fecit : « Anginæ medendo : Hyssopum quoque, inquit, cum vino decoctum gargarizetur. » Diosc. tamen priorem lectionem adjuvat Chiffl. cod. et Reg. 2. Is enim, III, 30 : Συνάγχοις δὲ ἀναγαργάρισμα μετὰ σύκων ἀφεψήματος ἄριϛον. « In anginis cum decocto ficuum efficacissime gargarizatur. » Hard.

3. *Peucedanum*. Plin. Val. I, 52. H. — Nobis *Peucedanum officinale*, de quo lib. sup. egimus. Ed.

4. *Proserpinaca cum muria*. De ea dicemus, XXVII, 104. Marc. Empir. cap. xv, pag. 106 : « Herbæ proserpinalis, quæ dracontion dicitur, contritæ succo, admisceto salsam aquam, et olei parum : atque inde linguam, et quæ sunt circa linguam, et fauces perfricato, donec vomat, cui medebere; cito sanabitur. » Hard.

5. *Item succus de quinquefolio*. Plin. Val. I, 52, cui titulum fecit, « Anginæ medendo, » iisdem verbis : ut et Apul. cap. 11, de quinquefolio, tit. 6. Hard.

XII. 1. *Strumis plantago*. Apul. cap. 1, de plantagine, tit. 11, ad omnem corporis duritiam adhibet. Ad strumas Dioscorid. II, 153, et Marc. Emp. cap. xv, p. 107. H.

axungia : quinquefolium[2] : radix persolatæ, item cum axungia, operitur folio suo imposita. Item artemisia : radix mandragoræ[3] ex aqua. Sideritis lata folia[4], clavo sinistra manu circumfossa adalligantur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere, ut in[5] quibusdam, rebellet : quod et in his, quos artemisia sanaverit, prædici reperio : item in his, quos plantago. Damasonion[6], quæ et alcea vocatur, sub solstitio collecta, imponitur ex aqua cælesti, folium tritum, vel radix cum axungia tusa, ita ut imposita folio suo operiatur. Sic et ad omnes cervicis dolores, tumoresque quacumque in parte.

XIII. Bellis[1] in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. 1

XIV. Condurdum herba solstitialis[1], flore rubro, sus- 1

2. *Quinquefolium*. Apul. cap. II, de quinquefolio, tit. 10 : « Ad herpetas, et chœradas, et omnes duritias : Herba quinquefolium aceto decocta, et trita et corpori imposita, herpetas et chœradas, et omnes duritias mirifice sanat. » Χοιράδες, strumæ sunt, quibus quinquefolii radicem tritam prodesse ait Diosc. IV, 42. Hard.

3. *Radix mandragoræ*. Diosc. IV, 76 : Σὺν ὕδατι δὲ (ἡ ῥίζα λεία) χοιράδας καὶ φύματα διαχεῖ. « Ex aqua trita radix, strumas et tubercula dissipat. » Hard.

4. *Sideritis lata folia*. De qua XXV, 19 : « Nostri eam quæ est latissimo folio, scopam regiam vocant. » Hard.—*Lata folia*. Brot. ex Reg. 2 et edit. principe, « sideritis latifolia », et statim mox, *adalligatur*, non *adalligantur*. Ed.

5. *Ut in quibusdam*. In ranunculo et plantagine, ut dictum est anteriore libro, cap. 109. In iride quoque, ut monuit idem, XXI, 83. H.

6. *Damasonion*. Ad tumores commendatur a Dioscor. III, 169. H. — *Damasonion*. Nobis *Alisma parnassifolia*, de qua jam Noster egit sup. lib. cap. 77. Ed.

XIII. 1. *Bellis*. Bellis hæc silvestris est disco luteo, foliolis ex albo rubro mixtis, in Eystettensi horto picta, visa a nobis in Regio. Hard. — *Bellis*. Nobis eodem nomine est *Bellis perennis* (*Syngenes. superfl.* gen. 1878 Pers. *Corymbifer.*); nostris vulgo, *paquerette*, *marguerite*. Habitat in apricis pascuis; colitur in hortis; variat flore pleno rubro, vel albo flosculoso, et calyce prolifero. Etiamnum Bellidis minoris Offic. succus, flores ac folia in usum veniunt. Cf. Geoffr. mat. med. tom. III, p. 169 sqq. Ed.

XIV. 1. *Condurdum herba solsti-*

pensa in collo, comprimere dicitur strumas. Item verbenaca[2] cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus[3], et privatim pterygiis, quinquefolium medetur.

1 XV. In pectoris vitiis vel gravissimum est tussis : huic medetur panacis radix[1] in vino dulci. Succus[2] hyoscyami etiam sanguinem exscreantibus : nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis[3] mixto nasturtio, et resina, cum melle tusa arida. Facit et per se[4] faciles exscreationes. Item centaurium majus[5], vel sanguinem rejicientibus : cui vitio et plantaginis succus[6] medetur. Et vettonica[7] obolis tribus in aqua, contra purulentas, contraque cruentas exscreationes. Persolatæ radix[8] drachmæ pondere, cum

tialis. Herbariis ad hunc diem haud liquet quid condurdum sit. Ac nihilo magis compertum, eane sit solstitialis herba, cujus meminit in Pseudolo Plautus, act. I, sc. 1, v. 36 : « Quasi solstitialis herba, paulisper fui : Repente exortus sum, repentino occidi. » H. — *Condurdum*. Nobis est *Saponaria Vaccaria* (*Decand. digyn.* gen. 1116 Pers. *Caryophyll.* Juss.). Habitat inter segetes. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 203. Ed.

2. *Item verbenaca*. Apul. cap. III, de verbenaca, t. 1 : « Ad strumas : Herbæ verbenacæ radix in collo ligata, summe juvat. » De plantagine idem Dioscor. affirmat lib. II, cap. 153. Hard.

3. *Digitorum vitiis omnibus*. Diosc. IV, 42. Hard.

XV. 1. *Panacis radix*. Diosc. III, 55, et Plin. Val. I, 58. Hard.

2. *Succus hyoscyami*, etc. Marc. Emp. c. XVII, p. 125, et Plin. Val. IV, 69. Hard.

3. *Item scordotis*. Totidem verbis Diosc. III, 125. H. — *Scordotis*. Est σκόρδιον Diosc. loc. laud. nobis *Teucrium Scordium* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1372 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in paludosis. Non idem est cum scordio, sive scordoti, quam *Nepetam Scordotin* appellari diximus, lib. super. Ed.

4. *Facit et per se*. Hoc est, sola. Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Item centaurium majus*. Marc. Emp. c. XVI, p. 118 : « Herba centauria trita ex vino dulci bibitur, tussi laborantibus mire prodest, etiam his qui sanguinolentum aut purulentum extussiunt, quos phthisicos dicunt. » Galenus quoque de Fac. simpl. med. VII, p. 188. H.

6. *Plantaginis succus*, etc. Dioscor. II, 152. Hard.

7. *Et Vettonica*. Marc. Emp. c. XVI, p. 120, non tamen in aqua, sed in passo præbet. Paulo aliter temperat Ant. Musa, sive quis alius, libello de herba Vett. t. 9 et 30. Diosc. quoque IV, 1, et Galen. ll. cc. p. 189. Hard.

8. *Persolatæ radix*. Sic Diosc. IV, p. 107, de arcio sive persolata :

pineis nucleis undecim. Peucedani succus[9], pectoris do- 2
loribus, et acorum[10] subvenit, et ideo antidotis[11] miscetur. Tussi daucum[12] : item scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis[13], tussi et purulenta exscreantibus, obolis tribus in passo. (VI.) Totidem verbascum[14], cujus flos est aureus. Tanta huic vis est, ut jumentis etiam non tussientibus modo, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu : quod et de gentiana reperio. Radix[15] cacaliæ commanducata, et in vino madefacta, non tussi tantum, sed et faucibus prodest. Hyssopi quinque rami[16] cum duobus rutæ et ficis tribus decocti thoracem purgant.

ἥτις ποθεῖσα ◁ α' πλῆθος κατὰ στροβίλων, αἱμοπτοϊκοῖς, ἐμπυϊκοῖς, etc. « Drachmæ unius pondere pota cum pineis nucleis, cruenta exspuentibus, purulentaque exscreantibus auxiliatur. » HARD.

9. *Peucedani succus*, etc. Dioscor. III, 92. HARD.

10. *Et acorum*. Radice videlicet. Diosc. I, 2. HARD.

11. *Antidotis miscetur*. Dioscor. loc. cit. Μίγνυται δὲ καὶ τοῖς ἀντιδότοις ἡ ῥίζα χρησίμως. HARD.

12. *Tussi daucum*. Dioscor. III, 83 : Βηχῶν χρονίων πραϋντικόν. H.

13. *Pectoris vitiis*. Et pectorum quoque vitiis glycyrrhizam commendat Diosc. III, 7. HARD. — *Scythica herba*. Nobis *Glycyrrhiza glabra*. De qua conf. lib. XXII, cap. 11. ED.

14. *Totidem verbascum*. Totidem, inquit, obolis bibitur verbasculum illud, cujus flos aureus est. Blattariam intelligit, similem verbasco, quæ sæpe fallit pro ea capta, flore luteo, de qua XXV, 60. H. — *Flos est aureus*. Sic et Chiffl. τὸ *est* Gron. et Al. omittunt. Verbascum illud nobis est *Phlomis Lychnitis*, de qua cf. loc. proxime cit. ED.

15. *Radix*. Diosc. IV, 123, et Galen. pariter de Fac. simpl. med. VII, p. 183. HARD. — *Cacaliæ*. Nempe *Bupleuri longifolii*, de quo lib. super. egimus, cap. 85. ED.

16. *Hyssopi quoque quinque rami* (sic olim). Dele dictionem *quoque* ex vetusto codice. PINT. — *Hyssopi*. Audiendus interim Augustin. Enarr. in Ps. L. « Aliquid etiam dicam, quod a medicis solemus audire, vel experiri in ægrotis. Hyssopum dicunt purgandis pulmonibus aptum esse, etc. » — *Ficis tribus*. Pintianus ex suo codice legit, *et fici tribus* : ut sententia sit, quemadmodum hyssopi quinque, et rutæ duos, sic et fici ramos ternos requiri, quod falsum est. Ficus ipsas hic opus esse, nec sollicitandum Plinii contextum Marc. Emp. admonet, cap. XVI, pag. 118 : « Ficus siccæ tres, inquit, cum hyssopi modico, et parvo rutæ fasciculo, et quartario feni græci purgati, cum aquæ nitidæ sextario ad medias decoquun-

1 XVI. Tussim sedat bechion[1], quæ et tussilago dicitur. Duo ejus genera. Silvestris[2] ubi nascitur, subesse aquas credunt: et hoc habent signum aquileges[3]. Folia sunt majuscula, quam ederæ, quinque aut septem, subalbida a terra, superne pallida[4], sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidam eamdem esse[5] bechion et alio nomine chamæleucen putant. Hujus aridæ cum radice[6] fumus per arundinem haustus et devoratus, veterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est.

tur, et colantur: inde tres potiones per triduum tussi nimia laborantibus dantur: mirum remedium est.»

XVI. 1. *Tussim sedat bechion.* Sic Diosc. III, 126. A tussi quam Græci βῆχα appellant, in utraque lingua nomen habet. Herbariis et officinis *Ungula Caballina*, vulgo *Pata equina*, inquit Ruell. de Nat. stirp. III, 60, pag. 557. H. — Nobis *Tussilago Farfara*, de qua egimus lib. XXIV, cap. 85. Ed.

2. *Silvestris.* Diosc. loc. cit. nasci ait circa scaturigines. Hard.

3. *Aquileges.* Aquarum indagatores, aquarum libratores: ab aquis legendis, sive colligendis dicti. Usi ea voce Seneca Nat. Quæst. III, 15, et Plinius Jun. X, ep. 38 ad Trajanum. Hard.

4. *Pallida.* Diosc. ita fere loc. cit. Folia χλωρὰ dixit: Plinius *pallida* transtulit: adjecitque sine caule esse ac sine flore, quoniam scilicet fugacissimi, iisque enatis brevi vigor et vita durat, longissimaque mora biduum: post quod illico tempus flaccentes evanescunt, caducique marcent. Quare nonnisi iis qui medio vere sese forte fortuna ferunt obviam, et flos, et caulis cernitur. Ita fere Ruellius, III, p. 557. Hard. — *Subalbida a terra, superne pallida.* Tussilagini nimirum folia superne, sive ex superiori parte, χλωρὰ, ex viridi pallescentia; inferne vero, sive ex inferiori parte, qua terram spectant, pubescentia, et ideo subalbida videntur. Ed.

5. *Quidam eamdem esse*, etc. Et illi quidem recte, ut ante monuimus, XXIV, 85. H. — *Chamæleucen.* Sprengelio est *Caltha palustris* (*Polyand. polygyn.* gen. 1367 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Conf. Hist. Rei herb. I, 204. Ed.

6. *Hujus aridæ cum radice fumus*, etc. Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 164. Marc. Emp. c. xvi, p. 121: «Ad tussim remedium efficax: Herba quæ gallice Calliomarcus, latine equi ungula vocatur, collecta Luna vetere liduna die Jovis, siccata prius in ollam novam mittitur cum prunis ardentibus quæ intra ollam mitti debent: superficies sane ejus argilla diligenter claudi debet, et calamus inseri, per quem humor vel fumus caloris hauriatur intra os, donec arteriam omnem et stomachum penetret.» Unde et illud intelligis, veteribus Gallis *Callio-*

XVII. Altera a quibusdam salvia[1] appellatur, similis 1
verbasco : conteritur ea et colata calefit, atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur : contra scorpiones eadem et dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus[2] cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

XVIII. (VII.) Lateris et pectoris[1] doloribus verbascum 1
cum ruta ex aqua : vettonicæ farina bibitur[2] ex aqua calida. Stomachum[3] corroborat scordotis succus : centaurium[4], gentiana[5] ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cum lente, alicæve sorbitione. Vettonica alias gravis[6] stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commanducata. Item aristolochia pota : agaricum manduca-

marcum idem valuisse atque equinam ungulam. *March* certe veteribus Gallis, hodieque Britonibus Aremoricis *equum* sonat : quod et Pausanias testatur in Phocicis, seu lib. X, p. 645. *Liduna* porro, quæ vox in eo Marcelli loco, aliisque occurrit, Lunam decrescentem significat, ut abunde declarat Du-Cangius in Glossario, v. *Ledo*. H.

XVII. 1. *Salvia appellatur*. Quidam volunt hic describi sphacleon Theophrasti : quidam nostrum stachym vulgarem : alii orminum vulgare, flore cœruleo : quidam Æthiopida, pectoris morbis utilissimam. Dal. — *Altera a quibusdam salvia*. Silvestre hoc verbasculum esse, simile salviæ, de quo diximus libro anteriore, cap. 73, cum Ruellio, non ignobili sane herbario, suspicamur. Hard. — Verbascum cui flos aureus, et φύλλα ἐλελισφάκῳ ὅμοια, folia salviæ similia, Diosc. IV, 107, est *Phlomis Lychnitis*, cujus etiam paulo supra Noster meminit. Ed.

2. *Hyssopi fasciculus*. Cels. IV, 4, de tussi : « Oportet hyssopum altero quoque die bibere. » Hard.

XVIII. 1. *Lateris et pectoris*. Totidem fere verbis Marc. Emp. c. XXIV, pag. 169. Hard. — *Doloribus*. Gron. et Al. ante Hard. *dolores*. Ed.

2. *Vettonicæ farina bibitur*. Marc. Emp. loc. cit. et cap. XVII, p. 125 sq. Ant. Musa, sive quis alius, lib. de Vettonica, t. 8 et 14.

3. *Stomachum*. Diosc. III, 125, ad stomachi rosiones commendat. Ad stomachi morsus, quod idem est, Marc. Emp. c. XX, p. 139. H.

4. *Centaurium*. Marc. Emp. loc. cit. « Centaureæ tenuis succus, quantum cicer, ex aqua datus, stomachicis prodest. » Hard.

5. *Gentiana*. Diosc. III, 3. H. — Nobis *Gentiana lutea*. Ed.

6. *Vettonica alias gravis*. Ant. Musa tit. 10 : « Ad stomachi dolorem. » Et Marc. Emp. c. XVI, p. 117. Item c. XX, p. 142, 145 et 148. Hard.

tum[7] siccum, ut ex intervallo merum sorbeatur: nymphæa heraclia[8] illita : peucedani[9] succus. Psyllion ardoribus imponitur[10], vel cotyledon trita[11] cum polenta, vel aizoum.

1 XIX. Molon[1] scapo est striato[2], foliis mollibus, parvis, radice IV digitorum, in qua extrema allii caput est. Vocatur a quibusdam syron. Ex vino stomacho, et dyspnœæ medetur : centaurium majus ecligmate[3] : plantago succo vel cibo[4]: vettonicæ tusæ pondo libra, mellis Attici semuncia, ex aqua calida quotidie bibentibus. Aristolochia[5], vel agaricon[6], obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos[7] ad orthopnœas bibitur, item hysso-

7. *Agaricum manducatum*, etc. Diosc. III, 1. HARD.

8. *Nymphæa heraclia*. Diosc. III, 148. HARD. — Nobis *Nymphæa alba*, de qua alias egimus. ED.

9. *Peucedani*. Marc. Emp. c. XX, p. 251 : « Peucedani radicem contritam ex vino qui frequenter biberit, nec stomachi dolorem, nec pulmonis inflationes patietur. » Sic etiam Diosc. III, 92. HARD.

10. *Psyllion ardoribus imponitur*. Diosc. IV, 70, vim ei summe refrigerandi tribuit. HARD. — Nobis *Plantago Psyllium*, de qua jam dictum lib. super. cap. 90. ED.

11. *Vel cotyledon trita*. Diosc. IV, 92, stomacho pariter æstuanti imponit. HARD.

XIX. 1. *Molon*. Moly Dioscoridis folium graminis habet, latius, humi sparsum, caule quatuor cubitorum, sive, ut quidam legunt, *digitorum*, in cujus summo est quidpiam allio simile. Illa suo modo Plinius tribuit, sed vel mutata, vel depravata. Aliud moly sup. lib. describitur, nempe Homericum. DAL. — *Molon*. Μῶλυ videtur esse Dioscoridis, III, 54, ut recte suspicatus est Anguillara Part. XII, p. 215; sed accuratius a latino scriptore, quam a græco delineatum. Pingitur a Clusio Hist. Rar. pl. II, p. 192, quale vidimus in horto Regio. Frequens in Dalmatia. HARD. — *Molon*. Nobis *Allium nigrum*. Conf. lib. XXV, cap. 8. ED.

2. *Scapo est striato*. Lego, *Scapo est stricto*, id est, tenui et exili, quemadmodum Oribasius legit, καυλὸν λεπτὸν ἔχει. DAL.

3. *Centaurium majus ecligmate*. Diosc. III, 8, et Gal. de Fac. simpl. med. VII, p. 188. De minore id quoque prodidit Marc. Emp. c. XVII, p. 123. HARD.

4. *Plantago succo, vel cibo*. Dioscor. II, 153. HARD.

5. *Aristolochia*. Et hanc dyspnœæ sive suspiriosis opitulari scribit Diosc. III, 6. HARD.

6. *Vel agaricon*, etc. Sic Diosc. III, 1. HARD.

7. *Cissanthemos*. Edera terrestris officinarum. DALEC. — *Cissanthemos*. Cyclaminos nempe cissanthemos, de qua superiore lib. c. 68. De ea Diosc. II, 195 : Πίνεται δὲ καὶ πρὸς ὀρθόπνοιαν. HARD. — Cis-

pum[8] et asthmaticis. Peucedani succus[9] in jocineris doloribus, et pectoris laterisque, si febres non sint. Sanguinem quoque exspuentibus[10] subvenit agaricum, victoriati pondere tritum, et in mulsi v cyathis datum. Idem et amomon[11] facit. Jocineri privatim Teucria bibitur recens, 2
drachmis IV in poscæ hemina. Vettonicæ[12] drachma una in aqua calida cyathis III : ad cordis vitia[13], in frigidæ[14] cyathis duobus. Quinquefolii succus[15] jocineris, et pulmonis vitiis, sanguinemque rejicientibus, et cuicumque sanguinis vitio intus occurrit. Jocineri anagallides[16] mire prosunt. Capnon[17] herbam qui edere, bilem per urinam reddunt. Acoron[18] jocineri medetur, thoraci quoque, et præcordiis.

XX. Ephedra, ab aliis anabasis[1] vocata, nascitur ven- 1

santhemos nobis *Lonicera Caprifolium*, vulgo *chevrefeuille*. Ed.

8. *Item hyssopum*. Diosc. III, 30, et Marc. Emp. XVII, p. 123. H.

9. *Peucedani succus*, etc. Dioscorid. III, 92. Hard.

10. *Sanguinem quoque exspuentibus*. Diosc. III, 1. Hard.

11. *Amomon*. Ἄμωμον Diosc. I, 14, de quo jam Noster fusius egit lib. XII, nobis est *Cissus vitiginea* (*Tetrand. monogyn.* gen 294 Pers. *Vit.* Juss.). Habitat in India. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 140 et 267. Ed.

12. *Vettonicæ*. At Musa, t. 11 : « Ad joniceris dolorem : Vettonicæ drachmas tres, aquæ calidæ cyathos quatuor bibat. » Diosc. IV, 1, Vettonicam drachmæ unius pondere adhibet in aceto mulso : μετ' ὀξυμέλιτος ὁλκὴ ⊲ α' ἐπιποθεῖσα. Vide et Marc. Emp. cap. XXII, p. 160. H.

13. *Ad cordis vitia*. Ἐν καρδιαλγίᾳ, in affectu stomachi, seu oris ventriculi dolore. Est enim os stomachi καρδία, ut alibi diximus. H.

14. *In frigidæ*. Gron. et Al. ante Hard. *in frigida*. Ed.

15. *Quinquefolii succus*. Dioscorid. IV, 42 : Αἱμοῤῥαγίας ἵστησι πινόμενον καὶ καταπλασσόμενον. « Erumpentem sanguinem sistit tum potu, tum etiam illitu. » Et paulo antea : Ὁ δὲ χυλὸς τῆς ῥίζης ἁπαλῆς ποιεῖ πρὸς τὰ ἐν ἥπατι καὶ πνεύμονι πάθη. « At teneræ radicis succus contra jocineris pulmonisque vitia prodest. » Hard.

16. *Jocineri anagallides*, etc. Dioscorid. II, 209. Hard.

17. *Capnon*. Diosc. IV, 110, de capno fruticosa, quem alteri effectu similem esse ac nomine Plinius admonuit, libro sup. c. 99 : Βρωθεῖσα δὲ ἡ πόα, inquit, οὖρα ἄγει χολώδη. Sic etiam Gal. de Fac. simpl. med. VII, p. 184. H. — *Capnon*. Nempe *Fumariam* nostram *officinalem*, vulgo *fumeterre*, de qua conf. lib. XXV, cap. 99. Ed.

18. *Acoron*. Totidem verbis Dioscor. I, 3. Hard.

XX. 1. *Ephedra, ab aliis anabasis*.

toso fere tractu, scandens arborem et ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt junci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro[2] austero trita ad tussim, suspiria, tormina; et sorbitione facta, in quam vinum addi convenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarii pondere in vini cyathis tribus.

1 XXI. Geum radiculas tenues habet[1], nigras, bene olentes. Medetur non modo pectoris doloribus, aut lateris, sed et cruditates discutit, jucundo sapore. Verbenaca[2] vero omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, jocineribus, thoraci. Peculiariter autem pulmonibus, et

Iisdem quoque nominibus appellatur hippuris cap. 13 hujus libri. Dal. — *Ephedra*. Prius legebatur, « Caucon quæ et ephedra, etc. » Sed priores voces nulli codices MSS. exhibent, ne in Indice quidem. Dioscoridis hæc ἵππουρις est, IV, 46; in Noth. οἱ δὲ ἀνάβασις, οἱ δὲ φαίδραν (lege οἱ δὲ ἐφέδραν)... Ρωμαῖοι ἰκυνάλις, οἱ δὲ σαλιξ ἰκυνάλις, οἱ δὲ ἀναβάσιον, οἱ δὲ ἔφυδρον καλοῦσι. Hoc equisetum majus, pictum a Dodonæo, p. 73, visum a nobis in horto Regio. Officinis, Cauda equina; aliis, salix equinalis; Gallis, *prêle, queue de cheval*. Vide Anguill. Part. XII, p. 205. A sessili foliorum seu juncorum positu, ἐφέδρα, et cap. 77 et 83, ἔφεδρος. A reptili arborum adscensu, ἀνάβασις dicitur. Non quod iis se circumvolvat, innectatve claviculis : juxta tantum ac pone gaudet consistere. H. — Ἵππουρις Diosc. loc. cit. nobis *Equisetum silvaticum*? ex *Cryptogam*. Linn. plant. *Filicibus* affin. Juss. Conf. Pseudo-Democrit. in Geoponic. II, 6. Alteram hippurin Dioscorides habet, IV, 47, quæ videtur eadem cum *Equiseto pratensi*, quanquam de utraque planta dubitat Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 192. Ed.

2. *Datur ex vino nigro*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

XXI. 1. *Geum radiculas tenues habet*. Caryophyllata hæc vulgaris est, picta a Dodonæo, p. 137, visa a nobis in horto Regio : quod nomen obtinuit ab odore caryophyllorum, quem flores præ se ferunt. A nonnullis Sanamunda, et Benedicta dicitur : Gallis, *benoite*. H. — *Geum*. Nobis eodem nomine est *Geum urbanum* (*Icosand. polygyn.* gen. 1243 Pers. *Rosac.* Juss.), seu Caryophyllata Officin. Habitat in Europæ nemoribus. Radix caryophyllum redolet; et apud nos etiamnunc in usu est. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, pag. 264. Ed.

2. *Verbenaca*. Ad vitia sane jocinerum quod attinet, subscribit Apul. cap. III, de verbenaca, t. 4 : « Ad hepatis dolorem : Herba verbenaca solstitio lecta, et in pulverem redacta, et potui sumpta mire proficere creditur, etc. » quæ totidem verbis Marc. Emp. cap. XXII, pag. 160. Hard.

quos ab his phthisis tentat, radix herbæ consiliginis[3], quam nuper inventam diximus : suum quidem et pecoris omnis remedium[4] præsens est pulmonum vitio, vel trajecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore assidue sub lingua. Superficies ejus herbæ an sit in aliquo usu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus[5]. Vettonicæ potus[6], agaricum potum, ut in tussi[7].

XXII. Tripolium[1] in maritimis nascitur saxis, ubi al- 1

3. *Radix herbæ consiliginis*, etc. Hoc etiam prodidit Colum. VII, 5, p. 262 : « Ovem pulmonariam, inquit, similiter ut suem curari convenit, inserta per auriculam quam veterinarii consiliginem vocant, etc. » Et VI, 5, pag. 217 : « Præsens etiam remedium cognovimus radiculæ, quam pastores consiliginem vocant : ea in Marsis montibus plurima nascitur, omnique pecori maxime salutaris est. » — *Peculiariter*. Prius vitiosa interpunctione sic legebatur : « Peculiariter autem . . . phthisis tentat. » Ut ad verbenacam, de qua proxime ante sermo erat, pertinere ista viderentur. Mox nova instituta periodo, « Radix herbæ . . . inventam diximus, suum quidem, etc. » At priora illa de phthisicis, ad consiliginem spectare, Plinius ipse libro superiore admonuit, cap. 48, ubi de consiligine : « Prodest, inquit, ut demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi : » hunc nimirum, quem nunc versamus, prospiciens locum. Hard. — *Herbæ consiliginis*. Nempe *Pulmonariæ* nostræ *officinalis*, de qua conf. lib. XXV, cap. 48. Ed.

4. *Suum quidem et pecoris omnis remedium*, etc. In boum pestilentia Columella, lib. VI, cap. 5, auriculæ partem latissimam ænea subula circumscribit, ita ut manauti sanguine circulus appareat tanquam ductus litteræ *o* : deinde intrinsecus ex superiore parte medium orbis descripti transsuit, et foramini facto radiculam, læva manu effossam, ante solis ortum inserit, quæ quum a recenti plaga comprehensa est, ita continetur ut elabi non possit; in pertusam auriculam omnem morbi vim et pestilens virus elicit, donec quod subula circumscriptum est, demortuum excidat. Dal.

5. *Plantaginis cibus*. Marc. Emp. c. xxvi, p. 179, imponi ex melle jubet : bibi in passo. Diosc. II, 153. Hard.

6. *Vettonicæ potus*. Diosc. IV, 1 : Καὶ νεφριτικοῖς μεθ' ὕδατος. Ant. Musa, t. 13 : « Ad renum dolorem : Vettonicæ drachmas duas ex mulso cyathis duobus, dum biberit, sanus erit. » Hard.

7. *Agaricum potum, ut in tussi*. Diosc. III, 1. Hard.

XXII. 1. *Tripolium*. Dioscor. IV, 135, totidem verbis : Τριπόλιον φύεται ἐν παραθαλασσίοις τόποις, οὓς ἐπικλύζει ἡ θάλασσα, καὶ ὑποχωρεῖ, etc. Vulgare tripolium a Lobelio pingitur, in Obss. p. 157, atque hoc ipsum esse Dioscorideum tripolium

ludit unda[2], neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore[3], palmo alto, in mucrone diviso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in farre decocta. Hæc herba eadem[4] videtur quibusdam, quæ polium, de qua suo loco diximus.

1 XXIII. Gromphæna[1], alternis viridibus roseisque per caulem foliis, in posca sanguinem rejicientibus medetur.

1 XXIV. Jocineri autem herba malundrum[1], nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. Ejus cauliculus conteritur ex vino vetere.

1 XXV. Item herba chalcetum[1] e vineis contrita impo-

arbitratur. Vidimus in horto Regio. Τριπόλιον dicitur, quasi ter canescens: ter in die floris colorem mutat. Hard. — Τριπόλιον Diosc. loc. laud. nobis est *Plumbago europæa* (*Pentand. monogyn.* gen. 406 Pers. *Plumbagin.* Juss.); Matthiol. et alii male ad *Aster Tripolium* retulerunt, quum folia isatidis esse similia græcus auctor perhibeat. Tripolium jam Noster tractavit molybdænæ, seu plumbaginis nomine lib. super. cap. 97. Cf. Anguillar. 211; Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 161 et 202. Ed.

2. *Ubi alludit unda.* In MSS. Regg. et Ch. *abludit.* Hard.

3. *Crassiore, palmo alto.* Dioscorides, crassiore, caule palmum alto (palmum magnum, sive dodrantem intellige, nimirum pollices novem), flore mane albo, meridie purpureo, vesperi puniceo. Duabus drachmis pota aquas per alvum ducit, et urinas movet, miscetur Alexipharmacis. Vide lib. XXI, cap. 7 et 20. Dal.

4. *Hæc herba eadem*, etc. Ignoranter hoc Plinius. Dal. — *Hæc.... videtur.* Sed non recte iis videtur. Hard. — Tripolium, *Plumbago europæa;* polium, *Teucrium Polium:* de quo Noster XXI, 21. Ed.

XXIII. 1. *Gromphæna.* Herbariis adhuc ignota Hard. — Gron. et Al. ante Hard. *Symphonia*, vel *gromphena.* Nobis est *Amarantus tricolor* (*Monœc. pentand.* gen. 2071 Pers. *Amarantac.* Juss.). Habitat in Oriente. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 206. Ed.

XXIV. 1. *Jocineri autem herba malundrum.* Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice: non, ut editi, *melandryum:* quod ineptum est, si flore albo odorata ea herbula est. Herbariis et officinis perinde incognita. Hard. — *Malandrum.* C. Bauh. Barba capræ, floribus oblongis, quæ *Spirææ* species est. Idem vero Sprengelio videtur ac *Lychnis silvestris* (*Lychnis? Decand. pentagyn.* gen. 1146 Pers. *Caryophyll.* Juss.). Conf. Clus. Hist. Rar. pl. I, 394, et Histor. Rei herb. tom. I, p. 203. Ed.

XXV. 1. *Item herba chalcetum.* Neque hæc adhuc cognita. H. — Quibusdam Valeriana campestris, inodora, major, C. Bauh. Ed.

nitur. Faciles præstat vomitiones[2] radix vettonicæ, ellebori modo, IV drachmis in passo aut mulso. Hyssopum[3] tritum cum melle utilius, præsumpto nasturtio aut irione.

Molemonium[4] denarii pondere. Est et silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle supra dicto pondere; præcipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum silvestre, vettonicæ farina : sumuntur ex aqua. Abstergunt[5] fastidia, cruditatesque digerunt, daucum, vettonicæ farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat[6] :

2. *Faciles præstat vomitiones.* Dioscor. IV, 1 : Ῥίζαι δὲ ... φλεγματώδη, προσκαλοῦσιν ἔμετον μεθ' ὑδρομέλιτος πινόμεναι. HARD.

3. *Hyssopum.* Sic temperatum nasturtio vel iride, ad subducendam alvum Diosc. III, 30, adhibet. HARD.

4. *Molemonium.* Sic libri omnes etiam MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Sed *Lemonium* utrobique legi satius credimus, ut libro superiore, cap. 61. HARD. — *Est et silybo*, etc. De silybo nemo id scripsit. Quum apud Theophrast. Hist. lib. VI, cap. 4, de scolymo id Plinius legisset, quemadmodum et supra lib. XXII, cap. 22, retulit, obliviose ac oscitanter hoc loco de silybo recitavit. Verum id esse monstrant, quod totidem fere verbis de leimonia id refert, lib. XXV, c. 9, quam scolymum esse credidit. DALEC. — *Est.* Dioscor. IV, 159 : Τῆς δὲ ῥίζης ὁ ὀπὸς ὅσον ὁλκὴ πεθεὶς σὺν μελικράτῳ ἐμέτους κινεῖ. « Stillans, inquit, e radice liquor drachmæ seu denarii pondere potus ex aqua mulsa vomitiones ciet. » Carduus est lacteus Lobelii, in Obs. p. 479; Carduus Mariæ Tragi; Carduus leucographus Dodonæi, p. 710, visus a nobis in horto Regio. Itali *Cardo Maria*, et a lactis copia *Cardo lattario* vocitant, teste Anguillara, Part. VIII, p. 151. HARD. — Σίλυβον Diosc. IV, 159, nobis est *Carduus marianus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Habitat ad vias, in aggeribus ruderatis. De molemonio, vel potius lemonio, vid. quæ diximus l. XXV, cap. 61. ED.

5. *Abstergunt.* De Vettonica quidem Ant. Musa, tit. 37 : « Ægris fastidientibus cibos : Vettonicæ drachmas duas ex aqua mulsa cyathos tres bibat : sanatur. » H.

6. *Singultus hemionium sedat* (sic prius). Sic quidem romana impressio et pleræque aliæ : nostrum exemplar detracta una littera *hermonium*. Neutra lectio vera : sincera et certa lectio est *hemionium*, ut quidam etiam codices præferunt. Dioscorides lib. III, cap. de herba aspleno, quæ hemionium dicitur : « Eædem autem stranguriæ conferunt, singultus et morbum regium sedant, etc. » et infra paulo, *peripleumonicis*, non

item [7] aristolochia. Suspiria [8] clymenos. Pleuriticis [9] et peripneumonicis centaurium majus: item hyssopum [10] bibitur. Pleuriticis peucedani succus.

1 XXVI. Halus [1] autem, quam Galli sic vocant [2], Veneti cotoneam [3], medetur lateri: item renibus, convulsisque [4] et ruptis. Similis est cunilæ bubulæ [5], cacuminibus thymo, dulcis, et sitim sedans, radicis alibi albæ [6], alibi nigræ.

1 XXVII. Eosdem effectus in lateris [1] doloribus habet chamærops [2], myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus

peripneumonicis, ut alias ostendimus. Pint. — *Singultus*. Diosc. III, 157, de aspleno, sive hemionio: λυγμῷ βοηθεῖ. Hard. — *Hemionium*. Nobis *Asplenium Hemionitis*, de quo jam alias diximus. Ed.

7. *Item*. Diosc. III, 6. Hard.

8. *Suspiria clymenos*. Diosc. IV, 14, de periclymeno, quam esse Clymenon Plinii diximus. H. — Nobis *Lonicera Periclymenum*. Conf. lib. XXV, cap. 33. Ed.

9. *Pleuriticis*. Diosc. III, 8. H.

10. *Item hyssopum bibitur*. Dioscorid. III, 30. Hard.

XXVI. 1. *Halus*. Ita scribitur adjecto spiritu, tum hoc loco, tum in Indice, etiam in MSS. Eodem sublato, *alus*, XXVII, 24. Consolidam vocat Apul. c. lix. Symphytum illud est, seu consolida major, picta a Matthiolo in Diosc. IV, p. 961. Vidimus in horto Regio. De ea nunc Plinius obiter, quod laterum dolori, ut superiores aliæ, medeatur. Hard. — *Halus*. Nobis dicitur *Symphytum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 356 Pers. *Borragin.* Juss.). Symphytum, Consolida major, C. Bauh. Pin. 259; Consol. maj. Officin. vulgo nostris, *grande consoude*. Habitat in Europæ umbrosis subhumidis. Σύμφυτον Diosc. IV, 10: halus item Marc. Empir. cap. xxxi. De hac herba Noster fusius aget lib. XXVII, cap. 24. Ed.

2. *Quam Galli sic vocant*, etc. Circumpadani. Hard.

3. *Coloneam*. Cydoniæ herbæ meminit Galenus lib. I, κατὰ τόπους, in eorum catalogo quæ pilos attenuant. Cydoniam vocarunt, quod cydonii mali odorem spiret. Dalec.

4. *Item renibus, convulsisque*. Dioscorid. IV, 9, de symphyto petræo, et Apul. loc. cit. Hard. — Σύμφυτον πετραῖον Diosc. loc. laud. idem esse videtur cum *Gypsophila fastigiata* (*Decand. digyn.* gen. 1115 Pers. *Caryophyll.* Juss.); habitat in rupibus Germaniæ, Helvetiæ, etc. Dubius tamen hæret Sprengelius, Hist. Rei herb. tom. I, p. 174. Ed.

5. *Similis est cunilæ bubulæ*. Dioscorid. loc. cit. Hard.

6. *Raræ radicis alibi albæ*, etc. (sic olim). Prima dictione caret archetypum nostrum. Pint.

XXVII. 1. *In lateris dolor*. Sic et Chiffl. *effect. lateris dol.* Gron. et Al. ante Hard. τῷ *in* omisso. Ed.

2. *Chamærops*. Sive trixago, quam

Græculæ rosæ, ex vino pota. Ischiadicos[3] dolores et spinæ levat agaricum potum, ut in tussi[4].

Item stœchadis[5], aut vettonicæ farina[6] ex aqua mulsa.

XXVIII. (VIII.) Plurimum tamen homini negotii alvus 1
exhibet, cujus causa major pars mortalium vivit. Alias enim cibos non transmittit, alias non continet, alias non capit, alias non conficit: eoque mores venere, ut homo maxime cibo pereat. Pessimum corporum vas instat, ut creditor, et sæpius die appellat. Hujus gratia præcipue avaritia expetitur: huic luxuria conditur[1]: huic navigatur ad Phasin: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo vilitatem ejus æstimat[2], consummationis fœditate[3]. Ergo numerosissima[4] est circa hanc medicinæ opera. Sistit 2
eam scordotis[5] recens[6], drachma cum vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoque et dysentericis[7] ex vino

et chamæropem vocari vidimus, XXIV, 80. Hard. — Nobis *Teucrium Chamædrys*. Cf. loc. cit. Ed.

3. *Ischiadicos*. Hoc est, coxendicum dolores. Dioscorid. III, 1: Ποιεῖ καὶ πρὸς ἰσχίων ἀλγήματα. H.

4. *Ut in tussi*. Hoc est, siccum si commanducetur, ita ut ex intervallo merum sorbeatur, uti dictum est cap. 18. Hard.

5. *Stœchadis*. Στιχὰς Diosc. III, 31, nobis est *Lavandula Stœchas* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1379 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Hispania, Italia, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 179. Ed.

6. *Aut vettonicæ farina*, etc. Ant. Musa, tit. XLV: « Ad lumborum et coxarum dolores. » Dioscorid. IV, 1: ἰσχιαδικοῖς τε μεθ' ὕδατος. Hard.

XXVIII. 1. *Avaritia expetitur: huic luxuria conditur*. Sic quidem libri. Scripsisse tamen Plinium censeo: « Hujus gratia præcipue avaritia expetit: » semper jejuna et insatiabilis esurit et sitit pecuniam: item, « huic luxuria condit: » mirificis et sumptuosis condimentis cibos apparat. Gron.

2. *Et nemo utilitatem ejus æstimat*. Immo *vilitatem*, ut est in Voss. Eadem vocabula in Quintiliani declamationibus confusa sæpius ostendimus. Gron.

3. *Consummationis fœditate*. Egestionis. Hard.

4. *Numerosissima est*, etc. Plurima, occupatissima. Lib. VIII, 77, de sue: « Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ. » H.

5. *Scordotis*. Nempe *Teucrium Scordium*. Diosc. III, 125. Ed.

6. *Recens*. Sic et Chiffl. *recentis* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

7. *Polemonia quoque et dysentericis*. Diosc. IV, 8. Hard.

datur : verbasci radix pota[8] ex aqua duorum digitorum magnitudine : nymphææ heracliæ semen[9] cum vino potum : radix superior e xiphio[10], drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis[11] in vino tritum, vel ipsa ex aceto cocta aut alica ex succo ejus sumpta. Item cum lenticula[12] cocta vel aridæ farina inspersa potioni cum papavere tosto et trito, vel succus infusus, aut succus vettonicæ, in vino ferro calefacto. Eadem[13] cœliacis in vino austero datur : his et iberis imponitur, ut dictum[14] est. Tenesmo radix nymphææ[15] heracliæ e vino bibitur : psyllium in aqua : acori radicis decoctum. Aizoi succus alvum sistit[16], et dysenterias, et tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenterias sistit[17] : item dauci[18]. Aizoum foliis contritis[19] ex

8. *Verbasci radix pota*. Dioscorid. IV, 104. Hard.

9. *Nymphææ heracliæ semen*, etc. Diosc. III, 148. Hard.

10. *Radix superior e xiphio*. Constat enim xiphion radice gemina, quarum una alteri insidet, pusillorum bulborum figura, ut tradit Diosc. IV, 20, etsi alios usus medicinæ adhibet, ad quos et a Plinio destinatur, XXV, 89, his verbis, « Superior radix, etc. » Hard. — Xiphion nobis est *Gladiolus communis*, de quo sæpe egimus. Ed.

11. *Semen plantaginis*. Marcel. Emp. cap. XXVII, p. 188 sq. Apul. cap. 1, tit. 9 : « Ad ventrem stringendum. » Diosc. II, 153. Hard.

12. *Item cum lenticula*, etc. Sic Diosc. et Marc. Emp. ll. cc. Item Apul. cap. 1, de plantagine, tit. 4 et 19. Hard.

13. *Eadem*. Vettonica. Hard.

14. *Dictum*. Lib. videlicet XXV, cap. 40. Hard.

15. *Tenesmo radix nymphææ*, etc. Diosc. III, 148. Hard.

16. *Aizoi succus alvum sistit*. Diosc. IV, 89 : Ὁ δὲ χυλὸς... ἐν ποτῷ δίδεται διαῤῥοιζομένοις καὶ δυσεντερικοῖς· στρογγύλας τε ἕλμινθας ἐκτινάσσει σὺν οἴνῳ ποθείς. « Succus potui datur profluvio alvi laborantibus, atque dysentericis. Sed et teretes lumbricos pellit ex vino potus. » Hard. — *Aizoi*. Magni videlicet Diosc. loc. laud. quod nobis est *Sempervivum tectorum*, ut alias monuimus. Ed.

17. *Symphyti radix dysenterias sistit*. In archetypo nostro : « Symphyti radix pota in vino, alvum, dysenterias sistit. » Favet huic lectioni Dioscorides. Pint. — *Symphyti*. Diosc. IV, 9. Hard. — De Symphyto petræo, quod ex Recentioribus nonnulli idem esse putant cum *Gypsophila* nostrate *fastigiata*, conf. sup. c. 26, not. 1. Ed.

18. *Item dauci*. Mederi torminibus daucum ait Diosc. III, 83; dysenteriæ, III, 169. Hard.

19. *Aizoum foliis contritis*, etc. Diosc. IV, 89. Hard.

vino torminibus resistit. Alceæ[20] siccæ farina torminibus pota cum vino.

XXIX. Astragalus folia habet longa incisuris[1] multis, 1
obliqua circa radices[2], caules tres aut quatuor foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis[3], et iisdem nivalibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora[4]. Alvum sistit radix[5] in vino pota: quo fit, ut moveat urinam repercusso liquore[6], sicut pleraque quæ alvum sistunt. Sanat et dysentericos in vino rubro tusa. Difficile autem tunditur[7]. Eadem gingivarum suppurationi utilissima est fotu. Colligitur exitu autumni, quum folia amisit: siccatur in umbra.

XXX. Et ladano sistitur[1] alvus utroque: quod in se- 1

20. *Alceæ*. Sive damasonio. Dioscorid. III, 169. HARD. — Alcea illa, nobis *Alisma parnassifolia* est, de qua alias egimus. ED.

XXIX. 1. *Astragalus folia habet longa incisuris multis*, etc. Dissimilis hic parum facie, par effectu, Dioscoridis astragalo. Is est quem Bæticum Clusius appellat delineatque, Hist. Rar. plant. VI, p. 234, qualem in horto Regio vidimus. H. — *Astragalus*. Quibusdam idem videtur atque ἀραχίδνα, vel ἄραχος Theophrast. I, 1, nobis *Lathyrus amphicarpos*, aut *Lathyrus tuberosus*, de quibus alias diximus. Broterio est Astragalus bæticus, lanuginosus, radice amplissima, C. Bauh. Ἀστράγαλος Dioscor. IV, 62, nobis, auctore Sprengelio, est *Orobus vernus* (*Diadelph. decand.* gen. 1713 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in nemoribus. Conf. Columm. Phytobas. p. 48, tit. 14; Hist. Rei herb. tom. I, p. 183. ED.

2. *Radices*. Quæ adnatas appendices seu radiculas habent. HARD.

3. *Nascitur in petrosis, apricis.* Totidem verbis et de suo astragalo Diosc. IV, 62, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, 160. HARD.

4. *Ad spissanda corpora*. Ad adstringenda, στυπτική. Diosc. et Gal. ll. cc. HARD.

5. *Alvum sistit radix*. Dioscor. et Gal. ll. cc. HARD.

6. *Repercusso liquore*. Causam cur urinam moveat, de suo reddit Plinius. DAL. — *Repercusso*. Humore, qui dysenteriam adjuvat, in vesicam rejecto. HARD.

7. *Difficile autem tunditur*. Diosc. Κόπτεται δὲ δυσχερῶς διὰ τὸ στερεὸν αὐτῆς. « Difficile soliditatis suæ ratione tunditur. » HARD.

XXX. 1. *Et ladano sistitur*, etc. Duplex ladani genus : unum terrenum, alterum factitium : terrenum friabile : factitium, lentum ; utroque ladano alvum sisti dicit :

getibus nascitur[2], contuso et cribrato : bibitur ex aqua mulsa : item nobili e vino. Ledon[3] appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit jam et in Syria atque Africa, quod toxicon[4] vocant. Nervos enim in arcu[5] circumdatos lanis trahunt, adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus[6] inter unguenta. Hoc gravissimum odore est, durissimumque tactu. Plurimum enim terræ[7] colligit : quum probetur maxime purum[8], odoratum, molle, viride, resinosum. Natura ei molliendi[9], siccandi, concoquendi, somnum alli-

quod in segetibus nascitur, contuso et cribrato, id est, *terreno*, quod friabile esse dixit : nam factitium quod lentum erat καὶ ἐμμάλακτον, nec contundi, nec cribrari poterat. SALM. — *Et ladano*. Terreno scilicet et factitio : de utroque conf. XII, 37. Diosc. I, 128, de ladano : Κοιλίαν τε ἵστησι σὺν οἴνῳ παλαιῷ ποθέν. Ἔστι δὲ καὶ οὐρητικόν. HARD. — *Ladano*. Conf. de Ladano Excurs. I ad calcem huj. lib. ED.

2. *Quod in segetibus nascitur*. In arvis. HARD.

3. *Ledon*. Sic Hard. ex MSS. Regg. Colb. Chiffl. etc. non *lada*, ut Gron. et Al. Λῆδον Dioscor. I, 128; Sprengelio est *Cistus ladaniferus*, ex Tournefort. Itin. I, 29 et 30. Linnæo est *Cistus creticus* (*Polyand. monogyn.* gen. 1313 Pers. *Cistin.* Juss.), seu Cistus ladanifera cretica, flore purpureo, Tournefort. Coroll. 19; Itin. t. I, pag. 89. Est et *Cistus laurifolius*, var. β, *cyprius* Lamarck. ex quo ladanum fit in insula Cypro. Cf. lib. XII, cap. 37. Linn. Mat. med. pag. 164, ed. Schreber. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 177. ED.

4. *Quod toxicon vocant*. Ἀπὸ τοῦ τόξου, quæ vox arcum sonat. HARD.

5. *Nervos enim in arcu*, etc. Legend. « Nervos enim in arca (an arcu) circumdatos lanis trahunt, adhærescente roscido lanugine : » lanæ lanugini adhærescebat pingue *roscidum*, quod absolute *roscidum* hic vocat : non igitur ipsa herba convolvebatur, sed pingue ipsum tractis ad herbam funiculis, unde offæ fiebant, Dioscoridi μαγίδες. SALM. — Nervos enim vel in ipso adhuc arcu adductos, lanisque circumvolutos fruticibus admovent, ac deinde trahunt, adhærescente iisdem interim lanugine foliorum pingui ac rorulenta. Frustra locum hunc sollicitat Salmas. in Solin. pag. 363, libris non secundis, scriptoris ipsius labefactata ejus emendatione sententia. HARD.

6. *Plura de eo diximus*. Lib. XII, cap. 37. HARD.

7. *Plurimum enim terræ*, etc. Ob id *terrenum* supra vocatur. DAL.

8. *Quum probetur maxime purum*, etc. Diosc. I, 128. HARD.

9. *Naturâ ei molliendi*, etc. Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει στυπτικὴν, θερμαντικὴν, μαλακτικὴν, ἀναστομωτικήν. HARD.

ciendi. Capillum fluentem cohibet[10], nigritiamque custodit. Auribus cum hydromelite[11] aut rosaceo infunditur. Furfures cutis et manantia hulcera sale addito sanat. Tussim[12] veterem cum styrace sumptum. Efficacissimum ad ructus.

XXXI. Alvum sistit et chondris, sive pseudodicta- 1
mnum[1].

Hypocisthis[2], orobethron[3] quibusdam dicta, malo granato immaturo similis. Nascitur, ut diximus[4], sub cistho, unde nomen. Hæc arefacta in umbra[5] sistit alvum ex vino austero nigroque utraque. Duo enim genera ejus, candida et rufa. Usus in succo : spissat[6], siccat. Et rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota[7], tribus obolis, sanguinis exscreationes, cum amylo[8]. Dysenterias pota, et

10. *Capillum fluentem cohibet.* Diosc. loc. cit. Theod. Prisc. I, 2, « De capillis cadentibus : Ladanum cum vino teri facies, et oleum myrteum admiscebis : et uteris ut pinguissimo linimento. » Hard.

11. *Auribus cum hydromelite*, etc. Totidem verbis Dioscor. loc. cit. H.

12. *Tussim.* Inseri medicamentis ad tussim sedandam utilibus, ait Diosc. loc. cit. Hard.

XXXI. 1. *Pseudodictamnum.* Nobis item *Marrubium Pseudo-Dictamnus*, de quo alias diximus. Ed.

2. *Hypocisthis.* Ὑποκιςὶς, et ὑποκισθίς. Sic Diosc. I, 127: Φύεται δὲ παρὰ τὰς ῥίζας τοῦ κίςου ἡ λεγομένη ὑποκιςίς· ὑπ' ἐνίων δὲ ὀρόϐηθρον, ὅμοιόν τι κυτίνῳ ῥοιᾶς. « Cisthi radicibus adnascitur, quæ vocatur Hypocisthis, a nonnullis vero orobethron, cytino mali punicæ similis. » In MSS. Reg. et Colb. *orobothron*. Hujus hypocisthidis iconem Clusius accurate delineat Hist. Rar. plant. I, p. 68. Aliud vero Scrib. Largo, Comp. lxxxv, hypocystis est, ὑπόκυςις, nempe « succus rosæ silvaticæ, quam quidam caninam vocant. » Hard. — Nobis eodem nomine *Cytinus Hypocistis* (*Gynand. octand.* Linn. *Monœc. monadelph.* gen. 2155 Pers. *Aristoloch.* Juss.); planta parasitica, radicibus cistorum adnascens; in Hispania, Lusitania, Mauritania, etc. Conf. Excurs. II de Hypocisthide ad calcem huj. lib. Ed.

3. *Orobethron.* Gronov. et Al. *orobathion.* In quibusdam Dioscor. exemplaribus ὀρόϐηθρον; Saracen. p. 64, ῥόϐηθρον, robethrum. Ed.

4. *Nascitur, ut diximus.* Lib. nempe XXIV, cap. 48. Hard.

5. *Hæc arefacta in umbra.* Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Spissat.* Adstringit. Δύναμιν δὲ ἔχει... ςυπτικωτέραν τε καὶ ξηραντικωτέραν. Diosc. I, 127. Hard.

7. *Pota.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Sanguinis exscreationes, cum amylo.* Prius legebatur, vitiosa interpunctione, « sang. exscreationes. Cum amylo dysenterias, etc. » At

infusa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo, cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini.

1 XXXII. Laver [1] quoque nascens in rivis condita et cocta torminibus medetur.

1 XXXIII. Potamogeton [1] vero ex vino dysentericis etiam et cœliacis, similis betæ foliis: minoribus tantum hirsutioribusque, paulum supereminens extra aquam [2]. Usus in foliis : refrigerant, spissant : peculiariter cruribus vitiosis utilia, et contra hulcerum nomas [3], cum melle vel aceto.

licet alvum sistat amylum, ut dictum est XXII, 67, tamen ad sanguinis exscreationes sæpius datur. Unde Plin. loc. cit. « Datur cum ovo his qui sanguinem rejecerint. » Et XXIII, 75, de amygdalis : « sanguinem sistunt cum amylo, » ubi simile interpunctionis mendum, Dioscoridis admonitu, aliorumque, sustulimus. Hard.

XXXII. 1. *Laver*. Quod et sion nuncupatum olim indicavimus, XXII, 41. De quo eadem Dioscor. prodidit II, 154. In Indice, « Laver, sive sion. » H. — *Laver*. Quibusdam idem videtur ac Nasturtium, aquaticum, supinum, C. Bauh. quod nobis est *Sisymbrium Nasturtium* (*Tetradyn. siliquos.* gen. 1568 Pers. *Crucifer.* Juss.). Habitat ad ad fontes, rivulós; nostris vulgo, *cresson de fontaine*. Quum vero in indice legatur : « Laver sive sion; » idem hoc habemus atque Σίον Dioscor. loc. sup. laud. sive *Sium angustifolium.* (*S. incisum. Pentand. digyn.* gen. 699 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in aquosis. Ed.

XXXIII. 1. *Potamogetòn*. Iisdem verbis describitur a Diosc. IV, 101 : Ποταμογείτων φύλλον ἐςὶν ὅμοιον σεύτλῳ, etc. Pingitur a Matthiolo, qualem in horto Regio vidimus, in Dioscor. IV, p. 1137. Nomen habet a locis aquosis, ἀπὸ τῶν ποταμῶν καὶ ἐνύδρων τόπων, quos prope nascitur. Nam γείτων vicinum sonat. H. — *Potamogeton*. Est Potamogeton rotundifolium, C. Bauh. Brot. — Nobis item *Potamogeton natans* (*Tetrand. tetragyn.* gen. 341 Pers. *Naiad.* Juss.). Habitat in Europæ stagnis et lacubus : hujus apud nos in medicina usus exolevit. Ed.

2. *Extra aquam peculiariter refrigerat* (sic prius legebatur). Verba male transposita. Scribe : « similis betæ foliis, minor tantum hirsutiorque, paulum semper eminens; » hucusque Chifflet. et Voss. consentiunt : quod sequitur, ex Vossian. primi (post Pintianum tamen) prodimus : « extra aquam. Usus in foliis : refrigerant, spissant; peculiariter cruribus vitiosis utilia. » Si tamen *supereminens* malis, non intercedo. Gron. — *Refrigerant*. Hoc est, adstringunt. Diosc. loc. cit. Ψύχει δὲ καὶ ςύφει. Hard.

3. *Contra hulcerum nomas*. Diosc. loc. cit. Ἁρμόζον καὶ νεμομέναις καὶ παλαιοῖς ἕλκεσιν. Hard.

Castor hanc aliter noverat[4], tenui folio velut equinis[5] setis, thyrso longo et lævi, in aquosis nascentem. Radice sanabat strumas et duritias. Potamogeton adversatur et crocodilis: itaque secum habent eam, qui venantur[6]. Alvum sistit et achillea[7].

Eosdem effectus præstat et statice[8], septem caulibus, veluti rosæ capita sustinens.

XXXIV. Ceratia uno folio[1], radice nodosa magna, in 1
cibo cœliacis et dysentericis medetur.

Leontopodion[2], alii leuceoron, alii doripetron, alii

4. *Castor hanc aliter noverat.* Dodonæi forte myriophyllon aquatile is intellexit. HARD.

5. *Tenui folio velut equinis setis*, etc. Broterio est Potamogeton flosculis ad foliorum nodos, Tournef. nobis item *Potamogeton pusillum*: habitat in aquosis argillaceis. Cf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 201. ED.

6. *Venantur.* Gron. et Al. ante Hard. *venantur eos.* ED.

7. *Alvum sistit et achillea.* Diosc. IV, 36. HARD.

8. *Statice.* Officinis herbariisque incognita. H. — *Statice.* Broterio est Caryophyllus montanus, major, flore globoso, C. Bauh. Nobis eodem nomine *Statice Armeria* (*Pentand. pentagyn.* gen. 748 Pers. *Plumbagin.* Juss.). Habitat in montosis; in hortis ad margines arearum ornandos frequenter apud nos colitur; medicinis jam non utilis. ED.

XXXIV. 1. *Ceratia uno folio.* Dodonæi ophioglosson. DALEC. — *Ceratia.* Videtur esse unifolium officinarum, pictum a Dodonæo, p. 205. Meminit hujus Marc. Emp. cap. XXVII, p. 188 : « Ceratidos, inquit, quam herbam violam marinam appellamus, radices trium digitorum magnitudine, incoctæ vino austero, torminosos juvant, si illud vinum admixta leviter aquæ calidæ portione potetur. » H. — *Ceratia uno folio.* Broterio post Fab. Columnam, est Dentaria triphyllos, C. Bauh. Nobis auctore Sprengelio, *Convallaria bifolia* (*Hexand. monogyn.* gen. 817 Pers. *Asparagin.* Juss.). Hab. in Europæ et septemtrionalis Americæ silvis. Hanc herbam jam Noster supra tractavit, lib. XXV, cap. 69 : « Mihi et tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, uno omnino folio, etc. » Conf. Histor. Rei herb. tom. I, p. 202 sq. ED.

2. *Leontopodion.* Est illud Dioscoridis λεοντοπέταλον, III, 110. In Noth. pag. 457 : Λεοντοπέταλον, οἱ δὲ λεοντοπόδιον, οἱ δὲ λευκήορον, οἱ δὲ λεόντιον, οἱ δὲ δωρὶς, οἱ δὲ δωρικτερὶς, οἱ δὲ λυχνὶς ἀγρία... οἱ δὲ θορύβητρον, etc. Et ab Apuleio, leontopodion nominatur, cap. VII. A Dodonæo pingitur, pag. 69, quale in horto Regio vidimus. Λεοντοπόδιον, pedem leonis : λεοντοπέταλον, leonis folium interpretantur. HARD.

thorybetron vocant, cujus radix alvum sistit[3], purgatque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Nascitur in campestri et gracili solo. Semen ejus potum, lymphatica somnia facere dicitur.

2 Lagopus sistit alvum e vino[4] pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur[5] in tumore. Nascitur in segetibus. Multi[6] super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis : et aristolochiam victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex supra dictis calida sumentur, hæc candente ferro
3 temperari[7] aptius erit. E diverso purgat alvum[8] succus centaurii minoris drachma in hemina aquæ cum exiguo salis et aceti, bilemque detrahit. Majore tormina discutiuntur[9]. Vettonica[10] alvum solvit drachmis quatuor, in

— Λεοντοπέταλον Diosc. loc. laud. nobis eodem nomine *Leontice Leontopetalum* (*Hexand. monogyn.* gen. 848 Pers. *Berberid.* Juss.), de qua plura Noster infra lib. XXVII, cap. 72. Habitat in Etruria, Apulia, Creta, etc. Conf. Barrel. ic. 1029. Ed.

3. *Alvum sistit*, etc. Hoc quidem valde alienum, bilem purgare, et alvum sistere. Mirum vero, quod historiam hujus plantæ a Dioscoride prolixe tractatam, ne Plinius quidem attigerit. Vide lib. XXVII, cap. 12. Dal.

4. *Lagopus sistit alvum e vino*, etc. Diosc. IV, 17, totidem verbis : Λαγώπους δύναμιν ἔχει σταλτικὴν κοιλίας, πινόμενος μετ' οἴνου· ἐπὶ δὲ τῶν πυρεσσόντων μεθ' ὕδατος. Pedem leporinum vocant officinæ, alii trifolium humile. Vidimus in horto Regio, quale delineatur a Dodonæo, p. 567, et lagopus major vocatur *pied de lièvre*. Eadem cum Plinio et Dioscoride tradit Apul. cap. LXI. Hard. — *Lagopus*. Nobis est *Trifolium arvense* (*Diadelph. decand.* gen. 1750 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Europa et America septemtrionali. Ed.

5. *Eadem inguini adalligatur*. Diosc. loc. cit. Περιάπτεται δὲ καὶ πρὸς φλεγμονὴν βουβώνων. Φύεται δὲ ἐν πρασιαῖς. Hard.

6. *Multi*. Marc. Emp. c. XXVII, p. 193; Diosc. I, 42. Hard.

7. *Candente ferro temperari*, etc. Nam præter adstringentem vim plantarum supra memoratarum ferrum candens, in eo liquore exstinctum qui bibitur, alvum potentius cohibet. Dal.

8. *E diverso purgat alvum*. Ad verbum ista Marc. exscripsit XXX, p. 212. Diosc. III, 9. Hard.

9. *Majore tormina discutiuntur*. Dioscor. III, 8, πρὸς στρόφους, etc. Hard.

10. *Vettonica*. Marc. Emp. tot-

hydromelitis cyathis novem. Item euphorbium[11], vel agaricum[12], drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Solvit et cyclaminos[13] ex aqua pota, aut balanis subditis[14]: item chamæcissi balanus. Hyssopi[15] manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite et sale; pellitque ventris animalia. Pituitam[16] et bilem detrahit peucedani radix.

XXXV. Alvum purgat anagallis[1] ex aqua mulsa: item epithymon[2], qui est flos e thymo, satureiæ simili. Diffe-

idem verbis, cap. xxx, pag. 217. Ant. Musa, tit. 17: « Ad alvum concitandam, etc. » et Diosc. IV, 1, plane ad verbum omnes. H.

11. *Item euphorbium.* Casp. Hoffmann. Var. lect. I, 12, hic quædam immutat, libris invitis. H. — *Euphorbium.* Nempe succus *Euphorbiæ officinarum*, de qua Noster egit sup. lib. XXV, cap. 38. Cf. Exc. III ad calcem huj. lib. Ed.

12. *Vel agaricum.* Marc. Empir. xxx, p. 214; Diosc. quoque III, 1, cum mulsa propinat. Hard.

13. *Solvit et cyclaminos.* Diosc. II, 194, ex hydromelite bibi eam ob rem jubet. Marc. Emp. xxx, p. 212 et 217. Hard.

14. *Aut balanis subditis.* Balani glandes sunt, et id quod glandis forma ad subducendam alvum in podicem manu inditur. Vulgus *suppositorium* vocat. Apul. xiv, tit. 2: « Ad alvum concitandam. Herba orbicularis in collyrium facta et injecta, catharticum est: » hoc est, cyclaminos in balanum subdita, purgativa est. Dioscor. loc. cit. ἐν ἐρίῳ προστίθεται, « in vellere subditur. » Marc. Emp. lib. de Med. xxx: « Orbicularis herbæ, quam Græci cyclaminon vocant, si quis expresso succo anum perunxerit, mira celeritate experietur ani solutionem. » Hard.

15. *Hyssopi.* Marcell. Emp. xxx, p. 214, et Diosc. III, 30, totidem plane verbis. *Ventris animalia*, ἕλμινθας hic vocat, hoc est, teretes lumbricos. Hard.

16. *Pituitam.* Dioscor. III, 92. Pituita ex quatuor humoribus corporis nostri, is est, qui potissimum magis serosus et aqueus est, magisque fluxilis: Græci phlegma appellant. Hard.

XXXV. 1. *Alvum purgat anagallis.* In vetusto codice *anagallides*, numero multorum, recte; nam duplex est anagallis Dioscoridi libro II, cap. 209. Pint.

2. *Item epithymon.* Dioscor. IV, 179: Ἐπίθυμον θύμου ἐςὶν ἄνθος τοῦ σκληροτέρου καὶ θύμβρᾳ ἐοικότος... Πινόμενον δὲ σὺν μέλιτι, κάτω καθαίρει φλέγμα καὶ χολὴν μέλαιναν. « Epithymum flos est thymi durioris et satureiæ similis... Potum id cum melle, detrahit pituitam bilemque atram per inferna. » H. — *Epithymon, qui est flos e thymo.* Non flos thymi, sed super thymum nascens.

rentia[3], quod hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon[4] vocant: stomacho minus utilis[5], vomi-

Epithymon videlicet thymo adnascitur, ut alia cuscutæ species lino, viscum quercui, agaricum larici, plantæ multæ aliis aliæ, quas ob id *parasiticas* vocant. Florem subinde Noster thymo proprium, album esse ait, epithymo herbaceum: nec duo thymi genera, ut quidam volunt; sed duplex floris genus ex una planta, thymo videlicet, intelligit. Et hæc Cl. nostratis Gerardi sententia in nott. ad Plin. inedd. *Helvaceum*, sive ex purpureo albicantem, legi jubet Salmasius, probabili certe emendatione, quum epithymo flores sint albi plerumque, vel subrubentes. Nobis eodem nomine dicitur *Cuscuta Epithymum* (*Pentand. digyn.* gen. 643 Pers. *Convolvulac. Affin.* Juss.): in plantis humilioribus, præsertim in pratis Europæ australis, parasitica. Officin. Cuscuta minor. Ed.

3. *Differentia*, etc. Lego, « quod hoc herbaceum est, alterum vero thymum album. » Id est quod lib. XXI, cap. 10, tradidit, thymi esse duo genera: alterum candidum, quod solum nomine thymi Dioscorides describit: alterum nigricans, quod hic vocat herbaceum. Serpyllum zygin vocat Dioscorides; Theophr. ἕρπυλλον θυμῶδες. Dalec. — *Differentia*, etc. Lege: « Differentia quod hic helvaceus est, alterius thymi albus. » Nihil certius. Dicit thymum illud cui tribuitur epithymum, florem helvaceum habere, id est, ex purpureo albicantem. Salm. — *Herbaceus*. Hoc est, viridis. Ita libri omnes, etiam conditivi, manuque exarati, Regg. Colb. cæterique. Nec Salmasium moror, qui p. 1288 in Solin. *helvaceus* rescribit, interpretaturque ex purpureo albicantem, nullo codice, nullo scriptore suffragante. Geminum epithymum, viride albumque, agnoscit auctor libri de Simpl. med. ad Patern. tom. XIII. Opp. Galeni, pag. 990: « Epithymum, inquit, est flos herbæ assimilis setæ (lego *satureiæ*), subviridis... Nam verus epithymi flos exalbidus est, et asper, et plurimum in Pamphylia invenitur. » Hard.

4. *Hippopheon*. Sic libri omnes, sic Index ipse. Rectius tamen videtur *hypopheon*, quod sub stœbe fortassis, quæ φέως quoque appellatur, XXII, 13, innasci solet. Aetius, III, 29, p. 103: Παραπλησίως δὲ τῷ ἐπιθύμῳ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς στοίβης φυόμενον, etc. « Similis vis ei quoque est, qui in stœbe nascitur: item qui thymbræ, ideo epithymbron dictum, etc. » H. — *Hippopheon*. Cuscuta major (*europæa* Linn.) et minor (*Epithymum* Linn.) variis plantis adnasci solent: rubiæ, lino, thymo, lavandulæ, marrubio, genistæ, humulo, cannabi, urticæ, et *Poterio* ipsi *spinoso*, quod scriptoribus græcis στοίβη, seu φέως, dicitur: unde rectius sane scribatur, *hypopheon*, ut recte animadvertit Harduinus. Cf. Spreng. *Histor.* Rei herb. tom. I, p. 163. Ed.

5. *Stomacho minus utilis*, *vomitiones minus movet*. Archetypum nostrum: « Stomacho minus utiles vomitiones movet. » Hard.

tiones minus movet : sed tormina et inflationes[6] discutit. Sumitur et ecligmate ad pectoris vitia cum melle, et aliquando iride. Alvum solvit[7], a quatuor drachmis ad sex cum mellis exiguo salisque et aceti. Quidam aliter[8] epithymum tradunt sine radice nasci, tenue, similitudine pallioli[9], rubens : siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemque[10]. Alvum leniter solvit[11] et nymphæa in vino austero.

XXXVI. Solvit et pycnocomon[1], erucæ foliis crassio-

6. *Inflationes discutit.* Dioscorid. loc. cit. Ἰδίως ἁρμόζον ἐπὶ μελαγχολικῶν καὶ ἐμπνευματουμένων. HARD.

7. *Alvum solvit.* Marc. Empir. XXX, p. 214. HARD.

8. *Quidam aliter.* Quod genus illud epithymi sit, incompertum. H. — Non aliud hoc loco genus, sed veram aliquantum ac genuinam epithymi naturam Noster indigitat. Quippe nemo non novit cuscutam plantis adhærentem vivere, sine ullo radicum adminiculo, quibus terram contingat. Radicibus tamen nititur suis, quum primum erumpit e semine, ut Fuchsius observavit; illæ vero aridæ fiunt pereuntque, ubi vicinas plantas capillamentis cirrisve suis cuscuta amplexatur. Foliis enim plane destituta, non aliud profert nisi capillamenta, aut cirros subrubentes, citharæ nervis haud absimiles, qui tuberculis quibusdam radicum vicem obtinentibus ita figuntur in corticem cæterarum plantarum, ut vasa (*vaisseaux*) succum nutritium deferentia lacerent : quo plane modo facere solent ederæ vulgaris rami. Cuscuta e semine in terram deciduo sese quotannis propagat : quum tamen adoleverit, radix penitus marcescit. Si semen in fictili seratur, emergit quidem plantula, sed brevi radicitus perit, nisi sint in propinquo stirpes, quibus irrepat, unde alimentum suum exsugit. ED.

9. *Similitudine pallioli.* Hoc est, pileoli. Ovid. « Palliolum nitidis imposuisse comis. » HARD.

10. *Detrahere pituitam bilemque.* Cuscuta et Epithymum Offic. purgandi vim adeo debilem obtinent, ut eorum usus plane obsoleverit. Nonnulli inter medicamenta quæ vocantur *aperientia*, rectius reponunt, et ad viscerum obstructiones commendant. Conf. Geoffr. Mat. med. tom. III, p. 388; Linn. Mat. med. p. 59, ed. Schreber. ED.

11. *Alvum leniter solvit.* Diosc. III, 148. H. — *Solvit.* Immo potius retinet. Plinius negligenter id prodit. DAL.

XXXVI. 1. *Solvit et pycnocomon.* Dioscor. IV, 176, iisdem fere verbis repræsentat : Πυκνόκομον φύλλα ἔχει ὅμοια εὐζώμῳ, etc. Herbariis adhuc incognita. H. — *Pycnocomon.* Brunsfelsio est Angelica silvestris minor, sive erratica. Cortuso Solanum tuberosum esculentum; quod nec verum, nec vero simile.

ribus, et acrioribus[2], radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Invenitur in saxosis[3] locis. Radix ejus in aqua[4] mulsa denariorum duum pondere, et alvum, et bilem, et pituitam exinanit. Semen[5] somnia tumultuosa facit, una drachma in vino potum. Et panos discutit[6].

1 XXXVII. Detrahit bilem[1] polypodion, quam nostri filiculam[2] vocant: similis enim est filici. Radix in usu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cavernosa[3], ceu polyporum cirri, subdulcis, in

F. Columnæ Succisa glabra, sive Morsus diaboli; quæ nobis est *Scabiosa succisa* (*Tetrand. monogyn.* gen. 226 Pers. *Dipsac.* Juss.); sed minime cum Dioscoridea Plinianave planta convenit. Dalecampius, Matthiolus, Broterius, quid sit πυκνόκομον, non satis compertum esse pronuntiant. Sprengelius et jure quidem, ut nobis videtur, idem habet atque *Leonurum Marrubiastrum* (*Didyn. gymnosperm.* gen. 1396 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Germania, etc. Conf. Anguillar. p. 298; Histor. Rei herb. tom. I, p. 180. Ed.

2. *Et acrioribus.* Sic MSS. et Dioscor. καὶ δριμύτερα. In quibusdam editis, *rarioribus*, male. H.

3. *Invenitur in saxosis.* Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Radix ejus in aqua*, etc. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Semen.* Dioscor. loc. cit. H.

6. *Et panos discutit.* In libris editis, « et capnos strumam discutit. » Quasi vero e proposito sit commemorare modo ex iis herbam aliquam, quæ nihil ad alvum medendam juvat, quo nunc in argumento uno habitare se professus est apertissime jam a cap. 28. In MSS. Reg. 1, « et carostrum: » hoc tantum. In Reg. 2, « et capnostruma. » Cur vero « et panos discutit » amplexi sumus, ubi tam obscura sese vestigia offerunt sinceræ lectionis, in causa Dioscorides fuit; cujus hæc plane gemina de pycnocomo sententia IV, 76: Καὶ τὰ φύλλα δὲ καταπλαττόμενα, φύματα καὶ δοθιῆνας διαφορεῖ. Hard.

XXXVII. 1. *Detrahit bilem.* Marc. Emp. cap. xxx, pag. 211 et 215. Hard.

2. *Filiculam.* Apuleius c. LXXXIII, filicinam et radiolum vocat. Polypodium majus et apud nostros nomen servat, *polypode*. A Dodonæo pingitur p. 461. Vidimus in horto Regio. Hard. — Nobis *Polypodium vulgare*, ex *Cryptogam.* Linn. et *Filicum* ordine Juss. Habitat in Europæ rupibus. Radix etiamnunc apud nos in usu est. Polypodio vim edulcorantem, expectorantem, eccoproticam Linnæus agnoscit, Mat. med. p. 273, ed. Schreber. Ed.

3. *Acetabulis cavernosa.* Habet tubercula quædam acetabulis iis similia, quæ in polyporum ac sepiarum cirris apparent: inde se-

petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefactæ[4]: ipsa minute concisa inspergitur oleri, vel betæ, vel malvæ, vel salsamento : aut cum pulticula coquitur ad alvum vel in febri leniter solvendam. Detrahit bilem[5] et pituitam, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus[6] polypum consumit[7]. Florem et semen non fert[8].

XXXVIII. Scammonium[1] quoque dissolutionem sto- 1

λυποδίου nomen. Iisdem ferme verbis a Diosc. describitur IV, 188, et a Theophr. Hist. IX, 14. Hard.

4. *Exprimitur succus aqua madefacta, ipsa conc.* (sic prius). Voss. cod. « aqua madefactæ, et ipsa minuta concisa. » Ut et in parte Chifflet. Legendum præterea *minute*, vel *minutim*, vel *minutatim*. Hoc etiam credo voluisse Pintianum, etsi male sit expressum in exemplari, quo utor. Quatuor alii saltem : « aqua madefacta et ipsa. » Gronov. — *Exprimitur*. Diosc. loc. cit. totidem fere verbis : et Marc. Empir. xxx, p. 211 ; Apul. item 83, tit. 2. H.

5. *Detrahit bilem*. Dioscor. loc. cit. post Theophr. Hard.

6. *Aridæ farina indita naribus*, etc. Apud Theophr. Hist. IX, 14, ubi quis eam contigerit, sunt qui innasci polypum asseverent. Est autem polypus, auctore Celso, VI, 8 : « caruncula modo alba, modo subrubra, quæ narium ossi inhæret, et modo ad labra pendens narem implet, modo retro per id foramen, quo spiritus a naribus ad fauces descendit, adeo increscit, uti post uvam conspici possit, strangulatque hominem, maxime Austro et Euro flante. » Gallis, *polype*. Hard.

7. *Polypum consumit*. Collo suspensa prohibet, ut aiunt, ne polypus in naribus gignatur. Theophr. loc. laud. Dalec.

8. *Floret, et semen non fert*. Nec floret, nec semen fert. Dalec. — *Florem et semen non fert*. Ita recte vetus codex Dalecampii. Prius legebatur, « Floret, et semen non fert, » quod falsum. In Reg. 1, « Florem semen non' infert. » Reg. 2, « Floret, semen non fert. » Alii aliter. Theophr. Hist. IX, 22, hoc tantum : Τὸ δὲ πολυπόδιον μετὰ τὰ ὕδατα ἀεὶ βάλλει, σπέρμα δὲ οὐ φύει. « Filicula semper post imbres erumpit : semen autem non fert. » H. — Nunc ejus florem et semen novimus. Brotier. — In plerisque *Filicum* generibus, licet a Linnæo *Cryptogamiæ* adscripta fuerint, certum germinationis et fructificationis modum deprehenderunt ex primis Schmidelius et Hedwigius, qui sexus tum masculi, tum feminini *organa*, ut vocant, summo labore inventa descripserunt, vel descripta summa industria pinxerunt; post eos alii multi. Conf. Juss. Gen. Plant. p. 14 sqq. Ed.

XXXVIII. 1. *Scammonium*. Marcell. Emp. xxx, p. 212 : « Scammoniæ succus solam detrahit bilem : datur ex aqua ad denarii semissem... Sed stomacho infirmo

machi facit, bilem detrahit, alvum solvit, præterquam si adjiciantur[2] aloes drachmæ duæ obolis ejus duobus. Est autem succus[3] herbæ ab radice ramosæ pinguibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui et albo solo. Radix circa Canis ortum excavatur, ut in ipsam confluat succus[4] : qui sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur et ipsa, vel cortex. Laudatur[5] natione Colophonium, Mysium, Prienense : specie autem nitidum, et quam simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquescens, virus redolens, cumminosum[6], linguæ tactu lactescens[7], quam levissimum, quum diluitur
2 albescens. Hoc evenit et adulterino[8], quod fit ervi farina,

non convenit. » HARD. — *Scammonium*. Nobis *Convolvulus Scammonea*. Conf. Excurs. IV, de Scammonio ad calcem hujus libri. ED.

2. *Præterquam si adjiciantur*, etc. Hoc est, dum bilem detrahit, et alvum solvit, stomachi simul dissolutionem facit, nisi adjiciatur aloe, etc. Marc. Emp. xxx, p. 211 : « Purgat bene hæc compositio ventrem : aloes denarii semissis, colophoniæ (quæ scammonia est) denarii semissis : una teruntur hæc : adjicitur mellis quod satis sit ad colliganda ea : datur ex aquæ calidæ vel frigidæ cyathis quatuor : hoc medicamentum stomachum non corrumpit. » HARD.

3. *Est autem succus*. Hæc totidem fere verbis Dioscorid. IV, 171 : Σκαμμωνία, etc. Pingitur a Dodonæo stirps ipsa, p. 387, visa nobis in horto Regio : *la scammonée*. H.

4. *Ut in ipsam confluat succus*. Ut in ipsum cavum cultro factum confluat succus. — Ita emendavimus ex fide codicum Regg. Colb. Chifflet. quum prius *in ipsa* alii minus apposite scribendum censerent. Rem dilucide Diosc. IV, 171, explicat : Συλλέγεται δὲ ὁ ὀπὸς, κεφαλῆς ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀφαιρουμένης, καὶ κωνοειδῶς τεμνομένης εἰς κοιλότητα· συῤῥεῖ γὰρ εἰς αὐτὴν ὁ ὀπὸς, καὶ οὕτως ἀναλαμβάνεται εἰς μύακας. « Succus, inquit, legitur hunc in modum : capite exempto radix ita cultro excavatur, ut excavatio sensim a latiore orbe in acutum desinat : proindeque in id cavum confluit succus, qui conchis demum excipitur. » H. — *In ipsam*. Sic quoque Broterius ex Regg. 1, 2 et edit. pr. ED.

5. *Laudatur*. Hæc fere totidem verbis Dioscorid. loc. cit. et auctor libri de Simpl. medic. ad Patern. tom. III Opp. Galeni, pag. 1000. HARD.

6. *Cumminosum*. Gronov. et Al. ante Hard. *cummosum*. Brot. vero *gumminosum*. ED.

7. *Linguæ tactu lactescens*. Hoc signum fallax et incertum esse Dioscorides tradit loc. cit. DAL.

8. *Hoc evenit et adulterino*. Diosc. loc. cit. HARD.

et tithymali marini succo, in Judæa fere : quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu[9] : tithymalus enim linguam excalfacit. Usus bimo : nec ante, nec postea utili[10]. Dedere et per se ex aqua mulsa et sale quaternis obolis. Sed utilissime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit et decoctum[11] radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur, et caput ungitur in dolore cum oleo.

XXXIX. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, 1
alii lactucam caprinam[1] : narrantque lactę ejus inscripto corpore, quum inaruerit, si cinis inspergatur, apparere litteras, et ita quidam adulteras alloqui maluere quam codicillis. Genera ejus multa. Primus cognominatur[2] characias,

9. *Deprehenditur gustu.* Dioscor. loc. cit. « Nam si linguam vehementer excalfacit, exuritvę, est id admixti tithymali argumentum. » Καὶ τῷ μὴ λίαν πυροῦν τὴν γλῶσσαν, ὅπερ γίνεται τιθυμάλου μιγέντος. Sic et auctor libri mox citati apud Galenum. Hard.

10. *Usus bimo; nec ante, nec postea utili.* Biennio recentior, vetustiorve succus inutilis. Prius legebatur, « linguam excalfacit bulbi more, nec ante, nec postea utile. » Dalecampius emendabat, « Nec ante cibos, nec postea utile. » In Reg. 1, « Excalfacit, Vubimoneet cante. nec postea, etc. » Ac in Reg. 2, nitide ac perspicue, « usus bimo, nec ante, nec postea, etc. » quod et Pintianus in suo vidit. Sic ipse Plinius, XXVII, 35 : « Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. » H. — Cum Pintiano præiverat emendationi Gron. in nott. ad hunc loc. Ed.

11. *Fit et decoctum.* Diosc. loc. cit. Ἑψηθεὶς δὲ ἐν ὄξει καὶ καταχρισθεὶς, λέπρας ἐξάγει· κεφαλαλγίας τε χρονίας ἐςὶν ἐπίβρεγμα σὺν ὄξει καὶ ῥοδίνῳ. « Eodem decocto in aceto illitæ lepræ auferuntur; sed et eodem caput contra diuturnum dolorem ex aceto et rosaceo ungitur. » Hard.

XXXIX. 1. *Alii lactucam caprinam.* Quod ea capræ vescuntur. Lactucam marinam Apul. c. cviii, aliique quos jam retulimus lib. XX, cap. 24. Hard.

2. *Primus cognominatur characias.* Diosc. IV, 165 : Ὁ μὲν ἄῤῥην χαρακίας καλεῖται· ὑπὸ δέ τινων κομήτης, ἢ ἀμυγδαλοειδὴς, ἢ κωβιός. Gallis, *tithymale.* Pingitur a Joh. Bauhino, tom. III, p. 672, qualem vidimus in horto Regio. Χαρακίας, quasi vallaris dicitur. Hoc genus peculiariter nostra rura vocant evigilem matutinum, *réveille-matin.* H. — *Characias.* Broterio est Tithymalus Characias, rubens, peregrinus, C. Bauh. nobis item *Euphorbia Characias* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.).

qui et masculus existimatur, ramis[3] digitali crassitudine, rubris, succosis[4], quinque aut sex, cubitali longitudine; a
2 radice foliis pæne oleæ[5], in cacuminibus coma junci[6]. Nascitur in asperis maritimis[7]. Legitur semen autumno[8], cum coma : siccatum sole tunditur, et reponitur. Succus[9] vero incipiente pomorum lanugine, defractis ramulis, excipitur

Habitat in Gallia, Hispania, Italia. Caulis rubescens, petala atro-purpurea. Conf. Clus. Hist. Rar. plant. II, 188. A Dioscoridea specie diversus esse Sprengelio videtur τιθύμαλλος ὁ ἄῤῥην Theophrast. Hist. IX, 12, cujus folia oleæ similia; nobis est *Euphorbia orientalis*. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 91. Ed.

3. *Ramis*. Diosc. loc. cit. καυλοὺς, caules dixit : Apul. cap. CVIII, thyrsos, seu scapos. Hard.

4. *Succosis*. E nostra id emendatione, admonitu codicis Reg. 2, in quo diserte sic scribitur : etsi in R. 1, librisque editis, *rugosis* legitur. Adstipulatur emendationi Dioscor. IV, 165 : « Tithymali characiæ caules, inquit, supra cubiti altitudinem attolluntur, rubri, acri lacteoque succo referti. » Τοῦ δὲ χαρακίου καλουμένου, καυλοὶ μὲν ὑπὲρ πῆχυν, ἐνερευθεῖς, ὀποῦ δριμέως καὶ λευκοῦ μεστοί. Et Apul. cap. CVIII : « Characias... thyrsis ultra longitudinem cubitalem rubris, succi acrioris, etc. » H. — *Succosis*. Sic jampridem ex vet. cod. et Diosc. emendandum monuerat Pintianus ad hunc loc. Characiæ caulis est frutescens et tuberculosus. Ed.

5. *A radice foliis pæne oleæ*. Prius legebatur, *foliis pendulis* : quod et ipsa tithymali effigies coarguit. In Reg. 1 cod. *folis pænale*. In Reg. 2, *penelee*. In Parm. cæterisque omnibus usque ad Frobenium, *pendet*. Is *pendulis* maluit. Sed indubitatam esse emendationem nostram non vestigia modo haud obscura veteris scripturæ, sed et Dioscorides ipse admonet in descriptione tithymali characiæ : φύλλα δὲ περὶ τὰς ῥάβδους ὅμοια ἐλαίᾳ, μακρότερα δὲ, καὶ στενότερα. « Folia, inquit, sunt circa ramulos oleaginis similia, sed longiora et angustiora. » Theophrasto etiam consentiente Hist. IX, 12 : Τὸ μὲν φύλλον ἐλαιῶδες ἔχει. Apul. similiter, c. CVIII : « Foliis olivæ similibus, paulo angustioribus et longioribus. » Neque hi scriptores modo, sed et res ipsa, plantæque forma, quam sæpe sumus contemplati, favet. H.

6. *Coma junci*. In summitate caulium, cacuminibusque, coma est similis virgultis junci. Dioscor. et Apul. ll. cc. Hard.

7. *Nascitur in asperis maritimis*. Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Legitur semen autumno*. Diosc. loc. cit. Brot.

9. *Succus vero incipiente pomorum lanugine*. Dioscorid. circa vindemiam, περὶ τὸν τρυγητὸν, ita succum exprimi ait. H. — *Incipiente pomorum lanugine*. Auctor, ex quo Plinius transcripsit, tempus intellexit, quo μῆλα, id est, cydonia, lanuginosa esse incipiunt, nempe augustum mensem. Dal.

farina ervi, aut ficis, ut cum iis arescat. Quinas autem guttas[10] singulis excipi satis est: traduntque etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus[11] quum colligitur, ne attingat oculos cavendum est. Fit et e foliis tusis priore minus efficax. Fit et decoctum e ramis. Est et semen in usu[12] cum melle de- 3
coctum ad catapotia solvendæ alvi gratia. Semen[13] et dentium cavis[14] cera includitur. Colluuntur[15] et radicis decocto e vino aut oleo. Illinunt et lichenas[16] succo: bibuntque eum, ut purgent vomitione et alvo[17] soluta, alias stomacho inutilem. Trahit pituitam sale adjecto in potu, bilem aphronitro. Si per alvum purgari[18] libeat, in posca: si vomitione, in passo aut aqua mulsa[19]. Media potio tribus obolis datur. Ficos a cibo sumpsisse melius

10. *Quinas autem guttas.* Septem etiam, si pueris detur. Hippocrates lib. IV de rar. Vict. in morb. acut. ad finem. Dalec. — *Quinas.* Nempe singulis ficis. Dioscor. loc. cit. Τινὲς δὲ εἰς τὰ ξηραινόμενα σῦκα ἀποστάζουσι σταλαγμοὺς γ′ ἢ δ′, καὶ ξηραίνοντες ἀποτίθενται. « Alii in ficos quæ exsiccantur, ternas quaternasve guttas instillant, ut cum iis inarescant, ejusmodique ficos ad usum recondunt. » Hard.

11. *Succus.* Diosc. loc. cit. H.

12. *Est et semen in usu.* Dioscor. loc. cit. totidem verbis. Καταπότιον medicamentum est quod sumitur deglutiendo. Pilulas alibi Plinius, et vulgus, vocat. « Catapotium, id est, medicamentum, quod non diluitur, sed ita, ut est, devoratur. » Scrib. Larg. Comp. LXXXVII. H. — *Est et.* Sic libb. ante Hard. editt. Brot. copulam omittit. Ed.

13. *Semen.* Diosc. loc. cit. succo hanc vim attribuit, ut dentium cavis inditus, dolores levet: Theod. Prisc. I, 14, ut decidere sponte faciat. Hard.

14. *Dentium cavis.* Erosionibus dentium imponitur lac, doloremque mitigat, dentibus aliis cera munitis, ne defluens fauces et linguam offendat. Diosc. Dal.

15. *Colluuntur.* Collui dentes radicis decocto cum aceto jubet Dioscor. loc. cit. Hard.

16. *Illinunt et lichenas.* Dioscor. l. c. et Apul. cap. CVIII, tit. 4. H.

17. *Bibuntque eum, ut purgent vomitione et alvo soluta.* Omnia Tithymalorum genera validam per inferiora præcipue purgandi vim obtinent, in primis vero lacteus eorum succus, etiam exigua dosi sumptus; quare raro citra noxam dari potest, etc. Conf. Geoffr. Mater. med. tom. III, p. 450 sqq. Ed.

18. *Si per alvum purgari.* Apul. cap. CVIII. Hard.

19. *Aut aqua mulsa.* Nam dulcia ventriculum evertunt et vomitiones concitant. Dal.

est. Fauces urit leniter[10]: est enim tam ferventis naturæ, ut per se extra corpori impositum, pusulas ignium modo faciat, et pro caustico in usu sit.

1 XL. Alterum genus tithymali myrsiniten vocant[1]; alii caryiten: foliis myrti acutis et pungentibus, sed mollioribus; et ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ ejus hordeo turgescente, siccatæque in umbra diebus novem in sole inarescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, et nux vocatur. Inde[2] cognomen Græci dedere. Demetitur[3] cum messium maturitate, lavaturque, dein siccatur, et datur cum papaveris nigri duabus partibus, ita ut sit totum acetabuli modus[4]: minus hic vomitionibus[5], quam superior: cæteri item. Aliqui sic et folium ejus dedere, nucem vero ipsam in mulso, aut

20. *Fauces urit leniter.* Dioscor. loc. cit. Τραχύνει δὲ καὶ τὴν φάρυγγα· ὅθεν δεῖ καταπότια περιπλάττειν κηρῷ· ἢ μέλιτι ἑφθῷ· καὶ οὕτως διδόναι. « Quoniam fauces exasperat, catapotia quæ ex eo concinnantur, cera aut decocto melle illini, atque ita dari par est. » Hard.

XL. 1. *Alterum genus tith. myrsiniten vocant. Myrtiten,* non *myrsiniten*, in vetusto codice habetur. Sed utraque lectio tolerabilis est. Nam Dioscorides *myrsiniten* appellat, Theophr. *myrtiten*. Pint. — *Alterum.* Dioscor. IV, 165: Ὁ δὲ θῆλυς ὃν ἔνιοι μυρσινίτην, ἢ καρυΐτην ἐκάλεσαν, etc. iisdem enim plane notis describit, ac Plinius. Myrsinites legitimus tithymalus id genus appellatur a Clusio Hist. Rar. pl. VI, p. 189: ab aliis latifolius. Vidimus in horto Regio. In Indice *Myrtites*: Theophr. Hist. IX, 12, μυρτίτης, et Apuleio. Hard. — *Alterum genus.* Tithymalus femina, seu myrsinites Dioscor. loc. laud. nobis eodem nomine est *Euphorbia myrsinites*. Habitat in Gallia meridionali, Italia, etc. Verum τιθύμαλλος λευκὸς ὁ μυρτίτης καλούμενος Theophr. Hist. IX, 12, cujus folia angusta, setacea, et fructus κάρυα appellati, Sprengelio idem videtur atque *Euphorbia Paralias*, quanquam in montosis crescere dicitur. Conf. Histor. Rei herbar. tom. I, pag. 91. Ed.

2. *Inde cognomen.* Caryites. A voce græca κάρυον, quæ nucem sonat. Theophr. IX, 12: Ταῦτα δ' οὐχ ἅμα φέρει τὸν καρπὸν, ἀλλὰ παρ' ἔτος... ὁ δὲ καρπὸς αὐτοῦ καλεῖται κάρυον. Hard.

3. *Demetitur,* etc. Quæ deinceps sequuntur, ea sunt totidem verbis apud Theophr. Hist. IX, 12. H.

4. *Acetabuli modus.* Mensura. Theophr. loc. cit. Τὸ δὲ συναμφότερον ὅσον ὀξύβαφον. Hard.

5. *Minus hic vomitionibus.* Subintellige, accommodatus. Sic Dioscor. l. c. et Apul. cap. CVIII. Hard.

passo, vel cum sesama[6]. Trahit bilem et pituitam[7] per alvum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur.

XLI. Tertium genus[1] tithymali paralium vocatur, sive tithymalis folio rotundo : caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uva[2], et siccatum teritur, sumiturque acetabuli[3] mensura ad purgationes. 1

XLII. Quartum[1] genus helioscopion appellant, foliis porcilacæ[2], ramulis stantibus a radice quatuor aut quinque, rubentibus, semipedali altitudine, succi plenis. Hoc circa oppida nascitur[3], semine albo, columbis gratissimo[4]. Nomen accipit[5], quoniam capita cum sole circumagit. Trahit[6] bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cæteri usus, qui characiæ. 1

6. *Vel cum sesama.* Et quidem tosta, ἐν σησάμῳ πεφρυγμένῳ Theophrast. loc. cit. Hard.

7. *Trahit bilem et pituitam.* Theophrast. loc. cit. Hard.

XLI. 1. *Tertium genus.* Hæc tota descriptio similiter ad verbum exstat apud Theophr. Hist. IX, 12. De hoc tithymali genere diximus lib. XX, c. 80. Dioscor. IV, 165 : Ὁ δὲ παράλιος λεγόμενος, τιθυμαλίδα ἢ μήκωνα ἐκάλεσαν, etc. Ab Apuleio dicitur cap. cviii : « Tithymalis, peplis tithymalis, paralion mecon. » Et hoc genus Galli evigilium matutinum vocant. Hard. — Nobis etiamnunc dicitur *Euphorbia Paralias.* Habitat in arenis maritimis. Conf. Dodon. 270. Ed.

2. *Incipiente uva.* Pubescente, maturescente, variante. Theophr. l. c. ὅταν ἄρτι περκάζῃ σταφυλή. Plinius, XX, 80 : « florente uva. » H.

3. *Acetabuli.* Dimidio acetabulo ipse dixit, XX, 80. Hard.

XLII. 1. *Quartum.* De eo genere eadem ad verbum prodidit Apul. cap. cviii, et Diosc. IV, 165 : Ὁ δὲ ἡλιοσκόπιος λεγόμενος, ἀνδράχνῃ ὅμοια φύλλα ἔχει, etc. Pingitur a Dodonæo, p. 376, quale in horto Regio observatum a nobis. Helioscopos ab Apuleio nuncupatur loc. cit. idemque cicer columbinum, et caprago. H. — Nobis eodem nomine *Euphorbia helioscopia ;* in agris et cultis non infrequens. Ed.

2. *Porcilacæ.* Gron. et Al. ante Hard. *portulacæ.* Ed.

3. *Hoc circa oppida nascitur.* Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Gratissimo.* Addunt statim Gron. et Al. « quod colligitur incipiente uva ; » sed hæc supervacua, et ex superioribus repetita. Ed.

5. *Nomen accipit*, etc. Dioscor. l. c. Συμπεριφέρεται δὲ τούτου ἡ κόμη τῇ τοῦ ἡλίου κλίσει· ὅθεν καὶ ὠνόμασαι ἡλιοσκόπιος. Hard.

6. *Trahit.* Diosc. loc. cit. H.

1 XLIII. Quintum cyparissian vocant [1], propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus: cui eadem vis [2], quæ helioscopio, aut characiæ.

1 XLIV. Sextum platyphyllon vocant [1]: alii corymbiten, alii amygdaliten a similitudine. Nec ullius latiora sunt folia. Pisces necat [2], alvum solvit, radice, vel foliis, vel succo in mulso, aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit privatim aquas.

1 XLV. Septimum [1] dendroides [2] cognominant, alii cobion, alii leptophyllon [3], in petris nascens, comosissimum ex

XLIII. 1. *Quintum cyparissian vocant.* Κυπαρισσίας, a foliorum similitudine cum cupresso nomen accepit. A Dodonæo pingitur p. 367. Vidimus in horto Regio. Hard.— Recentioribus item *Euphorbia Cyparissias.* Habitat in siccis, arenosis, collibus, ad vias, etc. Ed.

2. *Cui eadem vis, quæ,* etc. Diosc. loc. cit. Hard.

XLIV. 1. *Sextum plat. vocant.* Et paulo post: « Septimum dendroides. » E contrario Dioscorides, sextum facit dendroides, septimum platyphyllon. Quare sic in Plinio scribendum censeo. Pint. — *Sextum.* Dioscorid. Ὁ δὲ πλατύφυλλος φλόμῳ ἔοικε. Nomen habet a latitudine foliorum. Pingitur a Clusio Hist. Rar. plant. VI, 190, quale est a nobis observatum in horto Regio. Amygdalitæ cognomen primo generi tribuit Dioscor. minus recte. Hard. — Et hoc genus servat nomen: *Euphorbia platyphyllos.* Habitat in agris, et silvaticis. Planta variabilis, autumno præsertim ramosissima. Ed.

2. *Pisces necat.* Diosc. III, 165: Ἀποκτείνει δὲ καὶ τοὺς ἰχθύας, κοπεὶς καὶ διεθεὶς τῷ ὕδατι. « Pisces vero necat tusus, et aqua dilutus. » H.

XLV. 1. *Septimum.* Diosc. l. c. Ὁ δὲ ἐν ταῖς πέτραις φυόμενος, δενδροειδὴς δὲ καλούμενος, ἀμφιλαφὴς ἄνωθεν καὶ πολύκομος, ὀποῦ μεστὸς, ὑπέρυθρος τοὺς κλάδους, etc. « Qui in petris nascitur, dendroides, quasi arborescens, cognominatus, foliosus est in cacumine, densamque spargit comam, succo lacteo prægnans, subrubentibus ramis, etc. » Pingitur a Lobelio in Advr. p. 150. Tithymalus myrsinites angustifolius appellatur. In horto Regio vidimus. Hard.

2. *Dendroides cognom.* Broter. ex MS. Reg. 2 et edit. principe, *dendroiden;* et hoc genus idem habet cum Tithymalo minimo, angustifolio, annuo, J. Bauh. qui juxta vias autumno frequens, et in incultis locis. Nobis vero est eodem quoque nomine *Euphorbia dendroides.* Habitat in Creta; sed et hanc per Liguriam Etruriamque invenit Anguillar. p. 294. Cf. Lobel. Advers. p. 150; item Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 92. Ed.

3. *Leptophyllon.* A foliorum tenuitate: sunt enim myrti tenuioris similia: Τὰ φύλλα μυρσίνῃ λεπτῇ

omnibus[4] maxime, cauliculis rubentibus, et semine copiosissimum : ejusdem[5] effectus, cujus characias.

XLVI. Apios ischas, sive raphanos agria[1], juncos 1
duos[2], sive tres, spargit in terra rubentes, foliis[3] rutæ : radix cæpæ, sed amplior : quare quidam raphanum[4] silvestrem vocant. Intus habet mammam[5] candidam : extra, cortices nigros. Nascitur in montuosis asperis[6], aliquando et in herbosis[7]. Effoditur vere, tusaque in fictili mergitur, dejectoque quod supernatat, reliquus succus purgat

προσεοικότα, inquit Dioscorid. loc. proxime cit. Hard.

4. *Comosissimum ex omnibus*, etc. Largiore coma. Hard.

5. *Ejusdem effectus*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

XLVI. 1. *Apios ischas, sive raphanos agria*. Diosc. IV, 177 : Ἄπιος· οἱ δὲ χαμαιράφανος ὀρεινὴ ἢ ἀγρία, οἱ δὲ λινόζωστις. Vide Sarac. in Nott. ad Diosc. Ἄπιος dicitur, et ἰσχὰς, quod radicem habet accedentem ad piri formam, vel ficus. Nullum nomen invenit gallicum, inquit Ruellius, III, 658. Vidimus tamen per inopiam frugum ruri pauperes hac radice vesci. Hard. — Cave Harduino credas, qui ἄπιον, seu ῥάφανον ἀγρίαν Dioscoridis, cum specie quadam silvestri *Raphani*, aut *Radiculæ* nostratis imprudenter confudit. Raphanus quidem, annona gravi, cibum ingratum et sane parum proficuum præstare potest : apios vero, de qua nunc agitur, ut congeneres cæteræ species, succo lacteo turget, qui bilem vomitu, aquas per inferna vehementer detrahit ; ita ut plantæ radix intus sumpta, veneni vim haberet, nedum cibi. Hæc species eodem nomine nobis dicitur *Euphorbia Apios*. Habitat in Creta. Cf. Clus. Hist. II, 190; Bellon. Observatt. I, 42. Ed.

2. *Duos*. Dioscor. loc. cit ramulos junceos, binos, ternosve dixit, κλωνία δύο ἢ τρία ἀπὸ γῆς ἀνίησι, σχοινώδη, λεπτὰ, etc. Hard.

3. *Foliis rutæ*. Foliis quidem rutæ, sed oblongioribus iisdem, et angustioribus : φύλλα πηγάνῳ ἐοικότα, ἐπιμηκέστερα μέντοι καὶ στενότερα. Theophrast. Histor. IX, 10 : φύλλον μὲν ἔχει πηγανῶδες βραχύ. H.

4. *Quare quidam raphanum*. Ægineta, VII, 10 : Καλοῦσι δέ τινες αὐτὸ χαμαιράφανον. Hard.

5. *Intus habet mammam*, etc. Corpus, carnem, pulpamve candidam Dioscorid. loc. citat. Ῥίζα... φλοιὸν ἔχουσα ἔξωθεν μέλανα, ἔνδοθεν δὲ λευκόν. Quoniam lactei succi plena radix est, mammam idcirco, et quidem sat eleganter, vocat. Hard.

6. *Nascitur in montuosis asperis*. Diosc. l. c. Hard.—Gron. et libb. ante Hard. editi, *montosis*. Ed.

7. *In herbosis*. Καγχλακώδη, Theophrast. Histor. lib. XVI, cap. 9, silice saxosis : Plinius legit χλοώδη. Dal. — *Et in herbosis*. Broter. ex cod. Reg. 2, et edit. principe, τὸ *in* omittit. Ed.

utraque parte[8], sesquiobolo in aqua mulsa. Sic et hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur et aridæ radicis farina potioni : aiuntque[9] superiorem partem ejus vomitione biles extrahere : inferiorem, per alvum, aquas.

1 XLVII. Tormina discutit quodcumque panaces[1], et vettonica[2], præterquam a cruditate : peucedani[3] succus et inflationes, ructus gignens : item acori[4] radix, daucumve[5], si lactucæ modo sumatur[6]. Ladanum[7] Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit : item gentianæ[8] farina, ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago mane[9] sumpta

8. *Purgat utraque parte.* Per superna æque vomitione, atque per inferna. Diosc. loc. cit. Τούτου τρία ἡμιωβόλια ποθέντα, ἄνω καὶ κάτω καθαίρει. Sed differt a Dioscoride Plinius, quod supernatantem liquorem rejicit, reliquum in medicos usus adsciscit : ille contra liquorem qui supernatat penna collectum exsiccatumque adhibet in eosdem usus. Hard.

9. *Aiuntque.* Dioscor. loc. citat. cum Theophr. Histor. IX, 10. Sic etiam Ægineta, VII, 10. Hard.

XLVII. 1. *Tormina discutit quodcumque panaces.* Diosc. III, 55. Etiam ad jumentorum tormina panacis radicem utilem esse scribit Theophr. Hist. IX, 10. Ad quoscumque ventris dolores, c. 12. H.

2. *Et vettonica.* Anton. Musa, tit. 16 : « Ad ventris dolorem : Herbæ vettonicæ drachmam unam in aqua calida cyathis duobus bibendam dato. His autem dumtaxat hæc apta erit compositio, quorum non ex cruditate intestina torquentur. » Sic etiam Marc. Emp. c. xxix, p. 203. Hard.

3. *Peucedani succus.* Torminibus, inflationibusque subvenire pariter auctor est Dioscor. III, 92. Hard.

4. *Acori.* Diosc. I, 2. Hard.

5. *Daucumve.* Dauci semen ad sedanda tormina commendat Dioscor. III, 83. Hard.

6. *Si lactucæ modo sumatur.* Ex aceto et oleo. Dal.

7. *Ladanum.* Alvum sistit, urinam ciet. Diosc. I, 128. Hard.

8. *Item gentianæ farina.* Succum hujus prodesse stomachicis scribit Diosc. III, 3. Hard.

9. *Plantago mane sumpta duabus linguis.* In archetypo vet. nostro, « Plantago mane sumpta a duobus lingulis, » rectius, ut illud : « Dicor ab indoctis lingula grammaticis. » Pint. — *Plantago.* Marc. Emp. cap. xxvii, p. 188 : « Plantaginis aridæ semen tritum, ex partibus duabus, et papaveris capita arida, ex parte tertia, oportet per cribrum tenuiter foratum trajici, ex eoque pulvere dari torminoso ligulæ magnæ mensuram, interdum plus aut minus, cum vini veteris mixti non nimium, id est, cyathis tribus. Hoc medicamentum ante somnum utiliter etiam ad vesperam datur. » Et paulo ante : « Plantago cocta ante alium cibum data

duabus linguis[10], et tertia papaveris in vini cyathis IV non veteris. Datur et in somnum euntibus, addito nitro vel polenta[11], si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi[12], vel in febri.

XLVIII. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho[1] uno, lieni medetur : et panacis omnium generum radix in mulso. Sed teucria[2] præcipue, pota arida et decocta quantum manus capiat, in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto : aut si tolerari non possit, ex fico vel aqua. Polemonia bibitur ex vino[3]. Vettonica[4] drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia[5], ut contra serpentes[6]. Argemonia septem diebus in cibo sumpta lienem consumere dicitur : agaricum[7] in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix[8] e vino pota, et ipsa consumit. Cissanthemos[9], drachma bis die

ex aceto plurimo, et exiguo sale atque oleo, torminosis plurimum prodest. » HARD.

10. *Duabus linguis*. Vel, ut alii MSS. habent, *lingulis*, hoc est, cochlearibus. HARD. — *Linguis*. Brot. ex cod. Reg. 2, et edit. principe, *lingulis*. ED.

11. *Addito nitro vel polenta*. Ut ejus frigiditas temperetur. Additur autem nitrum, si causa est doloris impeditique somni crassus et flatuosus vapor : polenta vero, si acer et biliosus humor. DAL.

12. *Colo infunditur hemina succi*. In coli tormento, hoc est, in tenuioris intestini morbo. Apponi jubet ad colici umbilicum contusam plantaginem Marcell. Empir. cap. XXIX, p. 206. HARD.

XLVIII. 1. *In vini veteris cyatho*. Lienosis in aceto mulso præbet Diosc. III, 1. HARD.

2. *Sed teucria præcipue*. Quæ hemionitis Dioscoridis est, III, 152, ut alibi monuimus : ἢ τις σὺν ὄξει ποθεῖσα, τήκει σπλῆνα. HARD.

3. *Polemonia bibitur ex vino*. Ex aceto drachmæ pondere dare lienosis auctor est Diosc. IV, 8. H.— Nobis *Polemonium cæruleum*. ED.

4. *Vettonica*. Diosc. IV, 1. H.

5. *Aristolochia*. Ex aqua propinat Diosc. III, 6. HARD.

6. *Ut contra serpentes*. Lib. XXV, 55, radicis drachmam in vini hemina sæpius bibendam adversus serpentes prædicit. HARD.

7. *Agaricum in aceto*, etc. Dioscorid. III, 1, et Plin. Val. II, 18 : « Agarici oboli duo in aceto mulso poti per dies XX consumunt lienem. » HARD.

8. *Nymphææ heracliæ radix*, etc. Dioscor. lib. III, cap. 148. H. — *Nymphææ albæ* radix. ED.

9. *Cissanthemos*. Hoc est, cyclaminos ille cissanthemos, de quo

sumpta, in vini albi cyathis II per dies XL lienem dicitur paulatim emittere per urinam. Prodest et hyssopum[10] cum fico decoctum. Lonchitidis[11] radix decocta, priusquam semen emittat. Peucedani[12] quoque radix decocta, et lieni, et renibus. Lien[13] acori potu consumitur. Præcordiis et ilibus[14] utilissimæ radices. Clymeni semen potum[15] diebus triginta pondere denarii in vino albo. Vettonicæ farina ex melle et aceto scillite pota. Radix lonchitidis in aqua, et teucrium illinitur. Item scordium cum cera[16], agaricum cum farina feni græci.

1 XLIX. Vesicæ[1] malis, contraque calculos[2], gravissimis cruciatibus, ut diximus[3], auxilio est polemonia ex vino

idem narrat Diosc. III, 195. H. — *Lonicera Caprifolium*. Ed.

10. *Prodest et hyssopum*, etc. Diosc. III, 30, ad verbum. H.

11. *Lonchitidis*. Et hoc de altera lonchitide Diosc. III, 162, quam et asperam vocat : Τήκει δὲ καὶ σπλῆνα μετ' ὄξους πινομένη. H. — Λογχῖτις ἑτέρα, οἱ δὲ λογχῖτιν τραχεῖαν Diosc. loc. laud. nobis est *Aspidium Lonchitis*, ex *Cryptogam*. Linn. *Filicum* ordine Juss. non confundendum cum altera lonchitide, quæ nobis est *Serapias Lingua*, ut jam monuimus. Ed.

12. *Peucedani*. Diosc. III, 92, cum Theoph. Hist. IX, 22. Hard.

13. *Lien acori potu*. Diosc. I, 2, σπλῆνας τήκει. Hard.

14. *Præcordiis et ilibus*. Diosc. loc. cit. lateri, hepati, thoraci, subvenire ait. Hard.

15. *Clymeni semen potum*. Subintellige : lienem absumit. Diosc. IV, 14, de periclymeno, quam esse clymenon Plinianam suo loco docuimus : Τούτου ὁ καρπὸς πέπειρος συλλεγεὶς καὶ ξηρανθεὶς ἐν σκιᾷ, πίνεται μετ' οἴνου ∢ α' ὁλκὴν ἐπὶ ἡμέρας μ', καὶ σπλῆνα τήκει, etc. « Semen postquam ematuruit collectum, et in umbra siccatum, si drachmæ pondere ex vino bibatur quadragenis diebus, lienem absumit, etc. » Hard. — *Clymeni*. Scilicet *Loniceræ Periclymeni*. Jam monuimus Clymenon Dioscorid. IV, 13, nobis esse *Lathyrum Clymenum*. Cf. lib. XXV, cap. 33. Ed.

16. *Item scordium cum cera*. Dioscorid. III, 125 : Καὶ ὑποχόνδριον χρονίως φλεγμαῖνον ἀναληφθεῖσα κηρωτῇ παρηγορεῖ. « Diuturnam hypochondrii inflammationem cerato excepta lenit. » Hard. — *Scordium*. Nobis item *Teucrium Scordium*. Ed.

XLIX. 1. *Vesicæ*. Ab his verbis instituendam periodum novam loci sententia admonuit, quæ connexa perperam cum anterioribus hactenus fuere. Hard.

2. *Contraque calculos gravissimis*, etc. Utroque eo remedio calculi franguntur, et viæ aperiuntur per quas fracti exeant. Dal.

3. *Ut diximus*. Lib. XXV, c. 7.

pota[4] : item agaricum[5]. Plantago[6] radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica[7], ut in jocinere diximus[8]. Item ramici, pota atque illita : eadem ad strangurias[9] efficacissima. Ad calculos[10] quidam vettonicam et verbenacam, et millefolium æquis portionibus, ex aqua, pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti et dictamno certum
est. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino : hoc et 2
enterocelicis[11] dari atque illini, utilissimum est. Xiphii[12] quoque radix superior urinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua[13], et illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus infantium ramici : et umbilicis eminentibus[14] psyllion illinitur : urinam cient[15] anagallides, acorique[16] radicis

« Indicavere, inquit, experimento, asperrimos cruciatus esse calculorum a stillicidio vesicæ. » Hard.

4. *Polemonia ex vino pota*. Dioscorid. IV, 8, ex aqua præbet. H.

5. *Agaricum*. Diosc. III, 1. H.

6. *Plantago*. Totidem verbis Diosc. II, 153, et Apul. cap. 1, tit. 24. Hard.

7. *Et vettonica*. Vettonica pariter calculos rumpi docet Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 189. H. — Brot. ex Reg. 2 et edit. princ. copulam omittit. Ed.

8. *Ut in jocinere diximus*. Cap. 19, his verbis : « Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus. » Ex melle et aceto bibi jubet Ant. Musa, tit. 24. Hard.

9. *Eadem ad strangurias effic.* Diosc. IV, 1. Hard.

10. *Ad calculos*. Verbis plane totidem Marc. Emp. c. xxvi, p. 177. Item suspectæ vetustatis auctor, Æm. Macer, c. de verbena : « Herbam cui nomen foliis de mille dedere; Bettonicamque, pari verbenæ pondere junge : Hæc mixta potantur aqua : nullum medicamen Utilius credunt illis quos calculus angit. » Hard.

11. *Hoc et enterocelicis*, etc. Dioscor. IV, 42. Hard.

12. *Xiphii*. Diosc. IV, 20. H.

13. *Datur ex aqua*, etc. Iisdem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

14. *Et umbilicis eminentibus*. Dioscor. IV, 70 : Ἐντεροκήλας τε τὰς ἐπὶ παίδων καὶ ἐξομφάλους ὑγιάζει καταπλασσόμενον σὺν ὄξει. « Infantium enterocelis, et eminenti umbilico illitum ex aceto medetur. » Unde forsan legi hoc loco oporteat, ut in Chiffl. cod. « Peucedani succus infantibus : ramici et umbilicis eminentibus psyllion illinitur. » H. — *Psyllion*. Nobis item *Plantagò psyllium*, de qua suo loco jam dictum. Ed.

15. *Urinam cient*. Certe nephriticis, hydropicisque opitulari ait Diosc. II, 209. Hard. — *Anagallides*. Scilicet *Anagallis arvensis*, et *A. phœnicea*, de quibus jam Noster alias egit. Ed.

16. *Acorique*. Diosc. I, 2. H.

decoctum, vel ipsa trita potaque : et omnia vesicæ vitia sanat. Et calculos herba et radix cotyledonis[17] : itemque[18] genitalium inflammationem omnem[19], pari pondere caulis,
3 et seminis, et myrrhæ. Ebulum[20] teneris cum foliis tritum, ex vino potum, calculos pellit : impositum testes[21] sanat. Erigeron[22] quoque cum farina thuris et vino dulci, testium inflammationes sanat. Symphyti[23] radix illita enteroceles cohibet : genitalium nomas hypocisthis[24] alba. Artemisia[25] quoque datur contra calculos ex vino dulci, et ad stranguriam. Dolores vesicæ sedat[26] ex vino nymphææ heracliæ radix.

1 L. Eadem vis crethmo[1] ab Hippocrate admodum laudatæ[2]. Est autem inter eas quæ eduntur silvestrium herbarum. Hanc certe apud Callimachum apponit rustica illa

17. *Herba et radix cotyledonis.* Diosc. IV, 92. Item Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 195. Dysuriam statim ea sanari in vino pota, auctor est Theod. Prisc. II, p. 2, c. 20. Hard.

18. *Itemque.* Diosc. loc. cit. H.

19. *Genitalium inflammationem omnem* (sic prius, una voce addita). Τοὺς ἐν αἰδοίοις φίμους χαλᾷ. « Pudendorum præclusiones et capistrationes laxat. » Sed myrrhæ nullam mentionem facit Dioscor. loc. laud. Dalec.

20. *Ebulum.* Ebuli radices ad calculos commendat Marc. Emp. cap. xxvi, p. 176. Hard.

21. *Testes sanat.* Duros, herniosos, tumentes. Dalec. — *Testes.* Testium epiphoras seu inflammationes. Hard.

22. *Erigeron.* Iisdem verbis Dioscor. IV, 97. Hard. — *Senecio Jacobæa*, de qua conf. lib. super. cap. 106. Ed.

23. *Symphyti.* Diosc. IV, 9. H.

24. *Hypocisthis.* Cistho ipsi hanc vim assignat Diosc. I, 126. Hard.

25. *Artemisia.* Diosc. III, 127, et Apul. c. lix, t. 4. Hard.

26. *Dolores vesicæ sedat*, etc. Diosc. III, 147. Hard.

L. 1. *Eadem vis crethmo.* Diximus de eo, anteriore libro, c. 96. Laudatur ab Hippocrate; ad ejiciendos feminarum menses, lib. de Nat. mul. t. 20, p. 372, et Morb. mul. I, t. 10, p. 422; ad uteri morbos inter optima remedia, ἄριστα φάρμακα eodem volumine, t. 56, p. 450. Hard. — *Crethmo.* Crithmum vulgo portulacam marinam, auctor confundit cum empetro, quod Narbonenses vocant *bacillas*, quasi Batidas, et Northmani *perocepierre*, ob id puto, quod iisdem locis nascuntur, et pariter eduntur in acetariis. Dal.

2. *Laudatæ.* Gron. et Al. ante Hard. *laudata.* Ed.

Hecale[3] : speciesque est batis[4] hortensiæ[5]. Caulis unus palmum altus[6], semen ferens[7] odoratum, ceu libanotidis rotundum, siccatum rumpitur : habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folio pingui, albicante[8] veluti olivæ, crassiore, et salso gustu : radices digiti crassitudine tres aut quatuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur[9] crudum coctumve cum olere, odorati saporis et jucundi. Servatur etiam in muria[10] : præcipui 2
usus ad stranguriam, folio, vel caule, vel radice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit : verum æquo largior inflationes. Alvum solvit decocto, urinamque[11], et a renibus humorem trahit. Sic et althææ siccæ[12] farina in vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque utilis. Adversus serpentes bibitur. Ju-

3. *Illa Hecale*. De qua diximus antea, XXII, 44. Hard.

4. *Speciesque est batis*, etc. Nec batis quoque bacillarum nomine, de quibus egimus, lib. XXV, cap. 50, intelligenda est : quando neque ipsa crethmos ea est appellatione censenda, ut diximus. Quin et bacillas herbarii perperam in marinas distinxere ac hortenses, ut acute vidit P. Quiqueranus de Laud. Provinciæ, II, fol. 50, quum nihil discrepent, nisi quia maritimæ littorum prærogativa gustantibus salsiorem morsum infligunt. Conditura bacillarum aceto constat : ei nihil salis adjicitur, quod (ut aiunt) salem sibi secum ferant. Quæ ratio me quoque monet, ut asseverem bacillam eam non esse batin, quod Dalecampius censuit : quando Columella, Plinius ac Dioscorides, suæ bati nunc salem, nunc muriam injiciunt. Batin esse potius censuerim eam, quæ nomine alio hortensis sive sativa portulaca est : crethmon, marinam. Hard.

5. *Hortensiæ*. Gron. et Al. ante Hard. ut semper alias, *hortensis*. Ed.

6. *Caulis unus palmum altus*. Iisdem pæne notis a Diosc. II, 157, describitur. Hard. — Nobis *Crithmum maritimum*. Conf. de crethmo et bati lib. XXI, cap. 50. Ed.

7. *Semen fervens* (sic olim). In Dioscoride est, « crithmi fructum libanotidi similem, odoratum, » mollem, rotundum, siccum disrumpi, et intus habere ὡς πυῤῥὸν σπέρμα, semen veluti ruffum : auctor legisse videtur ὡς πυρῶδες. Dal.

8. *Folio pingui, albicante*, etc. Sic et Chiffl. *folia pinguia, albicantia*, etc. Gron. et Al. ante Hard. Ed.

9. *Estur*. Diosc. loc. cit. Hard.

10. *Servatur etiam in muria*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

11. *Urinamque*. Diosc. l. c. H.

12. *Sic et althææ siccæ*. Dioscorid. III, 163. Hard. — Sine auctoritate in recentioribus editioni-

mentis[13] quoque in pituita, aut stranguria hordeo inspersa succurrit.

1 LI. Anthyllion[1] est lenti simillima, quæ in vino pota vesicas vitiis liberat[2], sanguinem sistit. Altera est anthyllis[4], chamæpityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice intubi.

1 LII. Vel magis cepæa[1], similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in littoribus arenosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicæ plurimum prodest[2].

1 LIII. Eadem præstat hypericon[1], quam alii chamæ-

bus, *althææ :* MSS. Regg. 1 et 2, Broterio teste, *alceæ*, quæ damasonium, aut *Alisma parnassifolia*. Conf. sup. cap. 12 et 28. Ed.

13. *Adv. serp. bibitur. Jumentis.* Diosc. loc. cit. Hard.

LI. 1. *Anthyllion.* Ἀνθυλλὶς hæc prima Dioscoridis, III, 153, picta a Lobelio in Advv. p. 195; visa a nobis in horto Regio. In Dalmatia et Creta frequens, teste Anguillara, Part. XIII, pag. 237. Hard. — *Anthyllion.* Nobis *Cressa cretica* (*Pentand. digyn.* gen. 640 Pers. *Convolvulac.* Juss.). Habitat in Cretæ et Barbariæ maritimis. Ed.

2. *Vesicas vitiis liberat*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Altera est anthyllis*, etc. Et hæc altero similiter loco a Diosc. appellata loc. cit. iisdem signata notis. Iva Moschata Monspeliensium, scite effigiata a Lobelio in Obss. p. 208; visa a nobis in horto Regio. Hard. — *Altera est anthyllis.* Nobis *Ajuga Iva.* Conf. de anthyllio, et anthyllide, lib. XXI, cap. 103. Ed.

LII. 1. *Vel magis cepæa.* Κηπαία Dioscoridi, III, 168, iisdem ferme verbis describitur. Vidimus in horto Regio, qualem Matthiolus delineat, in Diosc. III, p. 933. In Paduano et Bononiensi agro nasci testatur Anguillara, Part. XIII, p. 242. Hard. — *Vel magis cepæa.* Brot. ex cod. Reg. 1, et edit. principe, restituit, *vel magis medetur cepæa.* Nobis eodem nomine est *Sedum Cepæa*, de quo jam alio loco diximus. Ed.

2. *Vesicæ plurimum prodest.* Dioscorid. loc. cit. Hard.

LIII. 1. *Eadem præstat hypericon.* Diosc. III, 171 : Ὑπερικὸν, οἱ δὲ ἀνδρόσαιμον, οἱ δὲ κόριον, οἱ δὲ χαμαιπίτυν, etc. Officinæ Perforatam vocant, quod folia soli objecta innumeris foraminibus scatere, et omni ex parte punctis quibusdam pertundi visuntur. Vulgus item *herbam S. Johannis* sæpe nuncupat. Pingitur a Dodonæo p. 76. Vidimus in horto Regio. H. — *Hypericon, q. alii chamæpityn*, etc. Ὑπερικὸν Hippocr. de Morb. mul. I, 610; Diosc. loc. laud. nobis iisdem nominibus dicitur *Hypericum Coris* (*Polyand. pentagyn.* gen. 1338 Pers. *Hyperic.* Juss.). Habitat in meri-

pityn, alii corion appellant[2], oleraceo frutice[3], tenui, cubitali, rubente, folio rutæ, odore acri[4], semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo. Natura semini spissandi[5] : alvum sistit : urinam ciet[6] : vesicæ[7] cum vino bibitur.

LIV. Est aliud hypericon[1], quod alii corin[2] appellant, 1
folio tamaricis, et sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis et minus rubentibus, odoratum, palmo altius, suave, leniter[3] acutum. Vis semini excalfactoria : et ideo inflationem facit[4] : sed stomacho non inutile : præcipuum ad

dionalis Europæ collibus siccis, et in Oriente; diversum a Perforata Officin. sive Hypericum vulgare, C. Bauh. Pin. 279, quod nobis *Hypericum* est *perforatum;* nostris vulgo *millepertuis*. Hippocrat. species an eadem sit cum Dioscoridea dubitat Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 40. Ed.

2. *Alii corion appellant.* Ita Dioscor. MSS. tamen, tum hoc loco, tum in Indice, pertinaciter *corison* exhibent. Sic rursum inferius habet cap. 60. Hard.

3. *Oleraceo frutice.* Altitudine oleribus pari, sive inter olera frutice adnascente. Hard.

4. *Odore acri.* Resinam pineam obolente, unde et χαμαιπίτυος nomen. Hard.

5. *Natura semini spissandi.* Hoc falsum, et a Diosc. non memoratum. Dal.

6. *Urinam ciet.* Dioscor. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει διουρητικήν. Hard.

7. *Vesicæ*, etc. Sic et Chiffl. *ad calculos vesicæ* Gronov. et libb. ante Hard. vulgg. Ed.

LIV. 1. *Est aliud hypericon.* Dioscor. III, 174 : Κόρις, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ὑπερικὸν καλοῦσι, φύλλον ἔχει παραπλήσιον τῷ τῆς ἐρείκης, etc. A Matthiolo pingitur in Diosc. III, p. 939. In horto Regio vidimus. H. — *Aliud hypericon.* Brot. est Hypericum saxatile, tenuissimo et glauco folio, Tournefort. Nobis vero κόρις Diosc. loc. laud. eodem nomine est *Coris monspeliensis* (*Pentand. monogyn.* gen. 387 Pers. *Lysimach.* Juss.). Habitat in Europæ australis maritimis. Ed.

2. *Alii corin appellant.* Ita sane Diosc. Sed Pliniani codices MSS. non hic modo, sed et in Indice, et rursum inferius cap. 73 et 81, constantissime *caron* vocant. H.

3. *Leniter suave, aculeatum* (sic Gron. et Al. ante Hard.). Hermolaus docet codices esse, in quibus legatur, « suave leviter aculeatum : » Dioscoridem *suave* dicere, hoc est, εὔςομον; *aculeatum* non dicere. In margine ex Diosc. notant *acutum*. Et sic legi suadet Vossianus, in quo « altius, suave leniter acutum, id est, suave, leniter acutum. » Δριμὺ Dioscoridi. Gron.

4. *Et ideo inflationem facit anterocelitis* (sic prius). Ultimum verbum non habetur in vetusto exemplari. Pint.

stranguriam[5], si exhulcerata non sit vesica. Medetur et pleuriticis ex vino potum.

1 LV. Vesicæ[1] autem callithrix trita simul cum cumino, et data ex vino albo. Verbenaca[2] quoque cum[3] foliis decocta ad tertias, vel radix ejus e mulso calido, calculos ejicit.

Item perpressa[4], quæ Aretii et in Illyrico nascitur, in aqua decocta e tribus heminis ad unam, et pota. Trifolium[5] ex vino sumptum.

Et chrysanthemum[6].

Anthemum[7] quoque calculos ejicit, parvis a radice fo-

5. *Præcipuum ad stranguriam*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

LV. 1. *Vesicæ autem callithrix*. Diosc. IV, 136. H. — *Callithrix*. Gron. et Al. ante Hard. *callitrichon*. Nobis est *Adiantum Capillus*, de quo sup. egimus. Ed.

2. *Verbenaca*. Marcell. Empir. cap. xxvi, p. 175, et Apul. c. iii, tit. 5. Hard.

3. *Quoque cum foliis*. Gron. et Al. ante Hard. *quoq. foliis*. Ed.

4. *Item perpressa*. « Represse Romanis, inquit Anguillara, Part. XII, p. 218, dassi ai cavalli quando sono ripressi, onde . . . tal nome. » Id esse ibi pabulum equorum ait, quum æstuant. Hard.

5. *Trifolium*. Marcell. Empir. cap. xxvi, p. 180, de trifolio minuto : ut et Plin. Val. II, 38. H. — Conf. de trifolio lib. XXI, c. 30 et 83. Ed.

6. *Chrysanthemum*. Gron. et Al. ante Hard. una voce addita, *et chrysanthemum primum*. Dalec. conjiciebat *potum*. Tres anthemidis species memorat Diosc. III, 154, quas florum colore distinguit, prout radius sit albus, flavus, aut purpureus. Omnibus vim tribuit menstrua, partus, urinam, calculos pellendi, vel potu, vel insessu. Quam peculiari χρυσανθέμου nomine appellat, nobis eadem est cum *Anthemide* nostrate *montana*. Conf. lib. XXII, cap. 26. Χρυσάνθεμον item aliud habet, IV, 58, quod nobis eodem nomine est *Chrysanthemum segetum*, aut *coronarium*. Sed quoad medicinas certe pertinet, ad hoc minime Noster hic respicere videtur. Ed.

7. *Anthemum*. Sic Reg. 1. At Reg. 2, et index, *anthemis*. In Illyrico reperiri, dicique *Sassifragia*, quod calculos nempe vesicæ frangit vel ejicit, auctor est Anguillara, Part. XII, p. 218. H. — *Anthemum quoque calculos ejicit, parvis*, etc. Hæc est sine dubio anthemidis species, de qua Dioscor. IV, 154 : « Ex omnibus hisce generibus, ad calculos efficacissima est quæ florem purpureum habet, quæque omni ex parte cæteris major ampliorque est : hanc proprie eranthemon vocant, etc. » Nobis *Chrysanthemum monspeliense*. Conf. lib. XX, cap. 26. Ed.

liis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo : radices tritæ per se, ceu laver crudum[8].

LVI. Silaus[1] nascitur glareosis et perennibus rivis, 1
cubitalis apii similitudine. Coquitur, ut olus[2] acidum, magna utilitate vesicæ : quæ si scabiem sentiat[3], panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum[4], radicis libra in vini congio decocta ad dimidias : inde heminæ sumuntur per triduum : reliquum ex vino cum sio : et urtica marina, et daucum[5], et plantaginis semen ex vino.

LVII. Et herba Fulviana[1] trita ex vino (et hæc nomen 1
inventoris habet, nota tractantibus,) urinas ciet.

LVIII. Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum[1] 1

8. *Laver crudum*. Præcipue quod Galli vocant *cresson*. Dal. — *Ceu laver*. Gron. ut sæpius alibi, *seu*. Laver nobis *Sium angustifolium*, de quo supra dictum. Ed.

LVI. 1. *Silaus*. Non est hæc laver, sive sion, de quo diximus, XXII, 41, ut existimavit Ruellius, II, p. 369, quum de lavere proxime antea, ceu stirpe diversa, mentio habeatur. Sed apium potius palustre, ut acute vidit Anguillara, Part. II, p. 219, et cum eo Lobelius in notis MSS. ad eum locum. Hard. — Nobis etiamnunc dicitur *Peucedanum Silaus* (*Pentand. digyn.* gen. 689 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in pratis humidis Angliæ, Germaniæ, Galliæ, Helvetiæ, etc. Ed.

2. *Coquitur, ut olus*. Acidum olus Dalecampio est *Oxylapathum*, quod nobis *Rumex acutus* Linn. Harduino minus probabiliter idem videtur atque Olus atrum, et nobis item dicitur *Smyrnium Olus atrum*, de quo alias egimus. Ed.

3. *Si scabiem sentiat*. Si sit exhulcerata vesica. Hard.

4. *Malum erraticum*. Sic vocari puto aristolochiam, præcipue rotundam, quam *malum terræ*, et *venenum terræ* supra nominavit, lib. XXV, cap. 8. Dal. — *Malum*. Quid hac voce intelligat, haud satis liquet. Dalecampius de aristolochia interpretatur, quæ malum terræ superius appellata est, cap. 54, quod radix in globum mali rapique modo rotundetur. Vix assentior : quum illa ubique nobiliore nomine græco quam latino a Plinio appelletur.

5. *Et daucum*. Daucum urinas pellere auctor est etiam Dioscorid. lib. III, cap. 83. Hard.

LVII. 1. *Et herba Fulviana*, etc. Urticam Græcam esse volunt : alii saxifragiam albam. Dal. — *Fulviana*. Quæ sit ea porro, quum nullis signetur notis, statui auspicato nequit. Hard.

LVIII. 1. *Hyoscyamum*. Testium tumori mederi dixit hyoscyami semen Diosc. IV, 69. Hard.

genitalibus medetur: peucedani succus ex melle[2], et semen, stranguriæ: agaricum[3] obolis tribus in vini veteris cyatho uno: trifolii radix drachmis duabus[4] in vino: dauci[5] una drachma, vel seminis. Ischiadici[6] et semine, et foliis erythrodani tritis sanantur: panace[7] poto: et infricata polemonia[8], aristolochiæ decocto folii. Agarico quidem et nervus[9], qui platys appellatur, et humerorum dolor sanatur, obolis tribus in vini veteris cyatho uno poto. Quinquefolium[10] ischiadicis et bibitur, et imponitur. Item scam-
2 monia decocta[11] cum hordei farina. Semen hyperici utriusque[12] bibitur ex vino. Sedis vitia et attritus celerrime sanat plantago: condylomata[13] quinquefolium: sedem[14]

2. *Peucedani succus ex melle.* Dioscor. III, 92. Hard.

3. *Agaricum.* Diosc. III, 1. H.

4. *Trifolii radix drachmis duabus.* Hujus seminis drachmas ternas, foliorum quaternas præbet Dioscor. III, 123. Hard. — *Trifolii.* Nempe *Psoraleæ bituminosæ.* Cf. lib. XXI, cap. 30. Ed.

5. *Dauci.* Subintellige, radicis. Semen certe ad pellendas urinas commendat in primis Diosc. III, 83. Hard.

6. *Ischiadici.* Diosc. III, 160. H.

7. *Panace.* Illini jubet ischiadi Diosc. III, 55. H. — *Poto.* Gron. et Al. ante Hard. *pota.* Ed.

8. *Infricata polemonia.* Et pota quoque ex aqua, si Dioscoridem audimus, IV, 8; et, qui Dioscoridem ubique sequitur, Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 221. H.

9. *Nervus.* Πλατὺς, hoc est, latus, amplus, patens. Nervum intelligit cruris crassissimum, maximumque inter lumbares, qui ad genu usque procedit. Ad coxendicum articulorumque dolores facere agaricum ex aceto mulso potum, ait Dioscor. III, 1. Hard. — *Platys appellatur.* Sic tendinem latum vocari puto, qui in calcem inseritur. Dal.

10. *Quinquefolium.* Diosc. IV, 42. Marc. Emp. c. xxv, p. 174: « Ad ischiadem, inquit, herba pentaphyllos, foliis fragorum simillima, cum vino trita, in balneo in solio data potui, hac valetudine laborantes, cito remediabit. » Hard.

11. *Item scammonia decocta.* Dioscor. IV, 171: Συνεψηθεῖσα δὲ ὄξει καὶ λεανθεῖσα μετὰ ἀλεύρου κριθίνου, ἰσχιαδικῶν ἐςι κατάπλασμα. Hard.

12. *Semen hyperici utriusque.* Dioscor. III, 171 et 174. Hard.

13. *Condylomata.* Diosc. IV, 42.

14. *Sedem.* Procidentem. Dioscor. II, 194: Ἕδραν δὲ προπεσοῦσαν σὺν ὄξει καταχριόμενος ὁ χυλὸς καθίςησι. « Sedem procidunam radicis succus ex aceto illitus restituit. » Hard. — *Eversam.* Sic et Chiffl. *conversam* Gron. et Al. ante Hard. et statim mox *anagallis*, non *anagallidum.* Ed.

eversam cyclamini radix ex aceto. Anagallidum[15] cærulea procidentiam sedis retro agit : e diverso rubens proritat. Cotyledon condylomata et hæmorrhoidas mire curat. Testium tumores acori radix decocta in vino, tritaque, et illita. Intertrigines[16] negat fieri Cato, absinthium ponticum secum habentibus. (IX.) Alii adjiciunt et pulegium: quod jejunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet, aut sedat cœptos. Inguinalis[17], quam quidam argemonem vocant, passim in vepribus nascens, ut prosit inguinibus, in manu tantum habenda est.

15. *Anagallidum cærulea procidentiam sedis*. Dioscorid. II, 209 : Φασὶ δὲ ἔνιοι τὴν μὲν ἔχουσαν τὸ κυάνεον ἄνθος, προπτώσεις δακτυλίου στέλλειν· τὴν δὲ τὸ φοινικοῦν, ἐρεθίζειν καταπλασθεῖσαν. « Aiunt nonnulli impositam anagallidem eam, quæ cæruleum edit florem, sedis procidentiam retro agere : quæ vero phœniceum, eamdem proritare. » H. — Anagallidum cærulea, nobis est *Anagallis arvensis;* rubens, *phœnicea :* de quibus jam nobis alias actum. Ed.

16. *Intertrigines*. Cato de Re Rust. 159, p. 59 : « Intertrigini remedium : in viam quum ibis, absinthii pontici surculum sub anulo habeto. » Apul. cap. c, t. 4 : « Ad inguinum vel intertriginis molestias : Herbæ absinthii et marrubii surculum sumito, et in semicinctio tecum portato, sanaberis. » Intertrigines attritus sunt femorum. In Notis quæ Tironis falso dicuntur, ap. Grut. p. 180 : « Rhagadium. Intestigo. Intestiginosum. » Lege, « Intertrigo. Intertriginosum. » H. — De absinthio pontico, sive *Artemisia pontica*, conf. lib. XXVII, cap. 28. Ed.

17. *Inguinaria quam quidam argemonen*. « Inguinalis, » non « Inguinaria, » et « Argemonion » non « Argemonen, » in nostro apographo. Dubito autem de integritate fideque hujus loci. Nec mihi, ne dubitem, persuadebit Hermolaus in Corollario. « Inguinalis enim, seu Inguinaria, Aster Atticus, Asterion, Bubonion, » et aliis nominibus ab antiquis et recentioribus medicis appellatur, *Argemone* vero seu *Argemonion*, diversa omnino herba est. Nec in re aperta necessarium est plura dici. Pint. — *Inguinaria*, etc. Alia hæc quam bubonium descriptum, lib. XXVII, cap. 5. Quibusdam cruciata descripta Dodonæo, lib. IV, cap. 78. Dalec. — *Inguinalis*. In Reg. 2, « Inguinalis, quam quidam argemonion. » In Reg. 1, *Argemon*. In Indice, « Inguinalis, sive Argemo. » Argemoniam vocare videtur Marc. Emp. cap. XXXII, pag. 225, et cap. XXXIV, p. 235. Quam porro Plinius inguinalem vocat, si alia est ab argemonia, de qua XXV, 56, aut a lappa canaria, quam pariter argemonem dixere, ut vidimus, XXIV, 116, obscurum est. H.

1 LIX. Panos[1] sanat panaces cum melle : plantago[2] cum sale : quinquefolium[3] : persolatæ[4] radix, ut in strumis : item[5] damasonium : verbascum[6] cum sua radice tusum, vino aspersum, folioque involutum, et ita in cinere calfactum, ut imponatur calidum. Experti affirmavere, plurimum referre si virgo imponat nuda, jejuna jejuno, et manu supina tangens dicat : « negat Apollo pestem posse crescere, cui nuda[7] virgo restinguat » : atque ita retrorsa manu[8] ter dicat, totiesque despuant ambo. Medetur et radix mandragoræ ex aqua : radicis scammoniæ decoctum[9]
2 cum melle : sideritis cum adipe vetere : vel Chrysippea[10] cum ficis pinguibus : et hæc ab inventore habet nomen.

LIX. 1. *Panos sanat panaces*, etc. Diosc. III, 56. HARD.

2. *Plantago*. Sic et Diosc. II, 153.

3. *Quinquefolium*. Diosc. IV, 42. HARD. — *Tormentilla erecta*. ED.

4. *Persolatæ*. Quod et arcion a Diosc. IV, 107, appellatur. Quo illa modo in strumis imponatur, diximus c. 12. H.—*Arctium Lappa* L. seu *Lappa major* Decand. de qua sæpius jam nobis dictum. ED.

5. *Item damasonium*. Diosc. quoque III, 169. HARD.

6. *Verbascum*. Ad οἰδήματα, hoc est, ad tumores commendatur a Diosc. IV, 104. HARD.

7. *Cui nuda*. Sic e MSS. Hard. *quam nuda* Gron. et Al. ED.

8. *Retrorsa manu*. Aversa manu, prona, quum vola terram spectat : ut contra supina, quum vola cælo obvertitur. HARD.

9. *Radicis scammoniæ decoctum*. Diosc. IV, 171. HARD.

10. *Sideritis cum adipe vetere : vel Chrysippea cum ficis pinguibus*. Nonnulla hic verba addenda sunt, ex vetere apographo : « Sideritis cum adipe vetere contusa. Marrubium cum axungia vetere, vel Chrysippea, etc. » PINT.—*Chrysippea*. Quid Chrysippea sit, velle indicare, hariolі foret, et conjectoris parum sani. HARD. — *Chrysippea*. Ignota herba. Sic scientiæ nocent data plantis hominum nomina. BROT.— Hominum nomina plantis data quomodo botanicæ rei nocere possint non satis nobis liquet. Annon probe novimus, ex auctoribus tum græcis, tum latinis, Pæoniam, Chironium, Achilleam, Teucrium, Artemisiam, Eupatoriam, Euphorbiam? Nonne vero plures hodieque plantas ignoramus, quibus nomina Plinius adscripsit, seu nihil omnino, seu virtutem aliquam aut similitudinem significantia? ut malundrum, petilium, perpressam, chalceon, nodiam, ferum oculum, therionarcam, etc. ne magicas huc omnes trahamus. Immo hercle triticum aut quercus Veterum quæ qualiaque fuerint, plane foret in dubio, si uno vocabulo, ut Chrysippea illa, fuissent designata. Antiqui herbarii nec satis aptas descriptiones, nec nomina immuta-

LX. (x.) Venerem in totum adimit[1], ut diximus, nymphæa heraclia[2]: eadem[3] semel pota, in XL dies. Insomnia[4] quoque Veneris a jejuno pota, et in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solum Venerem, sed et affluentiam genituræ, ob id corpus alere[5] vocemque dicitur. 1

LXI. Appetentiam Veneris facit radix e xiphio superior[1], data potu in vino. Item quam crethmon agrion appellant: et horminos agrios[2], cum polenta contrita. 1

bilia protulere. Inde mali labes; inde tot plantæ in medico usu receptæ, nullatenus hodie nobis innotescunt. Recentioribus vero botanicis bene noti universim classium, et ordinum, et generum, ut vocant, caracteres: certæ descriptionis et nomenclaturæ leges, a Linnæo traditæ, sacræ omnibus habendæ, nec ulli nisi pari viro infirmandæ. Quum autem nomen genericum simpliciter *nominare* debeat, potius quam *significare* (Juss. Gener. plant. præfat. 23), sæpius cum emolumento, ne sine incommodo tantum dicamus, *arbitrarium* plerumque plantis datur: poeticum videlicet, ut *Circæa*, *Narcissus*: divinum aut regium, ut *Mercurialis*, *Lysimachia*: ex inventoribus, aut primis nuntiis, ut *Cinchona*, *Nicotiana*, *Saracenia*: ex botanices fautoribus, ut *Borboniana*, *Bignonia*, *Josephinia*: ex peregrinatoribus, ut *Banksia*, *Commersonia*, *Humboldtia*: ex botanicis optimis, ut *Tournefortia*, *Jussiæa*, *Adansonia*, *Linnæa*, *Fontanesia*, *Willdenovia*; *Smithia*, etc. quarum appellationum primum a Tournefortio rarissime admissarum, et tunc honorificarum, numerus in infinitum crevit, ipso abutente Linnæo, ita ut eviluerit decus inde consectarium, cuilibet nunc concessum botanophilo. Ed.

LX. 1. *Venerem in totum adimit.* Lib. XXV, cap. 37: « Qui biberint eam duodecim diebus, coitu genituraque privari. » Hard.

2. *Heraclia.* Heracliam vocat, quod radix, ut ait Dioscorides, ῥοπαλοειδὴς sit, id est, clavæ similis, nempe Herculis: aut quod natam fabulentur nympha zelotypia erga Herculem mortua. Vide lib. XXV, cap. 7. Dal.

3. *Eadem.* Hoc est, si per dies duodecim bibatur, ut dictum est XXV, 37, in totum Venerem adimit: si vel semel bibatur, Venerem in XL dies exstinguit. Hard.

4. *Insomnia.* Subintellige, adimit in totum. Diosc. III, 148. Hard.

5. *Corpus alere.* Quoniam habiliores sunt, et voce magis canora, qui Venere non utuntur. Dal. — *Ob id.* Vide quæ de raphano diximus, XX, 13. Hard.

LXI. 1. *Radix e xiphio superior.* Diosc. IV, 20: Φασὶ δὲ καὶ ἀφροδίσια παρορμᾷν τὴν ἀνωτέρω ῥίζαν σὺν οἴνῳ ποθεῖσαν. Hard.

2. *Et horminos agrios*, etc. Dio-

1 LXII. Sed inter pauca mirabilis[1] est orchis herba[2]: sive serapias[3], foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita ut major[4], sive (ut aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor sive mollior, e lacte caprino inhibeat. Quidam[5] folio

scor. III, 145: Ὅρμινον ἄγριον ... δοκεῖ δὲ τοῦτο σὺν οἴνῳ πινόμενον, συνουσίαν παρορμᾷν. Illud est quod XVIII, 22, a Dodonæo delineari diximus, p. 290. H. — Nobis *Salvia Horminum* (*Diand. monogyn.* gen. 64 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Apulia, Græcia, etc. Ed.

LXII. 1. *Sed inter pauca mirabilis.* Diosc. III, 141: Ὄρχις ἕτερος, ὃν σεραπιάδα ἕτεροι καλοῦσιν, ὃς καὶ Ἀνδρίας, διὰ τὸ πολύχρηστον τῆς ῥίζης· φύλλα ἔχει ἐοικότα πράσῳ, etc. Nam totidem verbis et a Dioscoride, et ab Oribasii interprete delineatur, XII, p. 210. Testiculum canis officinæ vocitant. Quin et eadem omnia orchium genera Satyria nominant, Gallique officinas sequuti, *Satyrion:* Apuleium quoque qui c. 5, orchies et satyria nullo discrimine habuit. Nos viginti omnino genera vidimus in horto Regio. Sunt omnium cognatæ vires, et ad Venerem in primis concitandam pares. H. — Ὄρχις Theophrast. Hist. IX, 19; Ὄρχις ὃν σεραπιάδα Diosc. laud. loc. nobis est *Orchis Morio* (*gynand. diand.* gen. 1974 Pers. *Orchid.* Juss.). Habitat in Europæ Orientisque silvis. Omnes fere orchios species lubricandi, inviscandi, nutriendique summam vim obtinent. *Orchies Morio*, *mascula*, *militaris*, aliæque radice bituberosa gaudent, analeptica, ideo et aphrodisiaca, quam nostrates *salep* appellant. Boves etiam, qui *Orchin bifoliam* in Dalecarliæ pascuis ederint, acerrimos in coitum fieri testatur Linnæus. Et alia sunt ex *Orchidearum* ordine genera, quibus eadem, aut multo efficacior virtus ad venerem stimulandam, ut *Epidendro Vanillæ*, etc. Ed.

2. *Est orchis herba.* Hæc reponenda ita sunt: « Est orchis herba, duo ejus genera. Una, etc. ac residente. Nascitur fere circa mare. Altera serapias orchis cognominatur, etc. habet ut satyrion. Hæc et tumores et vitia, etc. trita. » Dal.

3. *Sive serapias.* In indice, more latino, *serapia.* Ut *rhœan* alibi, pro *rhœada* dixit. Hard.

4. *Ita ut major.* Hæc de primo orchi Dioscorides, non de serapiade. Dal. — *Major*, etc. Dioscorid. III, 141, sq. e gemina radice seu bulbo, teneriorem ait a mulieribus Thessalis e lacte caprino propinari ad excitandam libidinem: alteram, quæ aridior, duriorque est, ξηρὸς, ad eamdem inhibendam. Theophr. Hist. IX, 19, utrumque e lacte caprino sumi ait: sic sumpto majore libidinem excitari: inhiberi minore. Vide et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 216. Hard.

5. *Quidam folio scillæ*, etc. Ex Theophrasto legendum: « Quidam folio scillæ esse dicunt læviori ac minori, caule cuivis tritici generi simili, aut acantho: » et hoc recte. Nam caulis lævis, gracilis ut tritici,

scillæ esse dicunt, læviore ac minore[6], caule spinoso. Radices sanant oris hulcera[7] : thoracis pituitas, alvum[8] sistunt e vino potæ. Concitatricem vim habet satyrion[9]. Duo ejus genera : una longioribus foliis, quam oleæ[10], caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente[11] ea ac residente. Altera[12] satyrios orchis cognominatur, et femina 2
esse creditur. Distinguitur internodiis[13] et ramosiore fru-

enodis ut acanthi, nullis vel paucis foliis vestitus, spicam elegantem, congestis floribus densam profert. Dalec. — *Quidam*. Theophr. loc. cit. Ἔχει δὲ τὸ φύλλον σκιλλῶδες, λειότερον δὲ καὶ ἔλαττον· τὸν δὲ καυλὸν ὁμοιότατον . . . ἢ ἀκάνθῃ. H.

6. *Læviore ac minore*. Gron. et Al. *leviori ac minori*. Ed.

7. *Radices sanant oris hulcera*. Diosc. III, 142. Hard.

8. *Alvum sistunt e vino potæ*. Diosc. loc. cit. Ἵστησι δὲ καὶ κοιλίαν σὺν οἴνῳ ποθεῖσα. Hard.

9. *Concitatricem vim habet satyrion*. Testatus alio loco sum testaborque subinde, imperitia excerpentium, transcribentium, annotantium, exponentium, castigantium, multa eminentissimo huic auctori verba falso accrevisse : cujusmodi puto esse quæ modo posui. Alioqui confunderentur duo genera herbæ quæ dicitur *Orchis*, cum duobus generibus satyrii, de quibus disseret illico, quod contra Dioscoridem, lib. III, et Theophrastum, lib. IX. Quos confer cum Plinio, deinde pronuntia. Hinc fit etiam ut verba illa quæ statim sequuntur : « Altera satyrion orchis cognominatur, » mendosa existimem, legendumque non « satyrion orchis, » sed « cynosorchis, » ex eodem Dioscoride eodem libro. Hæc si considerasset Marcellus Dioscoridis interpres, non tam culpasset Plinium, tanquam in utroque satyrio discrepantem. Pint. — *Concitatricem*, etc. Arbiter in Satyra : « Ita est, inquit Quartilla. Quidquid satyrii fuit, Encolpus ebibit. » Ac rursum : « Illinc puella penicillo, quod et ipsum satyrio tinxerat, Ascylton opprimebat. » Dal. — *Concitatricem*. Ad venereos impetus. Hard.

10. *Una longioribus foliis, quam oleæ*. Hic Dioscoridis orchis est, III, 141 ; Latinis satyrion nuncupatum : Ὄρχις, οἱ δὲ κυνόσορχιν καλοῦσι, φύλλα ἔχει . . . ἐλαίᾳ μαλακῇ ὅμοια . . . μακρότερα, etc. H. — Dioscoridea species nobis eadem videtur atque *Orchis pyramidalis*. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 189. Ed.

11. *Alternis annis intumescente* (sic olim). Addit antiquum exemplar verbum *ea :* « Alternis annis intumescente ea ac residente. » Pint.

12. *Altera*. Hoc vero genus a græcis scriptoribus prætermissum. Hard. — Conf. quæ de cratæogono dicenda sunt XXVII, 40. Ed.

13. *Distinguitur internodiis*. Hæc negligenter a liberto Plinii ex historia cratæogoni orcheon ac satyriorum descriptioni inserta sunt.

tice, radice fascinis utili[14]. Nascitur fere juxta mare. Hæc tumores et vitia partium[15] earum cum polenta illita sedat, vel per se. Superioris[16] radix in lacte ovis colonicæ data, nervos intendit : eadem ex aqua remittit.

1 LXIII. Græci satyrion[1], foliis lilii rubri, minoribus[2], et tribus non amplius e terra exeuntibus tradunt, caule lævi, cubitali, nudo, radice gemina : cujus inferior pars et major[3] mares gignat, superior ac minor feminas. Et aliud genus satyrii erythraicon[4] appellant, semine viticis majore[5], lævi : duræ radicis, cortice rubro, intus album

Dal. — Conf. etiam Bod. a Stapel. nott. in Theophr. Hist. IX, 19, pag. 1158. Ed.

14. *Radice fascinis utili.* Radice bulbosa, mali magnitudine, fulva, intus ovi modo candida, sapore dulci et ori jucundo. Diosc. Plinius hæc valde pervertit, miscens orcheon satyriorumque descriptiones, quæ Venerem concitant, tum etiam cratæogoni, quod ad mares gignendos valet, atque phylli thelygoni, et arrhenogoni, quorum historia diversa est Theophrasto et Dioscoridi. Repetitur historia cynosorcheos et cratæogoni infra l. XXVII, cap. 8. Dal.

15. *Partium.* Genitalium. H. — *Partium earum*, etc. Gron. et Al. ante Hard. *part. earum erumpentia cum*, etc. et statim mox, *vel per se trita.* Pint. *illita.* Ed.

16. *Superioris.* Ejus quam orchin esse Dioscoridis diximus. Hard.

LXIII. 1. *Græci satyrion*, etc. Ut Dioscor. III, 143 : Σατύριον, οἱ δὲ τρίφυλλον καλοῦσι... φύλλα τρία φέρει ...κρίνῳ ὅμοια, etc. Hard. — Forte *Orchis bifolia.* Habitat in Europæ pascuis. Quomodo ad *Tulipam suaveolentem seu præcocem* (Clus. Hist. I, 150) referri potuerit, nescit Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 189. Ed.

2. *Foliis lilii rubri, minoribus.* Scribo, « foliis lilii, rubris, minoribus. » Dioscorides loc. cit. « Satyrion, inquit, sunt qui a foliorum numero triphyllon, id est, trifolium vocent; quoniam tribus plerumque foliis fractis viret, rumici liliove similibus tantum et rubentibus. » Pint.

3. *Cujus inferior pars et major*, etc. Hoc de priore orchi pariter Diosc. III, 141, ut sunt nimirum, quod ante monuimus, congeneres omnium horum facultates. Hard.

4. *Aliud genus satyrii erythraicon.* Diosc. III, 144 : Σατύριον τὸ ἐρυθρόνιον, οἱ δὲ σατύριον ἐρυθραϊκὸν, etc. H. — Satyrion erythronion Diosc. loc. laud. Sprengelio eodem nomine est, *Erythronium Dens canis* (*Hexand. monogyn.* gen. 796 Pers. *Liliac.* Juss.). Planta hæc est Mithridati adscripta, de qua Noster egit, XXV, 35 ? Habitat in Europa meridionali, etc. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 125 et 168. Ed.

5. *Viticis majore.* Λίνου, non ἄγνου, lini. Diosc. Dal.

includi, sapore subdulce[6], fere in montuosis inveniri. Ve-
nerem, etiamsi[7] omnino manu teneatur radix, stimulari:
adeo si[8] bibatur in vino austero. Arietibus quoque et hir-
cis segnioribus in potu dari. Et a Sarmatis, equis ob assi- 2
duum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium proseda-
mum vocant. Vim ejus restinguit aqua mulsa, aut lactuca
sumpta[9]. In totum quidem Græci[10], quum concitationem
hanc volunt significare, satyrion appellant: sic et cratæ-
gin cognominantes[11], et thelygonon, et arrhenogonon, qua-
rum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum
medullam habentes, ad Venerem proniores fieri dicun-
tur. Prodigiosa[12] sunt, quæ circa hoc tradidit Theophra-
stus[13], auctor alioqui gravis, septuageno coitu durasse

6. *Subdulce*. Gronov. et Al. ante Hard. *sapore subducere*. Ed.

7. *Venerem, etiamsi*, etc. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Adeo si*. Multo magis, si. H.

9. *Aut lactuca sumpta*. Quoniam hæc maxime refragetur Veneri, ut dictum est XIX, 38. Hard.

10. *In totum quidem Græci*, etc. Omnino Græci, inquit, quum herbam aliquam, aliudve, quod hanc vim concitatricem Veneris habeat, significare volunt, satyrion appellant. Sic enim et cratægin, sive cratæogonon nuncupant, aliasque. Arrhenogoni certe semen esse testium simile prodidit Theophrast. Hist. IX, 19. Hard.

11. *Sic et cratægin cognominantes*. Lego: « Sic et cratæogonon cognominantes, quod distinguitur internodiis numerosiore frutice, semine acri, radice inutili, et arrhenogonum, cujus semen, etc. » Sic restituendus hic locus solo transpositu periodorum corruptissimus. Dalec. — *Thelygonon et arrhenogonon*. Multa hic confunduntur a Plinio, ut monuit eruditus Langius. Unum arrhenogonon testibus simile semen habet; non vero thelygonon, et minus etiam cratæogonon. Ed.

12. *Prodigiosa*. Theophr. Hist. IX, 20, et ex eo Athen. I, p. 18. Ab India in Græciam allatum id herbæ genus addit Theophr. In libris Indicarum navigationum aliquot herbarum simili virtute præditarum historiam reperias: cujusmodi sunt *Amfiam*, *Agnacat*, *Tambor* sive *Betel*, et aliæ. Hard.

13. *Theophrastus*. Hist. IX, 20. Johannes Leo in Africa sua radicis *Surnach* meminit, in occidentali parte Atlantis crebræ, quæ in ecligmate sumpta penem inflat, et roborat: Venerem auget, vel si quis in eam tantum casu minxerit, credentibus incolis, quum eam virgines perminxissent incautæ, sine virorum concubitu gravidates fuisse. Satyrii radicem hanc esse puto. Dalec.

libidinem contactu herbæ cujusdam, cujus nomen genusque[14] non posuit.

1 LXIV. Sideritis adalligata varices minuit, et sine dolore
persanat[1]. Podagræ morbus rarior solebat esse non modo
patrum avorumque memoria, verum etiam nostra, peregrinus et ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, latinum
nomen invenisset. Insanabilis non est credendus : quippe
quoniam et in multis sponte desiit, et in pluribus cura.
Medentur panacis radices[2], cum uva passa : succus hyoscyami[3] cum farina, vel semen: scordion ex aceto[4]: iberis,
2 uti dictum est[5]. Verbenaca[6] cum axungia trita, cyclamini[7] radix, cujus decoctum et pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix e xiphio, semen[8] e psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aizoum[9] in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Utrilibet[10] vero convenit erigeron cum axungia; plantaginis[11] folia trita addito

14. *Genusque.* Gron. et Al. ante Hard. *speciemque.* Ed.

LXIV. 1. *Persanat.* Sic et Chiffl. Gron et Al. ante Hard. *præstat.* Ed.

2. *Medentur panacis radices.* Dioscor. III, 55 : Ἁρμόζει καὶ ποδαγρικοῖς μετὰ ςαφίδος ἡμέρου καταπλασσόμενος. Hard.

3. *Succus hyoscyami.* Scribit Dalecampius in ora editionis suæ, ex codicis vetusti nescio cujus auctoritate, « cum farina sesamæ. » Ex interpolatoris id cujuspiam officina est. Vulgatæ lectioni MSS. codd. Plinio ipsi Dioscorides suffragatur, IV, 69, de succo hyoscyami : Σὺν ἀλεύροις δὲ ἢ ἀλφίτοις... πρός τε ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς, καὶ τὰς ἄλλας· τὸ δὲ σπέρμα τὰ αὐτὰ παρέχει. Hard.

4. *Scordion ex aceto.* Sic et Dioscor. III, 125. Hard.

5. *Iberis, uti dictum est.* Nobis *Lepidium Iberis*, de quo Noster fusius egit lib. XXV, cap. 49. Ed.

6. *Verbenaca cum axungia.* Ad tumores et inflammationes commendatur a Diosc. IV, 61. Hard.

7. *Cyclamini.* Diosc. II, 194 : Εὐθετεῖ δὲ καὶ πρὸς ποδάγραν... καὶ χίμετλα τὸ ἀφέψημα αὐτῆς καταντλούμενον. Hard.

8. *Semen.* Diosc. IV, 70. Hard.

9. *Aizoum.* Aizoi folia vel per se, vel cum polenta imposita, Dioscorid. IV, 89 sq. Hard.

10. *Utrilibet.* Hoc est, sive podagræ frigidæ, sive calidæ et æstuanti. Marc. Emp. cap. xxxvi, p. 243 : « Herba senecio, quæ in tegulis nascitur, cum sale trita, vice malagmatis imposita, podagricis prodest. » Hard.

11. *Plantaginis folia trita*, etc. Marc. Empir. iterum cap. xxxvi, p. 246. Hard.

sale modico, argemonia[12] tusa ex melle. Medetur et verbenaca illita, aut si pedes macerentur in aqua[13], in qua decocta sit.

LXV. Et lappago[1], similis anagallidi, nisi esset ramosior, ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, gravis odoris: quæ talis est, mollugo[2] vocatur[3]. 1

Similis, sed asperioribus foliis, asperugo[4]. Superioris succus expressus pondere XI denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur.

LXVI. Præcipue vero liberat eo malo phycos thalassion[1], id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui con- 1

12. *Argemonia.* Inflationes omnes sedari ea imposita, scribit Dioscor. II, 208. HARD.

13. *In aqua.* Gron. et Al. ante Hard. « in ejus decocto. » ED.

LXV. 1. *Et lappago.* Sive lappa canaria, de qua diximus, XXIV, cap. 116. HARD.

2. *Mollugo.* Est quibusdam Rubia silvestris, lævis, C. Bauh. melius Brot. dicitur Gallium montanum, latifolium, ramosum, Tournefort. Nobis eodem nomine est *Galium Mollugo* (*Tetrand. monogyn.* gen. 241 Pers. *Rubiac.* Juss.), var. β pubescens. Habitat in pratis, ad sepes, vias: flores citrini, albi. ED.

3. *Quæ talis est, mollugo vocatur*, etc. Intellige esse duo lappaginis genera; utrumque peculiari qualitate denominatum. GEL. — *Quæ.* Mollugo altera ex iis apud Marcellum Emp. p. 179, cap. XXVI, dicitur, et ad renes commendatur. De asperugine diximus ad l. XXIV, 116. HARD.

4. *Similis, sed asperioribus foliis, asperugo.* Falluntur qui mollugimem et asperuginem duas ejusdem generis species aut varietates esse putant, et posteriorem ad Rubiam silvestrem, asperam, C. Bauh. referunt. Asperugo a mollugine omnino genere diversa est: apud nos servat nomen: *Asperugo procumbens* (*Pentand. monogyn.* gen. 361 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in ruderatis pinguibus. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 201. ED.

LXVI. 1. *Phycos thalassion.* Diosc. IV, 100: Φῦκος θαλάσσιον... ψυκτικὴν ἔχει δύναμιν, ποιοῦσαν ἐν καταπλάσμασι, ποδαγρικοῖς, καὶ ταῖς φλεγμοναῖς· δεῖ δὲ αὐτῷ χρῆσθαι ἐνίκμῳ πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι. HARD. — *Phycos thalassion, id est, f. marinus.* Tres quoque φύκους θαλασσίου species Diosc. enumerat loc. laud. unum nempe latum, quod nobis *Fucus saccharinus;* alterum oblongum et quadamtenus puniceum, forte *Fucus sanguineus;* tertium in Creta juxta terram nascens, quod nobis *Fucus cartilagineus* (ex *Cryptogam.* Linn. *Algarum* ordine Juss. *Thalassiophytor.* Lamouroux.); et hoc vestes in Creta tingi testatur Theophrast. Hist. Pl. IV, 7. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. t. I, p. 108 et 193. ED.

chyliis substernitur[2] : non podagræ modo, sed omnibus
articulorum morbis impositus, priusquam exarefiat. Tria
autem genera ejus[3] : latum, et alterum longius, quadamtenus rubens : tertium crispis foliis, quo in Creta vestes
tingunt[4] : omnia ejusdem usus. Nicander[5] ea et adversus
serpentes in vino dedit. Salutare est et semen ejus herbæ,
quam psyllion appellavimus, madefactum aqua, admixtis
in heminam seminis resinæ colophoniæ cochlearibus duobus, thuris uno. Laudantur[6] et mandragoræ folia cum
2 polenta tusa. (XI.) Talis vero tumentibus limus[7] aquaticus
cum oleo subactus mire prodest. Articulis succus e centaurio minore. Idem nervis utilissimus[8]. Item centauris.
Vettonica[9] nervis discurrentibus per scapulas, humeris,
spinæ, lumbis, pota[10], ut in jocinere. Articulis quinque-

2. *Qui conchyliis substernitur*, etc. Significat conchyliatæ vestis tincturam eo colore præparari. Substernuntur colores, quibus primum lana imbuitur, ut alii pretiosiores superinducantur. Hodie varantia et guastum (*garance*, *pastel*) coccineis et purpureis substerni solent, ut colorem alligent, et tenacem faciant. Ab hoc marino fuco tingendis vestibus idoneo Latini tincturam omnem *fucum* appellavere. SALM. p. 1147. — Disputat de eo fuco prolixe Philosophus Histor. Anim. VI, 12, p. 692. HARD.

3. *Tria autem genera ejus*. Totidem verbis hæc Dioscor. IV, 100: Φῦκος θαλάσσιον φύεται, τὸ μέντοι αὐτοῦ πλατύ· τὸ δὲ ὑπόμηκες καὶ φοινίσσον· τὸ δὲ λευκὸν, φυόμενον δὲ ἐν Κρήτῃ πρὸς τῇ γῇ, εὐανθὲς ἄγαν καὶ ἄσηπτον. « E fuci marini generibus, quoddam latum : alterum oblongum, et quadamtenus puniceum; tertium candidum, quod in Creta nascitur juxta terram, pulchre floridum, neque corruptioni obnoxium. » Plinius et Orib. τὸ δὲ οὖλον, legerunt alibi, non λευκόν. HARD.

4. *Tingunt*. Sic et Chifll. *tinguntur* Gron. et Al. ante Hard. ED.

5. *Nicander*. Dioscorid. loc. cit. Νίκανδρος δέ φησι καὶ θηριακὸν εἶναι τὸ φοινικοῦν. Nicandri versus est ejuscemodi in Ther. p. 60 : Ἠέ τι, καὶ φοινίσσον δὴ καταβάλλεο φῦκος.

6. *Laudantur*. Diosc. IV, 76. H.

7. *Talis vero tumentibus limus*, etc. Ad verbum hæc Plin. Val. II, 48, et Marc. Emp. XXXIV, p. 233.

8. *Idem nervis utilissimus*, etc. Diosc. III, 9 : Ποθεὶς δὲ ἁρμόζει τοῖς περὶ τὰ νεῦρα πάθεσιν ἰδίως. HARD.

9. *Vettonica*. Etiam præcisos glutinari ea censuit Marcell. Empir. cap. XXXV, p. 240. HARD.

10. *Pota*. Ita libri editi et Reg. 2; recte. In quibusdam aliis, *posita*, perperam. Etsi ex iis Dalecampius fortassis *imposita* scribi satius esse conjiciat. Quum vero eumdem vettonicæ sumendæ mo-

folium[11] impositum. Mandragoræ folia cum polenta[12], vel radix recens tusa cum cucumere silvestri, vel decocta in aqua. Digitorum[13] in pedibus rimis polypodii radix. Articulis succus hyoscyami[14] cum axungia : amomi[15] succus cum decocto : item centunculus[16] decocta, vel muscus recens ex aqua obligatus, donec inarescat.

3 Item lappæ boariæ[17] radix e vino pota. Cyclaminos[18]

dum in hisce morborum generibus præfiniat, quem in jocinere sanando adhibuit cap. 19, ibique cyathis tribus bibendum admoneat, quin et *pota* quoque hic legi oporteat, dubium esse nemini potest. Hard.— *Ut in jocinere.* Hoc est, eo temperamento, quo in jocineris remediis usi sumus, nempe c. 19. Vettonicæ drachma una in aqua calida cyathis tribus. Hard.

11. *Articulis quinquefolium*, etc. Plin. Val. II, 47. Apul. cap. II, de quinquefolio, tit. 11 : « Ad pedum dolorem. » Jus radicis decoctæ prodesse ἀρθριτικοῖς scribit Dioscor. IV, 42. Hard.

12. *Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens.* Non agnoscit verbum illud *recens* nostrum exemplar, et quidem, ut puto, recte. Dioscorides libro quarto de radice mandragoræ : « Radix trita ex aceto, sacros ignes sanat : strumas panosque ex aqua disjicit, et cum polenta articulorum dolores sanat. » Pint. — *Mandragoræ.* Diosc. IV, 76, cum Theophr. Histor. Plantar. lib. IX, cap. 10. Hard.

13. *Cubitorum* (sic olim). *Digitorum*, non *cubitorum*, in eodem legitur, adstipulante etiam Dioscoride, IV, 188. Præterire tamen nolui in nostro archetypo hunc locum sic legi : « digitorum in depedibus rimis, » quem locum, quum ad præsens non occurrat, quo modo castigem, aliis æstimandum reliquimus. Pint. — *Digitorum.* Libri editi, « cubitorum ac pedum. » Reg. 1, « cubitorum in pedibus. » Reg. 2, « digitorum inde pedibus. » Malui, « digitorum in pedibus. » Diosc. IV, 188, polypodii radicem impositam prodesse ait adversus rimas quæ inter digitos fiunt. Ποιεῖ καὶ... ἡ ῥίζα λεία καταπλασσομένη πρὸς ῥαγάδας τὰς ἐν μεσοδακτύλοις. H. — *Polypodii radix.* Quod nobis item *Polypodium vulgare.* Ed.

14. *Articulis succus hyoscyami.* Dioscor. IV, 69, et Apul. c. IV; de symphoniaca, t. 5. Hard.

15. *Amomi succus*, etc. Dioscor. I, 14 : Ποδαγρικοῖς συμβάλλεται. H.— *Obligatus.* Gron. et Al. ante Hard. *obligatur.* Ed.

16. *Centunculus.* Nobis *Polygonum Convolvulus* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.), de quo conf. lib. XXIV, c. 88. Ed.

17. *Item lappæ boariæ.* A lappagine, de qua sup. cap. si discrepat, ignota herbariis. H. —Lappa boaria quibusdam eadem videtur ac Caucalis monspeliaca, fructu magno, echinato, C. Bauh. Ed.

18. *Cyclaminos.* Diosc. II, 194. H. —Nobis *Cyclamen ederæfolium*, de quo alias actum. Ed.

decocta in aqua perniunculos curat, omniaque alia frigoris vitia. Perniunculos [19] et cotyledon cum axungia: folia [20] ex batrachio : epithymi succus. Clavos pedum extrahit ladanum cum castoreo : verbenaca ex vino.

1 LXVII. Nunc peractis malis quæ membratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autem hæc communia invenio. Ante omnes potandam [1] dodecatheum [2], de qua diximus : deinde [3] panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, et semen interaneorum vitiis [4]. Ad omnes vero corporis dolores succum e scordio : item vettonicæ, quæ pota colorem plumbeum corporis privatim emendat, gratioremque reducit.

1 LXVIII. Geranion [1] aliqui myrrhin : alii [2] merthryda

19. *Perniunculos*. Diosc. IV, 92, et Schol. Nicandri in Ther. p. 32. H. — *Perniunculos et cotyledon cum axungia*. Gron. et Al. una voce ex superioribus repetita, « pern. curat et cotyl. » Ed.

20. *Folia ex batrachio*. Diosc. II, 206. Hard.

LXVII. 1. *Potandam*. Gr. et Al. ante Hard. *potam*. Dodecatheos autem nobis est *Primula veris*, de qua cf. lib. XXV, cap. 9. Ed.

2. *Dodecatheum*. Dodecatheos vocatur hæc herba a duodecim diis majorum gentium, sive consentibus, primæ auctoritatis et dignitatis inter numina, qui simul in concilium veniunt, præside et principe ex iis Jove. Ennius his duobus versibus complexus est : « Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo. » Dalec.

3. *Deinde panacis*. Sic. Theophr. Hist. IX, 12. Hard.

4. *Vitiis*. Obstructionibus. Dal.

LXVIII. 1. *Geranion*. Dioscor. IV, 116 : Μύῤῥις, οἱ δὲ μύῤῥαν καλοῦσιν, τῷ καυλῷ καὶ τοῖς φύλλοις ἐοικυῖα κωνείῳ. Ῥίζαν δὲ ἔχει ἐπιμήκη, ἁπαλὴν, περιφερῆ, εὐώδη, ἡδεῖαν βρωθῆναι. Geranium cicutæ folio, supinum vocat Dodonæus, a quo delineatur, pag. 63, quale vidimus in horto Regio : sed illud inodorum. Alterum moschatum, folio ad myrrhidem accedente, et ibi observatum a nobis, pictum vide apud Joh. Bauhinum, tom. III, p. 479. H. — Posterior hæc species, de qua Hard. Recentioribus dicitur *Erodium moschatum* : sed myrrhin Diosc. loc. laud. neque ad *Erodii*, neque ad *Geranii* genus pertinere credimus, quæ nobis eadem est cum *Scandice odorata*. Cf. l. XXIV, cap. 97. Ed.

2. *Alii merthryda appellant*. Dioscor. in Noth. pag. 459 : Οἱ δὲ μυρτρὺξ, οἱ δὲ μυῤῥίς. In MSS. *myrtidam*, forte pro *myrtida*. Nam in h-

appellant. Similis est cicutæ, foliis minutioribus[3], et caule brevior, rotunda[4], saporis et odoris jucundi. Nostri sic eam tradunt. Græci foliis candidioribus[5] paulo quam malvæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex intervallis[6], binum palmorum : et in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula sint gruum. Alterum genus foliis anemones[7], divisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima : et fere talis vera est. Bibitur contra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes[8] : et cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere et myrrha potum. Phthisin sanat[9] et plantaginis succus, si bibatur, et ipsa decocta. In cibo cum sale et oleo, et a somno matutino, refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant,

dice, « Geranion sive myrrhis, sive myrtis. » H. — *Merthryda*. Broter. ex Reg. cod. 9, *myrtidan*. Ed.

3. *Foliis minutioribus*. Prima species Dodonæi. Dal.

4. *Caule brevior, rotunda*. Gron. et Al. ante Hard. « caule breviore, rotundo. » Ed.

5. *Græci foliis candidioribus*, etc. Hoc est secundum genus Dioscor. vulgo, pes columbinus. Dalec. — *Græci*. Malvæ folio rotundo geranium, pes columbinus dicitur Dodonæo, p. 61. Gallis, *pied de pigeon*. In horto Regio vidimus. Describitur iisdem pæne verbis a Dioscor. III, 131. H. — Nobis est *Erodium malacoides* (*Monadelph. Pentand.* gen. 1600 Pers. *Geran.* Juss.). Habitat in maritimis Galliæ australis, Hispaniæ, Italiæ, etc. Potest tamen commode ad *Geranium molle* referri. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 182. Ed.

6. *Ramosam ex intervallis*. Ut binum palmorum intervalla inter ramos intelligantur. Gelen.

7. *Alterum genus foliis anemones*. Et istud ab eodem Dioscor. iisdem designatur notis, loc. cit. Γεράνιον, τὸ μὲν φύλλον ἔχει ὅμοιον ἀνεμώνῃ, etc. Vulgo id rostrum gruis, ciconiæque appellatur, *bec de cicogne*. Geranium est Dodonæi tuberosum p. 61; visum a nobis in horto Regio. Hard. — *Radice mali modo rotunda*, etc. Nobis item *Geranium tuberosum* (*Monadelph. decand.* gen. 1604 Pers. *Geran.* Juss.). Habitat in Italia, etc. Ed.

8. *Item contra inflationes*. Contra vulvæ inflationes, inquit Dioscor. III, 131 : Ποθεῖσα ἐν οἴνῳ ἄχρι < πλῆθος, ὑστέρας ἐμπνευματώσεις λύει. Hard.

9. *Phthisin sanat*. Diosc. II, 153 : Πίνεται δὲ καὶ πρὸς φθίσιν. Et Cels. III, 22. Hard.

interpositis diebus. Vettonica vero phthisicis[10], ecligmate cum melle, fabæ magnitudine : agaricum[11] potum duobus obolis in passo, vel daucon cum centaurio majore in vino. Phagedænis[12] (quod nomen[13] sine modo esurientium est, et alias[14] hulcerum) tithymali medentur cum sesamis sumpti.

1 LXIX. Inter mala universi corporis vigiliæ sunt plerisque. Harum[1] remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, et odore, et peruncto capite : aizoum, sive sedum, si involutum panno nigro, ignorantis pulvino subjiciatur : et œnothera[2], sive onuris, hilaritatem afferens

10. *Vettonica vero phthisicis*. Dioscor. IV, 1, ad verbum. Hard.

11. *Agaricum*. Totidem verbis Diosc. III, 1. Hard.

12. *Phagedænis*. Diosc. IV, 165, de tithymalo : Ἁρμόζει καὶ πρὸς πτερύγια, καὶ ἄνθρακας, φαγεδαίνας, γαγγραίνας, σύριγγας. Quid hoc loco phagedæna sit, docuimus XX, 13. Hard.

13. *Quod nomen*. Geminos inesse huic voci significatus innuit : alterum pro hulcere, uti diximus XX, 13; alterum, ut sit inexplebilis voracitas, immanis esuritio, inexsaturabilisque appetitus comedendi, et quasi βούλιμος. Ἀπὸ τοῦ αἰνῶς φαγεῖν, φάγαινα et φαγέδαινα. Vide Cæl. Aurel. de chron. Morb. III, 3 : « Est etiam phagedæna, inquit, ex stomachi passionibus, qua affecto sequetur cibi vehemens appetentia, quam Græci ὄρεξιν appellant. » Hard. — *Esurientium*. Sic e Chiffl. Hard. *exedentium* Gron. et Al. malum hoc nostris, *boulimie*. Ed.

14. *Et alias hulcerum*. Et alioqui « nomen est hulcerum generis cujusdam phagedæna. » Hard.

LXIX. 1. *Harum*. Ad somnum conciliandum valere plurimum aristolochiam in vino austero tritam, potamque, auctor est Theophrast. Hist. IX, 13. Hard.

2. *Et œnothera*. Sic quidem legit Marcellus in Dioscoridis tralatione. Utraque tamen græca editio, et Hermolaus, sine diphtongo, *onothera*. Pint. — *Œnothera*. Subintellige, ex antecedentibus, vigiliarum remedio est. In MSS. tum hoc loco, tum in Indice, sine diphthongo, « Onothera, sive onuris. » Sic etiam Galenus de Fac. simpl. med. VIII, p. 214 : Ὄναγρον, ἢ ὀνοθήρα, ἢ ὀνοθουρίς. Cum Plinio facit Theophr. Hist. IX, 23 : Ἡ δὲ τοῦ οἰνοθήρα ῥίζα δοθεῖσα ἐν οἴνῳ, πρᾳότερον ποιεῖ, καὶ ἱλαρώτερον τὸ ἦθος. Ἔχει καὶ ἡ οἰνοθήρα τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον ἀμυγδάλῃ, etc. Sic etiam Dioscor. IV, 118 : Ὀνάγρα, οἱ δὲ ὀνοθήραν, οἱ δὲ ὄνουριν, etc. nobis adhuc ignota. H. — *Œnothera*. Brot. ex Regg. codd. 1, 2, et edit. principe, *oenothera;* quam eamdem habet cum Lysimachia, Chamænerio dicta, latifolia, C. Bauh. minus bene. Cf. J. Bod. nott. in Theophr. IX, 21, p. 1174. Œnothera autem Theo-

in vino, amygdalaceo folio, flore roseo, fruticosa, longa
radice, et quum siccata est, vinum olente. Hæc in potu
data feras quoque mitigat. Cruditates[3], quæ nauseam fa- 2
ciunt, digerit vettonica. Eadem[4] pota a cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere: et crapulam discutit. Item agaricum[5] post cibum in aqua calida potum. Paralysin vettonica sanare dicitur: item iberis, ut dictum est[6]. Eadem et torpentibus[7] membris prodest: item argemonia, omnia quæ periclitentur secari[8], discutiendo.

LXX. Comitiales[1] sanant panacis, quam heraclion 1
diximus[2], radices potæ cum coagulo vituli[3] marini, ita ut sint panacis tres partes: plantago pota[4]: vettonicæ[5] in oxymelite drachma, vel agaricum[6], obolis tribus: folia[7]

phrast. loc. cit. Sprengelio judice, est *Epilobium alpestre* (*Ep. montanum*, v. β? *Octand. monogyn.* gen. 921 Pers. *Onagr.* Juss.). Habitat in montosis, nemoribus, ad muros, etc. Onothera vero, sive onagra Dioscor. loc. cit. est *Epilobium roseum*. Habitat in uliginosis ad rivulorum margines. Cf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 89, 171. Ed.

3. *Cruditates.* Id vero jam superius indicavit, cap. 25. Hard.

4. *Eadem.* Diosc. IV, 1. Hard.

5. *Item agaricum.* Dioscorid. III, 1. Hard. — *Post cibum.* Gronov. et Al. ante Hard. *post cibos.* Ed.

6. *Item iberis, ut dictum est*, etc. Lib. XXV, cap. 49. Hard.

7. *Torpentibus membris.* Ob vim calefaciendi, quæ ipsius propria dos ac peculiaris est: quapropter et ischiadicis illini utiliter monet Diosc. I, 188. Hard.

8. *Quæ periclitentur secari.* Mala tam gravia, ut propter suppurationem ad amputationem membri aut partis alicujus descendere necesse sit. Inflammationes compesci ea scribit Dioscorid. II, 208. Apul. cap. xxxi, t. 9: « Ad ea quæ secanda sunt: Herba argemonia contrita et imposita, aperit et persanat. » Hard.

LXX. 1. *Comitiales sanant panacis*, etc. Sic Theophrast. Hist. Pl. IX, 12. Hard.

2. *Heraclion diximus.* Lib. XXV, 13. Hard. — *Heraclion.* Gron. et Al. *heracliam.* Ed.

3. *Cum coagulo vituli*, etc. Quod et per se potum comitialibus prodest, auctore Diosc. II, 85. H.

4. *Plantago pota.* Dioscorid. II, 153; sic quoque Scribon. Larg. Comp. xii. Hard.

5. *Vettonicæ.* Vel ex aqua potum mederi iis scribit Dioscorid. lib. IV, cap. 1. Hard.

6. *Agaricum.* Ex aceto mulso ternis obolis. Diosc. III, 1. Hard.

7. *Folia.* Diebus tricenis pota. Diosc. IV, 42. Hard.

quinquefolii ex aqua. Sanat et archezostis[8], sed anno pota. Sanat et baccharis radix arida in pulverem contrita, cyathis tribus cum coriandri uno[9] in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota : hyssopi baccæ ternæ[10] contritæ, et in aqua potæ diebus sedecim : peucedanum[11] cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum : quinquefolii contrita folia ex vino pota diebus XXXI[12]: vettonicæ farina pondere[13] X. III cum aceti scillitici cyatho, mellis attici uncia : scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quatuor.

1 LXXI. Febres[1] frigidas leviores facit agaricum potum in calida aqua : tertianas sideritis cum oleo : item ladanum, quod in segetibus nascitur, contusum : plantago[2] ex aqua

8. *Sanat et archezostis.* Seu vitis alba, de qua XXIII, 16. In libris vulgg. « sed cum ammineo pota. » Interpolatoris id manu insertum, non ipsius auctoris. In Reg. 2, *sed anno.* Favet Dioscor. IV, 184, de vite alba : Πίνεται δὲ καὶ πρὸς ἐπιληψίας ὁλκὴ α' καθ' ἡμέραν, πρὸς ἐνιαυτόν. « Bibitur ad morbum comitialem drachmæ pondere quotidie anno toto. » Vidit e suo codice hoc mendum etiam Pintianus. HARD. —*Archezostis.* Nobis *Bryonia dioica.* Cf. lib. XXIII, cap. 16. ED.

9. *Coriandri uno.* Gron. et Al. ante Hard. *cum coriandro.* ED.

10. *Baccæ ternæ contritæ.* Suspectus hic locus : quoniam et baccas hyssopus non habet, et eam facultatem hyssopo Dioscorides non tribuit. Quod si legimus *ederæ*, aut aliquid ejusmodi ? Repetitur tamen hæc vox sequenti capite, « hyssopi baccæ cum aqua potæ, etc. » Quidam legunt *isophyri*, alii *chrysocarpi*, alii *hippoglossi*, quod mihi placet. At supra cap. 6 : « hyssopi quoque quinque rami, cum duobus rutæ, et ficis tribus decocti, thoracem purgant. » Ego prorsus legendum puto, « hyssopi fasces terni contriti et in aqua poti. » DAL. — *Hyssopi.* Vide quæ de hyssopo diximus anteriore libro, c. 87. H.

11. *Peucedanum cum coagulo.* Dioscor. III, 92, ex aceto, rosaceoque illitum. HARD.

12. *Ex vino pota diebus XXXI.* Ita libri omnes. Dioscor. IV, 42, diebus tricenis tantum : Ἀρήγει δὲ καὶ ἐπιληψίας πινόμενα ἐφ' ἡμέρας λ'. HARD.

13. *Farina pondere X. III.* Hoc est, denarium ternum. HARD.

LXXI. 1. *Febres frigidas leviores facit agaricum.* Dioscor. III, 1, de agarico : Λύει δὲ καὶ ῥίγος πρὸ τῆς ἐπισημασίας διδόμενον. « Solvit rigorem horroremve, si detur ante febrilium accessionum initia. » H.

2. *Plantago ex aqua mulsa*, etc. Apul. cap. 1, t. 12 et 14. HARD.

mulsa, duabus horis ante accessionem pota binis drachmis: vel succus radicis madefactæ vel tusæ: vel ipsa radix trita in aqua ferro calfacta. Quidam[3] ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidem in quartanis et quaternas[4] fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam e caule eximat, dicatque ad quem liberandum febre id faciat, et alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt a[5] febre liberari. Item[6] vettonicæ drachmam, in aquæ mulsæ cya- 2
this tribus, vel agaricum, maxime in his febribus[7], quæ cum horrore veniant. Quinquefolii[8] folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris: alii omnibus[9] tres obolos cum pipere ex aqua mulsa. Verbenaca[10] quidem et jumentorum febribus in vino medetur: sed in tertianis a tertio geniculo incisa, quartanis a quarto. Bibitur et semen hyperici[11] utriusque in quartanis, et horroribus. Vettonicæ[12] farina, quæ omnes horrores coercet. Item panaces[13], adeo excalfactoria natura, ut per nivem ituris bibere id perungique eo præcipiant. Et aristolochia[14] perfrictionibus resistit.

3. *Quidam*. Dioscorid. II, 153.

4. *Iidem in quartanis et quaternas*. In MSS. forte rectius: « Eadem in quartanis quaterna fecerunt: » eadem sententia, quod existimarent ii ternas radices cum vini ternis cyathis, et aquæ pari modo tertianis febribus, itemque quaternas quartanis auxiliari. Sic Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Aiunt a febre*. Brot. ex Regg. codd. 1 et 2, *aiunt febri lib*. Ed.

6. *Item*. Plin. Val. III, 4. Hard.

7. *In his febribus, quæ*, etc. Dioscor. III, 1. H. — *Veniant*. Gron. et Al. ante Hard. *veniunt*; et mox *obolis tribus*, non *tres obolos*. Ed.

8. *Quinquefolii*. Diosc. IV, 42, totidem verbis. Hard.

9. *Alii omnibus*. Hoc est, omni febri, Diosc. l. c. Hard.

10. *Verbenaca*. Totidem verbis Diosc. IV, 61. Hard.

11. *Bibitur et semen hyperici*. Sic Diosc. III, 171 et 174. Hard.

12. *Vettonicæ*. Plin. Val. III, 4. Hard. — *Farina*. Sic Plinius vocat « aridæ herbæ tenuem pulvisculum. » Hard.

13. *Item panaces*. Diosc. III, 55: Δύναμις δὲ αὐτοῦ ἐςὶ θερμαντική· ὅθεν ἁρμόζει πρὸς περιόδους καὶ ῥίγη, etc. Hard.

14. *Et aristolochia*. Apul. c. XIX, de aristolochia, tit. 4: « Frigore exustis: Herba aristolochia ex oleo cocta, calefactoriam vim habet cum axungia porcina. » Ita ille quidem:

1 LXXII. Phreneticos[1] somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. Ex diverso[2] lethargicos excitare labor est : hoc præstante, ut perhibent, ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias[3] vettonica bibitur. Carbunculos rumpit[4] panaces. Sanat vettonicæ farina ex aqua, aut brassica cum thure[5], frequenti potu calidæ : vel e carbone in conspectu exstincto[6], favilla digito sublata et illita : vel plantago tusa[7].

1 LXXIII. Tithymalus characias[1] hydropicos sanat : plantago in cibo[2], quum prius panem siccum[3] ederint sine potu : vettonica drachmis duabus in duobus

sed Plinii mentem quam sæpe transcribit, præpostere interpretatus videtur : quum is de frigoribus accessionum, horroribusque febrium loquutus sit, quas Græci ῥίγη, ut Dioscorid. III, 6, de aristolochia; Latini perfrictiones vocant. Hard.

LXXII. 1. *Phreneticos somnus sanat, qui contingit*, etc. Plin. Valer. III, 9. Apul. cap. xciv, t. 2 : « Ad phreneticos : Herba peucedanum cum aceto capiti infusa, summe facit. » Sic et Diosc. III, 94, φρενῖτιν. Cels. III, 18, *insaniam* appellat, quæ « et acuta et in febre est. » Ejus plura genera vide ibi luculenter expressa. Hard.

2. *E diverso*, etc. Hæc totidem verbis Plin. Valer. III, 7, et Dioscorid. III, 92. H. — *Excitare*. Gron. et Al. *excitari*. Ed.

3. *Contra insanias*. Diosc. IV, 1 : Θεραπεύει μαινομένους μεθ' ὕδατος πινομένη. « Medetur insanientibus ex aqua pota. » Hard.

4. *Carbunculos rumpit*. Dioscor. pariter, III, 55 : Περιῤῥήττει δὲ καὶ ἄνθρακας. Hard.

5. *Aut brassica cum thure*. Cum sale, inquit Diosc. II, 146 : Μεθ' ἁλῶν δὲ ἄνθρακας περιῤῥήττει. « Folia cum sale carbunculos rumpunt. »

6. *Exstincto*. Brot. ex cod. Regg. 1, 2, et ed. pr. *restincto*. Ed.

7. *Vel plantago tusa*. Plinius Val. III, 30 : « Carbunculo medendo : suppurationes dirumpit plantago sine lanugine, cum sale contusa. » Theod. Prisc. I, 18 : « De carbunculis : Specialiter locis superimponendum est cataplasma de arnoglossa cum pane mundo, et lenticula cocta. » Plantago Græcis, ut diximus, ἀρνόγλωσσον est. H. — De *Plantagine media* et *altissima*, conf. quæ dicta sunt XXV, 39. Ed.

LXXIII. 1. *Tithymalus characites* (sic prius). Scribendum *characias*, non *characites*, ex Dioscoride et ejus interpretibus. Pint. — *Tithymalus*. Drachmæ pondere radice tusa : cum hydromelite. Dioscor. IV, 165. H. — *Characias*. Nobis item *Euphorbia Characias*. Cf. supra cap. 39. Ed.

2. *Plantago in cibo*. Totidem verbis Diosc. II, 153. Hard.

3. *Siccum*. Sic Ch. *succum* Gron. et mox *lingulis*, pro *linguis*. Ed.

cyathis vini[4] aut mulsi : vel agaricum, vel semen lonchitidis[5] duabus linguis ex aqua potum : psyllion ex vino : anagallidum[6] succus : cotyledonis radix[7] e mulso : ebuli[8] recentis radix, excussa tantum, nec colluta[9], quod duo digiti comprehendant, ex vini veteris calidi hemina : trifolii[10] radix drachmis duabus ex vino : tithymalum, platyphyllon[11] cognomine : semen[12] hyperici, quod coris appellatur.

Acte[13], quam quidam esse ebulum putant, radice con- 2
trita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias.

4. *In duobus cyathis vini aut mulsi.* Dioscor. IV, 1, ex aqua mulsa, si quidem febricitent : sin aliter, e mulso. Hard.

5. *Semen lonchitidis*, etc. Certe urinam ea ciere dicitur a Dioscor. III, 161. H. — *Lonchitidis*. Quæ nobis *Serapias Lingua*. Cf. l. XXV, cap. 88. Et hic quoque Brot. *lingulis*, non *linguis*. Ed.

6. *Anagallidum*. Dioscorid. II, 208. Hard.

7. *Cotyledonis radix*, etc. Diosc. ad verbum, IV, 29. Hard.

8. *Ebuli*. Dioscorid. IV, 175 : Ἡ ῥίζα δὲ αὐτῆς ἑψηθεῖσα σὺν οἴνῳ καὶ διδομένη παρὰ τὴν δίαιταν, ὑδρωπικοὺς ὠφελεῖ. « Radix in vino decocta, et in cibis data hydropicos adjuvat. » Hard.

9. *Excussa tantum, nec colluta*. Excusso tantum terreo pulvere, qui radici adhærescit : ipsa non colluta aqua. H. — *Quod*. Gronov. et Al. ante Hard. *quantum*. Ed.

10. *Trifolii*. Diosc. III, 123. H.

11. *Tithymalum platyphyllon*. Hujus radix, succus, folia, aquas per inferna trahunt : Ἡ ῥίζα, καὶ ὁ ὀπὸς, καὶ τὰ φύλλα, ἄγει ὑδατώδη κατὰ κοιλίαν. Dioscor. IV, 165. H. — Nobis *Euphorbia platyphyllos*. Omnes fere Euphorbiæ species iisdem viribus pollere supra monuimus. Ed.

12. *Semen hyperici, quod coris appellatur*. MSS. Regg. et Colb. item Parm. editio, *caros* iterum hoc loco, ut supra cap. 54. Hoc hyperici genus urinas ciere docet Dioscorid. III, 174. H. — *Coris*. Et nostratibus dicitur *Coris Monspeliensis*. Cf. cap. 54 huj. lib. Ed.

13. *Acte, quam quidam esse ebul. putant*, etc. Acte silvestris scilicet, ἀκτὴ ἀγρία, quam Ῥωμαῖοι ἔβουλουμ vocant, ut ait Dioscorid. in Noth. p. 474. Chamæactes eadem ebulique nominibus insignior. Apul. cap. xci : « De chamæacte, quam Itali ebulum vocant; » tit. 3 : « Ad hydropicos : Herbæ ebuli radices conteres, et ejus succum expressum cyathis quatuor ex vini sextario semis potui semel in die dato, hydropicis validissime proderit : per annum enim omnis humor detrahetur. » H. — Ἀκτὴ Diosc. IV,

Præcipue tamen chamæactes succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendant plantago, cyclamini radix[14] e melle[15] : ebuli folia trita[16], et e vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes papulas. Pruriginem[17] succus strychni illitus.

1 LXXIV. Igni sacro medetur aizoum[1] : folia trita cicutæ[2] : mandragoræ[3] radix. Secatur in asses[4] ut cucumis: primoque super mustum suspenditur, mox in fumo : dein tunditur in vino aut aceto. Prodest et vino myrteo fovere : mentæ[5] sextans, vivi sulphuris uncia, ex aceto simul trita : fuligo[6] ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera[7],

174, est *Sambucus nigra*, *le sureau;* χαμαιάκτη IV, 175, *Sambucus Ebulus*, *l'hièble;* de quibus jam suis locis egimus. Ed.

14. *Cyclamini radix*. Diosc. II, 194 : Ἡ ῥίζα καὶ ἐξανθήματα στέλλει. Theophr. Hist. IX, 10. Hard.

15. *E melle*. Sic et Chifflet. *cum melle*, et mox *contrita*. Ed.

16. *Ebuli folia trita*. Hæc recentia, molliaque, illita ex polenta, inflammationes mitigare, auctor est Diosc. IV, 175. Hard.

17. *Pruriginem*. Ipsum quoque ignem sacrum, de quo statim agitur. Theod. Prisciano, I, 20, « de igne sacro. » Hard.

LXXIV. 1. *Igni sacro medetur aizoum*. Ad erysipelata valere aizoum scribit Diosc. IV, 89. Hard.

2. *Folia trita cicutæ*. Diosc. IV, 79 : Ἐρυσιπέλατα καταπλασθὲν σβέννυται. Est autem ἐρυσίπελας Hippocrati πῦρ ἄγριον, tumor e fervente tenuique sanguine conflatus : sive, ex flava bile et sanguine, calidioribus justa temperatione, mixta fluxio. Latini sacrum ignem appellant, et vulgus ignarum, *le feu saint Antoine*. Sunt tamen qui ignem sacrum ab erysipelate dirimant. H.

3. *Mandragoræ radix*. Theophr. Hist. IX, 10 : « Τὴν δὲ ῥίζαν πρὸς τὸ ἐρυσίπελας, ξυσθεῖσαν καὶ ὄξει δευθεῖσαν. Diosc. IV, 76. Hard.

4. *Secatur in asses ut cucumis*. Asses vocat partes oblongas, in quas solemus cucumeres dividere, hoc est, pepones, melonesve. Prius legebatur, « Siccatur in aere, ut cucumis. » In Reg. 1, « siccatur in hasres. » Reg. 2, « siccatur in asses. » Ch. *in arses*. Nostram emendationem non ipsa modo loci sententia, resque ipsa constabilit, sed et Theophrast. qui eadem tradit, Hist. IX, 10 : Τέμνουσι δὲ τροχίσκους, inquit, ὥσπερ ῥαφανῖδας, ἐνειλήσαντες δὲ ἐν γλύκει ἐκρέμασαν ὑπὲρ καπνοῦ. « Secant mandragoram orbiculos, sicuti raphani, et involutos musto in fumo suspendunt. » Hard. — *Secatur*. Ed. princeps, *siccatur*. Ed.

5. *Mentæ sextans, vivi*, etc. Scrib. Larg. Comp. ccxlv. Hard.

6. *Fuligo ex aceto*. Hoc est, cum aceto. Hard.

7. *Ignis sacri plura sunt genera*. Hæc totidem verbis Plin. Val. III,

inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur[8], et enecat, si cinxerit. Medetur[9] plantago cum creta Cimolia, et peristereos[10] per se : radix persolatæ. Aliis quæ serpunt, cotyledonis radix[11] cum mulso, aizoum[12], succus linozostis ex aceto.

LXXV. (xii.) Radix polypodii[1] illita luxatis medetur : 1
doloremque et tumores[2] tollunt semen psyllii, folia plantaginis tusa, sale modico addito : verbasci semen ex vino[3] decoctum et contritum : cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus[4] atque tumoribus illinuntur, quæ etiamdum discuti[5] possunt.

LXXVI. Morbum regium in oculis præcipue mirari 1

34. Qui porro zoster Plinio, Largo Scribon. zona appellatur, c. xcviii : « Ad zonam, Comp. ccxlvii : Ad zonam, quam Græci ἕρπητα dicunt, faciunt... præcipue cicuta viridis bene trita et imposita. » Hard.

8. *Zoster appellatur*. Ignis ille sacer qui zoster, vel zona vocatur, non semper lethalis est, nisi phthisis fuerit prænuntius. Brot.

9. *Medetur*. Plin. Val. loc. citat. Scrib. Larg. Comp. ccxlv : « Ad ignem sacrum, » et Diosc. II, 153, totidem verbis. Hard.

10. *Peristereos*. Sive peristereon, de qua Diosc. IV, 60 : Στέλλει δὲ καὶ ἐρυσιπέλατα σὺν ὄξει καταπλασθεῖσα. Hard.

11. *Cotyledonis radix*. Diosc. IV, 92 : Φλεγμονάς τε καὶ ἐρυσίπελατα... καταπλαττομένη ὠφελεῖ. Hard.

12. *Aizoum*. Dioscor. IV, 89 : Δύναμιν δὲ ἔχει ψυκτικὴν, ποιοῦσαν πρὸς ἐρυσιπέλατα, ἕρπητας, etc. H.

LXXV. 1. *Radix polypodii*, etc. Dioscorid. IV, 188, de ea radice : Ποιεῖ δὲ πρὸς στρέμματα ἡ ῥίζα λεία καταπλασσομένη. Hard.

2. *Doloremque et tumores*. Diosc. IV, 70, luxatis tumoribusque psyllium mederi, impositum ex rosaceo vel aqua, prodit. Hard.

3. *Verbasci semen ex vino*. Folia tumoribus imponit Dioscorid. IV, 104. Hard.

4. *Folia ephemeri tuberibus*, etc. Ita libri omnes vulgati, conditivique, quos quidem vidi. Dalecampius ex nescio quo vetere exemplari legit, *uberum tumoribus*. Frustra, non libris modo refragantibus, sed et ipso Diosc. apud quem hæc verbis totidem omnino exstant, IV, 85 : Τὰ δὲ φύλλα ἐν οἴνῳ ἑψηθέντα καὶ καταπλασθέντα, οἰδήματα καὶ φύματα διαφορεῖ, μήπω ὑγρὸν ἔχοντα. « Folia vero in vino cocta illitaque, œdemata tuberculaque discutiunt, etc. » H. — *Ephemeri*. Cf. de ephemero quæ nobis dicta sunt lib. XXV, c. 107. Ed.

5. *Quæ etiamdum discuti possunt*. Quæ quidem humidi nihil purisve contraxerint, inquit Dioscorid. IV, 85, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 175. Hard.

est, tenuitatem illam densitatemque tunicarum felle subeunte. Hippocrates a septimo die[1] in febre mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit vero et citra febres, impugnaturque centaurio majore, ut diximus, poto[2], vettonica[3], agarici[4] obolis tribus ex vini veteris cyatho : item verbenacæ fo-
2 lio[5], obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis[6] potus

LXXVI. 1. *Hippocrates.* Immo vero ante diem septimum perniciosum : at septimo, nono, undecimo utilem, nisi dextrum hypochondrium durescat. Aphor. lib. IV, 62 et 64. Dalec. — *A septimo die.* Diebus iis qui septimum consequuntur. Sic libri omnes etiam MSS. non, ut quidam reponunt, « ante septimum diem. » Hippocrates, in eo libro, quem inscripsit, de internis Affectionibus, περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν, text. 39, pag. 244, morbi regii genus alterum ait esse lethale, nisi primis diebus diligenter adhibita curatio sit. Si ad octavum nonumve diem protrahatur morbus, subsequi deinde graviorem alterum, ac denique ut plurimum, mortem ipsam : Ἢν δὲ ἡ νοῦσος ἀπομηκύνηται καὶ γένηται ὄγδοος ἢ ἔνατος, ξυμπίπτει ἐς νοῦσον... καὶ οἱ πολλοὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ παραχρῆμα φθείρονται. Tamen idem ipse IV, aph. 62 : Ὁκόσοισιν ἐν τοῖσι πυρετοῖσιν ἐπιγίγνονται ἴκτεροι πρὸ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν, κακόν. « Quibus in febribus morbus regius intervenit ante septimum diem, malum. » Aliter in totum Diocles censuit apud Cels. III, 24. Hard.

2. *Ut diximus, poto.* Hoc est, radice pota duabus drachmis, si febris sit, in aqua trita, alias in vino, ut dictum est, superiore libro, cap. 30. Minori centaureæ hanc vim adscribit Apul. cap. xxxv, tit. 3. Hard.

3. *Vettonica.* Ant. Musa, t. 33 : « Ad ictericos, id est, morbo regio laborantes, qui sunt auruginosi, vettonicam in vini cyathis tribus frequenter sumptam proficere experti sumus. » Sic Dioscor. IV, 1 : ἰκτεριῶντάς τε καθίστησι. H.

4. *Agarici.* Diosc. III, 1. H.

5. *Item verbenacæ folio.* Apul. cap. III, de verbenaca, t. 12, alio temperamento. Sed Diosc. IV, 61, totidem verbis ac Plinius. Hard.

6. *Sed celerrime quinquefolii succus medetur tribus cyathis potus cum sale et melle.* Quatuor postrema verba in archetypo nostro non leguntur. Recte, opinor, ex Dioscoride, lib. IV, 41. Pint. — *Sed cum sale et melle.* Postrema hæc verba, « cum sale et melle, » negat Pintianus in suo exemplari legi : nec sane leguntur in Reg. 2. At Reg. 1 multo vetustior, ea plane exhibet, ut adeo expungere ea religio fuerit. Diosc. IV, 42, scripsisse scio in hunc modum : Ὑγιάζει δὲ καὶ ἴκτερον ταχέως ὁ χυλὸς τῶν φύλλων ποθεὶς ἐπί τινας ἡμέρας τριῶν κυάθων πλῆθος. Τραύματά τε καὶ σύριγγας μεθ' ἁλῶν καὶ μέλιτος καταπλαττό-

cum sale et melle. Cyclamini radix[7] drachmis tribus bibitur in loco calido, et a perfrictionibus tuto: sudores enim felleos movet[8]. Folia tussilaginis ex aqua: semen linozostis utriusque inspersum potioni, vel cum absinthio aut cicere decoctum: hyssopi baccæ cum aqua potæ[9]: lichen herba, si quum sumitur, cætero olere abstineatur: polythrix in vino data[10], struthion in mulso.

LXXVII. Passim et in quacumque parte maxima in- 1
commoda[1] nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus[2]. Remedio sunt

μενα ἰᾶται. « Celeriter quoque regio morbo medetur foliorum succus, tribus cyathis aliquot diebus epotus. Eadem cum sale et melle imposita, tam vulneribus quam fistulis remedio sunt. » An igitur apud scriptorem græcum, ex quo Plinius hausit, quum hasce conjunctas cerneret medicinas, temere is ex subsequente ad superiorem sal melque transvexerit, an ad ipsam reapse pertineant, aliis æstimandum relinquo. Translata temere ab eo esse vix adducor ut credam: quum ea ipsa rursum adhibeat cap. sq. ad sanandas fistulas: rursumque cap. 87, ad hulcera vetera: quos in usus et a Dioscoride hic adsciscuntur. Hard.

7. *Cyclamini radix*, etc. Dioscor. totidem verbis, II, 194. Hard.

8. *Sudores enim felleos movet.* Colore fellis, χολώδεις τῇ χροιᾷ, Diosc. Bilem sudore sic expelli docet Galenus, de Facult. simpl. med. VII, p. 199. Hard.

9. *Hyssopi baccæ cum aqua potæ.* Sic superiori proximo capite loquutus est. Ita vocat fortassis Plinius calices exiguos, qui flori delapso succedunt, et semen continent. Dal. — *Hyssopo officinali*, et *Teucrio Pseudo-Hyssopo* ut cæteris ex *Didynamiæ gymnospermiæ* seu *Labiatarum* ordine plantis, semina sunt quatuor nuda, erecta, basi affixa receptaculo, et in calyce persistente recondita. Calycem seminibus turgidum Noster hic, ut supra, non satis apta appellatione *baccas* nominavit. Ed.

10. *Polythrix in vino data.* Diosc. IV, 136. Hard.

LXXVII. 1. *Passim et in quacumque parte ac maximo incommoda* (sic olim). In codice vetusto, « passim et in quacumque, parte sed maxime incommoda. » Scribendum fortasse non *commoda*, sed *tumida*, hoc est, carnosa. Paulus Ægineta lib. III: « Furunculus, inquit, tumor est abscessum præ se ferens: qui ex crassis humoribus in carnosis plerumque partibus concipitur. » Pint.

2. *Mortiferum aliquando malum conf. corporibus.* Scribendum reor, « mortiferi aliquando male sectis corporibus, » ut paulo infra, « medicorum vitio male sectis corporibus. » Pint. — *Confectis.* Senilibus. Hard.

pycnocomi[3] folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint[4]. Discutiunt et folia ephedri[5] illita.

1 LXXVIII. Fistulæ quoque in omni parte serpunt, medicorum vitio male sectis corporibus. Auxilio est centaurium minus, collyriis cum melle decocto additis : plantaginis succus infusus[1] : quinquefolium[2] cum sale et melle: ladanum cum castoreo : cotyledon cum medulla cervina calefacta et imposita : verbasci radicis medulla collyrii tenuitate in fistulam additur : vel aristolochiæ radix[3], vel succus[4] tithymali.

1 LXXIX. Collectiones[1] inflammationesque sanant argemoniæ folia illita. Duritias et collectiones[2] omnes verbenaca, vel quinquefolium[3] decoctum in aceto : verbasci folia vel radix, hyssopum[4] e vino impositum : acori radix, decocto ejus herbæ foventibus : aizoum. Item quæ contusa sint, duritiasque et sinus corporis[5], illecebra. Omnia

3. *Remedio sunt pycnocomi folia.* Dioscor. IV, 176, de pycnocomo : Καὶ τὰ φύλλα δὲ καταπλαττόμενα, φύματα καὶ δοθιῆνας διαφορεῖ, « tubercula furunculosque discutiunt. » Sic etiam Galen. de Facult. simpl. med. VIII, p. 223. Hard.

4. *Si nondum caput fecerint.* Si nondum in acutum fastigium sublati fuerint, si nondum in acuminatum verticem extuberaverint. Dalec.

5. *Discutiunt et folia ephedri.* Sive ephedræ, de qua dictum est supra cap. 20. Hard.

LXXVIII. 1. *Plantaginis succus infusus.* Dioscor. II, 153 : Σύριγγάς τε ἐγκλυζόμενος ὠφελεῖ. Hard.

2. *Quinquefolium cum sale*, etc. Dioscor. IV, 42. Hard.

3. *Vel aristolochiæ radix.* Apul. cap. xix, de aristolochia, tit. 3 : « Ad fistulas : Herbæ aristolochiæ radix fistulis inserta, etc. ». Hard.

4. *Vel succus tithymali.* Dioscor. IV, 165. Hard.

LXXIX. 1. *Collectiones.* Diosc. II, 208 : Φλεγμονὰς παρηγορεῖ τὰ φύλλα καταπλασσόμενα. Hard.

2. *Duritias et collectiones.* Tumores certe, inflammationesque mitigare, tonsillas abrumpere verbenacam scribit et Dioscor. lib. IV, cap. 61. Hard.

3. *Quinquefolium.* Διαφορεῖ σκληρίας, οἰδήματα, etc. Diosc. IV, 42, et ex aceto quidem, ut ex superioribus intelligitur. Hard.

4. *Hyssopum.* Sic eo mitigari inflammationes scribit Dioscor. III, 30. Hard.

5. *Sinus corporis.* Lego : « Item quæ contusa sint, duritiasque et sinuosa corporis hulcera. » Infra capite ab hoc tertio mentio fit sinuum in hulceribus. Pint. — *Il*

infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodii tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur[6] pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen : item orchis. Vitia, quæ sint in ossibus[7], satyrii radice imposita, efficacissime sanari dicuntur. Nomæ et collectiones omnes fuco maris[8], priusquam inarescat. Et alceæ[9] radix collectiones discutit.

LXXX. Ambusta[1] sanantur plantagine, arctio[2], ita ut cicatrix fallat[3]. Folia[4] ejus in aqua decocta et contrita illinuntur : radices cyclamini cum aizoo : herba[5] ipsa hyperici, quod corion appellavimus[6].

lecebra. Omnia, etc. Gronov. et Al. ante Hard. « sinus corporis. Illecebræ omnia, etc.» Ed.

6. *Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta*, etc. Prohibet pycnocomon ne suppurent vulnera ex aculeis spiculisve nata. Spicula et adactos corpori aculeos pycnocomo extrahi docet Diosc. IV, 176. H. — *Pycnocomi.* Quod *Leonurus Marrubiastrum.* Cf. sup. cap. 36 huj. lib. Ed.

7. *Vitia, quæ sint in ossibus.* Caries, teredo, scabrities, ἐξόστωσις. Dal. — *Vitia*, etc. Ut caries, de qua Cels. VIII, 2. Hard.

8. *Fuco maris.* Vid. quæ de fucis diximus cap. 66 huj. lib. Ed.

9. *Et alceæ.* Quæ et alisma, et damasonium vocatur : de qua XXV, 77. Hard.

LXXX. 1. *Ambusta sanantur plantagine.* Dioscor. II, 153. H.

2. *Arctio.* Sic sane restituendus hic locus fuit, ex MSS. Regg. Colb. aliorumque fide, Parmensisque, ac cæterarum editionum, ante Frobenium, quo auctore *arcio* legimus in libris deinceps vulgatis. At aliud arcion, aliud arction est. Neque arcio sive persolatæ hanc vim ambusta sanandi Dioscorides attribuit : arctio plane adjudicat, IV, 106 : Καὶ πυρικαύστων καὶ χιμέτλης ἐστὶ κατάντλημα. « Ambusta pernionesque eo foventur.» Geminat errorem Apul. cap. xxxvi, t. 7, quum ne ad persolatam quidem, sed ad personaciam, quæ alia est, hoc medicamentum refert. H. — Ἄρκτιον, οἱ δὲ ἀρκτοῦρον Dioscorid. loc. laud. nobis est *Verbascum ferrugineum* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.); habitat in Europa australi. Cf. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 162. Ed.

3. *Ut cicatrix fallat.* Ut vix cicatrix ulla reliqua ex ambustione appareat. Hard.

4. *Folia ejus in aqua decocta.* Dioscor. IV, 106. Hard.

5. *Herba ipsa hyper.* Dioscorid. III, 171 : Καὶ τὰ φύλλα σὺν τῷ σπέρματι καταπλαττόμενα, κατακαύματα ἰᾶται. «Foliis cum semine impositis ambusta sanantur. » H.

6. *Quod corion appellavimus.* In MSS. iterum *corison.* H. — *Hypericum Coris*, de quo conf. sup. cap. 53 huj. lib. Ed.

1 LXXXI. Nervis et articulis[1] convenit plantago trita cum sale : argemonia tusa ex melle. Peucedani succo[2] perunguntur spastici, tetanici. Nervorum duritiæ[3] ægilops succo, doloribus erigeron[4] ex aceto illinitur. Epithymo spasticis, et opisthotonicis perungi : semine hyperici[5], quod coris[6] vocatur, idemque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare nervos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis, alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic et rigores excalfacit.

1 LXXXII. Sanguinis profluvium sistit[1] herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem et in radice vis. Clymenos[2] vero,

LXXXI. 1. *Nervis et articulis.* Apul. cap. 1, de plantagine, t. 13 : « Ad podagram et omnem nervorum dolorem et tumorem : Herbæ plantaginis folia contusa, vel pisata cum modico sale et imposita, optime facere certum est. » Hard.

2. *Peucedani s. perunguntur,* etc. Diosc. III, 92. Hard.

3. *Nervorum duritiæ ægilops,* etc. Diosc. IV, 139 : Αἰγίλωψ... σκληρίας διαφορεῖ. Hard.

4. *Doloribus erigeron.* Sive senecio. Ita Diosc. IV, 97. Hard.

5. *Semine hyper.* Dioscorid. III, 174 : Κόρις, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ὑπερικὸν ... ἐπὶ δὲ ὀπισθοτονικῶν καὶ σύγχρισμά ἐστι σὺν ἐλαίῳ ἁρμόδιον. Et supra : Ὁ καρπὸς πινόμενος... βοηθεῖ ὀπισθοτονικοῖς. Hard.

6. *Quod coris.* Rursum hic MSS. omnes, *quod caros*, ut monuimus cap. 54. Hard.

LXXXII. 1. *Sanguinis profluvium sistit.* De fluore muliebri Dioscor. III, 157 : Τοῦ δὲ καρποῦ ι' ἢ ιβ' κόκκοι πυῤῥοὶ ποθέντες ἐν οἴνῳ μέλανι αὐστηρῷ, ῥοῦν ἐρυθρὸν ἱστῶσι. « Seminis granula decem duodecimve rubentia in vino nigro et austero pota, sanguinolentum fluorem muliebrem sistunt. » Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 167. Hard.

2. *Cyclaminos vero,* etc. (sic prius). Scrib. *Clymenos*, non *Cyclaminos*, tum ex nostro apographo, tum ex Diosc. Pint. — *Cyclaminos vero*, etc. Hæc duo verba, *cyclaminos vero*, delenda puto, quoniam falsum docent, et quæ sequuntur referenda ad pæoniæ radicem. Dal. — *Clymenos.* Hanc emendationem (post Pintianum) debemus Reg. 2 cod. in quo diserte *clymenus* legitur: quum in libris hactenus editis legatur *cyclaminos.* In Reg. 1, *cyclemenus*. De cyclamino sane ea quæ hic commemorantur affirmari vere nequeunt : de clymeno Dioscorides affirmavit IV, 13 : Πινεῖ δὲ ὁ χυλὸς πρὸς αἵματος ἀναγωγὴν πινόμενος· καὶ κοιλιακοὺς, καὶ ῥοῦν ἐρυθρὸν, etc. « Ad sanguinis rejectionem clymeni succus in potu est efficax, itemque ad cœliacorum profluvia, rubentemque fluorem muliebrem, etc. » H. — *Clymenos.* Nobis *Lathyrus Clymenum*. Cf. XXV, 33. Ed.

si ore sanguis rejiciatur, sive e naribus, sive alvo fluat, sive feminarum utero. Item lysimachia[3] pota vel illita, vel naribus indita : item plantaginis semen[4] : quinquefolium potum[5] et illitum : cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum : aizoum[6], astragali radix[7] : sistit et ischæmon[8], et achillea[9].

LXXXIII. (XIII.) Equisetum[1] hippuris a Græcis dicta, 1
et in pratis vituperata nobis[2] (est autem pilus[3] terræ, equinæ setæ similis), lienes cursorum exstinguit[4] decocta

3. *Item lysimachia.* Marc. Emp. totidem fere verbis, cap. x, p. 83. Scrib. Larg. Comp. XLVI. Uberius vero Dioscorid. IV, 3, et post eum Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 204. HARD.

4. *Plantaginis semen.* Apul. c. I, tit. 5 : « Ad eum qui purulenta exscreat cum sanguine : Herbæ plantaginis succum dabis bibere. » Theod. Prisc. II, part. 2, cap. 9 : « Quum ex meningis partibus sanguis eruperit... fotus ex oleo roseo infrigidato adhibendus est, aut de succis herbarum, et specialiter stypticarum, ut est arnoglossa. » HARD.

5. *Quinquefolium potum*, etc. Sic Dioscor. IV, 42. HARD.

6. *Aizoum.* Ῥοῦν γυναικεῖον ἐν προσθέτῳ ἵστησι, « in pesso fluorem muliebrem sistit. » H. — Hoc de majore aizoo, seu *Sempervivo tectorum*, Diosc. IV, 89 : minore vero, sive *Sempervivo sediformi*, easdem vires inesse monet eodem lib. cap. 90. Cf. lib. XXV, c. 102. ED.

7. *Astragali radix.* Dioscor. IV, 62, Αἷμα ἴσχει. Sic et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 160. HARD.

8. *Ischæmon.* Et inde nomen, ut diximus XXV, 45. HARD.

9. *Et achillea.* Erumpentem e vulnere sanguinem inhibet. H.

LXXXIII. 1. *Equisetum.* Supra lib. XVIII, cap. 28, dicta est *equisetis* et *equiselis*, quoniam littera *t* facile in *l* mutatur, ut Thetis, Thelis : quemadmodum *d* in *l*, ut medica, melica. Varro, III, 9. Sic δάκρυον, lachryma; ἄδακρυς, alacris. Ab hac planta veteres *codeta*, quasi *caudeta* nominarunt trans Tiberim loca obsita caudis equinis apud Festum. DAL. — *Equisetum hippuris*, etc. Apul. cap. XXXIX : « A Græcis dicitur hippuris, Itali equisetam vocant. » Retinet apud nos hodieque nomen. H. — De hippuri vel equiseto conf. quæ dicta sunt sup. cap. 20. ED.

2. *Vituperata nobis.* Quoniam uliginosius pratum est, ubi nascitur. DALEC. — *In pratis.* In tractatione pratorum, XVIII, 67. H. — Gron. et Al. ante Hard. τὸ *in* omittunt. ED.

3. *Est autem pilus terræ.* Pliniana non puto. PINT. — *Est.* Est, inquit, veluti pilus terræ, quum pilos habere pro foliis videatur : ἔχουσα τὰ φύλλα ταῖς θριξὶν ὅμοια, inquit auctor Geop. II, 5, pag. 41.

4. *Lienes cursorum exstinguit*, etc.

fictili novo ad tertias, quantum vas capiat, et per triduum heminis pota : unctis[5] esculentis ante diem unum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. Alii pinus[6] foliis similem[7], nigricantem, eodem nomine appellant, vim ejus admirabilem tradentes[8], sanguinis profluvia vel tacto tantum ea homine sisti. Alii hippurin, alii ephedron[9], alii anabasin vocant : traduntque[10] juxta arbores nasci, et scandentem eas dependere comis junceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis, folia
2 habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum[11],

Consumit. Lienem impedimento esse cursoribus vidimus XI, 80. Quibus exstinguerentur modis a Cælio Aureliano disce Chron. pass. III, 4. Lienosis hippurim succurrere cum vino austero, vel oxymelite, auctor est Marc. Emp. cap. XXIII, p. 166. Hard.

5. *Unctis*. In balneo lotis; vel unctis esculentis, cibis pinguibus. Dalec. — *Unctis*. Adipe vel oleo maceratis « perunctisve cibo interdicitur. » Hard.

6. *Pinus*. Gron. et Al. *pini*. Ed.

7. *Alii pinus foliis similem*. Hæc est hippuris minima, a Dioscoride non descripta, semper in aquis nascens, præcipue cœnosis, et in iis sæpius demersa, interdum emergens : gravis odoris, et lutulenti. Lugdunenses *chara* vocant, ut alia duo genera, *prêle* : *chara* vero quasi χαραδρώδη, id est, λιμναίαν, palustrem. Dalec. — *Alii*. Hæc prior hippuris Dioscoridea est, IV, 46. H. — Forte *Equisetum silvaticum*. Herba autem de qua Dalecampius supra, nobis eodem nomine est *Chara vulgaris* (*Monœc. monand.* gen. 2018 Pers. *Naiad.* Juss.). Habitat in aquis pigris : ut plurimum luto incrustata, odore fastidioso. Ed.

8. *Tradentes, quod etiam sanguinis profluvia vel tacto ea tantum homine sistat* (sic prius). Ignorat Voss. *quod etiam;* deinde idem, *sistit*. Scribe igitur : « Vim ejus admirabilem tradentes, sanguinis profluvia vel tacto tantum ea (hoc enim ordine codd.) homine sisti. » Gr.

9. *Alii ephedron*. Legendum, *ephydron*, non *ephedron*, hoc est, « aquosum, quod prope aquas nascatur, » ex Diosc. vidit hoc etiam Hermolaus. Pint. — *Alii hippurin, alii ephedron*. Sunt hæ diversæ appellationes hippuridos supradictæ : quas et nos ante retulimus, c. 20, non alterius diversæ : quanquam aliter Dodonæo aliisque visum. H.

10. *Traduntque*. Hæc totidem verbis Dioscorid. l. c. et post eum Oribas. XI, fol. 199, et auctor Geop. l. l. Hard.

11. *Semen rotundum*. Nihil Dioscor. Præterea falsum id est. Nullum enim semen edit. Dalec. — *Semen*. In cauliculorum istud cacumine eminet, asparagis similium. Iconem vide apud Dodonæum, pag. 73. H. — *Semen rotundum, simile coriandro*. De equiseti fructifi-

simile coriandro, radice lignosa : nasci in[12] arbustis maxime. Vis ejus spissare[13] corpora. Succus[14] sanguinem e naribus fluentem inclusus sistit : item alvum. Medetur dysentericis[15] in vino dulci[16], potus cyathis tribus. Urinam ciet : tussim, orthopnœam sanat : item rupta, et quæ serpunt. Intestinis et vesicæ folia bibuntur. Enterocelem cohibet. Faciunt[17] et aliam hippurin, brevioribus et mollioribus comis, candidioribusque, perquam utilem ischiadicis, et vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa[18] trita plagis imponitur. 3
Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per

catione nihildum recentioribus satis constat. Ed.

12. *In arbustis*. Apul. c. xxxix, ex MS. « in silvis et arundinetis. »

13. *Vis ejus spissare*. Adstringere. Στυπτικὴ δὲ ἡ πόα. Dioscorid. loco citato. Hard.

14. *Succus sanguinem*, etc. Diosc. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 179. Hard.

15. *Medetur dysentericis*, etc. Dioscor. l. c. non id modo remedium, sed et cætera quæ subsequuntur totidem verbis refert. An ex vino tamen dulci, an ex austero id sumi sit satius, non dicit. Apul. in libris editis, cap. xxxix, t. 1 : « ex vino dulci. » At in MSS. « ex vino austero. » Hard.

16. *Dulci*. Malim ex cod. vet. *in vino austero*. Dal.

17. *Faciunt et aliam hippur*. Altera hæc Dioscoridis hippuris est, IV, 47, totidem ab illo delineata verbis, iisdemque dotibus. Equisetum id est arvense longioribus setis, quod in horto Regio vidimus, quale pictum a Lobelio est, in Obss. pag. 416, hippuridis fontalis nomine: a Dódonæo l. c. hippuridis minoris. Hard. — *Utilem ischiadicis, et vulneribus ex ac. impositam, propter sanguinem sistendum*. Equisetum videlicet magna vi adstrictoria præditum esse Recentioribus quoque videtur; hinc ad sanguinis rejectionem, et ad profluvium muliebre, mictum cruentum, dysenterias cæterosque ventris fluxus strenuum et generosum habetur remedium. Sistit hæmorrhagias quascumque; item exhulcerationes et vulnera renum, vesicæ, etc. sanare dicitur. Hæc de Equiseto arvensi, longioribus setis, C. Bauh. Pin. 16, seu Equiseto minori Officin. Geoffræus noster, Mat. med. tom. III, pag. 335. Item ad hæmaturiam, profluvia, etc. commendat hanc herbam Linn. Mater. med. pag. 271, ed. Schreber. Hippuris tamen Diosc. loc. laud. an potius fuerit *Equisetum pratense* dubitat Sprengelius, ut dictum est supra cap. 20. Ed.

18. *Et nymphæa*. Theophrast. Hist. IX, 13 : Εἶναι δέ φασιν ἴσχαιμον, ἐὰν τρίψας τις ἐπὶ τὴν πληγὴν ἐπιθῇ. « Trita et plagæ imposita sanguinem sistere traditur. » H.

os redditus est, fluxitve[19] ab infernis. Sideritis[20] tantam vim habet, ut quamvis recenti gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat : quod facit et ferulæ cinis[21], vel carbo: fungus vero[22] etiam efficacius, qui secundum radicem ejus nascitur.

1 LXXXIV. Per nares autem fluenti, et cicutæ semen tritum ex aqua inditumque, efficax habetur : item stephanomelis ex aqua[1]. Vettonicæ farina e lacte caprino pota, sistit ex ubere fluentem[2], plantagoque contusa. Ejusdem succus vomentibus sanguinem[3] datur. Ad erraticum[4] autem radix persolatæ cum axungia vetere illita probatur.

1 LXXXV. Ruptis[1], convulsisque, ex alto dejectis, centaurium majus, gentianæ radix[2] trita vel decocta, vel suc-

19. *Fluxitve*. Sic et Chiffl. *fluitque* Gron. et Al. Ed.

20. *Sideritis*. De qua diximus XXV, 15. Hard.

21. *Quod facit et ferulæ cinis*. Hinc est etiam quod sanguinem exscreantibus ferulæ viridis medulla est utilis, ut docet Dioscorid. III, 91. Hard.

22. *Fungus vero*, etc. En vis styptica fungorum. Brot.

LXXXIV. 1. *Stephanomelis ex aqua*. Quibusdam argentina sic dicta, quod melino flore in coronis placeat. Dal.—*Stephanomelis*. Hæc ita nudo indicata nomine, nec effigie ulla expressa, incognita herbariorum toti scholæ est, eritque etiam consequenti ævo. H. — Ex Dalecampio *Potentillæ* speciem habet Broter. in nott. ad hunc locum. Ed.

2. *Ex ubere fluentem*. Nobili cuidam feminæ stato temporis intervallo memini sanguinem e sinistra mamma fluere guttatim solitum, et quum imprudenter medicus adstringentibus remediis inhibuisset ac retinuisset, enatum cancrum quo periit. Dalec. — *Ex ubere*. Forte ex utero, ut supra cap. 82, plantaginis succum succurrere dixit : « si ore sanguis rejiciatur, sive e naribus, sive alvo fluat, sive e feminarum utero. » Hard.

3. *Succus vomentibus sanguinem*. Diosc. II, 53. Hard.

4. *Erraticum*. Sanguinem; nempe erysipelas huc illuc irruens ac decurrens. Dalec. — *Ad*. Sanguinem erraticum Dalecampius interpretatur eum, qui in erysipelatis huc illuc decurrit. Nunc ei idcirco assentimur, quod Plinius cap. 74, « igni sacro mederi radicem persolatæ » dixit. Arcion, hoc est, persolatam, *αἱμοπτοϊκοῖς* et *ἐμπυϊκοῖς* prodesse auctor est Dioscor. IV, 107, sed pondere unius drachmæ potam, non illitam. Hard.

LXXXV. 1. *Ruptis*. Diosc. III, 8, de majore centaurio : Ἁρμόζει δὲ ἡ ῥίζα ῥήγμασι, σπάσμασι, etc. H.

2. *Gentianæ radix*. Dioscor. III,

cus vettonicæ[3], et hoc amplius a vocis[4] aut lateris contentionibus : panaces[5], scordion[6], aristolochia[7], pota : agaricum item contusis et eversis[8] potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus : aut si febris sit, in aqua mulsa : verbascum[9], cujus flos similis auro est : acori radix, aizoum omne, sed majoris[10] succus efficacissime : item symphyti radicis decoctum[11] : daucum crudum. Erysithales[12] est flore luteo, foliis acanthi : bibitur[13] e vino : item chamærops[14] : et in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis.

LXXXVI. Item phthiriasi, qua Sylla[1] Dictator con- 1

3, succi e radice extracti drachmam unam ad laterum dolores, ad casus e sublimi, ad rupta et convulsa prodesse scribit : Τοῦ δὲ χυλίσματος ὅσον < α', καὶ πρὸς ὀδύνας πλευρῶν, καὶ πτώματα, ῥήγματα δὲ καὶ σπάσματα. Hard.

3. *Vel succus vettonicæ*. Dioscor. IV, 1, folia drachmæ pondere ruptis convulsisque præbet. Hard.

4. *Hoc amplius a vocis*, etc. Ruptis vasis pulmonis. Dal. — *Amplius*. Et præterea iis morbis qui ex contentione vocis ac laterum oriuntur, ut tussi, pleuritidi, etc. medentur. Hard.

5. *Panaces*. Dioscorid. III, 55 : Ἁρμόζει πρὸς σπάσματα, ῥήγματα, πλευρᾶς ἀλγήματα, βῆχας, etc. H. — *Pastinaca Opopanax*. Ed.

6. *Scordion*. Dioscor. III, 125 : Ποιεῖ καὶ πρὸς παλαιὰν βῆχα, καὶ ῥήγματα, καὶ σπάσματα, etc. H. — *Teucrium Scordium*. Ed.

7. *Aristolochia*. Diosc. III, 3 : Βοηθεῖ ῥήγμασι, σπάσμασιν, ἀλγήμασι πλευρᾶς, ποθεῖσα μεθ' ὕδατος. H.

8. *Eversis*. Hoc est, præcipitatis ex alto. Diosc. III, 1 : πρὸς ῥήγματα καὶ πτώματα. Ὀβολῶν δὲ δυοῖν πλῆθος διδόμενον μετ' οἰνομέλιτος, ἀπυρέτοις· πυρέσσουσι δὲ ἐν μελικράτῳ. Hard.

9. *Verbascum*. Decoctum radicis ruptis, convulsis, contusisque mire auxiliari, prodit etiam Diosc. IV, 104. H. — *Phlomis Lychnitis*. Ed.

10. *Majoris*. Sic et Chiffl. *majori* Gron. et Al. ante Hard. Ed.

11. *Symphiti rad. decoctum*. Dioscor. III, 9 : Σὺν ὀξυμέλιτι δὲ πρὸς σπάσματα καὶ ῥήγματα. Hard.

12. *Erysithales*. Ignota herbariis et officinis. H. — Broterio est carduus pratensis foliis tenuibus, laciniatis. C. Bauh. Nobis vero eodem nomine *Cnicus Erysithales* Willd. (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. sub *Carduo*. *Cynarocephal.* Juss.). Conf. Dal. Histor. Plant. 1094. Habitat in pratis subalpinis. Ed.

13. *Bibitur*. Contusis videlicet, et eversis. Hard.

14. *Item chamærops*. Sive trixago. Dioscor. III, 112 : Δύναμιν δὲ ἔχει χλωρὰ ἀφεψηθεῖσα σὺν ὕδατι καὶ ποτιζομένη, βοηθεῖν σπάσμασι, βηχὶ, etc. Hard.

LXXXVI. 1. *Phthiriasi, qua Sylla*, etc. Vide quæ diximus XI, 39, de Sylla : de phthiriasi, XX, 3. H.

sumptus est, nascunturque[2] in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus, resistitur[3] uvæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

1 LXXXVII. (XIV.) Hulcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis[1] omnium generum radix ex vino calido illinitur manantibus. Siccat privatim, quam Chironiam[2] diximus. Cum melle trita tubera aperit: hulceribusque, quæ serpunt, deploratis auxilio est, cum æris flore vino temperato, omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem[3] cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion[4], Apolli-

2. *Nascunturque.* Pediculi scilicet, ut ex sequentibus liquido perspicuum est: namque hæc animalia et perunctis corporibus abigi, et infestare vestes mox adjicit. De vermibus qui nascantur in venis perperam accepit Schenkius Obss. med. III, p. 457. E sanguine ipso hominis fieri pediculos prodidit etiam Theophr. de Caus. pl. II, 2. Antig. Carystius, cap. XCV, sub pusulis delitescere intra cutem pediculos ait, quæ si perforentur, exituri sint ii, vel sic (et hoc de *Acaro* aut *Sarcopte scabiei* verum esse plurimis experimentis recentiores comprobavere. Ed.) homine persanato: eo morbi genere Pherecydem et alios interiisse. Hard.

3. *Resistitur uvæ tam. succo.* Hoc de staphisagria Galenus, Dioscorides, et alii scribunt, quam Plinius lib. XXIII, cap. 1, falso *uvam taminiam* vocari tradit, ut Plinium accusare merito liceat et oblivionis, et inconstantiæ. Dal. — *Uvæ.* Hanc σταφίδος ἀγρίας dotem esse Archigenes medicus putat, apud Galen. κατὰ τόπ. I, 7, p. 347, ut is forte cum Celso censuerit staphidem agriam ab uva taminia nihil differre: quemadmodum diximus XXIII, 13. Sic igitur ille: Βοηθήματα φθειριάσεως... ἢ ἐλλέβορον λευκὸν, ἢ ϛαφίδα ἀγρίαν, καὶ νίτρον, ἴσα μετ' ἐλαίου ἐν βαλανείῳ χρῶ. H. — *Resistitur uvæ taminiæ succo*, etc. Staphis, sive astaphis agria, nobis eodem nomine est *Delphinium Staphisagria*; taminia vero uva, *Tamus communis*. Conf. lib. XXIII, cap. 13 et 14. Ed.

LXXXVII. 1. *Panacis.* Dioscor. III, 55. Sunt autem manantia hulcera, Græcis ἀχῶρες, in ipsa capitis cute, tenuissimis foraminibus cutem perforantia, ex quibus glutinosa fluit sanies. Notum id mali genus, et pueris in primis, mendiculisque familiare: *la teigne.* Describitur a Galeno prolixe, κατὰ τόπ. I, 8, p. 347. Hard.

2. *Chironiam diximus.* Lib. XXV, cap. 13. Ita Galen. de Fac. simpl. med. VII, p. 217. Hard.

3. *Eadem cum polenta vetustis*, etc. Galen. ita fere, loc. citat. H.

4. *Heraclion quoque siderion.* No-

maris[5], psyllium[6], tragacantha[7], scordotis[8] cum melle purgat.
Farina[9] ejus carnes excrescentes per se insparsa consumit. 2
Polemonia hulcera, quæ cacoethe vocant, sanat : centau-
reum[10] majus insparsum, vel illitum, item minoris[11] coma
decocta vel trita, vetera quoque hulcera purgat et per-
sanat. Folliculi clymeni[12] recentibus plagis imponuntur.
Illinitur autem gentiana[13] hulceribus, quæ serpunt, radice
tusa vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel
succo[14] : vulneribus, ex ea factum lycium[15]. Lysimachia 3

bis est *Stachys heraclea*, de qua cf. lib. XXV, cap. 15. Ed.

5. *Apollinaris*. Sive hyoscyamus. Diosc. IV, 69. Hard.

6. *Psyllium*. Dioscorid. IV, 70 : Κοπεῖσα δὲ μετὰ ςέατος, τὰ ῥυπαρὰ καὶ κακοήθη τῶν ἑλκῶν ἀνακαθαίρει. « Tusa cum adipe sordida malignaque hulcera repurgat. » H.

7. *Tragacantha*. Nobis dicitur *Astragalus creticus* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Ida monte Cretæ. Ex illo gummi defluit tragacanthæ album, Officin. vulgo, *gomme adragante*. Ed.

8. *Scordotis*. Sic etiam Dioscor. III, 125. Hard.

9. *Farina*. Dioscor. l. c. Ξηρὰ δὲ ὑπερσαρκώματα ςέλλει. « Sicca carnis excrescentias cohibet. » H.

10. *Centaureum*. Apul. c. xxxiv, tit. 3 : « Ad hulcera... Herba centauria major, etc. » Hard.

11. *Item minor. coma*. Ad verbum Diosc. III, 9. Hard.

12. *Folliculi clymeni*, etc. Diosc. IV, 13 : Τὰ δὲ φύλλα λεῖα, ἢ τὰ θυλάκια τοῖς νεοτρώτοις ἐπιτιθέμενα, μέχρι τῆς ἀπουλώσεως ἐνεργεῖ. « Folia trita, aut folliculi, si vulneribus recentibus imponantur, ea ita efficaciter sanant, ut etiam ad cicatricem perducant. » Folliculi sunt siliquæ, quibus semina continentur. Hard. — Quod botanici recentiores *legumen*, Noster *folliculum* appellat. *Lathyrus Clymenum* Tournefortio dicitur, Clymenum hispanicum, flore vario, siliqua plana; et hic pro *legumine* ponitur *siliqua*, quæ ad *Cruciferarum* fructum proprie pertinet. Ed.

13. *Illinitur autem gentiana*, etc. Diosc. III, 3. Hard.

14. *Crassitudinem, vel succo*. Crassitiem : at succo vulneribus auxilio est, veluti lycium. Dioscorid. loc. proxime laud. ἔςι καὶ τραυματικὴ ἐπιτιθεμένη ὡς τὸ λύκιον. Dalec.

15. *Ex ea factum lycium*. Hoc est, ex ea factum medicamentum ejusdem virtutis, ac fortassis ejusdem etiam nominis cum lycio, de quo XXIV, 77. Lycium non unius singularis medicamenti nomenclatio fuit : ad varia, quæ e radicibus decoctis fiebant, ea pertinuit. — *Lycium*. Ita libri omnes, constantissime. Nugantur, qui vel *collyrium* hoc loco, ut Casp. Hoffmannus Varr. lectt. IV, 27, vel quod haud paulo insulsius est, *licinium* substituunt, exemplaribus omnibus in-

recentibus plagis [16] medetur. Plantago [17] omnium generum hulceribus, peculiariter feminarum, senum, et infantium. Igni emollita [18] melior, et cum ceroto, crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit. Tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum, chelidonia quoque siccantur: vulnera adeo, ut etiam pro spodio utantur. Eadem jam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnum [19] pota sagittas pellit, et alia tela extra-
4 hit [20] illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. Proxime pseudodictamnum [21]. Utraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia [22] quoque putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, vermesque extrahit: item clavos [23] in hulcere natos, et infixa corpori omnia [24], præcipue sagittas, et ossa

vitis, ipsoque adeo scriptore Plinio: cujus sententia verbis græci auctoris egregie constabilitur. Dioscoridem dico, III, 3, de gentiana: Ἐςι δὲ τραυματικὴ, ἐπιτιθεμένη ὡς τὸ λύκιον, ὑπονόμων τε ἑλκῶν ἴαμα, etc. « Imposita, ut lycium, vulneraria est, et cuniculatim depascentibus hulceribus medetur. » H.

16. *Lysimachia recent. plagis*. Dioscor. IV, 3. Hard.

17. *Plantago*. Plin. Val. III, 22, et fuse Galenus de Fac. med. VI, p. 159. Hard.

18. *Igni emollita*. Sic et Chifflet. *igne mollita* Gronov. et Al. et mox Brot. *cum cerato*. Ed.

19. *Dictamnum*. A cervis caprisque depastam ad ejicienda spicula certo remedio esse, dictum est superius, XXV, 53. H. — *Origanum Dictamnus*. Ed.

20. *Et alia tela extrahit*. Diosc. III, 37: Καταπλασσομένη δὲ ἡ βοτάνη τοὺς ὑποκάτω τῶν ποδῶν, ἢ τοῦ λοιποῦ σώματος θεραπεύει σκόλοπας. « Imposita vero herba plantæ pedum reliquove corpori infixos et impactos aculeos extrahit. » Theod. Prisc. I, 23, de latentibus spiculis: « Sic etiam de dictamni foliis, vel radicibus contusis, velocius fieri consuevit, secundum Veterum testimonia. » Hard.

21. *Proxime pseudodictamnum*. Dioscor. III, 38. H. — *Marrubium Pseudo-dictamnus*. Ed.

22. *Aristolochia*. Dioscor. III, 6, et Apul. XIX. Tela quoque aristolochiæ pulvere vulneri apposito statim extrahi prodidit Theodor. Prisc. I, 23. Hard.

23. *Clavos*. Callosam duritiem, longam et teretem, instar clavi. Dalec. — *Clavos* ex hulcere quæ possint evellere, multa congerit Theodor. Prisc. I, 18. H. — *In hulcere*. Gronov. et Al. ante Hard. *in hulceribus*. Ed.

24. *Et infixa corpori omnia*. Marcell. Empir. XXXIV, pag. 233, pro resina mel adsciscit. Dioscor. l. c. aristolochiam id per se præstare innuit: Ἀνάγει δὲ καὶ σκόλοπας, ἐκ-

fracta cum resina. Cava vero hulcera explet[25] per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera[26] hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale[27] et melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia[28] veteribus. Cum axungia utrumque: et suo folio operitur. Damasonium, ut in struma[29]: folia verbasci ex aceto[30] aut vino. Peristereos[31] ad omnia genera, vel callosorum putrescentiumque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix[32] vel per se, vel ex aceto, vel cum melle. Eadem et contra steatomata[33] efficax, sicut ad hulcera manantia hyssopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, ut squamam ossibus extrahat[34]. Præstant hoc et anagallides[35], cohibentque[36] quas vocant nomas, et rheumati-

δας, λεπίδας ὀςῶν καταπλασσομένη ἀφίςησι. « Extrahit et imposita aculeos, ac spicula, ossiumque squamas removet. » Plinius quum *vermes extrahi* dixit, an non σκώληκας legisse is videtur, pro σκόλοπας? H.

25. *Cava vero hulcera explet*. Καὶ τὰ κοῖλα πληροῖ σὺν ἴριδι καὶ μέλιτι. Diosc. l. c. Hard.

26. *Vetera*. Dioscorid. IV, 61: Καὶ ῥυπαρὰ ἕλκη καθαίρει. « Et sordida purgat hulcera. » Hard.

27. *Quinquefolium cum sale*. Dioscor. IV, 42. Hard.

28. *Folia*. Diosc. IV, 107. H.

29. *Damasonium, ut in struma*. Ut in strumæ remediis dictum est, cap. 12. Hard.

30. *Folia verbasci ex aceto*. Dioscor. IV, 104. Hard.

31. *Peristereos ad omnia*. Sic et Diosc. IV, 60. Hard.

32. *Item cyclamini radix*. Diosc. II, 194. Hard.

33. *Contra steatomata*. Στεάτωμα adipis effusio sub cute: adipis contra naturam collectum aliquo loco incrementum. Pollux, Στεάτωμα, πιμελῆς παραῤῥοὴ ὑπὸ τῷ δέρματι. H.

34. *Ut squamam ossibus extrahat*. Squamæ hæc detractio, a recentioribus chirurgis *exfoliatio* dicitur. Prius *saniem* legebatur. *Squamam* restituimus ex codd. Regg. Colb. Chiffl. atque adeo ex ipso Dioscor. III, 92, de peucedani radice: Καθαίρει δὲ λεία ξηρὰ τὰ ῥυπαρὰ ἕλκη, καὶ λεπίδας ἀπὸ ὀςέων ἀφίςησι, καὶ ἐπουλοῖ τὰ παλαιά. « Arida trita sordida purgat hulcera, ossium squamas extrahit, veteraque hulcera cicatrice obducit. » Vidit hoc et in veteri suo codice ante nos Pintianus. Hard.

35. *Præstant hoc et anagallides*. Similis est ea dos illarum, qua adactos corpori aculeos extrahunt, teste Dioscor. II, 209, et Gal. de Fac. simpl. med. VI, p. 156. H.

36. *Cohibentque quas vocant no-*

smos. Utiles et recentibus plagis, sed præcipue senum
6 corpori. Cum ceroto[37] apostemata et hulcera tetra, folia mandragoræ recentia : radix[38] vulnera cum melle aut oleo: cicuta[39] cum siligine mixta mero : aizoum[40] herpetas quoque et nomas, ac putrescentia, sicut erigeron verminosa: recentia[41] autem vulnera astragali radix : et vetera quoque hulcera purgat hypocisthis utraque. Leontopodii[42] semen tritum in aqua, et cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen[43]. Tithymalus[44] characias succo gangrænas, phagedænas, putria, vel decocto ramorum cum polenta et oleo : orchis radices[45] hoc amplius[46], et cacoethe[47] ex aceto cum melle, siccæ et recentes : per se œnothera efferantia sese hulcera[48] sanat.

mas. Diosc. quoque lib. II, c. 209 : νομῶν ἐφεκτικαί. Hard.

37. *Cum ceroto*. Diosc. IV, 76, cum polenta. H. — Brot. ut alias sæpe, *cum cerato*. Ed.

38. *Radix*. Ictus serpentium, πρὸς ἑρπετῶν πληγὰς, σὺν μέλιτι ἢ ἐλαίῳ. Diosc. l. c. Hard.

39. *Cicuta cum sil*. Herpetas illitu restinguit, ἕρπητας καταπλασθὲν σβέννυσιν, inquit Dioscor. IV, 79. Hard.

40. *Aizoum*. Diosc. IV, 89. H.

41. *Recentia autem vulnera*. Et vetera quoque, Dioscor. auctore, IV, 62. Hard.

42. *Leontopodii*. Quod Dioscor. ut diximus, λεοντοπέταλον appellatur, III, 110. Indicatum id jam antea cap. 79. H. — Nobis *Leontice Leontopetalon*. Conf. loc. cit. Aliud est leontopodium Diosc. IV, 131, quod ad amatoria prodesse tradit; Recentiores eodem nomine *Gnaphalium Leontopodium* vocant. Ed.

43. *Item pycnocomi semen*. Diosc. IV, 176 : Καὶ ἀκίδας καὶ σκόλοπας ἐξάγει. « Spicula et adactos corpori aculeos extrahit. » Hard.

44. *Tithymalus*. Dioscorid. IV, 165. Hard.

45. *Orchis radices*. Totidem fere verbis Diosc. III, 142. Hard.

46. *Hoc amplius*. Hoc amplius, inquit, præstant orchis radices, quod siccæ æque atque recentes hulcera κακοήθη sanant. Hard.

47. *Cacoethe*. Nesciit Plinius phagedænas, gangrænas, putria cacoethe hulcera esse. Dal.

48. *Œnothera efferentia sese hulcera sanat* (sic olim). Scribo potius, *efferantia*, quam *efferentia*. Sed locus est exactiore cura examinandus. Nam, teste Theophrasto, hæc herba in vino data, mitiores efficit et alacriores mores. Dioscorides item, vim hanc dilutum radicis ejus habere tradit, ut sævitia ferocientium omnium animalium potu ejus mitigetur, et dolosa ac malefica hulcera sanet : videnturque præterita esse hic aliquot verba ab incurioso librario, quæ ego

Scythæ vulnera scythice curant[49]. Ad carcinomata, argemonia ex melle, efficacissima est. Vulneribus[50] præsanatis asphodeli radix decocta, ut diximus[51], trita cum polenta et illita; quibuscumque vero Apollinaris. Astragali[52] radix in pulverem trita humidis hulceribus prodest: item callithrix[53] decocta in aqua. Privatim vero iis quæ calceamento facta sint, verbenaca : nec non et lysimachia contrita, ac nymphæa arida infriata. Polythrix inveteratis iisdem utilior. 7

LXXXVIII. Polycnemon[1] cunilæ bubulæ similis est, 1

in medium relinquo, ut diligens lector ea pro captu ingenii expleat. Pint. — *Efferentia sese.* Τὰ θηριώδη ἕλκη, Dioscor. id est, κακοήθη, ἀγριούμενα. Itaque legendum, *efferantia* : nempe, quæ fera et maligna exacerbantur. Dalec. — *Efferantia.* Acerbiora hulcera, ob inflammationem. Hactenus *efferentia* libri omnes exhibent. Sed *efferantia* satius visum est : tum quod hac voce et alibi Plinius usus, l. VIII, 77, de suibus : « Verum efferantur : » Græci dicerent, θηριοῦνται· est enim θηρίωσις *efferatio* : tum quod exprimi ea felicius arbitrati sumus id quod Græci θηριῶδες ἕλκος appellant. Diosc. IV, 118, de hac ipsa œnothera agens, in hunc modum : Καταπλασθεῖσα δὲ, πραΰνει τὰ θηριώδη ἕλκη. H. — *Œnothera.* Nobis *Epilobium alpestre*, vel *roseum*. Conf. sup. cap. 69 hujus libri. Ed.

49. *Scythæ vulnera scyth. curant.* Theophrast. Histor. IX, 13. H. — Sic post Gronov. ex MSS. emend. Hard. quum prius legeretur, « Scythica vulnera curant. » Scythica illa nobis dicitur *Glycyrrhiza asperrima*, præcipui etiamnunc apud *Calmucos* usus. Habitat in arenosis inter Volgam et Jaicum. Cf. Pallas Itin. app. n. 121. Ed.

50. *Vulneribus præsanatis*, etc. Ne cicatrix extuberet, et immodice assurgat. Dal. — *Vulneribus.* Celerius quam par est, sanatis, clausisque : quibus metuenda intus nova suppuratio est. Hard.

51. *Decocta, ut diximus.* Nempe lib. XXII, c. 32. Hard.

52. *Astragali.* Diosc. IV, 62, et Galen. de Facult. simpl. med. VI, p. 160. Hard.

53. *Item callithrix.* Dioscor. IV, 137. H. — Callithrix, *Asplenium Trichomanes*; et paulo post polythrix, *Adiantum Capillus.* Cf. lib. XXII, cap. 30. Ed.

LXXXVIII. 1. *Polycnemon.* De cunicula bubula obliviose Plinius id scribit cap. 8 hujus libri. Dal. — *Polycnemon.* Sic Dioscorid. III, 108 : Πολύκνημον... ἔχων φύλλα ὀριγάνῳ ἐμφερῆ· τὸν δὲ καυλὸν πολυγόνατον ὥσπερ γλήχωνος· οὐκ ἔχει μέντοι τὸ σκιάδιον, μικρὰ δ' ἐπ' ἄκρῳ κορύμβια, μετ' εὐωδίας τινὸς δριμείας. « Foliis origani, caule geniculis multis intercepto, uti pulegii. Neque vero umbellam habet, sed

semine pulegii, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri et dulci odore : ferro factis vulneribus[2] commanducata imponitur, quinto die solvitur. Symphyton[3] ad cicatricem celerrime perducit : item sideritis[4]. Hæc imponitur ex melle. Verbasci[5] semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur : item mandragoræ foliis cum polenta : cyclamini radicibus cum melle. Trixaginis folia in oleo[6] contrita iis maxime adhibentur hulceribus, quæ serpunt : et alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata[7], et melanias[8] veteres, addito sale.

1 LXXXIX. Verrucas tollit argemonia ex aceto, vel batrachii radix[1], quæ et ungues scabros aufert. Linozostidis utriusque folia, vel succus illitus. Tithymali[2] omnes genera

parvos in cacumine corymbos cum acri quadam odoris jucunditate. » Nomen habet a crebris geniculis : quasi multitibiam, multicruriamque dixeris. Belgæ pharmacopœi calaminthem aquaticam vocant, teste Lobelio in Advv. p. 217. H. — *Polycnemon*, etc. Brot. est Mentha arvensis, verticillata, hirsuta, J. Bauh. Nobis vero *Mentha cervina* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1382 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali. Conf. Cæsalp. XI, 37; Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 179. Ed.

2. *Quæ ferro factis vulner.* (sic prius). Nostri codd. τὰ *quæ* et *vulneribus* esse Plinii negant. Scribe : « acri et dulci odore : ferro factis commanducata imponitur. » Nam postquam semel dixit, *vulnera* vel *hulceribus*, eam vocem postea voluit intelligi ad « iis quæ calceamento facta sint, » ad *inveteratis*, ad *ferro factis*. Gronov. — *Ferro factis vulneribus*. Hæc totidem verbis Dioscor. loc. cit. Hard.

3. *Symphyton*. Ad verbum Plin. Valer. III, 22. Hard.

4. *Item sideritis*. Dioscorid. IV, 33 sq. Hard.

5. *Verbasci*. Hanc ursæ vulneri recenti herbam applicant et indunt : eaque vulnus obturant, teste Basilio in Hexaem. hom. 9. H.

6. *Trixaginis fol. in oleo*. Diosc. III, 112. H. — Gron. ut semper alias, *trissaginis*. Trixago, *Teucrium Chamædrys*. Ed.

7. *Vettonica ad carcinomata*. Marcell. Emp. IV, p. 43. Hard.

8. *Melanias*. Μελανώματα, nigras maculas. Dal. — *Melanias*. Μελανία græce nigritudinem corporis sonat, nigrasque maculas. H. — In MSS. Regg. et edit. principe, « malandrias veteres. » Brot.

LXXXIX. 1. *Vel batr. radix*. Diosc. II, 206 : Ὄνυχας λεπροὺς καὶ ψώρας ἀφίστησι... καὶ μυρμηκίας, καὶ ἀκροχορδόνας, etc. Hard. — De batrachio aut ranunculo cf. l. XXV, cap. 109. Ed.

2. *Tithymali*. Hæc totidem ver-

verrucarum omnia : item omnia pterygia, varosque tollunt. Cicatrices cum elegantia[3] ad colorem reducit ladanum. (xv.) Artemisiam[4] et elelisphacum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire.

XC. Muliebribus morbis[1] medetur maxime in universum paeoniæ herbæ semen[2] nigrum ex aqua mulsa. Eadem[3] et in radice vis menses ciet : panacis[4] semen cum absinthio menses et sudores : scordotis[5] potu et illitu. Vettonica[6] drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vulvarum vitia, aut quæ a partu fiunt[7]. Menses[8] nimios sistit achillea imposita, et decoctum ejus insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen[9] ex vino : locis[10] radix e ca- 1

bis Dioscor. IV, 165, et Galen. de Facult. simpl. med. VIII, p. 236. Apul. item cap. CVIII, t. 2. Hard. — *Genera verrucarum omnia*. Gron. et Al. ante Harduin. « verrucarum omnium ; » et sic Broter. ex Reg. cod. 2 et edit. pr. Ed.

3. *Cicatrices cum elegantia*, etc. Diosc. I, 128. Hard.

4. *Artemisiam*. Vide quæ diximus ex Apuleio, XXV, 81. Dioscor. in Noth. p. 476 : Ἀρτεμισίαν τὴν βοτάνην εἴ τις ἔχει ἐν ὁδῷ, λύει τὸν κάματον. Hard.

XC. 1. *Morbis*. Uteri suffocationibus. Dal. — *Muliebribus*. Diosc. III, 157. Hard.

2. *Pæoniæ herbæ semen*. Voss. nescit τὸ *herbæ*. Et quid eo opus ? Lib. XXV, 4 : « Vetustissima inventu pæonia est, nomenque auctoris retinet. » Gron.

3. *Eadem*. Diosc. loc. cit. Κινεῖ δὲ τὰ καταμήνια, ἀμυγδάλου μέγεθος πινομένη. « Ciet menses amygdalæ magnitudine pota. » Hard.

4. *Panacis*. Dioscor. III, 55. H.

5. *Scordotis*. Hæc subdita menses movet, inquit Diosc. III, 125 : Προστεθεῖσα δὲ ἔμμηνα κινεῖ. Hard.

6. *Vettonica*. Totidem verbis Dioscor. IV, 1. Hard.

7. *Quæ a partu fiunt*. Purgationes a partu suppressas, aut secundas morantes. Dal. — *A partu*. Ant. Musa, t. 26 : « Ad mulieres, quæ a partu laborant et febricitant : vettonicæ drachmas duas, aquæ calidæ cyathos quatuor, si cum febre fuerit : sin vero sine febre, mulsi cyathos duos, et aquæ calidæ duos da bibere. Hard.

8. *Menses*. Totidem verbis id Dioscor. pariter IV, 36. Hard.

9. *Imponitur hyoscyami semen*. Diosc. IV, 69 : Ἁρμόζει καὶ πρὸς μαστοὺς ἐν τοκετῷ ἐπαιρομένους, λεῖον μετ' οἴνου καταπλασσόμενον. « Subvenit et mammis a partu tumentibus, si tritum ex vino imponatur. » Hard.

10. *Locis*. Locis muliebribus apposita. Cataplasmatis omnibus quæ doloris levamentum præstant, utiliter admisceri docet Diosc. loc. cit. Ant. Musa, tit. 29, vettonicam

2 taplasmate : et mammis etiam chelidonia. Secundas morantes, vel partus[11] emortuos, radices panacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces in vino potum vulvas[12] purgat, appositumque cum melle. Polemonia pota ex vino, secundas pellit : nidore corrigit vulvas[13]. Centaurei[14] minoris succus potu, fotuque menses ciet. Item majoris radix[15], in vulvæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa[16] vero et apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in
3 lana[17] in dolore vulvæ : in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est. Menses[18] ciet, partus emortuos vel transversos ejicit : bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad hæc efficax, ut ne in cubiculum quidem prægnantium inferatur. Nec potu tantum, sed et[19] illitu, et suffitu valet. Proxime[20] pseudodictamnum. Sed menses

commendat, « Ad mulieres, quibus loci præ frigore moriuntur. » H.

11. *Secundas morantes, vel partus.* Dioscor. IV, 55. Hard.

12. *Vulvas purgat.* Succo diluto vulvæ inflationes duritiasque discuti, ait Diosc. loc. cit. Hard.

13. *Nidore purgat vulvas* (sic prius). « Nidore corrigit vulvas, » in archetypo nostro; recte puto, ut non longe post : « Ladanum suffitu corrigit vulvas. » Pint. — *Nidore purgat.* Voss. hic, *corrigit*; non superiore versu, ad quem annotant ex Chifflet. Sic lib. XX, 5 : « Suffocationes mulierum doloresque lenit in tantum, ut vulvas corrigat. » Lib. XXIV, 5 : « Bibitur et in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho, vulvasque conversas corrigit. » Lib. XXXI, 6 : « Mammas sororiantes, præcordia maciemque corporis piscinæ maris corrigunt. » Suetonius in Augusto : « Capillum sibi comi ac malas labentes corrigi. » Sic et codex Pintiani. Gron. — *Corrigit.* Conversas restituit, et a strangulatione seu suffocatione eximit. H.

14. *Centaurei.* Diosc. III, 9. H.

15. *Item majoris radix*, etc. Dioscorid. III, 8. Hard.

16. *Derasa.* Diosc. III, 8. H.

17. *Plantago apponitur in lana*, etc. Diosc. II, 153 : Πίνεται δὲ καὶ πρὸς φθίσιν, καὶ πρὸς ὑστερικὰς πνίγας· προστίθεται ἐν ἐρίῳ καὶ ὑστέρᾳ ῥευματιζομένῃ, hoc est, si vulva fluxione laboret, plantago subditur in vellere. Locum ita interpunctione distinctum legisse Plinius videtur : non ut libri editi præ se ferunt. H.

18. *Menses ciet, partus*, etc. Hæc pariter Dioscorid. III, 37, Apul. cap. LXII, tit. I : « Ad mulierem, si in utero mortuum fœtum habuerit : Herbæ dictamni, etc. » H.

19. *Nec potu tantum, sed et*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

20. *Proxime.* Et imbecillius. Dioscorid. III, 38, οὐχ ὁμοίως ἐνεργῶν, minus efficax est. Hard.

ciet cum mero decoctum pondere denarii. Pluribus tamen modis aristolochia prodest : nam et menses[21], et secundas ciet, et emortuos partus extrahit, myrrha et pipere additis, pota, vel subdita. Vulvas quoque procidentes inhibet fotu, vel suffitu, vel subjectu, maxime tenuis[22]. Strangulatum ab his[23], mensiumque difficultatem, agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat : peristereos apposita in adipe[24] suillo recenti : antirrhinon cum rosaceo et melle. Item apposita nymphææ Thessalæ radix[25], dolori 4
medetur. In vino nigro pota[26], profluvia inhibet. E diverso ciet[27] cyclamini radix pota et apposita : et vesicæ[28] insidentium decocto medetur. Secundas[29] pota cissanthemos pellit, vulvam sanat. E xiphio[30] radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum[31] strangulatus vulvæ nidore ustum recreat : menses albos præcipue psyllium[32] drachma in cyathis tribus aquæ mulsæ ciet : semen

21. *Nam et menses*, etc. Hæc totidem verbis Diosc. III, 6. H.

22. *Maxime tenuis*. Tertium aristolochiæ genus, longissimæ tenuitatis, de quo sup. libro, cap. 54. Hard. — *Aristolochia Clematitis*. Cf. loc. laud. Ed.

23. *Strangulatum ab his*. A vulvis. Diosc. III, 1 : Ὀβολῶν δὲ δυοῖν πλῆθος διδόμενον μετ' οἰνομέλιτος ... ὑστερικαῖς πνιξὶ, etc. Hard.

24. *Peristereos apposita in adipe*. Diosc. IV, 60. H. — Nobis *Verbena officinalis*. Ed.

25. *Nymphææ Thessalæ radix*. Ejus videlicet, quæ in Thessalia oritur, de qua XXV, 37. Hard. — *Thessalæ*. Ejus quæ florem luteum gignit, et in Thessaliæ Peneo fluvio plurima nascitur. Dal. — Nobis *Nymphæa lutea*. Ed.

26. *In vino nigro pota*, etc. Ad verbum Diosc. III, 149. Hard.

27. *E diverso ciet*. Dioscorid. II, 194, ad verbum. Hard.

28. *Et vesicæ*. Et decocta radice medetur vesicæ mulierum in eo decocto insidentium. Hard.

29. *Secundas*. Hoc est, cyclaminos cissanthemos appellata : de qua pariter Dioscorid. II, 195 : Καὶ τὰς ἐκ τοκετῶν καθαίρει ποθεῖσα. « Pota quoque reliquias a partu purgat. » Hard.

30. *E xiphio*. Diosc. IV, 20, subdi ob eam rem in pesso jubet. Hard. — *E xiphio*. Gron. et Al. ante Hard. *et xiphii*. Ed.

31. *Peucedanum strangulatus*. Dioscor. ad verbum, III, 92. Hard.

32. *Menses albos præcipue psyllium*. Ῥοῦν λευκὸν Græci vocant. Feminarum enim fluxiones addita coloris diversitate medici discriminant : sunt enim nigræ, rubentes, albæ, pallentes, et aquosæ. Ita

mandragoræ[33] potum vulvam purgat. Menses ciet[34] succus appositus, et emortuos partus. Nimia rursus profluvia sistit semen cum vivo sulphure[35] : contra facit[36] batrachion potu vel cibo, ardens alias, ut diximus[37], cruda. Sed cocta commendatur sale, et oleo, et cumino. Daucum[38] et menses, et secundas potu facillime pellit. Ladanum suffitu corrigit vulvas[39] : dolori earum exhulceratisque imponitur. Emortua scammonium pellit[40], potum vel appositum. Menses ciet hypericum[41] utrumque, appositum. Ante alia vero, ut Hippocrati videtur[42], crethmos e vino, semine[43], vel

(post Pintianum) rescripsimus admonitu codicis Reg. 2, maxime vero ex re ipsa. In Reg. 1, *menses alvos*. In editis hactenus libris insulse, *menses alvosque*. Hard.

33. *Semen mandragoræ*, etc. Ad verbum Diosc. IV, 76. Hard.

34. *Menses ciet*. Diosc. l. c. H.

35. *Sistit semen cum vivo sulphure*. Vivum sulphur quid sit, dicemus lib. XXXV, 50. Ita plane Reg. 2 et Colb. Interpolatorum manu id confictum, quod libri vulgati præ se ferunt, « cum vino et sulphure. » Vinum abdicat Dioscor. IV, 76, de mandragora; vivum sulphur adsciscit : Τὸ δὲ σπέρμα τῶν μήλων . . . προστεθὲν μετ' ἀπύρου θείου, ῥοῦν ἵστησιν ἐρυθρόν. Occupavit et hoc Pintianus e suo codice. Hard.

36. *Contra facit batrachion*. Ciet menses. Prius legebatur, « Alvi profluvia sistit et contrahit batrachion. » Emendationem debemus Reg. 2 codici, et Pintiani pariter exemplari. Et sane ita loci sententia postulat. Mirum enim id esse Plinius innuit, tam diversas tamque dissimiles in herba una eademque dotes reperiri, ut cruda quidem causticam vim, atque adeo spissantem, seu adstringentem obtineat : cocta contra, vel in cibo ac potu præbita, contrariam, hoc est, mollientem, μαλακτικήν. Hard.

37. *Ut diximus*. Lib. XXV, c. 109 : « Omnibus batrachii seu ranunculi generibus vis caustica, si cruda folia imponantur : pusulasque, ut ignis, faciunt. » Hard.

38. *Daucum et menses, et secundas*, etc. Diosc. III, 83, de dauci semine : Πινόμενον, ἐμμήνων, ἐμβρύων, καὶ οὔρων ἀγωγόν. Hard.

39. *Suffitu corrigit vulvas*. Conversas, vel ascendentes. H. — *Vulvas*. Distortas, et in alterutrum latus inclinatas. Dalec.

40. *Emortua scammonium pellit*. Mortuos partus. Dioscor. IV, 171 : Ὁ δὲ ὀπὸς προστιθέμενος ἐν ἐρίῳ ἔμβρυα φθείρει. « Succus autem vulvæ appositus in lana, partus enecat. »

41. *Menses ciet hypericum*. Dioscor. III, 171 et 174. H. — *Utrumque*. Nempe *Hypericum Coris*, et *Coris monspeliensis*. Conf. sup. cap. 53 et 54. Ed.

42. *Ut Hippocrati videtur*. Lib. de Morb. mulier. I, n. 1, p. 422.

43. *Semine*. Diosc. II, 157. H.

radice : cortice trahit et secundas : succurrit et strangu-
lationibus ex aqua pota. Item radix e geranio peculiariter
secundis, inflationibusque[44] vulvarum conveniens : purgat
hippuris pota et apposita vulvas. Polygonus pota menses
ciet[45], et althææ radix. Folia plantaginis pellunt, item 6
agaricum[46] ex aqua mulsa. Artemisia vulvæ[47] medetur
trita, ex oleo irino, aut fico, aut cum myrrha apposita.
Ejusdem radix pota in tantum purgat, ut partus enectos
extrahat. Menses et secundas[48] ciet ramorum decoctum
insidentibus : item folia pota drachma. Ad eadem[49] omnia
prosunt vel imposita ventri, immo cum farina hordeacea.
Acoron[50] quoque utile est interioribus feminarum morbis,
et conyza[51] utraque, et crethmos. Et anthyllides duæ vul-

44. *Inflationibusque.* Non codicum modo primitivorum fidem, Regg. Colb. Chiffl. sed et Dioscoridis auctoritatem amplexi, *inflationibus* scripsimus, pro *inflammationibus.* Sic enim ille, III, 131, de geranio : Ποθεῖσα ἐν οἴνῳ ἄχρι ▷ πλῆθος ὑςέρας ἐμπνευματώσεις λύει. « Drachmæ pondere in vino pota vulvæ inflationes discutit. » H.

45. *Polygonus pota menses ciet.* Ita profecto libri omnes, tum vulgati, tum conditivi. Et de althæa quidem, cieri ea menstrua, tum usus edocet quotidianus, tum etiam Diosc. III, 163. At vero polygonon adstringentis esse facultatis, mensesque ea sisti clamant omnes, post Diosc. IV, 4 sq. Quamobrem considerandum amplius num ita legi hic oporteat : « Polygonus pota menses sistit : ciet althææ radix : » quod incuria amanuensium excidisse vox ea *sistit* videtur. H. — Πολύγονον ἄῤῥεν Diosc. IV, 4, nobis eodem nomine est *Polygonum maritimum* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat ad maris littora. Πολύγονον θῆλυ, IV, 5, est *Polygonum incanum.* Habitat in agris. Conf. lib. XXVII, c. 91. Ed.

46. *Item agaricum.* Dioscor. III, 1, Ἄγει δὲ καὶ ἔμμηνα. Hard.

47. *Artemisia vulvæ medetur,* etc. Diosc. III, 127, totidem verbis, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, 160. Hard.

48. *Menses et secundas,* etc. Dioscor. loc. cit. ad verbum. Hard.

49. *Ad eadem omnia prosunt.* Diosc. loc. cit. Hard.

50. *Acoron quoque utile.* Insessu præsertim Dioscorid. I, 2. H.

51. *Et conyza.* Et hæc insidentibus quoque in ejus decocto prodest : Diosc. III, 136 : Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτῶν ἐν καθίσματι τὰ ἐν μήτρᾳ θεραπεύει, καὶ ἔμμηνα ἀποκαθαίρει. H. — *Utraque.* Nempe major, quæ nobis eadem est ac *Baccharis* Dioscoridis (*Syngenes. superfl.* gen. 1846 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat in Syria, Ægypto, etc. Conyza autem minor, est *Inula Pu-*

vis utilissimæ[52], torminibusque, secundarum moræ, in vino potæ. Callithrix fotu locis medetur[53], albugines in capite tollit[54], capillos inficit oleo trita. Geranion in vino[55] potum, hypocisthis[56] in rubro, profluvium sistunt. Hyssopum suf-
7 focationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllii defervefactum in aqua, quum intepuit, epiphoras omnes uteri[57] lenit. Symphyton tritum in vino nigro evocat menses[58]. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor: dictamni folia præclare dantur ex aqua. Constat unius oboli pondere, vel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperæ. Similiter prodest pseudodictamnum[59], sed tardius: cyclaminos adalligata[60]: cissanthemos[61] pota: item vettonicæ farina ex aqua mulsa.

licaria (*Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in uliginosis. Cf. lib. XXI, c. 29. Ed.

52. *Anthyllides... util.* Diosc. III, 153, ambas cum rosaceo et lacte subditas uteri inflammationes emollire tradit. H. — *Duæ.* Nobis *Ajuga Iva*, et *Cressa cretica*, de quibus jam non semel egimus. Ed.

53. *Callithrix fotu locis medetur.* Menses eo cieri, et quæ a puerperio purgata relinquuntur, scribit Diosc. IV, 134, de trichomane. H.

54. *Albugines in capite tollit.* Τοὺς ἀλφοὺς, cutis et pilorum vitiosam albedinem. Alii furfures et porriginem exponunt. Dal. — *Albugines.* Furfures, credo, intelligit, porriginemque. Nam Diosc. loc. cit. Ἀποσμᾷ πίτυρα, « furfures deterget. » Hard.

55. *In vino.* Gron. et Al. ante Hard. *in vino albo.* Geranium est *Erodium malacoides*, aut *Geranium tuberosum*. Conf. sup. cap. 68. Hypocisthis eodem nomine dicitur *Cytinus Hypocistis*, de quo plura vid. Exc. II ad calc. huj. lib. Ed.

56. *Hypocisthis.* Diosc. I, 127. H.

57. *Epiphoras omnes uteri.* Vulvæ inflammationes. Vis est ei sane summe refrigerans, ψύχει γὰρ ἱκανῶς, inquit Dioscorid. IV, 70. H.

58. *Symphyton evocat menses.* Hoc est, revocat, retinet, sistit. Dioscor. IV, 9, de symphyto: Σὺν οἴνῳ δὲ ἑψηθὲν πίνεται πρὸς δυσεντερίαν, καὶ ῥοῦν γυναικεῖον ἐρυθρόν. H.

59. *Prodest pseudodictamnum.* Dioscor. III, 38. Hard.

60. *Cyclaminos adalligata.* Dioscor. II, 194: Ἔστι δὲ καὶ ὠκυτόκιον περιαπτομένη. Hard.

61. *Cissanthemos.* Cyclaminos cissanthemos, qua pota Diosc. II, 194, reliquias a partu purgari docet. H.

XCI. Arsenogonon et thelygonon[1] herbæ[2] sunt haben- 1
tes uvas floribus oleæ similes, pallidiores tamen, semen album papaveris modo. Thelygoni potu[3] feminam concipi narrant. Arsenogonon[4] ab ea semine oleæ, nec alio distat. Hujus potu mares[5] generari perhibentur, si credimus. Alii utramque ocimo similem[6] tradunt. Arsenogoni autem semen geminum[7] esse testibus simile.

XCII. Mammarum vitiis aizoum, quod digitellum ap- 1
pellavimus[1], unice medetur. Erigeron ex passo mammas uberiores facit : sonchum in farre coctum. Quæ[2] vero

XCI. 1. *Arsenogonon et thelygonon.* Hæc sunt totidem verbis apud Theophr. Hist. IX, 19 : Ἀῤῥενόγονον καὶ θηλύγονον. Nec multum abludit Diosc. III, 140. Utrumque pingitur a Lobelio in Advv. p. 261. Arrhenogonon phyllum marificum Theophrasti, Dioscoridis feminificum Clusius recte nuncupat, Hist. Rar. pl. IV, p. 48. Thelygonon contra mas est Dioscoridi, Theophrasto feminificum. Utrumque in horto Regio vidimus. H. — *Arsenogonon*, etc. Nobis est *Thelygonum Cynocrambe* (*Monœc. polyand.* gen. 2094 Pers. *Urtic.* Juss.). Habitat in India orientali, et Europa australi. Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, pag. 103. Ed.

2. *Herbæ.* Herbæ sunt musci modo nascentes (ὥσπερ βρύον). Thelygonon oleæ folio, pallidiore tamen, flore albo, semine papaveris modo. Diosc. Dalec. — *Habentes.* Semen racemosum, ei quodammodo simile, quod, postquam defloruit olea, primulum emergit, atque conspicitur. Diosc. loc. cit. H.

3. *Thelygoni potu.* Alia est thelygonos, nempe melampyron Dioscoridis, infra lib. XXVII, cap. 8. Dalec. — *Feminam concipi.* Narrat id quidem Cratevas apud Dioscorid. III, 140. Fabulæ affine existimat Theophr. loc. cit. Fecere interim a maribus feminisve gignendis utrique herbæ nomen. Hard.

4. *Arsenogonon.* Arsenogono ait esse semen quale oleæ, feminæ nullum esse. Sic Theophr. Contra Dioscorides feminæ seu thelygono semen adjudicat : adimit mari. H.

5. *Hujus potu mares*, etc. Et hoc a Crateva confictum. Hard.

6. *Utramque ocymo similem*, etc. Hoc Theophrastus loc. laud. Alia phylli historia Dioscoridis est. Mirum, Plinium, quæ a Theophrasto de thelygono scripta sunt, hic tacuisse. Vide supra c. 10. Dalec.

7. *Arsenogoni autem semen geminum*, etc. Quamobrem phyllon testiculatum recentiores herbarii nominant. Hard.

XCII. 1. *Digitellum appellavimus.* Lib. XXV, cap. 102. Est id aizoum majus. H. — Nempe *Sempervivum tectorum*, *joubarbe.* Ed.

2. *Quæ vero mastos.* Nomen a mamma factum, quæ Græcis μαςὸς et μασθὸς scribitur : facies incognita. Hard.

mastos vocatur, illita[3], pilos[4] mammarum e partu nascentium aufert, et testas[5] in facie; aliaque cutis vitia emendat, Gentiana[6], nymphæa heraclia[7] illita, cyclamini[8] radix, maculas omnes. Cacaliæ grana mixta[9] ceræ liquidæ extendunt cutem in facie, erugantque: vitia omnia acori radix emendat.

1 XCIII. Capillum lysimachia flavum facit: denigrat hypericon, quod et corion[1] vocatur.

Item ophrys herba[2] denticulato oleri similis[3]: foliis

3. *Indita, pilos mammarum*, etc. (sic olim). Pilorum in mammis fit mentio et cap. 10, lib. XXXII, nempe illos tolli apposito cancro fluviatili, vel carne muricis. Morbus is ab Arist. Histor. lib. VII, cap. 11, τριχεία dicitur. Fit pilo casu hausto in poculo. Dolor gravis cum febre, et mammas, et caput vexat; nec desinit, priusquam pilus manu et digitis pressus exeat, vel cum lacte exsugatur. Meminit et hujus morbi Alpharabius medicus Arabs in ægritudinum censu, quæ mammis infestæ sunt. Rondeletius, lib. XVIII, cap. 25, tom. I, vermiculum capillarem esse putat ex pituitoso et putrido lacte in mamma genitum: talemque se aliquando vidisse ait in ubere nobilis feminæ natum. Vide locum. Dal. — *Illita.* Sic Reg. cod. 2; recte, non *indita*. Quis enim approbet mammis herbam indi? Hard.

4. *Pilos.* Casu nimirum aliquo nascentium in extima mammarum cute. Hos enim, ut in palpebris, sic in mammis pariter, psilothri vice, herba hæc, dum illinitur, exterit. Cave enim aut de pilo intelligas, qui forte sit potu haustus, exitumque per mammas quærat, quod fieri non posse puto, etsi ita Philosophus tradit, Hist. An. IV, aut de vermiculo, qui sit capilli specie, quem Rondeletius confinxit, XVIII, 25. Nam de vitiis summæ cutis agi, et de psilothris, Plinius ipse monet, quum subjicit, « aliaque cutis vitia emendat. » Et mox: « Psilothrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus. » Vide Schenk. Obss. med. II, tit. de morbo pilari, p. 332. Hard.

5. *Et testas.* Maculas quæ testam colore referant: ita MSS. omnes Regg. Colb. Ch. non *tineas*. H. — Brot. ex MSS. Regg. et ed. pr. *aufert; testas*, etc. copula omissa. Ed.

6. *Gentiana.* Diosc. III, 3. H.

7. *Nymphæa heraclia.* Ἀλφοὺς σμήχει σὺν ὕδατι, « vitiligines ex aqua tollit. » Diosc. III, 148. Hard.

8. *Cyclamini radix.* Diosc. III, 194: Ῥύπτει δὲ καὶ χρῶτα ἡ ῥίζα. H.

9. *Cacaliæ grana mixta.* Dioscorid. totidem verbis, IV, 123. H.

XCIII. 1. *Quod et corion.* MSS. *corison* et *coristum*. Hard.

2. *Item ophrys herba.* In Reg. 1, *hophros*. Reg. 2, *ophros*. Index et libri editi, *ophrys*. Quidam tamen in Indice MSS. *orbris*. Hard.

3. *Denticulato oleri similis.* Alii

duobus. Nigritiam dat et polemonia, in oleo decocta. Psilothrum[4] nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus : verum jam et viris est in usu[5]. Efficacissimum autem habetur archezostis : item tithymali[6] succo, vel in sole, cum oleo illito crebro, vel evulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum[7] ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verum et reliqua genera herbarum reddamus.

multo probabilius et commodius legunt, *Siculo oleri*, nempe betæ nascenti. Dal. — *Denticulato*. Brassicæ similis, cujus folia sunt incisuris distincta. H. — *Foliis duobus*. Brot. est Ophrys bifolia, C. Bauh. *la double-feuille*. Ed.

4. *Psilothrum*. Ψίλωθρον, medicamentum depilatorium, a ψιλόω, depilo. Hard.

5. *Verum jam et viris est in usu*. Quum dicit *jam*, significat novum ejus usum apud viros esse, postquam mores degenerare cœperunt. Gelen.

6. *Tithymali succo*. Totidem verbis Diosc. IV, 165. Hard.

7. *Hyssopum*. Importune nobis nescio qui œsypum hic obtrudunt, pro hyssopo : quod et semel superius factitarunt : quum medicinæ omnes hoc libro comprehensæ, non ex animalibus, sed ex herbis omnino petantur. Hard.

EXCURSUS I.

DE LADANO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 30, pag. 700:

Et ladano sistitur alvus utroque : quod in segetibus nascitur, etc.

Ladanum vel labdanum, Off. λάδανον, Græcorum. Est substantia resinosa, cujus duæ species in officinis occurrunt : una in massas compacta grandiores, molles, ad emplastri vel extracti consistentiam accedentes, intra digitos lentescentes, crassiores, odore grato, colore ex rufonigrescente, vesicis seu pelliculis involutas, vulgo *labdanum en masses ou en pains :* altera vero in panes contortos et circumvolutos, siccos, duros, fragiles, qui tamen calefacti paululum mollescunt, arenula tenui nigra permixtos, colore nigro, odore debiliori, vulgo in officinis *labdanum in tortis*. Hæc frequentius reperitur.

Ladanum eligatur odoratum, odore valido, sed suavi, inflammabile, accensumque gratum odorem exhalans, calore facile mollescens, purum : improbatur arena aliisque sordibus inquinatum. Ex insula Creta aliisque maris Ægæi insulis affertur. Veteribus Græcis innotuit.

Hæc resina tempore æstivo exsudat ex foliis plantæ, quæ dicitur cistus ladanifera cretica, flore purpureo, Coroll. Inst. R. H. 19 : ladanum creticum, P. Alpin. Exot. 88. Frutex est ramosus, patulus, supinus, humi sparsus, qui ad pedalem bipedalemve altitudinem attollitur. Ex radice dura, lignosa, intus candicante, foris rufescente, pedem longa, fibrata, et capillata assurgunt rami plurimi, duri, pollicem sæpe crassi, fusci, nonnumquam cineracei, cortice hiulco, in alios obscure rubentes divisi ramusculos, quorum juniores surculi hirsuti sunt, et ex viridi candicantes; foliis instructi binis ex adverso nascentibus, obscure virentibus, oblongis, ad oram sinuatis, cum nervis et venulis plurimis, pollicem longis, octo vel novem lineas latis, obtuse acuminatis, asperis, pediculo tres quatuorve lineas longo, unam lato innixis, saporis herbacei, leviter styptici. Summi ramuli rosaceis ornantur floribus, qui constant ex quinque petalis uncialibus, varie et inæqualiter complicatis, subrotundis, purpurascentibus, circa pediculum angustioribus, et ad unguem flava macula insignitis, cum staminibus numerosis luteis, fu-

sciisque apicibus. Eorum calyx ex quinque petalis componitur septem octove lineas longis, ovatis, venosis et externe villosis, in longum et recurvum acumen desinentibus. Ex hoc calyce surgit pistillum viride, quod deinde abit in fructum multicapsularem, quem Cl. Tournefortius non descripsit. In montibus circa Cydonem, vulgo *la Canée*, Cretæ insulæ metropolim hæc planta luxuriat.

Alia ejus cisti species vel potius varietas a peritissimo illo botanico observata fuit, huic prorsus similis, sed flore longe majore; quæ in Ponto nascitur, et dicitur cistus ladanifera, orientalis, flore purpureo majore, Coroll. Inst. R. H. 19.

Ladanum duobus modis Dioscoridis tempore super hanc plantam colligebatur. Quum cisti frondes, inquit, pascuntur capræ hircique, pinguedinem barba carpunt, et suo lentore villosis cruribus adhærescentem reportant : quam depectentes incolæ colantesque cogunt in offas, et ita recondunt. Alii vero attractis funiculis insidentem fruticibus lentorem abstergunt conglomerantque in ladanum. Hinc quidam seplasiarii ladanum ex caprarum barba exemptum, et ladanum funibus collectum distinguere voluerunt. Verum et Bellonii tempore, et hodie, referente Cl. Tournefortio, unus tantum erat colligendi modus. Græci colligendo ladano peculiare instrumentum parant, rastro dentium experti simile, ἐργαστῆρι illis dictum. Huic affixæ sunt multæ ligulæ sive zonæ e corio rudi nec præparato confectæ : eas per summos ardores solis super ladaniferos frutices volvunt et revolvunt, ut inhæreat resinosus ille humor circa folia concretus, qui deinde cultris a ligulis abradendus est. Itaque ladanum colligendi summus, immo intolerabilis est labor, a rusticis tantummodo susceptus; quum totos dies ardentissimo Caniculæ æstu in montibus hærere necesse sit. Si quis tamen huic labori assidue operam navet, uno die plusquam tres ladani libras seu 48 scrup. colligere posse asserunt. Tempus huic operi suscipiendo magis idoneum est, sæviente Canicula, aere solis ardore æstuante, nec ventis agitato : tunc enim humor ille abunde exsudat, et purus obtinetur; alioquin ventis agitato aere, multo pulvere et sordibus conspurcatur. Verum nec facile est purum ab incolis obtinere ladanum ; quandoquidem sordido amore lucri promoti arenulam quamdam nigram minutissimam et ferrugineam quæ ibi reperitur, huic admiscere solent, quo ladani pondus multum augetur.

Mulieres græcæ globos ex ladano solo, vel cum ambra permixto confectos, manibus, oblectamenti gratia, sæpe gestant et odorant.

Ladanum externe admotum emollit, concoquit, attenuat et resolvit; interne vero adstringit, roborat et dolores sedat. Minus frequens tamen est illius usus internus. Ad ventriculum roborandum, et concoctionem juvandam, adversus serosam colluviem et catarrhos, et in dysentericis.

3 scrup. pondere præscribitur. Laudatur in frigida cerebri intemperie, capiti applicatum; in ventriculi imbecillitate, ejus regioni impositum; in odontalgia, temporibus admotum. Ad hulcera antiqua et sinuosa cum tumore et duritie et ad uteri vitia sananda commendatur. In odoratis suffimentis admiscetur, et ex eo parantur globi seu poma odorata adversus pestilentem auram.

Hactenus Geoffræus Mater. med. tom. II, pag. 539 sqq. nunc ex Scient. med. Diction. de ladano, tom. XXVII, pag. 61 sqq. doct. nost. Nachet disserentem audias.

Labdanum, en latin et en grec *ladanum*, *leden* ou *laden* des Arabes, *laudano* ou *ladano* des Italiens, le *zara* des Espagnols, est un suc épaissi, gommo-résineux, qui découle naturellement de toutes les parties, et principalement des feuilles d'une espèce de ciste, que les Anciens ont nommé *cistus ledon;* Tournefort, *cistus ladanifera*, et Linné, *cistus creticus*.

Cet arbrisseau, toujours vert et d'orangerie dans notre climat, croît naturellement en Chypre, en Candie, en Grèce, en Italie et en Espagne. Sa racine est ligneuse, blanchâtre en dedans, noirâtre en dehors, longue d'un pied, fibreuse et chevelue; incliné vers la terre, il ne s'élève que d'un ou deux pieds; ses feuilles, d'un vert obscur, longues, étroites, rudes au toucher, gluantes, sont opposées et munies de stipules ou petites folioles; la fleur, située à l'extrémité des rameaux, est formée d'un calice pentaphylle, d'une corolle à cinq pétales de couleur rose ou purpurine, d'étamines en nombre indéfini, d'un seul pistil ayant un style ou stigmate; l'ovaire devient une capsule polysperme à plusieurs loges, renfermant de petites graines arrondies.

La récolte du labdanum se faisait autrefois par les paysans de l'Archipel de la Grèce, en enlevant, avec des peignes de bois, cette matière adhérente, à cause de sa viscosité, à la barbe et aux poils des jambes des boucs et des chèvres qui avaient brouté les feuilles du ciste; ils en formaient des pains de grosseur différente, mélangés d'impuretés et de beaucoup de poils; ce qui a fait donner par les marchands à cette première sorte, la plus anciennement connue, le nom de labdanum naturel ou en barbe.

Tournefort, dans son *Voyage du Levant*, et dans les *Mémoires de l'Académie* de l'année 1702, nous a appris la manière dont on fait présentement cette récolte. Les caloyers, autrefois calogers, moines chrétiens de l'église grecque, institués par saint Basile, répandus dans les îles de l'Archipel et dans la Morée, où ils ont plusieurs couvents, et particulièrement à Misitra, autrefois Lacédémone, se transportent pendant les ardeurs de la canicule, sur les montagnes où croissent les cistes; ils

passent et repassent sur toutes les parties de la plante des fouets formés d'un grand nombre de lanières de cuir frangées à leurs extrémités, et attachées au bout d'une perche, qu'ils grattent ensuite pour en séparer la matière résineuse qui s'y est attachée, et en former des masses.

Cette seconde sorte, la plus estimée, la plus rare, décrite et préconisée par Pline, Dioscoride, Théophraste, a une consistance molle, une couleur noire, une odeur agéable et pénétrante, approchante de celle de l'ambre gris, une saveur âcre et balsamique; on l'envoyait autrefois enfermée dans des peaux ou dans des vessies.

La troisième sorte, la seule que nous trouvions dans le commerce, est bien inférieure à la précédente pour les qualités, formée en pains secs, fragiles et durs, tortillés et roulés sur eux-mêmes, ce qui l'a fait nommer *labdanum in tortis;* elle a une couleur noire, une saveur âcre, une odeur faiblement aromatique. Ce labdanum brûle difficilement, en répandant une odeur plus agréable, et se ramollit par la chaleur.

Il est le résultat du mélange d'une petite quantité de vrai labdanum, de résines et de gommes résines odorantes, de peu de valeur, et d'une grande quantité de sable ferrugineux, unis et fondus ensemble.

Autrefois les Espagnols retiraient, par ébullition des diverses parties du ciste à feuilles de saule et à fleurs blanches, qui croît chez eux, une espèce de labdanum peu estimé, et connu sous le nom de *baume noir.*

Il est très-probable que les chimistes n'ont jamais analysé d'autre labdanum que la troisième sorte; les différents résultats qu'ils ont obtenus semblent confirmer cette assertion. En effet, selon Neumann, la partie pure du labdanum contient plus de résine que de gomme, et, suivant Cartheuser, il est composé d'une plus grande quantité de gomme que de résine. L'analyse la plus récente et la plus exacte est celle de M. Pelletier, professeur à l'École de pharmacie de Paris. *Voyez* sa Thèse sur la nature des gommes-résines, soutenue devant la Faculté des Sciences de Paris, août 1812.

Selon ce chimiste, cent parties de labdanum sont composées:

De gomme retenant du malate de chaux.	3,60
Résine	0,20
Cire	1,90
Acide malique	0,60
Sable ferrugineux	72,00
Huile volatile et perte	21,70
	100

Le labdanum a été employé plus souvent en parfum que comme mé-

dicament. Les Grecs et les Turcs, en l'associant à l'ambre gris et au mastic, en forment des boules qu'ils estiment très-efficaces contre l'air pestilentiel. Les parfumeurs composaient autrefois une huile aromatique dont il était la base; il est toujours un ingrédient de nos pastilles et cloux fumants. Le médecins les prescrivent en topique, comme un excellent résolutif et fortifiant. Administré intérieurement, il agit à la manière des astringents. Le Codex de Paris prescrit d'en extraire une résine par l'alcool, pour la composition de la thériaque céleste. Il entre aussi dans le baume hystérique, les emplâtres stomacals et contre la rupture.

EXCURSUS II.

DE HYPOCISTHIDE.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 31, pag. 701:

Hypocisthis, orobethron quibusdam dicta, malo granato immaturo similis.

Hypocistis, Officin. Ὑποκιστὶς, Dioscor. *tarasith*, Arabum. Succus est exsiccatus, niger, nitens, saporis austeri. Ex Gallo-Provincia, Gallia Narbonensi, et orientalibus plagis nobis affertur. Eligatur purus, nitidus, niger, non adustus.

Planta ex qua extrahitur, dicitur hypocistis officin. C. B. P. 465. E variorum cisti generum radicibus veluti surculus erumpit, orobanches forma: caule infima parte quatuor vel quinque lineas, suprema pollicem vel duos pollices crasso, tres quatuorve alto, carnoso, succoso, disruptu facili, candicante, purpurascente aut sublutei coloris, saporis amari et summe adstringentis, foliolis seu squamis crassis, semipollicem longis, duas tresve lineas latis, obtuse acuminatis, diversi coloris in diversis speciebus, undique obsito. Multos gerit in summitate flores congestos cum foliolis aut squamis plurimis similibus crassis intermixtos et circumseptos. Flos mali punicæ cytino similis monopetalus est, campanulatus, septem vel octo lineas longus, cujus pars infima pro calyce est, suprema in quinque dividitur segmenta duas lineas longa, subrotunda; quorum medium pistillum occupat duas lineas longum, in globulum desinens striatum, cujus striæ stato corpore dehiscentes tenuissimum pollinem emittunt: sicque hæc pars pistilli staminum et apicum vices gerit. Infima floris pars paulatim intumescit ad semiunciæ crassitiem, et fructum constituit subrotundum, ejusdem cum flore coloris, mollem, intus veluti radiatim in sex vel octo partes divisum, succo turgidum lento, glutinoso, limpido, saporis fatui, et seminibus fœtum pulveris adinstar tenuissimis. Sphæriceo huic fructui striatus pistilli globulus supereminens semper adhæret. Caulis a cisti radicibus quibus innascitur, facile avellitur; et scrobiculum relinquit in radice lævem absque ullo fibrarum vestigio. Cl. Tournefortius in Creta insula observavit hypocistidis species colore diversas, ut videre est in Corollar. Inst. R. H. Sola

hypocistis flore luteo odorata erat, et odorem lilii convallium referebat; cæteræ species erant inodoræ.

Ad succum præparandum, cytinos seu fructus recentes contundunt, et succum eliciunt, qui subinde insolatur et densatur ad extracti solidi consistentiam. Præter hanc hypocistidis præparationem nonnulli, tempore Dioscoridis, plantæ surculos exsiccabant, fractos macerabant, incoquebant, percolabant, et ad extracti consistentiam indurabant.

Hypocistis ex iisdem fere constat principiis ex quibus acacia, et iisdem virtutibus donatur. Potenter adstringit, et ad omnes fluxionum affectus, puta sanguinis rejectiones, profluvia muliebria, cœliacos dysentericosque affectus commendatur. Quin si quam partem roborare consilium sit, inquit Galenus lib. VII Simpl. Medic. quæ videlicet plusculo humore exoleta fuerit, robur et firmitatem illi non imbecilliter addit. Sic sane stomachicis epithematis, hepaticisque commiscetur, et ex viperis confecto antidoto inditur, nimirum quo corpora confirmet ac roboret.

Conf. Geoffræus, Mater. med. tom. II, pag. 720 seq.

EXCURSUS III.

DE EUPHORBIO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 34, pag. 705 :

Item euphorbium, vel agaricum, drachmis duabus cum sale modico potum, etc.

Euphorbium, Offic. εὐφόρβιον, Dioscoridis. Est gummi-resina concreta in guttas, vel lacrymas ex pallido flavescentes aut coloris aurei, splendidas, modo rotundas, modo oblongas, ramosas et cavernosas, saporis acerrimi, exurentis, nauseosi; odoris expers. Affertur ex Africæ regionibus a mari remotissimis per Selam urbem, vulgo *Salé*, in Barbariam; unde in Europam transvehitur.

Eligitur purum, siccum, pallidum vel flavescens, et acre, quod levi linguæ contactu totum os accendit.

Dioscorides refert Euphorbium tempore Jubæ Libyæ regis detectum fuisse. Plinius vero dicit ab ipso rege Juba compertum, et nomen sui medici Euphorbi, fratris celeberrimi Antonii Musæ, Cæsaris Augusti medici, impositum fuisse. Observat tamen Salmasius Tractatu de Homonymis, εὐφόρβης ἀκάνθης mentionem esse apud auctorem longe quam Juba est antiquiorem, Meleagrum scilicet poetam æqualem Menippi Cynici, in quodam poemate græco inscripto στέφανος.

Planta dicitur euphorbium Antiquorum (1) verum, Commel. H. med. Amstel. Frutex est altitudine duorum hominum et amplius, nascens in arenosis; radice crassa, recta in terram descendente, fibras hinc inde emittente, intus lignosa, cortice exterius fusco, intus candido et lacteo circum vestita. Stipes qui e radice simplex oritur, trigonus vel tetragonus, quasi articulatus seu diversis nodis distinctus, marginibus inter nodos sinuosis, angulosis, et in angulis spinis rigidis, acutis, rectis, fuscis et nitentibus, binis munitus, cortice crasso, viridi, fusco constat et pulpa humida, albicante lacte turgida absque ullo ligno. In plures ramos expanditur sine frondibus; nisi particulas quasdam seu appendices, quæ in oris solitariæ et spinis adsitæ prodeunt parvæ, rotundæ, crassæ, la-

(1) *Euphorbia officinarum*, vel *antiquorum* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.), de qua jam sæpius nobis dictum est. Ed.

ctew, et parvis, crassis, planis, viridibus ac lacteis pediculis innixæ, foliorum nomine insignire quis vellet. Flores in oris nascuntur maxime ex sinibus cavis per angulos extuberantes seu spinarum ordines intermediis ex parte eorum profundiore terni, ut plurimum simul in uno pediculo parvo, ferme semiunciali, rotundo, viridi, lacteo, crasso, recta exsurgente. Medius flos et major primo sese expandit, cæteris consequentibus priori adnatis, et ex adverso positis, pedicellisque minimis aut nullis fultis. Constant autem calyce monophyllo, ventricoso, rugoso, colorato, ore quinquedentato et persistenti; petalis vero quinque, turbinatis, gibbis, crassis, cum dentibus calycis alternis, unguibus margini calycis impositis. Ex eorum medio stamina plura, quinque vel sex bifurcata, superne rubra, inordinate assurgunt: pistillum simplex breve germen gerit subrotundum, triquetrum, cum stigmatis tribus: floribus prodeuntibus, appendices foliaceæ seu folia decidunt. Floribus succedunt fructus seu vascula seminalia, tricocca, plana, lactea, primum virentia, dein ex parte parum rubentia, saporis adstringentis; in quibus tria semina rotunda, extus cinerea, intus albicantia continentur. Sæpe in saccis coriaceis cum euphorbio hujus plantæ fragmenta, capsulæ seminales et flores exsiccata reperiuntur. Tota planta succo acri, lacteo turget, qui, quacumque parte læsa, copiose ex ea profluit. In Africa, Malabaria et India orientali crescit. Videtur autem illud gummi colligendi modus Malabaribus incognitus.

De medicis plantæ euphorbii viribus Veteres nihil referunt. Malabares, narrantibus Horti Malabarici scriptoribus, ex ejus radice addito pauxillo Asse fœtidæ emplastrum præparant, quod ventri puerorum pro lumbricis enecandis commode superimponitur. Cortex radicis contritus et sumptus cum aqua alvum solvit. Stipes et rami contriti, et aqua decocti juvant in doloribus podagræ, si pars affecta ejus fumo vel vapori exponatur.

Nulla apud Hippocratem de euphorbii succo mentio est. Galenus et Dioscorides de ejus purgandi facultate nihil memoriæ prodiderunt. Græci recentiores et Arabes insignem serum ex toto corpore trahendi virtutem ipsi tribuunt. Est autem acerrimum omnium ardentissimumque hydragogum; adeo ut non sine labore, animi defectu, ac sudore frigido alvum dejiciat, et sæpe intestina exhulceret. Hinc monet C. Hoffmannus non tutum esse euphorbii usum interiorem, nequidem in visceribus refrigeratis. Mesues quoque illud tamquam noxium medicamentum intus exhiberi vetat, nisi prius iis commisceatur medicamentis quæ acerrimam ejus vim retundere valeant.

Sic Geoffræus nŏster, Mater. med. tom. II, pag. 626 sqq. Nunc de Euphorbio Dr. Barbier disserit, med. Scient. Diction. t. XIII, p. 466 sqq.

L'euphorbe est une substance extracto-résineuse, qui est apportée de l'Égypte en larmes irrégulières, roussâtres en dehors et blanches en dedans. Il y a une autre sorte d'euphorbe en grosses masses ; ce dernier est moins pur, il est souvent mélangé avec une matière terreuse.

L'euphorbe se retire de l'*Euphorbia officinarum* et de l'*Euphorbia Antiquorum ;* on sait que ces plantes, qui appartiennent à la famille des euphorbiacées ou tithymales, sont remplies d'un suc blanc, qui en découle avec abondance aussitôt que l'on fait la plus petite blessure à l'écorce de ces plantes : or c'est ce suc épaissi à l'air, ou rapproché à l'aide de la chaleur, qui devient *euphorbe.* Cette substance donne, à l'analyse chimique, de la résine, de l'extractif et de l'albumine.

L'euphorbe a des qualités sensibles fortement prononcées : si on le mâche, il enflamme la langue et le palais ; il cause une impression brûlante qui dure assez long-temps : il irrite aussi vivement la membrane pituitaire, et détermine l'éternuement avec une grande promptitude. Ce sternutatoire est si violent, qu'il deviendrait dangereux pour les personnes pléthoriques, sujettes aux hémorrhagies, pour celles qui sont menacées de l'apoplexie, qui ont des hernies, etc. Si l'euphorbe est en poudre fine, et que celle-ci se trouve disséminée dans l'air, il peut se propager à de grandes distances, et produire l'effet ptarmique, avec beaucoup d'intensité, sur tous ceux qui se trouveront dans cette atmosphère.

En contact immédiat avec la peau, l'euphorbe agit à la manière des caustiques ; il détermine une vive irritation ; il attire le sang vers le lieu de son application, y produit de la rougeur, du gonflement, de la douleur, même des petites vésicules ; il fait, en un mot, un effet vésicant : on sait que l'on ajoute la poudre d'euphorbe dans l'emplâtre vésicatoire. On tire avantage de l'action irritante de cette substance dans le traitement des affections cutanées des chevaux et des chiens.

Cette excessive activité de l'euphorbe rend très-dangereux son usage intérieur. Cette matière est, à proprement parler, un poison irritant, et son action médicinale n'est qu'un diminutif de son action vénéneuse : elle tend à corroder la surface de l'estomac et des intestins, à causer des lésions profondes et durables dans leurs tissus. On a cependant quelquefois administré l'euphorbe à la dose de deux à quatre grains : on doit toujours alors le mélanger avec des poudres peu actives et insolubles dans les humeurs gastriques et intestinales, afin que tenant écartées l'une de l'autre les molécules de l'euphorbe, elles préviennent une impression fâcheuse.

Quelques précautions que l'on prenne, l'euphorbe, même à petites doses, détermine encore une irritation violente sur la surface intestinale : il rend très-abondantes l'exhalation et la sécrétion muqueuse qui sont

naturelles à cette partie, et donne lieu à des évacuations alvines copieuses et répétées; souvent son impression sur la surface intérieure des intestins est telle qu'elle fait rendre du sang; pendant ce temps, des coliques violentes se succèdent; en un mot, on voit naître tous les symptômes d'une superpurgation dangereuse. Des flux de sang, des inflammations de bas-ventre, des convulsions, etc. ont suivi quelquefois l'emploi de cette substance.

Nous pensons que l'usage de l'euphorbe à l'intérieur doit être proscrit: il présente trop de dangers et des dangers trop graves pour que l'on se permette de se servir de cet agent à titre de purgatif. Nous avons des substances plus douces pour le remplacer, et nous devons faire entrer l'euphorbe seulement dans les moyens épispastiques.

On assure cependant que l'on a donné l'euphorbe avec succès dans quelques hydropisies, comme un purgatif hydragogue: remarquons que dans ces maladies, la sensibilité est souvent affaiblie, et que l'usage des irritants devient alors moins dangereux: on s'en est aussi servi dans la paralysie pour exciter dans tout le système nerveux un ébranlement salutaire. On y a eu recours dans l'amaurose, quand on voulait attirer les humeurs vers le bas et dégager la tête: dans ce cas, comme dans la léthargie, quelques personnes conseillent l'euphorbe en lavements à la dose de six à huit grains, délayés dans un jaune d'œuf, et mis ensuite dans de l'huile douce.

Ceux qui pulvérisent l'euphorbe éprouvent souvent des coliques violentes, des saignements de nez, crachent même le sang, etc. Il est essentiel de leur faire prendre des précautions pour qu'ils soient à l'abri de l'influence de cette substance.

EXCURSUS IV.

DE SCAMMONIO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVI, cap. 38, pag. 709:

Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, etc.

Scammonium, scammonia et scammonea, Off. σκαμμωνία, Dioscoridis. Succus est concretus, resinosus et gummosus, purgans, apud Veteres et Neotericos maxime usitatus; cujus duo genera in officinis reperiuntur, unum Alepense, alterum Smyrnæum.

Scammonium Alepense est succus concretus, levis, rarus, fungosus, friabilis, e cinereo nigricans, et splendens, dum frangitur; in pulverem albidum aut cinereum abiens, quum digitis tractatur; saporis amaricantis cum quadam acrimonia, et odoris virulenti. Ex Alepo affertur, ubi colligitur.

Scammonium Smyrnæum nigrum est, magis densum ac ponderosum. Smyrna asportatur: illuc vero affertur ex urbe Galló-Græciæ sive Galatiæ Conteio nunc *Cuté* dicta, et ex Iconio nunc *Cogni* dicto Lycaoniæ seu Cappadociæ Provinciæ, non procul a flexu Tauri montis, ubi ampla hujus mercis seges est, ut vir clarissimus et rei botanicæ peritissimus D. Sherard. Anglus, qui Smyrnæ per 13 annos nationis anglicæ consulatum gessit, mihi narravit. Alepense Smyrnæo anteponitur.

Scammonium eligatur tenerum fractu, et pulveratu facillimum, nitens, linguam parum vehementer urens, quod fractum linguæ salivosæ tactu vel humoris alicujus albescit et lactescit. Rejicitur adustum, nigrum, ponderosum, arenulis, lapillis aut aliis heterogeneis refertum.

Planta quæ hunc succum profert, dicitur convolvulus syriacus et scammonia syriaca, Morison. Histor. Oxon. part. II, 12. Ex radice crassa, bryoniæ forma, carnosa, intus albida, foris pulla, fibris quibusdam donata, et lacteo succo turgente, viticulas emittit tricubitales, seu caules tenues, scandentes, et circa vicinas plantas se convolventes. Folia in his alterno ordine disponuntur, convolvuli minoris arvensis foliis similia, triangula, glabra, cum basi sagittata. Ex eorum alis flores nascuntur campaniformes, ex candido purpurascentes, aut flavescentes. Horum pistillum abit in capitulum seu capsulam acuminatam, seminibus fœtam

nigricantibus et angulosis. Nascitur in Syria, et solo pingui delectatur circa Alepum.

Doctissimus Tournefortius observat Dioscoridem aliter scammoniam plantam describere. « Scammonia, inquit, ab una radice ramos emittit trium cubitorum, multos, pingues, et qui nonnihil crassitudinis præ se ferunt; foliis helxinæ aut hederaceis, mollioribus tamen, hirsutis et triangulis; flore candido, rotundo, in calathi modum cavo, graveolente; radice prælonga, crassitudine cubitali, candida, gravi odore, succo gravida. » Laudat idem Dioscorides scammoniam ex Mysia Asiæ regione delatam : improbat vero Syriacam et Judaicam, quæ suo tempore gravis erat, densa, levi farina et tithymalo adulterata. Hanc convolvuli hirsuti speciem Cl. Tournefortius observavit in Mysiæ campis inter montem Olympum et Sipylum, sed etiam circa Smyrnam et in insulis Lesbo et Samo, ubi hodierna die succus concretus etiam colligitur scammonio Syriaco longe inferior. Itaque Cl. Tournefort. nos inducere videtur, ut credamus scammonium Off. ex plantis, si non diversi generis, diversæ saltem speciei oriundum esse, Syriacum nempe seu Alepense, ex scammonia folio glabro; Smyrnæum et Dioscorideum, ex scammonia folio hirsuto : quod tamen non affirmat. Quum tamen hac de re clarissimum D. Sherard. percontarer, retulit se ipsum quoque circa Smyrnam eumdem convolvulum hirsutum observavisse, sed nullum ex illo succum extrahi; tanta copia scammoniam Syriacam vel convolvulum glabrum ibi ubique nasci, ut solus sufficiat ad scammonium, quo utuntur, præparandum; nec ad hunc succum extrahendum scammoniam quocumque in loco natam seligi, sed eam præcipue quæ in declivi montis sub Smyrnæ castello crescit, expeti, ubi aliquantisper remota terra radicem detectam incidunt, et vulneri mytilorum conchas apponunt, quibus succus lacteus excipitur, et exsiccatus asservatur. Hoc scammonium in conchis ad incolarum usum reservatur, rarissime ad exteros mittitur. Omne scammonium quod per Smyrnam ad nos venit, ex Conteio et Iconio, ut jam dixi, affertur; atque mercatores his in locis ex eodem convolvulo glabro colligi asserunt.

Diversæ sunt illius succi legendi rationes a Græcis et ab Arabibus recensitæ. Duas Dioscorides proponit. 1° Capite exempto, radix in testudinis inversæ speciem cultro excavatur, quo fit ut in cavum confluat succus, qui conchis demum excipitur. 2° Alii scrobes in terra concamerato sinu fodiunt, in quas subjectis juglandium foliis profundunt succum, siccatumque extrahunt. Quatuor autem a Mesue recensentur, quæ quidem diversum quoque succum exhibent. Primo, quum primum radix super terram exstiterit, pars ejus quæ terræ supereminet incisa succum gummeum quotidie remittit, qui siccatus servatur. Deinde radix omnino

evulsa inciditur, lacque inde profluens siccatur, vel igne lento, vel sole; et in offas quasdam formatur et obsignatur : colore autem est subalbo vel vario. Postea taleolæ radicum tritæ exprimuntur, et succus siccatur, sigilloque notatur : est autem hic crassus, niger, gravis. Sunt etiam qui ex foliis et caulibus tritis succum extrahunt, siccant, coguntque : sed hic ex nigro virescit, estque odoris tetri. Hodie scammonii massæ sigillo notatæ non amplius afferuntur.

Scammonii lacryma quæ ex radice incisa sponte fluit, qualis circa Smyrnàm in conchis colligitur, licet præstantior sit, rarissime vel numquam ad nos venit. Colore est pellucido, albicante vel flavescente, resinæ vel glutinis taurini instar. De tali scammonio pellucido Lobelius et Pena in Adversariis mentionem faciunt. Scammonium autem quod nobis hodie asportatur, est in glebas compactum, opacum, et cinereum. Quisnam autem sit illius succi colligendi modus plane ignoramus. Sed verisimile est illas glebas esse ex succis, tum incisione, tum expressione extractis coagmentatas; unde tanta in eadem gleba varietas deprehenditur.

Scammonium, tum Græcis, tum Arabibus cognitum fuit et usitatum. A Mesue habetur tanquam medicamentorum purgantium maximum, adeo ut purgatorii nomine simpliciter pronuntiato per ἀντονομασίαν scammonium intelligatur, et ab Oribasio omnium purgantium violentissimum. De illo tamen Galenus libro de Simpl. Medicamentor. Facultatibus non meminit, licet alibi hujus medicamenti sæpe mentionem faciat.

Nec de scammonii viribus Neoterici a Veteribus dissentiunt. Nec etiam minus frequentis est usus apud eos, ad humores biliosos et pituitosos seu serosos e partibus remotis educendos. Vires ejus laudantur in corporibus frigidis et serosis, in febribus intermittentibus, cruditatibus : magis autem in robustis et ætate consistente; minus in infantibus, imbecillioribus, puerperis, gravidis, febribus ardentibus, calidis morbis aut constitutionibus.

Duplici autem ratione catharsim moliri mihi videtur, tum fixis suis partibus acrioribus ventriculi et intestinorum membranas irritando et ad contractionem sollicitando, tum etiam volatilibus, oleosis particulis acribus nervos convellendo, sicque omnes viscerum abdominis glandulas paululum exprimendo. Cæterum massam sanguineam et lympham viscidam non æque solvit sicuti manna, jalapium et cætera hydragoga; unde tanta seri tenuis et fluidioris copia ab illo non educitur. Hæc vero scammonii operatio a Fernelio accurate et eleganter depingitur in Meth. medendi, lib. V, cap. 9, his verbis : « Bilem tenuem atque citrinam ex universo corpore, simulque aquam citrinam ac serosos humores trahit. Quumque vis ejus quasi furens et effrenata sit, prompte quidem ac cito et e distantioribus vacuat, neque tamen crassiusculos ullos humores, seu

pituitosos, seu biliosos, qui circum præcordia ac viscera concreverunt et obhærent, evellit; sed effectum quasi præcipitans et accelerans, eos dumtaxat qui tenues sunt et fluxioni apti, humores secum rapit: idque tum ex abdomine ut hydropicis, tum e venis et summo corpore, ac inde pauca succedit emictio.»

Verum enimvero quum omnia purgantia medicamenta corpori sint infensa, scammonium ut inter valentiora est valentissimum, sic inter infensa est infestissimum. Reipsa medici de eo multa et gravia proferunt incommoda: ex quibus quinque vel sex potissimum vitia illi exprobrantur, 1° Quod sit medicamentum maxime infidum, et cujus operatio admodum incerta est; quandoquidem ab exigua dosi hypercatharsis nonnumquam excitatur, et dosis debita ac requisita sæpe irrita est ac inanis. 2° Quod flatus quosdam mordaces gignat usque adeo stomachum lacessentes, ut sumentibus nauseam commoveat. 3° Quod vehementi acredine partes inflammet; quo fit ut sitim inexplebilem accendat, et febres excitet, iis præcipue qui viscerum obstructionibus et humoribus putrescentibus obnoxii sunt. 4° Quod eadem acredine sua recludat ora venarum, adeo ut sequantur evacuationes nimiæ, hypercatharses dictæ. 5° Quod acrimonia abradat intestina, reliqua viscera exhulceret, et dysenteriam aut tenesmum excitet. 6° Quod malignitate quadam speciali principibus partibus bellum inferat, et cor, ventriculum, hepar, etc. graviter lædat.

Hæc autem scammonii vitia quibusdam cautionibus emendari possunt: 1° Si tempore opportuno exhibeatur, id est, vel ineunte morbo, si materia turgeat et quidem statim ab initio, vel secus quum humores concocti fuerint et fluidi facti. 2° Si dosi congrua sumatur. 3° Si rite fuerit præparatum.

Prius scammonii corrigendi modus a Galeno, lib. I, de Alimentor. Facultatibus sic refertur. Mali cydonii meditullium et semina exscalpebant: deinde cavitatem scammonio implentes, farina ex aqua subacta circumlinebant, assabant, atque ita malum mandendum exhibebant. Nunc vulgo pulpa removetur, et scammonium coctum retinetur. Alii pulpam retinent, scammonium removentes. Alii cum Galeno utrumque retinent.

Tandem æquissimum quod de hoc medicamento judicium vir doctissimus, D. Hecquet, Tractatu de Purgantibus tulit, hic addam; scilicet nullum esse medicamenti genus, quod in medente plus consilii, in ægro plus opportunitatis, et in utroque plus requirat ordinationis et apparatus.

Apud Veteres usurpabatur exterius in linimentis et unguentis ad scabiem, ad affectus capitis frigidos, ad tumores duros et scirrhosos revolvendos, ad ischiadicos dolores, etc. et lana subditum, ad menses movendos. Hodie vix alio usu est quàm ad purgationes.

Hæc Geoffræus, Mat. med. tom. II, pag. 665 sqq. Quoad botanicam, et medicam Rem pertinuit, quæ de scammonio scripsit nostras Dr. MERAT, hoc in loco operæ visum fuit excerpere, ex Scient. med. Diction. tom. L, pag. 50 sqq.

La scammonée, *scamonia*, *scammonia*, *scammonium*, Pharm. est un suc concrété gommo-résineux purgatif, provenant du *Convolvulus Scammonea* Linn. qui croît dans le Levant. Ces noms dérivent évidemment du mot arabe *sachmuia*, dont les anciens Grecs ont fait σκαμμωνία : scammonée n'en est que la traduction.

Lorsque nous disons que le liseron scammonée fournit cette substance, nous ne prétendons pas affirmer que lui seul procure celle du commerce. Il paraît seulement que c'est cette plante qui en donne en plus grande quantité, et celle de la qualité généralement préférée; mais il est également avéré que plusieurs autres végétaux du même genre *Convolvulus*, qui, comme on sait, renferme d'autres espèces purgatives, comme le jalap, *Convolvulus Jalapa* Linn. le turbith, *Convolvulus Turpethum* Linn. la soldanelle, *Convolvulus Soldanella* Linn. etc. ou de familles voisines, donnent un suc purgatif qu'on a décoré du nom de scammonée. Ainsi Sibthorp, qui a voyagé dans les pays où se récolte cette gomme-résine, affirme positivement qu'on en retire de plusieurs végétaux différents. La scammonée de Smyrne paraît provenir du *Periploca Secamone* de Linn. qui croît en Égypte, et dont M. R. Brown a fait son genre *Secamone*; le *Cynanchum monspeliacum* Linn. donne un suc purgatif qu'on désigne par le nom de *scammonée de Montpellier*. Tout suc concret purgatif est devenu pour les marchands et les habitants de l'Orient une espèce de scammonée, comme en Amérique toutes les écorces amères sont des quinquina, toutes les racines vomitives des ipécacuanha, toutes celles sudorifiques des salsepareilles, etc. La plupart des noms de médicaments ne sont guère que des épithètes collectives employées pour désigner des substances plus ou moins analogues, et que la cupidité commerciale veut faire croire identiques.

Le *Convolvulus Scammonea* Linn. a la racine vivace, fort grosse, et longue parfois de plusieurs pieds, fusiforme, blanche en dedans, pourvue d'une écorce ligneuse, et dont l'intérieur contient un suc propre lactescent, qui, desséché à l'air, fournit la scammonée; les tiges sont grêles, cylindriques, un peu velues, grimpantes, à peu près semblables à celles de notre petit liseron d'Europe, *Convolvulus arvensis* Linn. longues de deux à trois pieds; les feuilles sont alternes, glabres, pétiolées, triangulaires, aiguës, et ont leurs angles postérieurs divergents munis à leur côté intérieur d'une petite dent; les fleurs sont pourvues d'un petit calice à cinq divisions, et d'une corolle campaniforme, à limbe entier, circulaire,

plissé; elle est blanche, avec des bandes roses qui se voient à l'extérieur et à l'intérieur; ces fleurs sont au nombre de deux ou trois sur chaque pédoncule, et chaque pédicelle particulier est accompagné de deux petites bractées courtes. Le fruit est une capsule à deux loges, et deux semences dans chaque. Cette plante, de la famille des liserons et de la pentandrie monogynie, est figurée dans Gaspard Bauhin (*Hist. plant.* t. II, p. 163); dans Regnault (*Botanique*); dans Russel (*Med. obs. and inquir.* t. I, p. 12).

Pour obtenir le suc de ce végétal, on fait des incisions à la partie supérieure de la racine, à environ deux pouces de terre, ou même on en fait la section, vers le commencement du mois de juin; on place au-dessous, soit des coquilles, soit des feuilles ou tout autre objet susceptible de le recevoir; au bout de douze heures, on les retire et on réunit les produits qui ne se montent qu'à quelques dragmes pour chaque racine, dans un vase commun, pour les faire dessécher au soleil. Cette scammonée est la plus pure; au rapport de Mesué, on en retire aussi par expression, en arrachant les racines et les soumettant à la presse pour en extraire le suc, qu'on évapore en extrait solide; il paraît même qu'on tire le suc des feuilles et des tiges pour le réduire de même en extrait, ce qui ne peut fournir qu'un médicament bien inférieur; car le suc propre est ici mélangé avec tous les autres sucs de la plante, et la scammonée n'y est plus que dans des proportions peu considérables. C'est surtout la scammonée par extraction que nous avons dans le commerce; celle qui résulte de l'incision des racines, et qui forme des espèces de larmes par sa dessiccation, vient rarement en Europe, parce qu'étant estimée plus pure et de meilleure qualité, on la conserve presque totalement dans le pays. D'après le rapport des voyageurs, à Alep, à Smyrne, on recueille une certaine quantité de cette scammonée en larmes; mais celle en masse vient de l'intérieur des terres, et même des provinces éloignées.

On voit dans le commerce deux espèces de scammonée : l'une, reconnue pour supérieure en qualité, est désignée sous le nom de *scammonée d'Alep*; elle est en morceaux gris plus ou moins volumineux, faciles à rompre, assez semblables à l'extérieur à l'ambre gris; sa cassure est matte, d'une teinte un peu plus foncée, parsemée de petits points blancs, et un peu poreuse; elle est sans odeur, et présente une saveur un peu nauséabonde, sans amertume décidée; sa surface s'effrite un peu à l'air, et se couvre d'une espèce de cendre légère. L'autre est en morceaux noirâtres, plus lourds, plus compactes, et mélangés de beaucoup de corps étrangers; on la connaît sous le nom de *Scammonée de Smyrne*, parce qu'on la recueille aux environs de cette ville, quoique la plus grande quantité

provienne du commerce qu'elle fait avec la Galatie, la Lycaonie, la Cappadoce, etc.

On falsifie ces gommes-résines dans le commerce avec plusieurs autres substances; sans parler des sucs d'autres liserons qu'on y mêle, on y ajoute, comme nous l'avons dit, le suc du *Cynanchum monspeliacum* Linn. qui a une odeur plus forte, et qui est plus noir, mais qui purge moins; on y mêle encore d'autres sucs lactescents, même ceux de quelques euphorbes, d'apocins, la farine d'orobe; j'ai observé dans celle d'Alep des poils d'animaux, etc. Dans tous les cas, on doit rejeter celle qui est brûlée, pesante, remplie de grains de sable, de petites pierres, etc.

MM. Bouillon-Lagrange et Vogel ont examiné et comparé ensemble ces deux espèces de scammonée, et donné leur analyse chimique. Nous ne pouvons mieux faire que de transcrire ici le résultat de leur travail sur ces deux substances.

La scammonée d'Alep, suivant ces chimistes, est légère, de couleur grise, cendrée, brillante, et transparente dans la cassure.

Celle de Smyrne, inférieure en qualité, est compacte, pesante, plus foncée en couleur, plus difficile à pulvériser.

La scammonée d'Alep se fond facilement sur une plaque de fer échauffée : si on augmente la chaleur, elle exhale des vapeurs nauséabondes; elle est peu soluble dans l'eau, et se dissout facilement dans l'alcool, en lui communiquant une couleur jaune brunâtre; elle est soluble, même à froid, dans l'eau chargée de potasse pure; la liqueur prend alors une couleur jaune; à chaud, cette même liqueur devient brune.

La scammonée de Smyrne se fond moins complètement que la précédente : au lieu de se prendre en masse dans l'eau bouillante, comme le fait celle-ci, elle devient grumeleuse; l'eau se colore en jaune, et n'est ni acide, ni alcaline; quoiqu'elle contienne moins de résine, elle fournit par l'alcool une teinture plus colorée.

MM. Bouillon-Lagrange et Vogel concluent des expériences qui ont donné lieu à leur travail, que cent parties de scammonée d'Alep sont composées de:

Résine	60
Gomme.	3
Extrait.	2
Débris de végétaux, matière terreuse. . .	36
	100

Que celle de Smyrne contient : résine 29, gomme 8, extrait 5, débris de végétaux, matière terreuse, 58.

Cependant ces chimistes remarquent avec raison que, dans l'usage médical, les essais n'ont pas fait remarquer de différences aussi notables que le supposeraient ces résultats de l'analyse.

MM. Bouillon-Lagrange et Vogel considèrent la scammonée comme une gomme-résine mêlée d'un peu d'extractif, qui contient beaucoup plus de résine et moins de gomme que les autres gommes-résines connues; mais elle en contient assez, disent-ils, pour former avec l'eau un liquide laiteux. Cette substance rougit la teinture de tournesol : propriété qui n'indique point nécessairement la présence d'un acide d'après ces auteurs, mais qu'ils croient plutôt être un caractère des résines, puisqu'ils l'ont observée sur plusieurs autres, comme sur la sandaraque, le mastic, l'oliban, etc. (*Bull. de pharm.* tom. I, pag. 421.)

Il entre en France cinq à six cents livres de scammonée par an; c'est par le port de Marseille, comme tout ce qui vient du Levant, que nous arrive cette substance.

Les médecins de la plus haute antiquité ont connu la scammonée; on en trouve l'indication dans les écrits d'Hippocrate et de Galien, dans les auteurs arabes, et dans tous ceux de ces deux écoles. Cela n'a rien qui doive étonner, puisque cette substance était pour eux un produit indigène. Ils paraissent l'avoir employée contre les maladies avec douleur, appliquée en topique; mais c'est surtout comme d'un purgatif intense, qu'ils en ont fait usage. Parmi nous, elle n'a plus que cet emploi, et ne figure plus dans notre thérapeutique que parmi les drastiques les plus énergiques.

Mesué, dit Geoffroy, la regardait comme le plus fort des purgatifs, de sorte qu'en désignant simplement le *purgatif*, on entendait la scammonée. Oribase en avait une opinion semblable. Dans un temps où l'humorisme régnait souverainement, on ne se contentait pas de la regarder seulement comme purgative, on lui attribuait la propriété d'évacuer la bile ténue et citrine (Fernel, *De method. curandi*), les liquides pituiteux, séreux, etc. répandus dans les diverses parties du corps; la raison et les progrès de la physiologie pathologique ont fait justice de ces opinions surannées. Pour les modernes, la scammonée n'est plus qu'un purgatif doué d'une grande énergie, et dont l'action doit être dirigée avec prudence et discernement. Aucun médicament n'exige davantage d'être employé sagement, d'après Hecquet (*De purgantibus*).

L'activité de la scammonée, et en général celle des résines presque pures, comme est cette substance, nécessite effectivement qu'on ne l'emploie qu'à des doses modérées, et dans des cas où il y a absence de toute irritation des voies digestives, et, à plus forte raison, de l'inflammation de ces mêmes parties, ou même de toute autre région du corps. On doit même s'en servir de préférence dans les cas où la sensibilité est en partie émoussée, obtuse, et où l'économie a besoin d'être fortement excitée, d'être vivement remuée, etc. Il ne faut jamais prescrire la scammonée dans les affections fébriles, dans les phlegmasies, les maladies

éruptives, etc. On peut la conseiller, au contraire, aux sujets robustes, aux tempéraments mous, lymphatiques, dans la paralysie, les maladies nerveuses, dans les manies, les hydropisies, les maladies chroniques de la peau. Hoffmann l'appelle le *poison des coliques*, pour montrer combien on doit s'abstenir d'en donner dans ces affections.

La qualité hydragogue de la scammonée est surtout une des plus marquées. Dans les maladies de ce genre, comme dans la leucophlegmasie, elle évacue les eaux, parfois, avec une facilité miraculeuse; mais on sait que, le plus ordinairement, le dégonflement qui en est le résultat n'est pas de longue durée, et que la sérosité reparaît bientôt, par suite du trouble circulatoire causé par la lésion organique, dont l'épanchement n'est que le résultat.

Lorsque la scammonée est administrée à trop grande dose, elle produit cette irritation violente, mais passagère, des voies digestives, connue sous le nom de *superpurgation*, et dont les symptômes sont, de la douleur, de la soif, de la fièvre, des selles abondantes, etc. Ces accidents, qui durent vingt-quatre ou quarante-huit heures, et plus parfois, ne cessent que par l'emploi des calmants et des adoucissants les plus marqués. On a même vu la scammonée produire une inflammation plus manifeste encore des voies digestives, et même les ulcérer, s'il faut en croire quelques auteurs; ce qui ne pourrait avoir lieu, suivant nous, que par un usage excessif et réitéré. On a même prétendu que la scammonée avait une vertu délétère particulière. M. Orfila, pour s'assurer des qualités nuisibles de cette substance, en a fait avaler jusqu'à quatre gros à des chiens, et il n'en est résulté que des déjections abondantes (*Traité des poisons*, t. I, première partie, p. 96). Cette expérience doit, jusqu'à un certain point, rassurer les médecins sur les dangers qui résulteraient de l'usage de cette gomme-résine.

Un autre inconvénient reproché à la scammonée, c'est d'être un purgatif infidèle, qui, à la même dose, produit tantôt des purgations nombreuses, tantôt n'en cause pas une seule. Cette inégalité dans les effets de ce purgatif est réelle et conforme à l'expérience; mais elle peut tenir à ce qu'on aura employé parfois de la scammonée d'Alep, et, d'autres fois, celle de Smyrne, qui, comme nous le voyons d'après son analyse, est moitié moins résineuse, et par conséquent moitié moins purgative; elle peut tenir aussi à la différence de l'état des voies gastriques; si l'estomac ou les intestins, dit Geoffroy (*Mat. med.* t. IV, p. 285), sont enduits de mucosités, la scammonée ne produit aucun effet; au contraire, lorsque la membrane des intestins est libre de tout enduit, elle irrite ces organes, purge, et peut causer des superpurgations, etc. Bien d'autres

circonstances encore peuvent contribuer à ce défaut de qualité dans l'action de cette substance.

Les qualités actives de la scammonée, exagérées par les Anciens, leur ont fait chercher des procédés propres à adoucir ce médicament, au moyen de différentes préparations ou de mélanges connus sous le nom de *diagrède*, δακρύδιον, qui était le nom donné à la scammonée par Alexandre de Tralles ; Galien prescrivait, dans cette intention, la coction de cette substance dans un coing dont on ôtait la pulpe, et qu'on entourait extérieurement d'une pâte avant de le mettre au four. On donnait à manger le coing au malade; mais les Modernes faisaient prendre la scammonée retirée du coing et cuite de cette manière ; c'est là le *diagrède de coing* ou cydonisé; ils ont encore prétendu corriger les qualités *malignes* de la scammonée, en en mêlant avec de l'extrait de réglisse, et les desséchant ensemble ; ce qui forme le *diagrède de réglisse*, ou glycyrrhisé, ou bien en exposant de la scammonée en poudre à la vapeur du soufre en combustion, jusqu'à ce qu'elle paraisse se fondre, ce qui fournit le *diagrède soufré*. Quand on prescrit le diagrède dans une formule, sans spécifier quelle espèce, c'est toujours la première de ces préparations qu'on donne. On substitue quelquefois ce nom à celui de scammonée pour dérouter les malades : on ne fait plus guère, d'ailleurs, aucune de ces préparations dans les officines.

La dose de cette substance, sur laquelle les Anciens n'étaient pas d'accord, est assez fixe pour nous. On la donne généralement depuis six jusqu'à douze grains, pour les enfants et les personnes délicates ; on en donne le double aux adultes. On voit, par l'expérience rapportée de M. Orfila, qu'on pourrait aller plus loin sans inconvénient. Jamais on ne donne la scammonée en nature ; toujours on l'étend avec de la gomme, de la poudre de réglisse ou du sucre, moins pour l'adoucir que pour lui faire présenter plus de volume, et pour qu'elle puisse agir sur une surface plus étendue de l'estomac ; c'est en pilules qu'on la donne souvent, bien que cette préparation ne soit pas la plus convenable, puisqu'elle a le même inconvénient de n'agir que sur une surface bornée ; c'est en émulsion dans trois ou quatre onces de looch ou d'une potion édulcorée, et où elle est suspendue par du mucilage dans le liquide, qu'on la conseille le plus fréquemment. Donnée ainsi, elle a l'avantage d'offrir un purgatif agréable, facile à prendre, et qui plaît infiniment plus que les infusions amères et nauséabondes de séné, les solutions salines, etc. etc. C'est là le motif le plus fréquent qui fait user de la scammonée chez les hommes délicats, les femmes et les enfants. Lorsqu'on s'en sert comme drastique, on prend moins de précaution pour envelopper cette gomme-résine, et on est loin de chercher à l'adoucir. On doit aussi en augmenter la dose,

et on peut la porter à trente et quarante grains, sans aucun inconvénient, suspendue dans un liquide quelconque ou en pilules.

On a préparé une teinture de scammonée connue sous le nom de *magistère de scammonée*. Ce médicament, qui offre la résine à l'état de pureté, et dont l'action devrait être toujours égale et plus intense, est cependant moins purgatif, d'après la remarque de Geoffroy; ce qui prouve qu'il faut toujours consulter l'expérience avant de prononcer sur les vertus des médicaments.

La scammonée entre dans la fameuse *poudre de tribus*, nommée aussi de *Warwic* et *Cornachine;* ce dernier nom vient de Marc Cornachini, professeur de médecine dans le collége de Pise (elle est composée de diagrède soufré, d'antimoine diaphorétique et de crême de tartre, de chaque partie égale), que l'on prescrit contre les convulsions des enfants, depuis six grains jusqu'à neuf ou dix pour ceux à la mamelle, et depuis un scrupule jusqu'à un demi-gros pour les adultes, dans différentes maladies nerveuses. Son usage est à peu près nul aujourd'hui. La scammonée entre dans la *poudre purgative d'Helvétius*, dans les *pilules cochées*, *sine quibus*, *mercurielles*, *hydragogues de Bontius*, dans les électuaires *diaphénix*, *Hamech*, *caryocostin*, *mésentérique*, *diacarthame*, dans l'*extrait panchymagogue de Crollius*, etc.

Nos liserons indigènes présentent une succédanée facile à se procurer, mais d'une vertu plus faible, à la scammonée, d'après les expériences de plusieurs médecins; Haller prétend même que l'extrait du grand liseron, *Convolvulus sepium* Linn. égale en propriété pareille dose de scammonée; MM. Coste et Willemet (*Matière médicale indigène*, p. 49) affirment que vingt à trente grains de ce même extrait peuvent remplacer la dose ordinaire de scammonée, comme ils s'en sont assurés sur quatre individus hydropiques. M. Bodard (*Matière médicale comparée*) dit que ce purgatif a l'avantage de ne pas produire sur les intestins une irritation aussi forte que la scammonée, quoique son effet ne soit pas moins certain. Le liseron à feuille de guimauve, *Convolvulus altheoides* Cav. espèce indigène de nos provinces du Midi, remplace très-bien le jalap, et sans doute la scammonée, d'après M. Loiseleur-Deslongchamps (*Manuel des plantes usuelles*), qui l'a donné en teinture alcoolique, chez des enfants, depuis quatre jusqu'à dix gros. Boerrhave assure que le suc laiteux du persil des marais, *Selinum palustre* Linn. a la vertu purgative de la scammonée, et peut lui être substitué.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXVII.

I. (1.) CRESCIT profecto apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis; quantoque major copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inveniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inventio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe divinum, etiam quum homo inveniret; eamdemque omnium parentem et genuisse hæc, et ostendisse, nullo vitæ miraculo majore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam a[1] Mæotis paludibus, et euphorbiam e monte Atlante ultraque Herculis columnas: et ipso rerum naturæ defectu[2], parte alia britannicam ex Oceani insulis extra terras positis, itemque æthiopidem ab exusto sideribus axe : alias præterea aliunde ultro citroque humanæ saluti in toto orbe portari, immensa romanæ pacis majestate, non homines modo diversis inter se terris gentibusque, verum etiam montes et excedentia in nubes juga, partusque eorum et herbas quoque invicem ostentante. Æternum, quæso, deorum sit munus istud. Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

1

2

I. 1. *Scythicam herbam a Mæotis*, etc. Scythica herba nobis est *Glycyrrhiza glabra*, vel *Gl. asperrima*: euphorbia, eodem nomine *E. officinarum*: britannica, *Rumex aquaticus*: æthiopis, *Salvia argentea*; de quibus locis suis diximus. Gronov. et Al. ante Hard. *Mæotidis*; et paulo supra *divinam*, ut et ipse Brot. non, *divinum*. Ed.

2. *Naturæ defectu*. Et ubi ipsa rerum natura deficit. Hard.

1 II. (II.) Sed antiquorum curam diligentiamque quis possit satis venerari, quum constet omnium venenorum ocyssimum esse aconitum [1] : et tactis [2] quoque genitalibus feminini sexus [3] animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas dormientes [4] a Calpurnio Bestia [5] uxores M. Cæcilius [6] accusator objecit. Hinc illa atrox peroratio [7] ejus in digitum [8]. Ortum [9] fabulæ nar-

II. 1. *Aconitum*. In insula Ceo Menander scribit lege sancitum fuisse, ne turpiter viverent, qui bene vivere non possent : nempe, ut effœti capularesque senes aconito vitam finirent, ne reliquis alimentum deesset. Rhod. lib. XVIII, cap. 26. Dalec.

2. *Et tactis*. Hoc ante jam attigit XXV, 75. Appellationis θηλυφόνου causa hæc est, ut mox dicetur. Tradit hoc idem Theophrast. Hist. IX, 19. Hard. — Θηλύφονον, vel σκόρπιος Theophr. loc. cit. habet folia cyclamini similia; cauda scorpionem refert. Nobis *Doronicum scorpioides* (*Syngenes. superfl.* gen. 1862 Pers. *Corymbif.* Juss.), affine *D. Pardalianchi*, de quo jam diximus. Cf. Columm. Ecphras. II, 18, pag. 36. Ed.

3. *Genitalibus feminini sexus*. Vel aliis corporis partibus accipiendo veneno opportunis. Cic. pro Scaur. « Libertus patronum non occidit, sed duobus digitulis gulam oblevit. » Rhod. XXIII, cap. 13. Præsertim autem mulierum genitalibus eo tactis quum menses fluunt, infert mortem. Nam gladio ejus succo tincto, e corpore si sanguis elicitur, lethale vulnus est. Dal.

4. *Dormientes*. Habent hanc vocem codd. Regg. 1, 2. A cæteris plerisque abest. Hard.

5. *Calpurnio Bestia*. Socius hic fuit conjurationis Catilinanæ. Meminit ejus Sallustius. Hard.

6. *M. Cæcilius* M. Cæcilius Rufus orator, a Plinio jam memoratus VII, 50. Hard.

7. *Hinc illa atrox peror. ejus in digito eas mortuas* (sic prius). Cogitabam : « Hinc illa atrox peroratio ejus in digitum maritum. Fabulæ narravere e spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule; ideoque apud Heracleam ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus, gigni. » *Digitum maritum* dixere Plinius et Cæcilius, maritalis officii jocique specie parricidam. De hac voce lectissima congessit Heinsius ad Claudianum et Ovidium. Nam illud *ortum* (quamvis id quoque desiderarint, qui *natum tradidere* aut *narravere natum* subjecerunt) plane supervacuum est, quum τὸ *gigni*, et τοῖς « e spumis » Cerberi et τοῖς « apud Heracleam ponticam » respondeat : quæ non est auferenda Plinio suavitas. Quod si cui primo aspectu videatur prius illud poscere *genitum esse*, meminerit Livii lib. I : « Silvius deinde regnat, casu quodam in silvis natus; is Æneam Silvium creat. » Juvat præpositio *e*, quam sanciunt Chifflet. Vossianusque et primæ editiones, amatam illi verbo. Gr.

ravere, e spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideoque apud Heracleam ponticam, ubi monstratur is ad inferos aditus[10], gigni. Hoc quoque tamen 2
in usus humanæ salutis[11] vertere : scorpionum ictibus adversari, experiendo datum in vino calido. Ea est natura ut hominem occidat, nisi invenerit quod in homine perimat[12]. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus invento. Sola hæc pugna est, quum venenum in visceribus reperit; mirumque, exitialia per se ambo quum sint, duo venena in homine commoriuntur, ut homo supersit. Immo vero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones[13] aconiti tactu, stupentque pallentes, et vinci

8. *In digitum*. In eum Calpurnii digitum, quo uxorum suarum τὰ αἰδοῖα tetigerat, et sic interemerat. Hæc sincerissima est, quam repræsentamus, scriptura Reg. cod. 2, et Chiffl. et ejus quem Pintianus vidit, totidem plane verbis apicibusque. In libris vulgatis, « peroratio ejus in digito mortuas. Fabulæ, etc. » Reg. 1, « in digito mortuum fabulæ. » Salmas. in Solin. pag. 886 et 188, sic excogitabat : « peroratio ejus. En digitum! » Utrum igitur ab oratore demonstrari tum volebat digitum, quum hæc diceret, suumne, an rei? Quo vero gestu motuque dexteræ rei digitum potius quam integram manum signaret? Gronovius subtilius aliquanto quam verius, « peroratio ejus in digitum maritum. Fabulæ, etc. » ut digitus maritus a Plinio appelletur, maritalis officii jocique specie parricida. Pudet his spurcitiis chartam inquinare. E digitis interim eum, qui medius est, *impudicum* alii, cum Martiale : cum Persio alii *infamem* vocant : ut eum qui ei proximus est a pollice, *salutarem*. Pollux lib. II, καταπύγωνα, *cinædum*. HARD.

9. *Ortum*, etc. Nempe venenum. Hanc fabulam et Dion. Perieg. refert in Descr. orb. vs. 788, et Nicander. in Alexiph. statim initio. HARD. — *E spumis*. Sic Chifflet. *a spumis* Gron. et Al. ante Hard. ED.

10. *Ad inferos aditus*. Plin. VI, 1 : « Portus Acone, veneno aconito dirus : specus Acherusia : » Fodinæ metallicæ os, opinor : quum Cerberus non alius fuisse videatur, quam subterraneus locus, ubi triplex metallum, ex quo pecunia conficitur : uti ex Homeri Odyssea conjicimus. HARD.

11. *In usus humanæ salutis vertere*. Lycoctoni duo genera, non pardalianchis. DAL.

12. *Nisi invenerit quod in homine perimat*. Mallem legeres ordine permutato : « Nisi invenerit in homine quod perimat. » PINT.

13. *Torpescunt scorpiones*, etc.

3 se confitentur. Auxiliatur his elleborum album[14], tactu resolvente; ceditque aconitum duobus[15] malis, suo et omnium. Quæ si quis ullo[16] forte ab homine excogitari potuisse credit, ingrate deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito[17], necantque gustatu earum pantheras: nisi hoc fieret, repleturas illos situs[18]. Ob id quidam pardalianches[19] appellavere. At illas statim liberari morte[20], excrementorum hominis gustu, demonstratum. Quod certe casu repertum quis dubitet? et quoties fiat etiam nunc ut novum nasci? quoniam feris ratio et usus
4 inter se tradi non possit[21]. (III.) Hic ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita invenit deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem et parens rerum omnium, et magistra natura, utraque conjectura pari, sive ista quotidie feras invenire, sive semper scire judicemus: pudendum-

Et hoc superius indicatum l. XXV, cap. 75. Adnotavit etiam Dioscor. IV, 77. Hard.

14. *Auxiliatur his elleborum album.* De *Veratro albo* conf. quæ supra diximus lib. XXV, cap. 21, 23 et 75. Ed.

15. *Duobus.* Elleboro et scorpioni: est enim elleborum aconiti peculiare malum: scorpio, commune omnium. Hard.

16. *Quod si quis illa* (sic prius). Ex codd. legend. « Quæ si quis ullo forte ab homine excogitari, etc. » Gron.

17. *Carnes aconito.* Immo vero tritum aconitum cum carne tusa miscent, inde globulos formantes, quos devorandos feris objiciant; ἐντίθενται κρεαδίοις, inquit Dioscorides. Dal. — *Tangunt.* Transcripsit hæc Solinus a Plinio, cap. XVII, pag. 37 sq. Refert quoque Diosc. IV, 77. Hard.

18. *Repleturas illos situs.* Illas regiones. Hard.

19. *Pardalianches.* Solin. loc. cit. Nicand. in Alexiph. pag. 131, iisdem fere verbis. Παρδαλιαγχὲς igitur ἀπὸ τοῦ παρδάλεις ἄγχειν, quod pantheras enecet, aconitum appellavere. Hard.

20. *Statim liberari morte.* Solin. loc. cit. Vide quæ in eam rem diximus lib. VIII, 41. Hard.

21. *Quoniam feris ratio et usus inter se tradi non possit.* Quoniam feræ rationem et usum earum rerum, quas agunt, tradere invicem aliæ aliis non possunt. Hic homini illi vehementer succenseo, qui capiti tertio quod sequitur, hunc titulum velut argumentum præfixerat[1]: « Quod omnium rerum conditor sit deus: » quum Plinius hoc loco, ut passim, ἀθεΐζων, non alium agnoscat deum, præter naturam rerum. Hard.

que rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominem. Sed majores oculorum quoque medicamentis[22] aconitum misceri saluberrime promulgavere : aperta professione, malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia[23] habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta[24]. Radicem modicam cammaro similem[25] marino. Quare quidam cammaron[26] appellavere,

22. *Oculorum quoque medicamentis misceri.* Dioscorid. IV, 77, de aconito : Μίγνυται δὲ καὶ ὀφθαλμικαῖς ἀνωδύνοις δυνάμεσι. « Miscetur et oculorum medicamentis doloris levandi vi præditis. » Hard.

23. *Folia.* Totidem notis ac verbis delineatur a Dioscorid. loc. cit. et auctore libri de Simpl. med. ad Patern. Opp. Galeni tom. XIII, pag. 985. Pingitur a Dodonæo, pag. 434. Gallis, *aconit.* Genera amplius sedecim ab eodem picta vidimus in horto Regio. Hard. — *Folia habet cyclamini*, etc. *Doronicum scorpioides*, aut *Pardalianches*, describitur Theophr. Hist. IX, 19. Conf. cap. 1, not. 2. *Aconitum Napellus* (*Polyand. trigyn.* gen. 1328 Pers. *Ranunculac.* Juss.) Dioscoridi IV, 77; Nicand. Alexipharm. 131; Virgilio quoque, Georg. II, 252; *Aconitum Lycoctonum* Diosc. ibid. cap. 78; *Aconitum Cammarum* Hippocr. de Morb. 146. Omnes eas species Noster miscet, et uno aconiti generico nomine confundit. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. I, 43, 102, 130, 177. Ed.

24. *Leniter hirsuta.* Subaspera, ὑποτραχέα. Plinius legisse videtur, ὑποδασέα. Dal. — *Leniter.* Tenui lanugine pubescentia : quod et nos tractando novimus. Hard.

25. *Cammaro similem.* Idem censet et Galenus in linguis. Verum si ita esset, κάμμαρον legendum fuerit et non κάμμορον. Ego potius κάμμορον dictum puto, quasi κακόμορον, ut et apud Homerum, perniciosum. Dal. — *Radicem cammaro similem.* Scorpioni caudæ, ῥίζα ὁμοία σκορπίου οὐρᾷ, dixit Dioscor. loc. cit. Plinius magis caute, a re potius nota, cammaro scilicet, sive cancro, potius quam a scorpione ignota, similitudinem traxit. H.

26. *Quare cammaron appellavere.* Galenus unus occurrit, et Erotianus qui κάμμαρον vocitarint: cæteri κάμμορον dicunt. Diosc. IV, 77 : Ἀκόνιτον, οἱ δὲ παρδαλιαγχὲς, οἱ δὲ κάμμορον, οἱ δὲ θηλυφόνον, οἱ δὲ μυοκτόνον, οἱ δὲ θηριοφόνον. Nicand. in Alexiph. p. 131 : Πολλάκι θηλυφόνον καὶ κάμμορον. Κάμμορον quasi κατάμορον, *mortiferum* : vel ut ait Schol. Nicand. pag. 53, κακῷ μόρῳ ἀναιροῦν. At Galen. in Expl. voc. Hipp. pag. 92, tom. II : Κάμμαρον, τό τε τῇ σμικρᾷ καρίδι ἐοικὸς ζῶον, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τοῦτο τῶν ῥιζῶν ὁμοιότητος τὸ ἀκόνιτον. Erotianus in Onom. voc. Hipp. tom. II Opp. Galeni,

alii thelyphonon, ex qua diximus causa[27]. Radix incurvatur[28] paulum scorpionum modo, quare et scorpion aliqui appellavere. Nec defuere[29], qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul et e longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus[30], quas aconas nominant; et ideo aconitum aliqui dixere, nullo juxta, ne pulvere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alii quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statimque admota velocitas sentiretur.

1 III. (IV.) Æthiopis folia habet phlomo similia[1], magna et multa, et hirsuta ab radice. Caulem quadrangulum, scabrum[2], similem arctio, multis concavum alis : semen

pag. 122 : Διοσκορίδης... φησί τι ἀκόνιτον εἰρῆσθαι ὑπό τινων κάμμαρον, ὡς θηλυφόνον. Hard.

27. *Ex qua diximus causa*. Paulo ante, « quod tactis genitalibus feminini sexus animalium, eodem die inferat mortem. » Hard.

28. *Radix incurvatur*. Diosc. et Galen. proxime citati. Hard.

29. *Nec defuere, qui myoctonon*, etc. Diosc. et Nicand. ll. cc. H.

30. *In nudis cautibus*, etc. Theophrastus Hist. lib. IX, cap. 16, ab Aconis vico Peryandinorum, ubi plurimum nascitur, nomen id impositum putat, κόνις, pulvis; ἀκόνοι, saxa ne pulvere quidem tecta, ἀκόναι, cautes. Dal.—*Quas aconas nominant*. Nicand. in Alexiph. p. 131: Ἐν δ' ἀκοναίοις θηλείην ἀκόνιτον ἀνεβλάστησεν ὀρόγκοις. Hoc est, Gorræo interprete, « duris in cautibus, altos Per montes nascuntur, et hinc aconita vocamus. » Nicandrum sequitur Ovid. Metam. VII, v. 419. Aconitum illi dici voluere, quod in locis nasceretur, quæ ne pulverem quidem nutriendæ plantæ suppeditarent. Ἀκόνιτον Græci dicunt, quod sine pulvere est. Hesychius : Ἀκονιτί... χωρὶς κόνεως. Alii ἀπὸ τῶν ἀκονῶν deducunt, quæ vox cautes sonat. Alii, ut Theopompus Chius, lib. XXXVIII Historiæ suæ apud Athen. III, pag. 85, ab Aconis, qui locus est Heracleæ ponticæ proximus, ἐν τόπῳ Ἀκόναις καλουμένῳ, ὄντι περὶ τὴν Ἡράκλειαν. Diximus de eo in Geographicis. Hard.

III. 1. *Æthiopis folia habet phlomo similia*, etc. Totidem verbis ea a Dioscorid. IV, 150, describitur : Αἰθιοπὶς καὶ αὐτὴ παραπλήσια φλόμῳ ἔχει τὰ φύλλα, δασέα δὲ λίαν, καὶ πυκνά, κύκλῳ περὶ τὸν πυθμένα τῆς ῥίζης, etc. « Æthiopis etiam folia habet verbasco similia, perquam hirsuta, densaque, circa imam radicem orbem efficientia, etc. » Vidimus in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, p. 148. Hard.—*Salvia argentea*, de qua jam alias diximus. Ed.

2. *Caulem quadrangulum, scabrum*,

ervo simile[3], candidum, geminum : radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, duranturque, ut cornua videri possint. Præter Æthiopiam nascuntur[4], et in Ida monte Troadis, et in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vulvis potæ in vino[5] albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ potu dantur. Sed quæ ex Æthiopia venit, eximia est, atque illico prodest.

IV. Ageraton ferulacea est[1], duorum palmorum alti- 1
tudine[2], origano similis, flore bullis aureis[3]. Hujus ustæ nidor[4] urinam ciet, vulvasque purgat, tanto magis in-

similem arctio. In libris omnibus hactenus editis, *similem arcio*, hoc est, persolatæ, quod est longe falsissimum. MSS. Regg. Colb. Chiffl. *arctio*, quos sequuti sumus : in primis Dioscoride ita suadente, ac totidem verbis Æthiopidem describente, IV, 150 : Καυλὸν τετράγωνον, καὶ τραχὺν, ἐοικότα μελιτταίνῃ ἢ ἀρκτίῳ, μασχάλας ἀνιέντα πολλὰς, etc. Hard.

3. *Semen ervo simile*. In singulis conceptaculis sunt bina semina, inquit Dioscor. loc. cit. Καρπὸν δὲ περὶ μέγεθος ὀρόβου σὺν δύο ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ. Hard.

4. *Præter Æthiopiam nascuntur*, etc. Ex etymo dictionis Plinius id putavit cap. 1 hujus libri. Nemo tamen Veterum ab eo tractu sic dictam fuisse prodidit. Dalec. — *Præter*. In Æthiopia nasci æthiopidem ex Democrito superius indicavit, lib. XXIV, cap. 102 ; sed dotis illam singularis, et faciei forte diversæ : ejusdemque solum nominis. Hard.

5. *Medentur vulvis potæ in vino*, etc. Diosc. loc. cit. Ταύτης ἡ ῥίζα ἑψομένη καὶ πινομένη βοηθεῖ ἰσχιάδι, πλευρίτιδι, αἵματος πτύσει, καὶ ἀρτηρίας τραχύτητι, etc. Hard.

IV. 1. *Ageraton ferulacea est*. Diosc. IV, 59 : Ἀγήρατον, etc. iisdem enim designatur notis, ut et ab Oribasio, lib. XI, f. 186. Nunc in officinis eupatorium Mesues, et herba Julia appellatur. Pingitur a Joh. Bauhino, t. III, lib. XXVI, p. 146, et a Matthiolo, p. 1050, qualem vidimus in horto Regio. Hard. — *Ageraton*. Nobis eodem nomine est *Achillea Ageratum* (*Syngenes. superfl.* gen. 1887 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in Europa australiore. Ed.

2. *Duorum palmorum altitudine*. Sic Oribasius, ex quo Dioscoridem corrigas, qui σπιθαμώδη tantum dicit. Hard.

3. *Flore bullis aureis*. Dioscorid. Σκιάδιον ἔχων, ἐφ' οὗ ἄνθος πομφολυγῶδες, χρυσοειδές. « Umbellam gerit, in qua flos quasi aureis bullis emicat. » Hard.

4. *Hujus ustæ nidor urinam ciet*.

sidentibus[5]. Causa nominis[6], quoniam diutissime non marcescit.

1 V. Aloe scillæ similitudinem habet[1], major, et pinguioribus foliis, ex obliquo striata[2]. Caulis[3] ejus tener est, rubens medius, non dissimilis antherico: radice una, ceu palo, in terram demissa: gravi odore, gustu amara. Laudatissima[4] ex India affertur, sed nascitur et in Asia: non tamen ea utuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis: mirifice enim conglutinat, vel succo[5]. Ob id in turbinibus cadorum[6] eam serunt, ut aizoum majus. Quidam et

Quidam sic legunt: « Hujus ustæ nidor urinam ciet, vulvamque purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis hæc quoniam diutissime. » Dal. — *Hujus*. Dioscor. loc. cit. Hard.

5. *Tanto magis insidentibus*. Multo magis, si feminæ in ejus decocto insideant. Hard.

6. *Causa nominis non hæc, sed* (sic prius). Legendum videtur: « Causa nominis, quoniam diutissime non marcescit. » Cætera superfluere reor. Pint. — *Causa*. Ἀγήρατον, quasi non senescens. Dioscor. Ὠνόμασται δὲ ἀγήρατον, διὰ τὸ ἐπιπολὺ τὸ ἄνθος ὁμοιοειδὲς φυλάττεσθαι, « quoniam flos diutissime in sua coloris specie conservatur. » Hard.

V. 1. *Aloe scillæ similitudinem habet*. Aloe folium habet scillæ simile, crassum, pingue, nonnihil latum, nec prorsus teres, retrorsum pandum: folia ex obliquo utrinque spinas gignunt, raras, eminentes, retusas. Dioscorid. Dal. — *Aloe*. Dioscor. III, 25: Ἀλόη φύλλον ἔχει σκίλλῃ παραπλήσιον, etc. Sunt enim reliqua similia. Officinis, aloe vulgaris: aloe in Socotora insula, P. II Ind. Orient. c. 6. Gallis *aloes*, quod folia habet psittaci pennis similia. Floruit in horto Regio ann. 1663 sq. Pingitur a J. Bauhino, tom. III, p. 696, qualem vidimus. Item a Lobelio in Obss. pag. 202. In Stœchadibus insulis luxuriose provenire, et a vulgo sempervivam marinam vocari, tritamque imponi omnigenis hulceribus, vulneribusque prodidit P. Quiqueranus de Laud. Prov. II, f. 59. H. — Nobis *Aloe umbellata* (*Hexand. monogyn.* gen. 835 Pers. *Asphodel.* Juss.), cujus multæ varietates recensentur. Ed.

2. *Ex obliquo striata*. Foliorum lateribus ex obliquo lancinatis, ac veluti striatis. Hard.

3. *Caulis ejus tener*, etc. Ad verbum Dioscorid. loc. cit. et Oribas. IX, f. 188. Hard.

4. *Laudatissima*. Totidem verbis Diosc. et Oribas. ll. cc. Hard.

5. *Vel succo*. Si trita illinatur, non autem eliciendo succo utilis. Dal. — *Vel*. Si vel expresso e foliis tritis succo illinatur, λεία καταπλασσομένη, inquit Dioscorid. loc. cit. Hard.

6. *In turbinibus cadorum*. In cadis

caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui et folia. Invenitur et per se lacryma adhærens. 2
Ergo pavimentandum, ubi sata sit, censent, ut lacryma non absorbeatur. Fuere, qui traderent[7] in Judæa super Hierosolyma metallicam ejus naturam: sed nulla magis improba est[8], neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis[9] ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac jocineris modo coacta, facile liquescens. Improbanda nigra et dura, arenosa quoque, quæ et gustu intelligitur. Gummi adulteratur, et acacia. Natura ejus[10] spissare, 3
densare, et leniter calfacere: usus in multis, sed principalis[11] alvum solvere, quum pæne sola medicamentorum, quæ id præstant, confirmet etiam stomachum, adeo non

seu vasculis in turbinem ima parte desinentibus. Hard.

7. *Fuere, qui traderent*, etc. Niger herbarius satis celebris id scriptis suis prodiderat, vel potius nugatus erat. Dal. — *Fuere*. Fossilem in Judæa aloen reperiri a Sextio Nigro proditum auctor est Diosc. in præf. pag. 2. Auctor libri Simpl. med. tom. XIII Opp. Galeni, pag. 984: « Aliqui dicunt, inquit, de petris eam collectam in Judæa et Asia, atque in India. » H. — *Hierosolyma*. Gronov. et Al. *Hierosolymam*. Ed.

8. *Sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est*. Hæc verba non sapiunt Plinium; ob id, etsi sola conjectura ductus, non verebor aperire quod sentio, certiorem lectionem esse: « Sed nota magis in herba est: nam metallica nigrior est. » Pint.

9. *Erit ergo optima pinguis*, etc. Quæ reliquo deinceps capite de aloe memorantur, ea totidem fere verbis habet Dioscor. loc. cit. H.

10. *Natura ejus spissare*. Hoc est, adstringere. Dioscor. Δύναμιν δὲ ἔχει ϛυπτικὴν, ξηραντικὴν, πυκνωτικὴν τῶν σωμάτων, κοιλίας τε λυτικὴν, καὶ ϛομάχου ἀποκαθαρτικὴν, etc. Hard. — *Leniter*. Gronov. et Al. ante Hard. *leviter*. Ed.

11. *Sed principalis*. Vetus codex non *principalis* habet, sed *principis*: videtur legendum, *princeps*, seu *præcipuus*. Pint. — *Alvum solvere*. Cels. II, 48: « Dejectionem antiqui variis medicamentis, crebraque alvi ductione in omnibus fere morbis moliebantur. Sed medicamenta stomachum fere lædunt: ideoque omnibus catharticis aloe miscenda est. » Scrib. Larg. Comp. cxxxvii: « Bene purgat et hæc compositio aloes, victoriati pondus: colophoniæ (hoc est, scammoniæ) victoriati pondus: una teruntur: adjicitur mellis quod satis est ad colligenda ea. Datur ex aquæ calidæ vel frigidæ cyathis quatuor. Hoc medicamentum stomachum non corrumpit. » Hard.

infestet ulla vi contraria. Bibitur drachma : ad stomachi vero dissolutionem [12], in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, cochlearis mensura [13], bis terve in die ex intervallis, ut res exigit. Purgationis etiam causa plurimum tribus drachmis. Efficacior si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet [14] cum vino austero, capite in
4 sole contra capillum perunctо. Dolorem capitis [15] sedat temporibus et fronti imposita ex aceto et rosaceo, dilutiorque infusa [16]. Oculorum vitia omnia sanari [17] ea convenit : privatim prurigines et scabiem genarum : item insignita ac livida [18], illita cum melle, maxime pontico. Tonsillas [19], gingivas, et omnia oris hulcera. Sanguinis exscreationes, si modicæ sint [20], drachma ex aqua : si minus, ex aceto pota. Vulnerum [21] quoque sanguinem, et undecumque fluentem sistit per se, vel ex aceto. Alias etiam est vulneribus utilissima [22], ad cicatricem perducens.

12. *Ad stomachi vero dissolutionem*. Hoc est, ad submersionem stomachi, quam Diosc. ἀνατροπὴν στομάχου vocat, quum scilicet in vomitiones effunditur. Sic intellexit scilicet Marcell. Emp. lib. de Med. c. XVII, p. 125 : «His, inquit, qui cibum non continent, aloes minimum, cum frigida aqua potui datum, plurimum prodest.» Cels. IV, 5 : «Vulgatissimum vero, pessimumque stomachi vitium est resolutio : id est, quum cibi non tenax est : soletque desinere ali corpus, ac sic tabe consumi, etc.»

13. *Cochlearis mensura*. Binorum cochlearium. Dioscorid. loc. sup. laud. DAL.

14. *Capillum fluentem continet*. Diosc. loc. cit. HARD.

15. *Dolorem capitis sedat*. Diosc. loc. cit. HARD.

16. *Dilutiorque infusa*. Liquidior, ex alto instillata, κατὰ τὴν ἐμβροχήν. DAL.

17. *Oculorum vitia omnia sanari*. Dioscor. loc. cit. ψωροφθαλμίας τε καὶ κανθῶν κνησμοὺς παρηγορεῖ. «Scabras lippitudines, seu scabritiem palpebrarum, angulorumque in oculis pruriginem mitigat.» H.

18. *Item insignita ac livida*. Hoc est, suggillata, partes percussionibus contusas insigniter, lividasque. Dioscor. Τὰ πελιώματα καὶ ὑπώπια σὺν μέλιτι. Eodem sensu, «insignitas injurias Gellius vocat, X, 3, plagas, verbera, vibices, aliasque carnificinas.» HARD.

19. *Tonsillas*. Dioscorid. loco citato. HARD.

20. *Sanguinis exscreationes si modicæ sint*. Diosc. loc. cit. HARD.

21. *Vulnerum*. Dioscorid. loco citato. HARD.

22. *Est vulneribus utilissima*. Dio-

Eadem inspergitur exhulceratis[23] genitalibus virorum, condylomatis, rimisque sedis alias ex vino, alias ex passo, alias sicca per se, ut exigit mitiganda curatio, aut coercenda. Hæmorrhoidum[24] quoque abundantiam leniter sistit. Dysenteriæ infunditur. Et si difficilius concoquantur cibi, bibitur a cœna modico intervallo : et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Devorantur[25] et pilulæ cum melle decocto, aut resina terebinthina, ad purganda interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lavatur, ut quod sit arenosissimum subsidat. Aut torretur in testa, pennaque subinde versatur, ut possit æqualiter torreri.

scor. loc. cit. et Galen. de Facult. simpl. med. VI, p. 153. HARD.

23. *Eadem inspergitur exhulceratis.* Dioscor. loc. cit. Marc. Empir. cap. XXXIII, p. 230. HARD.

24. *Hæmorrhoidum.* Dioscor. loc. cit. non istud modo, sed et cætera medicamenta totidem verbis definit. HARD.

25. *Devorantur pilulæ cum mellis decocto* (sic prius). Quid sit « mellis decoctum, » non percipio : quare libentius legerim, « melle decocto » quam « mellis decocto, » auctoribus Dioscoride, libro tertio, et Serapione. Favent et exemplaria Toletanum et Cæsaraugustanum. Proximas XXV annotationes in medica Plinii nostri materia acceptas refer, humane lector, Christophoro Oroscio præclaro philosopho ac medico : qui ut in omni genere disciplinarum summus, præterque græce etiam eruditissimus, adjuvare non minus studia nostra voluit, quam de suis aliquot ante annos quam optime mereri, compositis in Paulum et Aetium eximios medicos doctissimis annotationibus, ut inhumane faciat Janus Cornarius, illustris alioqui in litteris vir et magni nominis, qui eas suggillat tamquam parum necessarias et levissima quæque consectantes. Nam sintne quales Cornarius prædicat, an longe secus atque ab eo dicitur, necessariæ et rerum magni momenti, nemo potest magis idoneus testis esse quam fuit ipse Cornarius. Qui quum sit tantus vir ac plane omni laude major, cuncta fere quæ in priore ejus Montanique editione Oroscius annotaverat, in posteriore ad illarum præscriptum formulamve resarcivit atque emendavit. Quod tamen nemini mirum videri debet : nec enim omnia, ut summus Poeta ait, possunt omnes, et quædam aleæ sunt non minus quam doctrinæ, ut necesse sit, qui felici aliqua sorte antiquiora et emendatiora nactus sit exemplaria, plura præstet et certiora, quam qui in corrosa, hiantia, ac mutilata incidit, cujusmodi fere esse solent quæ tot sæculorum edacitati erepta ad tempora usque nostra descenderunt. PINT. —*Cum*

1 VI. Alcea[1] folia habet similia verbenacæ, quæ aristereon cognominatur[2], caules tres aut quatuor, foliorum plenos, florem rosæ, radices albas, quum plurimum sex, cubitales, obliquas[3]. Nascitur in pingui solo, nec sicco. Usus radicis[4] ex vino vel ex aqua dysentericis, alvo citæ: et ruptis convulsis.

1 VII. Alypon cauliculus[1] est molli capite, non dissimilis betæ, acre gustatu ac lentum, mordensque vehementer et accendens. Alvum solvit in aqua mulsa, addito sale modico. Minima potio duarum drachmarum, media qua-

melle decocto. Ita MSS. Regg. et Colb. non « cum mellis decocto. » Diosc. loc. cit. μετὰ μέλιτος ἑφθοῦ, « cum melle decocto. » HARD.

VI. 1. *Alcea folia habet similia verbenacæ*. Dioscor. III, 164, totidem plane verbis: Ἀλκέα καὶ αὕτη εἶδός ἐστιν ἀγρίας μαλάχης, ἔχουσα φύλλα ἐπεσχισμένα πρὸς τὰ τῆς ἱερᾶς βοτάνης, etc. Vulgaris alcea pingitur a Lobelio in Obss. p. 374. Vidimus in horto Regio. In Italia Dalmatiaque passim reperiri ait Anguillar. Part. XII, pag. 223, carere autem vulgari nomine. H. — *Alcea*. Nobis eodem nomine est *Malva Alcea* (*Monadelph. decand.* gen. 1633 Pers. *Malv.* Juss.). Habitat in Anglia, Gallia, Germania, etc. ED.

2. *Quæ aristereon cognominatur*. Sic MSS. omnes, Regg. Colb. Chifflet. Etsi in editis, *peristereon*. Nam et ἀριστερεῶνα dictam esse verbenacam, ex Pausania monet Eustath. in Obss. X sub fin. p. 1935, v. 5; neque modo hoc loco Plinii codices, sed et lib. XXV, 59, *aristereon* præ se ferunt. Quod et Apul. secutus cap. III: « Græci, inquit, hieran botanen... alii aristereon. » H. — Peristereon nobis est *Verbena supina*, de qua jam sup. dictum. ED.

3. *Obliquas*. Sic recte Plinius πλαγίας ex scriptore aliquo transtulit: etsi πλατείας scripsit Dioscorides. Verius multo Plinius, uti vel ipsa plantæ effigies comprobat. H.

4. *Usus radicis*. Sic Diosc. loc. cit. et eum secutus Æginela. H.

VII. 1. *Alypon cauliculus*, etc. Alypon surculosa herba est, subrubra, gracilibus ramulis, folio tenui, flore molli et levi plena: radice betæ, tenui, acri succo referta: semine epithymi. Diosc. DAL. — *Alypon*. Non ita adumbratur a Dioscor. IV, 180, ἄλυπον, etc. nec quidquam fere præter cognationem nominis, vimque alvum solvendi, commune inter se habent. Nullam vero plantam nostra novit ætas, quæ cum alterutro, sive Plinii, sive Dioscoridis alypo congruat. H. — Ἄλυπον Dioscor. loc. laud. teste Sprengelio, est *Globularia Alypum* (*Tetrand. monogyn.* gen. 223 Pers. *Lysimachiis* affin. Juss.). Habitat in meridionalis Europæ silvis ad rupes. Conf. Actuar. Met. med. V, 8, ubi eamdem plantam describit; item Hist. Rei herb. t. I, p. 159. ED.

tuor, maxima sex : ea purgatione quibus datur e gallinaceo jure[2].

VIII. Alsine[1], quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde[2] et alsine dicta est. Incipit a media hieme, arescit æstate media : quum prorepit, musculorum aures imitatur foliis. Sed aliam[3] docebimus esse, quæ justius myosotis vocetur. Hæc eadem erat quæ helxine[4], nisi minor[5] minusque hirsuta esset. Nascitur in hortis, et maxime in parietibus. Quum teritur[6], odorem cucumeris reddit. Usus ejus ad collectiones[7] inflammationesque : et in eadem omnia quæ helxine[8], sed infirmius. Epiphoris[9] peculiariter imponitur : item verendis, hulceribusque cum farina hordeacea. Succus[10] ejus auribus infunditur. 1

2. *Ea purgatione quibus datur e gallinaceo jure.* Commodius ita legi Pintianus censebat : « Ea purgatio est quibusdam e gallinaceo jure : » eadem sententia. HARD.

VIII.-1. *Alsine.* Diosc. IV, 87 : Ἀλσίνη, οἱ δὲ μυὸς ὦτα, ἀπὸ τοῦ ἔχειν φύλλα ὅμοια μυὸς ὠτίοις· ἀλσίνη δὲ διὰ τὸ σκιεροὺς καὶ ἀλσώδεις φιλεῖν τόπους. Est alsine minima Dodonæi, pag. 30; plebi dicta morsus gallinæ, quod ea sit gallinis et aviculis pabulo grata, Gallis, *du mouron.* In horto Regio. Italis, *centocchi, pavarino, galinella,* ap. Anguill. Part. XIV, p. 275. H. — Alsine Diosc. loc. laud. Sprengelio eadem videtur cum *Cerastio aquatico* (*Decand. pentagyn.* gen. 1147 Pers. *Caryophyll.* Juss.); et æque tamen potest referri ad *Stellariam nemorum* (*Decand. trigyn.* gen. 1119 Pers.). Conf. Histor. Rei herbar, tom. I, p. 188. ED.

2. *Unde.* Ἄλσος Græcis nemus, lucus, saltus, hortus. HARD.

3. *Sed aliam.* Quæ nobis *Myosotis scorpioides.* Cf. inf. cap. 80. ED.

4. *Hæc eadem erat quæ helxine.* In archetypo nostro, « Hæc eadem erat quæ alsine : » et paulo post eadem menda. PINT.—*Hæc.* Diosc. loc. cit. Πόα ἐστὶν ὁμοία ἑλξίνῃ, ταπεινοτέρα δὲ καὶ οὐ δασεῖα. Sic et Oribas. XI, p. 188, et Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 154. H.

5. *Minor.* Hic locus ostendit, Plinium apud Dioscoridem, sive Andream, sive Cratevam, pro μακροφυλλότερα, legisse μικροφυλλότερα.

6. *Quum teritur odorem,* etc. Dioscor. et Orib. ll. cc. HARD.

7. *Ad collectiones,* etc. Totidem hæc verbis Diosc loc. cit. HARD.

8. *Helxine.* Nihil Dioscorides. Hæc pæne omnia sumpta sunt e cap. de helxine. DALEC. — Diosc. tantum *alsinen* monet ad eadem omnia, quæ *helxine,* valere. ED.

9. *Epiphoris.* Hoc est, oculorum inflammationibus. Dioscorid. Ἁρμόζει πρὸς φλεγμονὰς ὀφθαλμῶν, κατὰ ἀλφίτων καταπλασσομένη. H.

10. *Succus.* Diosc. loc. cit. H.

1 IX. Androsaces[1] herba est alba[2], amara, sine foliis, folliculos in cirris habens[3], et in his semen : nascitur in maritimis Syriæ maxime. Datur hydropicis[4] drachmis dua-

IX. 1. *Androsaces*. Totidem verbis Dioscor. III, 150 : Ἀνδρόσακες γίνεται μὲν ἐν Συρίᾳ ἐν παραθαλασσίοις τόποις, etc. Sunt enim reliqua similia. « Androsaces cotyledon marinum herba foliosum » a Lobelio appellatur in Advv. p. 165, a quo delineatur, quale in horto Regio vidimus. Hard. — *Androsaces herba*. Est Androsace vulgaris, latifolia, annua. Tournefort. Nascitur frequens in Dalmatia, in valle *Slosella*, teste Clar. Fortis. Brot. —*Androsaces*. Commentatores Dioscoridis in varias de hoc vegetabili sententias abierunt; in plures nemo præter Anguillaram. Is enim modo cuscutam (p. 237), modo junci speciem, nunc *Coluteam arborescentem* intelligit. Matthiolus (pag. 645), plantam depingit maritimam, orbiculis pedicellatis præditam, qualem in Etruria invenerit Lucas Ghinius. Mox et Lobelius loc. sup. laud. eamdem in Charnis conchis maris monspeliensia littora alluentis inventam delineavit, *Umbilici marini* nomine. Citavit eamdem *Androsacis Cotyledonis* foliosi, marini nomine Magnolius, Botan. monspel. 19; tandem Ant. Gouanus, Flor. Monspel. append. p. 479, docuit ad regnum animale pertinere et *Madreporam Acetabulum* Linn. System. natur. esse. Eidem opinioni, quam Matthiolus fovet, adstipulatur etiam Cæsalpinus, XVI, 48 : sed Euric. Cordus, Botanol. p. 99, et Tragus, pag. 810, cuscutam esse perhibent : cui plura argumenta, præsertim maritimam originem opponit Ant. Musa Brassavolus, qui ad littora maris Adriatici frequens ἀνδρόσακες semet invenisse testatur (Exam. simpl. pag. 63, 64). Ipsi adsentitur Amatus Lusitanus (Comment. in Dioscorid. 376, 482): quorum virorum argumentis victi, *Madreporam Acetabulum* Linn. esse, fateamur necesse est. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 193 sq. Ergo, ut Cl. nostras Gerardus adnotat ad hunc locum, nec vidit Harduinus, nec videre potuit Græcorum ἀνδρόσακες in horto Regio. quod vegetabilibus nequaquam adscribi potest, immo ad genus eorum refertur animalium, quæ *Polypiers* Recentiores vocant. Sed Androsacen Tournefortii cæterorumque botanicorum forte vidit, quæ, ut ex vegetabilium numero, seri colique potest. Madrepora vero polyporum unice opus : atque in mari illius sedes. Ed.

2. *Alba*, *amara*, *sine foliis*. Plinius fortassis pro λεπτόκαρφος, tenuibus juncis, legit λευκόκαρφος. Dalec.

3. *Folliculos in cirris habens*. In cacumine ac summitate tenuium cirrorum, sive cauliculorum, folliculum gerit, quo semen continetur. Diosc. loc. cit. Λεπτόκαρφος, ἄφυλλος, θυλάκιον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχουσα περιεκτικὸν σπέρματος. H.

4. *Datur hydropicis*, etc. Diosc. loc. cit. hæc omnia pariter medicamenta refert. Hard.

bus tusa, aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim urinas ciet. Datur et podagricis illiniturque. Idem effectus et seminis.

X. Androsæmon[1] sive (ut alii appellavere) ascyron[2], 1
non absimile est hyperico, de qua diximus[3], cauliculis majoribus, densioribusque, et magis rubentibus. Folia alba rutæ figura[4] : semen papaveris nigri. Comæ[5] tritæ sanguineo succo manant. Odor eis resinosus[6]. Gignitur in vineis. Fere medio autumno effoditur, suspenditurque. Usus ad purgandam alvum tusæ cum semine, potæque matutino, vel a cœna, duabus drachmis in aqua mulsa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis sextario. Trahit[7] bilem : 2
prodest[8] ischiadi maxime. Sed postera die capparis radicem resinæ permixtam devorare oportet drachmæ pondere, iterumque quatridui intervallo eadem facere : a purgatione[9] autem ipsa robustiores vinum bibere, infir-

X. 1. *Androsæmon.* Diosc. III, 173 : Ἀνδρόσαιμον, οἱ δὲ Διονυσιάδα, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἄσκυρον καλοῦσι, etc. Addit esse diversum ab altero ascyro, de quo dicemus et nos cap. 20, et ab hyperico, quod nec Plinius ipse diffitetur, quum haud penitus esse ei absimile pronuntiat. Vidimus in horto Regio, quale a Dodonæo adumbratur, pag. 79. H. — *Androsæmon.* Est Androsæmum maximum frutescens, C. Bauhin. Gallis, *toute-saine.* Androsæmum, ut et hypericum, et ascyrum, folia habet multis quasi punctis perforata. Autumno quoque pulchre rubent androsæmi folia. Brotier. — *Androsæmon.* Nobis, auctore Sprengelio, *Hypericum montanum* (*Polyand. pentagyn.* gen. 1338 Pers. *Hypericin.* Juss.). Conf. Columu. Ecphras. I, 16; Histor. Rei herbar. t. I, p. 185. De ascyro, seu *Hyperico Androsæmo*, mox dicemus. Ed.

2. *Ascyron.* Hoc ab androsæmo distinguit Diosc. Dal.

3. *Diximus.* Lib. sup. cap. 53, *Hypericum Corin*, et c. 54, *Corin monspeliensem* Noster descripsit. Ed.

4. *Folia alba rutæ figura.* Eadem habet Diosc. l. c. Hard.

5. *Comæ.* Coma in herbis dicitur, quidquid hilari venustate crinium modo summa ramorum vel cauliculorum exornat, ut frondes, quum foliatum est cacumen; sæpe et corymbi, et flores sua venere comant. Hard.

6. *Odor eis resinosus.* Dioscorid. loc. cit. Ἀνατριφθεῖσα δὲ ἡ κόμη ῥητινώδη ὀσμὴν ἀποδίδωσι. Hard.

7. *Trahit.* Diosc. loc. cit. Hard.

8. *Prodest.* Diosc. loc. cit. Hard. — *Ischiadi.* Gron. *ischiadicis.* Ed.

9. *A purgatione.* Aquæ tantum Diosc. meminit, loc. cit. Hard.

miores aquam. Imponitur et podagris, et ambustis[10], et vulneribus, cohibens sanguinem[11].

1 XI. Ambrosia vagi nominis est[1], et circa alias herbas fluctuati : unam habet certam, densam, ramosam[2], tenuem, trium fere palmorum, tertia parte[3] radice breviore, foliis rutæ circa imum caulem. In ramulis semen est uvis dependentibus, odore vinoso : qua de causa botrys[4] a quibusdam

10. *Et ambustis*. Dioscorid. loc. cit. Καὶ πυρίκαυστα δὲ ἡ πόα καταπλασθεῖσα ἰᾶται· καὶ αἷμα ἐπέχει. Sic etiam Galen. de Fac. simpl. med. VI, p. 156. Hard.

11. *Cohibens sanguinem*. In Dioscor. cod. vet. νομὰς ἐπέχει. Dal.

XI. 1. *Ambrosia vagi nominis est*. Per multa herbarum genera vagari id nomen ait, neque esse unius singularis proprium ac peculiare. Sane et botrys, de qua dicetur cap. 31, ambrosia appellatur, et lilium ipsum a Corinthiis, teste Nicandro in glossis, apud Athen. XV, p. 681. Hæc quam modo Plinius tractandam suscepit, κατ' ἐξοχὴν ambrosia nuncupatur. H. — *Ambrosia*. Broterio eadem videtur cum Abrotono campestri, C. B. Nobis vero eodem nomine est *Ambrosia maritima* (*Monœc. pentand.* gen. 2066 Pers. *Corymbif. anomal.* Juss.). Habitat in maritimis Etruriæ, Cappadociæ, etc. Ed.

2. *Fruticem unum habet, densum, ramosum* (sic libb. ante Harduin. editi). Quomodo habet *fruticem*, etc. si nondum constat, quæ sit ambrosia ? Ex Voss. cod. legend. « Ambrosia vagi nominis est et circa varias herbas fluctuati : unam habet (nempe herbam hoc vocabulum) certam, densam, ramosam. » Gronov. — *Unam*. Hæc Diosc. ambrosia est, III, 129 : Ἀμβροσία, οἱ δὲ βότρυς, οἱ δὲ βότρυς ἀρτεμισία, etc. Sunt enim reliqua paria. Ambrosia altera Matthioli, pag. 852. Ambrosia tenuifolia Lobelii in Obss. p. 452, abrotonum campestre dictum. Vidimus in horto Regio. Interpolatorum audacia, an inscientia, sic ad hunc diem in libris vulgatis legitur : « circa alias herbas fluctuati : fruticem unum habet densum, ramosum. . . foliis rutæ. Circa imum caulem in ramulis, etc. » Voce una scilicet extrita, adjecta altera, interpunctione vitiata. Nos verba scriptoris integra, certamque sententiam, nec impeditam, ex codd. Regg. et Colbert. fide repræsentamus. Accedit et Dioscor. cujus hæc sunt Plinianis omnino paria : III, 129 : φύλλα ἔχει περὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ καυλοῦ μικρὰ ὡς πηγάνου. Τὰ δὲ καυλία πλήρη σπερματίων, ἐοικότων βοτρυδίοις, etc. Hard.

3. *Tertia parte*. Radix igitur duum palmorum est, nam caulis ternum. Et vero Dioscorid. ἡ δὲ ῥίζα, διπίθαμος, qui prius caulem τρισπίθαμον dixit. Hard.

4. *Qua de causa botrys*, etc. Βότρυς uvam apud Græcos sonat. Et in ambrosia sunt racemosi fructus qui cohærent, convolvunturque in uvarum modum. Hard.

vocatur, ab aliis artemisia. Coronantur[5] illa Cappadoces. Usus ejus ad ea quæ discuti opus sit[6].

XII. Anonin quidam ononida[1] malunt vocare, ramosam, similem feno græco, nisi fruticosior hirsutiorque esset, odore jucunda[2], post ver spinosa[3]. Estur etiam muria condita[4]. Recens[5] vero margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in posca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. 1

XIII. Anagyros, quam aliqui acopon[1] vocant, fruticosa 1

5. *Coronantur.* Dioscor. loc. cit. Καταπλέκεται δὲ ἐν Καππαδοκίᾳ τοῖς στεφάνοις, « nectitur in coronas apud Cappadoces. » Hard.

6. *Usus ejus ad ea quæ discuti opus sit.* Vis ejus reprimere, repellere, illituque adstringere humores, qui in aliquam partem incumbunt. Δύναμιν δὲ ἔχει σταλτικὴν τῶν ἐπιφερομένων, καὶ ἀποκρουστικὴν, καταπλασσομένη στύφουσα. Hard.

XII. 1. *Anonin quidam ononida.* Diosc. III, 21 : Ἀνωνὶς, οἱ δὲ ὀνωνίδα καλοῦσιν, etc. Egimus de ea XXI, 58. Hard. — *Ononis antiquorum* Linn. (*Onon. spinosa* var. β Pers. *Diadelph. decand.* gen. 1694. *Leguminos.* Juss.); habitat in collibus et arvis Europæ meridionalis. Ed.

2. *Jucunda.* Sic et Chiffl. Gron. et Al. *jucundo.* Ed.

3. *Post ver spinosa.* Theophrasto, Histor. lib. VI, cap. 5 : Ἀνωνὶς ἄρχεται τῆς βλαστήσεως θέρους, τελειοῦται δὲ μετοπώρου. Lego, « jucundo, spinosam. Estur etiam muria post ver condita, etc. » nempe quo tempore adhuc tenella est aptaque conditura. Quidam sic distinguere malunt, « hirsutiorque esset ac spinosa, odore jucundo. Estur etiam, etc. » Matthiolus Plinium reprehendit, quod hæc scripserit contra Theophrasti sententiam et auctoritatem. Dal. — *Post ver.* Igitur æstate : id quod experientia docet. Spinas æstate, autumno semen perfectum gerit. Est et alia non spinosa, pariter fruticosa, in Delphinatu ac superiore Provincia frequens. Describitur a Dodonæo, p. 57. Hard.

4. *Estur etiam muria cond.* Condiri muria, dum adhuc tenella est, antequam spinas proferat, atque ita esse in cibis jucundam, auctor est Dioscor. l. c. Ἀλμεύεται δὲ πρὸ τοῦ ἀκανθοφυῆσαι, καὶ ἔστιν ἡδίστη. Sic et Oribasius. Hard.

5. *Recens.* Dioscorid. loc. cit. et istud, et reliqua quæ subsequuntur medicamenta totidem ferme verbis tradit. H. — Ononidis vim diureticam potissimum commendavere recentiores quidam medici. Cf. Linn. Mat. med. p. 202, ed. Schr. Ed.

XIII. 1. *Anagyros, quam al. acopon vocant.* Dioscor. III, 167 : Ἀνάγυρις, οἱ δὲ ἄκοπον καλοῦσι. Iisdem deinde notis, quibus a Plinio, describitur. Pingitur a Lobelio in Obss. pag. 505, qualem in horto Regio

est, gravis odore, flore oleris [2]; semen in corniculis [3] non brevibus gignit, simile renibus, quod durescit per [4] messes. Folia collectionibus [5] imponuntur, difficulterque parientibus [6] adalligantur, ita ut a partu statim auferantur. Quod si emortuus hæreat [7], et secundæ mensesque morentur, drachma [8] bibuntur in passo folia. Sic et suspiriosis [9] dantur: et in vino vetere ad phalangiorum morsus [10]. Radix

vidimus. Gallis, *bois puant*, Italis, *fava lupina*, teste Anguill. Part. IV, pag. 81. Ex ea odoris gravitate petita parœmia, Ἀνάγυρον κινεῖν, apud Zenobium Cent. 2, n. 55, cui ista affinis, « Camarinam movere. » Ab vico Atticæ Anagyro, ubi planta ea plurimum nascebatur, nomen accepisse, idem auctor affirmat. H. — *Anagyris fœtida* (*Decand. monogyn.* gen. 1008 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Europæ meridionalis montibus. Anagyridis fœtidæ folia et fructus, seu legumina, in usum et apud Recentiores venisse, sed pæne jam exolevisse testatur Linn. Mat. med. p. 128, ed. Schreb. Ed.

2. *Flore oleris.* Hoc est, flore simili brassicæ. Sic enim κατ' ἐξοχὴν brassica olus vocatur. Sic Varro de Re rust. I, 18: « Quod usque eo contrarium est naturæ, ut arbores non solum minus ferant, sed etiam fugiant, ut introrsum in fundum se reclinent, ut vitis adsita ad olus facere solet, etc. » De vitis inimicitia cum brassica alibi diximus. Dioscor. loc. cit de anagyri: ἄνθος κράμβῃ ἐοικός. Et Oribasii interpres, « flores brassicæ similes. » Plinius ipse, XXIX, 25, « cum olere marino » dixit pro marina brassica. Hard.

3. *Semen in corniculis.* Ἐν κερατίοις μακροῖς. Diosc. Hard.

4. *Per messes.* Diosc. Περὶ τὸν τῆς σταφυλῆς πεπασμὸν, « maturescente uva, » parvo discrimine. Parum enim interest, utrum per messes, an maturescente uva id contingere quis asseveret. Hard.

5. *Folia collectionibus*, etc. Tumores, οἰδήματα, his impositis reprimi scribit Diosc. l. c. Hard.

6. *Difficulterque parientibus.* Hæc totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

7. *Quod si emortuus hæreat.* Subintellige *partus*, hoc est, fœtus, ex antecedentibus. Hæc rursum ad verbum quoque Dioscorid. loco citato. Hard.

8. *Drachma.* Sic MSS. omnes. Familiaris Plinio, scriptoribusque vetustis locutio, pro *drachmæ pondere*. Hard.

9. *Sic et suspiriosis dantur.* Diosc. loc. cit. suspiriosis drachmæ pondere in passo præbet. Hard.

10. *Ad phalangiorum morsus.* Πρὸς κεφαλαλγίαν, Dioscor. Plinius legit, πρὸς φαλάγγια. Dalec. — *Ad phal.* Apud Dioscorid. in libris vulgatis ita hodie legitur, III, 167, de anagyri: Πρὸς δὲ κεφαλαλγίαν σὺν οἴνῳ. « Prodest ad dolorem capitis cum vino. » Cave porro credas cum Dalecampio, cæterisque, festinatione legentis nimia hallucinatum Plinium, πρὸς τὰ φαλάγγια temere scripsisse, quum πρὸς κεφαλαλγίαν

discutiendis[11] concoquendisque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit.

XIV. Anonymos[1] non inveniendo nomen invenit. Affer- 1
tur e Scythia, celebrata Hicesio, non parvæ auctoritatis medico : item Aristogitoni : in vulneribus præclara, ex aqua tusa et imposita : pota vero, mammis præcordiisque percussis : item sanguinem exscreantibus. Putavere et bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adjiciuntur : recente ea, si uratur, ferrum aut æs ferruminari[2].

XV. (v.) Aparinen[1] aliqui omphacocarpon, alii philan- 1
thropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senisve in orbem circa ramos foliis per intervalla. Semen rotundum, durum[2], concavum, subdulce. Nacitur in frumentario agro, aut hortis pratisve, asperitate[3] etiam vestium te-

scribere debuisset : nam ex Plinio potius Dioscoridem emendandum Dioscorides ipse admonet, qui medicamenta priorum librorum alio ordine in libris Εὐπορίςων retexens, ubi de morbis capitis agit, anagyris mentionem nullam facit : ubi, de phalangiis, principatum eidem adscribit II, 121 : Ἰδίως δὲ πρὸς φαλάγγια, ὀνογύρου ∠ δ'. Est autem ὀνόγυρος eadem quæ ἀνάγυρος apud Nicandrum in Theriacis; ut observat Constantinus in Lexico. H.

11. *Radix discutiendis*, etc. Ad verbum Diosc. l. c. Hard.

XIV. 1. *Anonymos*. Quæ eo nomine censenda herba sit, adhuc inter herbarios lis est. Nos inter peregrinas ducimus. H.—*Anonymus non inven.* Quidam esse volunt bugulam officinarum, alii consolidam mediam. Utraque sane planta vulneribus sanandis efficacissima est. Hujus mentio fit supra lib. XXV, cap. 8. Dal. — Consolida media et Bugula Offic. nobis sunt *Ajuga pyramidalis*, et *Ajuga Iva*, de quibus jam alias dictum. Ed.

2. *Ferruminari*. Inde conjectura sumitur, symphyti sive consolidæ genus esse, *consoude*. Dal.

XV. 1. *Aparinen*. Eadem asperugo dicitur et φιλάνθρωπος, de qua egimus XXIV, 116. Diosc. III, 104 : Ἀπαρίνη, οἱ δὲ ἀμπελόκαρπον, οἱ δὲ φιλάνθρωπον καλοῦσιν, etc. Galen. quoque de Fac. simpl. med. VI, pag. 153 : Ἀπαρίνη... οἱ δὲ ὀμφακόκαρπον. Sic etiam Ægineta, VI, 3. Hard. — *Galium aparine* (*Tetrand. monogyn.* gen. 241 Pers. *Rubiac.* Juss.). In Europæ cultis et ruderatis, ad sepes non infrequens; nostris vulgo, *gratteron*. Ed.

2. *Semen rotundum, durum*, etc. Diosc. l. c. Hard.

3. *Asperitate*. Folia asperiora vestibus adhærescunt : Προσέχεται δὲ καὶ ἱματίοις ἡ πόα, inquit Diosc. loc. cit. Inde nomen, *asperugo*. H.

naci. Efficax[4] contra serpentes, semine poto ex vino drachma : et contra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita : succus[5] auribus infunditur.

1 XVI. Arction[1] aliqui arcturum vocant : similis est verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sunt : caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcique. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita ut contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada et stranguriam : e vino ambustis imponitur[2], et pernionibus. Foventur eadem cum radice semine trito in vino.

1 XVII. Asplenum[1] sunt qui hemionion vocant, foliis

4. *Efficax contra serpentes.* Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Succus auribus infunditur.* Dioscor. loc. cit. Hard.

XVI. 1. *Arction aliqui arcturum vocant.* Quæ de arctii facie ac dotibus, toto hoc capite narrantur, ea totidem verbis habet Dioscor. IV, 106 : Ἄρκτιον, οἱ δὲ ἀρκτοῦρον, etc. Galen. item de Fac. simpl. med. VI, p. 159. Pingitur a Dodonæo, p. 149, ex codice Cæsareo : sed plantam ipsam usurpare oculis, quæ hanc referret effigiem, adhuc non licuit : sibi perinde ignotam fatetur Anguillara, Part. XIV, p. 281. Hard.— Ἄρκτιον, ἀρκτοῦρος Dioscor. loc. laud. idem Sprengelio est ac *Verbascum ferrugineum* (*Pentand. monogyn.* gen. 490 Pers. *Solanac.* Juss.); habitat in Europa australiore. Alii ad *Celsiam Arcturum* referunt, non ita bene, quum folia verbascis largiora ἄρκτιον habere debeat, angustiora vero Celsia habeat. *Arctium Lappam* Broter. huc trahit, male. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 162. Ed.

2. *Imponitur, et pernionibus.* Foventur perniones ejusdem radice cum semine decocta in vino. Dioscorid. quanquam is et perniones et ambusta foveri præcipiat. Dal.

XVII. 1. *Asplenum.* Diosc. III, 151 : Ἄσπληνον, οἱ δὲ σπλήνιον, οἱ δὲ ἡμιόνιον, etc. Sunt enim reliqua quæ de illius facie ac viribus a Plinio referuntur, paria ferme cum iis, quæ Dioscor. habet loc. cit. In officinis *ceterach* nominatur, et *citrach*, teste Anguillara, Part. XIII, pag. 237. Pingitur a Dodonæo, pag. 465, quale in horto Regio vidimus. Hemionion dici, quod mulæ ἡμιόνοι ea maxime delectentur, ait Theophrast. Hist. IX, 19. *Calcifragam*, quod calculosis prosit, Scrib. Larg. Comp. 150. Hard. — *Asplenum.* Brot. ex MSS. Regg. et edit. principe, *asplenon.* Nobis est *Asplenium Ceterach* (ex *Cryptogam.* Linn. *Filicum* ordine Juss.); habitat in Anglia, Gallia, Germania, Italia, etc. Apud Recentiores etiamnunc in usum venit. Conf. Geoffr. Mat. med. t. III, p. 152. Ed.

trientalibus multis[2], radice limosa[3], cavernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec[4] semen habet. Nascitur in petris[5], parietibusque opacis, humidis: laudatissima in Creta. Hujus foliorum[6] in aceto decocto per dies XL[7] poto lienem absumi aiunt; et illinuntur[8] autem: eadem sedante singultus. Non danda feminis[9], quoniam sterilitatem facit.

XVIII. Asclepias folia ederæ habet[1], ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus grave, semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices tormi- 1

2. *Foliis trientalibus multis.* Quæ videlicet tertiam pedis partem, seu pollices quatuor, longitudine adæquent. Hard.

3. *Radice limosa.* Folia polypodii seu filiculæ modo dividuntur, subter flava, hirsutaque, superne viridia. Dioscor. Hunc locum Plinius omnino corrupit. Dal.

4. *Nec caulem, nec florem, nec semen.* Diosc. l. c. Hard.

5. *Nascitur in petris.* Dioscor. et Theophr. ll. cc. Hard.

6. *Hujus foliorum jure in aceto decocto per dies XL poto* (sic olim). Scribendum videtur, « Hujus foliorum in aceto decoctæ per dies XXX potu lienem absumi aiunt. » Sed *quadraginta* ex Diosc. Hermolaus. Gron. — *Hujus.* Totidem verbis Dioscor. loc. cit. Et idcirco ἄσπληνον nuncupatur. Hard.

7. *Per dies XL.* Sic libri editi omnes. At MSS. *per dies XXX poto*, etc. Dioscorides libris vulgatis favet. Hard.

8. *Et illinuntur.* Sic libri omnes editi et MSS. Interpolat autem hanc scripturam in Elzeviriana editione Latius, in hunc modum: « Lienem absumi aiunt: et illinuntur autem eadem, sedantque singultus: » ut ad singultus illini tantum credas. Quod scriptoris quidem sententiæ plenissime adversatur, ac Dioscoridis, qui plane similia tradit, III, 151: Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ φύλλα σὺν ὄξει καὶ πινόμενα ἐπὶ ἡμέρας μ', σπλῆνα τήκειν. Δεῖ δὲ καταπλάσσειν καὶ τὸν σπλῆνα τοῖς φύλλοις λείοις σὺν οἴνῳ. Βοηθεῖ καὶ ϛραγγουρίᾳ καὶ λυγμῷ, etc. Hard.

9. *Non danda feminis, quoniam sterilitatem facit.* Dioscorid. loc. cit. et Theophr. IX, 19. Hard.

XVIII. 1. *Asclepias folia ederæ habet*, etc. De hujus forma ac viribus totidem verba ac placita leges apud Diosc. III, 106: Ἀσκληπιάς, etc. Ab ederæ folio nomen habet κισσίον et κισσόφυλλον in Noth. Dioscor. p. 456. Vincetoxicum a Matthiolo appellatur, a quo et scite effigiatur, pag. 809, qualem in horto Regio vidimus: item a Dodonæo, pag. 402. Hard. — *Asclepias folia* etc. Nobis eodem nomine est *Asclepias Vincetoxicum* (*Pentand. monogyn.* gen 624 Pers. sub *Cynancho. Apocyn.* Juss.). Habitat in montosis calcareis et in silvaticis. Ed.

nibus medentur, et contra serpentium ictus, non solum potu, sed etiam illitu.

1 XIX. Aster[1] ab aliquibus bubonion appellatur[2], quoniam inguinum præsentaneum remedium est[3]. Cauliculus foliis oblongis[4] duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur[5] et adversus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi[6] jubent, et juxta cinctus alligari. Prodest et coxendicis dolori adalligata.

1 XX. Ascyron et ascyroides[1], similia sunt inter se, et hyperico: sed majores habet ramos, quod ascyroides vo-

XIX. 1. *Aster.* Apul. c. LX: « Græcorum aliqui asterion, alii asteriscon, alii astera atticon, quidam bubonion, alii hyophthalmum vocarunt, Latini inguinalem. » Nempe βουβὼν inguinem et tumorem inguinis sonat. Dioscor. IV, 120: Ἀςὴρ Ἀττικός. In Noth. p. 470: οἱ δὲ ἀςερίσκος, οἱ δὲ ἀςέριον, οἱ δὲ βουβώνιον, οἱ δὲ ὑόφθαλμον, Ῥωμαῖοι ἐγγίναλις. Genera amplius vicena vidimus in horto Regio: præcipua delineantur a Clusio Histor. Rar. plant. IV, pag. 13 sqq. Hard. — *Aster ab aliq. bubonion.* Βουβώνιον Galenus appellat, de Fac. simpl. med. VI, 79. Forte *Inula Bubonium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1857 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat in Austria, Tauria, etc. Conf. Scop. Carniol. tit. 58; Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 205. Ed.

2. *Bubonion appellatur.* Alia hæc quam inguinaria descripta, l. XXVI, cap. 9. Plinius multa et insignia tacet, quæ a Dioscoride de hac planta traduntur. Dal.

3. *Quoniam inguinum præsentaneum remedium.* Florem recentem, atque adeo humidum inguinum inflammationi utiliter adhiberi docet Diosc. l. c. Hard.

4. *Cauliculus foliis oblongis.* Sic fere Diosc. l. c. Hard.

5. *Bibitur.* Suffiri ad fugandos serpentes Cratevas ait in Dioscor. Noth. p. 470. Hard.

6. *Sinistra manu decerpi jubent.* Diosc. l. c. Hard.

XX. 1. *Ascyron et ascyroides.* Ascyron, inquit, de quo cap. 10 dictum, et ascyroides, de quo nunc instituitur oratio, similia sunt inter se, et hyperici, de quo XXVI, 35. Ascyroides a Diosc. III, 171, iisdem adumbratur notis, quibus nunc a Plinio: Ἄσκυρον, οἱ δὲ ἀσκυροειδὲς, οἱ δὲ ἀνδρόσαιμον, καὶ τοῦτο εἶδός ἐςιν ὑπερικοῦ, μεγέθει διαφέρον, κλωσὶ μεῖζον, etc. A Matthiolo pingitur in Diosc. III, 637. In horto Regio vidimus. Vide Anguill. etiam, Part. XIII, pag. 243. Hard. — *Ascyron.* Nobis est *Hypericum Androsæmum* (*Polyand. pentagyn.* gen. 1338 Pers. *Hypericin.* Juss.). Habitat in Anglia, Gallia Narbonensi, Italia, etc. in humentibus. Conf. Columu. Ecphras. I, 16; Spreng. Hist. Rei herb. tom. I, p. 185. Ed.

catur, ferulaceos, omnino rubentes[2]: capitulis parvis, luteis. Semen in calyculis pusillum[3], nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant[4]. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocavere. Usus seminis ad[5] ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Alvum solvit[6], bilem detrahit. Illinitur[7] et ambustis.

XXI. Aphaca[1] tenuia admodum folia habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas majores fert[2], in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, madidiora et minora lenticula. Nascitur in arvis. Natura ei ad spissandum[3] efficacior, quam lenti: reliquo usu eosdem effectus habet. Stomachi alvique[4] fluxiones sistit semen decoctum. 1

XXII. Alcibion[1] qualis esset herba, apud auctores non 1

2. *Ferulaceos, omnino rubentes.* Voss. cod. « omnia rubentes, » ut lib. XXIV, 8, « alia similis. » Tertullianus « cultum omnia candidatum. » Gron.

3. *Semen in calyculis pusillum.* Diosc. loc. cit. et Oribas. lib. XI, f. 191. Hard.

4. *Comæ tritæ velut cruentant.* Veluti cruorem reddunt. Fructus attritu, inquit Dioscorid. l. c. digiti cruentantur: Καρπὸν δὲ... καὶ ἐν τῷ παρατριβῆναι οἱονεὶ αἱμάσσοντα τοὺς δακτύλους, ὡς διὰ τοῦτο ἀνδρόσαιμον καλεῖσθαι. Hard.

5. *Usus seminis ad*, etc. Dioscoridi καρποῦ. Hard.

6. *Alvum solvit*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

7. *Illinitur.* Diosc. l. c. Hard.

XXI. 1. *Aphaca.* Sic MSS. omnes hoc loco, etsi in indice varient, ut monuimus. Alia hæc Theophrastea aphace, de qua XXI, 52. Describitur totidem fere verbis a Diosc. II, 178. Pingitur a Dodonæo, pag. 635. Nondum occurrit nobis. H. — Ἀφάκη Theophrast. Histor. VIII, 5-8; Diosc. loc. laud. nobis eodem nomine est *Lathyrus Aphaca* (*Diadelph. decand.* gen. 1714 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat inter segetes, in silvaticis. Ed.

2. *Siliquas majores fert.* Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Natura ei ad spissandum.* Ad adstringendum. Diosc. loc. cit. Δύναμιν δὲ ἔχει τὰ σπερμάτια στυπτικήν, etc. Hard.

4. *Stomachi alvique*, etc. Diosc. l. c. totidem verbis. Hard.

XXII. 1. *Alcibion*, etc. Supra lib. XXII, cap. 21, onocheiles secundum anchusæ genus alcibiadion vocatur, ut et Diosc. echion. Dioscoridi vocatur et doris, et alcibiadion. Nicandro vero alcibium, in Theriacis: Ἐσθλὴν δ' ἀλκιβίου ἰχίου περιφράζεο ῥίζαν. At mirum est, quod jam ait Plinius, apud auctores non reperiri qualis sit herba, quum eadem de foliis et radice tradat, quæ Dioscorides de altera anchusa et echio. Dal. —

reperi. Sed radicem ejus et folia trita, ad serpentis morsum imponi et bibi: folia[2], quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura.

1 XXIII. Alectorolophos[1], quæ apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Utilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito: et caligini oculorum. Solidum semen conjicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit et intumescit, ac per se exit.

1 XXIV. (VI.) Alum[1] nos vocamus, Græci symphyton

Alcibion. Aliud esse hoc alcibion ab eo de quo egimus XXII, 24, et ab echio, de quo XXV, 58, Nicander admonet, qui quum in Theriac. pag. 39, de utroque isto posteriore egisset, idem mox p. 47, Plinianum illud, nomine tantum appellato, facie non declarata, diversum esse pronuntiat: Ἄλλην δ' ἀλκιβίσιο φερώνυμον αἴρεο ποίην. Ubi Schol. pag. 31: Ἄλλην δ' ἀλκιβίσιο, τουτέστιν ἄλλην βοτάνην, ἄλλο εἶδος, ἄλλο ἀλκίβιον. Hard. — Ἄγχουσα ἑτέρα, ἣν ἔνιοι ἀλκιβιάδιον, Dioscor. IV, 24; item cap. 27: ἔχιον, οἱ δὲ δόριδα, οἱ δὲ ἀλκιβιάδιον, etc. Prior species, cujus etiam Galenus meminit de Facult. simpl. med. V, 71, nobis est *Anchusa tinctoria* (*Pentand. monogyn.* gen. 353 Pers. *Borragin.* Juss.); posterior, *Echium rubrum* (gen. 363 Pers.): de his jam alias actum. An ex his duabus speciebus unam Noster hic indigitaverit, in ambiguo est; sed utriusque vires consentiunt. Ed.

2. *Imponi et bibi jubent folia*. Τὸ *jubent* nostri quinque omnes ignorant; jure: intelligitur enim « apud auctores reperi. » Gron.

XXIII. 1. *Alectorolophos, quæ apud nos crista dicitur*. Quorumdam opinione alliaria: aliorum vero cauda lupi: aliorum gallithricum, cujus semen eodem effectu, et eadem causa vulgus etiam oculis injicit, præsertim quum culex illapsus est. Dal. — *Alectorolophos*. Ἀλεκτορόλοφος, hoc est, crista galli. Pingitur a Dodonæo, pag. 546. Ubique notissima: *cresta di gallo* Italis quoque, teste Anguillara, Part. XII, p. 219. Hard. — *Alectorolophos, quæ apud nos crista*. Et hanc apud nos appellationem servat: *Rhinanthus Crista galli* (*Didynam. angiosperm.* gen. 1457 Pers. *Pedicular.* Juss.). In pratis frequens. Confer. Hist. Rei herb. tom. I, p. 204. Ed.

XXIV. 1. *Alum*. Nos, inquit, Romani; Græci aliter. Nos autem id nomen a Gallis accepimus. Diximus de herba ea XXVI, 26: « Halus, inquit ipse, quam Galli sic vocant... similis est cunilæ bubulæ, etc. » Iisdem plane verbis a Diosc.

petræum, simile cunilæ bubulæ, foliis parvis, ramis tribus
aut quatuor a radice, cacuminibus thymi, surculosum[2],
odoratum, gustu dulce, salivam ciens, radice longa rutila.
Nascitur in petris[3], ideo petræum cognominatum : utilissimum lateribus, renibus[4], torminibus, pectori, pulmonibus[5], sanguinem rejicientibus, faucibus[6] asperis. Bibitur 2
radix trita, et in vino decocta, et aliquando superlinitur.
Quin[7] et commanducata sitim sedat, præcipueque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur, et contusis : lenit interanea[8]. Alvum sistit cocta[9] in cinere, detractisque folliculis trita cum piperis novem granis, et ex aqua pota. Vulneribus[10] sanandis tanta præstantia est, ut carnes quoque dum coquuntur, conglutinet addita : unde et Græci nomen imposuere[11]. Ossibus quoque fractis medetur.

describitur IV, 9. Hard. — Nobis *Symphytum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 355 Pers. *Borragin.* Juss.), de quo jam egimus. Ed.

2. *Surculosum.* Hoc est, lignosum : ξυλῶδες Dioscor. l. c. Hard.

3. *Nascitur in petris.* Totidem verbis Diosc. l. c. H. — Symphytum petræum Dioscor. Sprengelio idem esse videtur ac *Gypsophila fastigiata*, de qua sup. lib. egimus. Ed.

4. *Renibus.* Dioscor. l. c. Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 233, et Marc. Emp. c. xxvi, p. 176. H.

5. *Pulmonibus.* Scribon. Larg. Comp. lxxxiii : « Ad sanguinis eruptionem, sive ex arteriis, sive a pulmone, vel pectore ea fuerit; bene facit symphyti radix, quam quidam inulam rusticam vocant, quidam autem alum gallicum dicunt, etc. » Sic et Marcell. Empir. cap. xvii, pag. 124. Dioscor. IV, 9, decoctum ait in aqua mulsa, et potum, quæ pulmoni hæreant, excrementa repurgare. Hard.

6. *Faucibus.* Galen. l. c. Hard.

7. *Quin.* Diosc. l. c. Hard.

8. *Convulsis, lieni, interaneis*, (sic prius). Quomodo imponitur *interaneis?* Lege cum Vossiano : « Luxatis quoque imponitur et contusis : lenit interanea : alvum sistit cocta, etc. » *Contusis* et Chiffl. Pintiani quoque codex *lenit*, unde ille facit *leviter*. Gron. — *Interaneis.* In scrotum delabentibus : enterocelis. Dioscor. Dal.

9. *Alvum sistit cocta in*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

10. *Vulneribus.* Plin. Valer. III, 22; Apul. cap. lix, tit. 4. Diosc. Κολλᾷ καὶ νεότρωτα... καὶ τὰ κρέα δὲ συμπήττει ἑψόμενον σὺν αὐτοῖς. Galenus denique loc. cit. Hard.

11. *Unde et Græci nomen imposuere.* Σύμφυτον quia consolidat : unde et consolida appellata. Eadem conferva, a conferruminando, hoc est, conglutinando. Ferruminare enim est metalla conjungere et conglutinare. Hard.

1 XXV. (VII.) Alga rufa[1], et scorpionum ictibus.

1 XXVI. Actæa[1] gravi foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro, ut ederæ, baccis mollibus, nascitur in opacis et asperis, aquosisque. Datur acetabulo pleno interioribus[2] feminarum morbis.

1 XXVII. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualem in satis diximus[1], viticulis[2] longis, callosis, rubentibus, qualiter flos[3], quem Jovis flammam appellavimus in violis[4]: fert semen simile punici mali acinis. Radix[5] ejus decocta in aquæ cyathis ternis, additis

XXV. 1. *Alga rufa*. Cretica tinctoria, quæ purpuræ colore inficit. Dal. — *Alga*. Φῦκος φοινίσσον, de quo XXVI, 66. Hard. — *Rufa*. Gron. et Al. ante Hard. *rubra*. An *Fucus sanguineus?* ex *Cryptogam*. Linn. *Algarum* ordine Juss. *Thalassiophyt*. Lamouroux. Ed.

XXVI. 1. *Actæa*, etc. Videtur esse ea, quam christophorianam appellat Lobelius, a quo scite delineatur in Obss. pag. 389. Alii aconitum racemosum vocant. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Actæa*. Servat nomen: *Actæa spicata* (*Polyand. monogyn*. gen. 1250 Pers. *Ranunculac*. Juss.). Habitat in nemorosis montosis. Confer Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, pag. 204. Ed

2. *Interioribus feminarum morbis*. Uteri doloribus et suffocationi: mensibus provocandis. Dal.

XXVII. 1. *Qualem in satis diximus*. In volumine de medicinis, e rebus iis quæ seruntur: nempe lib. XXIII, 14. Hard. — Ampelos agria Dioscor. IV, 183, nobis est *Tamus communis* (*Diœc. hexand*. gen. 2234 Pers. *Asparag*. Juss.), de quo jam sæpe alias. Ed.

2. *Viticulis longis*. Sarmentis longis, duris, rimoso cortice vestitis, flore capillaceo; fructu exiguis uvis simili, post maturitatem rubente: granis figura rotundis. Dioscor. κόκκους. Plinius ad punici semina retulit oscitanter, et alias totam historiam corrupit. Dal.

3. *Qualiter flos*. Ex omnibus plantis, quæ ad vicina scandunt, tres novimus, quarum cæruleus, sive purpureus, Jovis flori, nempe aquilegiæ, colore similis sit: primam quidem, quam granum Nili vocant: alteram, quam dulcamaram: tertiam, quam pro clematide secunda pinxit Dodonæus, et quam pothon cæruleum esse quidam putant. Quæ de vite silvestri tradit hic Plinius, magis convenire videntur dulcamaræ, quam salicastrum supra vocavit XXIII, c. 1, et viti silvestri similem esse dixit: eosdemque effectus habere. Dal.

4. *Appellavimus in violis*, etc. Lib. XXI, cap. 38. Hard.

5. *Radix*. Hæc ipse totidem verbis XXIII, 14, cæteraque fere medicamenta, quæ nunc iterum haud valde magno operæ pretio revocat. Hard.

vini Coi cyathis duobus, alvum solvit leniter, ideoque hydropicis datur. Vulvæ vitia et cutis in facie mulierum emendat. Ischiadicos quoque uti hac herba prodest, tusa cum foliis, et illita cum succo suo.

XXVIII. Absinthii genera sunt plura[1] : santonicum[2] 1
appellatur a Galliæ civitate : ponticum a Ponto[3], ubi pecora pinguescunt illo, et ob id sine felle[4] reperiuntur : neque aliud præstantius[5] : multoque italicum amarius, sed medulla pontici dulcis. De usu ejus convenit dicere, herbæ facillimæ[6], atque inter paucas utilissimæ, præterea sacris

XXVIII. 1. *Absinthii genera sunt plura.* Vulgo cognitum ἀψίνθιον, *de l'absinthe.* Absinthium ponticum, seu romanum officinarum, Dodonæo latifolium dicitur, p. 23. Vulgare Lobelio in Obss. p. 443. H.

2. *Santonicum.* Diosc. III, 28 : Ἔστι δὲ καὶ τρίτον εἶδος ἀψινθίου, γεννώμενον ἐν τῇ κατὰ τὰς Ἄλπεις Γαλατίᾳ πλεῖστον· ὃ ἐπιχωρίως Σαντόνιον καλοῦσιν, ἐπωνύμως τῇ γεννώσῃ αὐτὸ Σαντονίδι χώρᾳ. Galen. de Simpl. med. Fac. VI, 1, p. 147 : Τὸ μὲν Σαντονικὸν, ἀπὸ Σαντονείας χώρας ἐν ᾗ φύεται. Marc. Emp. cap. XXVIII, pag. 198 : « Santonica herba, quæ absinthium dicitur. » Santonica herba, Scribonio Comp. 141. Santonica virga Martiali lib. IX, epist. 95 : « Santonica medicata dedit mihi pocula virga, etc. » Describitur a Lobelio in Obss. p. 436, quale vidimus in horto Regio. H. — Ἀψινθίου τρίτον εἶδος, ὃ ἐπιχωρίως σαντόνιον καλοῦσι, Dioscor. III, 28; nobis item est *Artemisia santonica* (*Syngenes. superfl.* gen. 1237 Pers. *Corymbif.* Juss.) : σαρδώνιον legit Anguillar. pag. 166; sed refragatur Galenus, de Fac. simpl. med. V, 69, qui non semel σαντονικὸν appellat. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 187. Ed.

3. *Ponticum a Ponto.* Apud Plaut. in Trin. IV, 2, 88 : « SYC. Omnium primum per Pontum advecti ad Arabiam terram sumus. CH. Eho, an Arabia etiam est in Ponto? SYC. Est : non illæc ubi thus gignitur : sed ubi absinthium fit, atque cunila gallinacea. » Dalec. — *Ponticum.* De eo multa Diosc. III, 26. Hard. — Nobis *Artemisia pontica.* Habitat in apricis, siccis, montosis Galliæ, Germaniæ, Italiæ, Thraciæ, etc. Per absinthium italicum, vulgarem videtur speciem Noster intelligere, quæ Recentioribus dicitur eodem nomine *Artemisia Absinthium.* Habitat in Europæ ruderatis, aridis. Ed.

4. *Et ob id sine felle.* Vide quæ diximus XI, 75. Hard.

5. *Neque aliud præstantius.* Dioscor. loc. cit. Gratum esse stomacho ait Galenus, loc. cit. Santonicum, ob amarorem, eidem infensum. Hard.

6. *De usu ejus convenit dicere, herbæ facillimæ.* Vossianus jubet deleri τὸ *dicere.* Neque est, cur ei adversemur. Gron.

populi romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latinarum feriis[7] quadrigæ certant in Capitolio, victorque absinthium bibit[8]: credo, sanitatem præmio dari[9] honorifice arbitratis majoribus. Stomachum corroborat, et ob hoc sapor[10] ejus
2 in vina transfertur[11], ut diximus. Bibitur et decoctum aqua, ac postea nocte et die refrigeratum sub dio, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in cælestis aquæ sextariis tribus: oportet et salem addi. Vetustissime in usu est. Bibitur et madefacti dilutum[12]: ita enim appelletur hoc genus. Diluti ratio, ut (quisquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum raro in usu est, sicut et succus expressi. Exprimitur autem, quum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo recens, aut siccum septem diebus. Deinde coctum in æneo vase ad tertias, x heminis in aquæ sextariis XLV, iterumque percolatum lente[13] coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur succus. Sed hic absinthii inutilis[14] stomacho ca-

7. *Latinarum feriis.* Quibus in Albano monte Romanis simul et Latinis visceratio dabatur. Vide Alex. ab Alex. lib. V, cap. 7. Dal. — *Latinarum.* Subintellige, supplicationum, aut religionum. Livius, V, 93: « Jam ludi Latinæque instaurata erant. » Lib. XXII, p. 208: « Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis. » Peragi consuevere eæ aprili mense. Aliquando et juniis kalendis, teste Livio, XLII, pag. 540. Et a. d. tertium nonas maii, eodem auctore, XLI, p. 526. Vide XXXIV, 18. Hard.

8. *Absinthium bibit.* Potionis τῆς ἐξ ἀψινθίου meminit Varro in Quinquatribus: « Absinthium uti bibam grave et castoreum, levemque robur (minuam vires corporis), » apud Nonium. Dal.

9. *Credo, sanitatem præmio dari.* Corporis bonam valetudinem præstare vinum absinthites, Veteres crediderunt, inquit Dioscor. III, 26: Προκίνουσιν ἐξ αὐτοῦ... ὑγιείας ποιητικὸν εἶναι νομίζοντες. Hard.

10. *Sapor.* Facto ex eo vino, quod absinthites vocatur, ut diximus, XIV, 19. Hard.

11. *In vina transfertur.* Vino ex eo facto; quod absinthites vocant. Dalec.

12. *Bibitur et madefacti dilutum.* Τὸ ἀπόβρεγμα ἀψινθίου, Diosc. III, 26. Dilutum in quo absinthium maduit. Hard. — *Appelletur.* Gr. et Al. *appellatur.* Ed.

13. *Percol. lente.* Gron. et Al. « percol. herba lente. » Ed.

14. *Sed hic absinthii inutilis,* etc. Sed hic absinthii expressi succus, inutilis stomacho capitique est:

pitique est, quum sit ille decocti saluberrimus. Namque 3
adstringit[15] stomachum bilemque detrahit[16], urinam ciet, alvum[17] emollit, et in dolore sanat: ventris[18] animalia pellit, malaciam stomachi et inflationes[19] discutit cum sili et nardo gallico, aceto exiguo addito. Fastidia[20] absterget: concoctiones adjuvat. Cruditates detrahit cum ruta, et pipere, et sale. Antiqui purgationis causa dabant, cum marinæ aquæ veteris sextario, seminis sex drachmis, cum tribus salis, et mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato sale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem.
Quidam et in polenta dedere supra dictum pondus, addito 4
pulegio: alii pueris folia in fico sicca, ut amaritudinem fallerent[21]. Thoracem purgat cum iride sumptum. In regio

quum sit ille antea explicatus decocti absinthii usus saluberrimus. Vocem hanc absinthii, quam libri omnes editi et manu exarati agnoscunt, supervacuam esse Dalecampius pronuntiat. Joh. Latius in editione Elzevir. permutat vocis illius sedem, ac post *decocti* reponit: alias perverti loci sententiam clamat. Ambo haud sane satis feliciter. Geminum absinthii succum Plinius secernit: alterum decocti aqua his verbis: « Bibitur et decoctum aqua, ac postea die ac nocte refrigeratum, etc. » Alterum expressi, quod in usu rarius: « Exprimitur autem, quum primum semen turgescit, etc. » Illum decocti succum saluberrimum esse in præsenti monet: istum expressi, inutilem. Sic ubi dilutum decoctumque absinthii Dioscorides approbavit, expressi succum idem improbat, III, 26: Ἔοικε δὲ, inquit, καὶ τὰ τοῦ χυλίσματος ἔργα ποιεῖν τὰ αὐτά. Πλὴν εἰς τὰς πόσεις οὐ δοκιμάζομεν αὐτὸ, κακοςόμαχον καὶ κεφαλαλγὲς ὄν. « Existimatur expressi succus eosdem præstare effectus. Attamen potionibus improbatur, quod stomacho est inimicus, doloremque capitis ciet. » Hard.

15. *Namque adstringit.* Dioscor. III, 26; Galen. de Facult. simpl. med. VI, p. 161; Marcell. Emp. cap. xxx, p. 214. Hard.

16. *Stomachum bilemque detrahit.* Stomachique bilem detrahit. Dioscorid. bilem purgat, quæ stomacho et ventri inhæsit. Dal.

17. *Urinam ciet, alvum*, etc. Diosc. l. c. Hard.

18. *Ventris animalia*, etc. Marc. Emp. cap. xxviii, p. 198. Hard.

19. *Et inflationes.* Dioscorid. l. c. καὶ πρὸς ἐμπνευματώσεις δὲ ἁρμόζει, καὶ κοιλίας, καὶ ςομάχου ἀλγήματα, πινόμενον μετὰ σεσέλεως ἢ νάρδου Κελτικῆς. Hard.

20. *Fastidia absterget*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

21. *Alii contra paralysin, alii pueris folia in fico, sic ut amaritudinem fallerent* (sic prius legebatur).

morbo[22] crudum bibitur cum apio, aut adianto. Adversus inflationes, calidum paulatim sorbetur ex aqua: jocineris[23] causa cum gallico nardo: lienis[24], cum aceto, aut pulte, aut fico sumitur. Adversatur fungis ex aceto[25]: item visco[26]: cicutæ[27] ex vino: et muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris[28] cum passo imponitur, suggillatis[29] cum

Dele tria prima verba, ex antiquo codice, nec refragante Dioscoride; et *sicca* non *sic*, ibidem. Pint. — *Alii pueris folia in fico sic ut amaritudinem*. Nonnulli, *ut sic*, faciunt. Quatuor membranæ, « fico siccat amaritudinem. » Præcipuus vero: « Alii pueris in fico sicca, ut amaritudinem fallerent. » Notum illud Lucretii: « Sed veluti pueris absinthia tetra medentes Quum dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci flavoque liquore. » Eam vicem hic præstant caricæ. Lib. XV, 18: « siccandi hæc in sole aptissima. » Lib. eodem, cap. 29: « Detrahitur hæc (cutis) virentibus, ut putamen; eadem in siccis maxime placet. » Lib. XX, 15: « Decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca. » Lib. XXIII, 7: « Siccæ fici stomachum lædunt, gutturi et faucibus magnifice utiles. » Gron.

22. *In regio morbo*. Sic Reg. 2, et Chiffl. cum Colb. 1. In Reg. 1, *cum adipe*. In editis, *cum opio*. Utrumque perperam. Arquatis simpliciter prodesse scribit Diosc. loc. cit. Hard.

23. *Jocineris*. Celsus, IV, 8, de jocineris morbo: « Neque alienum est, absinthium contritum ex melle et pipere, ejusque catapotium quotidie devorare. » Hard.

24. *Lienis*. Diosc. loc. cit. H.

25. *Adversatur fungis ex aceto*. Apul. cap. c, t. 1: « Ad periculum fungorum: Herbæ absinthii succum ex aceto bibat. Hoc Serotinus vir centenarius evasit, quum esset a fungis tentatus. » Sic et Diosc. loc. cit. Hard.

26. *Visco*. Τῇ ἰξίᾳ, venenato chamæleontis succo. Dal. — *Item*. Dioscor. Πρὸς ἰξίαν. Hoc est adversus chamæleonis succum, quem ixiam appellarunt, tracto nomine a visco, quoniam ad ejus radices viscum alicubi reperitur. Scribon. Larg. Comp. cxci: « Ixia, quam quidam chamæleonta vocant... Pota mentem abalienat... Adjuvantur autem læsi ab ea absinthio poto cum vino. » Hard. — *Visco*. Quod succum esse chamæleonis diximus, sive *Carlinæ acaulis*, de qua supra egimus lib. XXIV. Ed.

27. *Cicutæ*. Diosc. l. c. Hard.

28. *Epiphoris*. Decoctum una cum passo dolentibus oculis adhiberi ait Diosc. l. c. Hard.

29. *Suggillatis*. « Ad livores tollendos, inquit Apul. cap. c, t. 2, herbam absinthium in aqua et aceto decoctam, et inductam panno, impone: si corpus tenerum fuerit, ex melle imponito. » Diosc. item loc. laud. Πρὸς δὲ ὑπώπια σὺν μέλιτι. Hard.

melle. Aures[30] decoctum ejus vaporis suffitu sanat : aut si manent sanie, cum melle tritum. Urinam ac menses cient tres quatuorve ramuli, cum gallici nardi radice una, cyathis aquæ VI. Menses privatim cum melle sumptum, et in vellere appositum. Anginis subvenit cum melle[31] et nitro. Epinyctidas ex aqua sanat[32] : vulnera recentia, priusquam aqua tangantur, impositum : præterea capitis hulcera. Peculiariter[33] ilibus imponitur, cum cypria[34] cera, aut cum fico. Sanat et pruritus. Non est dandum in febri. Nauseam maris arcet[35] in navigationibus potum : inguinum tumorem in ventrali habitum[36]. Somnos allicit olfactum, aut inscio sub capite positum. Vestibus insertum[37] tineas arcet. Culices[38] ex oleo perunctis abigit : et fumo, si uratur. Atramentum[39] librarium ex diluto ejus temperatum,

30. *Aures*. Dioscorid. l. c. Καὶ ὁ ὑπατμισμὸς δι' αὐτοῦ τοῦ ἀφεψήματος, πρὸς ὠταλγίαν. « Quin et aurium dolores decoctum vaporis suffitu compescit. » Fumus e decocto ejus exceptus. in Chiffl. codice « decoctæ ejus vapor. » Hard. — *Aut si manent sanie*. Gronov. et Al. ante Harduin. « aut si manat sanies. » Ed.

31. *Anginis subvenit cum melle*, etc. Diosc. l. c. Hard.

32. *Epinyctidas ex aqua sanat*. Diosc. l. c. Hard.

33. *Peculiariter*. Dioscorid. l. c. Καταπλάσσεται δὲ καὶ πρὸς ὑποχόνδρια, καὶ ἧπαρ, καὶ στόμαχον ἐπαλγῆ καὶ χρονίως πάσχοντα, συνεκλεαινόμενον κηρωτῇ Κυπρίνῃ. Hard.

34. *Cypria cera*. Hoc est, cerato cyprio : nam ceram pro cerato omnes medici antiqui dicunt. H.

35. *Nauseam maris arcet*, etc. Schola Salernitana, de absinthio : « Nausea non poterit quemquam vexare marina, Antea commixtam vino qui sumpserit istam. » Hard. — *Nauseam*. Gronov. et Al. *nauseas*. Ed.

36. *In ventrali habitum*. *Ventralia*, non *ventrali*, in apographo nostro : ut fortasse scribi potius sit, « in ventralia abditum. » Pint. — *Inguinum*. Vide quæ diximus, XXVI, 59. Quid ventrale sit, diximus VIII, 73. Hard.

37. *Vestibus insertum*. Sic Diosc. loc. cit. cujus sententiam quum non satis perceperint Saracenus et Dalecampius, *inspersum* hoc loco emendant ; ad absinthites vinum, non ad ipsum absinthium rati id pertinere. Hard.

38. *Culices*. Dioscor. l. c. Schola Salern. « serpentes nidore fugat. » Serpentes de insectis dici, de culicibus, de pediculis, similibusque, monuimus VII, 52. H.

39. *Atramentum*. Dioscorid. l. c. Τὸ δὲ μέλαν ᾧ γράφομεν, τῷ ἀποβρέγματι αὐτοῦ βραχὲν, ἄβρωτα μυσὶ τηρεῖ τὰ γράμματα. Hard.

litteras a musculis tuetur. Capillum denigrat absinthii cinis, unguento rosaceoque permixtus.

1 XXIX. Est et absinthium marinum[1], quod quidam Seriphium vocant probatissimum in Taposiri[2] Ægypti. Hujus ramum Isiaci præferre[3] solemne habent. Angustius[4]

XXIX. 1. *Est et absinthium marinum.* Hæc totidem fere verbis Diosc. V, 27 : Ἀψίνθιον θαλάσσιον, τινὲς δὲ καὶ Σερίφιον καλοῦσι, etc. Adde his quæ dicenda sunt de eo, XXXII, 31. H. — *Absinth. mar. quod quidam Seriphium.* Absinthium marinum, sive seriphium Diosc. loc. laud. nobis est *Artemisia fragrans;* habitat in Armenia, etc. An et ad *Artemisiam maritimam*, aut ad *tauricam* Willd. referri æque possit, dubitat Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 187; Artemisiam certe maritimam habet Anguillara, pag. 165. Ed.

2. *Taposiri.* « Thaphosiri » Stephanus. Sic ea dicta quod Osiridis sepulchrum ibi esset, quasi Osiridos τάφος. Dal. — *Id.* Diosc. loc. cit. Ἐν Ταφουσίρει τῆς Αἰγύπτου. Alia tamen est Stephano. Ταπόσειρις, πόλις Αἰγύπτου, πλησίον Ἀλεξανδρείας. Al. Ταφόσιρις, πόλις Αἰγύπτου, ἐν ᾗ λέγεται Ὄσιρις τεθάφθαι. Utraque Straboni Ταπόσειρις scribitur; cf. lib. XVII. Hard.

3. *Hujus ramum Isiaci præferre*, etc. Pro olivæ ramo Diosc. quæ in Ægypto vivere non potest : quamvis Theophrastus libris de causis olearum quoddam genus Ægyptium vocet. Cæterum in agro Cyrenensi Ægypto contermino id provenit. Pint. — *Hujus ramum Isiaci præf. solemne habent.* Ἰσιακοὶ, Isidis sacris initiati. Id pro ramo oleæ præferre solemne habent, inquit Dioscor. loc. cit. Est ex ære minimo nummus perrarus, olim apud D. Foucault, nunc in Cimelio Seren. Ducis Parmensis, cum hac superscriptione : D. N. IVLIANVS NOB. CAES. *Dominus Noster Julianus Nobilissimus Cæsar :* capite nudo)(ISIS FARIA. Cave hic Isin cogites, nulla hic est : sed Solis caput juvenile. Neque Pharus hic Alexandrina est : nam cur ab ea, quæ tenuis fuit colonia Cæsaris Dictatoris, nomen haberet numen Ægyptium, potius quam ab aliquo nobili oppido ? Legendum omnino est : « Invicte Sol, Julianum Sospitem Fac, Avitæ Religionis Invictum Assertorem. » Precatio hæc Ethnicorum fuit, pro salute Juliani Cæsaris. Confer nummum Aureliani Augusti, cujus est epigraphe, SOL DOMINVS IMPERI ROMANI : aliosque complures inscriptos, SOLI INVICTO. ISIS FARIA alibi nusquam in nummis antiquis occurrit, nisi sub Juliano. Sed in his quos exhibet V. Cl. Du Cangius, in familiis Byzantinis, pro Juliani vultu, varia effigies religionis, vanæ scilicet superstitionis est : cum ea superscriptione, ISIS FARIA. In parte aversa, VOTA PUBLICA. Hinc falsi arguas inscriptionem quæ apud Gruterum est, ΕΙCΙΑΙ ΦΑΡΙΑ fictam utique ex nummis istis prave intellectis. Hard.

4. *Angustius priore, min. amarum*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

priore, minusque amarum, stomacho inimicum, alvum mollit, pellitque animalia interaneorum. Bibitur cum oleo et sale, aut in farinæ trimestris sorbitione[5] dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

XXX. (VIII.) Balloten[1] alio nomine porrum nigrum Græci vocant, herbam fruticosam, angulosis[2] caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, majoribus quam[3] porri,

5. *In farinæ trimestris sorbitione*, etc. Σὺν ἑψήματι, ἢ φακῇ. Diosc. cum sapa, aut lenticula Plinius, quia ἕψημα etiam pultem aqua decoctam significat, « sorbitionem farinæ trimestris » vertit. Ego magis sapam intelligo, quæ sua dulcedine amarorem absinthii, et ingratum saporem obscurat et temperat. Dal. — *In farinæ*. In oryza, sive ptisana, alicave ex farina seminis trimestris. Quid his nominibus intelligendum sit, suis locis docuimus. Hard..

XXX. 1. *Balloten alio nomine porrum n. Græci*, etc. Hoc illud marrubium nigrum est, de quo diximus XX, 89. Sic MSS. omnes, Regg. Colb. Ch. aliique, tum hoc loco, tum in Indice, in quo diserte scribitur, « Ballotes, sive porrum nigrum. » Libri hactenus editi, « Balloten alio nomine melamprasion Græci vocant, » ex interpolatorum scilicet officina : et quod intelligerent balloten esse reapse marrubium nigrum, et quod scriptum scirent a Dioscorid. III, 117: Βαλλώτη, ἢ μέλαν πράσιον, etc. Perinde ac si quum Græcos appellat, Dioscoridem Plinius designaret. Quum sciamus et apud Diosc. ipsum in Noth. p. 457, et apud Apulei. cap. IV, marrubium istud Νόσπρασον, etsi mendose, pro κυνόσπρασον, quod porrum caninum sonat, appellari. Nec tamen inficias ierim, id quod vidit jamdudum Ruellius de Nat. Stirp. III, 58, p. 552, deceptum Plinium esse affinitate nominum, quum foliis quam porri majoribus balloten dixit, πράσον videlicet, pro πράσιον legentem : quando folia ei porracea non sunt, sed marrubii, aut apiastri. Quæ Salmasius hoc loco adversus Plinium conjicit, in præf. accepit ea a Nic. Leoniceno, cui facere satis conatus est olim Pandulphus Collinutius in defensione Plinii, p. 206. H. — Βαλλώτη Diosc. loc. laud. Brot. est Marrubium nigrum, fœtidum, C. Bauh. Pin. 230; nobis item *Ballota nigra* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1395 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in ruderatis, ad sepes. Ed.

2. *Angulosis caulibus nigris*, etc. Hoc est, quadrangulis. Καυλοὺς ἀνίησι τετραγώνους, Dioscorid. loc. cit. Hard.

3. *Foliis vestientibus, majoribus quam porri*, etc. Rectius diceret, quam marrubii, uti demonstrat ipsa herbæ facies. Diosc. certe loc. cit. Φύλλα δὲ πρασίῳ ὅμοια, μείζονα δὲ, etc. Sic etiam Oribas. lib. XI, p. 192. Hard.

et nigrioribus, graveolentibus. Vis[4] ejus efficax adversus canis morsus, ex sale foliis tritis impositæ : item ad condylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat et sordida hulcera cum melle.

1 XXXI. Botrys[1] fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totos nascitur[2] : folia cichorio similia. Invenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocant[3], alii artemisiam.

1 XXXII. Brabyla[1] spissandi vim habet, cotonei mali modo : nec amplius de ea tradunt auctores.

4. *Vis.* Usus omnino illius eosdem refert Diosc. loc. cit. H. — *Impositæ.* Gron. et Al. ante Hard. *imposita.* Ed.

XXXI. 1. *Botrys.* Totidem verbis Diosc. III, 130 : Βότρυς πόα ἐςὶν ὅλη μηλίνη. « Tota lutea, etc. » Pingitur a Lobelio in Obss. 113, et a Dodonæo, p. 34. Vidimus in horto Regio. Totidem, ut dixi, verbis a Diosc. tum ejus facies, tum vires describuntur. H. — Βότρυς Diosc. loc. laud. quibusdam *Chenopodium ambrosioides.* Nobis eodem nomine est *Chenopodium Botrys* (*Pentand. digyn.* gen. 657 Pers. *Chenopod.* Juss.). Habitat in arenosis Galliæ meridionalis, Italiæ, etc. Ed.

2. *Semen circa totam nascitur* (sic prius). Verior nostri apographi lectio, « Semen circa totos nascitur. » Dioscorides, « Semen totis ramulis adnascitur. » Pint. — *Semen.* Dioscorid. Τὸ δὲ σπέρμα ὅλοις τοῖς κλωνίοις περιπέφυκε. Hard.

3. *Cappadoces ambrosiam vocant.* Diosc. loc. cit. Καὶ ταύτην ἀμβροσίαν Καππαδόκαι καλοῦσι, τινὲς δὲ ἀρτεμισίαν. Hard.

XXXII. 1. *Brabyla.* Brabyla memorata Galeno, lib. II, cap. 38, de alimentis, et lib. VI, κατὰ τόπους, in medicamentis stomaticis, fructus pruni silvestris, spinosæ, sive spodiadis, vulgo *prunelles*, ἀγριοκοκκύμηλον vero fructus pruni silvestris non spinosæ, maturescens sero admodum, nempe augusto et septembri. Interpres Theocriti communia pruna sive Damascena interpretatur, Idyll. VII, hoc versu : ..... τοὶ δ' ἐκέχυντο Ὄρπακες βραβύλοισι καταβρίθοντες ἔρασδε. Et Idyllio XI : Ὅσσον ἔαρ χειμῶνος, ὅσον μᾶλον βραβύλοιο ἅδιον. Seleucus apud Athenæum ἦλα βράβυλα, μάδρυα κοκκύμηλα eadem esse tradit, dicique ἦλα, quasi μῆλα : μάδρυα quasi μαλόδρυα, βράβυλα, quasi τὴν βορὰν ἐκβάλλοντα, nempe εὐκοίλια. Barbylos Constantino, lib. X, γεωπονίας, arbos ex osse persici nata : res a brabylo diversa. Dalec. — *Brabyla.* Hoc est, adstringendi. Sed βράβυλα apud Græcos veteres aliud nihil esse invenio, quam κοκκύμηλα et Δαμασκηνὰ, pruna videlicet, et ut quidam volunt, silvestria. Vidit hoc Rob. Constantinus in Lexico : videre et alii, quorum e fontibus areolas suas irrigat Salmas. in præf. ad Plinium. Tamen Hesych. Βρά-

XXXIII. Bryon[1] marinum, herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti contracta, sine caule, ab ima radice[2] exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maxime, testisque terra comprehensis. Præcipua[3] siccandi ei spissandique vis, et collectiones omnes inflammationesque cohibendi, præcipue podagræ, et quidquid refrigerare opus sit[4]. 1

XXXIV. Bupleuri[1] semen ad ictus serpentium dari reperio, foverique plagas decocta ea herba, adjectis foliis mori, aut origani. 1

ϐυλον est κακοῦ φυτοῦ εἶδος. Sed quale illud sit, non indicat. H. — Brabyla Græcis dicuntur damascena. Videtur esse Prunus silvestris, C. Bauh. nec inter herbas fuit adnumeranda. Illi pruno vis est spissandi, hoc est, adstringendi. Brot. — Brabyla nihil aliud videtur esse quam fructus *Pruni insititiæ* (*Icosand. monogyn.* gen. 1221 Pers. *Rosac.* Juss.); σποδιάδα Theophr. appellat Hist. III, 7 : conf. Sprengel. Hist. Rei herb. t. I, p. 92. Ed.

XXXIII. 1. *Bryon.* Bryon Theophrasto nulla herba marina privatim traditur, sed inter genera τοῦ βρύου θαλαττίου, τοῦ φύκους, lactucaceum hoc is describit. Dalec. — *Bryon.* Hæc descriptio ad verbum a Theophrasto traditur, Hist. IV, 7, nec multum abludit Dioscoridea delineatio, IV, 99 : Βρύον θαλάσσιον, φύεται ἐπὶ λίθων καὶ ὀστράκων, etc. « Muscus marinus in saxis testisque nascitur, etc. » De eo rursum inferius, XXXII, 36. H. — *Bryon.* Gron. et Al. ante Hard. *Bryon*, *marina herba*, etc. Theophrasteam speciem jure, ut videtur, ad *Ulvam Lactucam* Spreng. retulit; Dioscorideam vero ad *Fucum aculeatum* Turner. Utraque planta ex *Cryptogam.* Linn. *Algar.* ordine Juss. *Thalassiophyt.* Lamouroux. Ed.

2. *Ab ima radice exeuntibus foliis.* Ab una radice, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς. Theophrast. lib. IV, cap. 7. Dal. — *Ab ima.* Hoc est, ab uno initio, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, inquit Theophr. magis accurate : neque enim proprie radix ei musco inest. Hard.

3. *Præcipua siccandi ei spissandique vis.* Adstringendi. Στυπτικόν. Diosc. l. c. qui easdem ei deinde vires ac facultates, quas Plinius, adjudicat, totidem verbis. Galenus de Fac. simpl. med. VII, p. 166, vim quoque refrigerandi ei adjicit, ἐμψύχει. Hard.

4. *Refrigerare opus sit.* Στύψεως δεόμενα. Plinius legit ψύξεως. Hæc ex cap. Dioscor. de musco marino, quo tantum agitur de alga feniculacea, vulgo corallina, non autem de hac lactucacea. Dalec.

XXXIV. 1. *Bupleuri.* Diximus de eo, XXII, 35. Vide Nicandr. in Ther. p. 43. H. — Ex Anguillaræ sententia, pag. 169, est *Buplevrum baldense* (*Pentand. digyn.* gen. 678 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in montanis subalpinis Croa-

1 XXXV. Catanancen[1] Thessalam herbam, qualis sit, a nobis describi supervacuum est, quum sit usus ejus ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad tegendas magicas vanitates, electam ad hunc usum conjectura, quoniam[2] arescens contraheret se ad speciem unguium milvi exanimati. Eadem ex causa[3] et cemos[4] silebitur a nobis.

tiæ, Carnioliæ, in monte Baldo, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei Herb. tom. I, pag. 202. Ed.

XXXV. 1. *Catanancen.* Κατανάγκης duo genera describit Dioscorides, IV, 134 : unum foliis coronopi, radice junci, etc. quod arescens se contrahit ad speciem unguium milvi exanimati. Nobis, auctore Sprengelio, est *Ornithopus compressus* (*Diadelph. decand.* gen. 1730 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Italia, Sicilia, Barbaria, etc. Brot. ad Chondryllam cæruleam, cyani capitulo, C. Bauh. Alii ad Plantaginem Lagopoda referre maluerunt; minus bene. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, p. 183 sq. Alterum catanances genus folia habet oleæ foliis similia, mollia, divisa, per terram strata; mali parvæ magnitudinem explet, etc. Nobis est *Astragalus pugniformis* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Oriente, etc. Utrumque tradit græcus auctor in amatoria a Thessalis mulieribus expeti. Ed.

2. *Quoniam arescens.* Quod qui ea utuntur, amatas mulieres rapiant, etiam invitas, et veluti contractis unguibus retineant. Dal. — *Quoniam.* Diosc. totidem verbis : Κάμπτεται δὲ ξηραινόμενος ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἰκτίνου ὄνυξιν ὁμοιοῦται νεκροῦ. Sunt qui ob hanc causam coronopum seu pedem milvinum hanc esse existiment, de qua nos egimus XXI, 59. Ignotam sibi esse Anguillara confitetur, Part. XIV, p. 289.

3. *Eadem ex causa*, etc. Quoniam ad amatoria tantum utilis existimatur : quod et Dioscor. prodidit. Cemos enim Pliniana videtur esse Diosc. Leontopodion : quum in Nothis occurrat id nomen inter cæteras ejus herbæ appellationes, p. 471 : Λεοντοπόδιον, οἱ δὲ ζωώνυχον, οἱ δὲ ἀστεώνυχον, οἱ δὲ κῆμος, etc. Nempe Pilosella minor, *Piloselle*, a Dodonæo delineata, p. 68. H. — *Cemos.* Ex Dioscoride in Nothis, cemos est Leontopodium. Hoc autem nobis est Gnaphalium alpinum, magno flore et folio, C. Bauh. Brot. — Λεοντοπόδιον Diosc. IV, 131, duorum digitorum herbula est, foliola habens arcta, hirsuta, etc. Hanc tradunt amuleti vice alligatam ad amatoria prodesse, tuberculaque discutere. Nobis eodem dicitur nomine *Gnaphalium Leontopodium* (*Syngenes. superfl.* gen. 1840 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Habitat in Pyrenæis, Alpibus, etc. *Plantaginem creticam* habet Alpinus, Exotic. cap. 51; male : nam cum hac planta minime Dioscoridei leontopodii notæ congruunt. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I. pag. 187 sq. Ed.

4. *Cemos.* Κημὸς, capistrum,

XXXVI. Calsa[1] duorum generum est. Una similis aro[2]. Nascitur in arationibus. Colligitur antequam[3] inarescat, ususque eosdem habet, quos arum[4]. Bibitur quoque radix hujus ad exinaniendas alvos, mensesque mulierum : item caulis cum foliis in leguminibus decoctus, sanat tenesmon. 1

XXXVII. Alterum genus[1] ejus quidam anchusam vocant, alii rhinochisiam[2]. Folia lactucæ[3] longiora, plumosa[4], radice rubra, quæ ignes sacros[5] cum flore[6] polentæ 1

frænum, lupatum. Quidam cassutham nostram esse putant : alii leontopodion ad amatoria utile. Marcellus apud Dioscoridem scribit in optimis græcis codicibus, quos in potestate habuit, et in Lat. scripto litteris Longobardis, capiti de Leontopodio præfixum titulum fuisse de *Cemo* : ut inde constet cemon Plinii esse Dioscoridis leontopodion; *leontopodium* vero Plinii multum discrepare a leontopodio Diosc. quod ostendunt utriusque vires collatæ. Dalec.

XXXVI. 1. *Calsa duorum*, etc. Lego, « Calix duorum generum est, etc. » Calica Plinius alicubi legerat arin, sive arisaron vocari : et quoniam anchusa quoque calix dicitur, calicis duo genera Plinius statuit. Calicem arisaron vocatum fuisse arbitror, quod ejus fructus calice convolvatur membranoso. Dal. — *Calsa.* Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice : non *Calla*, ut vulgo editi. Hard.

2. *Una similis aro.* Nec similem modo, sed et geminam prorsus et eamdem puto. H. — Nobis item videtur eadem esse cum *Aro italico*, vel *Aro Arisaro* (*Monœc. polyand.* gen. 2114 Pers. *Aroid.* Juss.), de quibus jam diximus lib. XXIV, cap. 92 et 94; consentiunt certe virtutes, quas Noster calsæ tribuit. Ed.

3. *Antequam inarescat.* In aro, ut tempestive colligatur, signum maturitatis est ab imo folium inarescens, lib. XIX, cap. 5 ultim. Dalec.

4. *Quos arum.* MSS. omnes, « quos arsa. » Forte, « quos aris, » vel, « quos arisarum, » de quo, XXIV, 94. Hard.

XXXVII. 1. *Alterum genus.* Anchusa hæc prior Dioscor. IV, cap. 23. H. — Nobis *Anchusa italica* (*Pentand. monogyn.* gen. 353 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in campis meridion. Europæ. Conf. lib. XXII, cap. 23. Ed.

2. *Alii rhinochisiam.* Sic index. At Reg. 1, hoc loco, *rhinoclinosiam.* Reg. 2, *rinodiam.* Forte *onocleam* rectius legas ex Dioscoride loc. cit. Ἄγχουσα, ἣν ἔνιοι κάλυκα, οἱ δὲ ὀνόκλειαν καλοῦσι, etc. Hard.

3. *Folia lactucæ.* Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Plumosa.* Hirsuta, δασεῖα. Dioscor. Hard.

5. *Quæ ignes sacros.* Diosc. loc. cit. Ἐρυσιπέλατα δὲ σὺν ἀλφίτῳ καταπλασθεῖσα θεραπεύει. Hard.

6. *Flore polentæ*, etc. Constan-

sanat imposita : jocineris autem vitia, in vino albo pota.

1 XXXVIII. Circæa[1] strychno sativo similis est, flore nigro, pusillo, parvo semine, ut milii, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis[2] saxis. Diluitur[3] in vino, bibiturque ad dolorem vulvæ et vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, noctem et diem. Trahit eadem potio et secundas : semine lac minuitur[4], in vino aut mulsa aqua poto.

1 XXXIX. Cirsion[1] cauliculus est tener duum cubitorum,

tinus legendum putat apud Dioscoridem, unde hæc sumpta sunt, ἄνθη μήλινα, id est, flores, ut interpretatur, ex viridi cereos. Oribasii tamen descriptio cum littera Dioscoridis consentit, nec apud herbariorum veterum quempiam exstat in ejus historia, quam integram proponit Dioscorides, mutandum quidquam esse. Dal.

XXXVIII. 1. *Circæa*. Diosc. III, 134 : Κιρκαία, οἱ δὲ διρκαίαν καλοῦσι· τὰ μὲν φύλλα ἔχει στρύχνῳ ὅμοια κηπαίῳ, etc. Sunt enim reliqua pæne paria : quæ transcripsit et Oribas. XI, p. 201. Circæam Lutetianam appellat Lobelius in Obss. p. 137, ab eoque ibi delineatur, qualem Lutetiæ in horto Regio vidimus. Hard. — Κιρκαία Diosc. loc. sup. laud. Broterio item est *Circæa Lutetiana* (*Diand. monogyn.* gen. 45 Pers. *Onagr.* Juss.). Habitat in Europæ et borealis Americæ nemoribus. Refragatur autem Sprengelius, cui eadem videtur cum *Asclepiade nigra* (*Pentand. monog.* gen. 624 Pers. sub *Cynancho*. *Apocyn.* Juss.), quæ habitat in Galliæ meridionalis collibus, Italiæ, etc. Plantam huic similem, in Apulia inventam describit Anguillar. pag. 229. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 163. Ed.

2. *Nascitur in apricis saxis*. Dioscorid. l. c. Hard.

3. *Diluitur*. Dioscor. l. c. H.

4. *Semine lac minuitur*. Dioscor. γάλα ἀποσπᾷ, confert ad lactis generationem, lacte mammas implet. Dal. — *Semine*. Verba græci scriptoris repræsentasse nobis Diosc. videtur l. c. in hunc modum : Ὁ δὲ καρπὸς γάλα κατασπᾷ ἐν ῥοφήμασι λαμβανόμενος. Gal. de Fac. simpl. med. VII, p. 190, hanc vocem κατασπᾷ sic interpretatur, ut lac attrahere, seu lactis ubertatem præstare id semen dicat. Plinius contra, quod verius puto, attrahi, vorari, absumi, minui, intellexit. Hard.

XXXIX. 1. *Cirsion*. Diosc. IV, 119, totidem verbis : Κίρσιον καυλός ἐστιν ἁπαλὸς, etc. Est Cirsium Anglicum Lobelii in Obss. p. 314. Vidimus in horto Regio. H. — *Cirsion*. Brot. est Cirsium majus, singulari capitulo magno, vel incanum varie dissectum, C. Bauh.

triangulo similis, foliis spinosis circumdatus. Spinæ molles sunt. Folia[2] bovis linguæ similia, minora, subcandida, et in cacumine capitula purpurea, quæ solvuntur in lanugines. Hanc herbam radicemve[3] ejus adalligatam, dolores varicum sanare tradunt[4].

XL. Cratæogonon[1] spicæ tritici simile est, multis cala- 1
mis ex una radice emicantibus, multorumque geniculorum. Nascitur[2] in opacis, semine milii, vehementer aspero gustu : quod[3] si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus XL virilis sexus partum futurum aiunt. Est et alia cratæogonos[4], quæ thelygonos vocatur. Differentia intelli-

Nobis vero *Carduus parviflorus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. *Cynarocephal.* Juss.). Habitat in subalpinis australibus. Ed.

2. *Folia.* Diosc. Τὰ δὲ φύλλα βουγλώσσῳ ἐμφερῆ, « buglosso similia, » quæ herba nomen habet a similitudine foliorum cum bovis lingua. Hard.

3. *Hanc herbam radicemve.* Hoc Andreas medicus prodidit apud Apuleium, c. 68, et apud Diosc. loc. cit. Ταύτης τὴν ῥίζαν Ἀνδρέας ἀναγράφει ὑπὲρ τὸν ἀλγοῦντα τόπον ἀναδουμένην, παύειν κιρσῶν πόνους. Græcis κιρσοὶ varices sunt : inde herbæ nomen. Hard.

4. *Dolores varicum san. tradunt.* Andreas tradit. Dal.

XL. 1. *Cratæogonon.* Diosc. III, 139 : Κραταιόγονον, etc. in MSS. *cratægonon* : et Hesychius : Κραταίγονον βοτάνη. Ita creditur appellari quod genitalem vim moveat, ἀπὸ τοῦ κρατεῖν ἐν τῇ γονῇ. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 22. Alii Melampyrum luteum latifolium vocant. Vidimus in horto Regio. H. — *Cratæogonon.* Ex Pliniana descriptione cratæogonon idem Broterio videtur ac Persicaria urens, sive Hydropiper, C. Bauh. quibusdam item Melampyrum, purpurascente coma, ejusdem. Nobis vero est *Polygonum Persicaria* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat ad vias, in humidis. Hoc et Hippocr. habet πολυκάρπου nomine, de Morb. mulier. I, 615 : Galenus cratæogonon appellat, de Facult. simplic. med. VII, 94. Ed.

2. *Nascitur in opacis*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

3. *Quod si bibant*, etc. Totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

4. *Cratæogonos.* Vulgo Persicaria. Melampyros Diosc. cap. de cratæogono. Alia est thelygonos supra lib. XXVI, cap. 15 ult. Dalec. — *Est.* Θηλυγόνος dicta, quod θηλυτοκεῖν faciat, hoc est, feminei sexus partum facere existimetur. H. — Conf. quæ de *Thelygono Cynocrambe* dicta sunt l. XXVI, cap. 91. Ed.

gitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes
2 mulieres intra XL diem concipere tradant. Eadem[5] sanant hulcera vetera nigra cum melle: explent sinus hulcerum, et atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiunt: podagras collectionesque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus[6] intelligi voluit cratægon, sive cratægona, quam Itali[7] aquifoliam vocant.

1 XLI. Crocodilion[1] chamæleonis herbæ nigræ figuram

5. *Eadem sanant hulcera.* Hæc omnia quæ apud Dioscoridem legi et exstare notavimus cap. 2 de orchi, reperiuntur scripta l. XXVI, cap. 10. Dal.

6. *Arboris genus intelligi.* Fallitur Plinius. Aquifolia Latinorum, Græcorum agria est; cratægus vero Theophrasti, quem inepte *cratæogonon* sive *cratægona* vocat, herbariorum nostri sæculi torminalis sorbus. Vide supra lib. XV, cap. 20. Dal. — *Theophrastus.* Prius legebatur, « cratæogonon sive cratæogona. » Ex Theophrasto Hesychioque locum sanavimus: aliud enim, utroque illo auctore, cratæogonon est, aliud cratægus. Ille Hist. III, 15: Κράταιγος δ' ἐςὶν, inquit, ἣ δὲ κραταιγόνα καλοῦσιν· ἔχει δὲ τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον μεσπίλῃ τετανὸν, etc. Iste, Κραταίγονον, βοτάνη, μεθ' ἧς πλέκουσι. Κραταιγὸς, δένδρον. H. — Κράταιγος Theophr. loc. laud. nobis eodem nomine est *Cratægus Azarolus* (*Icosand. digyn.* gen. 1226 Pers. *Rosac.* Juss.). Habitat in Gallia meridionali, Carniolia, Italia, etc. Ab aquifolia Latinorum omnino diversus, quæ Recentioribus dicitur *Ilex Aquifolium*. Conf. lib. XXIV, cap. 72. Ed.

7. *Itali.* Sic ii aquifoliam appellarunt (si tamen appellarunt) ut cum aquifolia altera, de qua diximus lib. XVI, cui armata aculeis folia tribuuntur, nihil commune haberet, præter nomen. Est enim hæc sorbus torminalis Plinii, de qua, XV, 23. In Theophrasti codice sic hodie legitur loc. cit. Διόπερ οἷον ἀγρία δόξειεν ἂν εἶναι. « Quare aquifolia videri possit. » Est enim ἀγρία *aquifolia*, ut diximus, XVI, 12. Verum ἀγρία ibi pro silvestri mespilo accipiendam esse, vel ipsam vocem μεσπίλη substituendam esse monet Athen. II, 50. Διόπερ, inquit ex Theophr. ἀγρία μεσπίλη δόξειε μᾶλλον εἶναι. Quod de cratægo sive torminali sorbo est sane verissimum. At ea cum ἀγρίᾳ, seu aquifolia, affinitatem habet omnino nullam. Hard.

XLI. 1. *Crocodilion.* Totidem de ea verba facit Diosc. III, 12: Κροκοδείλιον, etc. Pingitur a Lobelio, in Obss. p. 481. Ruellius, p. 482, Carlinam esse putat, quam nos Leucacantham esse diximus suo loco. H. — *Crocodilion.* Κροκοδείλιον Diosc. III, 12. Brot. est Carlina caulescens, magno flore albicante, C. Bauh. nobis vero eodem

habet, radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabuletis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassumque, atque ita lienem consumere dicitur.

XLII. Cynosorchin[1] aliqui orchin vocant, foliis oleæ, 1
mollibus, ternis per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine: superiore, quæ durior est, et inferiore, quæ mollior[2]. Eduntur ut bulbi cocti, in vineis[3] fere inventæ. Ex his radicibus si[4] majorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem feminæ, alterum sexum. In Thessalia[5] molliorem in lacte caprino viri bibunt[6] ad stimulandos coitus, duriorem vero ad inhibendos. Adversantur[7] alter alteri.

XLIII. Chrysolachanum[1] in pineto, lactucæ simile 1

nomine *Centaurea Crocodilium* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Cynarocephal.* Juss.). Habitat in Oriente. Conf. Anguillar. pag. 141, qui Dioscoridis locum e Crateva desumptum testatur; Sprengel. Hist. Rei herbar. tom. I, pag. 189. Ed.

XLII. 1. *Cynosorchin.* Dioscoridi, III, 141, ὄρχις, idem et κυνόσορχις. Latinis satyrion. Totidem plane verbis a Dioscoride describitur. H. — *Orchis pyramidalis*, de quo jam nobis dictum lib. XXVI, cap. 62. Ed.

2. *Duplici ordine: superiore, quæ durior est, et inferiore, quæ mollior.* Brevius et correctius in apographo nostro, « superioreque molliore. » Pint. — *Duplici.* Supra, XXVI, 62: « Radice gemina ad formam hominis testium. » Dioscorides totidem verbis ac Plinius: Ῥίζαν βολβοειδῆ, ἐπιμήκη, διπλῆν, ςενὴν ὡς ἐλαίας· τὴν μὲν ἄνω, τὴν δὲ κατωτέρω· καὶ τὴν μὲν σκληρὰν, τὴν δὲ μαλακὴν, etc. Hard.

3. *In vineis.* Nascitur in petrosis et sabulosis. Diosc. Dal. — *Inventæ.* Gron. et Al. ante Hard. *inventi.* Ed.

4. *Ex his radicibus si*, etc. Diosc. loc. cit. et Theophr. Hist. IX, 19. Hard.

5. *In Thessalia*, etc. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Viri bibunt.* Mulieres bibendum dant. Diosc. Dal.

7. *Adversantur alter alteri.* Unius potu alterius vires franguntur, ἀναλύεσθαί τε τὸν ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου πινόμενον. Diosc. loc. cit. H. — *Adversantur.* Gron. et Al. ante Hard. *adversatur.* Ed.

XLIII. 1. *Chrysolachanum.* Χρυσολάχανον, quasi aureum olus. Nusquam non in cultis et hortis sponte naturæ olus id adolescit, inquit Ruellius, II, p. 446, quod frequentissime pauperum mensas implet, eorumque juribus innatat, non fastidiendam habens gratiam. Nostrum vulgus partim *Chrysolanum*, perinde quasi extrita syllaba chrysolachanum dicas; partim inversis

nascitur[2]. Sanat nervos incisos, si confestim imponatur. Et aliud genus[3] chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris[4]. Coctum[5] estur, ut olus molle. Herba[6] hac adalligata morbum regium habentibus, ita ut spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Namque et hoc vitio laboravere proximi utique herbarii nostri, quod ipsi notas velut vulgares, strictim, et nominibus tantum indicavere: tanquam coagulo terræ[7] alvum sisti, stranguriam dissolvi, si bibatur ex vino aut aqua.

1 XLIV. Cuculi[1] folia trita cum aceto, serpentium icti-

litteris *chrysalinam* appellant : officinæ « Crassulam minorem. » Lactucam tota facie æmulatur. H.— *Chrysolachanum*. Broter. post Ruellium, est soncho affinis Lampsana domestica, C. Bauh. Nobis vero *Atriplex hortensis* (*Pentand. digyn.* gen. 656 Pers. *Atriplic.* Juss.). Habitat sponte in Tatária; colitur in hortis. Ed.

2. *Pineto... nasc.* Pinetum, locus est pinis consitus. Ovid. Met. XV: « succincta pineta. » Sic *arboretum* Seneca, Varro *ficetum*, *cupressetum* Tullius, Celsus *myrtetum*, aliique alia similiter dixere. H.

3. *Et aliud genus*. Atriplex illud est, de quo diximus, XX, 83. Vide Lobelium in Advv. p. 96. Hard.

4. *Foliis oleris*. Brassicæ. H.

5. *Coctum*. Diosc. II, p. 145, de atriplice, λαχανεύεται δὲ ἑφθόν. H.

6. *Herba hac adalligata*, etc. Semen ex aqua mulsa potum arquatis mederi Plin. et Diosc. ll. cc. aiunt. Hard.

7. *Coagulo terræ*. Quid illud sit, obscurum est : quum strictim ac solo nomine designetur, facie non indicata. Ariolantur, qui Lobelii abortivam orchin esse statuunt. H.

XLIV. 1. *Cuculi*. Genus illud alsines est, bacciferum solani instar. Major alsine repens a Clusio appellata, Hist. Rar. pl. VI, p. 183, visa a nobis in horto Regio. Sic et Lobelius in Advv. pag. 104. Ita rescripsimus admonitu Reg. cod. 1; et Marc. Emp. c. ult. p. 250 : « Herba cuculus, inquit, trita in reliquam partem noctis imposita, mire dolores podagræ sanat. » Index tamen, « Culicus, sive strumus, sive strychnos. » Quin et Reg. 2 et Chiffl. hoc loco, « Culiculi folia » præ se ferunt. Libri vulgati, « Cucubali folia. » Forte pro *Cacubali*, quasi malefici, ἀπὸ τοῦ κακὸν βάλλειν. Est enim solani genus, ut diximus. Diosc. in Noth. Στρυχνὸς κηπαῖος, οἱ δὲ ἥμερον, Ῥωμαῖοι στρούμουμ, οἱ δὲ κακουβαλούμ, etc. Hard. — Στρυχνὸς κηπαῖος Diosc. loc. laud. nobis est *Solanum nigrum* (*Pentand. monogyn.* gen. 506 Pers. *Solanac.* Juss.), de quo jam Noster egit lib. XXI, cap. 105. Cuculus vero, Sprengelio teste, nihil aliud est quam *Silene baccifera* Willd. (*Decand. trigyn.* gen. 1117 Pers.

bus et scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alii græce strychnon : acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis[2] : item capitis dolori[3] cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita[4].

XLV. Peculiaris[1] est Alpinis maxime fluminibus con- 1
ferva, appellata a conferruminando[2], spongia aquarum dulcium verius, quam muscus aut herba, villosæ densitatis atque fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus fere ossibus confractis, prolapsum ex arbore alta putatorem, circumdata universo corpori, aquam suam inspergentibus, quoties inaresceret : raroque, nec nisi deficientem[3] herbam mutationis causa resolventibus, convaluisse vix credibili celeritate.

XLVI. (IX.) Cocco gnidio[1] color cocci, magnitudo 1
grano piperis major, vis ardens. Itaque in pane devoratur[2] ne adurat, quum gulam transit : huic vis præsentanea contra cicutam.

sub *Cucubalo*. *Caryophyll.* Juss.). Habitat in nemorosis. Conf. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 203. Ed.

2. *Medetur lumbis*. A calida causa vexatis. Dal.

3. *Item capitis dolori*. Marc. Emp. cap. 1, p. 35 : « Herba strumus contrita, et cum oleo permixta, impositaque temporibus . . . capitis dolorem tollit, etc. » H. — *Dolori*. Gron. et Al. ante Hard. *doloribus*. Ed.

4. *Ipsa strumis illita*. Unde strumi nomen. Hard.

XLV. 1. *Peculiaris*. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 654. In lacu majore Mediolanensis agri reperiri dicitur. H. — Nobis eodem nomine *Conferva glomerata* dicitur, ex *Cryptog.* L. *Algar.* ordine Juss. Cf. Spreng. Hist. Rei herb. t. I, p. 206. Ed.

2. *A conferruminando*. Hoc est, glutinando. Hard.

3. *Deficientem herbam*. In Vet. Cod. legitur, « Deficiente herba, » id est, disjecta, dissipata, consumpta, ut facile ob mollitiem exteratur. Dalec. — *Deficientem*. Aspergine crebra dissolutam, dissipatam. Hard.

XLVI. 1. *Cocco gnidio*. Granum gnidium, κόκκοι κνίδιοι Hippocrat. χαμέλαια Dioscor. IV, 172. Nobis *Daphne Gnidium* (*Octand. monogyn.* gen. 967 Pers. *Thymel.* Juss.). Habitat in Gallia Narbonensi, Hispania, Italia, etc. in locis aridis. Conf. lib. XIII, cap. 35. Ed.

2. *Itaque in pane devoratur*. Dioscor. IV, 173 : Καίει δὲ τὴν φάρυγγα, διὸ μετὰ ἀλεύρου ἢ ἀλφίτου δοτέον, ἢ ἐν ῥαγὶ σταφυλῆς, ἢ μέλιτι

1 XLVII. Sistit alvum[1] dipsacos: folia[2] habet lactucæ, bullasque[3] spinosas in dorsi medio, caulem duum cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula ejus binis foliis amplectentibus, concavo alarum sinu, in quo substitit ros salsus[4]. In cacumine capitula sunt echinata spinis[5]. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis[6]. Item fistulas decocta

ἰσχάδι περιειλημμένον καταπιεῖν. « Fauces adurit: atque ideo cum farina, polentave, aut in uvæ acino dari debet, aut cocto melle obducta devorari. » Theophr. Hist. IX, 22, ἐν ἄρτῳ. Hard.

XLVII. 1. *Sistit alvum.* Immo vero ducit copiose, bilemque, pituitam, et aquas detrahit. Plinius hic fœde lapsus est. Lego, *ciet.* Dal. — *Sistit alvum dipsacos.* Hæc ante nos male divulsa distractaque sic legebantur, « Sistit alvum. » Ut ad coccum gnidium, de quo superiore capite, pertinere pars ea videretur. Mox nova instituta periodo, *Dipsacos*, etc. At alvum sisti gnidio grano et vetustis scriptoribus, et experientiæ ipsi adversatur. Dioscoridi quidem diserte cieri eo alvum affirmanti, IV, 173; Galeno quoque de Fac. simpl. med. VII, p. 192. Theophr. item Hist. IX, 22: Διὸ καὶ ὅταν διδῶσι κατὰ ποτὸν (διδοῦσι γὰρ πρὸς κοιλίας λύσιν) ἐν ἄρτῳ ἢ στέατι περιπλάττουσι. Dipsaci vero radicem exsiccandi vim quamdam habere, ξηραντικὴν εἶναι apud Galenum reperio de Fac. simpl. med. VI, p. 169. H. — Δίψακος Diosc. III, 13, nobis eodem nomine dicitur *Dipsacus fullonum* (*Tetrand. monogyn.* gen. 225 Pers. *Dipsac.* Juss.). Habitat sponte in Europa meridionali; apud nos colitur. Labrum venereum Noster appellat, XXVI, 108. Ed.

2. *Folia habet lactucæ*, etc. Totidem verbis a Dioscorid. III, 13, adumbratur. Labrum Veneris medici vocant. Diosc. in Noth. p. 452: Δίψακος . . . οἱ δὲ Ἀφροδίτης λουτρὸν, Ῥωμαῖοι λάβρουμ Βένερις. Pingitur a Matthiolo, p. 661. Gallis, fullonius carduus appellatur, vulgoque « pectorius carduus, » quod lanificia uncinatis verticibus aculeorum pectantur: *Chardon à carder* ou *de foulon.* Herbarii nostri Virgam pastoris nuncupant. Vidimus in horto Regio. Hard.

3. *Bullasque.* Tubercula intus et extus spinosa. Hard.

4. *Ros salsus.* Apud Dioscoridem est, imber aut ros, unde nomen traxit. Et quoniam salsa maxime sitim excitant, plantaque dipsacus tanquam sitibunda vocata est. Levi conjectura humorem in ejus foliis collectum Plinius salsum esse putavit, quum salsugine prorsus careat. Dal. — *Substitit.* Sic et Chiffl. *subsistit* Gron. et Al. Ed.

5. *Echinata spinis.* Omittit Plinius, ea sicca candida spectari, et dissecta medulla tenus, vermiculos intus habere, qui brachio, vel collo alligati quartanis medentur. In Gallia fullones ἐργαλεῖα, nempe instrumenta, ex iis conficiunt, tractandis rudioribus pannis excitandisque lanarum villis, quæ Græci τοὺς στέβας appellant. Dal.

6. *Sanat rimas sedis.* Medicinas

in vino radice, usque dum sit crassitudo ceræ, ut possit in fistulas collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam et alarum, quas supra diximus, succum illinunt his.

XLVIII. Dryopteris[1] filici similis, in arboribus nasci- 1
tur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa : illinitur enim[2], usque dum sudores evocet; iterumque et tertio, ita ne sudor abluatur.

XLIX. Dryophonon[1] similis herba est, cauliculis te- 1
nuibus, cubitalibus, circumdatis utrimque foliis pollicari amplitudine[2], qualia oxymyrsines, sed candidioribus mol-

easdem e dipsaco etiam petit Diosc. loc. cit. H. — *In fistulas.* Gron. et Al. *in fistula.* Ed.

XLVIII. 1. *Dryopteris.* Habet eadem Diosc. IV, 189, δρυοπτερίς, etc. In quercuum musco nascitur, ἐν δρυσὶ, filici similis, τῇ πτερίδι. Inde nomen. Vulgus *Osmundam* vocat. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 474. In horto Regio vidimus. Hard. — *Dryopteris.* Δρυοπτερὶς Diosc. IV, 189; Brot. est Filix ramosa, minor, pinnulis dentatis, Tourn. Filix querna, C. B. nobis eodem nomine est *Polypodium Dryopteris*, ex *Cryptogam.* L. *Filicum* ordine Juss. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 192. Ed.

2. *Illinitur enim.* Oportet autem prius vulsis pilis, posteaquam calidæ vapore madefacta cutis fuerit, recentem imponere. Diosc. Dal.

XLIX. 1. *Dryophonon.* Dryophonon Cordus esse putat Creticum thlaspi, quod pro draba Dioscoridis quidam monstrant : alii filicem florescentem. Dal. — *Dryophonon similis herba est.* Nempe filici atque dryopteri. Officinæ nostrates, inquit Ruellius, II, 449, nemoralem myrtum appellant, quod foliis silvestrem myrtum, ut alterno situ filiculam imitetur : fructu est acri, quo rura subinde vescuntur. *Cusinos* vocant, quasi culinarios, baccas eas : quod jam venerint in ganeam, gratissimo ori mandentium cibo, præsertim si edomita sacchari dulcedine acrimonia præsententur. Gaudet dryophonon cæduis silvis et quercetis : eo nostra scatent nemora, unde nomen duxit, quasi silvæ cædem dixeris. A Diosc. II, 187, δράβη appellatur. Iconem exhibet ex horto Bononiensi Jac. Zanoni Hist. bot. c. 26, p. 55. H. — Δράβη Diosc. loc. laud. nobis dicitur item *Cochlearia Draba* (*Tetradynam. siliculos.* gen. 1551 Pers. *Crucifer.* Juss.). Habitat in Austria, Gallia, Italia, etc. Dryophonon Brot. habet Lepidium humile, incanum, arvense, Tournefort. Ed.

2. *Amplitudine.* Vel latitudine, vel longitudine. Latitudinem potius intelligo. Dalec.

lioribusque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine[3] vero ejus pro pipere utuntur.

1 L. Elatine[1] folia habet helxinæ, pusilla, pilosa[2], rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisve a radice statim foliosis. Nascitur in segetibus[3] acerba gustu, et ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis et impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis usu dysenteria liberat.

1 LI. Empetros[1], quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo : quo propius mari fuerit, minus[2] salsa est : potaque bilem trahit, ac pituitas : quo longius magisque terrena, amarior sentitur. Trahit[3] aquam. Sumitur autem in jure aliquo, aut in

3. *Semine.* Hodieque piperis loco rusticorum cibos condit. Hard.

L. 1. *Elatine.* Totidem verbis Diosc. IV, 40 : Ἐλατίνη τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὅμοια τῇ ἑλξίνῃ, etc. Est Veronica femina Fuchsii, delineata a Dodonæo, p. 42 ; visa a nobis in horto Regio. H. — *Elatine.* Brot. est Linaria segetum, nummulariæ folio villoso, Tournefort. Nobis vero *Antirrhinum spurium* (*Didynam. angiosperm.* gen. 1463 Pers. *Scrophular.* Juss.). Habitat in arvis. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 181. Ed.

2. *Pilosa.* Δασεῖα, quod verti etiam potest *densa.* Dalec.

3. *Nascitur in segetibus.* Diosc. loc. cit. eadem plane tradit, tum de natali solo, tum de viribus elatines. Hard.

LI. 1. *Empetros.* Totidem verbis Diosc. IV, 181 : Ἔμπετρον, etc. Feniculum marinum hodie vocant. Dodonæus, p. 693, crethmi marini nomine delineat : Gallis, *bacille*, *fenouil marin*, *perce-pierre*, quasi perforipetram, quod mediis erumpat saxis. Multi marinam cristam, quod montium juga et scopulorum crepidines ea vestitæ cristentur. Aceto ad sesquiannum usque cadis servatur, ad acetariorum usus. H. — *Empetros.* Gron. et Al. *empetron.* — Feniculum marinum nobis est *Crithmum maritimum*, de quo alias egimus. Empetros vero, teste Sprengelio, est *Salsola polyclonos* (*Pentand. digyn.* gen. 659 Pers. *Atriplicin.* Juss.). Habitat in Hispaniæ et Siciliæ maritimis. Ed.

2. *Minus salsa est.* Magis salsa est. Diosc. Hanc describit Aloysius in Græcia visam. Dal. — *Minus.* Et quo terræ propius, magis salsa, sive amara. Τὸ δὲ προσγειότερον, πικρότερον. Quem locum Saracenus et Dalecampius quum haud satis animadverterint, Plinio temere litem moverunt. Hard.

3. *Trahit aquam.* Aquosos humores per alvum deducit. Diosc. loc. cit. Διδόμενον δὲ ἐν ζώμῳ ἢ ὑδρομέλιτι καθαίρει φλέγμα καὶ ὑδα-

hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens urinas[4] ciet decoctum in aqua vel tritum, calculosque frangit. Qui fidem promisso[5] huic quærunt, affirmant lapillos, qui subfervefiant una, rumpi.

LII. Epipactis[1], ab aliis elleborine vocatur, parva 1
herba, exiguis foliis, jocineris vitiis utilissima, et contra venena pota.

LIII. Epimedion[1] caulis est non magnus, ederæ foliis 1
denis atque duodenis, numquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore. Nascitur in humidis[2], et huic spissandi refrigerandique[3] natura, feminis cavenda[4]. Folia in vino trita virginum mammas cohibent[5].

LIV. Enneaphyllon[1], longa folia novena habet, causti- 1

τώδη. Quæ verbis totidem Plinius habet. Hard.

4. *Urinas ciet*. Hæc de saxifrago audienda sunt, quod empetron nonnulli vocaverunt, sicut et Matthiolus adnotavit. Dalec.

5. *Qui fidem promisso*, etc. Qui facultati ei qua promittitur frangendos esse calculos ejus herbæ decocto, fidem volunt adstruere, illud quoque adjiciunt, etc. H.

LII. 1. *Epipactis*. In Italia *centigrana* et *millegrana* vocatur : ab aliis herniaria, sive herniosa. Anguillara, Part XIV, p. 282. H. — *Epipactis*. Ἐπιπακτὶς ἢ ἐλλεβορίνη Diosc. IV, 109. Nobis dicitur *Neottia spiralis* (*Gynand. digyn.* gen. 1984 Pers. *Orchid.* Juss.), de qua conf. lib. XIII, cap. 35. Ed.

LIII. 1. *Epimedion*. Sic MSS. omnes, et Diosc. IV, 19, Ἐπιμήδιον καυλός ἐστιν, cæteraque, quæ Plinius totidem verbis. Pingitur a Dodonæo, p. 589, quale in horto Regio vidimus. Hard. — *Epimedion*. Gronov. et Al. *epimenidion*. Epimedion Diosc. loc. laud. Sprengelio idem videtur ac *Marsilea quadrifolia*, ex *Cryptogam*. Linn. *Filicum* ordine Juss. *Botrychium Lunariam* habet Fab. Columna, Phytobas. pag. 65. Conf. Hist. Rei herb. t. I, pag. 192. Ed.

2. *Nascitur in humidis*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

3. *Refrigerandique*. Gal. de Fac. simpl. med. VI, p. 174. Hard.

4. *Feminis cavenda*. Quoniam et radix conceptum adimit, et folia trita quinis drachmis per quinque dies a menstrua purgatione pota, mulieribus præstat ne concipiant. Dal. — *Feminis*. Quoniam ut Dioscor. ait l. c. ἀτόκιος ἡ ῥίζα, radix spem partus adimit, et folia pariter trita. Sic et Galen. loc. cit. H.

5. *Mammas cohibent*. Ne videlicet augescant. Diosc. loc. cit Ταύτης τὰ φύλλα λεῖα μετ' ἐλαίου, κατάπλασμα μαστῶν εἰς τὸ μὴ αὔξεσθαι. H.

LIV. 1. *Enneaphyllon*. Quidam genus batrachii esse volunt, quod folia fert murici fere similia, et a

cæ naturæ. Imponitur lana circumdatum, ne urat[2] latus: continuo enim pusulas excitat: lumborum doloribus, et coxendicum utilissimum.

1 LV. Filicis[1] duo genera; nec florem habent, nec semen. Pterin[2] Græci vocant, alii blechnon[3], cujus ex una radice complures[4] exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin[5] Græci vocant, alii nymphæam pterin. Est autem singularis[6], atque non fruticosa, brevior,

quibusdam hydropiper vocatur: alii dentellariam Monspessulanorum esse putant: alii pseudoelleborum herbariorum ubique in saxosis nascens, quod quidam consiliginem, Allobroges vocant *massitre*, enneaphyllum dictum, quoniam cauliculi summi in novem folia dispescuntur: alii elleborum adulterinum in hortis nascens, quod novembri florem herbaceum mittit, et folia in novem lacinias divisa. Dal. — *Enneaphyllon*. Suo se illa nomine repræsentat, quod foliis novem longis constituitur. Vix putem esse dentariam enneaphyllon, pictam a Lobelio in Obs. p. 392, visam in horto Regio: neque enim folia ei novena sunt: sed idem novenis distinctum incisuris. Hard. — *Enneaphyllon*. Brot. est Helleborus niger, fœtidus, C. Bauh. de quo alias egimus. Sprengel. habet *Dentariam enneaphyllam* (*Tetradynam. siliquos.* gen. 1566 Pers. *Crucifer.* Juss.). Habitat in montanis umbrosis Austriæ, Italiæ, etc. Conf. Column. Ecphras. I, 307; Hist. Rei herb. tom. I, 205. Ed.

2. *Ne urat latus* Qui in lumbagine et ischiade admovent, lana obvolvunt, ut discutiat quidem humores, qui eos morbos gignunt, non autem exurat. Dal.

LV. 1. *Filicis*. Filix Gallis, *fougère*. Marem feminamque Dodonæus delineat, p. 459. Vidimus in horto Regio. Hard.

2. *Pterin*. Diosc. IV, 180: Πτερὶς, οἱ δὲ βλῆχνον, οἱ δὲ πολύῤῥιζον. Index, et Reg. 2, cum Chiffl. *blachnon*. Sic etiam Nicandri Schol. Hard. — Pteris Dioscor. loc. laud. nobis est *Polypodium Filix mas*, ex *Cryptogam.* Linn. *Filicum* ordine Juss. Habitat in Europæ silvis. Ed.

3. *Blechnon*. Nicander βλῆθρον. Ἐκ δὲ πολυσχιδέος βλήθρου περιβάλλει χάρτην, interpres βλῆχνον. Phanias apud Athenæum, lib. II, filicem βλῆχνον vocari scripsit. Dal.

4. *Complures*. Plures filicis propagines, ἐκφύσεις ἔχουσα πολλὰς, Dioscor. loc. cit. Hard.

5. *Alterum genus thelypterin*. Nempe filicem feminam. Diosc. IV, 187: Θηλυπτερὶς, οἱ δὲ νυμφαίαν πτέριν ὀνομάζουσι. H. — Thelypteris Diosc. loc. laud. nobis est *Athyrium Filix femina*, ex *Cryptogam.* Linn. *Filicum* ordine Juss. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. I, 192. Ed.

6. *Est autem singularis*, etc. Non

molliorque et densior, foliis ad radicem canaliculata. Utriusque radice sues pinguescunt[7]. Folia[8] utriusque lateribus pinnata[9], unde nomen Græci imposuere. Radices utrique longæ in obliquum, nigræ, præcipue quum inaruere. Siccari autem eas sole oportet. Nascuntur ubique, sed maxime frigido solo. Effodi debent Vergiliis[10] occidentibus. Usus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. Pellunt[11] interaneorum animalia : ex his tænias cum melle : cætera ex vino dulci triduo potæ. Utraque stomacho inutilissima. Alvum[12] solvit : primo bilem trahens, mox aquam ; melius[13] tænias cum scammonii pari pondere. Radix ejus duum obolorum pondere ex aqua, post unius diei abstinentiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. Neutra danda[14] mulieribus, quoniam gravidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Fa-

(margin numbers: 2 beside "Utriusque radice sues…" line; 3 beside "nii pari pondere…" line)

multas a radice fundit propagines, uti mas filix. Dissidere a Plinio Dioscoridem hoc loco Dalecampius falso existimat, ut sæpe alias.

7. *Utriusque radice sues pinguescunt.* Extremi Northmaniæ populi, ut Abrincathes, ex iis panem conficiunt. Dalec.

8. *Folia.* Pinnas avium repræsentant, unde πτέριν Græci dixere : Columella *Aviam*, VI, 14. Hard.

9. *Pinnata.* Pinnis, τοῖς πτεροῖς avium similia, unde πτέριδα Græci vocarunt, et Celsus in suis Geoponicis apud Columellam lib. VI, cap. 14, *aviam.* Ad jumentorum collum in opere contusum, aviam cum sale tritam et impositam, remedium esse præsentissimum is scripsit, ad quem usum filicem feminam Dioscorides commendat, λόφους τῶν ὑποζυγίων ἰωμένην. Dal.

10. *Vergiliis.* De Vergiliarum occasu, XVIII, 59. Hard.

11. *Pellunt interaneorum animalia.* Diosc. ll. cc. cum Theophrast. Hist. IX, 20. Sic etiam Galenus de Fac. simpl. med. VIII, p. 22. H.

12. *Alvum solvit.* Recentia folia olerum vice edi ad emolliendam alvum scribit Diosc. IV, 187. Scrib. Larg. Comp. 34 : « Alvum mollientia ; » comp. 136 : « Biles purgat, et filicis radix lota et rasa, atque in minimas particulas concisa, etc. » Hard.

13. *Melius tænias*, etc. Totidem verbis Diosc. IV, 186. Hard.

14. *Neutra danda mulieribus.* Apud Dioscoridem legitur, κἂν ἔγκυος διαβῇ ἐκτιτρώσκει. Emendat Lacuna ex fide vetusti exemplaris, κἂν ἔγκυος λάβῃ, id quod confirmat hic locus. Dal. — *Neutra.* De femina quidem adstipulatur et Diosc. IV, 178, et Theophr. loc. cit. In causa est, ut ait Gal. de Fac. simpl. med. VIII, 22, quod vivos partus enecat. H.

rina[15] earum hulceribus tetris inspergitur : jumentorum[16] quoque cervicibus. Folia cimicem necant : serpentem non recipiunt. Ideo substerni utile est in locis suspectis : ustæ etiam fugant nidore. Fecere medici hujus quoque herbæ discrimen. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica.

1 LVI. Femur bubulum[1] appellatur herba, nervis et ipsa utilis, recens in aceto ac sale trita.

1 LVII. Galeopsis[1], aut, ut alii, galeobdolon, vel[2] galion, caulem et folia habet urticæ læviora, et quæ gravem odorem trita reddant : flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas ubique. Folia caulesque duritias et carcinomata sanant, ex aceto, trita et imposita : item strumas. Panos et parotidas discutiunt. Ex usu est et decoctæ[3] succo fovere. Putrescentia quoque et gangrænas sanat cum sale.

1 LVIII. Glaux[1] antiquitus eugalacton vocabatur cytiso

15. *Farina*. Totidem verbis Dioscor. loc. proxime citato. Hard.

16. *Jumentorum*. Diosc. loc. cit. Λόφους τε ὑποζυγίων ἰῶνται. Hard. —*Cervicibus*. Gron. *in cervicibus*. Ed.

LVI. 1. *Femur bubulum*, etc. Oportuit hanc herbam dictam fuisse βούμηρον. Eam sic dictam puto, quod fracta boum femora, et crura solidet efficacius. Quidam cardiacam esse volunt. Dal. — *Femur*. Quum nemo scriptorum veterum herbæ hujusce faciem delineet, quæ nunc eo nomine censenda sit, velle proferre, ariolari est. H. — *Femur bubulum*. Creditur esse cardiaca Dodon. Marrubium Cardiaca dictum, forte primum Theophrast. C. Bauh. *l'agripaume*. Brot. — *Leonurus Cardiaca?* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1396 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in ruderatis. Ed.

LVII. 1. *Galeopsis*. Diosc. IV, 95 : Γαλίοψις, οἱ δὲ γαλεόβδολον, cæteraque, quæ Plinius, tum de forma, tum de viribus ejus herbæ, plane totidem syllabis. Lamium illud est, de quo egimus XXII, sect. 16, etsi aliam affert herbam Anguillara, Part. XIV, p. 278, in Græcia, ut ait, frequentem. H. — *Galeopsis*. Nobis *Lamium purpureum* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1388 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in cultis, etc. Qualem plantam hoc nomine describat Anguillar. loc. laud. nescire se fatetur Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 179. Ed.

2. *Vel galion*. Hoc inepte. Dal. — *Galion*. In Indice ex MSS. omnibus, « sive gallio. » Sed *galion* scribi multo satius videtur. Aliud enim gallion est, quod a Diosc. describitur, IV, 96. Hard.

3. *Decoctæ*. Gron. et Al. ante Hard. *decocto succo*. Ed.

LVIII. 1. *Glaux*. Dioscor. IV, 141 : Γλαὺξ κυτίζῳ ἢ φακῷ τὰ φύλλα

et lenticulæ foliis similis : aversa candidiora[2]. Rami in terram serpunt[3] quini senive, admodum tenues ab radice. Flosculi[4] purpurei exeunt. Invenitur juxta mare[5]. Coquitur in sorbitione[6] similaginis, ad excitandam ubertatem lactis. Eam qui hauserint, balineis uti convenit.

LIX. (x.) Glaucion in Syria[1] et Parthia nascitur, humilis herba[2], densis foliis, fere papaveris, minoribus tamen sordidioribusque[3] : odoris tetri, gustus amari cum adstrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc[4] in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefaciunt : deinde 1

ἔοικεν, etc. Sunt enim Plinianis omnino similia. Est ea Glaux exigua maritima, picta a Lobelio in Obss. p. 227, qualem in horto Regio vidimus. Frequens in Abrutio Italiæ et Pisano agro, in ora maritima, ut recte Anguillar. Part. XIV, p. 290. Hard. — *Glaux antiquitus eugalacton vocabatur*, etc. Sprengelio item dicitur *Astragalus Glaux* (*Diadelph. decand.* gen. 1745 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Hispania, etc. Conf. Clus. Hist. Rar. pl. t. II, p. 240, t. 241; Hist. Rei herb. I, 184. Alii *Glaucem maritimam* habent (*Pentand. monogyn.* gen. 593 Pers. *Salicar.* Juss.), sed ad similitudinem cum cytiso non satis respicere videntur. Habitat in Europæ et Americæ maritimis, salsis. Ed.

2. *Aversa candidiora.* Diosc. loc. cit. Τῶν φύλλων τὰ κάτωθεν λευκότερα· ἄνωθεν δὲ χλωρά. « Quæ superne virent : quæ aversa, candidiora spectantur. » Hard

3. *Rami in terram serpunt.* Diosc. totidem verbis l. c. Hard.

4. *Flosculi.* Diosc. loc. cit. H.

5. *Invenitur juxta mare.* Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Coquitur in sorbitione*, etc. Diosc. l. c. et Galenus de Fac. simpl. med. VI, p. 166. Hard.

LIX. 1. *In Syria.* Syriæ Hierapoli. Diosc. Dal. — *Glaucion.* Sic fere Diosc. IV, 100 : Γλαύκιον χυλός ἐστι βοτάνης κατὰ Ἱεράπολιν τῆς Συρίας γεννωμένης, etc. Syriacæ plagæ, non nostri soli cælive planta. Humilem herbam esse, quod Dalecampium latuit, etiam docet auctor libri de simpl. med. ad Patern. tom. XIII Opp. Galeni, p. 991. H. — *Glaucion.* Apud nos servat nomen : *Glaucium luteum*, vel *phœniçeum* (*Polyand. monogyn.* gen. 1254 Pers. *Papaverac.* Juss.). Hab. in arvis arenosis australis Europæ, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 177. Ed.

2. *Humilis herba.* Humilem esse herbam Diosc. non ait, sed habere folia χαμαίζηλα, in terram sparsa. Dalec.

3. *Sordidioribusque.* Diosc. l. c. λιπαρώτερα, pinguiora. Plinius « sordidiora, » quasi ῥυπαρώτερα : quod et alias usurpatum ab eo vidimus. Et sane pinguitudo foliorum, sordium quarumdam instar est. Hard.

4. *Hoc in olla.* Diosc. et auct. lib. ad Patern. ll. cc. Hard.

exempto succum exprimunt ejusdem nominis : usus[5] est et succi, et foliorum, si terantur, adversus[6] epiphoras, quæ universæ uno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod medici diaglaucion[7] vocant. Lactis quoque ubertas[8] intermissa restituitur. Sumitur ejus rei causa ex aqua.

1 LX. Glycyside[1], quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duum cubitorum, comitantibus duobus aut tribus[2], subrutilum, cute lauri : folia qualia isatis[3], pinguiora, rotundioraque, et minora : semen in siliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera sunt. Femina[4] existimatur, cujus radicibus ceu balani longiores circiter octo, aut sex adhærent. Mas[5]

5. *Usus est et succi*, etc. Hæc aliter Plinius, quam Diosc. Dal.

6. *Adversus epiphoras*. Hoc est, oculorum inflammationes, aliosque affectus. Diosc. loc. cit. Ἔςι δὲ ἡ χρῆσις αὐτοῦ πρὸς τὰ ὀφθαλμικὰ ἐν ἀρχῇ, « in initiis. » Hard.

7. *Diaglaucion*. Διαγλαύκιον, vel potius διὰ γλαυκίων. Hujus conficiendi modum edocet Scribon. Larg. Comp. 21 : « Item compositorum collyriorum hoc maxime probo ad recentes epiphoras. » Et mox : « Quod nomine etiam quidem diaglaucium dicitur, probo in initiis. Glaucii succi, etc. » Hard.

8. *Lactis quoque ubertas*, etc. De glauce hæc Dioscorides, non de glaucio. Dalec.

LX. 1. *Glycyside*. Totidem pæne verbis a Dioscoride describitur, III, 157. H. — Γλυκυσίδη θήλεια Diosc. loc. laud. nobis est *Pæonia officinalis* (*Polyand. digyn*. gen. 1321 Pers. *Rununculac*. Juss.). Habitat in montibus nemorosis : γλυκυσίδη ἄῤῥην, ibid. est *Pæonia corallina*. Habitat in Europa meridionali. Conf. lib. XXV, cap. 10. Ed.

2. *Duobus aut tribus*. Ramulis videlicet, sive cauliculis. Dioscor. Παραφυάδας ἔχων πολλάς. Hard.

3. *Folia qualia isatis*. Sic quidem ex vetere lectione correctores scripserunt, quum antea in excusis codicibus non « isatis » legeretur, sed « nucis, » sed verior hæc in parte vulgata est lectio quam antiqua. Docet id Diosc. lib. III, de pæonia agens, quæ eadem cum glycyside : « Duorum, inquit, generum est, mas feminaque. Habet mas regiæ nuci similia folia, femina vero Smyrnii modo secta. » Pint.

4. *Femina*. Diosc. loc. cit. Ἔχει δὲ τῆς θηλείας παραφυάδας ὥσπερ βαλάνους ἔχουσα ζ' ἢ η', ὥσπερ ἀσφόδελος. « Feminæ radicibus ceu glandes septem octove adhærent, quales asphodeli radicibus adnascuntur. » Vide iconem a Matthiolo delineatam, p. 915. Hard.

5. *Mas*. Paullo aliter de mare Diosc. loc. cit. Plures habet in ca-

plures habet, quoniam non una radice nixus est, palmi altitudine, candidaque. Ea gustu adstringit[6]. Feminæ[7] folia 2
myrrham redolent, et densiora sunt. Nascuntur in silvis. Tradunt[8] noctu effodiendas, quoniam pico Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix[9] vero quum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Usus in his diversus. Rubra enim grana[10] rubentes menses sistunt, xv fere pota in vino nigro. Nigra[11] grana vulvis medentur[12], ex passo aut vino totidem pota. Radix omnes 3
ventris[13] dolores sedat in vino, alvumque purgat[14] : sanat opisthotonum[15], morbum regium, renes, vesicam : arte-

cumine balanos, quasi nuces græcas, ut dictum est XXV, 10, quoniam in radice habet pauciores, immo nullas : est enim radice singulari, digitali crassitudine, altitudine palmi, gustu adstringens, candida : Ῥίζα δὲ τῆς μὲν ἄῤῥενος, περὶ δακτύλου πάχος, μῆκος δὲ σπιθαμῆς, γευομένῳ στύφουσα, λευκή. H.

6. *Ea gustu adstringit*. Superfluit verbum *ea* ex nostro codice. Item verborum paullo post sequentium ordo luxatus est : legi enim debet, « quoniam interdiu periculosum sit, pico Martio impetum in oculos faciente. » Pint. — *Ea*. Voculam hanc ex Regg. codd. et edit. principe Brot. omittit. Ed.

7. *Feminæ*. Smyrnii instar, quæ herba nomen a myrrhæ odore cepit : folia hujus incisuris divisa esse Dioscorides prodidit : hoc tantum. Hard.

8. *Tradunt*. Hoc ipsum indicavit, XXV, 10. Hard.

9. *Radix*. Theophr. IX, 9. Hard.

10. *Rubra enim grana*. Delenda conjunctio *enim* ex eodem; sequitur continuo : « Rubentis menses sistunt xv fere pota. » Legendum videtur, non xv, sed xii, ex Dioscoride, libro III : « Quin etiam, ait, seminis rubentia grana x aut xii, in nigro austero vino pota rubentes muliebres fluxiones sistunt. » At idem auctor eodem loco, Grana nigra xv, pota mederi tradit, obmutescentibus strangulatu vulvæ. Pint. — *Rubentes menses*. Hoc est, sanguinolentum fluorem muliebrem, Diosc. III, 157 : Τοῦ δὲ καρποῦ ι' ἢ ιβ' κόκκοι πυῤῥοὶ ποθέντες ἐν οἴνῳ μέλανι αὐστηρῷ, ῥοῦν ἐρυθρὸν ἱστῶσι. Hard. — *Rubentes*. Gron. et Al. ante Hard. *rubentis*. Ed.

11. *Nigra*. Diosc. loc. cit. totidem fere verbis. Hard.

12. *Vulvis medentur*. Strangulantibus. Diosc. Dal.

13. *Radix omnes ventris*, etc. Dioscor. loc. cit. ad verbum. Hard.

14. *Alvumque purgat*. Uterum, feminis a partu non purgatis. Dioscorid. Dal.

15. *Sanat opisthotonum*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

riam[16] autem et stomachum[17] decocta in vino; alvumque[18] sistit: estur etiam contra malum mentis[19]: sed in medendo[20] quatuor drachmæ satis sunt. Grana[21] nigra auxiliantur et suppressionibus nocturnis, in vino pota, quo dictum est numero. Stomachi vero erosionibus[22], et esse ea, et illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur, recentes nigro semine, veteres rubro. Utrumque auxiliatur a serpente percussis: et pueris contra calculos, incipiente stranguria[23].

16. *Matricem autem et stomachum decocta in vino* (sic prius). *Arteriam*, non *matricem*, præfert nostrum apographon, ut nonnulli qui matricem in locorum significatione, vocem latinam censent, ab hoc Plinii loco sententiæ suæ confirmationem petentes frustra conari videantur. Quare magis a Sipontino sto, quam vel a Theodoro, qui in tralatione librorum Aristotelis de natura animalium ea voce sic utitur, vel a Rhodigino, qui fretus auctoritate Solini, vilissimi scriptoris, latinam contendit: magis ipse in ea re sciolus, quam quos immerito reprehendit. Pint.

17. *Stomachum decocta in vino.* Acri humore commorsum. Dioscor. qui id tamen de granis, non de radice. Dal.

18. *Alvumque.* Decocta in vino, potaque alvum sisti ea ait Dioscor. l. c. Hard.

19. *Malum mentis.* Ἄνοιαν et μελαγχολίαν, amentiam, melancholiam. Dalec. — *Estur etiam contra malum mentis*, etc. Contra insaniam. Huc pertinet quod habet Apuleius, c. LXIV, tit. 1: « Ad lunaticos. Herba Pæonia si lunatico jacenti ligetur in collo, statim se levat sanus. Et si eam secum portaverit, numquam ei hoc malum accidet. » Hard.

20. *Sed in medendo*, etc. Nam si quis hunc modum excedat, liberalius assumpta pæonia mentis alienationem facit. Quare Seleucus in Gloss. apud Athen. III, p. 76, feminas ait eo cibo abstinere, quod fatuitatem affert: φυλάττεσθαι τὰς γυναῖκας ἐσθίειν, διὰ τὸ ποιεῖν ματαϊσμούς. Hard.

21. *Grana.* Diosc. loc. cit. Οἱ δὲ μέλανες καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ ἐφιάλτῳ πνιγμούς. « Quæ vero nigra sunt grana, auxiliantur suppressionibus nocturnis, quas ephialtas vocant, » seu Faunorum ludibria. Auctor libri qui Kirani Kiranidum inscribitur, p. 19, de Pæonia: « Radix autem ejus suffumigata, vel bibita dæmones expellit, et phantasmata cuncta: gestata autem idem facit. » Hard.

22. *Stomacho vero et rosionibus* (sic olim). *Stomachicis*, non *stomacho*, in vetusto exemplari, ut forte commodior lectio sit, « Stomachicis vero erosionibus. » Pint. — *Stomachi.* Ventriculi. Dioscorid. loc. cit. Στομαχικοῖς τε δακνομένοις, ἐσθιόμενοι βοηθοῦσι. Hard.

23. *Incipiente stranguria.* Ἀρχῆς λιθιάσεως παραιτεῖται. Diosc. Dal.

LXI. Gnaphalion alii chamæzelon[1] vocant, cujus foliis albis mollibusque pro tomento[2] utuntur: sane et similia sunt[3]. Datur in vino austero[4] ad dysenteriam : ventris solutiones mensesque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur et putrescentibus hulcerum. 1

LXII. Gallidragam[1] vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem et spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ovo. In hoc crescente ætate[2] vermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, mireque illico dolorem tolli. Valere non diutius anno, et ita si terram non attigerint[3]. 1

LXI. 1. *Gnaphalion alii chamæzelon*. Dioscor. loc. cit. cap. 132, γναφάλιον, cæteraque, quæ Plinius, totidem verbis. Hard. — *Gnaphalium*. Nobis, auctore Sprengelio, est *Santolina maritima* (*Syngenes. æqual.* gen. 1833 Pers. *Corymbif.* Juss.). Habitat in maritimis. Cf. Histor. Rei herbar. tom. I, pag. 186. Ed.

2. *Pro tomento*. Dioscor. Τούτου τοῖς φύλλοις ἀντὶ γναφαλίου χρῶνται. Inde nomen. Hard. — *Tomento*. Gronov. et Al. ante Harduin. *tormento*. Ed.

3. *Sane et similia sunt*. Tomento scilicet, quia sunt alba et mollia: λευκοῖς οὖσι καὶ μαλακοῖς. Dioscor. loc. cit. Hard.

4. *Datur in vino austero*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

LXII. 1. *Gallidragam*. Forte tertia dipsacos Dodonæi, seu virga pastoris, picta ab eo pag. 723, visa a nobis in horto Regio. Hard. — *Gallidragam*. Gronov. et Al. ante Hard. *galedragon*. Nobis est *Dipsacus pilosus* (*Tetrand. monogyn.* gen. 225 Pers. *Dipsac.* Juss.). Habitat in silvis calcareis. Eadem est Virga pastoris, similis acanthæ, Nicol. Myrepsic. I, 11. Conf. Anguillar. 142; Sprengel. Histor. Rei herb. t. I, p. 201. Ed.

2. *In hoc crescente ætate*. In nostro apographo, « In hoc arescente ætate vermiculos nasci tradit. » Pint. — *Vermiculos nasci tradunt*. Et id quidem de labro Venereo antea indicatum, XXV, 108. Dissectis sane dipsaci scapis in medulla vermiculos inventos a se scribit Ruellius, III, pag. 488. H. — *Crescente ætate*. Brot. ex Reg. 1, « crescente ætate. » In Reg. 2 et edit. principe, « arescente ætate; » pessime emendatum, « crescente ætate. » Vermiculi illi a medio ferme mense augusto ad medium septembrem in capitibus dipsaci reperiuntur. Multis autem experimentis certa eorum vis adversus dentium dolores; de hoc usu silet tamen Geoffr. Mater. medic. tom. III, p. 406. Ed.

3. *Attigerint*. Gron. et Al. ante

1 LXIII. Holcus[1] in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine, tenui[2] culmo: quale hordeum restibile[3]. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertum, educit e corpore aristas[4]. Quidam ob id aristidam vocant.

1 LXIV. Hyosiris intubo similis[1], sed minor, et tactu asperior: vulneribus contusa præclare medetur.

1 LXV. Holosteon[1] sine duritia est, herba ex adverso appellata a Græcis, sicut fel dulce[2], tenuis usque in capil-

Hard. *attigerit;* et sic Broter. ex Regg. codd. et edit. pr. Ed.

LXIII. 1. *Holcus.* Hordeum est spontaneum spurium, pictum a Lobelio in Obss. p. 18. Adstipulatorem habemus Aloysium Anguillara Part. XII, pag. 210. Ab ἕλκω, *traho*, quoniam educit aristas e corpore. Gramen hordeaceum alii vocant. Vidimus in horto Regio. Hard. — *Holcus.* Broter. est Gramen spicatum, vulgare, secalinum, Tournefort. Nobis *Hordeum murinum* (*Triand. digyn.* gen. 196 Pers. *Gramin.* Juss.), ubique vulgare. Ed.

2. *Tenui culmo.* Gronov. et Al. ante Hard. « tenues, culmo. » Ed.

3. *Hordeum restibile.* Hordeum silvestre, quod et anno sequente regerminat. Hard.

4. *Educit e corpore aristas.* Quum a trahendo sic dicta fuerit, vim attractricem et epispasticam convenienter ei tribuunt. Dal.

LXIV. 1. *Hyosiris intubo similis.* Quibusdam jacea ignea. Dal. — *Hyosiris.* Sic libri editi, sic Index: rectius *hyoseris*; ὑοσερίς. Nam σέρις intubum est, non σίρις. Nisi forte ὑὸς ἶρις quispiam interpretetur; quod vereor ut probari queat. In Reg. 1, *hyoseris*. Ex intuborum sive cichoriorum genere. Graphice pinxit Jac. Zanoni, ex horto Bononiensi, cap. 55, p. 105, Jaceamque creticam spinosam vocavit. H. — *Hyosiris.* Brot. *hyoseris.* Idem habet Carduum creticum, spinosum, rapi folio, Tournefort. Nobis vero hyoseris nihil aliud quam *Centaurea nigra* (*Syngenes. frustran.* gen. 1929 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Habitat in pratis. Conf. Anguill. 216; Sprengel. Histor. Rei herbar. tom. I, p. 205. Ed.

LXV. 1. *Holosteon.* Ὀλόστεον ex adverso, hoc est, per ἀντίφρασιν, ut vocant, quasi ὅλον ὀστοῦν, totum osseum, quoniam tenuis est, ac sine duritia, quæ vulgo inest ossibus. Iisdem fere verbis describitur a Dioscorid. IV, 11. Serpentina omnium minima a Lobelio appellatur, in Obss. pag. 240, a quo et ibi delineatur, qualem in horto Regio vidimus. Hard. — *Holosteon.* Ὀλόστιον, seu potius ὁλόστιον, vel ὁλόστεον Dioscor. loc. laud. Sprengelio judice, est *Plantago Coronopus* (*Tetrand. monogyn.* gen. 286 Pers. *Plantagin.* Juss.). Habitat in Europæ et Barbariæ glareosis. Cf. Histor. Rei herb. I, 160. Juncum palustrem, humiliorem, erectum, Tournefort. Broterius habet; minus bene. Ed.

2. *Sicut fel dulce.* Hæc verba aliena esse suspicor, magis quam Pli-

lamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen : foliis angustis, adstringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Usus[3] ejus ad convulsa, rupta, in vino pota. Et vulnera[4] quoque conglutinat; nam et carnes coguntur[5], addita.

LXVI. Hippophæston[1] nascitur in spinis, ex quibus 1
fiunt æneæ fulloniæ[2], sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, et foliis parvis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus[3] earum expri-

nii. Pint. — *Fel dulce*. Τὰ γλυκέα, Græci fella vocant, ut etiam Lugdunenses hodie fel vocant, *le doux*. Dalec. — *Fel dulce*. Cœl. Aurel. Chron. III, 1, initio : « Multa, inquit, contrariæ interpretationis vocabulum sumpserunt, ut fellea, quæ Græci γλυκέα vocant, velut dulcia, quum sint amarissima. » Et nos vulgo sic diximus, *le fiel*, vel *le doux*. Hard.

3. *Usus*. Diosc. l. c. Hard.

4. *Vulnera*. Dioscorid. loc. cit. Δύναται δὲ καὶ αὐτὴ κρέα συνάγειν συνεψομένη, καὶ πρὸς ῥήγματα σὺν οἴνῳ ποτίζεται. « Carnes et hæc herba cogit, atque conglutinat, dum coquuntur addita; et ad rupta in vino propinatur. » Sic et Galen. de Facult. simpl. med. VIII, p. 214. H. — *Et vulnera*. Broter. ex Reg. 1, et edit. princ. copulam omittit. Ed.

5. *Coguntur*. In MSS. Regg. *coquuntur* vel *concoquuntur*, et sic Dioscor. loc. sup. cit. Ed.

LXVI. 1. *Hippophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniæ*, etc. Plinius quod in Græcis reperisset, ἱππόφαιστον ἐν ᾧ τὰ ἱμάτια γνάπτουσι, inde ratiocinatus est nasci hippophæston in ea spina qua vestes poliuntur. Atqui hippophæston ipsa spina est fullonia. Salm. — *Hippophæston*. Crescere hoc ait inter spinas, sive esse de spinarum genere, quibus implentur æneæ cortinæ fulloniæ, ad lavandas poliendasque vestes, ut jam diximus. Dioscor. IV, 163 : Ἱππόφαιστον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἱπποφαὲς καλοῦσι... καὶ αὐτὸ γναφικῆς ἀκάνθης εἶδος ὑπάρχον. E Narbonensi Gallia ad se delatum, quale a Dioscoride Plinioque describitur, Ruellius testatur, pag. 455. Nobis aliud videre non licuit. H. — Hippophæston Dioscorid. loc. laud. nobis est *Cnicus stellatus* Willd. (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. sub *Carduo*. *Cynarocephal.* Juss.). Habitat in Pedemontio, circa Nicæam, etc. Conf. lib. XXIV, cap. 68. Ed.

2. *Cortinæ fulloniæ*. Sic vet. sed incommode. Cortinæ nempe vasa, in quibus fervent et coquuntur pannorum pigmenta : tinctorum et infectorum sunt, non fullonum : βαφέων, οὐ γναφέων. Lego : « Hippophæston spina in maritimis nascitur. Hac implentur cortinæ fulloniæ : sine caule, etc. » ex Diosc. Dalec. — *Æneæ*, etc. Sic libri omnes, etiam MSS. Hard.

3. *Succus earum*. Radicum videlicet, Diosc. l. c. Hard.

mitur æstate, ad solvendam alvum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, et tremulis, hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralyses incipientes.

1 LXVII. (xi.) Hypoglossa folia habet[1] figura silvestris myrti, concava, spinosa, et in his ceu linguas folio parvo exeunte de foliis. Capitis dolorem[2] corona[3] ex his imposita minuit.

1 LXVIII. Hypecoon[1] in segetibus nascitur, foliis rutæ. Natura ejus eadem quæ papaveris succo.

1 LXIX. Idææ[1] herbæ folia sunt, quæ oxymyrsines :

LXVII. 1. *Hypoglossa folia habet.* Legend. « Hypoglossa folia habet, figura silvestris myrti, comas spinosas, et in his ceu linguas, etc. » Salm. — *Hypoglossa.* Diosc. IV, 132 : Ὑπόγλωσσον, etc. sic enim legendum, non ἱππόγλωσσον. Vide Dalecamp. Hist. plant. II, p. 206 sq. ubi ea delineatur, qualis et a Plinio describitur. Galeno de Fac. simpl. med. VIII, p. 238, ὑπόγλωσσον. H. — Hypoglosson Dioscor. loc. laud. nobis item dicitur *Ruscus Hypoglossum* (*Diœc. monadelph.* gen. 2301 Pers. *Asparagin.* Juss.). Habitat in montibus umbrosis Hungariæ, Italiæ, etc. Conf. Columna. Ecphras. I, 165. Ed.

2. *Capitis dolorem,* etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

3. *Corona.* Coronam vertit, quod περίαμμα Dioscorides dixit his verbis, δοκεῖ δὲ ἡ κόμη περίαμμα χρήσιμον εἶναι κεφαλαλγοῦσι. Quidam appensa et alligata ea remedia vocant etiam περίαπτα et ἀποτροπαῖα. Dalec.

LXVIII. 1. *Hypecoon.* Totidem verbis Dioscor. IV, 68 : Ὑπήκοον, etc. Pingitur a Dodonæo, p. 446, quale in horto Regio vidimus. H. — *Hypecoon.* Apud nos servat nomen; *Hypecoum procumbens* (*Tetrand. digyn.* gen. 334 Pers. *Papaverac.* Juss.). Habitat inter segetes, in Gallia, Archipelago, etc. Ed.

LXIX. 1. *Idææ herbæ folia sunt,* etc. Legend. « Idææ herbæ folia sunt, quæ oxymyrsinæ, adhærent velut pampini, in quibus flos. » Ubi notabis Plinio *pampinos* dici vitium claviculas et capreolos, qui intorquentur, quos ἕλικας Græci appellant : atqui *pampinus*, τὸ φυλλάμπελον. Salm. — *Idææ.* Diosc. IV, 44 : Ἰδαία ῥίζα, ὀξυμυρσίνῃ τὰ φύλλα ἔοικε, παρ' αὐτὰ δὲ ὡς ἕλικες μικραὶ πεφύκασιν, ἐξ ὧν καὶ τὸ ἄνθος. « Idææ radicis folia oxymyrsinen referunt : juxta ipsa vero exigui sunt velut pampini, seu capreoli, ex quibus etiam flos erumpit. » Frequentem esse in Italia, sed vulgari carere appellatione, scribit Anguillara, Part. XIV, p. 259. H. — *Idææ herbæ.* Brot. est Ruscus angustifolius, fructu folio innascente, Tournefort. Nobis vero, auctore Sprengelio, *Uvularia amplexifolia* (*Hexand. monogyn.* gen. 794 Pers. *Liliac.* Juss.). Habitat in Europæ montibus et in silvis

adhærent his velut pampini, in quibus flos. Ipsa[2] alvum, mensesque, et omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi[3] cohibendique naturam habet.

LXX. Isopyron[1] aliqui phasiolon vocant, quoniam 1
folium, quod[2] est aniso simile, in pampinos[3] torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthii[4]. Contra tussim, et cætera[5] pectoris vitia, ex melle aut aqua mulsa : item[6] jocineri utilissima.

LXXI. Lathyris[1] folia habet multa lactucæ similia[2], ut 1

umbrosis Americæ septemtrionalis. *Vaccinium Vitim idæam* (*Decand. monogyn.* gen. 1086 Pers. *Ericac.* Juss.) habet Fab. Columna et Anguillar. loc. sup. laud. Histor. Rei herb. tom. I, p. 168. Ed.

2. *Ipsa*. Dioscor. l. c. H. — *Ipsa*. Vocem hanc Gronov. et Al. omittunt. Ed.

3. *Spissandi*. Adstringendi. Ἐπὶ ϛύψεως. Hard.

LXX. 1. *Isopyron al. phaselion vocant* (sic prius). Scribo : « Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam folium quod est aniso simile in phasioli pampinos torquetur. » Pint. — *Isopyron*. Dioscor. IV, 121 : Ἰσόπυρον, οἱ δὲ φασίολον καλοῦσιν, ἀπὸ τοῦ ἐοικέναι φασιόλῳ, τῷ κατ' ἄκρον τὸ πέταλον ἕλικα φέρειν. « Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam ad phasioli similitudinem in summo folio pampinum, hoc est, claviculam gerit, phaseolorum similem. » Interpres Oribasii, XI, 260 : « Folium more phaseolorum in claviculas torquetur. » Herbariis perinde officinisque incognita. Anguillara, Part. XIV, p. 186. H. — *Isopyron*. Broter. juxta Cæsalpinum, est Ochrus folio integro, capreolos emittente, semine subluteo, C. Bauh. Nobis vero eodem nomine *Isopyrum fumarioides* (*Polyand. polygyn.* gen. 1365 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Conf. Sprengel. Histor. Rei herb. tom. I, p. 178. Ed.

2. *Quod est aniso simile*. Diosc. loc. cit. Hard.

3. *In pampinos*. Ἕλικας, claviculas, capreolos. Hard.

4. *Seminis melanthii*. Quæ melanthii saporem imitentur, παραπλήσια μελανθίῳ τὴν γεῦσιν, Dioscorid. loc. cit. Hard.

5. *Contra tussim et cætera*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

6. *Item joc. utilissima*. Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXI. 1. *Lathyris*. Totidem fere verbis Dioscor. IV, 167, Λαθυρὶς, etc. Hæc cataputia vulgaris est, picta in horto Eistettensi, Ord. 12, f. 2, et apud Dodon. p. 371, qualem in horto Regio vidimus. Nostris, *épurge*. Subscribit etiam Anguillara, Part. XIV, pag. 295. H. — *Lathyris*. Nobis item dicitur *Euphorbia Lathyris* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.). Habitat ad agrorum margines : vis ei drastica, ut fere congeneribus cæteris. Ed.

2. *Similia*. Gron. et Al. addunt

capparis : quæ quum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia[3] purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. Trahunt[4] et bilem. Qui vehementius purgari volunt, cum folliculis ipsis sumunt ea : nam stomachum lædunt. Itaque inventum est[5], ut cum pisce aut jure gallinacei[6] sumerentur.

1 LXXII. Leontopetalon[1], alii rhapeion vocant, folio brassicæ, caule semipedali : alæ multæ; semen in cacumine, in siliquis, ciceris modo : radix rapo similis[2], grandis,

« similia, tenuiora germina mulla, in quibus semen tuniculis ntinetur. » Ed.

3. *Facilia purgatu.* Aut corpus facile purgant, aut a suo cortice facile purgantur. Dal. — *Facilia.* Quæ sunt decorticatu facilia. Sic decorticata laudat Galen. loc. cit. Λεπισθέντα δὲ λευκὰ καὶ γλυκέα ἐν τῇ γεύσει. Sic XV, 25, castaneas laudat purgabiles maxime et sponte prosilientes. Nam quantumvis purgare facile corpora lathyridis granis scribat Galen. de Fac. simpl. med. VII, pag. 201, animum tamen ægre induxerim, ut eam esse hoc loco Plinii mentem putem. H.

4. *Trahunt.* Ἄγει δὲ φλέγμα, καὶ χολὴν, καὶ ὕδωρ. Diosc. loc. citat. Hard.

5. *Itaque inventum est.* Dioscor. loc. cit. Hard.

6. *Ut cum pisce aut jure gallinacei*, etc. Grana sex, aut septem, in catapotio aut cum fico, aut cum palmula, sumpta, alvum purgant : sed frigida postea sorbenda cum gallina aut oleribus : folia coquuntur ad eumdem usum. Dioscorid. loc. laud. Dalec.

LXXII. 1. *Leontopetalon, alii rhapeion vocant.* Non *rhapeion* noster codex, sed *parapadion* habet, ut forte reponi possit pro *parapadion, pardalion*, ex Dioscor. lib. III : « Leontopetalon, inquit, sunt qui leontopodium, qui leucarion, qui leonticon, qui doridion, qui doriclenda, qui agrestem lychnidem, qui pardalion vocent. » Pint. — *Leontopetalon.* Dioscorid. III, 110, totidem fere verbis : λεοντοπέταλον, etc. Et in Noth. p. 557, οἱ δὲ λεοντοπόδιον, οἱ δὲ λευκάκερων... οἱ δὲ ῥαπήϊον, etc. Ipsum est Leontopodion, de quo diximus anteriore lib. c. 34. H. — *Leontopetal.* Est leontopetalon foliis costæ ramosæ innascentibus, Tournefort. Illud vidit et in agro Smyrnensi Ant. Galland. Itiner. ined. quale a Plinio et Dioscoride describitur. Brot. — *Leontopetalon, alii rhapeion vocant, folio*, etc. Nobis item dicitur *Leontice Leontopetalon* (*Hexand. monogyn.* gen. 848 Pers. *Berberid.* Juss.); habitat in Apulia, Etruria, Creta, etc. Ed.

2. *Radix rapo similis, grandis*, etc. Sic etiam Reg. 1. Sic et Dioscorid. loc. citat. ῥίζα μέλαινα ὥσπερ γογγύλη. Hard.

nigra. Nascitur in arvis. Radix[3] adversatur omnium serpentium generibus ex vino pota : nec alia res celerius proficit. Datur[4] et ischiadicis.

LXXIII. Lycapsos[1] longioribus, quam lactuca, est foliis, crassioribusque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo. Nascitur in campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudores in febribus movet, succo aquæ calidæ admixto. 1

LXXIV. Inter omnes herbas lithospermo[1] nihil est 1

3. *Radix adversatur.* Dioscorid. loc. cit. Ἑρπετοδήκτοις βοηθεῖ. H.

4. *Datur et ischiadicis.* Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXIII. 1. *Lycapsos.* Totidem verbis et formam et vires lycopseos describit Dioscor. IV, 26. Vidimus in horto Regio, qualem delineat Lobelius in Obss. pag. 312. Non est buglossia nostra, ut censuit Anguillara, Part. XIV, p. 254, caret enim rubro colore radix. Hermolaus *lycopsis* ex Dioscoride scripserat : quum libri omnes manu exarati, et impressi typis, ut Regg. Colb. tum hoc loco, tum in Indice, Parm. editio aliique *lycapsos* pertinaciter exhiberent. Ab Ægineta λυκαψὸς pariter dicitur. A Nicandro in Ther. pag. 60, λύκοψον pro λύκαψον. Diosc. tamen, ut diximus IV, 26, λύκοψις. Hard. — *Lycapsos.* Lycopsis Dioscor. loc. laud. nobis est *Echium italicum* (*Pentand. monogyn.* gen. 363 Pers. *Borragin.* Juss.), var. γ. Lycopsis monspeliaca Morison. Histor. 284. Habitat in Anglia, Gallia, Pannonia, Italia, etc. in collibus siccis. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 160. Ed.

LXXIV. 1. *Lithospermo.* Diosc. III, 158 : Λιθόσπερμον, οἱ δὲ ἐξόνυχον, οἱ δὲ αἰγόνυχον, οἱ δὲ ἡράκλειαν, διὰ τὴν περὶ τὸ σπέρμα ἰσχὺν, ὅθεν καὶ λιθόσπερμον ὠνόμασται. « Alii heracleam vocant, propter seminis duritiam, a qua et lithospermi nomen accepit, » quod semina scilicet tamquam calculos ferat, candore et rotunditate margaritarum, duritia vero lapidea. Sunt qui lithospermum istud Plinii ac Dioscoridis arundinaceum milii generi adscribant : lacrymam Jobi Recentiores vocant, *larme de Job ;* cujus seminibus nostri pro sphærulis precatoriis, corollas texentes, utuntur. Pingitur a Dodonæo, p. 497. Vidimus in horto Regio. Nos illud esse potius arbitramur quod lithospermi minoris nomine idem Dodonæus exhibet pag. 83. In officinis milium solis, in Gallia, *gremil* appellatur, vel *herbe aux perles.* Huic enim folia sunt rutæ oleæve, isti arundinacea : ramulos istud surculosos habet : illud plane nullos. Et hoc in horto Regio vidimus. Adstipulatur huic sententiæ Anguillara, Part. XIII, p. 240. Hard. — *Lithospermo.* Nobis eodem nomine est *Lithospermum officinale* (*Pentand. monogyn.* gen. 351 Pers. *Borragin.*

mirabilius. Aliqui ægonychon vocant[2], alii diospyron,
alii heracleos. Herba quincuncialis[3] fere, foliis duplo ma-
joribus, quam rutæ[4], ramulis[5] surculosis, crassitudine
junci : gerit juxta folia singulas veluti barbulas et earum
in cacuminibus lapillos candore et rotunditate margarita-
rum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea. Ipsi,
qua pediculis adhæreant, cavernulas[6] habent, et intus
semen. Nascitur et in Italia, sed laudatissimum in Creta.
Nec quidquam inter herbas majore quidem miraculo
2 adspexi. Tantus est decor, velut aurificum[7] arte alternis
inter folia candicantibus margaritis : tam exquisita diffi-
cultas lapidis ex herba nascentis. Jacere[8] atque humi ser-
pere auctores tradunt. Ego vulsam, non hærentem vidi.
Illis[9] lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos
frangi, pellique constat, et stranguriam discuti. Neque in
alia herbarum fides est[10] visu statim, ad quam medicinam

Juss.). Habitat in ruderatis, silvaticis. Ed.

2. *Aliqui ægonychon vocant*. Dioscor. libro III : « Ægonychon et exonichon vocari ait, lithospermon. » Sed hoc loco nostrum exemplar *exonychon* habet, non *ægonychon*. Dalec. — *Ægonychon*. Quasi caprinus unguis. Διόσπυρον, quasi Jovis triticum. Dioscor. in Noth. p. 460, οἱ δὲ διόσπορον, quasi a Jove satum. Hard.

3. *Herba quincuncialis*. Hoc est, altitudine fere semipedali : nam unciæ duodenæ pedem efficiunt. In nostris regionibus paulo altius assurgit. In quibusdam libris, *quinquecaulis* legitur, forte commodius : tot enim fere mittit ex radice surculos. Hard.

4. *Quam rutæ*. Dioscorid. *quam oleæ*, quod eodem recidit. Hard.

5. *Ramulis surculosis*. Lignosis. Κλώνια δὲ... πάχος ὀξυσχοίνου, ξυλώδη, inquit Dioscor. loc. cit. « Ramuli... junci crassitudine... lignosi. » Hard.

6. *Cavernulas habent, et intus semen*. Hæc postrema verba herbarius Anglus intelligenda putat de lithospermo arundineo, quod lacrymam Jobi officinæ vocant. Dalec. — *Lacryma Job*, Recentioribus *Coix Lacryma*. Ed.

7. *Aurificum*. Aurifex, aurarius faber, *un orfèvre*. Hard.

8. *Jacere atque humi serpere*, etc. Lithospermum secundum describi hic volunt. Dal. — *Jacere*. Falso. Nisi folia intelligas, quæ in imo a terra exsiliunt, humi jacere : quod Dioscorides dixit : τὰ περὶ τὸν πυθμένα ἐπὶ γῆς κείμενα. Hard.

9. *Illis lap. drachmæ*, etc. Diosc. loc. cit. Hard.

10. *Neque in alia herbarum fides*

nata sit. Est autem ejus species, ut etiam sine auctore visa statim nosci possit.

LXXV. Lapis vulgaris juxta flumina fert muscum 1
siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliva : illo lapide tangitur impetigo[1]. Qui tangit, dicit, φεύγετε[2] κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὔμμε διώκει.

LXXVI. Limeum[1] herba appellatur a Gallis, qua sa- 1
gittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum[2]

est, etc. Scribo : « Neque in alia herbarum fides est visu statim ad quam medicinam nata sit, ut ejus specie etiam sine auctore usus statim nosci possit, » ex scripto exemplari. Pint.

LXXV. 1. *Impetigo.* Cantharidem, scarabæi genus, *impetiginem* vocat, ideo quod membra corporis erodat, ut frumenta cantharis. Supra lib. XVIII, cap. 17. Chiffl.

2. Φεύγετε, etc. Hoc est, « Cantharides fugite hinc : vobis lupus improbus instat. » Impetiginem cantharidis nomine appellat, quod ut frumenta cantharis, sic illa corporis membra erodit. Hard.

LXXVI. 1. *Limeum.* Lœmæum, ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ. Eamdem et beleninm vocarunt, sive ἀπὸ τῶν βελῶν, sive quod Apollo Belis apud eos vocaretur. Eo sæculo Galli potissimum venerati sunt Belin, cujus mentio fit apud Herodianum in Maximinis, Hesum, Taranem, Onanam, Abellionem, de quo elogium exstat in convenis novempopulaniæ : DEO ABELLIONI MINICIA JUSTICIA V. S. L. M. Scaliger. in Ausonium. Vide supra lib. XIII, cap. 24. Auctor librorum de plantis, qui Aristotelis nomen præ se ferunt, Perseam in Perside venenatam beleninm vocat, sive a sagittis nomine ducto, sive ab Apolline. Si a sagittis τοξικὸν græcum fuerit, Aristoteles venenum id a Celtis parari solitum ξενικὸν vocat. Galen. lib. de Ther. ad Pison. ἐλένιον (pro quo lego βελένιον) a Barbarisque vocari tradit *ninum* vel *nicon*. Idem scribit, Dalmatis et Dacis plantam esse, cujus succo sagittas snas efficiant lethales. Tingunt et Galli sagittas snas elleboro, lib. XXV, cap. 5. In Æthiopia radicem iis viribus præditam nasci Theophrastus scribit Hist. IX, 15. Dal. — *Limeum.* Hodie in Pedemontio nascitur limeum, *herba terra* ibi nuncupatum, cujus e radice succus elicitur, quem vocant *medicame.* Auctor Anguillara, Part. XII, pag. 213. Sed et elleboro sagittas tingere solitos esse Gallos dictum est supra, XXV, 25. Hard. — *Limeum.* Broter. est Ranunculus cyclaminis folio, asphodeli radice, major, Tournefort. Nobis *Ranunculus Thora* (*Polyand. polygyn.* gen. 1363 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in Alpibus; ei succus acris et fere venenatus. Cf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, p. 204. Ed.

2. *Venenum cervarium.* Festus : « Toxicum dicitur cervarium venenum, quo quidam perunguere sagittas soliti sunt. » Cels. V, 27 : « Ve-

cervarium vocant. Ex hac in tres modios[3] salivati[4] additur, quantum in una sagitta addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari postea ad præsepia oportet, donec purgentur, insanire enim solent: si sudor insequitur, aqua frigida perfundi.

1 LXXVII. Leuce[1] mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea transcurrente: quare mesoleucon[2] quidam vocant. Succus ejus fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit, quæ leucas[3] appellatur, contra omnia marina venena effi-

natoria venena, quibus Galli præcipue utuntur. » Hard.

3. *In tres modios.* Sic etiam MSS. codices: salivatum potionis genus fuit, quo veterinarii medici utebantur in ægrotantium animalium curatione. Panacis et eryngii radices feniculi seminibus miscebantur: farina præterea moliti tritici, miliive, aut hordei: eoque medicamine salivabatur ægrotum pecus. Vide Columellam, lib. VI, capp. 5, 10, 24. Hard.

4. *Salivati additur. Salivatum* medicata potio, quam boum faucibus infundunt, aut salubritatis custodiendæ gratia, aut virium conservandarum, aut morbi pellendi. A sale dictum putant quidam, quoniam is pabulo mixtus bobus utilissimus est, quidam a saliva, quam largam et copiosam indita ori ejusmodi medicamenta evocant. Columella, lib. V, cap. 5: « medicamine salivare pecus ægrotum » ait, id est, tractare, sanare, curare, medicari. Inde quidam panem vino mersum cum asperso sale, quem recreandis fessis equis manducandum offerunt, *salade* vocant, quasi *salviatum*. Salivati potione utuntur veterinarii ac medici, ποτὸν vocantes. Dal.

LXXVII. 1. *Leuce mercuriali similis.* Mentha sarracenica. Dalec. —*Leuce.* Nondum herbariis nostris cognita. Anguillara, Part. XII, p. 220. Alio nomine polium appellatur a Cœl. Aurel. Chron. I, 4, de dolore dentium: « Leuces, inquit, quam etiam polium vocant. » Nisi forte leuce alterum sit polii, de quo nos alibi, nomen: quod, ut Plinius ait, XXI, 21: « folia sunt ei canis hominis similia. » H. — *Leuce.* Sprengelio judice, est *Lamium maculatum* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1388 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in humidis. Folia sæpe albo maculata, nonnumquam moschum redolentia. Cf. Histor. Rei herb. tom. I, p. 204. Ed.

2. *Mesoleucon.* Μεσόλευκον, albo distinctum in medio. Hard.

3. *Leucas appellatur.* Chamædrys montana. Dalec. — *Quæ leucas app. contra o. marina*, etc. Λευκὰς quam adversus serpentes et scorpiones Nicander commendat in Ther. p. 60. Perinde ignota nobis: Περὶ δὲ τῆς λευκάδος ἀγνοεῖται περὶ ποίας φησὶν, inquit Scholiast. in eum

cax. Speciem[4] ejus auctores non tradunt : nec aliud, quam silvestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriorem.

LXXVIII. Leucographis[1] qualis esset, scriptum non 1
reperi : quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem exscreantibus, tribus obolis cum croco : item cœliacis[2] : trita ex aqua et apposita, profluvio feminarum : oculorum quoque medicamentis, et explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

LXXIX. (XII.) Medion[1] folia habet iridis[2] sativæ, cau- 1
lem tripedalem, et in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis

locum, p. 39 : Ἀντίγονος μέντοι τὸν λευκάνθεμόν φησιν. Hard.

4. *Speciem ejus auctores non tradunt.* Totidem de leucade verba facit Diosc. III, 113. Hard.

LXXVIII. 1. *Leucographis.* Silybus lacteus est, quo de egimus XXVI, 25. Nec Anguillaram audio, qui Part. XII, pag. 220, herbam scriptam, seu virgam auream vocat. Pinetus, et post eum Salmasius, gemmam lapidemque, cui idem nomen est, ut suo loco dicemus, in herbarum albo censuque a Plinio temere hic positam, temere pronuntiarunt. H. — *Leucographis.* Sprengelio eadem videtur atque *Carduus leucographus* (*Syngenes. æqual.* gen. 1802 Pers. *Cynarocephal.* Juss.). Habitat in Gallia, Italia, etc. Conf. Histor. Rei herbar. I, 205. Ed.

2. *Cœliacis : trita ex aqua*, etc. Legend. « Item cœliacis : trita et apposita profluvio feminarum. »

LXXIX. 1. *Medion folia habet iridis sativæ. Seridis* legendum esse, non *iridis*, ex Dioscoride notavit ante me Hermolaus. Pint. — *Medion.* Et a Dioscor. IV, 18, ita fere describitur : Μήδιον, etc. Quid vero sit, obscurum est : Lobelio in Advv. pag. 127, violam marinam interpretante : Dodonæo negante, pag. 163. Dioscorid. in Nothis, p. 463, eamdem facit cum medica, de qua XVIII, 43 : Μήδιον, οἱ δὲ μηδική, οἱ δὲ τρίφυλλον... Ῥωμαῖοι τριφόλιουμ ὀδοράτουμ. Ignotam sibi ait Anguillara, Part. XIV, p. 253. Hard. — *Medion.* Apud nos servat nomen : *Campanula Medium* (*Pentand. monogyn.* gen. 428 Pers. *Campanulac.* Juss.). Habitat in Germaniæ, Italiæ, etc. silvis apricis. Ed.

2. *Iridis.* Vel *seridis* potius. — Malim vero *seridis* cum Hermolao ac Pintiano legi, quam iridis. Nam qui silvestrem irin a sativa discriminaret, nondum vidi. Dioscor. IV, 18 : Σέριδι μήδιον... ἔχει φύλλα ὅμοια σέριδι. Etsi quædam exemplaria ἴριδι præ se ferunt : sed mendose scilicet. Oribasius enim σέριδι transtulit. Tamen in Plinianis MSS. *iridis.* Hard.

opacis nascitur[3]. Radix drachmis duabus[4] cum melle menses feminarum sistit, ecligmate per aliquot dies sumpto. Semen[5] quoque in vino, tritum, contra abundantiam feminarum datur.

1 LXXX. Myosota[1], sive myosotis, lævis herba, caulibus pluribus ab una radice, aliquatenus rubentibus, concavis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per intervalla assidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali crassitudine multis capillamentis fimbriata[2]. Vis ei septica[3] et exhulceratrix, ideoque ægilopas[4] sanat. Tradunt Ægyptii,

3. *In saxis opacis nascitur*. Diosc. ἐν παλισκίοις τόποις καὶ πετρώδεσιν. Hard.

4. *Radix drachmis duabus*. Totidem verbis Diosc. l. c. Hard.

5. *Semen quoque in vino, tritum, contra*, etc. Hoc est, ad pellenda menstrua, quæ abundant, seu menses commorantes. Diosc. loc. cit. Τὸ δὲ σπέρμα σὺν οἴνῳ ποθὲν, ἄγει ἔμμηνα. Cui Galenus adstipulatur, de Fac. simpl. med. VII, p. 207, ubi docet medii semen ac radicem contrario esse temperamento: illa, siquidem austera est, fluorem muliebrem cohiberi, isto cieri. Ἡ ῥίζα μὲν ἐφεκτικὴ ῥοῦ γυναικείου· τὸ δὲ σπέρμα προτρέπει τὰ καταμήνια. H.

LXXX. 1. *Myosota*. Diosc. II, 214: Μυὸς ὦτα, οἱ δὲ μυὸς ὠτίδα καλοῦσιν cæteraque, quæ Plinius totidem plane verbis. Galenus item de Fac. simpl. med. VII, p. 210: Μυὸς ὠτὶς, ἔνιοι δὲ μυὸς ὦτα. Pingitur a Bauhino, tom. III, p. 359, qualem in horto Regio vidimus. In officinis, *auricula muris*: sed non habet ea omnes myosotidis Plinianæ ac Dioscorideæ notas. Scribon. Larg. Comp. 153, *auricula murina* nuncupatur, et prodesse dicitur calculosis. H. — *Myosota, sive myosotis, lævis herba, caulibus*, etc. Brot. est Lithospermum arvense, minus, Tournefort. Nobis autem eodem nomine *Myosotis scorpioides* (*Pentand. monogyn.* gen. 349 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in Europæ humidis, rivulis. Ed.

2. *Multis capillamentis fibrata*. In Vet. *fimbriata*, non *fibrata*; quam recte, censeant legentes. Pint. — *Fimbriata*. Sic MSS. non *fibrata*, ut editi, etsi utrumque perinde hic valet. Fibræ sunt herbarum arborumque minutiores radiculæ, in quas velut extremas, crassiores effusæ sparguntur. Hinc et appellatæ fimbriæ vestium extremitates, quod fibrum antiqui dicebant extremum, si Varroni credimus. Hard.

3. *Vis ei septica*, etc. Ignoranter Plinius septicam esse tradit. Est enim frigida et humida, ut helxine. Dalec.

4. *Ægilopas*. Dioscor. loc. cit. Ταύτης ἡ ῥίζα καταπλασθεῖσα αἰγιλώπια ἰᾶται. Hard.

mensis quem thiatin vocant[5] die XXVII fere in augustum mensem incurrente, si quis hujus herbæ succo inungatur mane priusquam loquatur, non lippiturum eo anno.

LXXXI. Myagros[1] herba ferulacea est foliis similis 1
rubiæ, tripedanea. Semen oleosum[2], quod et fit[3] ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo.

LXXXII. Herba, quæ vocatur nigina[1], tribus foliis 1
longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit.

LXXXIII. Natrix[1] vocatur herba, cujus radix evulsa 1
virus hirci redolet. Hac in Piceno a feminis abigunt,

5. *Quem thiatin vocant.* Ita libri omnes, tum editi, tum manu exarati : non *Thoti*, ut in Chiffletiano codice legisse se Dalecampius dicit : quemadmodum et mox XXVIII, ubi cæteri omnes constanter habent XXVII. Incidit hic dies XXVII thiatis in diem tertium mensis augusti, more romano. HARD. — *Mensis quem thiatin.* Broter. ex Reg. Chiffl. « mensis quam thoti. » Male in altera edit. Hard. *thiatin.* Is est *thot*, primus Ægyptiorum mensis. Et mox idem XXVIII, non XXVII, ut Hard. et edit. princeps. Dies 28 thot, incidit in diem 25 septembris. ED.

LXXXI. 1. *Myagros.* Dioscorid. IV, 17 : Μύαγρος... δίπηχυς, φύλλα ἔχουσα ἐμφερῆ τοῖς τοῦ ἐρυθροδάνου. Galli *camelinam* vocant, officinæ pleræque sesamum, oleoque hujus utuntur pro sesamino. Ipsum erysimum est, de quo egimus XVIII, 22. HARD. — *Myagros.* Quæ sit herba myagros nescire se fatetur Broterius, quum Myagron monospermum, latifolium, C. Bauhin. cum myagro Plinii et Dioscoridis minime congruat; nec satis feliciter divinent, qui ad erysimum referunt, de quo Noster, XVIII, 12. Sprengelio tamen myagros eadem videtur atque *Alyssum sativum* (*Tetradynam. siliculos.* gen. 1558 Pers. sub *Camelina. Crucifer.* Juss.). Habitat in agris, præsertim inter linum. Conf. Hist. Rei herb. t. I, p. 182. ED.

2. *Semen oleosum.* Plenum pinguitudinis, ex qua exprimatur oleum. HARD.

3. *Quod et fit ex eo:* Subintellige, quod oleum et ex eo fit. HARD.

LXXXII. 1. *Herba, quæ vocatur nigina.* In Indice, *nyma.* Hoc loco MSS. « nygma, nima, nygam, » et « nuga » exhibent. Herbariis et officinis incognita. HARD. — *Nigina.* Brot. ex MSS. *nyma.* ED.

LXXXIII. 1. *Natrix.* Quam herbarii natricem Plinii nuncupant, delineatur a Lobel. in Obss. p. 493. Quibus vero argumentis hanc esse conjectent, ariolari non vacat. H. — *Natrix.* Brot. est Anonis viscosa, spinis carens, lutea, major, C. Bauhin. Nobis vero eodem nomine *Ononis Natrix* (*Diadelph. decand.* gen. 1694 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in silvaticis et inter segetes. ED.

quos mira persuasione Fatuos[2] vocant : ego species lymphantium[3] hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento juventur.

1 LXXXIV. Odontitis[1] inter feni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parva habet, longiora tamen quam polygonon : semen in alis hordeo simile, florem pupureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum ejus in vino austero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita ut contineatur ore.

1 LXXXV. Othonna in Syria nascitur[1], similis erucæ,

2. *Fatuos*. Sic MSS. omnes. Faunus, fatuus, ἐφιάλτης, incubus, idem plane significant : nocturnos nempe genios, quibus qui mente sunt parum sana, premi se interdum putant. A Fauno Latii rege, Fatuaque conjuge, de quibus Justinus, XLIII, nomen his datum. Qui viros aggredi existimati sunt, ii Fauni : qui mulieres, Fatui dici consueverunt. Vide Lactant. I, 22, et Servium in Æn. VI, ad eum versiculum, « Pometios, castrumque Inui. » Et in lib. VII, ad istum, « Hunc Fauno et Nympha genitum, etc. » Quin etiam in fragmento Festi Farnesiano Faunus dicitur appellatus. « Is, inquit (de Pico loquitur), regem Fatuum, Faunum alii quem vocant, et Fatuam procreavit. » HARD.

3. *Lymphantium*. Hominum falso existimantium se ab ejusmodi incubis premi : qui homines tali medicamento juvantur. HARD.

LXXXIV. 1. *Odontitis*. Rectius fortasse ὀδοντίδης, inde nomen habens, quod decoctum in vino dolores dentium mitiget : nam ὀδοὺς dentem sonat. HARD. — *Odontitis*. Brot. est Lychnis pratensis, flore laciniato, simplici, Moris. Caryophyllus pratensis, flore laciniato simplici, sive flos cuculi, C. Bauh. Nobis vero eodem nomine *Euphrasia Odontites* (*Didynam. gymnosperm.* gen. 1454 Pers. *Pedicular.* Juss.). Habitat in arvis et pascuis. ED.

LXXXV. 1. *Othone in Syria nascitur* (sic prius). Scrib. *Othonna*, cum duplici *n*, et *a* in fine, ex Dioscoridis utraque editione græca. PINT. — *Othonna*. Hæc totidem verbis Dioscorid. II, 213 : Ὄθοννα . . . γεννᾶσθαι δὲ αὐτὴν καὶ ἐν τῇ κατ' Αἴγυπτον Ἀραβίᾳ· ἔχει δὲ τὰ φύλλα εὐζώμῳ ἐμφερῆ, πολύτρητα ὥσπερ σητόκοπα, etc. « Nasci aiunt in eo Arabiæ tractu, qui ad Ægyptum spectat. Habet folia erucæ proxima, crebro perforata, et tamquam a tineis pertusa, etc. » Ex eodem Diosc. Pintianus legit *cribro* pro *crebro* : quod nec Plinii stylum sapit, neque apud Dioscoridem exstare, si græce legisset, ipse intellexisset. Quid porro sit *Othonnæ* nec scit Anguillara, Part. XI, p. 181, neque alii sciunt. Lobelius

perforatis[2] crebro foliis, flore[3] croci : quare quidam anemonem vocaverunt. Succus[4] ejus oculorum medicamentis convenit. Mordet[5] enim leniter et excalfacit, adstringitque siccando. Purgat cicatrices, et nubeculas, et quidquid obstat[6]. Quidam tradunt lavari[7], atque ita siccatam digeri in pastillos.

LXXXVI. Onosma[1] longa folia habet fere ad tres digitos in terra jacentia[2], tria[3] ad similitudinem[4] anchusæ

in notis MSS. ad eum librum ait esse florem Africanum. Hard. — *Othonna*. Sprengelio eadem videtur ac *Tagetes patula* (*Syngenes. superfl.* gen. 1872 Pers. *Corymbifer.* Juss.). Conf. Cæsalpin. XII, 43. Sed hæc tamen, ut congeneres fere omnes, ex America oriunda. Vid. Hist. Rei herb. I, 188. Ed.

2. *Perforatis crebro foliis.* Lego *cribro*, non *crebro*. Diosc. libro II, de Othonna : « Nascique herbam in Arabia etiam quæ ad Ægyptum est erucæ foliis cribri modo foraminibus multis. » Posuit ergo Plinius *cribro*, pro « tanquam cribrum, » quo loquendi modo usus est libro septimo de Julio Cæsare loquens, « celeritatemque quodam igne volucrem, » hoc est, tanquam ignem quemdam. Pint.

3. *Flore.* Diosc. loc. cit. Ἄνθος δὲ φέρει κρόκινον, πλατύφυλλον· ὅθεν ἔδοξαν ἀνεμώνης αὐτό τινες εἶδος εἶναι. Hard.

4. *Succus.* Diosc. loc. cit. Hard.

5. *Mordet enim leniter.* Dioscor. loc. cit. Hard. — Gron. et Al. ante Hard. *leviter*. Ed.

6. *Quidquid obstat.* Quidquid oculis offundit caliginem, πάντα τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις. Hard.

7. *Quidam tradunt lavari.* Quidam hunc succum, sive humorem, qui ex herba manat, elotum, semotis lapillis, in pastillos ad oculorum medicamenta digerunt. Hard.

LXXXVI. 1. *Onosma.* Sic fere Diosc. III, 147 : περὶ ὀνόσματος. Nihil porro aliud onosma esse censuerim, præter anchusam degenerem : quæ, ut in aliis quoque herbarum generibus accidit, viribus exhaustis biennio trienniove florem fructumve nullum edat. H. — *Onosma.* Apud nos servat nomen : *Onosma echioides* (*Pentand. monogyn.* gen. 358 Pers. *Borragin.* Juss.). Habitat in Europæ rupibus. Ed.

2. *Ad tres digitos in terra jacentia, tria ad similitudinem anchusæ incisa*, etc. Si Dioscorid. audis, « quatuor digitos » leges, non *tres*; item falso additam putamus vocem illam *tria*. Pint.

3. *Tria.* In Dioscorid. historia nec *tria* legitur, nec *incisa*. Hippocrates eam ῥίζαν vocat. Galenus in Linguis eam describit, et habere tria folia tradit, non animadvertens eamdem esse cum onosmate. Dioscorides vocari etiam ὀσμάδα, ὄνωνιν, et φλομῖτιν, non ut vulgo legitur, φλονῖτιν, auctor est. Dal.

4. *Ad similitudinem anchusæ incisa.* Totidem verbis Dioscor. loc. cit. Hard.

incisa, sine caule, sine flore, sine semine : prægnans[5] si edat eam, aut supergrediatur, abortum facere dicitur.

1 LXXXVII. Onopordon[1] si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit urinas et menses : alvum sistit : suppurationes et collectiones discutit.

1 LXXXVIII. Osyris[1] ramulos fert nigros, tenues, lentos : et in iis folia nigra, ceu lini ; semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus[2] faciunt ex his. Radicum decoctum[3] potum, sanat arquatos. Eædem, priusquam maturescat semen, concisæ, et sole siccatæ, alvum sistunt. Post maturitatem vero collectæ, et in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, et per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur.

5. *Prægnans si edat eam, aut supergrediatur*. Dioscor. ad verbum loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, pag. 215. Hard.

LXXXVII. 1. *Onopordon si comederint asini*. Vetus exemplar non *Onopordon*, sed *Onopradon* habet : quod non minus probo. Nam ut a δέρκω, ἔδαρκον et ἔδρακον, sic a πέρδω, ἔπαρδον, ἔπραδον, ὀνόπραδον. Pint. — *Onopordon*. Apud Hesychium ὀνόμορδον mendose, pro ὀνόπορδον, ἀπὸ τῆς ὄνου πορδῆς, a crepitu ventris. Carduum tomentosum appellat Lobelius in Obss. pag. 482. Coronam fratrum herbarii : Galli servata græci nominis significatione, *pet d'âne*. Vidimus in horto Regio. Calabris, Siculisque etiamnum *Anapordo*, teste Anguillara, Part. VIII, pag. 145. H. — *Onopordon si comederint asini*, etc. Ἀκάνθιον Diosc. III, 18 ; nobis est *Onopordum Acanthium* (*Synganes. æqual.* gen. 1800 Pers. *Cynaroceph.* Juss.). Habitat in ruderatis et collibus. Ed.

LXXXVIII. 1. *Osyris*. Totidem fere verbis eadem certe sententia Diosc. IV, 143 : Ὄσυρις, φρυγάνιον μέλαν, etc. Scopæ ex ea olim fieri solitæ, et nunc plerisque locis fiunt : unde Linaria scoparia a nonnullis appellatur : a nostris Italisque, *Belvedere*. Patavii, *le Scope di Padova*, teste Anguill. Part. XIV, p. 290. Vidimus in horto Regio, qualis a Dodonæo pingitur, p. 101. Hard. — *Osyris ramulos fert nigros, tenues*, etc. Osyris Dioscorid. loc. proxime laud. nobis eodem nomine *Osyris alba* (*Diœc. triand.* gen. 2188 Pers. *Elæagn.* Juss.). Habitat in Europa australi. Ed.

2. *Smegmata mulieribus faciunt ex his*. Ex osyride κορήματα fieri Galenus tradit, lib. de Simplic. med. Facult. VIII, quæ alii interpretantur smegmata, ut Plinius, alii scopas, alii κόσμητρα καὶ καλλωπίσματα. Nam κορεῖν, κοσμεῖν et καλλωπίζειν significat. Dal.

3. *Radicum decoctum potum*. Dioscor. loc. cit. Hard.

LXXXIX. Oxys[1] folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum[2]. Edunt et qui enterocelen habent. 1

XC. Polyanthemum[1], quam quidam batrachion appellant, caustica vi exhulcerat cicatrices, et ad colorem reducit[2]: eademque vitiligines concorporat[3]. 1

XCI. Polygonon[1] Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur a terra, foliis rutæ, semine[2] graminis: succus[3] ejus infusus naribus supprimit sanguinem: et potus cum vino[4], cujuslibet partis profluvium, exscrea- 1

LXXXIX. 1. *Oxys.* ὀξύς. Pingitur a Lobelio in Obss. p. 495. Officinæ Trifolium acetosum vocant, Galli panem cuculi, *pain de cocu*, et *alleluia*. Appellationum causas declarat Dodonæus, a quo pariter delineatur, pag. 568. Vidimus in horto Regio. HARD. — *Oxys.* Nobis est *Oxalis stricta* (*Decand. pentagyn.* gen. 1144 Pers. *Geraniis affin.* Juss.). Habitat in Europæ cultis, Virginia, etc. ED.

2. *Dissolutum.* Affluxu bilis aversum. DAL.

XC. 1. *Polyanthemum.* Ranunculus ipse est, quo de egimus, XXV, 109. HARD. — *Polyanthemum.* Nobis eodem nomine *Ranunculus Polyanthemos* (*Polyand. polygyn.* gen. 1363 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in graminosis, silvis. ED.

2. *Et ad colorem reducit.* Ad æqualitatem si nimis emineant. DAL.

3. *Concorporat.* Delet, et cutem corpori reliquo similem facit. DAL. —*Vitiligines.* Vitiligines delet, redditque cuti suum colorem; reliquo corpori parem. HARD.

XCI. 1. *Polygonon.* Hæc totidem verbis Marc. Emp. c. IX, p. 80. Ipsa proserpinaca est, de qua dicemus iterum c. 104. Apul. c. XVIII, de proserpinaca, sive polygono: « Polygonon alii... polygonaton ... Romani sanguinariam, Itali proserpinacam. » Cels. II, 33: « Herba sanguinalis, quam Græci polygonion vocant. » Sanguinalem pariter vocat Colum. VI, 12, pag. 213; sanguinariam, VII, 5, p. 263. Et Diosc. in Noth. p. 462: Πολύγονον ἄῤῥεν... Ῥωμαῖοι σεμινάλις, οἱ δὲ ςοπίναχα pro προσερπίναχα. Gallis, a frequentia nodorum, seu geniculorum, *renouée*. HARD. — *Polygonon.* Nobis eodem nomine est *Polygonum maritimum* (*Octand. trigyn.* gen. 977 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat in littoribus. ED.

2. *Semine.* Semine cujusmodi in gramine cernitur, nempe triangulari. HARD.

3. *Succus.* Marc. Emp. c. X, p. 83. Scrib. Larg. Comp. 7: « Ad sanguinis eruptionem de naribus; » comp. 46: « Injicere autem intus narem aut nares oportebit... herbam, quæ quia multa est, et ubique nascitur, πολύγονον appellatur. » HARD.

4. *Et potus cum vino*, etc. Dioscor. IV, 4. Apul. c. XVIII, de proserpinaca, t. 1: « Ad eos qui sanguinem rejiciunt: Herbæ pro-

tionesque[5] cruentas inhibet. Qui plura genera[6] polygoni faciunt, hanc marem[7] intelligi volunt, appellarique[8] a mul-
2 titudine seminis[9], aut densitate fruticis calligonon[10]. Alii polygonaton[11], a frequentia geniculorum : alii teuthalida, alii carcinethron[12], alii clema, multi myrtopetalon. Nec non[13] inveniuntur, qui hanc feminam esse dicunt : marem autem majorem, minusque nigram, et geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescentem. Quocumque hæc modo se habeant, vis[14] earum est spissare ac refrigerare. Semina[15] alvum solvunt, largius sumpta uri-

serpinacæ succum cum vino optimo austero, etc. » Polygonum ad eos usus commendat et Marc. Emp. c. XVII, p. 124. HARD.

5. *Exscreationesque.* Cels. III, 22. H. — Gron. et Al. ante Hard. *excretiones.* ED.

6. *Qui plura genera*, etc. Primum genus est sanguinaria : secundum herniaria : tertium, polygonon femina Dioscoridis : quartum, ut quidam volunt, casia lignea marina Monspessulanorum. Plinius ὡραῖον, id est, pulchrum et venustum, montanum reddit, quasi legisset ὄρειον, vel ὀρεινόν. Ὡραῖον vocatum fuisse ab eleganti foliorum ambientium circuitu arbitror. Quidam legunt οὐραῖον, et sic dictum volunt, quod ejus folia, quemadmodum et hippuridis, caudarum setis similia sint. DAL.

7. *Marem.* Recte illi quidem. Pingitur a Dodonæo, p. 113, polygonum mas, quale in horto Regio vidimus. HARD.

8. *Appellarique a multitudine seminis, aut densitate fruticis calligonon.* Verius nostrum exemplar, *callipogona.* PINT.

9. *A multitudine seminis.* Scribonius, cap. 17, quia multa est, et ubique nascitur. DALEC.

10. *Calligonon.* In Reg. 2, fortasse sincerius, *callipogona*, καλλιπώγωνα, densitatem fruticum ea voce μεταφορικῶς indicante, ex similitudine barbæ. Sic etiam Index in eodem cod. pro *thalassias*, quæ vox ibi nihili esse videtur. HARD.

11. *Alii polygonaton*, etc. Vulgo herniariam dicunt. Mirum in modum has historias Plinius confundit. DAL. — *Alii.* Diosc. in Noth. p. 462 : Οἱ δὲ πολυγόνατον ... οἱ δὲ καρκίνηθρον, οἱ δὲ τευθαλίδα, οἱ δὲ κλῆμα, οἱ δὲ μυρτοπέταλον. Habet et hæc nomina Oribasius, XII, p. 212. Apuleius quoque, carcinethron et myrtopetalon vocat, a foliorum myrti similitudine. HARD.

12. *Alii carcinetron.* Scribe cum aspiratione in ultimo, *carcinethron*, ex Dioscoride : et paullo post, *infractis*, ex codice antiquo. PINT.

13. *Nec non.* Dioscor. totidem verbis l. c. HARD. — *Qui hanc feminam esse dicunt.* Nobis *Polygonum incanum.* Habitat in agris. HARD.

14. *Vis.* Adstringere : Δύναμιν δὲ ἔχει συπτικὴν, ψυκτικὴν, etc. HARD.

15. *Semina.* Has succo epoto vi-

nam cient, rheumatismos cohibent : qui si non fuere, non prosunt. Stomachi[16] fervori folia imponuntur : vesicæ 3
dolori illinuntur, et[17] ignibus sacris. Succus[18] et auribus purulentis instillatur, et oculorum dolori[19] per se. Dabatur[20] et in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanisque præcipue : item cholericis, dysentericis[21], et in solutione stomachi. Tertium[22] genus oreon vocatur, in montibus nascens, arundini teneræ simile, uno caule, densis geniculis et in se fractis[23], foliis autem piceæ, radicis supervacuæ, inefficacius quam superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum[24] genus silvestre appellatur, pæne 4
arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicun-

res Diosc. tribuit, loc. cit. HARD.

16. *Stomachi.* Diosc. l. c. HARD.

17. *Et.* Πρὸς ἐρυσιπέλατα. Diosc. l. c. HARD.

18. *Succus.* Marc. Emp. c. IX, p. 75 et 80. Apuleius, c. XVIII, tit. 5 : « Ad aurium dolorem : Herbæ proserpinacæ succus tepefactus, et auribus instillatus, mirifice dolorem tollit. Nos ipsi experti sumus. Tamque potenter proficit, ut et hulcera quoque aurium sanet. » Sic etiam Diosc. loc. cit. HARD.

19. *Et oculorum dolori.* Apul. l. c. t. 4. HARD.

20. *Dabatur.* Diosc. l. c. et Apul. l. c. t. 7 : « Ad quartanas. » H.

21. *Item cholericis, dysentericis,* etc. Diosc. l. c. HARD.

22. *Tertium.* Ὄρειον, montanum. Polygonon femina Dioscorid. est, IV, 5. HARD.

23. *Et in se fractis, foliis,* etc. In Reg. 2, « et in se infractis. » Genus hoc polygoni cum polygono femina Dioscoridis congruit, præter solum natale, quod Plinius montuosum, Dioscorides, cæterique herbarii, et in his Dodonæus, a quo delineatur, p. 113, quale vidimus in horto Regio, aquosum esse volunt. Sed aquosos colles Plinius haud dubie intellexit, quem situm poterio quoque c. 97, adjudicat. Ex Dioscoridea porro descriptione effici id modo in rem nostram videtur commode posse, ut non « in se fractis, » sed « in se farctis, » vel « in se infarctis, » scribi oporteat : ut sententia sit, genicula alia, aliis tubarum modo, inseri et infarciri. Sic enim ille, IV, 5 : Θαμνίον ἐστὶ καλαμοειδὲς, γόνατα συνεχῆ ἔχον ἐγκείμενα ἀλλήλοις, ὥσπερ σάλπιγγος. « Frutex est exiguus, tener, arundini similis, geniculis densus, quorum alia aliis tubarum modo inseruntur, infarciunturque. » HARD.

24. *Quartum.* Demonstratum hoc sibi genus olim fuisse Ruellius testatur, p. 582. Cæteris herbariis prorsus ignotum. Forte hic legendum, « Peculiare ischiadicis quartum genus, etc. » HARD.

do : ramis sparti, binum palmorum, nigris geniculorum ternis quaternisve articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur et oris hulceribus, et attritis partibus. Propter gingivarum vero vitia commanducatur. Nomas sistit, omniaque quæ serpunt, aut difficilem cicatricem habent. Privatim vero sanat a nive facta hulcera. Herbarii et ad anginas utuntur illa : et in capitis dolore coronam ex ea imponunt : et contra epiphoras[25] collo circumdant. In tertianis quidam sinistra manu evulsam adalligant : adeo contra profluvia sanguinis[26], nec ullam magis aridam quam polygonum servant.

1 XCII. Pancration[1] aliqui scillam pusillam[2] appellare malunt, foliis albi lilii, longioribus crassioribusque, radice bulbi magni, colore rufo. Alvum solvit succo[3], cum farina ervi sumpto : hulcera purgat. Hydropicis[4] splenicisque cum melle datur. Alii[5] decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat : eaque effusa radicem terentes digerunt in pastillos sole siccatos : et postea utuntur ad capitis hulcera, et cætera quæ repurganda sunt. Item[6] ad tussim, quantum tribus digitis apprehenderint in vino dantes : et ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Dant

25. *Et contra epiphoras*. Oculorum videlicet. Vide Apul. loc. cit. tit. 4. Hard.

26. *Adeo contra profluvia sanguinis*. Legendum reor, « ut dextra contra profluvia sanguinis. » Pint.

XCII. 1. *Pancration*. Totidem verbis Diosc. II, 203 : Παγκράτιον, οἱ δὲ καὶ τοῦτο, σκίλλαν ὀνομάζουσι, etc. Apul. c. XLII : « A Græcis dicitur scilla ...aliis pancration... Itali scillam rubram, masculam, alii bulbum scillitem, sive scilliticum appellant. » Est hæc scilla radice rubra, sive pancratium a Clusio delineatum, Hist. Rar. plant. II, p. 172. In Cephalenia vocatur « Cepolla canina, » inquit Anguillara, Part. VII, p. 120. H.

2. *Scillam pusillam*, etc. Apud Dioscoridem, οἱ δὲ καὶ τὴν σκίλλαν ὀνομάζουσι. Plinius legit σκίλλην μικρὰν ὀνομάζουσι. Dal.

3. *Alvum solvit succo*, etc. Diosc. l. c. ad verbum. Hard.

4. *Hydropicis*. Dioscorid. l. c. et Apul. c. XLII, tit. 1. Hard.

5. *Alii*. Dioscorid. II, 202. H.

6. *Item ad tussim*, etc. Dioscor. loc. cit. Hard.

et propter ischiada in vino bibendum, et propter tormina, mensesque ciendos.

XCIII. Peplis[1], quam aliqui sycen, alii[2] meconion, 1
alii mecona aphrode vocant, ex una radice tenui fruticat, foliis rutæ paullo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quam candidi papaveris. Inter[3] vites fere colligitur messibus; siccaturque cum fructu suo, subjectis[4], in quæ excidat. Hoc[5] poto alvus solvitur, bilis ac pituita detrahitur. Media[6] potio est acetabuli mensura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniisque ad molliendam alvum.

XCIV. Periclymenos[1] fruticat et ipsa, ex intervallo duo 1
folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, et quod difficile vellatur. Nascitur[2] in arvis ac sepibus, convolvens se adminiculis quibuscumque; semen[3] ejus in umbra siccatum tunditur, et in pastillos digeritur. Hi[4] resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus ad lienem; eumque urina cruenta, aut per alvum absumit: quod intelligitur a decimo statim die. Urinam[5] cient et folia decocta: quæ et orthopnoicis

XCIII. 1. *Peplis*. Sic MSS. tum hoc loco, tum in Indice. Dioscor. tamen, IV, 168: Πέπλος, οἱ δὲ συκὴν, οἱ δὲ μήκωνα ἀφρώδη καλοῦσι, cæteraque, quæ Plinius, totidem verbis: ut et Oribas. XII, p. 211. Egimus de eo, XX, 79. H. — Nobis eodem nomine *Euphorbia Peplis* (*Dodecand.* gen. 1190 Pers. *Euphorbiac.* Juss.), de qua jam sæpe egimus. Conf. Clus. Hist. Rar. Plant. II, 187. Ed.

2. *Alii meconion aphrodes.* (Sic prius.) Lego, « alii mecona aphrode, » ex vet. apographo, tum ex Dioscoride, lib. IV, c. 148. Pint.

3. *Inter vites*, etc. Dioscorid. et Oribas. ll. cc. Hard.

4. *Subjectis*. Subintellige, tabulis, vel linteis. Hard.

5. *Hoc*. Dioscorid. loc. cit. H.

6. *Media potio.* Justa et moderata. Diosc. l. c. Hard.

XCIV. 1. *Periclym*. Hæc totidem verbis Diosc. IV, 14. Clymenos ipsa est, de qua egimus lib. XXV, c. 33. H. — *Lonicera Periclymenon*, de qua sæpius alias. Ed.

2. *Nascitur*. Diosc. loc. cit. H.

3. *Semen*. Dioscorid. l. c. H.

4. *Hi*. Diosc. quadragenis. Sed idem a sexto die cruentam agi urinam monet, οὖρα ἄγει ἀπὸ τῆς ἕκτης ἡμέρας αἱματώδη. Hard.

5. *Urinam*. Hæc pariter Diosc. loc. cit. Hard.

prosunt. Partum[6] quoque adjuvant, secundasque pellunt pota simili modo.

1 XCV. Pelecinum[1] in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternisve, quale gith novimus, amarum, stomacho utile. Additur[2] in antidota.

1 XCVI. Polygala palmi altitudinem[1] petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu adstricto : quæ pota lactis abundantiam facit.

1 XCVII. Poterion[1], aut (ut alii vocant) phrynion, vel neurada, large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis parvis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore[2] longo, herbacei coloris : seminis nulli usus, sed gustu acuto et odorato. Invenitur in aquosis[3] collibus. Radices[4] habet duas aut tres, binum

6. *Partum*. Dioscorid. l. c. H.

XCV. 1. *Pelecinum*. In tractatione segetum, XVIII, 44. Habet hæc Oribasius totidem verbis, XI, p. 198, post Diosc. III, 146. Inter triticum et hordeum nascitur. H. — *Pelecinum in segetibus diximus nasci*. Nobis eodem nomine *Biserrula Pelecinus* (*Diadelph. decand.* gen. 1746 Pers. *Leguminos.* Juss.). Habitat in Europa meridionali. *Coronillam Securidacam* habet Clus. Hist. II, 236 sq. Ed.

2. *Additur*. Diosc. Μίγνυται καὶ ἀντιδότοις. In antidotum certe Mithridaticam additur ab Antipatro et Cleophanto, apud Galen. de antid. II, p. 898 : Πελεκίνου ἀνὰ ◁ β'. Hard.

XCVI. 1. *Palmi altitudinem*, etc. Scribend. reor, « palmi altitudine, spicata in caule summo, foliis lenticulæ, gustu adstricto. » Pint. — *Polygala*. Diosc. totidem verbis, IV, 142 : Πολύγαλον θαμνίον ἐςὶ σπιθαμιαῖον, ἔχον φύλλα φακοειδῆ, γεύσει ὑποςύφον· ποθὲν δὲ καὶ τοῦτο γάλα δοκεῖ πλεῖον ποιεῖν. Sic et Galen. de Fac. simpl. VIII, pag. 221. H. — *Polygala amara* (*Diadelph. octand.* gen. 1661 Pers. *Polygal.* Juss.). Ed.

XCVII. 1. *Poterion*. Vide ejusdem poterii historiam, supra lib. XXV, cap. 10. Dal. — *Poterion*. Totidem plane syllabis Dioscor. III, 17 : Ποτήριον, Ἴωνες δὲ νευράδα καλοῦσιν, etc. *Masino da Greci* vocant in Cypro, inquit Lobelius in notis MSS. ad Anguillaram, Part. VIII, p. 145. Hard. — *Astragalus Poterium*, de quo alias actum. Ed.

2. *Flore*. Diosc. « flore exiguo, » ἄνθη μικρά. Hard.

3. *In aquosis collibus*. In aquosis, et collibus. Diosc. ἐν ἐλώδεσι καὶ γεωλόφοις. Dalec.

4. *Radices*. Dioscorid. l. c. H.

cubitorum in altitudine, nervosas, candidas, firmas. Circumfoditur autumno: præciso.[5] frutice dat succum gummi similem. Radix[6] mira vulneribus sanandis traditur, præcipueque nervis vel præcisis illita. Decoctum[7] quoque ejus cum melle potum dissolutiones nervorum, et infirmitates, et incisuras juvat.

XCVIII. Phalangites[1], a quibusdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemon[2], vel (ut in quibusdam exemplaribus invenio) leucacantha. Ramuli sunt ei numquam pauciores duobus, in diversa tendentes: flos candidus: lilio rubro similis, semine nigro[3], lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice tenui herbacei[4] coloris. Hujus folio vel flore, vel semine auxiliantur contra scorpionum, phalangiorumque, et serpentium ictus: item contra tormina. 1

XCIX. Phyteuma[1] quale sit, describere supervacuum habeo, quum sit usus ejus tantum ad amatoria. 1

C. Phyllon[1] a Græcis vocatur herba in saxosis monti- 1

5. *Præciso.* Dioscor. l. c. Hard.

6. *Radix.* Diosc. l. c. et Galen. de Fac. simpl. med. VIII, p. 213. H.

7. *Decoctum.* Dioscor. l. c. H.

XCVIII. 1. *Phalangites.* Totidem verbis formam viresque phalangii describit Diosc. III, 122: Φαλάγγιον, οἱ δὲ φαλαγγίτην, οἱ δὲ καὶ ταύτην λευκάκανθαν καλοῦσι, etc. Ignotum herbariis ut Anguillara fatetur, Part. XII, p. 222. Hard. — *Phalangites.* Nobis *Anthericum Liliastrum* (*Hexand. monogyn.* gen. 807 Pers. sub *Phalangio. Asphodel.* Juss.). Habitat in Alpinis Helveticis, Allobrogicis, etc. Ed.

2. *Leucanthemon.* A flore candido. Hard.

3. *Semine nigro.* Ὥσπερ φακοῦ, ἢ μεῖζον: « semine nigro, crasso, lenticulæ, vel majore. » Ex vet. nostro codice. Dal.

4. *Radice herbacei coloris.* Adde verbum *tenui*, ex cod. vet. « Radice tenui, herbacei coloris. » Pint.

XCIX. 1. *Phyteuma.* A Diosc. describitur, IV, 130, et ad amatoria pariter prodesse dicitur, Φύτευμα, etc. Antirrhinon silvestre illud est, quod Dodonæus delineavit pag. 182. H. — Nobis eodem nomine est *Reseda Phyteuma* (*Dodecand. trigyn.* gen. 1188 Pers. *Capparidibus Affin.* Juss.). Habitat in humidis australis Europæ et in Oriente. Ed.

C. 1. *Phyllon.* Duo sunt hujus genera, mas feminaque: arsenogonon, et thelygonon vocant: de quibus egimus libro sup. cap. 91.

bus, femina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parva, semine rotundo, papaveris simili. Hæc sui sexus facit partus : mares autem semine tantum differens, quod est incipientis olivæ. Utrumque bibitur in vino.

1 CI. Phellandrion[1] nascitur in palustribus, folio apii. Bibitur semen ejus propter calculos et vesicæ incommoda.

1 CII. Phalaris[1] thyrsum habet longum, tenuem, ceu calamum, in summo florem inclinatum : semen[2] simile sesamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto cum melle et lacte. Idem[3] et vitia vesicæ sanat.

1 CIII. Polyrrhizon[1] folia habet myrti, radices multas. Hæ tusæ dantur in vino contra serpentes : prosunt et quadrupedibus.

1 CIV. Proserpinaca[1] herba vulgaris est, eximii adversus scorpiones remedii. Eadem contrita, addita muria et oleo e mænis[2], anginam eximie curari tradunt. Præterea et

Habet hæc porro Diosc. totidem verbis, III, 140, etsi vitiatum Dioscoridis contextum existimat Anguillara, XIII, p. 302. Hard. — *Thelygonum Cynocrambe*, de quo supra egimus. Ed.

CI. 1. *Phellandrion*. Est illud sic seu palustri apio affine, a Dodonæo delineatum, p. 580. Apud nos nomen non habet : officinis ipsis incognitum. H.—Quibusdam Cicutaria palustris, tenuifolia, C. B. Ed.

CII. 1. *Phalaris*. Diosc. φαλαρίς, III, 159. Gal. de Simpl. med. VIII, p. 239, φαληρίς. Pingitur a Lobelio, in Obs. p. 26, qualem in horto Regio vidimus, triplicis modi : semine albo, nigro, et, ut vocant, griseo. H. — Nobis eodem nomine *Phalaris aquatica* (*Triand. digyn.* gen. 151 Pers. *Gramin.* Juss.). Habitat in Ægypto et ad Tiberim. Ed.

2. *Semen simile sesamæ*. Magnitudine milii, ut Diosc. ait. Hard.

3. *Idem*. Scilicet ex aqua potum, cochlearis mensura, inquit Diosc. l. c. et Galen. item l. c. Hard.

CIII. 1. *Polyrrhizon*. Herbariis et officinis ignota. Cave enim cum aristolochiæ genere eo confundas, quod polyrrhizon pariter nuncupatur, XXV, 54. Hard.

CIV. 1. *Proserpinaca*. Quæ et polygonon, de qua c. 91. H. — Subscribit Harduino Apul. cap. XVIII; sed Marc. Empir. cap. XV, *Arum Dracunculum* habet; eadem certe tradit, quæ nunc Plinius, ad faucium remedia. Ed.

2. *E mænis*. Abest vox ea « e mænis, » in libris ad hunc diem vulgatis. In Reg. 2, *hemina* : in Ch. *heminis* legitur. Quam vocem Plinii editores quum minus perciperent, ablegandam exterendamque censuerunt. Muriam seu ga-

in quantalibet lassitudine recreari defessos, etiam quum obmutuerint[3], si subjiciatur linguæ. Si devoretur, vomitionem sequi salutarem.

CV. Rhacoma[1] affertur ex his, quæ supra Pontum 1
sunt, regionibus. Radix[2] costo nigro similis, minor et rufior paullo, sine odore, calfaciens[3] gustu et adstringens. Eadem[4] trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita[5] collectiones inflammationesque sedat: vulnera sanat:

rum e mænis commendari hic suspicati (post Dalecampium) haud temere sumus: atque ita se rem habere certus auctor exstitit ipse Plinius, qui hanc ipsam medicinam totidem fere verbis ante occupavit, XXVI, 11, quam nunc iterum revocat: « Proserpinaca, inquit, cum muria ex mænis et oleo trita, vel sub lingua habita, » anginæ medetur. Hard.—*Eadem contrita addita muria*, etc. *Polygonum maritimum*, de quo jam supra egimus. Ed.

3. *Obmutuerint*. Præ nimia lassitudine vocem amiserint. Dal.

CV. 1. *Rhacoma*. Frequentius Rha Ponticum appellatur. Dioscorid. III, 2: Ῥᾶ, οἱ δὲ ῥῆον καλοῦσι, γεννᾶται ἐν τοῖς ὑπὲρ Βόσπορον τόποις, etc. Legitimum Rha Ponticum, iisdem insignitum notis, quas Dioscorides Pliniusque commemorant, pictum a Prospero Alpino, de plant. Exot. c. 5, p. 187, vidimus in horto Regio. An vero pro *Rhacoma* Plinius Rheucyma, Ῥήου κῦμα, vel Ῥᾶ κῦμα, Rhacyma scripserit, hoc est, Rha Pontici teneriorem cauliculum, haud vacat excutere scrupulosius. In Indice certe *Rhacoma*, unde unde vox ea fluxerit. Hard.— *Rhacoma affertur ex his, quæ*, etc. Ῥᾶ, Diosc. loc. laud. qui nihil nisi describit radicem crassam, extus nigrescentem, intus subrufescentem, ἄοσμον, seu potius εὔοσμον. Venire credit e regionibus trans Bosphorum, ubi et Ammianus Marcellinus, XII, 7, a fluvio quodam hanc radicem nomen habere perhibet. Qui crediderunt *Centauream* esse *Rhaponticam* Dodon. 389, patriam non agnoverunt; namque in Helvetiæ Italiæque Alpibus provenit, nec vires habet quas græcus auctor suæ ῥᾶ adscribit. Matthiolus optime, Comment. 475 seq. et Prosp. Alpin. Exotic. II, IV, 187 sq. differentias docuerunt inter hanc radicem et *Rhei barbari*, quod ab Alexand. Tralliani inde temporibus innotuit. Nostram speciem Scribon. Larg. Comp. CLXVII, radicem ponticam dicit. Nobis est eodem nomine *Rheum Rhaponticum* (*Enneand. trigyn.* gen. 1000 Pers. *Polygon.* Juss.). Habitat in Thracia, etc. Conf. Sprengel. Hist. Rei herb. tom. I, pag. 173. Ed.

2. *Radix*. Centaurio majori similem facit Dioscorides l. c. et foris nigram: Ῥίζα ἔξωθεν μέλαινα, κενταυρίῳ τῷ μεγάλῳ ἐοικυῖα, etc. H.

3. *Calfaciens*. Adstringens cum aliquo colore, inquit Diosc. loc. cit. Στυπτικὴ μετὰ ποσῆς θερμασίας. H.

4. *Eadem*. Diosc. loc. cit. H.

5. *Illita*. Diosc. loc. cit. Hard.

epiphoras oculorum sedat ex passo illita : insignita[6] cum melle, et alia liventia ex aceto. Farina ejus inspergitur contra cacoethe, et sanguinem rejicientibus[7] drachmæ pondere in aqua. Dysentericis[8] etiam et cœliacis, si febri carent, in vino : sin aliter, ex aqua. Facilius teritur, nocte antecedente madefacta. Datur et decoctum ejus[9] bibendum duplici mensura ad rupta, convulsa, contusis, ex sublimi
2 devolutis. Si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid et myrrhæ : si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur : sic et in tussi vetere, ac purulentis exscreationibus[10]: item hepaticis, splenicis[11], ischiadicis : ad renum vitia[12], suspiria, orthopnœas. Arteriæ scabritias sanat ex passo, tribus obolis potis trita, aut decoctum ejus. Lichenas[13] quoque ex aceto imposita sanat. Bibitur[14] contra

6. *Insignita.* Ἐγχυμώσεις et ὑπώπια. Apud Gellium, lib. X, cap. 3, Cato in verberatis a Q. Minutio Thermo recenset insignita, injurias, plagas, verbera, vibices, dolores, carnificinas. DAL. — *Insignita.* De hac voce diximus c. 5. HARD.

7. *Et sanguinem rejicientibus*, etc. Diosc. et Gal. ll. cc. HARD.

8. *Dysentericis.* Auctores proxime appellati. HARD.

9. *Datur et decoctum ejus*, etc. Legend. « Datur et decoctum ejus bibendum duplici mensura, ad rupta, contusa, convulsis, ex sublimi devolutis. » SALM.

10. *Sive intus, sive extra purulentis exscreationibus* (sic prius). Scrib. « Sic et in tussi vetere, ac purulentis exscreationibus, » ex apographo nostro, tuente etiam Dioscoride libro tertio, et paullo post, *splenicis*, non *spleneticis*, in eodem. PINT. — *Sive intus.* Voss. « sic et in tussi vetere a purulentis. » His male lectis monstrum illud vulgatæ fecerunt jam in scriptis sequioris ætatis. Emenda : « Si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur : sic et in tussi vetere ac purulentis exscreationibus. » Lib. XXI, 19 : « In tussi vetere radices ejus tres quatuorve decoquunt. » Lib. XXII, 23 : « Anhelatoribus et in tussi vetusta cum porro ex aceto datur. » Lib. XXIII, 8 : « Tussi quoque veteri tritæ, in aqua mulsa potæ. » Sic quoque Pint. GRON.

11. *Item hepaticis, splenicis*, etc. Diosc. l. c. HARD.

12. *Ad renum vitia*, etc. Diosc. et Galen. ll. cc. HARD.

13. *Lichenas quoque ex aceto imposita purgat.* Scribo, *sanat*, ex eodem, non *purgat*. Dioscorides libro tertio : « Emendat Rha Ponticum livores impetiginesque. » PINT. — *Lichenas.* Diosc. loc. cit. HARD. — *Sanat.* Gron et Al. ante Hard. *imposita purgat.* ED.

14. *Bibitur.* Hæc omnia Diosc. loc. cit. Ποιεῖ δὲ πινόμενον πρὸς ἐμ-

inflationes, et perfrictiones[15], febres frigidas, singultus, tormina, asperitates[16], capitis gravitates, melancholicas vertigines, lassitudinum dolores et convulsiones[17].

CVI. Circa Ariminum nota est herba, quam re- 1
sedam[1] vocant. Discutit collectiones, inflammationesque omnes: qui curant ea, addunt hæc verba: Reseda morbos reseda[2], scisne, scisne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant[3]. Hæc ter dicunt, totiesque despuunt.

CVII. Stœchas[1] in insulis tantum ejusdem nominis 1

πνευματώσεις, ϛομάχου ἀτονίαν, ἄλγημα παντοῖον, σπάσματα, σπληνικοὺς, ἡπατικοὺς, νεφριτικοὺς, ϛροφουμένους, καὶ τὰ περὶ κύϛιν καὶ θώρακα, καὶ ὑποχονδρίων ἐντάσεις, καὶ τὰ περὶ ὑϛέραν πάθη, ἰσχιάδας, αἵματος πτύσεις, ἄσθματα, λυγμοὺς, δυσεντερίας, κοιλιακὰς διαθέσεις, καὶ περιόδους, καὶ θηρίων δήγματα. Hard.

15. *Perfrictiones.* Horrores febrium, τὰ ῥίγη. Hard.

16. *Asperitates.* Interaneorum, seu hypocondriorum distentiones, ὑποχονδρίων ἐντάσεις. H. — *Singultus..., capitis gravitates.* Legendum reor, non *asperitates*, sed *suspiria*, ex Diosc. lib. III: « Facit, inquit, ad coxendicis dolores, cruenta sputa, suspiria, singultus, intestinorum tormina, etc. » Pint. — *Singultus, tormina, asperitates.* Voss. *herpetas.* Numquid, « singultus, tormina, herpetas, capitis gravitates? id cst, ἕρπητας vel ἑρπηδόνας, ulcera manantia, vel serpentia. Psellus: Ἕρπης, πάθος ἐξ ξανθῆς χολῆς καὶ τοῦ ἑτέρου χυμοῦ κατά τι μορίον συνιστάμενον. Gron.

17. *Convulsiones.* Τὰ σπάσματα. Dioscor. Hard.

CVI. 1. *Resedam.* Nobis eodem nomine *Resedâ alba* (*Dodecand. trig*. gen, 1188 Pers. *Cappar. affin.* Juss.). Habitat in Gallia australi, etc. Ed.

2. *Reseda morbos reseda.* O reseda, morbum seda, ac remitte, etc. Hard.

3. *Quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant.* Codex noster, « Quis hic pullus egerit radices, nec caput nec pedes habeat. » Pint. — *Scisne quis hic p. egerit?* Forte rectius ex Regg. et Chifflet. « scisne quis hic pullus egerit radices? nec pedes, nec caput habeat » (Et sic jampridem ex vet. suo cod. legendum proposuerat Pintianus. Ed.). Pullum, credo, μεταφορικῶς collectionem seu apostema vocat, cui reseda imponitur. Hard.

CVII. 1. *Stœchas.* Totidem fere verbis Diosc. III, 31: Στιχὰς γεννᾶται μὲν ἐν ταῖς κατὰ Γαλατίαν νήσοις ἀντικρὺ Μασσαλίας, καλουμέναις δὲ Στιχάσιν, etc. Ab aliis στοιχὰς scribitur. De his insulis egimus in Geographicis, III, 11. P. Quiqueranus de Laud. Provinc. II, f. 59, ait turcicam classem, quum circa Massiliæ littora superiore sæculo staret, hac herba quotidie triremes onerasse, exprobrantibus identi-

gignitur, odorata herba, coma hyssopi, amara gustu. Menses ciet potu: pectoris dolores levat. Antidotis[2] quoque miscetur.

1 CVIII. (XIII.) Solanum Græci strychnon vocant[1], ut tradit Cornelius Celsus. Huic vis[2] reprimendi refrigerandique.

1 CIX. Smyrnion[1] caulem habet apii, folia latiora, et maxime circa stolones multos, quorum a sinu exsiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, et cum quadam acrimonia jucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium[2] orbiculatis, ut anethi; semine rotundo, nigro, quod arescit incipiente æstate. Radix quoque odorata[3], gustu acri mordet, succosa, mollis. Cortex[4] ejus foris niger, intus pallidus. Odor myrrhæ habet qualitatem: unde et nomen. Nascitur et in saxosis collibus[5] et in terrenis. Usus[6] ejus excalfacere. Urinam et menses cient folia et radix. Semen alvum sistit. Radix[7] collectiones et sup-

dem Turcis, cæcos indigenas esse, qui sua bona non nossent. — Nobis eodem nomine *Lavandula Stæchas* (*Didynam. gymnosp.* gen. 1379 Pers. *Labiat.* Juss.). Habitat in Galliæ australi, Hispania, etc. Ed.

2. *Antidotis.* Diosc. loc. cit. Miscetur sane theriacæ e viperis confectæ, ab Andromacho juniore ap. Galenum, lib. I de Antidotis, c. 7, p. 878: Στοιχάδος ἀνὰ ▷ ϛ'. H.

CVIII. 1. *Solanum Græci strychnon vocant.* Mirum, Plinium in explicanda natura solani tam brevem et abruptum fuisse. Dal. — Egimus de eo lib. XXI, cap. 105. Celsus, lib. II, cap. 33, cui titulum fecit, « Quæ res corpus aut erodant, aut reprimant, aut refrigerent, etc. Solanum, inquit, quam στρύχνον Græci vocant. » H. — *Solanum nigrum* (*Pentand. monogyn.* gen. 506 Pers. *Solanac.* Juss.). Habitat in Europæ ruderatis, etc. Ed.

2. *Huic vis.* Dioscorid. IV, 71: Δύναμιν δὲ ἔχει ψυκτικήν. Hard.

CIX. 1. *Smyrnion.* De eo pariter diximus lib. XIX, cap. 48 et 62. Tota hæc porro smyrnii descriptio totidem plane verbis legitur apud Diosc. III, 79. H. — *Smyrnium perfoliatum* (*Pentand. digyn.* gen. 719 Pers. *Umbellif.* Juss.). Ed.

2. *Capitibus caulium.* Supra caulem positam umbellam, ut anethum, gerit: σκιάδιον ἐπὶ τῷ καυλῷ ἀνηθοειδές. Hard.

3. *Radix quoque odorata.* Diosc. loc. cit. Hard.

4. *Cortex... niger.* Diosc. l. c. H.

5. *Nascitur et in saxosis collibus.* Diosc. l. c. Hard.

6. *Usus.* Diosc. Δύναμιν δὲ ἔχει ἡ ῥίζα, καὶ ἡ πόα, καὶ ὁ καρπὸς θερμαντικήν. Hard.

7. *Radix*, etc. Diosc. l. c. H.

purationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest 2
et contra phalangia ac serpentes, admixto cachry, aut polio, aut melissophyllo, in vino pota; sed particulatim[8], quoniam universitate vomitionem movet[9]. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur[10] tussi et orthopnœæ semen, vel radix : item thoracis[11], aut lienis, aut renum, aut vesicæ vitiis. Radix autem ruptis, convulsis. Partus quoque adjuvat, et secundas pellit. Datur[12] et ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores[13] ciet et ructus : ideo infla- 3
tionem stomachi discutit. Vulnera[14] ad cicatricem perducit. Exprimitur et succus radici, utilis feminis, et thoracis præcordiorumque desideriis[15] : calfacit enim, et concoquit, et purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu; quibus et succus illinitur, et malagmate[16] e cortice arido. Et ad obsonia utuntur cum mulso et oleo, et garo, maxime in elixis carnibus[17]. Sinon concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax.

8. *Sed particulatim.* Sed per partes ac separatim, non universum simul medicamentum sorberi oportet, ne vomitum cieat. HARD.

9. *Sed particulatim, quoniam universa vomitionem movet. Universitate* non *universa* in apographo nostro : rectius. PINT.

10. *Medetur*, etc. Diosc. l. c. H.

11. *Item thoracis.* Diosc. l. c. H.

12. *Datur et ischiadicis.* Dioscor. de crethmo silet. HARD.

13. *Sudores*, etc. Diosc. totidem verbis, loc. cit. HARD.

14. *Vulnera*: Diosc. l. c. HARD.

15. *Desideriis.* Vitiis, morbis. In græco fortassis ἐπιθέμασιν : pro quo legit Plinius ἐπιθυμήμασιν, remediis admovendis thoraci et præcordiis. DALEC.—*Thoracis... desideriis.* De hac voce diximus alibi. Simile illud Martialis, lib. I, Epigr. cx : « Et desiderio coacta ventris, etc. »

16. *Et malagmate.* Forte, *et malagmata.* HARD.

17. *Maxime in el. carnibus simul. Concoctiones fac. sapore.* (Sic prius.) Scribo : « maxime in elixis carnibus. Sinon concoctiones facit, sapore, etc. » ut *sinon* sit nomen herbæ : tum etiam ex Dioscoride, libro tertio, et Paulo septimo, cujus verba sunt : « Sinon calidus et subamarus est. Urinam movet, concoctionem adjuvat. Menses educit, et viscera obstructa aperit. » Fugerunt hæc Hermolaum in Corollario, qui in mentione sinonis Plinianum hunc locum præterierit, Plinii alias maximus compilator; et Marcellum, qui in annotationibus in Dioscoridem nullum latinum scripto-

1 CX. Telephion[1] portulacæ similis est et caule et foliis. Rami a radice[2] septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in cultis[3], et maxime inter vites. Illinitur lentigini[4]: et quum inaruit, deteritur. Illinitur[5] et vitiligini, ternis fere mensibus, senis horis noctis aut diei: postea farina hordeacea illinitur. Medetur et vulneribus et fistulis.

1 CXI. Trichomanes[1] adianto similis est[2], exilius modo, nigriusque, foliis lenticulæ densis, amaris, adversis inter

rem de sinone egisse ait. Pint. — *Sinon*, etc. Sive, ut Diosc. vocat, Σίσων, lib. III, cap. 64. — *Sinon concoctiones*, etc. Abest hæc vox *Sinon* a libris ad hunc diem vulgatis, atque in *simul* transformata superiori sententiæ annectitur. Errorem deprehendimus, tum ex orationis ipso contextu: nam si hæc ad smyrnii semen pertinerent, *simillimum piperi* dici ars postularet, et mox *idem*, non *eadem in dolore efficax*; tum vero ex Reg. 2 codice, atque ex Indice MS. Reg. Colbert. etc. in quo diserte legimus, *Smyrnium XXXII*, *Sinon II*. Σίσων, ut monuimus, a Dioscor. appellatur, III, 64; nigro semine id esse dicitur, apio simile, ferventisque gustus, quale nimirum non smyrnio inest, sed piperi. Galenus quoque de Facult. Simpl. med. lib. VIII, pag. 228, concoctiones eo juvari ait, urinas mensesque cieri: οὐρητικός ἐστι, καὶ πεπτικὸς, ἐμμήνων τε προκλητικὸς, κ. τ. λ. Hard. —*Sinon*. Legend. *sison*; nobis eodem nomine *Sison Ammi* (*Pentand. digyn.* gen. 700 Pers. *Umbellif.* Juss.). Habitat in Italia, Lusitania, etc. Ed.

CX. 1. *Telephion*. Τηλέφιον Nicandro in Theriac. p. 63. —Τηλέφιον Dioscor. II, 217; nobis *Sedum Anacampseros* (*Decand. pentagyn.* gen. 1139 Pers. *Sempervio.* Juss.). Habitat in Gallia australi. Male Columna *Zygophyllum Fabaginem* habet. Ed.

2. *Rami a radice*, etc. Totidem verbis Diosc. II, 217. Hard.

3. *Nascitur*, etc. Diosc. l. c. H.

4. *Illinitur lentigini*. Sic etiam vitiligini albæ illini Diosc. ait l. c. moxque ubi inaruerit, abstergi: δεῖ μέντοι μετὰ τὸ ἀποξηρανθῆναι αὐτὰ ἀποψᾷν. Unde hoc loco *detergitur* forsan commodius legas. H.

5. *Illinitur et vitiligini*. Ei quam λεύκην vocant, ut diximus lib. XXI, cap. 75. Diosc. l. c. Hard.

CXI. 1. *Trichomanes*. Sive callithrix, ut diximus lib. XXV, c. 86. Describitur iisdem plane notis a Diosc. IV, 137. H.—Trichomanes, nobis *Asplenium Trichomanes*; adiantum, item *Adiantum Capillus*; de quibus alias jam dictum. Ed.

2. *Adianto similis est*. Iisdem locis nascitur adianton. Filici simile est, sed valde parvum. Dioscorid. Dalec. — *Adianto similis*. Nempe minori. Duo enim adianti sunt genera, ut dictum est lib. XXII, cap. 30. Majus alterum, quod et callitrichon, et polytrichon, et trichomanes appellatur: alterum mi-

se. Decoctum[3] ejus strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. Illitum cohibet capillos[4] defluentes: aut si effluxerint, reparat. Alopeciasque[5] densat tritum et in oleo illitum. Sternumenta quoque gustatu movet.

CXII. Thalitruum[1] folia coriandri habet, pinguiora paulo, 1
caulem papaveris. Nascitur ubique, præcipue in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle.

CXIII. Thlaspi[1] duorum generum est, angustis foliis, 1
digitali longitudine et latitudine in terram versis, in cacumine divisis, cauliculo semipedali, non sine ramis[2], peltarum specie, semine incluso lenticulæ effigie, nisi quod infringitur[3], unde nomen. Flos albicat[4]. Nascitur[5] in semitis

nus, quod adiantum. Vide quæ ibi diximus. Hard.

3. *Decoctum*. Diosc. l. c. Hard.

4. *Illitum cohibet capillos defluentes*. In libris hactenus editis, *succus cohibet*, etc. Verum sequitur mox, *densat tritum, et in oleo illitum*, quæ ad succum referri grammaticæ leges vetant. In MSS. Reg. Colbert. Chifflet. *lesum cohibet*. Nos interim ex conjectura *illitum*. Diosc. IV, 136, de adianto, cui vim parem trichomanes habet: Καὶ τὸ ἀφέψημα δὲ αὐτοῦ σὺν κονίᾳ καὶ οἴνῳ σμηχόμενον τρίχας ῥεούσας παρακρατεῖ. « Affrictum ejus decoctum cum lixivio et vino defluentes capillos cohibet atque confirmat. » Hard.

5. *Alopeciasque*, etc. Dioscorid. loc. cit. Hard.

CXII. 1. *Thalitruum*. Sic MSS. omnes, etiam in Indice. Galeno, lib. VIII de Facult. Simpl. med. pag. 178, θαλίκτρον. Eadem fere de eo narrat, Dioscoridem secutus. Hard. — Θάλικτρον Dioscor. IV, 98, nobis eodem nomine est *Thalictrum minus* (*Polyand. polygyn.* gen. 1359 Pers. *Ranunculac.* Juss.). Habitat in Europæ pratis montosis. Ed.

CXIII. 1. *Thlaspe*. Scribo potius *thlaspi*, ex Dioscoride, et Paulo, et cæteris. Pint. — *Thlaspi*. Primum hoc θλάσπεως genus a Dioscoride describitur, II, 186. H. — Thlaspi Galen. videtur esse *Cochlearia Draba*, de qua jam dictum. Ed.

2. *Non sine ramis*. Disci effigie, δισκοειδὲς, inquit Diosc. l. c. Pelta sane disci effigie est. Hard.

3. *Nisi quod infringitur*. Nisi quod fractum videtur, οἱονεὶ ἐντεθλασμένον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἔσχηκεν. Galenus similiter, lib. I de Antidotis, cap. 14, pag. 889: Ἔχον δὲ κατά τι μέρος ἑαυτοῦ καὶ οἷον ἔνθλασμά τι μικρὸν, ἀφ' οὗ καὶ ὠνομάσθη θλάσπι. Alii inde deductum nomen volunt, quod calculos frangat, ὅτι λίθους θρύπτει, ut docet Galenus, lib. X κατὰ τόπους, c. 1. H. — *Thlaspi campestre* (*Tetradyn. silicul.* gen. 1554 Pers. *Crucifer.* Juss.). Ed.

4. *Flos albicat*. Diosc. l. c. H.

5. *Nascitur*, etc. Diosc. l. c. H.

et sepibus. Semen asperi[6] gustus, bilem et pituitam utrimque extrahit[7]. Modus[8] sumendi, acetabuli mensura. Prodest et ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat[9]. Menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum thlaspi[10], aliqui Persicum napy vocant, latis foliis, radicibus magnis, et ipsum utile ischiadicorum infusioni. Prodest et inguinibus utrumque. Præcipitur, ut qui colligit, dicat sumere se contra inguina, et contra omnes collectiones, et contra vulnera, unaque manu tollat.

1 CXIV. Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo et falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est adalligatam triduo absumere lienes.

1 CXV. Tragonis[1], sive tragion, nascitur in Cretæ tantum insulæ maritimis, junipero similis, et semine, et folio, et ramis. Succus ejus lacteus in gummi spissatus, vel semen,

6. *Semen asperi.* Hoc est, acris. Diosc. σπέρμα δριμύ. Hard.

7. *Utrimque extrahit.* Inferne ac superne purgat: vomitione, ac per alvum: « Ventrem sursum ac deorsum purgat », inquit auctor libri de Simpl. med. ad Patern. t. XIII Operum Galeni, p. 1002. Hard.

8. *Modus.* Diosc. l. c. Hard.

9. *Prodest et ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat.* Diosc. II, 186, de thlaspi: Ἐγκλύζεται δὲ καὶ πρὸς ἰσχιαδικούς· ἄγει δὲ καὶ αἷμα ποθὲν, κ. τ. λ. « Prodest et ischiadicis infusum: potu sanguinem educit, etc. » An festinatione nimia græci scriptoris verba, quæ Dioscorides repræsentat, præpostere Plinius acceperit: an amanuensium potius vitio depravata latini auctoris verba fuerint, atque ita restituenda in integrum, « Prodest et ischiadicis infusum: potu sanguinem trahit, » aliis relinquimus æstimandum. Infundi certe clystere quidquam, donec eliciatur sanguis, non medicina nobis, sed pœna haud levis videtur. H.

10. *Alterum thlaspi.* Totidem verbis hæc Cratevas apud Diosc. l. c. Ἱστορεῖ δὲ Κρατεύας καὶ ἕτερον θλάσπι, ὃ τινες Περσικὸν σίναπι καλοῦσι, πλατύφυλλον καὶ μεγαλόῤῥιζον, etc. Sprengelio est *Lunaria annua* (*Tetradyn. silic.* gen. 1564 Pers. *Crucif.* Juss.). Habitat in montosis. Ed.

CXV. 1. *Tragonis.* Hanc ipse supra attigit, lib. XIII, cap. 36. Easdem fere ejus herbæ notas affert Diosc. IV, 49: Τράγιον φύεται μὲν ἐν Κρήτῃ μόνῃ, etc. Folia lentisco similia facit, ut et Galenus, lib. VIII de Facult. Simpl. med. pag. 236. Nobis adhuc ignota: neque enim fraxinella est, ut Dodonæo aliisque placuit. Hard. — Nobis est *Hypericum hircinum* (*Polyand. pentag.* L. *Hyperic.* Juss.). Ed.

impositione[2] spicula e corpore ejicit : tunditur recens et cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit; mammisque unice medetur.

CXVI. Est et alia[1] herba tragos, quam aliqui scorpion 1
vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici, acuto cacumine, et ipsa in maritimis nascens. Hujus ramorum[2] x, aut xii cacumina trita ex vino pota cœliacis, dysentericis, sanguinem exscreantibus, mensiumque abundantiæ auxiliantur.

CXVII. Est et tragopogon[1], quem alii comen vocant, 1
caule parvo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calice lato, nigro. Nascitur in asperis[2], sine usu[3].

CXVIII. Et de herbis quidem memoria digna hactenus 1
aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere non ab re judicamus, aliis alias virium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, ut diximus[1]: chamæleon niger xl annis : centaureum non ultra xii[2]. Peucedanum[3]

2. *Vel semen*, *imp*. Dioscor. l. c. Ταύτης τὰ φύλλα, καὶ ὁ καρπὸς, καὶ τὸ δάκρυον, καταπλασσόμενα σὺν οἴνῳ ἐπισπᾶται σκόλοπας, καὶ πάντα τὰ ἐμπηγνύμενα. « Folia, semen et lacryma, impositione ex vino, spicula, omniaque corpori impacta evocant. » Hard.

CXVI. 1. *Est et alia*. Dioscorid. IV, 51 : Τράγος, οἱ δὲ σκόρπιον, etc. Et hanc ipse Plinius delibavit antea, lib. XIII, cap. 37. Asiatici cæli esse propriam Plin. ait, loco mox citato. H. — Nobis item *Salsola Tragus* (*Pentand. digyn.* gen. 659 Pers. *Atriplic.* Juss.). Ed.

2. *Hujus ramorum... cacumina.* Eamdem vim racemorum acinis decem e vino potis, tribuit Diosc. l. c.

CXVII. 1. *Est et tragopogon.* Dioscor. II, 173 : Τραγοπώγων, ἢ τετρακώγων, οἱ δὲ κόμην καλοῦσι, etc. Vide Saraceni notas in Diosc. Pingitur a Lobelio in Obs. p. 297, qualem in horto Regio vidimus. H. — Nobis est *Tragopogon crocifolium* (*Syngen. æqual.* gen. 1758 Pers. *Chicorac.* Juss.), de quo jam dictum. Ed.

2. *Nasc. in asperis.* Immo potius in pratis et udis. Quin et herba esui apta est. Diosc. Dal.

3. *Sine usu.* Nullius in medicina usus. Alioqui in cibis manditur, teste Diosc. l. c. Hard.

CXVIII. 1. *Ut diximus.* Lib. XX, cap. 3 : « Fuit jam ducentis annis servatum. » Hard.

2. *Ultra XII.* Quinque aut sex. Theophr. ex quo Histor. lib. IX, cap. 14, hæc omnia. Dal.

3. *Peucedanum sex : aristolochia*

sex : et aristolochia ac vitis silvestris anno in umbra servantur. Et animalium quidem exterorum,[4] nullum aliud radices a nobis dictas attingit, excepta spondyle, quæ omnes persequitur. Genus id serpentis est[5].

1 CXIX. Ne illud quidem[1] dubitatur, omnium radicum vim effectusque minui, si fructus prius maturescant : item seminum, ante radice propter succum incisa. Resolvitur autem omnium vis consuetudine : et desinunt prodesse, quum opus est, quæ quotidie in usu fuere, æque quam nocere. Omnes vero herbæ vehementiores effectu viribusque sunt in frigidis locis, et in aquiloniis : item siccis.

1. CXX. Sunt et gentium[1] differentiæ non mediocres : sicut

ac vitis silvestris anno in umbra servantur. Hactenus legebatur *Peucedanum et aristolochia*, etc. Errorem detexit Theophrastus, a quo hæc manarunt, Hist. IX, 14 : Ὁ μὲν γὰρ ἐλλέβορος, inquit, καὶ τριάκοντα ἔτη χρήσιμος· κενταυρὶς δὲ δέκα καὶ δώδεκα. Πευκέδανον δὲ πέντε ἢ ἕξ. Ἀμπέλου δὲ ἀγρίας ἐνιαυτὸν, ἐὰν ἐν σκιᾷ ᾗ καὶ ἄπληκτος, κ. τ. λ. H.

4. *Et animalium quidem exterorum.* Libri omnes *cæterorum* præ se ferunt : mendose, ut ex Theophrasto discimus, quem Plinius nunc transcribit. Is enim loc. cit. τῶν δ' ἔξω θηρίων, inquit, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἅπτεται ῥίζης οὐδεμιᾶς· ἡ δὲ σφονδύλη πασῶν. Hard.

5. *Genus id serpentis est.* Immo potius vermis, in terra sæpe quam profundissime delitescentis : alvo candida, vertebrarum modo instar blattæ flexuosa, ore nigro, dentibus firmis, quibus etiam arborum, præcipue vitis, nedum herbarum radices erodit. Lugdunenses rustici vocant *un Turc*, quasi Turcam. Hortensibus et satis herbis animalia tria potissimum infesta sunt : primum spondylis, vel spondyla hic memorata : alterum prasocouris, vulgo, *taillepré*, Lugdunensibus *courterole;* tertium mus exiguus, brevi corpore, quamobrem rustici vocant, *rate courte*, cauda curta, pilo fusco, rostro acuto, instar muris aranei, cæcus ut talpa, ejusque modo terram suffodiens : is carduorum et cinararum magna pernicie, radices depascitur, olitoribus inimicissimus hostis et insidiator. Dal. — *Genus illud serpentis.* Insecti, odore tetri, de blattarum genere. Vide Constant. in Lexico, verbo Σφονδύλη. Hard.

CXIX. 1. *Ne illud quidem.* Hæc totidem verbis Theophr. Hist. Pl. IX, 14. Hard.

CXX. 1. *Sunt et gentium.* Totidem plane verbis hæc Theophr. Hist. IX, 15 : Ἡ δὲ δύναμις σύμφυτον ἐνίοις ἔθνεσιν· ἔχουσι γὰρ ὡς εἰπεῖν Αἰγύπτιοι, Ἄραβες, Ἀρμένιοι, Σύροι, Κίλικες. Θρᾷκες δὲ οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ Φρύγες. Τῶν δὲ Ἑλλήνων Θηβαῖοί τε οἱ περὶ τὰ γυμνάσια, καὶ ὅλως Βοιω-

accepimus de tineis[2] lumbricisque, inesse Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis : e diverso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quam quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innascuntur, quum absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimvero rerum omnium parens, nullum animal ad hoc tantum ut pasceretur, aut alia satiaret, nasci voluit : artesque salutares inseruit et visceribus, quippe quum surdis[3] etiam rebus inseruerit. Tum vero illa animæ[4] auxilia præstantissima[5] ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

τοί· Ἀθηναῖοι δ' οὔ. Sic peculiares certis regionibus morbos novimus : phthisin Lusitanis, strumam Hispanis, Alpinisque : Narbonensi Galliæ hydrocelen; omnes quidem ex aeris gravitate natos. Vide Fernelium, lib. II de abditis rerum Causis, cap. 11, pag. 74. Hard.

2. *Tineis*. Alii, *tæniis*. Iis omnibus complectitur etiam dracunculos Ægypto Arabiæque peculiares, de quibus Paulus lib. IV, cap. 58, et lib. VI, cap. 83. Dal.

3. *Quippe quum surdis*. Inanimis et ignobilibus, ut dictum est lib. XXII, cap. 3. Hard.

4. *Tum vero illa animæ*. Illa vitæ remedia ex alia vita peti natura voluit, hoc est, ex vivis pariter animalibus. Hard.

5. *Auxilia præstantissima*. Potior lectio, *præsentissima*. Pint.

TABULA

RERUM

QUÆ IN PLINII SEPTIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

PARS PRIOR.

PARS POSTERIOR.

FINIS TOMI SEPTIMI.